Nagycenk

a Széchenyi család
mauzoleuma és gr.
Széchenyi István sírja

Cserna Károly rajza
repr.

Vas. Nyp. 1897. 346 l.

NAGYCENK (Sopron)

Nagycenk

RMU 6, 159 l. — R.K. TEMPLOM román vízlésű, építette Ybl Miklós. Oltárképe: Karl Blaas: Sz. Mária Sz. Istvánnak koronát ad.

RMU 6, 159 l. — SZÉCHENYI-MAUZOLEUM gr. Széchenyi István sírjával, dór stílű, fenn kápolna, lenn kripta.

RMU 6, 159 l. — SZÉCHENYI ISTVÁN GR. SZOBRA készítette Strobl Alajos 1897-ben.

RMV 6, 159–160 l.

SZECHENYI-KASTELY, egyemeletes, 5–3–5 ablakkal, középütt erkéllyel és timpanonnal. Építette a XVIII. sz. második felében Singer József, bővítették 1831–1838 körül Pollack Mihály és Hild József. Képzőművészeti gyűjtemény.

Nagycenk.

Széchenyi-Kastély

119. — NAGYCENK: Gróf Széchenyi-kastély
Schloss der Grafen Széchenyi — Château des Comtes Széchenyi
Castle of the Counts Széchenyi

Nagycenk

119. — NAGYCENK: Gróf Széchenyi-kastély
Schloss der Grafen Széchenyi — Château des Comtes Széchenyi
Castle of the Counts Széchenyi

137. l.

oltári Szentség előtt haladó »Mária-lányok« hófehér sorfala és a körmenet központjában haladó bájos csoport, melynek közepén ifju matyó-»testőrök-től« körülvéve halad a »kiskirály«, előtte matyó-apródok hordozzák a királyi jelvényeket.

A jó matyók nem is tudnak igazán és bensőségesen ünnepelni király nélkül.

Hogy a matyók világhirüek lettek s a mai napig nemcsak külsőségekben, de lélekben is leghübb kifejezői Szent István magyarjainak, abban legtöbb része van az »apát urnak«, meg egy ősmatyó családnak, a Zsóryaknak, melynek két oszlopos tagja uralkodik ma »Matyóország« felett s a hü matyók bámulatos összetartással és engedelmességgel, de nem kevesebb szeretettel tisztelik vezéreiket, különösen a »fővárosban« élő főszolgabirót, Zsóry Lajost.

Legujabban egy matyó kórház felállitásán munkálkodnak ernyedetlen buzgalommal, melynek »spiritus rectora« a közszeretetben álló főszolgabiró, akivel, ugy hiszem, egy véleményen vagyok, amikor azt ajánlom, hozzanak határozatot, hogy minden »országuk határát« átlépő fotografus és filmes kemény adó alá vettessék, s az egybegyült obulusok szolgáljanak a felépitendő kórház alapjául, mert mégsem igazságos, hogy az emlitett két ipar ingyen gazdagodjék a matyó népmüvészetből.

Makáry József.

»Mária lányok.«

A Magyarság telefon számai: József 68—90, József 68—91. József 68—92.

Matyó lányok.

A Széchenyi-kastély Nagycenken.

Széchenyi emlékezete

(Halálának — 1860 április 8 — évfordulójára.)

Széchenyi neje, Seilern Crescentia grófnő.

Széchenyi István gróf.
(Doby Jenő rézmetszete után.)

A Széchenyi-család sirboltja Nagycenken.

A washingtoni Fehér Házban

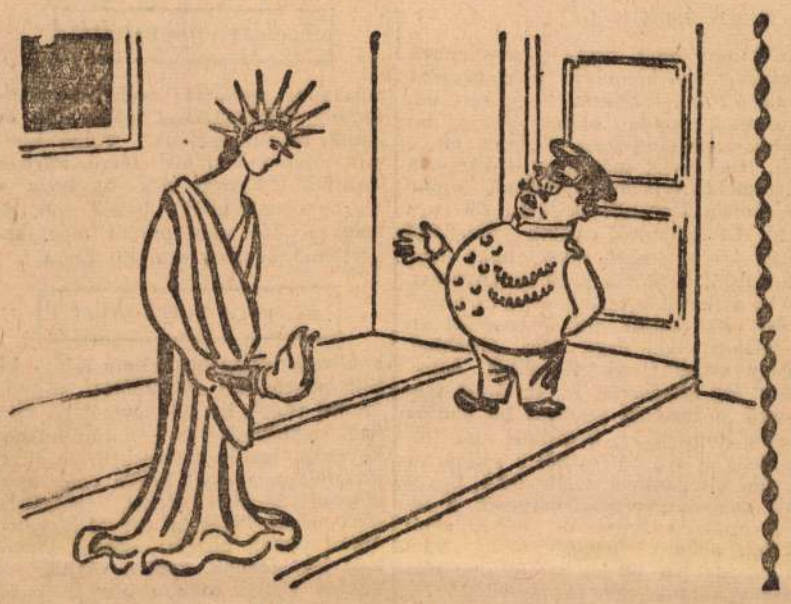

Az elnöki portás *(a Szabadságszoborhoz):*
— Sajnálom, nem engedhetem be. Az elnök senkit sem fogad, akit nem ismer.

Olaszországban

Scelba belügyminiszter: — Parancsára, Mister Truman! Átfésültük az egész országot s az eredmény: csak egy ellenségünk van — *a nép!*

Tibet magyar tudósa:

Kőrösi Csoma Sándor

A felszabadító kínai hadsereg bevonult Tibetbe. A világ legtitokzatosabb országa alatt megrendül a föld: a Lhasszában székelő dalai láma különös papi birodalma a multé lesz, a teokratikus államrend helyébe a nép uralma lép. Az ország, amelyre nemcsak a Himalája vetett sötét és hideg árnyékot, végképp feltárja titkait, megnyílik a modern civilizáció előtt. Tibet, vagy ahogy a tibetiek mondják: *Bod-yul* elváltozik színeiben, vonásaiban és tartalmában, évezredes megrögzöttségek homályaiba új világosság árad s a demokrácia kulcsa felnyitja az összes régi rozsdás zárakat. Tibet nem lesz „titok" többé és ezzel pontot tesz a történelem egy egész tudományág, a *tibetológia* hosszú mondatának a végére, amelyből az első szót — egy nagy magyar tudós mondta ki: *Kőrösi Csoma Sándor.*

•

Állunk az Akadémia neo-reneszánsz stílusú könyvtárának csúcsos ívei alatt, egy egyszerű szekrény előtt, amelyen kis tábla hirdeti: *Duka Tivadar ajándéka.* Ez a szekrény őrzi nálunk Csoma életművének kézzelfogható emlékeit: *a világ első tibeti szótárát és nyelvtanát,* s a többi tudományos dolgozatok, egyedülálló kutatások felmérhetetlen eredményeit, amelyekkel bemutatta egy ismeretlen nép, ismeretlen irodalom, egy máig is kutatott világnézet és hit kánonait. Kéziratok, levelek, folyóiratok, melyek a róla szóló írásokat, vagy az ő írásait őrzik, nagy sereg könyv van itt még, s bennük mindaz, amit Kőrösi Csoma Sándorról tudunk.

•

tizedeken át. Ő tudta róla legjobban, milyen ember volt.

•

Milyen?

„Ha egyszer gyaloglásnak indult, a cél előtt soha meg nem pihent. Ha egy domb tetejére feljutott, kíváncsi lett, mi van a másik domb mögött és azon is túl. Így barangolt el beláthatatlan távolságokig." Ennyit és nem sokkal többet lehet róla tudni, mert önmagáról nem írt. Utjairól? Egy szót sem. Csak az *eredményeit* közölte a világgal, amit a „dombok" mögött megtalált. Csak írásaiból lehet megfejteni, hogy anyanyelvével együtt *16 nyelven* tudott: arabul, héberül, szanszkritul, pustu-nyelven, hindosztáni, perzsa, görög, latin, ószláv, orosz, német, francia, tibeti, mahratta és bengáli nyelven.

Háromszéktől a Himalájáig vándorolt s közben tanult meg mindent, ami közelebb vitte céljához: megtalálni a magyarok őshazáját. *„Elindultam nemzetem eredete megkeresésére"* írta szükszavúan egyik kurta levelében Teheránból.

Így indult el, ilyen egyszerűen, mint írja. Egy novemberi napon, 131 évvel ezelőtt. Könnyű ruhában, mintha csak sétálni menne, harmincötéves korában. Elindult és soha nem tudta meg, hogy megérkezett a halhatatlanságba.

Egész életében úton volt a cél felé, amelyről soha nem tett le. Amit közben végzett, mintegy mellékesen tette, csak addig, amíg tovább indulhat és elérheti, amit keres.

Így időzött éveken át Yanglában, vagy máshol, hideg kis cellában, gyékényszőnyegén ülve, amely nappal széke volt, éjjel ágya. Aszkétikus ülésben, keresztbefont lábbal, kezét bőrköpenye alá rejtve a fogas hideg elől, körülötte négy oldalról könyvek, iratok halmaza. Olvasott és tanult. Olvasott azon a nyelven, amelynek egyetlen szavát is nehezen tudjuk ideírni. Az egyik tibeti dalai lámát például így hívták: *bLobzang-dGe-dnm-rGya-mt'o.*

Csoma végigtanulmányozta a *tibeti buddhizmus 325 kötetből álló kánonát,* s tartalmi ismertetéssel látta el. Azt a kánont, amely *máig is lefordítatlan.* A 325 kötettel szemben viszont a buddhizmus lényegét ő egy négysoros versben látta, amely így hangzik:

„Ne kövessetek el soha bűnt,
térjetek a nemes, erényes útra,
leigázván összes vágyatokat:
ezt hirdeti nektek a Buddha."

Nemcsak tudós volt, bölcs is.

•

Embertelen, asszonytalan magányban töltötte java életét. Maga készítette el ennivalóját, napról-napra csak teát. (Ez a tibeti tea nem azonos a nyugati módon készített teákkal. Yakvajjal és sóval készül.) Így élt ősi szabályok, előírt keretek között, s ebben az elképzelhetetlen magányban írt olykor a buddhizmus női eszményképéről... Mintha egy férfilélek titkolt csöndes lírája remegne fel ezekből a pillanatokból.

Mérhetetlenül sokat dolgozott. Rengeteg munkájának csak egy része néz ránk az akadémiai könyvtár szekrényéből.

Egyik sarokban megrongált könyvek.

Eszünkbe jut, hogy volt Csomának olyan műve is, amely 80 évig hevert a kalkuttai Ázsiai Társaság székházában s a fehér hangyák kikezdték, a párás bengáli levegő elfakította a betűket, mire a kötet megjelent.

•

A vörössapkás és sárgasapkás lámák szektái, a *dhutanga*-szabályok, *Bande Sangs Rygas Phun-Tshogs* láma és a többiek ódon tudása és idejétmúlta életrendje szétomlik most Tibetben. *De az első tudós, aki kulcsot adott a titokzatos ország megfejtéséhez, egyedülálló jelenség marad a világ kultúrtörténetében.* A róla szóló kötetek és tanulmányok hosszú sora, *Duka, Ligeti, Stein, Téchy, Baktay, Halász* s a többiek művei szaporodni fognak továbbra is, mert *Kőrösi Csoma Sándor élete hősi élet volt.*

Kereste, mi van a „dombok" mögött s akkor se tojpant meg, amikor „dombként" a Himalája meredt eléje.

A magyar erő hatalmas megnyilvánulása volt a jubiláló Magyar Tudományos Akadémia legnagyobb kutatótudósa, akiről *Széchenyi* István szavai hirdetik a darjilingi síron. Akadémiánk emléktábláján: *„Egy szegény árva magyar pénz és taps nélkül, de elszánt kitartó hazafiságtól lelkesítve, Kőrösi Csoma Sándor, bölcsőjét kereste a magyarnak és végre összeroskadt fáradalmai alatt, távol a hazától alussza örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében."*

Mérnökök és kutatók a tanácsokban

Irta: dr. Gillemot László, Kossuth-díjas egyetemi tanár, tanácstag

A lezajlott tanácsválasztások a magyar közéletben szokatlan jelöltlistát állítottak a választók elé. A jelölés szempontjait nem az eddigi közéleti szereplés, hanem a munkahelyen végzett munka szabta meg. Ilyen módon kerültek a városi tanácsba a legkiválóbb fizikai dolgozók mellett *az értelmiség képviselői, írók, művészek, mérnökök és kutatók.* Joggal felmerül az a kérdés, hogy hogyan fogják ezek a tanácstagok feladatukat ellátni, ha nagy részük gyakorlatlan a közigazgatásban és nem rendelkezik tapasztalatokkal a napi politiki élet eseményeiben. Ha a tanácstagok egy része nem is rendelkezik közigazgatási szaktudással és nincs is érzéke az ügyintézés bürokratikus rendjéhez, de mindegyiknek a maga területén elég élettapasztalata van ahhoz, hogy a dolgozók kívánságait megérteni, méltányolni és teljesíteni tudja. A tanács sokrétű összetétele biztosíték arra, hogy *minden réteg és minden foglalkozás problémáihoz értő ember fog akadni a tanács tagjai között.*

A műszaki képzettségű tanácstagok feladata nyilván nemcsak az lesz, hogy a dolgozók egyes közérdekű kisebb-nagyobb kérdéseiben közreműködjenek, hanem talán főfeladatuknak tekinthetik az egyre jobban fejlődő főváros műszaki problémáinak egész sorozatában való közreműködésüket a dolgozók óhajainak messzemenő figyelembevételével.

Budapest jelentős részt kap az ötéves terv nagyszabású beruházásaiból, a műszaki létesítmények egész sora épül ki és ezek között is talán első helyen kell említeni a *földalatti vasút* építkezését, amely a műszaki kérdések egész sorát veti fel és a magyar mérnöki kar nagymértékű összefogására lesz szükség ahhoz, hogy zott műszaki létesítmények és a többi fel nem sorolt műszaki probléma megoldásán kívül azonban a tanács műszaki tagjainak messzemenően kell foglalkozniok a dolgozók minden egyéb kívánságával is. A tanácstagok között igen nagy számban vannak képviselve *pártonkívüliek* is. Nyilvánvaló, hogy ezeknek jelölése azért történt, hogy a pártonkívüli rétegek óhajait megfelelően képviseljék a tanácsban. A tanácsban tehát képviselve lesz foglalkozás szerint is a nép lehetőleg széles rétege, párttagok és pártonkívüliek egyaránt és így biztosíték van arra, hogyha a tanács mindenkor a dolgozók kívánságaira figyelve végzi munkáját, úgy munkája eredményes és harmonikus és a köz akaratának megfelelő lesz. Mai rohamos fejlődésünk szükségessé teszi azt, hogy a tanácstagok *állandó kapcsolatban maradjanak a dolgozókkal* és kívánságaikat a lehetőséghez képest minden szempontból helyesen és a közérdeknek megfelelően valósítsák meg.

Fejlődésünk adatai közül talán elég annyit megemlítenünk, hogy a nyolcosztályos kötelező népoktatás bevezetésével nemcsak a tanítási idő, hanem a tanulók száma is erősen megnövekedett. Ez azonban nem csupán az alsófokú oktatás vonalán van így, hanem az egyetemek hallgatóinak létszáma is megsokszorozódott, ami megint a kulturális, szociális és műszaki feladatok egész sorát vonja maga után, még akkor is, ha maguk az egyetemek nem állanak a városi tanács felügyelete alatt. Oktatásügyünk fejlődésével párhuzamosan halad a tudományos élet felfejlődése is. Tudományos életünk a *Magyar Tudományos Akadémia átszervezése óta* igen erősen fellendült. Az Akadémia messzemenő támogatásban részesíti tudományos kutató intézeteinket anyagi és erkölcsi vonalon egyaránt. A fejlődő

Látogatás a ködbeburkolódzott

1950

A nagycenki öreg hársak alatt

Itt, Sopron előtt úgy 12—13 kilométernyire még egyet nyújtózik a Kövesdnek húzódó dombvonulat és a Fertő partja között megkeskenyedő szelíd bájú Kis-Alföld, hogy azután utolsó szelíd elnyugvással oda feküdjék a Magyar Alpok hegyvidéke lábához. Öreg, nagyon öreg országút szalagja kúszik együtt itt a síksággal, szürke-fehéren kinyúló szunyókálásban a nyuga magyarországi őszelő levegőben úszó ökörnyálai alatt, s az országút árkában évszázadok egykor itt elfutott történelmének ma már elfakult eseményei temetkeznek egymásra... Multról susognak itt jobbról az empire-rácsos vaskapun túl a két oldalról egymásra borultan lombfolyósóvá ölelkező őshársak s a rácsos kerttel szemben, a háborútól tépázott, félig rombadőlt két kapuépületen túl a vén fák s a bárányfelhős ég kékjébe feketén beleágaskodó szálfenyők... A gondozatlan, elvadult díszkert burjánzó pázsitján túl a rombadőlt emeletes kastélyépület, azon túl a völgyben a falu, ahol a dombról időtől szürkült torony néz le a mohos háztetőkre s a templom mellől hársak, meginí öreg, zúgó hársak közül kisötétlik a málladozó falu sírbolt teteje, *Széchenyi* István nyugvóhelye... Nagycenk...

Új élet a romok tövében

Mennyiszer idézte az elmúlt negyedszázad politikai irányzata a legnagyobb magyart, tanításait a maguk céljaira „átdolgozgatva", de mennyiszer! Aposztrofálták a kastélykert tövében jobbról-balról szétterülő falut „magyar Mekkának", miegyébnek... Mindez azonban egyáltalán nem akadályozta meg abban a letűnt mult nagyurait, hogy egyrészt mitsem tanuljanak Széchenyitől, másrészt, hogy ne telepítsenek be meglehetősen indokolatlanul ide, Széchenyi István egykori hajlékába különféle katonai parancsnokságokat 1944 nyarán. Az eredmény azután az lett ebből a „nagyszerű" katonai elgondolásból, hogy Széchenyi egykori laka hadicéllá vált s azokat a falakat, ahol egy hazájáért izzó, vívódó lélek vergődött, a magyar nép, s abban az akkori elnyomott jobbágy-milliók jobb sorsáért, ahol a „leghívebb magyar" tolla percegve hasította a papirost, hogy feleletet adjon a konzervatív-aulikus *Dessewffy* rosszmájú *„Taglalatára"* — negyedóra alatt romokba verték a légitámadás lezuduló bombái... Azóta is úgy maradt itt minden. Leomlott falak, tövestül kitépett óriásfák, évek óta felburjánzott gaz és hallgatás.

Szemközt a kastélykert sarkával, az egykori hitbizományi majorban azonban már elindult az új idő életritmusa. Irodák, raktárak kerültek a hajdani cselédlakások helyére. Itt már újra folyik az élet, a Sertéshízlaló N. V. emberei dolgoznak a többi dolgozó magyar élelmezéséért. Csak szemközt hallgat a háborútól feldúlt díszkert s hallgatnak benne a romok...

Igaz, hogy pusztuló, hervadó volt már itt minden az utolsó három évtized alatt is. A kastély, a majorral, a Nemzeti Múzeum alapjait lerakó nagyszívű apa, a borongós csendesszavú Mecénás: *Széchenyi* Ferenc irányítása alatt kapta meg az elrendező formákat s azokat az utód: a legnagyobb magyar tovább szépítette... De Széchenyi István halála után a hitbizományt öröklő fiú: *Béla*, az egykori koronaőr már a mániákusság határán járó szűkmarkúsággal cáfolt rá élete alkonya felé arra a bőkezűségre, amivel a történelmi apa és nagyapa az igazi nemes áldozatosságával hordolta javait a köz oltárának lábához. Fia, a leghívebb magyar unokája is közéleti pozíciókat viselt. Ezért azután inkább nem lakta, mint lakta a cenki kastély termeit... Aztán jött a második világháború, s mire Széchenyi Bertalan is odakerült az apák mellé, a dombon mélázó hársaktól körülvett dóroszlopos bejáratú sírboltba, a bombák befejezték a pusztuló kastély történetét...

A híres hársfasorban

Nagycenk lakói, a mindennapok robotos hétköznapjainak emberei, akiknek nagyapái sokkal közelebb, közvetlenebbül állottak a „legnagyobb magyarhoz", mint a rádió és repülőgép idejének grófi utódai az egykori cenki jobbágyok unokáihoz — valahogy úgy érezték a háború után, hogy hozzá kéne látni az ő Széchenyi Istvánjuk hajlékának újjáépítéséhez. De hát miből? A cenki emberektől igazán nem vehette rossz néven a legnagyobb magyar szelleme, hogy efféle nagypénzű helyreállításhoz módfelett lapos a pénztárcájuk. Bizonyos azonban, hogy a kormány majd itt is intézkedik.

A füvel benőtt, gondozatlan kerti utak kanyargóit járó vándor elgondolkodik rajta, mire is lehetne felhasználni ezt a kertet a romkastéllyal? Meg a kastélybejárattal szemben az évszázados hársakkal kétoldalt szegett, több kilométeren át egészen a Fertő partjáig elfutó híres hársfasort? Mert — ahogyan itt a cenkiek hívják: az „álé", úgy, ahogy van, másra tényleg nem jó jelenleg, mint sétálásra. Az ilyen korzó pedig egy kicsit nagy fényűzés olyan dolgos falunak, mint Nagycenk...

Ahogy az elhagyott kastélykertet járjuk, valaki figyelmeztet bennünket két gyedülálló facsoportra. A körben lombjukkal összefonódó feketederekú vén fák árnyékában egy-egy ferdén lecsiszolt hatalmas terméskő. Ha nagyon nézi-nézi a vándor, hát kaligrafikus, régi írásvéset egy-két kanyargós betűje is előtűnik. De összefüggően már nem olvasható. Öreg cenki emberek azonban még tudják, hogy Széchenyi István egykori híres lovai, az első magyar földre került telivérek, régi, legendás turfnapok négylábú bajnokai feküsznek a két kő alatt... Állunk az egyik bemohosodott kő előtt s rádöbbenünk, hogy jószerint alig is maradt itt, a romkastély közelében más emlék a romokon kívül, mint e kő, „a leghívebb magyar" elgondolásaiból, intézkedéseiből. Egykori dolgozószobáját, könyvtárát leszármazottai emléktárgyaival együtt már évtizedek előtt átadták a Tudományos Akadémiának. Ami még az általa vásárolt és használt bútorokból itt maradt a kastélyban, az magával az épülettel semmisült meg a negyvennégyes bombázásnál, az utolsó porcikáig.

Visszanézünk a bejárat kidőlt vaskapuja mellől még egyszer a romkastélyra. Milyen szomorú jelkép az egész, úgy, ahogy áll! Egykor ép falai között egy vergődő magyar szellemóriás csatázott, viaskodott a nagy magyar parlag megrögzött előítéleteivel: az erőszakos sovinizmus, a közjó iránt való restség, a magyart önvére ellen fordító irígykedés s a sültgalambot leső tunyaság rémeivel. Sohasem vált valóra széles tömegekben a Széchenyi által sóvárgott, népe, hazája javára áldozatosan dolgozni akaró és tudó kiművelt emberfő, ha utána szajkózták is minden átérzés nélkül emberöltőkön át a mult világ politikai akarnokai.

Cenk dolgozik

Rommá vált Széchenyi hajléka, de körülötte áll az egykori jobbágyoktól megépített falu. És ezek a cenkiek tudták s tudják ma is, hogy mire kötelezi őket a „leghívebb magyar" tanítása. *A maguk erejéből emeletes kultúrházat épít tek* a falu központjában. A község felvégén ma is ott van a cukorgyár hatalmas épülettömbje — üzemen kívül Valamikor a falu földnélkülijei mind munkát leltek itt — amíg a profitáló nagytőke az első világháború után a számára kedvezőbb lehetőségek miatt át nem vitte a gyár gépeit Petőházára, meg a burgenlandi Cinfalvára. Avval, hogy százak maradnak Cenken kenyér nélkül, nem sokat gondoltak. Pedig Széchenyi nem erre tanított...

Cirogató, selymes puhasággal süt le a nap a cenki határra, azt a csodálatos lila fátylat hozva a tájékra, amit talán csak itt, Nyugat-Magyarországon láthat a vándor az őszutói délutánok napsütésében. A ligetes, erőkkel szegett dombokra húzódó földtáblákon már elvégezték az őszi munkát. A cenkiek dolgoznak ernyedetlenül, mert hiszen szorgalmas, munkás magyarok éltek s élnek ma is ebben a faluban. Biztos, hogy sokan nem tudnák úgy hirtelen elsorolni Széchenyi István nagy tanításait közülük. De a megmunkált őszi határ képe azt mutatja, hogy dolgozni tudnak s akarnak, méltóan „a leghívebb magyar" szeméihez s megérdemelnek minden tiszteletet.

B.

— A termelésben kitűnt bányászok tiszteletére számos bányavidéken, a MOKÉP-pel karöltve, filmelőadásokat rendez a Bányász Szakszervezet. Ünnepélyes külsőségek között a legkiemelkedőbb szovjet filmalkotások kerülnek műsorra. Salgótarjánban: a „Kárhozottak összeesküvése", Tokodon, Nagybátonyban és Zagyvarónán: a „Berlin eleste". Salgóbányán és Kisgyónon: a „Van hazájuk". Dorogon és Mátranovákon: a „Találkozás az Elbán" című filmeket mutatják be. A november 7-i felajánlást kezdeményező oroszlányi bányászoknak pedig, továbbá a pusztavámi és kisterenyei bányadolgozóknak is: a „Szerencse fel" című film lesz az ünnepi műsor.

ASSZONYOKNAK egyről-másról

Kedves Ilonám,

az bizony igaz, hogy *a kisgyermek fehérneműje* komolyan megtárgyalnivaló kérdés. Elhiszem, hogy Sári nővérednek gondot okoz. Néhány tanácsom: késő őszben vagyunk, jön a tél, tehát most már az éjszakáravaló gyermekfehérnemű anyagának *legjobb a flanell.* Egy-kétéves kicsikről van szó. Csinálhatunk nekik flanelből *szép kis hálóinget,* olyat, hogy mar hónaljtól kezdődik a bő szoknyarész, s ha a flanell egyszínű, ezt a szoknyarészt díszíthetjük alul kedves kis állatalakzatokkal vagy más ábrákkal. Vagy csinálhatunk flanellből *kétrészes kis pizsamát:* a felsőrész ingszerű, a bokánál buggyos bő nadrág pedig hónaljig ér, a mellnél még följebb is ér s a hátrészből a vállon átnyúló kis pánthoz gombolódik. Ügyes kis nappali gyermekfehérnemű a fehér vagy világosszínű *bébifonalból kötött vállas ingecske,* ami olyan, mint egy kis fürdőtrikó felsőrésze és ehhez kötünk egy rágombolható teszes kis nadrágot. A gyermekes háznál általában jó időnként alaposan szétnézni

a felnőttek kiselejtezett holmijai

közt, mert egészen hasznavehetetlennek hitt holmikról könnyen kiderül, hogy a kicsik számára remekül lehet hasznosítani. Ilyenek a rongyos férfiing, a hasznavehetetlen, lyukas férfipizsama, egy kopott, rongyos trikóalsónadrág. Abból a rongyos férfiingből például kitűnő kis pizsamát lehet varrni a kisgyereknek, *a szabásnál a rongyos, rossz részek kihullanak.* Éppígy a rossz férfipizsamából is. A rongyos trikónadrágból pompás kis trikókabátka kerül ki valamelyik gyereknek. Valami ócska, hasznavehetetlen pongyolából, ha kiássuk a nyugdíjból, a kislánynak tudunk varrni ruhácskát otthonra vagy valami más effélét. Épp ily könnyen szert tudunk tenni a nagyon praktikus

gyermek-fürdőgallérra

ha van egy régi fürdőköpenyünk vagy akár egy flanellpongyolánk. Varrunk belőle egy csinos kis körgallért, a körgallérra kis kapucnit és a napi fürösztés után ezt adjuk a kisgyerekre, ebbe dörzsölgetjük bele jól, ebben szárítgatjuk meg. Ezt a holmit nyáron aztán a strandon használhatja a kicsi.

Térjünk be egy kicsit a konyhába. Könnyű, egyszerűen elkészíthető, jó ételekről szeretnék beszélni. Ilyennek tartom például a

rakottburgonya-palacsintát

amely így készül: a szokásos módon palacsintatésztát készítünk — csak cukrot nem teszünk bele —, hozzáadunk három darab főtt passzirozott burgonyát és egyenként kisütjük a palacsintát. Tűzálló tálban reszelt sajttal meghintjük és tejföllel locsoljuk. Remek étel vacsorára, vagy ha egy levest csinálunk elébe, kész egy jóízű ebéd. Vagy egy másik recept: hogyan készül

fözelékre gyorsteltét:

másnapos zsemlyét szeletekre felvágunk, kenőmájassal megkenjük és kettőt összetapasztunk. Tejjel higított tojásba mártjuk, forró zsírban kisütjük. Sokszor megesik, hogy a marhahúsnak kitűnő levese volt, de maga a hús nem puhult meg, kegyetlenül kemény maradt. Én a

kemény marhahúst

a következőképp használom fel: a kifőtt marhahúst *ledarálom,* nagyon apróra vágott kevés hagymát bő zsírban megpirítok és a darált húshoz keverem. Így igen élvezhető és akármennyit meg lehet belőle enni, mert nagyon könnyű eledel, valósággal eleti magát Pláne ha egy *jó birsalma szószt* adunk hozzá: egy-két birsalmát lehámozunk, apróra vágjuk, sós cukros vízben puhára főzzük és kis lisztes tejföllel behabarjuk. Egy kevés pirított darát adunk hozzá köretnek. Ide jegyzek egy

olcsó, jó süteményt

is: 60 deka lisztet, 8 deka zsiradékot, 15 deka cukrot, egy tojást és ½—1 deka salolkálit összegyúrunk és nagyon vékonyra kinyujtjuk. A gáztepsire, amit előzőleg kizsíroztunk, kilisztezünk, ügyesen ráhelyezzük. Kislángon sütjük. A fenti mennyiség *négy tepsire való.* Hosszúkás tortát készíthetünk belőle, *akár lettőt is,* kitelik belőle. Töltheljük az egyiket csokoládékrémmel (mult heti levelemben írtam le), vagy diókrémmel: 13 deka darált diót egy deci tejjel leforrázunk, kihűlésig kavarjuk, hozzáadunk 5—6 deka vajat, amit előzőleg 10 deka cukorral jól kikavartunk.

A konyha, fürdőszoba

köpadlóján levő foltok

sokszor a rendes felmosás után is megmaradnak, sehogyan se sikerül őket rendes úton-módon eltávolítani. Például a fürdőszobában valami rozsdás helyről lecsepegő *rozsdaszerű foltokat.* Erre ezt ajánlom: 50% sósavat 50% vízzel összekeverünk, kis darab fára csavart rongyocskát bemártunk s a foltot bekenjük, aztán vimmel bedörzsöljük, utána ismét sósavas oldattal kenjük be, végül alaposan felmossuk: a folt el fog tűnni. *Zsírfoltok* tökéletes eltüntetése úgy történik, hogy *nyitott ablak mellett* egy edényben összekeverünk petróleumot ugyanannyi szalmiákszesszel és egy kis terpentinnel. Ezzel a keverékkel a zsírfoltokat egy lágy surolókefével feldörzsöljük, utána kenőszappanos forró vízzel jól felmossuk. Ha nagytakarítás után a konyha és fürdőszoba padlóját tündöklően tisztának akarjuk látni, az *egészet* ezzel a keverékkel mossuk fel. Az oldatot *tartsuk távol magunktól:* erős szagától elszédülhetünk, és felmosás alatt és *utána is* alaposan szellőztessünk ki, legalább 2—3 órán keresztül. Sokszor ölel

Nagycenk

lásd

Bártfai Szabó László

A Széchényi-család

története.

III. Kiállítási katalogusok.

Csatkai Endre: Széchenyi "műemlékek" Nagycenken

Nagycenki Széchenyi műemlékek

Kny. Soproni Szemle
8°, 14K, 14L, Sopron, 1939

Nagycenki Széchenyi-
zobor

Balics L.

Ünnepi beszéd a Nagy-
Czenken felállított Széche-
nyi István gróf emlék-
szobrának leleplezése
alkalmával.

Petrik 1886-1900

Nagycsákány

Kastély

Épült 1728-

Rados Jenő dr.

Magyar Eastelyok

12. l.

Dr.Kovács Gyula /189o,Budapest,róm.ka
sait látogatta.Mint az irodalmi és bö
irodalmi,klasszika filológiai,bölcsel
részt.Megismerni igyekezett ugyanakko
a tanárképzés intézményeit és eszköze
olasz nyelvi tanulmányok végzése mell
s az olasz pedagógiai intézmények tan
kezett részt venni a különböző tudomá
Tervszerüen tanulmányozta egyuttal Ró
havában középiskolák látogatásával fo
mellett főként a világnézeti tárgyak
figyelte meg.Julius és részben augusz
adásait hallgatta.A római könyvtárakb
tekezését egészitette ki.

NAGYCSÁKÁNY (Vas)

Nagycsákány

RMV 6, 288 l.

GR. BATTHYÁNY-KASTÉLY, újabb rétsze a XVII. sz. elején épült, sok műkincs benne.

Nagycsákány

Vár kastély

Rados Jenő dr

Magyar Kastélyok 219. l.

NAGYCSÁKÁNY (Vas megye)
kastélyának eredeti jellegét az egyébként stílszerű régibb restaurációk némileg elhomályosították, úgyhogy a torony aljában lévő emléktábla nélkül nehéz volna korát megállapítani. E táblán többek közt a következőket olvashatjuk: „... EZEN VÁR KASTÉLYNAK KELETI RÉSZE GRÓF BATTHYIÁNYI IMRÉNEK AZ ORSZÁG EGYIK ZÁSZLÓS URÁNAK ÉS FŐBIRÁJÁNAK ALKOTÁSA. 1728-IK ÉVBEN." A szokatlan módon homlokzatközépre helyezett torony és hozzákapcsolódó későbbi időből való loggia egyedüli dísze az egyébként meglehetős sivár homlokzatnak, mely mögé kényelmes, gazdag és ízléses helyiségek csoportosulnak (118. ábra).

Nagycsákányi gróf
Batthyány-kastély

Mária látogatását
ábrázoló szárny-
relief 1520.
Lőrűe

MAGYAR MUVESZET
1936. 272. c.
Repr. 275. l.

BUDAPEST
938 MÁR. -3.23
LFM 4 LFM

Nagyczákány

Batthyány-Eastel

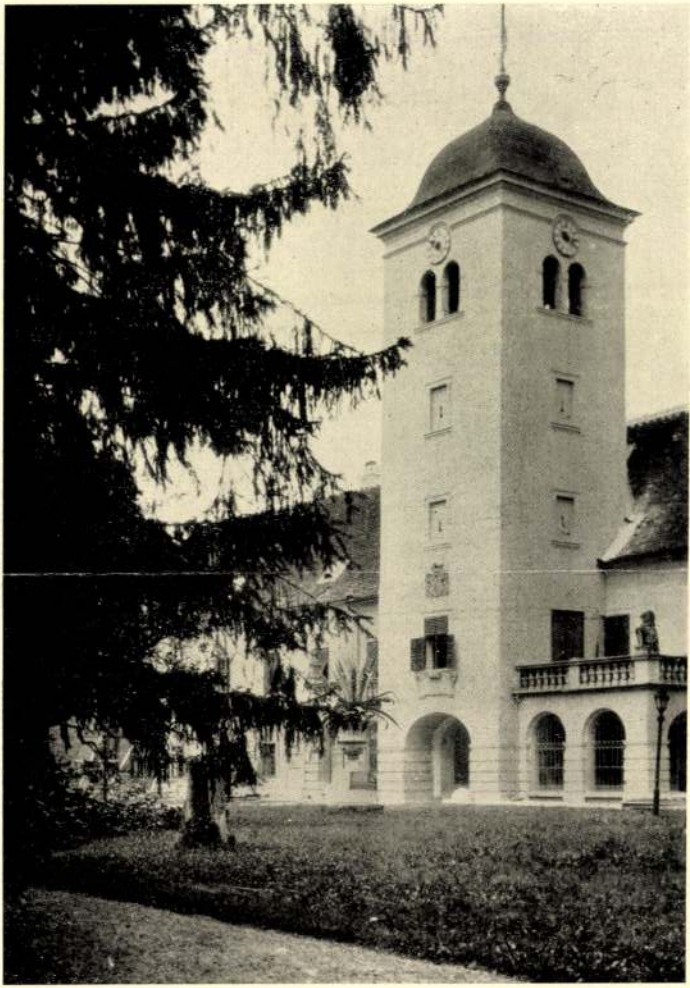

118. — NAGYCSÁKÁNY: Gróf Batthyány-kastély
Schloss der Grafen Batthyány — Château des Comtes Batthyány
Castle of the Counts Batthyány

Radvo Jenő dr
Magyar kastélyok –

SIEBENBÜRGEN

Wühr, Hans:
Siebenbürgen.

Auf dem Umschlag:
Kirchenburg Heltau
Aufn. O. Netoliczka

Nagy disznódi (?)

Templomvár

Magyarnemi templom

Halaváts Gyula: Szelindek vára és a szelindeki, nagycsüri és kakasfalvi templom. /Kny. Srcheologiai Értesitő./ 8 o, K, L, Budapest, év nélkül, /1911./

30./

Gerecze Pét
lékszobra P
Gerecze Pét
társátra és
Budapest, 1
Gerecze Pét
maradványai
Gerecze Pét
gon. /Kny.
évben./ 8 o
Gerevich Lá
lom szobrá
117 L, Bud
Gerevich T
Corvin-cod
sek./ 8 o,
Gerevich T
Magyar Ipa
Gerevich T

Nagydevecser

ref. templom

Haranghab és templom távlati képe.

Klenodiumok leírása és rajzai

Debreczeni László

1929. 59-60. l.

Katalin vt.

Csütörtök

26

Berch. Sz. János

Péntek

27

Érmes Mária

Szombat

28

Pignatelli hv.

Nap kelte 7 ó. 22 p. — Nyugta 16 ó. 14 p.

1942 • 48. hét **November** **XI. hó • 30 nap**

naptár

Kiszlev

V	13	
H	14	
K	15	
S	16	
C	17	
P	18	
S	19	S. Vaj.

Nagydisznódi ag. ev. templom

Halaváts Gyula: ⟨⟩
Kny. Arch. Ert.
1914.

Gent (881)

kastely

Gerecze 1906, 65 l.

Nagydisznódi

oltár

1525.

a nagyszebeni Bruckenthal-Múzeumban.

Vince mester Lesöi

műve:

Genthon István

A régi magyar festő-

művészet. Vác, 1932

125, 126 l.

1500

33

Gerevich 1912-ben a római művészettörténeti kongresszuson előadta.

Gerevich

Gerevich PA, 186 l. (repr. 184 és 185 l.)

Halaváts Gyula: A nagydisznódi ágost. ev. templom.

Knz. Archaeologiai Értesítő
8°, K, L, Budapest, év nélkül (1914)

Nagydisznódi ev. templom

Nagydobai ref. templom

Klenodiumok leírása.
Fejfák.

Debreczeni László
1931. 116–116a l.

516/1942

Méltóságos F

F.évi szeptember hó 26-
laszolva, az ungvári vár tataroz
rencsém Méltóságoddal közölni.

Az ungvári gör.kat.püsp
omladozó várfalainak helyreálli
ungvári városi mérnök költségve
kek Országos Bizottsága felülvi
talált.

E munkálat végrehajtásá
Minisztérium az 1942.évi szepte
számu rendelettel 12.000 P.-t u
zottságának.

A szóbanforgó összeget

69 Nagydobos (Szatmár)
Vitkától 6 km
10.050

Ref. templom
Neoromán jelentéktelen

Gör. kath. templom
neoromán
erdéktelen

Nyirsègi utam 1938

NOVEMBER-DECEMBER

30 nap — 48. hét

27 Vasárnap	
28 Hétfő	
29 Kedd	
30 Szerda	
1 Csütörtök	
2 Péntek	
3 Szombat	

XXXI. TÁBLA

1. Dallinger Pál műve 1769-ből.
Ócsa. (Lásd: 2. sz.)

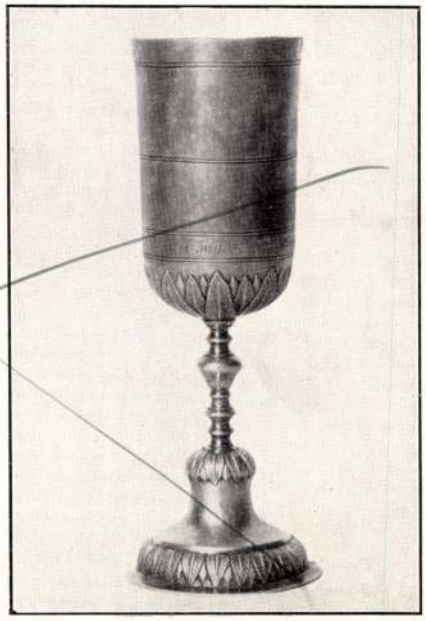

2. P. F. L. budai ötvös műve 1788-ból.
Cece. (Lásd: 4. sz.)

3. Paschberger Ferenc műve 1795-ből.
Gomba. (Lásd: 6. sz.)

4. Paschberger Ferenc munkája 1797-ből.
Fülöpszállás. (Lásd: 8. sz.)

Gótikus kehely a XV. század végéről. A németjárfalvai úrmutató mesterének budai műhelyéből. Nagydorog. (Lásd : 1. sz.)

Nagydobos

Szatmár vm.

báró Pereinyi kastély épült

1808.

A kastélyhoz tartozó

neogót kapolna és sírbolt

épült 1868-ban

Oltárképe Jakobeytol Ve-

ronese után

Báró Pereinyi Péter Karra-

rai márvány mellszobra

Kallós kdétél

Dessewffy-kastély 1881-ből

benne sok mutárás

fordits

Képes 107. lapon

Ref. templom:
A régi a kőszegen kívül fekvett. 1894-ben bontottákle. A vakolat alatt freskokat találtak.

Uj ref. templom,
Tornya 1902-ben épült

Gör. kath. templom
Épült 1893.

MAGYAR BIBL
BU

Borovszky, Magy. orsz. vm
Szatmár vm

121, 122. l.

164. Nagydobrony, ev. ref. fatemplom és fatorony. 1733. „ligneum sicut praecedens". (O. L.; C. P. D. A. 1733. jan. 26.). „Ecclesia huius possessionis mater lignea in bono statu palesadisque circumdata reperta est, turri lignea ..." (O. L.; C. P. D. A. 1733. jún. 18. No. 1.)

1776. engedélyt kapnak a templom kijavítására. Most kőtemplom. (Lehoczky IIIb. p. 239.)

Lásd még: Balogh p. 134.

(Berg. m.)

Donfacép

van. Átélte a cseh demokratikus időket. Csehszlovákiának éppen az volt a tragédiája, hogy *a szociális elgondolásokat pártalapokra fektette. A marxizmust Európa tragédiájának tartja. Csehszlovákia ehhez az álszociálizmushoz volt kapcsolva, ez volt a végzete.* Kijelentette, hogy semmiféle pártkötelékek nem kötik. Magyarország jövője a szociális problémák megoldásától függ.

— Mi kárpátoroszok csak azt a világnézetet követjük, amely népi problémáinkat megoldja. Mutassanak olyan európai országot, amelyre a marxizmus hasznot jelentett volna.

Rassay Károly: Ugyan, ezt már 18 évvel ezelőtt letárgyaltuk.

Malasits Géza: Úgy látszik egy sort sem olvasott Marxból!

Fencik István ezután azt hangsúlyozta, hogy *szükség van a középosztály megerősítésére.* Gyors tempóban kell a reformokat hozni, hogy megnyissuk az utat Nagy-Magyarország felé. Európai és amerikai útja során azt tapasztalta, hogy sehol se él olyan jól a paraszt, mint Magyarországon.

Erre a kijelentésére *az ellenzéken ellentmondó közbekiáltásokkal válaszoltak.*

— Hogy lehet ilyet mondani?! — kiáltották a független kisgazdapárton és a szocialistáknál.

Ruppert Rezső: Jól levizsgázott!

Fencik István: Seholsem láttam azt, amit Magyarországon, ahol a magyar gazda szalonnával és káposztával olyan jól él!

Esztergályos János: Abszolúte komolytalan beszéd!

Fencik István: A Verhovináról hoztam magammal egy darab zabkenyeret. Amikor egy ottani embert megkérdeztem, mikor ettek húst, szalonnát, azt mondta: Mi szalonnát csak 1914-ben láttunk.

Rassay Károly: A cseh demokrácia nagy alkotásainak ellenére?

Fencik István örömmel fogadta el a javaslatot.

Reisinger Ferenc: Két rendes ruszin parasztért kicserélném a képviselő urat.

Bródy Ernő beszédének a következő ülésre való elhalasztását kérte. A Ház hozzájárult.

Bobory elnök napirendi indítványában javasolta, hogy *holnap délelőtt 10 órakor folytassák a tárgyalás alatt lévő javaslat és a ma benyújtott két törvényjavaslat vitáját.* Az interpellációk nagy számára való tekintettel délelőtt 11 órakor áttérnek az interpellációkra. A Ház a napirendi indítványt elfogadta. Ezzel az ülés néhány perccel *két óra előtt befejeződött.*

MINDENFÉLE
KARTONDOBOZT
nyomással is, gyárt:
Samum-Altesse Szivarkapapír és Dobozgyár R. T.
Budapest, XIII., Gömb-utca 32.

A zsidókérdésben még nem történt végleges állásfoglalás

December 21-ikére várják a javaslat beterjesztését
A keresethalmozási törvényjavaslat módosításai
Szerdán: 27 interpelláció

A Ház folyosóit ma délelőtt kizárólag azok a kérdések foglalkoztatták, amelyek a tegnapesti minisztertanácsot. Délután 5 órától éjfél után 2 óráig tartott a minisztertanács, amelynek során *Reményi-Schneller* Lajos pénzügyminiszter ismertette a keresethalmozási törvényjavaslaton eszközölt módosításokat. Ezek a változtatások ma délután kerülnek a képviselőház pénzügyi bizottsága elé.

Módosítások a keresethalmozási javaslatban

A változtatások lényege: a nyugdíj és kereset együttes összegének 400-ról *600 pengőre*, illetőleg 300-ról *450 pengőre* való felemelése. Ezek az összegek az *összjavadalmazást* foglalják magukban, tehát a nyugdíjat, lakáspénzt és családi pótlékot, valamint a különkereset együttes összegét. Módosították a férjes tisztviselőnőkre vonatkozó szakaszokat is. Ezek szerint a háromgyermekes nőtisztviselő, illetőleg az első csoportba tartozó alkalmazottak felesége csak akkor bocsátható el az állami szolgálatból, ha a VI. fizetési osztály első fokozatában *legalább 455 pengő összjövedelme van*, a második csoportba tartozó felesége csak akkor, ha a VII. fizetési osztály első fokozatában legalább *336 pengő összjövedelme van*, a harmadik csoportban csak akkor, ha a VIII. fizetési osztály első fokozatában *246 pengő fizetése* van.

Az illetmények felső határát is emelték. Mind a három kategóriában a lakáspénzt hozzá kell számítani a javadalomhoz. A miniszter hozzájárul ahhoz, hogy a nyugdíjas utolsó fizetése megállapításában *a nyugdíjcsökkentés előtti illetményt* vegyék figyelembe, ne pedig *a mai* tényleges illetményt. Lesz még egy új szakasza a törvénynek, amely szerint az elbocsátott férjes közalakalmazottak *újból pályázhatnak közalkalmazotti állásra*, mégpedig *előnyben részesülnek*, amennyiben férjük időközben nyugalomba vonult vagy végkielégítéssel távozott az állami szolgálatból.

Más lényegbevágó módosítás a javaslaton nincs és politikai körökben valószínűnek tartják, hogy ezekkel a módosításokkal fogadják el a törvényjavaslatot a pénzügyi bizottságban.

A zsidókérdés

A minisztertanács foglalkozott ezután *az új zsidótörvényjavaslat alapelveivel is, végleges elhatározások azonban még nem történtek.* Ma délben összeült a NEP elnöki tanácsa, amelynek összehívását a pártvezetőség azért tartotta szükségesnek, hogy egyes fontos pártszervezeti problémákat letárgyaljanak, ezenkívül foglalkoztak a zsidóbizottság összehívásának kérdésével is. A bizottság ezen a héten mindenesetre összeül, mivel a kormány szándéka a kiszivárgott hírek szerint az, hogy *december 21-én a zsidótörvényjavaslatot a Ház elé terjessze.*

Ugyancsak nagy előkészületek folynak *a földreformjavaslat* dolgában is. Több minisztertanácson fogják még ezeket a kérdéseket tárgyalni.

Csáky elfogadta az ózdi jelöltséget

Imrédy Béla miniszterelnök délben fontos tanácskozásokat folytatott dolgozószobájában. Először gróf *Csáky* István külügyminisztert fogadta. *Csáky miniszter az ózdi kerület hivatalos jelöltje.* Ma délben küldöttség is kereste fel, amely ünnepélyesen felkérte a minisztert, gróf Csáky István elfogadta a jelöltséget. Félháromkor a párt Esterházy uccai klubjában *Borbély-Maczky* Emil főispánnal az élén az borsodmegyiek és az ózdi kerület küldöttségét ebéden látta vendégül *Csáky* külügyminiszter.

A miniszterelnök báró *Vay* László államtitkárral tanácskozott, később *Darányi* Kálmán házelnök kereste fel, akivel a munkaprogramot beszélték meg. Tanácskozás volt gróf *Teleki* Pál kultuszminiszter és *Hóman* Bálint pártvezérhelyettes között is. *Hóman* később vitéz *Rátz* Jenővel tárgyalt.

Az ellenzéki folyosókon sűrűn folytak megbeszélések ma délelőtt. Gróf *Bethlen* István az ellenzék több vezető politikusával tanácskozott. Megbeszélés volt a Sztranyavszky-csoport tagjai között is, akiknek értekezletét délutánra összehívták.

A független kisgazdapárt holnap, az *interpellációk után*, értekezletre ül össze és behatóan megvitatja a honvédelmi törvényjavaslatot.

Huszonhét interpelláció

Az új ciklusban szerdán lesz az első interpellációs nap. Huszonhét interpelációt jegyeztek be:

1. *Tobler* János a cseh Bata cipőgyár letelepedése ügyében.
2. *Drózdy* Győző a közmunkaválságról szóló jogszabályok egyesítése, egyszerűsítése és a népies elvekkel való összeegyeztetése tárgyában.
3. *Mojzes* János az elavult választójogi törvény megváltoztatása tárgyában.
4. *Payr* Hugó a székesfővárosban naponta megismétlődő tüntetések tárgyában.
5. *Rátz* Kálmán a kormány által önmaga mellett megrendezett romboló hatású uccai tüntetések és önpropaganda tárgyában.
6. *Hubay* Kálmán az 1938 december 1-én Budapest uccáin történt rendőri brutalitások tárgyában.
7. *Rajniss* Ferenc a Rimamurányi Vasművek Rt. visszaélései tárgyában.
8. *Csóór* Lajos a mezőgazdasági munkásság és törpebirtokosság családi segélye tárgyában.
9. *Mojzes* János az új földbirtokpolitika tárgyában.
10. *Rakovszky* Tibor a visszacsatolt Nagysurány állítólagos átengedése tárgyában.
11. *Rakovszky* Tibor az új földbirtokpolitikai törvény benyujtása tárgyában.
12. *Tildy* Zoltán a nagy nemzeti reformok sorrendisége tárgyában.
13. *Dulin* Jenő adóvégrehajtási rendszerünk tárgyában.
14. *Matolcsy* Mátyás a gróf Wimpffen-örökösök uradalmának munkásviszonyai tárgyában.
15. *Malasits* Géza a lisztforgalmiadóváltság eltörlése tárgyában.
16. *Rajniss* Ferenc a Magyar Táj- és Népkutató Intézet működésének beszüntetése tárgyában.
17. *Tolnai Knefély* Ödön a kézművesiparosság fenmaradásának biztosítására szolgáló gyors intézkedések tárgyában.
18. *Soltész* János a lisztforgalmiadó eltörlése tárgyában.
19. *Béldi* Béla a rádiódíjak leszállítása, a rádiókészülékek ármegállapítása és a rádió államosítása tárgyában.
20. *Béldi* Béla az önkompenzációs rendszer megszüntetése tárgyában.
21. *Béldi* Béla egyes TÉBE- és GyOSztagok adóamnesztiája tárgyában.
22. *Béldi* Béla külkereskedelmi politikánk irányelvei tárgyában.
23. *Hubay* Kálmán a *Magyarság* című politikai napilap betiltása tárgyában.
24. *Hubay* Kálmán Keresztessy Gyula ítélőtáblai tanácselnök müködése tárgyában.
25. *Meizler* Károly a Táj- és Népkutató Központ újra megszervezése tárgyában.
26. *Meizler* Károly a zsidókérdés tárgyában.
27. *Törs* Tibor a Táj és Népkutató Központ megszüntetése és a központ kiállításának bezárása tárgyában.

A NEP vezetőségének látogatása a kisgazdáknál

A kormánypárt új vezetősége elhatározta, hogy az egyes pártoknál *tisztelgő látogatásokat* tesz. Az első látogatás a legnagyobb ellenzéki pártnál, a *független kisgazdapártnál* csütörtök délután 4 órakor lesz. A kormánypárt vezetőségét *Hóman* Bálint, *Bárczay* Ferenc, *Bárczay* János, *Kölcsey* István és *Törs* Tibor fogja képviselni.

Tatarescu párizsi román nagykövet Rómába utazott

Róma, december 13.

Tatarescu volt miniszterelnök, Románia párizsi nagykövete ma reggel családjával együtt *Rómába érkezett.* Tatarescu mint magánember két-három napot tölt Rómában.

DOXA
óránál árban, minőségben, minden előnyt megtalál! Karácsonyra DOXA órát vegyen!
Az ólomplombára ügyeljen!

Hat volt népbiztost állítottak bíróság elé Moszkvában

Párizs, december 13.

Moszkvai hírek szerint a katonai törvényszék államellenes tevékenység vádja alapján ítéletet fog mondani *hat lemondott népbiztos felett.* A vádlottak a következők: *Smirnov* volt tengerészeti népbiztos, *Pasamov* volt folyamhajózási népbiztos, *Bakulib* volt kereskedelmi népbiztos, *Rikov* volt iparügyi népbiztos, *Popov* volt katonai szállításügyi népbiztos és *Subar* volt helyettes miniszterelnök.

Budapesten elfogták a köbölkúti rabló társát

November 25-én Köbölkúton két revolveres fiatalember *Rácz* Márkus ottani kereskedőtől 680 pengőt és 3 darab tízkoronás aranyat rabolt. Néhány nappal később a sárospataki csendőrök elfogták az egyik rablót, *Halász Szabó* Imre állásnélküli magántisztviselő személyében. Halász beismerő vallomást tett és vallomása alapján ma reggel kézrekerült Budapesten bűntársa is, a 19 éves *Nádasi* Zoltán, aki elmondotta a főkapitányságon, hogy riasztó pisztollyal támadtak rá Rácz Márkusra, aki rémülten adta át pénzét. A rablott pénzt elköltötték.

Négy hétre betiltották a „Magyarság" című napilapot

A *Magyar Távirati Iroda* jelenti:

A m. kir. belügyminiszter 179.963—1938/VII/a. számú rendeletével a *Hubay* Kálmán felelős szerkesztésében a a *Magyarság Lapkiadó Rt.* kiadásában (felelős kiadó dr. ifj. virtsologi *Rupprecht* Olivér) Budapesten megjelenő és a *Globus Nyomdai Műintézet Rt.* budapesti (VI., Aradi ucca 8.) nyomdájában előállított »Magyarság« című politikai napilap további megjelenését és terjesztését december 12-étől kezdődőleg bezárólag 1939 január 8-ig betiltotta, mert a lap december 6-án megjelent 277. számának első oldalán közzétett »Miért? Miért? Miért?«; továbbá a lap december 10-én megjelent 280. számának első oldalán közzétett »Reformok — rendőri intézkedéssel« címek alatt közzétett közleményeivel, valamint a lap december 11-én megjelent 281. számának 18. oldalán közzétett karikatúrájával az 1912. évi LXIII. törvénycikk 11. §-ának 4. bekezdése értelmében az 5484/1914. M. E. számú rendelet alapján az országnak az 1922. évi XVII. törvénycikk 6. §-ával védett érdekeit veszélyeztette.

Végig apad a Duna

A FÖLDMIVELÉSI MINISZTÉRIUM vízrajzi osztálya jelenti:

A DUNA alacsony vízállással végig apad.

MAI DUNAI VÍZÁLLÁSOK: Schärding 74, Passau 151, Aschach 56, Struden 82, Stein —102, Bécs —126, Pozsony 14, Komárom 182, BUDAPEST 118, Paks 15, Baja 94, Mohács 118, Gombos 209, Ujvidék 160, Zimony 174.

A DRÁVA Barcsnál —105, Drávaszabolcsnál 10, Eszéknél 28.

A SZÁVA Bródnál 234.

A TISZA Szegedig apad, lejjebb árad, alacsony vízállású.

MAI TISZAI VÍZÁLLÁSOK: Tiszaujlak —78, Vásárosnamény —70, Tokaj 88, Tiszafüred 114, Szolnok 110, Csongrád 83, Szeged 118.

A SZAMOS Csengernél 0.

A KÖRÖS Körösszakálnál —20, Békésnél 6, Gyománál 6.

A MAROS Makónál —14.

A BALATON Siófoknál 51.

A VELENCEI TÓ Agárdnál 25.

Megjelent
Magyarország új térképe
1938. október hó 5. kiadás
Ára 1 P, vidékre 1.20, az összeg előzetes beküldése ellenében kapható Az Est könyvosztályában, Erzsébet körút 18

Leégett a nagydorogi Széchenyi-kastély

Nagydorog, december 13.

(A Magyarország tudósítójától.) Nagyarányú tűzvész pusztított a községben: *teljesen leégett az ősrégi Széchenyi-kastély teteje,* az épület felső részén és a padláson elhelyezett értékekkel együtt. A kár nagyságát egyelőre hozzávetőlegesen sem lehet megállapítani.

Hétfőn délelőtt egy órakor füst tört elő a több mint harmincszobás Széchenyi kastély tetőzetéből. A kastélyból nyomban értesítették a tűzoltókat, de a kis parasztházak és munkásházak oltásához felszerelt és betanult tűzoltóság a nagy épületen felcsapódó lángokkal szemben tehetetlen volt.

A tűz gyorsan terjedt és amikor látták, hogy a helybeli tűzoltóság nem képes megakadályozni a pusztulást, értesítést küldtek a környékbeli községekbe. A nagy távolság miatt csak órák multán érkezhettek a helyszínre a felriasztott környékbeli tűzoltók, sőt kivonult a szekszárdi tűzoltóság is, de már nem sokat tudtak segíteni.

A kastély teteje teljesen leégett, néhány szoba tetőzete átázott és beomlott az égő tetőre fellocsolt víztömegtől, de a kastély többi szobájában levő berendezési tárgyak épségben maradtak. Az épület felső részén azonban nagyértékű és régi könyvtárgyüjtemény volt elhelyezve.

— Az a feltevés megdőlt, hogy gyujtogatás történt volna, a tűzvizsgálat eddigi adatai szerint építési hiba okozta a tűzvészt. A régi építkezésben egy fagerenda közvetlen a kémény mellett vezetett, lángot kapott és így tört ki a tűzvész. Még kedden reggel is parázslott és füstölt sok helyen a beomlott tetőzet törmeléke.

NINCS TÖBBÉ

ándung, auflág, aufsneider, blindre, bóvli, düzni, hakni, kracni, ragu, spisz, szuflé...

A *Magyarország* néhány héttel ezelőtt beszámolt arról, hogy *Pintér* Jenő vezetésével egy nyelvésztársaság *Magyar Nyelvvédő* könyvet adott ki. Sok hibás kifejezés, idegen eredetű szó helyett *jó magyar kifejezéseket és szavakat ajánlanak* ebben az értékes kis könyvben a nyelvészek a magyar közönségnek. *Pintér Jenő most újabb könyvet adott ki.* Ebben a kereskedelmi levelezésben és beszédben használt rossz kifejezéseket igyekszik kiirtani a magyar nyelvből.

A magyar kereskedők nyelvvédő könyve rendkívül sok érdekes új és jó magyar kifejezést javasol az idegen eredetű szavak helyett. Néhány érdekesebb szót közlünk a hetvenoldalas füzetből.

Afrik *tengeri fű;* állás *köménypálinka;* andung *sejtelem, szimat;* angin *huzatvászon;* asszekurál *biztosít;* aszpik *finom kocsonya;* atlasz *térképkönyv;* auflág *feltét, hozzávaló hús;* aufsneider *hencegő, nagyzoló, hazudozó, szájhős;* aussusz *selejtes áru;* automata büfé *gépesített étkező.*

Bezecc *beszegés;* bezs *elefántcsontszín;* bifsztek *bélszín, vesepecsenye;* binokli *kettős messzelátó;* bitni *zsebvászon;* blindre *vaktában, találomra;* blöff *maszlag, porhintés;* bodega *borozó, falatozó;* bolcni *csapszegvágó, vasaló dugó;* bortni *szegély;* bóvli *silány.*

Cangli *fogó;* cik-cak *zeg-zug;* cugehőr *kellék;* cvekkerli *kocka.*

Danubia *szegőszalag;* dendi *divathős, piperkőc;* derbi-szabás *bakancs-szabás;* diafragma *fényrekesz;* diatermás *hősugárzó;* dömping *árutámadás, piacradobás;* dublé *álarany;* düzni *szelep.*

Eht *valódi;* ekrü *nyersszínű;* emprimé *nyomottmintájú;* endli *szövetszél;* eszcejg *evőeszköz;* etikett *cimke, felirat, udvariasság, illem;* ex libris *könyvcímer.*

Fándli *kőműves serpenyő, vakoló kanál;* fecni *rongy;* ferslóg *láda;* ficli *darabka;* firhang *függöny;* flanc *cifrálkodás;* fórpassz *gomblyukzsinór;* fuser *kontár.*

Géder *bokakeményítő,* geil *émelyítő, csömörletes;* gersli *árpakása;* giccs *kontármunka, mázolmány;* glázbatiszt *üvegszövet;* glengvas *talpfényesítővas.*

Hakni *kampósszeg;* héber *emelő;* hóbli *gyalu;* holipni *csöves ostya;* humbug *szemfényvesztés.*

Indiáner *szerecsenfánk;* inlet *cipővászon;* ivoár *elefántcsont színű.*

Kanapé *pamlag;* kanül *fémcső;* kapli *orrboríték;* kapszula *tokocska, portok;* karabiner *rugós kapocs;* karmenádli *karaj;* kartel *üzleti egyezmény;* kaszni *szekrény;* kaszrol *serpenyő;* kaviár *halikra;* kepp *belépő, körgallér;* kisztni *láda;* klassz *elsőrendű, kitünő;* klóbli *kézi szorító;* klöpli csipke *vert csipke;* kneip *hasító kés;* kombiné *ingnadrág, ingszoknya;* kracni *talpszél;* krah *pénzügyi válság;* krézli *fodor;* kseft *üzlet.*

Lajbli *mellény;* leibli *mellszorító;* lift *felvonó;* lihthof *világító udvar;* loden *daróc.*

Maroken szattyán *gyürött selyem;* másli *csokor;* matrác *ágybetét;* mezzanin *félemelet;* minyon *apró sütemény;* mikszer *italkeverő;* monokli *félszemüveg;* motring *gombolyag;* muff *karmantyu;* mutter *csavarfej, anyacsavar.*

Nádli *bevarrás;* nipp *csecsebecse;* nitt *szegecs.*

Omnibusz *társaskocsi;* ordővr *izelítő.*

Panácea *csodaszer;* pándli *szalag;* penzió *vendégház, nyugdij;* parfőm *illat;* parfé *tejszines fagylalt;* paróka *vendéghaj;* partáj *lakó;* passpartu *papiroskeret, igazolvány;* paszta *kenőcs;* patendula *csésze;* patukék *mélykék;* pekarin *disznóbőrutánzat;* periszkóp *kilátócső;* pianino *rövid zongora;* pikszis *doboz, szelence;* piré *pép, kása;* pitli *kanna, vödör;* plümó *lábdunna;* pompon *bojt, dísz, gömbbojt;* prakszi *gyakornok;* producer *filmvállalkozó;* propaganda *terjesztés, ismertetés, hírverés, toborzás;* puce *cicoma;*

Rádli *szabókerék;* ragu *vagdalék, becsinált;* reform *átalakítás, újítás;* reif *pánt, abroncs;* reklám *hirdetés, hirverés;* ress *ropogós;* roletta *tekercsfüggöny, fényfogó;* rumli *felfordulás;* ruzs *pirositó.*

Sál *nyakvédő, nyakbavető;* sejdni *alátét;* sercli *kenyérvég;* sezlón *heverő;* sifonér *szekrény;* slicc *hasíték, rés;* slingli *hurok;* smarni *morzsa;* sort *rövid nadrág, rövidke;* spisz *nyárs, maszat;* spulni *orsó, csève;* strapa *vesződség;* strimfli *harisnya;* sukk *láb;* svejfolt *derékba szabott.*

Szeimedli *szegő;* szerpentin *papiros csík;* szirup *szörp;* szófa *pamlag;* szokni *rövid harisnya;* szósz *mártás, lé;* szuflé *gömbölyű zsinór, felfujt.*

Tempó *ütem, iram;* tipli *faék, falidugó;* toalett *öltözőszoba, félrehely, ruházat;* trafik *dohányosbolt;* tréning *edzés;* trösztüzleti *érdekszövetség.*

Urna *harmveder, szavazóláda.*

Vaffli *ostya;* vatta *gyapot;* vekker *ébresztő óra, serkentő;* vikend *hétvégi pihenő, hétvége;* vinkli *derékszög.*

Zacc *kávé alja, üledék;* ziherheictű *kapcsos tű, biztosító tű.*

Zsabó *mellfodor;* zsur *fogadónap;* zsuzsu *csecsebecse.*

Másfélmilliárd pengőt költ Ausztrália fegyverkezésre

Nagy feltűnést keltett a nemzetközi gazdasági körökben az a hír, hogy Ausztrália — amely most fejezte be fegyverkezési programjának első részét — *Streem* alezredes nemzetvédelmi miniszter bejelentése szerint *azonnal hozzáfog a második részlet végrehajtásához.* Eredetileg erre a második részre negyvennégy millió fontot, tehát valamivel több mint egy milliárd pengőt akartak költeni. A nemzetvédelmi miniszter szerint azonban ez az összeg nem volt elegendő és így *újabb húsz millió fontot* — mintegy félmilliárd pengőt — szavaztak meg a fegyverkezési program kibővítésére.

A 63 millió fontból 20.5 milliót flottafejlesztésre, 19.7 milliót a hadseregre, 16.4 milliót a légihaderőre és 4.8 milliót a lőszerkészlet szaporítására fordítanak.

A kormány két torpedórombolót és tizenkét torpedóhajót építtet a sydneyi hajóépítőknél. Eredetileg egy csatahajót is akartak építtetni, azonban a brit admiralitás kijelentése után — amely szerint Singaporeban megfelelő flotta fog állomásozni — erről a tervükről lemondtak. Ugyancsak a brit admiralitás tárgyalásokat folytat abban az irányban, hogy *Sydneyben és Port Moresbiben nagy dokkokat létesítsenek.* Ezek a dokkok a legnagyobb csatahajókat is befogadhatnák.

Az ausztráliai ipar nagy lelkesedéssel vette tudomásul a hatvanmillió fontos program végrehajtását. *Remélik, hogy a munkanélküliség ennek következtében teljesen megszűnik.*

Freud új könyvet ír

London, december 13.

(A Magyarország tudósítójától.) A nyolcvankétéves Sigmund *Freud,* a pszichoanalízis megalapítója, aki most Londonban lakik, néhány hónap mulva befejezi új könyvét, melyben az ótestamentumot veszi vizsgálat alá pszichoanalitikai szempontból.

Anna *Freud,* a nagy tudós leánya megcáfolta azokat a híreszteléseket, hogy Freud bizonyos politikai irányzatokat vizsgál pszichoanalitikai alapon új művében.

— *Apám soha nem foglalkozott politikával* — mondta — és ezután sem szándékozik. Nevetséges dolog azt állítani, hogy olyan könyvet ír, amelyben *Európa mai eseményeiről van szó.*

Különben most kapta vissza Freud a vesztegzárból *Lun* nevű csaucsau kutyáját.

Bélrenyheség és az ennek következtében fellépő emésztési nehézségek, gyomorfájás, má. duzzadtság, ingerlékenység és álmatlanság esetén az emésztőcsatornát reggel felkeléskor egy pohár természetes »Ferenc József« keserűvíz alaposan kitisztítja és így a gyomrot és a beleket fertőtleníti, továbbá a vérkeringést helyes útra tereli és az egész szervezetet felfrissíti. Kérdezze meg orvosát.

A kiejtés megjelölésével idegen nyelveket magánúton a legjobban tanulhat
SCHIDLOF
1000 szó módszerével
Angol nyelvtan – ára fűzve 4.—, kötve 6.—
Francia nyelvtan ára fűzve 4.—, kötve 6.—
Olasz nyelvtan – ára fűzve 6.—, kötve 8.—
Német nyelvtan – ára fűzve 4.—, kötve 6.—
Spanyol nyelvtan ára fűzve 6.—, kötve 8.—
Ungarisch (németnek magyarul) ára fűzve 6.—, kötve 8.—
Kapható Az Est könyvkereskedésében, Erzsébet körút 20

Legújabb lakásberendezési könyv!
Lakás és bútor
Sok képpel. Szerk. Fränkel György.
Ára 3.90.
Kapható Az Est könyvkereskedésében, Erzsébet körút 18.

Nagydorogi Széchenyi-kastély

— **Tűzvész pusztított gróf Széchenyi Domokos nagydorogi kastélyában.** Szekszárdi tudósítónk jelenti: *Gróf Széchenyi Domokos* felsőházi tag nagydorogi uradalmában a kastélyban hétfőn délután tűz keletkezett. A helyi tűzoltóság segítségül hívta a szekszárdi és paksi tűzoltókat, de mire azok megérkeztek, az épület tetejének nagy része már lángokban állott. A szomszédos gazdasági épületeket, kocsiszineket és a paplakot sikerült megmenteni. *A tetőzet teljesen leégett. Elpusztultak a toronyszobában levő értékes családi díszruhák, ereklyék és porcellánok.* A csendőrség megindította a nyomozást a tűz okának kiderítésére, de eddig nem akadt nyomra. A kastélyban a múlt esztendőben betörők jártak, akik ellopták a családi ékszereket és evőeszközöket. A betörőket nem sikerült elfogni. A csendőrségnek az a gyanuja, hogy a *régebbi betörés és a mostani tűzeset között összefüggés van.*

— Gázolt és [illegible]

Pesti Hírlap

1938 dec. 14.

A Müemlékek Országos Bizottságának.

B U D A P E S T .

Högyes Endre-u. 2 sz.

Párizsi egyveleg

Nem mondható, hogy a francia művészi életnek manapság volna valami leitmotiv-ja. Akár csak egyetlen hangulata is, vagy művészi irányvonala, mely kiharsan a melódiák tömegéből. Nincsenek nagy életjelenségei, de van egy kellemes, friss szövedéke apró s nagyobbacska művészeti eseményekből. Komoly és vidám, történelmi és mai, üzleti és transcendentális, — mindenféle esemény összefonódik, egymásba kapcsolódik abban a nagy forgatagban, melyet a francia művészi élet zenélő szekrénye pár hét alatt lejátszik. Potpourri.

*

Romantika még mindig a levegőben van. Fázunk és fel lehet rajta melegedni. Európa közepén már kiábrándultak kissé a kedélyek a biedermeier kor érzelgős spinét-hangjaiból. Párizs még mindig rajta tartja a kezét. A romantika, melynek most van a centennáriuma, új és új kiállítási ötleteket termel. Ilyen volt a Bibliothéque Nationale kéziratkiállítása is. Chateaubriandtól Balzacig és Theophile Gauthier-ig minden író, költő, muzsikus, mesélő és miniatűrrajzoló megjelent. Kéziratok, korrektúraívek, ceruzavázlatok, címlaptervek. Kottafedelek, Liszt-levelek, Beethoven-opuszok — valami formában a száz év előtti alkotószellem mindenesetre képviselve volt. Itt szerelmes levelek Georges Sand vallomásaival. Ott akvarellek Prosper Merimée alakjával. Irodalomtörténet — kútfőkből. Műveltségtörténet — színes röpcédulákból. S együtt az egész: revü, de milyen nagyszerű revü arról, hogy a nagyság, az alkotás, a szellemtörténeti fenomén mindig a francia fővárosból indult el világhódító útjára s ez a legcsodálatosabb romantika, amire itt bukkantunk.

*

Hol jut a festőnek eszébe, hogy a barátnőjének vásárlóbódéjába egy zsákvászonhuzatra színes panneaukat fessen — mint tette Toulouse Lautrec Goulue asszonnyal? Hol jut a festőnek eszébe, mikor már jó sokszor nyaralt egy úricsalád villájában, hogy — 1841-ben — egy vidám ötletből hirtelen elhatározással dekoratív képeket fessen a fürdőszoba számára? Ezt cselekedte Corot Mme Osmond kastélyában, Mantes-ban. És hol jut eszébe az államnak, hogy ezeket a képeket összevásárolja, úgy a zsákvászon-, mint a fürdőszoba-dekorációkat s odavigye legfőbb múzeuma legszebb termeibe? Ezt cselekedte a Louvre igazgatója 1930-ban. Corot a legfőbb ékessége a meghosszabbított, új termekkel bővült, reorganizált impresszionista osztálynak. De eközben az Ingres körüli művészet is új, nagyjelentőségű akvarellekkel, rajzokkal bővült. »A múzsák születése«, melyet az öregedő Ingrestől egy görög templomocska díszítésére rendeltek az ötvenes években, szellemes vonaljáték, kellemes melódia. De mennyivel több báj, megnyugvó és szordinóval tompított életöröm van a »Bain turc« vázlatában, pedig ezért nem fizetett a Louvre igazgatója 170.000 franc-t, mint az előbbiért. Ám az Ingres-oeuvre-t ki akarják építeni. Helyes. A neoklasszikus formakultusz egyszerre csak ránktör — hadd lássák a fiatalok ennek legszebb forrásait és fürdő nőit a tizenkilencedik században.

*

A porcellánkiállítás is ilyen romantikus valcer volt a Musée des arts decoratifs-ban. Hozzátehetjük, hogy — hasznos romantika. Ha valaki eddig francia porcellánt emlegetett, mindenki Sévres-re gondolt. Mostantól fogva látni lehet s tudni kell, hogy a francia porcellángyáraknak egész légiója

kájával. Hanem a tizenhetedik században a darmstadtkörnyéki falvak úgy kaptak kedvet erre a tiszta román népművészetre, mint holmi artisták a mármarosi medvékre.

Minden népművészeti ágnak megvan itt a maga ősisége. A szőtteseké kopt, a faragásoké ős-dák, a szőnyegeké s textiliáké byzánci, de viszont Európa is mindent a román parasztszűrőn át kapott, ami szép. Különösen, mondja Oprescu, az 1700—1860-ig terjedő másfélszáz évben. Amikor a Phanarioták, ezek a görög családból származó s a töröknek adót fizető uralkodók voltak odalent a Duna és az Olt vidékének fejedelmei. A nyomor, a török okozta sanyarúság a legnagyobb, a népművészet pedig a legvirágzóbb volt akkortájt.

Oprescu könyve csupa túlzás, csupa romantika, csupa nemzeti áfium. De annál veszedelmesebb, mert egy nagyműveltségű, világlátott, sőt józsemű amatőr könyve. Amatőr a tudományban, de amatőr a népművészet szeretetében is. Néha erőt vesz rajta az igazmondás vágya is. Ekkor őszintén megvallja, hogy a népművészet, mely a románok körül fejlődött, sok nemzetiségnél bizony jóval erőteljesebb volt, mint a gyujtópontban. A szászok agyagművessége változatosabb. A bolgár és szerb szőnyegszövők alkotásai finomabbak és rajzaik tisztábbak. A székely faragás tehetségesebb kezekből származik. Némely szláv és görög népszigeten színesebb, elevenebb a hímzések díszítőnyelve. De azért melyik mondhatná magáról, hogy a népművészetnek minden ágát egyforma szerencsével, eredetiséggel, tehetséggel művelte volna?

Melyik nép mondhatja ezt magáról? Csakis a román.

Ebben a legutolsó nagy ellentmondásban és önámításban csendül ki a könyv. Oprescu Georg könyve. Mely angolul jelent meg, francia tudósnak van dedikálva, az osztrák Haberlandt el nem avuló nagy munkájára támaszkodik, háromnegyedrészben a kolozsvári (cluji) múzeumi tárgyakat mutatja be és kilenctizedrészben erdélyi, bánáti és besszarábiai népművészetet sajátit ki Románia részére.

Csutak Vilmos

Az elmúlt év szeptember 15-ikén nagy ünnepe volt a székelységnek. Hangverseny, kiállítás, koncert, miegyéb. Ekkor volt a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum fennállásának félszázados jubileuma. Ebből a jubiláris ünnepből, az öröm, az önérzet és a titkolt fájdalom ünnepéből mindenellobbant, de maradt egy pompás emléke: egy hétszáznyolcvanoldalas könyv.

A világon minden benne van ebben a könyvben, amit a székely népről, földjéről, kulturájáról és gazdasági életéről el lehet mondani.

A vizek és a vizekben élő növények. Gombák, moszatok és ipari vállalatok sorsa a háború óta. Őskori ásatások és vándorló anekdóták. Barabás Miklós és Bem apó. Nyelvjárástanulmányok és sütőkemencék. Mert egy külön világ ez az erdélyi székelység, nem hiába Csaba királyfit választotta mondabeli apjának és még a tulipánnak is székely változatait tiszteli az ornamentikájában. Ebből a könyvből láthatatlanul és hódolatra késztetően emelkedik ki a szerkesztő alakja: Csutak Vilmosé. E könyv csak annyit mond róla, hogy igazgatója ő a múzeumnak, tanár volt a kollégiumban és kedvenc foglalkozása a történetírás.

Ezüst serleg
Nagyekemezői ev. egyház

Még arcképét, még életrajzát sem látni sehol. De nagyszerű ember lehet, bátor, kevély, mégis szerény és okos, — nincs egy sóhajtás a könyvében, nincs egy lirai megjegyzés, mégis mennyi öntudat, kutatás, és a magyar művelődésben, művészetben, jövendőben való hit!

Ezt a könyvet az őt megillető polcra kell állítani és ezt a nevet a háború utáni magyar alkotólelkek legdíszesebb sorába kell iktatni. Mi mindent tanulhatnánk tőle. Ez az acsarkodó, könyökkel, frázispuffogtatással és görögtűzzel dolgozó ó-haza attól a végeken hagyott, magányos, szorgos és annyira okos székely úrtól, Csutak Vilmostól! (N. P.)

A Mügyüjtő. 1930. 3. szám

Nagyekemezői
templom harangja
1647-ből Wierd
György műve

l.

Szépművészet
1941. 40 l.

Dohány és hírlapáruda
NAGYSZALONTA

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Nagyekemezei templom harangja

Képmüvészet 1941. 2. füz.

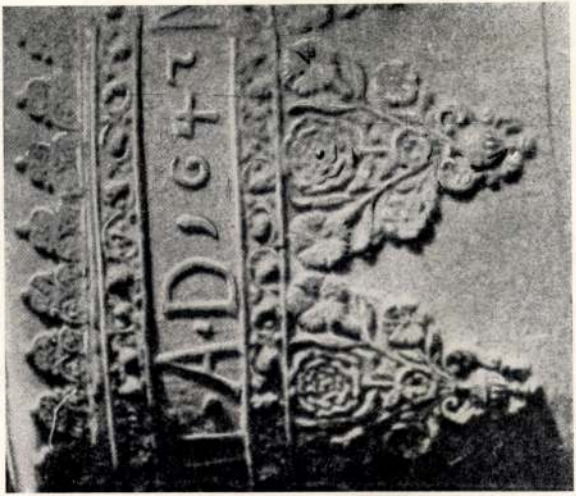

DISZÍTMÉNY A NAGYEKEMEZEI BEOLVASZTOTT HARANGRÓL. 1647.

Verzierung von der eingeschmolzenen Glocke von Nagyekemező. 1647. — Decorazione dalla campana di Nagyekemező già fusa.

Nagyekemezői ev.

templom

Sodronyzománcos

kelyhe repr.

Vas. Ujs. 1913.

49 l.

Kér vár

155–156

Petrozsény a Páreng-havassal

AMI ODAÁT MARADT

Írta GAÁL ISTVÁN

Kincses Kolozsvár ünnepi harangzúgásának néhány hangfoszlánya még itt zsong-bong lelkünkben... És egy pillanatra sem feledkezünk meg Észak-Erdély s a Székelyföld most hazatért magyarságának repeső öröméről. Hiszen hosszú, nekünk alig elképzelhető és alig is hihető kínos rabságból való szabadulást, a szó legszorosabb értelmében megváltást jelent ez a hazatérés! S habár minden anyagias gondolkozás kiküszöbölésével sem kicsinyelhetjük le most visszaszállott ősi földünk nemzetgazdasági kincseit és hasznosítható természeti szépségeit, de bizonyára nincs magyar a csonka hazában, aki az ünnepies hangulat tovaröppenése után ne döbbent volna rá már a legelső hétköznapon eléje meredő kérdésre : hát a többi? Lenniök kell olyan magyaroknak, s vagyunk is sokan, akik úgy érezzük, hogy a mi örömkönnyeink íze még keserű... S amint befelé, a szívünkre folynak : égetnek...

És ezt a világon mindenkinek meg kell értenie. Mert nem mondvacsinált, kiagyalt ábrándkép, hamisított «római őstörténet» az, ami bennünket hevít. Őstermészeti és ezeréves történelmi összetartozás valósága kapcsolja a magyart a Déli-Kárpátok gigászi várfalához, amelynek bástyatornyai — a Bucsecs, Királykő, Negoj s a többi — magyar határörsök őrhelyei voltak mindenha. A Retyezát vadul szaggatott, felhők koszorúzta ormain sem lengett soká idegen zászló. A több, mint 2000 m magasságban csillogó Bukura, Zanoga meg a többi havasi tóról magyar földbúvár derítette ki, hogy medrét a diluvium jeges korszakai idején az ormokról lekúszó jégárak gyalulták ki. A hegység déli lábánál, a Zsil völgyében 30—32 millió év előtt pompázott buja láp trópusi jellegű növényei tömegéből keletkezett «fekete gyémánt» rétegeket magyar elmék fedezték fel és állították a kultúra szolgálatába.

Történelmi tény, hogy a Ruszka-Polyána lejtőin a «Hunyadi vaskőtelep» vonulatát Alsó-Telek és Gavosdia táján a rómaiak már ismerték és bányászták. Föliratos kövek, római oltárok, épületmaradványok, eszközök Róma oroszlánkörmeinek csalhatatlan bizonyítékai. A félelmetes légiók fegyvereinek egy része tehát mindenesetre ebből a vasból készült.

Ám épp oly kétségtelen, hogy a római kultúra erdélyi pusztulása után a magyarok honfoglalásáig sem Erdélyt, sem a Vaskapu vidékét nem lakta kultúrnép. A «Hunyadi vaskőtelep» további föltárását és művelését csak a magyarok folytatták. Mi nyomoztuk ki ennek a jóminőségű vasérctömegnek 100—150 m vastagságú és 40 km hosszúságú megszakítatlan vonulatát, s a közelben még más vasérctömzsöket is föltártunk. Így hát valóságos «Vasország» ez, amelynek középpontja Vajda-Hunyad. Középpont helyett ugyan bátran nevezhetnők ezt a pompás fekvésű várost «Vasország» fővárosának is ; hiszen

Tükör 1940. 11. 27.

Az ifjabbik Andris keresztbenálló szemekkel felelt a kérdésre :

— Dehogy volt, instálom alásan.

Dóka Gergely ugyan bőjtöt tartott — veszprémi születés — csakhogy annyiféle kecsegét, pontyot, süllőt evett össze (a komáromi halászok árulták), hogy estefelé meghívatta magát a szolgabíróhoz, egy kis friss szentpéteri borra.

— Ha az Illésházy követe érkeznék, küldjetek át értem, — mondta a huszárjának — ne restelljen addig is várakozni rám.

Hanem az Illésházy követe nem mutakozott a piacon.

Harmadnapra tudta az egész Újvár, — már persze csak az, akit illet — hogy a két nagyúr követe egymást várja holmi tárgyalásra, beszélgetésre, kontraktus kicserélésre. Egy-egy kíváncsi esküdt, berencsi nemes, otthon csellengő jurátus félnapokat elácsorgott az Arany Oroszlán előtt vagy a Három Sárkány ablakaival szemben, hátha megleshetné a nagy pillanatot, amikor az egyik nagyúr küldötte mégis csak megindul a másik felé.

Ekkor történt, harmadnap este, hogy Sebestyén István, az Illésházy gróf embere, berendelte a legjobb muzsikus cigányokat, meghívta gyors futárral a séllei szolgabírót s két csúzi nemes barátját, aztán olyan dinomdánomot rendezett másnap reggelig, hogy az udvardi szekeresek, akik reggel búzát jöttek eladni a vásárra, csaknem elfeledkeztek a vásárról, hajnal óta bámulták a veszekedett mulatságot.

A séllei szolgabíró, Nemes Antal, mikor már hazafelé cihelődött, megkockáztatta mégis :

— Aztán, István, nem mennél el mégis az Esterházy emberéhez?

— Én-e? — vetette fel fejét Sebestyén — nem nagyobb úr Esterházy, mint az én gazdám. Az Illésházyak aranygyapja mindig van olyan előkelő, mint az Esterházyak tizenegyágú koronája . . . S az én gazdám az utolsó Illésházy, a dubnici várúr. Ferenc császár alig különb nála . . .

Ha az Illésházy embere csúzi nemesekkel mulatott, Dóka Gergely Gyallára üzent be a Konkolyokért s Komáromba a Domonkosokért, jönnének át Újvárba estére egy kis nótaszóra. Állhatták volna csak a komáromi tiszteket, még azokat is áthozatta volna gyorskocsival Dóka Gergely, akár kékkabátos vértestisztek, akár fehérkabátos bakák, mert hiszen bőséges a választék, mostanában kezdik építeni István nádor erődeit a Vágduna partján.

— De miért is nem akarsz te találkozni az Illésházy emberével? — kérdezte ötödnap hajnalban a mulatósabbik Domonkos, több vármegye táblabírája.

Dóka Gergely gőgösen húzta ki magát.

— Illésházy mégis csak gróf, az én gazdám pedig kegyelmes herceg. Nagy különbség ez, amice!

S hogy kijózanodott a két követ, az ablakhoz ült mindegyik a maga szállásán s türelmetlen szívvel, vörös-eres szemmel, egyre dühösebben várta a másikat. Még a huszárjaiknak is megtiltották, hogy találkozzanak.

Öt nap s öt éjjel várakozott egymásra a két követ : melyik indulna meg hamarább. Csak az első lépést, csak a kezdést tenné meg a másik, jaj, de örömmel röpülne felé. De nem lehet. Mert mit mondott Dubnicon Illésházy István? Ne feledje, hogy egy Illésházy követe . . . S mivel bocsátotta útnak Eszterházán a herceg a maga küldöttét? Kérem, — mondta szárazon — ismeri a kötelességét s tudja, kit szolgál.

Hát nem lehet megindulni. Valami láthatatlan kötél tartja fogva őket, uruk szigorú szeme, parancsoló szava . . . nem szabad előzékenykedni elsőnek. Ha nem is iratják a birtokot az Esterházyakra. Ha nem is kapják meg Dubnicon a harmincezret. Inkább akkor Sina báró . . .

Ötödnap alkonyatkor rohan, szalad az Illésházy hajdúja :

— Tekintetes uram, Dóka uram fogat. Alighanem megy el!

— Engem meg nem előz, csúfra itt nem hagy! — kapja magára kabátját Sebestyén s már rikkant is : — Fogass, de tüstént!

A nap most ballag a tótmegyeri földek fölött s lassan, valahol Vágsellye fűzfái mögé csúszik. Ekkor, komolyan s méltóságosan megjelenik az Illésházy négy szürkéje a piacon. Karbafont kezekkel, kipödört bajússzal bakon a huszár. Kétoldalt, jó szélesen a két lovaslegény.

Az Arany Oroszlán kapujában most száll föl, hetykén s peckesen a tömzsi, pirosarcú Dóka Gergely. Bajsza frissen sodort, ujján villog a pecsétesgyűrű.

— Hajts! — parancsol kevélyen.

Most egy pillanatra, vélnéd, egymásnak ront a tizenkét ló, a rudasok, a nyergesek és külön-külön a lovaslegények. Megcsörren a kard, zörren a tarsoly, az Esterházylegények fel is ágaskodnak a nyeregben, előrehajolnak, úgy villan át szemük a szomszédba.

Karbafont kezekkel ül Sebestyén István. Horgas orra alatt vékony szájaszélét még keskenyebbre húzza. S összefont kezekkel a gömbölyű Dóka Gergely, a veszprémi szülött.

Csak az ostorok pattognak kegyetlenül, a kerekek zörögnek s a börrúgó nyikorog, ahogy elhajtatnak egymás mellett a felszikkadt, köves térségen.

Komárom felé az egyik. Trencsén irányában a másik.

nemcsak örök lánggal égő hatalmas olvasztói, meg acélkohói vannak, hanem valóságos királyi várpalotája is van: Hollós Mátyás várkastélya!

Ha pedig már várról esett szó, ne késsünk a Nalácziak, Barcsaiak, Kendeffyek, a Jósika és Kemény bárók egy-egy ágának, továbbá a Kuun grófok s megannyi más történelmi magyar család ősi fészkének, Hunyad vármegyének székhelyére, Dévára benézni. Bethlen Gábor fejedelem barokk kúriája máig teljes épségben maradt hirdetője a dicsőséges magyar multnak. A szabályos cukorsüveg alakú kialudt tűzhányót, a Várhegyet koronázó festői romok között ma is elboronghatunk magas Déva várának az ősmúlt homályába vesző történelmi szereplésén és újra szívünkbe nyilallik a Kelemen kőmíves megrázó tragédiáját megörökítő ballada, a székely népköltészet egyik legértékesebb gyöngye. A természetvizsgáló sem haladhat el közömbösen a dévai Várhegy különleges, csak ott élő ritka növény- és állatfajai mellett, míg a nemzetgazdát bizonyára a dévai Nagyhegy méhében rejlő nagytömegű és nagyon jó minőségű, még mindig kiaknázásra váró rézérc bilincseli le.

Az ércek igazi birodalma különben a Maros túlsó partján, alig puskalövésnyire fekvő, kialudt tűzhányós hegyvidék, a Csetrás. Ha pedig ilyetén megjelöléssel ismeretlen hangzású, elég Nagyág, Hondol és Brád nevét említenem. Hogy ez a terület viszont mennyire igazi «Aranyország», világosan bizonyítja egy-egy bányájának havi 120—130 kg színarany termése.

Igen, ez az Erdélyi Érceshegység területe, s Európának legdúsabb aranyvidéke. Elég csak arra hivatkoznunk, hogy Verespatak természarany teléreit már a bronzkor embere fejtette; utóbb kivált az agatirzek, majd a rómaiak nagyon sok nemes fémet hordtak el innen. Az arany rendkívüli bőségére vall, hogy a 3000 éves bányászat sem merítette ki Verespatak teléreit. Ki hall valamit az ókor többi — akkoriban nevezetes — aranybányájáról?... és Verespatak jóformán változatlan mennyiségben még mindig ontja az aranyat. Gura-Bárzán pedig olyan méretű és szerkezetű 190 nyilas zúzómű töri porrá a nyers ércet, aminőnek Kaliforniáig sem látjuk mását.

Ország-világ előtt ismert nevezetességei az Erdélyi Érceshegységnek azok a jellegzetes aranyércek is, amelyek legelőször Nagyág bányáiból kerültek napfényre. Dús aranytartalmukat az avatatlan még csak nem is sejti, mert külsejük szerint legföljebb ólomérceknek minősíthetők. Ezek a tudós ásványbúvárok műveiben Nagyágit, Sylvanit, Semseyit, Krennerit és más neveken sokat szereplő, Erdélyen kívül Európában egyebütt elő nem forduló aranyércek Nagyág, Erdély s egyes magyar búvárok emlékeit őrzik nevükben.

Ha pedig azt hallanók, hogy ehhez a területhez semmi jogot sem formálhat a magyarság, mert hiszen az Érceshegységben csekély a lélekszáma: nem joggal hivatkozhatunk-e arra, hogy Brád és

Nagyenyed templomerődje Cholnoky Jenő fényképe

A gyulafehérvári püspöki székesegyház Müllner fényképe

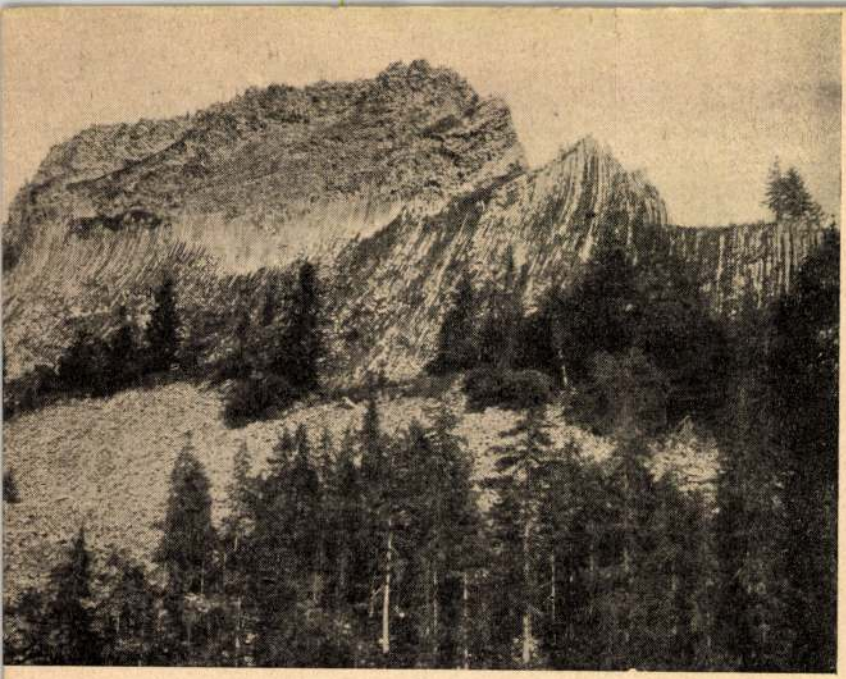

A Detonáta bazalt oszlopai

Id. Lóczy L. fényképe

Kőrösbánya környékén Hóra és Kloska, Abrudbányán, Zalatnán és Nagyenyeden pedig az 1848—49-i szabadságharc hegyi martalócainak «klasszikus» területén járunk, a vérfürdők színhelyén?

Ennek a vidéknek legjellegzetesebb, s nevére igazában rászolgált sebes vízű, aranyfövenyes folyója az Aranyos. A folyását szegélyező hegyek legismertebb, legszebb két kimagasló kúpja a «kopasz» meg a «virágos» Detonáta.

Az Erdélyi Érceshegységen kívül azonban a Bihar tömegét is kikanyarította a mostani határ. Csekélyszámú lakossága nagyobb részben nem magyar ugyan, de a Biharban rejtőző természeti kincset magyar szakértelem és magyar akarat tette közkinccsé. A Jád völgyében előforduló, avatatlan számára legföljebb feltűnő színű agyagot jelentő bauxitot bölöni Mikó Béla vegyészmérnök ismerte föl, mint kitűnő aluminiumércet. És ez a jádvölgyi bauxit — a világháborúban a központi hatalmak egyetlen kiaknázható aluminiumérce — hav 2000 vasúti kocsira való tömegben jutott ki a schaffhauseni vízesés erőműveibe. A német hadi Zeppelinek és repülőgépek anyagát tehát akkoriban egyedül Bihar aluminiumja szolgáltatta.

A Gyalui havasok őskori kristályos kőzetekből fölépült vonulata szintén odaát maradt. Keleti lejtői pedig már mélyen belenyúlnak Kalotaszeg szívébe. Így történhetett meg, hogy a legpompásabb ősmagyar törzs lakóhelye még most is csak felerészben került vissza.

De hiszen a Székelyföld sem került vissza a maga teljes egészében az anyaországhoz. Az öt székely szék egyike, Aranyosszék, csaknem egész területével túlnan rekedt. Báró Orbán Balázs, a székelység nagy fia, két egész kötetet szentelt Aranyosszék székvárosának, Tordának, s rajta kívül Radnót, Aranyos-Gyéres, Maros-Újvár meg Torockó vidékének. Ennek a területnek egyik vagy másik helységében gyakran gyűltek egybe Erdély rendei az ország dolgában; nemcsak Tordán, Torockón, hanem Radnóton, Gerenden és Keresztesmezőn is. S ma mindez idegen állam területe! És ha ezeknek az országgyűléseknek emléke már a multé, s az évszázadok hosszú során török-, tatár-, majd Habsburg-dúlások borzalmasan gyötörték és irtották Aranyosszék végül is meggyérült székely népét, az ősi törzs ma is töretlen. «... Minden székely büszke önérzettel tekinthet a Székelykő égremeredő csúcsaira, — olvassuk Orbán Balázs könyvében — hisz annak sziklalapjáról az ősök dicsőségét olvashatja le. A hajnalpír minden reggel megaranyozza azon csodás szépségű sziklaormokat, amelyek Aranyosszék büszke talapzatát képezik... az onnan ellebbenő szellő nagy tetteket susog, s azért nem oknélküli a székely lelkesedése, mit mindig érez, midőn a Székelykőre emeli szemét.»

S ma még a Tordai hasadék odaát maradt tátongó rése is arra emlékeztet, hogy «országhatár» választ el bennünket Aranyosszéknek

Déva vára
Cholnoky Jenő fényképe

A Retyezát. Zanoga-tó

Petrik L. fényképe

mindig a magyar Erdélyért vérzett székely fiaitól.

A sárrnási földgázmező elszakítása, kikanyarítása ugyancsak feltűnő vargabetűje az új határvonalnak. Ezzel függ össze, hogy Marosvásárhely, a székely főváros és Székelyudvarhely, a székely anyaváros határszéli, azaz peremvárosokká lettek. Így világos, hogy a Székelyföld nyugati határterületéből a Nyárád, Küküllők s az Olt mentén, meg a Barcaságon sok és sok tekintetben nagyon értékes terület maradt odaát.

Ezekután pedig ereszkedjünk alá a Küküllők meg a Maros áldott völgyei mentén. Szinte ma sem hihetjük, hogy ez a terület, Erdély legközepe, még ma is idegen hatalom területe. Pedig hiszen ezek a Tisza—Duna síkjára sietö folyók a segesvári véres csatatértől kezdve kivétel nélkül csupa magyar történelmi helyet fűznek fényes gyöngysorba.

A nagyenyedi két fűzfa nemcsak az erdélyi magyar diákélet romantikájának hervadhatatlan jelképe. Bethlen Gábor gyulafehérvári főiskolája — miután eredeti székhelyét a törökök földúlták — Nagyenyed falai között keresett és talált nemcsak biztos védelmet, hanem valódi meleg otthont. Ennek a szellemi központnak kisugárzása annál erősebben éreztethette hatását Erdélyszerte, mert a XVI. századtól kezdve cseretanárai és diákjai révén élénk összeköttetést tartott fönn Nyugat leghíresebb egyetemeivel. Diákjai közül csak egyetlenegynek nevét írom itt le, Körösi Csoma Sándorét. Ez a név a főiskola címerpajzsának jelmondata lehetne!...

Nagyenyedről csak néhány lépés az Ompoly vizének Marosba torkollásáig — és Gyulafehérvárra, az erdélyi fejedelmek hosszú időn át volt székvárosába — jutunk. Bizony, alig lehet csak ideig-óráig is megbarátkoznunk azzal a gondolattal, hogy Erdély ősi fővárosa, Hunyadi János kormányzó, valamint vértanúhalált halt fia, a daliás Hunyadi László, továbbá Izabella magyar királyné, János Zsigmond, a hős Bocskay István, I. Apaffy Mihály fejedelem és a magyar történelem sok nagy alakjának sírhelye odaát rekedhetett. De különben nemcsak a multban, hanem a királyhágóntúli katolikus hívőknek a jelenben is Erdély központját jelenti ez a város. Szent István alapította püspöksége, sok viszontagságon átesett szekesegyháza, s kivált a Battyhány-könyvtár élő magyar szellemi központtá teszi. A «Gyulafehérvári glosszák» egyike a magyar nyelvtörténet legrégibb, legbecsesebb emlékeinek.

A szomszédos Alvincen Martinuzzi, a nagy erdélyi államférfi véres emléke kísért: Castaldo orgyilkosai 1551-ben a Rhédey-kastélyban ölték meg. A kenyérmezei csatatéren ma már nem áll ugyan a Kinizsi Pál 1479-i fényes haditettét hirdető emlékoszlop, mégis van-e magyar, akit erre haladtában a puszta név is ne emlékeztetne? De hiszen a Maros mentének tőlünk elrekesztett szakasza léptennyomon magyar történelem! A piski híd

Vajdahunyad vára

Cholnoky Jenő fényképe

közeléből szintén eltűnt ugyan az emlékoszlop, Bem apó s vitéz honvédeink örök dicsősége azonban minden emlékeztető nélkül is kitörölhetetlenül bevéső dött mindnyájunk szívébe.

Magas Déva váráról már szóltunk. Néhány kilométerrel lejjebb néhai Kuun Géza gróf maros-németi kúriája mellett suhan tova csöndesen a Maros. A világhírű orientalista a kunok nyelvének legalaposabb búvára volt ; e mellett megalapítója és bőkezű támogatója a Hunyadvármegyei Múzeumnak.

A zámi szoroson áthaladva, folyónk elhagyja Erdély területét, de — mégsem jut magyar földre!... Pedig hiszen Arad, a magyar Golgota mellett folyik tova! S a színmagyar város odaát maradására még ürügy kitalálása is lehetetlen.

És odaát maradt a Maros vonalától az Aldunáig terjedő gyönyörű, gazdaságilag is értékesíthető természeti kincsekben bővelkedő nagy területünk. Összefoglaló néven Bánságnak szokás nevezni. A 100,000-es lélekszámot nagyon megközelítő nagy városa Temesvár, Losonczy István hősi védelmének és halálának színtere. Római katolikus püspöki székhellyé, szellemi gócponttá, az ipar és kereskedelem lüktető elevenségű színhelyévé a magyarság fejlesztette. A bánsági Érceshegység és a Szemenyik bányakincseiről Oravica, Dognácska, Stájerlak-Anina, Újbánya régóta művelt bányái, meg Resica óriás kohói eleget mondanak még az avatatlannak is. Ezeken kívül a Ruszka-Polyána nyugati lejtőire átterjednek a «Hunyadi vaskőtelep» telérei is. Ruszkica rendkívül fínom, szemcsés, vakító fehér meg halvány rózsaszín márványa mind nagyobb piacot hódít.

A Kazán-szoros a Széchenyi-út részletével
Petrik fényképe

A bányakincsekhez szorosan csatlakoznak az ásványvizek, illetőleg a fürdők, elsősorban Európa legrégibb ismert fürdőhelye : Herkulesfürdő. Már Trajanus római császár idejében híres gyógyhely volt «Ad aquas Herculi sacras» néven. Számos forrásának vize vagy konyhasós, vagy kénes. A konyhasós Herkules-forrás 56 C fokú vize emberderéknyi oszlopban tódul föl a mélyből. Herkulesfürdő különben ásványvizei nélkül is világszerte emlegetett helye volna Dél-Magyarországnak ; legalábbis — a természetbúvárok körében. Herkulesfürdő és Mehádia közvetlen környéke ugyanis a 2—3 millió év előtt letűnt pliocénkorszaki viszonyok itt rekedt töredéke.

S mindezek után hogyan fejezzük ki nem leplezhető, de nem is titkolt igényünket az Aldunára? Hiszen a titáni földkéregráncoló hegyformáló erők már 200 millió évvel ezelőtt hatalmas határvonulattá gyűrték föl az aldunai hegységet. Amikor pedig jóval utóbb — újabb kéregmozgáskor — megpattant ott a földkéreg, a magyar medencét kitöltő nagy beltó vize a hasadékon át zúdult a havasalföldi medencébe. Ez volt az Erie, Ontario és Niagara esetének őseurópai hasonmása. Az Ős-Duna itt lezúduló s a hasadékot 3 millió év óta koptató-tágító óriás víztömege hatalmas sellőivel még élesebb határt vont hazánk ősföldje s a Balkán közé. De hiszen a török félhold Budáig való, mindenkép természetellenes és ideiglenes fölhatolásán kívül balkáni hatalom sohasem terjeszkedett túl az Alduna ősgátján. S ezt a természetes őshatárt a legnagyobb magyar : Széchenyi István, lángeszű munkatársa, Vásárhelyi Pál segítségével még jobban kidomborította, amikor az Alduna hajózhatóvá tételének bevezető munkálatait megindította, s a Duna balpartjának szorosan az óriás folyam partvonalához simuló, irdatlan sziklafalába a maga nemében páratlan műutat vésetett. A XIX. század végére pedig elkészült a Kazán-szoros olyan méretű és jelentőségű szabályozása, amellyel a magyar mérnöki tudás és fölkészültség az egész világ elismerését kiérdemelte. Ez is igazolja, hogy hazánknak az őstermészettől kijelölt határai a történelem jogán is a magyar szent koronát illetik meg.

Ha tehát az itt csak hézagosan fölsorolt természeti kincseinkről, mint a magyar nemzet odaát maradt tulajdonáról emlékezünk meg s azokat visszavárjuk, nem teszünk egyebet, mint hangot adunk a megcáfolhatatlan történelmi és természeti igazságnak.

Nagyenyed

Lukinich:
Nagyenyedi Album Bjest 1926

Sóter Ágost

A mosonmegyei történelmi
és régészeti egylet emlék-
könyve.
1882 - 1898.

Nagyenyed

Váró J.

A nagyenyedi Bethlen-
kollegium a közelebbi
években és ma.

Petrik 1886-1900

Nagyenyed 72

A Bethlen-Kollegium
legrijabb története.

Petrik 1886-1900

Nagyenyed

Bethlen-kollégium.

A vár.

Ref. templom

Hárý Gyula rajzai

Repr.

Om VII. 507. l.

88452

Nagyengedi Bethlen kapu a mészárosok bástyájával

Távlati képek vázlatok

310. l.

Szabók bástyája 311. l.

Szűcsök 311. l.

Bethlen kapu 311. l.

Csizmadia bástya 313. l.

Debreczeni L. 1928

Timárok bástyája 311. l.

Nagyelőr

Harangtorony.
1609.

H. B. mester monogram-
mal.

MMEEKszl

1913.447.l.

454.l.

Keppel

Nagyeőr

Várkastély

1560 körül
épült

MMÉE közl

1913. 422 l, 427. l
426 l,
képekkel

Rodin
Bourdelle
Maillol
Barlach
Despiau

Nagyeőri Madonna
művene

u /

MAGYAR MŰVÉSZET

1928. 310

Doszkár János és Ferenc

Háztatarozási, építési és átalakitási
vállalata

Budapest.

Iroda:
IV. Veres Pálné-u. 40.
Telefon 117-04

Telep:
IX. Márton-u. 3/B.
Telefon József 8-53.

Nagyvári Madonna-
szobor másolója

Magyar Művészet
1928. 310

Nagyercsei ref
templom szószéke

repr

Gerevich Emlékkönyv

122. kép 161. l.
170. l.

Gróf Toldalagi Ferenc
és felesége stukkó
ünneres emléktáblája
repr. u.o. 123. kép.

T. 2928.

terében van a vár, az előtérben pe-
or őriz két tehenet és hat birkát.

er Vöstung SENGROT in Ungarn 1665.

9.5 cm.

92-133.

Nagyeresei ref. templom

(Maros Torda vm.)

belsejének

képe repr. Voit ~~[illegible]~~

cikkének LXVII. képes-

táblájan, tévesen a körös-

fői templom belsejének

mondva.

Kelger. 116. l

Vasárnap

3

Cantate

Hétfő

4

Monika

Kedd

5

V. Pius p.

Szerda

6

Protestáns naptár

Május

V	3	Irma
H	4	Flor.
K	5	Gotth.
S	6	Frida
C	7	Napol.
P	8	Gizella
S	9	Gerg.

Ó görög naptár

Április

V	20	Teodor
H	21	Január
K	22	S. Teo.
S	23	Győr.
C	24	Szaba
P	25	Márk
S	26	Vazul

Izraelita

Nagyercsei ref
templom
nem Marosszéken van,
hanem Maros-Torda
vmben.
Épült a XV. sz. közepén-

Kelger 117-l.

Vasárnap

10

Rogate

A Nemzetközi Vásár holnap zárul.

Hétfő

11

Hier. Ferenc

A Nemzetközi Vásár vége.

Kedd

12

Pongrác

Szerda

13

Protestáns naptár

Május

V	10	Ármin
H	11	Mame.
K	12	Pongr.
S	13	Szerv.
C	14	Áld.cs.
P	15	Zsófia
S	16	Mózes

Ó görög naptár

Április-Május

V	27	Simeo.
H	28	9 vért.
K	29	Szoz.
S	30	Jakab
C	1.	Május
P	2	N. At.
S	3	Timot

Izraelita

Nagyercsei ref. templom

belsőr
(Marosfordra vármegye)
barokk

Magyar Építőművészet

1944. 16, 17. l.

képekkel.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Nagyernye

(Maros Torda vm)

Bálintitt-kastély

241. l.

Ref. templom 282. l.

Zádor-Rados

Nagyernyei ref. templom

mennyezeten felirat
1788
csinálta Kisgörgényi
Nagyváradi János. (Léd)
Templom fedélszékének
szerezete
Ezüst és ón egyházi
edények
Cinteremkapu

Debreczeni László 1933
240, 241, 242, 243. l.

NAGYESZTERGÁR (Keresztém)

Nagyesztergár

RMV 5, 217.1.

ÁNYOS - KÚRIA, 1770-ből való, ütep. St. Já-
nos tiszteletére szentelt házikápolnával

Mary Evelyn Strong (Mrs. Ernest)

Mary Evelyn Strong

Nagyfalusi Toldy-

kastély

l.

Peszéki Ferenc

Biharvárad.

I. k. Nagyvárad

1913

sötét toronyalakú cziprus, melyet háromszázötven évvel ezelőtt ültettek, s úgy tetszett, mintha a tradiczió megtestesülése volna. Ez nem sirt, sóhajtott, hajlongott, mint a többi. Ez igen sűrűn idegzett, igen ellentálló volt, nem bocsátotta be magába a Természet lehelletét, ennek az ágai közül csak száraz sistergés hallszott. Mégis, egészen exotikus volt, százados megtelepülése ellenére, és most, az éjszaka szemétől életre keltve úgy tetszett, mintha félelmes volna, keskeny, lándzsaszerű szigorúságában, mintha elszáradt, meghalt volna valami a lelkében.

Barbara visszatért az ablakból.

— Úgy tetszik nekem, mintha egész életünkben nem tehetnénk egyebet, mint hogy *játszunk* az eshetőségekkel.

Lord Dennis szárazon felelt:

— Nem értelek, drágám.

— Nézze csak ezt a Mr. Courtiert, — mormogta Barbara; az ő életében annyival több a veszedelmes eshetőség, mint a mi uraink közül bármelyikében. És mégis morognak rá.

— Lássuk csak, miket csinált?

— Oh, azt hiszem, nem sokat, de mindennél az volt a jelszó: «Minden vagy semmi.» Harbingernek például mi számít? Ha a Szocziális Reformja semmivé foszlik, ő még mindig Harbinger, a kinek ötvenezer font évi jövedelme van.

Lord Dennis furcsán nézett fel.

— Lehetséges-e, hogy nem veszed komolyan a fiatalembert, Babs?

Barbara felhúzta az vállát, s a fehér bőrön kissé lejjebb csúszott egy pánt.

— Játék az egész. Ő is tudja, észre veheti a hangjából. Persze nem tehet róla, hogy semmit sem számít, s ő ezt is tudja.

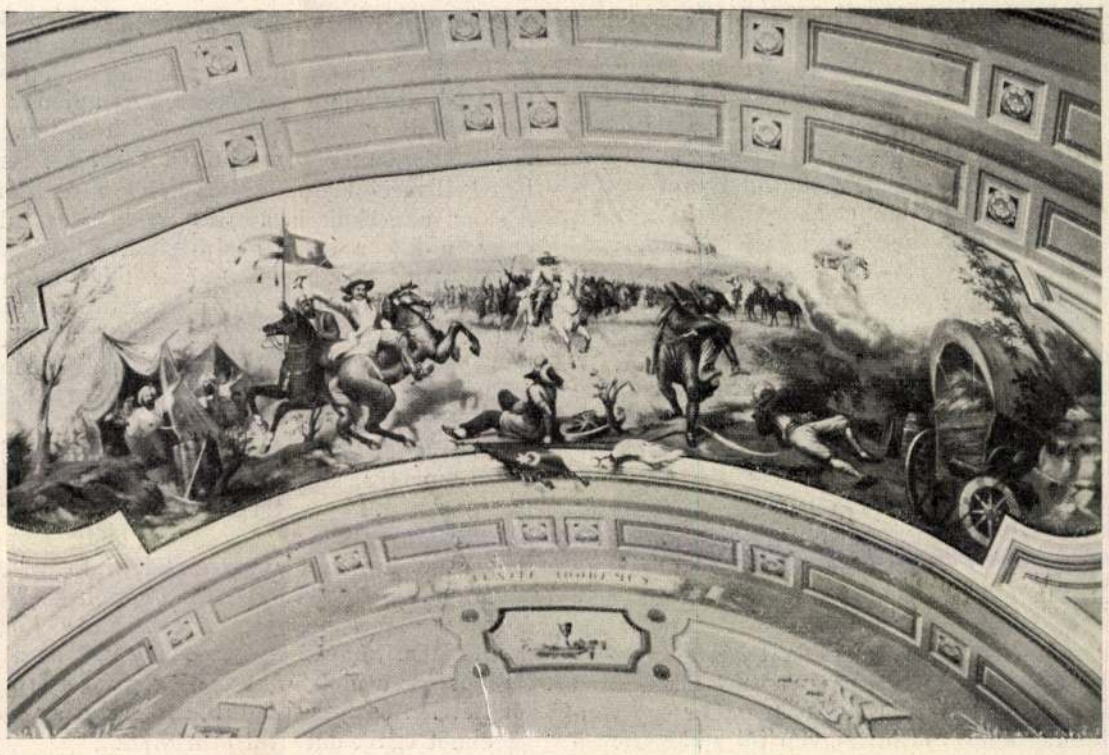

A szentgotthárdi csatát ábrázoló festmény a nagyfalvi r. kath. templomban.

Szentgotthárd.

A magyar vitézek közös sirja.

A nagyfalvi határ, a hol Montecuccoli Köprili Ahmed török nagyvezéren 1664 augusztus elsején fényes győzelmet aratott.

A SZENTGOTTHÁRDI CSATA KÉTSZÁZÖTVENEDIK ÉVFORDULÓJA. — Ifj. Kranyecz György felvételei.

— Azt hallottam, utánad fut. Igaz ez, Babs?

Barbara felelete megint egy vállvonás volt, s ez a vállak szoborszerű szépsége mellett is olyan volt, mint egy kötényes gyermek mozdulata.

— És ez a Mr. Courtier, — szólt Lord Dennis szárazon, — utána te futsz?

— Én a világon minden után futok, nem tudta még ezt, drágám?

— Észszel, gyermekem.

— Észszel! Természetesen — mint szegény Eusty! Elhallgatott. Harbinger állott mellette, s magatartása oly közel volt reverencziához, a mint az tőle várható volt. Valóban, csaknem félénken nézett reá.

— Elénekli azt a dalt Lady Babs, melyet annyira szeretek?

Együtt mentek tovább, s Lord Dennis, a mint a felséges fiatal pár után nézett, nagyon komolyan simogatta a szakállát.

X.

Milton váratlan londoni útja annak az elhatározásának a megvalósítását czélozta, mely lépésről-lépésre azóta érlelődött meg benne, mióta a Burracombe tanya kőkoczkás pitvarában először látta Mrs. Noelt. Ha ő is úgy akarja — és tegnap este óta úgy érezte, hogy igen, — feleségül fogja venni.

Megmondtuk már, hogy egyetlen botlás kivételével, Milton szigorúan józan életet élt. Ez azonban nem azt jelentette, hogy nem volt képes lángoló szenvedélyre. Ellenkezőleg. Az a láng, melyet oly féltékenyen őrzött, ott pislogott a lelke mélyén, elfojtva, senyvedve; alig

volt levegője, melyből táplálkozhatott. De abban a pillanatban, mikor megérintette a lelkét annak az asszonynak a lelke, hatalmas erővel csapott fel. Ő volt minden vágyának a megtestesülése. A szeme, a haja, az alakja; az a kicsi gödröcske vagy mélyedés a szája szélén, ott, a hová a kicsi gyermek az ujját teszi. Az, a hogy mozgott, mintha öntudatlanul együtt mozogna a levegővel; a hangjának az a csengése, mely nem annyira a saját boldogságát hirdette, mint abból a veleszületett vágyból származott, hogy másokat boldoggá tegyen; és az a természetes, erős intelligenczia, a mely a nagyon megértő emberek tulajdonsága, s ritkán található a nagyravágyó, enthusiasta asszonyokban; mindez külön-külön hállózta be a szivét. Nemcsak álmodott róla, nemcsak vágyott utána: hitt benne. Eltöltötte a lelkét, mint valaki, a ki sohasem hibázhat; mint az, a ki ha feleség is: mindig szerető marad, s ha szerető is, mindig hűséges társa a lelkének.

Milton előtt soha sem beszéltek, soha sem pletykáztak asszonyokról, és a válásának a története csak annyiban érdekelte, hogy őt tartotta sértett félnek. A pappal való beszéde óta csak egyszer tett róla említést, mikor egy vendégüknek felelt: «Oh, nagyon jól emlékszem a perére, — szólt egy hölgy; — ő volt az a szegény asszony, a ki . . .» «A ki nem tett semmit, meg vagyok róla győződve, Lady Bonington.» A hangjának a veszedelmes csengésére valaki idegesen nevetett; s a beszéd hirtelen más fordulatot vett.

Minden válás ellenkezett a Milton meggyőződésével, de szégyenkezve elismerte, hogy vannak esetek, a mikor a felmentés elkerülhetlen.

Nem volt az az ember, a ki bizalmat kért vagy várt. Ő maga sohasem vallotta meg élő embernek lelki, szellemi küzdelmeit, és azok a küzdelmek, melyek nem a szellemet érintették, nem érdekelték őt. Bármely pillanatban kész volt az életét koczkára tenni annak a bálványnak a tökéletességéért, melyet lelkében alkotott, ép olyan egyszerűen és becsületesen, mint a hogy a testével védte volna meg, ha veszedelem fenyegeti.

Ugyanaz a fanatizmus, a mely úgy tekintette a szenvedélyét, mint egy önálló országot s nem törődött azzal, vajjon alkalmas-e arra, hogy a szocziális kertbe beültesse; ugyanaz hajtotta őt Londonba, hogy megmondja az apjának elhatározását, mielőtt Mrs. Noellal beszélne. Az egész dolognak egyszerűen és tökéletes rendben kell megtörténnie. Mert belőle nem hiányzott az az erkölcsi bátorság, mely azok tulajdona, a kik a saját aspiráczióik csigaházába visszavonultan élnek. És mégis, talán mégsem volt annyira erkölcsi bátorság, mint nemtörődés azzal, hogy mit gondolnak s mit cselekszenek mások, a mi abból a veleszületett ellentállásból származott, mely tiltakozott a mások érzésének az értékelése ellen.

Az öreg Tudor-korbeli kardinálisnak a sajátságos mosolya, melyben legyőzhetlen önbizalom s szellemi orrfintorgatás rejlett, — játszott az arczán, mikor arra gondolt, hogy fogadja majd az apja azt, a mit ő mondani fog. Nemsokára pedig egyáltalán nem gondolt ezekre a dolgokra, mert beletemetkezett az útra hozott munkájába. Nagy mértékben meg volt az a tulajdonsága, a mely a közéletben való szereplés főfeltétele: osztatlanul át tudta terelni az egész figyelmét egyik dologról a másikra.

A paddingtoni állomásról egyenesen a Valleys házhoz hajtatott. Úgy tetszett, ez az oszlopos bejáratú hatalmas rezidenczia bámul azon, hogy most, a saison tetőpontján, ennyire lakatlan. Három inas szabadította meg Miltount kevés podgyászától, megmosdott s átöltözködött, s miután megtudta, hogy az apja itthon ebédel, sétálni ment s a Templebéli lakása felé irányozta lépteit. Kissé gondtalanul öltözött hosszú alakja, mint mindig: feltűnést keltett, s ő, mint mindig: most sem vette észre. Bolyongása közben egy más Londonról, más Angliáról álmodott, mely nem hasonlít ehez a dagályos, felfuvalkodott emberi gyülekezőhelyhez, ehez a lármás, diszonáns keresztekből és fákból alkotott symphoniához. Egy olyan Londonra, olyan Angliára vágyott, mely rendes és önbecsülő, melyből kitakarították, kiseperték a plutokratákat, hirdetéseket, a gombamódra, rossz anyagból épült házakat, a szenzácziót, az alávaló durvaságot, bűnt, munkátlanságot. Olyan Angliát alkotott képzeletében, a hol minden ember tudja a helyét, sohasem hagyja el és hűségesen, becsületesen dolgozik benne — ki-ki a maga osztályában. A hol minden ember, a munkástól az arisztokratáig hitben oligarcha, gyakorlatban gentleman legyen. Egy olyan aczélcsillogású, tevékeny Angliát, melynek már a látása békét parancsoljon. Olyan Angliát, melynek rendíthetlenül nyugodt, higgadt és finom a lelke, — miként higgadt és finom minden egyes az ő sok-sok milliót számláló lelke körül; a hol hitvallása van a városnak és hitvallása a vidéknek; a hol megelégedés honol s nem visszhangzik panasztól az utcza.

És a mint végig haladt a Strandon, egy rongyos kicsi fiú sipítva kiáltott utána:

— Rémes felfedezés egy bankban! Nagy szenzáczió! Hu . . . Hu . . .

(Folytatása következik.)

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Verses könyvek. A három verses könyv között, a melyekről itt szólni kívánunk, belső érték és az előadás készsége *Szalay* Mátyás *Hunnia nagy hete* czímű kötetének követelik a kétségtelen elsőséget. Szalay Mátyás a *hit* örömét és dicsőségét énekli forró, egész az extázisig hevülő rajongással, odaadással és lelki beleolvadással. A vallási hév ilyen tüzes megnyilatkozása a kétségeskedés, közömbösség és tagadás mai korában meglehetősen ritka jelenség és nagyon érdekes, hogy e megnyilatkozás formája egészen modern, technikája egészen a magasztos művészeté. Egyáltalában nem mondhatjuk ezt *Hedvig-Hidvégi* József verseiről. Sok-sok vers, valószinüleg évtizedek termése, a mely évtizedek azonban, ha talán produkáltak is mélyebben szántó éleményeket, ezek költői értéke a szegény szavú és keskeny lendületű versekben sehogy se tud föltárulni. A hol a szerző nagyot akar mondani, ott *kiszólás* lesz az igyekezetéből. *Hargitai* Károly *Versek* czímű könyve alkalmi rigmusok csinált-virág bokrétája.

Abonyi Lajos pályája. A magyar regény és a magyar népszinmű irodalom egy igen termékeny és nem is nagyon régen még népszerű művelőjének *Abonyi Lajosnak* életét és munkásságát terjedelmes tanulmányban ismerteti dr. *Győre* János

SALVATOR

a kiváló bór- és lithiumos gyógyforrás, vese- és hólyagbajoknál, köszvénynél, czukorbetegségnél, vörhenynél, emésztési és lélegzési szervek hurutjainál kitünő hatásu.

SCHULTES ÁGOST Szinye-Lipóczi Salvatorforrás-vállalat Budapest V. Rudolf-rakpart 8.

Orr-alakitó!

«Zello» orthop. készülék, mellyel minden nem szép orrforma szavatosság mellett alakitható. (Csonthibák nem.) 50,000 darab használatban. (Megrendelések fejedelmektől.) A készüléket vámmentesen szállitjuk és a postadijjal együtt 3·90 koronába kerül, jobb és élesen beállitható K 6·60, kaucsukkal K 8·90. Éjjel viselhető. — Orr-speczialista-orvosok által ajánlva. (13 szabadalom.) Homlokráncz-simitó K 4·20. L. M. Baginski, speczialista Berlin 275. W. 57. Winterfeldstr. 43.

CZIMBALOM

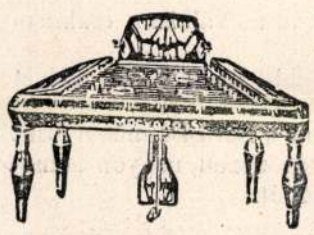

Legujabb szab. aczélszerkezettel részletre is. Csodaerős, tiszta hangu **gramofon** beszélő-gép 25 K s feljebb. — Hozzá: Fedák Sári, Király, Rózsa, Berczei, Bonci, Caruso-tól legszebb lemezek 2 korona 50 fillér. **Hegedük** világhirü mesterek hü utánzatai a volák, Tárogatók, cziterák, harmonikák, stb. — Hürok. **MOGYOROSSY GYULA** kir. szab. hangszergyár, Bpest, VII., Rákóczy-út 71.

Javitási műterem stb. Számos kitüntetés a jó munkáért. — Árjegyzék ingyen.

Serravallo

kina bora vassal

Hygienikus kiállitás 1906. Legmagasabban kitünt Erősitőszer gyengélkedők, vérszegények és lábbadozók számára. Etvágygerjesztő, idegerősitő és vérjavitó szer.

Kitünő i 8000-nél több orvosi vélemény.

J. Serravallo, cs. és kir. udv. szál. **Trieste-Barcola.**

Vásárolható a gyógyszertárakban félliteres üvegekben kor. 2·60, literes üvegekben kor. 4·80.

GANGLIONAL

a legjobb növényekből előállitott

TEA, háziszer

gyanánt

idegbetegségeknél

eredménnyel használható!

zen tea hatása: idegmegnyugtató, fájdalomcsillapitó, vérképző, görcsöket meggátló, álmothozó, a testerőt és közérzést emelő és az emésztést is elősegiti. A valódi tea kizárólag csak a cs. és kir. udvari és főherczegi kamarai szállitónál,

JULIUS BITTNER

gyógyszerésznél

Reichenau Nied. Oest.

kapható.

Egy doboz ára használati utasitással 3 K. Beszerezhető gyógyszertárakban, ahol nem kapható, 3·— kor. előzetes beküldése mellett bérmentve a készitőnél.

Catch-Catch

az előkelő körök uj sportjátéka

Külföldön óriási sikert aratott! Hölgyek és urak, fiatalok és meglett koruak kedvencz, testedző és szórakoztató sportja!

Szabadban ép ugy, mint fedett helyen játszható!!

Prospektust ingyen és bérmentve küld: **Kertész Tódor**, Budapest, IV., Szervita-tér; **Késmárky és Illés**, Budapest, IV., Kossuth Lajos-utcza 12. és Dohány-utcza 22.; továbbá Temesváron: **Kecskeméti Lajos** és Fiumében: **C. Oberhofer.**

Képviseletek a külföld minden nagyobb városában.

Nagyfülpösi ref. templom

alapraja, gótikus -
egyszerű, igénytelen falusi
~~templom~~
Pokrestye ajtó (barok) (késő gót-
kőkerettel.

Debreczeni László

1934. 91 – 92. l

MAGY
ÉPÍTŐMŰ

SZERKESZ

FÜHRER M

o o o

MEGJELENIK MIND

1911 IX-IK

Nagyfülpösi ref.
(illagyarfülpösnek is írva)
templom.

Gotikus, faragott
kőrészletekkel.
különálló faharang-
toronnyal.

Debreczeni L.

1928. 143, 144. l.
145. l. 146, 147-l.

Nagygalambfalvi templom

Ellenzék (Kolozsvár) 1943. nov. 13.
(Székely műemlékek a Nagyküküllő mellett.)

Agyagfalva alatt ujból megszükül a Nagyküküllő völgye, de nemsokára ismét kiszélesedik s a fák lombkoronája mögött előtünik Nagygalambfalva hatalmas, szép temploma. Arányos épülete egy kis dombot koronáz. Beosztása hiven visszatükrözi a magyar falusi templomtipust. A nyugati homlokzat előtt emelkedő, lenyügözően szép torony két átlósan állitott kőlábra támaszkodik. A szentély gyámkövekről induló bordáinak csonkjai elárulják annak boltozott voltát. Különösen érdekesek a vaskos támpillérek között nyiló, hosszu, keskeny ablakok. Ezek nyilását egyszerü, de gondosan faragott, lóhereivben végződő kőkeretek szegélyezik. A sokszögzáródás keleti végén kis kerek ablak kandikál ki. Az összes ablakok kajácsosak vagy nyilásuk belülről kifelé erősen szélesedik. Ez a megoldás határozottan emlékeztet a románkor gyakorlatára. Ugyancsak korainak kell tartanunk a déli bejáró enyhén csucsives, három izmos hengertagból álló keretét, melynek keresztmetszete szinte teljesen egyezik a csiksomlyói Szent Péter plébánia-templom nyugati homlokzatába befalazott egyik árpádkori kapujával. A pá-

fordítás

pai tizedjegyzék 1332-ben említi a Villa Galambnak nevezett falunak Jakab nevü papját. Ez az adat is alátámasztja azt a formai megfigyelésekből nyerhető következtetést, hogy a templom legkésőbb a XIV. század elején épült. A szentély ma már eltünt boltozata, valamint a torony a következő század alkotása. Az egyház legfiatalabb részlete a középkori népi faragás egyik nevezetes emléke: a Székely Nemzeti Muzeumban őrzött kőszentségfülke. A csucsives nyilást kötélfonásos diszités, hatszirmu rozetták és palmetták veszik körül. A középkori és renaissance elemek szerencsés egybefonódása kiegyensulyozott müvészi benyomást ad. A XVI. század elején készithette az ügyes székely faragó.

Az ut tovább vezet, de a nagygalambfalvi templomtól nehezen szakadunk el. Épületének nemes körvonalai messze kisérnek. Láttán az ugyancsak dombtetőn emelkedő, gyönyörü szárhegyi egyház jut eszünkbe.

Nagygalambfalvi vár

Udvarhelyszék

l.

Gaal I. 41. l

Nagyganna

(Veszprém vm)

Mauzóleum

164. l. Kép: 37. 7

Zádor – Rados

Nagygannai rk.
plébániatemplom

tervezte Morcau

l.

Mihályi falucsylum

38. l.

állva s kissé jobbra nézve. Jobb kezével
támaszkodik s balját lecrefztve tartja.
haja s korszakálla rövid, bajusza hosszú.
hajtott, mellénye magas, egyelejű kabátja
o. Felirata a kép alatt két sorban:

Ian Bittó
r. Minister-Präsident.

einer Photographie
l u. Druck v. Weger, Leipzig.
Verlag der Dürrschen Buchh.

et, ~~[illegible]~~ az alak nagysága 11 c/m.

9823.

383/98
98 – 116.

Nagygamma. —

Esterhazy-sirbolt

196. — NAGYGANNA: Gróf Esterházy-sirbolt
Graf Esterházysches-Mausoleum — Mausolée des Comtes Esterhá
Mausoleum of the Counts Esterházy
(1808.)

Nagyganna

Esterházy Mauzoleum

Terveste Moreau.

Rados Jenő dr.

Magyar Kastélyok

231

232. l.

Festetich Györgyé volt, majd a Zsivora-család tulaj-
ba került. Különálló lakórésze erős lejtésű talajon
t épült, hogy nyugati oldalán emeletes, míg kelet
öldszintes kiképzésű (185. ábra). E különben igen
ny copf stílusban fogalmazott nyolcszobás családi
k csak a mellette álló tornácos gazdasági épület és
nhajós toszkán oszlopokkal ékes urasági istálló adha-
némileg feudálisabb jelleget.

A (Pozsony megye)
nyebb jellegű kastélya — az Udvarnoky-család alko-
— a mult század közepe táján épült. Homlokzatának
aiban és tagozásában klasszicizmusunk kikristályoso-
tisztasága már kezd halványulni. Érződik az eklekti-
us közeledése.

GANNA (Veszprém megye)
oleuma a pápai, tatai és csákvári gróf Esterházy-
d tagjainak temetkezési helye, mint e főurak építési

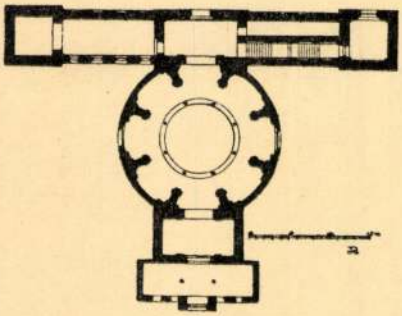

233. Nagyganna mauzoleumának alsó alaprajza.

Nagyganna

NAGYGANNA (Veszprém)

KEREK TEMPLOM ~~[illegible]~~ a Szent Kereszt felmagasztalásának tiszteletére. Oszlopos előcsarnokához 21 lépcső vezet fel. A kerek, lapos kupolás épülettörzshöz keleten szárny csatlakozik. Belül szabadon álló főoltár, rajta Szűz Mária kis márvány-szobra, ajándékozta 1856-ban Esterházy-né, Lobkovitz Mária Polixena hgnő. Hat életnagyságú szent-szobor és passió domborművek a bécsi Klieber Józseftől. A templom alatt az Esterházy-család kriptája márvány és bronz szarkofágokkal. Bálint gróf oroszországi nagykövet († 1858) sírján karrarai márvány mellszobra. A templomat

Nagygeresdi

Karcsay-kuria

Soproni Szemle

1941. 54. l.

Koppel-

Nagycenki
Mesterházy-
kastély

Sopron Szemle
1941. 55. l.
Keppel-

Nagygombai rk. templom

(Somogy vm.)

Szt Margit tiszteletére
1753-ban építtette Bíró
Máton püspök.

Pehm 460. l.

100

165. Nagygut, ev. ref. paticstemplom és fatorony.

1733. „Hic loci exstat reformatorum vetustate aterrita lignea, sepimentis limo plosmatis ecclesia, instantaneam omni ex parte ruinam manifestans, adeoque ex oro restauranda, qua mater, omnibus ecclesiam quomodo libet concernentibus proventibus, apparamentisque poenitus destituta, distat a filiali Kis-Guth vocitata ad passus circiter 200. Campana libr. ur. 80 vel 90 in ligneo campanili constituta gaudens, pro ut et cemeterio sepibus cingi cepto, nusquam tamen finito." (O. L.; C. P. D. A. 1733. jún. 18. No. 1.)

Tekintettel arra, hogy Nagy- és Kisgut egy egyházat alkotott, valószínű, hogy Demeter Pál investigatiójában tévesen veszi fel Kisgutot és a „ligneum prioris simile" Nagygutra vonatkozik. (O. L.; C. P. D. A. 1733. jan. 26.)

1830. a fatemplom és fatorony helyébe kőtemplomot és kőtornyot emeltek. (Lehoczky IIIb. p. 280.)

Lásd még: Balogh p. 135.

(Bereg m.)

Domaszék

87 Nagyhalász
(Szabolcs vm) 4 km

Nyirségi utam 1938

RK - templom
Fatorony al
XIX. sz.
jelentéktelen

Ref. templom
barokk formája
XIX. sz

0,182

ÁPRILIS

30 nap — 15. hét

10 Vasárnap	
11 Hétfő	
12 Kedd	
13 Szerda	
14 Csütörtök	
15 Péntek	
16 Szombat	

Nagyhalász

(Szabolcs vm)

Kállay-Euria, átépítve a XIX. sz. elején

Ref. templom. 1792-ben a puszta templom romjai-ból épült. Urvacsora kehely a XVII. századból

Rk. templom. Épült 1887

Zsidó templom.

A Szászdi apátság romjai

Borovszky; Magyarsz. vm Szabolcs

471.

(Nagy-) Halász monostor és

egyház (Szabolcs vm)

Halász és Ibrány ha-
tárában, romjai megvan-
nak. XIV. században
(1311) unitve.
XVII. század első felében
ferencrendi szerzetesek
laktak

Borovszky Magyarsz. vm Szabolc

332. l.

M. KIR. KÖZPONTI ILLETMÉNYHIVATAL
BUDAPEST, I., VÁR.

.....szám.

Műemlékek orsz.Bizotts.Elnöksége
Budapest.
IX.Hőgyes Endre u.10.

Hivatalból.
átalányozva.

8/1939.

..... ker. ..... utca ..... sz.

Nagyharsányi sk
templom
Nemzeti Ujság képes mott
1939. január 1.

Virág Ferenc megyéspüspök felszenteli

a nagyharsányi templomot. (Foto: Szentgyörgyvári)

nók dicsérni, a részletek pedig ezen ismertetés keretén kívül esnek.

Legvégül azonban a munka még egy előnyét akarjuk megemlíteni, s ez abból áll, hogy a renaissance művészi szellemét helyesen fogva föl, kellő figyelmet fordított a kisebb művészetekre is, melyeket a renaissance a nagy művészettel egészen egyenrangúnak tekintett és a legkiválóbb művészi tehetségek egész odaadással művelték. Csak is így támadhattak azon remek művek a művészet minden ágában. *O. F.*

ÖNYVEK.

J. SIEGEL. Schatten-Constructionen am Umdrehungskörper, mit Rücksicht auf die praktischen Bedürfnisse im Architekur- und im kunstgewerblichen Fachzeichnen. Mit einer Tafel. Wien, A. Hölder, 1886. 60 Pfennig.

U. FREITAG. Die Kunst der Oel-, Aquarell-, Holz-, Stein-, Porcellan- und Stoffmalerei etc., oder der Dilettant auf allen Gebieten. Ein ausführliches

1/7 Nagyhomok

József majortól 5 km

Tanya.

Temploma nincs

(Kabolés vni)

Nyirségi utam 1938

nélni lehetett, hogy az iparművészet
maszunk. Mert hiszen uraim, egy
s tehetségekkel volt megáldva, s ki
ékezett meg, attól igen sokat lehe-

ik, mely bennünket legközelebbről
lhatatlan veszteség. Igen is pótol-
om, befolyás és nemes ösztön egy
. Nem szükséges, hogy sokoldalú
, hogy mit vesztett benne a haza,
sak egy parányi része jutott nekünk,

lkarolta a művészeteket és az ipar-
éstől, hogy a művészetek, azoknak
iak a nemzetek közműveltségének
ösztöneinken felül emel bennünket,
alkotásai, a festmények, a szobor-
a tárgyak, azok a czikkek, melyek-
Ha sikerül a mindennapi használatra

Nagyhöflány

(Sopron vm.)

Vadászlak 268. l.

Zádor-Rados

Nagyhuta

l.

Csikvári Ábrahám

197. l.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS KIADÁSA
1941

mond király engedelmével, a mind jobban erősödő huszita uralom ellensúlyozására. Giskra megyebeli garázdálkodásainak megszűntetésére összefogtak a nemes urak seregei. Perényi János a nagyidai uradalom és vár ura serénykedett leginkább. Ezért a csehek elhatározták foglyul ejtését. A terv sikerült és Perényit Sáros várába zárták. 24.000 arany váltságdíjat követeltek érte. A hatalmas összeg fedezetéül kénytelen volt zálogként lekötni nagyidai birtokát is. Csak 4000 forintot sikerült összeszednie s ezért az uradalom ugyancsak zálogjogon Modrár Pál körmöci biró birtokába került, aki nemcsak a Perényiért járó 20.000 aranyat, de más összeget is hitelezett Giskra Jánosnak. Utóbb Pálóczy László országbíró felhivta a jászói konventet, hogy Modrárt iktassa be a birtokba. Hűséges embere volt a Hunyady-háznak és ezért Mátyás király is megerősítette tulajdonjogát. A Perényiek birtokvisszaszerzési kisérlete csak részben sikerült, amikor Perényi János feleségül vette Modrár Katalint és birtoka egy részét hozományként kapta. Később Szápolyai Imre kérte a királytól Nagyidát, így valójában 3 birtokosi családja volt a községnek.

Lakossága a 15. században is magyar, de jobbágyrészein sok cigány is élt. 1427-ben 91 egész porta a lakott rész. Vára, amelyet földsánccal és vízárokkal vettek körül, 1536-ban a Szapolyai-pártiak kezében van, 1550-ben Perényi Ferenc vezeti a vár ügyeit. 1556-ban János Zsigmondot támogatta, ezért Puchain Farkas császári vezér ostrom alá vette a várat, amelyet 20 nap mulva feladtak a vitéz cigányok. Akkor a várat teljesen lerombolták, ma csak néhány földsánc mutatja a helyét.

Ferdinánd király elvette az uradalmat a Perényiektől és Macedoniai Péternek adományozta, aki 3000 arany kölcsön fejében visszaadta a Perényieknek. 1565-ben Perényi János és Braskovits János a birtokosai. 13 és ½ porta a jobbágyrész. 1688-ban kincstári birtok, amelyet gróf Csáky István országbíró, Gönc város felének átengedéseért 90.000 forintnyi összegben kapott meg. A 18. században Makranczi, Győri és Szilágyi-birtokok vannak egyik részén, ezeket 1769 előtt Jabroczky János vétel útján megszerezte, a Szilágyi-család tiltakozása ellenére.

1696-ban 16 jobbágy és 7 házas zsellér az adózó népe. 1720-ban csak 8 magyar jobbágycsalád él a községben. A 19. század elején mezővárosi rangú helynek említik 1705 lakossal, akik között sok a cigány. 1851-ben népessége közül 1158 rk., 10 ev., 345 ref. és 185 zsidó. Birtokosai a gróf Csáky- és báró Perényi-családon kívül a Püspöki, Jabretzky és Knézich uraságok. 1869 óta népessége növekedik, a kezdeti 1762 lélekszámról 1900-ban 1923, majd 1920-ban 2068 főre emelkedett.

Kisközség a kassai járásban. Hozzátartozik Cigánytábor, Dobogópuszta, Ferenc-tanya, Gyulatanya. Területe 7234 k. hold. Lakosainak száma 2298, akik közül 1926 magyar, 11 német, 64 szlovák, 291 cigány, 6 egyéb anyanyelvű; 1603 rk. 264 gk., 331 ref., 11 ág. ev., 86 izr., 3 egyéb vallású. A nagyszámú őstermelő lakosság mellett sok iparost is találunk. Lakóházak száma 423. Rk., ref. és izr. templom van a községben. Közoktatásügyi intézetei: 1 állami kisdedóvó, 1 állami népiskola. Vasútállomása, postahivatal, táviró- és távbeszélőállomás helyben.

Eladományozásáról a 15. század elejéig nincs említés, ekkor a Perényieké lett. Birtoklásuk nem kizárólagos, mert rajtuk kívül több nemesnek is van néhány telke a községben. A huszita háborúk alatt részben a csehek, részben Tornai Sebestyén erőszakos foglalásaitól sok kárt szenvedett. Perényi Imre hiába kért oltalmat faluja védelmére, sem a megye, sem a király nem segített rajta. A két király harcában a Szapolyai-párt emberei súlyosan büntették a Perényi-birtokokat, mert Perényi Péter elpártolt tőlük. A 16. században a Cseh-család cserében majd zálogi jogon lett birtokosa. Az adózási jegyzék kívüle több nemes tulajdonost sorol fel. 1564—65-ben 6½ porta a jobbágyrésze. A kuruc háboruk alatt zár alá kerültek a Perényi-birtokok és a jobbágyok megszöktek a sok végrehajtás miatt. 1696-ban csak 46 jobbágya volt és ezek is otthagyták helységüket 1708-ban, a császári csapatok eltartása miatt. Az 1715. évi országos felvétel szerint 7 évig lakatlan hely volt, ekkor kezdett részeiben betelepülni, de 1720-ban is csak egy jobbágy és egy zsellérháztartást irtak össze benne. 1869-ben 327, 1910-ben 247 lakosa volt.

Kisközség a gönci járásban. Területe 1570 k. hold. Lélekszáma 249, akik magyarok és 111 rk., 11 gk., 120 ref., 7 ág. ev. Lakosai főleg őstermelésből élnek. Lakóházainak száma 60. Ref. templomuk van. Iskolái: 1 állami népiskola és 1 állami ált. továbbképző. Vasútállomása: Sátoraljaújhely 19 km-nyire. Utolsó postája és távirdája: Pálháza.

NAGYHUTA.

A regéci uradalom által alapított falu, amely a 18. század elején az uradalmi gazdasági épületek üvegezési anyagát állította elő. Neve állandóan Regétzi Ujhuta. Az uradalom csak úgy tudta fenntartani üzemét, hogy bérbe adta. 1743-ban egy időre megszüntették az üzemet. 1711—1779-ig a Trautsohn hercegi családé, akkor a kamara veszi át, utóbb Bretzenheim herceg kapta királyi adományba. 1828-ban Uj- és Óhuta néven összefüggő tót falu 64 lakóházzal. 1851 után önállóan szerepel. Az 1869-i népszámláláskor Sompataknagyhuta néven vették fel és 212 lakosa nagyobbrészt tót anyanyelvű volt.

Kisközség a gönci járásban. Területe 3563 k. hold. Lakosainak száma 244, akik közül 100 magyar és 144 tót, vallás szerint: 237 rk., 1 gk., 6 ref. Főleg őstermelésből élnek. Lakóházak száma 49. Iskolái 1 községi népiskola és 1 községi ált. továbbképző. Vasútállomása: Sátoraljaújhely 23 km-nyire. Utolsó postája és távirdája: Pálháza.

NAGYIDA.

A szépirodalomból ismert a „Nagyidai Cigányok“ története révén. Az oklevelek szerint a 13. században az Aba-nemzetség Amadé-, Csirke-, Litery- és Verpeléty-ágainak osztott állapotú birtoka. Megegyezés alapján a 14. században az idai Csirke-család kizárólagos tulajdona lett, mig Zsigmond király uralkodásának elején a Perényiek kezébe került. Egyházát a pápai tizedjegyzékek Ida, majd Nogyda néven említik. Vára 1411 körül épült Zsig-

Nagyidai báró Schell kastély

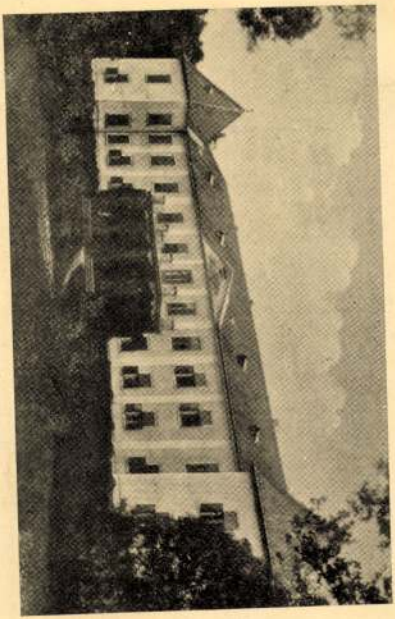

Nagyida: báró Schell kastély.

113

Csikvári Mary 113. l.

sohasem volt olyan szoros kapcsolat a közigazgatás
a trianoni csonkítás teremtett és talán sohasem volta
tályok, mint éppen ezekben az időkben, amikor ma
csak testvért látott.

Most a felszabadulás második esztendejében
társadalmi rajzát megírassam, készséges örömmel ac
tőségének és Kiadóhivatalának, mert eddigi munkás
papírra ennek a műnek minden cikke és ennek a kö
magyar szellemi termékeknek száma, amelyek a ner
értékes, hanem nélkülözhetetlen hiányt betöltő szer

Hiszem, hogy mindazok, akik olvasni fogjá
mű a vármegye lakói közötti kapcsolatokat még szor
érzését a közös mult és jelen feltárásával erősíteni
szeretettel, mint amilyen lelkesedéssel és tudássa

Kassa, 1939 december havában.

Nagyidai ref. templom

1790-ben épült.
Anyakönyvei 1787-től
A templom tornya
1836-ban épült.

Czikvári Ábrahám
22. 9. 1846.

Nagyida

Kastély

Épült 1810 körül

Radoo Jenő dr.

Magyar Kastélyok

72. l.

Nagyidai vár

Abaúj-Torna vm
felszabadult

Dienes Adorján

Regélő romok
Rozsnyó 1940
179. l.

Nagyigmánd

Kiss K.

Töredékek Nagyigmánd
és vidéke multjából.

Petrik 1886-1900

Nagyistók István

Nagyistók István tervezőmű-
vész, II. Ostrom-u. 16. 155-355

Bptávb 1940 szept.

1934 **ÁPRILIS** 30 nap

VASÁRN. **8** K.Gl. Quasim. Prot. Lídia	Ógörög márc. 26. Húsvétvasárnap
HÉTFŐ **9** Kath. Konrád Prot. Erhardt	Ógörög márc. 27. Húsvéthétfő
KEDD **10** Kath. Ezekiel Prot. Zsolt	Ógörög márc. 28. Húsvétkedd
SZERDA **11** K. Leó pápa Prot. Leó	
CSÜTÖRT. **12** Kath. Gyula Prot. Gyula	
PÉNTEK **13** K. Hermeneg. Prot. Ida	Mosás.
SZOMBAT **14** Kath. Jusztin Prot. Tibor	Újhold 0 óra 57 p. Ógörög Április 1. Izr. 29. S. Semini 1. P.

15. hét.

< Nagyjenő-tüskevári páloskolostor >

Molnár Ernő: A [ ]

Ism.

B. J.

Erdélyi Muzeum

1937. 293. l.

Nagyjenő - tüskevári pálos kolostor

Molnár Ernő: A nagyjenő-tüskevári pálos-kolostor.

4°, 32K, 128L, Budapest, 1936.

Nagyjenő – tüskevári

pálos kolostor

Molnár Ernő 1936

ban Bpesten megjelent

könyvének ism.

MAGYAR MUVESZET

1937 293 – 295 l

o

o

A VILTA' DELLE SANZIONI.- In un violen=
imo numero del "Fasciste Suisse", A.
rra economica scatenata contro l'Italia,
L'Inghilterra è stata ben felice di
leata che essa ha saputo ammirevolmen=
to i recenti disastri che hanno col=
rcantile italiana negli scali egiziani
ne avvolge il mistero di tali disastri,
ria degli avvenimenti dell'ultimo ven=
ilterra abbia praticato, anche durante
di ipocrisia e di egoism on feroce
e morire per la loggia delle Nazioni è
ta sorte degna di essere invidiata, ma
nno sempre ingannato i popoli.-

o

o

SENTE BOLLETTINO, SI PREGA DI CITARE

Nagyjeszeni rk-

templom

Nagyjeszeni r. k. templom (VI. 13.

Muz. Kor. Ert.)

Nagyjeszeni rk-
templom északi
kaszata

l.

Gerevich Emlékkönyv
97. kép

Térkép.

A fölül jobbra koronás m
felirata az emlékkövön:

MAPPA
COMITAT
VM
LYPTO [illegible] et
OPERA Josephi
mann, jurati per Inc
Hungariae, et eroru
COMITATV
Geometrae Ordinarÿ
Anno 1790.

Szines tusrajz, mér.

Nagykanizsa

(Zala vm.)

Zsinagóga 174, 178. l.

Zádor – Rados

Nagykanizsa

Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti Kör

működéséről adatokat
keresni.

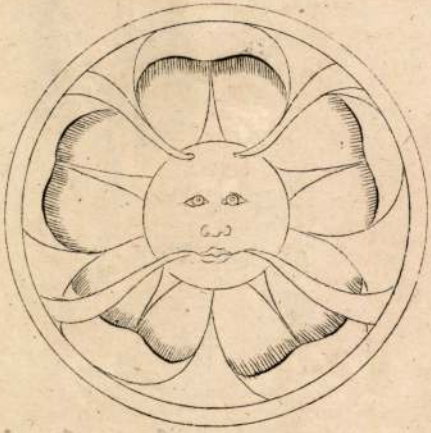

9.

5.

Nagykanizsa

Zsidótemplom

Villányi Henrik:

A Kárevics nagykanizsai zsidótemplom.

Nagykanizsa, 1928.

1936 FEB. 20
PM

<Nagykanizsai zsidó –>

templom

Villányi Henrik:

A szárévés < >

Nagykanizsa. 1928.

Nagykároly

(Szatmár om.)

Kórház 230. l.

Zádor - Rado

Nagykászoni rk. plébánia-
templom Árpádkori
kő keresztelőkútja

XV. sz.

Repr.

Pásztortűz. 1941. 28. l.
30. l.

530.

ENYEDY LUKÁCS ÉS NEJE ZSÓT
BRENTANO CIMAROLI LUJZA

VALAMINT FŐURI ÉS KÜLÖNBÖZŐ MÁS MAGÁN

NACHLASS LUKÁCS ENYEDY u
NACHLASS BARONIN LOUISE

SOWIE KUNSTGEGENSTÄNDE AUS HERRSCHAF

BUDAPEST, 1923. ERNST-MÚZEUM KIAD

Nagykikinda

(Torontál vm.)

Törvényszéki palota

221. l. 82. sz. Lej

Zádor – Rados

NAGYKINIZS.

A Kinizs-nemzetség birtokállományához tartozott. Ennek egyetlen tagját ismerjük a 13. században, Mikcsét, aki 1256-ban és 1263-ban IV. Béla király megbizottjaként szerepel egy birtokperben. A falu neve a 14. században általában Kenezy, másként Géregethelke. Az első nemzetségi birtokos-család leszármazottain kívül Zsigmond király uralkodásának kezdetén a Hegymegi név is feltűnik a községben. Az 1427. évi kamarahaszon összeírásakor e két család nevén áll és mindössze 8 jobbágyportája van. 1447-ben Alsókenéz a neve. Uj birtokos egyes részeken a Csobádi-család. 1482-ben Csobádi Simon hűtlenség miatt elvesztette és dobszai birtokrészeivel együtt székelyfalvai Szepesi Mihály nyerte, királyi adományban. A szájhagyomány szerint Kinizsi Pálnak a legendáshírű feketesereg vezérének szülőfaluja. 1578-ban a Fövényesi-család birtoka, 1605 körül az Abonyiak neve merül fel birtokosai között. 1634-ben a portyázó törökök kirabolták, majd behódolt. 1641-től török adót fizetett a helység. A felszabadító háborúk idején már teljesen lakatlan volt. 1730 után kezdték betelepíteni magyar jobbágycsaládokkal. A 18. században a Fövényesi-, Abonyi- és Ternyei-családok a földesurai. 1828-ban már ref. temploma van. Lakosai magyarok, számuk 489. 1869-ben 439, 1900-ban 476, 1920-ban 502 lakosa van.

Kisközség az abaújszántói járásban. Területe 1241 k. hold. Lakosainak száma 544, akik 2 kivételével magyarok és 272 rk., 6 gk., 244 ref., 2 ág. ev., 1 gkel., 19 izr. A lakosság főként őstermelést űz. Lakóházainak száma 115, ref. templom helyben van. Iskolái: 1 ref. népiskola és ref. ált. továbbképző. Vasútállomása: Halmaj 7 km-nyire. Postaügynökség helyben. Utolsó távirda: Halmaj.

MOGYORÓSKA.

A regéci vár tartozéka volt. 1363-ból van első feljegyzésünk Mogyoroskáról. Első ismert birtokosa a Drugeth-család. A XV. században egy ideig Giskra tartotta megszállva. E század utolsó évtizedében Zápolya birtok a regéci uradalommal együtt. A török hódoltság idején Serédy-, Alaghy-, Bekécs-, Thurzó-, Eszterházy- majd a Rákóczi-család kezén van aszerint, ahogy Regéc ura változott. 1715-ben jobbágynépesség nélküli kuriális hely. Később ismét benépesült gk. vallású ruténekkel. 1828-ban 44 házból állott, 310 gk. vallású ruténnel. 1851-ben még a Bretzenheim hercegek bírták. 1869 és 1920 között 204-ről 304-re emelkedett a lakosok száma, akik ekkor már tisztán magyarok.

Kisközség az abaújszántói járásban. Területe 2836 kat. hold. Lélekszáma 331, akik 5 kivételével magyarok és 52 rk., 267 gk., 8 ref., 3 izr. és 1 egyéb felekezetű. Foglalkozásuk az őstermelés. Lakóházainak száma 63, gk. templomuk van. Iskolái 1 gk. népiskola és 1 gk. általános továbbképző. Vasútállomása: Fony 7 km-nyire és Korlát-Vizsoly 9 km-nyire. Utolsó postája Fony. Utolsó távirdája Vilmány.

MONAJ.

Monaj, Kendimonaj (Kend ma hozzátartozó puszta) 1256-ban mint a jászói apátság birtoka fordul elő először okleveleinkben. Parochiális egyháza fel van tüntetve az 1332. évi pápai tizedjegyzékben, tehát már jelentékeny helység. Az apátság nagy gondot fordított birtokai felvirágoztatására. A szőlő és földművelés Monajon messze vidéken híres volt. Hogy a munkáskezek számát emelje, 1422-ben az apát kieszközölte Zsigmond királynál, hogy 3 évi adómentességet kaphassanak azok, akik a jászói apátság birtokán letelepszenek. 1427-ben

Nagykőrös

Galaméai Fekete Béla
Magyar városok monográfiája. Nagykőrös 1927.

Galgóczy Károly:
Nagykőrös város monográfiája. Bp 1896

Hans Reiss

Goethe's Early Life

Cambridge University Press

1947.

Goethe's Novels

Methuen & Co. Ltd.

Nagykőrös

(Pest vm)

Beretvás-kúria
228. l.

Méntelep 230. l.

Szalay-kúria 228. l.

Városháza
220, 337. l.

Kép 81. sz.

Zádor-Rados

Nagykőrösi

Arany-szobor

Barát Árum:

A nagykőrösi

Arany-szobor.

Magyar Nemzet

1910. 225. sz

elenléte a legnehezebb pillanatokban
ngelo Pinciroli [illegible] társairól,akik között nem egyszer
ny vizfestményén a zuhanó ember csudá-
. Ugo Sambruni sajátos módon értel-
lo/; elvesztvén festékesládáját, a
volt a véletlen nyujtotta eszközök-
és olom okozta erős ellentétek"benyo-
glaszerü hatást kölcsönöznek.Erőteljes
Gian Luigi Uboldi, aki hol grafikus,
elő a hatalmas hegyláncolatok [illegible]
táborok és rohamok megörökitésében.
g Piero Monti müveiben,melyeknek sötét-
gyéni izt kölcsönöznek.Egyszerüen,de nagyo
ri,aki kissé barokkosan könnyed rajzait
kötötté avatja.

Paiella százados kiváló képességeinek
okban és kemény lövészárokharcokban,
[illegible] s mozgalmas lelki élményeit
y változatosan éneklő madár könnyedségé-

Nagykoszolány

(Nyitra vm.)

Zsinagóga 274. l.

Zádor - Rados

Nagyláng

(Fejér vm)

Zichy-kastély

55 l.

Zádor-Rados

Nagylomnici

templom

(Szepesvm)

harangja

1587-ből

Pajdusák 24. l.

< Nagylozsi
báró Sobymossy-Eastély >

Csaskai Endredr:

A < >
Soproni Szemle
1940 4-5 sz
népekkel

feld-

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Nagylozsvai ref.

templom

1850-ben épült -

Csikvári Abauj.

sz. a. 184. h.

~~Lesd. Schwäger statt~~ is

Nagymálas

(Bars vm.)

Mosesicky-kastély

198. l.

Zádor – Rados

Nagymihály

(Zemplén vm.)

Kastély 211. l.

Zádor – Rador

Különnyomat a Technika 1943. évi 4. számából.

A M. Kir. József Nádor Műegyetem Középkori Építészeti tanszékének közleményei 22.

Csányi Károly műegyetemi ny. r. tanár. **Dr. Lux Géza** adjunktus.

Nagymuzsaly középkori templomai.

Eine mittelalterliche Kirchenruine und die reformierte Kirche in Nagymuzsaly bei Beregszász in Nordostungarn.

A bort és követ termő beregszászi nagy hegy tövében, Beregszász és Bene közt a nagyszőllősi műút mentén fekvő Nagymuzsaly község két középkori műemlékkel is dicsekedhetik. Őskorban is kedvelt lakóhely volt, miről az itt koronként előkerülő bronzkori leletek tanúskodnak.

Muzsaly a XIV. században már virágzó község; a legtekintélyesebb birtokosai a Kusalyi Jakcsok voltak. 1337-ben egy okmányban keresztelő Szent Jánosról nevezett kötemplomról történik említés, mi azon időben — írja Beregmegye monografusa, Lehoczky — e tájon ritkaságszámba ment.

1413-ban a leleszi káptalan küldötte, Jakcsi János jelenlétében folyt birtokátadás jegyzőkönyve egy kőből épült, sírbolttal ellátott kötemplomról is megemlékezik.

1566-ban tatárok dúlták fel a községet, melynek népét javarészt elhurcolták, úgyhogy az 1567-iki adóösszeírás csupán 15 népes telket talált.

A községre a legnagyobb csapást 1657-ben a betört lengyelek mérték, akik feldúlták és teljesen kirabolták a falut, ekkor szűnt meg Kismuzsaly, melynek lakói Nagymuzsalyra költöztek át.

A község mindkét középkori műemléke templom volt, az egyik már rombadült. Romjai a falu nyugati bejáratánál a mezőn láthatók. A másikat, mely a hegyoldalban a szőlők között áll, ma is használják és a reformátusok birtokában van.

A két emlék közt a templomrom a korábbi. Ez volt eredetileg az elpusztult Kismuzsaly egyháza s csaknem bizonyos, hogy ez az a kőtemplom, melyet mint keresztelő Szent János tiszteletére szentelt egyházat már 1337-ben megemlítenek.

Alaprajzában meglehetősen elterjedt általános típus képviselője. Egyhajós elrendezésű. Hajójához félköríves diadalív kapcsolja a félnyolcszöggel záródó, sarkain kívül támpilléres szentélyt. A hajó falai mentén nincsenek támpillérek, bizonyítván a hosszház eredetileg síkmennyezetes megoldását, a szentélynek ellenben, amint a boltvállcsonkok is mutatják, bordás boltozata volt. A bejáratot csúcsíves kapu alakjában a templom tengelyében a hajó nyugati végén helyezték el.

Mindeme tulajdonságai a templomot a megszokott típus képviselőjének tüntetik fel, külön kiemelik azonban az ablak- és ajtó keretekben megnyilvánuló korai gótikus formák. Ezek adják meg a rom jelentőségét, mert ilymódon az egyhajós falusi gótikus templomok egyik ősmintájaként tekinthetjük. Tiszta gót stílusban épült a magyar gótika korai szakában a XIII. század és XIV. sz. fordulóján. 1337-ben már régen készen állott, amikor a stílusformák többé már nem keveredtek a korábbi románstílus elemeivel. Annak ellenére, hogy a gótika itt már diadalmaskodott, a románkori templomépítő-gyakorlat még mindig érezhető a muzsalyi romban. A síkmennyezetes hajót és a hozzá diadalívvel kapcsolt szentélyt a roman korban is hasonlóan alkalmazták, azzal a különbséggel, hogy a szentélyt félkörös, vagy egyenes fallal zárták le. A románkori templomtereket keskeny rézsüs ablakkal világították, hasonlók láthatók a muzsalyi romon is csak ezek formái már határozottan gótikusak; ki és befelé rézsüs keretezésűek, tompán csúcsívesek és a csúcsív terében egyszerű orrtag alakjában a mérműves megoldás is jelentkezik.

A muzsalyi romnak külön érdekessége, nyugati ka-

1. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romja ***délnyugatról.***

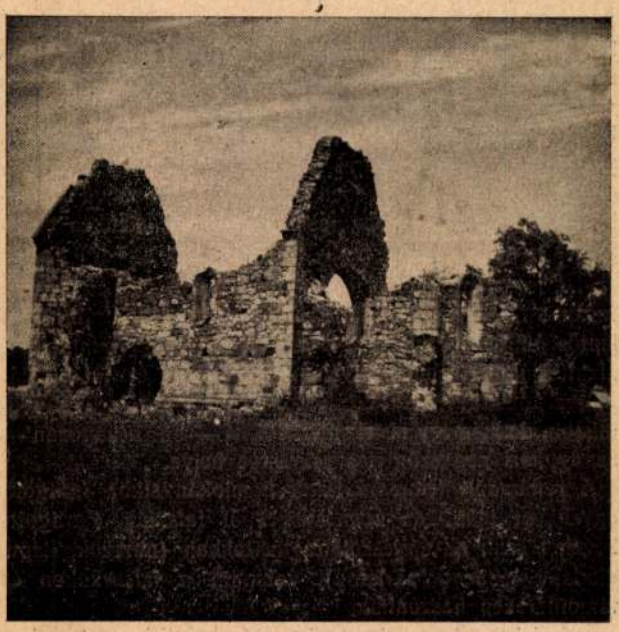

2. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romja délről.

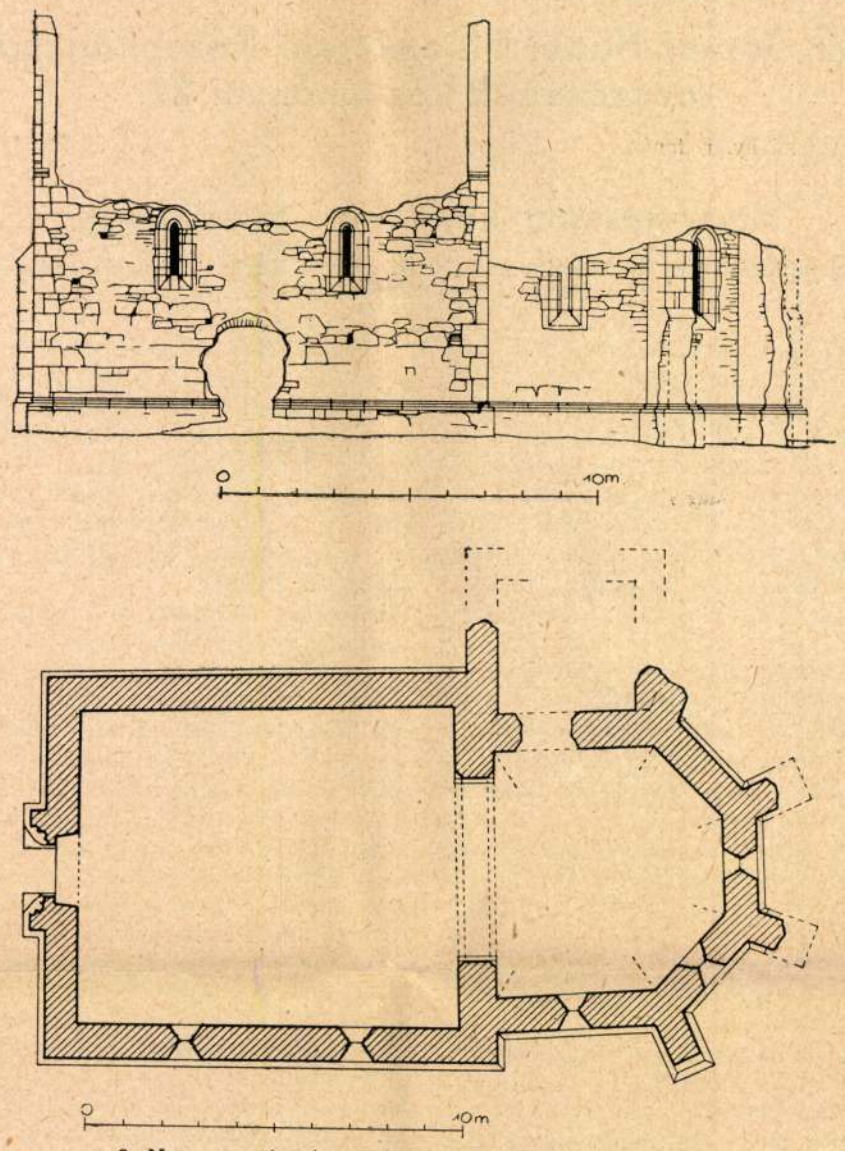

3. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romjának alaprajza és déli oldala. Felmérési rajz.

puja, mely a falsíkból kiugró faltömbbe van helyezve. A faragottkőből készült kapu keretében hornyokkal váltakozó körteprofilos tagok láthatók, melyek egyszerű lábazaton nyugszanak és nyomott arányú korai jellegű csúcsívbe futnak össze. A kapu építményt egyszerű, ferdesíkú fedőlemez védi a csapadék ellen. A templomrom zárófala, amelynek közepén a kapu helyet foglal, oromzatos megoldású. Az oromzat terében érdekes, áttört művű körablak kelti fel a figyelmet, mely nyílásaival, élénken emlékeztet a horogkereszt motívumára.

A templom belsejében a hajót a szentélytől elválasztó, faragottkőből készült diadalív félköríves. Korhatározó jelentőségű, hogy a diadalív széleit 45° fokos tompítással alakították. A rommaradványok a szentély északi oldalának a diadalívvel való találkozásánál pusztultak el leginkább, de még így is felismerhető itt — bár hézagosan — az egykori négyszögletes sekrestye helye.

A rombadőlt templom falait homlokán síkba faragott, egyébként alaktalan terméskövekből falazták. Faragottköveket csak az építészeti tagozatokban (ablakok, kapu, diadalív lábazati párkány), valamint a falsarkokon és támpilléreken használtak.

Érdekes, hogy Lehoczky nem említi a templom romot, annál részletesebben foglalkozik a hegyoldalban

4. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romjának szentélye.

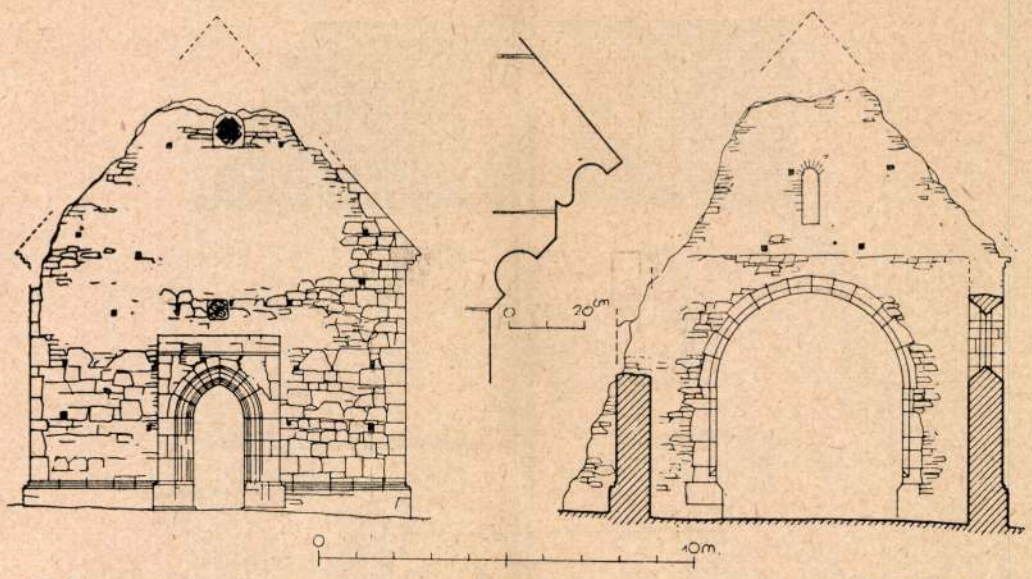

5. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romjának nyugati homlokzata és keresztmetszete, a főpárkány részletrajzával.

épült református templommal, melyre különálló fatorony hívja fel a figyelmet.

Érdekes itt a helység északnyugati szélén emelkedő régi templom — írja Lehoczky —, *melynek alapja még a XIV. században vettetvén, a XVI. század végén megújíttatott s kijavíttatott, minek nyomai a főhomlokzat sarkán meglátszanak, hova két nagy támfal ragasztatott.*

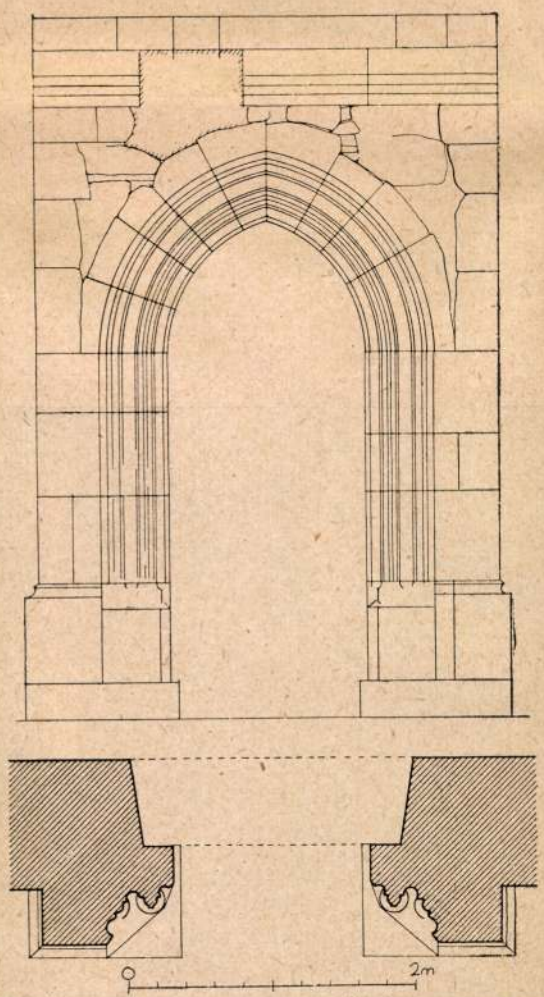

6. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom nyugati kapuja. Felmérési rajz.

Az egészen boltozott templom be volt festve, narancssárga, vörös és kék színezete, főleg a mellékajtó tagozatán még most is kivehető. Az eredeti homlokzat közepén álló késő csúcsíves stíltagozatú s körívvel végződő főkapu, valamint a homlokzaton látható szent fő érdemes a megtekintésre, mely a magyarországi XV. századbeli szobrászat alacsony fokát hirdeti. A nyolcszög három oldalával zárt szentély boltozatgerincei csinosan faragvák. Jelenleg a reformátusok bírják. Sírbolt is van a templom alatt, melyben 1830-ban ezüst kardfelszerelést és három gyűrűt, W. M. betűkkel jegyezve találtak, melyeket gróf Vay Ábrahám néhai Vay Mihály borsovai lelkész s később nagy reformátor és elődje tulajdonának ismervén, magához váltott, mely pénzből azután az előcsarnok készíttetett a déli oldalon, belseje kidíszíttetett s a sírbolt kijavíttatott. Harangja 1638-ban öntetett ily felirattal: „Im Gottes Nahmen" kétségtelenül német protestánsok ajándéka.

Muzsaly község 1552-ben tért át a kálvin hitre s minthogy Dobó Ferenc 1555-ben szép szabadságokkal felru-

7. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom nyugati kapuja.

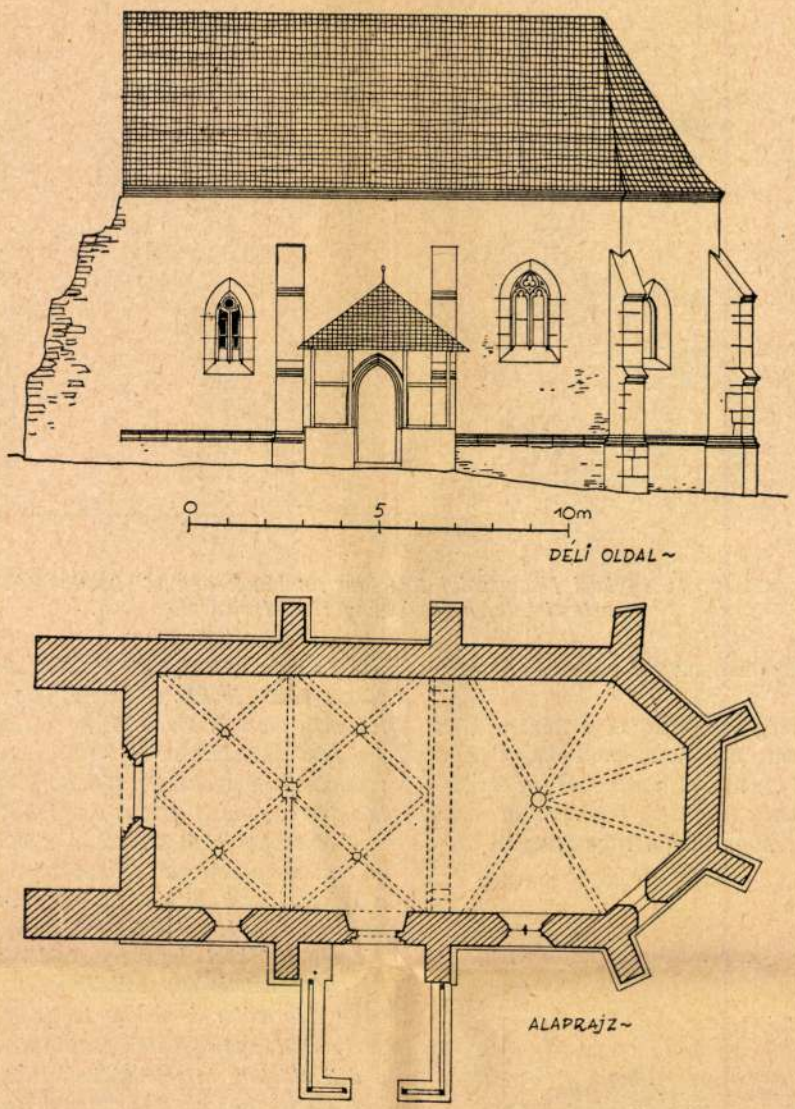

8. Nagymuzsaly. A református templom alaprajza és déli oldala. Felmérési rajz.

9. Nagymuzsaly. A ref. templom a község felől.

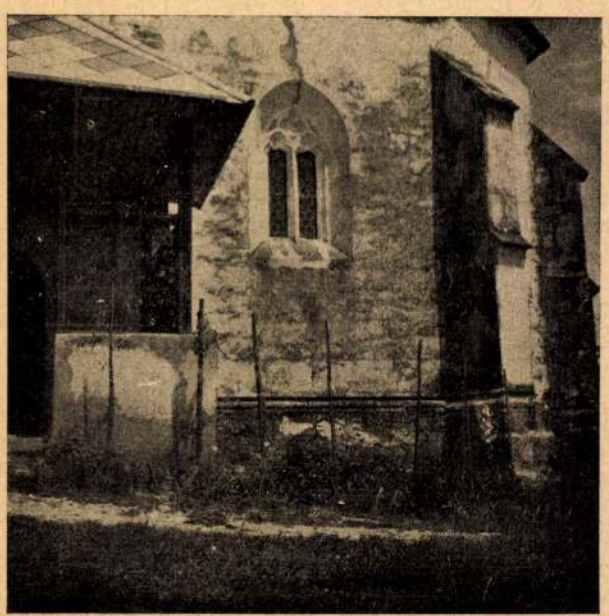

10. Nagymuzsaly. A ref. templom déli oldalának részlete.

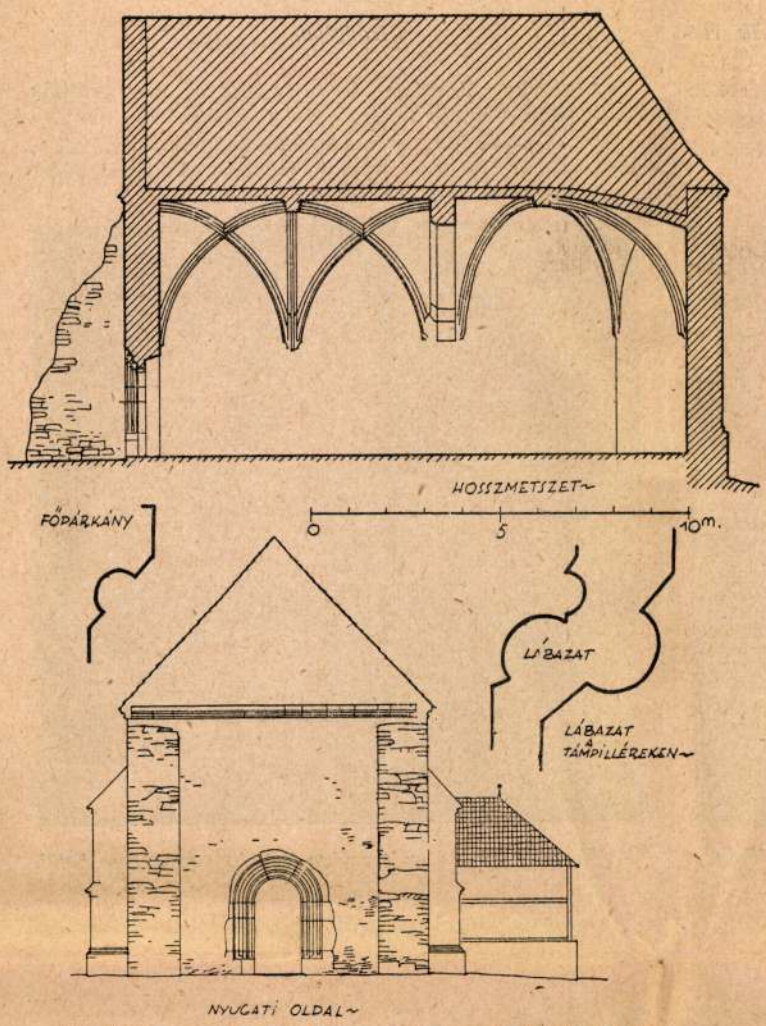

11. Nagymuzsaly. A ref. templom hosszmetszete és nyugati oldala. Felmérési rajz.

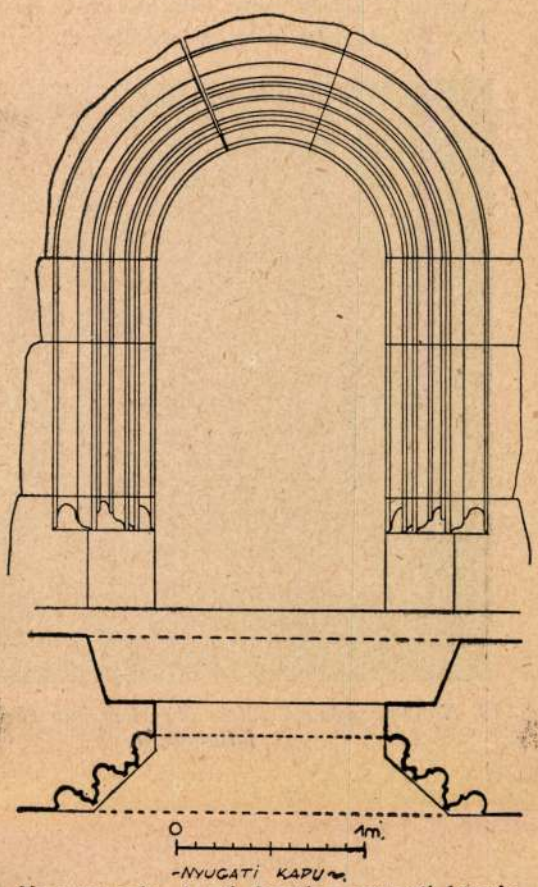

12. Nagymuzsaly. A ref. templom nyugati kapuja.

házta a községet, 1595-ben a helység egyike volt a legfényesebb egyházaknak, iskolája is nagy virágzásnak indulván.

A fatorony, melyben a régi harang függött, elkerülte Lehoczky figyelmét, az egyszerűbb típust képviseli, ami abban jut kifejezésre, hogy a fősüveg négysarkán alkalmazott fiatornyocskák hiányzanak róla. A fatorony törzse nem emelkedik magasra, voltakép ez is hiányzik, úgy hogy a szellős erkély közvetlenül az alsó kiszélesedő toronyrészen nyugszik. Az egész faépítmény zsindellyel van fedve.

A református templom gótikus építmény, de a kismuzsalyi romnál jóval később a XV. században épült, amint azt építészeti tagozataiból megállapíthatjuk, ellentétben Lehoczky megállapításával, mely szerint az átalakítás a XVI. században folyt volna.

A templomromhoz hasonlóan ez is egyhajós elrendezésű, diadalíve szintén félkörös, de ez kőgyámokon nyugodva éppen csak jelzi a hajó és szentély elválasztását. Különben a két rész lényegében egy összefüggő, azonos szélességű teret alkot. A szentély a nyolcszög felével záródik, kívül támpilléres, de a hajó oldalain is vannak támpillérek, mert mind a két tér bordás boltozatokkal van fedve. A szentélyé egyszerű, zárókőbe összefutó bordás boltozat, míg a hajó boltozata összetett megoldású, lényegében hatsüveges rendszerű, de az átlósbordákat a térnegyedekben harántbordák szelik át, úgyhogy az egész hajóboltozat négy emelkedő keresztboltozati szakaszra oszlik, külön-külön címerpajzsos zárókövekkel, míg a közös négyszögidomú zárókőbe a hatsüveges bordák futnak össze. A bordák profilja késő gótikus jellegű és hornyolt felületű.

A templomba két bejárat vezet, a kisebbik a déli oldalon, két támpillér közti mezőben, fatornácos előcsarnokból nyílik, keretezése egyszerű körteprofilos és csúcsíves záródású, a másik a hajó nyugati végén a templom tengelyében foglal helyet. A nyugati kapu körteprofilos pálcákból és hornyokból alakuló kerete félköríves nyílást foglal be. A félkörívesség itt a későgótika jellegét tükrözi.

A templomtér világítását három ablakon át nyeri, kettő a déli falban, egy a szentély délkeleti oldalán foglal helyet. Az ablakok csúcsívesek. Csúcsíveikben egyszerű karélyos motívumú mérművek láthatók, melyek az ablakfelületeket megosztó sudáron nyugszanak. A nagymuzsalyi református templom építését formái alapján a XV. század folyamára kell tennünk. Alakjára feltétlenül hatást gyakorolt a korábban épült, kismuzsalyi templom, de befogadó képessége amazéhoz viszonyítva kisebb volt.

A Magyar Református templomok c. 1942-ben megjelent munkában Nagymuzsalyról az ottani ref. lelkész adatközléséből kiegészítésül még a következőket csatoljuk közleményünkhöz.

„Ref. egyháza 905 lelkes, temploma 190 ülőhelyes a XII(?)—XIV. sz.-ban épült. 1552 előtt római katolikus templom volt. Külön épített fatornya a XVII. sz. közepén

épült, két harangja van. Régi ezüstkelyhe a XVII-ik, cintányérjai a XVIII. századból valók.

A nagymuzsalyi templomokat 1942 őszén és telén, Dénesi Ödön és Szőnyi László II. éves építészhallgatóink mérték fel. Közleményünk felmérési rajzai pontos és lelkiismeretes munkájuk alapján készültek el.

Irodalom.

Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monografiája I—III. kötet. Ungvár 1882. — Nagymuzsaly 620—627 l.

Dr. Kováts: Magyar református templomok. II. kötet. Nagymuzsaly 558 old. képpel, Athenaeum, Budapest, 1942.

13. Nagymuzsaly. A református templom Ny-i oldala a fatoronnyal.

14. Nagymuzsaly. A református templom szentélye belül.

Nyomta az „Élet" Irod. és Nyomda Rt. Bpest, XI., Horthy Miklós-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő.

Különnyomat a Technika 1943. évi 4. számából.

Nagymuzsaly Kö-
zépkori templomai

A M. Kir. József Nádor Műegyetem Középkori Építészeti tanszékének közleményei 22.

Csányi Károly műegyetemi ny. r. tanár. **Dr. Lux Géza** adjunktus.

Nagymuzsaly középkori templomai.

Eine mittelalterliche Kirchenruine und die reformierte Kirche in Nagymuzsaly bei Beregszász in Nordostungarn.

A bort és követ termő beregszászi nagy hegy tövében, Beregszász és Bene közt a nagyszőllősi műút mentén fekvő Nagymuzsaly község két középkori műemlékkel is dicsekedhetik. Őskorban is kedvelt lakóhely volt, miről az itt koronként előkerülő bronzkori leletek tanúskodnak.

Muzsaly a XIV. században már virágzó község; a legtekintélyesebb birtokosai a Kusalyi Jakcsok voltak. 1337-ben egy okmányban keresztelő Szent Jánosról nevezett kőtemplomról történik említés, mi azon időben — írja Beregmegye monografusa, Lehoczky — e tájon ritkaságszámba ment.

1413-ban a leleszi káptalan küldötte, Jakcsi János jelenlétében folyt birtokátadás jegyzőkönyve egy kőből épült, sírbolttal ellátott kőtemplomról is megemlékezik.

1566-ban tatárok dúlták fel a községet, melynek népét javarészt elhurcolták, úgyhogy az 1567-iki adóösszeírás csupán 15 népes telket talált.

A községre a legnagyobb csapást 1657-ben a betört lengyelek mérték, akik feldúlták és teljesen kirabolták a falut, ekkor szűnt meg Kismuzsaly, melynek lakói Nagymuzsalyra költöztek át.

A község mindkét középkori műemléke templom volt, az egyik már rombadült. Romjai a falu nyugati bejáratánál a mezőn láthatók. A másikat, mely a hegyoldalban a szőlők között áll, ma is használják és a reformátusok birtokában van.

A két emlék közt a templomrom a korábbi. Ez volt eredetileg az elpusztult Kismuzsaly egyháza s csaknem bizonyos, hogy ez az a kőtemplom, melyet mint keresztelő Szent János tiszteletére szentelt egyházat már 1337-ben megemlítenek.

Alaprajzában meglehetősen elterjedt általános típus képviselője. Egyhajós elrendezésű. Hajójához félköríves diadalív kapcsolja a félnyolcszöggel záródó, sarkain kívül támpilléres szentélyt. A hajó falai mentén nincsenek támpillérek, bizonyítván a hosszház eredetileg síkmennyezetes megoldását, a szentélynek ellenben, amint a boltvállcsonkok is mutatják, bordás boltozata volt. A bejáratot csúcsíves kapu alakjában a templom tengelyében a hajó nyugati végén helyezték el.

Mindeme tulajdonságai a templomot a megszokott típus képviselőjének tüntetik fel, külön kiemelik azonban az ablak- és ajtó keretekben megnyilvánuló korai gótikus formák. Ezek adják meg a rom jelentőségét, mert ilymódon az egyhajós falusi gótikus templomok egyik ősmintájaként tekinthetjük. Tiszta gót stílusban épült a magyar gótika korai szakában a XIII. század és XIV. sz. fordulóján. 1337-ben már régen készen állott, amikor a stílusformák többé már nem keveredtek a korábbi románstílus elemeivel. Annak ellenére, hogy a gótika itt már diadalmaskodott, a románkori templomépítő-gyakorlat még mindig érezhető a muzsalyi romban. A síkmennyezetes hajót és a hozzá diadalívvel kapcsolt szentélyt a roman korban is hasonlóan alkalmazták, azzal a különbséggel, hogy a szentélyt félkörös, vagy egyenes fallal zárták le. A románkori templomtereket keskeny rézsüs ablakkal világították, hasonlók láthatók a muzsalyi romon is csak ezek formái már határozottan gótikusak; ki és befelé rézsüs keretezésűek, tompán csúcsívesek és a csúcsív terében egyszerű orrtag alakjában a mérműves megoldás is jelentkezik.

A muzsalyi romnak külön érdekessége, nyugati ka-

1. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romja ***délnyugatról.***

2. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romja délről.

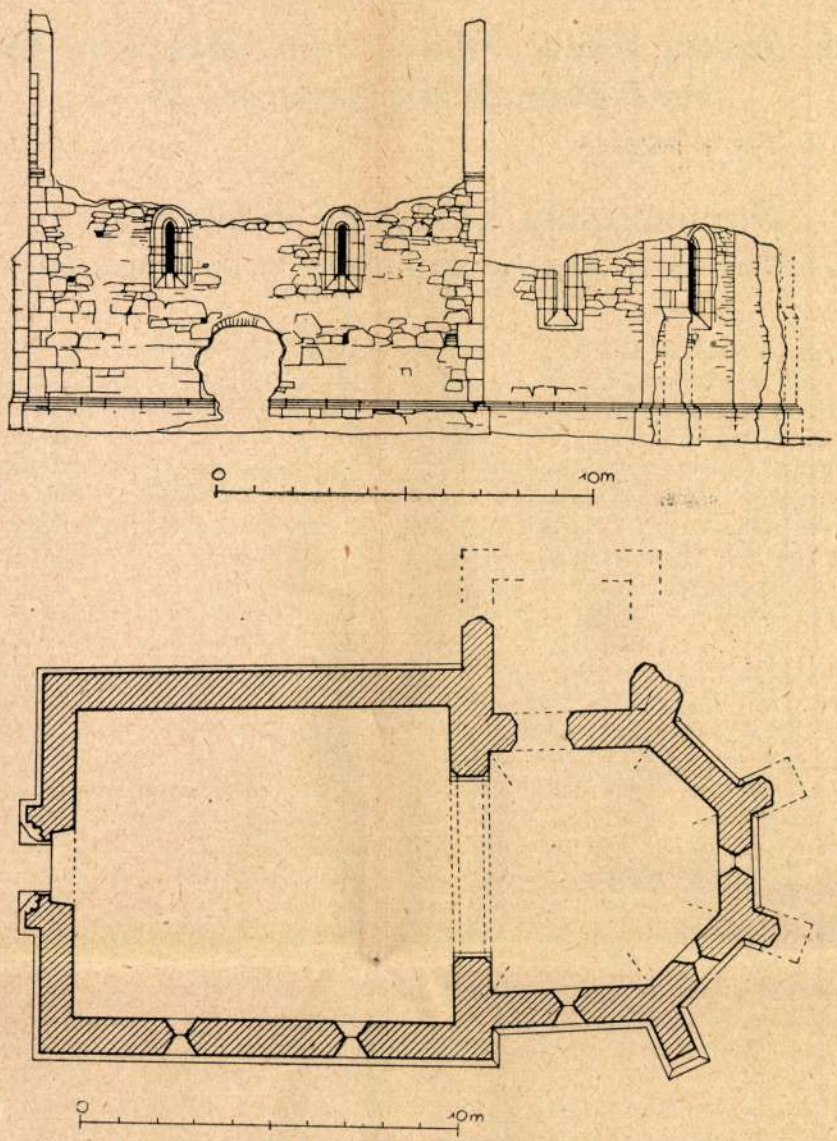

3. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romjának alaprajza és déli oldala. Felmérési rajz.

puja, mely a falsíkból kiugró faltömbbe van helyezve. A faragottkőből készült kapu keretében hornyokkal váltakozó körteprofilos tagok láthatók, melyek egyszerű lábazaton nyugszanak és nyomott arányú korai jellegű csúcsívbe futnak össze. A kapu építményt egyszerű, ferdesíkú fedőlemez védi a csapadék ellen. A templomrom zárófala, amelynek közepén a kapu helyet foglal, oromzatos megoldású. Az oromzat terében érdekes, áttört művű körablak kelti fel a figyelmet, mely nyílásaival, élénken emlékeztet a horogkereszt motívumára.

A templom belsejében a hajót a szentélytől elválasztó, faragottkőből készült diadalív félköríves. Korhatározó jelentőségű, hogy a diadalív széleit 45° fokos tompítással alakították. A rommaradványok a szentély északi oldalának a diadalívvel való találkozásánál pusztultak el leginkább, de még így is felismerhető itt — bár hézagosan — az egykori négyszögletes sekrestye helye.

A rombadőlt templom falait homlokán síkba faragott, egyébként alaktalan terméskövekből falazták. Faragottköveket csak az építészeti tagozatokban (ablakok, kapu, diadalív lábazati párkány), valamint a falsarkokon és támpilléreken használtak.

Érdekes, hogy Lehoczky nem említi a templom romot, annál részletesebben foglalkozik a hegyoldalban

4. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romjának szentélye.

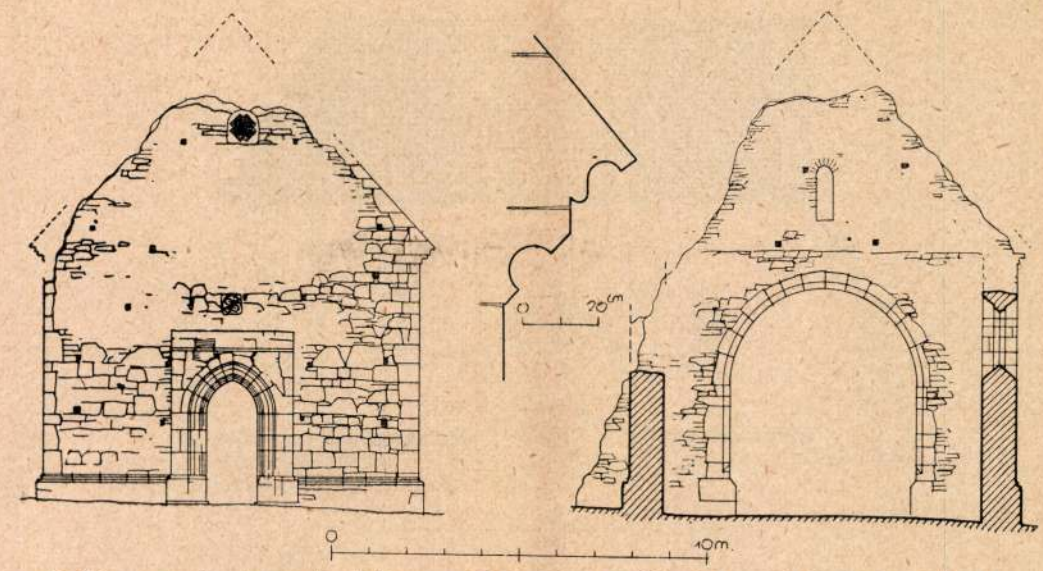

5. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom romjának nyugati homlokzata és keresztmetszete, a főpárkány részletrajzával.

épült református templommal, melyre különálló fatorony hívja fel a figyelmet.

Érdekes itt a helység északnyugati szélén emelkedő régi templom — írja Lehoczky —, *melynek alapja még a XIV. században vettetvén, a XVI. század végén megújíttatott s kijavittatott, minek nyomai a főhomlokzat sarkán meglátszanak, hova két nagy támfal ragasztatott.*

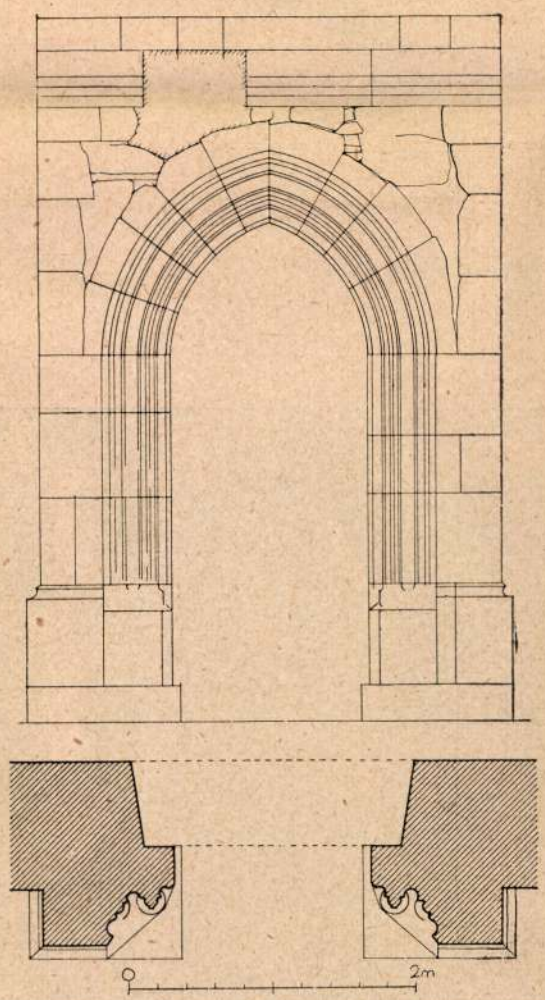

6. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom nyugati kapuja. Felmérési rajz.

Az egészen boltozott templom be volt festve, narancssárga, vörös és kék színezete, főleg a mellékajtó tagozatán még most is kivehető. Az eredeti homlokzat közepén álló késő csúcsíves stíltagozatú s körívvel végződő főkapu, valamint a homlokzaton látható szent fő érdemes a megtekintésre, mely a magyarországi XV. századbeli szobrászat alacsony fokát hirdeti. A nyolcszög három oldalával zárt szentély boltozatgerincei csinosan faragvák. Jelenleg a reformátusok bírják. Sírbolt is van a templom alatt, melyben 1830-ban ezüst kardfelszerelést és három gyűrűt, W. M. betűkkel jegyezve találtak, melyeket gróf Vay Ábrahám néhai Vay Mihály borsovai lelkész s később nagy reformátor és elődje tulajdonának ismervén, magához váltott, mely pénzből azután az előcsarnok készittetett a déli oldalon, belseje kidiszittetett s a sírbolt kijavittatott. Harangja 1638-ban öntetett ily felirattal: „Im Gottes Nahmen" kétségtelenül német protestánsok ajándéka.

Muzsaly község 1552-ben tért át a kálvin hitre s minthogy Dobó Ferenc 1555-ben szép szabadságokkal felru-

7. Nagymuzsaly. Az egykori kismuzsalyi templom nyugati kapuja.

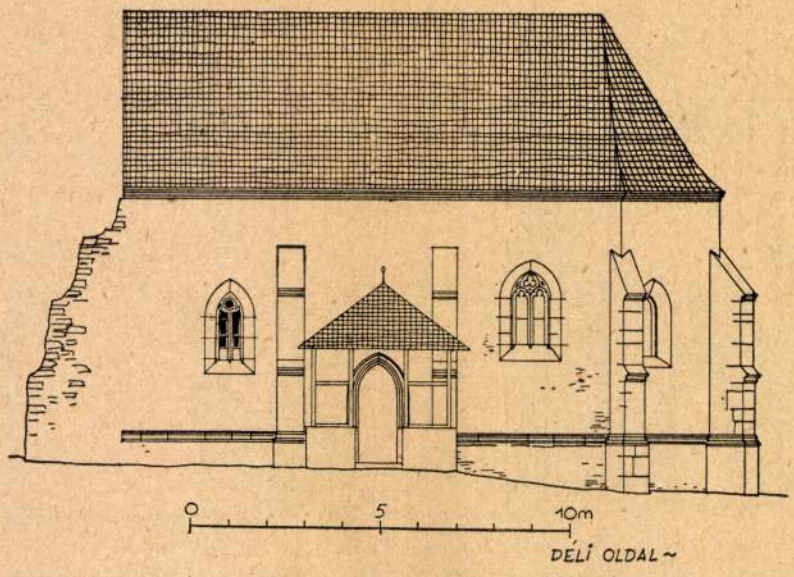

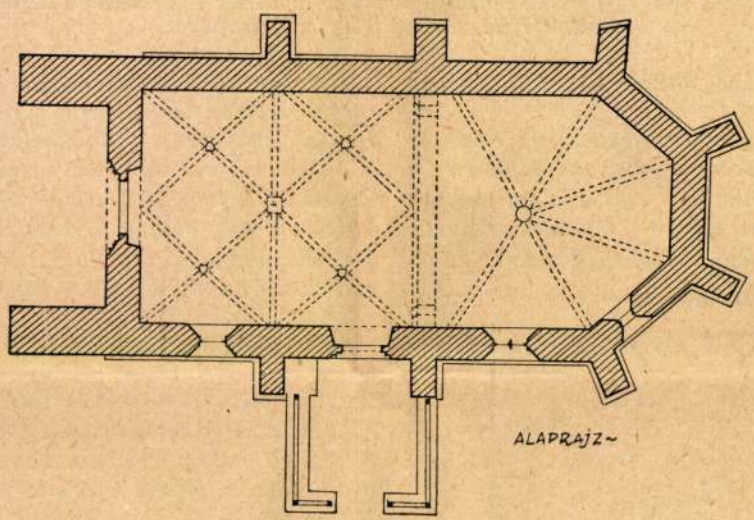

8. Nagymuzsaly. A református templom alaprajza és déli oldala. Felmérési rajz.

9. Nagymuzsaly. A ref. templom a község felől.

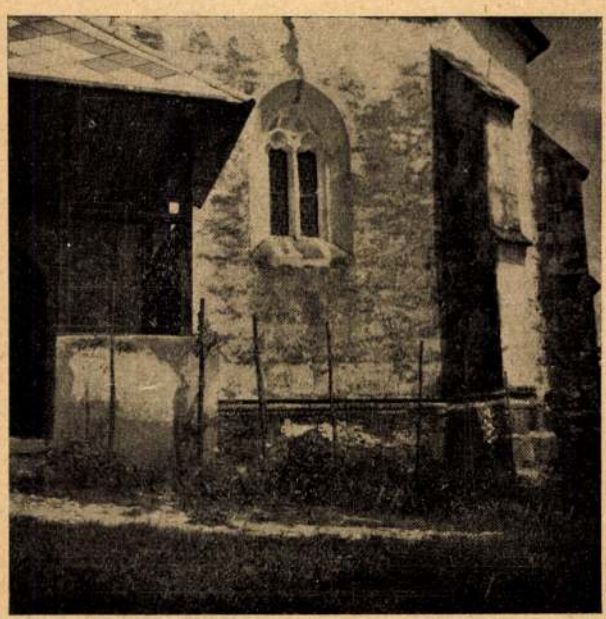

10. Nagymuzsaly. A ref. templom déli oldalának részlete.

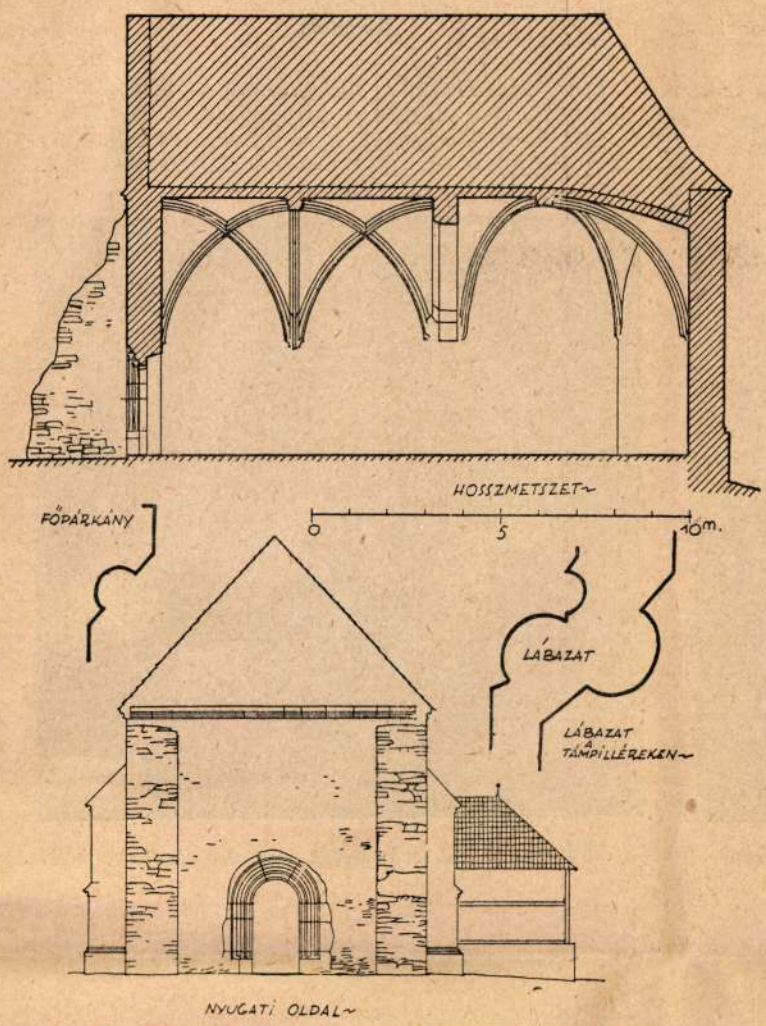

11. Nagymuzsaly. A ref. templom hosszmetszete és nyugati oldala. Felmérési rajz.

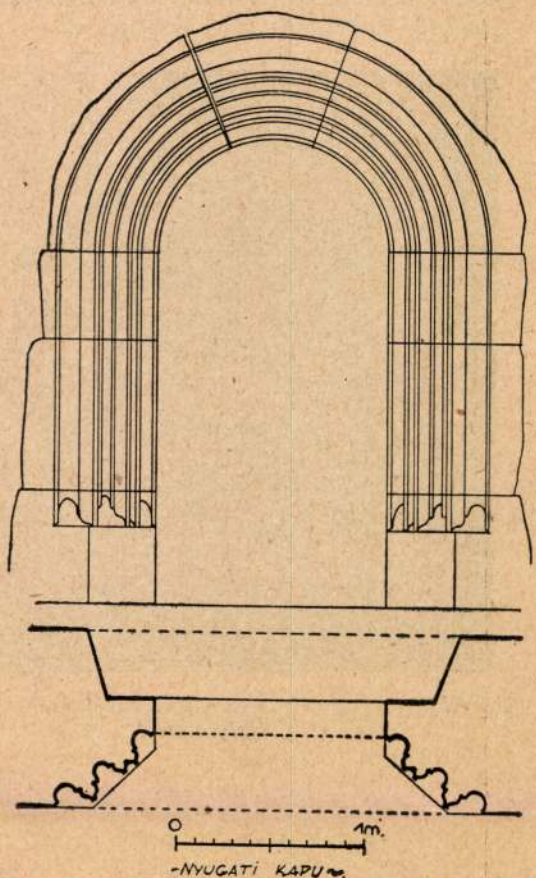

12. Nagymuzsaly. A ref. templom nyugati kapuja.

házta a községet, 1595-ben a helység egyike volt a legfényesebb egyházaknak, iskolája is nagy virágzásnak indulván.

A fatorony, melyben a régi harang függött, elkerülte Lehoczky figyelmét, az egyszerűbb típust képviseli, ami abban jut kifejezésre, hogy a fősüveg négysarkán alkalmazott fiatornyocskák hiányzanak róla. A fatorony törzse nem emelkedik magasra, voltakép ez is hiányzik, úgy hogy a szellős erkély közvetlenül az alsó kiszélesedő toronyrészen nyugszik. Az egész faépítmény zsindellyel van fedve.

A református templom gótikus építmény, de a kismuzsalyi romnál jóval később a XV. században épült, amint azt építészeti tagozataiból megállapíthatjuk, ellentétben Lehoczky megállapításával, mely szerint az átalakítás a XVI. században folyt volna.

A templomromhoz hasonlóan ez is egyhajós elrendezésű, diadalíve szintén félkörös, de ez kőgyámokon nyugodva éppen csak jelzi a hajó és szentély elválasztását. Különben a két rész lényegében egy összefüggő, azonos szélességű teret alkot. A szentély a nyolcszög felével záródik, kívül támpilléres, de a hajó oldalain is vannak támpillérek, mert mind a két tér bordás boltozatokkal van fedve. A szentélyé egyszerű, zárókőbe összefutó bordás boltozat, míg a hajó boltozata összetett megoldású, lényegében hatsüveges rendszerű, de az átlósbordákat a térnegyedekben harántbordák szelik át, úgyhogy az egész hajóboltozat négy emelkedő keresztboltozati szakaszra oszlik, külön-külön címerpajzsos zárókövekkel, míg a közös négyszögidomú zárókőbe a hatsüveges bordák futnak össze. A bordák profilja késő gótikus jellegű és hornyolt felületű.

A templomba két bejárat vezet, a kisebbik a déli oldalon, két támpillér közti mezőben, fatornácos előcsarnokból nyílik, keretezése egyszerű körteprofilos és csúcsíves záródású, a másik a hajó nyugati végén a templom tengelyében foglal helyet. A nyugati kapu körteprofilos pálcákból és hornyokból alakuló kerete félkörívés nyílást foglal be. A félkörívesség itt a későgótika jellegét tükrözi.

A templomtér világítását három ablakon át nyeri, kettő a déli falban, egy a szentély délkeleti oldalán foglal helyet. Az ablakok csúcsívesek. Csúcsíveikben egyszerű karélyos motívumú mérművek láthatók, melyek az ablakfelületeket megosztó sudáron nyugszanak. A nagymuzsalyi református templom építését formái alapján a XV. század folyamára kell tennünk. Alakjára feltétlenül hatást gyakorolt a korábban épült, kismuzsalyi templom, de befogadó képessége amazéhoz viszonyítva kisebb volt.

A Magyar Református templomok c. 1942-ben megjelent munkában Nagymuzsalyról az ottani ref. lelkész adatközléséből kiegészítésül még a következőket csatoljuk közleményünkhöz.

„Ref. egyháza 905 lelkes, temploma 190 ülőhelyes a XII(?)—XIV. sz.-ban épült. 1552 előtt római katolikus templom volt. Külön épített fatornya a XVII. sz. közepén

épült, két harangja van. Régi ezüstkelyhe a XVII-ik, cintányérjai a XVIII. századból valók.

A nagymuzsalyi templomokat 1942 őszén és telén, Dénesi Ödön és Szőnyi László II. éves építészhallgatóink mérték fel. Közleményünk felmérési rajzai pontos és lelkiismeretes munkájuk alapján készültek el.

Irodalom.

Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monografiája I—III. kötet. Ungvár 1882. — Nagymuzsaly 620—627 l.

Dr. Kováts: Magyar református templomok. II. kötet. Nagymuzsaly 558 old. képpel, Athenaeum, Budapest, 1942.

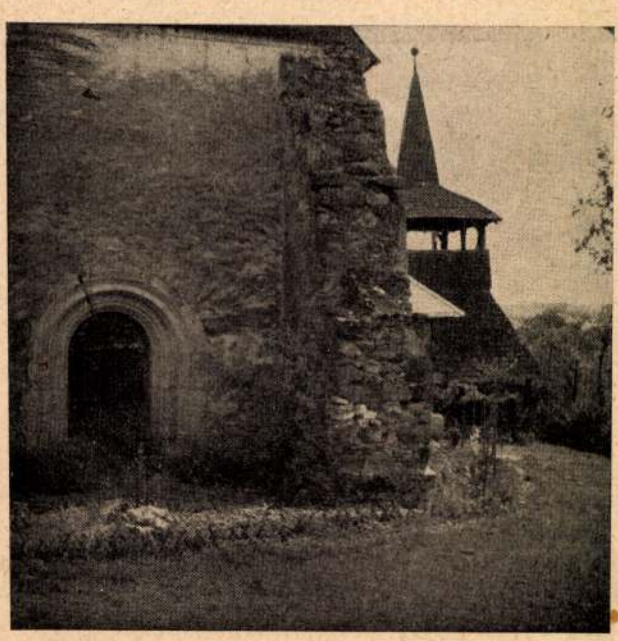

13. Nagymuzsaly. A református templom Ny-i oldala a fatoronnyal.

14. Nagymuzsaly. A református templom szentélye belül.

Nyomta az „Élet" Irod. és Nyomda Rt. Bpest, XI., Horthy Miklós-út 15. — Igazgató: Laiszky Jenő.

Nagysomkút

(Szatmár vm.)

Teleki-kastély

225. l.

Zádor – Rados

Nagyszombat

(Nyitra vm)

Pallavicini-kastély

197. l.

Zádor-Rado

Nagyszalonta

(Bihar vm.)

Gimnázium

230. l.

Zádor - Rado

Nagyenyed

(Alsó Fehér vm)

Kollegium 238. l.

Zádor – Rados

Nagyenyed

Central part of the High-Altar of the Cathedral of Kassa, from the XV. century. At present belonging to Chechoslovakia. — La parte centrale dell' altar maggiore del duomo di Kassa, XV. sec. (Territorio czeco). — A kassai székesegyház főoltárának középsőrésze, XV. század (Csehországhoz csatolt területen.)

had proved its title in blood and con- *Le innumerevoli nazionalità della* hanem a kultúrájával is megszerzett és

Milegyhalal
68.l.

The historic Hungarian city of Nagyenyed, with the old citywalls. At present belonging to Roumania. — L'antica cittá di Nagyenyed con le mura (Territorio romeno). — Nagyenyed ősmagyar város régi erődfalával (Román megszállás).

...ban töltve szabad
... valami mezőségen vagy ren-
...mint fedél alatt: addig az or-
...ban, Stockholmban nagyszerü
...észültek.
...tély dán királyt Svédország
...rták koronázni.
...lyan koronázásról emlékezik a
...int a minő Keresztélyé vala,
...mondani, hála Istennek, hogy
...nlékezik.
...nyt, nem a pompát, nem a hó-
...k, hanem egy nevezetes ese-
...e koronázási ünnepélyek alkal-
...ult, s melyre, mig a világ vi-
...holm városa méltán iszonynyal
...olni.
...hüséggel elö akarjuk adni az

... király adott szavával biztosi-
...ág lakosait, hogy a kik elötte
...dolatukat, azokat kegyelmébe
...tlanul meghagyja hivatalaik-
...ban.
...tek seregestül tódultak hozzá,
...zt a kezet, mely bilincseket
... nemzetre.
...eresztély e hódolattal nem
... szive mélyén. Mindaddig in-
...e trónusát, mig egy pár te-
... fönak feje a porba nem

...határozottan kimondott

zet által példát fog szolgáltatni az egész keresztyénségnek.

— Igaz, Slaghöck, igaz! — kiálta fel a király kimondhatatlan örömmel — nekünk kötelességünk a szigoruság! Lesz gondunk rá! Még az nap a koronázási ünnepélyre egybehivattak Svédország minden föbbjei, kiváltképen azok, a kiket Keresztély épenséggel nem szivelhetett.

..... A koronázás megtörtént. Ünnepélyek, pompák, lakomák, kegyelemosztások követték nyomba: elgondolható, mennyi ember sietett Stockholmba, hogy vagy egyikben vagy másikban részesüljön. Négy egész napig tartott a vigalom, — a negyedik után rögtön beállt váratlanul a siralom.

A magas vendégek teljes ünnepi pompában együtt voltak még a fővárosban, mikor ujra meghivás érkezik hozzájuk, hogy jelenjenek meg ma is a királyi palotában.

Versenyeztek a fényben, ki lesz szebb, ragyogóbb, tündöklöbb.

Ha tudták volna, hogy ott, a hol ujabb élvezetet vártak, a halál várakozik reájuk!

S pedig valóban ugy volt.

A királyi palotában együtt ült már a vérbiróság, mely az egész stockholmi tanács, s a legfőbb urak és nevezetességek fölött itélt, és ez itélet halálos volt.

Soha pert nem végeztek el hamarább. Nem telt bele egy rövid félóra s a vádlott

kapu ajtaja megnyilt, s megindult onnan a legszomorubb menet, mely valaha végig vonult egy városnak utczáin.

A legelőkelőbb államhivatalnokok, országtanácsosok, két püspök, a főváros egész tanácsa, páronkint összelánczolva, most is azon diszöltönyökben, melyekben az ünnepi pompára készültek, — de jaj, — körülvéve bakóktól és fegyveres katonaságtól.

Az elitéltek között ott volt Erichson Gusztáv atyja is, — ott volt Brahe ur is, ki oly sietve utazott II-dik Keresztély királyi tiszteletére.

A főpiaczon volt felállitva a vesztőhely. Ott hullottak le a legelőkelőbb svéd urak fejei egymásután. Maga a király a palota egyik ablakánál könyökölve gyönyörködött ebben a páratlan élvezetben.

Mig ezek a főpiaczon történtek, addig a kisebb téreken kisebb rangu polgárok, s az elitélt föbbeknek cselédségei hasonló sorsban részesültek. S hogy a látvány változatos legyen, egy pár lovagot keresztre is feszitettek.

A többi között elfogtak két kis fiucskát is. Az egyik kilencz éves volt, a másik hat éves. Gyönyörü szőke gyermekek voltak, szép hosszu selyem fürtökkel, angyalszelid ártatlan arczuak. Egyedüli bünük az volt, hogy Keresztély király nem szenvedhette az atyjokat. Meg kellett halniok. Ki volt mondva az itélet, emeltessenek fel hajuknál fogva, s a levegőben függve üttessék el fejük. Maga a bakó, a kinek gyilkos keze alatt ennyi élet halálra vált már, letette bárdját és elfordult. Ezt a mütétet nem tudta véghezvinni. Az angyaloknak arcza diadalmaskodott az ördögön. De Keresztély királynak nem volt oly lágy szive, mint a bakónak. Kiadta a parancsolatot másnak, hogy a gyermekeken hajtsa végre itéletét, azzal a toldással, hogy a gyáva bakó fejét is elüsse. Ez aztán haladéktalanul engedelmeskedék.

Az egyetlen Krisztina, Sten-Sture özvegye menekült meg a haláltól, ha ugyan azt a kegyelmet, melyet ő nyert, menekvésnek lehet mondani. Szabad választására bizták, hogyan akarja életét végezni: elégettetés, vizbefojtatás vagy elevenen eltemettetés által? Végre a király, a női gyengeség iránti figyelemből oda módositá itéletét, hogy a hös asszony, élete fogytáig kezén, lábán nehéz vasba verve, börtön fenekére vettessék.

Jó, hogy a halál gyakran nem késik sokáig!

A kiknek pedig fejük elüttetett, a kik átalában kivégeztettek, azok testei két napig temetetlenül hevertek a vesztő-helyen. Keresztély király pedig kegyelmesen lement a véráztatta térre, s mint valami virágos kertben végig-végig sétált a hullák között, gyönyörködve munkájában s kimondhatatlanul örülve annak, hogy most már nincs senki, a ki alatta Svédország trónját megingathassa.

A ki a földet biztosnak hiszi, — az a mennyről rendesen megszokott feledkezni...

..... Azon mészárlást, melyet e fönebbi sorokban előadtunk, s melynek nincs egyetlen vonása, mely meg nem történt, hanem talán költött volna: *stockholmi vérfürdőnek* nevezi a történelem.

E rettenetes nap, borzasztó eseményeivel felébreszté Svédországot a dermedés álmából. Most emlékezett meg a nép az ifju Erichson Gusztávról, most értette jóslatait, midön már beteljesültek, most sajnálta, hogy nem hallgatott szavára, midön már talán késő volt, most kereste öt sokaknak tekintete, midön már nem találhaták.

Erichson Gusztáv eltünt, mintha meghalt volna.

A svéd nép nem akarta hinni ugyan ha-

álát, de Keresztély király még kevésbbé. Bizonyos, hogy senki sem kereste az ifjut oly buzgalommal, mint a király. Még jutalmat, s pedig igazán gazdag jutalmat is tüzött ki annak számára, a ki a régi svéd királyok amaz egyik utósó ivadékát élve vagy halva kezébe adja. Az ország minden részébe, a világ minden tájéka felé katonaság küldetett, hogy Erichson Gusztávot kézre keritsék. Keresztély király senkitől sem félt már a földön, csupán csak ettől az ifjutól.

Az pedig már ekkor nem volt a földön, hanem kétszáz ölnyi mélyen lenn a föld alatt.

(Folyt. kövctk.)

Az erdélyi reform. püspökök lakának romjai Nagy-Enyeden.

Legvidámabb kedélyállapotában is csak e romokra kell tekintenie az erdélyi magyar embernek, hogy komorabb hangulatra tegyen szert. Mint a hajdankor némely népeinél a lakomázók elé helyzett halálfő, vagy a zárdaszűz czellájában a koponya: olyan *memento*-féle emlékjel az erdélyi ref. püspökök hajdani lakásának romja Nagy-Enyeden.

N.-Enyeden már nem sok rom-épület van a mult évtizedből, a még láthatók közül ez egyike a legkiválóbbaknak. A mult század derekán épülhetett, földszint az utczára, emeletesen a kerti és udvari oldal felé.

Azóta az erdélyi ref. püspökök e házban laktak mindig. Erdélyben, ellenkezőleg a magyarországi, mindkét felekezeti szokással, a r. püspökök nem rendes lelkészek is egyszersmind s igy nincsenek egyházhoz kötve. A köz-főjegyzőből, következés utján, lett püspök, előbbi tanári vagy lelkészi állását letette s Enyedre költözött, hol a Bethlen-féle kollegiumtól e lakást, az enyedi egyháztól egy papi fizetést nyert, a kollégium és az enyedi egyház első papja czimén; egyéb javadalma legfőkép a boros-bocsárdi szép szőlőhegyen egynehány száz akó bort termő szőlő-részből állott.

Az erdélyi ref. püspöki lak romjai Nagy-Enyeden. — (Fénykép után *Greguss* J.)

Az egyszerü, de ódon diszü püspöki lak is, 1849. január 8-ka éjjelén lőn az oláhok dulásának áldozatává s rommá. Fölgyujtatván a bősz tömeg által, fedele s melléképületei leégtek, különben is öreg falai roskadozásnak indultak már.

Még ott látni az elég diszes kőlépcsőzetet; felismerhetők a szobák elválasztó falai, de a szobák egykori padlata minden tavaszszal kivirít s minden őszszel száraz avart hagy hátra.

Az utolsó ref. püspök, ki benne lakott, *Antal János* vala, a ki 1852-ben halt meg. Most a ref. püspök állandó székhelye Kolozsvár, a hol az erdélyi ref. egyházi főtanács rendes üléseit tartja, melynek a püspök egyik elnöke. *P. Sz. K.*

Vastemplomok.

(A dünaburgi vastemplom rajzával.)

Régenten fatemplomokat épitettek őseink, s a kőtemplomokon keresztül már odáig jutott a mai nemzedék iparüző szelleme, hogy csupa vasból kezdi épiteni az Isten házait.

Vas. Ujs. 1867. 28. l.

TÁRHÁZ.

Irodalom és művészet.

= *(Szilágyi Sándortól)* „Zrinyi Péter és társai ligája, s a rendkivüli törvényszékek“ czimü érdekes történeti rajz jelent meg közelebb Lipcsében, Köhler kiadásában. E tanulmány megjelenését, Pesten a sajtóhatóság nem engedte meg; igy került egy lipcsei nyomdába, onnan pedig ismét haza, s most minden könyvárusnál kapható. A csinosan kiállitott füzet ára 1 ft.

= *(Rózsavölgyi és társa kölcsönzenemütárához)* czimsorozat jelent meg, mely 48 tömören nyomatott ivből áll s 1 frtért kapható.

= *(Uj magyar operette.)* Felekiné Munkácsy Flóra asszony operette szöveget irt, melyre Huber Károly karmester készit. A mű czime: „Az ábrándos borbély;“ már be van fejezve s egy dallamát Carina k. a. közelebb fogja bemutatni a zenészsegélyző-egylet hangversenyén.

— *(Pályázati hirdetések.)* A magyar tud. akademiánál a következő pályázatokat hirdették ki: Gr. *Teleki*-pályázatra: vigjátékok, a *Nádasdy*-jutalomra (200 arany): költői beszély, a történetből vagy mondából; a *Marczibányi* dijból (40 arany): „Pázmán Péter magyar nyelvének sajátságai“, a *hö'gyek* dijából (egyenkint 300 ft.): „Római irodalom története,“ a „Festészet egyetemes története,“ „Bölcsészeti erkölcstan kézikönye,“ „Ujabb nevezetes utazások története,“ „Görög államrégiségek kézikönyve,“ a Füvészet alapvonalai,“ „Növényzeti földrajz“ és „Állati élettan“ (physiologia.) Továbbá: a *Fekésházy*-féle 500 ftos jutalom, magyar irodalomtörténeti kézikönyvre, de nem magyar, hanem a hazában divatozó bármely más nyelven; a *Vitéz*-alapitványból 40 arany egy javaslatra, hogy a viz inkben megfogyott halak sikeres tenyésztését mint lehetne előmozditani. E pályázatokra a munkák beadási határnapja a következő: a Teleki-dijra 1867. decz. 31., a Nádasdyéra 1869. május utósó vasárnapja, a Marczibányiéra 1869. márcz. 31.; a hölgyek dijára valamennyire szept. 30. 1868., a Vitéz-félére jan. 31. 1868. A Fékésházyé sajátlag nem pályázat, hanem megjelent könyv jutalmazása.

— *(Pályadijak)*, melyeket a Kisfaludy-társaság 1867-ik évi február 5-kén hirdetett: I. Kivántatik a beszély (novella) elmélete. Jutalma 40 arany. II. Kivántatik műfordités, melynek eredetije az ujabb irodalom valamely elbeszélő költeménye, akár egész, akár nagyobb műnek része, s legalább 300 sornyi. Jutalma 20 arany. Ez utóbbira a társulat tagjai nem pályázhatnak.

Közintézetek, egyletek.

= *(A magyar tud. akademia)* bölcsészeti, törvény- és történettud. osztályai febr. 4-ki ülésében négy felolvasás tartatott, és pedig a következő sorrendben: *Thaly* Kálmán a dunántúli levéltárakat, ismertette, különös tekintettel a Rákóczy-korra; *Römer* Flóris *Frankl* Vilmosnak Pázmán életét s működését tárgyazó nagyobb munkájából olvasott fel egy töredéket, melynek czime: „Az 1618-diki király-választó országgyülés“; *Vámbéry* Ármin egy olasz krónikából idézte azon érdekes adatot, hogy Mátyás királynak a persa udvarnál is követe volt, s igy a perzsákkal való közvetlen tárgyalás által is igyekezett sakkban tartani a törököt; végül *Mátyás* Flórián az általa szerkesztendő történeti magyar szótárról szólt. A titoknok jelenté, hogy január 31-kén letelvén a Gorove- és Vitézdijak határnapja, — a 30 aranyos *Gorove*-dijra egy pályamű érkezett, melynek czime: „Az ó classicismus befolyása költészetünkre“; a 40 aranyos *Vitéz*-dijra pedig két pályamű érkezett, czimeik: „Az erdélyi külön dieták története“, és „Erdélyország a vajdák alatt.“ — Barsban több lelkes hölgy 40 aranyat adományozott, melyet a barsi gazdasági egylet ama kérdés legjobb megfejtésére tüzött ki, hogy „mint fejlett ki a magyar és szláv nyelv Barsban s mily hatással voltak egymásra?“ Birálatra az egylet az akademiát kérte fel. Végül az jelentetett be, hogy a nemz. szinház-igazgatósága a maga részéről Paulai és Benedek urakat nevezte ki ama bizottmányba, mely a gr. Teleki-jutalomra pályázó vigjátékokat birálja.

= *(A Kisfaludy-társaság nagygyülése.)* A Kisfaludy-társaság február 5-kén délelőtt tartá közgyülését az akademia disztermében, hol oly nagyszámu közönség gyült össze, hogy mind a karzat, mind a földszin teljesen megtelt. A társulat tagjai elfoglalván helyüket az emelvényen, a gyülést 10 órakor b. *Kemény* Zsigmond elnök rövid alkalmi beszéddel nyitá meg, melyben a müvészet általános befolyását a társadalomra ecsetelte, ez általános rajz keretében kimutatván ama helyet, melyet viszonyaink között a Kisfaludy-társaság elfoglal. Az olympi játékokhoz hasonlitá e társaság ünnepélyes üléseit, melyek alkalmával oly kitünőségeknek is fonták már az első koszorukat, minők Arany János s Madách Imre. Végül melegen emlékezett meg a társaságnak mult évben elhunyt tagjairól. — Ez elnöki beszédet a titkár, *Greguss* Ág. előadása követte, a társaság mult évi dolgairól. Greguss többek közt fölemlité az összes társulat s minden egyes tagja működésének kiválóbb tárgyait, föl azt, hogy a társulat alaptőkéje a mult évben 27 ezer frtig gyarapodott, hogy öt tagját: Kiss Károlyt, Gaal Józsefet, Egressy Gábort, Zádor Györgyöt s Czuczor Gergelyt veszté el a mult évben; de az uj választások által 12 uj belső s 6 külső taggal gyarapodott s a fejedelem kegyelme által visszanyerte ismét egy régibb tagját, kit sokáig kellett nélkülöznie: Pulszky Ferenczet. A társaság kiadmányai között a főhelyet a Shakespeare-kiadás foglalja el, melyből ismét több kötet van sajtó alatt; s jövő évre egy becses műforditással fogja meglepni pártolóit, ez a Nibelungen eposz, Szász Károlytól forditva, s ugyancsak a jövő évben adja ki Cervantes „Don Quixotte“-jának teljes forditását is. A titkári előterjesztést *Jókai* Mór emlékbeszéde követte báró Jósika Miklós felett, melyet, Jókai betegsége által lévén akadályozva, *Szigliyeti* Ede olvasott fol. Azután *Gyulai* Pál olvasta föl érzéssel „Éjilátogatás“ czimü költeményét, melyet mai számunkban közlünk. Majd *Vadnai* Károly olvasta a „Megunt nő“ czimü beszélyét. A pályázati jelentéseket *Tóth* Kálmán 2-od titkár terjeszté elő, s ekkor fölbontották a pályanyertes müvek jeligés levélkeit. Ezekből kitünt, hogy az elégia elméletére kitüzött dijt *Aigner* Lajos, a költői elbeszélés diját pedig „Elfridával“ *Arany* László nyerte el. E vig költői elbeszélést *Szigeti* József olvasta föl. Gyülés után a társulat tagjai a Frohner szállodában gyültek össze, hol lakomát tartottak az uj elnök, b. Kemény Zsigmond tiszteletére. A derültségben, pezsgőben és toasztokban nem volt hiány.

= *(A magyar irók segélyegylete)* alapitó tagjai közé léptek 200—200 forinttal közelebbről: Korizmics László k. t., Weisz János tr. a „Pester Lloyd“ volt szerkesztője, Kecskeméthy Aurél a „Sürgöny“ szerkesztője, Somoskeőy Antal a hétszemélyes tábla birája.

= *(A képzőművészeti társulatban)* a jelenlegi kisorsolási nyeremény-képek elszállitása után a műrégészeti tárlat veendi kezdetét, melyet Pulszky, gr. Zichy Jenő és Telepy Károly fognak rendezni. E tárgyak közt látandjuk Rákóczy szőnyegét, Izabella királynő egy arany gyürüjét, ama serleget, melyből a Rákóczy-pártiak az ónodi gyülés után ittak, Mányoki régi magyar festésztől a Ráday-családot ábrázoló festményt.

Mi ujság?

= *(Ő Felsége)* febr. 7-ről kelt legm. kéziratával gr. Belcredit a miniszterségtől fölmentvén, helyébe b. *Beustot* a minisztertanács elnökévé nevezte ki, s egyelőre az állam- és rendőrminiszteriumok vezetésével is megbizta. — Egy f. hó 7-ről kelt cs. pátens azt rendeli, hogy a f. hó 11-re összehivott lajtántuli országgyülések f. hó 18-kán gyüljenek egybe.

= *(Gr. Andrássy Gyula)* febr. 5-kép este 9½ órakor a gyorsvonattal érkezett vissza Bécsből, és azonnal a Deák-körbe ment, hol a Deák-pártból igen számosan, köztük Deák Ferencz is, várakoztak reá. Midőn *Andrássy* belépett, a jelenlevők riadó éljenekkel fogadták; mire a képviselők nagy része eltávozott, és csak némelyek lehettek oly szerencsések a Bécsből érkezett legujabb hireket még aznap este a nemes gróf szájából meghallhatni.

= *(A 65-ös bizottság)* febr. 6-án délelőtt, gr. *Andrássy* Gyula elnöklete alatt tartá utolsó ülését, melyben felolvastatott és hitelesittetett az elfogadott javaslat teljes szövege. A felolvasás után *Deák* Ferencz azt inditványozta, hogy az elkészült javaslatot rövid s egyszerü jelentés mellett terjeszszék a képviselőház elébe, mely inditvány elfogadtatván, az elnök köszönetét fejezte ki a közreműködésért a bizottság egyes tagjainak, és az ülést feloszlatta.

= *(Hirek a magyar miniszteriumról.)* A „Leitha“ cz. bécsi lap febr. 6-ki számában irja: A magyar miniszterium kineveztetése ténynyé vált. Következő egyénekből fog állni: *Andrássy* Gyula gróf miniszterelnök; *Somssich* Pál belügy; *Eötvös* báró közoktatás; *Horváth* Boldizsár igazságügy; *Lónyay* Menyhért pénzügy; *Mikó* Imre gróf közlekedés és gazdaság; *Wenckheim* Béla báró honvédelem; *Gorové* István kereskedelem. — A „P. L.“ febr. 7-én következő miniszteri névsort közöl mint keringő hirt: *Andrássy* Gyula a minisztertanács elnöke és hadügyminiszter; *Wenkheim* Béla a belügy minisztere három osztályfőnökkel s pedig: Tanárky Gedeon (Magyarországra), Zeyk Károly (Erdélyre), és Szlávy József a jelenlegi bihari főispán (rendőri teendőkre); *Lónyay* Menyhért pénzügyminiszter; *Eötvös* József b. oktatásügyi miniszter; *Somssich* kereskedelmi miniszter és *Mikó* Imre gr. közlekedési miniszter, Hollán Ernővel mint államtitkárral. — A „Hon“ pedig ugy hallja, hogy bécsi magyar körökben következő miniszter-combinatio jár szájról szájra: Elnök: *Andrássy* Gy. gr., belügy: *Somssich* Pál, kultus: *Eötvös* b., pénzügy: *Lónyay* Menyhért, hadügy: *Wenkheim* Béla b., kereskedelmi: *Mikó* Imre gr., közlekedés: *Gorove* I., és igazságügy: *Horváth* Boldizsár, mellette mint államtitkár: Szabó Miklós, szombathelyi ügyvéd.

= *(Deák Ferencz)* febr. 7-én reggel, legfelsőbb meghivás következtében, Bécsbe utazott, hova ugyane nap este gr. *Andrássy* Gyula szintén elindult. Deák Ferenczet több barátja kisérte el, s este 8 órakor szerencsésen megérkezvén, a „Frankfurt városa“ szállodába szállt.

= *(Simor János herczeg-primás)* jan. 5-kén Bécsbe utazott, s másnap délben ünnepélyes kihallgatáson volt Ő Felségénél.

= *(Jól értesült körökben)* állitják — irja a „Hon“ — miszerint alapos kilátás van arra, hogy Ő Felségeik a császár és császárné legfeljebb f. hó 20-káig legmagasb látogatásukkal szerencséltetik hazánk fővárosát. — A „Hung.“ ugy hallja, hogy Waldstein gr. Ő Felségét a nájósegyleti bálra meghiván, Ő Felsége feleletében azt gyanittatta, hogy lehetséges, miszerint február 12—14-dike közt külön vonattal Pestre érkezik.

** *(A képviselőháznak a „Közintézetek“ ügyében kiküldött bizottmánya)* f. hó 2-kán tanácskozást tartott. Ezen ülés tárgyát a muzeumi ritkaságoknak a párisi világtárlatra való elszállitásának ügye képezte. Határozatba ment: tegye magát érintkezésbe a világtárlat magyar bizottságával az elnökség, s tudja meg, vajjon ezen országosan kiküldendő ritkaságok a nemzetnek saját czégje alatt minden bekeblezés nélkül fognak-e kiállittathatni? A válasz vétele után a bizottság ismét összeülend a végleges határozat végett. — Hiteles kutfőből vett ujabb értesülések szerint a párisi kiállitáson a magyar küldemények nem Ausztria czime alatt, hanem mint „*magyar küldemények*“ lesznek kiállitva. A ládákon, melyekben e küldeményeket szállitják, mindeniken rajta lesz külön Magyarország czimere is.

** *(A Széchenyi-lakoma)* mult vasárnap ment végbe a nemzeti kaszinóban. A lakomán a kaszinó legidősb tagja, *Laczkovics* nyug. kapitány foglalta el a főhelyet, ki a Széchenyi-billikomot fölemelve, Ő Felségét s családját éltette, majd az üdvözült gr. Széchenyi István emlékezetére mondott áldomást. Utána gr. *Teleki* Domokos mondott áldomást szintén gróf Széchenyire, mit egyéb áldomások követtek.

** *(Rottenbiller Lipót Pest-városa főpolgármestere és Thaisz Elek főkapitány)* benyujtják lemondásaikat, melyben indokul azt hozzák föl, hogy csak az átmeneti időszakra vállalván el a nevezett állomásokat, miután Ő Felségének az országgyülési küldöttséghez intézett nyilatkozata szerint, a törvényes állapotba visszahelyeztetés által az ország óhajainak megfelelőleg az átmeneti korszak végét éri, hivatalaikról lemondanak. A főtárnokmester a lemondásokat tudomásul vevén, midőn elismerő szavakban megelégedését nyilvánitá végzett hivatalos működéseikkel, felkérte mind a főpolgármestert, mind a főkapitányt, hogy mig hivatali állomásaik rendszeresen betöltetnek, azt oda ne hagyják.

** *(A zimony-fiumei vusutvonal ügyében)* Bécsben járt károlyvári küldöttséget, mint Zágrábból távirják, b. Becke, a pénzügyminiszterium ez idő szerinti vezetője, a közelebbről működésbe lépő magyar miniszteriumhoz utasitotta.

tart, az a fülre, ezen finom és fontos testrészre üdvös volna?!

Nem, tisztelt olvasóim! a genyesedés a fülben igen beható és nemcsak a hallásszervet megrontó, hanem *az egész test jóllétére rosz következményü betegség.*

Ha csecsemőknél vagy oly gyermekeknél, kik még tökéletesen beszélni nem tudnak, a genyesedés mindkét fülön beáll, a hallás megroncsolása következtében vagy soha nem fognak beszélni, vagy azt, mit már tudnak, elfelejtendik és süketnémák lesznek, sőt a felnőttek is igen nehézhallásúakká válnak.

Hosszabb ideig tartó fülgenyedés a vér némely alkatrészeit megsemmisiti, az illetők többnyire sápadt kinézésüek, a nyakmirigyek duzzadtak, s ez a görvélyes betegség egy nemét hozza létre. A geny, mely hosszabb ideig a fülben képződik, roncsoló természeténél fogva kiterjedtebb és mélyebb pusztitásokat is visz véghez. A fül szomszédságában és csak igen vékony csontlemez által elválasztva fekszik az agy és egy igen nagy véredény; megtörténik, hogy a maró genyesedés ezen nagy véredény falait szétrombolja és halált okozó elvérzés áll be; megtörténik, hogy a genyesedés a csontot elpusztitva, az agyra kiterjeszkedik és fel nem tartható szomoru kimenetelt eredményez.

Gyakorlatomból a fentérintett halálos eseten kivül még öt oly esetet tudok felemliteni, hol a hosszabb ideig tartó fülgenyesedés az agyra áttérve, halált okozott, és sajnos! ezen kimenetel mind oly egyéneknél fordult elő, kik a férfikor erőteljes szakában állottak.

Angliában a fülgenyesedésben szenvedők életbiztositó intézetekben addig nem vétetnek fel, mig azt meg nem gyógyittatják. Ezen gyakorlati nemzet számok után indul, melyek szárazon ugyan, de eléggé érthetőn mutatják, hogy a fülgenyfolyás szintoly veszélyes betegség lehet, mint a tüdővész, csak azzal a különbséggel, hogy mig ezen utóbbi baj a legritkább esetekben és csak bizonyos fokban, a legkedvezőbb körülmények közt, korlátolható; a fülgenyfolyás kezdetben és kellő gyógykezelés mellett bizonyosan meggyógyitható.

Olvasóim közt lesznek talán sokan, kik a fülgenyfolyás életveszélyességét kétségbe fogják vonni, mert ők már 10 vagy 20 év óta hozzá szoktak, hogy a kellemetlen bűzü geny, nem annyira talán maguk, mint körületük alkalmatlanságára fülükből ömlik; de elfelejtik, hogy a veszély csiráját magukkal hordják, a legcsekélyebb külső behatás, egy hideg léghuzam, és a fülgenyesedés következtében halálos betegség támadhat. Emlékezzenek meg mindig azon körülményről, hogy az agy tőszomszédságában van a roncsoló geny forrása, és hogy ennek bántalmazása ellen gyógymód nem létezik.

Lesznek olyanok, kik a fülgenyesedést azért nem gyógyittatják, hogy a több évig tartó genyesedés olykor-olykor megszünik, és ekkor igen nagy fájdalmak állanak be az eddig ugy szólván érzéketlen fülben. Ezt azonban következőképen kell értelmezni: a gyuladás fellépténél kezdetben is, a genyesedést megelőzőleg a fájdalmak igen nagyok, hasonlókép midőn a már hosszabb idő óta létező genyesedés fájdalmak beálltával megszünik, a gyuladás egy ujabb, eddig bántalmatlan területre terjed át, és igy a genyesedés félbeszakitása és a fájdalmak megjelenése csak a baj továbbterjedését jelzi. Az illetőknek semmi okuk sincs az ismét megjelenő genyfolyásnak örülni, mert annak forrása csak nagyobb lett. A mi, ha többször ismétlődik, biztosan mondhatom, hogy az uj gyuladás, minthogy végtére az agyra is átterjedhet, halált fog okozni. Tehát a genyesedés megszünése és a fájdalmak beállása csak annyiban állanak oki viszonyban, a mennyiben ezek a gyuladás kiterjedését mutatják.

Végre meg kell emlitenem, hogy sokan a fülgenyesedést azért nem akarják meggyógyittatni, mert szerintök ennek megszüntetésével valami más betegség más helyen üthet ki. Ezen nézet teljesen alaptalan, mert ha ez állana, akkor valami más bajt, például a szemgyuladást szintugy nem volna szabad meggyógyitani.

Befejezésül, minthogy ezen fejtegetésem a nemszakértő nagyobb közönségnek van szánva, elégségesnek tartom következő figyelmeztetéseket közzétenni. Fülgenyfolyásnál a fül kitisztitása már magában véve igen fontos és jótékony, mert hogyha a bajt magát meg nem szüntetheti is, a veszélyesség élét töri. Ha napjában legalább egyszer közönséges langymeleg vizzel a fül kifecskendeztetik, először a kellemetlen bűzü geny szagtalanná válik, másodszor a geny a fülben nem bomolhat fel és roncsoló tulajdonait elveszti, és jóllehet a gyuladás egyedül ezáltal nem gyógyul meg és tökéletes biztosság mindaddig nincsen, mig az ok el nem távolittatik: mégis az illető a veszélynek annyira kitéve nincs, minthogy feltehető, hogy a gyuladás legalább tovább nem terjed. Végre ennek meggátlása okáért tanácsos, hogy az illetők fülüket mindig pamuttal bedugják, hogy magukat általános meghűtések ellen megóvják, e czélból lábaikat is melegen tartsák.

Ha felszólalásom által ezen közönségesen ártatlannak és oktalanságból sokszor még üdvösnek is tartott betegség veszélyességéről némi felvilágositást adhattam és ha ez által csak egy ember életét megmenthettem is, — egyelőre czélt értem.

Gazdatiszti menedék-egyesület.

A „Falusi Gazda“ egyik közelebbi számában *Czérna István* ur felhivást bocsát közre egy „gazdatiszti menedék-egyesület“ megalapitása ügyében. E felhivásban bőven előadja az inditványozó az egyesület czélját.

„Ugy hiszem, — igy szól többi között — mindenki szorongó kebellel gondol megérhető öreg napjaira, vagy özvegyére és árváira, azon esetre, hogyha elöregszünk, megélni nincs miből, öregségünket tekintve szolgálatra be nem fogadtatunk, mint aféle gyengült öregek, ha talán csekély meggazdálkodás által összekapart kis vagyonunkból meg nem élhetünk vagy özvegyünk és árváink kellő eltartására elegendő mennyiséget hátra nem hagyhatunk, — mert bizony igen kevesen részesülhetünk napjainkban mint *gazdatisztek* azon áldott szerencsében, hogy öreg napjainkra magunk vagy özvegyeink és árváink egy kis nyugdijban részesülhetnénk.

„A megállapitandó „menedék-egyesület“ alapitói, azaz részesei minden nemzet és rangkülönbség nélküli szolgálat után élő gazdatiszt és gazda lehet, ugy például: 50 osztr. ért forinttól kezdve tehetsége szerint felebb, a mennyivel bir vagy akar, befizethet; a begyült pénzösszegből pedig egy fekvő földbirtok fogna megvásároltatni; ezen megvásárolt birtoknak azután uraivá vagyis részeseivé lennének azok, kik ezen pénzösszeget befizették.

„A megvásárolt birtok pedig azután egy fizetéssel ellátott, értelmes és hüséges gazdatiszt kezére bizatnék, a ki szintén ezen „menedék-egyesület“-nek befizetés utjáni tagja; a ki ezután évenkint hüségesen a bevett tiszta-jövedelemről megszámolna a „menedék-egyesület“ elnökének, a bevett tisztajövedelemről pedig minden tag év végével lenne tudósitva, hogy a befizetett összege után mennyi részleti jövedelme járand.

Ezen felhivás után lennének csak az alapszabályok megalapitva akkor, hogyha a „menedék-egyesület“ pártolói kellő számmal jelentkeznének, jelentkezni pedig lehet magán levelek által a „Falusi Gazda“ lap felelős szerkesztőjénél dr. Farkas Mihály urnál, (Üllői-ut $^{11}/_{83}$. szám alatt Pesten).

Észrevétel és helyreigazitás.

A „V. U.“ f. évi 3-dik számában a n.-enyedi romban heverő ev. ref. püspöki lak képe jelent meg, rövid történeti rajz kiséretében. Mi, kik az 1848. és 49-ik évek duló viharai közt annyi vészben forgottunk, e feljajdulást mélyen érezzük és osztjuk. — Minthogy ezen romlak történeti emléket képez, a történelem érdekében egy rövid észrevételt, illetőleg helyreigazitást kivánok tenni.

Az erdélyi ev. ref. püspököknek N.-Enyedre lett állandó áthelyezésük 1782-re esik. Az áthelyezés fontos okoknál fogva történt. A Bethlen Gábor által alapitott s Fehérvárra telepitett főiskola a tatárok által 1658-ban feldúlatván, szétvándorlott. A tanulók legnagyobb része Kolozsvárra menekült. I. Apafi Mihály 1662-ben Kolozsvárról Nagy-Enyedre áttétetni határozta, mi sok akadály legyőzése után 1664-ben végre meg is történt. Azon javak, melyeket a fejedelem adományozott, II. József császár trónraléptével a studiorum fundusok közé soroztatván be, összeolvasztásuk komolyan czélbavétetett. Az erdélyi, akkor (1781-ben) Szebenben székelő ev. ref. főegyházi tanácsi e felsőbb intézkedést tárgyalás alá vevén, b. Bánfi Farkas kincstárnok s főegyház-tanácsi elnök elnöklete alatt azon fölterjesztést tette, hogy a kérdés alatti javak vallásos alapitványok, s az alapitási korszak szelleme szerint valóban azok is voltak. A megállapodás abban történt, hogy ezekre felügyelni a ref. püspök jogai és kötelességei közé tartozik. Ez okból a püspök állandó lakása N.-Enyedre határoztatott, hová legelsőbben Eperjesi Zsigmond, Felvinczről 1782-ben be is költözött. A püspöknek a felügyeleti jog gyakorlásáért a főiskola javaiból fél tanári fizetés adatni rendeltetett, melyet mind e mai napig szakadatlanul ki is szolgáltattak.

Azon házat, mely ma romban hever, nem a főiskola adta Ezt gr. Toroczkai Zsuzsánna, özv. gr. Székely Ádámné ajándékozta állandó püspöki laknak. Az is megállapittatott: hogy a püspök a n.-enyedi ref. egyház első papi czimét viselje, de ezért soha attól semminemü fizetést nem huzott. Ez iránt még jogot sem lehetett formálni, mert semmi positiv kötelesség teljesitésére nem volt szoritva. Igaz, hogy a n.-enyedi ref. egyháztanácsban elnökölt, de ez nem annyira kötelesség, mint megtiszteltetés volt.

A lerajzolt romház és telek 1849-ben nem volt az erdélyi ref. egyház tulajdona. Ez a fő egyháztanács rendeleténél fogva ügyvéd Imre Miklós magyar-utczai házával s szép telkével 1846-ban kicseréltetett. Ezt, mely N.-Enyed közpusztulásával csaknem egyedül maradt meg épen, a főiskola a közelebbi időkben tanári laknak megvásárolta. Itt ma tanár Mihályi Károly ur szállásol. — A lerajzolt romlak bizonyos tartozás kiegyenlitésében a főiskola birtokába jutott, és ma ennek tulajdona. A mi forró ohajtásunk is az: hogy bár csak ezen romokat a kegyelet nemtője mennél hamarább megujitaná! E helyhez történelmi emlék van fűzve s fájó érzést ébreszt annak látása, hogy egy tekintélyes hitfelekezet leégett kegyeletes háza romban hever *).

Basa Mihály,
a pusztuláskor n.-enyedi ref. pap,
jelenleg a n.-enyedi ref. egyházmegye esperese.

Egyveleg.

** *(Nagyszerü fegyvergyár).* Ludvigh hazánkfia Brüsselből érdekes adatokat közöl a Rajnatartományokban fekvő esseni fegyvergyárról. „A magyarországi és styriai vasbányák — irja — jobb aczél-anyagot szolgáltathattak volna, mint Poroszország bányái, de itt nem levén egyetlen fegyvergyár sem, Ausztriának, katonai nagyhatalmi állása daczára, ellenségéhez, a poroszhoz, kell fordulnia, hogy czélszerübben fegyverkezhessék. Essen vaskohói és ágyuöntő gyára barátot és ellenséget egyaránt szolgálnak. 2370 ágyura fogadott el e gyár megrendelést. A megrendelt ágyuk értéke meghaladja a 15 millió frankot. A gyár nagyszerűsége már a holdak számából kitünik; e gyár nem kevesebb, mint 400 holdnyi tért foglal el, 160 gőzgép van ott szüntelen mozgásban, összesen 6000 lóerővel. Munkásai száma meghaladja a tizezret. — A műhelyek közti közlekedést hat mozdony 150 vagonnal eszközli, a kisebb szállitásokra pedig 60 ló alkalmaztatik. A megrendeléseket a gyár Ausztriából, Oroszországból, Würtemberg, Baden, Hollandiából, Szászországból, Buenos-Ayres, sőt még Japán és magából Angliából vette. Az essen-gyári ágyuk hátul töltetnek. Az Angolország számára megrendelt darabok az Armstrong-ágyuk csövezésére szolgálnak s azért csak tömben szállittatik Angliába a porosz aczél-öntvény. Az esseni gyár oly tökéletességre vitte az aczélöntést, hogy ezer mázsás aczéltömböt kitünő minőségben kiállit. Világos, hogy ily aczéltömbök kovácsolására nem oly hámorok használtatnak, minőket hazánk vasgyáraiban látni szoktunk. Egy hámor ezer mázsát nyom, és most egy kétezerötszáz mázsást felállitanak, mely öt s fél millió frankba kerül. A legnagyobb ágyu az orosz kormány számára készül. Az, a mely a párisi kiállitáson lesz látható, 14 hüvelyknyi torok átmérővel bir; a golyó maga tiz mázsás.“

** *(Vasuti éttermek.)* Az amerikai vasutakon darab idő óta divatba jött, hogy az utasok kényelmesen étkezhetnek is. A vonat középső vaggona, a hol sütnek főznek, s ha valaki megéhezett, egy kis lobogót tűz ki az ablakon. A konyha őre ezt azonnal meglátja, s a vaggonok lépcsőjén ott terem, átveszi a rendeletet, és nemsokára elhozza a kivánt ételt vagy italt. Ez eddig oly czélszerünek bizonyult be, hogy az angol vasut-társulatok is gondolkoztak e reform behozataláról, de az állomások vendéglősei annyira föllázadtak e terv megpenditésére, hogy egyelőre az egészet abban kellett hagyni.

*) Antal János püspök halálának ideje nyomdahibából volt 1854. helyett 1852-re téve. *Szerk.*

Vas. Ujs. 1867. 67. l.

Vas. Ujs. 1867

dön fennebb beszélni erölködött, hasztalanul. Fekete selyem ruhában volt.

Midön hagyatékát rendeztük, kitünt, hogy alig maradott valami a két árva számára. Nagyatyjuk, ki tehetös ember volt, magához vevé öket; de nem sokára történt halála után csak tengödtek a rokonoknál, egyik a másikhoz küldözé, s két évig otthon nélkül keserves életet éltek.

Gyakran tünödtem magamban, miként segithetnék a szegény gyermekeken, miután magamnak is nagy számu családom volt s már majd elszántam magam arra, hogy szük anyagi helyzetem daczára házamba fogadom öket, midön üzlet-dologban hirtelen a szomszéd városba kelle utaznom. Az ügy annyira sürgös volt, hogy éjjel utazám el. Gyönyörü holdvilágos éj volt, mély hólepel boritá a földet, a hideg lég élesen metszé arczomat; utitársul nagy bulldog kutyámat vivém, mely fél-ébren pislogott a keskeny ülésen, meleg pokróczok alatt.

Utunk csöndes, elhagyott tájon vitt; a vidék nyilt és sik volt, a szem messze távolban nem akadt meg semmiben; — nem jól érzém magamat e kietlen helyen — midön kutyám borzadozva pokrócza alá rejtözött; a ló is ágaskodék s majd az árokba forditott.

Felnéztem. A ló elött, fehér öltönyben, mely a fénylö hó fehérségét is tulragyogá, fedetlen fövel, szétszórt hajjal egy nöt láttam haladni. Látása ily öltözetben, ily zord éjjelen eleinte annyira megdöbbentett, hogy alig tudtam, mit tegyek. Magamhoz térve kiálték neki, nem kiván-e fölülni kocsimba? Semmi válasz. Gyorsabban hajték, lovam reszketve, ágaskodva száguldott elöre. Az alak mindig elöttünk haladt. Azon gondolatra jövék, hogy ez nem nö, hanem átöltözött férfi, ki rablási szándékkal kerülget, ezért kutyámat kezdém ráuszitani; ez azonban reszketve bujt a pokróczok közé. Végre, mindenre elszántan, megállapodám.

Az alak mindig a ló fejénél állt. A mint megálltam, megfordult s — elhalt sógorném M. asszony arczát láttam oly világosan, mint önt most, fehéren, átszellemülten. Bár nem vagyok ideges, megvallom, nem a legjobban érezém magam. Henriette mélyen, busan és szótlanul tekintett reám. Ekkor meggyözöd tem, hogy ez szellemes visszatért bátorságom, tudván, hogy töle bántódásom nem lesz. Midön végre szólni tudtam, kérdeztem, mi háborgatja nyugalmát? Nem felelt, csak folyvást azon merö tekintettel néze reám. Éreztem, hogy gyermekeiröl kell szólanom.

— Henriette, gyermekeid végett nem nyughatol?

Semmi válasz.

— Henriette — folytatám — ha az volna, fogadom, hogy mig erömtöl telik, nem lesznek elhagyatva. Nyugodjál békében!

Semmi válasz.

Homlokomra emelém kezemet, hogy letöriljem róla a hideg veritéket; midön szemeim elöl elvevém kezeimet — az alak eltünt s magam valék. A hideg szél metszöen fujt, a csillagok fényesen tündököltek; kutyám kibútt rejtekéből és hizelkedve nyalogatá kezemet, mintha mondani akarta volna: Jó uram, ne haragudj; mindig hiven szolgállak, csak most nem tehettem.

A két gyermeket magamhoz vevém s növeltettem, mig maguk szárnyára nem kelhettek.

Angolból *F. G.*

Nagy-Enyed, régészeti és történelmi tekintetben.

(Folytatás.)

1600. Ez évben Erdély sorsa Enyed elött, vagy inkább Enyed felett, a szomszéd Miriszló és Décse nevü falvak között dölt el.

Báthori Zsigmond kegyetlenségei és nyughatatlan természete iszonyu nyomort hozott az országra; most nejének, majd Endrének, püspök rokonának adta át az ország kormányát s Rudolf császár egyéb haddal nem igen rendelkezhetvén, ez egyezmény-ellenes intézkedések megboszulására: a nagyravágyó oláh vajdát Mihályt indítá Báthori Endre ellen.

Szeben alatt árulás által győz s a vajda kevély diadalmenettel vonul be Gyula-Fehérvárra, mig Báthori Endre székelyek kezétöl vérzik el Csikszékben.

Mihály vajda megkezdve kegyetlenkedéseit az elhagyott országban, már azon tanakodik, hogy a magyar nemességet végképen kiirtsa, midön ezek a vesztett ütközet rémülésétöl felocsudva, Tordán gyülést tartanak s a vajda ellen, ki már inkább a maga, mint a császár kezére dolgozik, Bástát, az Erdélyhez közel táborozó császári vezért is meghivják.

A vajda roszat álmodik ugyan a fehérvári fejedelmi palotában, mert egy Torda felöl indult felhöböl álmában villám csap reá: de környezete mégis reáveszi, hogy szálljon táborba.

Megindul tehát inkább nagyszámu (25,000) mint rendezett táborával, melyben keletnek minden nemzetisége képviselve van s Enyed alá a Tinód nevü rétre száll; mig Básta, hátát a miriszlói hegynek vetve, az ott lezúduló patak és a Maros által képezett szegletben vesz megerösitett állást.

Másnap szept. 17-én a fegyelmetlen sereg neki zúdul Enyednek s a semmit sem vétett várost feldulván és felégetvén *), a Holt-Marosnak nevezett berekig nyomul elöre. Innen 300 lovast tul küld a vajda a Maroson, hogy a gombási hegyen tábort ütvén **), a netalán öt megkerülni szándékozó magyar hadat szemmel tartsa. Kozákjai elöörsi csatát kezdenek a magyar lovassággal, de estvére kelve visszaszoríttatnak.

Most Mihály alkudozni kezd; de a magyarok másnapra halasztják a feleletet.

Másnap reggel Básta felgyujtatja Miriszlót s sergeivel, mintegy 12,000 magyarral és némettel, tettetett futással Décse felé vonul fel a Maros mentében, hogy a vajdát kedvezöbb helyzetéből kicsalja.

A csel sikerül. Mihály csapatai rendetlenül tolongnak a hitök szerint futó magyar had után, mig végre azt a décsei magaslaton hadi rendben állitva találják. A hires Toldy utóda Toldy Miklós, Sennyei Miklós, Pethe László, Csáky István, Perusit Máté s végre a derék Borbély György, ki kéz- és lábköszvénye miatt szekeren szaladgál le s fel, szembe indítják a föllelkesült sereget.

Elöbb a kozákokat szoritják a Marosba, majd véres öldöklés után, az egész had vad futással bomlik fel; maga a „nagy“ Mihály Fogarasig meg sem áll.

A szerencsétlen enyediek, kikre a temetkezés bizva volt, tizenegyezer halottat szedtek össze; e hulla-tömeg két nagy halmot képezett a Maros partján, s később a víz által lassankint elhordatott.

Ez volt a szept. 18-ki nagy nap; de szegény Enyed ezt is drágán vásárolta meg. (Szamosközi után Bethlen Farkas: Histor. de rebus transilvanicis Tom. V.)

1601. Egy rövid év sem telt le s a hamvából még fel sem épült várost második, az elsönél még nagyobb csapás érte.

Egy év alatt változtak a dolgok. Mihály visszanyerte Rudolf császár kegyét s most Básta és ö együtt gazdálkodtak Erdély egykor gazdag földjén. Meg is látszott kezök nyoma. Még a sirok sem maradtak épen s a marháitól kifosztott paraszt, magavont taligáját elnevezte „Básta szekerének.“

Tordának azért kellett lakolnia, mert mult évben innen indult ki a Mihály elleni terv. Enyednek miért? Isten tudja, talán még volt benne mit rabolni. Rácz György nevü vezérét bizta meg ez év augusztus havában e szép feladattal Mihály vajda s ez elég hü szolgája volt urának. A ki el nem menekült, meghalt; ház épen nem maradt.

Innen Gyula-Fehérvárra mentek fejedelmi és királyi sirokat rabolni. (Kővári IV. 121, Bethlen V. 33, Kemény 45. l.)

1603. Két év alatt, ugy látszik, a leirhatlan nyomor daczára is annyira összeszedte magát a város népe, hogy a kalandozó csordák ellen kastélyát védelmezhetö állapotba tette. Mert Toldy István és Borbély György ide vonulnak meg Básta dulongó csapatai elöl. (Kővári IV. 139. l.)

1613. Ez évben szeptember 3-kán Bethlen Gábor az enyedi kastélyt az Enyedhez, mint uradalmi fö-jószághoz (caput dominii) tartozó falvakat (Décse, Miriszló, Fel-Enyed, Muzsina stb.) elsö nejének, Károli Zsuzsánnának, irja át 12,000 tallérban.

(Ez eredeti oklevél megvan a n.-enyedi ref. kollegium levéltárában, nagy diszszel, arany betükkel kiállitva.)

1629. Bethlen Gábor élete hanyatlását érezvén, miután hazájának jogi állását biztositotta, végházait, templomait megépitette, a külföld elött országának tekintélyt, benn jóllétet, gazdagságot teremtett: minden igyekezetét egy szebb jövö eszközlésére irányzá s egy fötanoda végmegalapitásán fáradozott, melyet Gyula-Fehérvárott már 1622. óta megkezdett s a mivelt világ elsö mestereivel (Alstaed, Opitz, Bisterfeld) látott volt el. Most, hogy a tanodának állandó jövedelmet biztositson, a következö nevezetes alapitványokat tette:

1. A fötanoda fenntartására 20,000 forintot ajándékoz szept. 1-én 1629.

2. A tokaji hegyen lévö „Hét szölö“ nevü szölöskertjét 1629. szept. 2-kán a tanodára iratja. (Ezt késöbb a Rákócziak tartván árendában, II. Rákóczi Ferencz buktával a fiskus igaztalanul elfoglalja.)

3. Debreczen városának taxáját, mely várost ö az Enyingi Török család jogán birta, ugyancsak a tanoda alapjául ajánlja fel (a fiskus késöbb erre is reá tette kezét) szept. 2-án 1629. S végre

4. Enyed városát, mindennemü fizetendöségével és jövedelmeivel s a hozzá tartozó Miriszló, Décse, Fel-Enyed, Muzsina, Hidas nevü egész, Besenyö és Henningfalva rész-jószágokkal a fötanodának hagyja. 1629. szept. 2-án.

(Mindezekröl az eredeti okiratok a n.-enyedi ref. kollegium birtokában vannak.)

1634. Ugy látszik, a szép hagyomány, már az elsö utódban I. Rákóczy Györgyben nem eléggé kegyeletes kézre jutott; különben alig lehet érteni, miként történhetik, hogy ez, 1634. szept. 10-én a fehérvári kollegiumot Enyed városának méh- és bárány-dézmájáról biztositja.

1643. Ugy kell lenni, hogy védelmi esetekre a fehérvári kollegium az enyedi nemességet a ethlenféle épületbe bocsátotta; vagy egy ma nem létezö vagy végre más név és birtokos alá került bástyájoknak kellett itt lenni, mert az „approbata Constitutio“ ez évre vonatkozó szabványai között az országgyülésnek egy határozata áll mely rendeli: „hogy a nemességnek enyedi kastélybeli kamarája restituáltassék s a controversia a városi nép és nemesek között intéztessék el.“ (Lásd Approb. Const. e. h.)

1657. Ez év február havának 10-én kiadott oklevele által II. Rákóczy György Enyed városa polgárait megnemesiti, minek következtében ezek magokat a közteher viselése alól kivonják. (Lásd Compilata Constit. e. h.)

1658. Ez év ujra siralmas vala Enyed városára nézve, ellenben a kastélynak ez egyszer dicsöséget szerzett, miután az ostromot szerencsésen (?) kiállotta.

Ez egy esetet illetöleg azon kellemes helyzetben vagyunk, hogy egyidejü, söt már nyomtatásban is megjelent, de ma már igen ritka forrásból merithetünk, mely a város, különösen a kastély körül tett védelmi intézkedésekre oly hü és világos fényt vet, hogy nem tartjuk elvesztett fáradságnak ez eseménynél kissé hosszabban idözni.

II. Rákóczy György szerencsétlen lengyel hadjárata felharagitá a török Portát s még e szerencsétlen koronavadászat esztendejében, mely a valaha kiállitott legszebb erdélyi hadsereg, Erdély virágának elveszésével s tatár rabságra hurczolásával végzödött, tudtul adá a szultán Erdély rendeinek, hogy Rákóczyt a trónon nem türi.

Ekkor Rhédey Ferenczet választák; de Rákóczy nem nyugodott s Rhédeyt lemondásra kényszeritette.

Most a szultán büntetésül legrakonczátlanabb csapatait: a két oláh vajdát, a silistriai basát s végre a legvadabb tatárságot bocsátá a szerencsétlen kis országra.

Itt már átvehetjük a krónikás szavait: „Hallván a tisztek a városban (Enyeden) hogy az ellenség közel volna, elküldének bizonyos embereket Fogarasig, a kik is megjövén, és az ellenség jöveteléröl bizonyos hirt hozván, mindjárt rendelének gondviselöket a kapukban, tornyokban, az utczákon és sorompóknál. Egyik fö gondviselö volt Gás-

*

*) Ez égetés föeszközéül Tahy Istvánt, Básta egyik vezérét jegyzi fel a krónika. (Lásd Wolf. de Bethlen IV. Tom. 585.)

**) Maig látszik az ezek által vert tábor sánczolata.

pár János a másik Boltos Mihály; kiket is arra rendelének, hogy a népnek előtte mennének, mikor az ellenségre csatára kimennének. — A strázsáknak is rendelének két előljárót, Tóth Mihályt és Nagy Jánost; a kapukban Szabó Keresztélyt, Posta Istvánt, Csizmadia Mihályt; megesketvén ezeket erős hittel az ő tisztjükhöz, hogy e várost sem el nem árulnák, sem pedig a kaput halálig meg nem adnák."

Eleinte apróbb csapatok jöttek és pedig az első Csombord, a második Fel-Enyed felől a város alá: de ezeket a városiak szerencsésen visszaverték; sőt az utóbbiaktól tetemes ragadományt is ejtettek.

De szept. 8-án már nagyobb csapat jő Szt.-Király felől, mely a marha csordát is elkeriti, s midőn ezt visszavernék, egy 5000-nyi sereg, melylyel megküzdenek ugyan a sorompóknál, de pár ember vesztesége után kénytelenek a kastélyba vonulni vissza.

A következő napok eseményeit ekként folytatja a krónikás:

„9-dik szeptember. Elérkezik a moldovai vajda fia sok néppel, annak meghódolván, fizetünk 230 tallérokat, hat ezüst kupát, melyekkel kimenvén Lippai Mihály, épen Kolozsvárig vitte. S onnan is alig eresztette vissza (t. i. a vajda fia Lippait).

10-ik szeptember; elérkezik a derék tábor, melylyel volt a tatár Kán, a silisztriai basa, moldovai, havasalföldi vajdák lövő szerszámokkal; beizene, hogy kinek tartjuk a várat, kényszeritének, hogy megsarczoljunk*), ha pedig nem, ágyukkal mind összerontják a várunkat. Mi kiküldöttük hozzájok Nyerges Jánost, de őtet meghurczolták, és ugy megfosztották, hogy még az ingit sem hagyták rajta, de a havasalföldi vajda ismét megadatta nékie, beizenvén, hogy öreg emberek menjenek ki hozzájok; mentenek is ki ezek: Adorján Szabó János, Szabó Bálint, Tót György és Szirmai István. Ezek közül Adorjánt bébocsátották, a többit künn marasztották; ugyanazon napon adtunk sarczot sokat, aranyat, tallért, ezüst poharakat és egyéb ezüst marhákat is; de azzal sem elégedtek meg, hanem beizenvén egy török által, mely követ ugyan zálogul be is jöve hozzánk, megkérdvén, ha volna-e hitünk, mi bebocsátók hitre, zálogul, mivel a mi atyánkfiai is oda ki voltak. E követ által azt kivánta a vajda, hogy minden javainkat adnók ki, fegyvereinket raknók le, adnók meg magunkat és elkisértetne bennünket békével, de minekelőtte a zálog török béjött volna, lőni kezdették a várunkat ágyukkal, és a tatárok ostromnak készülének! De mi is annyira kezdők őket lőni, hogy az ostromlást elhagyták; mert a pattantyusaik közül ellövénk vagy négyet, a zászlótartóik közül is egynehányat és megszünnének a viadaltól. E viadalban ellövék közülünk is a várfokról Németi Jánost, és Porhát Istvánt."

Itt rövidebbre vonjuk a krónikás előadását.

A vár körüli sátrakat még az nap meggyujtá az ellenség. Másnap 11-én pedig ujra követ érkezett bé, hogy hitlevél mellett adják ki fegyvereiket, és becses portékáikat, mire ezek hajlandóknak is mutatkoztak; de az ellenség egyre követelőbb lett.

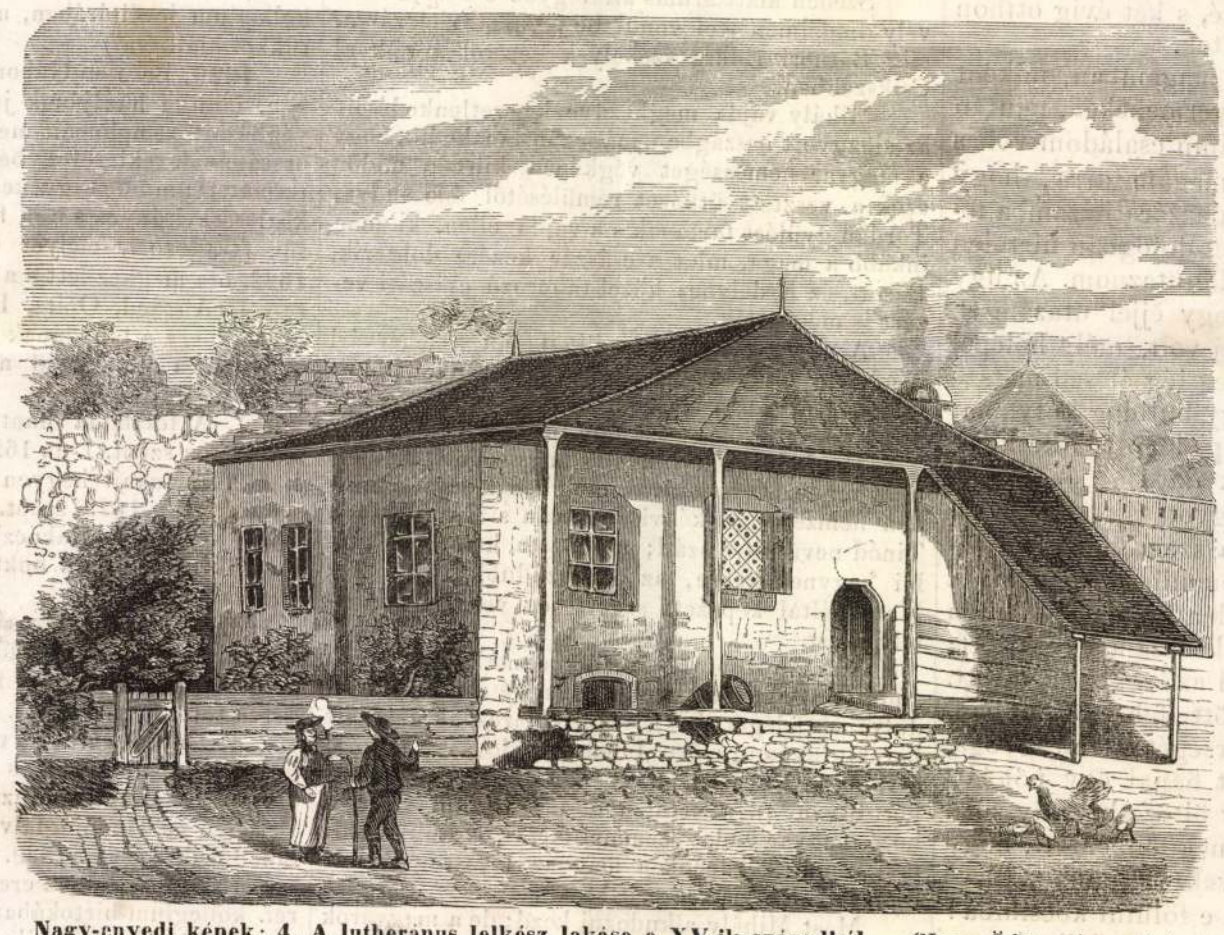

Nagy-enyedi képek: 4. A lutheránus lelkész lakása a XV-ik századból. — *(Nemes* Ödön rajza után.)

„A mi legkeservesebb, sirásra méltóbb — folytatja a krónikásunk — a tatár kán kivánságára három szép szűz leányt is adtunk ki*), a mely ugyan bün volt, de a nagy szörnyü félelem vitt erre."

Némelyek kétségbeesve az ellenség közé kimentek, mások a nagy toronyba szorultak, annak lépcsőjét elhányván.

E rémület között a kezesül fogott török kiszökött, s a vár gyenge oldalát elárulta. A kán oda vitetett három ágyut, s a várat lövetni kezdette. Ez végsőre határozta a benszorultakat „Jézust!" kiáltának, a hitlevelet kopjára tűzik s utolsó harczhoz készülnek, melyet krónikásunk igy ad elő:

„Ezeket igy látván, Istent segitségül hivá, embereinket elállitottuk rendre; óntálakból golyóbist öntvén, ostromnak kezdénk mi is készülni, mert láttuk, hogy nem javainkat, hanem életünket vadászszák, holott még szent edényeinket is kiadtuk nékiek, miért hogy igérték békével való hagyásunkat."

„Az Isten megszánván, megerősite bennünket annyira, hogy mikor a havasalföldi vajda a silistriai basával és szultánokkal (igy) a kapura jöve, csak egy darabontunk által is elveszthettük volna (őket) de a hadnagyunk Boltos Mihály nem engedé, hogy ellőjük *). Azonban csudára, és hálaadásraméltó dolog történék, mivel az Isten könyörüle rajtunk és bocsáta a mi ellenségeinkre oly szörnyü fergeteget, ugyannyira, hogy az ellenségnek a vár körül felütött zászlói közül egynéhány megége, az ellenség pedig a fellyülről szállott tűz miatt kénytelenittetett a szőllő hegyekre szaladni.

Mely ellenségből több esett el százhetvennél a lövés által, mint azután értettük."

Itt elhagyjuk a jámbor krónikást, s kritikai szemmel tekintve a dolgot, annyit megengedhetünk, hogy a fergeteg feltartóztatá az ostromot s vagy kedvezőtlen hirek, a pogány nép szokásos babonasága, melynek egyetlen villámleütése is elég lehetett, vagy végre annak meggondolása, hogy a várban nyerhetők már nem érnek fel a még szenvedhető veszteséggel: a sáska csapatot tovább mozditá.

A védőket pedig, kik tehetségesebb vezér nélkül csekély erővel, de annál több kitartással oltalmazák kis kastélyukat, mindenesetre megilleti az utódok hálás emlékezete. (Lásd Dipsai Szabó István: „Erdélynek s Nagy-Enyed városának két rendben esett égetésének, sarczoltatásának, raboltatásának rövid, de hiteles historiája." N.-Enyeden, 1838.)

(Vége következik.)

Nagy-enyedi képek: 5. A nagy-enyedi közös sir. — *(Nemes* Ödön rajza után.)

Petőfi gyermekkori lakhelye.

Hol született Petőfi, e sokat vitatott s már nagy valószinüséggel, bár még nem teljes bizonyossággal eldöntött kérdést nem szándékom itt ujra fölvenni.

Annyi bizonyos, hogy, ha nem Félegyházán látta is meg a legnépszerübb magyar költő a napvilágot s ha e szerint saját szavai:

„Ez a város születésem helye . . ."

némi túlzást foglalnak is magokban, de már csecsemő korában itt laktak szülei, itt lett ő járó, gyügyögő, beszélő gyermek, itt töltötte élete legelső éveit.

E kőfalak, melyeket képünk teljes hűséggel

*) Sarczot fizessünk.

*) Ezek egyike, szájhagyomány szerint, Jónás leány volt.

*) Hihetőleg, hogy az ellenség boszuját jobban fel ne költsék.

Magyarsed

gyakran megmérhetetlen utakat tesznek, terjedelmes vidékeket ellepnek, sőt uj lakhelyeiket egész földrészekre kiterjesztik, vagy pedig, nemsokára épen oly gyorsan, mint a hogy előkerültek, nyomtalanul eltünnek. E szerint a vándor emlős-állatokat két csoportra oszthatjuk: egyik csoportba tartoznak azok, melyek minden évben rendszeresen vándorolnak, habár nem is igen messzire, és e csoport az egyes állatfajokat és családokat illetőleg sokkal változatosabb, mint a másik, melynek hirtelen fölkerekedő utasai az egyének számsokaságát tekintve az előbbit jóval meghaladják.

A rendszeres vándorlókhoz tartoznak szorosan véve mindazon emlősök, melyek a mi közvetlen környezetünkben élnek. Az időjárás- és élelmezésből származó viszonyok már jóelőre föltételezik, hogy háziállataink csordái a tél közeledésével a kopaszszá lett mezőkről eltávoznak és aklokba térnek. Ez gyakran meglehetős hosszu utat vesz igénybe, mert messze fekvő legelőkről kell visszatérni és hegyoldalokon kell menni le s fel. Gyakran pedig az északibb vidékekről a háziállatok, főképen a juhok, tél felé délebben fekvő legelőhelyekre hajtatnak.

A háziállatok e kényszeritett mozgásait követik a szabadban élő állatok hasonló vándorlásai is. A vad az erdőkben és mezőkön a tél keményültével elhagyja addigi tartózkodási helyét; róka és nyul közelebb vonulnak az emberi lakokhoz; szarvasok, őzek, vaddisznók s mások, gyakran igen messziről jőve, oly helyekre menekülnek, a hol védelmet és élelmet is találhatnak. Egy rakás állat pl. a nyest, görény, hölgymenyét (hermelin) s több egér-faj stb. az ősz végével épen az emberek lakaiba költöznek, hogy azokban, akár türik, akár üldözik őket, a zordon időszakot átélhessék.

Házi állataink változatos, de mindamellett is meglehetősen korlátolt vándorlásait a házi macska sajátságos módon utánozza. Szinte mindenütt, ugy a városokban, mint a falvakon, de különösen a szabad mezőkön imittamott elszórt majorokban, igen sok házimacska nyáron át kiszökik a kertekbe, mezőkre és erdőkbe, hol aztán a vadakban és szárnyasokban, de főképen az éneklő madarakban mindig borzasztó pusztitást visznek véghez — és télire visszatérnek uraik lakhelyeire, néha számtalan és igen vad utódoktól kisértetve. E tekintetben a macskák teljesen hasonlitnak a szabadon élő ragadozókhoz, csakis avval a különbséggel, hogy ezek, habár a természet háztartására és az emberek hasznára nézve igen fontosak is (pl. görény, menyét, cziczkány), mindazáltal mindenütt és mindig keményen üldöztetnek, mig a házimacskák kártékony rablásaikat erdőn, mezőn, ugy szólva kiváltságoltan üzhetik.

A többi ragadozó állatok között csakis a magas északi vidékeken vettek észre rendszeres vándorlást és pedig a medvéknél, rókáknál s a nyestféléknél stb., melyek a magasabb hegyes tájakról alsóbbakra szállanak le vagy másféle mérsékeltebb helyeket keresnek; azokat is ide kell értenünk, melyek mint rablók, más, szelidebb állatok rendszeres költözködéseit követik. Továbbá rendszeres költözködés van megállapitva a bőregereknél (denevér, puppegér) is, mely — de csakis az északi és hegyes vidékeken — a mint mondják, a madarak vándorlásához igen hasonlit.

Mint már emlitettük, igen sok egérfaju állat a mezőkről télire az emberek lakaiba költözik, minden évben rendesen, s tavaszszal azokat ismét elhagyja. Ide tartozik a mezei egér, vörös egér s maga a nagy erdei egér is. Másféle rágcsálók pedig, pl. a közönséges mókus, melyek nálunk évről évre ugyanazon egy helyen tartózkodnak, a hidegebb vidékeken minden évben rendes vándorlásra vannak utalva a természettől s gyakran messze téreken, sőt folyamokon is utaznak keresztül.

A patások sorában s különösen a kétcsülkűek vagy kérődzők között is nagyon sok a rendszeresen vándorló, vagy helyesebben szólva, költözködő emlős-állat. Köztök a legfontosabb kétségen kivül az iramszarvas, melynek vándorlásairól északi Sziberiában Wrangel következőleg ir: „Május vége felé nagy csordákban hagyja el az irámszarvas az erdőket, hol télen át a zordon hideg ellen védelmet szokott keresni és az északi lapályok felé vonul, részint mivel ott a mohfedte mezőkön jobb táplálékot kap, részint pedig, hogy a legyek és szunyogok elől menekülhessen, melyek a tavasz beálltával iszonyu csoportokban homályositják el a levegőt. A tavaszi csorda az ott lakóknak nem sok hasznot hajt, mert olyankor az állatok soványak s a bőgölyök csipése miatt sebekkel s daganatokkal fedvék; de augusztusban és szeptemberben, mikor a buja legelőkről visszatérnek, egészségesek és kövérek s igen izletes és tápláló vadhust szolgáltatnak. Jó években az irámszarvas-karaván több ezer darabból áll, melyek, noha 2—300 főnyi csoportokban utaznak, egymáshoz igen közel maradnak, ugy hogy az egész egy szerfelett nagy tömeget képez. Útjok mindig ugyanaz. A folyókon való átkelésre olyan helyet választanak, hol a partra száraz völgyszoros vezet s tulfelől alacsony lapályos part könnyiti nekik a feljuthatást. Itt minden egyes csorda szorosan összenyomul s a folyam egész felülete uszó főkkel van fedve.“ E leiráshoz Pallas még hozzá teszi azt is, hogy oly nagy csoportokban usznak át a sziberiai folyókon (Anadyr, Lena, Jenissey és Oby), hogy szarvaik távolról erdőnek látszanak s ösvényeik a parton árkokhoz hasonlitanak. Elől a tehenek mennek bornyaikkal, utánok a hímek. A vadászok a hajókról sokat elejtenek belőlök lándzsáikkal s azonkivül hálókkal és tőrökkel is sokat elfognak. Főbb elleneik az állatok között a farkasok, torkos borzok (fjel frass, wolverene) és medvék. Mellesleg azt is megjegyezzük, hogy mind e ragadozók hűségesen követik vándorlásaikban az irámszarvasokat — és igy ezek hasonlóképen rendes vándorok.

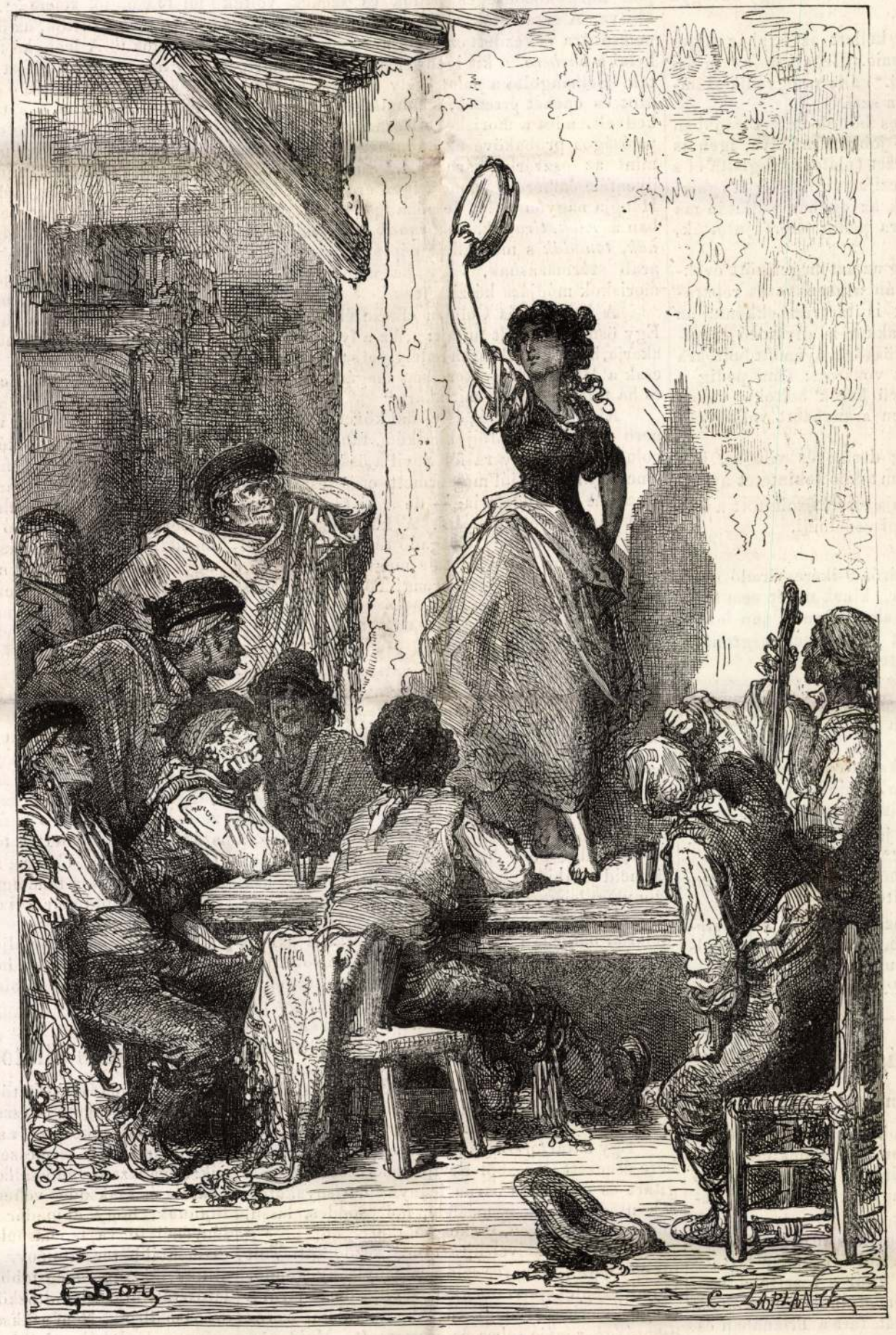

Spanyolországi képek: V. Tánczoló czigányleány.

A rendszeres vándorlókhoz tartoznak még a bivalyok (pézsma-ökrök), melyek ősz felé apró, 30—40-ből álló csoportokban délfelé vonulnak s később honi tájaikra, a Hudson-öbli tartományokba Észak-Amerikában, továbbá a Mellville szigetre stb. visszatérnek. Épen igy tesz az amerikai bivaly vagy bölény is, mely az évszakok szerint tartózkodási helyét mindig változtatja. A bölények nyáron át a terjedelmes mezőkön tanyáznak, télire pedig összegyülnek s az erdős vidékeket keresik föl. A bölények hol kisebb, hol nagyobb rendszerességgel, de minden évben vándorolnak. E vándorlások déli határa a mexikói öböl, északi határa Kanada, szélessége pedig kelet felől a Missouri folyamtól nyugat felé a szikklás hegyekig terjed. Mindazáltal majd mindenfelé találhatni egyes hátramaradottakat, a hol csak megfordultak. Ezek rendszerint vén bölények, melyek már gyengébbek és restebbek, hogysem a karaván követhetnék, vagy talán gonoszabbak, hogy sem az ifjabb nemzedék eltürhetné őket s ezért vannak remete-életre szoritva. A vándor csapatokat onnan is föl lehet ismerni, habár a bölényeket már nem vehetjük is észre, hogy rendesen egy csoport éhes és sovány farkas is követi nyomaikat, a légben pedig saskeselyük és hollók szállongnak felettök, melyek mindnyájan biztos zsákmányra számitnak. Ugy látszik, hogy a bölények is bizonyos útakat követnek vándorlásaikban, melyek a rétla-

nem tűrik s nem pénzzel, hanem példásan megbüntetik.

5. Az uzsoráskodással felhagynak.

Ez ünnepélyes fogadástételt aláirták: Bajtsi András lelkész, Kolozsvári István s Páriz Pápai Ferencz tanárok; Krezner János luth. lelkész s Pataky István a kollegium seniora „nomine et persona totius“ (az egész tanulóság nevében). Ezeken kivül 48 polgár.

„Az istenfélő asszonyi állatok képekbe iratták be nevöket örök emlékezetnek okáért 44-en. Kik között elsők ezek: néhai t. tudós erdélyi ref. püspök Tofeus Mihály ur özvegye Kun Éva mp. Néhai t. Nagyári József ur özvegye Tofeus Mária mp. Néhai Szikra István n. e. hadnagy özvegye Hunyadi Anna mp.“ stb.

1730 és **40** között kellett az egyház teljes helyreállításának történnie. Legalább az óriási torony cserépfedelén 173.*) áll; a negyedik számjegyet hihetőleg lefujta a szél.

A beomlott csúcsives boltok helyét azonban ezáltal csak egyszerü — jobban mondva, igen is czifra fapadlat, mennyezet (plafond) foglalta el s a kiegyenesitett falakra czifra virágfüzérek (guirlands) festettek, melyek az egyház padlásán ma is látszanak. A padlásra pedig azért jutottak, mert

1800-ban s illetőleg az azt megelőzött években az egyház megunván a mennyezet reparaczióit, de diszesebbnek is tartván ekként: az egyház belsejét a még akkor is divatozó czopfmodorban átépitteté; köröskörül nyomott boltokra széles tágas karzatokat vonatott; fenn pedig a magas oszlopokra könnyü kerek boltokat rakatott; a karzatokat ékesen aranyozott vaskönyökökkel látva el.

Igy az egyház elég derült és világos, bár külsejével teljességgel nem találó tekintetet nyert.

1848-ban a várkapuja eltorlaszoltatott a közellevő oláh táborok elleni védelmül.

Végre

1849-ben jan. 8-ikáról 9-ikére viradó éjjel egy oláh felkelő hadvezér, kinek nevét nem akarom megörökiteni, az általa ugyanaz nap levélben **) biztositott várost embereivel megrohantatta, kiraboltatá, felégette.

Benn a várban a ref. tanári lak, leányiskola lettek a lángok áldozataivá; a szász lelkész lakása megkiméltetett, bár innen is több ember vonszoltatott halálra.

A vak dühtől tajtékzó tömeg előtt az Ur háza sem volt szent. Innen is minden elvihetőt elvittek, a karzat vaskorlátait sem kimélve meg.

Fenn a toronyban is jártak, a harangütőket, ugy tudom, el is vitték.***)

A kastély történeti emlékeit pedig egy igen szomoru emlékkel gazdagitották:

— a vár külső fokához támaszkodó *közös sirral*, melyben állitólag több, mint 400 enyedi polgár s polgárnő tetemei nyugosznak.

P. Szathmáry Károly.

*) Talán épen 1731-ben; legalább a vár ekkor állittatott helyre.

**) E levél eredetije meg van az ugynevezett „Fekete könyvben.“ Magam is láttam.

***) Állitják, hogy a harangok levételéhez is hozzá láttak volna; de az óra kerekeinek zajos lepergésén megijedve, „ördögöt“ véltek hallani s páni félelemmel szaladtak le a lépcsőkön. *P. Sz. K.*

Spanyolországi képek.

V. Néptánczok.

A táncz-akadémiák sok tekintetben mesterkélt tánczelőadásai után nem lesz érdektelen egy valóságos népmulatság leirását adnunk, mert a nép lelke, kedélye, szelleme csak ilyenben nyilatkozik, tünik elő igazán.

Az efféle népbálok Sevillában legnagyobbrészt a Triana és Macarena külvárosokban tartatnak. Egy *Coliron* nevü vig gitáros vezette el utazóinkat, Davilliert és Dorét, *Minnarro* bátyához. Ez az öreg czigány korcsmát tart a Trianában és olykor-olykor tánczolni szoktak nála a *majok* és *maják*.

A nép tánczmulatságai — baïles de candil — közönségesen ilyen korcsmákban (tabernas, botillerias) szoktak tartatni. Spanyol nevüket onnan kapták, mert világitásuk rendesen igen takarékos. Áll ugyanis ez egyetlen, a falra függesztett rézlámpából (candil). Hivják még ezeket vastaggombu vagy csörgős báloknak (baïles de boton gordo, cascabel gordo), mert a bennök résztvevő nép-fiai köntösükön és nadrágjukon vastag gombokat szoktak hordani.

Mi tehát — igy szól utazónk — elvezettettük magunkat Coliron által Minnarro bátyához a Trianába. Az ajtó előtt egy pár ember állott papirszivarokból eregetve füstöt. Mi köszöntünk nekik s bementünk a terembe, hol egynehány ösmerősünkkel találkoztunk, kiket még az „akadémián“ láttunk volt. Azután megindultunk a spatio, egy oszlopokkal körülvett tér felé, a mely, ugy látszik, még a mohamedán moriskok jó napjaiból való. Százéves czitromfák és bananák vannak benne, levegője illatos, az este is igen szép volt. Az oszlopok közé közönséges padok és székek voltak állitva. A cigarreták virágai már jelen valának s nemsokára el kezdett czinczogni egy gitár és énekelni a *barbero*, a kit igen jeles énekesnek tartottak. Felhangolta a *polot*, mely nevezet alatt tánczot és éneket értenek, s mindkétféleképen igen kedvelt, mint a moriskoktól származó *canna*. Ez valóságos próbaköve az andaluziai énekeseknek, mint az öszvérhajtsároknak, dugárusoknak és ilyenféle embereknek, mert igen erős tüdőt kiván. Hangja nagyon mély, de néha igen élénk. Általában a *polok*, *tiranák*, *rondennák*, *olék*, *malaguennák*, *tonadák* s más efféle néptánczok és énekek, arab származásuak, vagy ha nem, legalább a moriskok módjára készittettek.

A barbero és Coliron elkezdték a magukét. Egy ösmeretes dalt fujtak: „Az a lyány, a ki azt akarja, hogy tűzzel s szenvedélylyel szeresse valaki, csak a Macarenában keressen magának szeretőt, és ha talált, elérte a mit akart.“

Általános tetszés és uj dal követelése. A barbero elkezdette: „Jőjj kicsikém, tánczoljunk egy polot, olyat, hogy rá fél Sevilla összefusson.“ S tánczra hitt egy jól megtermett, erős testalkotásu hajadont — candelaria, — de a ki bizonyos kellemet igyekezett mutatni. A közönség kiabált, hogy micsoda csábos, elragadó teremtés ez! A lelkesedés egyre növekedett s még az asszonyokra is rájok ragadt. Nosza morena! Több foghagymát a lébe! Igy rikoltozott egy öreg czigány, a ki nem találta a tánczosnét elég élénknek. Ez mosolygott és mutatóújjával megfenyegette. A barberot nemsokára egy más tánczos váltotta fel, a cyrenäi, ki tamburinját ledobta a candelaria előtt. Csupa tűz és láng volt s csodálatos gyorsasággal tánczolta körül hangszerét.

Végre elfáradtak a tánczosok és leültek. De az öreg czigánynak nem adtak semmit. Ő „több foghagymát kivánt a lébe.“ Mielőtt azonban ezt megkapta volna, a közönség egy tonádát kivánt tőle hallani. Az öreg énekelt: „Kedves leány, a te kecseid többet érnek, mint egész Gibraltar, szemeid csábitók, arczod — a milyen szép aszszonykép lehet.“

Még egyet bátya, még egyet! kiáltott a candelaria, bátoritva az öreget, kinek rekedt hangja nem igen tetszett senkinek. Most elkiáltotta magát: Viva la Macarena! megivott egy pohár pálinkát és még egy verset énekelt. Azután egy pár czigányleány tánczolt zarandeot és zorongot. A szünetek alatt rendesen étkezések történtek, melyek azonban nagyon szegényesek voltak, állván mindössze is kenyérből, szardinából és olajba sütött halból. Bor meg pálinka volt elég, de a spanyol mértékletes az ivásban.

Egy fiatal *torero* (bika-viador), ki csak nehány hete érkezett Jerezből Sevillába, kezébe kapta a gitárt és énekelt a barna leányka harisnyakötőiről, utána mások is másféle, hol csöndes, lassu, andalgó, hol eleven, pajkos nótákat.

Ezek végeztével ujra táncz kezdődött. Volt ott egy fiatal, rézbarna szinü czigányleány, göndör hajjal, szénfekete szemekkel, s elkezdette járni a tango americanot nagy tűzzel. Ez valami szerecsentáncz, zenéje sebes és szaggatott. Majd egy hosszas ének és ismét táncz következtek. Igen szép volt a *rondenna*, melyet egy *guapo*, macarenai gavallér, ugyanodavaló párjával nagyon ügyesen járt. Ezt énekelték hozzá: „Istenem, istenem, ne haragudjál szerelmemért. Hiszen még a méhecske is mézet szed, ha virágra lel.“

Különben vásárokon, búcsúkon, akárhol rögtön tánczra kerekedik a spanyol nép szabad ég alatt, a mint szerét teheti. Terem nem kell neki, a zene mindig kéznél van. Minden sarokban van egy gitár és egy-egy vak hegedűs. A jó tánczosnő legjobban szereti a zapateadot. Ez minden andalúziai táncz közt a legélénkebb s csak egy leány járja. A mint ez elfárad, másik lép helyére. Neve mutatja már e táncz milyenségét. Zapatear annyit tesz, mint a lábbal ismételten dobbantani. A legfiatalabbik czigányleány e tánczban meg is csudáltatta velünk rendkivüli mozgékonyságát. Ő folyvást dobogott, mialatt fekete köpenykéjét utánozhatlan kellemmel lobogtatta és karjaival kedves mozdulatokat tett.

Igen vidám dallama van a Vito sevillanonak, melyet asztalon, két andalusiai borral telt pohár közt szoktak dinnyés kertekben vagy a guadalquivir-parti nyári lakokban tánczolni. Mi is láttunk egy alkalommal ilyen tánczot. Egy leányka, mint az őz fölugrott az asztalra és megzendült a gitárok, castagnettek és panderok zenéje. Ő a poharak közt tánczolt, a nélkül, hogy egyiket is érintette volna, csudálatos könnyüséggel és biztossággal. Ezeket énekelték hozzá: „Oh kedves, édes, jőj felém, jőj felém!“ „A leányok aranyok, az asszonyok ezüstök, az özvegyek rezek, az öregek bádogok.“ A leányka folyvást tánczolt. Egyszer egy hang feléje kiáltott: „Tire oste la canna! kapd fel a poharat!“ Mire ő ezt csakugyan gyors mozdulattal fölkapta s a táncz közben, melyet nem szakitott félbe, kiüritette a nélkül, hogy csak egy cseppet is hagyott volna benne. Még egynehányat ugrott s hajlongott azután és ajánlotta magát.

Olé! fölkiáltás, melylyel a tánczosokat lelkesiteni szokták. Innen vette nevét az olé gaditano, egy ősrégi táncz, mely nagy mozgékonyságot és könnyed tartást igényel és a melyet a hires *Nenától* igen szépen járva láttunk. A leányka olyan hajlékony volt, mint a nádszál és le is hajlott hátrafelé egész a földig, ugy hogy nem lehetett tudni, vajon áll-e még, vagy fekszik. Azonban egyszerre, mint valami villanyos ütésre fölemelkedett, megzörgette castagnettejeit és tovább tánczolt.

Andaluzia minden városának megvan a maga külön táncza. Igy Cadixé: az olé gaditano, Jerezé: a jaleo, Rondaé: a rondenna, Malagáé: a malaguenna, — de Sevillában valamennyit tánczolják.

Régebben tánczmulatságok alatt nagyobbára a moriskoktól származó romänczokat is szoktak énekelni. E szokás jelenleg már nem általános ugyan, de végkép még nem ment ki a divatból.

Az andaluziai tánczosnők, azoktól, kiket mi látunk szinházainkban, nagyon különböznek. Bennök nincs semmi mesterkéltség, semmi kényszer, minden mozdulatuk szabad, természetes. Látszik, hogy ezek a leányok gyönyörüséggel tánczolnak a maguk kedvéért. Karjaik mozdulatai, egész tartásuk egészen más, mint a mi ballettánczosnőink betanult, előre kiszámitott figurái. A tánczosokról azonban nem mondhatunk ennyi dicséretet. A *bolerák* és *baïlarinák* a spanyol szinházaknál nagyon középszerüleg fizettetnek. Két igen nevezetes táncz: a bolero és fandango. Az elsőt a mult század végén kezdették tánczolni s tudjuk is, hogy Don Sebastian *Cerezo* 1780-ban szerzette. „A bolero részegit, a fandango gyujt.“ mondja a spanyol. Az utóbbi már a tizenhetedik század elején lett általánossá.

A tánczok, ismételjük, Spanyolország népéletében oly jelentősek, hogy nem tartottuk fölöslegesnek egykevéssé többet szólani rólok.

K—s F—s.

Az emlős-állatok vándorélete.

Mig a madarak költözése és vándorlása, ugy szólván, valóságos népszerü és népies esemény, mely évenkint kétszer, az elköltözés és megérkezés alkalmával, a természetben mindenkinek föltünik: ugyanazt az emlős-állatoknál inkább csak a beavatott és szaktudós veheti észre. S ha szabad állitanunk, hogy a madár általán véve, már egész lényénél fogva is, hasonlithatatlanul költőibb és eszményibb teremtmény, mint az emlős-állat: ez állitás igazsága még jobban kitünik, ha e két állatosztály utazási, költözködő és vándoréletét összehasonlitjuk. Nem szükséges, hogy itt a könnyü szárnyu léglakók mindnyájunk előtt oly érdekes vándorlásairól is beszéljünk; ha az emlős-állatok ide s tova költözködéséről egy egyszerü vázlatot mutatunk fel, abból is eléggé ki fog tünni a különbség.

Itt is valamint a madaraknál, az utazásnak sokféle nemét és módját kell megkülönböztetnünk. Számos családnál bizonyos, minden évben rendszeresen ismétlődő költözködést veszünk észre; mások pedig anélkül, hogy meghatározott czélhoz vagy időhöz lennének kötve, csak barangolnak ide s tova, a mint szükségleteik kielégitése kivánja, tehát valóságos czigány-módra járnak egyik vidékről a másikra. Ezekhez csatlakoznak még azok is, melyek túlnépesedés, elégséghiány, az időjárás befolyásai, ellenséges üldöztetések s más efélék által üzetve, hirtelen fölkerekednek s akkor többnyire iszonyu nagy csoportokban jelennek meg és

*

42-ik szám. Tizennegyedik évfolyam.

Vasárnapi Ujság.

Pest, oktober 20-án 1867.

Előfizetési föltételek: a **Vasárnapi Ujság** és **Politikai Ujdonságok** együtt: Egész évre 10 ft. — Fél évre 5 ft.
Csupán Vasárnapi Ujság: Egész évre 6 ft. — Fél évre 3 ft. — **Csupán Politikai Ujdonságok**: Egész évre 6 ft. — Fél évre 3 ft.

Hirdetési dijak, a **Vasárnapi Ujság** és **Politikai Ujdonságokat** illetőleg: Egy, négyszer hasábzott petit sor, vagy annak helye egyszeri igtatásnál 10 krba, háromszori vagy többszöri igtatásnál csak 7 krba számittatik. — Kiadó-hivatalunk számára hirdetményeket elfogad **Bécsben**: **Oppelik Alajos**, Wollzeile Nro. 22. és **Haasenstein és Vogler**, Wollzeile Nro. 9. — Bélyeg-dij külön minden igtatás után 30 ujkr.

Gróf Eszterházy Kálmán.

Kolozsmegye fiatal uj főispánja, kinek arczvonásait mutatjuk be olvasóinknak, egyik kitünő tagja a fiatalabb nemzedéknek közéletünk terén. S ha szivesen tekintünk azoknak tiszteletgerjesztő arczára, kik érdemekből fontak egy hosszu életen át koszorut haláltékaikra, jól esik néha azokon is szemlét tartanunk, kik pályájok első szaka által feljogositottak, hogy még sokkal többet várjunk jövőjöktől s kik biztos zálogául szolgálnak azon alapos reménynek, hogy hazánk ezután sem lesz hü és jeles fiak hijjában.

Gr. Eszterházy Kálmán Dobokamegyében Nagy-Iklódon született, 1830. junius 7-kén. Atyja Eszterházy Dénes, anyja gr. Haller Czeczilia. Az Eszterházy-család cserneki törzsének egyik ága a mult században származott be Erdélybe, házasság által; s ez ág, melynek több tagja viselt közszolgálatokat időnkint, melynek öt tagja vett az 1848-ki eseményekben is részt, ez ág az, melyhez Kálmán is tartozik.

Iskolai tanulmányait 1839-ben kezdette a kolozsvári kath. gymnasiumban s végezte az ottani lyceumban, 1848-ban. Tanulói pályája két utolsó évében élén állt az ifjuság ama szabadelvü s nemzeties mozgalmainak, melyek főczélja volt a magyar nyelv rendes tannyelvvé eszközlését vivni ki az ott még akkor is uralkodó latin helyett; a mellett a lyceum könyvtárát megnyitni az ifjuságnak, s ifjusági olvasó- és önképző-kör alapitása által emelni az iskolai müvelődést, nem tartván erre elegendőnek a tanórákon nyert oktatást. De mind e nemes törekvések csak 1848-ban jutottak teljes sikerre; midőn a márcziusi napok elragadó árja az előbbi mozgalmak által már organizálva találta a lyceumi fiatalságot, s igy, testületi részvéte, vezetőivel, az akkori tüntetésekben minden rakonczátlanságtól is megóvta.

Az országgyülés megnyiltával királyi táblai gyakornoknak esküdt föl. A tanév, a közbejött események miatt a szokottnál korábban záratván be, midőn egyszersmind tanulói pályáját is befejezte, az események Pestre vonzották a lelkes és tettvágytól sarkalt ifjut. Csakhamar megkezdettek a toborzások az alakuló honvéd-zászlóaljakba. Kétségkivül az első beállók közt lett volna, ha meg nem hallja, hogy Erdélyben is fognak hadsereget szervezni. Mihelyt erre vonatkozólag gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely fölhivását olvasta, azonnal haza sietett, s Kolozsvártt, a toborzás főhelyén, mint saját költségén fölszerelt önkéntes,

GRÓF ESZTERHÁZY KÁLMÁN.

beállott *közvitéznek*, a szervezni kezdett lovasosztály első századába. Az őszi hadjáratban mint szakaszparancsnok altiszt vett részt; s midőn Bem átvette a vezérletet, általa tisztté neveztetett ki.

A gálfalvi csatát követő napiparancsban dicsérettel lön kiemelve, „a csata előtti éjjel a jobb szárnyon az ellenség előtt és közelében eszélyes vezényleteért.“ Január 21-kén, a szebeni csatában, ágyufedezeten volt a balszárnyon; s itt egy ellenséges kirohanás alkalmával, midőn azt föltartóztatni személye hősies koczkáztatásával igyekezett, jobb karját egy ágyugolyó elsodorta. De oly kevéssé veszté el lélekjelenlétét, hogy csapata vezényletét átadván káplárjának, sulyos sebe daczára maga lovagolt a vezérlő örnagyhoz, gr. Bethlen Gergelyhez s jelenté neki, hogy sebesülése miatt másnak volt kénytelen átadni a vezényletet. A vitéz örnagy (később ezredes) nem ok nélkül emlegette ez epizódot külföldön is több izben, mint a hadosztályát átlengő katonás kötelességérzet szép példáját. Mint sebesült, Maros-Vásárhelyt feküdt, hol átalános részvétben részesült, mig karja amputáltatott. Innen, mint a hadi szolgálatra képtelen, beküldé lemondását; de az nem fogadtatott el, sőt előléptetést s harmadosztályu érdemjelt nyert.

A magyar hadjárat bevégezte után ő is sorozás alá esett mint honvédtiszt; de csonka karja megmentette, s mint képtelent a szolgálatra, nem sorozták be. A forradalmat követett szomoru korszak alatt visszavonulva, gazdaságával foglalkozott, a társadalmi s anyagi téren megragadva minden alkalmat, szolgálhatni hazája és nemzete ügyének. Tudományok iránti szeretete, különösen a természettudományok s kivált a geologia tanulmányozása felé vonta, előmozditani ohajtván hazájának, Erdélynek, e tekintetben is megismertetését. E szakba vágó s egyéb irodalmi dolgozatai többnyire neve nélkül jelentek meg; az erdélyi muzeumegylet körében a mondott czélra évenkénti kirándulások rendezése által is hatott ez irányban.

1861-ben, az ujraébredés korszakában, résztvett a károlyfehérvári értekezletben,

mint az általa kezdeményezett „Korunk“ cz. hirlap tudósitója, s innen tudósitásokat küldött egyszersmind a pesti lapoknak is.

A megyei élet sorompói is megnyilván némileg, tért nyert a politikai föllépésre. Neve e téren is csakhamar ismeretes lön, s midőn a szebeni „tartomány-gyülés“ egybehivatott, előbb a gyalui választókerületben lön jelölve, de ott a szavazatok épen egyenlően oszolván a két jelölt közt, ő magára szavazni nem akart s igy a választás eredménytelen maradt. Csakhamar Verespatak bányaváros részéről választatott meg, természetesen, hogy be *ne* menjen a törvénytelen gyülésbe; nem is ment be, csak aláirta a magyar tagok együttes nyilatkozatát.

1865-ben, miután Kolozsmegyében a román jelölt (Hosszu József) elől önként visszalépett, mint Fogaras város követe vett részt a kolozsvári utolsó országgyülésen. Fogaras, a pesti országgyülésre következendési joggal nem birván, ide nem küldheté. De midőn Kolozsvárt Nagy Elek lemondásával az egyik képviselői hely megürült, ő lett az erdélyi főváros küldöttje. Rövid képviselői pályája alatt a Deák-párthoz tartozott.

B. Jósika Lajos lemondván a kolozsmegyei főispánságról, a miniszterium gr. Eszterházy Kálmánt nevezte ki Kolozsmegye főispánjává. E kinevezés a megye ohajával s osztatlan bizalmával találkozott. S most a vegyes nemzetiségü megye, és az ország s kormánya teljes reménynyel néz a hazafias, erélyes és eszélyes ifju főispánra, kitől a kormányzat terén is a legjobbat méltán várhatjuk.

Petőfi gyermekkori lakhelye.

(A ház falába illesztett emléktábla leleplezése alkalmával. Félegyházán, 1867. oktober 13-án.)

Olvasta

Szász Károly.

Az üstököst kérdd: honnan jő, hová megy?
Mi űzi őt, mi czél felé, tova?
Az üstökén vész, homlokán haláljegy,
Ragadja bőszült, prüszkölő lova.
Végzettől űzve fut, meg nem pihenve;
De kérdd: hová visz útja, úttalan?
— „A végtelenből és a végtelenbe!“
Ennyit felel csak és tovább rohan.

Kérdd a folyót: hömpölygő széles árja
Honnan szakadt, kigyózva merre lejt?
Vizén terhelve úsz ezernyi gálya,
Kincsesel rakottan mint megannyi sejt.
Majd szikla körzi, majd termő vidékek,
Rombolva ott, áldást arasztva itt —
A földnek jóltevője, tükre égnek,
Mig sírt neki a tenger ágya nyit.

Láng-üstökösnél rejtelmesb-, csodásbban,
Petőfi jött és távozott megint;
Mint a folyó, hatalmas áradásban,
Jött s ment, a róna jóltevőjekint.
Szülötte mély, viszhangos rengetegnek,
Vonatva mélységek hatalmitúl —
Nem tudja senki: bölcsője hol rengett,
Nem senki: sírja merre domborúl.

De mint a csillag, mely sebes futtában
Az égen fénylő tűzvonalt mutat:
Ő neki is, hol járt, nyomába' láng van,
S fényes dicsőség jegyzi az utat.
Jó kedve szétszórt égő sziporkái,
Haragja bősz villámi: a dalok;
Tűz-pillangókként látván szerteszállni,
Hol járt, hogy élt, megtudjuk általok.

Itt is van egy nyom, elmosódva félig,
Befolyta félig a futó homok.
De még a hivek ajki elbeszélik,
Ők frisseségben látták e nyomot,
Az éveket gyorsröptü évek váltak,
Hány vész söpörte végig a határt!
De itt a nyom, — s azért tevők e Táblát:
Mutassa, — hogy a költő erre járt!

A költő? Oh nem; a kis csecsszopó csak,
Ringatva bölcső s anyai kezek.
S hogy ringani megszünék ama csónak,
Itt járt el,*) itt lőn „pendeles gyerek.“
Itt gyügyögé az első szót, az édes
Magyar beszéd első, tördelt szavát.
Oh az a szó! örökre oly beszédes,
Ajkán jövőkbe hatva, zúgva át!

Első játékit itt üzé a porban,
Az első lepkét itt kergette, itt.
S hogy visszajött, későn, már férfikorban,
Hogy szedegette szép emlékeit:
Hogy hallgatá a dajka-rímet ujra,
Ha hallaná még fölcsendülni tán;
Hogy lovagolt, hejh, fűzfa sípot fujva,
Hogy lovagolt, szilaj nádparipán . . . .

Azóta, hajh, a kis lak összeomlék,
Vályog-falából nincs egy darab ép.
De minden itt felőle élő emlék,
Az ő hirében nincsen omladék.
S épülne bár a kis kunyhó helyére
Magas tornyokkal büszke palota:
A mily magasra dicse ér, — nem érne,
Higyjétek el, nem érne az oda!

S viszont ha mind, mi itt körül fennáll ma,
Ház, utcza, város, mind omolna el,
S eltünne mindez, mint egy reggel álma,
S népről, mely itt élt, ne maradna jel,
Idő, vihar, ha mindent elsöpörne:
Az ő nevét, azt el nem söprené,
A romok közül az megint kitörne,
Büszkén, mikép a pálma, ég felé.

Mert mig e róna, melyet ugy imádott,
Nyilt arczulattal az egekre néz
És hő kebelén ringat délibábot:
Az ő emléke itt el nem enyész.
Rengő kalász, kövér fü, évről évre
Zöld koszorúba fonja itt e helyt,
S halk suttogással áldást mond nevére
A Kis-Kunság, mit ugy megénekelt.

S a mig lesz egy rög, — és hol nincs ilyen, hajh! —
A melyre honvéd vére csorga le,
S lesz egy keresztke, fejfa, vagy egy zöld galy,
Jelölni hőseink sírját vele;
Mig áll Segesvár gyászemlékü tére,
A hol ketté tört a kard és a lant:
Fölzúg a „Talpra magyar!“ s az „Előre!“
A vész hárfáján, szellemkéz alatt.

S mig egy magyar lesz s hangzik egy magyar szó,
S szerelmes lányka magyarul dalol,
Mig egy magyar sziv fölriad, viharzó
Nagy elszánással a nyomás alól,
Mig nyerve nem lesz a világ-szabadság
S küzd egy magyar, hol érte küzdni kell,
S lesznek kik jelszavát fennharsogtassák:
— *Petőfit* addig nem felejtik el!

*) *Eljár*, mondják, a gyermek, mikor járni kezd.

Nagy-Enyed, régészeti és történelmi tekintetben.

(Vége.)

1659. II. Rákóczy György, miután Várhelynél Szejdi Ahmet ellen csatát vesztett, az Enyed előtti magaslaton még egy szerencsét próbált, de szerencsétlenül (D. Fundgruben II. 168).

1662. A Kemény János elestével trónján megerősödött I. Apaffy Mihálynak még fegyver volt kezében a kocsárdi mezőn, midőn a derék Bethlen János, az ország korlátnoka, figyelmét már az ország jövő miveltségének megalapitására irányozta egyebek között a gyulafehérvári egyetem helyreállitására, melyet a tatárok 1658-ki dúlása alapjából felforgatott.

Miután a vár s Bethlen-Rákóczy-féle épület közelebbi helyreállithatására nem igen lehetett kilátás, meg azért is, hogy a tanoda javaihoz közelebb esvén, azt gondosabban kezelhesse: a kollegium Enyedre tétetett át.

E rendelet, melynek eredetije a főtanoda levéltárában van, annyiban függ össze a kastély történetével, hogy egyetlen épületén kivül, mely a mai tanodai épület kapujával szemben a Miriszló (ma kollegium) utcza tulsó szögletén esett: csak az egykori Bethlen-palota s a hajdani plébánia állván rendelkezésére, ezeket azonnal igénybe vette, s ettől kezdve ugy ez, mint egyéb földesuri jogok felett a városi polgárokkal sok vitája volt, melyek csaknem a legközelebbi időkig lejöttek.

E szomoru viszonyt és a fejedelemnek tanügyek iránti kegyeletét bizonyitja, hogy egyik rendeletében a városiakat inti, hogy a clariss. professoroknak köszönjenek, egy más 1671-ben kiadott rendelete pedig a szekereket eltiltja a kollegium melletti utczából. De a gyülölködés még ekkor sem szünt meg; ugy hogy egy

1682-ben a n.-enyedi templomban tartott zsinat, különösen ezen surlódások kikerülése szempontjából, a tanodát visszahelyezni rendeli Gyula-Fehérvárra. Ebből azonban semmi sem lett, mivel Apaffy az elűzött s előbb Gönczön megtelepedett sárospataki iskolának adatott a fehérvári iskolaépületben helyet, honnan ez később Maros-Vásárhelyre vándorolván, az itteni ref. kollegiumnak veté meg alapját.

1690. Az Erdély számára kinyert Leopoldi kötlevéllel, nov. 12-én Enyeden várja be a győzelmes badeni herczeget.

1704-ben mind a város, mind a tanoda nagy csapást szenvedtek.

Az eset röviden ez volt:

Toroczkay István, Rákóczy egyik ezredes kapitánya, Enyedre jő s a város lakosságát, a főtanoda előljárói kivételével, a fejedelem hűségére esketvén, a Maros mentén fel M.-Bogáthoz vonul.

Rabutin, császári hadvezér, már kiindulandóban volt Szebenből s kémei Enyedet is egyre járták, hogy Szász-Sebesbe az előőrség vezéréhez, Tige ezredeshez, hirt vigyenek a kuruczok állása felől.

Egy ilyen kémet, valami ácsmestert, Balkó László, Toroczkay hátrahagyott tisztviselője, megfogat, és vezéréhez Bogátra küldi. Ez a kémet, miután — elég vadul — orrát, füleit levágatta, elbocsátja, ki Rabutin elé menvén panaszra, ez szörnyü haragra buzdul. Toroczkay ellen? Nem; ennek serege volt, melylyel a tábornok urnak nem nagy kedve volt megmérkőzni, hanem — a vétektelen és védtelen Enyed ellen.

Báró Tige (Tis) ezredes parancsot kap, hogy a boszu művét Enyeden hajtsa végre.

Ez ezredével s nagy tömeg oláh és szász felkelővel épen virágvasárnapja reggelén (m rcz. 13-án) Enyedre tör.

Reggeli 8 óra volt, a városi nép a kastélyba vonult, vagy segélyre és védelemre számitva, vagy már isteni tiszteletre gyülve.

De Tige serege körülözönli a kastélyt s a józanabbak csakhamar belátják, hogy ennek ágyui előtt a gyenge falak nem állhatnak meg. A hirneves Páriz Pápai Ferenczet s még nehány előkelőt kiküldenek követül Tigehez; de a város már lángban áll, a vad csorda fosztogat, öl mindenfelé. Tige csak annyit igér, hogy a kik a tanodai épület udvarára vonulnak, azoknak nem lesz bántásuk.

De ugy látszik, ezt sem tudta vagy akarta megtartani.

Mert mind a kastély s az abban lévő templomok, sőt tornyok, mind pedig a kollegium épületei felgyujtattak.

A kétségbeesés némi ellentállást idézhetett elő, mert a menekülők egy része a város fölötti Őrhegyre vette magát.

Több, mint kétszáz ember*) lett áldozata e „nagy romlásnak,“ mint ez időben nevezék, s alig pár órai dúlás után az egész város elannyira megsemmisült, hogy életben maradt lakói több hónapon keresztül a szomszéd Toroczkón vonultak meg. A tanulók a „Székelykő“ barlangjaiban hallgatták tanáraik előadását.

A nyár folytán visszaszállingóztak a szerencsétlen város lakói, s a mint az üszkök alól kiszedett harang-anyagból egy kisebb harangot önthetének, összegyültek áhitattal a félig rom egyház ivei alatt, hogy itt fogadást tegyenek:

1. arról, hogy a virágvasárnapot minden évben imádkozással, böjttel megünneplik.

2. Hogy a tatárok 1658-ki rohamától való megmenekülés napját, tudniillik sz. István király napja előtt való vasárnapot, hasonló szertartással fogják megünnepelni.

3. Az asszonyoknak megtiltják a czifra ruhák viselését ekklezsia-követés büntetése alatt, mivel Isten e két esetben nyilván kimutatta, hogy a czifrálkodás nem kedves előtte.

4. Hogy a czégéres bűnöket a városban meg

*) Ezek között több tanuló ifju is, kik a Miriszló-utcza végén lévő dombra temettettek. Később a kegyelet egy kis kápolnát emelt ez ifjak sirja felé; de a kegyetlenség széthordá, megsemmisité. Csak a *Kápolnadomb* — név maradt meg.

Vas. Ujs. 1867.

NAGYENYED

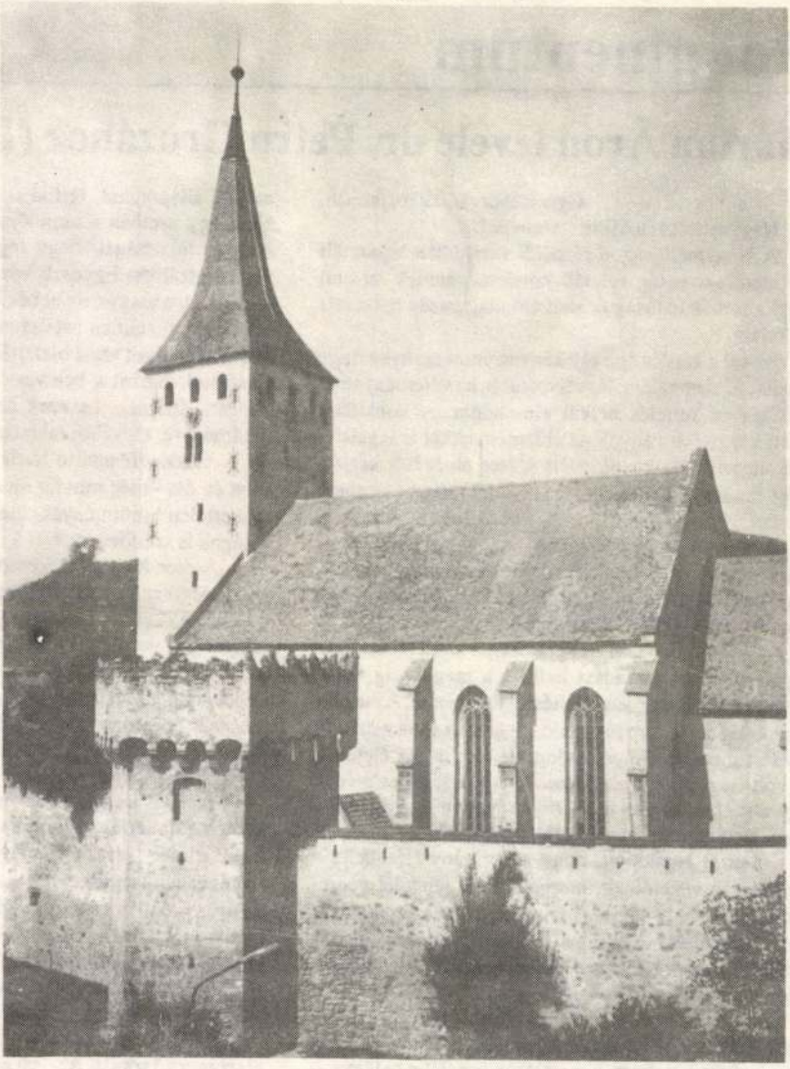

750 éves a nagyenyedi vártemplom

Az 1239-ből való toronyhoz csatlakozó gótikus templom építését 1480-ban fejezik be. Helyén korábban román stílusú templom állt. Előbb katolikus, 1551-től lutheránus, később lutheránus és kálvinista közös templom, 1720-tól református templom. A történelem viharában sokszor megrongálódott, legsúlyosabban 1704 virágvasárnapján, mikor Nagyenyedet Rabutin generális parancsára Tige labanc ezredes martalócai végigdúlják és kirabolják. A felgyújtott templom hajójának csúcsíves boltozata beomlik, a harangok megolvadnak. A későbbi (1720-35, 1794-1804) javítási és helyreállítási munkálatok során a templom hajójának előbb deszkamennyezete volt, majd a mai késői barokk kiképzést nyerte. Ekkor épült a karzat, mely a torony két oldalán levő gótikus bejáratok befalazását tette szükségessé. Az eredeti templomból csak a szentély és a külső falak maradtak meg. A szentély északi oldalához csatlakozik a háromszintes sekrestye, melyből csigalépcső vezet a templom padlására. Itt rongált állapotuk ellenére is gyönyörű gótikus ablak- és ajtókereteket láthatunk. A nyolc szintből álló, 61 m magas toronyba szintén csigalépcső vezet a harangokig. Fölfelé haladva megcsodálhatjuk az egyes emeletek gótikus bejáratait. A templom déli és északi oldalán levő portikusok 1896-ban épültek. Az orgona 1811-ben készült, későbbi átépítés, javítás révén még ma is használható állapotban van. A templom több erdélyi országgyűlés és nagyon jelentős zsinatok színhelye volt az elmúlt évszázadokban. Itt szerveződik külön a hazai evangélikus és református egyház a Blandrata György elnökségével 1564. április 9-13. napjain tartott zsinaton, bontják fel az unitáriussá lett Dávid Ferenc második házasságát Báthory István rendeletére (1576), rendelik el a presbiteriumok felállítását (1646), alakul meg a mai Igazgatótanács őse, a Supremum Consistorium (1682). A nagyenyedi vártemplom a színhelye annak a szomorú emlékű eseménynek is, melynek során Misztótfalusi Kis Miklósnak megalázkodva kell bocsánatot kérnie a dölyfös Bánffy György gubernátortól és - megkövetve a kolozsvári papokat - visszavonnia a *Mentség*et. Itt fejeződik be a marosvásárhelyi író-pap, Tolnai Lajos 16 évig tartó egyházi pere.

A Reformáció óta a templomnak 58 lelkésze, 60 segédlelkésze volt. Sokan közülük püspöki hivatalt viseltek.

A nagyenyedi vártemplom a körülötte levő épületegyüttessel építészeti, történelmi és kulturális jelentőségét tekintve hazai műemlékeink kiemelkedően értékes darabját képezi.

Az Úr megtartó kegyelméért való hálaadás jegyében kíván megemlékezni 1990. okt. 28. - nov. 4. időszakban nyolc napot felölelő ünnepségsorozaton a nagyenyedi református gyülekezet 750 éves templomáról. Az alkalmakra szeretettel várja e lap olvasóit is!

Pásztori K. István

A felvételt Lőrincz Zoltán készítette

KERESZTÉNY SZÓ
KOLOZSVAR
1990 -10- 28
5

Dokumentum

Márton Áron levele dr. Petru Grozához (1)

Gyulafehérvár, 1946. jan. 28.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

A Nagyméltóságod részéről ismételten tapasztalt kitüntető szívesség folytán kötelességemnek tartom, hogy a román hatóságok alatt élő magyarság helyzetét feltárjam.

Mivel a kérdés épp oly kényes, mint amilyen nagy horderejű, úgy vélem, legcélszerűbb, ha véleményemet szépítés és kertelés nélkül elmondom. A konklúzió miatt kénytelen vagyok az előzményekkel is legalább vázlatosan foglalkozni, ezért szíves elnézését kérem, hogy hosszú és nem kellemes levéllel igénybe vegyem idejét:

I. A román kormány az 1944. augusztus 23-i események alkalmával hivatalosan a demokratikus elvek mellett foglalt állást, ezen elveknek megfelelően meghirdette az állampolgárok egyenjogúságát is. Ugyanakkor azonban: - ellentétben a kijelentésekkel - olyan általános támadást indított a magyarság ellen, mely népünket megsemmisítéssel fenyegette. A magyar kisebbség sorsa román fennhatóság alatt soha nem volt rózsás, sőt egyre súlyosbodott, de kisebbségi életének ez volt a legsötétebb szakasza. A magyarság sérelmének egy részét néhányan 1944 őszén Nagyméltóságod elé terjesztettük, ezért arra itt csak utalok:

- Azzal kezdődött, hogy a kormány elrendelte a magyarság vezetőinek internálását. E rendelet végrehajtásaképpen a hatósági közegek több ezer magyart fogtak össze és hurcoltak el emberkínzásba menő módon különböző lágerekbe. Akiket nem vittek lágerekbe, azokat lakásukon vagy lakóhelyükön internálták.

Az egyéni internálásokon kívül az egész magyarságot lakóhelyére internálták egy másik rendelettel, mely úgy intézkedett, hogy a magyarok speciális belügyminiszteri engedély nélkül sem gyalog, sem közlekedési eszközökkel nem mehettek egyik helyről a másikba. Alulírottat is ezen a címen késztette vissza a rendőrquestor 1944. november 3-án Nagyenyedről Gyulafehérvárra.

- a 16-20 éves ifjakat az ország keleti részébe kezdték szállítani munkaszolgálatra anélkül, hogy megfelelő élelmezésükről és szállításukról gondoskodtak volna.

- a háborús szükségletekre való tekintettel a kormány súlyos állat- és terménybeszolgáltatásra kötelezte a lakosságot, és a végrehajtó közegek a titkos rendeletre való hivatkozással a kivetett kvótát a kisebbségeken hajtották be kíméletlen módszerekkel.

- A helységeken átvonuló vagy odavezényelt katonai egységeket a helyi hatóságok elsősorban a kisebbségekhez szállásolták el akkor is, ha a kisebbség a lakosságnak csak elenyésző töredéke volt.

- A katonai kórházakhoz és más katonai munkára kisebbségeket osztottak be: asszonyokat tekintet nélkül családi állapotukra, férfiakat, teki
Nem egy esetben a csendőrség é
magyar lakosságát, hogy reggelr
városba szállítsa. Egyesek, közöttük
mélyek is, a magyarok nehéz helyz
fel, hogy prozelitizmust üzzenek. A
telen lakosságot azzal biztatták, ho
virálástól, fiaikat a behívástól, ha
vallásra áttérnek. ha ezek az ígér
eredményre, a további zaklatásoktól

- A családfenntartó férfiak jele
több év óta - még mindig munkatá
embertelen körülmények között, a
újságok is szellőztetnek.

- A csendőr- és rendőrterror m
ként jelentkeztek az ún. Maniu-gárc
dák portyáztak a magyar falv
lakosságot verték és fosztogatták.
harcoló magyar hadsereg nyomába
Erdély magyarlakta területeire, és
lenségek sorozatát követték el, terr
vidékek lakosságát. Ezekről a ke
újságok is megemlékeztek.

- A magyarellenes román táma
kerét azáltal érték el, hogy a város
Észak-Erdélyben a békés magyar fö
sok és értelmiségiek ezreit vitték el
az óromániai és oroszországi tábor
elhurcoltak között sokan voltak oly
szöktek a harcoló csapatokból és rés
ló németek ellen szervezett magyar e
szintén kiszolgáltatottság állapotába
magyaroknak heteken át kellett látni
elszomorító sorsát. Az őszi esős idő
kaszokon gyalog és élelmezés nélkü
az elcsigázott embereket.

- A Nemzeti Parasztpárt és a Lib
iban gyűlölködő cikkek a magyar
fokozták, és bátorították az amúgy
hatóságokat. Ennek a gyűlöletszít
vérengzéseknek nem a román belát
nem az orosz hadseregparancsnoksá
mellyel 1944. november elején Ész
ről kiparancsolta a román fegyver
oda visszatért román közigazgatást

II. Az általános gyűlölködés
hangon csak Nagyméltóságod szó
nítható, hogy a magyarság a Nagy
ge alatt 1945. március 6-án
rokonszenvvel fogadta, abban a fe
ez a kormány őszintén értelme
egyenjogúságát és végre meg fog
gyarságnak ehhez fűzött remény

Lapszemle

A Falvak népe 39. számában Püspök Saroltá Iáthé Dénes kérdéseire válaszolva az *Ifjúsági Keresztény Egyesületet* mutatja be. A mozgalom a vallás értékeit az ember javára próbálja fordítani, a hit művelését, a tudás gyarapítását, a kettő ötvözését tűzte ki célul. A társadalomszolgálatot, a közösségi magatartás csiszolását, az emberek közötti kapcsolatteremtést ösztönözve szeretnék elérni, hogy a fiatalság megszeresse a vallást és érdeklődéssel, igénnyel lépjen a templomba. Beszámol a Szilágysámsonban megrendezett négynapos IKE-találkozóról is.

A Hargita Népe október 6-i számában Bálint Lajos püspök *A hitoktatás szabadsága* címmel osztja meg olvasóival a Művelődési Minisztérium és a Vallásügyi Államtitkárság szeptember 11-én kelt, a hitoktatással kapcsolatos intézkedése, az abban foglalt korlátozások keltette aggályait. A tananyag meghatározását, ellenőrzését, a hitoktató személyek kiválasztását illetően több bizalmat igényel, elfogadhatatlannak tartja a kéthetenkénti egy vallásórát.

Az Evangélikus Élet 40. számában Bencze Imre *Ars moriendi - a halál művészete* címmel méltatja Kultsár György *A halálra való készületről - rövid tanóság* című, első ízben 1573-ban Alsólindván (ma Ausztria) nyomtatott művét. Ennek egyetlen meg-

Jelenet A tengeri farkasból

Újabb Jack London-film készül Bufteán

Rövidesen befejeződnek a Romániában készülő Jack London-filmsorozat felvételei. A sorozat a Tele-München vállalat produkciójában készül a nyugatnémet tévé, a ZDT második csatornája és a francia tévé, az ORTF számára, négy, egyenként kilencvenperces résszel. Ezen kívül a román fél a felvételek anyagából háromrészes normálfilmet is készít a filmszínházak számára. A forgatókönyvet Jack London több regényének alapján Walter Ulbrich írta; rendező: Wolfgang Staudte, míg román részről Lucian Mardare és Gheorghe Turcu kapcsolódott be a rendezés munkájába. A díszleteket Aurel Ionescu, a jelmezeket Lidia Luludis tervezte. Külföldi színészeken kívül számos hazai színész is szerepel a filmben, így többek között: Sanda Toma, Septimiu Sever, Mircea Albulescu, Florin Scărlătescu, Emerich Schäffer, Colea Răutu, Ion Bog, Sandu Popa.

A tévé és az epikus film

A forgatókönyv írója, Walter Ulbrich, egyben a Tele-München vállalat vezérigazgatója is. Rögtönzött bufteai irodájában beszélgetünk.

— Eredetileg forgatókönyvíró voltam — mondja —, és nem annyira anyagi okokból, hanem azért lettem producer is, mert így jobban meg tudom valósítani szerzői elképzeléseimet, és mert vonzottak a tévé nyújtotta óriási lehetőségek. Mi a Tele-München vállalatnál azt tartjuk szem előtt, hogy a tévében lehetséges az epikus film, vagyis a filmregény megvalósítása. Ennek megfelelően az utóbbi hat-hét évben a világirodalom néhány nagy regényéből készítettünk sorozatfilmet. Így megfilmesítettük a tévé számára a Robinson Crusoét, a Don Quijotét, Stevenson Kincses szigetét, a Tom Sawyert (amelyet Romániában forgattunk), és rövidesen befejezzük a Jack London-sorozatot. Ezek közül három: a Don Quijote, A kincses sziget és a Tom Sawyer díjat nyert a milánói tévéfesztiválon.

— A Jack London-sorozat tudtommal nem egy regény felhasználásával készül — vetem közbe.

— A sorozat alapjául — mondja Walter Ulbrich — A tengeri farkas szolgál, de London más műveiből is felhasználtam egyes epizódokat. Nem volt túl nehéz az egészet egyetlen mesévé ötvözni. Filmünk tulajdonképpeni hőse — ha más néven is — maga Jack London. Forgatókönyvemben arra törekedtem, hogy filmünk érzékeltesse azokat a nagy emberi igazságokat, amelyeket Jack London műve tartalmaz.

Mondanivaló és elkötelezettség

A rendezővel, Wolfgang Staudteval — aki korát meghazudtoló fürgeséggel, elevenséggel és nyugtalansággal végzi munkáját, irányítja a felvételeket — ugyancsak a bufteai stúdióban, a forgatás rövid szünetében találkoztunk.

— Pályafutásom kezdetétől fogva — mondja Wolfgang Staudte, miközben rágyújt egy cigarettára — a politikai-társadalmi mondanivalót hordozó, társadalombírálatot tartalmazó, elkötelezett film érdekelt. Ennek illusztrálására hadd említsem meg néhány filmemet, amelyek közül egyeseket minden bizonnyal a romániai közönség is ismer. A háború után én rendeztem az első leleplező célzatú, Hitler-ellenes német filmet — A gyilkosok közöttünk vannak címmel —, amely bejárta az egész világot. Később Heinrich Mann regényét, Az alattvalót, a Vilmos császár korabeli „szép idők" e gyilkos szatíráját vittem filmre. Ugyancsak éles társadalombírálatot tartalmazott a Rózsák az államügyésznek című filmem.

— Mindezek után — folytatja Wolfgang Staudte — nyilván nem meglepő, hogy a Jack London-sorozatban elsősorban nem a kaland érdekel, hanem Jack Londonnak, a politikailag elkötelezett írónak társadalmi és irodalmi mondanivalója, valamint a kiváló színészi alakításokra alkalmas jellemek. A sorozatot — a film alapjául szolgáló regényeknek megfelelően — mintegy Jack London-életrajzi filmnek szánjuk. Mondanivalóját helyenként a cselekményt aláfestő kommentárral igyekszünk még jobban, még világosabban kidomborítani.

— A felvételeket a nyár elején Svédországban, közelebbről a Kattegat szorosban, Marstrand szigetén kezdtük meg.

— Miért esett épp erre a szigetre a választás?

— Mert itt olyan kopár, sziklás a tengerpart, amilyenre a felvételekhez szükségünk volt, és mert ezen a hányatott tengerrészen egy komoly vihart akartunk felvenni. A viharra, sajnos, hiába vártunk, ezt a felvételt később kell majd megoldanunk. Ezen a szigeten különben már egy másik filmhez is készítettem felvételeket. Svédországból Romániába jöttünk. Itt Brăilán kezdtük el a felvételeket, majd a Kárpátokban, Piatra Arsán dolgoztunk. Miután a bufteai stúdióban befejezzük a forgatást, Giurgiun folytatjuk a munkát.

Emberségünkben meggazdagodva...

Közben a két főszereplő visszatért az öltözőből a stúdióba. Van Weyden alakítójához, a nyurga Edward Meekshez fordulok, aki kérdésemre a következőket válaszolja:

— Amerikából, a Michigan-állambeli Flint városából származom. Eredetileg tanárnak készültem, irodalmat és tornát akartam tanítani. Egyesek szerint e kettő nem illik össze, de gondoljunk csak arra, hogy például Jack London is író és kitűnő sportember volt egy személyben. Egyetemi tanulmányaim elvégzése után határoztam el, hogy színi pályára lépek. Az utóbbi években Franciaországban éltem: tévé- és más filmekben szerepeltem.

— Melyik volt eddigi legérdekesebb szerepe?

— Legizgalmasabb és a szó szoros értelmében legváltozatosabb szerepem az volt, amelyet a Les globetrotteurs (Világjárók) című tévésorozatfilmben játszottam. Hősei: egy amerikai újságíró (akit én alakítottam) és egy francia fotoriporter (Yves Renier játszotta). Az utóbbit tudtommal a romániai közönség is jól ismeri, az Elveszett illúziók tévéváltozatából. A film, amelyen három évig dolgoztunk, a két jókedvű világjáró riporter kalandjait vitte a francia, a nyugatnémet és a kanadai tévé nézői elé. A felvételek során huszonnégy országban fordultunk meg, többek között Mexikóban, Dél-Amerikának szinte minden államában, majd a Fülöp-szigeteken, Japánban, Hongkongban és Európa számos országában. Az elmúlt évben Jean Gabinnel és Alain Delonnal együtt játszottam a Le clan des siciliens című francia filmben.

— És jelenlegi szerepe?

— Van Weyden szerepének eljátszására őszinte érdeklődéssel és bizonyos izgalommal fogadtam a meghívást. Jack London már gimnazista koromban kedvenc íróim közé tartozott. Most, mielőtt a felvételeket elkezdtük, élvezettel olvastam újra a forgatókönyv alapjául szolgáló, mélyen elgondolkoz-

A nagyenyedi Burg

A régi enyediek jól ismerik a Felenyed felé vivő utcának, az egykori Varcagásnak vasrácsos kerítése mögött csendesen meghúzódó, kívülről alig észrevehető falusi kúria jellegű épületet: a Zeyk-udvart. Az enyedi házak sokat változtak az elmúlt másfél században, leégtek, újjáépítették, átalakították őket, de a Zeyk-udvar — közkeletű nevén a Burg (vár) — megmaradt lényegében ugyanannak, amilyen volt, csak lakói változtak.

A házat Kemény Simon építtette, akinek a neve Bolyai Farkassal való kapcsolatai révén eléggé ismert. Állítólag az ott dolgozó kőművesek mondották az érdeklődőknek, hogy „építünk egy nagy Burgot".

Az enyedi Burgot azonban nemcsak a bécsi Burghoz nem hasonlíthatjuk, hanem még egy nagyobb vidéki kastélyhoz sem. Az utcára néző két szárny egészen szerény, kisvárosias, a központi főépület, amelyet jobboldalt összeépítettek az alacsony melléképülettel, egy nagyobb falusi kúriához hasonlítható. Nem hivalkodó, nem feltűnő épület. Igazi szépsége a kert felől bontakozik ki. Az utca felől kopott épület, a kert felől azonban remek látvány az oszlopos tornác, amelyre kétfelől kőlépcső vezet fel. A tornác felett magasra ugrik a fedél, mint a hasonló, empire-ral kevert klasszicista stílusú udvarházaknál is.

Az enyedi Burg történetét senki sem írta meg, mégis behatolt az irodalomba; Berde Mária A hajnal emberei című regényében a képzelet erejével megelevenítve folytatja az életét.

Építészét nem ismerjük, mint ahogy a hozzá hasonló tornácos kúriák építészeit is legtöbb esetben csak találgathatjuk. A Burg élete Kemény Simon főispánsága idején kezdődött, az 1820-as években. Néhány év múlva hívták meg jogtanárnak a Kollégiumhoz Szász Károlyt, és hamarosan megindultak a politikai tanácskozások. Az elnyomó Habsburg-hatalom elleni küzdelem fő kérdései, Erdély politikai jogai, a Diploma Leopoldinum, az örökváltság, a jobbágyság kérdései, a kor valamennyi társadalmi problémája Enyeden itt került először szőnyegre. A Burg élete összeforrott a reformkor politikai életével, a haladást mozgató „vándorpatrióták" és a legjelentősebb ellenzéki politikusok életével.

Kemény Simon halála után Judit lányának férje, Zeyk Károly, a későbbi képviselő és Alsó-Fehér megye főispánja költözött a házba. Így lett belőle Zeyk-udvar, amelyben egymás mellett laktak a több ízben összeházasodott Kemények és Zeykek. Innen járt Kemény Zsigmond Szász Károly előadásait hallgatni, itt szívta magába azt a történelmi szellemet, amely azután kibontakozott regényeiben. Ide járt be Csombordról Kemény István, Csekelakáról pedig Kemény Dénes, a kor egyik legképzettebb politikusa, itt találkoztak és vitatkoztak Kendeffy Ádámmal, Wesselényi Miklóssal és a többi Zeykkel, akik a kor kérdéseivel vívódva keresték a jövő útjait. Az egyik oldalszárnyban lakott ifj. Zeyk Miklós, aki a családi hagyományokkal merészen szakítva kollégiumi professzor lett, és szenvedélyesen tanulmányozta a madárvilágot.

1848 után megcsendesedett a ház. Amikor Jókai 1853-ban itt járt, csak a puszta falakat, a gyomos udvart láthatta, és Kemény István hívására kiment Csombordra. Ezután írta meg A nagyenyedi két fűzfát. (Egyesek szerint a Burgban írta volna a novellát, de nem írhatta, mert nem is járt benne.)

Jókai harminc év múlva, 1884. október 20-án jött ismét Enyedre, ezúttal valóban Zeyk Károly vendége volt a Burgban, s egész Enyed ünnepelte. Másnap továbbutazott.

A 20-as években a Kemény család egyik bájos fiatal lánya minden héten várva várta a hétfő délutánokat. Akkor jött Áprily Lajos irodalomórát tartani. Csendes, nyugodt léptekkel jött a költő, és a magyar irodalmat magyarázta. S ugyanolyan hangtalanul távozott, s a költészet csodálatos világát hagyta maga mögött.

A Burg történetét mai lakói már nem ismerik. Sajnos, az illetékes városi hivatal sem. Nemcsak az udvar és a kert, hanem az épület is állandó rongálásnak, pusztulásnak van kitéve. Megérdemelné, hogy építészeti emléknek nyilvánítsák, a maga eredeti szépségében restaurálják. A számos apró lakás helyett valamely közintézménynek, üdülőnek, szanatóriumnak adhatna otthont.

VITA ZSIGMOND

Két felvétel az épület legszebb részéről, a kertre néző, oszlopos tornácról

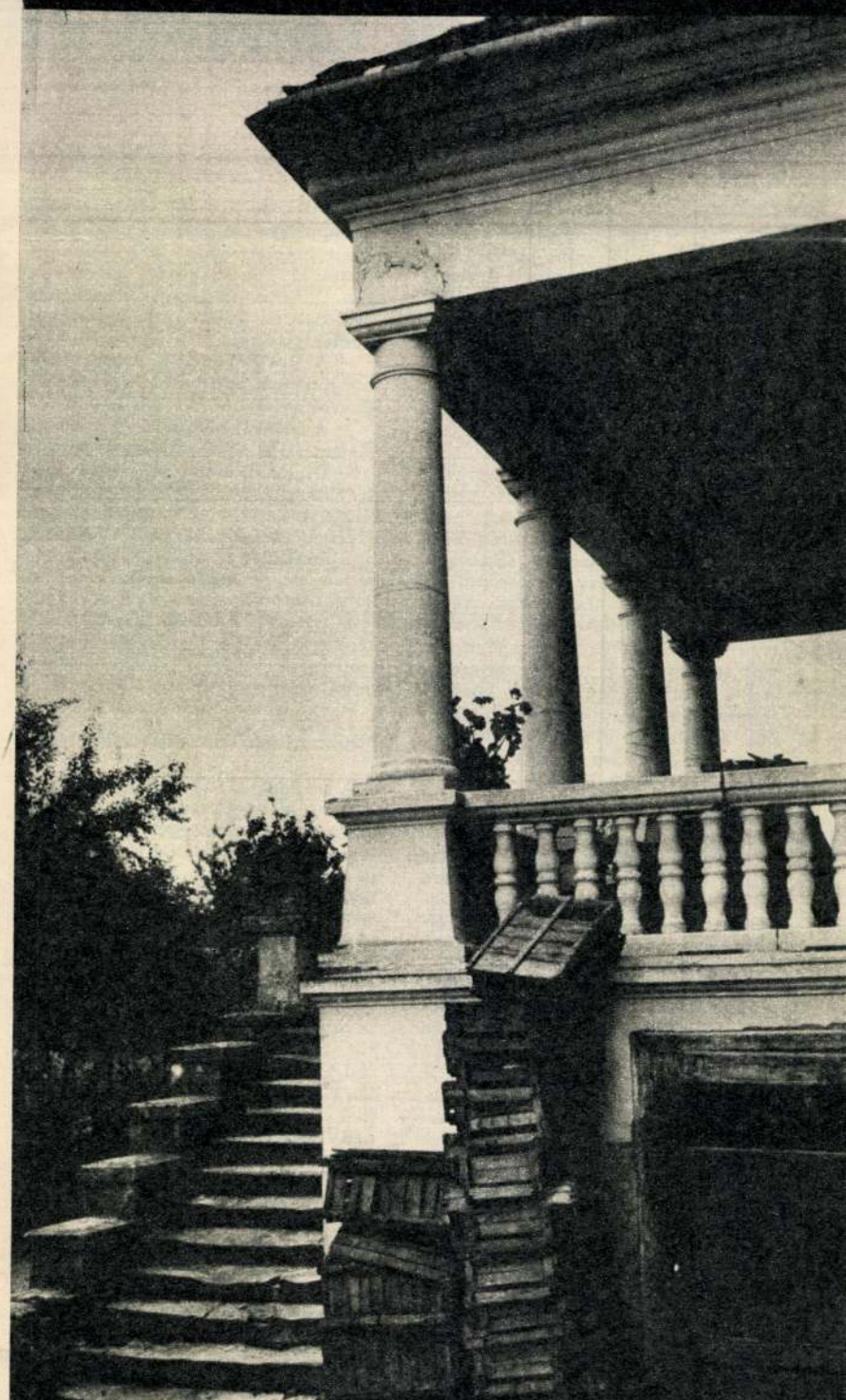

MUSSOLINI SZEMLÉT TART A KERÉKPÁROS BERSAGLIERIK FELETT

Irán nem hajlik meg az angol nyomás előtt

Róma, július 13. (NST)

A Tribuna teheráni jelentése szerint az Ettelaat iráni lap a német Fehér Könyvvel kapcsolatban azt írja, hogy Irán sohasem hajlik meg az angol nyomás előtt. Tévedés azt hinni, hogy Irán angol nyomásra bármilyen fantasztikus katonai műveletekben résztvenne. Irán független állam, amely sohasem tűrte idegen hatalmak beavatkozását.

Két „műértő" betörőt fogott el a rendőrség

Az utóbbi időben ismeretlen tettesek több betörést követtek el a Máriabesnyő felé vezető gödöllői országúton. A rendőrség most egy régiségkereskedő segítségével elfogta a betörőket, névszerint *Pecsovszki* László és *Kiss* Lajos 20 éves napszámosokat.

Kiss Lajos mint kifutófiú volt alkalmazásban az egyik gödöllői tejvállalatnál és hónapokon át hordta a tejet a gödöllő-máriabesnyői országút mentén fekvő villákba. Mint kifutófiú megfigyelte, hogy az egyik villában egyedül lakik egy idős úr, akinek a lakása értékes régiségekkel van tele.

Néhány héttel ezelőtt Budapestre került és egy építkezésnél kapott alkalmazást. Itt ismerkedett meg *Pecsovszki* Lászlóval, akinek elmondotta, hogy a magánosan élő úr július közepén megy nyaralni. Egyik éjszaka lerándultak *Gödöllőre* és három éjszakán keresztül teljesen kirabolták az idős úr lakását. *Pénteken húsz antik aranyérmet egy zacskóba csomagoltak és egy régiségkereskedőnél kínálták eladásra.* A régiségkereskedőnek feltűnt, hogy a két kopott fiatalember ilyen értékes pénzeknek a birtokában van és ezért értesítette a közeli rendőrőrszemet. A rendőr bekísérte őket a főkapitányságra, ahol csakhamar bevallották, hogy ők követték el a rablást. Azt azonban váltig tagadják, hogy egyéb betörésekben is részük lenne.

Felismerte támadóját a kirabolt uriasszony

Pénteken délután öt óra tájban izgalmas jelenet játszódott le a Baross-téren a Filléres Áruház előtt. Egy gyászruhás úriasszony az áruház kirakata előtt *felismerte azt az útonállót, aki február 25-én a rákoskeresztúri temető közelében megtámadta, fojtogatni kezdte és elvette tőle a pénztárcáját.* A felismert útonálló, amikor látta, hogy veszélyben van a helyzete, futásnak eredt. Az úriasszony, *Papp* Károlyné hangosan kiáltozott:

— Fogják meg, fogják meg, ez az ember rabolt ki és akart leszúrni!

A kiáltozásra többen figyelmesek lettek és egy rendőr is üldözőbe vette a menekülő férfit. Párperces üldözés után a Munkás-utcában sikerült egy kapu alatt elfogni az utonállót. A rendőr összekötözte és előállította a főkapitányságra. A panaszos is a központi ügyeleten volt már és előadta, hogy február 25-én délután a rákoskeresztúri temetőben járt egyik hozzátartozója sírjánál. Öt óra után indult hazafelé és a gyüjtőfogházat elhagyva haladt az úton. A téli estén korán sötétedett és

a magányosan igyekvő úriasszonyt a Kiserdőnél egy férfi megtámadta, konyhakést szorongatott a kezében

és felszólította *Pappnét*, hogy azonnal adja át neki pénzét és értéktárgyait, különben leszúrja. A kétségbeesett asszony segítségért kiáltozott, mire a *bandita a földre teperte Pappnét, fojtogatni kezdte, majd elrabolta a retiküljét, amelyben 125 pengő volt.* Később egy autó haladt az úton. Amikor Pappné támadója az autót megpillantotta, elmenekült az erdő felé.

A főkapitányságon megállapították, hogy *Német* András 36 éves gyárimunkás volt az útonálló. Először a rendőrtisztviselő kérdéseire zavaros válaszokat adott, elmbetegnek tette magát. Megvizsgáltatták rendőrorvossal és kiderült, hogy nincs semmi baja. Ma délelőtt bevallotta, hogy ő támadta meg Pappnét, de azt állítja, hogy a retikült nem vitte el.

A rendőri nyomozás azt is megállapította, hogy Német januárban és februárban a Rákoskeresztúri-temető környékén több útonállást követett el,

azonkívül ő volt a kőbányai Kiserdő réme. *Német Andrást ma délben letartóztatták.*

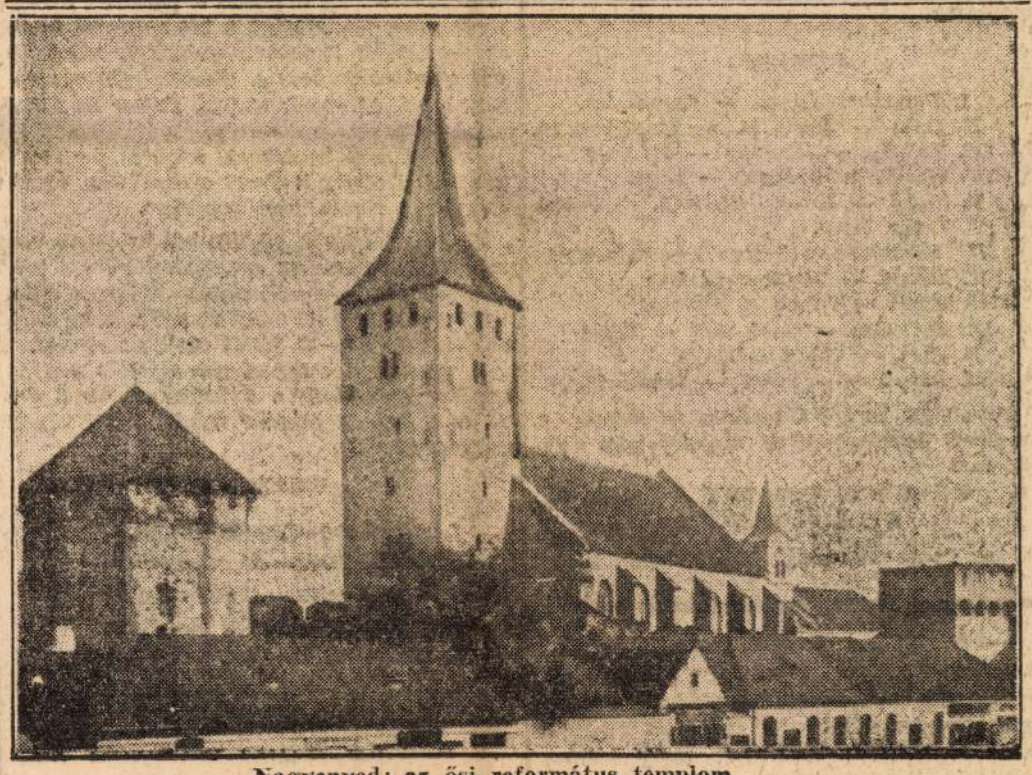

Nagyenyed: az ősi református templom

Prien kapitány beszámol legujabb „bombasikeréről"

Berlin, július 13. (NST)

„Ez az utunk bombasiker volt" — jelentette ki Prien kapitány, a legvakmerőbb német búvárhajóparancsnok legutóbbi útjáról visszatérve. „Sikereinken kívül még három német repülőt is kihalásztunk, akik utunk harmadik napján kerültek elénk, amint kényszerleszállást végzett gépükkel a tengeren hányódtak. Ezen az úton különben is óriási szerencsénk volt. Először *egy nagy hajókaravánból három hatalmas hajót lőttünk ki. A tartályhajók voltak az aduk ebben a játszmában.* Minden muníciónkat ellőttük az utolsó gránátig. Mikor már hazafelé tartottunk, még egy tizenötezertonnás nagy angol hajóval találkoztunk s ezzel az ezen az úton elsüllyesztett ellenséges hajótér 66.587 tonnára emelkedett. Nagy volt az öröm már csak a rekord miatt is, másodszor pedig a kitűnő találatoknak örvendtünk. Torpedónk meglehetős hosszú ideig futott, de azután beletalált az ellenséges hajó közepébe. Rövid, fényes tűzijáték volt. Most már azonban ideje volt hazatérnünk, mert úgysem volt már mivel lőnünk."

POLITIKAI NAPILAP
MEGJELENIK MINDEN HÉTKÖZNAP DÉLBEN
Felelős szerkesztő: MAKKAI JÁNOS
Szerkesztő: BÉRY LÁSZLÓ
Felelős kiadó: Dr. BÁTHORY-HÜTTNER JÁNOS
Nyomatott a Stádium Sajtóvállalat körforgógépein
Felelős: Győry Aladár igazgató.

AZ ESTI UJSÁG SPORTJA

KÖRÖSI

a 100 m. gyorsúszásban szeretne válogatott lenni a németek ellen

Uszóink kétnapos seregszemléje a német-magyar előtt

A magyar úszósport ünnepe, éltető eleme, öröme, néha bánata, mindenesetre legnagyobb eseménye az a verseny, amikor a Németbirodalom fiaival kell összemérnie erejét. A német-magyar úszó- és vízilabda-mérkőzés a magyar úszósport fokmérője. Erre a versenyre készül most a magyar úszó- és vízilabdázó gárda. A XII. német-magyaron nagyon sok törleszteni valónk lesz.

Az UTE kétnapos versenyén végleg tisztázódik válogatott csapatunk. Sok probléma nincs, az a kevés is eldől ezen a kétnapos versenyen.

Például

ki lesz a válogatott 400 és 1500 méteren?

Gróf az egyik, Tátos a másik, vagy mindkettőben Tátos, vagy mindkettőben Gróf?

Ki úszik 100 métert?

Körösi vagy Eleméri, esetleg Abay Nemes O.?

Kik lesznek a 4x200-as váltónak tagjai;

a mérkőzést esetleg eldöntő klasszikus versenyben?

Kérdéses

hátúszónk kiléte,

de a legkétségesebb és bizonytalanabb a vízilabdacsapat összeállítása.

A szombati UTE-versenyen Budapest bajnoki számok: 400 m., 100 m. hátonúszás. A nőknek: 100 m. gyors- és 200 m. mellúszás. Két vízilabda-bajnoki mérkőzést játszanak: FTC—BSE és MTK—MESE.

A nem bajnoki számok közül legfontosabb a *200 m. gyorsúszás.* Ezeken kívül még jó férfi- és hölgy-, valamint ifjúsági számok lesznek.

A verseny Budapest bajnoki számaiban a fővárosi versenyzők mellett azok a vidéki úszók is indulnak, akik egyik vagy másik számban esélyesek válogatás szempontjából. Az úszókapitány a 100 m. gyorsúszásra

dr. Abay-Nemes Oszkárt,

a 100 m. hátúszásra

Bánky-Horváth Bélát

rendelte fel. Rajtuk kívül az egri úszók is résztvesznek a megfelelő próbaversenyeken.

*

Az Uszó Szövetség a helyárakat rendkívül mérsékelt összegekben állapította meg: 1.20 pengőért elővételben már kitűnő ülőhely váltható. A jegyek árusítását az Esti Ujság jegyirodája (József-krt 5) már megkezdte.

A verseny kezdete: szombaton 5 órakor, vasárnap fél 5 órakor. Mindkét napon a megyeri UTE uszodában lesz a verseny.

VÖRÖS

betegsége után az UTE versenyén áll újból rajthoz

Végkielégítést kapnak a Hungária elbocsátott játékosai

A Hungária feloszlása következtében szerződés nélkül maradt hivatásos játékosai megkapják hátralékos, vagy elmaradt illetményeiket, de ezen felül is joguk van bizonyos járandóságokhoz. Az általános rendszabályok ugyanis kimondják, hogy a szerződés nélkül maradt játékosnak, (aki önhibáján kívül maradt szerződés nélkül és két esztendőnél hosszabb ideig volt a klub szerződtetett játékosa) végkielégítés jár. A végkielégítés alapösszege az utolsó havi fizetés, megszorozva a szerződésben töltött évek számával.

A labdarúgó szövetség — mint értesülünk — a birtokában lévő kaució és a Hungária számára befolyandó egyéb összegek felhasználásával ki tudja a játékosok igényeit elégíteni — amennyiben erre sor kerül. A szövetség szociális gondoskodása a játékosokról minden esetre figyelmet érdemel. A Hungária esetében ugyan erre a szövetségi gondoskodásra aligha lesz szükség, mert a játékosok követeléseit volt klubjuk teljes egészükben ki fogja elégíteni.

205 nevezés az MTK atlétikai versenyére

Az MTK vasárnap délután 4 órakor Hungária-úti sporttelepén rendezi vándordijas atlétikai versenyét, amelyen a következő fontosabb vándordijas számok kerülnek lebonyolításra: 100 m.-es síkfutás MTK-díj, 200 m.-es síkfutás Ondrus-díj, 3000 m.-es síkfutás Agfa-díj, 1000 m.-es síkfutás Dunadj és 110 m.-es gátfutás Budapest szék. föv. dija. A versenyre a legkiválóbb versenyzők neveztek s a nevezések száma 205. A 3000 m.-es síkfutásban csúcsjavisóksérletet jelentettek be.

Hogyan fest a lengyel főkormányzóság sportja?

Végleges döntés történt a lengyel főkormányzóság sportjának szervezetét illetőleg. A főkormányzóság legfőbb sportirányitója *Niffka* dr., aki közvetlenül a birodalmi sportvezérnek, von *Tschammer und Osternek* van alárendelve. Négy főmegbizottal dolgozik, akik Krakóban, Varsóban, Radomban és Lublinban székelnek. A főkormányzóság sportját nem osztották be a német Gau-rendszerbe, maradt autonóm ország sportját illetően, de a birodalmi szövetség felügyelete alatt.

A főkormányzóság bajnokságai közül az atlétikait 27. és 28-án rendezik Krakóban, Varsóban rendezik a következő bajnokságokat: aug. 17. és 18: tenisz, aug. 25: evezős és úszó. A labdarúgás és kézilabda bajnoki idénye szeptember 5-én kezdődik.

Szombaton: Lónyay emlékverseny az ügetőn — Vasárnap: Jubileumi díj és Kezdők gátversenye Megyeren

Kitünő programmal kedveskednek lóversenyegyleteink szombaton és vasárnap. Mindkét napon rendkivül érdekes számok és nagy mezönyből álló futamok kerülnek lebonyolitásra s hosszú várakozás után ismét megnyilnak a megyeri népszerü versenypálya kapui.

A szombati ügetőprogram főeseménye a Lónyay Gábor gróf-emlékverseny, amelyben háromévesek találkoznak 2400 méteres távon. Az esélyekkel már tegnapi számunkban foglalkoztunk — ehelyütt csupán Fickó kitűnő esélyét emeljük ki.

Három nemzetközi verseny emeli a program érdekességét, mindhárom futamban jobbosztályú ügetők találkoznak s főként *Mikola, Katinka, Bajnok S., Listrac* és *Uzsorás* találkozása igérkezik nem mindennapi sportcsemegének.

A 34-es alapú hendikepben Valuta, Sterling, Bimbi, Apród of Pamuk és Elemér találkozása bir jelentőséggel.

A szombati ügetöversenyek 2 óra 30 perckor kezdödnek s tizenegy futam kerül lebonyolitásra.

Jelöltjeink:

I. Pusztaberényi m. — Baross ist.
II. Doba — Jónás id. — Marschall id.
III. Erzsike — Remady — H. Pale
IV. Margit S. — Jónás — Lepsi
V. Fickó — Kovács II. hajt. — Adam the Harv.
VI. Csalafinta — Zivatar D. — Bakafántos
VII. Mikola — Katinka Listrac
VIII. Bimbi — Valuta — Sterling
IX. Herkules — Sári bíró — Rozál
X. Ohio — Volga — Maya
XI. Zeppelin — Szépi — Lenke II.

Margit S., Fickó, Csalafinta és Mikola a szombati ügetőversenyek legesélyesebb pápályázói.

A PESTVIDÉKI VERSENY EGYLET 25 ÉVES JUBILEUMA

Nem éppen szerencsés körülmények között rendezi meg a Pestvidéki Verseny Egylet huszonötéves fennállásának jubileuma alkalmából kiirt versenyeit. A rendkivüli viszonyok következtében három nap elmaradt s a negyedik napra kiirt program megrendezése is csak ez utolsó órákban vált lehetségessé.

A Pestvidéki 25 éves fennállása alkalmából kiirt „Jubileumi"-díj rendkivül fontos eseménye lesz a lóversenyüzemnek, mert a feltételek szerint kétévesek is résztvehetnek az ünnepi számban. Ennek alapján tisztázódik, hogy a fiatal évjárat résztvevőinek tudása hogyan viszonylik az idősebb lovak képességeihez. Miután a kétéves évjárat egyik legkitünőbb egyede, Para Yokk, indul az idősebb lovak ellen, — rendkivüli eseménynek igérkezik az Aditi-mén találkozása *Junoval, Desperadóval, Bimbó H.*-val és *Pattogóval.* A súlyviszonyok nem kedveznek a Németh-lónak, mégis bizunk győzelmében, tekintettel klasszisára és Pesten mutatott formájára.

A Kezdők gátversenye a vasárnapi megyeri műsor második vonzó száma, amelynek összdijazását a földmüvelésügyi miniszter adományozta. Ez a futam a gátlovak derbyjének igérkezik, miután a háromévesek közül az ugrásokon legjobban próbáltak indulnak. Hat résztvevője lesz a Kezdők gátversenyének, *Muci* győzelmét várjuk, *Fráter* és *Addio mare* előtt.

A Kétévesek hendikepje kilences mezőnyében *Ritka* olyan kedvező elbirálásban részesült, hogy aligha talál legyőzőre.

Az idősebb lovak részére két hendikep van műsorba iktatva. Az ezernyolcszázötven méteresben *Blagueur—Nicolette—Számum* befutót várunk, míg az ezerszáz méteresben *Sári, Felvidék* és *Pók II.* közül várjuk a nyerőt.

A vasárnapi megyeri versenyek 3 óra 25 perckor kezdődnek s a különvonatok 2 óra 35 és 2 óra 58 perckor indulnak a Nyugati pályaudvarról.

Jelöltjeink:

I. *Adisababa—Leauge of Nat.—Máv.*
II. *Ritka—Evike—Jó reggelt.*
III. *Muci—Fráter—Addio mare.*
IV. *Para Yokk—Bimbó H.—Junó.*
V. *Libia—Riadó—Teri.*
VI. *Blagueur—Nicolette—Számum.*
VII. *Sári—Felvidék—Pók II.*

A vasárnapi megyeri versenyeken Adisababa, Ritka és Para Yokk kitünő esélyére hívjuk fel olvasóink figyelmét.

— A „Ferenc József" keserüvíz régóta kitűnően bevált háziszer megrögzött székrekedésnél és annak mindenféle káros következményeinél; biztos, enyhe és gyorsan ható természetes hashajtó, mely számos betegségnél az emésztést javítja és az étvágyat fokozza. Kérdezze meg orvosát!

Szendy Károly polgármester ajánlott fel serleget az esti körmérkőzés győztesének

Az Elektromos-pályán megrendezendő esti labdarugó körmérkőzés a legjobb hat, illetve hét magyar csapat között hétfön dől el. Ekkor tartják megbeszélésüket az érdekelt egyesületek.

Az esti mérkőzések létrejötte esetén Budapest polgármestere, *Szendy* Károly ajánlott fel értékes serleget.

Vasárnapi események

Az országos ifjúsági atlétikai bajnokság ma, szombaton délután 4 órakor kezdödik a MAC-pályán. Az ifibajnokságokra 212 nevezés érkezett az ország minden részéből.

Vasárnap a verseny második napja is 4 órakor kezdödik ugyancsak a MAC-pályán.

*

Kajakversenyzőink ma és holnap állnak rajthoz Münchenben a német bajnokságokon.

*

Kerékpáros válogatottunk Bécsben. Vasárnap délután áll rajthoz Nagy, Éles, Nótás és Boday a bécsi stadionban Ostmark válogatott legénysége ellen.

*

A Karakán Kajak Klub július 20-án délután ½4 órai kezdettel hármas csapatversenyt rendez a Szt. Margitsziget körül. Gyülekezés a MAC napozó tutaján. Nevezés és rajtszámsorsolás a helyszinen. A versenyre a rendező egyesület versenyhajót is kölcsönöz a versenyző felelősségére. Rajt a MAC tutajától. Az indítás 5 percenként történik.

ÉRDEKES...

NÉMETORSZÁG HABORÚS BAJNOKSÁGÁNAK ELŐDÖNTŐI

Vasárnap két mérkőzésen döntik el a döntőbejutást. Bécsben a Rapid játszik a Drezdai SC-vel, Stuttgartban: Schalke 04—SV Waldhof-Mannheim mérkőzést játsszák. Döntő július 21-én a berlini olimpiai Stadionban.

TILDEN CSAK ÖTÖDIK

Az amerikai összeállitás szerint a világ legjobb professzionista teniszezői a következők: 1. Budge, 2. Perry, 3. Vines (USA), 4. Nüsslein (Németország), 5. Tilden.

SPORTOLÓ NÉMET NŐK NAGY TABOROZASA

Július 21—25-én lesz Berlinben a Birodalmi sportmezőn a német női sportolók nagy táborozása. A táborozás jelszava: „Népies testgyakorlást a nők számára". A táborozáson csak az iskolai évjárat 500 tanulóleánnyal vesz részt.

NEUSEL ÉS LAZEK NÉMETORSZÁG BAJNOKSÁGÁÉRT

Németország félnehézsúlyú professzionista ökölvivő bajnokságáért augusztusban találkozik *Heuser* és *Kreitz* a „Deutschlandhalle"-ban. Ennél is feszültebben várják a nehézsúlyúak, *Neusel* és *Lazek* találkozását. Ennek a mérkőzésnek még nem találtak határnapot.

Július 13-án, délután ½3 órakor

ügetőversenyek

De a menyecske még korántsem illő ellentéte az óriás *Joo-Gov*-nak. Van ott még egy másik óriás is, neve *Mov*. Óriás, igen — de a törpeségben az. Azt mondják, egy városból való ama Gog-ma Goggal, vagy Amalekkel, vagy Góliáttal vagy minek tiszteljem; sőt, a kik szeretik a túlzást, azt is hirlelik, hogy egy anyának gyermekei. Milyen piczike, milyen rút s milyen tetszelgő és kevély ez a chinai Babszem Jankó! Az ember nem is hiszi, hogy nem valami kandalló párkányáról szabadult ide, mely párkányon eddig mint fejét hajtogató, nyelvét ötögető pagódli szerepelt. *Joo-Gov* és *Mov* nagy barátságban élnek s ha beszélgetnek egymással, *Joo-Gov Mov* barátját a tenyerére ülteti; s ha *Mov* elfárad, belebújik *Joo-Gov* zsebébe, ott aztán elalszik, mint valami mormotér.

A chinai telepen nemzeti szinház is van, melyen a chinai jongleurök igazán bámulatos dolgokat követnek el. Legérdekesebbek ránk nézve azonban azon népjelenetek, miket játéksorozatukba szintén fölvettek; ezekből némi fogalmat nyerünk a chinai utczai életről. Zenéjök, melyben szintén van részünk, nem oly barbár mint gondolná az ember, — hanem még sokkal barbárabb. Őrültek és mulyák tagolatlan zörgése ez! A szita, rosta, a reszelő és kapanyél szebben szólnak minálunk, mint a chinai császár „udvari zenészei“ által elkövetett döngetése és csipkedése a legfurcsább hangszereknek, melyeknek nyekkenéseit irtózatos bőgéssel és csuklással kisérik.

Szabaduljunk e rabvallató élvezettől s szökjünk át a szomszédos japáni telepbe, mely különös érdeket nyer három japáni nő által, kik ott pipáznak, kaczagnak s kergetődznek. Igazán kedves teremtések és határozott ellentétei feszes és ceremoniás chinai véreiknek. E japáni lányok a mi fogalmaink szerint nem ülnek ugyan „tisztességesen,“ de annál nagyobb grácziával. Különösen a legfiatalabbik egyaránt hóditja meg a civilisált urakat és asszonyságokat; mozdulatainak keresetlen bája, hamiskás mosolya és bárányszerü „kezessége“ megnyerő. A látogatók szivesen veszik meg e nők fényképeit, miket e triasnak élelmes apái és férjei vesztegetnek az ajtóban — drága pénzért. Tudvalevőleg a japáni nők nem nyomoritják el lábukat, de furcsa benyomást tesz a liszttel beporozott nyak, mig az arcz nincs kifestve.

Forgó János.

Az osztriga vagy szörbencs.

Ezen állat a puhányok seregéből, s jelesül a kagylók vagy lemezkopoltyusok osztályából való. Osztriga nevét a németből vette; szörbencsnek pedig azért mondatik, mert fel szokták szörbölni.

Az állat egy derékból áll, fej és végtagok nélkül, s jobbról és balról tetemesen össze van nyomva. Ha közelebbről megvizsgáljuk azonban, ugy találjuk. hogy a derék három egymásban fekvő dobozból áll. Kivül fekszik az ismeretes héj, mely két darabból (tekenyőből) áll. Ha ezen tekenyeket egymástól a szörbencsnyitóval eltávolitjuk, midőn a zárizom kettévágatik, előttünk van az eleven állat, valami formátlan, hártyás tömeg, mely minden állati szervet magában foglal.

Jelen ábránkon a felső vagy jobb tekeny el van háritva, s az állat az alsóban (a) fekszik, mint egy kis tálban. A második dobosz (c), melynek felső oldala szinte le van vágva, egy hártyás tömlő, mely a zár (b) felé a héjjal össze van nőve és köpenynek mondatik. Ez a szörbencsnél, mint sok más kagylónál egészen nyitva van, széle czafrangos, belseje pedig pillaszőrökkel van megrakva.

Sok kagylónak hasonló sorsa van, mint a szörbencsnek; életfogytig egy helyhez van bilincselve s nem nyilvánithat egyéb mozgást, mint a felső tekenynek fölbillenését és lecsapódását. Mások ellenben mozoghatnak.

A köpenyben találtatik a *szív* (g), mely két pitvarból és egy gyomorból áll. Itt látjuk továbbá a négy lemezt (k), melyek egy tömlőalaku részhez (i) feszülnek. Ezen hártyás lemezek a kopoltyuk, honnan az osztály nevét is kölcsönözte.

A köpeny üregén tul még a harmadik doboszszal van dolgunk. Ez a *d*-nél kezdődik, hol négy karéjt különböztetünk meg, melyek egy csatornává egyesülve a szájba vezetnek. A testnek azon részén, melyet a *h* betü jelel, fekszik a zárizom. A zárizom egyik tekenytől a testen keresztül a másikhoz fut, és arra való, hogy a héjat bezárja. Ennek ellentörője a ruganyos zárszalag, mely többnyire a héjon kivül fekszik. Feladata a tekenyeket egymástól eltávolitni és igy a héjat kinyitni. Az osztrigának, mint sok más kagylónak csak egy zárizma van, másoknak kettő, mint péld. a selymőcznek és gyöngyikének.

A tiszta viz homokos fenekén gyakran találni nyomokat, melyek kerékvágáshoz hasonlitanak. Ha ezeknek egyikét követjük, a nyom végén valamely kagylót látunk egyenesen állani. A vágás nem egyéb, mint az állat által tett utnak a nyoma. Ily utat a szörbencs, mint már mondtuk, nem tehet. Egy helyen kell annak maradni, mig csak külső erőszak által onnan ki nem mozdittatik. Egész életén keresztül nem tehet egyebet, mint héját kinyitni és bezárni. Ha a szörbencs valamely külső oknál fogva felfordittatik, ugy, hogy mélyebben fekvő tekenye felülre esik, tekenyeit mindaddig tátva tartja, mig a hullámok ismét visszafordítják. A veszteglésnek ezen szomoru képét a szörbencsen kivül még sok kagyló mutatja, melyeknél a mozgásszerv — a láb — hiányzik.

Ha a vizből egy épen menésben levő kagylót kikapunk, a tekenyek közül egy vastag izmot látunk kiállni. Ezen vastag izom nem egyéb, mint a kagyló lába, mely a fajokhoz képest nagyon különböző; a gyöngyikénél péld. épen olyan, mint egy szekercze, melynek éle lefelé áll, másoknál horogalaku, ismét másoknál kinyujtott nyelvhez hasonlit stb. Ha a lábat a kagyló összehuzta és ismét kinyujtja, lassacskán tova mászik, épen ugy mint a csiga a szárazon; némelyek ugorhatnak is, midőn a meghajtott lábat hirtelen egyenes állásba hozzák.

Folyamainkban csak a nagyobb kagylók vándorolnak, ellenben a kisebbek vagy egymáshoz, vagy más tárgyakhoz tapadtak. Ha egy ilyen kagylót elválasztunk, ugy találjuk, hogy az a héjából kinyuló szakálnál fogva ragadt oda. Ezen

Közönséges osztriga.

szakál hiányzik a szörbencsnél, minthogy lába sincs, de azoknál sem láthatni mindig, melyek szakállal birnak. Ha a lábon szakál foglal helyet, akkor a láb tövén egy gödröt láthatni, melyben apró lemezkék állnak, miáltal a gödör feneke csatornanemü lesz. Ezen csatornában erednek a szakálnak egyes szálai.

A berlini muzeumban van egy pár keztyü, mely a selmőcz szakállából készült. Hajdanta ilyeket a nápolyi király szokott uj évi ajándokul kiosztogatni kedvesebb emberei között. Az óriási góroncz (tridacna gigas) szakálla oly vastag, mint a zsineg.

Valamennyi szakállas kagyló szakállánál fogva más testekhez tapad, s helyét nem képes odahagyni.

A héjat a köpeny választja ki, olyformán, mint a magasabb szervezetü állatoknál képezi a bőr a körmöt, pikkelyt stb. A köpenyből valami tejforma nedv izzad ki, mely héjjá keményül; ezen sajátsággal azonban csak a köpeny széle van felruházva.

A mi az osztrigák szaporodását illeti, már Leuwenhock megfigyelte, hogy azok elkülönzött nemüek. Nyárban ugyanis oly szörbencsekre tett szert, melyek számtalan apró szörbencset tartalmaztak, s ezek oly kicsinyek voltak, hogy 120 egymás mellé fektetve csupán egy vonal hosszát foglalt el; vigan uszkáltak ezen állatkák a köpenyüregben, s mindnyája nőstény volt. Másokban tejnemü higságot fedezett föl, melyben az ondóállatkák legiója csillámlott; ezek voltak a hímek. Ezen nagy természetbuvár tehát bebizonyitotta, hogy a szörbencsek szaporodása rendesen történik s nem az iszapból származnak, mint sokan állitják, kik nem akarnak egyebet tudni, mint a mit látnak.

És ezen állitmányt minden kagyló igazolja. A nemzőszervek teszik a zsigerüreg (i) főtartalmát, és minthogy annak fala igen vékony, a szerveket kivülről is láthatni; a nősténynél sárgák, a hímnél tejfehérek azok. Érettség idején tömegesek hagyják el a peték a petefészket, s a kopoltyúk redői közé rejteznek, hol a viz hullámzása következtében odahatolt ondóállatkák által termékenyittetnek. Darab idő mulva kibúnak a fiak, magokkal hozván a héj durványát, s élénken mozognak egy hosszu pillákkal megrakott karéjka segélyével az anya keblében, mig eléggé erősnek érezvén magokat, odahagyják szülhelyöket s önkényesen bolyongnak a vizben. Ezen örömük azonban nem soká tart, a pillák összezsugorodnak, uszképességök elvesz, s az állatkák a viz fenekére sülyednek, hol állandó tábort ütnek. A kis kagylók az anyai testben különböző alakállapotokon mennek keresztül, ugy hogy a szülékhez egészen hasonlatlanok, s ez okból a folyami kagylók ivadékát is sok ideig idegen állatokul nézték, melyek a nagyobb kagylókban élősködők szerepét vinnék.

De térjünk már az életműködések vizsgálásához. A héjnak kinyilása által a viz annak belsejébe nyomul s egykorulag táplálkozást, légzést és szaporodást eszközöl.

A mely természeti tárgyat az ember saját hasznára szokott forditni, azt utánlátás és ápolás által nemesitni törekszik. Az alsóbb állatok közől főleg a szörbencs részesül ezen szerencsében.

Ha az evésről van szó, ebben a tekintetben a régi rómaiakhoz képest igénytelen proletariusok vagyunk: mi eszünk, hogy éljünk, holott a rómaiak az evésért magáért ettek. A mi legpompásabb lakomáink is micsodák a Lucull, Heliogobal és Vitellius vendégségeihez képest, kiket a történelem kéjencz és tobzódó nevekkel becstelenit meg? A szörbencs, melyet az inyenczek az izek országában királynéként magasztalnak, a rómaiaknál az első falatozásnak csak egy részét képezte, hogy az étvágyat a zenérnyelvekre, lángályagyra, papagájmájra stb. ingerelje. Krisztus előtt mintegy 100 évvel Sergius Orata épitett szörbencstavakat, melyekben azokat mészárszék hulladékkal és más ilyekkel táplálta.

A vasutak fölmentettek bennünket a szörbencsek szétküldése iránti gondtól. A rómaiak jobban értették ezt, mint mi, mert Apicius, a hires haspók Traján császárnak Itáliából Persiába küldött szörbencseket, melyeket ez ott elevenen költött el. A negyedik században kiment divatból a szörbencs, mialatt most ismét nyalánkságul szolgál.

A szörbencsek társaságban élnek: száz meg száz fekszik egymás mellett és egymáson, s az ugynevezett szörbencsponkokat alkotják, melyek sokszor jelentékeny terjedelmüek. 1809-ben Zéland szigete mellett egy ilyen fölfedezett ponk egész éven át ellátta Hollandiát szörbencsekkel. Legörömestebb tenyésznek köves vagy homokos fenéken s ezek is legjobb izüek, mialatt azok, melyek agyagos talajról vétetnek, roszak.

Európában minden állam üzi a szörbencshalászatot, ha fekvése arra való, mely a kormányok szigoru ellenőrködése alatt áll. A szörbencsfogás októbertől áprilisig tart. A sajkának mindenik oldalán egy kengyellel ellátott huzóháló függ, melylyel a szörbencs-ponkokon ide s tova eveznek, s midőn felhuzzák, sokszor 200 szörbencset is tartalmaz. Ha az osztriga még nincs négy éves, azt ismét visszavetik, a többi a szörbencstartóba vitetik. A szörbencstartók 300 láb hosszu s nehány lábnyi mély tavak, melyek deszkával vannak kibélelve és közvetlen a tenger mellett fekszenek, ugy hogy ár idején fris vizzel megtelhetnek, mely aztán apálykor ismét lefoly.

Ezen tavakban tápláltatnak az osztrigák. A fiatal ivadék, mely itt világot lát, gondosan kifogatik, s alkalmas helyen a sík tengerbe vettetik, hogy uj ponkokat képezzenek: ezt hivják *szörbencsvetésnek*. A chinaiak az osztrigákat porrá zúzzák, mint a gabonát elvetik és aztán a tengervizet rábocsátják. Ez ugyan hihetlennek látszik, hacsak azt nem fogadjuk el, hogy pusztán a porondokkal megtöltött kopoltyukat vágják ki az osztrigákból és azokat vetik el, midőn még azon előnyben is részesülnek, hogy a megmaradt szörbencsrészeket megehetik.

A kétéves osztrigák már termékenyek, de enni csak akkor jók, ha már négy-, ötévesek.

Habár szörbencs-ponkok egész Európa körül, sőt más világrészekben is találtatnak, mindazáltal az inyenczek minden országban ki tudták választani azokat, melyeket másoknál fölebb becsülnek; igy péld. Angolországban a colchesteri, Franczia-országban a cancalei, Németországban a holsteini,

latból. Iskolák, munkás-lakok, kórházi és ápoldaminták, török, tunisi és marokkói kioszkok s mindazon dolgok, melyek, mint mondók, tömeges vagy számos voltuknál fogva nem fértek a civilisatio templomába, az ezt környező téren csalják magukhoz és magukba a tudnivágyók és kívánsiak zarándok-seregét.

E „kiállitmányok“ közt alig van valami, a mi nagyobb vonzerővel birna ránk nézve, mint a népismére vonatkozó telepek, melyek közt legérdekesebbek a chinai és japáni lakházak. Mindnyájan, mióta emlékezni tudunk, sóvárogtunk a „mennyei birodalom“ félig leleplezett vagy félig födött titkai után, s mig szerencsént, arabot nagy néha jutott alkalmunk látni: eleven chinaihoz sohasem volt szerencsénk, legkevésbbé azonban chinai nőhöz, kinek mesés picziségü lábai példaszóvá váltak.

Ha a kiállitási épület magyarországi osztályából kilépve, balról a Szajna iránya felé tartunk: apró csöngetyűkkel és sárkányokkal, szalmából és gyékényből müvészien fonott ernyőkkel diszített házcsoportot látunk, melynek szellős csarnokai halmon épültek. E csarnokok oszlopainak karcsu derekát ismeretlen folyondárok futják körül, melyeknek aláfüggő virágharangjai egy kis tóban tükröződnek. E fölé egy szintén szokatlan szerkezetü hidat vontak, mely kapocs gyanánt szolgál egy nagyobb és kisebb ház között.

A chinai telepben vagyunk. A mi az idegenre nézve legérdekesebb volna: sajátképeni chinai lakház, olyan, minőt Kon-fu-cse házájában láttak irigylésre méltó utazók: nem nyitja meg számunkra a chinai embernek otthonát. Ezzel a kiállitási bizottság magát a chinai császár ő felségét vádolja, ki nem szivesen bocsátá népét a barbár francziák által rendezett nagy nép-bucsúra.

Már mikor az eredeti alaku és szerkezetü kapuhoz érünk, hogy egy fél frankért bemeneti szabadságot váltsunk: egy tőről metszett, telivér chinézerrel esik örvendetes találkozásunk, kinek leborotvált koponyája közepéről oly hosszu, sürü, fényes fekete és selyem-lágy konty függ alá, melyért méltán megirigyelhetné őt bármely nő. Épen sarkát verte a béresostor formára sodoritott haj, melyet, ha hátul alkalmatlankodott, karjára füzött s igy lógatá le elől. Igazi tatár-mongol arcz volt, puha olajszin bőrrel, kiálló pofacsontokkal, apró, aczélfényü, fekete, rézsút metszett szemmel, melynek külső sarka magasabban áll a belsőnél. De e vonások mégis szelidséget és értelmet mutattak.

Alig várjuk, hogy beléphessünk az egyik házba.

Chinai csecsebecsékkel, elefántcsontból bámulatos müvészettel faragott tornyocskákkal s eszközökkel, gyönyörü porczellán csészékkel, drága legyezőkkel, szögletes érmekkel, ragyogó szövetekkel, theával, czukorkákkal, „mennyei“ süteményekkel stb-stbbivel ellepett asztalkák s állványok mögött, két chinai nő ül emelvényes pamlagfélén, kiknek egyikén meglátszik, hogy „Csin“-országból való, mert igazán „csinos“ s annál is inkább az, miután ily kiadásban nem láttunk még nőt, legkevésbbé pedig csinosat.

Ott ültek és meg sem moczczantak. Az ember szinte porczellán alakoknak tarthatta volna őket, mint azokat, miket árultak, ha néha-néha pillájukat nem mozgatták volna. Vagy tán ez is valami gépezet folytán történt? De mégsem; az „eredeti“ chinai czikkek közt sok volt ugyan, a mi Párisban készült, de e két nő mindenesetre chinai termés, akár porczellánból van, akár husból és vérből. De nini, élnek, sőt az egyik el is tüsszentette magát, s ha még most is kétkednénk, megbántanók őket, mert amaz legyezi most magát, mialatt nehány szót ásitva, fordul társához. Ásitva mondom, jóllehet nem ásitott; de torokhangon s tátott szájjal beszélt, s igy a mi európai ásitásunkra emlékeztetett.

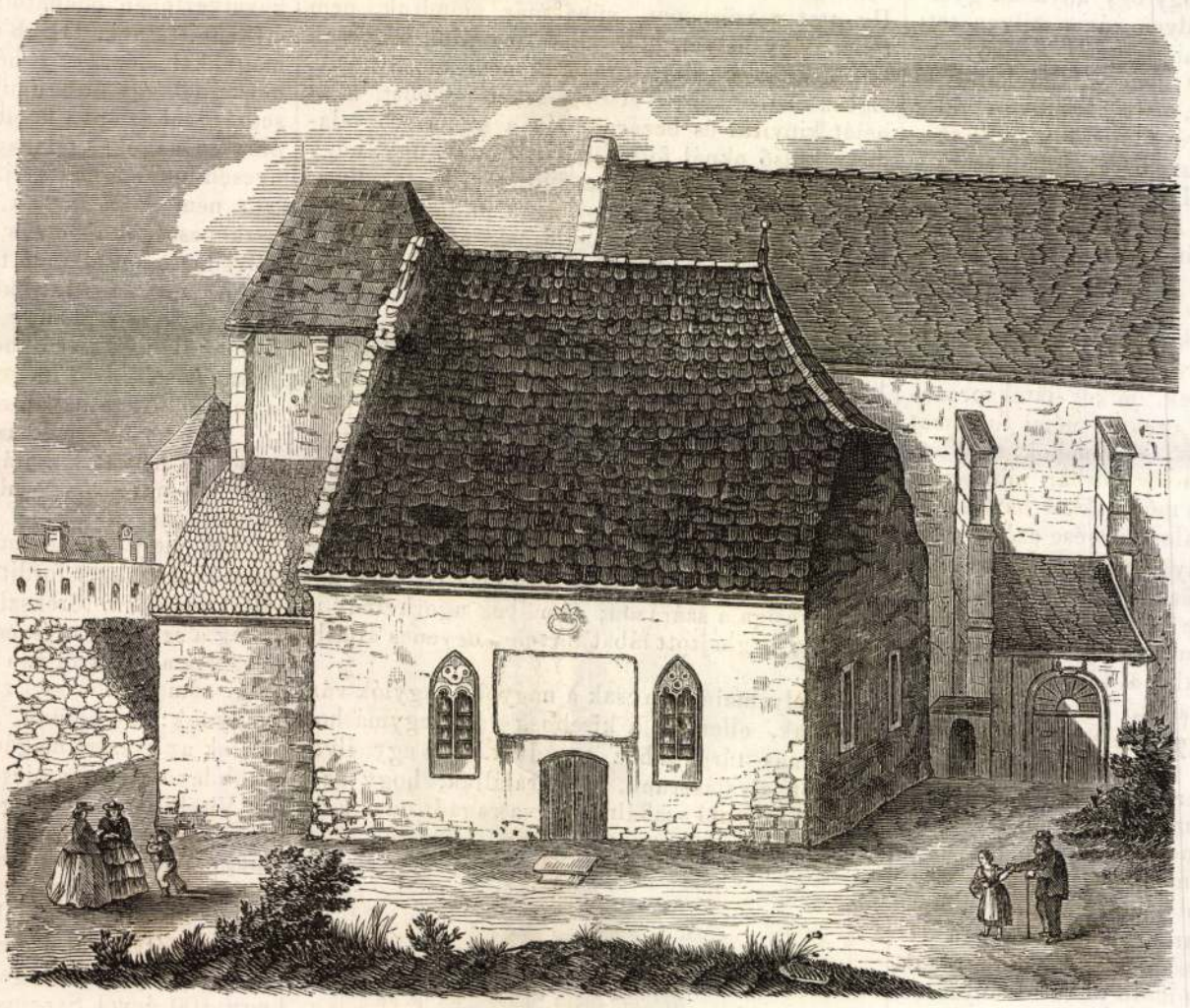

Nagy-enyedi képek: 3. A lutheranus egyház (északi oldalról.) — *Nemes* Ödön rajza után.

E két nőben van szerencsém önöknek *King-Foo* asszonyt és *Ah-Jing* kisasszonyt bemutatni. *King-Foo* nem volna érdektelen, ha *Ah-Jing* nem ülne mellette, ki, noha nem több 12 évesnél, tökéletesen ki van fejlődve s oly csinos arcza van, hogy nálunk Magyarországon is, hol bővében vagyunk a szép nőknek, számot tenne. Az európai nő előtt legelőbb is frizurájuk tünik föl. Csodálatos architekturája ez a hajnak, melyet valami tapaszszal vagy péppel meggyúrnak s lemezekké, rózsákká, tölcsérekké lapitva, gömbölyitve s vájva, nehány fa rudacskára ugy fölcsavaritanak, hogy onnan hetek mulva sem fejlik le, mert az igazi chinai frizura oly tökéletes, oly müvészi, hogy annak fölépitéséhez nem lehetne hozzáfogni minden reggel, mint itthon; ahoz sok idő kell s igy sokáig el is tart.

Ah-Jing arcza inkább kerek és piros mint a rózsa; homloka fehér, szeme, noha rézsut, mégis szép s oly hosszu pillái vannak, hogy— mert épen melege van — tán szellőt is hajt velök a kissé megeresztett kebelkendők mögé. Lábát, ha megkérik, kitolja aranyhimes szoknyájának széle alól s aztán van mit bámulni ezen a piczi pityókán, mely csakugyan nem való a járásra, a mint hogy egész járása nem is egyéb mint nehézkes biczegés, mely sokat von el az egész alakocska bájából. De hát chinai atyámfiai előtt ez igy van jól s igy van szépen.

Képek a párisi világkiállitásról: A chinai óriás és törpe.

King-Foo, a másik nő, már asszony, kis felesége *Joo-Gov* urnak, kivel nem tanácsos összetűzni. Ez a chinai kamasz csak nyolcz láb magas s kontya vastagabb az elefánt ormányánál. Jaj annak, ki nejét megsérti! Lábának kis újjával, minden erőlködés nélkül, a házakon, a kiállitási palotán, a Szajnán, s tán még magán Párison is keresztül tudná röpiteni a vakmerőt. Rátartó is roppant termetére, mely annál nagyobbnak látszik, mert uszályos ruhát visel, tarkát mint a szivárvány. Nyakában nagy arany láncz, kezében legyező. És mellette ott tipeg csöpp felesége, kinél szófogadóbb és hivebb tán nincs is a föld kerekén. S a mi nem telik ki szerelméből, azt pótolja félelme. S nincs-e oka a félelemre, ha ez a roppant chinai torony gyöngéden lebocsátkozik hozzá, hogy egy nagy üregnek szélével, mit más embernél ajknak nevezünk, illesse nejének arczát?

1390. (Ant. Szerdai. „Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis“ pag. 58. 59.)

1437. Ez Erdélyre nézve siralmas év Enyedet a szerencsétlenség középpontjává tette. Zsigmond császár és királynak a husziták leverésére kierőszakolt adói s talán a földesuri nyomás is Erdély pórosztályát felkölték. Ezek Márton és Antal vezéreik alatt fölkeltek s különösön a Nyirség, Szilágyság, s Szamos-mentével érezteték földesuraik s a kormány elleni haragjokat. A nemesség Tordán gyülést tartott, szövetségre lépett ellenök s Csáky László erdélyi vajda eredménytelen ütközetet vivott velök; ennek következtében Apátiban ideiglenes békére léptek, melyben a obbágyok földesuraik ránti tartozásai szabályoztattak.

De Antal a pórhad vezére nem tartván meg a feltételeket, Kolozsvár alá száll, hol maga elfogatik, sergét szétverik.

A végső jelenetnek szintere az enyedi kastély volt. A menekülő pórok itt kerestek menhelyet, de a nemesség utánok rohant s december 15-én a kastélyt bezárván, az egész várost feldulta, felégette. (Thuróczi IV. 22. Éder. „Observat. ad Felmer“ s utánok Szalai. „Magyarország története“ II. köt. 339. 400 lap.)

Nagy-enyedi képek: 1. A reformátusok egyháza — (*Nemes* Ödön rajza után.)

1551-ben Izabella királyné biztositja vagy is inkább Balassa és társai által biztosittatja a káptalant e kastély visszaadásáról, melyet csak bizonyos okokból, ideiglenesen foglalt el. (Ant. Szereday „Not. Capit. Alb. Trans.“ 170. 171. p.)

Az ezt tárgyazó fontos okmány kétségkivülivé teszi, hogy az enyedi kastély a fehérvári káptalan birtokában volt. Miként jött oda, arról nincs eddigelő adat. Hogy itt már sem Kis-Enyed, sem más helység nincs szóban, bizonyitja épen ezen lefoglalás a királyné részére, melynek — csak egy fontosabb pont s Martinuzziról lévén szó, épen egyházi kastélylyal szemben, — van értelme. Különben ezen birtoklást a káptalan nevét tartalmazó feliratok s a nem sokkal később bekövetkezett világiasitás (secularisatio) még kétségbevonhatlanabbul bizonyitják.

1556. Ez évben a gyulafehérvári káptalan világiasittatik s birtokai, tehát ezek között Enyed is fejedelmi kézre jut. (Gr. Kemény József Not. Capit. alb. I. 35. lap.) Ekkor történhetett, hogy a Bethlen féle ház s illetőleg a kastély főkapuja feletti 1541 évszámot mutató kőtáblát, melyen a káptalan felirata volt, bevagdalták s olvashatlanná tették, mely csak most, a 48—9-ki évek után történt helyreállításakor tünt ki ujra, fenn a *Capit* szó s alól az emlitett évszámmal.

1559. Enyedet Báthori Zsigmond jegyajándékképen nejének Mária Christiernának adta volt. 1559. április 8-án ez az enyedi uradalmat Báthori Endrének, mint ujonnan választott fejedelemnek visszabocsátja.

1564. Ez évben az enyedi nagy templomban történt azon nevezetes egyházi gyülés, melyben az azelőtt egyesülve volt protestánsok végképen elszakadtak egymástól és a mely mindazonáltal azon igaz vallási tűrelemnek veté meg alapját, mely mai napig virágzik Erdélyben.

Már az 1263-ik tordai országgyülés kijelölte az itteni teendőket, ezen szavakban: „Végezetre minthogy a vallás dolgában s nevezetesen az Urvacsorája iránt a magyar és szász eklézsiáknak papjaik között nincsen egész megegyezés. A honnaz ezelőtt két esztendővel a Felséged (János Zsigmond) engedelméből Medgyesre synodus gyüjtetett vala, a végre, hogy a Sz.-Irásokból megvizsgáltatván, a mennyiben még fennmaradott volt, ez a vetélkedés eligazittatnék. Hogy azért az Isten dicsősége a sz. irásból minden kegyes embereknek jobban-jobban kitessék, végeztetett: hogy az eklézsiáknak tanitói és más istenfélő, a sz. irásokban jártas-kőtes emberek, mindazok, a kik az úrvacsorájában a Krisztus tulajdontestét testiképen jelen lenni vallják, mint azok, a kik sacramentariusoknak neveztetnek és az úrvacsoráját jegynek, jelnek tartják, tizenötöd nappal az után, hogy Felséged isten segedelmével Fehérvárra érkezik, Enyed városába gyüljenek stb. — (In actis Dietae Torden. An. 1563 in die S. S. Trinit. Bod Szt. Polykarpus a 10—11 lap.)

E nagy egyházi gyülés 1564-ben csakugyan megtörtént Enyeden, hová János Zsigmond rendeletet küldött, mely az előzmények után ekként szól: „Ha pedig a mit akarnánk (e békés együtt maradás) véghez nem mehet, legyenek istenes jó igazitások és rendelések az eklézsiában annak csendességére, hogy a szász eklézsiában, és valakik valják a Krisztus testének az úrvacsorájában jelen voltát, lehessen egy bizonyos püspök, tisztességes kegyes életü tudós ember, ki az Isten nyájára serényen vigyázzon, ki az eklézsiákat a hitnek egyezségében a czeremoniáknak egyenlő formájokban és a jó eklézsiai fenyitékben igazgassa; a bünösöket pedig és az engedetleneket méltó büntetéssel megbüntesse. Ellenben pedig azoknak is, a kik különböző értelemben vagynak és a Krisztus testének testi képen való jelenlétét nem hiszik, *külön püspökjök legyen*, kinek gondviselése és vigyázása által az ő szokott rendtartások és czeremoniájok szerént azoknak is eklézsiájok az eklézsiai fenyitékben az evangelium szerént igazgattassék. — És igy mindenik az ő különös határában és hivatalában a maga alatt valókra vigyázzon, és igy avagy csak ezen az uton az egymás között támadó veszekedések és ellenkezések csendesitessenek. (Pápai Páriz Rud. Rediv.“ ad h. an. 1564.)

Az enyedi gyülésre három prot. superintendens jelent meg: a lángszónoklatú Dávid Ferencz és Alesius Dénes a magyarok, — és Hebler Mátyás a szászok részéről.

De nem egyezhettek meg s két felekezetre szakadtak. Ettől kezdve vették fel Hebler hivei a *lutheranus*-, Dávid és Alesiusei a *reformatus* nevet. De Dávid Ferencz két év mulva az unitarius dogmákat fogadta el s igy Alesius lett az első ref. püspök Erdélyben. (Bod Péter „Sz. Polycarpus“ 13. lap.) Az egyházi gyülések ezentul is télben Enyeden, nyárban M.-Vásárhelyt tartattak.

(Folyt. kövek.)

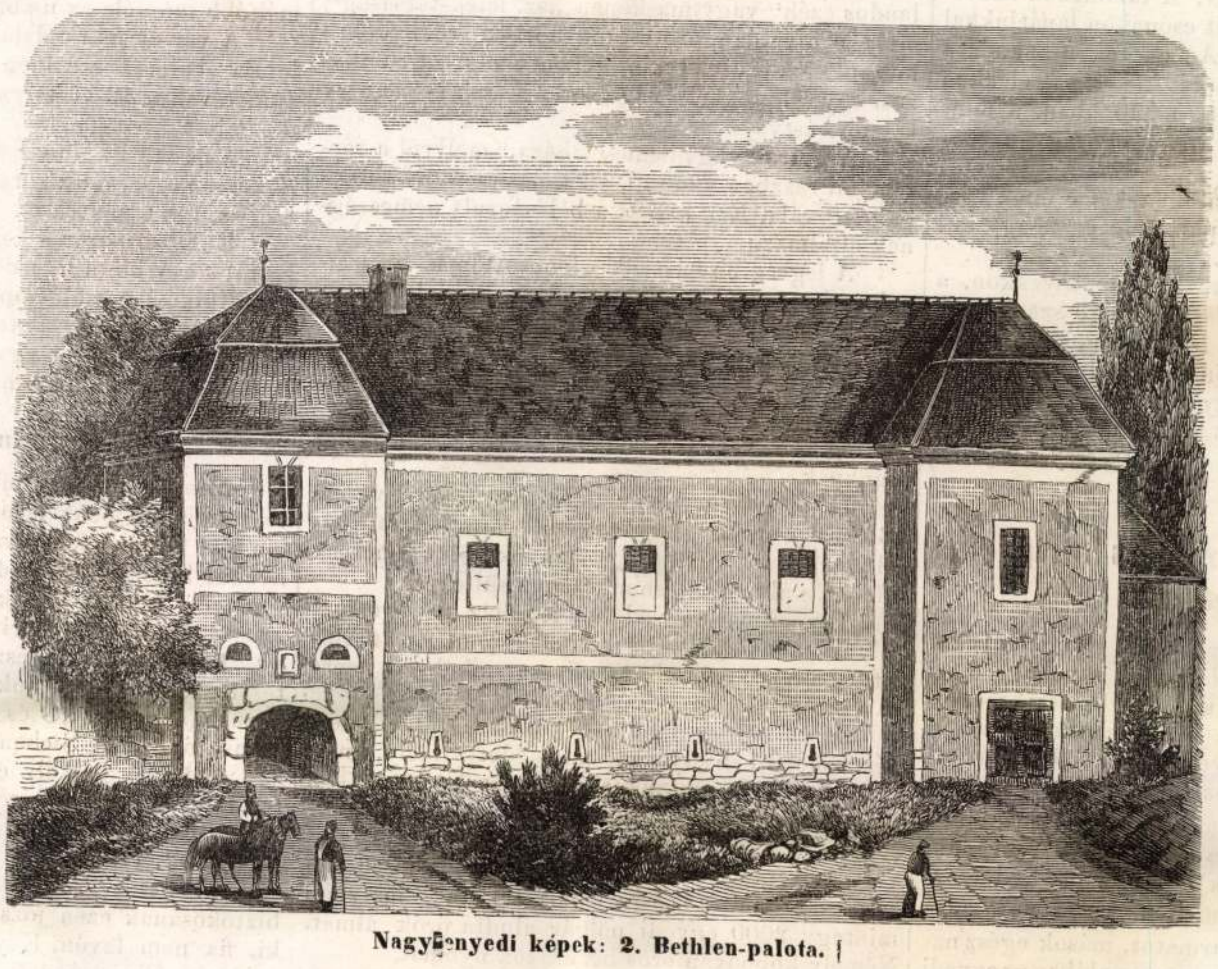

Nagy-enyedi képek: 2. Bethlen-palota.

Képek a párisi kiállitásról.

(Chinai és japáni telepek. — *Joo-Gov* az óriás és *Mov* a törpe. — *King-Foo* és *Ah-Jing* asszonyságok. — Chinai és japáni áruczikkek.)

Ha a kiállitási épület belsejében a gépek dübörgése, az ezerféle termény, iparczikk, müremek látása s a folytonosan föl-aláhullámzó tömeg zsibongása elfárasztott: kilépsz az épületet környező térre, hol azon tárgyak, melyek kiterjedésök miatt az épületben nem találtak helyet, a roppant körpalotán kivül, külön házakba, palotákba, templomokba, kertekbe, sátrakba s külön bekeritett udvarokba kerültek, hogy ott táruljanak a világ szeme elé. Egy óriási, a legmagasabb tornyokkal vetekedő világitó-torony, mely valamely franczia kikötőbe van szánva: szintén „kiállitási tárgy,“ melyet magassága zárt ki a sajátképi tár-

melylyel a kikötő egy részét a hullámok önkénye elől akarják biztositani. Két ily kőgát védi eddig Fiumét s most az egyik meghosszabbitásán müködnek. Miután a munkálat santorinói földdel, vagyis márga-mészszel történik, igen pontosan megosztott müködést kiván, hogy egy oldalról elégséges követ, más oldalról a szükséges kőragaszt idején hozzák, mert a kettő egyesülése a vizben csakhamar megszilárdulván, a maradt hézagok nehezen lennének betölthetők. Az a rész, hol most dolgoznak, mintegy 150 ölnyire nyúlik be a parttól, hol a víz mintegy 60 láb mély. Naponkint egypár száz ember foglalkozik e munka körül.

De ime, azt mondják, egy kis gőzös jő. Odahagytuk tehát a kőgátépitést, mert a kőgát tenger felé eső részének ember magasságnyi falazata van, a kirakodó hely védelmére, hogy oda ne csapjon fel a hullám s igy innen a tengerre szabadon nem látni ki. Csakugyan jött a kis gőzös; de mily kis gőzös? — Csak fiagőzösnek mondaná akárki is, ha csak a mi dunai gőzőseinket ismeri is. Csak alig valamivel nagyobb, mint az a kis „Dráva" hajó, melyet Pesten gyakran látunk valamely fahajó ránczigálásával vesződni. Láttára bárkinek is a nagy konczczal vesződő ebecske jut eszébe. De a most érkező kis gőzös egészen máskép tünik föl. Olyan mint a Goliathtal harczoló Dávid, vagy a nádas sűrüjében elsurranó kigyó, mely ott is átbuvik, hol mi át sem látunk. A térképező tengerésztisztek gőzsajkája ez.

Amott pedig mit látunk? Egy kis lánycsapat lépeget a part széléhez. Mindössze ötön vannak, velük egy koros hadi tengerésztiszt. A lánykák mind egyformán öltözvék. Rövid fehér szoknyájuk világos kék selyemmel van diszitve s hasonló selyem a ruhaderék. Csónakba lépnek, könnyedén, gyorsan s oly biztos lépéssel, hogy bármely hajósnak becsületére válnék. A csónak csak meg sem ing alattuk. A legkisebb a csónak elején foglal helyet, a többi párosával ül egymás mellé, — a kormányt az öreg tiszt tartja. Az első vezényszóra mindenik fogja evezőjét s a másodikra az öt evező-csapással egyerővel indult meg a kis csónak, mely a kikötőnek a kőgát által védett részében, a sima vizszinen nyugodt meg és sebes, de még sem röppenő sikamlással szállt tova. — A mint a szép csónak a kőgáton tul ért, a kőgáttól fedett oldalon egy más hasonlón kékbe és fehérbe öltözött, — csakhogy itt a ruhaderék volt fehér s a ruha kék, — szintén ifju hölgyektől vezetett csónak került elébük. Mindkét csónak a habok között tánczolva járt. A találkozók tisztelegtek, az evezőket mindkét csónakon lapátjukkal föl a rúd talpára álliták. Az evezők csapkodása nem zavarta a beszédet s a két kis csapat élénken csevegett és gyönyörködött a habokban, a mint azok csónakaikkal játszva, őket oly lágyan rengetgették.

Sötétülni kezdett, a mint a két csónak versenyre támadva, vissza a part felé egy nagy kanyarulót vetve, megindult.

Ekkor már az egész város az utczákon, a sétányokon volt. Kik az olasz nők égő szemeiben, fekete hajában, könnyü lépteikben, szógazdag csevegésökben méltán gyönyört találnak: ilyenkor a corsora siessenek, nehogy a gyorsan repülő idő után, ha az óra tizenegyet ütött, mint kárvallott sohajtozzanak. *Kenessey Albert.*

Nagy-Enyed, régészeti és történelmi tekintetben.

Magyarország erdélyi részét nyugatról keletnek két, csaknem párhuzamos utvonal metszi át: a várad-beszterczei s az arad-brassai, melyeket éjszakról délnek ujra két párhuzamos vonal vág: a Maros-Vásárhelyen átmenő beszterczebrassai s a kolozsvár-szász-sebesi.

Ezen utóbbi utvonalnak mintegy középpontján fekszik *Nagy-Enyed* (a szászok Strassburgnak, az oláhok Ajudnak hivják); az egykori Erdélyország első megyéjének Alsó-Fehérnek fővárosa.

Némelyek római gyarmatot, mások egész nagyobb várost keresnek e helyen s valóban az enyedi patak mentén római temetkezés nyomai láthatók; az ut *Apulumtól* (Gyula-Fehérvár) *Salinae* (Thorda) felé itt ment keresztül; sőt egy pár római iratos követ is találtak itt, melyek e nézetet igazolják.

Mindezen hozzávetésekkel itt nem foglalkozva, azon adatokra szoritkozunk, melyek Nagy-Enyedet régészeti ugy, mint történeti tekintetben érdekessé teszik.

Nagy-Enyed a Maros mellett igen is középponti helyen feküdvén, mindazon csapásoknak ki volt téve, melyek az országot érték s igy teljességgel nem dicsekhetik, azon boldog vidékek sorsával, melyeknek „*nincsen históriájok.*"

Utban fekvő helyzete korán kényszerité lakóit, hogy oltalomról gondoskodjanak és igy, mint alább látni fogjuk, kastélya már 1241-ben készen áll; kevesebb, mint egy századdal utóbb a csak nem régen leontott lutheranus egyház és most romban heverő parochia is megépül s ez egyház szük lévén, a következő évszázad tágasabbról gondoskodik; valamint erődeit is tágasabbra terjeszti, — ezt is paplakkal látván el; — és ezen épületek kölcsönöznek Enyednek érdeket a régész előtt.

I. Régészeti rész.

1. Az egyház-kerités.

Az egyház-kerités, vagy a „vár" rendetlen több szöget képez, melyet hajdan az enyedi patakból vezetett vizzel tölt sáncz vett körül.

Fő bejárata valószinüleg régebben is ott volt, hol ma van: azon épületen át t. i. melyből *Bethlen Gábor*, Erdély legjelesebb fejedelme, *a mindenütt épitő*, palotát, vagy inkább, mint enyedi uradalma főhelyén, szállohelyet épittetett.

E lak földszintjén, melynek pár év előtti rajzát mellékeljük, mielőtt az főtanodai testgyakorló-intézetté alakittatott, még látni lehetett a lőréseket; valamint a kapu között maig is láthatni az őrök tüzelő helyeit a falban.

Az átidomitáskor oly góth betüs cserepeket találtak földjében, melyek XIV-dik századbeli használatra utalnak.

Az alsó rész Bethlen s illetőleg ennek első neje *Károlyi Zsuzsánna* idejében, ki férje ajándékából birta, a földszint, ugy látszik konyhául használtatott; legalább egy négyszögü üreg, melyen az ételt csigán huzhatták fel, erre mutat. A derék fejdelemnő, mint Báthori Gábor foglya is lakta ez épületet.

A főbejárat felett látható a történelmi részben alább emlitett kőtábla, melyen e *Capit* . . . szórész és 1541 év szám az enyedi uradalomnak a fehérvári káptalan által történt egykori birtoklását bizonyitják.

E főépületen kivül a vár szögletein sőt oldalában is több bástya áll, melyek azon czébről veszik nevöket, mely azokat épité veszély-, és béke idején használta s használja mai napig. Igy vannak lakatos, szabó, mészáros, szűcs, csizmadia, fazékos stb. bástyák. Legeredetibb multu a „kalandos czéh" vagy másképen „sz. lélek-társaság" mely e kiválóan protestans körben, régi időkre mutat s szerkezet tekintetében a mai „temetkezési egyesületekkel" vág össze. Ennek is van egy kisebb bástyája.

Az „urak vagy nemesek háza," melyről a történelmi részben van szó, alkalmasint a „Bethlen-palota" vala. Ezt kellett a beléstorult nemességnek oltalmaznia.

A legrégibb bástyák a leontott luth. egyházzal egykoruak (XIV-ik század); a legujabb (szűcs bástya) XVII-ik századi épitmény.

2. A lutheranusok egyháza.

A csak mult évben leontott lutheranus egyház egyike volt legérdekesebb régészeti emlékeinknek.

Régészeti becsét emelte, hogy az évszám 1333 szép barátirással meg volt rajta, s falain belől igen csinos mivű falfestmények voltak, melyek a leontás által teljesen megsemmisültek.

E nem nagy terjedelmü egyház Róbert Károly idejében épült *átmeneti modorban.* Egy tekintet rajzára elárulja, hogy egyszersmind védelemre vala számitva.

Mert az egy hajóju egyház szentélye felett két emeletü bástyázat emelkedett, mely, mig alólról nők és gyermekek fohászt bocsátának a mindenhatóhoz, golyóit és köveit szórta az ellenségre.

A szentély alatt több ágra futó teljesen betelt csontkamrát (ossaricum) találtak, melyben mintegy 2000 enyedi polgár aludta örök álmát. Némely koponyán erős bezúzások nyomai.

A sekrestyébe díszes pálczamüvel ellátott ajtó nyitott; a hátulsó három ablak kerek volt s a fülkékben az evangelisták képei. Fenn a bástya nagy része faragott kőből, kiálló fedéltartókkal.

Ezen egyházhoz tartozott a legrégibb papilak is, mely mint reform. tanári szállás, 1849-ben égett le. A felső falába berakott „agnus deit," hogy az idő foga meg ne eméssze, mult évben én vétettem ki. Nevezetes sajátsága még ez épületnek, hogy pinczéje alatt még egy második is van melyből kémény-forma buvóka halad fel egész az emeletig.

3. A reformatusok egyháza.

Hatalmas csucsíves épület, oly vastag toronynyal, mely sok lőrésével inkább óriási négyszögü bástyaként tünik fel s rendetlen ablakaival szintén átmeneti épitésmódort árul el.

Ez már tekintélyes három hajóju épület volt, az alapban és szögleteken faragott kőből épitve. Különös erősséggel és szabatosan vannak kiállitva a toronyba nyiló ajtók, melyek ezen termekhez hasonló üregekbe, méltóan voltak benyitva.

Ez egyház, ugy látszik a régi kisebb vár közép falára támaszkodott, melyhez a kis egyházat is egy kirugó támaszláb kapcsolta; különben mind a torony, mind az egyház igen nagy méretü. A szentély jóval kisebb s hálósan van boltozva.

A hármas hajó régebben boltozva lehetett; de ez vagy az 1658-ki vagy az 1704-ki veszélykor beszakadhatott; legalább a fedél alatti egész falmagaslatig látható czikornyák azt mutatják, hogy 1800 előtt csak padolattal (plafond) volt ellátva.

Ekkor mind az oszlopok, mind a fedélzet átidomittattak, kerek boltra s az oszlop közökben nyert ür tágas karzatokká, nyomott boltivek felett.

Az 1849-ki vész alkalmával az egyház fedele nem, csak belszerelése szenvedett. A vas rácsozatok, sőt a harangütők is elvitettek, mondják, a rablókat az óra ketyegése riasztotta vissza, hogy a harangokat is le nem vágták.

4. A lutheranus (szász) lelkész lakása.

Egykorunak látszik az utóbb leirt egyházzal. Elcsapott lóher-levél ajtókkal van ellátva s a XVI-ik század festék-cziczomái még jól kivehetők rajta. Rajzát érdekesnek látjuk közleni azért, mivel polgári használatra szánt középkori épületeink száma országul is igen kevésre olvadt le.

5. A kápolna.

Igy nevez a nép egy kis dombot a Miriszló-, ma „Kollegium utcza" végén, hol még pár nagyobb kődarab szemlélhető.

Az 1704-ki vészkor, küzdés közben elhullt deákok emlékére épült kápolna romjai azok, melyet a kegyeletlen utókor elhagyott porlani. Illő, hogy egy kegyeletesebb korszak fiatalsága ujra megemlékezzék rólok

6. A közös sir.

Ez már nem régiség, de annyival emlékezetre méltóbb tanujele az ujabb időknek.

A vár éjszaki oldalában, Bethlen Gábor palotája balján, szemben a főtanoda legnagyobb épületével, a 48-ki harcz idejében tágas mészgödör állott.

Az 1849-ki január 8—9-ki véres napok után a városon szerteszét talált polgárokat, mintegy 400-at, ide temették el.

E „közös sirt" a kegyelet gyász szinü rácsozattal s egy ide ültetett szomoru fűzzel diszitette fel. Fülkéjébe emléklapot is akart állittatni, de ez a Bach kormány alatt betiltatott.

E sir évenként egyszer kivilágittatik a szerencsétlen áldozatok emlékére.

II. Történelmi rész.

Mind rövidség, mind könnyebb átnézhetés tekintetéből, jónak látom az Enyed városa s különösen annak „kastélya" fölött elvonult eseményeket korszerinti rendben adni elő; hozzá függesztvén ez eseményekhez mindenütt a forrást, melyből adataimat meritettem.

1239. Ez évre teszik Enyed városának épitését azon krónikásaink, kik Enyedről megemlékeznek. (Huszti. „Ó és uj Dácia" 127 lap. Haner. „Das königliche Siebenbürgen" VIII. lap.)

1241. A kastély épitésének éve, állitólag a tatárok jövetelének hirére. (Huszti előbb emlitett müve 167-ik lapján.)

1292. II. Endre királyunk helyben hagyja Arnold szász Comes özvegyének, mint Enyed biztokosának ezen jószágáról való rendelkezését, ki, fia nem levén, Enyedet leányának s illetőleg vejének Christiánnak hagyományozta. (Fontes rerum austriacarum. XV. Tom. 180 lap.)

Itt azonban az a kérdés, az erről szóló okmányban nem Kis-Enyedről van-e szó? Erre most már adatok hiányában nem felelhetünk.

1390. Mária királyné a fehérvári káptalannak kilenczed-szedést enged Enyeden, mint saját birtokában. Datum in Temesvár, proy. die Domin. post festum Epiphaniarum Domini Aejusdem

*

Vas. Ujs 1867. 49 és köv. ll

A nagyenyedi vártemplom.

Milyen hasznos dolog a legáció? Hogyan lesz a diákból ur?

Irta: Benedek Elek

Benedek Eleknek, a nagy magyar mesemondónak „Edes anyaföldem" cimü önéletrajzából közöljük ezt a visszaemlékezést. Benedek Elek a székelyudvarhelyi kollégiumnak volt diákja.

A diákból ugy lesz ur, hogy a hatodik osztály egzámenje nem egzámen, hanem — rigorozum. Magyarul: szigoritott egzámen. Aki ezt a szigoritott egzámént kiállja, abban a pillanatban urnak szólitják még a professzorok is. Ahogy kilépnek az auditoriumból a folyosóra, az ujdonsült urak első dolga, hogy cigarettára gyujtanak. Mostantól kezdve nem kell törni fejüket, hol is szippantsanak el egy cigarettát. De nemcsak cigarettára gyujtanak, amint a folyosóra kiözönlenek, de gyermekes boldogan kiabálják egymás nevét, tagolva, hosszan elnyujtva, s ami fő, az ur-at hozzá ragasztva, igy ni: Be—ne—dek E—lek—ur!

Ó, de szépen hangzik, ugy-e? Eddig, ha valaki keresett, bekiáltotta a vén kollégiumba a nevemet, tagolva, elnyujtva, de egyszerüen ur nélkül. Ezentul hozzátoldják az urat. Eddig, ha feleletre szólitott a professzor ur, fel kellett állanom illedelmesen. Ezentul ülve maradok s ugy felelek. Eddig nem volt jussom, hogy eklézsiát válasszak s „hivatalosan" hirdessem Isten igéjét. Ezentul én is sorra kerülök s kedvem szerint válogathatok az előlem még el nem szedett eklézsiák közt.

Hát, most majd hivatalosan járunk legációba. Akkreditált követei leszünk a vén kollégiumnak. Nyomtatott ajánló levelet kapunk, amely rövid, vallásos elmélkedés s egyben ajánlólevél is: benne a nevünk. Minden eklézsiáról tudjuk, hány olyan család van ott, amelyik az ajánlólevelet elfogadja s azt legalább egy pengő forinttal meg is váltja. Ki-ki annyit vásárol, darabja, gondolom két krajcár, de ezt a nagy summát majd csak akkor fizetjük, ha a legációból visszajöttünk. A legnagyobb summa lehet ötven krajcár, — bizony, nagy ez egy diáknak legáció előtt.

Öreg iskolatársaimmal, ha össze-összetalálkozom s

Az Erdélyi Magyarnap.
(Pesti Hirlap) 1938. dec. 18.

A nagyenyedi templombástya udvari része. A fejedelemasszony háza.

Bethlen főiskolája, fél egyetem, bölcsészeti és teológiai karral.

A hires intézeti vándorként érkezett Nagyenyedre, azzal a szándékkal hozták ide, hogy alkalmas időben tovább viszik, vagy talán visszahelyezik ősi székhelyére. Apafi fejedelem rendelkezőlevele igy is ir az áttelepitésről: *„Nem lévén mostan erre alkalmasabb hely Enyednél, mind a collegium jószágára s mind egyéb dolgokra nézve, szállást és maradást odarendeltük...“*

A hatalmas intézetet először nem is a legnagyobb örömmel fogadták az itteni polgárok. A hires professzoroknak nagyobb volt a tekintélye a legelső polgárénál is és bizony a hatalmi féltékenység nem volt ismeretlen az enyedi polgárok előtt sem...

No, de hamarosan eltüntek ezek az ellenérzések, a nagyenyedi polgárság szivben, lélekben végül is annyira egybeforrt kollégiumával, mintha az Uristen mindkettőt egy megáldott, szép percben iker-testvérként hozta volna a világra. S a kollégium is ittmaradt végleg, otthont kapott és nem menedéket.

A magyar kultura hatalmas erőssége lett a nagyenyedi templom-erőd mellett felépült kollégium. Nagynevü tanárai között az egész magyar kultura több büszkeségét látjuk. *Csernátoni Pál*, Bethlen Miklós mentora és *Décsi Márton* valóságos hősök voltak a kollégiumnak az első idők sok nehézséggel küszködő korában.

A szótáriró *Pápai Páris Ferenc*, Apácai jeles tanitványa volt legkiválóbb tanár-igazgatója az intézetnek.

Ezek közül a falak közül került ki *Kemény Zsigmond* báró és a jeles műfordító költő püspök, *Szász Károly* is.

Az enyedi tanárok közt mindig voltak olyanok, akik valóságos *művészei* voltak a tanitásnak. Nem *tananyagot* tanitottak, hanem a sziveket, lelkeket művelték. A tanitványokat szinte elbűvölték ezek a tanárok, elragadták a tudós lelkességével és a nevelés igazi hivatástudatának mély etikai szépségével.

*

A nagyenyedi diák lelke mindig visszajár az öreg falak közé. Ahogy az édesanyjára gondol a távoli időből az öreg, életbe-keveredett ember és ujra gyereknek látja magát, igy mi, nagyenyedi öreg diákok is ujra diákocskáknak érezzük magunkat, ha az öreg kollégium falai közé visz vissza az egyre gyakoribb emlékezés... **Kalotaszegi.**

Jobboldali kép: a nagyenyedi erődített templom.

A NAGYENYEDI KOLLÉGIUM

Az iskoláról minden diák életében legalább két *nagy nap* emléke marad meg örökre.

Az egyik nagy emlék az iskola épületével való *első találkozás* napja. A másik pedig az öreg diák *bucsuzkodásának* napja.

Mikor a pöttömnyi kisgyerek apja vagy valamely helybeli felnőtt férfirokona kezét fogva először lép be a nagyenyedi *Bethlen-kollégium* hatalmas főépületének kapuján, egész biztosan ijedten összeszorult szivvel néz körül a szük kapu után váratlanul széles ódon lépcsőházban. Ő maga is érzi azt, amit később az iskolaév folyamán jó néhányszor szemtől szembe is megmondanak neki a felsőbb osztályosok, hogy *az elsős az nem ember...*

Hát bizony, az elsős gyerek legszivesebben sirvafakadna, mikor édesapja szép bucsuzkodás és pár krajcárnyi vigasztaló zsebpénz átadása után eltünik a folyosó szögletén.

De legszivesebben sirvafakadna a diák nyolc esztendővel később is, mikor pedig már nagybüszkén egyszer-kétszer borotvakéssel is illette a röviden „szakállnak" titulált báránypelyhecskéket az állán, azaz eme művelettel legalább sajátmaga előtt férfivé avatta magát, sőt az utána érkezett többi elsősök is az igazi férfinak kijáró mélységes tisztelettel néznek az öreg diákra. Legszivesebben sirvafakadna az öreg diák akkor, midőn a vén kollégiumtól való végső bucsuzkodás ideje elkövetkezett...

Sirva jövünk a világra és sirás közben távozunk el belőle. Sirva lépjük át az iskola falát és, ha titkoljuk is, befelé valamennyien könnyezünk mikor végső bucsut veszünk tőle.

*

Nagyenyed poros, alig városias, vidéki miliőjében ugy áll a kollégium hatalmas épülete, mint egy igazi nagyvárosból idetévedt vándor. Erre járt egyszer, kicsit meg akart pihenni, aztán annyira nekitelepedett a pihenésnek, hogy végleg ittfelejtette magát...

De épp az a gyönyörü a nagyenyedi kollégiumban, hogy ennek a kedves, egyszerü magyar városkának közepén büszkélkedik, szerény, magyaros büszkeséggel. Ott áll az iskola a főtér ősi temploma mellett. Szerényen, kissé félrehuzódva az utról, az öregebb épület-testvérnek kijáró köteles tisztelettel.

Kevés szebb, érdekesebb kis temploma van egész Nagy-Magyarországnak, mint ez a nagyenyedi templom. Óriás négyszögletes tornya egy régi római időkben itt állt erődtorony alapzatára épült. Maga a templom a XIII. században épült fel, a gótika tartózkodóbb, puritánabb modorában. A templom fő érdekessége az az erődités-gyürü, mellyel körülvette egyházát a város, háborus veszedelmekre való gondos elővigyázatból. Az ilyen *erődtemplomok* adtak menedéket támadás esetén a város egész polgárságának. Vastagfalú bástya-házaiban rendezték be a pol-

A nagyenyedi vártemplom egyik bástyatornya. Baloldali kép: a kollégium homlokzata.

gárok éléstáraikat, gabonaraktáraikat is. S a vár felett maga az *Uristen* őrködött, legfőbb vigyázóként.

*

A *Bethlen-kollégium* valóban vándorként érkezett ebbe a kedves, egyszerü, nemes városkába. *Apafi Mihály* fejedelem telepitette át az 1658-i tatárpusztitás által feldult *Gyulafehérvárról Enyedre* Bethlen Gábor fejedelmi bőkezüséggel fenntartott hires iskoláját.

Ezzel az áthelyezéssel Nagyenyed Erdélyország első iskolavárosává emelkedett. *Academicum collegium* volt

ságra a Tolvajos-patak mentén az idillikus Kirujfürdő. Ha a Hargitát eddig a „fenséges" esztétikai jelzővel ruháztuk fel, itt, ebben a völgyben, bájosnak kell neveznünk mindent. Nem a nagy arányok, nem a feltünő rendkivüliségek, hanem a báj csöndes szépsége vesz körül s ez ragyog felénk, bármerre nézünk. Oh, milyen nehéz ebből a békességes völgyből kiszakadni. Gyógyit itt nemcsak a viz, de gyógyit a patakok andalitó hangja, a szeliden sugdosó fenyők hivogatása, a pázsitos oldalak verőfénye és nyugalma, a cirógató, simogató szellők incselkedése. Itt kitör a lélek csöndes szava: Valóban jó nekünk itt lenni.

De nem vezetem olvasóimat tovább ide és oda, hanem nekivágunk a tulajdonképpeni, ugynevezett Csicsói Hargitának. A Tolvajos-tetőt is elhagyva nagy kiterjedésü cserfáson haladunk át, mig elérjük ismét a fenyő-övet s végre fenn vagyunk a Csíkcsicsóhoz tartozó Hargitán. Itt természetesen nem ér véget a Hargita, hiszen rengeteg ez. Tovább reng, el egészen Gyergyóig és a Görgényi havasokig.

Itt fenn azonban nem találjuk azt a nyugalmat, amely eddig végig kisért. Az egyértelmü, összhangzó érzelmek elhagynak s nagyon vegyes érzelmek között járjuk ezt a fürdőnek nevezett helyet. Emberek jönnek-mennek, akiket a hely magaslati jellege csalogatott ide, de viszont sokan vannak, akik a kereset reményében csak ődöngenek itt. Különben elhanyagolt külsejü hely s mégis drága. Nem szobákat, hanem ágyakat ajánlanak s adnak bérbe s még a puszta tüzhely használatát, tüzelőanyag nélkül is meg kell fizetni. Mindenik főbérlő azon töri a fejét, hogyan lehetne azt, ami itt a legtöbbet ér, a tiszta magaslati levegőt is megfizettetni.

Vannak azonban egészen furcsa dolgok itt. Ilyen például az a két egymásmellé épitett házikó, vagy inkább valami fedett verem, amelynek homlokán különféle felirások olvashatók, pl. Gázkamra. Egyedül bolyongok s benyitok az egyikbe. Pincegádorszerü helyiségben vagyok, amely körül van véve hevenyészett fakorláttal s el van látva lefelé körben futó lépcsőkkel. Egyszerü falusi emberekkel van tele. Mélyen hallgatva állnak, vagy ülnek. Egyik a korlátra támaszkodva néz le a gödörbe, a másik a lábát lógatja be, a harmadik végigdől a korlát mellett, némelyek az első lépcsőfokon állnak egymással szemben. Mély csend, mintha mindenki csodát várna. — Mint tájékozatlan ember, megkérdem, hogy mi ez a hely és mit csinálnak itt? — Először megbámulják vakmerőségemet, hogy ezt a csodaváró csendet megtörtem. De aztán mégis megszólalnak a bizonyságtevő ajkak és csodálatos gyógyulásokról beszélnek. Az egyiket ölbe hozták ide s most már a saját lábán jár, a másik hónapokon keresztül nem tudott megmozdulni s most már alig várja, hogy ismét munkába álljon. — Még mindig nem értem a dolgot, tehát leszállok az első lépcsőfokra, majd a másodikra, harmadikra, ahova a gyógyulók nem mernek lemenni, figyelmeztetnek is, hogy vigyázzak, mert ott igen erős a feltörő gáz. Pár percig azonban ott maradok, amikor egyszer érzem, hogy kezd a lábam felmelegedni. Azonban nem mintha valami meleg kisugárzás lenne itt, hanem a szervezetre gyakorolt belső hatás idézi elő ezt a különös belső hevülést.

Átmegyek a másik verembe is, ott is ugyanaz a kép. Itt már, mint tapasztalt és tájékozott ember, nem kérdezek semmit, hanem egyenesen belépek a gádorba. Ez még erősebb hatásu s itt még csodásabb gyógyitásokról hallok, mint az előbbiben.

Érdekes példái az öreg Hargita vulkánikus utóműködéseinek. Utolsó lehelletét most adja ki magából, bár nem olyan mérgesen, mint a torjai Büdös-barlang. Jele annak, hogy itt mélyen lenn még tüzesen fortyog az izzó anyag, de mire feltör, már enged hevéből.

Elhagyjuk ezeket a különös helyeket, de alig haladunk pár lépést, ujabb furcsasággal találkozunk. Egy valóságos fürdő-medence, amelynek bejárata fölé ez van fölirva: Vallató. — Hát ez mi? — Hamarosan megtudjuk, amint a nagy melegben, nagy örömmel belépünk a medencébe. Nem sokáig tart az öröm, mert amilyen nagy sietve beléptünk, éppen olyan sietve kapjuk ki lábunkat. Oly borzasztó hideg ez a viz, hogy méltán kapta nevét; nincs az az inkviziciós eszköz, amelynek alkalmazására oly hamar vallana a legmakacsabb vádlott is, mint ennek a kegyetlen hideg viznek a hatására. Akit ide bekényszeritenek, vagy alámeritenek, az kész magára venni a legsötétebb bűnöket is, csak megszabaduljon ennek a fürdőnek az égető, szúró és szoritó hatásától s még ha megszabadul is, órákig áll dideregve a déli napfény melegében is. Mi azonban, miután senki se kényszerit, önként vállaljuk s ha jajgatva is és csakazértis, hogy elmondhassuk, hogy még a Vallatóban is fürödtünk, hirtelen belemártjuk magunkat s vörös és kék bőrrel, dideregve állunk sorban a forró homokban s melegittetjük magunkat a magaslati napfény sugárzó özönében.

Egy következő furcsaság, hogy a csicsói Hargitatető legszebb, legüdébb, fenyvesektől körülvett tisztását Disznópiacnak nevezik. Sok más hely megérdemelné ezt a nevet a telep területén, csupán csak ez az egy nem. Itt gyültünk össze, mivel az itt fürdőző református hivek arra kértek, hogy részükre istentiszteletet tartsak. Néhány tagból álló kis körre számitottam s egy hatalmas gyülekezet sereglett össze, néhány buzgó asszony hivására. Vannak itt nemcsak reformátusok, de képviselve van Erdély minden keresztyén felekezete. Kikerül hátizsákom zsebéből a Bibliám s nem nézem és senki sem nézi különös papi ruhámat, bakancsos, térdnadrágos öltözetemet, csak az Igét hallja, a szeretetnek és a felülről való békességnek igéjét s amint szárnyal az imádság, velem imádkozik Erdély minden népe. Erdély minden népéért.

A „turista istentisztelet" után nyomban felkerekedünk és indulunk a Hargita egyik pompás tetőjére: a Koporsó-hegyre. Talán a formája miatt kapta ezt a különös nevet. Hosszu kerengő uton megyünk, mig felérünk egy bozótos vágottba, majd elérjük a gyönyörü szálfenyős erdőt. Már majdnem fenn vagyunk, mikor megdördül az ég s hirtelen elkezd esni az eső. A társaság jórésze nem hagyja magát, felkapaszkodik, de hiába, nem lehet látni mást, csak a mélybe kavargó felhőt és ködöt. Mintha óriási tenger hömpölygene lábaink alatt, olyan ez a látvány. Sehol semmiféle szin, csupa szürkeség borit mindent. Várunk, hátha megtörténik a csoda s amilyen váratlanul beborult, éppen olyan váratlanul ki is derül. A várakozásban sem fáradnánk el, ha már a hosszu uttal járó fáradságot meggyőztük, de mind jobban szakad az eső s visszatérésre kényszerit.

Ismét a fürdő-telepen vagyunk. Rövid uzsonna után derülni kezd az idő, mire uj kedvre ébredünk s a hazafelé vivő ut mentén lévő Kossuth-sziklákat másszuk meg. Innen látjuk nemcsak a Csíki-medencét, de még a Gyergyói-fensik felé eső határhegyek kékes körvonalait is. Az éles szirttetőn ázott ruháink is megszáradnak. Aztán indulunk le a Hargita magaslatairól, vissza a völgybe.

Hosszu gyaloglás után a Tolvajos-tetőn várjuk be az értünk jövő kocsikat. S miután sokáig késnek, tábortüzeket gyujtunk s azokat körülülve, vidám énekszóval mulattatjuk magunkat.

Napokat, heteket lehetne a Hargitán eltölteni s mindig uj és uj látnivalókkal mulattatna és tanitana s eközben mind több nyugalmat és békességet ajándékozna, különösen annak, aki őszintén és mélyen tudja szeretni. A tetők általában csak azokat szeretik, akik őket szeretik. Szeretetüket azzal mutatják meg, hogy keblükre ölelnek és elkezdenek beszélni a maguk nyelvén. Beszélnek a maradandóságukról, de beszélnek ugyanakkor a mulandóságukról is s eközben magukon tulutalnak, a felettük elterülő Ég örökkévalóságára s Arra, aki jelenvaló erejével teremt és fenntart mindeneket. Mert ez az utolsó szó, amit kimondhatatlan nyelvükön beszélnek. Általában mindig az utolsó és végső szó az, amit beszélnek, mert minden, amit mondanak, az mind az Utolsóra és a Végsőre vonatkozik. Milyen jó is lenne, ha a völgyekben lakó emberek többet beszélnének a hegyekkel és többet hallanának a hegyek beszélgetéséből.

Nagyenyedi ötvös céh

Kőmagyötvj. 230 l.

[1] ~~Arch. Értesítő 1893, 191~~ (.....) — [2] Országos Levéltár. — Staatsarchiv, Bp. — [3] J. Fessler: Geschichte der Ungern, Leipzig, 1815—25, VIII. 487

Kmetty Béla: A magy. orsz. ötvösök helyzete a XVI. sz. ban, Bp. 1912; 12.

— olyan

— Kurzív.

Idézi Bagyary Simon: A magyar művelődés a XVI–XVII. században, Esztergom, 1907; 104.

NAGYENYED ENYEDEN

AIUD.

Az ötvösök céhlevele 1592-ben kelt. 1601-ben a céhlevél megerősítést nyert.[2]

Már 1566-ból azonban van más adatunk, amely különös dícsérettel emlékszik meg egy ötvösről és művéről.

Der Zunftbrief der Goldschmiede ist von 1592 datiert.[1] 1601 wurde dieser Zunftbrief bekräftigt.[2]

Schon aus 1566 wird ein besonders geschickter Goldschmied und dessen Werk lobend erwähnt.

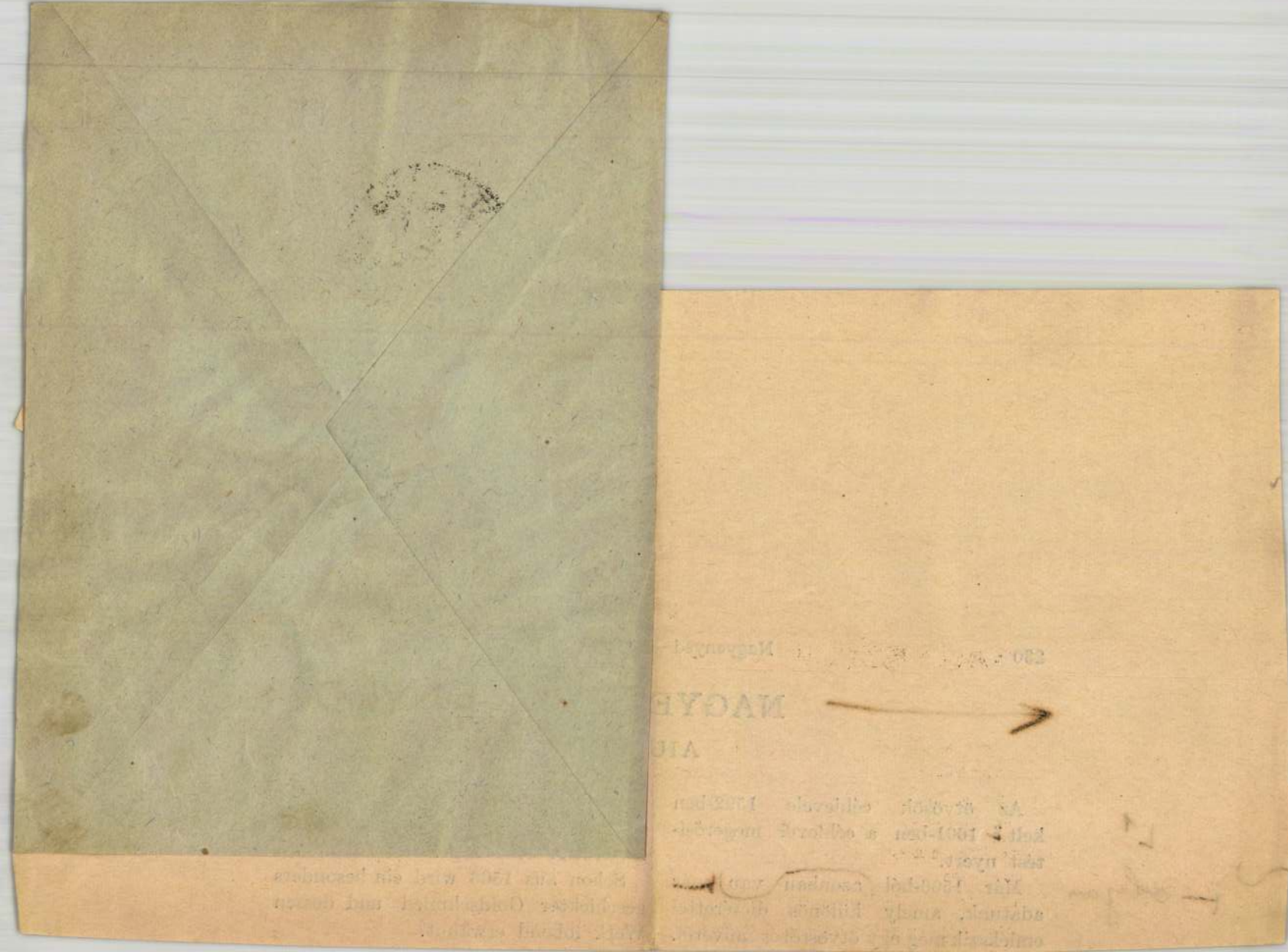

22. SZÁM. 1889. BUDAPEST, JUNIUS 2. XXXVI. ÉVFOLYAM.

Előfizetési feltételek: VASARNAPI UJSÁG és POLITIKAI UJDONSÁGOK együtt: egész évre 12 frt, fél évre ... 6 «. Csupán a VASÁRNAPI UJSÁG: egész évre 8 frt, félévre ... 4 «. Csupán a POLITIKAI UJDONSÁGOK: egész évre 6 frt, félévre ... 3 «. Külföldi előfizetésekhez a postailag meghatározott viteldij is csatolandó

A BETHLEN-KOLLÉGIUM NAGYENYEDEN.

A NAGY-ENYEDI Bethlen-kollégium most junius első napjaiban az erdélyi református intézetek tanárainak vándor-gyülését fogadja vendégéül. Ugyanez alkalomra van kitűzve már négy évvel ezelőtt elkészült és használatba vett új épületének fölszentelése és két nem rég választott tanárának ünnepélyes beköszöntése is.

A jelentős multu és szép jövőju intézetet az erdélyi részek magyarsága, mondhatni felekezeti különbség nélkül, a nemzeti müvelődés egyik legszilárdabb bástyájának nézi. Tanulói egész Erdély területéről, negyedrészben a meglehetős távol eső székely megyékből sereglenek össze. A hagyományos szervezetü együttlakás valamennyijöket befogadja. Személyválogatás nélkül részesednek sokféle kedvezményben, sőt nagyobb részök közvetetlen segélyezésekben is. Ugy hogy olcsóbb iskolázást és több jótéteményt növendékeinek általánosan alig nyujt valamely intézet Magyarországon, mint a Bethlen-kollégium.

Az intézetet *Bethlen Gábor* fejedelem székvárosában, Gyula-Fehérvártt, alapította 1622-ben. Hires külföldi tudósokat alkalmazott benne: *Opitz* Mártont, majd *Alstäd* Jánost, *Piscator* Lajost, *Bisterfeld* Henriket; halála évében (1629) az intézetről tőkepénzadománynyal, nagy terjedelmü kiváltságos birtokok s bő jövedelmek donációjával gondoskodott, melyek közül azonban Debreczen város évi 2000 frt dézsmájának élvezetében csak kevés ideig volt, a 90,000 frtra becsült tokaji Hétszőllő birtokába pedig tényleg sohasem juthatott az intézet; biztos és maig meglevő vagyoni alapját az enyedi és környékebeli részjószágok és uradalmak tevék.

1658-ig virágzott az intézet Gyula-Fehérvártt. Ott végezte iskoláit 1648-ban *Apáczai Csere János*, ki az utrechti egyetemen folytatott öt évi tanulása után haza jövén, az öreg Bisterfeld, s a II. Rákóczi Györgytől behivott Crispin János tanárok mellett alárendeltebb állásu tanító lett, s megkezdé izgatását a tanítás módjának javitása és magyar nyelvü tudományos müveltség teremtése iránt. Tanitványainál nagy népszerüséggel, előljáróinál félreértéssel, sőt üldözéssel találkozott. Mikor aztán a fejedelem *Basire* Izsákot, a kivégzett I. Károly angol király elbujdosott udvari káplánját, fia mellé nevelőnek hozván, Apáczai mellőzésével a kollégium professzorává tette: Basire és Apáczai közt harcz tört ki, s a nyilvános vitatkozásra kényszerített Apáczait theologiai és bölcseleti nézeteiért a kolozsvári kollégiumhoz tették át.

Két évvel ezután a fejedelemnek lengyelországi hadjárata Erdélyre vonja a szultán haragját; a beküldött tatár csorda benyomulván Gyula-Fehérvárra: dulásának, pusztításának a Bethlen könyvtára és kollégiuma is áldozatává lesz.

Az ifjuság maradványa, vendégképen, Kolozsvárra menekül.

A szétszórt kollégium jövőjét fontolgatva, ekkor készitette Apáczai azt az *akadémia* (értsd: tudomány-egyetem) tervét, melyet Barcsay Ákos fejedelem elibe adott, s melyben egy teljes magyar egyetem szellemi és anyagi szükségeit fölfejtvén, az utóbbiak födözésére nézve apróra fölszámitja, hogy «avval a proventussal, melyet esztendőnként Fejérvárott az feljebb való esztendőkben, az örök emlékezetü Bethlen Gábor halálától fogva, az professorok, mesterek és diákok percipiáltanak, egy pénz augmentatio nélkül (csak jó rendben állitották volna mind az scho-

BETHLEN GÁBOR FEJEDELEM, A BETHLEN-KOLLEGIUM ALAPITÓJA.
Kilián 1620. évből való metszete.

lát, mind az proventust) tiz professorokat, vagy tizenegyet és száz alumnus deákokat tarthattak volna; mely személyek egy egész Akadémiát töttek volna az számra nézve; sok expectansok és — sok nemesek és idegen vallásuak is confluáltak volna.»

Csakhogy Apáczai 1660 első napján meghal; Barcsay Ákost Kemény János kivégezteti; az erdélyi egyetem terve elpendűl, hogy azt, Kolozsvártt, kétszáz év multával, a föltámadt egységes Magyarország létesítse.

A Bethlen-kollégium népe négy évig tanyázott Kolozsvártt. 1662-ben Apafi fejedelem ugy rendelkezett, hogy mivel a «Colosvárott plántált Collegiumra . . . ez háboru és alkalmatlan állapotok miatt, mostan illendő gondviselés nem lehet», *Enyedre*, mint fekvő birtokainak központjára telepedjék. A város lakossága nem örvendett az ide telepítésnek és sokképen tüntetett a kollégium ellen; a minek az a magyarázata, hogy a Bethlen-kollegium földesuri jogok kiváltságos birtokosa volt, a város pedig dézsmaterheitől menekülni, a kollégium földesuri jogait korlátozgatni, rövidítgetni természetszerü hajlandóságot érzett. Jogviták, pörlekedések és egyezkedések, más-más kérdésben, kétszáz év alatt ujra meg ujra merülnek föl közöttük.

Az Enyedre település századik évében is pl. keserüen panaszolja az intézetnek egyik oszlopférfia, hogy a város «a harmoniát violálja és versengést szántszándékkal keres a Collegiummal, a mely is az idegenségnek igen nagy jele, holott annyi jót vészen a nemes város a Collegiumból, hogy soha meghálálni nem tudná; más országokban nagy summa pénzen veszik meg az ilyen beneficziumokat.»

Természetesen e fonák helyzetben a kollégium régóta már csak mint jogi személy van. Mint iskola iránt a városnak és minden polgárának rokonszenve, ragaszkodása emberemlékezet óta minden kétségen fölül áll.

Az Enyedre telepített intézet, távol ugyan attól, hogy az Apáczai tervének valósítására törekedjék, mégis lassan-lassan folyvást fejlődött. 120 éven át, az 1780-as évekig, rendszerint három rendes professora van, a theologia, a nyelv- és bölcseleti tudományok, s a mathesis és physika magasabb foku tanítására; mellettök évről-évre változó köztanitók oktatják s nevelik a gymnáziális osztályok ifjuságát. II. József korában négyötre, majd a jelen század elején hétre szaporodik a professzorok száma; közülök egyik már jogtudományt, s utóbb egyik némi orvosi ismereteket tanít; a többi is általában csak magasabb foku tudományok előadásával foglalkozik; az alsó osztályok ellátása még mindig a régi — és már-már tarthatatlan; ezért, előbb a rendes tanárok közül, az alsó osztályok folytonos felügyeletével megbizott paedagogarkhát, majd 1842-ben egy nyolczadik tanárt választanak a neveléstudomány előadására s egyszersmind állandó kötelességévé teszik az alsóbb osztályok tanulmányi és fegyelmi igazgatását. 1848 után 1862-ig a jogtanitás szünetel, a theologiai tanfolyam Kolozsvártt berendezve tartatik fönn; 1862-ben mind a két felső tanfolyam helyre állittatik; a jogtanítás azonban 1868-ban már végkép megszünik; e helyett a theologiai tanfolyam lesz rendre négy évessé, s a gymnázium indul kellő fejlődésnek. Jelenleg négy osztályu elemi iskola, néptanitó-képző intézet, teljes főgymnázium s theologiai akadémia kapcsolatából áll a kollegium.

Az intézet külső története Enyedre telepedése után is szorosan összefügg az országos eseményekkel. Az 1704—11-diki Rákóczi mozgalmak idején ismételten felprédáltatott, kimerült, elszegényedett. Második nagy romlását élé át. 1704-ben a tanuló ifjuságnak is véradót kelle fizetnie; Jókainak «A nagyenyedi két füzfa» czimü ismeretes beszélye azon a történeti valóságon alapszik, hogy a Rabutin császári tábornoktól Enyed fölprédálására rendelt csapatok utoljával a deákok egy csoportja, városi polgárok társaságában, önvédelmi tusába keveredett. Az elesettek sírja a mind maig kápolna-dombnak nevezett helyen sokáig emlék-épitménynyel volt jelölve. Nehány elesett deáknak nevét is ismerjük.

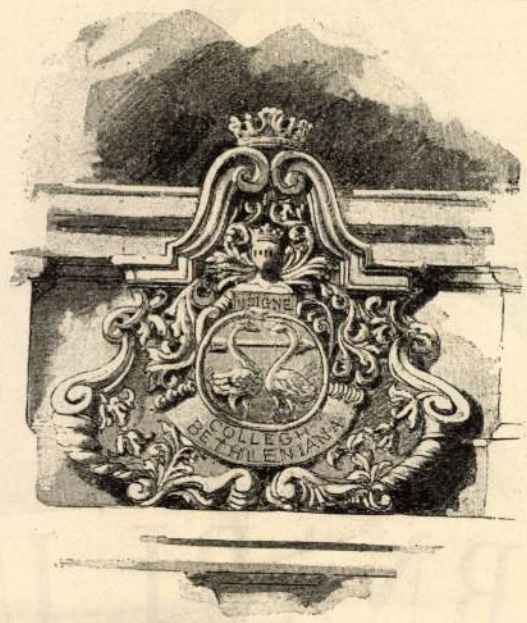

A BETHLEN-CZIMER
a nagy-enyedi főiskola épületén.

A szathmári béke után sem kevés aggasztó körülmény gátolta anyagi fejlődésében a kollégiumot. A megtagadott debreczeni dézsma megnyeréséért sikertelenül alkudozék és pörlekedék, 1754-ben végkép elveszité azt. Ugyanekkor a kir. fiskus az intézetnek összes vagyonához való tulajdonjogát is pörrel támadá meg, mely csak tizenhat év mulva enyészett el. Meg-megujuló boszuságot és kárt szenvede az intézet hűtlen kezektől s a városi községtől. A XVIII. század végén

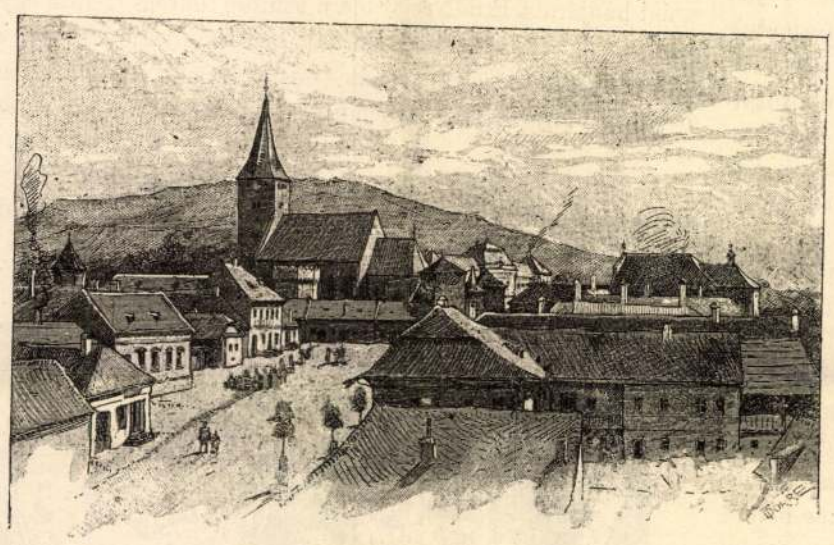

NAGY-ENYED A DÉLI OLDALRÓL.

azonban tökéletesen rendbe jő, épitkezik, gyorsan gyarapodik. E gyarapodás arányai a Széchenyi-korszakban még nagyobb méreteket öltének; ekkor emelkedett a most kiegészített főépület déli szárnya is. Gyüjteményeinek gazdagsága országos hirüvé lett.

Ily állapotában érte az intézetet a gyászos 1849-dik év, a mikor alapitása óta harmadik nagy romlása következett be. Legrégibb, Apafi-kori épülete használhatatlan düledékké vált. Természetrajzi kincsei, megbecsülhetetlen pénz- és éremtára, unikumokban és kéziratokban gazdag könyvtára, mely magában foglalta a Bod Péter buvárlatairól hires Bethlen Kata-féle magyar könyvtárt is, rabló és romboló kezeknek lőnek áldozataivá. Házilag kezelt birtokainak gazdasági fölszerelései is megsemmisültek. Nehéz volt a fölüdülés, de bekövetkezett. A negyven év előtt szenvedett károkból a mi csak pótolható volt, ma már pótolva van. Kolozsvár felől jöve az utas, a Maros kies völgyében, a jobb parton, messziről megpillantja Enyedet s benne a város fölött kiemelkedő impozáns kollégiumi épületet, mely az ujból összehordott kincseket rejti magában, s ád tért szellemi értékesítésökre. Az épület mögött a szőlőtermő Őrhegy uralkodik a Maros és a felenyedi patak egybeszögellő völgyein. Az Őrhegy lábánál és délkeleti lejtőjén vannak a tanári lakások, s magának az intézetnek 3 hektárnyi telke, körülbelől legnagyobb s legegészségesebb iskolatelek Magyarországon. Az árnyékos kert a szőlőtermő hegyoldalnak emelkedik, honnan közvetetlenül az egész telekre, középtérben a városnak kertekben, gyümölcsösökben gazdag területére, a háttérben a Maros balpartjának falvaira, Gombásra, a boráról hires Csombordra, Szentkirályra, s a belőlök kiemelkedő udvarházakra nyilik gyönyörü kilátás.

Ebben a kollégiumban növekedett, mint szegény szolgatanuló, *Bod Péter*, a magyar irodalomtörténetirás atyja. Itt tanulgattak és labdázgattak, mint deákok, *Báróczi Sándor*, *Naláczi József*, *Barcsay Ábrahám*, az ismert nevű testőr-irók. Innen kelt *Kőrösi Csoma* ázsiai útjára, *Barabás Miklós* művészi pályájára. Itt álmodoztak *Kemény Zsigmond* és *Czakó*. Itt részesült *Mikó Imre* spártai nevelésben; «emlékszik-e, — kérdé egyszer, kincstárnok korában, volt tanitójától, egy öreg esperestől, — emlékszik-e, hogy logikus-koromban megvesszőztetett?» «Bizony megtörtént az, de meg is látszik excellenciádon» — felelt az öreg pap. Itt töltött gyermeki és ifjui éveire emlékezék a minap, a Rudolfinum tervéhez szólva, *Salamon Ferencz*, ki a Bethlen-kollégiuméhoz hasonló telken szeretne egy «aulicum collegiumot» elhelyezve látni. *Szász Károly*, a költő, ismét-ismét meleg emlékezéssel viseltetik e hely iránt; ismeretes dala pedig:

Egyszerü ház, hol születtem,
Hol megláttam a napot,
És körültem és felettem
Anyagond virasztgatott....

épen arra a tanári lakásra vonatkozik, melyben atyja, *idősb Szász Károly* professzor, 20 évet töltött családjával, s melyet képünk érdekes ódon külsejében tüntet föl. Ebben a házban folytak azok a komoly társalgó órák, melyeknek emlékét b. Kemény Zsigmond, Szászról mondott akadémiai beszédében, oly felejthetetlen szépen örökíti meg. Az öreg Szász két püspök fiának, Károlynak és Domokosnak e szülőházában lakott később, nehány évig, *Mihályi Károly* professzor, s készítette sajtó alá «Származtató philosophiáját», melyért a M. T. Akadémia levelező tagjává választotta; ugyane ház falai közt irta *P. Szathmáry Károly* is, professzor korában, regényeit és történelmi dolgozatait.

Id. Szász Károly a jogtudományokat tanította, de ismeretei és hatalmas szónoki talentuma Erdély politikai közéletében és országgyűlésein is vezérszerepet juttattak neki. Szabadelvűsége azonban, melynek nemcsak mint politikus, hanem mint tudós és mint nevelő is hódolt, — a kötelezett latin beszédet az alsóbb osztályok tanulói közt, mint paedagogarkba, ő törülte el, a magyar nyelvtanításnak és a reáliáknak a gymnaziumban tágabb mezőt nyitott, a testi fenyitéket eltörülte, stb — ellenségeket szerzett neki tanártársai közt, s harczot támasztott ellene, melynek 1837-ben az vetett véget, hogy jogi tanszékét a mennyiségtan-természettanival cserélte föl. 1848-ban b. Eötvös miniszternek volt államtitkára. 1853-ban halt meg, mint marosvásárhelyi tanár. Szásznak korosabb társai voltak a Bethlen-kollégiumnál: *Köteles Sámuel* (1770—1831), a philosophia tanára, az egyezményes bölcselet magyar megalapitója, a M. T. Akadémiának mindjárt alakulásakor, 1830-ban első vidéki *rendes* tagja a philosophiai osztályban, valamint *Hegedüs Sámuel* (1781—1844), a történelem és széptudományok tanára, híres egyházi szónok, kinek azonban, számos halotti beszédén kívül,

TANÁRI LAK NAGY-ENYEDEN.
Id. Szász Károly lakása 1822—1842-ig.

nyomtatásban csak «Poétai próbái» jelentek meg; nagy hatásu tanár s eszményi törekvésü és jellemü ember, kit irodalmi működéseért az akadémia is tagjául választott, — Szász és a természettudományi irány megkedveltetésében s az ifjuság előtti kedvességben vele vetekedő Zeyk Miklós mellett *Herepei* Károly a hirneves egyházi szónok s utána *Bodola* Sámuel, a későbbi püspök, a theologia tanárai és a már emlitett *Mihályi Károly* (1808—1880), Köteles utódja a philosophiai tanszéken, kinek arczképét halála alkalmából, életrajzával együtt közölte a «Vasárnapi Ujság», — mindnyájan jeles és közkedveltségü tanárok az 1830—48 közötti években.

Kimagasló alakja a kollégium történetének *Pápai Páriz Ferencz* (1649—1716), kinek nevét még e század első felében minden deákos magyar ember ismerte arról a Dictionariumról (latin és magyar szótár), mely 1708-ban, Lőcsén jelent meg először; más, korábbi, többnyire latin főczimü magyar könyveit az irodalomtörténet jól ismeri, s a könyvgyüjtők nagyra becsülik; «Pax corporis, azaz az emberi testnek belső nyavalyájának okairól» czimü munkájában a magyar orvosi műnyelvnek vetette meg alapját. Nemcsak munkás iró, hanem hatalmas cselekvő is; tanártársával, Kolozsvári Istvánnal 1687-ben Apafi követe a brandenburgi választóhoz, a svéd és dán királyhoz stb., mely alkalommal a frankfurti egyetemen erdélyi ifjak számára két ösztöndij alapitását eszközli ki. Némileg Páriz Pápait tekinti a Bethlen-kollégium most emelt uj épületének fundátorául is.

A kollégium két szárnyu nagy épületének ugyanis a déli feléhez, mely 1836-ban fejeztetett be, a keleti szárnyat 1884—5-ben, 110,000 forint költséggel, jobbára az «*angol pénzből*» épitették. Angol pénznek nevezi a kollégium története azon 11,000 font sterlinget, melyet Anna királynő engedelméből az angol hitsorsosok gyüjtöttek a kollégiumnak 1704-ben s a rákövetkezett években szenvedett romlásából való fölsegélésére. Miután előbb a bécsi kormány segélye sikertelenül kéretett, az angol segély szerzésére a lépéseket, Stepney lord bécsi angol követ közbenjárásával is, Páriz Pápai Ferencz professzor, s gr. Teleki Sándor, a kollegium kurátora tették. Páriz Pápainak a fia, Imre, később maga is enyedi tanár, ép azon időben az angol egyetemeket látogatta, s atyja utasitásai szerint lelkiismeretes buzgósággal járt el az egyházi és világi nagyok pártfogásának kikérésében. A hagyomány szerint az esedező levelekhez gróf Teleki egy kövekkel és gyöngyökkel kirakott becses magyar kardot mellékelt az angol királyi fegyvertár számára, Páriz Pápai pedig szótárának egy diszpéldányát küldte a királyi könyvtárnak. A gyüjtött segély-összeget a londoni bankban helyezték el, s kamatja a kollegiumnak, másfélszáz éven át, egyik legbiztosabb jövedelme volt. De némi részét a tőkének az 1849-diki pusztulás után csakhamar, nagyobbik részét pedig most, az épités czéljaira konvertálnia kelle, s melléje még kölcsönt is vennie föl, melynek törlesztésére, valamint még hátralevő épitkezéseire állami segélyt kért és remél, hihetőleg kevésbbé alaptalanul, mint akkor, a kurucz világ után. Ma már nemzeti kormányunk van, s nem hanyagolhatja el azt az ügyet, melyet a mult évszáz elején, s mint az eredmény mutatja, a jelenig kihatólag, az angolok rokonszenve mentett meg az elhanyatlástól.

HEGEDŰS SÁMUEL «POÉTAI PRÓBÁI»-BÓL.

Köszöntés a fecskéhez.

Itt vagy megint kis ártatlan,
Volt fészked, ládd, bánthatatlan,
Ha nem vagy, puszta a telek;
Kedves fecském köszöntelek.

Uj életnek hirdetője,
Május vidám szeretője,
Rég vártalak, rég lestelek;
Kedves fecském köszöntelek.

Mert ki is ne óhajtná azt,
Hogy hirdess néki uj tavaszt:
Hála hát, hogy megértelek;
Kedves fecském köszöntelek.

Mondd meg, merre vándoroltál,
Jó vagy rossz gazdáknál voltál:
Hol fúnak boldogabb szelek?
Kedves fecském köszöntelek.

Lakjál ujra együtt velem,
Elfogad szegény fedelem,
Jó szivvel gondot viselek;
Kedves fecském köszöntelek.

Köszöntsük együtt a reggelt,
Együtt áldjuk, mikor eltelt:
Jók legyenek az éjjelek!
Kedves fecském köszöntelek.

A jövendőt ne kérdezzük,
Csak a jelenkort érezzük:
Ősz-zel majd eleresztelek,
Kedves fecském köszöntelek.

Búcsuvétel a fecskétől.

A kikeletnek kezdetén
Be óhajtva vártalak én;
De te mészsz, s ez őszre mutat,
Kedves fecském jó utat.

Nem lehet néked panaszod,
Mindég új a te tavaszod;
Szárnyad a teleken túl hat,
Kedves fecském jó utat.

Nékem egy tavaszom vala,
Ifjuságom szép hajnala:
Elmult s vissza nem fordulhat;
Kedves fecském jó utat.

Hogy eljött az élet nyara,
Sok volt a sors zivatara:
De az ég még jó őszt adhat;
Kedves fecském jó utat.

Köszönöm szép nótáidat,
Köszöntöm új gazdáidat:
Vigy hozzájok jobb napokat;
Kedves fecském jó utat.

Hogy a jövő kikeletben
Látjuk-e egymást életben:
Erről egyikünk sem tudhat;
Kedves fecském jó utat.

Mikor eljő végső telem,
És béborít szemfedelem:
Hitem tavaszszal biztat;
Kedves fecském jó útat.

AZ «AKASZTÓFA».

Néprege

GYARMATHY ZSIGÁNÉTÓL.

Jelige.

«Honnan az agg anyának bánata?
S a szép virág el miért hervada?
Ki napjaim ép e tájon élem,
Töredezett hangon elregélem.»

Hory Farkas.

I.

Akkor, mikor még a hegyeket tündérek lakták, a várakat pedig azok a zordon szivü atyák, a kik minden kétségen kivül csak azért születtek, hogy leányaikat eltiltsák szivök választottjaitól, akkor azt a különálló hegyet, mely Magyar-Valkó és Magyar-Gyerő-Monostor között emelkedik, még sürű fenyves borította s «Feketedomb»-nak nevezték. Most pázsitos oldalait vadvirágok tarkítják és «Akasztófa» a becsületes neve. A tündérek is eltüntek ormáról, legalább nagyon kevesen vannak, a kik ugy látják, mintha holdfényes éjjeleken egy fehér sugárból való hid — ugy mint hajdan — a fehérlő Vlegyásza csúcsától e hegyig huzódna, s a sugárhidon fehér habruhás tündérek szállnának, mig ruhájok habfodrát a felhők tépik, ugy mint hajdan a fenyőtüske tépte azét a fehér, szép menyasszonyét, a ki e hegyre menekült, hogy innen aztán . . . .

De hadd mondja tovább a néprege a maga bübájos költészetével ezt a szomoru történetet, mert ki tehet arról, hogy az ilyen regék mind szomoruak?

* * *

A tündérek mindig a Vlegyászáról jövének a hegybe, valamint a Vlegyásza jégbarlangjaiból jöttek azok a tüzes sárkányok is, a kik máskülönben elvadult leventék voltak, de velük volt a «rossz» s igy sárkányalakot is ölthettek. A tündérek vagy bodroshátu fellegen, vagy tarka szivárványon mindig el tudtak menekülni épen akkor, midőn a sárkány átölelte volna őket. Csak egy tündér nem tudott a fellegeken elszállni, talán mivel ez az egy inkább vala leány, mint tündér: mindazáltal a vidék jó tündérnek nevezte, különben pedig a hatalmas várurnak, Valkó Pál ő kegyelmének vala az egyetlen leánya. A havasok sárkánya az a hires asszonyrabló volt, a kit kard nem sebesített, golyó nem járt, sudar volt, mint a jegenyefa, erős, mint az aczél s tüzes, mint az óbor: Todor Villiámnak nevezték és félt tőle minden asszonyszemély három megye határán.

A Feketedombbal szemben emelkedett a tornyos, sötét, nagy Valkóvár: olyan sötét volt, mint a legsötétebb terhes felleg s ugy is rettegett tőle a környék népe, mint a legsötétebb fellegtől, a mely után elvert határok maradnak.

A sötét várban örökös vala a vigalom, s a vad dorbézolás még akkor sem szünt meg, midőn a várúr egyetlen gyermeke, Gizella, bájos hajadonná fejlődött, sőt akkor érte el a netovábbját, mivel hogy a várúr ekképen nyilatkozik vala:

— Annak adom, azé lesz a lány és vár, a ki ugy győzi a vigalmat, a bort, a vadászatot, mint magam, a hatvan éves férfi; de születésre se legyen alábbvaló nálamnál, a ki vőm akar lenni!

Erre vette aztán csak igazán kezdetét a szilaj dőzsölés, mert nagy vala hire az aranyhaju várleánynak; minden levente vágyott a kezére. A leány gazdagságánál csak szépsége volt nagyobb, szépségénél csak jósága.

Jöttek is a fényes leventék mindenfelől, még Lengyelországból is, s habár azok tudtak inni és mulatni is, még sem türé a vár ura, kiadta nekik az utat: Csak tiszta magyar vér szállhat versenyre az ő lánya kezéért!

Gyültek a szép deli leventék; megkezdődött a verseny, szilaj kedv verte fel a sötét vár minden zugát: hol a fenyvesben búgott a tárogató, koczczant a serleg, üvöltött a «hajrá!» hol a vár öles falai visszhangoztak a dőzsölők lármás vigságától.

Már száz nap és száz éjjel folyt a tivornya, midőn a vár ura azt kezdé észrevenni, hogy korcs fajzat az mind! Nem ilyen volt az ő fiatalsága! Ezek közül a melyik győzné a dőzsölést, annak vagy a törzse nem előkelő, vagy a saját termetében van fogyatkozás: potrohos ez, czérnalábu az; egyik igen sokat nevet, mintha tort ülne a másik; emez mindig cseveg, mint a szarka, hallgat amaz, mint a hal és mindnyáján felette hamar megtetszik, ha csak négy-öt kupa bort felhajt.

— Nem vagytok hozzám való vők, takarodjatok!

— Abból bátya semmi sem lesz! — dörögte egy tüzes, délczeg ifju. — Nem járt te kegyelmed semmiben előttem! Fel csak a kupával, lássuk ki a legény!

— Ezt, épen ezt is vártam tőled ecsém Gyeröffy! Csak próbára akartalak tenni, de előre tudtam, hogy te leszel a győztes... No nézd csak ezeket a korcsokat!

A márvány padozaton, valamint a tölgykaros padokon eldőlt leventék horkoltak. Gyeröffy felemelé serlegét:

— Utánam bátya!

— Jól csinálod ecsém! Tied a lány!

II.

A szomszéd faluban lakott kis sziklavárában ifju Gyeröffy János, ugyancsak ott, M. Gy.-Monostoron lakott ifju Kemény Simon is, a kit Gizella szeretett. Hogy mikor kezdődött e szerelem, azt egyikök sem tudta volna

*

megmondani, mert soha sem volt az ugy, hogy ők ne szerették volna egymást, és arra sem gondoltak soha, mintha egymás nélkül is meg lehetne élni. Mikor özvegy Kemény Ferenczné szép, deli fia meghallotta, hogy mik történének a valkói várban, vállára csatolta gyémántos mentéjét s egyéb köntösén is tündökle a skofium; kezet csókolt édes szülőjének és egy negyed óra multán már ott állott Valkó, vár hatalmas ura előtt, de nem egyedül álla ott, mellette volt Valkó Gizella; szép szőke haján gyöngyös párta csillogott, de kék szemének tündöklése elhomályosított minden más tündöklést.

— Kegyelmes bátyám uram! — kezdé ifju Kemény Simon, — hozzám való jóvoltát meg ne tagadja: mi szeretjük egymást Gizellával, becsülettel kérem házastársul . . .

— El szemem elől! dörgött a várur — versenyre kelni nem tudtál a leány kezéért, asszonyanyád szoknyáját őrizted: piruló ábrázatoddal miért nem levél leány, istenes beszédeddel miért nem levél pap? . . .

— Bátya! Karddal, buzogánynyal versenyre kelek minden daliáddal . . .

— Hallgass! Tudod te jól, hogy Gyerőffy János ő kegyelme lesz a vőm, azért hát ne háborgass, takarodj és vedd az eszedbe, hogy ha még egyszer itt látlak, tömlöczre vettetlek! Most el szemem elől! Te pedig, pityergő lány, ha még egy könnyet merészelsz ejteni . . .

— Bátya, ne mondja tovább! — kiáltott olyan hangon Kemény, a mi nem hasonlított az imádsághoz. — Gizellám ne sirj, bizzunk az istenben!

— No csak bizzatok! És most vigyétek őket!

HEGEDÜS SÁMUEL.
Az 1830-as években készült kőrajz után.

A legényt kivül a várkapun, a lányt fel a tornyos házba: ott turbékoljon esküvője napjáig. Vigyétek!

A vár népe eltávolitá a szerelmes párt, de azt meg nem gátolhatta, — mivelhogy nem is akarta meggátolni, mert mind közönségesen szerették a szép ifju párt — hogy egymás között némi megállapodásra ne jöjjenek.

Hogy mit határoztak a szerelmesek, azt csak ők és a jó isten tudhatta; de sejtette az édes anya is, annak okáért még az nap ilyen sorokat ira Valkó vár urához.

«Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, nekem jóakaró bátyámuramnak és hatalmas szomszédomnak. Minekutána egy álomlátásban, de máskülönben is Isten ő szent felsége megmutatá vala nekem az utat, melyen indulnom kell s mely ut talán elvezérelne a kegyelmed szivéig kegyelmes bátyámuram, annak okáért igy szólok: nekem ada az ur egy áldott jó fiut és megáldá szépséggel, jósággal, deli bátorsággal, más földi javakban sem engedi szükölködni, és ada kegyelmednek egy szép szelid leányzót: a fiatalok szeretik egymást, egymás nélkül nem tudnak élni, igy hát mi okon választaná el kegyelmed őket? Mi okon kivánná e szép pár vesztét? Mert hogy a tiltásnak veszedelem lesz a gyümölcse, azt az én anyai szivem világosan érzi!

A NAGY-ENYEDI BETHLEN-KOLLÉGIUM UJON ÉPÜLT FŐHOMLOKZATA.

«De mi kivetni valót is találhat kegyelmed bátyámuram az én szép fiamban: ifju Kemény Simon ő kegyelmében? Bizony nem hátrább való az én fiam semmi tekintetben, mint az országban a legjobbak, erkölcsére nézve pedig felette áll, hogy mást ne is említsek, Gyerőffy János ő kegyelmének is... Senkit sem akarok kisebbíteni, de kérem szeretett bátyámuram, itéljen kegyelmed szive szerint és ne okozzon romlást ott, a hol áldást adhat! Én belátok szeretett fiam szivébe, ott pedig erős elhatározás van megirva, nem különben a kegyelmet csemetéje sem tudna megválni szerelmétől. Igy hát az isten szent szivére kérem, ne engedje kegyelmed hervadásra hajlani a két szép virágszálat, ne engedjen örök gyászt borulni egy szegény özvegyasszony szivére. Kegyelmezzen a fiataloknak, hogy az Uristen is kegyelemmel legyen bátyámuram iránt, a miért is holtig tartó imádságomba foglalom kegyelmedet. Szeretettel szolgáló huga, árva *Radó Borbála* sz. *Kemény Ferencz meghagyott özvegye* s. k.»

Valkóvár hatalmas ura, minekutána az iródiákkal elolvastatta özvegy Keményné asszonyom levelét, tele kancsóját magasra emelve imigyen szóla:

— Ecsém Gyerőffy, koczczintsunk! Aztán lovasemberek utra keljenek lakodalmi vendéghivóra; egy hét alatt lakodalmadat üljük! (Folyt. köv.)

IDŐSB SZÁSZ KÁROLY.

Szabó János 1836-iki kőrajza után.

GOLOVJANIN.

Történelmi emlék 1848—49-ből.

Jermolov Iván után.

Abban az átkos emlékü időben, midőn seregünk bakói teendők teljesitése végett idegen országba küldetett, a novgorodi kormányzóság éjszaki részében Golovjanin Nikofor Maximovics volt a vidék leggazdagabb embere. Fiatal korában az I. Napoleon elleni hadjáratban részt véve, a szövetségesekkel Párisba jutott, s igy a tapasztalatok révén jogosan világlátott embernek is tartotta magát.

A világhódító vezért mindaddig nagyrabecsülte, mig csak Oroszország ellen nem vezette hadait, mert szerinte az austerlitzi és egyéb csatákat csak azért vesztették el az oroszok, mivel mások tanácsát követték.

De midőn végre a régen jósolt esemény megvalósult, és Napoleon 500 ezer emberrel Oroszország ellen indult, Golovjanin őt egyszerü rablóvezérnek nevezte, és maga is fegyvert fogott ellene.

Az 1812-iki hadjáratban, a miként tudjuk, nem annyira az orosz hadak vitézsége, mint inkább a rendkivül zordon tél kényszeritette visszavonulásra a francziákat. Alaposabb készültséggel a csapatok felszerelésénél, s a lengyel segitség bölcsebb felhasználásával, Napoleon nem ugyan Moszkvában, hanem Pétervárott diktálhatta volna a béke feltételeit.

Mindamellett Golovjanin nem zárkózott el azon nézet elől, hogy kár lenne ok nélkül katonáink vitézségét ujra próbára tenni, és határozottan ellenezte az 1848-ik év végével mutatkozó készülődéseket, melyeknek éle előreláthatólag a magyarok ellen irányult.

Már a rá következő kora tavaszszal a nemesség marsalljai önkéntes adakozásokra hivták fel a jobbmódu családokat. Különösen pedig nagy sulyt fektettek arra, hogy minél többen jelentkezzenek a volt tisztek közül ujbóli szolgálatra.

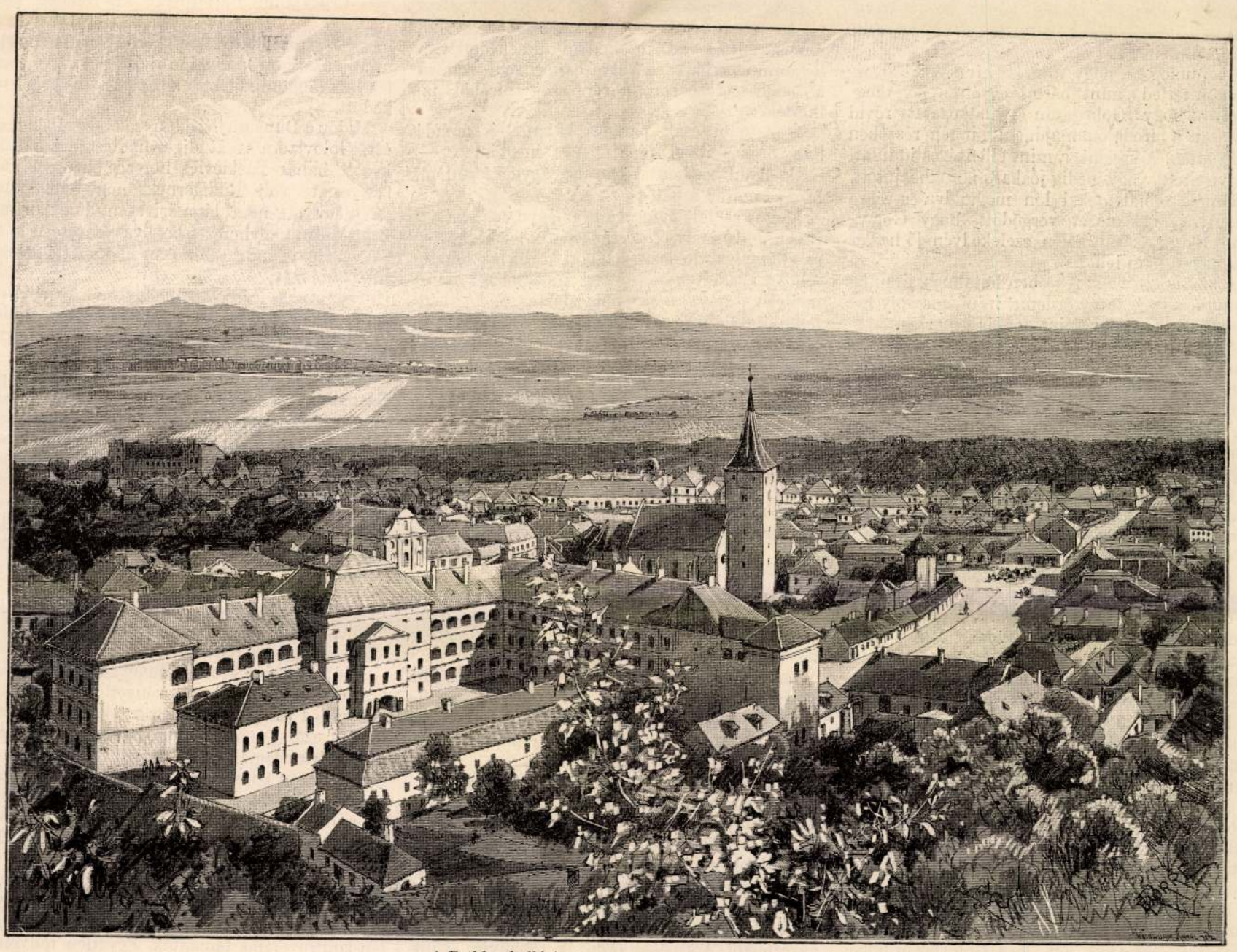

A Bethlen-kollégium.

NAGY-ENYED AZ ÉJSZAKI OLDALRÓL.

Golovjanin 200 lovat, 10,000 csvert zabot, és egy millió ezüst rubelt ajánlt fel hadiczélokra oly kijelentéssel, hogy más körülmények közt személyesen is kardot rántana, de most azt sejti, hogy a czárt ellenségei késztetik a háborura, melynek szomorú és káros következményei nem fognának elmaradni.

Nem annyira ez utóbbi kijelentés, mint inkább a nagy adomány hire járta be az országot, és midőn a császár Varsó körül táborozó katonáit meglátogatta, a novgorodi kormányzó bemutatta a tartományában felajánlott subsdiumok lajstromát.

— Miféle ember ez a Golovjanin? kérdé a czár Adlerberg főhadsegédjétől, ki a hosszu jegyzéket felolvasta. — Neked mindenesetre ismerősöd, hiszen birtokaid vannak azon a vidéken.

— Felséges uram — felelé a főhadsegéd, — csak névről ismerem Golovjanint, de Sakhovskoi herczeg kormányzó itt van az előszobában, és ha felséged parancsolja —

— Jó, jó, — ugy látszik, nem akarod elmondani a mit tudsz, hadd jöjjön be Sakhovskoi.

Sakhovskoi Péter Pavlovics herczeg halálos ellensége volt Golovjaninnak, kitől egyetlen leányát korhely fia számára megkérte, de kosarat kapott.

— Mondd el Péter Pavlovics, — mondá a czár, — kicsoda az a Golovjanin, a ki egy maga többet adott, mint az egész tartomány?

— Felség, — felelé a megszólított, — Golovjanin legalább 200 millió rubel értékkel bir, s igy aránylag keveset adott, különben erősen agitál a háboru ellen, és jóformán befolyásának tulajdonitható, hogy a nemesség csak oly keveset irt alá.

— Hát te mit adtál?

Adlerberg gróf, ki viszont Sakhovskoira neheztelt, azonnal elkezdett lapozgatni a jegyzékben.

— Nos, mi áll ott?

— Sakhovskoi herczeg: 10 lovat és 2000 rubelt irt alá.

— Evvel ugyan nem erőltette meg magát, — veté közbe nevetve a czár. — Egyébiránt ezennel meghagyom, hogy Golovjanin állitólagos agitációja tárgyában tüzetes jelentést tegyél, mely azonban hiven és igazán legyen szerkesztve, nem pedig holmi haszontalan mende-mondák után. Elmehettek!

Régi dolog az, hogy a rossz hir sokkal gyorsabban terjed, mint bármi egyéb s igy megtörtént, hogy Golovjanin nyilatkozatát rövid idő alatt a birodalom majdnem minden részében megtudták. A szerint, a mint ellenséges indulattal viseltető, vagy pedig jóakaró körökbe jutott, különféle mondatokkal lőn megtoldva és végre tulsulyra ama nézet vergődött, hogy Golovjanin a czár akarata ellen cselekedvén, jó hazafi csakugyan nem lehet.

A birodalom nagy részében hatalmas áramlat mutatkozott a tárgy érdeme iránt, még oly helyeken is, hol Golovjanint nem is ismerték.

Végre kenyértörésre kerülvén a dolog, az uralkodó egy rövid, de annál érthetőbb kiáltványban tudtára adta népeinek, hogy a birodalom határainál kiütött lázadás elnyomására a jog és igazság, nemkülönben a törvényes trón fentartása érdekében seregeivel Magyarországba fog indulni.

Golovjanin meghajolt ugyan az uralkodó akarata előtt, de meghitt baráti körökben gyakran ismételte sejtelmeit, melyek az ügy kimenetelének jó véget nem jósoltak.

Azon időben Varsóban többnyire a fegyveres beavatkozásról folyt mindenütt a tárgyalás, és nem egyszer azt lehetett hallani, hogy a korona tanácsadói tévutra akarják a közvéleményt vezetni, mely sehogy sem tudott és akart avval a nézettel megbarátkozni, mintha ez a cselekmény és fellépés helyes lett volna.

Nehogy ily úton a hadsereg hangulatára káros befolyás gyakoroltassék, drasztikus szerek által akarták elnémitani mindazokat, kik e részben más véleményben voltak.

Nemsokára a varsói tömlöczök politikai foglyokkal teltek meg, és csakis Miklós czár fenköltfelfogásának tulajdonitható, hogy az illetők nem a hóhér kezébe, hanem valamely távol fekvő vár fogságába jutottak.

Sakhovskoi herczeg nem felejtette el, hogy a hires adományi lajstrom által jó darab ideig közbeszéd tárgyává lett, mig Golovjanin bőkezüségét már népdalokban is dicsérték.

Mindenekelőtt avval akarta hibáját helyreütni, hogy mind az öt fiát a hadsereg azon részébe tétette át, mely előreláthatólag a harcztérre fog vonulni, és e tettét ügyesen rendezett tüntetéssel keresztül is vitte. Kihallgatást kért a császárnál, és az öt fiut közemberi egyenruhában a palota előtt felállitván, rendjelekkel boritott fényes öltönyében jelent meg a kihallgatási terem előszobájában. Mindenféle rangu tisztek és hivatalnokok várták itt az uralkodó parancsát.

Sakhovskoi a pétervári metropolitával egy ablakmélyedésben társalogva, megmutatta neki a téren álló öt katonát.

— Látod szent atyám, — kezdé a herczeg, — nem vagyok oly gazdag, mint Golovjanin, de a legdrágább kincsemet, gyermekeimet felajánlom a czárnak. Ez az öt közember az én adományom.

A metropolitát nagyon meghatotta a dolog és a jelenlevőkhez fordulva, kenetteljes hangon isten áldását kérte ki a boldog atyára, kinek gyermekei a szent hazáért a harcztérre sietnek.

A jelenlevő tábornokok és főurak szerencsekivánataikkal halmozták el Sakhovskoi-t, ki alig győzte a sok bókot. — E közben megérkezett Nesselrode miniszter, kinek szintén kijutott a nagy ujságból, a miniszter elmondta a czárnak, ki viszont a szobájában lévő nagyherczegeknek mutatta meg az öt Sakhovskoi fiút.

E tüntetés darab ideig elvonta a figyelmet, de utóbb senki sem beszélt róla.

Golovjanin névtelen leveleket kapott, melyekben arra intették jóakarói, hogy az őt fenyegető veszély elől külföldre meneküljön. Ő azonban a többszöri intések daczára mitsem tett, hanem az ügyek fejlődését a harcztéren nagy figyelemmel kisérte.

Midőn hire járt, hogy a szegény katonák százanként pusztulnak el mindenféle ismeretlen betegségekben, pinczéiből minden finom borát szekerekre rakatván, a hadsereg után indult. A főhadiszálláson szivesen fogadták az orosz Krözust, de vajmi hamar kitünt, hogy gazdag és értékes ajándékai egy csepp vizet képviselnek az iszonyu baj tengerében. Hiszen leginkább a honvágy ölte meg embereinket, kik sokáig ellenség helyett békésen dolgozó emberekkel találkozva, az elhagyott otthont vélték szemeikkel látni.

Sass tábornok, kinek szivét a Kaukázusban viselt embertelen harczok minden jobb érzéstől megfosztották, vad kozákjaival dicsekedett Golovjanin előtt, kiknek kutya-bajuk sem volt, és a betegséget bármi néven csak hiréből ismerték.

— A többi csak parádés katona — mondá Sass örökös rövid pipáját ujra megtömve. — Csak hadd szóljon vigan az ágyu, fogadom, hire se marad a betegségnek.

Meg is szólalt nemsokára az ágyu és nem egy rövid, de kemény összecsapásban megmérköztek az ellenfelek, de azért a tábori kórházak mindig jobban megteltek s a sereg menetelését az ut melletti számtalan sirdomb jelezte, melyekbe a holtak mellé még a haldoklót is belehányták. — Mi lesz még, ha az ellenség zömével találkoznak, mely hónapok óta folyvást sulyos csapásokat mért a németekre? mi történik, ha az alföld végtelen rónáit a Tisza árja elönti, és csapatjaink ott rekedve éhen vesznek?

Mindezekre a tábornokok, kikkel Golovjanin küldetése alkalmával érintkezett, vagy egykedvüleg vállat vonítottak, vagy pedig utasították, hogy aggodalmait a császárral közölje, kinek legmagasb parancsait ők minden további okoskodás és fontolgatás nélkül vakon követni tartoznak.

Erről természetesen szó sem lehetett, hanem Golovjanin feltette magában, hogy a császár alter egóját Magyarországon: Paskievics herczeg tábornagyot felkeresi.

Hadaink akkoriban a Duna felé vonultak, hol a magyarok főereje koncentrálva volt. — Golovjanin nyilt császári rendelettel lévén ellátva, még a menetelő csapatok közt is elhaladt, és a fővezért nemsokára utol is érte.

Mint minden katona, ugy Paskievics is gyülölte a polgári állásu egyéneket, kik vagy vélet lenül, vagy hivatalosan főhadiszállásában felkeresték. Rendkivüli nyers modorával mindenkit ugy elijesztett, hogy az illetők küldetésük befejezése után szivesen távoztak.

Midőn Golovjanin a főhadiszállásra ért, hosszu szekérsorban nehéz sebesülteket hoztak a harcztérről. A szegény ördögök többnyire fejük hátsó részén, vagy hátukon kaptak iszonyu kardvágásokat, midőn őket az ellenség lovassága körülvette. Paskievics egy rosz padon üldögélve, nézte a szomoru vonatot.

— Hát egyitek se látta az ellenség szeme fehérét, hogy valamennyien hátulról vagytok megrakva? Szégyen, gyalázat! — rivalgá dühösen a tábornagy.

Hiába fejtegették a szegények, hogy hátulról támadták őket, még mielőtt máskép sorakozhattak volna, Paskievics valamennyiöket legszivesebben agyonlövette volna.

Golovjanint a herczeg vezérkari főnöke mutatta be.

— Mit keres itt, mit akar, mivel szolgálhatok? — kérdé egy szuszszal lehető legrosszabb kedvében a varsói herczeg, — csak gyorsan kérem, mert nem érek rá, egyéb dolgaim is vannak. Vagy ha talán Frolov tábornokkal is végezhet, annál jobb, egy cseppet sem vagyok kiváncsi.

Golovjanin magasztos küldetése érzetében egészen elfelejtette, hogy e pillanatban oly ember előtt áll, kinek egyetlen intésére vagy szavára feje a porba hull, és méltóságteljes, de azért felindulástól remegő hangon az egész katonai kiséret hallatára kijelenté, hogy ő felsége a czár engedelmével járván a táborban, kötelességének tartotta magát a fővezérnek bemutatni, kitől egyébiránt különféle felvilágositást kért volna, de miután látja, hogy ő herczegségének ehhez sem kedve, sem ideje, egy pillanatig sem akar terhére lenni.

Ily hangon 140,000 ember élén álló fővezérhez nem igen beszélt valaki, különösen Paskievics herczeg nem szokott az efféle megszólitásokhoz.

Szemei vérben forogtak, szokása szerint lábaival tipegett.

— Távozzék, kérem távozzék, még mielőtt türelmem elfogyna, nem akarnám, hogy valaki rosszat gondoljon, de ily sértegetést nem türhetek el. Bariatinsky — folytatá a herczeg franczia nyelven kedvencz parancsőrtisztéhez fordulva, — intézkedjék, hogy Folovjanin vagy Golovjanin, vagy minek is hivják ezt az urat, a főhadiszállásból eltávolittassék, és pedig rögtön.

A jelen volt tábornokok némán hallgatták a kinos jelenet lefolyását és szinte örültek, midőn Golovjanin Bariatinsky kiséretében eltávozott.

A fennkölt lelkü hazafi Miskolcz felé vette utját s az ottani katonai kórházban mint önkéntes betegápoló majdnem a hadjárat végeig működött.

Midőn a Duna melletti harczok hire Miskolczra ért, Golovjanin a Rüdiger hadtestéhez csatlakozott, habár Paskievics herczeg bizalmas uton azt izente volt Rüdigernek, hogy Golovjanin jelenlétét ott nem látja szivesen, de ekkor már Konstantin nagyherczeg befolyása megtette hatását, és Golovjanint senki sem háborgatta áldásos működésében. A debreczeni csata alkalmával Golovjanin a leghevesebb ágyuzás közepette a sebesülteket vitette ki a kötöző helyre, midőn egy 12 fontos golyótól találva azonnal szörnyet halt.

A paczifikáczió létrejötte után visszatért csapatokat sehol sem fogadták ünnepélyesen, és pedig a császár határozott parancsa értelmében, ki azok fölött még szemlét sem tartott és nehány tábornokon kivül senkit sem fogadott magánkihallgatáson. A novgorodi nemesség nagyszerű emléket készült emelni Golovjaninnak, mire azonban a czár beleegyezését, illetőleg engedelmét kellett kikérni. Paskievics vagy elfelejtette, vagy pedig feleslegesnek tartotta Golovjanin halálát hivatalos jelentéseiben felemliteni, s mire Szent-Pétervárra visszajött, kegyvesztett ember lett belőle, ki most még annál kevésbbé törődött az efféle eseményekkel.

Midőn Sakhovskoi kormányzó a novgorodi tartományi nemesség kérvényét a Golovjaninféle emlék tárgyában a császárnak fölterjesztette, Miklós czár épen a beavatkozás legkényesebb utóbajaival foglalkozott. Arról volt t. i. szó, kit illessen azon költségek fedezése, melyek a hadjárat tartama alatt német, illetőleg magyar területen orosz csapatok által utólagos elszámolás mellett függőben maradva, mindkét fél által határozottan visszautasittattak. E tekintetben nagyon eltérő nézetek merültek fel, s a czár, ki pénz dolgában nem ismert fukarságot, nagyon sajnálta hogy nehány millió miatt ily kellemetlen kontroverziák támadtak. Egyetlen tollvonással akképen intézte el a dolgot, hogy minden nyugta, utalvány vagy számla, mely orosz csapa-

Nagyenyedi Bethlen
Gábor / 1580

Erdélyi Múzeum
1900. 354. l.
(Bethlen Gábor
fejedelem korára
Nagy-Enyeden.)

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Nagyenyedi ref. templom

Pesti Hirlap Naptára
1941. 124. l.

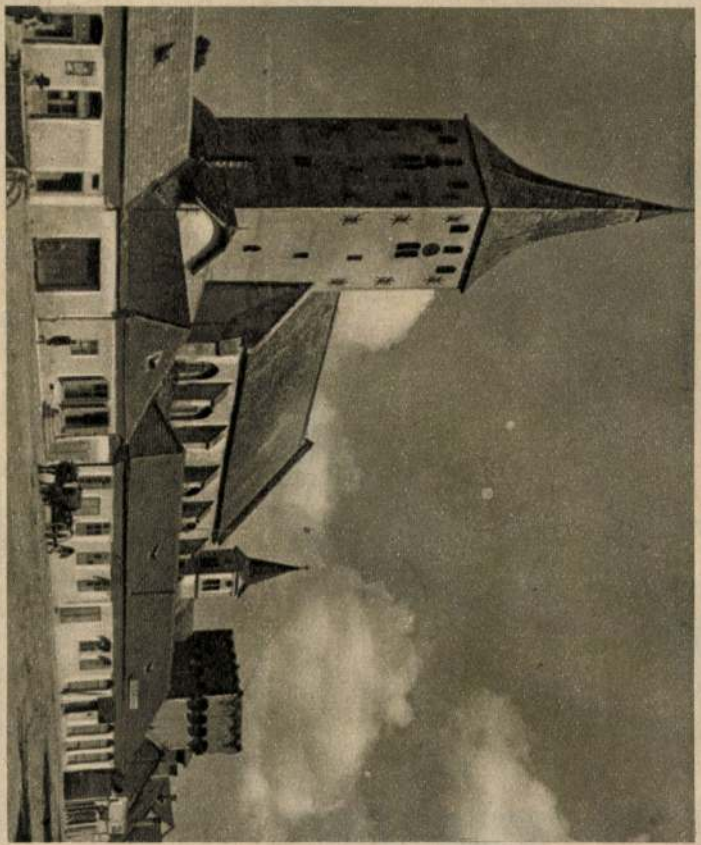

A nagyenyedi református templom.

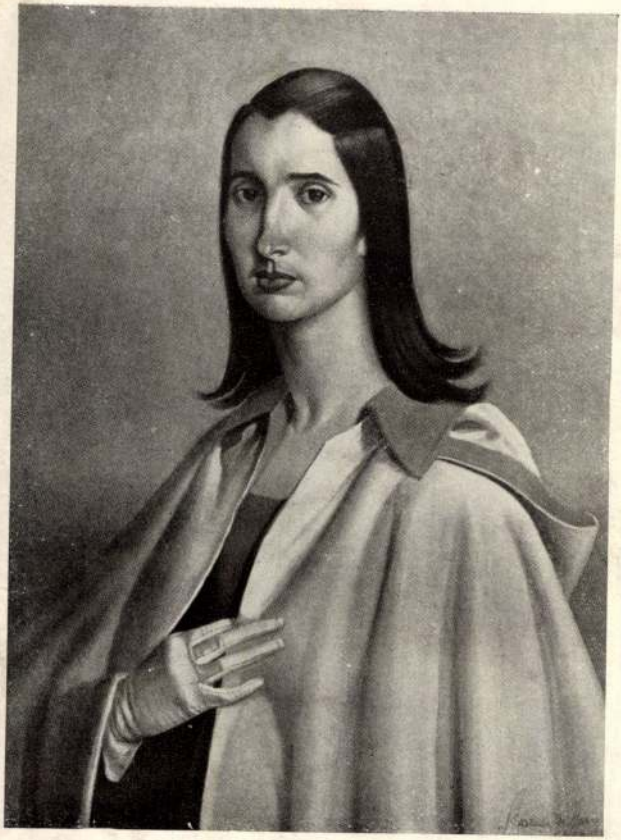

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Beszterce a bevonulas utan, vizf. Mgt.
Kézdivásárhelyi öreg templom, vizf. Mgt.

A Magyar Akvarell- és Pasztell-festők Egyesülete kiáll.katalogusa.1940.Nov.24-Dec.8.
14.lap

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltan

Eső után, vizf.
Ködös távlat, vizf.
Cirkusz a Balatonnál, vizf.

A Magyar Akvarell- és Pasztell-festők Egyesülete kiáll.katalogusa.1940.Nov.24-Dec.8.
14.lap

NAGYENYEDI JENEY ZOLTÁN

Alkony az állomáson.

Téli kiállitás képes tárgymutatója. Műcsarnok 1937.

Nagyenyedi Jeney Zoltán MDK

Kőrakodó a Balatonon, olf.

Műcsarnok 1929/30 téli kiállitás

Nagyenyedi Jeney Zoltán

festőművész

Magyar Akvarell-és Pasztellfestők Egyesülete kiállítás - Nemzeti Szalonban - képével szerepel.

Magyarság
1935.VII.28.

nagyenyedi Jeney Zoltán

Tavaszi Szalon - Nemzeti Szalonban - képével szerepelt /friss akvarelljei/

Pesti Hirlap 1931,VI.21.

nagyenyedi Jenei Zoltán

Alkotásával szerepel a Műcsarnok őszi tárlatán.

P.H.931.X.16.

Nagyenyedi Jeney Zoltán MDK

Esőfelhő a láthatáron, vizf.

Mücsarnok 1941 Téli kiállitás

Nagyenyedi Jeney Zoltán

festőművész

Téli tájrlat - Műcsarnokban - képével szerepel.
Lement a nap.

Pesti Hirlap
1934.1.17.

Nagyenyedi Jeney Zoltán

— Nagyenyedi Jeney Zoltán reálgimnáziumi tanár, festő- és szobrászművész a hatvani Uri Kaszinó helyiségében december 13-án délelőtt 12 órakor gyüjteményes kiállitást rendez.

N.U.936.XII.15.

Nagyenyedi-Jeney Zoltán

"Olasz avangardista tábor" , "Hullámverés" , "Alkony a vízen" c. művekkel szerepelt a Műcsarnok kiáll.-án.

P.H.933.IX.10.

nagyenyedi Jeney Zoltán

Szinyei M. Társaság Tavaszi Szalonján szerepelt

NM. 934.IV.4.

Miskolc.
Városháza

Meilinger Dezső
festőművész
gyüjteményes
kiállítása.

1934. I.

Nagyenyedi Fenes Zoltán akvarellfestő

Magyar Akvarell és Pasztellfestők Egyesületének kiállításain a Műcsarnokban tabáni emlékekkel szerepelt.

PH. 934. III. 4.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Viharfelhők, vf.

Nagy. Művészetért kiáll. r. Mics. 1940. febr.

9. l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Árvízes Zagyvapart, vf.

Nagy. Művészetért kiáll. r.Hics. 1940. febr. 16. l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Siófoki cölöpverő-hajó. Vf.

Tavaszi Tárlat. 1940. ápr.-máj. 24.l.
Mücs.

Nagyasszonyunk Jenny Zoltán

Sírkőnek csiszolvaró-bajo. VT.

Mice.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Esőfelhő a láthatáron, vf.

KMTárs kiáll. 1941. dec. Mücs. lo. l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán, festö

519. Alkonyi tópart. Vizf.

529. Esö után. "

Bp.Mücs. -"A Magyar Müvészetért, Képzöm.Kiáll. 1942. jun.6.-22. Kat.2o.1.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán, festö

Uszályok. Vizf.

Nemz. Szalon.- Téli tárlat. 1938 jan.-febr. Kat.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán.festö

Zagyvapart.	Vizf.
Párás Balaton.	"
Kikötöben.	"

Nemzeti Szalon.- MAFE XXIII.kiáll.1938.nov.20.-dec.4.
Kat.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán, festö

Üres napozó. Vizf.

MIKT.-Műcsarnok. IV.Nemzeti Képzőműv. Kiáll.
Bp.1937.ápr. 20.-jun.20. Kat. 13.l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán, festő

Ködös alkony. Vizf.
Kikötő. "

Nemzeti Szalon.-MAOK XX.Jub.Kiáll. 1935.dec.20.-1936 jan.6. Kat.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán, festő

Halászbárkák. Vizf.

KMTárs.-Szent István kiállitás. 1938. -Kat.lo.l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Halászbárka a Dunán

Uszály a Dunán

M.Szml. Kiáll. 1927. jun. 13. 1.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Cséplés, vf.

MAPE 12.kiáll. kat. N.Szal. 1926. máj.
15 l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Z.

Alkonyat, vf.

Kikötőben, "

Forró alkonyat, vf.

Balatoni kiáll. Hüteren, 1937. jun.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Öreg tabáni udvar, akv.

Fény a vizen

Tav.tárlat, N.Szal. 1934. jun. 7 l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Olasz avantgardista tábor. Balaton. Vf.

Fiatal müvészek kiáll. Mücs. 1933. szept.
3o l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Vihar jön!, vf.

Fiatal művészek kiáll. Műcs. 1933. szept.

30 l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Hullámverés, vf.

Fiatal művészek kiáll. Műcs. 1933. szept.
30 l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Alkony a vizen, vf.

Fiatal müvészek kiáll. Mücs. 1933. szept.

29 l.

Nagyenyedi Jeney Zoltán MDK

Házbontás

Ódon kapualj

Tabáni utca

Mücsarnok 1934 emlék- és gyüjteményes kiállitás

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán festő

Kőbánya mélyén,	akv.
Vágtatás,	"
Őrsi moló,	"
Bontják a Tabánt,	"
Öreg ház,	"
Balaton parton,	"

Nemz. Szalon kiáll. 1933. ápr. 8 l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán festő

A millenium,	akv.
Révfülöpi kikötő,	"
Reggel a Balatonon,	"
Napfény a tisztáson,	"
Vihar készül,	"
Szánkázás,	"

Nemz. Szalon kiáll. 1933. ápr. 8 l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán festő

Tabáni öreg ház,	akv.
Uszály rakodás,	"
Alkony,	"
Olajfák,	"
Alkonyi nap,	"
Vörös köves kőbánya,	"

Nemz. Szalon kiáll. 1933. ápr. 8 l.

Nagyenyedi Jeney Zoltán festőművész

Alkony a vizen

Hullámverés

Fiatal Művészek Kiállitása katalógusa.1933.
Műcsarnok.

Nagyenyedi Jeney Zoltán festőművész

Vihar jön!

Olasz avangardista tábor.Balaton.

Fiatal Művészek Kiállitása katalógusa.1933.
Műcsarnok.

Nagyenyedi Jeney Zoltán festőművész

Szük kis udvar

Házbontás

1931.évi emlék- és gyüjteményes kiállitas
tárgymutatója Műcsarnok.

Nagyenyedi Jenei Zoltán festőművész

Ódon kapualj

Tabáni utca

1934.évi emlék- és gyűjteményes kiállítás
tárgymutatója Miccarnok.

Nagyenyedi Jenei Zoltán festőművész

Öreg boltivek alatt

Tabáni kis kocsma

1934.évi emlék- és gyüjteményes kiállitás
tárgymutatója. Mücsarnok.

Nagyenyedi Jenéy Zoltán festőművész

Fehérsas-utcai öreg udvar

1934.évi emlék- és gyüjteményes kiállitas
tárgymutatója. Műcsarnok.

Nagyenyedi Jeney Zoltán MDK

Szük kis udvar
Házbontás
Ódon kapualj
Tabáni utca

A magyar akvarell és pasztellfestők egyesülete
Műcsarnok 1934. márc.-ápr.

Nagyenyedi Jeney Zoltán MDK

Öreg boltivek
Tabáni kis kocsma
Fehérsas utcai öreg udvar

Magyar akvarel és pasztelfestők egyesülete
Mücsarnok 1934. márc-ápr.

NAGYENYEDI JENEY ZOLTÁN

397 Kőrakodó a Balatonon.

KMTárs.1929/30 téli kiáll.kat.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán

Zagyvapart, vizf.
Párás Balaton, vizf.
Kikötőben, vizf.

A Magy. Akvarell- és Pasztellfestők Egyesülete XXIII.kiáll.kat.1938.nov.20-tól dec.4-ig.

nagyenyedi Jenei Zoltán MDK

"
Őszi alkony, aqu.

Mücsarnok 1940 A magyar müvészetért c.kiáll.

magyarnyedi Jenei Zoltán MDK

Pest alkony, egy.

Millecarrock 1940 A magyar művészetért c.Kiáll.

Nagyanyedi Jeney Zoltán

MDK

Siófoki cölöpverő-hajó, vizf.

Műcsarnok 1940 Tavaszi tárlat

Nagyenyedi Jeney Zoltán

festőmüvész

Gyüjteményes kiállitás - Nemzeti Szalonban - képével szerepel. Mintha kifelé lábolna a testői köztelyekből.

Nemzeti Ujság
1933.IV.4.

Nagyenyedi Jeney Zoltán

festőművész

Csoportkiállítás - Nemzeti Szalonban - képével szere-
pel. Naturalista akvarelleket és Lassuló törekvést
mutató plasztikai munkákat állítok ki.

Budapesti Hirlap
1933.IV.2.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán festő

Napfény,	akv.
Alsóörsi part,	"
Balaton part,	"
Tabáni ucca részlet,	"
Öreg házsor,	"
Templom rom,	"

Nemz. Szalon kiáll. 1933. ápr. 8 l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán festő

Tabáni öreg házak,	akv.
Tabáni ucca,	"
Sarki bolt,	"
Vén ház,	"
Bontott házsor,	"
néhai Kankowsky Rvinné, gipsz	

Nemz. Szalon kiáll. 1933. ápr. 8 l.

MDK

Nagyenyedi Jeney Zoltán festő

Női akt, gipsz
Dr.Pinkovits Józsefné, gipsz
Tanulmány, gipsz

Nemz. Szalon kiáll. 1933. ápr. 8 l.

Nagyernő Sándor

Ifjú Kommunista, Budapest, 1976. 2.

Nagyernő Sándor: Eligazítás

A SZOVJET FŐ
TANÁCSKOZÁS

Nagyfalusi Antal

építész.

Szül. Érsekujvár 1897.
Oklevelet nyert 1925.

Műegyetem 14. l.

10274.

vezett tojásdad medaillonban. Fe-
ltözött, az aranygyapjas rend jel-
et a kétfejü sastol tartott herme-
keresztes gömb, és korona, alól pe-
. Felirata a kép alatt három sorban:

Röm. Kayser
id Böhaimb König
i Osterreich.

28.3:17.3 cm.

-900.
143.

NAGYFALUSSY Antalépitész

tervezte az érsekujvári Simor Jánosról elnevezett iskolát, 1934

ld. Pavilon, 1991.5.47.p.

Nagyfalusi István

Kőfarago

XVI. r.

l.

Biró Erdmův

79. l.

Nagyfalvi István
Kőfarago 1545

l.

Lechner Jenő dr.
Renaissance épitési
emlékek Kamosuj-
várott, Bp. 1917
19 l.

Nagyfalusi István

A szamosujvári várkastély
reneszánsz részének készítése-
ben része volt, amiről az
egyik földszinti ablak rene-
szánsz kőkeretén a kovétkező
felirat tanúskodik. „Sculpsi
Stephanus Nagyfalv 1545"
Fenti egyike volt az első erdélyi
magyar kőfaragoknak, akik
az új olasz izlést elsajáti-
tottak

Ger Erd. 158 l.

Nagyfalvi János

Orvos (?)

1705. körül

Jakab Kolozsvár

III. 36. l.

t. eszközlésére tsig.
ondy Gusztáv bizottsá.
tag kéretett meg.
Torma Károly f. évi
eptember hó 15-én je.
t meg a helyszinén,
ivel azonban az ása.
okat mindjárt na.
obb erővel 30-40 nap,
mossal s még többel
karta megkezdeni.
előkészületek pedig

Nagyfalvi János

ötvös

1705 ben Kolozsvárt ett.

Zakab Elek. Kolozsvár története.

Bpest. 1888. 36 l.

~~MAGYARORSZÁG VIDÉKI MŰKINCSEI.~~

Varffalu, Stefano

[illegible]

l.

Budinio 84. l.

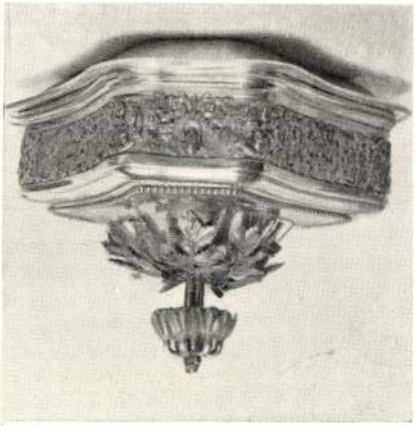

Nagyfalui István (?)
szobrász (?)

„Sculpsi Stephanus
Nagyfalo (?) 1545"
felirat állítólag
a szamosujvári
kastély faragvanyan

Budinis
84. l.

36,

Beve

400 kor. nóval Négy
a mátravezekéji szu
sámál előfordeló k
-alajostól mai
bevételeztem.

Mátravezekéj

Szemi alajos v. K.

Nagyfalusi János, [üvegcsiszoló]

L.: Gyüre Sándor

Németh J.: Az üveg mesterei 8.

Népszabadság, Bp. 1978. december 21.

Nagyfalusi Jenő

MDK

Tagja volt a Szocialista Képzőművészek Csoportjának.

Vértes Gy. Harc a szocialista Realizmusért
Kortárs. 1961. 12. sz. 919.l.

M. D. K.

NAGYFALUSI Jenő

1940-1942 között a Szocialista Képző-
művészek Csoportjá-hoz tartozott

Major Máté: Negyedszázada alakult
a Szocialista Képzőművészek Csoportja
Magyar Építőművészet 1959. 3/4. sz. 133-134.

Nagyfalusi Jenő

1940–1942 között a Szoc. Képzőművészek Csoportjának tagja.

439.

Major Máté: Az épitészet uj világa, Magvető, 1969, 1.

Nagyfalusi Jenő

M.D.K

Méltatás.

Major Máté: Brüsi Berda Ernőtől.
Művészet 1961. március. – 43l.

Nagyfalusi Jenő
festő

Németh Lajos: A szocialista képrőmű vészek csoport-
jának története.

M.M.M. Évkönyve 1952, 92 l.

Nagyfalusi Jenő

a Szocialista Képzőművészek Csoportja 1942-es adatai szerint a művész a Csoport tagja volt.

-vánay-: Tárlat a munkásotthonban. Csepel, 1976. jan. 30.

M. D. K

NAGYFALUSSY Antal

Szeged, Attila utcát áthidaló ko.-
kőépületek

Nagy-Papp-Börtsök: Szeged, Bp. 1960. 210.
277.

M.D.K.

Nagyfalusy Antal
építész

Marx téri háregyüttese.

142 l.

Bálint Sándor: Szeged városa, Bp. 1959

M.D.K.

Nagyfalvi István, kőfaragó

nevét örökíti meg a szamosújvári Martinuzzi palota egyik ablakának kőkeretén bevarrott felirat: "Sculpsi(t) Stephanus Nagyfalv(a) 1545."

Dr. Lechner Jenő: Renaissance építészet emlékei Szamosújvárott.

Építőipar - Építőművészet, Bp. 1916 évf. 53. sz. 317. old.

M.D.K.

Nagyfejeő Gyula, mérnök

21.a.1787,1852.IV.2.Eger városának fallal keritett része 1789.-ik évben.Kéziratos,szines térkép,szerző nélkül.Nagyfejeő másolatot készitette.A várat Házael térképről vette/1753/ a változások figyelembevételével.Az utcanevek 1852-ből. 77.5+50.5 cm.Egri Dobó István Múz. 135.o.

Sugár István: Eger város térképei / XVIII.sz.-1950 / 125.o.

Az Egri Múz.Évkönyve. Heves Megyei Múzeumok Közleményei. 1967.Eger, 1967

M.D.K.

Nagyfejeő Gyula, mérnök

21.b Eger városának fallal keritett része 1789.-ik évben. Kézirato szines térkép. Szerző nélkül. Nagyfejeő 1952-ben másolta. Ennek egy egészen primitiv egyszinű másolata. 62+49 cm. Egri Áll. Levéltár. 135.o.

Sugár István: Eger város térképei / AVIII.sz-1950 / 125.o.

x Az Egri Múz. Evkönyve. Heves Megyei Múzeumok Közleményei. 1967. Eger, 1967

MDK

Nagyfenyvesi Valéria

Kiállítások

Pedagógusok lapja 1968 juni.18.

Nagyfenyvesi Valéria

„Tanulmányfej" Repr.

Dunántúli Napló 1968 VI. 2-5.

Nagyfenyvesi Valéria

Pécs kisgalériájában rendezték meg linói kiállítását.

Kiállítási kalendárium

Szocialista Művészetért, 1972. jún. 5.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Nagyfényvesi Valéria

DUNÁNTÚLI NAPLÓ
1972 JUL 9

1021

Pipás paraszt Hagyomány

Nagyfényvesi Valéria linómetszetei a sellyei könyvtárban bemutatott kiállítási anyagából.

Pilla

A NAGY MÚLTÚ mo
fővárosban, Ulánbátorban
ország lakosságának egyö
260 ezer ember él. A város 300 évvel ezelőtt települt a mai helyére a Tola völgyébe, a Bogdo-hegység lábához, amelyet szentnek tartottak. A forradalom előtt egyetlen sátortábor volt a város, amely állandóan változtatta helyét, ahogyan a folyó a medrét. S azért is települtek ide, mert itt bő vizet találtak, amelyből oly kevés van ebben az országban.

Ma a város közepén csupa modern épület áll. Sok az érdeklődő Szuhe Bátor szobra körül, a fecskefarkas kolostorépületek mellett és jó néhányan bekukkantanak jurtákba is, amelyek a többemeletes lakóházak tövében húzódnak meg. Persze, ezek a jurták csak

zesére.

Ulánbátor a mérsékelt égövben fekszik, majdnem egyvonalban Budapesttel. Ám magas fennsíkon terül el, s ezért nagyon szélsőséges az időjárása. Mégis modern életet alakítottak ki mongol barátaink. Ulánbátor látképe, öt-tízemeletes házaival, füstölgő gyárkéményeivel, nagy hangárszerű gyárépületeivel megragadó látvány.

A mongol fővárosban magyar kulturális és gazdasági kapcsolatokkal is találkoztam. Felépítettünk Ulánbátorban egy ruhagyárat, s magyar tervek szerint épül egy Biogalgyár is, a főváros mellett, a Tola völgyében. Magyar tudósok, művészek, írók segítettek mongol barátainknak: régészek, néprajzosok működtek együtt, hogy megment-

takarítottak
tőségű, mer
egymillió la
állománya
egy főre jut
tetében Mo
a világon.
szénát beg
tíz takarmá
got létesíte
istállóépítés
lentős, mert
ig tart a te
Eddig télen
állat elpus
és a hideg

A földm
gek szinte
ság terü
gyobb, mi
sága, azon
kétszázhatv
szétszórtan
embereket

Nagyfalusi Valéria

Juhász, X3. 318 x 104 mm

Második Balatoni Kisgrafikai Biennalé
1973. Balatoni Múzeum, Keszthely

Nagyfelnyvesi Valéria grafikus

Márciusban nyílik Gdanskában a magyar napok keretében 37 magyar grafikus Pécs és Baranya műemlékeit bemutató kiállítása, amely a magyarországi kisgrafikai pályázat anyagát tartalmazza. A művész műve szerepel a tárlaton.

Dunántúli Napló, 1978. márc. 8.

MDK

Nagygyörgy Sándor

Csendélet hegedüvel, of.

VIII. Vásárhelyi Őszi Tárlat. Tornyai J. Muzeum Hódmezővásárhely, 1961. okt.

Nagygyörgy Sándor

Vásárhelyen miletett.

Tóth Sándor: Vásárhely és a
kézőmüvesek

Tiszatáj 1967 I. v. 57 old.

MDK

Nagygyörgy Sándor

Tanya fákkal, akv.

Szikes, akv.

Rőzserakás, gouache

VIII. Vásárhelyi Őszi Tárlat. Tornyai J. Múz. Hódmezővásárhely, 1961. okt.

MDK

Nagygyörgy Sándor

Kubikosok között, kr.

Körtvélyesi alkony, "

Csatorna, "

9. Vásárhelyi őszi tárlat 1962. okt.
Tornyai J. Muz. Hmvhely

Nagygyörgy Sándor

MDA

Este, of.

Fiatal képzőművészek szemléje. Ernst Mus.
1963. jun.

MDK

Nagygyörgy Sándor

Füzfák, of.

Studio 64 - Fiatal képzőművészek 5.kiáll. Ernst Muz.
1964. dec.

9. 1.

M.D.K.

Nagygyörgy Sándor
grafikus

Illusztráció

Sobor Antal: A kék házban
Élet és Irodalom, 1963. jan 15 – 9 lap

M.D.K.

Nagygyörgy Sándor
grafikus

Kréta rajzait mutatta be a
kiállításon.

Lauer Sándor: A IX. őszi tárlat vásárhelyre
Élet és Irodalom, 1962. október 27 – 8 lap.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

Nagygyörgy Sándor

ÉLET ÉS IRODALOM

1963 MÁR. 9.
1021

Nagygyörgy Sándor: Férfifej

A költészet évadai

(Folytatás a 3. oldalról)

gó porfellegéből bontakozik ki előttünk a szovjet költészet új útján ez a megrendítően csendes menet, a vers lassú ritmusában, s akkor megértjük, hogy e sokszor harsánynak hitt költők forradalmi erejének nem legcsekélyebb része ez a pátosztalan, közvetlen emberi csend.

Mi mindennek kellett történnie, mondjuk, ahhoz, hogy a költő észrevehessen oly jelentéktelen dolgot, mint egy *levetett kabát elmosott vonala* a *szürke homályban*? Hogy ez a mindennapos fáradt-jelentéktelen kép jelentőséget és érvényt nyerhessen a művészetben, amely, tudjuk, mindig általános érvényre tör! Ez a vers, Jevtusenko *Im, e szobában* című verse, amely egyetlen szót sem ejt politikai változásokról, törvénytelenségekről s azok megszüntetéséről, számomra mélyebben érzékelteti a nagy változásokat a mindent kimondó publicisztikai vers-nyilatkozatoknál. Csak hozzá kell érezni és gondolni a témák áttételes közlő-erejét, a ki nem mondott tartalmakat, amelyek a vers tulajdonképpeni „hasznos terhét" jelentik. Az el nem mondható és tisztázhatatlan dolgok micsoda nyomásának kellet leereszkednie szívről és képzeletről, hogy már ez is elmondható legyen, hogy a köznapi emberi észleletek tömege, hangulat, vágy, sejtelem a költészetté-válás fontosságára tudjon emlékedni, s lemálljon róla a közöny fáradt színe, amelybe eddig beleveszett.

EZ A FORRADALMI tartalom annak a kisrealista formának a mélyén, amelynek mestere Vinokurov, de amelyet a többi fiatal szovjet költő is, más stílusokkal váltakozva, művel. A mindennapos emberi helyzetek és alakok micsoda sorozata ebben a kis válogatásban is. Csak vaktában, ami eszembe jut: a reggeli villamoson munkába menő dolgozók, az utolsó esti villamos huligánjai, az „Atomiram" cipőgyár fiatal és idősebb munkásnőinek konfliktusa, a *málnaszínű messzi fény*, amely bársonyként simul a kikötőben kószáló fiú cipőjére, a kis ukrán vándortrupp *feltámadt színésznője*, ahogy az orgonát szaggatja, és mindig újat szed, a piacon portékáját áruló giccs-festő, egy film-hősnő meztelen világító *szent teste*, *szobra* a vásznon, egy szállodai szoba rémülete, a „halálraítélt" ló történelmi bánata, az éneklő vakok, a gőzfürdőből a hóba hempregő lányok *bő szibériai aktja*, a grúz piac Rubenset idéző tűzvészes színei, amerikai találkozás az emigránsokkal, egy fájdalmas, titkos-tilos őszi randevú, *mogorva-félszegen* üldögélő horgászok... A szovjet költészet „neorealizmusa" [illegible]

VÉGH ANTAL:

A FOLYÓ VA

A híd, amit építettünk, mint egy óriás lépte át a folyót, vasbordáival két oldalra kapaszkodva. Ki itt, ki ott talált magának valami foglalatosságot a sínek mellett, ahová kitolatták kocsinkat, melyhez hasonló — egész sor áll most itt. Ez a hídépítők lakása. Iroda is, szertár, klubhelyiség, meg minden más.

Én reggel lementem a folyóra. Előző nap hatalmas eső esett. Látni akartam a víz sárgás-szürke szennyes áradatát. Jó volt a meleg sárba lépegetni, mert ilyet városon soha nem érezhet az ember. A finom sár bemegy az ember lábujjai közé — langyos simogatással.

Egy lány volt ott a folyó mellett magában.

Azelőtt sohasem láttam.

Az ördög tudja, mi ütött belém, de lehetetlen volt elmenni mellette. Az eső után káposztapalántákat rakott a földbe. Egészen egyedül volt.

Megálltam.

Felnézett.

Akkor újra ültetni kezdte a palántákat.

Ahogy lehajolt, felhúzódott egy kicsit a szoknyája, úgy, hogy térden felül a combjából is látszott. A nap egészen odasütött.

Fénylett.

Én nem akartam. Elfordultam onnan.

Nyitott blúz vol rajta, ahogy mozdult, úgy hullámzott a melle. Haja egészen a szemébe hullott. Én csak néztem. Akkor közelebb léptem hozzá. Mit akarok? — kérdezte, de én egyáltalán nem mondhattam, hogy mit, mert valójában magam sem tudtam. Akkor támadt egy gondolatom. El kellene venni feleségül. De ezt igazán nem mondhattam meg neki. Ámbár többször hallottam, hogy egy 19 éves fiú a legnagyobb balgaságot követi el, ha ilyesmit forgat a fejében.

De mire való ez az egész dolog?

Először láttam, a nevét se tudom.

Most meg egyszeribe olyan sok gondolatom támadt, hogy egymást kergették. Hiába

Nagy György Sándor
Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

ÉLET ÉS IRODALOM

Nagygyörgy Sándor: Csendélet

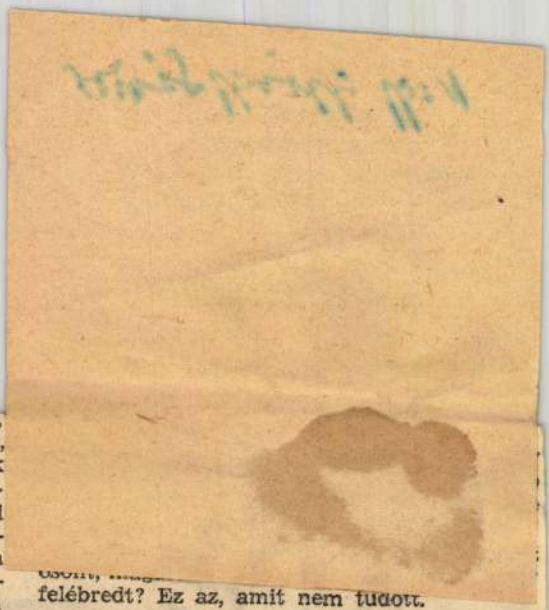

hol megint felriadt. Nem tudta, álmodik-e, amikor nyitott szemmel hallgatja az ablak alatt sötétlő Dunán suhanó uszályok legénységének kiáltozását, vagy ébren látja-e a fal kacskaringóinak kígyózását, különösen akkor volt bizonytalanságban efelől, amikor a kígyók leléptek a falról és sziszegve megindultak az ágy felé. Hirtelen éles sikoltozásra riadt fel. Egy leány sikoltott lent a parkban, mely egy-két villanylámpa kósza fényében komorlott az erkély alatt. Azt hiszem, az álombeli leány, az aranyhajú... — gondolta az író és a másik oldalára fordult, hogy újabb álomverembe dobja testét-lelkét. De újra a sikoly. És újra. Egyre közelebbről. Egyre élesebben. Egyre kétségbeesettebben. Az író levette cvikkerét, melyet az orrán feiejtett. Belepislogott a szobájának árnyai közé. Aztán fölkelt, magárakanyarította köpenyét és elindult az erkély felé. De ő volt-e az, aki lassú léptekkel az erkély felé tartott? Vagy egyik álombeli hőse? Nem tudta biztosan. Kilépett az erkélyre. Alatta feketén-zölden hömpölygött a víz. Az egyik villanylámpa alatt most feltűnt a sikoltozó leány, belerohant a fénybe, mint egy szédült pille. Néhány lépésnyire utána egy férfi futott némán. Kezében, igen, a kezében, szempillantásnyi időre, éppen amíg átvágta a lámpa fénynyalábját, felvillant egy konyhakés. A lány rohant és sikoltozott. A férfi utána. A kés nem villant többé.

Most a Dunán reflektor vetődött a fekete hullámok tetején. Egy csónak siklott a part felé. A csónakban két rendőri egyenruha állt. A lány már a vízben gázolt, a férfi csak utána. A csónak irreális gyorsasággal siklott az el-elmerülő lány felé. Az egyik egyenruha üres karja megragadta a lány haját és a vergődő, vonagló testet beemelte a csónakba. A férfi is belevetette magát a Dunába és úszni kezdett a rendőrök felé. A kést, amely a reflektor fényében meg-megvillant, magasra tartotta a víz fölé. A másik egyenruha — test nem volt benne, ezt most tisztán lehetett látni —, magasra emelte az evezőt és iszonyút ütött a csónak peremébe kapaszkodó merénylő fejére. A kés, mint egy repülő delfin-fióka karcsú teste, felszökkent a holdfénybe, aztán aláhullott a hullámok közé, amelyek egyetlen

felébredt? Ez az, amit nem tudott.

2.

Másnap reggel hosszú csengetés ébresztette öntudatlan álmából. Kiimbolygott. Az ajtó előtt a házfelügyelő állt két kőművesléánnyal.

— Felkísértem ezt a két lányt — így a házfelügyelő —, nehogy rosszra gondoljon. A ház tatarozásán dolgoznak, engedje ki őket a teraszra, a vakolást igazítják.

Azzal a két lány befordult a lakásba, vödrökkel, szerszámokkal felfegyverekezve. Az egyik lány, kis gömbölyű, fényesarcú gyereklány — már az előszobában rányevetett az íróra. A másik egyenesen kiment az erkélyre.

— Maga az író? — kérdezte a fényesarcú, és megállt a szoba közepén, majd kiszólt a teraszra: — Keverj csak Mari, mindjárt jövök...

A hosszú, sovány férfi összébbfogta köpenyét.

— Az vagyok — felelte hunyorogva a szobába áradó napfényben.

— Maga állt itt éjszaka az erkélyen?

— Én.

— Bordó köpenyben, ugye...?

— Nem. Ebben a kékben.

— A holdfényben bordónak látszik.

— Miért kérdi?

— Mert szégyellem magam.

— Miért?

— Mert csókolóztam a vőlegényemmel, maga előtt. A szeme láttára.

— Én nem láttam.

— Ugyan már, ne tódítson!... Itt a ház előtt a padon. Felnéztem, láttam magát. Bordó köpenyben volt és merőn bámult minket.

— Téved.

— A sikoltást se hallotta?

Nagygyörgy Endre [festő]

Megemlítve.

Lacró Katalin: Hézső Ferenc 593-595.

Tiszatáj, Szeged. 1970. június XXIV/6.

Nagy György Sándor

felvételei illusztrálják

a Budapest c. folyóirat 1971.8.számát
15-17.l.

Nagygyörgy Sándor MDK

Varjak, olf.

Tornyai János Muz.1964.Vásárhelyi Őszi tárlat

Nagygyörgy Sándor MDK

Füzfák, olf.

Ernst Muzeum 1964. Fiatal Képzőm. V. kiáll.

Tél

Nagygyörgy Sándor tárlata

A tél markáns vonásait idén csupán a művészet segítségével idézhettük fel, ha e bágyadt-bánatos, meghatározatlan karakterű januárban beléptünk a Vigadó Galériába. Elámulhattunk azon, hogy a zordnak elkönyvelt évszak mennyi szépséget, mennyi nyugalmat áraszt; mennyi bűbájos-varázslatos árnyalata létezik a semleges fehér színnek, és milyen csodálatos látvány a behavazott erdő mesebeli világa. Természetesen csak akkor, ha nem dúljuk fel akár oktalanul, akár felelőtlenül, akár tudatosan.

Balázs Béla-díjas fotóművészünk, *Nagygyörgy* Sándor a Természetfotósok Nemzetközi Szövetségében is fontos tisztséget visel — alelnök —, így nem véletlen, hogy a tárlat félszáz fotójáról a természet szeretete mellett a természet háborítatlanságának a féltése áradt olyan elhitető és lelkiismeretfurdalást okozó erővel, amely kevesek sajátja ebben a kényes, szépelgésre hajlamos műfajban.

Miért nem éreztük szentimentálisnak az artisztikusan megfogalmazott, ízlésesen és okosan elrendezett tárlat anyagát, amikor a giccs, az érzelmesség összes jegyei felsorolódtak előttünk? Talán azért, mert a művész megmutatta a természet eredeti, önmagából fakadóan ösztönös kegyetlenségét: a töredező jégtáblák fogságában haldokló fákat, a vízbe fagyott rozoga ladikokat, az elpusztult növényi részek hóval és zúzmarával fedett, geometriává szelidített mulandóságát.

Holtában is eleven, mozgalmasan tevékeny tájat láttunk, az ember jelenlétének hiánya ellenére is humá-

egfogalmazásban. A sokkoló, ám szájbarágóan di-
us, olajban fürdő vadmadarak és a szennyezett
fuldokló halak gyakori és éppen ezért unalmas
látványa helyett csupán „szép" tájakat láttunk, tökéletesen kivitelezett képek előtt sétálhattunk. Mégis minden fénykép azt sugallta: ha vétünk a természet világa ellen, elsősorban magunk ellen vétünk, magunkra szórunk átkot.

Dénémeth István

NAGYGYÖRGY Sándor fot.

Fotó 1989.6.sz. 284.p.

Október 1

XIX. KULICH GYULA
ORSZÁGOS FAMFOTÓ-
KIÁLLÍTÁS

MDK.

Nagygyörgy Sándor

Vásárhelyi müvészproblénák

Tiszatáj 1967 jan.p.57.

M.D.K

Nagygyörgy Sándor
festő

Férfifej (repro)

Élet és Irodalom, 1963. március 9 – Shep

M.D.K.

Nagygyörgy Sándor
festő

"Csendélet"
"

Élet és Irodalom, 1962. október 27 — 5 lap

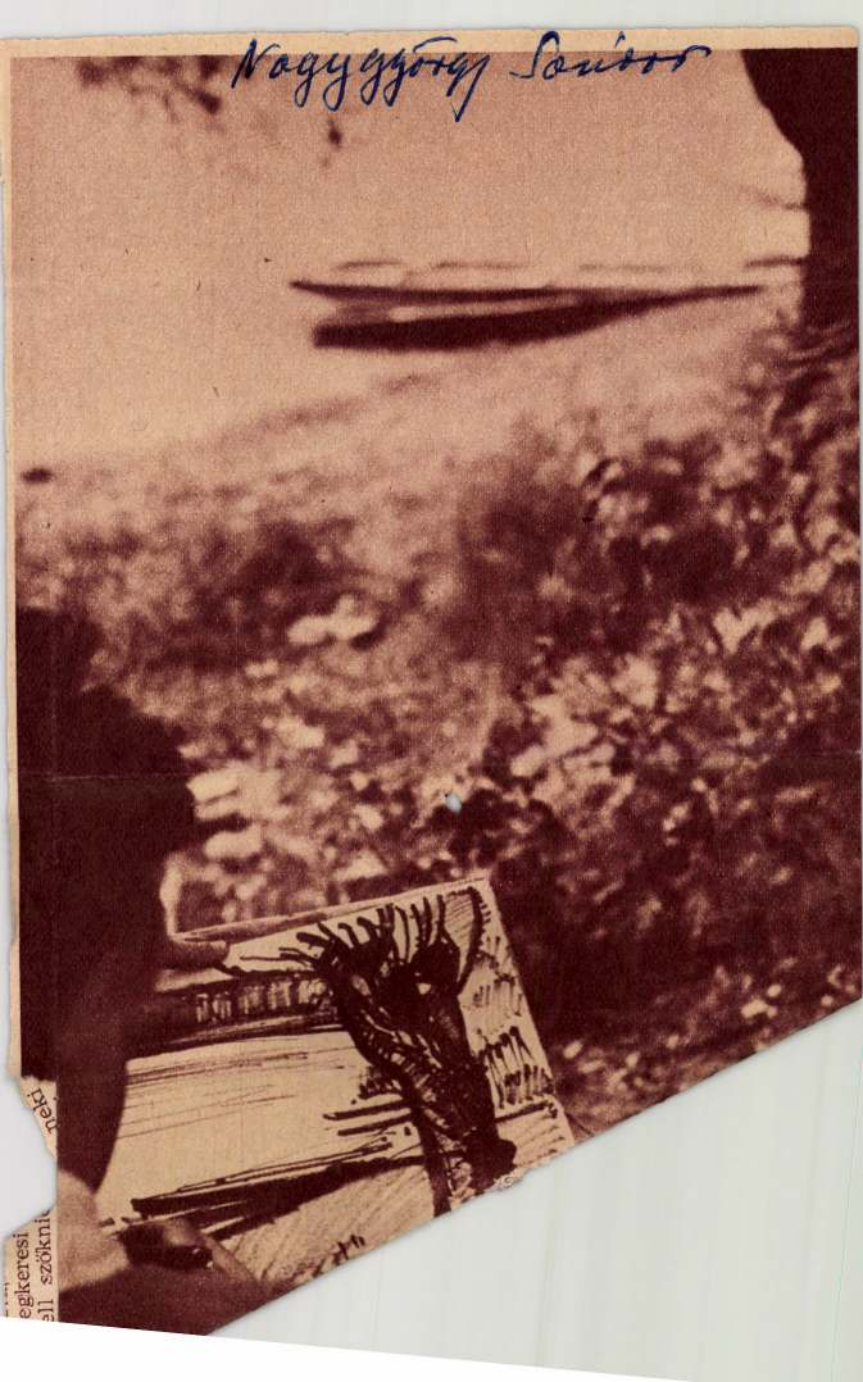
Nagy György Sándor

pápa leszek.

— Te pedig, öcsém, soha nem leszel — mondta Szabó.

— Hitler is akkor nyert háborút. Ezt én mondom.

— Nana, Ciráki testvér, csak lassabban a testtel. Bomlasztják a hadsereget a zsidó agitátorok, az igaz. A hátországot is, ez is tény. De majd eltesszük őket az útból, ne félj semmit.

— Én aztán nem félek — mondta Ciráki.

Mária nem bírta tovább, mintha üldözték volna, elszaladt onnan. Bezárkózott a kamrába, magában akart maradni azzal a gondolattal, hogy Laci már nem él. Mert az egész beszélgetésből mindössze csak annyit jegyzett meg, hogy Laci már nem él, nekiment a Rábának és ott pusztult.

Lehunyta a szemét és egyszerre csak Laci körvonalai kezdtek kibomlani lelki szemei előtt. Marasztotta volna, hogy tovább láthassa, de hiába erőlködött, mindössze csak egy-egy pillanatra sikerült visszatartani, máris eltűnt megint a szeme elől. Mária hirtelen szégyent érzett. Nem volt ereje megmozdulni. Azt sem tudta, hogy meddig ült ott valójában, csak már a hangok után ítélve következtetett arra, hogy a gép megindult.

Lacira gondolt és a halálra.

V. [illegible]jezet

[illegible] ár csak a zab maradt [illegible] ány kéve rozsot egy- [illegible] tte a gépen Ciráki. [illegible] fejezzék a mun- [illegible] ndolataival, [illegible] táro-

vágódó lámpafény
gépeseket, amint
apját látta, aki ké
és Jancsit, aki a
vályúra inni.

Feljöttek a csil
estéli Úrangyalát,
csak azt hallotta,
csi az udvaron b

— Biztosan az
van — mondta a

Mária tudta, ho
érti.

— Eriggy és pa

Jancsi azt mon

— Én megyek

— Gyere csak
kelni, apád megi
érted örökké a h

Jancsi kiment
s mindegyre mes
körészése.

Mária megint
esésnek, mely bén
mind csak arra
meghalni. Aztán
Nagykútra gondo
magát Pál Ilonk
természetfeletti
szabadítaná őt
tudott anyaságtól
hallgatta bensőjét
hogy megszabadu

Hasára szorítot
aztán meg eszev
de a fájdalomtól
csak ütötte-verte
védte magába zá
és nyomástól meg
kezett. Akkor M
ködött és nyö
tlennek

Nagygyörgy Sándor

Balmazujvárosban a fotóművész alkotóház tárlatán részt vett nov. 29-től dec. lo-ig Nagygyörgy Sándor és Vencsellei István.

Alföld 1976/1/96

Nagygyörgy Sándor
fotós

Nagygyörgy Sándor fotóművész
kiállítása a Műcsarnokban
október 12-én nyílt meg.

-----:Kiállitási naptár.
Művészet, 1974.október - 49.oldal.

Nagygyörgy Sándor

Nagygyörgy Sándor festő-
művész kiállítása
Műcsarnok Bp. 1974.

Nagygyörgy Sándor

Balázs Béla-dijjal jutalmazta a Minisztertanács 1979-ben a felszabadulás harminc-negyedik évfordulóján "a szocialista kultura fejlesztésében szerzett érdemeiért!

Nagygyörgy Sándor és

Tóth István fotóművészeket.

Élet és Irodalom, Bp. 1979. ápr. 7.
XXIII. évf. 14. sz. 8. lap.

Nagygyörgy Sándor

NAGYGYÖRGY SÁNDOR, Balázs Béla-díjas fotóművész kiállítása tegnap nyílt meg a Városligetben a Vajdahunyad várban. A fotóművész 105 alkotását láthatják az érdeklődők. A kiállítás december 2-ig tart nyitva.

Magyar Hirlap 1979/258/10

Nagygyörgy Sándor

Hübner Aranka textilkiállítása a Budavári Iparművészeti Boltban november 8.-ig,

Nagygyörgy Sándor fotóművész: "DE NATURA" c. kiállítása november 2.-től,

Lacza Márta és Dékány Ágoston kiállítása/ a szolnoki Damjanich Muzeumban tekinthető meg,-közli a lap a kulturális eseményeket ismertető rovatában.

Élet és Irodalom, Bp. 1979. nov. 3. XXIII. é
évf. 44. sz. 8. lap.

Nagygyörgy Sándor fotóművész

Október 12.-én nyitják meg a művész kiállítását a Műcsarnokban, mint a kulturális események c. rovatában közli a lap.

Élet és Irodalom, Bp. 1974. okt. 12.
XVIII. évf. 41. sz. 8. lap.

Nagygyörgy Sándor
fokós

„Csongrád megyei táj"
(repro)

— Magyarország ma (Fokóhiállítás a Várpalotába.
Nők hagyja, 1975. cpr. 12 – 11 oldal.

Nagygyörgy Sándor
fotóművész

△ *Tél címmel Nagygyörgy Sándor fotóművész munkáiból nyílik meg kiállítás január 14-én, csütörtök délután 5 órakor a Vigadó Galériában. A tárlat — amelyet Féner Tamás fotóművész nyit meg — február 7-ig naponta, hétfő kivételével 10 és 18 óra között látogatható.*

Népszabadság, 1988. jan. 5.

A MAGYAR FOTÓMŰVÉSZEK SZÖVETSÉGE ÉS
A KIÁLLÍTÁSI INTÉZMÉNYEK

MEGHÍVJA ÖNT

NAGYGYÖRGY SÁNDOR

FOTÓMŰVÉSZ

KIÁLLÍTÁSÁNAK MEGNYITÁSÁRA

1974. OKTÓBER 12-ÉN, SZOMBATON DÉLI 12 ÓRAKOR

MEGNYITÓ BESZÉDET MOND:

DR. DÖMÖTÖR JÁNOS

MÚZEUMIGAZGATÓ

MŰCSARNOK

BUDAPEST, HŐSÖK TERE

NAGY GYÖRGY SÁNDOR

5016 FNYV I.

MEGHÍVÓ

A Magyar Fotóművészek
Szövetsége
és a Pelikán Könyv- és Lapkiadó meghívja
Önt

Nagygyörgy Sándor
(1933-1993)

Zsákmány

című
fotóalbumának sajtóbemutatójára
1994. november 28-án 11 órára
a MUOSZ Székházába
(Budapest VI., Andrássy út 101.)

A fotóalbum főszponzorai:

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP FOTÓMŰVÉSZETI SZAKKOLLÉGIUMA

DUNAPACK PAPÍR ÉS CSOMAGOLÓANYAG RT. HULLÁMTERMÉKGYÁRA (CSEPEL)

valamint

az ORSZÁGOS TAKARÉKPÉNZTÁR ÉS KERESKEDELMI BANK RT.

További támogatóink:

Aranyfácán Vadász-Horgász Áruház
ARGOSZ Biztosító Rt.
FŐFOTO-PORST
FRANKONIA-TRÓFEA Kft.
Gemenci Erdő- és Vadgazdaság Rt.
„GYULAJ" Erdészeti és Vadászati Rt.
HM VERGA Veszprémi Erdőgazdaság Rt.
Kaszó Erdőgazdaság Rt.
Kettner-Nimród Kereskedelmi Kft.
NIKE-FIOCCHI Magyar-Olasz Sportlőszergyártó Kft.
Nimród Vadászújság
Országos Magyar Vadászati Védegylet
Schiller OPEL Kft.
VADEX Mezőföldi Erdő- és Vadgazdálkodási Rt.
ZALAERDŐ Rt.
ZWACK Kereskedelmi Kft.

Meghívó

NAGYHALÁSZ

Csuha-Kállay kuria

Megőrizni a multat a jövőnek. =
Kelet-Magyarország, 1994. április 7. 5.
ill.

MAGYA
ÉS FÉL

M E G I

1994. február 22-é

"Fordulóponton

SAJTÓFIGYELŐ

MAGYAR HIRDETŐ BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Nagyidai Neischler Lajos
festőművész

Magyar Konzervipar
1970 FEB 25

KIÁLLÍTÁSOK, BEMUTATÓK:

Nyíregyháza:

1021

A felszabadulás utáni harminc év műemlékvédelme címmel nyílt kiállításon fotók és írásos anyagok segítségével ismerkedhetünk meg az elmúlt három évtizedben újjáépített és hasznosított legjelentősebb műemlékeinket.

Martfű:
Ebben a Szolnok megyei helységben **Allex Kütt** észt grafikusművész tárlata várja a látogatókat.

Tiszafüred:
Nagyidai Neischler Lajos festőművész munkáiból rendeztek bemutatót a helyi kiállítóteremben.

ter. Látogatása során
járatú gazdasági, ipari, műsza
működési szerződést, amely r
lesítését foglalja magában cé
dán vállalatok együttműködé
Szóba került a KGST és az
lehetősége is. Emlékezetes, h
1973-ban — az EGK soros el
EGK részéről, aki tárgyalt
KGST titkárával. Ivar Norgar
sel nyugtázta a KGST-nek
utóbbi, konkrét javaslatát. Ki

Nagyházi Janósné
debreceni szur-
kimző XIX sz.
Grőffyszur
141.142 l.

Nagyidai Neischel Lajos
Emlékkiállításán a bemutatott 26 mű
közül a művész rajzai a legzikerültebbek.
Kifejeződik bennük a művészi fűtöttség, az
emberi erő és a természet találkozása. Figye-
lemre méltó a Sörivók és a fejkendős lány
jellemteremtő ereje. Nagyidai Neischel
olajfestményei magába zárkozott, elcsitult
belső világot ábrázolnak.

(mm) Nagyidai Neischel Lajos emlékkiálli-
tása.

Észak-Magyarország 1973/21 8 old.

Nagyidai Neischel Lajos

Ma delután nyílik meg Miskolcon, a Libresszóban a tavaly januárban elhalt festőművész emlékkiállítása. Budapesten született 1901 augusztus 12-én. Évekig élt Ózdon és Miskolcon. Legszebb képeit miskolci magányában festette, itt is halt meg 1972 január 31-én. Műveiből huszonhat képet állítanak ki.

Nagyidai Neischel Lajos emlékkiállítása.

Észak-Magyarország 1973/20 Sold

MDK

Nagyistók István iparmüv.

Molnár E: Egyházmüvészeti kiáll. Magyar Iparmüvészet, 1941. 3.sz. 3o.l.

Nagyistók István

iparművész

l.

Oberbauer 1938

50. 57. l. 72. l.

81. l. 84. l. 147. l.

Oberbauer 1939

6. l.

MEGHÍVÓ

AZ ORSZÁGOS EGYHÁZMŰVÉSZETI TANÁCS

1942. OKTÓBER HÓ 7-ÉN D. E. 10 ÓRAKOR
AZ ACTIO CATHOLICA TANÁCSTERMÉBEN
(IV. FERENCIEK-TERE 7, II. LÉPCSŐ, I. EM.)
TARTANDÓ

MŰVÉSZ-ÉRTEKEZLETÉRE

TÁRGYSOROZAT:

1. Elnöki megnyitó.
2. Beszámoló a velencei Biennaléról.
3. Időszerű kérdések.
   a) Templomépítészet.
   b) A modern templomépítészet és plasztika viszonya.
   c) Tapasztalatok az újabb templomi falfestészetről.
   d) Árpádházi Boldog Margit jubileumi évének művészi megörökítése.

Dr. GEREVICH TIBOR
az Orsz. Egyházművészeti Tanács
világi elnöke

Dr. LEPOLD ANTAL
az Orsz. Egyházművészeti Tanács
egyházi elnöke

Dr. MOLNAR ERNŐ
az Orsz. Egyházművészeti Tanács
előadója, a Közp. Egyházművészeti
Hivatal igazgatója

41.564. — K. M. E. NY.

Nagyistók István

iparművész

l.

Szabad Művészet

1948. 229. l.

A legszebb darabok a konstanti
bizánci muzeumban és Mistrában találh
Dom u.n. Cripta del Crocefissojában.
és stilus szempontjából egyaránt óvat
sok variánsra akadunk, stilus szempon
külföldieknél magasabb kvalitást képv
ma, az inkrusztációnak annyi válfaját
nyersanyagadottságoknak megfelelően,
megoldást csak nagyon ritkán találunk
alapból faragták ki és ruhadiszét, ar
fel, csak a hátteret élénkitették más
ruha egyes részein is felfedezhetjük
csak a fej, kéz stb. ábrázolása marad
tetést kell levonnunk, hogy a portsa
legtisztább és konzekvensen végrehajt
anyagadottságok indokoltak. Sulyosabb
amire az emlékek ismertetése után tér

Az atheni bizánci muzeum anyag
Lukács apostolokat ábrázoló márványla
τῶν Βλατάδων kolostorából származnak
scuplture champlevée-től és inkább a
kivésik az alapot és ráhelyezik az al

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068. 337-748. 340-726

MUNKÁSŐR

Nagyistók Mária

1978 ÁPR

1021

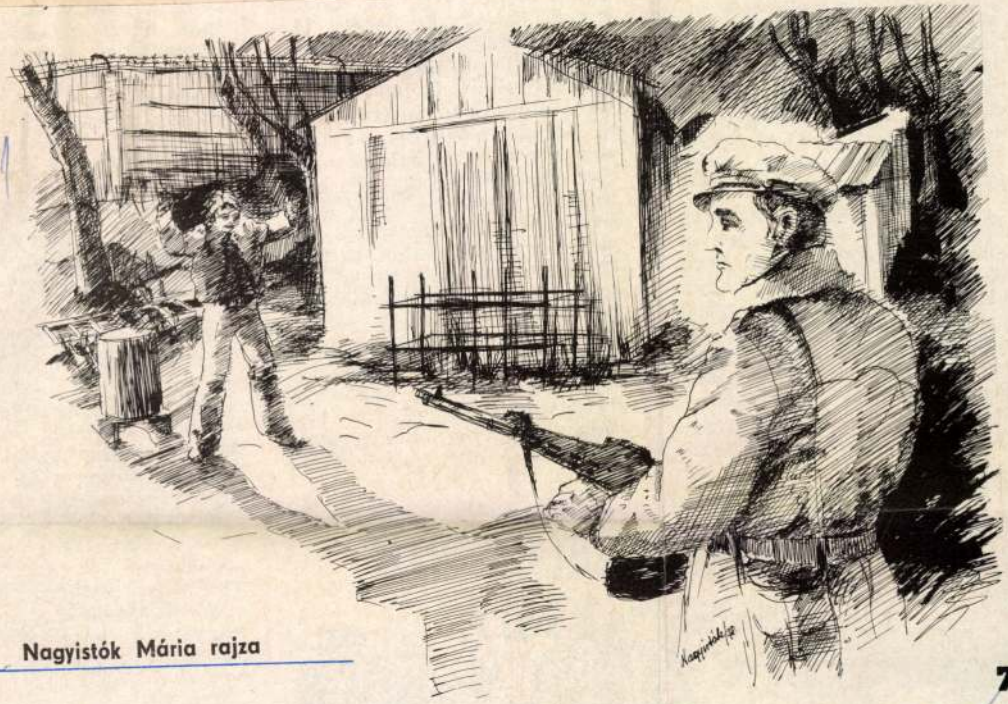

Nagyistók Mária rajza

7

az enyhülésben érdekelt erők szeretnék a tiltó, *piros színt* látni. A közlekedési lámparendszerek működéséből vett hasonlatok természetesen képletesek, ám érzékeltetik a neutronfegyver körül kibontakozott heves vitákat és összeütközéseket.

A szabatosabban neutronfegyvernek, a köznyelvben inkább neutronbombának nevezett új pusztító eszköz „anyakönyvi adatai" immár közismertek. *Tulajdonképpen egy miniatürizált hidrogénbombáról van szó, amelyet a jelenlegi amerikai elképzelések szerint, akár rövid hatósugarú rakétákkal* (többek között

rombolo hatást, eszközök (házak, művek stb.) csup centrumtól, a rob ponttól számított teres körzetben p el teljes mértékb *södne viszont a h ron sugárzás,* ame méteres körben a még elviselhetőnél négyszázszorta nagyobb adaggal hatna az élőlényekre. Az érintettek egy része azonnal elpusztulna, mások legfeljebb órákkal élhetnék túl az új fegyver alkalmazását és ismét mások a leukémia s egyéb daganatos megbetegedések okozta lassúbb, kínosabb halálra ítéltetnének. A dús képzeletű at-

kihatásával szemben, a neutronfegyver alkalmazása után már egy-két nappal be lehet lépni a korábban fertőzött területekre.

EZÉRT NEVEZTÉK EL, a legcinikusabb módon, *„tiszta bombának"* a neutronfegyvert: nem maradnak utána összedőlt épületek, romhalmazok, nemigen visznek el a helyszínről véres és megcsonkított áldozatokat, a sugárzás hatásosan és „elegánsan" gyilkol. *Ha lehet egyáltalán „humánus" és „nem humánus" harci eszközökről szólni, a neutronfegyver a legembertelenebbek közé tartozik.* A minap *Willy Brandt,* nyugat-

Nyugat-európai fiatalok tiltakoznak

MDK

Nagyistók István

A dorogi templom művészi restaurálása és festése 1938-ban történt meg. Nagyistók István, Mihály Gyula és Fundschler Móriccal festették a templomot.

Dr. Tiefenthaler József: A dorogi templom.

Nemzeti Ujság, 1938. Jul.3. 18.lap

Nagyistván János, szobrász MDK

A lágymányosi új lakótelepen Irinyi emléktáblát állítottak fel. A mű a fiatal szobrászművész: Nagyistván János alkotása. (Repr.

— : Irinyi 2

ESTI HIRLAP Bp. 1964. März. 13.

MDK

Nagyiván Klára

V. Orsz. Iparm. kiáll. Mücs. 1965.

MDK

Nagyiván Klára, divattervező

(A Divattervező Stúdió tagja. Egy divatterve repr.)

10 fiatal divattervező.

(Nők Lapja, Bp. 1958. június 12. [14.l.])

Nagyiván Klára
dia atterverő

Ruhatervek.

— Mit hoz az ősz?

Nők Lapja, 1971. aug - 35 szám.

Nagyiván Klára
divatterező

„Ruhatervek"

Nádor Ilona: Ujdonság!
Nők Lapja, 1971. szept. – 39 szám

Nagyván Klára
divattervező

Ruhatervek

—: Kabátszerzon.
Nők Lapja, 1968. nov - 44 szám.

Nagyiván Kbána
diváterverő

Ruhátervek

— Divatos öltetek, öltetes divat.
Nők Lapja, 1968. ott - 42 szám

Nagyiván Klára
dio attenzerő

Pisos bongolt mellény
serve (repro)

A cimelapon.
Nők Lapja, 1968. okt - 42 szám

Nagyváni Klára
divattervező

Ruhátervek

—: Kosztümök tavaszra
Nők Lapja, 1973. április 7 – 19 oldal

Nagyiván testvérek

vizimolnár

MDK

Szegedn volt vizimalmuk. Iván néven emlegetik őket.

132.1.

Pista , Pali Jóska, Miska kettő ketőjüknek
volt egy-egy malma.

láád még: Iván Pista

JUHÁSZ ANTAL: VIZIMALMOK A TISZÁN.
A MÓRA FERENC MUZEUM ÉVKÖNYVE 1958-1959. Szeged 1960.
127 - 141.1.

(Nagyjenő – tüskevári

páloskolostor)

Molnar Ernő: A (

4-r, 32 kép. 128. l.

Bp. 1936.

Gent (1586)

A SZERÉNCSI REF. LELKÉSZI HIVATAL

gytekintetű Országos
Bizottságának

Budapesten. –

höz beadott mellékle-
t. u. m. a kerítésre
a Templomtetőzetre vonat-
igvetést a visszaküldött
ntuk meg. –
belátván az építkezés ki-
ltalam tisztelettel kéri

Nagykanizsa

Kastély

Épült 1820 körül

Rados Jenő dr.-

Magyar Kastélyok

12. l.

80. Nagykálló (Szaboles)

Kiskállótól 1 km

Nyirségi utam 1938

volt megyeháza, jelenleg elmegyógyintézet,

nep barokk kastely megyeháza

Ref. templom XVIII. sz.

Kulon álló XVI. Lajos

szilvatorony, gotikus tampillerek

erősen átépítve

XV. sz.; egyébként érdektelen

Gör. Kath. templom egy torony

1904-ben nemovattal

barokk.

Rk. templom

gotikus XV. sz. a XIX sz

átalakítva

EGYETEMI NYOMDA

SZEPTEMBER

30 nap — 38. hét

18 Vasárnap	
19 Hétfő	
20 Kedd	
21 Szerda	
22 Csütörtök	
23 Péntek	
24 Szombat	

Nagykalló

(Szabolcs m.)

Kalló vára

Vármegyeház

Épült 1740-69.

Ref. templom

XVIII. s.

Gör. Kath. templom

Rk. templom

Zsidó "

151 – 156 l.

Borovszky Magyarsz. vm Szab.

Nagykálló

Szabolcs vm.
határában a Nagy-
Korhány-halom

Lásd.

Borovszky: Magy. orsz. vm Szabolcs

388. l

M

Keszler, Joseph, Évzrámak

1431.

Nagyrálló

(Szabolcsvm)

Körgyhár. Emlékve

1483

Borovszky Magyarsz. vm Szabolcs

330 l

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

JÚLIUS

31 nap — 27. hét

2 Vasárnap	
3 Hétfő	
4 Kedd	
5 Szerda	
6 Csütörtök	
7 Péntek	
8 Szombat	

Nagykállói gör.

kat. anyaegyház

templona XVI. század-
ból

Ezüst kezi keresztet 1690-ból
Ezüst tanyerka kenyeráldás-
hoz 1664-ból
Díszes áldozókehely takaró
Ezüst doboz (1677)
betegek áldoztatásához 1700-ból

Borovszky ... vm. Szabolcs

347 l.

óta az elmegyógyintézetekben a férfi és női ápolók mellett apáczák ügyelnek a betegekre (s egyben az ápolószemélyzetre is). Dr. *Oláh* Gusztáv igazgatón kívül dr. *Molnár* Károly főorvos, dr. *Geiger* József és dr. *Dósai* Mihály másodorvosok működnek itt. Az intézet betegeinek létszáma ez év elején 172 férfi és 165 nő volt.

A meglevő intézetek túlzsúfoltsága miatt 1894-ben a belügyminiszter tébolydává alakíttatta át a *nagy-kállói* régi megyeházát s a következő évben még kibővíttette 300 beteg befogadására. S erről irja az 1895-ről szóló belügyminiszteri jelentés: «Csak igen rövid ideig fog a legsürgősebb szükségnek eleget tenni és ennélfogva máris újabb tébolydák felállítására történnek meg az előmunkálatok.» Az intézet igazgatója dr. *Lukács* Béla, főorvosa dr. *Nyéki* Károly. Ez év elején 297 férfibetege volt.

Eddig az országban csak ez a négy állami elmegyógyintézetünk van. Ezek mellett egyes nagyobb vidéki kórházak mellett külön modern épületekkel biró elmebeteg-osztályok létesültek, igy: *Pozsonyban, Nyitrán, Gyöngyösön, Szegszárdon, Balassa-Gyarmaton, Sátoralja-Ujhelyen, Baján, Pécsett, Nagyváradon,* mely utóbbiban 350 beteg nyert elhelyezést. A többiben a létszám 150—200—250 között váltakozik.

A nagyobb mértékben közveszélyes elmebetegek megfigyelésére és gyógyitására az igazságügyminiszterium 1894-ben egy ideiglenes elmebetegosztályt állitott fel, 1896-ban pedig a gyűjtőfogház mellett egy állandó, a modern igényeknek megfelelő *országos megfigyelő és elmegyógyító intézetet* létesitett, a mely 140 beteg befogadására van berendezve. Az intézet élén 1895 óta dr. *Moravcsik* Ernő Emil egyetemi ny. r. tanár áll, az intézet helyettes-vezetője: dr. *Németh* Ödön.

Elmebetegek befogadására alkalmas közkórházaink vannak még: a budapesti *Szent János-kórház*-zal kapcsolatos és ugyancsak *Moravcsik* tanár vezetése alatt álló *elmebeteg megfigyelő osztály* 150 beteg befogadására, továbbá: *Debreczen, Fiume, Gyula, Kaposvár, Miskolcz, Módos, Szabadka, Szeged, Temesvár* városokban. Magánintézetek: *az egri irgalmas férfi-, egri alapítványi női-, a budapesti Erzsébet szegényház-kórház.*

A legutóbbi belügyminiszteri jelentés: «*Magyarország elmebetegügye az 1903-ik évben*», az intézetek és kórházak növekedő betegforgalmáról igy számol be:

1903 január 1-én az állami intézetekben (ide értve a pozsonyi és kolozsvári osztályt, s a gyűjtőfogházét) 2754, a nagyobb számú betegeket ápoló kórházakban és intézetekben 2202, a közkórházakban 314, a nyilvános jellegű kórházakban 51, a magán kórházakban 75, összesen tehát *5396* beteg volt ápolás alatt. Ugyanez év végén az összes betegek száma *5927* volt.

E vázlatos kép is eléggé feltárja Magyarország elmebeteg-ügyének fejlődését az utolsó félszázad alatt. A kép azonban igy még egyáltalán nem teljes. Mert míg 1860—61-ben *Schwartzer* Ferencz volt egyetemünkön az elmekórtannak egyedüli és magántanára, ma már három rendes egyetemi tanszék áll a

A SCHWARTZER-FÉLE BUDAPESTI ELMEGYÓGYINTÉZET KASZINÓ-ÉPÜLETE.

psychiatria művelésének szolgálatában, s az elmeorvosoknak egész gárdája fejt ki magas szinvonalú szakirodalmi munkásságot. A belügyminiszterium közegészségügyi osztályának főnöke: dr. *Chyzer* Kornél miniszteri tanácsos, a magyar elmebetegügy egyik leglelkesebb előmozdítója, a belügyminiszteriumi jelentések az ő szakavatott szerkesztése mellett kerülnek nyilvánosság elé, s egyébként is teljes buzgalommal áll a nemes czél szolgálatában.

Elmeorvosaink lelkes tömörülése létesitette 1900 október havában az *első országos elmeorvosi értekezlet*-et, 1902 októberében a másodikat, s az idei október hó 23. és 24-ik napján a *harmadik kongresszust*, az ezeken tartott szakszerű értekezések, felszólalások, viták, mind az elmebetegügy továbbfejlesztésére és mind közhasznúbbá tételére czéloztak.

Közli: *Thewrewk István.*

AZ ELMEBETEG-ÜGY MAGYAR VEZÉRFÉRFIAI.

Mai számunkban a Budapesten közelebb lefolyt elmebeteg-ügyi kongresszus alkalmából több képben bemutatjuk azokat a férfiakat, a kik tudományos tevékenységüknél s hivatali állásuknál fogva a hazai elmebeteg-ügy élén állanak. A következőkben ismertetjük e kiváló férfiak életét és eddigi munkásságát.

Dr. Chyzer Kornél miniszteri tanácsos nem elmeorvos ugyan, de mint a közegészségügyi osztály vezetője a belügyminiszteriumban, sokat tett az elmebeteg-ügy fejlesztésére s a most tartott kongresszusnak egyik elnöke is volt. 1836-ban született Bártfán. Orvosi tanulmányait Budapesten végezte, majd Bécsben főleg az élettant és az állattant tanulmányozta. 1861-től kezdve nyolcz éven át szülővárosában mint főorvos és fürdőorvos működött, 1869-ben pedig Zemplén vármegye főorvosa lett. Különös sikerrel működött vármegyéjében az 1872—73-iki kholera-járvány alatt mint miniszteri biztos. 1892-ben a belügyminiszteriumba hivták meg a közegészségügyi osztály vezetésére, előbb osztálytanácsosi, utóbb miniszteri tanácsosi rangban. E minőségében nagy sikerű tevékenységet fejtett ki a közegészségügy terén; az azóta létesült egészségügyi intézmények, miniszteri rendeletek és utasítások nagyobb részt az ő vezetése alatt készültek. Jelentékeny irodalmi szakmunkásságot is fejtett ki s az egészségügyi mozgalmakban mint a vezérszereplők egyike működik. A Magyar Tudományos Akadémiának már 25 éves kora óta tagja.

Dr. Babarczi Schwartzer Ottó, az atyja által alapított budai Schwartzer-féle magán-elmegyógyintézet tulajdonosa és igazgatója, 1853-ban Pesten született. Ugyanitt végezte orvosi tanulmányait s a doktori oklevél elnyerése után atyja oldalán teljesen az ideg- és elmegyógyászatnak szentelte magát. 1878 óta vezeti a budai intézetet, melyet ez idő alatt magas szinvonalú, helyét a külföldi hasonló czélú magánintézetek között is megálló intézetté fejlesztett. 1883 óta az országos közegészségügyi tanács tagja s 1885 óta a budapesti egyetem jogi karán a törvényszéki elmekórtan magántanára. Szilágyi Dezső igazságügyminiszter megbizásából részt vett az igazságügyi orvosi tanácsról szóló törvényjavaslat kidolgozásában s a tanács életbeléptetése után annak alelnökévé neveztetett ki. 1897-ben a magyar Vörös-Kereszt Egyesület főgondnokhelyettese, egy év mulva pedig főgondnoka lett. Az elmekórtan köréből megjelent munkái, értekezések és nagyobb önálló művek, irodalmi formájukkal is kiválnak.

Dr. Bolyó Károly, a lipótmezei állami elmegyógyintézet igazgatója, Kunszentmiklóson született 1832-ben. A pesti egyetemen elvégezvén orvosi tanulmányait, 1857-től kezdve hat éven át a Schwartzer-féle intézetben működött mint segéd-

A NIEDERMANN-FÉLE ELMEGYÓGYINTÉZET RÁKOS-PALOTÁN.

BUDAPEST-ANGYALFÖLD.

orvos, 1863-ban két évig tartó külföldi tanulmányútra ment, meglátogatva Európa hiresebb elmegyógyintézeteit. Hazatérve 1866-ban az elmegyógyászat magántanára lett. Ezután két évig a Rókus-kórház tébolydai osztályán mint rendelő-orvos működött, 1868-ban a lipótmezei elmegyógyintézet főorvosa, majd igazgatója lett. Az elmegyógyászat köréből számos dolgozatot adott ki.

Dr. Epstein László Nagyszombatban született 1868 ban. Középiskoláit itt, orvosi tanulmányait Bécsben végezte. Mint fiatal orvos az angyalföldi állami elmegyógyintézet szolgálatába lépett. Különösen az intézet laboratoriumában végzett agyszövettani dolgozataival szerzett magának nevet. Négy év óta a lipótmezei intézet női osztályának főorvosa. Ő a kezdeményezője és szervezője a két évenkint tartatni szokott elmebetegügyi kongresszusoknak. Számos psychiatricus munka szerzője.

Dr. Moravcsik Ernő Emil, a budapesti egyetemen az elmekórtan tanára, 1858-ban született a nógrádmegyei Béren. Orvosi tanulmányait Budapesten végezte s aztán néhány évet részint az egyetemi gyógyszertani tanszék mellett mint tanársegéd, részint a Rókus-kórház több osztályán mint segédorvos eltöltvén, 1883-ban az egyetemi elmekórtani tanszéknél tanársegéd lett. 1887-ben az elmekórtanból egyetemi magántanárrá habilitáltatott s egyuttal a budapesti királyi törvényszék elmeorvos-szakértője lett. A törvényszéki elmekórtan és lélektan terén végzett buvárlatai elismeréseül az 1892-ben e tárgykörből rendszeresített egyetemi tanszékre neveztetett ki nyilvános rendkívüli tanárnak, az igazságügyminiszter pedig a letartóztatottak és elitéltek országos megfigyelő és elmegyógyító intézetének vezetésével bizta meg. Nagyobb tanulmányutakat tett a külföldön s az elme és idegkórtani irodalom terén igen nagy terjedelmű munkásságot fejt ki. Laufenauer Károly halála után 1902-ben ő neveztetett ki az elmekórtan nyilvános rendes tanárává a budapesti egyetemen, egyuttal a klinika igazgatójává s megbizatott a Szent János-kórház megfigyelő osztályának vezetésével.

Dr. Oláh Gusztáv Eperjesen született 1857-ben. Huszonöt év óta foglalkozik elmeorvostannal. Psychiatrikus pályáját Charcot-nál kezdte a párisi Salpetrière-ben, hol egy évig mint gyakornok működött. Majd négy évig volt másodorvos a lipótmezei elmegyógyintézetben, honnan a belügyminiszteriumba lépett. Tizenöt év óta vezeti az angyalföldi állami elmegyógyintézetet, mely a belügyi kormányzat bőkezűsége folytán modern gyógyintézet szinvonalára emelkedett. Dr. Oláh tagja a párisi «Société medico-psychologique»-nek és a m. kir. igazságügyi orvosi tanácsnak. Irodalmi működését a haza határain kívül is jól ismerik.

Dr. Salgó Jakab, a lipótmezei állami elmegyógyintézet főorvosa, 1849-ben született Budapesten s egyetemi tanulmányait a pesti, bécsi és göttingai egyetemeken végezte. 1874-ben avatták doktorrá Bécsben; ezután egy évig a bécsi közkórház elmebeteg osztályán alorvos, majd az ugyanottani egyetemi klinikán tanársegéd lett s ez állást négy évig töltötte be. 1879-ben a bécsi egyetemen magántanárrá képesítették. A lipótmezei intézet főorvosává 1884-ben neveztetett ki s 1890-ben a budapesti egyetemen is magántanárrá lett. Tagja az igazságügyi orvosi tanácsnak. Nagyszámú szaktudományi értekezései hazai és külföldi folyóiratokban jelentek meg s több önálló művet is adott ki.

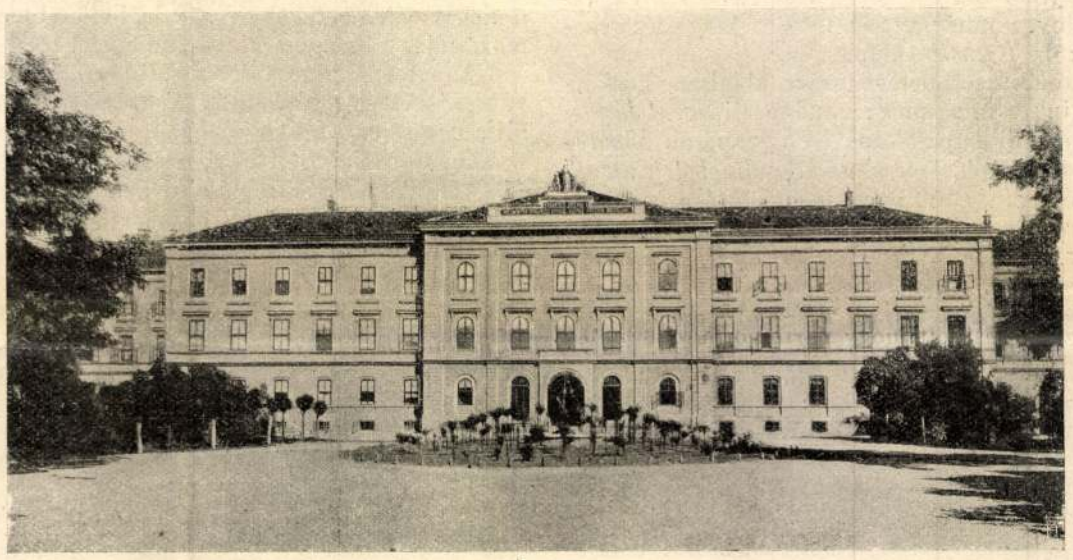

NAGYSZEBEN.

NAGYKÁLLÓ.

A MAGYAR ORSZÁGOS ÁLLAMI ELMEGYÓGYINTÉZETEK.

VÉRES DIÁKZAVARGÁSOK PEST VÁROS UTCZÁIN A 18. SZÁZADBAN.

A középkori hűbérviszonyokból kibontakozó autonóm városi és czéhrendszer mindenütt erős tusákat vívott az addig uralkodó osztályszervezetekkel. Kiváltság állott itt kiváltsággal szemben s a városi önkormányzat, a czéhmonopólium, az egyetemek privilégiumai, a birtokos nemesség előjogai nem egyszer ütköztek össze fegyverek csörgése mellett is egymással. Csakhogy míg Európában mindenütt ez a mérkőzés az újkor küszöbén már bizonyos egyensulyba jut, addig nálunk sajátos viszonyaink és társadalmi fejlődésünk különös iránya következtében a közelmult évtizedekbe is átnyúlik s hevességét fokozza még városaink német szelleme s a bennök ápolt idegen kultura, mely élesen különbözteti meg magát a nemzet történeti osztályainak gondolatvilágától és hagyományaitól. Csak ez magyarázhatja meg, hogy nálunk a XVIII. század közepén jóval túl is, az ország szívében, a franczia forradalom első szikrája kipattanásától alig pár évtizednyi időköz által elválasztva, oly jelenetek folyhat-

Nagykállói ref. templom

Gyöngyösi Péter: A nagykállói ev. ref. egyház története Századok 1882. 865. l.

Nagykálózi Lívia

tervezte a 18×18 cm. négyszögletes terítőt. 54. sz. reprodukció.

Jonó Ákos – Vorák József: Halasi csipke. Kiskunhalas, 1969. 65 l.

Nagy-Kálózy Lívia

a kiskunhalasi Csipkeház halasi csipkéinek tervezője.

Jonó Ákos - Varák József: Halasi csipke, Kiskunhalas, 1969. 65 l

2 il.

Nagykálózi Livia
Halasi csipketervező nevét is minden-
felé megismerték.

Bojár Iván:

Bács-Kiskun müvészete bemühat kozott Buda-
pesten.

Magyar Hirlap 1972/65 9old.

Nagykanizsa

Halis J.

Szines mozaik Nagy-
Kanizsa történeteiből.

Petrik 1886-1900

Nagy Kamilla

Halis J.

A ferencrendiek
kamilsai zárdája.

Petrik 1886-1900

Nagyranirsa

E. G. II. 165 l

A nagykanizsai volt Ferenc-rendi templom és kolostor területének adománylevele

Nagykanizsa legrégebbi múltra visszatekintő műemléki épülete, a városképben sajátos helyet elfoglaló volt Ferenc-rendi kolostor és templom múltjáról tudósító történeti források közül elsődleges fontosságú a felépítésük céljára szánt városterület adományozásáról és átengedéséről szóló oklevél.

A terület adományozója az erre irányuló elhatározása és az ezt előidéző indokok ismertetését, valamint jognyilatkozatát és az adományban részesültek számára általa előírt kötelezettségeket egy latin nyelvű és ezzel azonos napon kelt német nyelvű adománylevélbe foglalta, s mindkettőt sajátkezű aláírásával és pecsétjével látta el. A nagykanizsai Ferenc-rendi kolostor levéltárában fennmaradt e két oklevelet a Zala Megyei Levéltár őrzi.[1]

A latin nyelvű adománylevél szóláncolatokban bővelkedő nyelvezetével szemben a német nyelvű tömörebb, egyszerűbb szövegezésű.

Az adománylevélre csak utal és néhány adatát ismerteti kolostortörténeti munkájában Halis István,[2] majd az ő nyomán várostörténeti monográfiájában Barbarits Lajos.[3] Teljes szövege azonban sem a latin, sem a német változatban, sem magyar fordításban közzétéve nincs. A város lakossága múltbeli és korunkbeli életében szerepet játszó templom és a kolostor alapítóleveleként is kezelt várostörténeti forrás publikálatlansága, indított annak magyar nyelvű fordításban történő közreadására.

Az adománylevél

Én Berge György Kristóf, a Római Szent Birodalom grófja, Herrndorf és Kladau[4] ura, őfelségének a római császárnak és Magyarország és Csehország királyának gyalogsági ezredese,[5] Kanizsa tényleges parancsnoka, Glogau hercegség[6] királyi bírósági ülnöke, és a glogaui kerület[7] rendjeinek képviselője[8] ezennel bizonyítom, miszerint én azt mérlegelve és figyelembevéve, hogy mert bennünket, a változó világnak, valamint ennek a földi múlandóságának nyomorúságos embereit a lélek és a test mindenféle veszedelmes gerjedelmeinek viharai mindeddig üldöznek, amíg végül a halál szikláin szétzúzódunk, ezért egy igaz kereszténynek kötelessége azzal törődni, hogy a végső pusztulás veszélyétől miként mentse meg a lelkét, ami Isten választottainak és a szentek példájának és útmutatásának segedelmével történhet, a magam részéről pedig különösen figyelembevéve azt is, hogy Szent Ferenc Szerafikusz[9] atya rendje nem a legkedvesebbje annak, ami az isteni hitet és a mindenható Isten teszteletét előmozdítani, a lelkek buzgósága érdekében a legtöbb jót tenni, különösen szent cselekedetekkel Istennek izzóan szolgálni, és Isten híveit lelkük jámborságára és buzgóságára vigaszokkal ismételten hívni szokta és tudja;

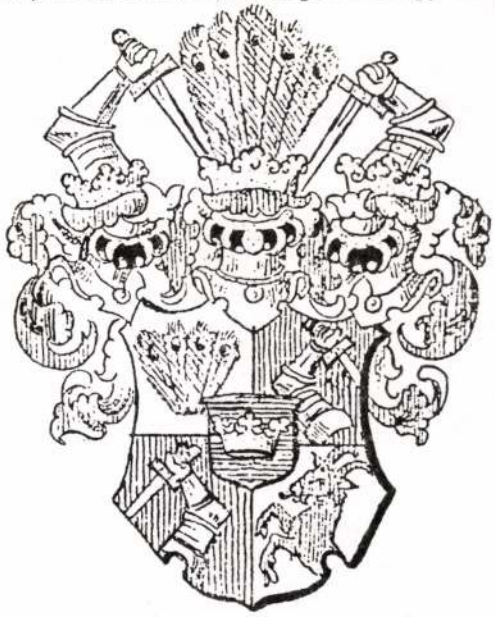

A Berge nemzetség grófi ágának címere

mind e megfontolások alapján engem és az enyémeket ilyen kegyes érdemek annál is inkább erőssé és képessé tesznek annak elhatározására, hogy a Szent László király pártfogása alatt álló szlavóniai rendtartomány testvéreinek[10] (akiknek egykoron, még Kanizsa törökök által

---

[1] Zala Megyei Levéltár. XII. 7. A nagykanizsai ferences rendház iratai 1696-1950.

[2] Halis István: A Ferencrendiek kanizsai zárdája. Nagykanizsa 1899., 32-33. old.

[3] Barbarits Lajos: Nagykanizsa. Budapest, 1929. 236. old.

[4] Herrndorf és Kladau: községek a sziléziai glogaui kerületben, 1945-től Lengyelország területén.

[5] A Colloñellus Pedestris szavak az adománylevél intitulatiojá-nak Barbarits Lajos idézett művében közölt magyar fordításában - hibásan - "lovassági ezredes" -ként szerepelnek.

[6] Glogau hercegség: egykori sziléziai hercegség, amelynek székhelye az 1945-ben Lengyelországhoz került Glogau, lengyelül Glogow, amely Zielona Góra vajdaság területén fekszik.

[7] Glogaui kerület: sziléziai közigazgatási területi egység (Kreis, circulus)

[8] Gróf Berge György Kristóf (született 1647. július; meghalt 1709.) a sziléziai Herrndorf nemzetségi székhelyen a XV. sz. eleje óta előforduló nemesi család XVIII. sz. elején kihalt grófi ágának tagja, akit 1694-ben emeltek birodalmi grófi rangra. Cs. és kir. kamarás, Generalfeldwachtmeister (=vezérőrnagy) és udvari haditanácsos lett. (Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Band VI., 4. Abt. Ausgeloschener Preussischer Adel. Provinz Schlesien. Bearbeitet von G. A. mülverstedt, illustriert von A. M. Hildebradt. Nürnberg 1874. - Családi címer a kötet 5. képes táblján.)

[9] Szerafikusz: Assisi Szent Ferenc melléknéve, amelyet azért kapott, mert a legenda szerint, amikor a világtól elvonult, akkor magányában szerát (=hat szárnyú angyal) alakjában jelent meg neki Jézus.

[10] A Ferenc-rendiek Szűz Mária védelme alatt álló Marianus tartományából (elkülönített igazgatás alatt álló csoportjából) 1654-ben kivált és szent László pártfogása alatt álló (Ladislaita) csoportja, amelynek először csak szlavóniai kolostorai voltak, majd 1659-1689. években Csáktornyán, Pécsett, Szigetváron és Siklóson keletkeztek kolostorai, s 1690-től idetartoztak a Kanizsán lévő Ferenc-rendiek is.

történt elfoglalása előtt itt kolostoruk volt, annak birtoklásától pedig a pogány megszállás folytán meg lettek fosztva),[11] azt a körülkerített és a felső részén lakás céljára szolgáló épülettel rendelkező területet, amelyet múlt év június 4-én kelt szerződés erejénél fogva vétel címén jogszerűen és szabályszerűen szereztem, és amelyet ezt követően az itteni kamarai tiszttartóság[12] folyó év e hónapjának 20. napján történt átengedéssel és átadással nekem ténylegesen átadott, és amelyet a mai napig békésen birtokoltam, tehát ezt a helyet és területet az ismételten említett szent Rend atyái részére a jelenlegi házfőnök úrnak, főtisztelendő Schmotz Rafaelnek ezennel átengedem, mégpedig azzal és akként, hogy Szent Szerafikusz említett rendjének és tartományának atyái azt a kolostor és templom itteni építésére, és abban lakás végett a maguk részére felhasználni, élvezni és hasznosítani tudják és akarják, és hogy azt az atyák ilyenként és ily módon birtokolva lakják, mégis úgy és azzal, hogy a legkegyelmesebb császári engedély az építendő kolostornál lehetővé teszi, és a vár védelmével és a rend megtartásával sem ellentétes, viszont lehetséges, hogy ugyanakkor a ius fundi,[13] amint az az ilyen adományoknál szokásos, nekem és örököseimnek megmarad, mégpedig a többször említett atyákat terhelő azzal a kötelezettséggel, hogy

1-ször a Szent Szűznek, Isten anyjának, Máriának jegyesét, Szent Józsefet mind a kolostor, mind a templom védőszentjének választani és megtenni,

2-szer a nevezett védőszent tiszteletére és az én vagy az enyémnek szándékára ennek oktávája[14] valamely megfelelő napján, hasonlóképpen

3-szor Páduai Szent Antal valamint Szent Borbála szűz és vértanú ünnepén[15] minden évben énekes szent misét mondani, továbbá

4-szer minden év március 26-án, július 22-én és december 7-én az én és feleségem született von Langen leszármazottai, valamint testvéreim elhalálozása miatt e templom főoltáránál gyászmisét bemutatni kötelesek.

És végül, amikor eljön az ideje és megvan hozzá a hely, hogy akkor, amikor én, valamint nemzetségemnek mindkét nemű leszármazottai itt vagy máshol elhalálozunk, és az elhalt rendelkezése vagy kívánsága az lenne, hogy nyughelyét ennek a templomnak a kriptájában kapja, akkor az atyák kötelesek az elhaltat mindenféle nehézség nélkül a templom kriptájában eltemetni. Mindezt hátrányokozás és fondorlat nélkül.

Ennek nagyobb hiteléül ezt az adomány- és átengedő levelet saját aláírásommal és pecsétemmel megerősítve adtam. Kanizsán az 1696. évben Szent Mátyás apostol ünnepén, amely február 25-én van.

Gróf Berge György Kristóf s.k.

(Rányomott, címeres viaszpecsét)

Az adománylevelet fordította, a fordítást közreadja és jegyzetekkel ellátta

Dr. Rózsa Miklós

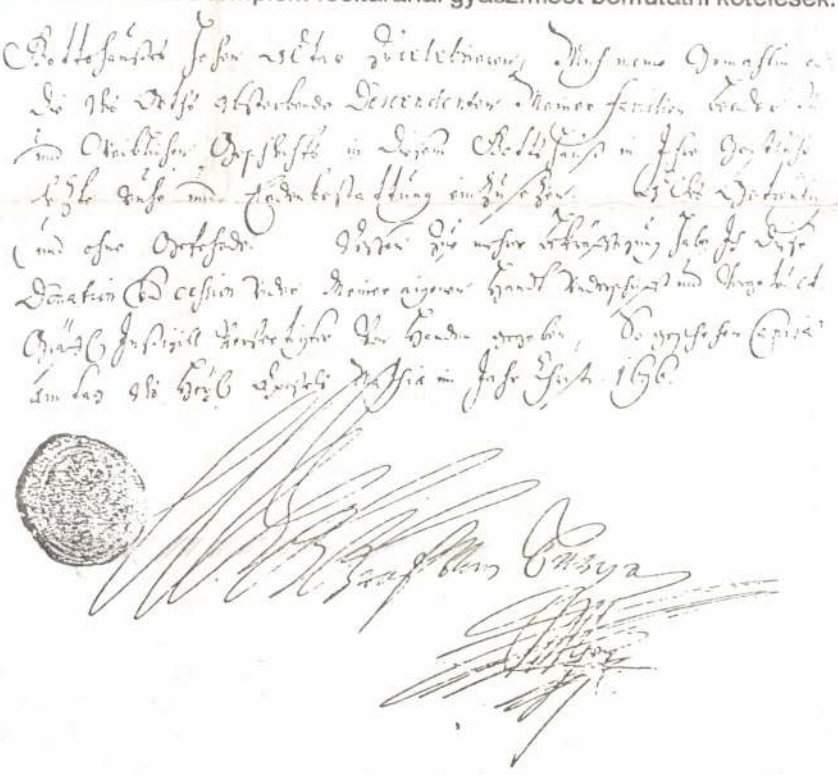

[11] *Kanizsát a török 1600-ban foglalta el. Az oklevél szövegezője tehát az "akiknek" vonatkozó névmással tulajdonképpen nem a zárójelek közötti mellékmondatot megelőző mondatban szereplő és csak 1654-ben létrejött és Szent László párttogása alatt álló rendtartomány ferenceseire utal, hanem Kanizsának a török által történt elfoglalásakor itt volt ferenceseire.*

[12] *Kanizsa az oklevél keltekor mint neoacquistica terület a bécsi Udvari Kamará fennhatósága alá tartozott, és kamarai igazgatását közvetlenül a kanizsai Kamarai Tiszttartóság (Cameralis provisoratus), ill. ennek vezetője, a provisor látta el.*
A török uralom 1690. április 13-i megszűnése után 1690. június 15-től működött Kanizsán újonnan választott Városi Tanács.
Gróf Berge parancsnoksága idején a provisor - egyben kanizsai harmincados - Paul Wibmer volt. (Magyar Országos Levéltár. Administration zu Ofen. E. 281. Berichte und Schreiben 1686-1709. Mutatókönyvek és lajstromkönyvek. 49. kötet: az 1690. évi mutató. W betű. Fol. 196. U.a. 58. kötet: az 1699. évi lajstromkönyv. Fol. 23. Nr. 91.; E 279. Expeditionen 1687-1709. Lajstromkönyvek és mutatók. 54. kötet: az 1690. évi mutató. Fol. 14. U.a. 66. kötet: az 1699. évi lajstromkönyv. Fol. 202. Október. Nr. 15.)
Gróf Berge kanizsai parancsnoksága jelenleg pontosan még nem ismert időtartamának megállapítása, valamint 80 holdat meghaladó kanizsai ingatlanvagyona létrejöttének és megszűnésének ideje és körülményei várostörténeti szempontból való vizsgálata és bemutása az adománylevél fordítását közreadó által eddig már feltárt levéltári adatokon, valamint további kutatáson alapuló tanulmányának tárgya.

[13] *Ius fundi: dominium terrestrale, földesuraság; németül Grundobrigkeit.*

[14] *Szent József ünnepét, március 19-ét követő hét.*

[15] *Páduai Szent Antal ünnepe június 13-a, Szent Borbáláé december 4-e.*

Halis István: A ferencrend kanizsai
zárdája

16°, 5 K, 76 L. Nagykanizsa, 1899.

Nagykanizsai ferencrendi zárda

Nagyszombati ferencrendi zárda

Halis István: A ferencrendi kanizsai zárdája. 16-r., 5 k., 76 l. Nagyszombat, 1899.

Gen. (886)

ágos Bizottsága!

Budapest.

emplom restaurálási költsé-
5-iki relettel átutalt 1000 P.,
szeg átvetelét ezennel iga-
. összegért egyházközség
t mondok a Műemlékez
r.
a restauráláshoz szükse-

Nagykanizsai rk.

templom

Homlokzati tornyu,
Szine falusias
egyszerűségű barokk
templom. Főoltárkége
talán Dorffmeistertől-
Bernderése szegényes,
jelentéktelen -
Láttam 1939 ápr. 18

Nagykanizsai ferencrendi templom

Magasabb szinvonalon áll, mint a plébánia templom, de szintén csekély jelentőségű barokk templom, nem jelentékeny berendezéssel – Egy homlokzati torony-szal –

Láttam 1939 ápr. 18.

A templomnál egy beépítve a kolostor.

Nagykomizsai temetői

kápolna

(Zala m.)

Nep. Szt. Janos tiszteletére

1748-ban építtette Biró

Márton püspök

Pelm 461. l.

Mérleg, aranyozott réz. Mag. 19·7 cm. XVIII. század.

Márton és Katalin napja. Ezenkivül a megengedett vasárnapokon, sőt hétköznapokon is tánczolnak reggeltől estig, de éjszaka soha. A keresztjáró napoktól sarlóakasztásig soha sincs táncz. Ezek a táncznapok a sváboknál mintegy a fiatalság népmulatságai, a falu korcsmájában nem czigányzene, hanem a sváb községekben soha sem hiányzó helybeli fúvóbanda hangjai mellett folynak le. A tánczhoz a leányok minden kiséret nélkül mennek el. Ha a leánynak már udvarlója van, mással soha sem tánczol. Tánczuk

A nagykárolyi kastély.

a walzer, stájer polka, de legnagyobb divatban van a csárdás. A svábság míg öltözetéről már régen lemondott, szívósabban látszik ragaszkodni arczviseletéhez (nagy részben most sem viselnek szakállt, de bajuszt már sokan). Nyelvét már-már fölcseréli a magyar nyelvvel, ellenben erősen ragaszkodik községi szervezetéhez, lakodalmi szokásaihoz, mulatságaihoz, de már ezekbe is magyar tánczot és dalt illeszt be.

A Nagy-Károly és Szatmár vidékén levő, valamint az Ugocsában fekvő magyar falvak lakosságának életmódja, jelleme, szokásai hasonlók a többi magyarság életéhez. Vallás tekintetében legnagyobb részt reformátusok,

Om II.

és mint ilyenek, gyakran nem csekély megerőltetéssel és teherrel viselik egyházuk és iskoláik fenntartásának költségeit, de épen ezért vallásukban buzgók, egyházukhoz ragaszkodók. Sátoros ünnepeiket a falvakon három napig ülik, a harmadik napon is épen olyan isteni tisztelettel és ünnepléssel, mint az elsőn. A református lakosság tömegesen terjed végig Szatmármegye síkján, Szatmáron túl egyik oldalon az Avasságig, a hol már az oláh és orosz elem van többségben, más oldalon Szinyér-Váraljáig, melytől kezdve Nagy-Bánya felé a kővárvidéki oláhság kezdődik.

A falvak közepén vagy végén egy-egy csinos, de néha bizony elhanyagolt nemesi kúria szolgál lakásúl azon középnemességnek, melynek ősei a XVII. és XVIII. század alkotmányos küzdelmeiben olyan élénk részt vettek. A szatmári béke után teljesen kimerülve, de hagyományait, emlékeit, aspiratióit híven megőrizve vonúlt ez vissza a megyei életnek és a nemességi előjogoknak sánczaiba. A rokonság kötelékei, a különböző falvakban és megyékben szétszórt apró nemesi birtokrészek, a pörlekedések, a vendégszerető életmód által társadalmilag összetartva, nemcsak egymással, hanem a szomszéd megyék (Közép-Szolnok, Bereg, Ugocsa, Szabolcs, Bihar és Máramaros) nemességével is atyafiság, érdekközösség, eszmerokonság és közös hazafi érzelmek által összefűzve s folytonos eleven érintkezésben tartva, ezen osztály minden fogyatkozásai és hibái mellett is a legnagyobb nemzeti erő s a magyar alkotmánynak és nemzetiségnek fő-főtámasza volt. Politikailag a megyei, egyházilag a protestáns élet önkormányzatához szokva, mindig bizonyos önállóságot és ellenzéki szellemet őrzött meg.

Az alsó nemesség Szatmármegyében és épen Nagy-Károly környékén is nagy számban, részben már a néppel teljesen összevegyűlve él. Gencs, Bere, Csenger, Tyukod egyszerű paraszt házai sok szegény nemes családnak szolgálnak otthonúl. Ez az osztály egyaránt bír fajának úgy jó tulajdonságaival, mint gyöngeségeivel. Önérzete és hazafiassága még sok tekintetben a múlton csügg, habár van akarata az újabb állapotokhoz is alkalmazkodni. Fiai közűl aránylag nagy számmal vannak, kik a nemzeti közélet különböző ágaiban: lelkészi, ügyvédi, jegyzői és hivatalnoki pályán sikeresen működnek. És midőn a múlt század végén Gvadányi alakot keresett, a kiben megszemélyesítse az ébredő nemzeti önérzetet, a mely tiltakozik az idegen nyelv, viselet és módi ellen, a mely bátran követeli a nemzet nevében főurainknak és a fővárosnak magyarságát, a mely látni indúl a magyar fővárost és benne Mátyás király palotáját: a szatmármegyei alsóbb nemes-

Ébl Gábor: A Károlyi grófok nagykárolyi kastélya és perti palotája

8°, 19K, 116L, Budapest, 1897.

Nagykárolyi Károlyi kastélya és perti palotája

GRÓF KÁROLYI ISTVÁN KASTÉLYA NAGY-KÁROLYBAN.

A GÖRGÉNYI NAPOKBÓL.

Október 9.

sen voltak rendezve. Medve pedig elég van. A trónörökös mesterlövést tett. Egy roppant bundást 80 lépésről talált a bordái között, ugy

medve. S minden hajtásban akadt nehány ugy, hogy még Melka a piktor is lőhetett volna vagy kettőt. Két vendégfőur is ejtett el, nehány

— Itt van-e a Gardó truppja? — kérdezé hatalmas hangon a belépőtől.

— Oh! igenis. Itt vannak, igenis! Jaj, micsoda társulat! Már előadták az «*Ujholdvasárnapi gyermeket*» meg a «*Csörgő sipkát*». Jaj milyen szépen énekelnek bennük. Aztán a «Szegény Költő»-ben hogy megrikatták az embert. Ma a «Pikó herczeg és a Jutka Perzsi» lesz: épen most próbálják. Holnap meg —

— Hallgasson már el kend egyszer! — förmedt föl a fiskális. — Hát most van a próba. No jó! Oda elvezet kend bennünket!

— Kérem, nekem armálisom van. Én nem vagyok «kend».

— Nohát csak előre kend «nemes».

A legény dörmögött még valamit, de azért elvezette a két urat a folyosó végére, a honnan egyenesen a nagy szálába lehetett menni. Ez volt a szinterem.

Odabenn egy nagy csomó gyerek és cseléd bámulta a színészeket, kik a közönséges ruhájukban énekeltek és beszéltek a szinpadon.

Mérey uram dobogó léptekkel jött előre s rögtön meglátta üldözöttjét. Kosztolányi épen valami operarészletet énekelt, mig Máli kisasszony egy másik nővel beszélgetett a szinpadon.

— Dejsze most megvagy, átkozott, — kiáltá a fiskális s azzal a gyerekeket félrelökve, egyenesen a szinpad felé tar tott.

Erre a nagy lármára pedig rögtön megszünt minden éneklés és szereplők és nézőközönség mind a belépő felé tekintettek.

— Jaj! az édes atyám! — rebegé Máli kisasszony elhalványodva.

— Nem kell félni, — dörmögé Kosztolányi a leánynak. S azzal egy ugrással lenn volt a szinpadról s a dühöngő fiskális elé sietve oly kordialiter csókolá azt össze-vissza, mintha leg-

— Édes bátyám! — folytatá a színész. — Legyen jó hozzánk! Én méltó leszek leányára. Ne tagadja meg tőlem —

— Eh! elég a szenákból! — förmedt föl a fiskális. — Semmi beszéd. A kocsi vár reánk; mehetünk.

— Tehát jó! — szólt a színész s hangja a visszafojtott könnyektől reszketett. — Vigye el a leányát, Mérey uram! De vissza fogja adni: az Istenre esküszöm!

— Jó! Jó! — dörmögé a fiskális s azzal kézen fogva vezette ki leányát a teremből. Máli kisasszony zokogva nézett vissza a színészre: mintha egész lelke annál maradt volna.

— Hát maga mit vár ott? — kiáltott viszsza Mérey uram a viczenotáriusra.

Mindenki odanézett.

Az érdemes férfiu kezével takarta el arczát és hevesen zokogott. A lefolyt jelenet nagyon meghatotta.

— No hát miért sir, mamlasz? — dörmögé a prókátor.

— Kérem én nem sirok, — felelt vissza Röcsey ur sértődötten, miközben lefolyó könynyeit törölgette.

A lovakat kevés percz alatt befogták s a kocsi nemsokára kigördült a vendéglőből.

Még aznap este S*-en voltak: Mérey uram állandó lakóhelyén.

Hogy a következő napok mily sok bút okoztak: azt nem szükséges elmondani. Szegény Máli kisasszony folyton csak sirt s Mérey uram, ki minden megtörtént dolog daczára nagyon szerette a leányát, sokszor vette észre, hogy a rendes és természetes jogi kifejezések helyett mindenféle ostobaságokat ir az aktákra, a melyek felett az öreg irnok mormogva szokta a fejét megcsóválni. Röcsey urról, kinek jó szihagyta. — Tudom is én, hogyan kell sohajtozni! Az ördög vigye el ezt az egész históriát!

Az a gondolat, hogy két hét alatt vagy hóditania kell, vagy felnyársalják: minden jó kedvét megszüntette.

Búsan ballagott hazafelé.

A mikor azonban a vármegyeház kapuja előtt eltántorgott: egy erős kar ütött vállára s egy jól ismert, derült hang hallatszott:

— Szervusz Niki bácsi! Épen magát kerestem.

Röcsey ur felnézett; hát ki állt előtte más, mint a vetélytársa: Kosztolányi ur, vigan és derülten nézve a szemei közé.

— Csakhogy találkozunk, Niki bácsi. Sok ujságot kell mondanom.

Azzal karon kapta a viczenotáriust s vitte ki magával a városon kivül, a hol a hosszu jegenyesor terült el: kedvencz sétahelye a s*-ieknek.

— Igy, most már egyedül vagyunk, — kezdé el a színész jókedvüen. — Most már kényelmesen beszélgethetünk. Hát először is azt kellene bizonyosan megtudnom, vajjon Niki bácsi a mi pártunkon van-e, már értem az én és Máli kisasszony közt létrejövendő házasság pártján. Erre azonban kérdés nélkül is tudom a feleletet. Eléggé tapasztaltam a Niki bácsi jó szivét s igy jól tudom, hogy mitsem ohajt jobban, minthogy a mi szerelmünk minden akadályon győzedelmeskedjék. Multkori könyei — oh édes jó Niki bácsi, ugy-e nem csalatkozom?

— Igen ám, csakhogy Mérey ur felnyársalással fenyeget, ha nem hóditom meg a kisasszonyát.

— Ördögbe! Csakhogy nem félünk ám tőle. Teringettét! Nem azért vettünk részt a kilen-

Nagykárolyi várkastély

Acsády Ignác:
Éble Gábor: A Károlyi grófok nagykárolyi várkastélya és pesti palotája.
Századok. 1897. 812. l
(Könyvism.)

Pengő

2. megböv. kiad. Pozsony, Pest, 1798. régi bőrkts. 8°. **6.—**

84 — Ulissesnek ama híres és nevezetes görög királynak csudálatos történetei. Pesten 1780. ered. kkts. 8°. Első kiadás. **15.—**

85 **Duránd D.** Az első embernek elesése és az azt követő mind szomorú mind örvendetes dolgok hét énekbe foglaltatva. Magyar nyelvre ford. Göböl G. Pest, 1789. régi fbörkts. 8°. **8.—**

86 **Éble G.** A nagykárolyi szentháromság kápolna története. Bpest, 1910. ered. rvászon. k .8°. **3.—**

87 **Sopronyi Éder György.** A kigyós vitézek, vagy: a pogány vári vipera. Vitézi érzékenyítő játék 5 felvonásban. Kolozsvár, 1830. fzve. 8°. **8.—**

88 **Éder J. K.** Erdély ország ismértetésének zengéje. Kolozsvár, Szeben, 1796. régi fbör. 8° 54 és 38 old. **12.—**

89 — De initiis juribusque primaevis saxonum transsilvanorum commentatio. Viennae, 1792. fzve. 4° 3 rézm. vignettával. Szerző sk. ajánlásával: „Excell. Dno Episcopo Transsilvaniae obtulit auctor". **12.—**

90 **Édes Gergely** enyelgései. Avagy időt töltő tréfás versei. Pozsony, 1793. régi fbörkts. 8°. Ered. kiadás. Teleki János gróf sk. névbejegyz. **12.—**

91 **Edict** der siebengürgischen Grundentlastungs—Landes—Kommission m. d. Anmeldung d. aus Landesmitteln zu entschädigenden **Urbarialbezüge.** H. n. (1854.) fzve. 8°. (32 old.) **3.—**

92 **Az ékesenszólás** vagy rhetorica elemei a romai nyelvre alkalmazva, a tanuló ifjuság stb. számára. N. Enyed, 1839. fzve. 8°. Kék papírra nyomva. **6.—**

93 **Engel, I. Ch.** Geschichte des Ungrischen Reichs. 5 Theile. Mit Porträt. Wien, 1813-14. Or. Hldrbde. 8°. **30.—**

94 **Eötvös József.** Vélemény a fogházjavítás ügyében. Pest, 1838. fzve. 8°. 5 táblamelléklettel. **8.—**

95 **Erdély országának** három könyvekre osztatott **törvényes könyve.** Mely approbata, compilata constitutiókból és novellaris articulosokból áll. Most újabban kibotsáttatott. Kolozsvár, 1779. régi fbörkts. n. 8°. **12.—**

96 **Erdélyi Hiradó.** Szerk. és kiadja Méhes Sám. 1841—1843. Kolozsvár, 4 régi kkts. n. folio. Az évfolyamok

Pengő

nem teljesek, kívánatra pontos jegyzéket adunk. **25.—**

97 **Az erdélyi** nagyfejedelemség sz. k. Kolozsvár városába 1841-dik eszt. nov. 15-ére közönséges **gyülésre összehivott t. nemes rendeinek névsora,** és kirendelt szállásainak kimutatása. Kolozsvár, fzve. k. 8°. (63 old.) **6.—**

98 **Erkölcsi és elegyes versek;** melyek némely jelesb német verskőltökből Gellertből, Hagedornból, Kleistből, Cronegkből és Höltyből, fordítódtak (Szüts István) által. Pozsony, Komárom, 1791. fzve. 8°. Gróf Bethlen Rozália sk. névbejegyzésével. **10.—**

99 **Erläuterungen** über den Landes—Cultur—Credit—Verein für Ungarn. Wien, 1856. gr. 8°. (22 Ss.) **3.—**

100 **Esmark, Jens.** Kurze Beschreibung einer mineralogischen Reise durch Ungarn, Siebenbürgen und das Bannat. Freyberg, 1798. fzve. 8°. **20.—**

101 **Évkönyv.** A kisdedovó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület 1837-diki évkönyve. Kiadta Kacskovics Lajos. Pest, 1837. kkts. 8°. **5.—**

102 **Fábián G.** Arad vármegye leírása históriai, geographiai és statistikai tekintetben. I. (egyetlen) rész. Históriai leírás. 4 rézmetszettel. Buda, 1835. fzve. n. 8°. **15.—**

103 **Fabritius Károly.** Pemflinger Márk szász gróf élete különös tekintettel a reformátió elterjedésére az erdélyi szászok között. Bpest, 1875. vászk. 8°. (Ért.) **6.—**

104 **Faludi Ferenc.** Istenes jóságra és szerencsés boldog életre oktatott nemes urfi. Irta Dorell J. Nagyszombat, 1771. Első kiadás. — **Eléjekötve: Molnár J.** Jézus Társasága szerzetes papjának a megtérő református elmélkedésről négy könyvei. Nagyszombat, 1763. régi bőrkts. 4°. Báró Jósika Antal egykorú névbejegyzésével. **16.—**

105 **Fáy András.** Próbatétel a mái nevelés két nevezetes hibáiról. Pest, 1816. régi kkts. 8°. — Első kiad. **8.—**

106 — A Bélteki ház. Román. 2 kötet. Pest, 1832. egyk. vászonktsek. 8°. — 2 acélmetsz. címképpel. Első kiadás. **25.—**

107 — Kelet népe nyugoton. Buda, 1841. n. 8°. **5.—**

108 **Fejér Georgius.** Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomus I., II., III. 1. 2. IV. 1. 2. 3. V.

Ranschburg Gyula Katalógusa
Bpest, 1941.

Pengő

1. 2. 3. VI. 1. 2. VII. 1. 2. VIII. 1. Index I. et prodromus. Budae, 1829. et sequ. ered. ppkts. 8°. (17 kötet) **200.—**

109 — Értekezés egy magyar tudós társág legkönnyebb s leghelyesebb felállításáról. Pest, 1809. fzve. 8°. **2.40**

110 — Decretum originale Andreae secundi quo regnum Hungariae constituit a. 1222. Budae, 1829. fzve. n. 8°. (24 old.) **3.—**

111 — Responsa ad vastum illud: Croatiae ac Slavoniae cum regno Hungariae nexus et relationes. Zagreb, 1847. régi kkts. n. 8°. **8.—**

112 — A politikai forradalmak okai. Néhány észrevételekkel. Buda, 1850. fzve. n. 8°. (40 old.) **3.50**

113 **(Fekete Georges,** comte de, vicechancelier de Hongrie) Ma solitude sans chagrin. Oeuvre historique et galant en prose et en vers par un comte hongrais (sic!) 2 tomes. Lausanne, 1789. d. veau anc. In 8°. Igen ritka. Névbejegyzés: C. Gabriella Haller. Barbier IV. 520.: „2 édition de Mes Rapsodies . . ." **50.—**

114 **Felmer, Mart.** Primae lineae historiae Transsilv. antiqui, medii et recentioris aevi. Access. observationes criticae et pragmaticae cum X excursibus opera J. C. Eder. Claudiopoli, s. a. — **Eder, J. C.** Observationes criticae et pragmaticae ad historiam Transsilvaniae sub Arpadianae et mixtae propaginis etc. Cibinii, 1803. régi kkts. 8°. **12.—**

115 **Fénelon.** Telemakusnak az Ulisses fiának bujdosásai. Magyarra ford. Zoltán J. Kolozsvár. 1783. (kissé sérült) régi kkts. n. 8°. **10.—**

116 **Fényes Elek.** Szózat a magyar biztosító társulat érdekében. Bécs 1859. füzve. k. 8°. 110 old. **8.—**

117 — Magyarország statisztikája. 3 kötet. Pest, 1842-43. vászon. n. 8°. Báró Jósika Miklós névbejegyzésével. **15.—**

118 **Fessler, J. A.** Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen. 10 Teile. Lpzg., 1815—1825. fzve. n. 8°. 7 rézm. címlappal, 5 térképpel és 3 táblázattal. **36.—**

119 — Attila König d. Hunnen. Neue verb. Aufl. Carlsruhe, 1809. fzve. 8°. Rézm. címképpel és vignettával a címlapon. **5.—**

Pengő

120 **Fessler, J. A.** Liturgisches Handbuch zum Gebrauche evangelischer Liturgen und Gemeinden. Riga, 1823. alt. Ppbd.4°(Liturgische Versuche) **15.—**

121 — Rückblicke auf seine siebzigjährige Pilgerschaft. E. Nachlass an seine Freunde u. an seine Feinde. Breslau, 1824. br. gr. 8°. **10.—**

122 — Pannonia, vagy Pannonianak Augustus császártól fogva egészen a Geyza magyar herceg haláláig stb. előadott történetbeli viszonyai. Szabadon magyarázta Zeyk L. Kolozsvár, é. n. fzve. n. °. **8.—**

123 **Fogarassy Mihály.** Az erdélyi püspökről polgári tekintetben. Bécs, 1837. ered. kkts. 8°. Szerző ajánlási levele mellékelve. **5.—**

124 **Forgach, Francisc.** Rerum hungaricarum sui temporis commentarii libris XXII e ms in lucem prodeuntes. Adiecit indicem rerum memorabilium ac dissertationem historic-criticam etc. Alex. Horányi. Posonii, Cassoviae, 1788. régi kkts. n. 8°. Rézm. arcképpel és vignettával. — Gróf Teleki Ferenc sk. névbejegyzésével. **10.—**

125 **Friedenfels, E.** Joseph Bedeus von Scharberg. Beitr. z. Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert. Teil I. 1783—1847. Wien, 1876. vászonkts. n. 8°. 417 oldal. **8.—**

126 **Friederich, Ferd.** Vertraute Briefe über die äussere Lage der evangelischen Kirche in Ungarn. Lpzg., 1825. fzve. n. 8°. **8.—**

127 **Gál László.** Az erdélyi diaeták és országos végzések foglalatja időszakok és tárgyak szerént 1691—1791. 3 kötet. Kolozsvár, 1837. egyk. vászonktsek. 8°. **12.—**

128 **Sz. Gellért.** — Sancti Gerardi scripta et acta hactenus inedita, cum serie episcoporum chanadiensium. Opera et studio Ign. de Batthyan. Alba-Carolinae, 1790. régi kkts. 4°. Ritka és értékes. **50.—**

129 **Gellert.** A svétziai grófné G . . . né asszony élete. Mostan magyar nyelvre ford. Kolozsvár, 1772. régi börkötés. 8°. E híres műnek első magyar nyelvű fordítása. **15.—**

130 **De Gerando A.** La Transsylvanie et ses habitants. 2 tomes avec 1 carte et gr. nombre de planches. Paris, 1845. toile. in 8°. Térképpel és számos képmelléklettel. (Az egyik kö-

Nagykárolyi <Szentháromság-kápolna>

Békefi Rezsi: Éble Gábor: A nagykárolyi < > története.
Századok 1910. 593. l.
(Könyvism.)

ság és ezek voltak azok is, a kik egy esztendőben egyszer, május negyedikén, a nevenapján, megemlékeztek Szent Flóriánról és vasfűből meg iszalagból font koszorút tettek a szobrára. Az egész városnak ünnepe volt ez a Flórián-ünnep, a kéményseprő-czéh fölvonulásakor megjelent az öreg püspök vikáriusa, a fehér fürtű, de pirosképű Kemény kanonok és — mivelhogy Flórián őrizte a szénát meg a zabot — képviseltette magát az ulánus-tisztikar is. A Nagyszáju herczeg ilyenkor reggelire a szalonnához csak öt pohár konyakot ivott meg a szokásos nyolcz helyett és a koszoru letétele után megveregette Zserzsabeknek, a czéhmesternek a vállát és nassaui magyarsággal, mondta, — mert elvből mindig csak magyarul beszélt:

— Jó szent, nótyon jó szent, vityász az abrakra. Csag vityászanak rája.

Ebben merült ki az ékesszólása, de ez is mindig hatásos volt, még Avató István is elégedetten bólintott rá a fejével, pedig Avató, a sekrestyés, nem volt valami könnyen kielégíthető ember, savanyu, paposan borotvált, zord képén valami örökös elégedetlenség, valami örök irigység és mohóság ült ott. Ez a haragoszöld epéjü ember még a szegény vak Hánzinak, a harangozónak a zsebéből is kiirigyelte a krajczárokat, május negyedikén, a Flórián-ünnep napján meg mindig azzal az érzéssel ébredt fel, hogy ma osztozkodni kell neki Szent Flóriánban, az ő Flóriánjában másokkal is. Czudar, kaján ember volt Avató István.

Gróf Károlyi Istvánné, leányával, gróf Károlyi Gyulánéval a leleplezési ünnepen.

A NAGYKÁROLYI KOSSUTH-SZOBOR LELEPLEZÉSI ÜNNEPÉLYE.

II.

Valamikor április eleje táján, a mikor a hóolvadás lefolyó meg elpárolgó vize nagyon rontja a köveket, a sekrestyésné azt vette észre egy reggelen, hogy a Flórián-szobor ingadozik a talpán. A nagy, kannás római vértbe öltözködött, eleven embernél magasabb homokkőszentet elválasztotta porfir-talapzatától a viz, a várszikliák alá szüremlő viz, a mely örökké alkot, de örökké roncsol is. Ijedten mondta el az asszony ezt a hírt az urának. De az csak mogorván a vállát vonta, úgy felelt:

— Mit törődsz a Flóriánnal? Ha rozzant, majd megcsináltatja a püspök. Ne félj, a mig engem látsz, Szent Flórián, meg ez a ház el nem hagy bennünket.

És fanatikus, irgalmatlan, mohó szeretettel nézett végig a napsütéses, kényelmes kis szobájában, a melyhez jobbról-balról fecskefészek gyanánt ragaszkodott oda a két oldalszoba és a mely nélkül Avató István el sem tudta volna képzelni az életét.

Pedig aztán hamarosan el kellett neki képzelni a nélkül is. Nemcsak elképzelni, hanem valahogyan folytatni is. Mert az történt, hogy a képviselőválasztáson a bökényiek Dávid Miklóst, a vaskereskedő ügyvéddé vált fiát választották meg követnek. Ennek pedig az első dolga az volt, hogy meghálálja valamivel polgártársai bizalmát. És mivel eszmékben nem volt tulságosan gazdag és mivel abban az időben közölték a lapok, hogy Széchenyi basa, a török tűzoltóság főparancsnoka milyen kegyben áll a szultán előtt, elhatározta, hogy azzal lesz hálás a szülővárosának, hogy tűzoltóságot szervez benne. Modern európai tűzoltóságot, a mely felváltsa a munkában a szomszédokat és a kéményseprőket. És Dávid Miklós nagyon agilis ember volt, a mit kigondolt, azt tüstént meg is valósította.

Eljárt az alispánnál, a polgármesternél, haranguirozta az egész várost, megnyerte a káptalant is a tervének és végül kiviaskodta azt, hogy az öreg püspök is megigérte, hogy tenni fog valamit a tűzoltóságért.

Ha pedig egy Pészaky gróf csak a kisujját igéri is, abból is egész kar lesz. Az öreg, bölcs és gyámoltalan püspök nagyszerű alapítványt tett a majdan rendszeresítendő tűzoltóság számára, olyan alapítványt, a mely csak úgy megfelelt a kor követelményeinek, mint a vallás szimbóliumainak. Nekik ajándékozta a Flórián-házat, elrendelte, hogy a sekrestyés költözködjék ki a Vár alá a majorba, a hol uj lakást kap. A három kicsiny szobája épen elég lesz a tűzoltók számára kaszárnyának, a kettős csűrben lent a földszinten ott állnak majd a lovak, a hidrofórok, a tömlős kocsik és a hosszu létrák. Az egész házat pedig pompásan illő és szent emblémaként fogja őrizni Szent Flórián szobra.

A dolog egészen nyélbe volt sütve, a tüzoltóság intézménye biztosítva és az egész Bökény örömmámorban uszott. Csak egy ember csikorgatta a fogát. Elkeseredett, vad, sárga dühvel: Avató István. Neki ott kell hagyni azt a házat, a hol már az apja, meg annak az apja is laktak mint sekrestyések. A Flórián házát, a melyet nem is kommenczios lakásnak, hanem örök hitbizománynak tudott a maga családja számára. A házat, a hol ő született és a hol meghalt az apja. Ez a ház most másé lesz! De megjövendölte ezt Szent Flórián, azért ingott meg a talpán, ezért kezd úgy hajlani, bókolni előre.

III.

A mikor a városi tanács is hozzájárult a püspök ajándékához azzal, hogy elhatározta a régi minarét átalakítását modern tűzfigyelőállomássá, akkor általánossá vált az öröm Bökény városában, a mikor pedig elkövetkezett a tűzoltóság installálásának a napja, akkor az egész városon szétáradt a nagy áldomás gyönyörűsége. Az emberek ittak, ittak, jó, ezeresztendős magyar szokás szerint előre a medve bőrére. Az urak a «Hétfájdalmas»-ban tartották a lakozást, a polgáremberek pedig részben a «Sörbefult légy»-hez mentek el, részben pedig a «Raszli»-hoz, a kit másképen Kuriának is hívtak, mert régi nemesi jogon mérte a bort.

... Éjfél után a Nagyszáju herczegnek eszébe jutott, hogy le kellene menni egy kicsit a Komakútba. Ez a Komakút nyitottszáju, ágasos, széleskáváju kút volt és nagy vödör járt le a vizébe. A vödörben még aligha ült ember és a herczeg igen kevés vizet látott még életében. E kettős okból határozta el, hogy most ő beleül a vödörbe és leereszkedik a kút mélységébe. Skrebnyák, a lovászmestere, csóválgatta kissé a fejét, a mikor értesült erről a szándékról, de mivel tudta, hogy a herczeg éjjeli egy óra és tizenegy üveg Aubertin után nem ismeri a tréfát, csak arra szorítkozott, hogy keményen rászólt a herczeg két telivér lovát kapiczányon tartó ulánus-legényekre:

— Úgy járjon a szemed a Nóniuszon, mint a hogy éjjel jár a bogár a fejedalján! Te Vladó, te meg fogd meg a Gidrán zabláját. Nem látod, te polák, hogy a mikor száron fogod, akkor úgy csapkodja a fejét bele a levegőbe, mintha már Szent Iván napja közelednék?

Mert Skrebnyák nagytekintetü ember volt, teljes hozzáértésü gondozója a herczeg négy külön-külön vérből való paripájának, a Gidránnak, a Nóniusznak, a Kettledrumnak és a Cambuscannak. Már a hogyan ezeket a lovakat a fajtájuk szerint nevezték. És Skrebnyák óvatosan lenézett a kútba, annak a megtapasztalására, hogy akar-e már a herczeg fölfelé jönni. Közel volt tudniillik a kora hajnali kirukkolás ideje és Skrebnyák szeretett volna visszanézni még kireggeledés előtt a Flórián-ház istállójába, hogy rendben van-e ott is minden a másik két telivérrel.

A herczeget a kútból Artabán hadnagy csalta föl azzal, hogy egy üveg konyakot mutatott le neki. A nassaui erre belekapaszkodott a kút kirakott falába és fellódította a vödröt, a miben ült.

— Van idő, te Skrebi, köll menni? Feljötte már asz a nap? — kérdezte a lovászmesterét.

Az körülnézett az égen, hogy hajnalodik-e már és azután akkor nagyot kiáltott. Volt oka rá, mert azt vette észre, hogy ezúttal nyugatról kél a nap és talán korán is kél még egy kicsit. Az ég nyugati pereme vérvörös volt, a városháza fölött rőt fényömledék kezdte el nyalni a fakó áprilisi felhőket.

— Tűz van! — ordította el magát először egy a «Sörbefult légy»-ből épen hazafelé baktató polgártárs és a szava egyszerre visszhangot vert az egész Komakút környékén.

— Tűz van! Tűz van! — kiáltott be Artabán hadnagy a «Hétfájdalmas» ablakán abba a szobába, a hol az ulánus-tisztek épen a krampampulit gyujtották meg.

A Nagyszáju herczeg akkor már ott állt a Nóniusz mellett és intett Skrebnyáknak, hogy a Gidránt vissza lehet vinni az istállóba. De a lónak sokban több esze van, mint az embernek, kettőt rajtunk túl is megérez: a tűzveszedelmet, meg a kisértetet. A Gidránnak is felborzalódott a szőre; nagyot rántott az orrán, kiszakította magát Skrebnyák kezéből és elkezdett vágtatni be a Vár felé.

— Tűz van, ég a Flórián-ház! — kiabálták ekkor már össze-vissza a véreshajnalu utczán az előcsődülő emberek.

A herczeg egyszerre kijózanodott és irtózatos nagyot kiáltva ugrott fel a Nóniuszra. Ha a Szent Flórián-háza ég, akkor veszedelemben van az ő legdrágább, legkedvesebb két lova. Eszeveszett vágtatással rohant végig a sétatér mellett, el a megyeháza előtt, végig a piaczon, míg megérkezett a Várhoz.

Ott aztán pokolian gyönyörü látnivaló várta. Az elvilágosodott ég szürkeségét megint éjszakává verte vissza a láng ünnepe. Égett a Flórián-háza és égett fölötte a torony, a mely mint egyetlen hatalmas tűznyelv nyúlt bele a levegőbe és lobbanó, repülő, félig láng-, félig füstkisérteteket lökött ki magából. A ház földszintjéről tódult ki a szikra és a láng, az emberek csáklyával, hosszú rudakkal iparkodtak kidönteni a kitárt, égő kapuszárnyakat. A herczeg leugrott a nyeregből, szerte taszigálta maga mellől az embereket, úgy rohant előre:

— A lovaim, a lovaim! A Kettledrum! — kiáltotta és történett előre.

ÖREG HONVÉDEK A LELEPLEZÉSNÉL

És abban a szempillantásban az Avató István kajánul vigyorgó ábrázatával találta szemben magát. A sekrestyés halálsápadtan, de az ajkán hiénai vigyorgással mondta neki:

— A lovait hiába keresi már a princz! Megsültek szépen, hogy helye legyen az én házamban, az én istállómban a tűzoltóknak...

Már most, a nassaui herczeg nem volt valami nagyon gyors gondolkozásu ember. Az esze hozzászokott a szép, lassu katonatempóhoz. De a mikor az Avató arczára ránézett, mégis egyszerre kitalált mindent, mert az a sápadtan is sötét arcz hangosabban beszélt neki minden ordításnál. A mit a többi tolongó, kiabáló ember nem vett észre, azt neki egyszerre megmondta a dühe, a paripái vesztén való elkeseredése.

— Gazember! — kiáltott rá Avatóra. — Te gyujtottad fel a Várat! — és a keze már ott is volt a kardja markolatán.

Avató szeme olyan tágra nyilt, mint a ki kisértetet lát. Remegve kezdett hátrálni és egy szóval sem felelt. Az emberek értetlenül, a megdöbbenéstől elnémultan sereglettek oda a két szemben álló köré, de a herczeg kardja már akkor nagyot villant a levegőben és lesujtott Avató felé. A sekrestyés nagyot ugrott hátrafelé és odajutott egészen az égő ház falához, a Szent Flórián-szobra mellé. Az összesereglők szétrebbentek a vagdalkozó ulánustiszt mellől, az pedig újra felemelte a kardját, hogy halálra sujtja vele Avatót:

— Gazember, gyilkos! — lihegte.

— Szent Flórián, segíts! — kiáltott fel ekkor kétségbeesésében a sekrestyés és az arczán halálos torzulattal ugrott be oda a falfülkébe, a szobor mellé.

És Szent Flórián meg is segítette. A szobor a lökéstől megingott, fordult egy felet, aztán lassú hajlással lezuhant és maga alá temette a gyujtogatót. A herczeg lesujtó kardja már a homokkövön adott szikrát. És mintha Szent Flórián ledőltével egyszerre egészen úrrá vált volna a tűz: a ház oromfala leomlott, az égő tető utána csúszott s ott, a szemét rémülten befogó, hátráló herczeg előtt temette maga alá Szent Flórián-szobrát is, a Flórián-ház gyilkosát is.

A PRÁGAI SAKKVERSENY.

Ebben az esztendőben szinte egymásra torlódnak a sakkversenyek. Alig ért véget Bécsben a sakkmesterek küzdelme, már ismét új alkalmat kerestek maguknak arra, hogy egymással megmérkőzzenek. A most folyó sakkversenynek, a mely az iránta érdeklődő közönség figyelmét foglalkoztatja, Prága a színhelye.

Ennek a mostani versenynek jóformán ugyanazok a szereplői, a kik a minap befejeződött bécsi tornán vettek részt és méreteiben, érdekességének eszközeiben éppen olyan izgalmat keltő, mint a milyenek az újabban lejátszódó sakkversenyek, a melyeken a fiatalabb generáczió mérkőzik az idősebb sakkmesterekkel. Érdekes ugyanis megfigyelni, hogy a legutóbbi évek során hatalmasat fejlődött a fiatal mestergárda és számos olyan fiatal sakkmestert tud felmutatni, a kikről — tehetségük és eddigi szereplésük révén joggal lehet feltételezni, hogy komoly és egyenrangú ellenfelei az idősebb mestergárda jeleseinek. Ezek közé a fiatal, egy-két év óta föltünő sakkmesterek közé tartoznak Bernstein, Rubinstein, Duras, Forgács, Niemzovics és Vidmar. Közülük azonban csak Duras, Rubinstein és Vidmar szerepelnek ezen a versenyen, míg az idősebb gárdát Schlechter, Maróczy, Janovszki és Teichmann képviselik.

A verseny elején még úgy gondolhatta az ember, hogy itt fog eldöntésre kerülni az a kérdés, hogy a három mester közül melyik a legkiválóbb, azonban közben úgy fordult a dolog, hogy *Maróczy* indiszpoziciója miatt képtelen arra, hogy teljes energiáját kifejtse. Mint az egyes fordulók eredményeiből látható, a magyar mester nagy deprimáltsággal és indiszpozicióval játszik és ezek a körülmények akadályozzák őt abban, hogy azt a helyet foglalja el a versenyzők között, a melyet már egy évtizednél hosszabb ideje foglalt le magának a mesterek gárdájában.

Schlechter, a bécsi mester ellenben most megint épen olyan biztosan halad az elsőség felé, mint a minapi bécsi versenyen. Minden valószínűség a mellett szól, hogy ő lesz a verseny győztese.

Nagyon valószínű természetesen, hogy veszedelmes ellenfelei lesznek *Duras*, *Rubinstein*, *Vidmar* és *Janovszki*, a ki már hosszabb ideje nem vett részt nyilvános mesterversenyen. Bizakodva hiszszük, hogy *Maróczy*, a kiváló magyar mester erőt fog venni elkedvetlenedésén és energiájának teljes kifejtésével módot fog találni arra, hogy méltóképen szerepeljen a versenyen.

A résztvevők névsora a következő sakkmesterekből alakult: Schlechter, Maróczy, Janovszki, Duras, Vidmar, Marshall, Leonhardt, Rubinstein, Salwe, Spielmann, Alapin, Teichmann, Mieses, Bardeleben, Süchting, Prokes, Leontjew, Kvicala, Treybal és Chotimirszky. Mint látható, a versenynek nagyon sok eddigelé ismeretlen nevű résztvevője van, a kik nagyobbrészt a prágai kiválóbb amatőr-sakkozókból kerültek ki.

A SZOBOR.

A NAGYKÁROLYI KOSSUTH-SZOBOR LELEPLEZÉSI ÜNNEPÉLYE.

hát visel egymás tetején; sültet, főttet eszik, s a hol az asszony szép karcsu, mint a virágszál; sarkig ér a haj : oda menjetek el.

Ezt nyilván csak azért tették, hogy kelletlen véndégeiket lerázzák nyakukról; — tartsák őket már a székelyek is.

Vala pedig a mongol csordának egy kegyetlen és telhetetlen vezére; a ki egyformán szomjazta a vért, a bort és a szép asszony csókját; a mi kegyetlen embereknél rendesen együtt jár.

Hogy hivták? nem tudom; abban az időben nem igen ért rá az ember megkérdeni az ellenségétől a becses nevét; hanem a szépségeért elnevezték öt a székelyek *három orrú khánnak.*

Nem mintha három orra lett volna, de mivel az az egy, a mi volt, a nagy kegyetlenségtül, vagy talán egyébtül ugy megtalált nöni, mintha három tisztességes ember orra volna egymás mellé téve, a mi a pisze orrú mongolok előtt már magában is elég szép kitüntetés volt rá nézve.

A három orrú khán tehát megmagyaráztatván magának, merre fekszik Aranyosszék? (már a neve is mutatta, hogy ott aranyosban jár minden ember) elkülde előre vagy ötezer embert szekerczékkel, hogy egyenesen toronyirányában vágjanak egy ollyan széles utat valamennyi erdön keresztül, a mellyen egy egész haddal át lehet vonulni: azután minden csapatostul maga is utánuk indult.

Az atyafiak nyugodt lélekkel látták öket tovább menni; gondolták magukban : az istenhegyi leány ugy is tündér hirben áll, most vegye elö a boszorkányságát; mutassa meg, hogy mihez tud? elég szép alkalma lesz rá.

Három nap mulva az istenhegyi várhoz tóduló székelyek azt a rémhirt hozták oda, hogy a rettentö tatárcsorda a három orrú khán vezetése alatt utat vág magának az erdökön keresztül, s egyenesen az atyási vár felé tart.

(Folytatása következik.)

A paraszt és a müveltség.

(Folytatás.)

A csekély paraszt-gazdálkodásnál nem ajánlható eléggé a gyümölcsfák tenyésztése; a szegény ember a gyümölcsből igen szép pénzt láthat és sokszor döntöleg hat gazdasága súlyegyenének feltartására; és azon egynehány fa, mellyet a fiatal gazda felnevel, úgy tekinthető, mint egy töke, melly neje és nemzedéke számára az életbiztositó intézetbe betétetnék, mert halála esetére, ezen fák gyümölcsei a legkisebb fáradság nélkül utódai elélésére nagy segitségül szolgálnak.

A földmivelési rendszerbe nem bocsátkozom, minthogy az helyiség szerint változik, aztán a jó falusi iskolák és tanultabb gazdák sikeres példái e részben a legjobb tanácsadók; — egyedül a községek közérdekét illetöleg szükségesnek tartom elöhozni :

1-ször. A községi birák feletti ellenörködést. Hogy ezek viszszaéléseket tettek, és sokszor az egész helység elszegényedésének okai voltak, nem egy példa mutatja.

2-szor Mezei rendöri törvények szigoru alkalmazását; mellyekhez nemcsak a mezei kártételeket illetök tartoznak, hanem a legelö külön szakaszokra osztása, és a ragadós nyavalyákban sinlödö állatok elkülönzése is. Hányszor terjedt el a rühesség, taknyosság vagy más veszedelmes ragadó nyavalya egy marha altal az egész helység marhájára? mind ez aztán olly nagy kárt okoz a helységnek, mellyből sok időre bir nagy veszteséggel megmenekülni.

3-szor. Eszközlendö a községi utak jó karban tartása, folyók vagy patakok szabályozása, vizek lecsapolása; vagy más közös munkát igénylö javitásoknak — a mennyire a község erejétöl kitelik, megtétele. Néha csak egy helyeni rosz út miatt vagy hosszas kerülést kell tenni, vagy félteherrel járni a szekérnek, s mindenkor a marha kinoztatik, — hát néha egynehány karóból álló sarkantyú mennyi földet megmentene a vizmosástól? és néha csekély sáncz ásása által sok posványos helyet ki lehetne száritani, de ezek mind természeti ösi állapotban hagyatnak, s nem mintha egyes lakosok a javitás szükségét be nem látnák, hanem hiányzik köztök az összetartó és rendelkezö erö, melly öket vezesse, és e nélkül „ha te nem, én sem"-forma szavakkal hagyják nyugodni az ösi hibákat.

4-szer. A község állatainak szaporitása és nemesitésére kivántató him állatok jó fajbóli választása, teljes számbani és jól tartásokróli gondoskodás nem csekély jelentöségü, söt az átalános gazdaság elömozditására elkerülhetlen.

5-ször. Tüzoltó-szerek beszerzésére, és tüz-ellenes fedelekkel való épitésmód. E részben a cserepzsindely-égetés terjesztése, — ha kormányi engedelem mellett is, szükséges volna, — mert mit használ e részben a száraz rendelet, ha egyszer mód nem létezik ezen rendelet végrehajtására? — Magam is láttam, és pedig mezövárosban, hogy a szolgabirói hivatallal szemközt a tüz után a házak ismét szalmával fedettek, de mivel fedethettek mással, ha egyéb anyaguk nem volt?

Mindezen, a községet közösen érdeklö rendelkezések sikeresitésére czélszerüen álittattak fel a kerületi jegyzöségek, — ezen hivatalba alkalmazott egyének tudományossága, szorgalma, erkölcsisége, és emberszeretete sok, igen sok jót eszközölhet, kik mintegy lépcsö a község és megyei hivatal közt, a község javára kiadott rendelvények sikeresitöi, és egyszersmind a helység kivánságainak és szükségeinek tolmácsolói. — A szolgabirói hivataltól ohajtandó a községek helyzetét figyelemmel kisérni, s a hol lehet, javukat elömozditani. A magas kormány intézkedéseiből kitünik a szegény parasztság iránti részvét, kivánatos tehát, hogy az illetö hivatalnokok, ne a hibák és visszaélések elnézése által, — hanem akképen törekedjenek a szegénységet pártolni, hogy azok erkölcsi és anyagi jóléte mindinkább gyarapodjék, e részben pedig szükséges, hogy az illetö hivatalnok felebaráti és igazság-szeretettel birjon, s a nép érdekét, a nép környülállásait ismerje, a helységeket személyesen megtekintse, s e szerint a rosznak orvoslására, s a jónak elömozditására képes legyen.

Az elöadottak által vélem a parasztság jólétét elömozdithatni, úgy hiszem nem véleményeztem ollyat, melly bárkinek jóga, vagy érdeke csonkitásával volna eszközlendö, vagy kivitele a lehetetlenséggel volna határos; igyekeztem elöadásom által olly módokat ajánlani, mellyek anyagi áldozatba alig kerülnek, söt inkább valamint a köz, úgy minden egyesek jólétét és lelki nyugodalmát gyarapitják, — a kivihetöség sem lehetetlen, mert ehhez nem több, csak minden személy saját érdekének jó felfogása, s az emberiség nemes hivatására és tökélyesitésére törekvö lelkes akarat kivántatik. — Isten malasztja és felebaráti szeretet legyen vezérünk a nép boldogitásában; és ha igy haladva csalatkozunk embertársainkban, söt ha jutalmúl gunyolódást aratunk is, kiáltsuk üdvözitönkkel „Uram bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek."

* * *

Ha a figyelmes olvasó fentebbi értekezésemből azt venné észre, hogy a tanultabb emberekre is hibákat rovok, azon kérdés támadhat benne, vajjon miért kell a népnevelésre törekedni, hiszen az alsóbb osztálybeliek a maguk együgyüségében talán kevesebb hibával birnak, mint a tanultabbak, és ha a külszin nem csal, sorsukkal elégedettebbek, mint a tanultabb osztály, mellynek sok vágyai vannak? Erre kénytelen vagyok azzal felelni, hogy én nem puszta tanitást, hanem nevelést ohajtok, és továbbá a tanultság vagy tudósság nem müveltség, hanem annak csak egyik része. Mi tehát a müveltség? Erre szerény nézetemet annál is inkább kivánom elöadni, mivel jelen korszakban leggyakrabban hallani a legutolsó kaputos embertöl és viganós nötöl felfelé mindenkit müveltségről beszélni, és itéleteiket ez, vagy amaz egyén müveltségéről kifejezni; — hát még a házasulandó fiatalság csak müvelt nöt akar férjhez venni!

Tán csodálatot is gerjesztek; hogy mer egy falusi gazda a müveltség tárgyában szót emelni, ki még divatlapot sem olvas, és annál kevésbé isméri a legujabb ruha-divatokat, vagy zene-darabokat? Bizony öszintén megvallom, mind ezt nem tudom, — noha épen nem ártana azt is tudni, — söt hibámul még azt is elismerem, hogy nyakkendömet sem tudom divatosan megkötni, vatermörderem pedig életemben sem volt, mind a mellett mégis fellépek, és biztat Dávid győzedelme Goliáth ellen — Isten nevében megkezdem tehát :

A tökéletes müveltség alatt értem az emberi tökéletesedés és boldogság legfőbb polczát; mihez kivántatik valamelly személynek minden hibátóli tisztasága, és minden erénybeni tündöklése. Ezen meghatározásomból következik, hogy én tökéletes müveltséget a gyarló emberek közt nem képzelhetek, s azt egyedül a mindenható Istenben találom. Itt a földön valamelly egyént annál müveltebbnek tartok, mentöl több erénye és mentöl kevesebb hibája van.

Az erényeket képezik azon tulajdonok, mellyek emberi hivatásunk vagy is tökéletesbülésünk kifejlödésére szolgálnak, s mellyek az Isten és emberek előtt kedvesek. Származnak tehát ezek

*

Vas. Ujs. 1857.

az embert kiválólag jellemző tulajdonokból, u. m. ész, lélek és szivből.

Az *ész* kifejlődése által mennyire emelkedett s felvilágosodott az emberiség, s hatalmát mennyire kifejtette, azt látjuk, és még mennyire kifejtheti, azt még nem is képzelhetjük; elmebeli képzettség és tudományosság tehát az erényekhez és az emberi müveltséghez tartozik. — A még tökéletlen tudományok felett azonban az ész legfőbbb erénye a hit, melly által az Istenben fektetvén bizodalmunkat, saját nyugodalmunk és boldogságunk az emberiség boldogságával együtt eszközöltetik. Tökéletesedés és boldogság ez a legvégső czél, ezen czélra vezető utat a hit világával a bölcseség elénk tárja. — Mikép élhetek én boldogan, ha nem tudom, nem hiszem, mi a czélom? Mikép győzhetem le az utamba gördülő akalyokat, ha nincsen czélom, mellyért azokat le kell küzdenem? — Anyagilag vegyük, ha valaki gazdag örökséghez bizik, vajjon nem érzi-e magát boldognak a vagyonosság elnyerése reményében? — Vagy vegyünk egy szerető férfit, hogy kedvesét megnyerhesse, az eléje gördülő akadályokat megveti, és daczol minden elemekkel, csakhogy czéljához érhessen.

Hát a kiben a hit erős gyökeret vert, ki a mindenható Isten bölcs kormányában bizik, nem ad-e ez legfőbb reményt gazdag örökséghez? nem ad-e legnagyobb erőt az akadályok leküzdésére?

Magam is hallottam, a hit nem szükséges, csak becsületes és jó erkölcsű legyen az ember, — de csupán csak a hit malasztja vezeti és tartja fel ezen jó uton az embert; — mert ha egy ember, kiben hit nem létezik, és csak becsületes és jó erkölcsü akar lenni, — ha ezen jó indulat benne nem méltányoltatik, sőt akadályul szolgál nekie e földi képzelt boldogság elnyerésében, és miatta sanyargatásnak, és inségnek tétetik ki, vajjon mi tarthatja fel öt illyenkor a jó uton, ha csak nem a hit, az Isten igazságosságában és jutalmazásában fektetett bizodalom; a hit tehát legfőbb kutfeje és támasza az erényeknek.

Azt sem tartom helyes felfogásnak, ha valaki a hit-erkölcsi utat itt e földön gyötrelmekkel és szenvedésekkel megrakottnak állitja, és azt csak a jövendő élet boldogsága kedvéért tartja elszenvedendőnek.

Bizonynyal meg kell különböztetni egy egyén boldogsága feletti mások nézetét, az önnön maga nézetétől, — csak másoknak látszik az ugy, hogy egy vallásos és jó erkölcsü ember szenved, de azért ő magában nem érez szenvedést, söt megelégedést és örömet. — A keresztyénség első korszakában elvérzett vértanukról mondjuk, hogy szenvedtek, holott ők e szenvedésekben élvezetet és boldogságot találtak. — Közelebbi példát vegyünk : A meleg szobában, puha ágyon heverő ember mint hiszi szenvedőnek a fagyon kint tanyázó és éhséggel küzdő katonát, holott ez, ha hazája győzedelmeért küzd, a legmegelégedettebbnek, s legkevésbé sulyosnak tartja helyzetét. — A hit-erkölcsi ut tehát e földön sem okoz szenvedést, söt erőt és kedvet ad a sanyaruságban.

(Vége következik.)

Nagy-Károlyi kath. templom.

Nagy-Károlyi kath. templom, zárda és iskola.

Nagy-Károly városában a 18-ik század első negyedében kezdett emelkedni a tudományosság szebb hajnala; midőn a Rákóczy Ferencz által előidézett polgár-háború a szatmári békekötés után lecsendesedett, és a nyugalmukból felvert lakosok ismét élvezhették a béke szelidebb áldásait. Nőttön nőtt örömük, valahányszor dicső emlékü földesurok, Károlyi Sándor gróf, a szintolly vallásos mint tudományos férfiú és kitünő hadvezér, a szatmári egyezkedésnél pedig hatalmas tényező, leoldván kardját oldaláról, mint szerető atya köztük megjelent.

Ez időkorban, midőn a magyarhoni Kegyesrend Kalazanti sz. József alapitójának szellemétől áthatva, annak fölséges intézményeitől hajszálnyira sem távoznék, s a szelid tudományok után sóvárgó nemzeti ifjuság száma mindegyre növekednék, Károlyi Sándor gróf, Erdőd és Csongrád örökös ura, VI. Károly császár és király belső titkos tanácsosa s lovassági tábornok, a már rég táplált szándokának valósitására elhatározá a Kegyesrendiek megalapitását Nagy-Károly városában. E nemes tervének kivitelére az uj szerzetes telep számára az épitést megkezdeté, s ez olly gyorsan haladt, hogy már 1727-ik évi october 17-én a 12. egyénből álló tanári személyzet N.-Károlyba vonult s kebelében megtelepedett.

Azonban a tetemes költséggel épitett társház, s a szelid tudományok terjesztésére alkalmas gymnasium, még nem látszott elégségesnek, a nemes grófi család buzgó vallásosságától ösztönöztetve tovább ment s abban állapodott meg, hogy a Kegyesrendiek számára még templomot is emeljen, hol a rendtagok az isteni szolgálatot végeznék, az ifjuság pedig hálaimát rebegne s dicsénekeket zengedezne a Mindenhatónak. Az első alapkő, 1769-ik évben tavaszutó 11-én tétetett le gróf Károlyi Antal által; s bár szakadatlanul nem lehete folytatni a müvet, mert több szükséges anyagot messze tájakról kelle hozatni — mégis, némi beldiszitmény kivételével, 1778-ik évben bevégeztetett, s legott Eszterházy Károly egri püspök által augustus 2-án Kalazanti szent József tiszteletére fölszenteltetett.

A mű valóban megható épitmény; külsején, valamint belsején komor méltóság uralkodik. A templom belső boltozata majd olly magas mint külseje, melly csonka tornyával egyenlő magasságra emelkedik, mint a jelen számunkban közlött kép is mutatja.

Az egész többnyire négyszögü terméskőből van épitve (mint némellyek állitják, Ecsedvárának romjaiból) s falának vastagsága a 3 ölet megüti. A templom belül s kivül igen egyszerü; belsején festőkeze soha sem müködött, minthogy az tiszta fehér; külsejét pedig az idő viszontagságai sötét barnára festék. E jeles templomra vonatkozólag különös érdemül tulajdonitandó az alapitó grófnak az : hogy az épitéshez nagyrészt honi müvészeket alkalmazott.

Igy p. o. a merész s méltán bámulandó boltivezetek Sieber Ferencz, n.-károlyi épitész által rakattak, ki az alapkövet letevő atyja halála után Párisba ment, magát az épitészetben kiképzendő s hazatérvén, ügyességét a boltozatok összeillesztésében annyira kitüntette, hogy azt minden értelmes szemlélő mesterműnek nyilvánitani kénytelen.

Ekkép a n.-károlyi nép s különösen a kegyesrendiek hálás érzelemmel telének el, hogy a többször emlitett grófi család mind szellemi, mind anyagi szükségeikről olly jótékonyan gondoskodott; s maig is áldják porait.

Körmendy László.

Nagykárolyi várkastély

Éble Gábor: A nagy-károlyi gróf Károlyi-család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével. Budapest, 1913. 103, XL l, 49 képmelléklet, 6 leszármazási tábla.

Egy fejezete a fenti várról szól.

— Tudjátok, hol született Kaffka Margit, melyik házban?

— Hát hogyne. Tábla is van rajta.

★

A Károlyi-vár. Vagyis inkább kastély. Az utolsó Károlyi gróf némi enyhe grandomániával várrá, középkori imitációvá építette át. De azért szép. Nagyon szép. És meglehetősen rideg. Itt is mindenütt malterosládák; tatarozás. A kapun apró gyerekek jönnek ki, valószínűleg zeneóráról, egyik- másik hóna alatt hegedűtok.

A kastély jelenleg a városi kultúrház tisztes szerepét tölti be. A nagyteremben szinte elvész az ember, az emeleten körbe futó belső folyosón ajtók, s az ajtókon mindenféle hivatali táblák.

Érdekes, amióta megépült, 1482-től, kis eltérésekkel százesztendőnként tatarozták, módosították, toldozták-foldozták. 1592-ben, majd 1699-ben, azután 1794-ben, 1894-ben és most, 1970-ben.

Minden alkalomkor kapott valami újat, hozzátettek, vagy bővítettek rajta. Utolsó előtti gazdája, Károlyi Pista gróf lovagvár jelleget „adományozott" neki, s a körbe futó mini-várárok, a marconává kimunkált szeglet- és gyámkövek valóban azt az érzést keltik az emberben, hogy nagy múltú vár előtt áll. Pedig — szerencsére — sohasem került túlságosan a háborúk, hadjáratok sodrába. Igaz, a török időkben, majd a kuruclabanc harcok idején meg-megrohanták, csatázgattak falai alatt, de komolyabb kárt nem szenvedett.

★

A séta a város új negyedében végződik. Persze, némi túlzás „negyed"-ről beszélni. Mindenesetre körvonalazódik már Nagykároly eljövendő portréja is. Az urbanizáció, a közművesítés, a lakosság gyarapodása az elkövetkezendő években egyre gyorsabb ütemű lesz. A gabonatermő alföldszéli mezővárosban imitt-amott már észlelhető a korszerűsödés folyamata. Az ország általános fejlődéséből Nagykároly is kiveszi részét, s „legnyugatibb" kisvárosunk, ha még halkan és szinte alig észrevehetően is, már kezdi adni a huszadik századi jelzéseket.

SZEKERNYÉS LÁSZLÓ

Kaffka Margit szülőházán megkoptak az emléktábla betűi: helyes lenne újrafestetni őket

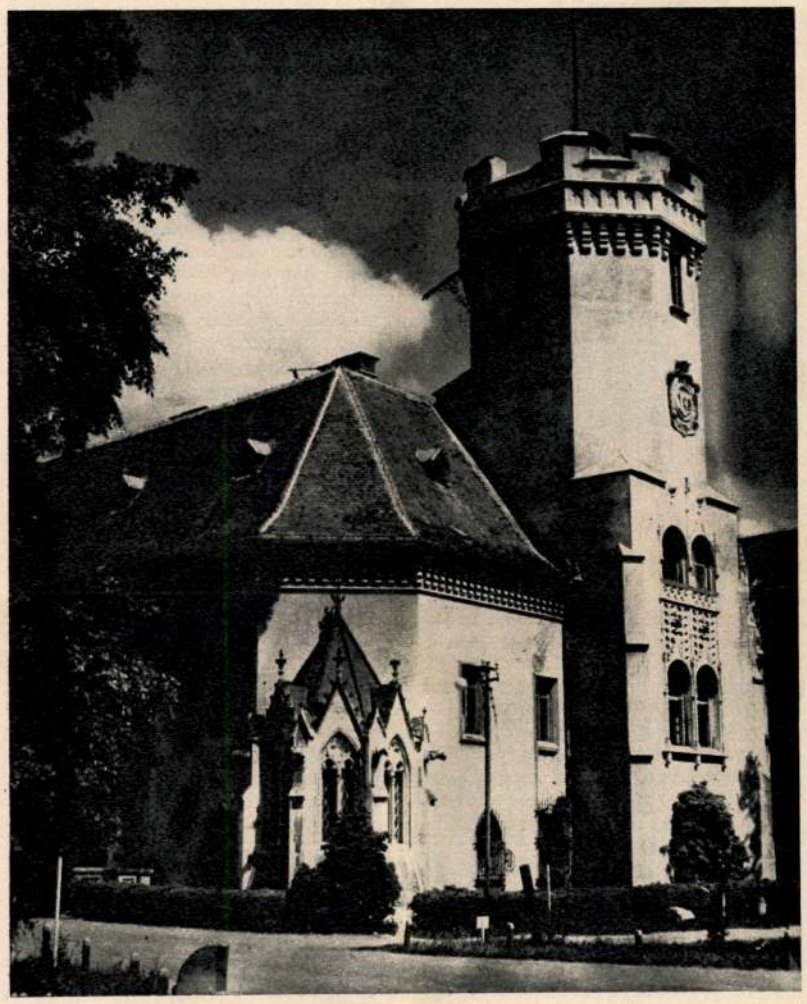

A volt Károlyi-kastély nyugati szárnya

Marx József felvételei

A főteret lezáró, korszerű üzletház

Úttörő tudósaink

DIMITRIE BRÂNDZĂ (1846-1895)

Csaknem kilenc évtizeddel ezelőtt, 1883-ban a Román Tudományos Akadémia egy, a román tudományosság szempontjából korszakos művet jutalmazott az úgynevezett Lazăr-díjjal. A mű eredeti címe: Prodromul florei române sau enumeraţia plantelor pînă astăzi cunoscute. *A mű szerzője Dimitrie Brândză doktor, a XIX. század legnagyobb román botanikusa. A mű pedig, amely az előkelő díjat elnyerte, az első román leíró botanikai könyv. Moldva és Munténia területéről összegyűjtött, 95 családhoz és 576 nemhez tartozó, több mint 2100 fajt ír le. E mű méltó elődje a Nyárádi Erasmus akadémikus felügyelete és szerkesztése alatt az elmúlt években közreadott, több lexikális kötetből álló* Flora R.P.R.-*nek.*

Dimitrie Brândză folytatója és betetőzője annak a román viszonylatban úttörő botanikai iskolának, amely a múlt század derekán Iaşiban kialakult. Czihac, Szabo és Edel — e három kiváló moldvai természetbúvár neve fémjelzi a korszerű tudományos és malerialista szemléletű természetrajzi kutatások megindulását Moldvában, majd az egész országban. Brândză nemcsak elődjeit és mestereit tisztelte a három kutatóban, de nagy összefoglaló művének megírásához felhasználta azok növénygyűjteményét is, amelyet gazdagsága és szakszerűsége miatt nemzetközi viszonylatban is számon tartottak.

Brândză, mikor nagy művét közrebocsátotta, még csak harminckét éves volt. Mesterei nyomán hozzáfogott, hogy összegyűjtse és közkincsé tegye Dobrudzsa növényvilágát. Tekintettel arra, hogy ez a tengerparti sáv klimatológiai, talajtani, ökológiai stb. stb. szempontból egészen kölönleges tájegység. Brândză Európa növénytani felkutatása és leírása szempontjából valósággal fehér foltot törölt le földrészünk térképéről.

A Flora Dobrogei *megjelenését már sajnos nem érhette meg. A megfeszített munka, a Duna-delta és az árterületek egészségtelen környezetében betegen is folytatott kutatómunka teljesen aládása Brândză egészségét. A Dobrudzsa növényvilágát halála után három évvel tanítványa, Sabba Ştefănescu adja közzé. Ebben a lelkes román botanikus 97 családhoz, 476 nemhez tartozó 1176 fajt ír le. Köztük jó néhány újat, amelyeknek ő adott nevet. Például egykori párizsi professzora után nevezte el a Gallium Baillonit. Magyar botanikus barátja nevét viseli a dobrudzsai búzavirág, a Centaurea Jankae.*

Brândză — evolucionista gondolkodású tudósként — olyan művekkel ajándékozta meg hazáját és szakterületét, amelyek a botanika tudományának ma is használható, értékes kincsei.

D. T.

D. Brândză nagy jelentőségű munkájának címlapja

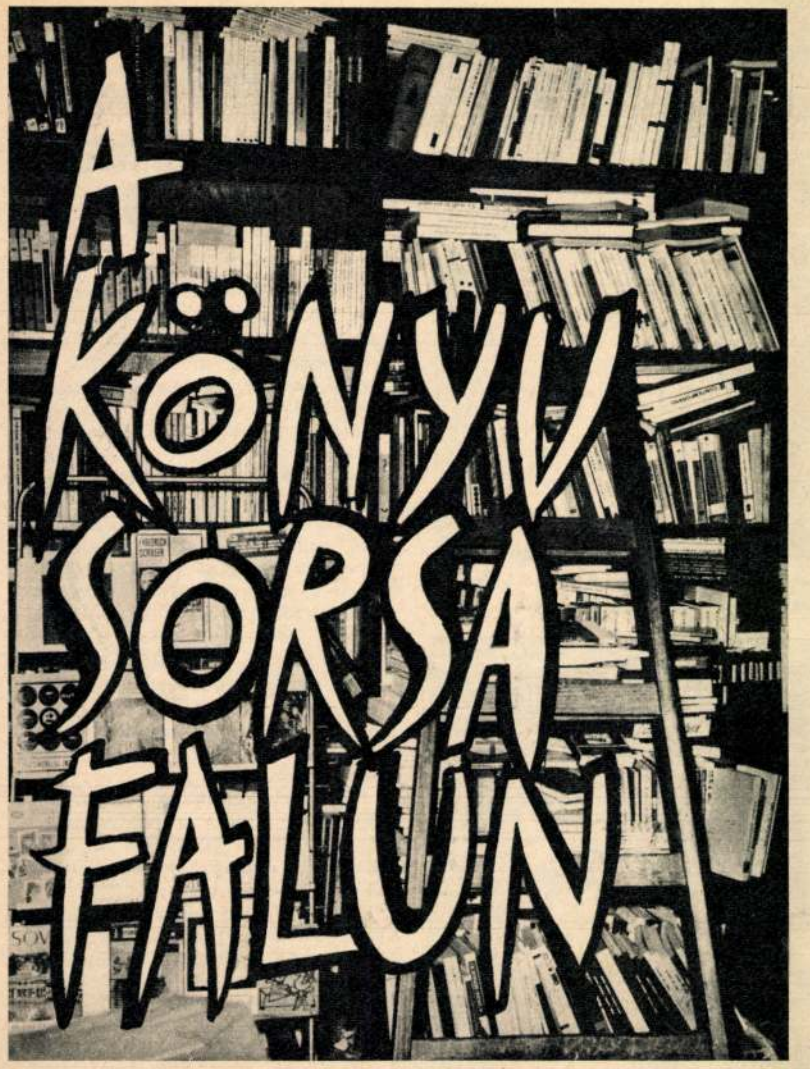

Valamikor könyvnapok voltak, aztán könyvhét, s mostanában egész február a falusi olvasóké, nyilván abból a meggondolásból, hogy a falvakon télen olvasnak a legtöbbet. Ilyenkor egész író-rajok szállnak faluról falura, igen kedves vendégként. Mindnyájan nem egy szívet-lelket melegítő beszélgetésre emlékszünk a csikorgó februári télben, az alig fűtött, inkább emberi párától melegített kultúrházakban.

Soha nem ellenőriztem, mennyire lendítette fel egy-egy ilyen találkozás a falusi könyvfogyasztást, de a találkozókon évről évre megjelenő, értelmes arcokból, a hozzánk idézett kérdésekből s bizony nemegyszer bíráló szóból személyesen is meggyőződhettem: sokan, nagyon sokan olvasnak falun, igényes, hozzáértő olvasóközönség alakult ki, amelynek nem mindegy, mi jut a kezébe.

Ezt a tapasztalatomat erősítette meg egy-két falusi könyvesboltban könyvelárusító szövetkezeti részlegnél tett futólagos, de néhány lényeges kérdést feltáró látogatásom.

Ami mellékes

Gyalu Kolozsvártól nem messze fekvő, több mint ötezer lakosú község, középiskolával, mezőgazdasági továbbképző iskolával, önálló könyvesbolttal. Igaz, ebben a könyvesboltban mindent lehet kapni cigarettától gyermekkocsiig és játékbabáig, kölnivíztől gumilabdáig. Ez nem is volna baj, ha nem éppen a könyvárusítást tekintenék mellékesnek. Január végén a kirakat fenyőfás, télapós díszei jelzik, hogy azóta senki nem cserélte ki a napszítta fedelű könyveket. Bent az üzlethelyiség valóságos raktár, a polcok könyvektől roskadoznak. Mintegy harmincezer lej értékű könyv hever ebben az üzletben, teljes összevisszaságban. Az elárusítónő maga sem tudja, milyen könyveik vannak, aligha tudná kikeresni, még a legtürelmesebb vevőnek sem, a kért kötetet. Nem csoda, ha a gyaluiak inkább Kolozsvárra mennek könyvet vásárolni. Pedig igen sok értékes, máshol hiánycikknek számító könyv bujkál a polcokon. Havi könyveladási tervük 2000 lej, ennek felét sem teljesítik. A jelenlegi ütem mellett mintegy három évre lenne szükség a meglévő készlet eladásához. Hol itt a hiba?

Maier Liviu, a szövetkezet elnöke, a következőket mondja: „Nem azokat a könyveket küldik a megyei szövetkezeti központból, amit kérünk. Meghatározzák a szövetkezet eladási tervét, annak megfelelő értékben küldenek könyveket, de hogy mit, csak akkor tudjuk meg, amikor kibontjuk a csomagot. Az el nem adott — el nem adható — példányokat pedig nem veszik vissza. Két-három évig tartjuk őket, aztán leírjuk. Megkapjuk a megjelent könyvek listáját, csak éppen nem veszik figyelembe, melyikből mennyit kérünk. Tele vagyunk könyvvel, csak nem olyannal, ami itt, nálunk gazdára találna. Lehet, máshol nem így van, nálunk ez a helyzet."

Lássuk máshol.

Az új könyvek későn érkeznek

Gernyeszeg jóval kisebb község, természetesen kisebb a könyvrészleg is. Itt jóval nagyobb a keresett könyvek aránya, de itt is akad néhány eladhatatlan. Itt is jellemző, hogy az értelmiségiek, a tanárok, orvosok a városban szerzik be könyvszükségletüket. Az ok ugyanaz, az új könyvek jóval később érkeznek ki falura. Meglepően kevés a gyermekkönyv.

A könyvárusítót nem találtuk az üzletben, Szabó Ferenc, a kultúrház igazgatója tájékoztat az olvasás és a könyv helyzetéről Gernyeszegen. A könyvtár — mint elmondta — nagyon kevés új könyvet kap évente, a tanulók a kötelező olvasmányokhoz sem a könyvtárban, sem a könyvüzletben nem jutnak hozzá. Ha érkezik néhány példány, azonnal elkapkodják. A könyvtár kevés magyar nyelvű könyvet kap. A Horizont-könyveket olvassák a legszívesebben, de a sorozat nem minden darabját kapják meg. A faluban szokássá vált, hogy könyvet vesznek gyermekeknek, fiataloknak ajándékba, de a szövetkezetben általában nem kapják meg a keresett köteteket. A könyvhónapban eladással egybekötött kiállítást rendeznek a kultúrházban, a hónap végén pedig „könyves bált", amikor is 20—25 könyvcsomagot sorsolnak ki a részvevők között. Mindez, persze, nem pótolja a szakszerű könyvárusítást, amivel a boltokban nemigen találkozni. Több gondot kellene fordítani a könyvárusítók képzésére.

A jó példa

Pedig...

Sáromberkén, Marosvásárhely tőszomszédságában, ebben a mindössze másfél ezer lélekszámú faluban, melynek lakói jórészt a városban dolgoznak, igazi „szakember" kezébe került a könyveladás. Deák Mária nem tanulta a könyvkereskedői szakmát, mégis meglepően tájékozott. Megkérdeztem, hol szerezte ismereteit? „Öt évig könyvtáros voltam." A rövid válasz sok mindent megmagyarázott. A gondosságot, ahogy pontos nyilvántartást vezet a könyvállomány alakulásáról (anélkül hogy ez kötelező lenne). Kívülről tudta, melyik könyvből hány példányt kapott és jelenleg mennyi van készletben. Visszamenőleg is elsorolta, hány példányt adott el egy-egy könyvből, kik a rendszeres könyvvásárlók, akiknek minden szállítmányból félreteszi azt a kötetet, amelyről gondolja, hogy érdekli őket. Ő nem fogadja el a „bóvlit", személyesen válogat a raktárban. Ehhez persze ismernie kell a könyveket és íróikat. A szövetkezet könyveladási terve a múlt évben 8700 lej volt, s ezt több mint ezer lejjel túlhaladta.

Érdemes feljegyezni néhány észrevételét, mely elgondolkoztathatja azokat, akik a falusi könyvterjesztéssel foglalkoznak:

A falunak nem kell a drága könyv, 20 lejes áron felüli könyveket nem vásárolnak, a drága, díszes kiállítású gyermekkönyveket mind vissza kell küldeni, mert sok gyermekkönyvet vesznek ugyan, de csak az olcsó kiadásút; a megyei szövetkezeti raktárakban a készlet nincs a falu igényei szerint „profilírozva", a központi könyvelosztó sok olyan könyvet „oszt el" nekik, melyek nem kellenek a falusi olvasóknak. Soha nem veszik figyelembe a katalógus alapján benyújtott igényléseket. Külön gond—és megoldhatatlan — a kötelező olvasmányok beszerzése. Átlag 10—15 példányt kér egy-egy könyvből, s ha elkél, utánarendel. (Nála teljesen kifogytak olyan könyvek, melyekből a szomszéd faluban még jócskán találtunk.)

Lehet tehát a falvakon is okosan, kulturáltan s főleg eredményesen könyvet eladni. A sáromberki, pozitív példa nemcsak arra utal, hogy a megfelelő ember a megfelelő helyre alapelv a falusi könyveladásban is alkalmazható, hanem arra is, hogy a falvakban igenis igénylik, keresik a könyvet, alakul a falusi olvasóközönség, mellyel az eddiginél komolyabban, alaposabban, meggondoltabban kell foglalkozni.

(katona)

A gernyeszegi szövetkezet könyvárusító részlegén

Deák Mária sáromberki könyvelárusító: „A katalógus alapján beadott rendelésünket soha nem vették figyelembe. Tiszta felesleges munkát végeztünk..."

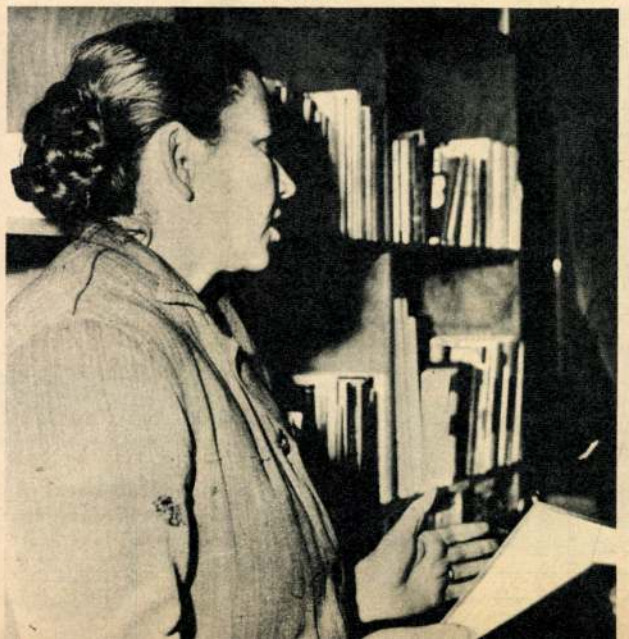

Maier Liviu: „A könyv a legigényesebb áru, de sajnos, nincs könyvárusító szakemberünk..."

A bikói kempinghász-gyártók: Moise Simion mérnök, Stoicovici Felix és Tenț Aurel főmérnök

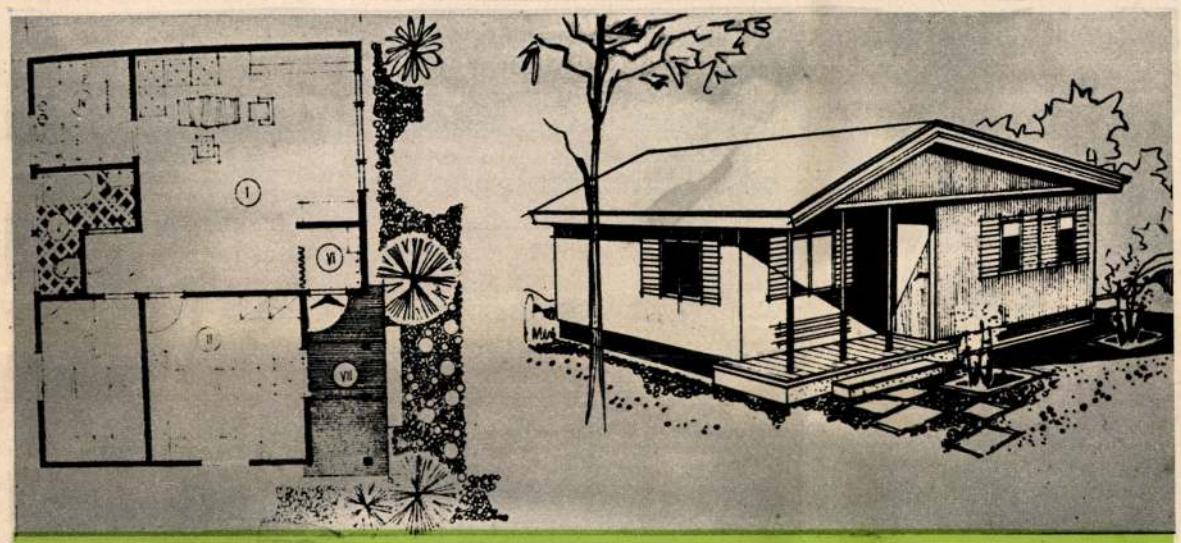

Három terv: a Hóvirág (népes családnak)...

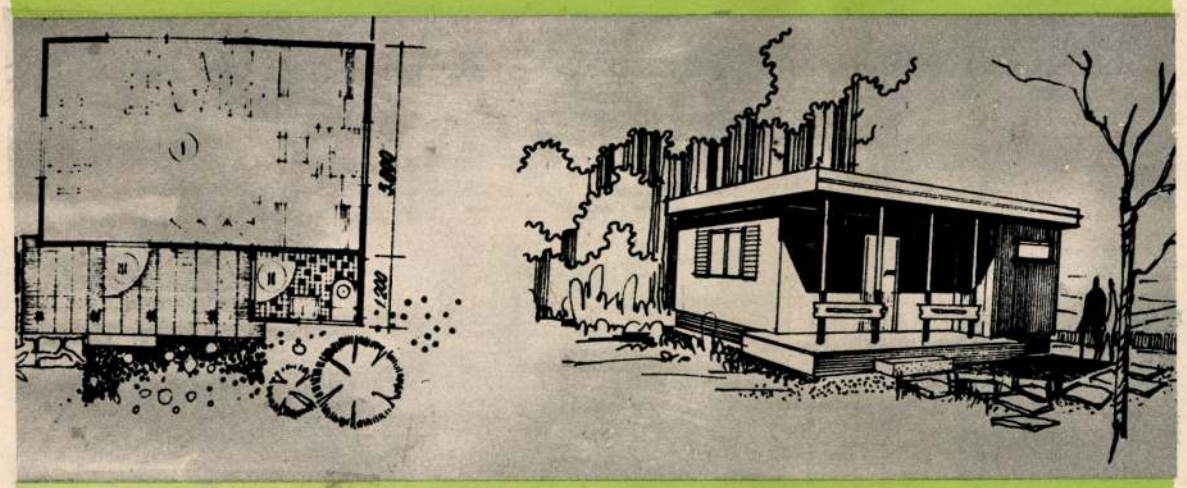

...a Hilda (középnagyság)

...és a Polona (amely ifjú házaspároknak készült)

A hétköznapok boldogsága
Victor Bârcă felvétele

Nőnapi levél bátyámhoz

Ha visszaemlékszel, én mindig fiú szerettem volna lenni.

Talán azért, mert örökös volt a tiltás: — Össze ne gyűrd a kötényed! Kösd meg a szalagod! Ne rugdosd a labdát! Fölmászni a kerítésre? Ki hallott még ilyet?! Nem vagy te fiú!!! — Már-már azt kellett hinnem: csak azért születtem lánynak, hogy az én korlátlan korlátozásomból megszülessen a te fiúszabadságod.

Gyermekkorunk varázsos környezete is neked kedvezett: a Gyergyói havasok és a Maros közé szorult hegyi faluban én mindig is csak egy-egy sétányira mehettem el, gombáért, páfrányért, áfonyáért, de a te első játékvonatod egyszeriben a valóságos hegyi mozdony volt, kerekei alá bújhattál, megtudni: milyen erő hajtja, viszi a kerekeket, hogy aztán ez is visszaüssön rám, és megszégyenits: „Milyen ostobák vagytok ti, lányok, krumplit kell nektek pucolni, nem fizikát tanulni" —, és osztottad a körmöst, mert nem fért a fejembe a gőzgép.

Mindennapos volt a tintás ujjú évek összezördülése, s ennek a fülemüle-pörnek talán sohase lett volna vége, ha nem mond ítéletet felettünk a mi nem mindennapos gyermeksorsunk, a fájdalom: anyánk halála. (Akkor én legalább kisírhattam magam, mivel hogy — „lánynak nem szégyen a sirás".)

És ettől a pillanattól kezdve én soha nem lehettem olyan gyenge, hogy ne vallottam volna be: szükségem van a védelmedre.

Azóta tavaszok mentek, tavaszok jöttek. Városok, emberek maradtak el mögöttünk. Utunk kettévált, s az idegenek egymástól elidegenitettek. Hány éve már ennek? Hány éve, hogy lányos apa lettél? Tulajdonképpen ma nekem kellett volna virágot küldenem csillagszemü, féktelen lednyodnak — szinte kihallom a lázadását, ő is fiú szeretne lenni —, és neki is megmondani azt, amit egykor a gyász, a nagy Hiány pillanatában vigaszul mondtál, s ami életcélom lett immár:

— Örülj, hogy lánynak születtél, és légy azok közül való, akik minden gyötrelmen át a női tisztesség fölé tudják emelni az emberi tisztességet!

TAMÁS MÁRIA

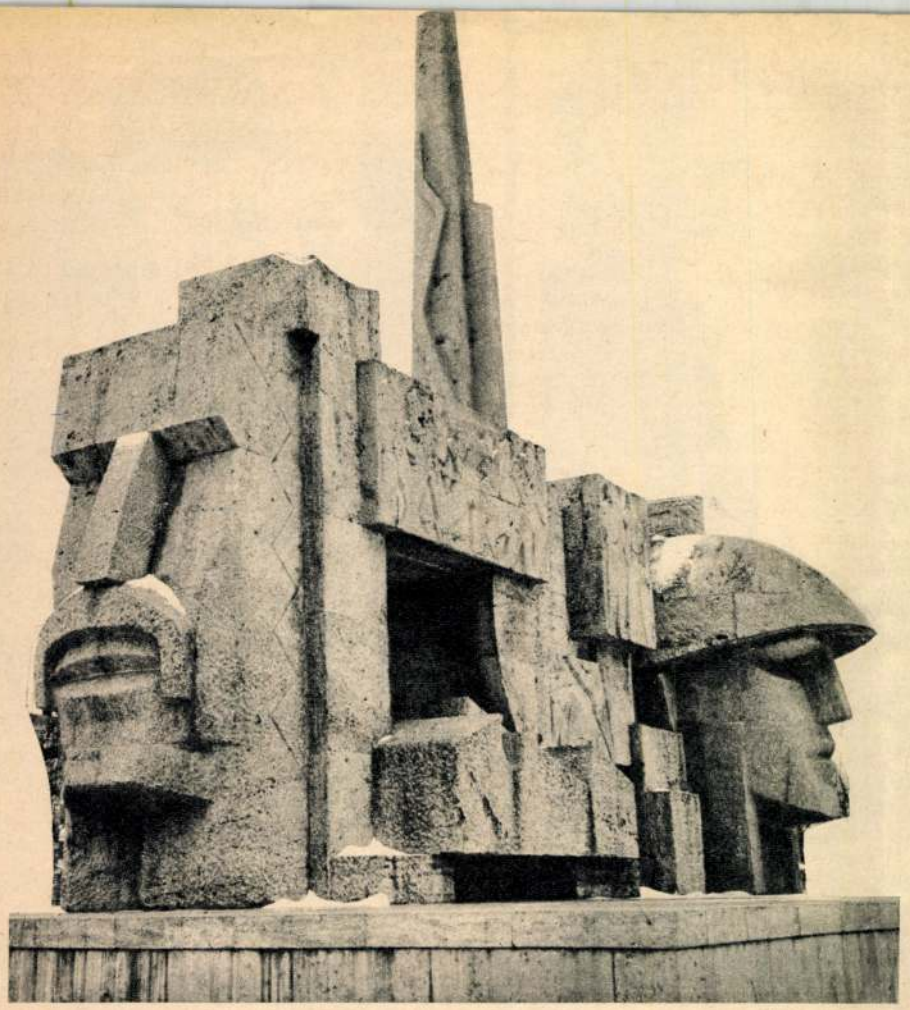

A monumentális felszabadulási emlékmű, Vida Géza alkotása

KISVÁROSAINK

Nagykároly

Furcsa játék. Az ötlet nem eredeti, lehet mások is játszották már. A délkörök vonalai, ezek a láthatatlan abroncsok, úgy hinné az ember, valamilyen rokonságot teremtenek a véletlenül ugyanazon a délkörön fekvő helységek, városok között.

A könyvesbolt vaksi villanykörtéi alig-alig világítják meg a földgömböt, szórakozottan nézegetem, keresem a glóbuson az alföldi kisváros „testvéreit". Az elárusítók némi aggodalommal figyelnek, nem tudják, mire vélni. Jött egy idegen, érdeklődik a könyvek kelendősége iránt, aztán fog egy földgömböt, és pörgeti. Hm.

Tripolisz, Spárta... Napfény és tenger és történelem, sőt történelemkönyv.

Itt tél van, és a tél az alföldön — meglepő — valóban olyan, amilyennek Petőfi is látta, igaz, ő pusztának szólította-nevezte, és szerelmes volt belé. Havas a puszta, semmi sem töri meg a táj egyhangúságát, a vonat olyan magányosan kanyarog vaspályáján, akár azok a távolban elvesző szekérutak, nyomok, ember vagy állat törte csapások. Alkonyodik, itt is, ott is felgyúlnak a fények, összefüggő sort alkotnak, mint valami csillogó játékszerek, a távolban a községek, faluk girbe-görbe utcáit kiegyenesíti, rendezi a villanyáram.

A nagykárolyi állomás — régi jó kifejezéssel mondhatnám indóház — meglehetősen lehangoló. Tatarozzák, és az emberben a félbehagyott munka, az élettelen szerszámok, a csupasz állások és a pőrére vakart falak lehangolóan hatnak. És — valljuk be — a piszok sem valami szívderítő. Viszont autóbusz várja az utast, beszállítja a város központjába.

A hegyes, dombos vidékhez szokott szem lassan alkalmazkodik a nyílegyenes, széles utcákhoz, a nagy lapossághoz. A nagykárolyi főtérről nyíló utcákon el lehet látni a város végéig, igaz, a város vége nincs is olyan messze. Ötszáz méterre a főtértől, ahol a Nagyváradra s a Szilágyságba vezető utak szétágaznak, már bokáig ér a hideg, hólével vegyülő sár, s az egy tömbből faragott, monumentális emlékmű és mögötte a tömbházsor alig-alig enyhít a képen.

Apró házak között sétál az idegen, és ismét elcsábítja a játék ördöge. Megbocsátja neki néhai Kaffka Margit, megbocsátott ő nagyobb vétkeket is.

★

— Bocsánat, idegen vagyok itt. Szeretném megtalálni Kaffka Margit házát!

— Úgy, idegen... — Szemüveges, szigorú tekintetű, középkorú hölgy mér végig tetőtől talpig. — Nem tudom, hol lakik.

Elsiet, a karján a szatyor méltatlankodva himbálózik.

— Idegen vagyok, az imént jöttem... stb.stb.

— Kaffka, Kaffka... És mondja, azt sem tudja, hol dolgozik? Kár. Hm. Pedig én mindenkit ismerek a városban. Kérdezősködjék még.

— Bocsánat, uraim... stb. — A főtér sarkán csomóba verődött húszévesek, mind fiúk. Nézik a lányokat, mindenkihez szólnak, ez a korzó órája. Látszik, tetszett nekik az „uraim" megszólítás. Aztán összevigyorognak, és megbökik a legszálasabbat közülük, aki fontoskodva kihúzza magát.

— Mondja, nem az a szőke, kontyos... aki a postán dolgozik? Az, ugye? Azt hívják valami Margitnak. — Nevetnek. Én is velük. — Nem — mondom —, nem valószínű, hogy a postán dolgozik, akinek a házát keresem, ugyanis már rég meghalt. Viszont itt született, ebben a városban.

Nem, ez már nem lehet igaz, nem hiszek a szememnek. Egyikőjük arcán sem csillan föl a felismerés, sőt elsötétednek a tekintetek, szorosabbá válik körülöttem a gyűrű.

— Mondja, maga tréfálni akar velünk?

— Nem, csak...

— Na, tűnjön el gyorsan!

Sürgősen eleget teszek a felszólításnak, megkeresem az írónő házát (kétszáz lépésnyire van a főtértől), megállok a kopott tábla előtt. Gondolkodom.

Csapat diák — egyensapkájuk, karszámuk van — halad el mellettem. Összesúgnak, amikor meglátnak a tábla előtt a jegyzetfüzettel a kezemben. Az iskola az utca túlsó végén van. Arra indulok, s közben kérdezősködöm a gyerekektől.

Iskolás válaszok, de mindenik tudja:

— Született 1880-ban...

— Meghalt spanyolban... az valamiféle grippa.

— Régimódi grippa — teszi hozzá egy másik, majd így folytatja: — Színek és évek. Kötelező olvasmány. De nem szerettem túlságosan...

— Petike jár... a kedvenc versem.

Már az iskola bejáratánál vagyok, a botra támaszkodó pedellus gyanakodva nézi, ahogy a süldőlányok közé elegyedem.

— Ki a magyar irodalomtanárotok?

— Fényi tanár elvtárs és Jakab tanárnő.

A kastély hátsó frontja

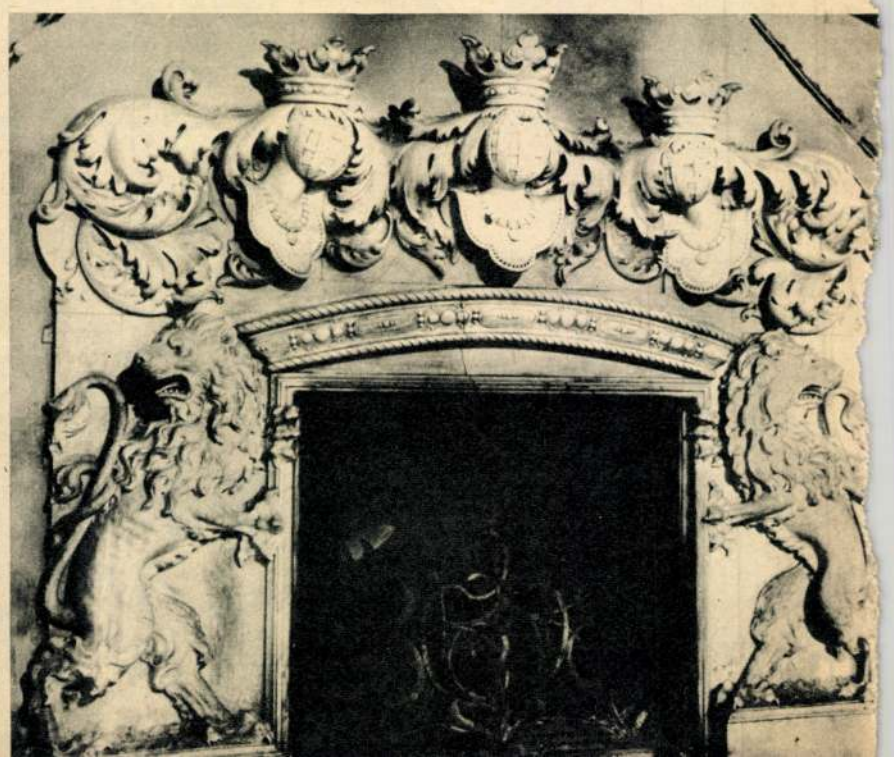

A kastély egyik díszes kandallója

ban és Spanyolországban 1923 óta foglalkoznak. Spanyolország északi és északnyugati részén, jó vízgazdálkodású talajokon, a Pinus radiatával eddig 51.000 ha-t telepítettek be. A mérések szerint az állományok évi növedéke 12 köbméter hektáronként, tehát hatszor annyi, mint az ott őshonos fenyőké.

(V. Orza felvétele)

Fészekrakás

(Folytatás a 3. oldalról)

szép lenne, ha most utolsó napjaira otthagynák egyedül! Mit mondana a világ? Ezzel hálálja meg, hogy fölnevelte? Őt szólnák meg az emberek... Az öregasszony végülis nem mert tovább ellenkezni, de sírva ballagott ki a kicsi udvarról, és reszketett az ajka, amikor Dénes felölelte mint egy gyermeket és fölültette a teherautóra.

— Ne búsuljon nannyó — ölelte át az ablakon kibámuló öregasszony vállát. — Jó lesz itt, megszokjuk... Nem folytatta, könnyek gyűltek neki is a torkába. — Vajon csakugyan jó lesz? És ismét eszébe jutottak szegényes bútordarabjai, amelyek sehogy, de sehogy nem illenek ebbe a fényes lakásba. De hát ők vajon illenek?

— Hehehe! Gyönyörködtök az új városban — harsant fel hátuk mögött az ura jókedvű, magabiztos nevetése. — Mit szól hozzá nannyó? Mi? Micsoda várost rittyentettünk ide? Ugye nem ismer rá most a Zatureczky répaföldjére? Pedig jártunk ide eleget répakapálni, emlékszik-e?

— Jártunk biza fiam, eleget jártunk — buggyant ki végre nannyóból az eddigi visszatartott sírás. — Soha nem felejtem el, hogy amikor először voltál itt, répaegyelni, emlékszel-e? Akkora lehettél, mint Dénesike, nem sokkal nagyobb. Az első fizetésből egy üveg sert hoztál nekem. Abbiza, sert! Jó gyermek voltál... — törülgette a szemét a köténye sarkába.

— Biza látja, ez nem is jutott az eszembe, amikor négy esztendővel ezelőtt itt az alapokat kezdtük ásni... Csakugyan akkor voltam életemben először napszámos. Sáros tavasz volt. Egyeltük a répát, egy csomó gyermek, mind olyan korúak mint én. Volt egy hátramozdítója Zatureczkynek, az ügyelt reánk. Fűzfavesszőt tartott a kezében s amelyik lemaradt a sorral, a vesszővel bíztatta. Igyekezz gyermek! S igazán azt vettem volt magának, sert. Egy üveg sert. Örökké azt kívánta. Kálnokitól vettem a fogadóban.

— Jó fínom ser volt... Keserű — motyogta nannyó.

— Rég volt nannyó! Hajaj, be rég! Tán igaz se volt — nevetett fel Kiss Dénes. S mi lett itt most, látja-e? — mutatott ki az ablakon a fényben úszó hatalmas telepre. — Mennyi földet kihánytam én itt két esztendő alatt! S azután, amikor átmentem a kőművesekhez, hányezer téglát raktam a falakba! Ha most annyi százlejesem volna!... Eh! — legyintett. — Hanem idenézzetek, mit hoztam én!

Csak most vették észre, hogy az asztalon jókora skatulya áll.

Kiss Dénes óvatosan kinyitotta és egy rádiókészüléket emelt ki a skatulyából.

— Dénes! Te rádiót vettél? — akadt fel a szeme a csodálkozástól Kissnének.

— Rádió! Rádió! — ordibáltak a gyermekek.

— Hát persze, hogy vettem! Rég kinéztem magamnak... — s már cipelte is a rádiót asztalostól a falban levő konnektorhoz. Aztán drótot húzott elő a zsebéből, amelyre már rá volt szerelve a banándugó, azt benyomta a rádiókészülékbe s a drót másik végét a vajszínű fűtőtesthez erősítette.

S egy perc múlva előbb halkan, aztán mind erősödve megszólalt a zene.

Pár pillanatig hallgatták, aztán Kiss Dénes odahúzott egy széket s úgy kezeslábasban, paplankabátban, sapkával a fején állomásról-állomásra vitte a keresőt.

Alig tudtak megválni a rádiótól. A gyermekeknek még vacsora se kellett, csak akkor ettek valamit, amikor apjuk kijelentette: aki nem vacsorázik, az nem hallgathat rádiót.

Késő este kerültek ágyba. Egyedül nannyó vonult ki csendesen a konyhába, szinte észre se vették mikor tűnt el közülük.

Végül Kissné is magához tért.

— Na, hagyjatok békét a rádiónak, le kell feküdni. Holnap munkába megyünk, Dénes. Én is csak mára kéreztem el.

Nagynehezen ágybadugták a két gyermeket, s miután a konyha felől nem hallatszott semmi nesz, ők is bevonultak a hálószobába.

— Nannyó biztosan alszik már — suttogta Kiss a feleségének.

— Azt hiszem, szegény az éjjel sem aludt. Olyan idegenül járt kelt ma itt egész nap, hogy egészen megsajnáltam.

— Majd megszokja.

Leoltották a villanyt. Elhallgattak.

Egy idő után azonban Kissné felsóhajtott. Megint eszébe jutottak a bútorai, a fényes lakás, a berendezkedés keserűségei.

— Nem rádiót kellett volna venni, te Dénes — mondta halkan — hanem bútort, Cseppet se találnak ezek az ócskaságok a lakáshoz, meg nem is elég.

— Bútort? Majd veszünk Erzsi, azt is veszünk valahogy. Adnak részletre. Egy szép kombinált szobát kéne venni — ásított, s a következő pillanatban elnyomta az álom.

Ilyen ember ez — gondolta Kissné. — Ilyen könnyen veszi... Vajon milyen lehet az a kombináltszoba? — Kombinált... ismételgette magában a furcsán hangzó szót. Milyen szavakat tud az ura. Kombináltszoba.. Vajon hol tanulja?

Ezzel a kérdéssel aludt el. És úgy aludtak az új lakásban, hogy reggel majdnem elaludtak; fél hétkor ébredtek fel.

Sietve kapkodták magukra a ruhát és lábujjhegyen igyekeztek kiosonni a lakásból. Legnagyobb meglepetésükre azonban nannyót a konyhában már ébren találták. Ott ült teljesen felöltözve az ágyán s mellette a gázrezsó lapján égett az otthonról elhozott kicsiny, álmos petróleumlámpa.

— Maga már felkelt, nannyó? — köszönt rá Kiss Dénes, de amikor felfedezte a petróleumlámpát, egy pillanatra elállt a szava. — Hát ezt maga miért gyújtotta meg? Nem mert a kapcsolóhoz nyúlni? Nincs ettől mit félni — kattintotta fel a villanyt.

— Nem azért, de gáz még volt s gondoltam spóroljunk avval a villannyal...

égetik egész éjjel. Most is ég. Ez nem fogy el olyan hamar, mint a gáz... S az edényeket miért rakta a földre? — fedezte fel, hogy egy csomó lábas, fazék, kancsó van a földön.

Az öregasszony megsemmisülten hallgatott.

Kiss Dénes közelebb lépett az edényekhez s látta, mindegyik tele van vízzel.

— Gondoltam fiam, veszek egy kicsit... itt azt mondják nincs kút s ki tudja nem akad-e el ott a falban? — bökött a réz vízcsap felé. — Nem szabad víz nélkül hagyni a házat...

Kissné észrevétlenül rángatni kezdte az ura kabátját és a szemével intette: ne bántsa az öregasszonyt.

— Igaza is van nannyó — szólalt meg sietve Kissné, mielőtt az ura megszólalhatott volna. — Nem szerencsés víz nélkül hagyni a házat.

— De Erzsi... — nézett Kiss meghökkenve a feleségére.

— Lesz azért víz nannyó a csapban is — folytatta Kissné zavartalanul. — Ma is, holnap is. Amikor nem lesz, majd szólnak előre. Ma kiöntheti a vizet, mert ma lesz biztosan, nem mondták, hogy nem lesz... Na gyere, Dénes, gyere mert elkésünk, — tuszkolta ki az urát az ajtón.

Csakugyan megszólalt a duda. Sietni kellett.

De amikor leértek a ház elé, Kiss Dénesből mégis kitört a nevetés.

— Hát ez aztán jó! Petróleumlámpa és víz — csorogtak a könnyei a nevetéstől.

— Mit kacagsz? Nem kacagni való! — támadt rá Kissné az urára és elöntötte szemét a könny. — Ne kacagd ki nannyót. Akkor engem is kikacaghatsz! — tette hozzá sírásra görbült szájjal. S hogy el ne bőgje magát, hirtelen elszaladt. Ugyse egyfelé mennek. Ő az építkezésekhez tart, az ura a fluidizorhoz. És legalább útközben kisírhatja egy kicsit magát.

Kiss meredten bámult a felesége után. Hát ezt mi lelte? Igy örvend az új lakásnak, a rádiónak? Érthetetlen. Érthetetlen — motyogta. És vajon miért mondta, ha nannyót kikacagod, engem is kikacaghatsz?

Elgondolkozva indult tovább a vidáman töfögő fluidizor felé. Valamit azonban kapiskálni kezdett: talán igaza van a feleségének... Talán...

Ezen még gondolkozni kell! — állapította meg aztán és fölvetve a fejét, meggyorsította lépteit.

Nagyenen

Tizián a szebeni múzeumban

„Miért ne lehetne ugyanaz?"

Egyre csökken a kétkedők száma. Akadnak még ugyan, akik szkeptikusan legyintenek, ha a szebeni Tizián-képről van szó, de Ionescu Teodor műtörténésznek, a kép azonosítójának meggyőző érveivel szemben nincs elfogadható cáfolatuk. S kedvezően nyilatkoznak leveleikben a külföldi szakemberek is. Dr. Emma Zacca, a római régészeti és művészettörténeti intézettől, ezeket írta:

„Számomra a kép nagyon szépnek tűnik és amennyire a fénykép után ítélhetek azt mondanám, hogy nem egy másolatról, hanem egy öregkori eredetiről van szó."

Wart Arslan páviai egyetemi professzor így ír:

„Figyelmesen tanulmányoztam a küldött fényképeket és magukkal egyetemben örvendek nagy felfedezésüknek. Nem tudom a Tizián kívül milyen nás névnek lehetne tulajdonítani egy ilyen festményt."

Bizonyos fenntartásokkal, amiket a festménynek csupán fényképek utáni tanulmányozása váltott ki, Roberto Longhi, neves firenzei műtörténész a többi között ezeket írta:

„Meg kell mondanom Önöknek, hogy a Bruckenthal múzeum „Ecce Homo"-ja egy eredeti öregkori Tizian-nak tűnik... és nem látom, hogy miért ne lehetne ugyanaz, amelyik Leopold Wilhelm gyűjteményében létezett."

Három, pozitívnak mondható szakértői véleményből idéztünk. De korántsem ezek a döntő bizonyítékok. A legmeggyőzőbb érv a Bruckenthal múzeumban függő kép, amelynek a szerző nevét feltüntető vignettájáról lekerült a sokáig ott szereplő s a festmény eredetiségét bizonytalanná tevő kérdőjel.

Brüsszeltől Szebenig

Samuel Bruckenthal, a nevét viselő múzeum megalapítója (1721—1803) különböző adminisztratív tisztségek betöltése után, 1777-ben Erdély kormányzója lett. Nem egy lényegtelen momentum ez a Tizián-kép vándorlásának történetében. Ugyanis a festmény azelőtt Leopold Wilhelm osztrák királyi herceg brüsszeli képtárában függött sok más értékes vászonnal együtt. Mikor Leopold Wilhelm gyűjteményét Bécsbe szállítják, viszik természetesen Tizian „Ecce Homo"-ját is. 1735-ben — dokumentumok szerint — még a bécsi udvari galériában volt a kép. Azután jó ideig semmit sem tudni róla. De tény, hogy a XVIII. század végét már Szebenben éri meg.

Hogy került a kép Szebenbe? Tudott dolog, hogy Bruckenthal személyesen és megbizottai útján is rengeteg képet vásárolt; olasz, német, holland, osztrák mesterek vásznait. Sajnos, olyan feljegyzések, amelyek fényt deritenének, hogy is jutott a kép Bruckenthal birtokába, nem maradtak fent, mivel a szebeni műbarát családi irattára a lángok martaléka lett. Az kizártnak látszik, hogy a császári képtár eladta volna műkincseit egy magánembernek. Nem marad más hátra, mint ajándékozással magyarázni a kép gazdacseréjét. S tudatában annak, hogy Bruckenthal Mária Terézia kegyence volt, nem nehéz elképzelni, mint is került Tizián festménye az erdélyi városkába. S két — igen elfogadható — alkalom is nyílik az ajándékozásra. Az egyik 1762-ben, amikor Bruckenthal báróságot kap, a másik 1777-ben, mikor is Mária Terézia erdélyi kormányzónak nevezi ki.

Hová lett az aláírás?

Az „Ecce Homo" az osztrák főherceg gyűjteményében mint eredeti Tizián szerepelt. Ez nem váltott ki senkiben kétséget. A kép művészi kvalitásai és a felső sarokban a mester kézjegye is igazolta ezt. Hogy a képen létezett aláírás, azt nemcsak a bécsi katalógusokból tudjuk, hanem onnan is, hogy ifjabb Teniers a főherceg gyűjteményéről festett egy enteriört. S a képen, a megörökített olasz mesterek vásznainak társaságában ott látjuk az „Ecce Homo"-t is. Teniers hűségesen odamázolta képére Tizián aláírását is. Feltüntette az aláírást egy másik művész is, Jan van Troyen, aki metszetet reprodukált a képről. Mindezek ellenére a szebeni képen nem látszik semmilyen aláírás, se fent, se lent. Talán ez volt egyik fő oka annak, hogy a későbbiek folyamán, azok a szakemberek, akik sorra látogatták a Bruckenthal múzeumot a múlt század végén s a XX. század elején, átsiklottak a kép felett. Igy magyarázható az, hogy az „Ecce Homo" szerzősége bizonytalanná vált és Tizián neve után odakerült a kérdőjel.

Érdemes ezzel kapcsolatban megemlíteni azt is, hogy Theodor Frimmel bécsi műtörténész a XIX. század utolsó évtizedeiben Teniers vászna alapján nyomozni kezdett az osztrák herceg olasz képei után. Frimmel többször megfordult Szebenben, s tanulmányt is írt a Bruckenthal-gyűjteményről. Bár a Teniers-kép tanulmányozásakor megemlíti az „Ecce Homo"-t, de sem 1894-ben, sem 1896-ban nem figyel fel Szebenben a képre. Pedig a szebeni Ecce Homo azonos a bécsivel. Ionescu Teodor műtörténész, a Bruckenthal múzeum képtárának vezetője, akit az esemény hírére felkerestünk és meginterjuvoltunk, alapos utánjárással, meggyőző érvelésel bizonyította be.

Röntgenezik Tiziánt

Nos, hová lett az aláírás? Ez a kérdés — vallomása szerint — behatóan foglalkoztatta a szebeni kutatót. Ellenőrzések, levelezés a külföldi múzeumokkal, szakemberekkel, a festmény egykori katalogizált és mostani méreteinek az összevetése, és nem utolsó sorban az alapos röntgenvizsgálat után erre a rejtélyre is fény derült. A képből levágtak. Felül is, alul is s így került le a vászonról az aláírás. Hogy miért kisebbítették meg a vásznat, azt nem lehet pontosan megállapítani. Feltehetően megrongálódott Brüsszelből való elszállításakor. Akik ezt a műveletet végezték, nem a megkisebbített festményt feszítették újból rámára, hanem előbb egy másik nagyobbméretű vászonra ragasztották fel s ezt húzták a keretre.

A röntgenvizsgálat alapján tisztán kimutatható, hogy a képből levágtak. A vászon rostjai a vágás mentén elmozdultak egymás mellől, hullámosak lettek.

A bécsi és a szebeni kép azonossága mellett tanuskodik számos más momentum is. Mind a Teniers-képen látható Krisztus fej, mind a Troyen által készített metszet hű másа a szebeni képnek.

De hátha egy másik Tizián képről készült a metszet és Teniers festménye is? — vetődött fel a kérdés. S a teljes bizonyosság kedvéért Teodor Ionescu összehasonlította a metszetet, a Teniers képen látható „Ecce Homo"-t a reneszánsz nagy mesterének hasonló témájú képeivel. Az összehasonlítás is a szebeni kép javára billentette a mérleget.

A spanyol király elégedetlen

Vecellio Tizián (1477—1576) több „Ecce Homo"-t is festett. Eddig mintegy nyolc változatot tartottak számon a műtörténészek. Öt darabon Krisztus mellékalakok társaságában szerepel. Ezekből a képekből kettőt Spanyolországban (Madridi képtár, Escorial) egyet-egyet pedig a Szovjetunióban, Franciaországban és Amerikában őriznek. A másik három „Ecce Homo"-n Tizian Krisztust egyedül ábrázolta. Ezek a portrészerű ábrázolások Madridban, Chantillyben és Dublinben láthatók. A dublinit most öt éve azonosították. A negyedik kép elbirálása szempontjából az utóbbi három egyalakos festmény jöhet számításba. Ezek közül is a dublini az, amelyik a legközelebb áll a szebenihez. De elég csak rápillantani s megállapítható, hogy sem Teniers sem Troyen nem erről dolgozott. A szebenin a művész felemelt, egyenesen tartott fővel ábrázolta Jézust. Nem véletlen, pusztán csak képszerkesztési megoldás ez a felemelt fejes ábrázolás. Az is, de több is annál. Mögötte kirajzolódik Tizián viszonyulása a korhoz. Hűsége a reneszánsz művészi eszményeihez. A velencei iskola nagy mestere élete utolsó éveiben festette ezt a képet s akárcsak számos ugyanebben az időszakban alkotott munkája, ez is hiján van minden vallásos érzületnek. Nem véletlen az sem, hogy Tizián egyik gyakori rendelője, a bigottságáról hires II. Fülöp spanyol király hangot adott elégedetlenségének Tizián képeinek tulságosan világi jellege miatt.

A Bruckenthal múzeumban látható „Ecce Homo" harmonikusan beilleszkedik a zseniális mester élete utolsó időszakában létrehozott remekművek sorozatába

4000 és 100.000!

Valamit még el kell mondanom a Tizián képpel kapcsolatban. De nem magáról a képről, hanem a múzeumról, ahol látható. Szocialista kulturális forradalmunk ébresztette fel a hosszú ideig tartó poros szunnyadozásból a Bruckenthal múzeumot és fejlesztette ki a bukaresti Szépművészeti Múzeum után hazánk második művészeti intézményévé.

A népi hatalom gondoskodása tette lehetővé, hogy a szakemberek felmérjék, rendszerezzék és újabb műtárgyakkal gyarapitsák a múzeum kincseit. Nem érdektelen az alábbi adat sem. 1944 előtt évente átlag 4000-en tekintették meg a múzeumot. 1960-ban már 100.000 ember fordult meg falai között! Ennek a két számnak a puszta szembeállítása feleslegessé tesz minden kommentárt.

BALOGH JÓZSEF

Hendrick Frans Van Lint antwerp

Tehnoexpo 77

LÁTOGATÁS A SZOVJET PAVILONBAN

A szovjet pavilon a Tehnoexpo–77 nemzetközi műszaki kiállításon

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulóját köszöntő szovjet nép megvalósításairól, a szovjet ipar, mezőgazdaság, tudomány és kultúra hatalmas arányú fejlődéséről kaphattak összefoglaló képet a bukaresti Scînteia téri Kiállítási Komplexum területén rendezett Tehnoexpo–77 nemzetközi műszaki kiállítás szovjet pavilonjának látogatói. Kétségtelenül ünnepi jellegűnek érezte mindenki a Szovjetunió idei jelenlétét a hagyományossá váló őszi bukaresti nemzetközi rendezvényen, hiszen a kiállításra és ezen belül a szovjet pavilon megnyitására alig három héttel a világtörténelemben új korszakot nyitó októberi forradalom. 60. évfordulója előtt került sor, s csupán pár nappal azután, hogy a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetje elfogadta a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége új Alkotmányát. A Szovjetunió népeinek életében rendkívül jelentős esemény hazánk dolgozóit is megelégedéssel és baráti örömérzéssel töltötte el. Nicolae Ceauşescu elvtársnak, az RKP főtitkárának, az RSZK elnökének ez alkalomból Leonyid Iljics Brezsnyev elvtárshoz, az SZKP KB főtitkárához, a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetje Elnöksége elnökéhez intézett táviratában foglalt meleg szavak és jókívánságok hiven tükrözik egész népünk baráti és elvtársi érzelmeit a Szovjetunió népei iránt. «Az új Alkotmány elfogadása — hangzik a távirat — a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulóinak küszöbén különleges jelentőségű mozzanat abban a nagyszerű műben, amelyet a Szovjetunió testvéri népei valósítanak meg, a kommunista párt vezetésével, a kommunista társadalom felépítéséért hazájukban. Ez alkalommal is kifejezem meggyőződésemet, hogy a pártjainkat és országainkat összefűző szoros barátsági és sokrétű együttműködési kapcsolatok szüntelenül fejlődni és mélyülni fognak a találkozóink alkalmával történt megállapodások szellemében, népeink javára, a szocializmus és a béke egyetemes ügye érdekében.»

Nicolae Ceausescu elvtárs és Leonyid Iljics Brezsnyev elvtárs találkozóiról egyébként impozáns méretű, gazdag képanyag tájékoztat már a pavilon-bejárattal szemben lévő első terem falain, mintegy rögzítve a közismert tényt, hogy a pártjaink, országaink és népeink közötti sokrétű és egyre fejlődő baráti és együttműködési kapcsolatok kibontakoztatásában, az újabb és újabb kooperációs területek feltárásában meghatározó szerepet játszanak a két ország és párt vezetőinek rendszeres magas szintű találkozói, Nicolae Ceauşescu elvtárs és Leonyid Iljics Brezsnyev elvtárs személyes, közvetlen barátsága.

A Tehnoexpo–77 szovjet pavilonjának ízlésesen berendezett földszinti és emeleti termeiben, mintegy 3000 négyzetméteres kiállítási területen 15 külkereskedelmi vállalat állította ki a szovjet gépgyártóipar és közfogyasztási árucikkeket gyártó ipar legújabb termékeit, amelyek — «cseppben a tengert» — érzékletesen tükrözik a szomszédos és baráti Szovjetunió hatalmas ipari és mezőgazdasági potenciálját, azt a rendkívül erőteljes fejlődést, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta eltelt hat évtized alatt — az imperialista intervenció, majd a hitlerista inváziő és a második világháborús megpróbáltatások ellenére — a Szovjetuniót minden szempontból a világ egyik leghatalmasabb államává tette. Ennek a fejlődésnek a méreteit beszédesen tükrözik a falakon sorakozó fotók, színes pannók és grafikonok mellett azok az adatok, amelyeket Jevgenyij Ivanovics Szapovtól, a Tehnoexpo–77 szovjet pavilonjának igazgatójától tudunk meg:— Míg a forradalom előtti Oroszország ipari termelése a világ ipari termelésének mindössze 4 százalékát tette ki, a Szovjetunió ma a világ ipari össztermelésének 20 százalékát — egyötödét — éri el. Különösen a nyolcadik és kilencedik ötéves tervünk során, tehát az 1965-től kezdődő időszakban elért fejlődésnek köszönhetően, a Szovjetunió ma világviszonylatban első helyen áll az öntöttvas, acél-, kőolaj-, szén-, gyapot-, lentermelés, a cement-, traktor-, Diesel és villamos mozdony-, a műtrágyagyártás és egyéb termékek gyártása terén. Az 1917 évi szinthez viszonyítva 225-szörösére emelkedett az ipari termelés volumene, és 65-szörösére nőtt a nemzeti jövedelem. A Szovjetunió mai ipari potenciáljának érzékeltetésére hadd mondjam el, hogy 1977-ben hazánkban 24 óra alatt 3 milliárd kilowattóra villamos energiát, 1,5 millió tonna kőolajat, csaknem 1 millió köbméter földgázt, 2 millió tonna szenet, több mint 1500 traktort, 2 milliónál is több pár cipőt, 165 000 órát, mintegy 30 millió négyzetméter kelmét termelünk. Emellett évről évre jelentősen nő — és egyre függetlenebbül az időjárási viszonyoktól — a kolhozok és szovhozok mezőgazdasági termelése. A gazdasági fejlődés egyenes következményeként nőtt — s a tizedik ötéves tervünkben előirányzott ütemben folyamatosan növekszik — a szovjet emberek anyagi és szellemi életszínvonala. A szovjet technika és tudomány hatalmas fejlődését pedig mindennél jobban szemléltetik azok a sikerek, amelyeket a világűrkutatás terén értünk el. E tekintetben a kiállításon gazdag szemléltető anyaggal kívántuk bemutatni az 1957. október 4-től, a Föld első műholdjának fellövésétől eltelt 20 év alatt megtett utat a világűrkutatásban, amelyben a Szovjetunió gyümölcsözően együttműködik kilenc szocialista országgal, köztük Romániával is. Ami kiállított termékeinket illeti, különös érdeklődésre tarthatnak számot a Maspriborintorg vállalat által forgalmazott magas műszaki színvonalú mérőműszerek, valamint a közhasználatú cikkek közül a legújabb típusú álló és hordozható tévékészülékek, sztereofonikus berendezések, magnetofonok, fényképező- és filmezőgépek. Újdonságokat mutatunk be a szovjet óraipar standján is, ahol a mintegy 100 új modell közül különösen a Slava típusú, naptáras automata karóra arat majd tetszést. A közhasználatú termékek között már az első napon nagy érdeklődést észleltünk a villamos varrógépek iránt, amelyekből több országba exportálunk, akárcsak a legújabb típusú, «mindent tudó» vasalók iránt...

Szapov elvtárs ezután végigkalauzolt a szovjet gépgyártóipar korszerű és nagy termelékenységű gépeit és berendezéseit, komplex technológiai vonalait bemutató standokon, ahol többek között a Tehmasexport, Avtoexport, Traktoroexport cégek a Szovjetunió 80 országba exportált gépeit kínálják újabb partnereknek. Mert a Tehnoexpo–77 nemcsak kiállítás, hanem egyre rangosabb nemzetközi vásár is...

BRASSAI ANDRÁS

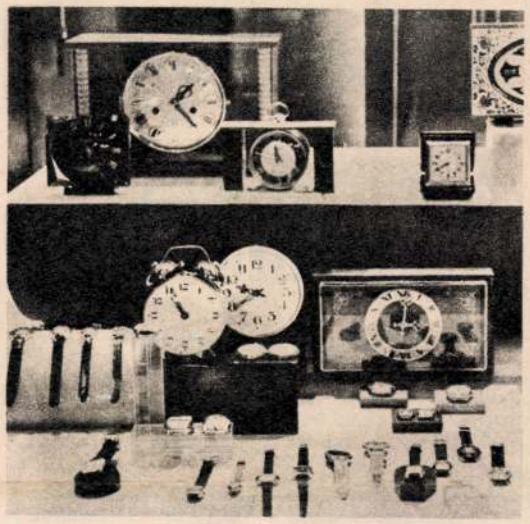

Pontosság, megbizhatóság, tartósság és tetszetős kivitelezés — a szovjet órák közismert erényei

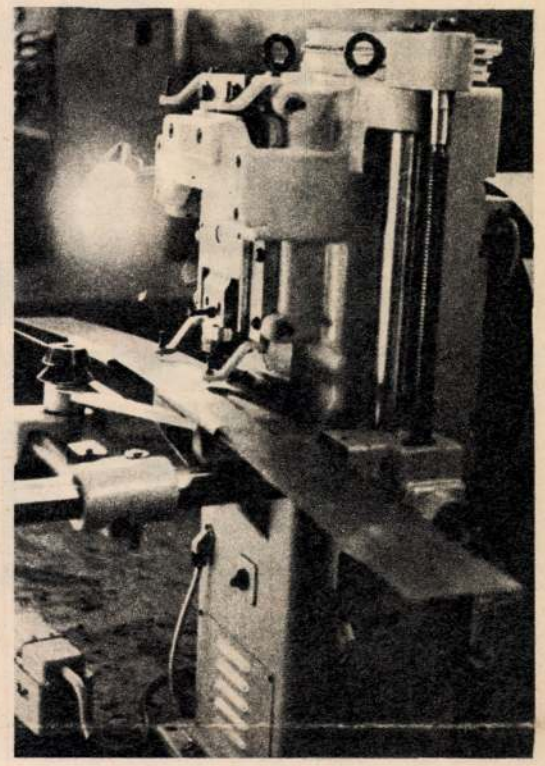

Nagy teljesitményű fogazógép — a korszerű fűrészipar nélkülözhetetlen tartozéka — a Stankoimport cég standján

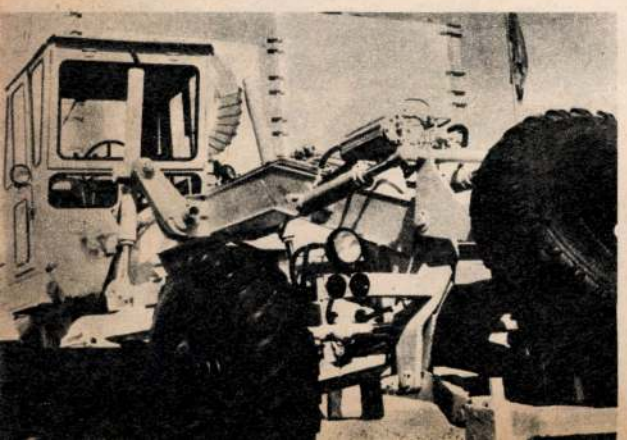

15 éves fennállása óta, a Traktoroexport több mint 350 000 traktort, 99 000 gabonakombájnt, 65 000 útépítőgépet exportált

Lemezjátszók, magnók, táskarádiók

Victor Bârcă felvételei

A Masinoexport több mint 70 országba exportálja az útépítésben nagy termelékenységet biztosító gépeit

KASTÉLY a művelődés szolgálatában

Amikor — az ötvenes évek közepén — először jártam Nagykárolyban, csak tisztes távolból nézegethettük a kastélyt. «Ez most állategészségügyi iskola» — világosítottak fel. A parkban kamasz fiúk nyargalásztak; inkább őket figyeltük tehát, nem vesznek-e célba kemény bőrlabdájukkal...

Azóta az épület patinás színt kapott, és egészen olyan lett, mint egy titokzatos angol kastély egy romantikus filmben. A park kapuja tárva-nyitva, gyermeküket sétáltató apák andalognak széles útjain, a százados fák alatt.

Most ez a Művelődési Ház: múzeum, könyvtár van benne. Az ebédlőben időszaki kiállításokat lehet megtekinteni. A «bálterem» közepén egy velencei kútkeret áll; tizenharmadik századi munka. (A kertből ásták ki, ahol egy gruppot övezett.) Címeres márványkandallók uralják a helyet, és az emeleti loggiára széles talépcső vezet fel. Ez az óriási csarnok volt a középkori vár udvara.

Mátyás király óta vár állott ezen a helyen: a Károlyi család ősi fészke. Négy ízben építették át, utoljára a századforduló előtt. Károlyi Mihály nagybátyja, István, akkor valami nagyon különlegeset akart; magával ragadta őt a századvégi nemzeti romantika divatja. Részben lebontatta az ükapja által éppen száz évvel korábban, 1794-ben emelt s az 1834-es földrengés alkalmával alaposan megrongálódott, téglalap alakú, klasszicista stílusú kastélyt, és Meining Artúr építésszel neogótikus bástyákat, fiatornyot, mű vizesárkot, díszes kapuzatot, liliomos párkányokat kombináltatott hozzá, s dús kőcsipkével látta el. Így kapott Nagykároly egy bravúrosan megtervezett és kivitelezett, mesés épületet — műemléke helyett.

A piactér felőli homlokzat egy része tulajdonképpen megőrizte tizennyolcadik századi külsejét. Ezt a város törzslakói is tudják, és szívesen mutogatják az idegeneknek, úgyszintén az ugyanolyan régi lovardát: a mozit is. Abban a században egy érdekes egyéniség lakott itt, a francia felvilágosodás eszméitől áthatott Károlyi Ferenc tábornok, aki nyomdát állíttatott fel Nagykárolyban, műfordításban lelte örömét, tudósoknak és művészeknek volt a mecénása. Apja, Károlyi, Sándor kuruc generális, aki Rákóczi háta mögött letette a fegyvert, és megkötötte a szatmári békét, önéletírásában ugyan «házamnak» nevezi az általa díszesen átalakított középkori várat, ahová egész regimentet lehetett bekvártélyozni, és ahol maga Rákóczi is lakott egy hónapig. (Itt beszélték meg az erdélyi hadjárat tervét.) Cserei Mihálytól tudjuk, hogy a generális «igen ravasz és praktikus ember» volt. Bizonyára számításból panaszolta fel a fejedelemnek: «Házam az ellenségtül felprédáltatik, összerontatik és mindenestül kipusztíttatik.» Valójában a labancok — a Károlyi érdemeire való tekintettel — nem rontották le a nagykárolyi várat, mint általában a kuruc várakat, úgyhogy az tulajdonképpen a XVIII. század végéig megőrizte középkori jellegét. De a főúri igényeknek akkor már nem felelt meg. Így aztán lebontották, s a feljegyzések szerint a kastéllyá való átalakításnál gondosan vigyáztak arra, hogy a szoba, amelyben Rákóczi lakott, mindvégig érintetlen maradjon.

Nagykároly várának a legfontosabb katonai szerep a XVII. században jutott, amikor a törökök állandó portyázással rettegtették a környéket. A váradi pasaság idején menedéket nyújtott a vidék lakosainak. Evila Celebi leírja, hogy amikor itt járt a török csapatokkal, a vár igen jelentős erődítésnek számított, sok masszív tornya volt, vizesárok vette körül, s minden török támadásnak hősiesen ellenállt.

Hogy egészen visszalapozzunk az időben: az első írásos emlék «Villa Karol»-ról 1320-ból való.

*

Mit kezdett századunkban ez az iparos kisváros ezzel a hatalmas, pompás épülettel, miután a Károlyi család már kiürítette?

Az elmúlt évtizedekben Kadétiskola, tiszti kaszinó, tüdőszanatórium, hadikórház, szakiskola működött falai között. 1956-ban fokozatosan átkerült a művelődési intézmények kezébe. A történelmi múzeum alapító tagja és későbbi igazgatója — Németi János — a környéken végzett ásatások leletanyagából igen színvonalas gyűjteményt hozott össze. Legnagyobb feltűnést a XVII. századi sírokban talált ötvösmunkák, ékszerek keltették. Gazdag a természetrajzi múzeum is. Az épületet 1969—72 között renoválták; jelenleg igen jó állapotban van. Évente tizenötezer turista látogatja, azonkívül a helyi lakosság. Nyolcvanezer kötetes a városi könyvtár. A kastély számtalan szobájában változatos művelődési tevékenység zajlik. Emil Boldea, a helyi Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottság elnöke, nem kis büszkeséggel mondja, hogy a Kastélylakóknak nevezett könnyűzenekar idén országos második díjat nyert. Itt próbálnak a műkedvelő színjátszók; a tizennyolc tagú magyar csoport az Énekes madárral meg a Bolondos vakációval járja a környéket. Ez az épület nyújt otthont a kéttagozatú bábszínháznak, a zeneóvodának meg a kamarakórusnak. Minden tevékenység két nyelven folyik — ahogyan Emil Boldea tájékoztatott.

*

Naplemente előtt még elidőzünk egy keveset a parkban, az óriás platán alatt, megcsodáljuk a tulipánfát, az amerikai ostorfát, a gingko-bilobát, a kastélyt övező botanikus kertet, Nagykároly «tüdejét». Menynyivel szegényebb lenne nélküle a város, de maga a kastély is...

SZÉPRÉTI LILLA

Sok szép kőfaragás, címer díszíti a nagykárolyi kastély falait

A lépcsőház

Velencei kútkeret (XIII. század)

Díszes kandalló a múlt századból

Marx József felvételei

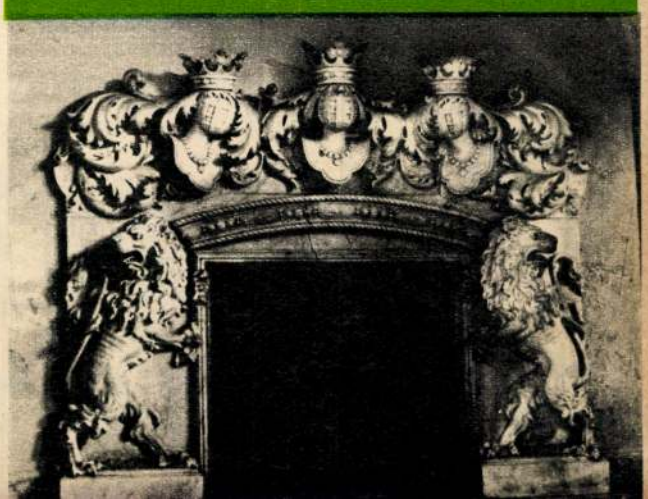

Nagykároly

Nagykárolyi

Kath. templom

Vas. ügy. 1857.

244. l.

Képpel

Nagykálló

(Szabolcs m.)

Magyarországi vonatkozású

Régi magyar nyelvemlékek 2. kötet. Kiadta a Magyar Tudós Társaság. I. Kinizsy Pálné Magyar Benigna imádságos könyve. 1513. II. Vegyestárgyu régi magyar iratok, 1342-1599. Budán, 184o. P 18.-

Régi magyar nyelvemlékek. 3 kötet. Kiadta a Magyar Tudós Társaság. I. Tátrosi másolat 1466-ból. II. Vegyes tárgyu régi magyar iratok 154o-16oo. Budán, 1842. " 18.-

Révay J.: Petronius és kora. " 3.-

Röder E.: A magyar nép erkölcsi világa népdalainkban. Kőszeg, 191o. " 1.-

Schmidt G.: Szopesi német népdalok és népies énekek. Bp. 1919. " 1.5o

Siegescu J.: A román helyesirás története. Bp. 19o6. " 2.5o

Simonyi Zs.: A magyar nyelv. Bp.1889. I-II. " 8.-

"Simor/ Catalogus bibliothecae Joannis cardinalis Simor principis-primatis regni Hungariae archi-episcopi Strigoniensis. Strigonii, 1887. " 16.-

/Simor/ Catalogus operum bibliothecae Joannis cardinalis Simor, condam princips principis-primatis regni Hungariae archiepiscopi Strigoniensis. Strigonii, 19o4. " 8.-

Sophokles drámái. Magyarul Csengery Jánostól, 1919. I-II. " 5.-

Stiegelmár R.: George Meredith komikumelmélete, Bp. 1912. " 1.2o

Strausz A.: Bolgár népköltési gyüjtemény eredeti kiadásban, eredeti bolgár szöveggel, I-II, Bp.1892. " 7.-

Szabó Dávid: Verskoszoru, Kassán, 1786. " 1o.-

Szentirmay G.: Mőrike Eduard "Maler Nolten" cimü regénye. Bp. 1913. " 1.-

Szilasi K.: Stöckel Lenard Zsuzsanna drámája és a bártfai német iskolai szinjáték a XVI. században, Bp. 1918. " 2.-

Szily K.: Adalékok a magyar nyelv és irodalom történetéhez. Bp.1898. " 5.-

Szőke L.: Gyöngyösi István,Kaposvár,19o3. " 1.2o

Szüry D.: Száz év. Irodalom-nyelvfejlődés. Bessenyeitől a kiegyezésig.1767-1867. II. Széchenyi kora és az önvédelmi harcz.1825-1867.Csak kevés példány jelent meg.19o7- " 1o.-

Thaly K.: Az első hazai hirlap 17o5-171o. /Ért. a T.T.K./ Bp. 1879. P 1.2o
Tompa Mihály Legujabb költeményei, Pest, 1867. " 3.5o
Trostler J.: E.Th.A.Hoffmann meséi. Részlet egy nagyobb tanulmányból, Bp.1911. " -.8o
Türr L.: Két királyi vetélytárs, Sopron, 1889. " 2.5o
Vámbéry Á.: A török faj ethnologia és ethnographiai tekintetben. Bp 1885. /Akad.kiad./ " 8.-
Városy M.: Hunyadi költemények. Nagykanizsa, 1879. " 1.2o
Vasáry D.: Péczeli Király Imre élete és énekei, Esztergom, 19o7. " 1.-
Vende E.-Berthy Zs.: A magyar irodalomtörténet képekben, Bp.19o5. I-II. " 24.-
Vértesy M.: A magyar dráma 1867-71-ben. Bp.1932. " -.8o
Zakariás S.: Rogék a drágakövekről, Kassa, 19o3. " 3.-
Zoltványi L.: Guzmics Izidor életrajza Bp. 1884. Erotika és irodalom, Bp.1924. A két mü egybekötve " 3.-
F.Zedlitz: Todtenkränze, Wien, 1841. " 2.-

Budapest:

Balla V.: A kávéforrás. Régi pesti kávéházak legendái. Bp. 1927. " 1.5o
Ballagi . Buda és Pest a világirodalomban Bp. 1925. " 12.-
Rendkivül fontos bibliográfia.
Bárczy I.: Budapest, 1927. " -.8o
Burgermeister H.: Hawskley Tamás urnak, mint a pesti vizvezeték birálására meghivott mérnöknek véleménye, s annak érdemében tett észrevételek, Pest " 1.5o
Eble G.: A Károlyi grófok nagykárolyi várkastélya és pesti palotája. Bp. 1897. " 3.-
Gonda B.: A budapesti kereskedelmi kikötő. Bp. 19o8. " 2.-
Gönczy P.: Emlékirat Pest városa tanügyi bizottsága és képviselő testületéhez, Pest, 1868. " 1.5o

A pápa és a trónörökös halála. Rómából azt jelentik a «Standard» czimü angol lapnak, hogy a pápa az osztrák-magyar uralkodó család tagjain kivül valószinüleg az egyetlen személy, a ki Rudolf trónörökös halálának körülményeit ismeri. A király állitólag 2000 szóból álló sürgönyt intézett a pápához, hogy az utóbbi teljesen megitélhesse a történteket. A pápa erre a sürgönyre válaszolt, mire a király egy második sürgönyben azt táviratozta volna vissza, hogy fájdalmában enyhülést csak az egyház fejének vigasztalásában lelhet.

A czárné részvéte. Gr. Zichy Géza, ki az orosz czár és czárné meghivására most Szentpétervártt időzik s jótékony czélu hangversenyeket rendez, egy magánlevélben leirja, hogy a czárnét mennyire meghatotta a trónörökös halálának hire.

«A gyászhir vétele után azonnal magához hivatott — irja gr. Zichy Géza, — s az Aninkopalotában mély gyászban külön kihallgatáson fogadott. Kezet nyujtott nekem s mélyen meghatva szólt a gyászesetről. Midőn Ferencz József királyról, — a legjobb s legnemesebb emberről —mint mondá, megemlékezett, könnyek tolultak szemébe s a bánat nekem is ugy összeszorította torkomat, hogy nem voltam képes szóhoz jutni. Igy lettem tanuja a legőszintébb részvét nyilvánulásának, a minő semmi diplomacziai részvétiratban sem juthatna jobban kifejezésre. Majd azt proponálta a czárné, hogy összes hangversenyeimet halaszszam el; — s én köszönettel fogadtam.»

A belga királyi pár febr. 7-ikén délután utazott haza Bécsből Brüsszelbe. Határozott kérésükre senki sem kisérte ki a felségeket a királyi család tagjai közül a pályaudvarba. A király és a királyné ő felségöktől és az özvegy trónörökösnétől a Burgban vettek bucsut. Koburg Fülöp herczeg és neje, Lujza herczegnő kikisérték a felségeket a pályaudvarba, hol Jongh belga követ is megjelent nejével.

A sajtó magatartásáról. A király ő felsége, mint a sugalmazott «Fremdenblatt» irja, a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott azon magatartásról, melyet az egész belföldi sajtó, különösen a fővárosi hirlapok tanusítottak a sulyos megpróbáltatás napjaiban, melyek az uralkodó családra és a monarkhiára nehezedtek.

Rudolf-érmek. A bécsi pénzverő hivatalnál számosan fejezték ki óhajukat, hogy Rudolf-emlékérmek veressenek. De ily érmeket mostanság nem terveznek. Helyettük azonban még mindig készletben vannak amaz érmek, melyek a trónörököspár esküvője alkalmával készültek.

A sírboltban. Rudolf trónörökös koporsójának *végleges elhelyezése* még nincs megállapítva. Mielőtt döntenének fölötte, előbb udvari bizottság fog szemlét tartani a kapuczinusok templomi sírboltjában. Különben nem készült még el az érczkoporsó sem, melybe a trónörökös bársonyos fakoporsóját helyezni fogják. Egy bécsi félhivatalos lap azonban ugy van értesülve, hogy a trónörökös hült tetemei számára a kripta jobb oldali részében, a szerencsétlen végü Miksa mexikói császár koporsója előtt fogják kijelölni a végleges pihenőt. A koporsó körül, a sirboltban van már a koszoruk tömege is, melyet külön e czélra készült rudakon szállítottak át. A temetésig összesen *835 koszoru* érkezett. A szolgáknak a koszoruk szállitása alkalmával valóságos harczot kellett vivniok az utcza népével, mert mindenki szeretett volna egy-egy virágot vagy levelet tépni a koszorukból emlékül.

A trónörökös irodalmi vállalata.

«*Az osztrák-magyar monarchia irásban és képben*», a Rudolf trónörökös által kezdeményezett s az ő védnöksége alatt állott nagy irodalmi vállalat igazgatótanácsa február 4-ikén este értekezletet tartott Bécsben *Szögyény-Marich* László külügyi osztályfőnöknél, kivel a trónörökös a legbensőbben rokonszenvezett s kit a végrendelet határozatai értelmében a trónörökös irodalmi hagyatéka fölött való rendelkezés megillet. Az értekezleten ott volt a két szerkesztő, *Jókai* Mór és *Weilen* lovag, továbbá gr. *Wilczek* János, *Arneth* lovag, Beck udv. tanácsos, Dumba Miklós, Miklosich. Az egybegyültekkel *Szögyény* osztályfőnök közölte a király ő felsége ama határozatát, hogy a hazafias nagy irodalmi mű, a trónörökös kedvencz alkotása, mint az elhunyt maradandó emlékjele, teljesen a megállapított terv szerint folytatandó és befejezendő. Szögyény ugyanekkor arról értesítette az igazgatótanácsot, hogy a mű védnökségét a király jóváhagyásával az elhunyt trónörökös neje, *Stefánia* herczegnő veszi át. — A két szerkesztő, kik a trónörökös halála után beadták lemondásukat, a mű szerkesztésével ismét megbizattak.

A trónörökös özvegye szintén e hó 4-én kihallgatáson fogadta *Weilen* udvari tanácsost, a mű német nyelvű kiadásának szerkesztőjét, a kinek megmondta, hogy szent kötelességének tartja a vállalat protektorátusát elvállalni. A trónörökös özvegye már előzetesen engedélyt kért a királytól, hogy boldogult férjének félbeszakadt munkáját befejezhesse s a király azonnal megadta beleegyezését és jóváhagyását.

Jókait a trónörökösné február 6-ikán fogadta. A kihallgatás negyed óráig tartott. Jókai jelentést tett neki a nagy munkáról, s a legközelebb megjelenő füzetekről.

A szerkesztő-bizottság a február 15-én megjelenő füzetre vonatkozólag oly határozatot hozott, melyhez még a mű védnökének beleegyezésére volt szüksége. A bizottság elhatározta, hogy a 78-dik füzeten kivül még egy külön füzetet ad ki, mely elmondja e nagy irodalmi vállalat történetét, reminiszczencziákat közöl a trónörökösről, ismerteti szerkesztői működését s közli a trónörökös magyar és német leveleinek fac-simileit. Ezt a füzetet a két szerkesztő, Jókai és Weilen állítják össze s már a napokban sajtó alá adják. A gyászfüzet, melyet az előfizetők ingyen kapnak, szószerint közli Rudolf trónörökösnek a királyhoz intézett, még alig ismert memorandumát, melyben a trónörökös elmondta, hogyan fogamzott meg benne a nagy munka megindításának terve s minő vezérelvek szerint szerkesztik majd a nagy művet. Ez a memorandum beavatottak szerint rendkivül érdekes és nevezetes okmány. A trónörökösné azonnal beleegyezett, hogy ez a külön füzet kiadassék.

A trónörökös nagy irodalmi vállalatának tovább folytatásáról a bécsi «Fremdenblatt» ezeket irja:

Ő fensége, a trónörökös özvegye, *Stefánia* főherczegasszony febr. 5-ikén tudatta az itt időző *Jókai* Mórral, az «Osztrák-magyar monarchia irásban és képben» czimü s a trónörökös által kezdeményezett mű magyar részének szerkesztőjével, hogy másnap délelőtt fogadni óhajtaná. Ő fensége — mint már jelentettük, — *Weilen* udvari tanácsost, az osztrák rész szerkesztőjét, hétfőn délután magához hivatta és vele azon örvendetes elhatározását közölte, hogy örökül kapott szent megbizatásnak fogja tekinteni, hogy a trónörökös műve fölötti védnökséget átvegye. Rudolf trónörökös özvegye egyszersmind tudatta Weilen udvari tanácsossal, hogy saját szándékától ösztönöztetve hétfőn délelőtt a király ő felségétől engedélyt kért a védnökség átvételére és hogy ő felsége egyetértvén menyének szándékával, azonnal beleegyezését adta hozzá. Miután a szerkesztő-bizottság hétfői ülésében a védnökségnek ez átvétele hivatalosan közöltetett, *Stefánia* főherczegasszony ő fensége most *Jókai* Mórral, a magyar kiadás szerkesztőjével is akart beszélni. Az ünnepelt magyar költő délelőtt 10 órakor a főherczegasszony lakosztályában fogadtatott. A főherczegasszony, ki egészen nyugodtnak és komolynak látszott, Jókait a legszeretetreméltóbban és a legszivesebb módon fogadta és a negyed óra alatt, mig Jókai ő fenségével beszélgetett, kizárólag a trónörökös művének folytatásáról volt szó. A főherczegasszony igazi lelkesedéssel nyilatkozott, hogy büszkeségének és élete föladata teljesítésének fogja tekinteni, ha felejthetetlen férje nagyszerü művét a befejezéshez vezetheti. A főherczegasszony megjegyezte, hogy ezen körülménynél fogva is még inkább kötve érzi magát második hazájához. Ezután a főherczegasszony azt mondta Jókainak, hogy mihelyt csak némileg is visszatér nyugalma, a szerkesztőségi tagokat *Bécsben* és *Budapesten* össze fogja hivni, hogy őket magának bemutattassa. Végül a trónörökös özvegye megjegyezte, hogy minél inkább megfelelhessen véd-

A NAGYKÁROLYI KASTÉLY. Pataky László rajza.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS LÁTOGATÁSÁRÓL EMLÉK

GYÁSZKOSZORUK EGY ANDRÁSSY-UTI VIRÁGKERESKEDÉS KIRAKATÁBAN.

bauer biboros-érsek megkezdte az ünnepélyes beszentelést. Midőn a főpap imáit megkezdé, ő felsége, a belga királyi pár és mindenki letérdelt. Henrietta királynő zokogott és több főherczeg szinte képtelen volt könnyüit visszatartani. A «Libera» eléneklésénél ismét mindenki felállt, és midőn a beszentelésnek vége volt, a koporsót ugyanazon szolgák ismét fölemelték és halotti imák közepette és fáklyavilágitás mellett levitték a sírboltba.

A beszentelés megható szertartása alatt a legmélyebb fájdalom képét nyujtotta a templom. A «Libera» oly fájó és ünnepélyes dallamával a gyászolók felzokogtak, a *belga királyné* hangosan feljajdult fájdalmában. II. *Lipót* belga király folyton szeméhez szoritotta keszkenőjét és görcsösen zokogott. *Lajos Viktor* főherczeg és *Koburg Fülöp* herczeg is hangosan sirtak. Csak *királyunknak* nem volt könnye. Emelt fővel ült és mereven nézett a ravatalra. De midőn a koporsót leemelték, hogy a szövétnekek világánál levigyék a kriptába, a király többé nem küzdhette le fájdalmát. Eltakarta szemét, egy pillanatig ingadozott, aztán oda rohant a koporsóhoz, mellé térdelt és hosszas, görcsös zokogás tört ki melléből. Az egész gyászoló gyülekezet megrendült, s kitört az elfojtott zokogás. A király arczára szoritott kézzel térdelt a koporsó mellett, sokáig imádkozott, azután megcsókolta a szemfödél szélét és végre lassan, nehezen fölkelt és intett, hogy a nyilvános gyászszertartás végződjék.

Erre ismét fölemelték a koporsót és ének, imádság mellett vitték a szokott szertartás szerint a főudvarmester kiséretében utolsó utjára, a sötét sírbolt nyilása felé.

Ekkor a királynak és a család tagjainak távozni kellett volna. De *az apa, a király, fájdalma ismét megszakította a szertartás hagyományait. Lekisérte egyetlen fiát a kriptába.* Vele mentek Gizella főherczegnő, Károly Lajos, Ferencz Ferdinánd főherczegek, Koburg herczeg és Kálnoky gróf. Lent ismét odaborult a király a koporsóra, szivtépő hangos sirással és hallania kellett, a mint a főudvarmester a kapuczinusok gvardiánjának e hagyományos szavakkal adta át a holttestet:

— Ráismersz a boldogultban a trónörökös ő fenségére?

— Igen, a fenséges halottat kötelességszerü gonddal fogjuk megőrizni, — hangzott a válasz.

Hohenlohe főudvarmester átadta a koporsó kulcsát a gvárdiánnak, aztán valamennyien visszatértek a sírboltból a templomba, csak Rudolf trónörökös maradt ott lent őseinél.

Négy óra negyvenöt perczkor a gyászszertartásnak vége volt. A néptömeg, mely hajadon fővel, könnyező szemekkel szemlélte végig a gyászmenetet, megvárta a királynak visszatérését, s azután hallgatagon, példás rendben oszlott szét....

Az idegen katonai küldöttségek közül csak a bajorok és poroszok voltak jelen a végtisztességen; az *orosz* katonai küldöttség lekésett a temetésről, mert a nagy havazás a vasuton forgalmi akadálylyal járt. A nagy tolongásban a temetés alatt több apró kalamitás is esett. Tizenhét nő ájult el, és szorult a mentők segélyére.

A gyász.

A *gyászisteni-tiszteletek* egy részét febr. 5-ikén, a temetés napján tartották meg Budapesten.

A *Kálvin-téri ref. templomban* nagy közönség gyült össze, s közte sok előkelőség. Megjelent Tisza Kálmánné is, a közélet számos jelesével. Az isteni tiszteletet Sz. Nagy Károly orgonajátéka, majd a theologiai tanulók szépen előadott gyászéneke nyitotta meg. Ezután *Szász* Károly püspök mondott mindenkit mélyen megható imát, melyet a következő fohászszal végzett: «Minden szíveket, uram, taníts a félelem által bölcseségre! Hogy lássák mindenek, hogy a trónról is csak egy lépés a koporsó, mint a kunyhó küszöbétől; hogy előtted a nagyok, mint a kicsinyek egyenlők; te egyenlően ur, de egyenlően atyja is vagy mindeneknek! S végre neki, a kinek fenkölt lelkében, fejedelmi érzelmeiben, hazánk s nemzetünk iránti szeretetében annyi reményünk és bizodalmunk összpontosult — neki, a ki most a te végére mehetetlen végzésed által elvétetett tőlünk, a ki most már előtted áll, hogy elvegye itéletét, a te igazságos, de kegyelmes kezeidből: adj örök nyugalmat, adj örök emlékezetet e földön, az egekben pedig örök üdvösséget, a te nagy irgalmasságodból, a koszorujára.»

A Deák-téri *evangelikus templomban* a német egyházi beszédet *Schranz* János lelkész mondta, a magyar beszédet pedig *Horváth* Sándor lelkész.

Visszapillantva a nemzet multjára, hálát mondott az égnek, hogy megsegítette küzdelmeiben. Aztán igy folytatta: «Hogy a nagy idők nagy munkájában meg ne lankadjon e nemzedék, koronás királyában oly vezérrel áldottad meg őt, ki megértette szive dobbanását s a kit fáradatlan működéseért, törvénytiszteletéért, nagy és nemes jelleméért népei rajongva szeretnek s idegen népek hódolattal emlegetnek! S hogy nemcsak a közel, de még a messze jövő időben se legyen egyetlen árnya is az aggódó félelemnek, a királyi törzsön nemes sarjat növeltél nagygyá, erőssé .... fenkölt lelkü utódot, örököst, a kinek homloka méltó legyen, hogy egykor Szent-István koronája érintse! S ime atyánk, a mig mi hódolva tisztelt koronás királyunkra és rajongva szeretett trónörökösünkre föltekintve, a jelent biztosnak hittük, a jövendőt fényesnek, ragyogónak képzeltük, álmodtuk: addig egy sötét pillanat áldz története megingatja lábaink alatt a földet s kétes homályba borítja hazánk, nemzetünk közel s távol jövőjét! Trón és haza egyaránt megrendülnek!»

A *budai* ref. gyülekezetben Kontra János segédlelkész beszélt. A *hold-utczai* ref. templomban, az *angol egyházközségben*, az *unitárius* egyházközségben, a *tót* evangelikus templomban, a dohány-utczai és Rombach-utczai *zsinagógákban* szintén e napon voltak a gyász-istenitiszteletek.

A katholikus templomokban a temetés után tartottak requiemeket.

*

A püspökök pásztori körlevelekben rendelték el országszerte a gyászt egyházmegyéjökben, s kifejezést adtak a legmélyebb fájdalomnak. *Simor* János herczegprimás szintén adott ki pásztorlevelet, de ez rövid, és egész terjedelmében igy hangzik:

«Rudolf főherczeg és trónörökös ő fensége életét a halálal cserélte föl. Nincs az egész osztrák-magyar birodalomban, sőt egész Európában ember, kit e halálhir fájdalommal ne sujtott volna, de bizonyára a legborzasztóbb csapást mérte ő felsége apostoli királyunk atyai szivére, a kivel együtt érez és szenved majdnem az egész világ. Illő és méltányos, hogy a jóságos mindenható istent buzgón kérjük: vigasztalja és erősitse meg a legjobb király fájdalomsujtott szivét és tartsa meg őt zavartalan egészségben minél tovább a neki alávetett nemzet vigaszára és javára, melynek előmozdítása lankadatlan törekvését képezte. Kétségkivül enyhülést szerzünk királyunk végtelen fájdalomtól sajgó szivének, ha az irgalmas istenhez meghalt fiáért is esedezünk. Ezennel tehát elrendelem hogy a következő napok egyikén az összes plébánia-egyházakban énekes gyászmise tartassék s arra a nyilvános hatóságok és hivő nép meghivassanak. Esztergom, 1889. február hó 4-én, *János* biboros-érsek.»

Ausztriában a katholikus papságból nehányan vonakodtak gyász-istenitiszteletet tartani. *Laibachban* Missia püspök megtagadta a harangozást és a gyászlobogó kitüzését a templomokon. E miatt a püspöki palota ablakait bezuzták. A temetés órájában azonban meghuzták a harangokat. *Valussi* trienti püspök a bécsi pápai nunciushoz intézett kérdést, hogy tarthat-e gyászmisét. *Görzben* és *Bozenben* sem tüztek gyászlobogót a templomokra, s gyászmisét sem tartottak. *Florisdorf* és *Donaufeld* plébánosa is minden egyházi gyászt megtagadott, és pedig azért, mert a trónörökös saját maga vetett véget életének.

*

UTCZAI KÉPEK BUDAPESTRŐL A GYÁSZNAPOK ALATT. — A király-utczából.

Nagykállói ref. egyház

«**A nagy-kállói ev. ref. egyház története,**» irta Görömbei Péter ref. lelkész. Nem csak magáról az egyház történetéről, de Nagy-Kálló város multjáról is szól, s nem csak a kállói ref. egyházról, hanem Szabolcsmegye reformációjának eseményeiről is. A történeti részen kivül tárgyalja a vallás-erkölcsi életet, az iskolaügyet, közli röviden a lelkészek életrajzát, a felső-szabolcsi esperesek névsorát, s végül kimutatást közöl az egyházi vagyonról és alapitványokról. A 189 lapra terjedő könyv Sárospatakon jelent meg s ára 1 frt.

Vas. Lyc. 1882. 624. l.

Nagykárolyi Kölcsey-
szobor

(Kallós Ede?)
kepe repr.

Fábián Szatmár

265. l.

kérik, hogy az alábbi számla összegét 20

2 FILLÉR

SZÁMLA

XVIII/10

FIZETENDŐ BU

KELET		ID. LEVÉL	SZÁLLITÓ LEVÉL	
1910 jinnus	14		3233	1 lap alumi fénym. mi
				1 " " " mu
1910 decz	21		4522	1 " " "

Nagykárolyi Kölcsey
Szobor

1934. aug. 25 én
a románok lefűrészel-
tek Kölcsey Ferenc
szobrának fejét.

Fábián Szatmár

101. l.

10.125-1915. szám.

III.

A Műemlékek Országos Bizottságának, f. évi január hó 24-én 18. sz. a. kelt fölterjesztésére, tudomása és további megfelelő eljárás végett másolatban kiadom.

Budapest, 1915. április hó 26.

A miniszter helyett:

Nagykárolyi Kossuth-

ezebor

1921-ben lerombol-

ták a romanok

Fábián Szatmár

101. l

r. pénzügyigazgatóságtól.

A válaszban a megkeresés száma és évének feljegyzése kéretik.

tes műemlékek
ínottságának

Bpost.

eskedjék 90300/909. sz.
ésünknek mielőbb
i.

t, 1910 decz. 21.

Nagykárolyi várkastély

romantikus stilben újjá-
építve. Gróf Károlyi Ist-
ván, a tulajdonos, 1894-
ben átalakittata lovag-
várra, hét toronyal fel-
ékesítve, a régi várudvar
nagy csarnokká átalakítva-
ki terveste az új lovag-
várat, nincs említve.

Nagykárolyt a trianoni
határ elszakította csonka
Magyarországtól.

Kepe repr.

Fábián Szatmár

375, 376. l.

A vallás- és közoktatá

72.418-1920. szám.

III.

Hivatkozással f.

felterjesztésére, értesite

Imre zsámbéki r. kath. plé

terjesztésében jelzett kik

ottani templomrom területé

Erről a nevezett

Budapest, 1

A minisz

Nagykátai rk. templom

(Pest vm)

Régi templomát a „cse-
hek építették." Romjai kört
falfestmények nyomai.

A mostani templom
1745-ben épült. 1903-ban
bővítették, 1907-ben kifes-
tették.

A temetőben a Keglevich
grófok temetkező kápolná-
ja. XVIII. sz.

Chobotvác 263. l.

BUDAPEST

NAGYKÁTA (Szent-Iványi-Wolf-Kiadvány)

GRÓF KEGLEVICH – KASTÉLY, középrizalit oromzattal és hatoszloppal, díszletelen szárnyak, klasszicista.

Nagykáta

Nagy Kemleki vasrom

Sunko Milan rajza

Repr.

Om VIII. 441. l.

ESZTERGOM

Kerek Anna – Tyl

Kéne VI 1856, 297.l.

Nagykendi ref. templom

Himzések.
Aranyozott ezüst kehely
1768.
Óntál és tanyér XVIII. sz.
Ezüsttal 1745
Harang 1759. ből
Ónkancsó 1722.
Kigyódíszes ezüstpohár

Debreczeni László 1933
211. l 212, 213, 214. l.

~~Bőzödi Novák József~~ és

nincs cód.

Nagykendi Gergely András

1826-ban építették a havadtői kőtemplomot és tornyot kőkeritéssel

Benkő Károly:

Marosszék ismertetése.
Kolozsvár 1868-69.

224. l.

Ismeretlen festő.
A XIX. századból.

683. Guyon Rikhárdné.

(Látható, kissé

Mellig, (jobbra fordul? K
döke fekete, szeme kék. Mélyen kivágot
kán lévő zsinóron ékköves aranykereszt

Vászon, méretei 62.7: 47
Az 1848/9-iki szabadságh
Átvétetett az 1896: IV.

904:V.4.

MDK

Nagykéri Zórád Ernő

Vásári jelenet, of.,repr.

Szánfogat, of.,repr.

Pihenő lovasjárör, od.,repr.

Nyár a művészetben. Bpest. 1941.

MDK

Nagykéri Zórád Ernő

Vihar előtt, of.,repr.

Falurészlet, of.,repr.

Nyár a művészetben. Bpest. 1941.

NAGYKESZI (Zala)

Nagykeszi

√ Hajdan fallal kerítve.

RMV 5, 317-318 l.

TEMPLOMROM egyetlen, homlokzat elé épített, kissé északra eltolt toronnyal, mellette vejárat. Egyhajós, egyenszáródású szentély, hajdan dongaboltozattal. Mészkőből épült √ Románstílu; XII. sz. Szentkirálykeszi Szent Péter tiszteletére emelt egyházával azonos, említve 1346-ban.

[illegible]

Nagyklopotivai ref.

templom

Textiliák, egyházi edé-
nyek.

Debreczeni László

1930. 82. l.

győződve arról, hogy a magyar nép barátsága a meggyőződésből és a tiszteletből származik.

Jugoszlávia részről ugyanazon szavakkal felelhetünk a magyar külpolitika vezetőinek: Hogy Jugoszlávia barátsága nem úgy teremtődött, hanem meggyőződésből és tiszteletből ered. A kölcsönösség és mindkét fél tiszteletének szükséges voltára vonatkozó meggyőződés az alapja az őszinte szomszédi viszonyoknak, melyek további kiépítésükkel kétségkívül a legtöbbet használnak mindkét fél érdekei védelme szempontjából is.

A jugoszláv közvélemény köszönti a magyar külügyminiszter szavait azzal a meggyőződéssel és reménnyel, hogy azokból az óhajtott viszonyok megerősödésének szelleme fog kivirágzani".

Predrag Milojevic jugoszláv sajtófőnök, aki Ullein-Reviczky Antal, a külügyminisztérium sajtóosztálya vezetőjének meghívására néhány napot Budapesten töltött, itteni tapasztalatairól beszámolva, a szabadkai *Napló* belgrádi munkatársa előtt többek között így nyilatkozott:

„Sohasem hittem volna, ha saját magam nem tapasztalom, hogy a magyar nép milyen szimpátiával és szeretettel viseltetik Jugoszlávia népe iránt. A két ország kormányzata között a multban volt politikai nézeteltérésnek — véleményem szerint — nem volt kihatása a két nép barátságára és a jugoszláv, valamint a magyar nép azokban az időkben is szerette és tisztelte egymást, amikor kormányaik nem mindenben értették egymást."

Japán-mandzsú-kínai paktum

Japán, Kína és Mandzsuko képviselői november 30-án közös nyilatkozatot írtak alá, amely a résztvevő államokat az új keletázsiai rend kialakításában együttműködésre kötelezi.

Mandzsukuo kormánya ugyanekkor a következő nyilatkozatot hozta nyilvánosságra:

Mandzsukuo császárság, a nemzeti Kína és a Japán császárság kormánya megfogadja, hogy
kölcsönösen elismeri egymás örökletes tulajdonságait,

Nagykovácsi

Tisza-kastély

lásd

MAGYAR MUVESZET
1927.523 l.

NAGYKOVÁCSI (Pest-Pilis-Solt-Kiskún)

Magyarország

RMV 1, 100 l.

R.K. Ttemplom körül és a plébánia pa-
lában román kori feliratos kövek

RMV 1, 100 l.

Kastély építtette a Wattay-család a XIX
század elején, ma a gróf Zichy-csalá-
dé. Parkjában kápolna, épült 1737-ben

NAGYKOVÁCS Mária szobrai

M. Hírlap 1992. ápr. 8. 15. p.

ÚJJÁSZÜLETÉS címmel holnap 16 órakor nyílik meg a Belügyminisztérium Andrássy úti kiállítótermében Nagy Kovács Mária szobrászművész kiállítása. A művésznő több rangos elismerés birtokosa, 1986-ban az Európa Parlament elnökének külön díjával tüntették ki, de 1949 óta nem állított ki Budapesten. A tárlat április 24-éig tekinthető meg naponta 10—18 óráig.

Nagy Kovács Mária

1910. augusztus 27-én született Budapesten. A Képzőművészeti Főiskolán 1938-ban végzett. 1934 óta kiállító müvész. 1934-35-ben római ösztöndijas.

Romváry Ferenc: II. Országos Kisplasztikai biennáló. Pécs. 1969.

Nagy Kovács Mária

Közéri szobrai közül Komlón állitották fel „Tüzoltó" szobrát / 1963/ Bemutatott müvei: Portré vázlat , 1968, bronz 10 cm. Maszk 1968. bronz 18 cm

Romváry Ferenc: II. Országos Kisplasztikai Biennálé. Pécs, 1969.

Nagykőkényesi rk.
plébániatemplom
(Nógrád vm)

A régi templom követt
a törökök a hatvani vár
ki javitására használták.
Jelenlegi temploma a
XVIII. sz. épült, tornya
1817. ből.

Chobotvác 189 l.

Wörndle, Eduard: A subiácoi a-
nátiág. Jelezve lent jobbra: E. r.
Wörndle. Vászon, olaj, 46 × 62 cm.

Maszlaghy II. 199. szám.

Körösy László: Esztergom, Esztergom 1887
239 l.

Nagykőrös

Ádám G. és Joó J.

A nagykőrösi ev. ref. főgymnasium története.

Petrik 1886-1900

Nagykőrös

Kiss K

A nagykőrösi és dunamelléki ev. ref. tanitóképző intézet monographiája.

Petrik 1886-1900

Dezső Kázmér: Nagykőrös.

8°, 6K, 8L, Nagykőrös, 1930.

Nagykőrös

Nagyőrös

Galgóczy: Nagyőrös monographiája. 1896.

Szilágyi Sándor
Nagyőrösi Krónika.
1885

Nummer IV

A Szent István-Társulat

rövid története.

Nagykőrös

Magyar városok monografiája. II. Nagykőrös. Irta Galantai Tekete Béla.

Bpest, 1927

Pacsér K

A Szent Imre-egylet

története:

Magykörös

Dezső Kármér:

Magykörös. Magy-
körös 1930.
6 kép 8 l.

Gent (506)

ügyében is döntés történik, szi

Közlekedés az Andr
busszal a Pestujhely-i római kat
templomnál.

B u d a p e s t, 19

Gné

pénztár épülete, meg néhány magánház csinos, sőt izléses emeletes épületek, nem is említve a díszes földszinti házak egész seregét.

Egyébiránt e városok ez építkezésektől nyerték mai alakjukat, mely inkább nagy, mint szép; de csinos részletek sem a bel-, sem a külvárosokban nem hiányzanak. A belváros útczái, hol még több helyen láthatjuk a régi nemesi kúria-szerű épületeket Nagy-Kőrösön és Kecskeméten, kevésbbé egyenesek; szűkebbek is, mint az újabban keletkezett külvárosok útczái.

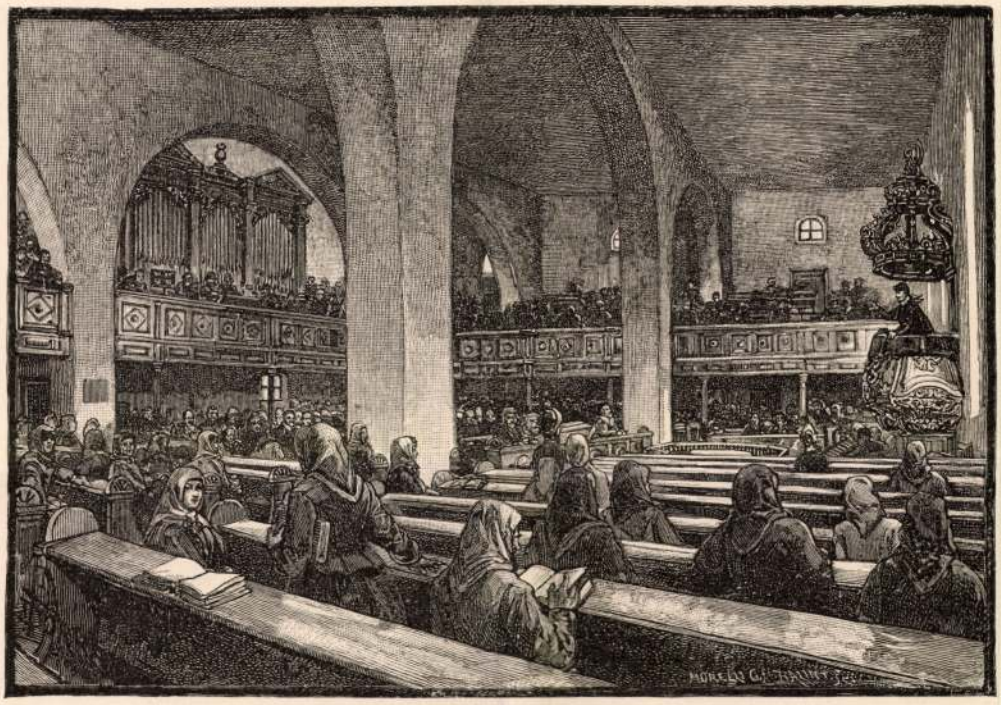

A nagy-kőrösi református templom belseje.

A belvárost főleg a műveltebb osztályok, hatóságok, intézetek, kereskedők, nagyobb iparosok népesítik be; a külvárosok inkább a gazdaközönség fészkei, meg a pásztorembereké, mint Nagy-Kőrösön az *Ebgondolta-*, a *Muszáj-*, Kecskeméten a *Muszáj-*, *Ürgés-* és *Mária-város*. E városok, ide számítva Czeglédet is, minthogy községi vagyonuk (különösen Kecskemété) igen tetemes, kivált újabban nagyon sokat tesznek a város emelésére, csinosítására. Kecskemét, mely törvényhatósággal is felruházott város, pár évvel ez előtt építtette a díszes Rudolf-lovaskaszárnyát, a milyen Nagy-Kőrösön (állami méntelep) és Czegléden is van; ezen kivűl építtetett vágóhidat, téglagyárat, kórházat, új népiskolákat, ártézi kútakat, gőzmalmokat (melyek

Om II.

e városokat, kivált Czeglédet körülszegélyező száraz malmoknak pangását előkészítették), mint régi szövetségesei: Czegléd és Kőrös, stb. Egyébiránt a kecskemétiek ős idők óta azon voltak, hogy a városi közvagyont szaporítsák, így akarván elérni, hogy a haladásnak mind ama tényezőit, melyeket egyesek törekvése nem képes előmozdítani, maga teremtse elő a város. Azért iparkodtak tehát a várost gazdagítani, hogy legyen olyan anyagi ereje, a melylyel nagyobb szabású üdvös intézkedéseket végezhessen.

A nép vagyonosodásának alapja már a török hódoltság korában meg volt vetve. A gazdag és büszke nép főczélját a vagyonszerzésben találta akkor is, mint napjainkban. A téres pusztákon gulyák, ménesek, nyájak legeltek és pedig oly nagy számmal, hogy ha valakinek nem volt téli takarmánya, hogy marháit kiteleltesse s ezért valamelyik nagyobb gazda gulyájához verte jószágait: ez a nagyobb gazda az ötven-hatvan darab szaporodást észre sem vette. Az állattenyésztés még a közel múltban is virágzó állapotban volt; de újabban, mióta a tagosítás a közös ingatlanokat fölosztotta, a marha- és juhtenyésztés sokat vesztett hajdani híréből, s egyszersmind a szegényebb nép is elesett a marhatartás hasznától. A téres legelők nagy részét fölszántották, mert a lakosság főfoglalkozása most is a földmívelés, gazdálkodás. Minden talpalatnyi földet fölszántanak s mindenből hasznot akarnak húzni. Lehet mondani, hogy szinte iparszerűleg űzik a gazdálkodást. Az *életet*: búzát, rozsot, árpát, zabot, tengerit roppant mennyiségben termelik. A rozs megterem a silányabb minőségű, homokos földben is, azért rozsot különösen sokat termesztenek s nagy részét a helyi piaczokon el is árúsítják.

A nagy terjedelmű szőlőkből, melyeket *szőlőhögyek*nek hívnak, szintén tetemes jövedelmet húz a lakosság. E szőlők tele vannak fával s messziről valóságos erdőségnek tűnnek föl, melyek június elejétől kezdve, a mint a kőrösi cseresnye érni kezd, mintegy be vannak népesedve. A fák kiváló gondozásban részesülnek. Kecskeméten és Nagy-Kőrösön a minta-gyümölcsiskola ingyen ád oltógalyakat a lakosságnak, mely úgy a gyümölcs, mint a szőlő nemesítését újabban jó sikerrel űzi, az utóbbit főleg azóta, mióta a kecskeméti állami szőlő-telep a nemesebb fajszőlők iránt oly élénk érdeklődést kezd kelteni a lakosokban s phylloxerától mentes szőlővesszővel látja el nemcsak őket, hanem lassankint a hegyi szőlők birtokosait is. E szőlőtelepet 1883-ban alapította az állam, mintegy kétszáz hold földet véve át a várostól e czélra. Az akkor még műveletlen, sivár földet hazai és külföldi válogatott szőlőfajokkal ültették be s a telep mellé vinczellér-képző iskolát is állított

Nagykőrös műemlékei

Kovács Gyula: Nagykőrös XVIII. a végén és a XIX. a. első felében épült házai, kúriái. Kny. Nagykőrösi Arany János Társaság évkönyvei. 8-r 14 kép, 46 l. Nagykőrös, 1933

Gyula (1276)

Ó-BUDA
FÖLD-U.61.

A Mineralkal o

Magyarhi

Vonatkozásban a f-ki 3

tárgyban van

dés.: ref. tes

a fonfédes Be

10 embert per

tólag 1000 Ezr

Nagykőrös épületei

Kovács Gyula: Nagykőrös XVIII. század végén és a XIX. század első felében épült házai; kúriái.

Kny. Nagykőrösi Arany János Társaság Évkönyvei
8°, 14K, 11L, Nagykőrös, 1933

Nagykőrösi izr. templom

(Pest om).

Emlitve

Chobotvać

301. l.

Nagykőrösi rk. templom

(Pest vm)

1781-87-ben épült Szent László tiszteletére

1907-ben renoválták.

A régi templom a reformatusoké lett.

Chobotvać

300. l.

Nagykörösi ref. templom

(Pest om)

l.

Chobotvac

299-301 l.

Nagykőrös

István bácsi naptára 1864. (Nagy-Kőrös szabadalmas mező-város multja is jelenje.)

...mis közösség szétszakít-

al szolgált magasabbrendű közmüve-
tja a Bizottságot, hogy Bizalommal
Sajtóhoz, mely a multban tartott e-
egbecsülhetetlen szolgálatokat tett
ös anyagi erői lehetetlenné teszik
sokra vonatkozó közlemények megje-
zesse, és ezért a Müemlékek Orszá-
lezné a mélyen tisztelt Szerkesz-
tájékoztató ismertetést nb. lap-
amint annak idején az egyes előa-
hirdetést és beszámoló jelentést
l közölni méltóztassék.

el

Kerten

elnökhelyettes.

NAGYKŐRÖS

E város ötvöseiről nincs egyéb adatom annál, hogy abban az időtájban, amikor a céheket feloszlatták, két mester működött itt.[1] Egy próbabélyeg alapján azonban, amely e város címeréhez[2] hasonlóan lombos fát tüntet fel, szükségesnek látom, hogy az alábbi tárgyat feltételesen idesorozzam.

Über Goldschmiede dieser Stadt ist nichts außer dem bekannt, daß um jene Zeit, da die Zünfte aufgelöst wurden, zwei Meister tätig waren.[1] Ein Beschauzeichen aber, das so, wie das Wappen dieser Stadt,[2] einen Baum aufweist, veranlasst mich die folgende Arbeit hier einzureihen.

[1] Galgóczy Károly: Pest megye monográfiája, Bp, 1876, ... — [2] Tagány op. cit.

F. sz. *Lf. Nr.*	Próba *Beschau*	Mesterjegy *Meisterzeichen*	Mester — tárgy — tulajdonos — irodalom *Meister — Gegenstand — Eigentümer — Literatur*
1273		? Próbabélyeg. — *Beschauzeichen.* 1817.	

I III 229

Vasárnapi Ujság.

49. szám.

Ötödik évi folyam.

Pest, december 5-én 1858.

A Vasárnapi Ujság hetenként egyszer nagy negyedrétben egy és fél iven jelenik meg. — **Előfizetési dij** julius—decemberig, azaz : 6 hónapra Buda-Pesten **házhoz küldve** vagy **postai uton** a **Politikai Ujdonságokkal** együtt **4 ft. pp.** — Az előfizetés dij a Vasárnapi Ujság kiadó-hivatalához (egyetem-utcza 4. szám) bérmentve utasitandó.

More patrio.

Regényes kóborlások JÓKAI MÓRTÓL.

(Folytatás.)

Ezeket a szép aranybányákat kicsiny hija, hogy jelenleg Rotschild nem birja. Több év előtt valami pictus masculus neve alatt nagy vásárlásokat tett bennük, az a terve volt, hogy valamennyi bánya alá al-tárnákat (Erbstollen) ásat, a mi által azokat természetesen apródonkint mind magáévá tette volna; a gyanura kapott szomszédok azonban addig áskálódtak még ő nálánál is mélyebben, mig egyszer elcsipték egy levelét Déván, a miből kisült, hogy ő a bányatulajdonos s igy kibecsülték onnan ismét; minthogy a Hármas Kistükörben vagyon egy vers, a mi igy végződik : „Mert nekik a bányák mindenütt tilosok!“

Jelenleg megtörtént az, hogy egy ujonnyitott bányát kálvinista pap szentelt föl, tisztelendő Basa István lelkész ur, a mi eddigelé szokatlan esemény. Abban a bányában első hónapban mindjárt akadtak egy huszonöt latos darab aranyra. — Most egy nem rég kapott levelemben veszem azt a tudósitást, hogy azóta ismét leltek egyszerre hatvanöt *font* szabad aranyat; meg is ittak rá a bányászok 200 veder bort (40 akó); *szerencse rá!*

A kamarai bánya-szádtól a regényes Csetátyéig vezető ut, csupa tört kövek torlatain visz keresztül, miket ezer év óta halmoztak egymásra, az egész völgy nem mutat semmi zöldet, még a patakok szélein sem terem semmi fü; a föld, miken a patak átfut, megsárgul, mintha rozsda fogta volna meg. A helység szélén egy illyen csorgónál megálltunk, hogy megitassuk egymást; mire ijedten nyargalt oda egy csoport oláh legény, messzéről kiabálva ránk, hogy ne igyunk abból a vizből, mert az gáliczköves! Lám : pedig öket még a lelkismeret sem vádolhatta volna, ha mi ott mind leiszszuk is magunkat a méreggel; — millyen meszsze esik 48—58-tól.

A halomra hányt köveket még apróbbra porlasztja az idő s illyenkor a tört por közöl kiválnak a ritkaszép kovarczkristályzatok; mintha két nyolczszegü gula volna egymáshoz ragasztva; a hegykristály és amethyst is ugy hever itt, mint a szemét : győzné valaki felszedni.

A nyugati hegy oldalában van a hirhedett Csetátye; nem az a Csetátye Boli, a mit hazai remekirónk Jósika Miklós leirt; az a Hátszegvidéken fekszik, hová esztendöre szándékozunk, ha Isten éltet; hanem a rómaiak által kivájt bányaüreg.

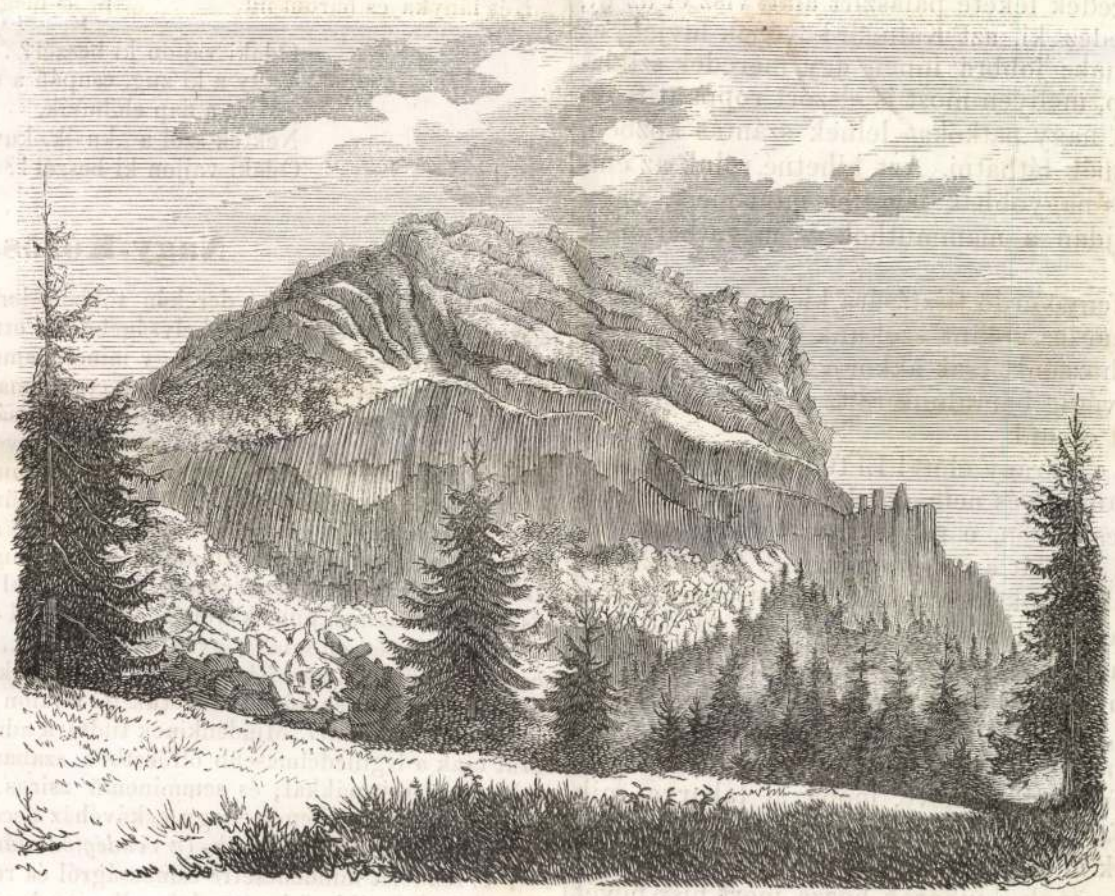

Detonáta.

Egy közelismerésben állott regényirónk, ki fájdalom, hogy több év óta megfosztá irodalmunkat attól a ragyogó tehetségtől, a mit benne a költészet muzsája irodalmunknak adott, nehány héttel elébb járván itten, azt mondá, hogy nem merne e nagyszerü tünemény leirásához fogni.

Valóban engem is ez a lenyomó hatás lepett meg, a mint a Csetátye szük folyosóján át annak belsejébe léptem. Csak az érzést tudom leirni, a mi akkor meghatott, nem a látványt. — Egy nagy óriási beomlott sir az, mellynek fenekén ugy ténfereg az apró emberfajta, egyik kömorzsáról a másikra kapaszkodva bajjal, mint a féreg.

És ez a viszhangos terem, toronymagas falaival, e szédületes sziklapárkányok, e szakgatott falak, vakmerő folyosóikkal, mikből óriási kapuk vezetnek mélyebb üregekbe; a mik még egyszer olly meszsze kanyarognak a hegy gyomrába alá, mint a mennyi e beomlott falak magassága a bejárat szinéig, mind ez nem természet munkája, hanem emberi kezeké. Ezt az egész hegyüreget a római

nóditók ásatták a legyőzött dák nép fiaival; minden szikla, a mi itt szédelegve függ fejünk felett, annak a keserü nyomásnak az emlékjele, minden üreg, melly felénk sötétül, egy örökké nyitott száj, melly azon kinos századokról beszél, mikben Róma a dák nép szivére illyen nehéz köveket rakott; el lehet mondani, hogy a Csetátye ürege egy ollyan sir, mellybe a propraetorok katonái, millióit temették el a dák népnek, a mellybe eltemették annak szellemét, öntudatát, multja emlékeit, és a szegény oláh nép még is románnak nevezi magát, mint a ki a halálát nevezi születésének. Pedig a visszaborzadó természet még csak mohával sem takarta be az égetett sziklákat, miken még most is látszanak a fáradalmas vésü és kalapács nyomai.

. . . . . .

Másnap szép derült idövel, szép, kedves társaságban megindulánk a *világhirü* Detonáta felé. (Lásd a képet.) Lóháton mintegy harmadfél óra járás az Abrudbányához; különben csak ökörszekéren lehet oda jutni, azért hölgyek is lovagolva szokták tenni ez utat.

Bucsumnál (hajdan Tökefalva) térünk félre az országutról, s itt ismét patakok mentében, kallósmalmok között visz a regényes ösvény, miket égerfa csoportozatok kisérnek hosszában, mik a késö ösz daczára is mind sötétzöldek voltak még, pedig a körül fekvö erdök már tarka szint váltottak mindenfelé.

Bucsumot a jó Cserey Mihály, mint kedves otthonát emlegeti még: az erdélyi fejedelmek jó kálvinista székelyekkel telepitették azt meg, kik edénycsinálásra oktaták a vidéket; biz azok mind oláhok most már. Most is szép korsókat kerekitenek, most is ollyan szép szálas legények, deli menyecskék, hanem ök is beolvadtak a körülfogó népfajba; a skerisorai hajdani ref. templomban most is ott van még a kakas, melly mint tudjuk, kálvinista madár, mikor rézböl van. Különben az itteniek most is nemes embereknek tartják magukat, szeretnek neveik után ypsilont ragasztani s egy idö óta kezdenek visszamagyarosodni; mit a hires Makkabéy családnál tapasztaltam, melly a legelökelöbb s egyuttal legszálasabb tagokkal dicsekszik a környékben.

Bucsumon tul egy meredek fekete palaszirt alatt visz el az ut, melly alól kis forrás csergedez ki, azt Kálmán-kövének hivják, az oláhok Tyiatrul Kálmánujnak; jobbra innen egy meredek sziklatetön látszik valami hegylap, mellyen most is elszórt roppant fegyverdarabokat s szokatlanul nagy patkókat lelnek szántás közben, minöket a bucsumi lelkésznél láthatni. Azt hihetné róluk az ember, hogy valaha a lovak is nagyobbak lehettek mint most, vagy pedig, hogy a patkókat hajdan a mammuthok és megatherionok talpaira szokták verni.

A mint egy gyönyörü fenyö erdö tisztására kiérünk, egyszerre élénk tünik a *Detonáta*. Nem lassankint szokunk a látásához, nem látjuk messziről közeledni hozzánk, csak akkor veszszük észre, midön tornáczában állunk és végig bámulunk rajta; és nem találunk szavakat kifejezni azt, a mit érzünk.

Az ember lelke elvész e látvány elött! El tudnék ott reggeltöl estig ülni, és bámulni magam elé és nem gondolkozni semmit, ott járna a lelkem minden egyes kövön, e roppant világoskék oszlopsoron végig; miknek egyik oldalát a nap aranyszinre festi, az egymás fölé hajló bazalt köbálványok csarnokain, miket rétegenkint törděl alább-alább a vihar és az idö.

Ollyan fenségesen emelkedik e természet-alkotta remekmü egyenesen ki a földböl, mint egy óriási templom homlokzata, ezernyi ezer karcsu oszlopával, mikböl ha egy sor letört, mögötte látszik a másik; alant, száz ölnyi távolban elomolva hevernek a legrégibb romok, most már páfránytól benöve, mohával takarva, mik egykor e tündérépület elöfalát képezék.

Valami néma báj ömlik el e képen, napsugárnál, szellötlen derült égnél; de mikor ellátogatnak a viharok hozzá, mert hisz nevét is a vihartól kapta, mikor az éjszakai zivatar fekete eget fest körüle s a lángoló villám megvilágitja e csodás falat, mintha egy óriási orgona állna tüzben, lángban, mellynek rettentö hangcsövei vissza zengik az ég dördülését; egy-egy lesujtott sziklaszál hull alá a völgybe zengö csattanással, letörve a menykőütéstöl, utána ollyan soká reszket a föld! . . . . ollyankor nagyszerü a Detonáta képe.

Az egész bazalt-sziklahegy csaknem egyenlö vastagságu hatszegletü oszlopokból van alkotva, mik a nyugati oldalon ivformára vannak hajolva, mintha boltozatot képeztek volna valaha: a keleti oldalon szédületes lépcsök vezetnek fel az oszlopcsarnok párkányára, honnan fönséges kilátás nyilik a havasok völgyeibe s a közel Detonata Flocosára. Még most is, egy hónappal utóbb, sokszor álmodom erröl a képröl.

E nap további élményeiröl csak annyit szólhatok, hogy rám nézve felejthetlen marad annak emléke, s hogy meg vagyok felöle győződve, miszerint ami nyilatkozataival a szeretetnek szives barátaink ott elhalmoztak, annak nagy része nem az én igénytelen fejemet, hanem az én uramat, a magyar nemzetet illette, kinek hü szolgája lehetni egyedüli öntudott érdemem; erröl pedig minek sokat beszélnünk?

A napot vigan töltöttük, én azt a rosz képet rajzoltam hevenyében, a mihez bizony nagy phantasia kell, hogy valaki elragadtassék általa; délután a hires Makkabéy családfönök is feljött hozzánk: több, hat és fél láb magasságu óriás ifjuval és leánynyal, köztük az elébb emlitett gazdag erdöpásztor leánya is; a fiatalság tánczolt csárdást, oláh tánczot, a komolyabb oláh urak nemzeti bálmost készitének sajátkezüleg számunkra, s este felé a legjobban illustrált kedélylyel poroszkáltunk vissza ismét Abrudbányára.

(Folytatása következik.)

Szegény asszony.

„Anyám, mi zörget odaki!
Az ajtót rázza valaki.“
‚Ne félj, fiam: a szél, a szél;
Nyakunkra jött, a durva tél,
Az zug mogorván odaki.“

Tovább is szólna — nem lehet,
Megfagy ajkán a lehelet,
„Anyám, nagyon hideg van itt!“
Vigasztalná magzatait:
Megfagy ajkán a lehelet.

Két lányka és három fiu:
Bus szivének ötannyi bú.
Gyermekeinek nem örül,
Kik térdelnek ágya körül:
Két lányka és három fiu.

Szegény asszony, sirhatna bár!
De kiapadt könyüje már.
„Anyám anyám, éhes vagyok!“
„Anyám, anyám, oh megfagyok!“
Szegény asszony, sirhatna bár!

Halálmadár mondja: „kuvik!“
Szegény asszony most bucsuzik;
Gyermekeit megáldja, és
Erőt vesz rajt a szenvedés . . .
Halálmadár mondja: „kuvik!“

Megrázzák a holttetemet.
„Anyám, anyám, nyisd föl szemed,
Olly mélyen, kérünk, ne alugy,
Félünk mi: a mécs kialudt.“
S megrázzák a holttetemet.

Odaki vajjon ki beszél? . . .
Vagy a ki zug, csupán a szél?
„Mire a nap előbuvik,
Nektek szól a „kuvik, kuvik!“
Odaki vajjon ki beszél!? . . .

Vida József.

Nagy-Kőrös.

Mult évi oktober hó derekán többen lerándultunk Nagy-R . . re, a szép alföld egyik tiszavidéki helységébe, az ottani birtokosnő szives meghivása következtében szüretre. Hogy minél hamarább czélt érjünk, a gőzzel utazást választottuk, s pár óra mulva, csakhamar Nagy-Kőrösön termettünk, hol a minket tovább szállitandó alkalmatosságok már vártak, mellyeken azonnal behajtattunk a városba, s itt a nagy vendégfogadóba megszállottunk; s mivel a toronyóra a közelgő delet mutatta, elhatároztuk, hogy itt fogunk ebédelni, és délig kissé körültekintgetünk Kőrösön.

Első, a mi figyelmünket magára vonta, azon „*felsőbb rendelet*“ volt, mellyet a vendéglős sajátkezü aláirásával, az ugynevezett kávéházban olvastunk. Azért mondom *ugynevezett*: mert sokkal közelebb áll az egy közönséges bormérőházhoz, mint kávéházhoz; s csakis egyedül egy tekeasztal, melly a terem közepét elfoglalá, gyanittatá velünk, hogy kávéház lehetne az, a hová beléptünk. E kávéházban tehát a következő tartalmu, különben igen czélszerü *felsőbb* rendeletet fedeztük fel a falon:

Felsőbb rendelet. Mindenkinek tudtára adatik ezennel, hogy ezen kávéházat csak a legilledelmesebb öltözetben szabad meglátogatni. Annakokáért senki sáros csizmákkal, és semminemü zsiros szür, guba, vagy bundával bejönni ne merészeljen, nehogy e kávéház becsületében csonkitást szenvedjen. Kelt Nagy-Kőrösön“ stb. (*a vendéglős aláirása*).

E rendelet mindenesetre csinosságról és rendszeretetről tett tanuságot. Szemlénket tovább folytatandók, elhagytuk a vendéglő termét, s a fogadó előtti térre léptünk, honnan a város nagypiaczát környező főbb épületek mindjárt szemünkbe tüntek, és én ellent nem állhattam azon vágyamnak, hogy az előttünk álló ódon reformatus egyházat a kollegiummal, s mellette a szintén sajátságos külsejü városházzal, mint Kőrös városának diszeit, a magamnál levő vázlatkönyvbe le ne rajzoljam.

Mialatt ezt végezném, többen sereglettek körül csupa kiváncsiságból: hogy vajjon mit művelhet ezen ember itt? Végre egy tisztességes polgár ember nagy érdekkel kérdé: vajjon nem a templom tornyát rajzolom-e? — Igenlő válaszomra, egész készséggel ajánlkozott megmagyarázni, a toronyfödél egyes részeinek öl és lábszerinti magasságát, mert ugymond „*ő e torony tetejének mestere.*“ „Nem tetszett olvasni? az ujságba is kitették, hogy én ezt

a tornyot minden állás nélkül készitettem el?“ „De igen, — mondám — hallottuk szép hirét, s ha jól emlékezem, becsületes neve : *Fitos*, nemde?“ „Igenis uram, én vagyok az. Épen augu-ztus 1-je volt, mikor felillesztettem a három akós gombot, a csillaggal és kakassal, azután tizenkét köszöntőt mondtam el onnan felülről, és annyi pohár bort ittam ki.“ Azon férfiu volt ez, ki a Vasárnapi Ujságban (mult évi 34-ik szám) mint olly ügyességű ember volt ajánlva, ki, miután állás nélkül dolgozik, épen fele árral olcsóbban javitja ki a tornyokat, mint más.

Készen levén rajzommal, miután megköszöntem magyarázatát, bucsut vevék az érdemes ácsmestertől, azon igéretem mellett, hogy e rajzot is átadom a Vasárnapi Ujság szerkesztőségének, hogy lássa a nagy közönség is, annak a toronynak a formáját, mellyet Fitos uram minden állvány nélkül fedett be.

Ezek után egyik barátommal valódi kegyelettel indultunk azon kollegiumot megszemlélni, mellynek tanári kara annyi, hazaszerte jelesül ismert egyént foglal magában. Azonban közölök egyedül L. Lászlót valék szerencsés személyesen ismerni, kinek utolsó Pesten léte alkalmával megigérém, hogy ha egyszer utam Kőrösön keresztül visz, őt fölkeresni el nem mulasztom. Kerestük, de mivel ő nem volt már jelen a kollegiumban, a tanár urak egyike szives volt az iskola egy kis polgárának meghagyni, hogy vezessen L. ur lakására. Kis utmutatónk vezetett tehát Kőrös tömkelegszerű utcáin keresztül-kasul, szándékosan a legtekervényesebb utakat választva, mint később megtudtuk. Alig birtuk e tévutra vezetés valódi okát felfogni; meglehet, hogy a kis polgár igy az utmutatással akarta inkább tölteni idejét, a praelectio helyett. No de se baj! e kis fáradságért bőven meg lettünk jutalmazva L. ur szives fogadása által, s legalább igy alkalmunk is volt, e nevezetes alföldi várost bővebben megismerni. Itt meg kell vallanom, hogy igen nagy volt csalódásom, midőn hazánk ez egyik igen régi városában, az ószerűség jellemét magukon hordó háztömegek helyett, csak épen ollyan ujszerű, magyar jellemű, s legtöbbnyire szalma vagy náddal fedett házakat találtam, mint akármelly más, ujabban alapult alföldi városokban. — Csak itt ott látni egy-egy ujabb modorban épült csinos földszinti épületet. Általában még az alföldön sehogy sem kedvelik a lakások egymásfeletti elhelyezését, az egy, két vagy több emeletes házakat értem, minek oka részint abban keresendő : mivel nincs elég kőanyag a nagyobb házak épitéséhez, ámbár ezen a téglaégetéssel segiteni lehetne; részint: mivel az egyes városok roppant határokkal birván, nem gondolnak azon térrel, mellyet alacsony házaik elfoglalnak. És innen van, hogy némelly alföldi városaink gyakran nagyobb terjedelmüek, mint három vagy négyszer annyi lakossággal biró felföldi város.

A régi református egyház körüli kőrösfák, eszünkbe juttaták *Balla* Gergely, a Nagy-Kőrösi krónika *) irójának azon igen valószinü állitását, hogy e város a hajdan itt létezett kőrösfa-erdőtől nyerte nevezetét. Ugyanis a nevezett iró igy irja le Kőrös alapitását :

„Árpád minekutánna Svatuplugust kiüzte, elfoglalván az egész országot, magának lakóhelyet keresett Székesfehérvár körül, de ott tetszése szerint nem találván, a Dunán általjött, és a Duna s Tisza folyóvizek közt is a sok vizek miatt kedve szerint nehezen talált : hanem a Tisza vize mellett kies partos helyen, az hol most Álpár nevü falu vagyon, Kőrös városától három mérföld, telepedett meg, ott csináltatván magának lakozásra szükséges várat, és házakat. Ezt látván a többi magyarok is, az országban elszéledtek, és kapitányaiknak igazgatása alatt magoknak és házuk népének megtelepedésére falukat és városokat formáltanak : a honnan ennek a földnek a megkémlelésére sokan közüllök kijövén, ez a része a hol most a város fekszik, teljes levén vizekkel és erdőkkel, a nevezett Scythák által formáltatott egy falu, melly scythiai nyelven neveztetett általok *Ents*-nek. Annakutánna Árpád fejedelemtől számosabban a Scythák kijárván Entsre, örvendezték az ott lehető lakásokat, és hamar időn többesedvén, a lakosok feleségeiknek és gyermekeiknek nagyobb bátorságot kivánván szerezni, sokan a későbben jövő emberek közől a *kőrösfákkal* teljes erdőkben csináltanak maguknak gunyhókat és házakat, *a hol mostanában a templom, városháza, és több partos helyek vagynak*, azokon lett megtelepedések, mellyért is a helység annakutánna *Kőrösnek* neveztetett. Ezen általok megszállott helységnek és városnak örök emlékezetül czimert adott, egy kőrösfának formáját, mellyet mind e mainapiglan tart. Illyen módon Kőrös városa megépült, Ents pedig elpusztult, hanem egy ivó kutjok megmaradott, mellyet mind e mai napig is Entsi kutnak hivnak, és a városnak nagy része ivó vizet onnan hord magának.“

Az emlitett krónikából olvassuk, hogy szent István megkereszteltetése és trónra lépte után a kőrösiek is áttértek a keresztyén vallásra, és azon királyi parancs következtében, melly — kivált olly helyeken, hol már a lakosok megszaporodtak, — templomokat épittetni rendelt : épitették a kőrösiek is ezt a templomot tornyával együtt, melly még most is fenn áll. A templom nem volt ugyan ollyan nagy mint jelenleg, de tornya akkori állapotjában és magasságában mindezideig megmaradt. A városon kivül is, az akkori idő állapotja ugy hozván magával, egyes kis kőépületek voltak, mellyekben — az utazó emberek kedvéért, az isteni tisztelet mindennapi gyakorlására, — szent képek voltanak.

Ezen katholika vallásban több századig csendes békében éltek a kőrösiek, egész addig, mig bekövetkezett a reformatio időszaka. Csakhamar akadtak ennek hivei Magyar- és Erdélyországban is, és jólehet eleinte a legnagyobb szigorral üldözték őket, mégis mindig több követőre talált; végre a Ferdinánd király és Zápolya János közötti villongásban, már annyira szaporodtak Luther és Kálvin hivei, hogy senki nem birta őket többé megakadályozni. Pest megyében Kálmáncsehi Sánta Márton tanitotta az uj vallást.

Nagy-Kőrös város lakosságának is nagyobb része befogadta az uj vallástant, és csak egy része maradt a régi vallás mellett. A templomba teendő isteni szolgálat iránt egymással vetélkedvén, a reformatusok is az kivánták, hogy ott tarthassák meg saját istentiszteletüket, végre annyira ment a dolog, hogy a templomot *ketté osztották*, és elrekesztették, ugy hogy mindkét gyülekezet papja, a templom két külön részében egyszerre tanithatta a népet. De még ez sem szünteté meg a viszálkodásokat, hanem szüntelen a felett czivakodtak, hogy mellyik félt illeti inkább a jog, az *egész* templomot birni, és ebben azután annyira jöttek, hogy vasvillák, és dorongokkal is rohantak egymásra. Végre a sok egyenetlenkedés, gyülölködés avval végződött, hogy megértvén egymást, *mindnyájan a ref. vallásra tértek át*, a templomon többet nem czivakodtak, hanem mivel egy vallást követtek, megbékültek és egymást szerető atyafiakká váltak. Azóta a vallás dolgában folyvást békességben élnek, s jóságos cselekedetekben gyakorolják magukat.

Akkor időről rendtartásukról igy ir az emlitett iró : „A tanácsbeliek Kőrösön abban az időben mind szakálas emberek voltak, jó értelméjü öreg emberekből állottak, midőn a tanácsházba összegyültek, szokás volt, hogy mind fehér köpönyeg forma ruhában jelentek meg a gyülekezet előtt. Ha valaki a lakosok közül büntetésre méltónak itéltetett, azt ponyvába takargatták és mindenik tanácsbeli személy, a biró után, egyet csapott a bünösön. Ha valakit lopás, vagy paráznaságról vádoltak, annak a predicator beleegyezésével ekklézsia-követést szahtak büntetésül, és csak egy kötél széna ellopásáért is ekklézsiát kellett követni.“ — Az *ekklézsia-követés* pedig abból állott, hogy a bünöst a templomban fekete székre ültették, s fekete posztóval takarták el. Isteni tisztelet végeztével a pap elolvasta előtte bünét és bünbánatát, mellyet az utánna tartozott mondani. — Csak a dohányzásért kellett rabságot szenvedni. Minden legkisebb vétket annál is inkább megbüntettek, hogy kegyes embereknek találtassanak, és igy jámbor és istenfélő emberek voltak a kőrösi lakosok, nemkülönben a tanácsbeli személyek.

Midőn a hatalmas Szolimán 1541-ben Budát környékével elfoglalta, Nagy-Kőrös városa is török uralom alá jutott. Alig volt akkor város vagy helység, melly különösen a portyázó török seregektől sokat ne szenvedett volna, de voltak számos ollyanok is, mellyek végpusztulásra is jutottak, Kőrös város lakosai is megsokalván az ellenség folytonos zaklatásait, igen sokan elhagyták a várost és biztosabb helyre költöztek. Azonban megtudván a város ezen elpusztulását Ali budai basa, egy szabadalmat adott nekik, mellynek értelme szerint, ha az országból akárhonnan jönnének jobbágyok Kőrösre lakni, őket senki ki ne üzhesse, hanem a város mint a császár birtoka, hadd épüljön és gyarapodjék jobban jobban.

De ezután is többször kaptak a kőrösiek a törököktől szabadalmakat, és pártfogó leveleket, miket látván a nép, seregestől jött ide lakni, és az elvándorlottak nagyobb része is visszatért.

Történt azonban többször, hogy a török katonák a kőrösieket minden szabadalmaik daczára is sokkal jobban sanyargatták az adó és más fizetéseikben, mintsem kellett volna, a miért a kőrösiek több izben küldöttek panaszló leveleket a budai basához, sőt még a török császárhoz is Konstantinápolyba, mellyekre mindig nagy kegy- és pártfogólevelek érkeztek. Igy 1614-ben is egy császári pártfogólevél érkezett, mellyben a császár kijelenté abbeli kivánatát, hogy mivel a kőrösi föld igen salétromos, azért a lakosok éjjel nappal főzzenek számára salétromot. — Hogy mennyire pártolták Kőrös városát a törökök, meggyőződünk Balla Gergely következő szavaiból : „Meg kell vallani, hogy Kőrös városát ugy kivánta a török porta oltalmazni, hogy annak a városnak népét, jószágát, marháját sem török, sem tatár, ne bántsa és meg ne kárositsa, arrul protektionális leveleket adott a városnak török nyelven.“

1638-ban, Oláh Mihály birósága alatt öntetett a nagytoronyban levő második harang, a város költségén Eperjesen. 1650-ben a város templomát némi avultságából ujitani akarván, deszkát és zsindelyt Szeredről hozatott.

1670-ben épittetett a város egy vigyázó tornyot, a piacz közepén egészen fából, hogy éjjel nappal házuk népére, és jószágaikra jobban vigyázhassanak, s bármi csekély dolgot is a tanácsnak bejelentsenek. E jó szokás még mai napig is megvan. Ez a régi fatorony romlásnak indult, a nemes tanács épittetett tehát egy másikat 1752-ben, mellynek alsó fele kőből, felső pedig fából volt.

1686-ik évben, Buda visszafoglalása után Nagy-Kőrös is megszabadult a 145 évig tartó török járom alól. Azonban mivel még nem volt az egész országból kiüzve a török, attól tartottak, ha Szegedről, Aradról, vagy más helyekről, mik még birtokukban voltak, ki találna ütni, semmi módon meg nem gátolhatnák. Annakokáért mind a kecskemétiek, mind a kőrösiek a templom körül, nagy és mély árokkal sánczforma keritést készitettek, s az utóbbiak kelet és nyugatról, kapukat csináltak felvonó-hidakkal; ugyszintén az egész várost is árokkal vették körül, mellyen négy kaput hagytak, u. m. keletről a szolnoki, délről a kecskeméti, nyugotról a budai kaput, északról pedig a czeglédit, és mindnyáját erős őrséggel látták el, szigoruan meghagyván nekik, hogy idegeneket engedelem nélkül be ne bocsássanak.

Ez időtől fogva korunkig számos kisebb nagyobb bajokon és csapásokon ment Kőrös városa is keresztül, mellyek között az 1739-iki dögvész (pestis) volt a legiszonyatosabb, melly a város lakosságát ismét igen megfogyasztotta.

A jelenlegi ref. főiskola már a XVII. század első felében igen virágzó

*

*) Kiadták : Szabó Károly és Szilágyi Sándor N.-Kőrösön 1856.

Nagy-Körös

…a volt, bizonyitja ezt ezen intézet régi jegyzőkönyve is, hol az iskolai …rvények alá irt ifjak névsora, rectoraik és senioraik neveinek feljegyzése mellett, 1638-tól kezdve az ujabb időkig olvasható. A tanitó-képezde is szép hirnek örvend itt, s evvel összeköttetésben áll egy kis példány-gazdaintézet saját felügyelő alatt. Van itt ezenkivül négy ref. leány, egy rom. kath. nemzeti s egy izraelita iskola.

Népessége a Pest megye által 1850-ben kiadott hivatalos táblázatban 21,006 lélekre tétetik, kik közől 20,141 magyar, 840 zsidó, 25 göröghitü. Vallásra nézve mintegy 1200 rom. kath. és 840 hébert kivéve mindnyájan reformatusok.

Legnevezetesebb épületei: a képünkön is látható régi ref. egyház, kollegium és városháza, nemkülönben a városon kivül levő 9000 □ ölet elfoglaló lovaskaszárnya. Tősgyökeres, erőteljes tiszta magyar faju lakosai a roppant terjedelmü jó határon, a föld és szőlőmivelést ugyszintén a marhatenyésztést szép sikerrel üzik. *Zombory Gusztáv.*

Vilmos, Poroszország régens herczege.

Egy szomszéd nagy és mivelt állam trónja üresedésbe jött; a király beteg s az államügyek vezetésére képtelen lön; helyét, az ország törvényeinek értelmében, egy régens herczeg foglalá el, a beteg király testvéröcscse, kinek egyéniségéhez az ország különböző pártjai között különböző vágyak és remények csatlakoztak.

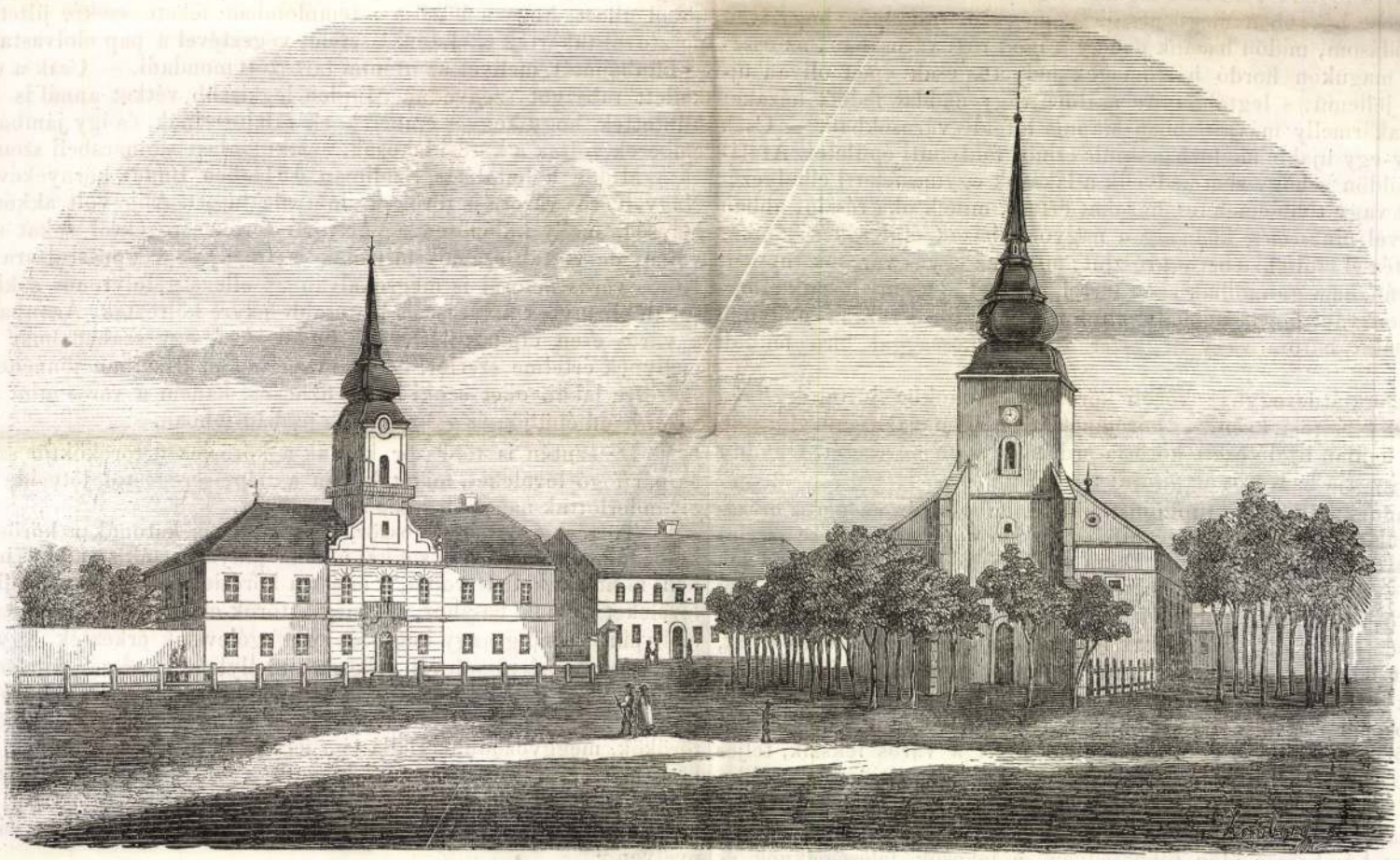

Nagy-Körös főpiacza.

E férfiu jellemének ismertetéséhez járulunk mi is nehány adattal. — *Vilmos*, porosz kir. herczeg, született 1797-ben mártius 22-kén, és igy most 61 éves. Gyermek korában igen gyenge testalkatu s beteges volt. Ez okból nagy gonddal vezetett neveltetése közben tanitóinak vigyázni kellett, nehogy tulterheljék tanulmányokkal. Midőn ifjuvá lett, hajlamai a katonai pályára vezették; a hadseregbe lépett s testvérbátyját, a királyt, mint első porosz alattvaló szolgálta.

1829-ben, harminczkét éves korában, nőül vette *Luiza Ausztát*, a weimari herczeg leányát, ki szépségével és magas miveltségével a berlini körökben mindenkit elhomályositott. A szellemdus nő Weimárból, a német Athénből származott, melly ma is, de kivált a közel multban, midőn még Schiller és Goethe éltek ott, fejedelmi bőkezüséggel és kegyekkel elárasztva, központja volt a német tudományosságnak.

A herczeg többféle hivatalt viselt. Legelsőbb Vesztfália helytartója s katonai kormányzója volt; később ugyanezen minőségben a Rajnai tartományokban, azután Pomerániában vállalt alkalmazást.

Midőn a király 1847-ben a rendi gyüléseket egyesiteni s Berlinbe összehivni elhatározta, Vilmos azon véleményt táplálta magában, hogy az alkotmányosság Németországban lehetlenség. — Hasonló nézetei miatt a herczeget Poroszországban, mint minden ujitás és szabadelvüség ellenét tekintették. Ez okból királyi bátyjának elhibázott lépésül tulajdonitják, hogy a viharos 1848-ban mártius 18-án, őt a hadsereg élére állitá. Ennek folytán a herczeg olly nagy mértékben népszerütlenné lett, miszerint szükséges volt, hogy Poroszországból egyidőre eltávozzék.

Távolléte alatt Poroszország nagy változáson ment át; az alkotmányosság némi szinét öltötte fel. Az országgyülésre választások történtek, s Pomerániában Wirsitz kerület, Vilmos herczeget választá képviselőjének.

Az egész ország figyelme rajta csüggött; mindenki várta, mit fog most a herczeg tenni. Közhelyen és magánkörben egyaránt e kérdés felett vitatkoztak. A herczeg haza jött Londonból. Ez fölbátoritá az országgyülést, s mivel a herczeg e lépéséből s magán uton szárnyaló hirek után remélni lehetett, hogy a megválasztást elfogadja: ez okból a junius 4-ki ülésben Camphausen minisztert a herczeg végett kérdőre vették, s mindjárt inditványba hozák, hogy a gyülés a herczeget képviselői székének elfogadására felszólitsa! s ez inditvány mellé ollyforma képet öltöttek, mellyből az ország lássa, miszerint, ha a herczeg a felszólitásnak vonakodik engedni, el vannak határozva, a tárgyat komolyan megvitatni.

Vilmos herczeg azonban elrontotta a gyülés ez ártatlan örömét; mert közvetlen az inditvány után megnyiltak a gyülésterem ajtai, Vilmos herczeg diszöltözetben megjelent a gyülés előtt s az alkotmányos esküt, mint követ, minden kifogás nélkül letette.

A herczeg e tette meglepte az egész országot. Az alkotmányos, sőt a tulsó párt is, nagy reményeket csatolt személyéhez. Elfeledték multját s ez időtől népszerüvé lett — mindamellett, hogy a közélettől egészen visszavonult, az ülésekre nem járt el, s a kormány politikai viszonyaiba nem avatkozott, sőt még 1849-ben átvevé azon hadsereg parancsnokságát, melly Bádenbe vonult az ottani fölkelés elnyomására.

A hadjárat után a herczeg, mint a Rajnai tartományok katonai kormányzója, Koblenz városba vonult, s ott maradt a legutóbbi időkig, midőn testvérbátyja, a gyermektelen király, betegsége miatt őt először ideiglenesen, legujabban pedig véglegesen a kormány vezetésére meghivta.

Egész Poroszország, s benne minden politikai párt, sőt a külföld is, legkivált pedig az angol sajtó, tőle nagy változtatásokat, ujitásokat várt az ország alkotmányában, igazgatásában és a porosz királyi ház eddigi politikájában, annálinkább, mert időközben fia az angol királyi házból vevén nőt, e házasságtól legalább annyi

Vas. Ujs. 1864.

Az idő derült vala. Liptó ege augusztusban ily tisztán, ritkán mosolyog, mert ki ne tudná, hogy ott ez idő tájban a havasokon örök ködök s gyakran már hófelhők is jelentkeznek, melyek a megye szelidebb egére is becsapnak. Most felhőt látni sem lehetett, most a magyar Szibéria Egyiptommal látszott kezet fogni.

Éjfél utáni két óra volt. Mély csend uralkodott az éji homályban; az ég csillagai mintegy büszkék arra, hogy kóválygó köd nem rabolja szelid fényöket, vidámon ragyogának le reánk. Liptó havasai, melyek gyakran a vastag felhőkben elveszve, az eget látszanak a földhöz kapcsolni, most apró halmocskák valának azon végtelen láthatárban, melyet szemeinkkel mértünk. — Mig azonban ily magas képzetekben merengtünk, majd pedig vig népdalainkkal élénkitettük a csendes magányt, im felbukkan előttünk egy a Kriván lábára dülő fenyves erdő, hol, mivel alkalmasabb helyet a nap feljötte megnézéséhez nem könnyen találhattunk volna, megállapodtunk.

Az alatt a Kriván keleti részén gyenge fehér szin vonult az égboltozatra, mely mindig magasbra emelkedett, s az előtte ragyogó csillagokat elnyelni látszott; ezt vereses-sárga árnyékzat követte, csakhamar kisérve egy nagy tűzkarikától, mely mintha a hegy gyomrából szállt volna ki, magasztos alakot képezett, s minél magasbra emelkedett, annál inkább vesztett nagyságából és tűz-színéből, mig végre fehéres fényre derülvén, rogyogni kezdett, sugárait hatalmasan lövelte a légüregbe, s a földet jóltevő melegségével uj életre varázsolta. A nap felkeltét élveztük. Janót (ugy hivták vezetőnket), ezen fenséges tünemény nem igézte meg, mert ő hátat fordítva annak, inkább a pálinkás korsót sanyargatta. Most már ideje volt tovább menni. Félóra mulva a Kriván alá értünk, de mivel talpát sürü fenyőszálak fedik, nem láthattuk. Vezetőnk csakhamar rátalált a jó utra, s miután hegynek fel a tekervényes uton fél óránál tovább haladtunk volna, kiértünk az erdőből, s csak most tünt szemünkbe azon iszonyu hegytest, melynek kopár hátán a csucsra juthatás végett megkettőztetett erővel gyalogoltunk. Janó most több jelét adá eszének, s az erdő szélén egy hajdani aranybánya romjaira figyelmeztetett. — A bánya nyilását az idő viharai annyira behorpasztották, hogy további vizsgálat végett beleereszkedni lehetetlen volt.

Majd végig néztük az előttünk tekervényesen felnyuló utat, melynek fehérsége itt-ott annyival inkább kitünt, mivel a hegyhát többi részét sürübben fedő moh s apró henyefenyő, valamint a hanga, afonya s kövi náspoly vegyülete különféle zöld szint játszott. Innen rövid idő mulva felértünk az első *nyeregre* (Brjéhiba). Itt borzadtunk vissza először azon hosszan elnyuló mély völgytől, melynek csendét csak a Béla-patak csergése zavarja, itt tünt szemünkbe azon északi hegysor, mely részint Galicziába csap be, részint pedig a Kriványtól Szepes-megye felé irányul. Alig ballagunk innen a jó uton kedves enyelgések közt egy óráig, a *gömbre* (Kopa) értünk, mely a Középtenger felett 5316′ fekszik. Nehány év előtt még itt több kunyhó volt, de a pusztulás martaléka lett, egyet kivéve, mely csak azokért látszik még most is épen állni, kiket vagy a villámok és eső zápora, vagy pedig a sötét éj lep meg itt. Alattunk hosszan nyult el a *vázteczi* völgy, felettünk keletre sziklaorom, északra a Kriván csucsa büszkélkedett. Liptón már végig láthatánk. A kunyhó állásától északra kanyarult utunk; kevés pihenés után uj erőt nyerénk a menésre s már a második nyeregnek tartottunk, midőn egy zergenyájt pillantánk meg. A félénk állatok bennünket sejtve nagy ugrásokban száguldottak a közel mélységbe s a néma sziklák közt csak a nyomaik alatt megmozdult kövecskék pattogása hallatszott

De mielőtt még a második hegynyereg élére jutottunk volna, mely után már nyomban a Kriváncsucs következik, ujabb várva várt pihenés végett egy az ut mellett csergő forrásnál kelle keresnünk enyhet. Bágyadtságunk csakhamar fiatal hévvé vált, s hosszabb pihenés után a második nyerget, mely a Középtenger felett 6023′-ra emelkedik, azon eltökéléssel leptük el, hogy onnét minden további késedelem nélkül a Kriváncsucsra fogunk felmászni. De van-e sziv, melyet a hegynyereg élénél borzasztón lenyuló völgy, az ugy nevezett *utálatos csatorna* (Skaredy zsleb) vissza ne tartóztatna, van-e érzés, mely meg ne borzadna azon irtóztató kopár sziklák látására, melyek a Krivánfok nyugati oldalát képezve majd menetes, majd meredek kőfalként sok száz lábnyira hosszan nyulnak le a völgy fenekére és az alanti zöld pázsitokat vagy gyenge fákat szüntelen lerohanással s örök sirral fenyegetik. Az utálatos csatorna északi részét a már felebb érintett hegysor határozza, de a mely itt már magasbb tornyosodásban mutatkozik. A mindenható természet talán hizelkedni akarván a sziklavilágnak, ennek alját veres fenyőszálakkal ékesitetette fel, melyeket mintha szántóföldek volnának, mintegy holdszámra darabolt fel.

Ezen borzasztó szépségeken gyönyörködvén egy ideig, jó utunkról, melyen eddig lovagolni is lehet, lemondtunk, s már most egymásra halmozott töretlen nagy gránitkövek állottak előttünk. Fél óra alig mult s alig kezdtünk ujra izzadni, midőn kénytelenek valánk kézzel lábbal egyformán dolgozni, egy szikladarabról a másikra lépni s szemmel előre kimérni, hogy melyik kőbe kapaszkodhassunk meg, hova tehessük le lábainkat legbiztosabban. Janó azonban mint vezér többször kivezet bennünket a hegyszélre, mert ugymond: „itt uraim az ut, csak erre tessék jönni.“ Sarkunk alatt több száz lábnyi mélység tátogatta száját, csupa szem-fül voltunk. Erős kézzel ragadtuk meg a pokolmélységre hajló sziklákat; markaink a megerőtetéstől sajogni kezdének, sőt az éles kövek karmolásai vért is eresztének rajtok. De a legveszélyesb hely most következett. Szintén a tágas üreg mellett egy hosszában elnyuló lapos kőre jutottunk, ismét sarkunk alatt balról a sötét mélység, jobbról mintegy másfélölnyire magas szikladarabok, melyekbe kapaszkodánk, s előttünk egymásra halmozott nagy kövek, melyekre fel kellett másznunk. Janó megragad egy követ, lábát a szirtnek szögezi, s testét szerencsésen veti fel a már bátorságos helyre, hasra fekszik, kezen fogja egyik társunkat s egy erős rántással felsegiti a kőhalomra. Igy szabadit meg bennünket egyenkint azon rettenetes helytől, melyre hideg borzadás nélkül visszaemlékezni sem lehet. Janónknak most erősen meghagytuk, hogy többé életünket ne koczkáztassa; ő csak mosolygott, s ismét csak azt mondá: „ne féljenek!“ Végre sok viszály s szakadatlan verejtékzés után csakugyan felértünk a Kriváncsucsra.

Ha az embert egyszerre két egyforma szükség vagy vágy rohanja meg, rendszerint nehezen határozza el magát, melyiknek tegyen először eleget. Mi is alig tudtuk, vajjon fáradságunkat heverjük-e ki előbb, vagy azonnal a vidék bámulásába bocsátkozzunk. Mindenfelől érdekes tárgyak néztek reánk, s egyszerre varázserővel köték le figyelmünket. Állásunk most 7913′ volt a tenger felett; előttünk mintegy 30 ölnyi hosszu s néhol 2 ölnyi széles tér nyulik el. Liptó-, Szepesmegye s Galiczia némely városa tornyai fehérlének a távolban, északra a magas Tátra kopár sziklasora áll előttünk, melyet a Krivántól irtóztató mélység különöz el, délkeleten fekszik egy mély völgyben a *zöld tó*, melyből a fehér Vág fakad, s északra a koprovai völgyben a két *terianszkoi tó*. Az elsőben s a délkeletre ettől fekvő *csorbai tóban* gyönyörüen tükrözi magát a nap. Ha a csúcs északi vagy nyugati szélére lépek, lehetetlen vissza nem borzadnom a sötétképü mélységtől, le kell tehát feküdnöm, s igy bátran nézek le a meredt sziklafalon; üregeket, hegynyilásokat látok; ezekben örökös hó fekszik. A holtak országa némább nem lehet, mint most a Krivántető; a mélység csendét is csak a Béla patak csergeté s a zergék füttyei zavarják. A növényországnak itt még hét képviselője van, u. m. a havasi aranyvirág, bérczi csengetyüke, havasi kappanos apró kankalin szörlevelü üszögös, hüvelyes álszirom, s a hegyi cziklász, melyek azonban csupán a nedves légből nyerik szükséges táplálékukat, miután gyökereik egy része csupasz, s csak félig van kődarabokkal fedve. Még egy pillantást tettem a körvidékre s aztán bucsut vettem a tetőtől. Sok baj után bágyadtan érkeztünk vissza késő este a belanszkói pusztába. *Szontagh Miklós.*

A tűzoltás Nagy-Kőrösön.

Nagy-Kőrös városban 3225 ház van; gazdasági épület még több, mintegy $^2/_3$ része nádés zsup-tetőre. A várost 1826-ban nagy tüzvész érte: ez idő óta folyvást rendezik, de csak alkalmilag, és ezért vannak még zugok, kis udvarok, mind annyi tűzfészkek. Történik is e nagy városban (melynek területe, 1600 □ ölével, 846 hold 406 □ öl) több tűzeset, de emberélet, jelentékenyebb házi ingóság, a mondott hosszu idő óta sem esett áldozatul. Legtöbbször a kigyuladt épülettető elhamvadásával vége a veszélynek. Igen! a vészharang kondulására talpon van a lakos; vödörrel, fejszével, vasvillával, siet a helyszinére, ott ügyesen működik, mintha rendezett tűzoltó társaság volna. A *fejszések* a tetőt bontják, a *vödrösök* egy része a fecskendőket látja el vizzel, más része, a *vellások* által eltakaritott üszköket locsolja; az eszköznélküliek a vizipuskánál segitnek és a szomszéd háztetőket lepik el. — És az itteni bátor tűzoltók közt leginkább kitünik három férfiu, kiknek neve: *Villám, Suba, Bujdosó.* Ők a legveszélyesebb ponton segitnek; ott látjuk őket a lángok közt; ha az ajtón be nem juthatnak, rést vágnak az ablakon, a fal bármely védettebb részén, de benn szorult embertársukat megszabaditják. Midőn az izsáki megdöbbentő tűzesetnél bennégettekről hallottak, könyekre fakadtak e vasemberek, hogy segélyt nem nyujthattak. Legközelebb a gőzmalom nagyszerü leégésénél jelentékeny szolgálatot tettek.

Nagy hatással van a tűz meggátlására a város éber intézkedése is. Tart ugyanis két toronyőrt, kik éjjel nappal — 3 óránkint felváltva — a városház torony kerületén őrködnek; szolgálatukat ellenőrzi a negyedórai sipolás. Van 7 vizipuska, ezek minden pillanatban használhatók. Különösen szeles időben az udvaron sorba állittatnak, megpróbáltatnak; a város 8 lova szerszámban áll; a hadnagyok utczáról utczára figyelmeztetik a lakost, hogy edényekbe vizet meressenek. A harangozók egyike készen áll a toronykulcscsal. A kéményseprő figyel, mert kötelessége neki is, a vész helyén szolgálatot tenni csáklyával.

Tűzesetben a toronyőr csendit, mire az öreg harangok tolmácsolják a vészt; éjjel lámpával, nappal lobogóval jelöltetik a tűz helyszine a toronyból. A vészhelyén megjelen a rendőrkapitány a szolgai személyzettel rendfenntartás, egyéb intézkedés végett, s már a helyszinén megkezdi a tűzeseti vizsgálatot — folytatva jelentést tesz a hatóságnak a tapasztaltakról. Kijelöli a vizfecskendővel először megérkezett kocsist, kinek mindannyiszor 2 frt. ösztöndij adatik; — megnevezi a kitünő egyéneket, — és ez itt rendesen az emlitett három férfiu. Ezek is kapnak pénzt, hatósági elismervényt jutalmul, megsérült ruhájuk is megtérittetik.

Hozzájárul még a tűzesetek gátlásához az is: hogy takarmányt udvarokra, házi kertekbe rakni meg nem engedtetik; — takarmányhelyül 8. ugy nevezett „muszájj“-kert van a város környékén, — honnét kisebb mennyiségben láthatja el a lakos benn telelő jószágát.

A kéményeket rendesen kotorják s ha a kéményseprő hibás kéményt fedez fel, azt vagy ki kell azonnal javitani, — vagy a rendőrség megsemmisiti.

Ily intézkedés, a lakosság ébersége, s bátor tevékenysége mennyi be nem látható szerencsétlenséget, s kárt eltávolit! — Valóban követésre méltó intézkedések! *N. J.*

Egyveleg.

** *(Kinek a méhe rajzott, s kit illet a raj?)* Az egymás szomszédságában lakó méhesgazdák közt gyakran támad versengés a felett, kinek a méhe rajzott, s kit illet a raj? A szakértetlenség, sok versengésre adott már okot, pedig a méhek maguk is eldöntik a pört, sokkal hamarább, mint sok szakértetlen biró. Mikor t. i. a méhraj be van fogva, még azon nap, vagy legfölebb másnap reggel, nap fölkelte előtt, a kézkedő, vagy pörös gazdák jelenlétében — egy kés-pengéjü forgács, vagy tollszál segitségével — a rajból egy alma, vagy dió nagyságu csomó méhet ki kell venni, egy kis fa-, vagy bádog szelenczébe zárni. Ez benn tartandó azon nap estig, melyen a méhek rajzottak; s midőn a munkára járt méhek mind hazatakarodnak, és igy napszállta után, vagy másnap korán, napkelte előtt, egy csipetnyi montliszttel vagy krétaporral meg kell hinteni a bezárt méheket, s ekkor a méhkert közepén szabad szárnyokra bocsátva, mind azon anyakasra fognak szállani, a mely őket eresztette, s igy világosan tanuskodnak a méhek arról: kinek a méhe rajzott, s kit illet a raj? — Ezt mint erefelfedezést közli: *Szikszay József,* domahidai deti lelkész.

** *(Oroszlánbőrbe öltözött kutya.)* Bécs környékén egy faluban több vadállatot mutogattak, melyek megszeliditését a nép nagyon bámulta. Egyszerre az oroszlán csak elkezd ugatni, s kisült, hogy az oroszlán nem egyéb, mint oroszlánbőrbe varrt nagy szelindek.

TÁRHÁZ.

Előfizetési fölhivás

a

VASÁRNAPI UJSÁG

és

Politikai Ujdonságok

1864. oktober—deczemberi folyamára.

Előfizetési föltételek:

Postán küldve, vagy Buda-Pesten házhoz hordva:

Évnegyedre: Mind a két lapra . . . . . **2 ft. 50 kr.**
„ Csupán a Vasárnapi Ujságra **1 „ 50 „**
„ „ a Pol. Ujdonságokra **1 „ 50 „**
Félévre, azaz oktober—márcziusra 1864—65 mind a két lapra . . . . . **5 „ — „**
Félévre: Csupán a Vasárnapi Ujságra szintén ugyanazon időre . . . . . **3 „ — „**
Félévre: Csupán a Politikai Ujdonságokra oktober—márcziusra . . . . . **3 „ — „**

☛ Gyüjtőinknek tiz előfizetett példányra egy tisztelet-példánynyal szolgálunk. — A pénzes levelek bérmentes küldése kéretik.

☛ A hirdetések dijai a legolcsóbban számittatnak.

A Vasárn. Ujság és Polit. Ujdonságok kiadó-hivatala.

(Pest, egyetem-utcza 4-ik szám alatt.)

Irodalom és művészet.

** *(Uj regények.)* A mulatságos olvasmányokat kedvelő közönség bizonyosan örömmel veszi a hirt, hogy *P.-Szathmáry* Károly ismert szép tollu regényirónktól egy uj két kötetes történeti regény jelent meg: „*A kosztolányi hölgyek*“ czim alatt. Kiadója Stein János, Kolozsvártt; ára 2 ft. — *Abonyi* Lajosnak a Kisfaludy-társaság által kiadásra elfogadott regénye: „*A mi nótáink*,“ a napokban szintén kikerül sajtó alól. Abonyi regénye a franczia háboru után következett korban, tehát 1820 körül játszik, s a költött személyek közt nehány ismeretes népszerü akkori egyéniséget is rajzol, s általában a vidéki magyar életnek kellemes ábrázolatait nyujtja.

** *(Uj férfinégyes.) Wusching* Konrád „*Egyveleg*“ (Quodlibet) czimü uj férfinégyesre nyit előfizetést, melynek árát, partitura s a négy egyes hangért, 1 uj frtban, és azon fölül minden egyes hangét 10 krban állapitja meg. A bolti ár 1 frt. 50 kr. leend. Midőn a magyar zeneirodalomban ezen első ilynemü férfinégyesét a tanodaelőljárók, zenekedvelők, és különösen a hazai dalkörök s egyletek pártfogásába ajánlja, az előfizetéseket november 15-ig, hozzá, Lugosra (Krassó-m.) kéri küldetni.

— *(Nyitányok gyüjteménye.)* Rózsavölgyi és Társánál megjelenik egy, 50 legkedveltebb *nyitányt* (Ouvertura) tartalmazó, válogatott gyüjtemény zongorára, diszes kiadás — és tiszta czimmetszetben, melynek előfizetési ára 6 forint; tehát egy nyitányra nem esik több — 12 krajczárnál. A előfizetőknek előre 3 forintot kell beküldeni, a többi a folytatás végefelé utánvéttel fog eszközöltetni. E nagybecsü, és olcsó gyüjteményből az első nyitány, a „Portici némáé,“ már meg is jelent.

** *(Uj naptárak.)* Trattner és Károlyi kiadásában két, a jövő évre szóló naptár jelent meg. Egyik a legrégibb magyar kalendárium „*Trattner és Károlyi nemzeti kalendáriuma*,“ mely már 51-ik évfolyamát éri. Másik: „*A vén harangozó naptára.*“ Szerkeszté Vas Gereben.

** *(Lapczim-változtatás.)* A Rózsaági Antal által szerkesztett „Biztositási Közlöny,“ ezután „*Magyar Közgazda*“ czim alatt fog megjelenni.

Egyház és iskola.

** *(Tanárok beigtatása.)* Az *eperjesi* ev. kollegiumban a jogok és törvények tanitására két rendes uj tanárnak *Schulek* Gusztáv és dr. *Vécsey* Tamás levén még jul. 16-án megválasztva, miután a meghivást elfogadták, szept. 8-án szép számmal egybegyült kollegiumi pártfogók, tiszttársak s tanuló ifjuság jelenlétében, Bánó József egyházkerületi felügyelő és Vandrák András igazgató által ünnepélyesen bevezettettek, s a tanári esküt is letették. A jogi tudományok tanitását összesen öt tanár közreműködése mellett már is megkezdték.

** *(A pesti ref. nagy-gymnáziumban)* a beirások f. évi oktober 1-sö napján, a nyilvános előadások pedig ugyanazon hó 6-kán kezdődnek.

** *(A szegedi főgymnáziumban)* a jövő iskolai évre a beiratások szept. 28. 29. 30-ik napjain történnek. A rendes előadások okt. 5-ikén kezdődnek meg.

** *(Gazdasági iskola.)* Torontálban, N.-Sz.-Miklóson, az évekkel ezelőtt megszüntetett gazdasági iskola a jövő nov. 1-jén ujra megnyilik.

Ipar, gazdaság, kereskedés.

➶ *(Gazdasági kiállitás Iglón.)* A szepesmegyei gazdasági egyesület e hó 28-ikán Iglón versenyekkel egybekötött gazdasági kiállitást rendez, mely alkalommal, a „Sz. É.“ szerint, nagy lakomára s egyéb mulatságokra is történnek előkészületek.

➶ *(Az anyátlan méhek meganyásitása.)* Hogy valamely méhkas anyátlan-e, azt a következő jelekből lehet legbizonyosabban megtudni: az anyátlan méh nem villámgyorsan, hanem csak immel-ámmal indul a dologra; nehány lépésnyi távolságra kirepül, s a kasba ismét visszaszáll. Továbbá befiasitott dolgozó méhei nincsenek, és az anyaházat — noha népetlen, mégis mindennap csinálja; de ritkán a lép élire, hanem többnyire az oldalára. Ha ezen felismertető jelek mutatkoznak, a megannyásitásról ugy szükség intézkedni, hogy miután valamely méhkas másod rajt bocsátott, ezen kasból másnap reggel egy olyan becsinált anyaház vágassék le, mely piros kenyér-héjhoz hasonló felszinével azt mutatja, hogy az anya már rágni kezdi magát a lépből, a fülhöz tartva pedig, benne porczogtatás hallható. Ekkor az anyátlan méhre egy két pipa-szippantásnyi füstöt bocsátunk; a már kibúvni készülő anyaházát tollkéssel felfejtjük, s az uj anyával a busongó méheket megörvendeztetjük. Ha elfogadható, és minden hiba néiküli az adott anya: szárny-rezgésükkel üdvözlik s jelentik örömüket a méhek; ha ellenben el nem fogadható: csak hamar leölik, vagy magától is elvész; s igy ismét más anyaházat szükség levágni, — még pedig olyat, mely külső állását tekintve legnagyobb, és leghosszabb. Ezt ügyesen az anyásitandó kas lépe szélére tövissel is fel lehet szurni — figyelmezve azon helyzetre, melyben azelőtt a kasban állott.

➶ *(Az idei termés Máramarosban.)* A mint bennünket Máramaros-Alvidékről tudósitanak, ott az időjárás az egész nyáron, mondhatni, folytonosan esős, volt, miért is csak nagy ügygyel bajjal lehetett a bőséggel megtermett füvet kiszáritani. — Széna termett elég, de kevés, mely esőt ne kapott volna. A őszi termények a várakozásnak eléggé megfeleltek. A tengeri eddigelé szép, csak ezután meleg őszi napok járnának beérésökre. Szilva és alma igen sok van. Egy szegedi gyümölcs-kereskedő a szép téli almát 2 uj forintjával veszi köblönkint. A szilva, melynek nem igen akad vevője, 20 krval kel vékánkint. — Mogyoró és tölgy-makk minél kevesebb, — bükk-makk azonban inkább mutatkozik. Kolompér szintén kevés leend, mert egyre vesz a sok esőzés miatt.

Közintézetek, egyletek.

** *(A feloszlott „Magyar kereskedelmi társaság“)* részvényeseit, a kik részvényeik után járó illetékeiket még ki nem vették, értesiti az illető bizottmány, hogy a 8656 ft. 31¼ krt képviselő 225 pesti takarékpénztári könyvecskét a Pest városi tanácshoz letette, s a törvényszabta 32 év leletelte után, 1896-ban, a még ki nem vett összeg a pesti szegény gyermekkórháznak, vagy ha ez nem fog már fennállni, a pesti vakok intézetének lesz átadandó. Az emlitett összeg, 32 év után, a kamatok kamataival együtt mintegy 30,000 ftot fogna tenni.

** *(A pestbudai zenede)* növendékeinek beiratása az 186⁴/₅-ki uj tanévre september 26-tól kezdve október 1-ig történik, az intézetben, mindenkor délután 3—5 óra között. — A beiratás alkalmával minden növendék 2 forintból álló beiratási dijt fizet. Azon részvényes szülők, kik gyermekeiket a zenedébe járatják, az 1864- és 1865-re járó részvénydijt, — a tandijas növendékek pedig az egész tanévre járó tandijt ugyanakkor egyszerre fizetik be. — Az előadások okt. 5-én kezdődnek. A tanszakok: zeneszerzés és generalbassus, zongora (csupán ifjak számára, és csak a felső kimüvelésre) — hegedü, gordon, gordonka, fuvola, klarinet, ének, szavalat.

** *(Uj lövész-egylet.) Munkácson* lövészegylet alakult.

** *(A budapesti önkéntes tüzoltó egylet)* a m. k. helytartótanács által nem engedélyeztetvén, gr. *Széchenyi* Ödön az alapitókkal tudatja, hogy az ügyet az udv. kanczelláriához fölebbezi, sőt szükség esetén legmagasb helyen is fogja szorgalmazni. Addig az egylet fölszerelésére előlegesen befizetett összegek kamatozni fognak, s a végleges megtagadás esetében pénzét a kamatokkal együtt kiki visszakapja.

Közlekedés.

➶ *(A kassa-oderbergi vasut)* ügyében kiküldött bizottság működését befejezvén, ugy találta, hogy a vonalnak Eperjes felé vezetése rendkivüli akadályokba ütközik, azért a *hernádvölgyi*, bár szintén igen nehéz vonal mellett nyilatkozott. Eperjes azonban Abostól egy szárnyvonal által lesz összekötve. A vonalon Abosnál a Hernádvölgyéből a Tarcza-völgyébe alagut lesz szükséges.

➶ *(Erdély-bukovinai vasut.) Manz* Antal földbirtokos, a kereskedelmi miniszteriumhoz oly vasut előmunkálatai engedélyezéseért folyamodott, mely *Gyulafehérvárról*, az erdélyi vasuthoz csatlakozva, kiindulván, Maros-Vásárhely, Szász-Régen, Besztercze erdélyi városokat, több kisebb erdélyi mezővárost s Illeschestie-t és Suczavát érintné Bukovinában, továbbá Itzkany-nál csatlakoznék a czernovitzi vasutvonalhoz. Szárnyvonalai Beszterczéről Déésre, Sz.-Ujvárról Kolozsvárra, továbbá Déésről Nagy-Bányán, Szatmáron és Nyiregyházán át a tiszai vasutig terjednének.

Balesetek, elemi csapások.

** *(A Dráva áradása.)* A Dráva annyira megáradt, hogy e hó 15-ikén Varasdnál a közellevő földeket és kerteket egészen elboritotta, s a külvárosokat is fenyegette, ha árjának a nagy töltés gátot nem vetett volna.

** *(Tetemes tüzkárokról)* értesültünk, melyek september 1-től 15-éig hazánkban előfordultak. Ugyanis: Kapcsán (Nyitramegye) 40, Csáporon (Nyitram.) 50, Krakován (Nyitram) 6, Madunitzon (Nyitram.) 8, Stomfán (Pozsony.) 10, Nádszeghen (Pozsonym.) 8, Tót-Gurában (Pozsonym.) 15, Ungváron (Ungm.) 8, Uj-Barson (Barsm.) 15, Beléden (Sopronym.) 10, Tapolcafőn (Veszprémm.) 40 ház égett le. A magyar biztositó-társaság mindezen károknál érdekelve van, és azonnal intézkedett azok felvétele, illetőleg kifizetése végett

Mi ujság?

** *(A lefolyt hét legnagyobb nevezetessége)* azon utazás volt, melyet Ő cs. k. Apostoli Felsége tett hazánkban. E hó 19-ikén reggel a Gellért ormáról 33 ágyudörgés jelentette, hogy Ő Felsége az ország határába érkezett. E legfelsőbb utazás azonban csak katonai czélokból történt minden ünnepélyesség mellőzésével. Először is a kis-béri és bábolnai méneseket szemlélte meg, honnan 20-ikán Komáromba utazott az ujonan készült erősitéseket megtekintendő. Reggel 10 és fél órakor oda érkezvén, a várparancsnoki termekben, a kir. helytartó ő excja jelenlétében, először a bibornok primas ő emintiája által vezérelt egyházi rend, azután az oda gyült főrendüek, a katonai méltóságok hódolatának bemutatását fogadta. A 12 és félórakor következett udvari ebéd után a hidászok hidat vertek a Dunán, mely munkálatokat Ő Felsége mind végig szemlélni méltóztatott; mig délután 4 óra 15 perczkor, a pályaudvarba tódult nagy néptömeg örömüdvözlései közt, birodalmi fővárosába, Bécsbe visszaindult.

** *(A Petőfi Sándornak állitandó emlékszobor)* költségeire begyült pénzek, mint olvasóink tudják, a pesti takarékpénztárban vannak elhelyezve. A szoborbizottság több komoly kisérlet után mind ez ideig meg nem alakulhatván, a begyült pénzre nézve a pesti takarékpénztár, e hó 20-ikán tartott ülésében azt határozta, hogy a beadott tőkék és kamataik, egy törvényes uton kieszközlendő szoborügyi társulat megalakulásáig,

Mdk

Vagykörösi szücsök

remekkészítményei:

1840 ig kódmen is kódmenkesztyű
1843-ban: várányból kódmen, báránybőr suba
1845-ben: csávált bunda, 1855-ben fehér csávált suba, 1868-ban fehér bunda
1872-ben fehér csávált írhásbunda.

Hovvált tolttán: egy mezőváros Cehes Spara
Vagykörös 1943. 97. l

Nagykorpáda vk templom

(Sómegy vm)

l Pehm 462. l.

ELSŐRANG

Abbazia. Quisisana-szálloda és pensió. Legelőkelőbb szálloda. Gyönyörű étterem, társalgó, olvasó, zongora, billiard- és játéktermek. Óriási park. Tulajdonos: Munsch Marie.

*

Abbazia. Hotel Pensio Lanzer. Villa Ayram. Tulajdonos Lanzer Anna ezelőtt a felső-stájerországi Schwarzenberg herczegi Schrattenberg-vár pensió-tulajdonosa.

*

Abbaziai gyógyintézetek. A gyógyintézet összes épületei teljesen ujonnan átalakítva és a legelegánsabban berendezve. A hálókocsi-társaság összes épületei új telefonhálózattal lettek bevonva. Quarnero kávéház.

*

Abbazia. Lederer Pensió. A központban, pompás tengeri kilátás, 85 vendégszoba, villamos lift és világítás, legnagyobb kényelem. Pensió 7 koronától feljebb, januártól—májusig 9 koronától feljebb.

*

Bécs. Hess Ferd. Hotel «
thurmstrasse 18. és Hote
strasse 10. Elsőrangú sz
Hires vendéglő, mérsék

Bécs. Café Europa. I., Stefa
italok, figyelmes kiszolg

Bécs, Café Splendide. I.
kávéház, kitünő kiszolgá

Bécs. Hotel Dungl, Tegett
Ujonnan berendezett m
lyokkal és szobákkal. Kit

Bécs. Hotel Royal. Grab
szálloda. Teljesen újjáala

Nagykőrösi ref.

templom.

ÉRTESITÉS a nagy-kőrösi ref. egyház templomának belső átalakitására rendezett gyüjtés eredményéről, Nagy-Kőrös, 1877.

1.--

M.D.K.

Nagykörösi kász András

ácsmester

neve a marosvásárhelyi ref. kistyplom
ejtetésével kapcsolatban fordul elő.

Fodor István: Unitarinsok Marosszéken.
Targu Mures 1937 23

46. szám.

Vasárnapi Ujság.

Ötödik évi folyam.

Pest, november 14-én 1858.

A Vasárnapi Ujság hetenként egyszer nagy negyedrétben egy és fél iven jelenik meg. — **Előfizetési dij** julius—decemberig, azaz : 6 hónapra Buda-Pesten **házhoz küldve** vagy **postai uton** a **Politikai Ujdonságokkal** együtt **4 ft. pp.** — Az előfizetés dij a Vasárnapi Ujság kiadó-hivatalához (egyetem-utcza 4. szám) bérmentve utasitandó.

More patrio.

Regényes kóborlások JÓKAI MÓRTÓL.

(Folytatás.)

Ezeket a regéket pedig ugy vedd tölem, kegyes olvasóm, mintha mellettem ülnél a szekéren, s ott mesélgetnénk egymásnak ötletes mondákat erről meg amarról; röviditve beszéddel a pusztai hosszu utat; el-el-bólintva néha a meséken s megint más tárgyat kezdve, mikor a szekérzökkenés felébreszt bennünket.

A dombegyházi hun halmoknál, mik szabályos távolságban emelkednek elöttünk a láthatáron, eltünödünk : mik lehettek azok hajdan? ördombok-e, harczos elöörsök vigyázó helyei? vagy áldozat halmok, miken vitéz dédapáink ösistenünknek áldoztak? vagy tán csaták holttesteiből rakták azokat s behantolták felyül szépen : nagy csatának kellett volna annak lenni. Ha azok a halmok beszélni, mi pedig hallgatni tudnánk . . .

Megint egyet bólintunk, megint felébredünk; egy hirhedett mintagazdaságon visz az ut keresztül. E szép nagy uradalom roppant négyszögü táblákra van felosztva. Nyáron át kihordják a trágyát e négyszögü táblák közepére, roppant sánczokat emelnek belöle, télen aztán — szétteritik ugye? — nem biz azt; meggyujtják szél ellenében s elégetik, hogy ne legyen utban. Mondhatnók, hogy ha már nekik nem kell, eladhatnák a szomszéd helységeknek, azok szivesen megvennék; de hát nagy urak dolgához mi köze egy szegény poétának.

Megint elszunditunk, de most már igazán felébredünk, mert az ut a szántóföldekre tér ki, s minden mesgyénél ki akarja az embert lökni a szekér. Egy leégett város áll elöttünk. Ez a város Szent-Anna. Felesen lakják svábok és magyarok. A svábok különösen tehetösek, a mit bizonyit az, hogy 1849. utoljján arra kérték fel az aradi várkormányzót, hogy engedje meg nekik, hadd becsüljék ök ki a magyar szomszédokat, kifizetvén öket készpénzzel; melly ajánlatra azonban a várkormányzó akkor nem állt rá; most azután egy vasárnapi égés egyformán koldussá tett magyart és svábot, nincs nekik egymástól mit irigyelni többé. A szomoru képet még buskomolyabbá teszi az elparlagolt mező, melly a várost körülfogja. Oktober közepén még sehol egy szántott barázda, nem hogy zöld vetés; az embereknek nincs módjuk, földeiket mivelni; ez a gazzal belepett avar pusztaság még többet tud beszélni a sulyos inségről, mint maguk a kormos falak. —

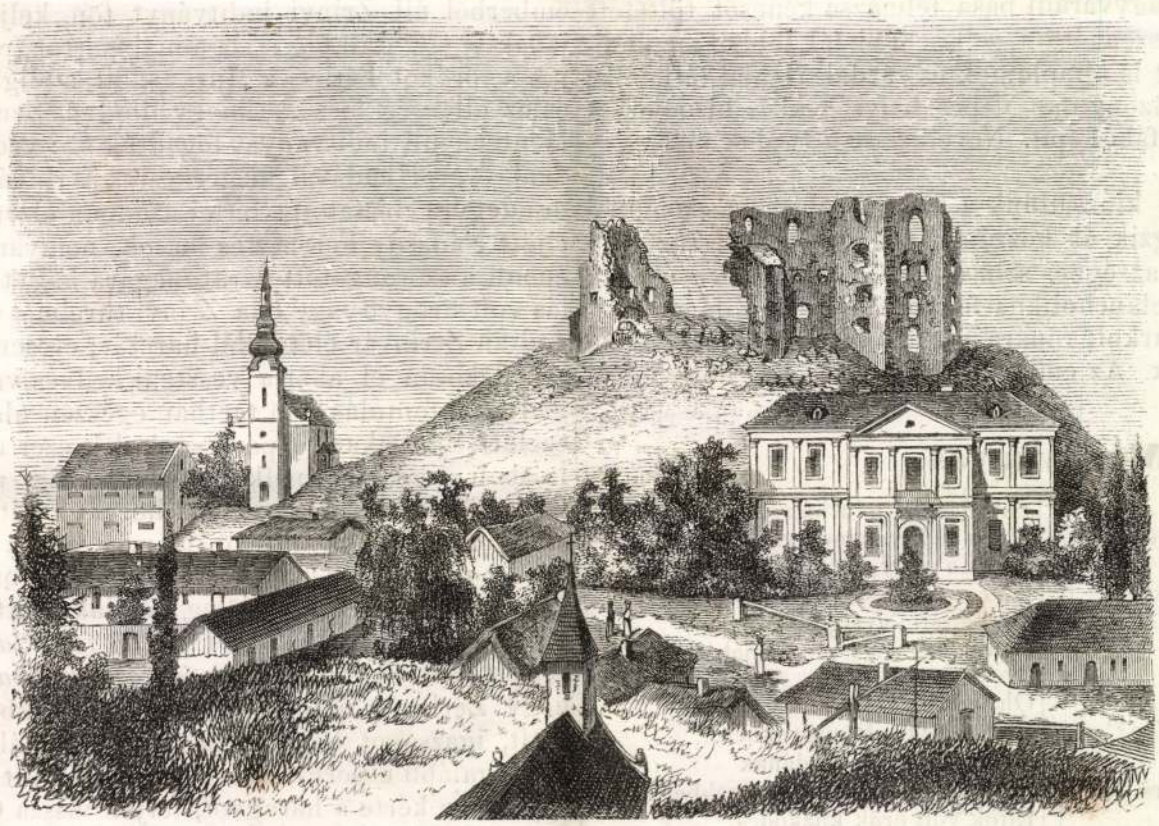

Nagy-Kövesd vára. — (Lásd a szöveget 546. oldalon.)

No de már most ki tudna aludni tovább? — Világosvár alá érünk, a magyaráti szölöhegyről szüretelök vidám kurjantása hangzik elénk, s ámbátor az Isten kevés bort adott az idén a magyarnak, nem is igen jót, de ha a jókedvet meghagyta mellé, köszönjük meg azt is, s vigadjunk legalább addig, a mig a szüret tart. —

Hét napot töltöttünk a hires Magyaráton, a hová a szüret alatt Aradmegye szépe, java fel szokott gyülekezni s a régi jó idök mintájára barátságosan mulatni. Valaha hires ünnepélyek voltak a magyaráti szüret napjai : ez volt gyülhelye a förendnek és középosztálynak, mellyet sehol olly egyetértö barátságban összeolvadtan látni nem lehet, mint itten. A megyei zöld asztal egyesité és soha el nem választá öket; a legingerültebb pártvitákból sem lett személyes gyülölség, s politikai ellenfelek tudták szeretni és becsülni egymást s együtt mulatni a közös vigalmakon.

Aradmegye valóban mintagazdasága volt az országnak, példányképe annak, hogy mit tehet külön egy terület, okos, lelkes administratio s a birtokosok lelkes egyetértése mellett. Pompás országutai, régi faiskolái, kórházai, közintézetei tanuskodnak erről, miket a táblabiró világ igazán a semmiből teremtett elö. Kedvesen

jellemzi azon időket az öreg Beszédes mondása, midőn Arad vármegyében a vizek szabályozásáról volt szó; a genialis mérnök azt állitá a megyegyülésen, hogy Magyarországon a vizszabályozásnak más alapelvei vannak, mint másutt akárhol. Más országban egy folyót alul a torkolatánál kezdenek szabályozni; nálunk felyül kell azt elkezdeni. Bámulva kérdezék tőle, hogy miképen lehet a hydrostatikának más alapszabálya itt, mint másutt? Akképen, felele a praktikus férfiu, hogy ha egy alsóbb megyében szabályozzák a vizet, a felsőbben pedig nem, az alsóbbnak inkább ártott a fáradság, mint használt, de ha a felsőbb megye kezdi el a maga vizét ránczba szedni, az alsóbb kénytelen folytatni a munkát, ha azt nem akarja, hogy ki legyen öntve, mint az ürge. És csakugyan foganatos volt az uj hydrostatikai elv, egyik megye a másik után volt kénytelen Arad példáját követni. Szintén Beszédes müve a buttyini csatorna is, mellyet a Körös vizéből vezetnek lefelé több mint husz mérföldön keresztül, roppant hasznára az egész környéknek. Mikor e csatorna létrehozásáról folytak a viták a megye-gyüléseken, a sok érdemes táblabiró elmondá egymás után a maga „alázatos véleményét.“ Beszédes is előterjeszté végre a magáét: „az én véleményem *nem alázatos vélemény*, hanem számokkal bebizonyitott dokumentum, nekem nem a tekintetes urak magán érdekei forognak szemem előtt, hanem az ország jóvolta. Azért ne tanácskozzanak azon a tekintetes urak, hogy mit lehetne módositani, lealkudni az előterjesztett tervből; mert a tudomány nem alkuszik, s a mathesis senki kedveért az egyenes vonalból görbét nem csinál.“ Nem is engedett semmit, ugy kellett a csatornának elkészülni, a hogy ő tervezé s maig is áldás az a vidéken; kár, hogy egyuttal hajókázhatóvá nincs téve.

Hajdan még hiresebb volt az a táj. Mátyás királyunk idejében az ország négy könyvnyomdája közől egyik Világosváron volt, a miből sejthetni, hogy ott kellett a hazai tudományok egyik menhelyének lenni. A török világban eltünt a nyomda, de annál hiresebb lettek a pankotai (hajdan Bánkut) fürdők. Stambulból is ugy jártak azokba, mint most Károlyfürdőbe. — Mikor aztán a török atyafiakkal való hosszu zálogos pörnek vége szakadt, s nekik menni kellett innen, a nagyváradi basa félmázsa kénesőt töltetett a fürdő forrásába s az egészen eltünt, sohasem birták többet megindítani. Az erdők közt most is templomok és zárdák romjai láthatók; ott is lehetett valami; bizonyosan népes helységek és bizonyosan magyarok, mert az oláh fából épit. Neveiket sem tudjuk már.

Mulandó a világ.

Késő este van már; kinn ülünk a folyosó alatt; a szomszéd kolnákból vig zene hangzik át hozzánk; a hegytetőkről tüzfarku röppentyük süvöltenek az égbe, szines csillagokat szórva maguk körül; a hold ollyan melancholikus fénynyel süt le Világos várromjaira, s a félködbe burkolt rónára ott alant; mellynek közepén a szőllősi malom fehérlik. Az ember maga sem tudja, hogy miről gondolkozik.

(Folytatása következik.)

Megnyugvás.

Fáradtan az élet terhétől
Gyakran ledűlök s elmerengek;
Forgatom a világ folyását
S vak önzését az embereknek, —
S lelkem, mint üldözött madár,
Nyugpontra sehol nem talál.

Miért nekem e hitvány élet,
Hol küzdelmimnek semmi bére?!
Virasztok a világ javáért:
S oknélkül hull el szivem vére.
Vetek forró szeretetet,
Aratok vad gyülöletet! . . .

Mig igy borongok, magamon kül,
Gyermekeim előmbe szállnak;
A kis fiu szivemre buvik, —
Fürtim közt jár ujja a lánynak;
S hozzám szólnak ártatlanul,
S szememre édes köny tolul.

Szegények! mintha sejtenék tán
Hogy lelkem innen válni készül, —
Ezért e nagy ragaszkodásuk . . .
Hisz meghalnának nálam nélkül!
S ártatlan enyelgésökkel
Lefognak, hogy ne menjek el.

Oh, hány nemes sziv égeté fel
Életmécsét a közügyekben,
S árvái szerteszóródának
Mint tört virág a szélveszekben;
Éltök volt örök küzködés,
Haláluk kétségbeesés.

Kétségbestek árváik sorsán! . . .
E gondolat leszáll velőmig,
S mint villám a felhőt megrázza,
Egész lényemben összerendit.
S mért untam meg az életet:
Vádol a lelkiösmeret.

Gyermekeim lelkembe szólnak, —
Nem hagyhatom hideg szivekre!
Békén türöm a sors csapását,
Az üldözések nem vernek le. —
Ne féljetek, kis gyermekek,
Nem megyek el közöletek!

Medgyes Lajos.

Zrinyi a költő.

Életrajz, irta PAULER GYULA.

(Folytatás.)

XI.

(Montecuculi vezér lesz. Zerinvár az ellenség hatalmába esik. Zrinyi fájdalma. Levele a styriai rendekhez, és a császárhoz. A vasvári béke.)

Zrinyi várában magyar és horvát őrség volt, kevés némettel. Horvát vezérük nevét nem tudjuk; vitézségeért azonban kezeskedik Zrinyi választása. Mellette D'Avancourt vezette a védmunkálatokat. Eleve a török semmi ellentállásra sem talált. Világos nappal nyomult közelebb a várhoz, hányt fel sánczokat. Zrinyi megrohanását sürgeté: nem hallgattak rá; csak apró csatározások folytak az egész csatavonalon, mellyeknek egyikében Kiss Farkas, irgalmatlan török apritó, merész portyázó elesett; az ellenség öröme halálán borzasztó rivalgásban tört ki.

Zerinvár ostromát a nagyvezér fáradhatlanul folytatta; bevehetlenné eddig csak Zrinyi tette. Igen hihető, hogy nem volt egészen a hadászat szabályai szerint épitve; a magyar mindig jobban tudott várakat megvédeni, mint épiteni. De egészen szabályszerű müvet nem lehetett követelni Zrinyitől, és nem is volt szükséges a török ellen. Montecuculi — kit a császár most saját kezü levéllel hivott a fővezérségre és ki jun. 15 érkezett a táborba — gáncsot kereső szemei hamar megtalálták a szabálytalanságokat, mellyeket gyülöletbe mártott tolla később tulozva rajzolt le s irt igy akaratlanul Zrinyire legmagasztalóbb dicsbeszédet. Montecuculival és utána jelentékeny segédcsapatok jöttek a magyaróvári táborból; Batthyány 2000 magyarral, Kussenics horvátokkal. Montecuculi a császáriakat Zerinvár körül pontositá össze; a német hadaknak Kotoriig, a magyaroknak ezen fölül parancsolt kiterjeszkedni; Zerinvár parancsnokává D'Avancourt-ot nevezte. Zrinyi nem mondott ellent, mert Montecuculi biztatta, hogy Sparr tábornok megérkeztével a vár fölmentésére lépéseket fog tenni. Sparr megérkezett, de Montecuculi nem mozdult. Jun. 20. haditanács volt. Renninger megirta, hogy a török sereg csak harminczezer emberből áll. Zrinyi inditványt tön, keljenek át a Dráván, vonuljanak le egy darabig a slavoniai parton, csapjanak ismét át és fogják a törököt hátba; a Muravonalt addig csekély őrség, Zerinvár és az ellenség hiszeme megvédhetné. Senkisem pártolá; a vezérek Montecuculi inditványát fogadták el: védőleg járni el, mig a badeni őrgróf hadával megérkezik. Zerinvárt illetőleg Montecuculi mindegyre biztatott; tettei azonban elárulák. Eljött Zrinyi Péter, eljött Nádasdy Ferencz és mások, magyarok, horvátok, de Montecuculi a szorongatott várat magára hagyta: majd esőzés majd árulás volt ürügye vagy oka. Zrinyi türelmét veszté; nem nézhette nyugodtan Zerinvár élet-halál harczát; erősen hitte, hogy Montecuculi szándékosan el akarja veszteni kedves várát; gyanu, mellyet higgadt megfontolás sem tarthat egészen alaptalannak. Már kevéssel ezelőtt sem akart a paracsnok két-ezer magyart a várba fogadni, irásbeli engedelem nélkül: most pedig, miután jun. 27. a löpor a várban föllobbant, az emlitett horvát kapitányt többed magával összezuzta, a még benn levő 100 magyarnak is ki kellett vonulni; helyüket németek, Turn, Tasso, Buttler, Rossi kapitányok alatt Montecuculi szerint elegendőleg pótolák. Batthyány 200 embert akart belevitetni, de kizárták őket, *„attól félve talán,* irta keserüen Zrinyi, *hogy a várat tovább, mint kivánatos, oltalmazzák.“* Midőn látta a bán, hogy Zerinvár nincs kezekben, mellyekben bizhatott, Bécsbe készült, igazságot kérni a trón zsámolyánál. Szándéka aggaszthatta — legalább e perczben — Montecuculit, mert a magyar urakkal egyesülve kérte a háragvót, térjen vissza Csáktornyáról a táborba. Zrinyi lecsillapult, elhatározá, hogy enged. Kevéssel utóbb szűz várának falain, a félhold ragyogott. D'Avancourt elesett; utódjának, Tassonak, Montecuculi parancsot küldött, hagyja el 900 emberével az általuk aláaknázott, veszni induló várat. Jun. 30. egy akna föllobbant; 50 török a sánczok felé közeledett: a visszavonulni készülők, a legnagyobb zavarban a hid felé rohantak; a vérszemet kapott törökök, egy nyitva felejtett ajtócskán betoduló társak által gyámolitva, a várat megvették; az őrséget vagy az ozmán kard vagy a leszakadó hid temette el. Kevés menekült meg. Montecuculi fegyverbe lépteté a hadat, mellynek sorain rémület, zugolódás futott végig.

Zrinyi Csáktornyán vette a gyászhirt; a férfikebel metsző fájdalmával levelet irt a stájer kormánytanácsnak és tudósitá: *ollyas-*

hollandi házait, csatornáit, gyárait, evvel rakja ki falukon és városokban az utczákat, végtére evvel rakja ki országutait, s mint mondám, járdái nagy részét.

A klinker-utakon nincs sár, minekutána ennek támadására nem létezik anyag. Az eső, melly különben káros szokott lenni az utaknak, ezeket megerősiti és tisztára mossa.

Vajmi hasznos volna hazánk kivált alvidékein, hol a kő a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, utainkat a szorgalmas hollandok módjára téglával kirakni. *)

Leydenből a tenger partjára kocsizván, a nagyszerü Katwijki csatorna zsilipjeit látandó, utamban Valkenburg nevü helység mellett a régi római uton lejtvén, egy téglagyár előtt állottam meg, nyájas tulajdonosa Müller urral, ki 50 emberrel dolgozik, gyára kezelését szemlélendő.

A téglához szükséges agyagot helyben a régi beiszapolt Rajna medréből szedi, nagyjából kapa segitségével vizzel összekeverteti, s innen egy nagy tölcsér alaku garatba hinteti; — mellynek alsó szekrényében létező vas, keresztbe tett keverővel, melly a csokoládé habarhoz hasonlit, lóerővel felkevert tvén, a gép alsó nyilásán rövid időn a legfinomabbul gyurt állapotban higan kitolatik. Az ekkép elkészült tiszta agyagból többi munkája a téglának ugy történik, mint nálunk. Azonban a tégla átalán véve csak felényi nagyságu mint a mienk. És épen mivel kisebb, jó anyagból készült és lassan égettetik, felette jó és tartós. A tulajdonos jósága szerint osztja el s a szerint árulja, a legolcsóbb 1000-e 4—6 ft. a jobb 7—10 ft. s ez országutakra és járdákra használtatik, s hosszában élére rakatván 14—15 évig tesz szolgálatot. A java 12—16 ft. s ez a házak, csatornák és hidak épitésére fordittatik. A bemutatott minta, mint legjobb 16 ftos. Az igy elkészült tégla, hozzájárulván a finom jó mész s a legfinomabb tengeri homok, melylyel Hollandia nagy menynyiségben bővelkedik, a lassu nem hirtelenkedő épitési mód hozzájártával, bár a 3—4 emeletes ház fala is alig 2—3 illy tégla vastagságu, azonban mégis erős és tartós.

Feltünő Délhollandban, hogy többnyire minden épületei, mellyek átalában téglából készülvék, természetes téglaszinüek, vakolatlanok s meszeletlenek, mint Pesten a készülőben levő pompás synagoga. Antik külsejüknél fogva az idegenre valami kedves benyomást tesznek. S ha kérdezné az idegen, hogy miért van az igy? válaszul bizonyosan azt nyerné „Takarékosságból"; mert az épületet meszelni nem kelletvén, nagyban meggazdálkodja a háztulajdonos a mész árát. Meg kell itt jegyeznem, hogy észak Hollandban kevesebb a téglaház s annál több a faház.

Elhagyván az érdekes Hollandiát, Bonnba értem, hol a német természetvizsgálók gyülésén több napig részt vevén, titkos tanácsos Nöggerath, geologiai tanár és a nagy gyülés elnökétől nemzeti muzeumunk számára 96 példány Rajna-vidéki ásványt kaptam ajándokul, mellyekről annak idejében földtani társulatunknál bővebb előadást hallhatunk. S ez mind az, mit több heti utazásomban nemzeti Muzeumunknak szereztem.

Végezetül, midőn hazai közintézetünket további becses figyelmökbe ajánlanám, nem kivánok egyebet, minthogy sok Sinát adjon az ég nemzeti muzeumunknak.

(Felolvastatott a magyar földtani társulat gyülésén.)

Nagy-Kövesd vára.

Kövesd, hajdani nevén *Kwesd* várát Zemplénmegyében, az 1247-ik esztendőben Roland nádor épittette, kinek 1273-ban történt halálával, örökösei, 1280-ban csere utján, Miczbán fiainak engedték át, s ezektől Soóvári Soós György birtokába jutott. Majd, 1451-ben, a Csehországból bemenekült husszíták, foglalván el, mintegy 8 évig birták, miglen Mátyás király onnan őket 1459-ben kiüzte. 1556-ban, fölkelő-vezér Némethi Ferencz keritette kezére e várat, mellyet azonban két esztendő mulva császári királyi tábornok Telekessy Imre ismét visszafoglalt. Illy módon megint államtulajdonná levén, 1560-ban I. Ferdinánd magyar király Serédi Benedeknek adományozta, de a Csapi- és Soós-családok, mint idő és viszontagságok által elidegenült ősi vagyonra számot tartván Kövesd várára, Serédi örököseit pörbe idézték, mellynek következtében a vár visszaadatott a Csapi-és Soós-családoknak. — 1609-ki oklevélben Bocskai magát „liber baro de Kövesd"-nek nevezi; 1672-ben mindazáltal Soós György kezén találjuk, ki a hires Wesselényi-összeesküvésben kitünő részt vévén, a kir. fiscus által összes jószágai lefoglaltattak, s a vár az ezt követő 1673 ik esztendőben Cobb császári hadvezér által puskaporral légbe röpittetett. Hanem 1690-ben Soós György özvegye, Barkóczy Éva, a kövesdi uradalommal együtt a várat is visszanyerte; az ő halála után pedig vejére Klobusiczky Ferenczre szállott; aztán számos kézen menvén által, ma a báró Fischer, báró Balassa-, Gedeon-családok birják. (Kutfő : Szirmay : „Comitatus Zempliniensis.") *Z. K.*

Az „Austria" gőzös elégése a tengeren.

A ki egy ház, falu, vagy egész város lángbaborulását látta, az még nem látta a legborzasztóbbat; sokszorta iszonyatosabb ennél a hajó égése a tengeren, midőn a rajtlevőknek nincs már egyéb hátra, mint választani a halál e két neme közt : elégni elevenen avagy a vizbe fulni. Oltásról itt alig lehet szó, a menekvés pedig ritkán sikerülhet; mert a tengeren járó hajók félnek az égő hajóhoz közeledni, nehogy lángot kapjanak szintén.

Olvasóink emlékezetébe visszahozzuk az „Ausztria" hamburgi postagőzösnek a Pol. Ujd. 43., 44. és 45-ik számában leirt égését.

E hajó sept. hó elején indult ki Hamburgból Heydtmann kapitány vezetése alatt 542 utassal. Egy angol, ki sept. 4-én szállt fedélzetére Southampton-ban, már nem sok jót látott előre, mert a hajóslegénység körül sok ügyetlenséget tapasztalt. Mindazáltal szerencsésen eljutottak egész a neufundlandi homokzátonyok közelébe. Sept. 13-án csaknem egész szélcsend uralkodott. Az utasok ebéd után a fedélzetre mentek élvezni a szép időt. Mivel az orvos a középfedélzetet kifüstölendőnek vélte, a kapitány ennek végrehajtását egy ügyetlen hajóslegényre bizta, maga pedig déli álmát aludni lefeküdt.

A hajóslegény a füstölésre egy kátrányos hordócskát s egy megtűzesitett lánczdarabot használt. A középfödélzeten sétáló utasokat felszóliták távozásra, mig a füstölés tart; de kevesen engedelmeskedtek. A hajóslegény sietett a munkával s a tüzes lánczot mártotta a kátrányba. Ez lobbot vetett s a még ott maradt utasok a füst elől menekülve, az égő kátrányos hordót felboriták. Több sem kellett. A kátrány izzó lávaként futott szerteszéjjel. A hajón minden száraz fából van készitve; azért a talaj és a fal azonnal tűzet fogott s szikrázva recsegett. Az egész hajón mindenütt fölhangzott e rémitő szó : tűz van!!

Már az megbocsáthatlan hiba volt, hogy eczet helyett kátránynyal füstöltek; de az még nagyobb, hogy a lobogó kátrányt vizzel kezdék oltani. Ez ép annyi volt, mint ha forró zsirba vizet öntnek. Lett is szomoru eredménye. Az első árbócz megett egy lépésnyire füst, aztán láng csapott fel, s kis idő mulva a hajó előrésze a hátsótól a lángok által el volt választva, ugy hogy nem lehetett közlekedni. A nagy rémület elvette mindenki eszét.

A kapitány félálmosan, fedetlen fővel futott elő szobájából, s intézkedett az oltás iránt; de a vizvezető csövek már elolvadtak, az oltó-kádak raktára pedig már égett. Most a mentő csónakokat parancsolá leeresztetni. De ez már nem történhetett meg rendben; mert a kétségbeesett utasok miatt, lehetlen volt a fegyelmet fentartani. A kapitány is megzavarodott s miután ruhája testén meggyult, több utas állitásakint, felkiáltott : „el vagyunk veszve!" s a tengerbe veté magát. Egy már leeresztett csónak felé uszott, de a hajó csavara által sodort örvény elragadta s nem látta többé senki!

A hajón volt 8 csónak közül négy elégett szintén, három a tulterheltetés miatt a bennlevőkkel együtt elmerült, s csak egy evezett el szerencsésen 23 egyénnel.

Ha a hajót megállithatják, még sok megszabadult volna; de az illető kezelőket a füst még eleintén megfojtotta s igy a gép korlátlanul neki eredt és sebessége által a tűzet még inkább élesztette. A kormányos a hajót a szélnek keresztbe állitá. Ekkor némellyek még oltásra gondoltak; de midőna hajó ismét a szélnek szemközt kezdett menni, erről szó sem lehetett többé. A lángok hosszában söprék a hajó testét, beleharaptak a kötélzetbe s vitorlákba. Nem sokára az első, aztán a közép és hátsó árbócz is lezuhant, égő óriási gerendaként, a menekűléssel foglalkozó kétségbeesett utasok közé!

Most az egész hátsó fedélzetet láng önté el; az oda szorultak valóságos lángfürdőben találták magukat. Legtöbbnek ruhája meggyult, s ki még el nem esett s mozogni birt, valamelly tárgyat, deszkát, dorongot igyekezett keriteni, hogy majdan a vizbe ugorva annak segélyével tova uszszék, s ha nem talált, a nélkül veté magát a hullámok közé. A házastársak egymás után kiáltoztak, a szülők gyermeküket, a gyermekek szülőiket keresték. Egy cseh, megnőtt fiával összeölelkezve veté le magát, utána ugrott neje is két leányával. Legborzasztóbb sors ért egy magyar családot. Hermann Adolf, Amerikába költöző iglói (szepesmegyei) kereskedő, elsőbb nejét vette rá, hogy ugorjék a tengerbe, aztán hat gyermekét megáldva, egyenkint utána veté, végre a legkisebbikkel, a hetedikkel maga is beugrott. Hasonlag tett egy angol nő három kis gyermekével. Számosan a fedélzeten égtek meg. Többen darab kötelekre kapaszkodva ereszkedtek le csaknem a viz szinéig, hol, ha darab fát vagy deszkát találtak, erre kapaszkodva a vizbe veték magukat, ha nem, akkor a kötélen maradtak mignem a láng azt is elégeté, s ők a hullámok közé merültek. De ki tudná mind előszámlálni azon szivszaggató jeleneteket, mellyek a kétségbeesés e perczében kifejlődtek!

Mig a hajó a széllel szemközt haladott, addig az előfedélzetre menekülteknek még csak könnyebb volt; de fordult a hajó, s a szél most erre terelé a lángokat. A lőportár egy mázsa porral föllobbant. A gép katlana kialudt s a hajó megállt. De ez már nem használt semmit. A hajó előrészén most a hátsó részen már előfordult jelenetek ismétlődtek. A közeledő lángok mind kiebb szoriták a menekvőket a hajócsucsába; számosan a fok-árboczra másztak, mint rajzunkon látható. Ismerősök, barátok, rokonok, ketten-hárman összefogózva, vetették magukat a hullámok közé. Boldog volt, ki egy szál kötelet kaphatott, azon leereszkedett, végére hurkot kötött, lábát beletette, s igy függve, állva, várta a kimenetelt; de ritkán maradhatott igy soká. Számosan ereszkedtek le utána kötelén, és sulyukkal őt is lenyomták, s maguk is utána zuhantak. Némelly illy kötélen 30 is függött már, midőn a szél egy lángnyelvet odacsapott, a kötelet meggyujtá s a rajtlevőket a hullámok közé hullatá! Többel történt, hogy a kötél, mellyre menekült, fölülről ránczigáltatván, karikát vetett, s ez nyakába vagy derekára esvén, őt megfojtá, avvagy agyon szoritotta. Később a hajón több illy fölakadt hullát találtak.

Az égés alatt három vitorlás hajó jelent meg a láthatáron, a szerencsétlenek nagy örömére; de egyik sem közeledett segélyükre; végre egy harmadik megkönyörült rajtuk. Elképzelhetni a még életben levők vigasztalódását! Ez a három árbóczos „Maurice" vitorlás franczia hajó volt, Renaud kapitány vezetése alatt, ki, mihelyt megpillantá, hogy a hajó lángba van borulva, azonnal közeledett, s mikor még egy mérföld távolra volt, már hullákat s

*) Lásd „Praktische Anleitung zum Bau der Strassen aus Klinker von Johann von Mihá i). Wien 1857.

lemnek volt kitéve, mi több, egész Hollandia köztársaságát nagy pusztitással fenyegették; mert befészkelvén magokat a tengergát karóiba, ezeket annyira szétfurták, hogy majdnem összeomlottak. Az ezek által okozott kár 1,000,000 forintra becsültetett, — minden ellenszer és segitség haszontalan volt, és csupán a beállott nagy hideg vetett e pusztitásnak gátot, s még azon évben kivesztek.

Az európai hajók, mellyek indiai fából készülvék, annyira szenvednek ezen férgek által, hogy sokszor elsülyednek, ha csak gyakran mésszel és bi-

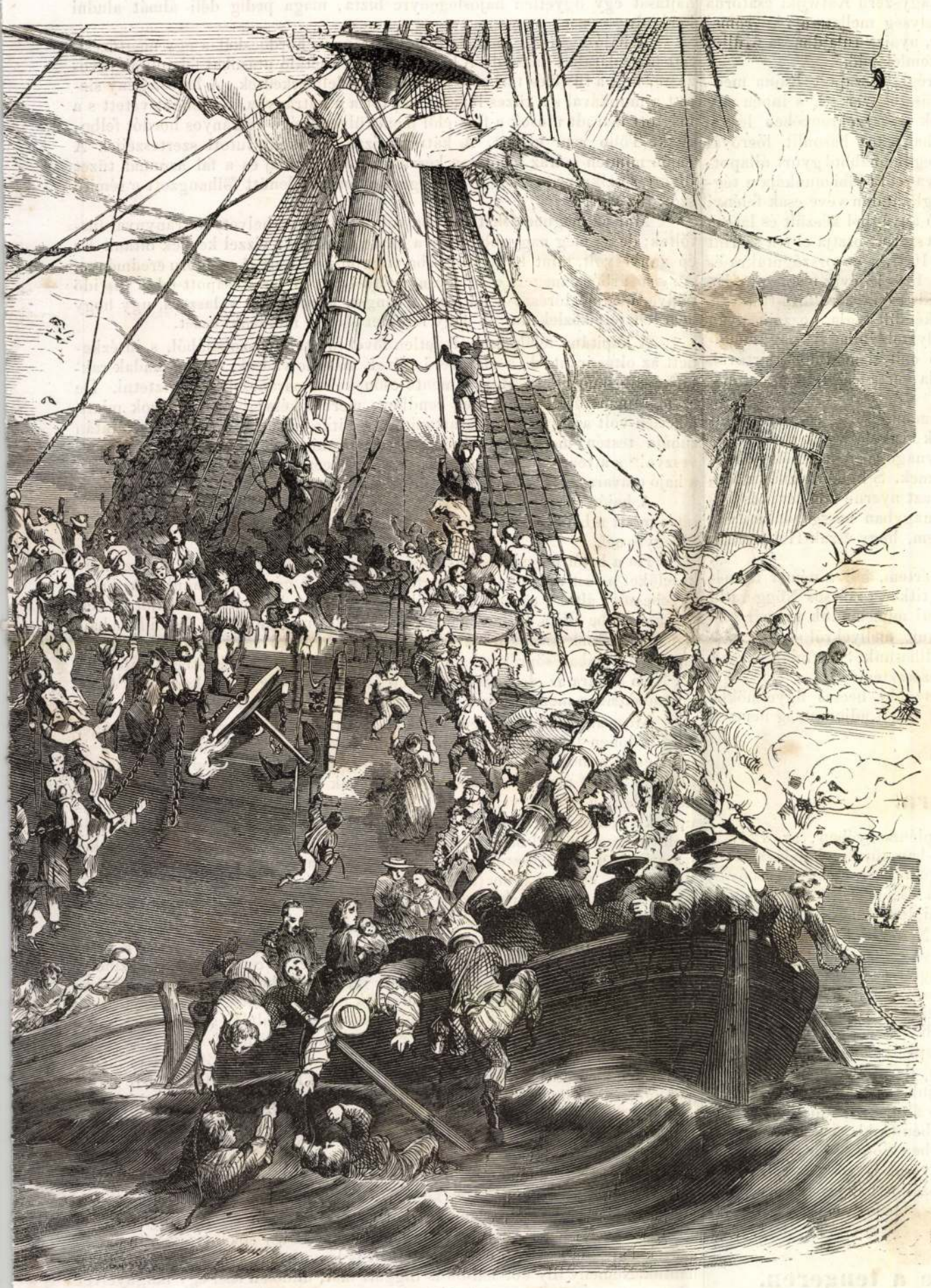

eren september 13-kán. — (Lásd a szöveget 546. oldalon.)

zonyos olajjal, vagy kátránynyal (Theer) meg nem kenetnek. Sőt az európai hajók, mellyek Indiába eveznek, sem mentek e veszedelemtől, ha csak ellenszerek nem használtatnak.

Ezen állatok teknői (Schalen) szintén a fához vannak tapasztva, s olly erősen feküsznek; hogy a fa hasgatása alkalmával majd mind darabokra törnek, s ugyanezért a puhanyok gyüjteményében ritkán lehet egész kagylót találni.

2. Placuna placenta, a chinai tengerből, melly átlátszósága miatt üveg kagylónak is neveztetik, s a chinai népeknél ablak helyett használtatik.

3. Placuna sella, Javából, melly hollandul Poolsche Zadel, a nyereghez hasonló alakja miatt neveztetik.

4. Spondylus varians, viz vagy kopogós gerincs Ausztráliából, hollandul Lazarus Klapp, melly nevet azért kapta, hogy azon kopogó eszközhöz hasonlit, mellyel a leprosus koldusok, kiknek az emberekhez közeliteni tilos, az adakozókat hivogatják. A Spondylusok közt legnagyobb. A kereskedők viz spondylusnak is nevezik, minekutána lemezei alatt sok vizet foglal el.

A varians nevet azért kapta, mivel külső alakjára több más kagylók is ragadván s élődvén rajta, különböző alakot adnak neki.

Scheweningenben Teenwiese kereskedőtől szintén 17 darab nagyobb puhanyt vásároltam.

S ezek azok, mik báró Sina Simon pénzén általam szereztettek.

Ezeken felül :

1-ször. Ajándékozott a „Natura artis magistra“ nevü amsterdami zoologiai társulat mémelly magvakat.

2-szor. Magam szereztem 10 különbféle kisebb munkát.

Az amsterdami állatseregleti kertben számomra vett egy pár Nanodes undulatust, ujhollandiai éneklő papagály, ezek közől hazautaztamkor Düsseldorfban a nőstény megdögölvén, ezt Bonnban muzeumunk számára kitömettem.

Szereztem szintén mészégetésre szánt csigákat; mészszé égetett tengeri csigákat; kiégetett és megőrlött mészt; anyagot, mellyből Hollandiában a tégla készül, ugyanottani téglát, homokot, melylyel ott épitenek s két pár hollandi faczipőt.

Szükségesnek tartom azonban ezeknél némi felvilágositást és illetőleg magyarázatot adni :

Egész Hollandiában nincs kő, igy nincs mészkő sem; s bár 4 hetet töltöttem e sok tekintetben classikus földön, az itt bemutatott kis kövecskénél egyebet nem találtam, mégis alig van ország Európában, hol több diszmárvány s egyéb, épületeknél és utczákon, lépcsőkre, járdákra, asztalokra, padolatokra, faldiszitményekre, konyha-táblákra s számos más szükséges eszközökre használt simitott kő volna, mint Hollandiában.

Holland számtalan hajói, mellyeken surinami, javai, sumatrai, borneoi tartományiból s a világ egyéb részeiből gyarmatáruit Európába hozza, Olaszország, Genua és Livorno kikötőibe futván onnan anyaországuknak, hogy hajóik üresen ne jőjenek, olasz márványt hoznak, melylyel mondhatom Hollandia szinte el van árasztva.

Bár mészköve Hollandiának nincsen, mégis alig van ország, mellyben jobb mész volna mint ott, ezt pedig tengeri csigákból készitik. A csigákat apály alkalmával a tengerpartokon felgereblélik, nagy rakásokra felhányják s ha kiszáradtak, a mi módunk szerint, azonban gyeptőzeggel, mésznek égetik, — nyáron 9—10, télen 13—14 nap hagyván a kemenczében. Kihűtésük után, bár illy állapotban apró tiszta s kavicstalan, nem mint sok helyen a mi kőmeszünk, mellyben ásásakor ökölnyi köveket találhatunk, mégis, hogy annál finomabb, s tartósabb legyen, a szemes és szorgalmas hollandiak vagy porrá törik, vagy szélmalmaikban porrá örlik, s csupán illy állapotban használtatik s kerül kereskedésbe.

Mint mondám Hollandiában kő nincsen, mégis alig van ország Európában, hol jobbak volnának az utak, mint a különben posványos sáros Hollandiában ; nincs ország, hol számos városaiban és falvaiban jobbak, szebbek és tisztábbak volnának utczái, utjai és járdái, mint Hollandban. Ezek minden városokban és falvakban szorgalmasan öntöztetnek, naponként söpörtetnek, s járdái még azon felül nagyrészt seprőkkel vagy kefékkel felmosatnak. Többet utaztam be déli és északi Hollandban 50 városnál és falunál, de kövezet vagy hogy ugy mondjam, téglázat s járda nélkülit, egyet sem láttam.

A járdák részint olasz, belga s a porosz rajnai tartományból hozott kövekkel vannak kirakva, részint, s leginkább a követ a klinker pótolja, melly nem egyéb téglánál s jó csengése miatt neveztetik igy. Ebből épiti a

Nagykövesd vára

Zemplén vm.
felszabadult

Dienes Adorján

Regélő romok.
Rozsnyó 1940.

86. l.

szerelmes leveleket váltott egy német kisvárosi asztalos leányával. Ugy tudom, hogy atyja beleegyezésével tarták fogva egy pár évig (10 évre volt itélve), de kiszabadulva Hamburgba s onnan Amerikába ment, Franklin hazájába, kit imádott. A másik vizgyógyi tanitvány *Kleinert* Pál volt, sok ismerettel biró, de gyenge jellemü cseh diák; ezek hónapokon át csak tejet ittak és kenyeret ettek, de még a kenyér is sajátságosan készült, maga b. Leutsch dagasztotta a zárnokok és tiszteink nagy mulatságára.

Komáromi József (1848-ban főispán, jelenleg zemplénmegyei alispán) és *Komáromi* György közel rokonok, talán unokatestvérek; mindkettő szeretett, népszerü egyéniség volt, perfect gentlemanek, sokat olvastak s főként József egyike a legalaposabban müvelt férfiaknak.

A két gr. *Haller* Ferencz és József testvérek gazdag grandseigneurök, hajthatatlan makacs jellem mindkettő; köztünk népszerü emberek voltak mindketten, különösen József, ki törökül tanult, s a török és arab irodalmi müveket tanulmányozta. Sok borsot törtek a német orra alá, de viszont őket is sokat szekirozták. József a közélettől visszavonulva, családjának és gazdaságának él, Ferencz gróf pedig jelenleg Felső-Fehérmegye főispánja.

Pilassanovich József egy szeretetreméltó kedves alföldi (bajai) földesur volt, ugy 47—48 éves; megnyerő rokonszenves modoru, s mindig ifjaktól környezve. Leghivebb czimborája volt *Barsi* József, az én kedves barátom, kivel a fogdai életben egymást nagyon megszerettük, és együtt tanulgatva és olvasgatva, sokat társalogtunk.

Bobory Károly czeglédi r. kath. lelkész egyike volt a fogda legcsendesebb s legtürelmesebb lakóinak; sokat olvasott, sokat imádkozott, s még csak gyanittatni se engedé soha, bár egy pillanatra, hogy keble oly erős szenvedélyek tanyája, mint a milyennek mostani politikai élete mutatja; a világon minden egyéb volt ott, csak nem szélső-bali! Egyébiránt általánosan tisztelt és becsült egyéniség volt, s legfennebb az ultrák nem szerették, mert semmi hajlamot sem mutatott a velök való rokonszenvezésre. Egyébiránt én közelről ott nem ismertem, és csak a látszatról irok, annyi bizonyos, hogy rendszeresen tanulással töltötte idejét, s egy párszor könyvet is kölcsönzött nekem olvasás végett.

Az öreg *Marchi* franczia nyelvmesterünk volt; alapos ismeretei voltak és terjedelmes olvasottsága, azonban csak anyanyelvét az olaszt és a francziát értette; azon időben lehetett 63—64 éves, egyik élő tagja volt a hajdani carbonarik-nak; milanói születésü levén, sokszor volt elzárva, és e körülmény nagy hatással volt értelmi és kedély-világára. Napokig, hetekig volt magában vonuló melankolikus állapotban, mintha minden érzékei eltompultak volna, s mit valaha látott és tanult, elfeledett volna, csak egy volt, mit soha egy pillanatig sem feledett: iszonyu gyülöletét Ausztria iránt; mély megvetését mindennek a mi német! Néha kitört belőle ez erős indulat, s dühös monologban nyilatkozott, akár magános szobájában volt (mert saját kivánságára egyedül lakott), akár a sétatéren száz meg száz társa között; ilyenkor lángoló szemekkel, tájtékzó ajakkal s öklét összeszoritva és magasra emelve neki rohant a katonaköpenyegnek, a falnak, egy szögletnek, néha képzelt légalakoknak s dühös szónoklatot tartott, a régi Metternich ellen, és rendre sorolta Ausztria büneit a történelemből, s vad káromlásokat szólt a katholicismus, a pápa és a jezsuiták ellen. Mikor aztán jól kidühöngte magát, ismét sétálni kezdett köztünk, olykor valamit mormogva. Máskor azonban Barsi Józsival különösen, aztán Kleinerttel, s néha velem is szivesen beszélt ifjukoráról, régibb politikai viszonyokról anekdotákat is mondott, s szeretetre méltó kedves öreg ur volt; elfelejtők előbbi őrjöngését, s szivesen néztük himlőfoltokkal mélyen jegyzett arczát, ritkás fehér szakállát, s kopott bársony öltönyét, és csak a müvelt s rokonszenves kedélyü ember állt előttünk. Mikor csak német lapjaink voltak, s igy volt legtöbbször, franczia kivonatokat készitték számára, s mikor dörgedelmes hangján kérdé: „Qu'est ce qu'il y a de nouveau?“ az összehajtott jegyzéket kezébe nyomtam; ő pedig óriási zsebébe sülyeszté s aztán vagy beszélgetni kezdett, vagy ha nem volt jókedvében egy: „Merci Monsieur“-rel vállait megrázva elfordult s nagy lépésekkel elpályázott. Sokszor gondolok most is e csodálatos vén emberre, ki azóta talán forradalmi lázaiból kihülve, sirjában folytatja álmadozásait a szabadságról és emberjogokról!...

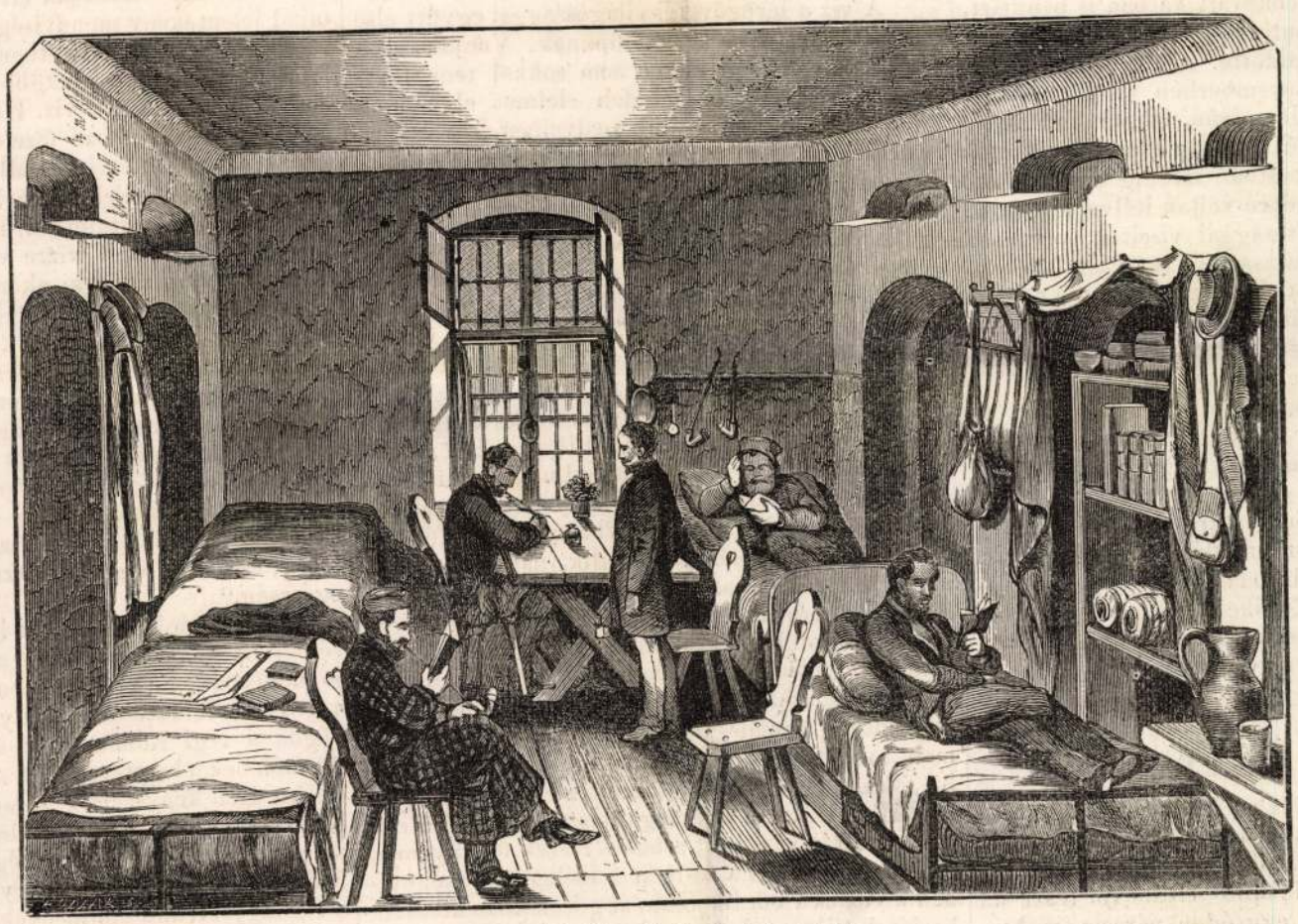

Josefstadti államfoglyok lakszobája.

Angol nyelv tanitásával *Lomniczy* E. pesti ügyvéd foglalkozott; a pestiek nem igen szerették, de mi, kiket oly jó indulattal s oly nagy igyekezettel tanitott, mindig jó emlékezetben fogjuk őt tartani; legszorgalmasabb tanitványai Árkosi Mózes unitárius pap, Barsi Jóska és én voltam.“

Nagy-Kövesd (Zemplénben.) — *Greguss* János eredeti rajza.

Ezeken kivül még több fogolytársáról is emlékezik szerző, kiknek jellemzéséből itt csak kivonatosan adjuk a következőket:

Fornszek Sándor, egy szilárd jellemü szép ifju ember, többnyire magányosan a Zwingeren kivül lakott, nyiltan, tartózkodás nélkül mondta ki véleményét a német uraknak, még pedig szemtül szemükbe, s mindannyiszor a hányszor alkalom adta elő magát, ezért sokat üldözték, de ő méltósággal türt és kérni nem tudott, nem akart soha.

Jabloniczky Ignácz nagy eszü s roppant olvasottsággal biró ember; ifjabb éveiben b. Rudics bácsmegyei főispán titkára volt, majd

Pesten mint hirlapiró, szerkesztő (a „Világ“ czimü politikai lapot szerkesztette) szerepelt. A forradalom alatt a magyar kormány szolgálatában állt, s minthogy sok nyelvet egész könnyüséggel beszélt és végtelen ügyes volt az önmasquirozásban, egyike volt a magyar kormány leügyesebb kémeinek. Windischgrácz táborán csak ugy járt-kelt keresztül mint a madár, elment Komáromba, hirt vitt és hozott, sőt a temesvári várban is bennjárt, s mindenfelől a legpontosabb és leglelkiismeretesebb tudósításokat küldötte. A forradalom után kimenekült, de már novemberben visszaküldék, s missióval látták el. Elfogatván, 10 évre itélték el.

Minorich Károly és *Lugossy* József, mindkettő Kolozsvárról. Josefstadtban mindig együtt laktak, s bár szintén sok évre voltak itélve, férfiasan, mondhatni egész méltósággal viselték sorsukat; idejöket folytonos olvasással, és tanulással töltötték, velök lakott a satirikus természetü, s néha a búskomorság felé, máskor a mulattató vidámság felé ingadozó *Tiltsch* János, Kolozsvár egykori hires, s mindig szabadelvü könyvárusa.

Ugyancsak Kolozsvárról fogattak volt el *Tompa* Lajos, ki igen szépen fuvolázott, s kissé beteges volt, de jó czimbora. A galamb ártatlanságu őszfürtü *Baló*, és *Ocsvay* Ferencz, az „Erdélyi Hiradó“ egykori főmukatársa, később a „Honvéd“ szerkesztője, kiszabadulása után jogtanár, képviselő s jelenleg a birodalom legfőbb törvényszékének itélő birája. Egyike volt a legnépszerübb, legtiszteltebb embereknek s az összes fogolysereg egyhangu véleményben volt felőle.

Nagy-Kövesd.

Zemplén festői vidékei közt nem az utolsó helyet foglalja el Nagy-Kövesd, egy kis bodrogközi magyar falu, szép szőlőhegyeivel s hullámzatos határával. De leginkább feltünővé teszi az utas előtt a helységet egy ódon várrom, mely a falu melletti sziklatető ormáról bámul egész komolysággal a völgybe. Mint képünk is mutatja, már csak puszta romhalmaz, de mint omladvány bir romtársainak azon tulajdonával, hogy ridegsége daczára is vonz, holttetem létére is magánál tart, s érzéketlensége mellett is beszél a mult idők nagyságáról és törpeségéről egyszerre!

Mondjuk el mi is nehány szóval történetét ugy, a mint azt krónikásaink fennhagyták. A tatárjárás után a felégetett és kipusztitott Magyarországban első teendő volt a lakos-szerzés és várak épitése. Ez alkalom és kényszerüség épittette a kövesdi várat is 1247-ben Roland nádor által, ki birtokában tartotta azt egészen haláláig, de utódai 1280-ban Miczbán örököseivel cserélték el, kiktől aztán Sóvári Sós György vette meg.

Midőn a XV-dik században a husszita csehek Magyarország felső részét bekalandozták: Kövesd is birtokukba jutott, de alig nyolcz évi birtoklás után 1459-ben Mátyás király kiüzte őket onnét. Később 1556-ban Némethi Ferencz, majd Telekessi Imre foglalta el, ki által a fiscus kezére szállt. 1560-ban Ferdinánd Serédi Benedeknek adományozta, azonban az ősi jogon azt igénylő Csapi- és Sós családok kivetették pör utján a Serédieket e vár birtoklásából. Ez idő óta a Sósok kezén volt Kövesd, de Sós György részt vevén a Wesselényi-összeesküvésben: büntetése 1672-ben vagyonvesztés lett; mire a következő évben a gyászos emlékü Cobb császári vezér lőporral légberöpitteté a várat s ettől fogva romban is hever mostanig. Sós György özvegye, Barkóczi Éva, 1690-ben visszanyerte a kövesdi uradalmat s az elpusztult várat; halála után veje Klobusiczky Ferencz örökölé. Jelenleg a kövesdi jószágokat többen birják.

A sziklatetőn dőledező várrom még most is festői látványt nyujt, alatta uj csinos kastély áll, odább a helység temploma látszik. *xy.*

A víz befolyása egészségünkre.

Az élet folyamát folytonos anyagváltozás képezi, és ezen örökös változásnak, testünk alkatrészei folytonos szétbomlásának és megujulásának első és mulhatlan feltétele a víz. Az egyesülések és szétbomlások, melyek testünk működése által ennek alkatrészeiben előidéztetnek, és melyek vegytani törvényeken alapszanak, viz jelenléte nélkül teljesen lehetlenek volnának, valamint lehetlen volna az elhasznált anyagoknak kiválasztása és kitakaritása is, mivel a viz egyetlen oldószere minden szerves anyagnak a szerves világban.

De a viz ezenkivül valódi *épületköve* is testünknek, sőt súlyra a legkiválóbb, mivel testünknek legalább három-negyedrésze vizből áll. Sőt mesterséges kiszáritás által egy 120 fontos emberi test sulyát egész 10 fontig le lehet szállitani. A viz nemcsak a testünket átható és éltető különböző nedveknek képezi túlnyomó részét, hanem a szilárd részekben is oly nagy mennyiségben található, hogy ezeket átitatott szivacshoz hasonlónak gondolhatjuk.

A viz a levegővel és világossággal együtt első alapfeltételét képezi lételünknek. Vonjuk el a vizet a testtől és az életet nem sokkal tengethetjük tovább, mint ha minden élelmet elvonnánk tőle; mert mihelyt testünk nedveiben, sőt szilárd részeiben is tartós vizhiány áll be, mulhatlanul vége az életnek is, mivel amazok azonnal megszüntetik működésöket. Ezáltal tehát a legegyszerübb ital, melyet a természet ajándékozott, a legszükségesebbé és egyszersmind a legbecsesebbé válik. Általában egy folyadék sem érdemli meg az *ital* nevet másként, mint egyedül viztartalmánál fogva. Bor, sör, kávé, thea stb. tulnyomólag vizből állanak.

Még egy harmadik, nagyon fontos szolgálatot végez a viz testünkben, tudniillik ennek *hőmérsékét* szabályozza, a mely mint tudjuk, télen-nyáron csaknem egyforma, legalább nagyon szük korlátok között mozog. Ugyanis mihelyt a melegfejlődés testünk belsejében élénkebbé válik, nagyobb mennyiségü viz is változik benne gőzzé, mely aztán a bőr számtalan likacsain eltávozik. Minthogy a viz, folyó állapotából gőzalakuvá változásánál nagy mennyiségü meleget köt le magában, és ez csak a testből vonathatik el, ez által a test hőmérséke folytonosan a rendes mértékre vezettetik vissza, a mely mint tudjuk, a Celsius-féle hévmérő szerint 37 foku, a Réaumurféle szerint $29^{3}/_{5}$ foku melegség. Ha ellenben nagy meghülés történik kivülről, a meghült bőr a vért a belső részek felé nyomja, és igy visszatartja a testben a meleget, a mennyiben a viznek a bőr likacsain át gőzalakban kiválása korlátoltatik.

Azonban testünk viztartalma nem csupán a bőr likacsain való *kiizzadás* által apadhat. A viz maga *szállitó eszköz*, melyen testünk elhasznált alkatrészei legnagyobb részt kitakarittatnak, a mint a vesék tevékenysége által maga a viz is szünteleniil távolittatik el testünkből. Az apadás harmadik forrása a *lélekzés*, mely életünk lángját fenntartja. A belehelésre, mint tudjuk, közvetlenül a kilehelés következik és a levegővel együtt folytonosan vizgőz távozik el testünkből. Ezért látjuk télen leheletünket, mi onnan van, hogy a levegő alacsony hőmérséke következtében a vizgőz mint ilyen nem maradhat fenn, hanem finom cseppecskékké sürüdik össze, melyek a látható párát képezik.

Ezen veszteséget, mely nem jelentéktelen, ivás által megint ki kell pótolnunk. Rendes viszonyok közt a vesék általi vizveszteséget 24 óra alatt majdnem két fontra lehet számitani; — ugyanennyi a bőr likacsain gőzölög ki, félannyi pedig a lélekzésnél távozik el. Tehát több mint 4 font viz megyen át testünkön naponként, hogy a természet örökös körfolyamának visszaadassék.

De bizonyos körülmények közt még sokkal nagyobb mennyiségü vizet vagyunk kénytelenek magunkhoz venni. Mindenki tudja, hogy a nyár forró napjaiban többet iszunk, mint a hideg téli napokon, és ennek csupán csak az az oka, mivel melegben a viznek a bőr általi elgőzölése sokkal élénkebb, mint hidegben. Ugyanezen okból az olyan ember, ki erősen izzad, sokkal kevesebbet szenved a hőség által, s *ha könnyen akarjuk türni a hőséget, sokat kell innunk*, hogy épen ezáltal élénk izzadást idézzünk elő. Igy beszéli Franklin, hogy Pensylvaniában az aratók igen hathatósan védik magokat ezen módon, ugy hogy a legnagyobb hőségben is csak keveset szenvednek. Ezek ugyanis a vizet, melyhez az ártalmas befolyás elháritása végett kevés rumot tesznek, oly nagy mennyiségben iszszák, hogy a kiválasztások egy nap alatt nem kevesebbet, mint egy ötödét vagy egy hatodát teszik ki az egész test sulyának. Hasonló tüneményt veszünk észre minden oly munkásnál, ki huzamosan jelentékeny melegnek van kitéve, mint például az üveghutáknál, olvasztóműveknél, főződéknél stb., és csakis a nagyon bő ital által képesek ezek a hőséget ártalom nélkül elviselni.

Valamint az *éhség* evésre int, ugy hirdeti a *szomj* is, ezen még kinosabb érzet, hogy testünkben vizhiány állott be. És mindemellett nem ritkán hallunk oly emberekről, kik nagyon keveset vagy épen nem isznak. Ha *ivás* alatt a természetes viz ivását értjük, könnyen meglehet; mivel bármily fontos is a viz testünkre nézve, még sem kedveli azt mindenki. Igy történik aztán, hogy ezen természetes italt mindenféle alakokba igyekszünk átöltöztetni, hogy az inynek kellemessé, tetszőssé tegyük. Ha azonban *ivás* alatt minden folyadéktól való megtartóztatást értünk, ugy bizonyára nagyon ritkává válnak a példák, és ha mégis fordulnak elő ilyenek, ezen ellenmondás is könnyen megmagyarázható. Nem kell felednünk, hogy élelemszereink, bármily száraznak látszanék is egyik-másik, mind jelentékeny mennyiségü vizet tartalmaznak. Még a legszárazabb lisztben és gabonában is 100 fontban 15 font s még több viz létezik; a kenyérnek pedig majd fele viz. Hát aztán a hus, a gyümölcsök és különböző főzelékek, melyek $^{3}/_{4}$, sőt több részben mind vizből állanak?

S nemcsak élelemszereink majdnem kivétel nélkül mind viztartalmuak, hanem emellett minden ételünk készitésénél vizre van szükségünk, s ennélfogva egyre megy ki, akár közvetlenül veszszük magunkhoz a vizet, akár ételeinkben. Szóval a viz nélkülözhetlen; innunk kell, és itt ugyanazon forrásra vagyunk utalva, melyre a növények.

De ezzel a viznek jóllétünkre való befolyása távolról sincs kimeritve. Egészségünkkel legszorosabb összefüggésben áll az *utczákon* és *lakásainkon* való *tisztaság* és saját *testünk tisztasága*, és ez megint a viz által érhető el, ugy hogy joggal mondhatjuk: „minél több viz, annál nagyobb tisztaság, és minél nagyobb tisztaság, annál nagyobb egészség.“

Mindezen befolyásokat igen jól fölismerték a régiek. A nagy városoknak első gondja volt, hogy jó minőségü és gazdag mennyiségü viz álljon a város rendelkezésére. Mily erőfeszitéseket vitt végbe a régi Róma, hogy a népjóllét ezen első feltételének eleget tegyen. A tájék földtani alakulása által kényszeritve messze távolból kellett a mindennapi szükségletre való vizet a városba vezetni, és ez nem csekélység volt azon időben. Minthogy a vizépitészet törvényeit nem ismerték, a legnagyszerübb épitményeket kellett e végből előállitani, melyek még ma is bámulásunkat vonják magokra; de nem kiméltek semmi költséget, mivel belátták a szükséget.

Rómának Nero és Traján idejében nem kevesebb, mint 9 vizvezetéke volt, melyek 55 mérföld hosszusággal birtak, és ezek között az iveken való vezeték $6^{1}/_{2}$ mérföld hosszuságot tett. Ezek által 48.130,654 köbláb viz vezettetett Rómába naponként. Hogy mennyire rugott ezen időben a világ fővárosa lakosainak száma, nem tudjuk határozottan. A legmagasabb becsülések 1.200,000-re teszik, és e szerint minden főre $40^{2}/_{10}$ köbláb viz jutott naponként. Három ezen vizvezetékekből még ma is fenn van, melyek mindennap 5.822,256 köbláb vizet vezetnek Rómába, miből 170,000-re tévén a lakosok számát, minden főre $34^{1}/_{4}$ köbláb viz esik; holott Páris csak 4.302,000 köbláb viz felett rendelkezik naponként, miből, ha annyira vennők is a lakosok számát, mint a régi Rómában, egy-egy főre csak $3^{1}/_{2}$ köbláb, mintegy 70 pint viz esik. Még szembetünőbbé válik e különbség, ha meggondoljuk, hogy az ipar követelményei egészen mások napjainkban, mint az ókorban.

Való ugyan, hogy a római polgárnak adót kellett fizetni az ivó-vizzel való ellátásért, de ez egyedül csak a költségek fedezésére szolgált. Az állam restelt hasznot huzni a vizkereskedésből mivel azon időben még nem tartották azt, hogy épen a legszükségesebb életszerek képezik a legjobb adótárgyakat. Egészen a vizig a mostani államokban sem terjed ugyan a megadóztatás, de ezért aztán nem is törődnek ezen oldalról az oly nagy fontosságu kérdéssel.

A viz jelentősége a népség jóllétére nálunk annyira elveszett, hogy bámulva kérdjük: mire voltak szükségesek oly roppant viztömegek a régi Rómában? — Egy pillantás utczáinkra megfelel e kérdésre. *Vizvezeték* nélkül lehetetlen tisztán tartani az *utczákat*, és minthogy nálunk épen ezek hiányzanak, kevés városnak lehet igénye a tisztaságra. Port és sárt találunk az utczákon mindenütt, nem is emlitve az utálatos büzt, melyet a csatornanyilások elterjesztenek. Mindezen bajok csak vizvezeték által hárithatók el.

Itt a hasznossal a szép is együtt jár. Gondoljunk csak a *szökőkutakra*, melyek diszéül szolgálnak a nyilvános helyeknek, és nyáron a por elfojtására s a levegő hűsitésére is nagy befolyással birnak. A régi Róma nem szenvedett hiányt e tekintetben. Csak maga Agrippa 105 szökőkutat épittetett.

Mindazon által a legtöbb vizet a *fürdők* vették igénybe Rómában; ezek oly szükségesek voltak a rómaiaknak, mint a mindennapi kenyér. Ezen szükséglet kielégitéséről bőven gondoskodott az állam; a konzulok és császárok vetélkedtek egy

Nagykunsági

népi építkezés

Varga László

— A tilalmasi tanyák építkezése. Adatok a nagykúnsági népi építkezéshez. Budapest: Egyetemi ny. 8°, 66 [2] p. 8 t. 8 mell.

1940.

középületek díszitésére és más gyüjtemények gyarapitására,
illetőleg állami elhelyezések czéljaira

4382. Ferenczy Valér.
Sz. Körmöczbányán 1886 n

Mármarosi hegyek.

~~Főleg~~ A háttért fogla
nek el, mig előtérbeli részö
melynek tisztásain itt-ott a
nagyságú foltokat. A vidék é
jobbra: Ferenczy Valér.

Vászon, méretei 58,5:71
az 1912 augusztus 15-iki 108
(1690-912), -- Kifizettetett
-- Elszámoltatott 1912 októb
ra nézve lásd a 3161-913 szv

Sz. n. 978-
1773-912
Át. lelt. 9

2.

Nagykürtösi luth. templom

Nográdmegye
XVIII. sz.

l.

Ravasz Boriska:

A magyar állam és a protestántizmus Mária Terézia uralkodásának második feliben.
Bpest, 1935.

79 l. 80 l.

12. Második Dávid-sorozat: 1. Dávid Sámuel előtt. Német (emdeni?) műhely a XVI. század második felében. (Berdürrye) Gyapjú, 330 × 381 cm

Az Ipolyi-gyűjteményből

Dutka 59 l.

Őszi kiállítás, 1930, Ipolyi 53. szám.

Gerevich PA, 258 l.

Nagyleányfalva (Bereg m)

Gör. kath. templom

l.

Lebereglelkészségek

136, ~~[illegible]~~ 137. l.

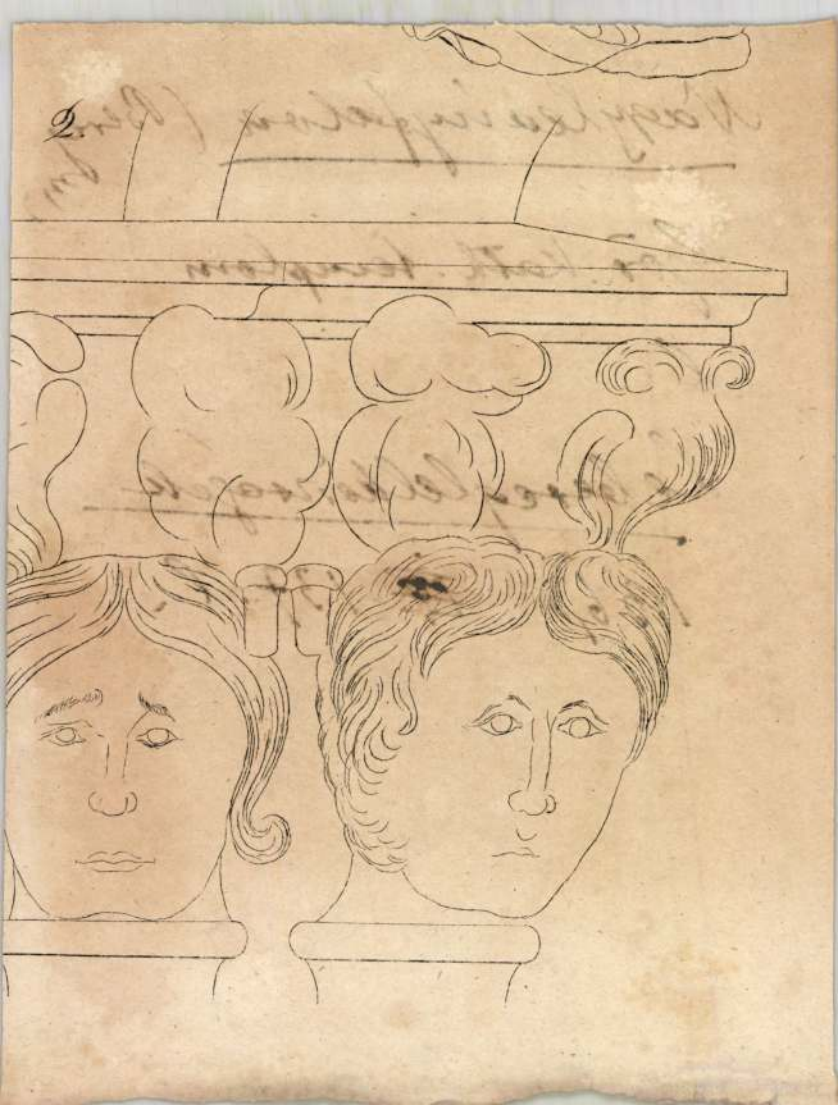

Nagylak

Szeberényi A.

Adatok Nagylak multjához.

Petrik 1886–1900

166. Nagyleányfalva, g. k. fatemplom.
1747. „Ecclesia lignea scandulis tecta in statu misero." (O. L.; C. P. Tab. et Conscr. 1747. No. 8.)
1839. „Eccl. Lig. ad S. Parasceviam Martyrem." (Schem. Munk. p. 25.)
1886. már kőtemploma van. (Schem. Munk. p. 76.)
Lásd még: Lehoczky IIIb. p. 383.

(Bereg m.)

Domfaep

Vas. Ujs. 1860

Azt állitják továbbá, hogy *az emberek az őskorban nagyobbak és erősebbek voltak.* Ezen állitásnak is tévedésben van alapja. Imittamott ásattak ugyan ki a földből csontvázak, melyek nagyságuk után itélve óriáscsontoknak tartattak, de a közelebbi vizsgálat megmutatta, hogy azok nem emberektől, hanem négylábu állatoktól származtak. Hiszen, ha az emberi hullákat és csontvázakat szemlélgetjük, melyek pár ezer év előtt élt emberekéi voltak, köztök s a most élő alakokéi közt semmi nevezetes különbséget nem fedezhetni föl. — A régi egyiptomiak igen értették a halottak bebalzsamozásának, kiszáritásának, szóval mumiákká alakitásának mesterségét. Az ilyen mumiák sirboltokba vagy szirtüregekbe helyezve jelen korunkig épen megmaradtak, s elég alkalmunk van megitélhetni, hogy az emberi nagyság legalább egy pár ezer év óta nem változott.

Hogy a hajdankor emberei a mostaniaknál erősebbek voltak, erre nézve a régi lovagöltönyökben és fegyverekben keresnek erősséget. Igaz, hogy ezen lovagkészületek, melyek az őskorból maradtak reánk, gyakorta oly nehezek, hogy a legerősebb bajnoknak is dolgot adna azok viselése. De meg kell jegyezni, hogy ezen öltönyök már a hajdankorban is nehezeknek találtattak, s az igy öltözött harczias csapatokat majdnem hasznavehetlenekké tették. Továbbá tudnunk kell, hogy azoknak viseletében és alkalmazásában csak gyakorlás által tehetett az ember némi készségre szert, miként ennek a tapasztalatban számtalan példáit látjuk. Az is áll, hogy inkább a nagy erejü harczfiak fegyverkészületei tartattak fenn, mint azokéi, kik gyenge és beteges egyének voltak. Ide járul még, hogy a löpor feltalálása előtt egészen más módja volt a hadviselésnek, s hogy a széles pallosok gyakorta mindkét kezet igénybe vették. Más ilynemü fegyverek pedig csak diszjelvényekül szolgáltak. Ugy hogy ezen felhozott bizonyitékok is elvesztik erejöket a fürkésző ész birálata előtt.

Azt mondják, hogy *a hajdani emberek hosszabb életüek voltak, mint a mostani nemzedék.* Ennek megczáfolása végett nem szükség a pátriárkák életét vizsgálat alá vonni, melyről különben is többféle vélemények uralkodnak, hanem csak a közelebb lefolyt három évezredet megtekinteni. És itt ismét a szentkönyvet kell legdöntőbb okmányul tartani. Szent Dávid 90-ik zsoltárának 10-ik versében ugyanis nyilván mondatik, hogy a mi napjaink 70, avagy legfölebb 80 évre terjednek. Ezt olvassuk más igen régi könyvekben is. Voltak ugyan a hajdankorban egyének, kik ezen életkort meghaladták, de ilyek ma sem hiányzanak. Nem épen ritka dolog százéves embert látni. Tudomás szerint a mult században egy Kintingtorn nevü skót és egy Czorten Péter nevü magyar élt legtovább, mindkettő felül volt 180 éven, midön elhunyt. De ebben is nem kell-e nyilván az isteni bölcseségre ismerni, mely az embert oly nyomat szerint alkotta, hogy az ne legyen romlandó, hanem mind világ végéig fenmaradjon.

Ne állapodjunk azonban még itt meg, hanem folytassuk tovább észrevételeinket. Ha már csalhatlanul bizonyos az, hogy az életkor legalább 3,000 év óta ugyanaz maradt, a születési és halálozási táblák azt bizonyitják, hogy a születtek közöl sokkal kevesebben halnak el jelenleg, mint hajdanta, és hogy ha az életidö átalában nem hosszabbodott is, mindazáltal sokkal többen érik el a természettöl kitüzött határt, mint ezelött. A természet ugyan nem változott, de igenis a körülmények, melyek az embert egészségesebbé és hosszabb életüvé tették.

Ilyek 1) a *tisztaság.* Ha az emberiség csinosbodási mozzanatait tekintjük, ugy találjuk, hogy a tisztaságra, még 5—6 száz év előtt nem sokat adtak. A városok nem voltak kikövezve, az utczák, valamint a házak is szükek, sötétek és tisztátlanok voltak. Nem csoda, ha az ilyen helyeken a dögvészes nyavalyák rendes állomást tartának, s ezerenkint ragadták el a lakosokat, mint a himlő, pestis stb. A vászon a köznép előtt nem levén ismeretes, nem fedezhette azzal meztelenségét, s a bör tisztitásának és frisitésének egyik legfőbb eszköze hiányzott. Ezért voltak a börnyavalyák uralkodók, melyek közöl némelyek, mint a bélpokol, nagy pusztitást vittek végbe.

2) Az emberek ma *mértékletesebbek* az élvezetekben, mint hajdanta voltak. Jelenben sem áll ugyan ott a világ, hogy korunkat e tekintetben minden szemrehányástól fölmenthetnök. Mindennapiak a lakmározások, dorbézolások, a különféle torok stb. főkép a miveletlenebb osztálynál; de mik ezek a régi rómaiak étkezéseihez, tobzódásaihoz képest? Annyit azonban bizton állithatunk, hogy a közelebb lefolyt ötven év alatt sokkal alábbszállott a mértékletlenség, s e részben sokat tulajdonithatunk a föbbranguaknak, kik itt is, mint egyebekben, épületes példával mentek elöl.

Sokat tart a hosszabb életre 3. az *orvostan tökéletesbitése, s az orvosok czélszerübb képeztetése.* Az orvostan fölvétele már ma átalánosabb, s többen keresik az orvosi segélyt, mint valaha. Naponkint alábbhagy a babonához folyamodás, a kontárok, himpellérek, kuruzslók fölkeresése s használása, ámbár még itt sincs meg a fölvilágosodásnak azon foka, mely az embernemet az igaz utra vezérelné és ott megtartaná. De az orvosi közrendészet is megtette a magáét. Tervszerü intézkedések jöttek létre, veszteglő állomások állittattak, hogy a ragályos és dögvészes nyavalyák elhárittassanak. Csak a tehénhimlő beoltásának hány ezer ember köszöni életben maradását évenkint!!

(Vége következik.)

Fehérhegységi utiképek.

(A CSALLÓKÖZI UTIKÉPEK IRÓJÁTÓL.)

Második rész.

Lefelé Szakolczától Dévényig.

(Folytatás.)

Egy kerülövel *Laksár Ujfalu* és *Haszprunka felé,* folyvást süppedésig mély homokban és sürü fenyvesek között *Závod*nak kerülünk ki az országutra. Az elöbbi két helynek neve a mily sajátságos értelmetlennek látszik, még is olyvilágosan szól. Haszprunka német nevét még mindenki tudja vidékén, hogy : *Heiszbrunn*; mért ne lehetne ugy-e a Laksárban is a magyar *Sárlakot* legalább gyanitanunk? Magyar helynév-magyarázatnak legalább ez is igen beillenék! — Závod kis gótegyháza e vidéken, hol a hivek buzgósága a mult századokban nagyobbára ujabb csinos egyházakat épitett, már a ritkaságok közé számitható. Tovább *Lévárd,* már az országuton, kis mezővároska, ismét ujabb nagyszerü fényes templomával lep meg. *Kolonics* bibornokérsek hozzá méltó müve. A szép kastély és kert is itt a bibornok alkotmánya. (Lásd a mellékelt képet). Nagy termében hosszu sorban függnek a gróf Kolonics család öseinek nagyszerü, többnyire életnagyságú arczképei 1555-töl kezdve. Itt is érdekkel szemlélhetjük, mily változásokon ment át a család : a bozontos fejü első horvát vitéz pandurkapitánytól, ki a család élén áll, kezdve, egész a mult századi diszes sima udvaronczokig, mint vedlödtek grófokká, tábornagyokká, főpapokká. Midön mult században a család férfi magva megszakadt, a csömöri Zayak egyik ágát oltották családjukba, melyen mostanig is virágzik e derék magyar ház.

Sajátsága Lévárdnak *Anabaptistai,* ugynevezett *Habanok* gyarmata. Az ujabb kor jobban fogja öket ismerni, mint Leydeni János, az ugynevezett „próféta", ismét-keresztelkedö hiveit; ezt meg legjobban talán Meyerbeer Próféta czimü operájából a szinházból, hol reménydus practicus és realis (!) ivadékunk jelenben a történelmet leginkább szokta tanulmányozni. — Csehországból, a Schwarzwaldból és végre mindenhonnan kiüldözve, itt talált menhelyet ezen valláscommunisták kis közönsége. Egészen elkülönözve a többi lakosoktól, négyszögü tág udvart képző házakban telepedtek meg együtt. Ezen lakokban közösen éltek : képességük, tehetségeik és bizonyos általok kitünöen gyakorlott mesterségek szerint dolgozó- és tanulóteremekben felosztva, külön a nök és férfiak. Munka után éjelre minden családnak a házfödele alatt volt kis külön kamrája, melyben lakott. A padláson elhelyezett ezen lakokat bámulja mindenki. Valami egyszerübbet, takarékosabbat gondolni sem lehet. A magas nagy födél a mint szalmával födetik, ugy a szalma mindjárt kivülről és belölről jól gyurt földdel betapasztatik. Kivülről ezen tapaszra ismét szalma-zsupot alkalmaznak vékonyabb rendben ráragasztva; miáltal igen csinos födelet nyer a ház, mig belöl a tető kitapasztott oldalai kifehérittetnek, és vékony közfalakkal kis lakszobákra osztatnak. Ezen ugynevezett habanfödelek még azon elönynyel is birnak, hogy a kitapasztás által tökéletesen tüzellenesek és leéghetetlenekké válnak. Mégis a körüllakó nép, mely naponkint látja, mint épen magunk is, egy ily készülöben levő födelen csodáltuk az egyszerü mesterséget, e tüzellenes födelek alkalmazását nem használja; pedig kifogás ellenök csak az, hogy valamivel erösebb alapfalakat kivánnak; ámbár ezek is többnyire csak gyurt agyagból épülnek.

Ezen házakban a leirt közös foglalkozással, nagyobbára mint vargák, szürszabók, fazekasok, késcsinálók keresték közös élelmü-

*

ket. Fönökeik, kiknek mind lelki mind testi teljes hatóságuk alá voltak vetve, kezelték a javak közösségét s az illetők ellátását. Egy szóval, mint tudjuk, a XIX. század communisticus eszméi és phalansteri rendszerei, közöttök még a vallás által is szentesitve, teljes virágzásnak örvendettek. Virágzásának azonban már akkor sem hiányzottak keserü gyümölcsei. A fönökök inkább saját zsebök, mintsem a közönség hasznára kezelték a közvagyont. Egy élemedett öreg nő, ki még ifjuságát a felekezetben tölté, beszélé gyakran — tudósit szemtanum — hogy mig a többiek a közös műhelyekben görnyedeztek a szüntelenül rájok szabott munka alatt, gyermekeik pedig az iskolában izzadtak; addig a fönökök családjai és gyermekeik a mühelyek ablakai alatti kertben kedvökre mulattak s élvezték fáik gyümölcsét, melyből nekik, ugymond, harapásnyi sem jutott soha. Igy lett volna másban is a közösjavak egyenlő felosztásánál. Hajh! az osztatlan határ azon aranykora, melyről a költő mondja :

nec signare solum, aut partiri limite campum
fas erat : in medium quaerebant —

csakis a költők eszméjében élt mindig!

Az ily gazdálkodás és még inkább az embertelen, exclusiv, minden idegennel való érintkezést kirekesztő elveik, rideg vallási tanaik siettetik feloszlatásukat. De ez még sem ment oly könnyen véghez. Elkeseredett konoksággal szilárdul ragaszkodtak legujabb időkig, ha nem vallási tanaikhoz, legalább különvált vallási szerkezetükhöz. Legjobban tanusitja ezt az, hogy midőn egy közölök szabályaikat áthágta, nemcsak a legkeményebb büntetésnek vettetett alá : közönségesen az udvar közepén álló oszlophoz kötve megvesszőztetett s összeköpdöstetett, — de a közönségből is kizáratott, mégis inkább az erdőbe elbujdosva éhen halt meg a magányban, mintsem hogy más emberek társaságába lépett volna; annyira beléjök volt már szitva gyermekkoruktól fogva más embertársaik iránti elfogultságuk.

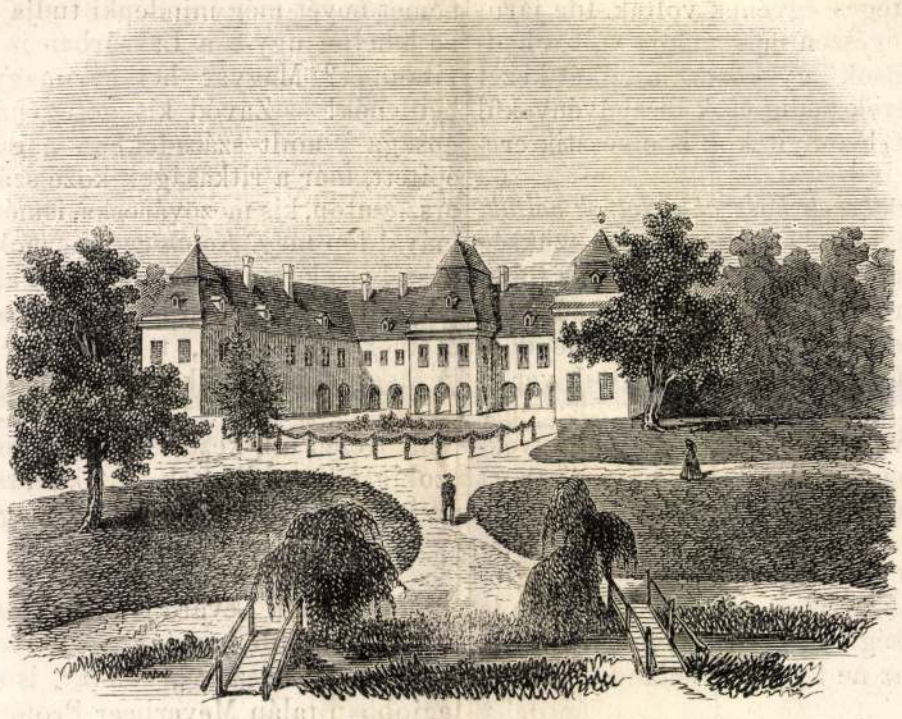

Fehérhegységi utiképek : Nagy-Lévárdi kastély.

Még maig is, midőn már egy század óta vallási tanaikkal felhagyni kényszerittettek, külön városrészbe vonulva, a többi lakosoktól elválva, külön hatósággal birnak; csupán egymás közt házasodnak, sőt megfogyott felekezetök nem csekély költséggel külön iskolát, kápolnát, papot s isteni tiszteletet tart. Hasonló viseletök, beszédök, s arczvonásaik, melyeken némi lelkesedés tükröződik, első tekintetre megkülönbözteti őket. Egyébkint józan, értelmes és szorgalmas nép, különösen solid mesteremberekнek tartatnak; gyártmányaik mint legszilárdabbak és jutányosak, a vidéken maig keresettek, s a vásárokon kitünő keletnek örvendenek. Iskolájok, melybe a helybeli esperesplébános ur vezetett, az ő gondjai alatt egyike a vidék legjelesbjeinek.

Sajátlagi vallástanaik felekezetök történetéből eléggé ismeretesek; főhitagazataik egyike a megnőtt korban való ismét-keresztelkedés volt. Jellemző vonás szintén a nagyon is szigoru saját társulati alárendeltségök mellett, azon gyülölet, melylyel minden más világi hatóság és felsőbbség iránt viseltettek. Virágos bibliai nyelvükön ezeket Satrapáknak, Pharaoknak nevezték. Nevezetesek vallási régi könyveik, irataik és krónikáik, de melyek nagyobbára akkor, midőn megtértek, elkoboztattak és elégettettek. Most már ritkaság egyre vagy másra találni. Itt-ott ismeretes még krónikáik egyegy irott példánya. De ezek iránt is előttünk már meglehetősen kezeskedett köztök a cseh tudós G—y, ki nem rég történetöket kiadta. Szemes a világ; mi meg már nagyon is megszoktuk, hogy hazánkban is mások megelőzzenek. Egy arab nyelven irt török utlevél és 200 aranyról szóló nyugtatvány a XVII. századból forgott még köztök; tanusága annak, hogy mily gonddal jártak a török fogságba esett testvéreik után, — *testvér*, Bruder volt a név, melylyel egymást nevezték — s mily nagy sarczot tudtak fizetni kiváltásukért. Mondják, hogy ez is volt oka a lévárdi anyatelep elszegényedésének; melynek a szobotisti s még egy két más innét kiágazott fiókja, maig is még nálánál vagyonosabb volna. (Folyt. köv.)

Melanchthon Fülöp

HÁROMSZÁZADOS EMLÉKÜNNEPE.

(1860. apr. 19.)

Nehány nap mulva nagy ünnepet fog ülni a protestáns világ : a reformatio egyik első rendü bajnokának, Luther társának s ugyszólván jobb kezének, ***Melanchthon Fülöp*** halálának háromszázados évnapját. A reformátorok hazájában, Németországban, az e tárgyban fölmerült mozgalom igen élénk s a föld legtávolabb részeiben élő protestánsok is fel vannak szólitva, hogy e férfiu emléke iránti tiszteletüket bemutassák. April 19-én hazánk prot. egyházaiban szintén meg fognak tartatni ez emlékünnepek. Hadd legyen nyoma ez ünnepeknek e lapokban is, melyek vegyes közönségében nagy számmal találtatnak ama férfiui tisztelői, a másik rész pedig — reméljük — legalább historiai érdekeltséget fog tanusitani e férfiu multja iránt.

Átalános azon vélemény, hogy Melanchthonnak csaknem egyforma érdeme van Lutherrel a reformátió létrehozásában; az utóbbi maga „nélkülözhetlen“-nek nevezte amazt. Melanchthon volt Luther merész tanainak leghivebb követője, legtudományosabb fejtegetője, s az ellenfelek irányában legbátrabb védője. Tudománybeli tekintély dolgában ő állott fölebb, ő volt a reformátió tolmácsa s ügyésze, s azon hittudós, ki tudományos alakban adta elő azt, mit Luther alkotó lelke s heves indulata napfényre hozott. Életének főbb adatai következők:

Melanchthon Fülöp 1497. febr. 16-án született Déli-Németországban, az akkori Pfalzi választó fejedelemség (most Bádeni nagyherczegség) Bretten nevü kis városában. Atyja szegény fegyverkovács, valamint Lutheré szegény bányász volt. Eredeti családneve Schwarzerd (Feketeföld) vala, a mit az akkori idők szokása szerint később görögre forditva Melanchthonra változtatott. Atyját már 10 éves korában elveszté. Életirói mondják, hogy nagyatyja házánál, ki a nyilvános iskolákba nem akará küldeni a sokat igérő, tudományos hajlamu unokát, egy kitünő ***magyar ember*** tanitotta a latin nyelvre. Ezen magyar tanitójáról mondta gyakran dicsekedve, hogy valóságos nyelvtudóssá képezte őt. Azonkivül a görög nyelvtant is szorgalmasan tanulta, de nemcsak ezt, hanem a mértani, bölcsészeti s történelmi tudományokat is, ámbár legkedvenczebb tanulmánya mindig a hittan volt. Tudományosságának hire annyira terjedt, hogy már 21 éves korában görög nyelvtanárnak hivatott meg Wittenbergbe, a hol akkor Luther fejtegette, a világot álmélkodással eltöltött tanait, s viharos szellemével harczot és háborut vivott az egyházi téren. Wittenbergben Melanchthon is csakhamar oly világhirü nevezetességgé emelkedett, hogy nemcsak németek, hanem francziák, angolok, lengyelek, magyarok, dánok, csehek, olaszok stb. is özönlöttek leczkéi hallgatására. Luther és társai hamar belátták, mily kincset nyertek az ifju tanitóban. Ő lett amannak legjelentékenyebb segéde a bibliafordítás nehéz munkájánál. Vasár- és ünnepnapokon latin nyelven magyarázta a szentirást, mire azon körülmény adott okot, hogy Wittenbergben akkor sok ***magyar*** volt, kik a német prédikációt nem értették.

A két szellem, Luthernek 1546-ban bekövetkezett halálaig, szoros, elválhatlan kapcsolatban maradt s ámbár Melanchthon 14 évvel volt ifjabb Luthernél, de átalános tudományossága, lelki

167. Nagylohó, g. k. fatemplom.

1733. „templum ligneum". (O. L.; C. P. D. A. 1733. jan. 26.)

1747. „Ecclesia lignea antiqua, scandulis tecta, in statu misero." (O. L.; C. P. Tab. et Conscr. 1747. No. 8.)

1839. már kőtemploma van. (Schem. Munk.)

(Bereg m.)

Domfaép.

Nagylomniczi oltár

faszobrasza 1480 Körül

Kampis Antal:

Hazai faparagásmik

uchány kötéphöri cm-

leke -

MAGYAR MUVESZET

1936. 269. l.

kappel -

MAGYAR MŰVÉSZET

Nagyszombati Szent Miklós

oltár

Csánky Dénes

MAGYAR MŰVÉSZET

1937. 348. l.

Nagylommic

Mária-oltár 70 l.

Szent Miklós-oltár
72. l.

Genthon István

A régi magyar festő-
művészet. Vác, 1932.

1490.

32

~~30~~

~~30~~

~~30~~

~~30~~

~~28~~

~~30~~

Nagylónya, ev. ref

fatorony

lásd

Kakuk Imre

alatt.

Nagylónya

(Szabolcsm)

NAGYLÓNYA (Szatmár)

~~Berég!~~

REF. TEMPLOM egyetlen homlokzati tornya barokk, egyenes záródású szentélyén románkori ablakok.

REF. FATORONY, galériás, négy pióktoronnyal, felirata szerint Kakuk Imre készíttette Bán Péter nevű legényével 1781-ben.

Utazási, 1938.

Nagylomnici Miklós oltár mestere MDK

A szepeshelyi festmények körében emlitik a mester ~~xxxxxxxxxx~~ müveit, a nagylomnici és a malompataki Miklós-oltár festményeit.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.128.l.

Nagylomnici Miklós-oltár mestere MDK

A nagylomnici és a malompataki Szent Miklós oltár festője a Szent Antal legenda mesterének körébe sorolható. Utóbbival közös hatása a szepesszombati Miklós oltár festményein figyelhető meg. Közös képszerkesztési tipust követi a Szent Antal legenda mesterének műve, a nagyszalóki Miklós oltár, s e tipust ismételte a tarnóci Miklós oltár festője is.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp. 1955. 175. l.

Nagylomnici Miklós-oltár mestere MDK

(Lomnica, v. Szepes vm.)

Nagylomnici oltár /1500-1510/ két belső szárnylapjának reprodukciója könyvben CCIV. tábla.

Az oltárra vonatkozóan Adattárban közölt adatok:

Belső képei és predellája részben átfestve.

festmények:1.Szt. Farkas/?/,2.Szt.Amilian/?/,

3.Szt.Erazmus,4.Szt.Germanus/?/,5.Szt.Miklós

és a szegény nemes három leánya,6.Szt. Miklós

három ifjut megment a haláltól,7.Szt. Miklós

megparancsolja a tolvajnak, hogy a lopott holmit adja vissza. – ~~Miklós vonatkozó adatokra~~

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei.

Bp.1955.175,399.l.

Nagylomnici Miklós-oltár mestere MDK

Az oltár festményei/folytatás/: 8.Szt. Miklós lecsendesiti a tengert,9.Mater dolorosa,lo. id.Szt. Jakab,11.Vir dolorum,12.Szt.András,13. Veronika kendője két angyallal.

Az oltárra vonatkozó irodalom.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.399-4oo.l.

Nagylózsi br. Solymossy-kastély

Csatkai Endre

— A nagylozsi báró Solymossy-kastély. Sopron: Röttig-Romwalter-ny. 8°, 6 p. 5 kép. — Kny.: *Soproni Szemle* IV. évf. A Soproni Szemle kiadványai, 96.

1940.

197

1905.

lepi el

t sik vidék középterében balról
a a kóró kupaczokat, a melyeknek
tel ~~borítja~~ a tájékot. A háttér-
zai bontakoznak ki ~~elszórtan~~. Az
ják. Jelzése alól balra: André

cm.
II. 2-án (582-905). Az elszámolás
a 21515 szvsz. alatt (1035-905).

) sz. leirattal 4000 K-án (400-905).

Kincseink nyomában (3.)

Nagymágocsnak régi fénye

Lassan egy évszázada, 1897-ben építette a Károlyi-család Nagymágocson a kastélyát, melyet 1944-ig használt a nemesi família. Ezután görög menekült szabadságharcosok lakták egy ideig, később a csepeli munkásoknak lett az üdülője. 1954 óta pedig — egészen napjainkig — szociális otthonként üzemel a kúria. Az épületen és az azt körülvevő parkon az utóbbi időkben jelentős felújítási munkálatokat végeztek. Az intézményvezetőt, Rigó Tibort kértük meg, hogy számoljon be a fejleményekről.

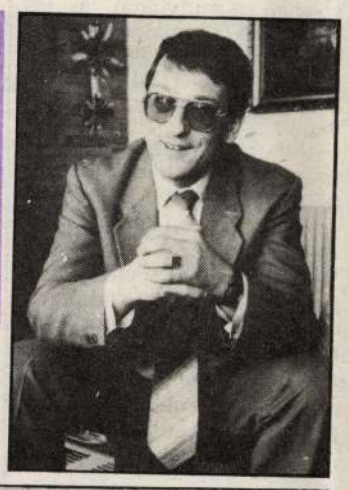

— Negyedik éve vezetem a szociális otthont, s azóta sikerült a homlokzatot eredeti pompájába helyreállítani. Ezen túl vizesblokk készült, korszerűsítettük a fűtést, belső szépítéseket is végeztünk. Hasonlóan felújítjuk, korszerűsítjük a kiskastélyt is. Az utóbbi időkben nagy port felkavart parkrendezésbe is belefogtunk. A centenáriumra készülve, szeretnénk, ha nemcsak az épületet, hanem az angolparkot is eredeti szépségébe tudnánk visszaállítani. Megértem, hogy ez a szándék közfelháborodást produkált, ugyanakkor, elítélem azokat, akik nem próbáltak az általunk meghirdetett programokon részt venni, s onnan informálódni. A park rekonstrukciójának terve egyébként nem újkeletű dolog, nyolc-tíz éve elkészültek a vázlatok.

— Ki finanszírozza a felújításokat?

— A kastély felújításában oroszlánrészt vállal a megyei közgyűlés. Számszerű összeget nehéz mondani, mert még tart a munka, de komoly tízmilliókról van szó. A közgyűlés mellett az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség is besegített. A park rendbetétele esetében az OMF maximális szakmai támogatását bírjuk. A pénzügyi fedezetet úgy próbáljuk előteremteni, hogy a kitermelt fák zöldjét koszorúkészítőknek adjuk el. A munkálatokhoz hozzátartozik, hogy hamarosan elbontjuk a hidat is.

— Miért?

— Két oka van. Egyrészt, soha nem volt ott, pontosabban néhány évtizedes műremek, másrészt pedig életveszélyes. S mivel valóban az a szándékunk, hogy a kastélyt és környékét eredeti állapotába állítsuk vissza, szeretnénk korabeli hajót vízre bocsátani.

— Megőrzi a kastély a mostani funkcióját, azaz marad szociális otthon?

— Sokféle elképzelés volt már erre vonatkozólag, de ezek a kezdeti lelkes tervek kezdenek lecsengeni. Jó kapcsolatom van a grófékkal, s nekik nincs olyan elképzelésük, hogy visszaigényeljék az épületet és a parkot. Elismerem, hogy messze nem a jelenlegi funkciójának megfelelően hasznosítjuk az épületet, de tudomásom szerint, senkinek sincs olyan szándéka, hogy a közeljövőben megváltoztassa a mostani gyakorlatot.

A kastélyban *Berkecz Istvánné*, mentálhigiéniás csoportvezető kalauzolásával magunk is meggyőződhettünk, hogy az építmény hamarosan egyik legszebb műemlékünk lesz. Néhány helyiségét eredeti állapotába állították vissza, így a kápolna, a társalgó, híven őrzi a korabeli mesterek kezenyomát. De a kúria egész belső szerkezete lenyűgöző: faragott faborítás, márványdíszítés, korabeli oszlopok, képek, faliszőnyegek, bútorok ékeskednek. S ma is működik a Károlyiak alatt beszerelt és használt padlófűtés.

A park 51 hold, ebből 15 holdat a tó foglal el. Az árnyas, tavaszi pompázatú fák alatt sétálgatva, a múlt idéződik fel. A melléképületek váratlanul bukkannak elő a fák lombjai közül, s ezeket is folyamatos munkával igyekeznek eredeti állapotába visszaállítani. Közben kiderül, hogy az otthon lassan önellátóvá válik: sok háziállatot tartanak. Kényszerű megoldás ez, mivel háromszázötven idős embert eltartani nem könnyű. Akkor sem, ha a környezet ilyen történelmien festői, s az ígéretek, a látottak alapján, még szebb lesz a nagymágocsi Károlyi-kastély.

(arató)

Grezsa Ferenc emlékezete

„A TERMÉSZET TÉKOZLÁSSAL DOLGOZIK, S LEHET, HOGY ÉPPEN ENGEM KELL ELSZÓRNIA . . ."

Volt munkatársak, szakemberek és barátok ülnek össze a mai napon Szegeden, hogy emlékezzenek egy korán távozott tudósról, és megvonják munkásságának mérlegét. Dr. Grezsa Ferenc irodalomtörténész, egyetemi tanár (volt vásárhelyi középiskolai pedagógus és igazgató) az egyetemes magyar tudományé, kultúráé, elsősorban az irodalomtörténeté. Engedtessék meg, hogy e helyen ne évszámokban, kiadványokban tükröződő tárgyi oldalról szóljak róla, hanem morális megközelítésből vizsgáljam alakját, életútját.

Hagyományos kereszténységét mélyen megélő, kiskunsági paraszti televényből sarjadt élete fája. E világlátás és gondolkodás tovább formálódott, kristályosodott a kecskeméti piarista gimnáziumban, ahol irodalomtanára ablakot nyitott előtte egy európai boltozatú műveltségre. Szülői öröksége azonban nem tételekben, kultuszokban, hanem abban a krisztusi elvben élt tovább, mely szerint nem aki mondja, „hanem aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát", az Úr igazi követője. Egyetemi éveiből Koltai-Kastner Jenő professzor humanista és lelkiismeretes alapossága tett rá, mely benyomást tudósi, emberi geenezisében az utolsó és meghatározó nagy impulzus Hódmezővásárhely, és azzal mintegy összefonódva Németh László volt. Két különböző kategória, melyek azonban találkoztak a közösségteremtés, jobbító szándék és értékcentrikusság igényében, egyfajta puritán emberbarátiság szellemében.

Grezsáról is elmondható: szerette az igazságot. És tett is érte. A tanárság, igazgatóság — viszonylag fiatal korában és olyan történelmi szituációban szakadt rá, amikor az érettebb, rutinosabb pedagógusokat is alaposan próbára tett volna. Az idő tájt, a forradalom leverése után, az ún. konszolidációban fölerősödött az osztályharc, a világnézeti nyomás, az erőszakos társadalomátalakítás, és mindez természetesen az iskolákban is éreztette hatását. A gimnáziumban ennek ellenére fokról fokra megszűnt a „boszorkányüldözés". Az igazgató — a háttérből, észrevétlenül — védelmet nyújtott az üldözésre kiszemelteknek. Visszahelyezte jogaiba a sok csorbát szenvedett magyarságtudatot, az emberiességet. Bárhogy is ráncolták a homlokukat a pártkorifeusok, a Bethlenben 1970 körül már énekelték a Szózatot. Kezdtek visszatérni az iskola régi hagyományaihoz. Az intézetnek rangot, tekintélyt vívott ki. Megszüntette azt az állapotot, hogy kivonulásokon vagy más városi politikai rendezvényeken a tanárokat, diákokat mint bábokat rángassák.

Szemben az akkor még uralkodó oktatáspolitikai kívánalmakkal, Grezsa abszolút tanszabadságot biztosított beosztottainak. Személyes példával elöljárva, a minőség szem előtt való tartását sugallta csupán.

Tudományos munkásságának legfőbb értéke erkölcsi bátorsága volt, amellyel a megcsonkított, denaturált, különböző sémákba belepréselt Németh Lászlót, a század egyik legnagyobb, az idő tájt kulcsszerepet játszó alakját a maga eredetiségében állította az ország elé. E sorok írója jelen lehetett 1976-ban azon a történelmi nevezetességű tudományos ülésszakon a városháza dísztermében, amikor Grezsa izgalomtól elrekedő hangon, és el-elhomályosodó szemmel kimondta Németh Lászlóval kapcsolatosan az „új magyar igéket", miközben készülő művéből (Németh László vásárhelyi korszaka) adott elő koncepcionális gondolatokat. Megállt a levegő a teremben. Talán az Eppur si muove elhangzásának, Galilei szavának lehett anno dazumál ilyen súlya, úgy éreztem.

Amíg tudott, dolgozott-tanított, írt. Utolsó nyilatkozatai — végakaratának is nevezhetnénk — e megélt, megírt moralitás végső sűrítését, summázatát mutatják: nem panaszkodott, nem vádaskodott (holott megvolt a véleménye azokról, akik az országot tönkretették, vagy ahhoz asszisztáltak); nem helyezte magát mások fölé! Örök példaképe, Németh László nyomán hirdette: „Van értelme a létnek, van értelme a jövőnek!" A magyarság felemelkedését kell szolgálni. Ezt kell nemzedékről nemzedékre tovább adni. Hogy „Fölfelé emelkedő nemzet legyünk".

Felletár

Sértődött emberek

— Remélhetően csökken a privatizációs visszaélések száma, ha azok elkövetői számolhatnak nevük nyilvánosságra hozatalával — mondta Szabó Tamás, a privatizációért felelős tárca nélküli miniszter.

Hatvani Szabó János, az igazgatóság vezetője elmondta: 12-en folytatják a különböző vizsgálatokat, amelyeket több szempont alapján végeznek. Ellenőrzik az állami vállalatokat, mint alapítók, figyelemmel kísérik a társasági formában működtetett állami vagyont és ellenőrzik a privatizációs tevékenységet is, ami magába foglalja az ÁVÜ szakmai munkájának áttekintését éppúgy, mint a privatizációba bevont tanácsadó cégek működésének minősítését. Az elmúlt évben egyébként 400 bejelentést kapott az ÁVÜ, melyek közül meglepően sok — több mint fele — névtelenül érkezett. A szervezet felállításakor úgy gondolták, hogy a névtelen bejelentésekkel nem foglalkoznak, ám a gyakorlatban kiderült, hogy e jelzések zöme valós problémát takar. A névtelen bejelentők másik része azonban a munkahelyéről elbocsátott sértődött ember, akinek nincs más célja, mint korábbi munkatársainak besározása. Ezen ügyek kiderítése nagy körültekintést igényel, és nemegyszer csak hosszadalmas vizsgálat után állapítható meg, hogy valóban történt-e visszaélés.

Az elmúlt egy évben 220 vizsgálatot indított el az ellenőrzési igazgatóság, amelyből 142 már lezárult. A tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a vállalati vezetők egy részének tevékenysége során etikátlan, sőt magatartása jogszabályba ütközik.

Találkozás Mohameddel

Negyven ember menekült meg attól, hogy közvetlenül találkozzon Mohameddel — jegyezte meg cinikusan dr. Kubassek János, amikor egyiptomi élményeiről mesélve, a Kairót látogató turisták elleni sikertelen merényletekről beszélt. A Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója Almásy László és Kádár Béla 1933-as expedíciójának hatvanadik évfordulója alkalmából járt a Szahara szívében. A pokolgépektől eltekintve, Kairó egyes részei megközelítik az európai és amerikai városok színvonalát. 12 millió ember él itt, ám nagy részüknek a napi ivóvíz megszerzése is gondot jelent. Minden egyes nap küzdelem a túlélésért. Az angolok által épített bérházak azonban bőséges jövedelemforrást jelentenek azok számára, akiknek az évek során sikerült megőrizniük bérleményüket. A havi bérleti díj ugyanis számukra csupán két-három dollár, ám ezer dollárért is tovább tudják adni az idelátogató turistáknak, letelepedő külföldieknek. Hatalmas összeg ez ahhoz képest, hogy a havi átlagfizetés Egyiptomban harminc dollárnyinak felel meg.

Az ismétlődő földrengések sok gondot okoznak. A szakemberek óvatosan nyilatkoznak egy-egy rengés után: „Nem várható több, de nem is zárható ki" — mondják. És bíznak Allahban. Helyi sajátosság az az építési szabályzat, amely szerint, amíg egy ház nincs befedve, tulajdonosa adómentességet élvez. Így sokszor egyáltalán nem fejezik be az építkezést, s ez gyakran az épület összeomlásához vezet. Ennek az ügyeskedésnek megszámlálhatatlanul sok a halálos áldozata. A lakosság többsége egyébként 30-40 négyzetméteres szobákban él, nyolcad-tizedmagával. Egy kiló hús ára 18 font, ami négytagú család 80 fontos jövedelme mellett csak havi egy-két alkalommal kerül asztalra. Egy cipő már komoly befektetés. A népesség pedig kilenchavonta egymillió csecsemővel növekszik. Úgy tartják, minél többen vannak, annál erősebbek.

A gizai piramisok 20-30 tonnás kövekből épültek. Az egyik piramisból rengeteg követ elbontottak egy építkezéshez. Azt vették észre, hogy amikor ránéztek a kőhalomra, úgy tűnt, a piramisból semmi nem marad. Amikor azonban visszatekintettek a piramisra, olyan volt, mintha egyetlen követ sem mozdítottak volna róla.

A Szent Katalin kolostor valóságos erődítmény. Itt találkozott Mózes Istennel, majd felment a hegyre és megkapta a tízparancsolatot — kőbe vésve.

Siwában, amely a Szahara egyik legnagyobb oázisa, 15-20 év is eltelik csapadék nélkül. Az oázist átszelő több évtizedes kereknyomok is követhetőek. A Szahara a geológusok szerint mindig sivatag volt, de akkor honnan származnak a Gilf Kebir sziklabarlang rajzai? Kellett, hogy lássák az állatokat, hiszen nem lehetett róluk fotójuk!

Akinek datolyapálmája van, nagybirtokosnak számít. A datolyatermés árából ugyanis menyasszonyt lehet venni. Vizet félnapi járóföldről hoznak, s amikor egy családban csecsemő születik, a legidősebbnek el kell hagynia az oázist. A higiénia ismeretlen fogalom itt. A viperamarás utáni vénás injekciónál azonban nemcsak a fertőzésveszélytől, hanem az esetleges légbuboréktól is tartani kell. Az ugyanis megszünteti a problémát és az illetőt egyaránt. A Siwa oázis egyébként arról is nevezetes, hogy Nagy Sándor itt mondta ki magáról, ő Isten fia a Nap véréből. A sivatag ősi jelszava pedig: „Itt csak egyszer lehet tévedni."

(mese)

Vásárhelyi biciklisrodeó

Életünk természetes tartozéka, hogy közlekedünk: ki gyalog, ki járművön. Közösségben élünk, ezért annak normája természetes és jogszabályokban rögzített módon is megszabja a helyes közlekedés rendjét, tekintettel az egyetemes, mindenki javát szolgáló érdekekre. Nézzük meg ebből a szempontból városunk közlekedését, főként a gyalogosokra tekintettel. Nos, az mindennek nevezhető, csak nyugodtnak és biztonságosnak nem. Szomorú tény ez egy megyei jogú városban!

Járdát csak akkor vehetnek igénybe a járművek, ha az országút alkalmatlan közlekedés céljára. Ez utóbbi azonban nem mondható el városunk nagy részére, kiváltképpen nem a belvárosi részre. A nap bármely szakaszában és bármelyik úton megyünk, a gyalogjárón, lépten-nyomon kerékpárosok zavarják a járdákon békésen mendegélő, sétáló embereket: időseket és fiatalokat, rokkantakat és gyermekkocsit tologató kismamák nyugalmát, sőt, testi épségét is. Felháborító. Sajnos, büntetlenül tehetik, mert jól tudják, hogy ellenőrzés híján, felelősségre vonás nem követi szabálysértésüket, nincs aki azt foganatosítaná. A kijelölt átkelőhelyeken is vigyáznunk kell, mert udvarias gépkocsivezetőket sokszor lehet látni, de ilyen viselkedésű kerékpárosokat már ritkábban.

Országosan is egyedülálló nyilván városunk központja, a Kossuth tér környéke, ahol mindenfelé tilalmi táblák jelzik a járműforgalom kerülését. Bárki meggyőződhet róla — ugyancsak a nap minden szakában —, hogy naponta ezren és ezren szegik meg ezt a tilalmat, veszik semmibe a táblákat. Nem csupán kerékpárosok, még motorosok is, sőt, néha autók is haladnak át a számukra tilos területen büntető következmények nélkül. Nem százból, hanem ezerből alig kettő-három száll le járművéről, és tolja ott, ahol sok vásárló tartózkodik az árusok asztalai előtt.

Ha figyelmeztetjük az ilyen szabálytalankodókat, egyesek csak hajtanak tovább, mások meg még szájalni is képesek, mintha nem is veszélyeztetnék sokak épségét! Vajon, hol van az ilyenekben a lelkiismeret?

A külvárosokról és mellékutakról már nem is szólunk részletesebben, hiszen, ha a városközpontban ez a helyzet, elgondolható, és tapasztalható, mi van ott. A felelőtlenség netovábbja, hogy beforduláskor már arra is lusták sokan, hogy a kezüket fölemeljék, és ezzel eligazítsák a mögöttük, köröttük lévő járműveket és gyalogosokat egyaránt. Legsúlyosabb mégis azok felelőtlensége, akik kisgyermeket — néha többet is — visznek járművükön, és így fordulnak be nagy ívben a közvetlenül mögöttük haladó autó előtt! Állítom: ha a gépkocsivezetők nem volnának ilyen figyelmesek, sokkal több baleset fordulna elő a városban, a kerékpárosok hibájából!

Sötétedés után alig látni kivilágított kerékpárt. Mintha nem is volna kötelező a járművek kivilágítása. Ha csupán egy-két esetről volna szó, nem említenénk, hiszen felelőtlenek mindig és mindenütt akadnak, de, hogy egy ekkora városban ne lehessen rendet teremteni ezen a megdöbbentő tényen, az már szégyen.

Nem a KRESZ-t kell tehát csupán megújítani, hanem gondolkodásmódunkat, hiszen minden szabály csak annyit ér, amennyit megtartanak és megtartatnak belőle.

DR. FÜZKÖ LAJOS
Hódmezővásárhely

Euromenedzser síktükörben

„Soha ne add fel!"
(W. Churchill)

A Reggeli Délvilág egy korábbi számában Iskolaközpontokkal kapcsolatban több olyan megállapítás található, amely kiegészítésre szorul.

A jelzett tanfolyam valóban 25 fős, mely a Munkaügyi Minisztérium és a Progress Vállalkozásfejlesztési Alapítvány támogatásával jöhetett létre. A tájékoztatóinkon ezt a tényt külön hangsúlyoztuk, éppen a félreértések elkerülése érdekében. Több mint két éve foglalkozunk fejvadászattal, és a felvételi interjúkat ugyanazon munkatársaink végzik, akik a vezetőkiválasztással foglalkoznak. Természetesen senki sem tévedhetetlen, így mi is követünk el hibákat, amelyekért vállaljuk a felelősséget.

Ennyi bevezető után szeretnénk a cikkben megemlített pozitív gondolkodásról néhány gondolatot közrebocsátani.

A fenti idézetet W. Churchill diákok előtt mondta, mikor azt kérdezték tőle, mi élete legnagyobb tanulsága. Úgy hisszük, ennél tömörebben nehéz lenne megfogalmazni a pozitív gondolkodás lényegét. A cikk írója nagyon helyesen fogalmazott, hogy a teljes emberi élethez sorsunk irányítása elengedhetetlen. Mit jelent ez valójában?

Nem mást, mint hogy külső világunkat, környezetünket mi alakítjuk, nem pedig az a mi életünket. Ezt legegyszerűbben úgy érhetjük el, ha célokat tűzünk ki magunk elé. Nem vágyakat, álmokat, hanem konkrét, írásban rögzített reális célokat. Ez vezethet el bennünket odáig, amely teljesen kiküszöbölheti életünkből a negatív érzelmeket, mint pl.: a harag, gyűlölet, irigység, féltékenység stb.

Mi ezeknek az érzelmeknek a gyökere?

Az önigazolás, amely a vádaskodáson keresztül vezet el bennünket a negatív érzelmekhez. Szembetűnik, hogy az előbb említett irányítás teljes egészében meghiúsulhat, ha gondolataink túlnyomó részét ezek az érzelmek uralják.

Hogyan szabadulhatunk meg tőlük?

Amennyiben munkámban hibát követek el, vagy elfelejtek valamit és ezért megrónak, mondjuk ki: Én vagyok a felelős! Így a negatív érzelmeim elszállnak, mivel elvágtuk a gyökerét. Így sok szorongástól, stressztől tudunk megszabadulni. Ami a legfontosabb, ha kimondom? Én vagyok a felelős, ezáltal az életem irányítása a kezembe kerül. Aktív tudok lenni, kereshetem a megoldásokat, hogyan tudok jobban megfelelni az elvárásoknak. Míg vádaskodással, másokra mutogatással csak sodródom és nem érzem jól magam. A választás lehetősége az enyém: szorongva, mások által irányítva élem le az életemet, vagy pedig boldogan, felelősségteljesen. Végső soron mindnyájunk célja az, hogy kiegyensúlyozott, teljes életet éljünk. Ezért mindent meg kell tennünk, W. Churchill szavaival: „Soha, soha ne add fel".

SÁNTA FERENC
átképzési igazgató

Ami kimaradt

A Reggeli Délvilág 1993. április 3-án. A Micro Ker. Kft. riportban megszólaló egyik tulajdonosa „elfelejtett" tájékoztatni bennünket arról, hogy milyen esélyünk van az óhajtott milliók megszerzéséhez. A fellelkesített emberek általában nem járatosak a matematika, s különösen a mértani sorozatok rejtelmeiben, ezért — hacsak nincsenek korábbi kellemetlen tapasztalataik — könnyen megtéveszthetők!

A riportban közölt adatok alapján számításokat végeztem. Feltételezve, hogy minden „klubtag" az alapszabályzatban vállalt szabályok szerint cselekszik, az alábbi eredményre jutottam.

Az első klubtag (aki talán nem éppen a szegény rétegből kerülhetett ki), akkor kapott (!) kézhez 2 millió 430 ezer forintot, amikor a taglétszám 364 fő volt és az utolsó 243 új belépő megajándékozta őt 10—10 ezer forinttal.

A második, harmadik és negyedik klubtag, akiket az első „szervezett be", akkor kapta (vagy kapja) meg egyenként a 2,43 milliót, amikor a taglétszám 1093 fő volt (vagy lesz).

Kissé továbblépve: például a 41. — 121. tag mindegyike akkor számíthat a teljes összegre, ha a taglétszám legalább 29 524 fő lesz.

Vajon mire számíthat az első klubtagot megajándékozó 243 fő? Íme: 88 573 fő taglétszám esetén mindegyikük elégedett lehet, őket 59 049 fogja megajándékozni.

Ha például az ország minden 12—13. lakosa szabályszerűen belépne a klubba (kb. 800 ezer ember), akkor 3280-an, azaz a taglétszám 0,41 százaléka kaphatja meg a teljes összeget (elvileg). Természetesen a klub nem járna rosszul, mert mintegy 800 millió forint tagdíj bevétele lenne, évente.

Hogy mi lesz a „bátor" rászorulók döntő többségével, a fennmaradó 99,59 százalékba tartozó ajándékozókkal? Az ilyen és ehhez hasonló „láncjátékok" megalkotóit nem szokta érdekelni. Csodák nincsenek: pénz önmagától nem keletkezik, legfeljebb gazdát cserél. Az a résztvevők egészen kis hányadához — az elsőként belépőkhöz — kerül. Közben a döntő többség reménytelenül próbálkozik a három darab 5000 forintos részvételi szelvény eladásával.

Aki nem hiszi, számoljon utána. Ez matematika.

NAGY LAJOS
üzemmérnök

postabontás

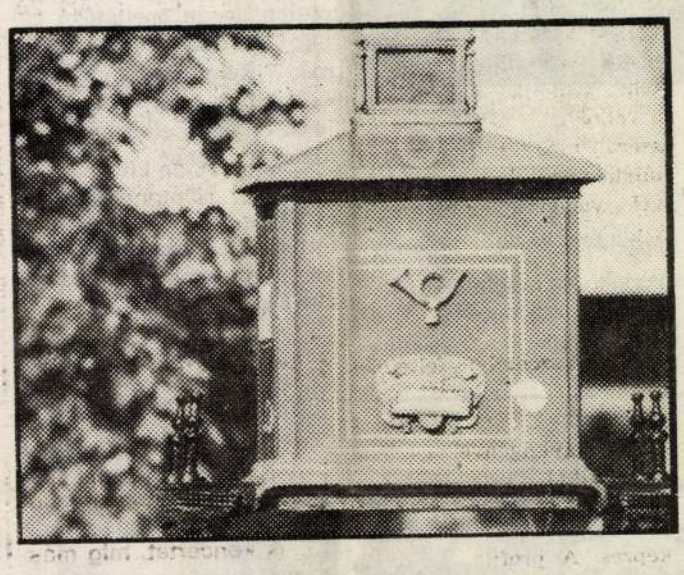

Korai a délibábkergetés!

A város vagyonáért folynak a csatározások. A közgyűlés nagy többséggel megszavazta, hogy az ebek harmincadjára került vásárhelyi vagyonokat kapja vissza a város. A polgármester igyekszik végrehajtani a határozatot, de mindenütt falba ütközik. Legutóbb már az is baj volt, hogy miért nem emelte a városban a vízdíjat, mint a többi település. Tisztességtelen manipulációk ezek a város lakossgával szemben, még akkor is, ha a megyei vezetéstől jönnek a betartások, a Fekete Sas, Tüdőgondozó, a Vágóhíd és egyéb patinás épületeink visszajuttatása ellen.

— A lakosság már azt beszéli a városban, hogy azok, akik annak idején elvitték ezeket, általában egy székkel feljebb ülnek, és eszük ágában sincs visszaadni. A kárpótlás is három éve vajúdik és még fele károsultnak sincs meg a jegye. Pedig annak idején a kispolgárt 48 óra alatt kitették a földjéről. A hatezer tanyából, jó, ha hatszáz megvan a vásárhelyi tanyavilágból.

Miért késik a privatizáció? Közeledik a választási ciklus, és hátha visszarendeződik minden a régi centralizált gazdaságba. Mert ugye jobb, ha az állampolgár nem a maga gazdája, mert parancsszóra jobban engedelmeskedik a hatalomnak. Valjuk be őszintén, ha tisztességgel végrehajtják a kárpótlási törvényt, akkor minden károsult rendelkezne végre elrabolt vagyonával.

CSÁKI LÁSZLÓ
önkormányzati képviselő
Hódmezővásárhely

Hírös város a POR alatt

„Hajt az idő..." —, de milyen útra?

Beköszöntött a nyári időszámítás, 1 órával előre kellett állítani az órát. Az időjárás még játszadozik, nem tudja eldönteni, melyik ruháját vegye fel. Ebben a bizonytalan se téli, se nyári időben, eszembe jutnak azok az évek, amelyek szegedi életem kezdetét jelentik.

A város ragyogott, élt. Az Alföld ékessége, gyöngyszeme volt. Szerettem az utcáit, az embereket, akik büszkék voltak szegedi mivoltukra. Sokat kellett dolgoznia annak a betolakodónak, idegen polgárnak, aki azt akarta, hogy a „szögedi nép" méltó tagja lehessen. Az itt élők féltették, óvták városukat. Értékeit büszkén mutogatták és ez nem pusztán a Szabadtéri Játékokra korlátozódott. Olyan művészek, tudósok, írók alkották szellemi mozgatórugóját, akikről azóta már keveset lehet hallani. Ahogy eltűntek ezek az emberek, úgy tűnt el a város varázsa. A régi örökség (ami nem az elmúlt 40 év kommunista hagyományait, hanem az évszázadok alatt jól megalapozott magyar értékeket jelenti), az enyészet martalékává vált.

Mi maradt itt?

Az utcák egyhangúsága, és az azt gazdagon ellepő POR. Veszekedő városatyák a városháza kupolája alatt. Magatehetetlen öregek. A bóvli portékákat áruló idegenek, és a kajánul vigyorgó, valutáikat szemrebbenés nélkül pergető seftelők. Alakul, változik minden. A jelzők is. A „hírös" városból a Balkán kapuja lett.

Átalakul a szegedi polgári réteg is. Az őslakosok behúzódnak otthonaikba, félve nézik, meddig süllyedhet a Tisza-parti település. Mert ez egy süllyedő hajó, aki tudja, vagy elmenekül, vagy felül megkapaszkodva próbálja átvészelni ezt az időszakot. A többség vergődik, és várják a Messiást, Szeged megmentőjét. Az biztos, egy már nem is lesz elég, mert sok a tennivaló.

Addig pedig a szemünk előtt pusztul, rongyolódik minden, amit őseink felépítettek. Az utcákat ellepi a szemét, nemcsak valóságában, hanem jelképesen is, a kultúrszenny. A Kárász utca olyan lett, mint egy zsibvásár. A kirakatok árubősége szembetűnő, ízléstelenségük lehangoló. Nem árt, ha egy szótárral a kezünkben indulunk bevásárolni, mert az angol feliratok láttán csapdába eshetünk. A szögedi tájszólást nem ismerő újgazdagok hazája nem itt lészen. Őket cseppet sem izgatja, magyar vagy angol a felirat. Külföldről ide látogató ismerősöknek, valamint Szegeden tanító amerikai tanároknak is feltűnt, hogy ez a város elamerikanizálódott. Azt kérték tőlünk. Ne engedjük! Védekezzünk a BURGER KING, shop, breakfast feliratok ellen! Őrizzük meg magyarságunkat! Már Kölcsey is megmondta: „Nyelvében él a nemzet!"

Személyes utazásaim során én is tapasztaltam, hogyan ismerték fel a nyelv fontosságát Finnországban, Ausztriában, Franciaországban. A finn csoda úgy lett nemzetközi hírűvé, hogy közben megőrizték nemzeti identitásukat, és anélkül, hogy nacionalistákká váltak volna. Az idegen szavak honosítására országos pályázatot írtak ki, ami aztán bekerült mindennapi használatba. Féltve megőrizték a városok táji, népi kultúráit, szokásait. Teljes egységet alkotnak, és a többi tájegységgel együtt lettek nemzetivé, finné.

A francia nem hajlandó, csak a saját anyanyelvén megszólalni. Mi mit teszünk nyelvi kultúránk megőrzéséért, vagy Önök, tisztelt honfitársaim, ott a bőrszékekben? A választ Szeged utcáin, feliratain megtaláljuk — angolul.

Hol van már a régi, nemzeti hagyományokra épülő, az ősök által jól megalapozott Szeged? Csak ki kell menni a várost körülölelő panel lakótelepre, a Cserepes sorra, vagy a Mars térre. Előreállítottuk az órát, Ideje, hogy a városatyák is ezt tegyék, mert különben a POR alatt szunnyadó, még meglevő értékeink is veszendőbe mennek. Látni kell, hogy a Nyugat további erőltetett majmolása csak a balkáni kapuk ajtaját tárja még nagyobbra. Ezzel elzárva a magyar út egyetlen, lehetséges haladási irányát. Annak a sajátos „magyar útnak", amelynek keresése lehet, hogy nehezebb, keservesebb, de hosszabb távon biztonságosabb, igazabb. Jó lenne végre megtanulnunk a Szegedért felelősséget vállalóknak, amit a Toldiban Lajos király nagyon jól tudott.

„Hajt az idő gyorsan —
rendes útján eljár —
Ha felülünk felvesz, ha
maradunk, nem vár;
Változik a világ: gyengül,
ami erős,
És erős lesz, ami
gyenge volt azelőtt."

GYÖMREI ILDIKÓ
Szeged

Nagylévárd

Kolonich-Wenckheim

53. — NAGYLÉVÁRD ♔: Kolonich-Wenckheim-kastély
Schloss Kolonich-Wenckheim — Château Kolonich-Wenckheim — Kolonich-Wenckheim Castle

Rados Jenő dr
Magyar kastélyok

by means of the comprehensive ground-plans, to
and thus to acquaint the reader with an importan
itself, in the midst of the fiercest struggles, to b

The castles here mentioned are, for the mos
symmetrical completion of our present work, hc
the Post-War Treaty of Trianon, were adjudicate
by a ✟.

The present short treatise should not be cc
the unexplored still to be investigated. Neverthe
dered to the literature of European Art, if it succe
art so richly merits, it will certainly have attai

Nagymágocsi Ká-
rolyi - Kastély
(Csongrád vm.)
Kápolnája 1910-ben
épült
Chobotvác 375. l.

Magyarország

Kastély

Épült 1748.

Rados Jenő dr.-
Magyar Építészet
12. l.

Léval Adrienne /1911, Budapest, róm.kat.
lán 1935-ben szerzett diplómát. Olasz
37 tanévre. Elvégezte Rómában a vakok
csolatban tanulmányozta a vakok oktat
pedagógia szakköréhez tartozó egyéb i
némák intézete, beszédhibajavító tanfo
kosok oktató nevelő és foglalkoztató
neuropsichiatria, gyermekbörtön, gyemek
zében végzett tanulmányutján, az ottani

Nagymányai Földvary
(régebben gróf Koller-)
kastély Bars megye.

Tulajdonosa, Földvary Géza, a MOB hozzájárulását kéri a kastély fenntartásához, s az adókedvezmény ügyében tudakozódik.

MOB irattár 6/1939. 17.

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

JANUÁR

31 nap — 3. hét

15 Vasárnap	
16 Hétfő	
17 Kedd	
18 Szerda	
19 Csütörtök	
20 Péntek	
21 Szombat	

Nagymányoki r.k.

templom

Troll, F.: 100 Jähr. Jubelfeier der Pfarrkirche in Nagymányok. 20 l. Pécs 1883.

Gont (2239)

P690-89

NAGYMAROS (Hont)

Nagymaros

RMV 3, 42 l.

R. K. PLÉBÁNIATEMPLOM, homlokzatán egyetlen, négy saroktámpillérés toronnyal, későbbi sisakkal. Gotikus, XIV. század eleje.

(Nagymarosi rk.
templom uj orgonája)

Tóth Zs.: A ( )
14 l. Bp. 1903.

Gont (222)

311. NAGY SZŐNYEG, vörös alapon, közepén nagy zöld medallion, mértani ábrákkal, széles lécek és szélesen csikozott bordürrel. Szmirna. XIX. sz. 630×670 cm. 1400.—

312. KARAMÁNI FÜGGÖNYSZÁRNY, 2 darab. 320×75 cm. XIX. sz. 70.—

313. MOSZUL-ÖSSZEKÖTŐSZŐNYEG, szürke tükörben gazdag vörös szinezésü növényi mustrával. 172×100 cm. 200.—

314. SZULTÁN-SZŐNYEG, keretén indás és növényi motivumu diszitéssel, tükre szines sávokra osztva. 225×110 cm. 250.—

315. PLUVIALE, szines selyembrokát, fehér alapon szétszórt zöld. arany és vörös himzett virágok, arany és rózsaszinü szegéllyel. XVIII. század. 160.—

315a. FÜGGÖNY, vörös selyembrokát, gránátalma és palmetta motivummal, 3 drb, ebből a szárnyak mérete 350×150. 400.—

Nagymedvesi ref. templom

Fejfák. Klenodiumok
leírása, rajzai

Debreczeni László
1931. 62-63. l.

598/1942

Hivatkozással a Nm. Mi
10.-én kelt 80.088/1942.III.1.szá
király-palota ásatásainak folytat

Nagymengyi András MDK

Téli táj, rézkarc

Leányfej, rézkarc

Mücsarnok 196o.Képző- és Diszitőművészeti körök kiáll.

Nagymenyi András

Ózdi:

„Salaktörés" c. képe kiállítva a Borsod-Miskolci Muzeumban 1950. máj. 13.-án megnyílt kiállításon.

Miskolci, diósgyőri, ózdi képzőművészeti csoportok kiállitása a Borsod-Miskolci Muzeumban

Északmagyarország 1950. máj. 16.

Nagymengyi András

1952 okt 11 - nov.1-ig a Fényes Adolf teremben megrendezett borsodi művészek tárlatán egy műve szerepelt.

Északmagyarország 1952. nov. 1.

Nagymengyi András
/Ózd/

Sajóvárkonyi tszcs c. képe kiállitva 1952-ben a borsodi müvészek kiállitásán.

Hajdu Béla: A borsodi képzőművészek megyei kiállitása az MSZT miskolci székházában
Északmagyarország 1952. aug 29.

Nagymengyi András (Ózd)

„A tszcs földjén"

Képzőművészek Országos Kiállitása a Nemzeti Szalonban (Péter Imre)
Müvelt Nép. 1952 dec.

Nagymengyi András.

Ózdi Vasgyár-kör növendéke.

A Nemzeti Szalonban rendezett képzőművezeti körök országos kiállításán tájképe szerepelt. (említve.)

Népszava, 1952. Nov. 19.

Nagymengyi András. (Ózd.)

„Sajóvárkonyi tszcs." c. képe szerepelt Miskolcon, a Borsodi Képzőműrészek megyei kiállításán. (említve.)

Északmagyarország, Miskolc, 1952. Aug. 29.

MDK

Nagymengyi András

Kohó, festm.

Miskolci festőművészek kiáll. Főv.Képt. 1952.okt.

Nagymengyi Lajos.
(Özd.)

A vasasszakszervezet képzőművészeti kiállításon szerepelt „Kohócsapolás" c. képe.
(említve.)

Népszava, 1952. Márc. 29.

Nagymengyi András Magyar Nemzet 1998. IV. 7

Újraavatott emlékmű

A százötvenedikévfordulón népünnepély keretében avatták újra a szabadságharc centenáriumi emlékművét a Borsod megyei Hódoscsépányon. Keller Gyula és Nagymengyi András alkotása az egyetlen ilyen, 1948-ban elkészült – Petőfi Sándor alakját is magában foglaló – szoboralakzata a térségnek. Felállítására a pénzt a madiszosok annak idején amatőr színielőadások bevételéből teremtették elő. Az emlékmű jellegét a rendszerváltozás után megváltoztatták, világháborús emléktáblát helyeztek el rajta. Az Együtt a Városért helyi civilszervezet kezdeményezésére – s a csépányiak megelégedésére – az emlékmű most visszanyerte eredeti funkcióját.

Nagymenyi Lajos (?)

⇒Szabad Művészet⇐

1952. 4. sz. 182. l.

Schoen Arnold

Hogyan idézzünk...
(Adalék a kritika mai tárgyilagosságához)
Apest, 1935. 8-r, 24-l.

I. 2. p. h. —.60 P

Kassa

Nagymihályi ötvös István, 1635

Arch.Közl.1899. XXI. 261.

Nagymessy
a Magyarság rajzolója

R

4, ⅛6, ⅛8. V. és Ü
érpadig. — Híradó.
¼4, ⅛6, ½3. Első
ersékelt helyárakkal!
ló. — Csak 16 éven

⅛8. V. és Ü. ½2-kor

t, előadások mérsé-
⅛8. V. 11-kor is:
Prolongálva II-ik

., ¼4, ⅛6, ⅛8. Első
Négylovas hintó.
váltani. — Magyar

r. 4. és 7-én: **Bécsi**
a vérpadig. Febr.
. Febr. 16-án: **Szi-**
Férfihűség. Febr.

I.: ¼4, ⅛6, ⅛8. V.
— Híradó. — Vas.
r. (Jótékonycélú m.)

ISZINHÁZAK:

¼4, ⅛6, ⅛8. V. és
zek. — **Híradó.**
6, ⅛8. Sz. ½2-kor.
A férfi mind őrült.

⅛6, ⅛8. Szombat, V.
— Híradó.
¼4, ⅛6, ⅛8. V. ½2-
Vas. d. e. matiné:

⅛8. V. ½2-kor is:
lahol Oroszország-

sás Afrikában

ét végre el kell távolítani...

, VIII., Gyulai Pál-utca 14. sz. — Felelős: Czollner

Nagymihályi Kastély

Czerna Károly rajza

Repr.

Om VI 375. l.

Buggi, Ron

46

Vas. Ujó 1860.

E perczben érkezik Frangepán a csatatérre, gazdagon ékitett fehér paripán; szép, férfias arczán tüz és lelkesedés ömlik el, szemei villámokat szórnak, sulyos kardjával jobbra-balra osztja a halálos csapásokat; egy-két percz alatt megváltozik a csata, az ázsiai lovasság szét van robbantva, Frangepán kis csapata élén egész a török táborig üldözi a futókat; Karamán Ogli dühtől tajtékzó ajakkal parancsolja ágyuból lövetni a visszafutó hadat . . . .

E pillanatban oldalvást a hegyekről örömrivalgások közt előtörnek a magyar had megkerülésére rendelt jancsárok és spahik hadtömegei; erre, mint adott jelre, iszonyu harsogása a trombitáknak tölté be a léget; a harmincz ágyu szórja irtó tekéit Frangepán seregeire; az egész török sereg Allah, Allah! orditással két hosszu karként rohan a kevés számu hadra, hogy azt egy öleléssel agyonszoritsa.

De a höslelkü vezér, ki az ily veszélyes meglepetések közt sem veszté el lélekjelenlétét, hirtelen tömeggé alakitá seregét, s a mindenfelöl rájok rohanó ellent gyilkos tüzeléssel fogadják a lövészek, s a had homlokán felállitott négy ágyu rémitö pusztitást mivel, egész utczákat vágva az ellen soraiban. — Ah! ez iszonyatos harcz volt, a kisded magyar csapat élethalál-harcza! . . . . . Most egyszerre a dárdák, s lándsák hegyeiből erös érczfal emelkedik a dühös török had rohama ellen, kétszer kisértik meg azt keresztültörni, mindannyiszor esufosan veretnek vissza . . . ekkor az összes török lovasság vezére, Szadi Mehemed, egy rettentö tekintetü férfi, ki csodákat mivelt a harczban, lovassága élére áll, vakmerö bátorsággal, a mi neki kiváló sajátsága volt — dühös rohamot intéz az erös érczfal ellen, és azt megtöri, de e perczben golyó által találva, holtan bukik le lováról.

A török lovasság látva vezére elestét, egy perczre visszaijed, de Karamán Ogli megjelenése uj lelkesedésre gyulasztja a megfélemletteket, kettös dühvel rohannak most a támadt hézagon keresztül a magyar sereg közepe felé, s nehány percz alatt, de véres küzdelem után ketté van az szakasztva, a nagyobbrész a hegyek felé, a kisebb Frangepánnal a mocsár felé fut.

A törökök szellögyorsaságu lovaikon, földet renditö robajjal szállnak utánok, Frangepánt akarva minden áron kézrekeriteni, Karamán Ogli parancsa szerint, élve vagy halva; messziről megismerhetik a vezért fehér paripájáról, fényes fegyverzetéről, gazdagon aranyozott csatasisakjáról, magasan lengö kócsagtolláról, a mint szorosan körülvétetve kis csapatjától, menekül tova . . . Már a mocsárhoz érkeztek a futók, és annak szélén nyargalnak végig, prüszkölö paripáikon — a vezérrel, utat keresve a melyen megszabadithassák, folyvást harczolva üldözöikkel, kik vetélkedve tolongnak utánok, mindenik elsö akarván lenni a vezér elfogásában; nagy jutalom, fényes kitüntetés vár azon muzulmán vitézre, ki öt elfogja! . . . . utána, utána! . . . . A futók közöl sokan a mocsárba süllyedtek, mások az utánok rohanó spahik lovai által a nád közé gázoltattak, többeket legyilkolt a török kard éle; az erö, a bajnokság mitsem érnek már, . . . a legjobb, a legbátrabb vitézek kifáradva a halál harczában, nem is védik már magukat, kardjokat leeresztve, melyről a vér csurog alá, habtól tajtékzó lovaikat megállitva, arczczal a rohanó ellennek fordulva, nyugottan várják a rájok nézve jótékony halált; egy-két percz még . . . és a hösök, a dicsö bajnokok elvesznek, elpusztulnak . . . végre, a kiket még megkimélt a török kard éle, végkép kimerülve a nehéz tusában — megadták magukat. A törökök öröme határtalan volt; karcsu spahik odahagyva harczi méneiket, a foglyok közé vegyültek, zsákmányolni, rabolni; a széles képü, macska bajuszu tatárok ujjongva tánczolták körül a szerencsétlen áldozatokat, csupa kedvtelésből levagdaltak némelyeket közölök; többen a vezért keresték szemeikkel, de ez nem volt a foglyok közt látható . . . talán megmenekült . . .?

Valóban ugy volt, a nagy tolongásban lováról a mocsárba taszittatott, s innen kivergödvén a feneketlen láp és ingovány között, egyikére azon utaknak kapott föl, melyek nagy vigyázattal járhatók, és a melyeken csak egyes ember gázolhat — nagy életveszély között — keresztül.

Utána, utána! orditák a törökök, a mint észrevették a futó vezért — ki alig lehetett nehány ölnyi távolságra üldözöitöl.

Ekkor nehány halálra kész harczos, kik a nagy zavarban eltéveszték szem elöl Frangepánt — s kik még nem osztoztak társaik szomoru fogságában, és csak az imént érkeztek a mocsárhoz, látva a vezér veszélyben létét, szövetkeztek egymással, hogy Frangepán futását fedezzék.

A mocsárba vezetö uthoz — a melyre a vezér menekült — csupán csak egy keskeny földszoroson lehetett eljutni, két felöl mellette feneketlen láp és ingovány; sürün benöve náddal és gyékénynyel.

E keskeny helyre állott föl a vezér futását fedezö nehány vitéz férfi, az egész török had ellen, nem azért, hogy gyözzön, hanem hogy megmentse vezérét a bizonyos haláltól.

Párosan álltak egymás mellé a védök, azért, mert e szük helyen csak két ember férhetett el egymás mellett, az ellen csak kettövel vívhatott egyszerre, a többi várt addig, mig a sor reá kerül.

Alig rendezék igy el magukat, midön az elönyomuló spahik-, s tatároktól megtámadtattak, — a két elsö bajnok csatája alig tartott egy perczig, a tatár lándsa messziről leszurta öket lovaikról, s a mocsárba hullva, elmerültek. — Az utánok jövök véres boszut állottak társukért, bátran neki rontottak harczi méneikkel az ellenük szegezett lándsák hegyeinek, a nemes állatok fájdalmas nyeritést hallatva rogytak össze a gyilkoló vastól találva, mely szügyeiket át meg átfurta, a küzdök gyalog maradtak, de bátorságuk nem csüggedett, hirtelen oldalvást rávetik magukat a spahikra, kik hosszu dárdáikat ily közel nem tudván használni, mig kardjaikat kapkodák elö, — addig a magyar kard már halálra vagdalá öket; többeket a mocsárba ugrattak, melyben lovastól együtt nyomorultul vesztek el; több perczig lehete még látni villogó kardjaikat a magyar bajnokoknak, a mint jobbra, balra osztogatták a halálos csapásokat, — aztán ök is sebektöl rakottan elhullottak. —

Az utánok következök valamennyien, hasonló bátorsággal, tüzzel és lelkesedéssel harczoltak, s csak holttesteiken mehettek át a törökök . . . .

Egy bajnok maradt még hátra, a legvitézebb mindnyájok között, kik e nehéz harczban résztvettek, — egy harczias kinézésü, napbarnitotta arczu férfi, ki a csaták viharaiban megtanult bátran szembe nézni a veszélylyel, a halállal, ki a legnehezebb, a legvéresebb küzdelmet kereste fel, s nem egyszer adta már jelét vitézségének, nemes önfeláldozásának; most is midön a halálos veszély közepett látta magát — a legnagyobb nyugalommal, hideg vérrel várta az ellent. Arczából látszott, mennyire vágyik még egyszer és utoljára megküzdeni a gyülölt, az utált ellenséggel. — A törökök nem soká várattak magukra, a makacs viadal — melyben annyian elvérzettek már — vad haragra gyulasztá öket, csoportosan rohantak, egymást a mocsárba gázolva — a magyar hösre, ki széles csatakardját kezében tartva várt reájok. — Egy-két percz, és öszszecsapnak; a magyar bajnok sebesen és sulyosan mint a villám osztogatja a csapásokat, gyilkos aczéljától halomra hullnak a muzulman harczosok, mint ha az enyészet szele fuvalt volna rájok . . . minden perczben ujabbak, pihentebbek jönek, elhalt, vagy legázolt társaik helyébe, a legbátrabbak, a legvitézebbek; mind nem érnek semmit, a magyar bajnok sulyos kardja ö rájok is halált hoz; maga Karamán Ogli is szemmel látó tanuja volt e bátor vitézségnek és hösies önfeláldozásnak, s ellenségében is becsülve a vitézséget, rögtön parancsot adott egyik segédtisztjének, hogy ama hös lelkü magyarnak vigyen kegyelmet, senki ne merészelje csak egy ujjal is érinteni, mert halállal lakol; a parancs rögtön teljesittetett, de a büszke magyar nemes, hideg gunyoros lenézéssel, megvetö utálattal utasitá vissza a kegyelmet, és a futó vezér után tekintve, látta, hogy az, épen e pillanatban vergödött ki a mocsárból — és a nádas rétségben végkép eltünt szem elöl . . . igy eleget tett kötelességének . . . s mielött a törökök meggátolhatták volna szándokában, saját kardjával szivét keresztülütve, holtan hullott le lováról.

Meghalt inkább, semmint gyülölt ellensége kezéből kegyelmet és életet fogadott volna el . . .

E dicsö bajnok, e vitéz férfiu ***Kezy Domokos*** volt.

Ily példátlan önfeláldozáson a jó törökök elbámultak, s szégyenkedve, pironkodva hagyták oda a hös lelkü magyar élettelen testét.

E dicsö tett oly hatással volt Karamán Ogli lelkére, hogy megtiltá a futó hadak üldözését, s a foglyokat szabadon bocsátva, megszégyenülve távozott e csuf, egyenetlen harczból.

Papp Zsigmond.

*

Fehérhegységi utiképek.

(A CSALLÓKÖZI UTIKÉPEK IRÓJÁTÓL.)

Második rész.

Lefelé Szakolczától Dévényig.

IV.

(Folytatás.)

Lett volna azonban bárki a szakolczai egyház alkotója, a mű csakugyan dicséri egyiránt épitőmesterét, valamint dus és bőkezü alapitóját. Ámbár máris a késő gót épitészet hanyatlási korszakából való, de még igy is szép arányban, méltóságosan sőt nagyszerűn emelkedik négyszögü faragott kövekből épült magas falaival, hármas hajójával, csucsivezetével, tagozott támrendszerével s oszlopszálaival, ablakzata ékes kőfaragvány-művezetü rózsáival, lóhere-leveleivel és egyéb játszi alakjaival. De ezen tiszteletet parancsoló müidoma s ódon kinézése sem menthette meg az ujabb oktalan kor hiuságától, mely a mult század végén akkori divatos parókájával, ugynevezett classicus modoru façadjával, oszlopos homlokzatával a kapuzatra tisztes czopfját ráakasztá; belső falait oly alaposan bemeszelte, hogy nemcsak, egykor kétségtelenül létezett falfestményeinek semmi nyoma, de még érdekes oszlopfejezetei s az ivzárkövek dombormüvei, sőt feliratai — mint egynek nyomai még mutatkoznak — csak bajjal gonddal ismerhetők meg. Nyilván ugyanazon oktalan divatkór, mely lassankint a legvégső vidékek zugait is kivetközteti sajátos, hagyományos és okozatos eredetiségökből, szokásaikból és öltözékeikből, pusztitja a középkor ezen tisztes ősz emlékeit is, s az övénél legalább sokkal alaposabb s eredetibb müvezetét; bemázolja ódon alakukat gyermekiesen nevető világos szinezeteivel, ráaggatja hiu üres piperéjét, s azt azután emlékeink föntartásának, vagy jókarban tartásának nevezi.

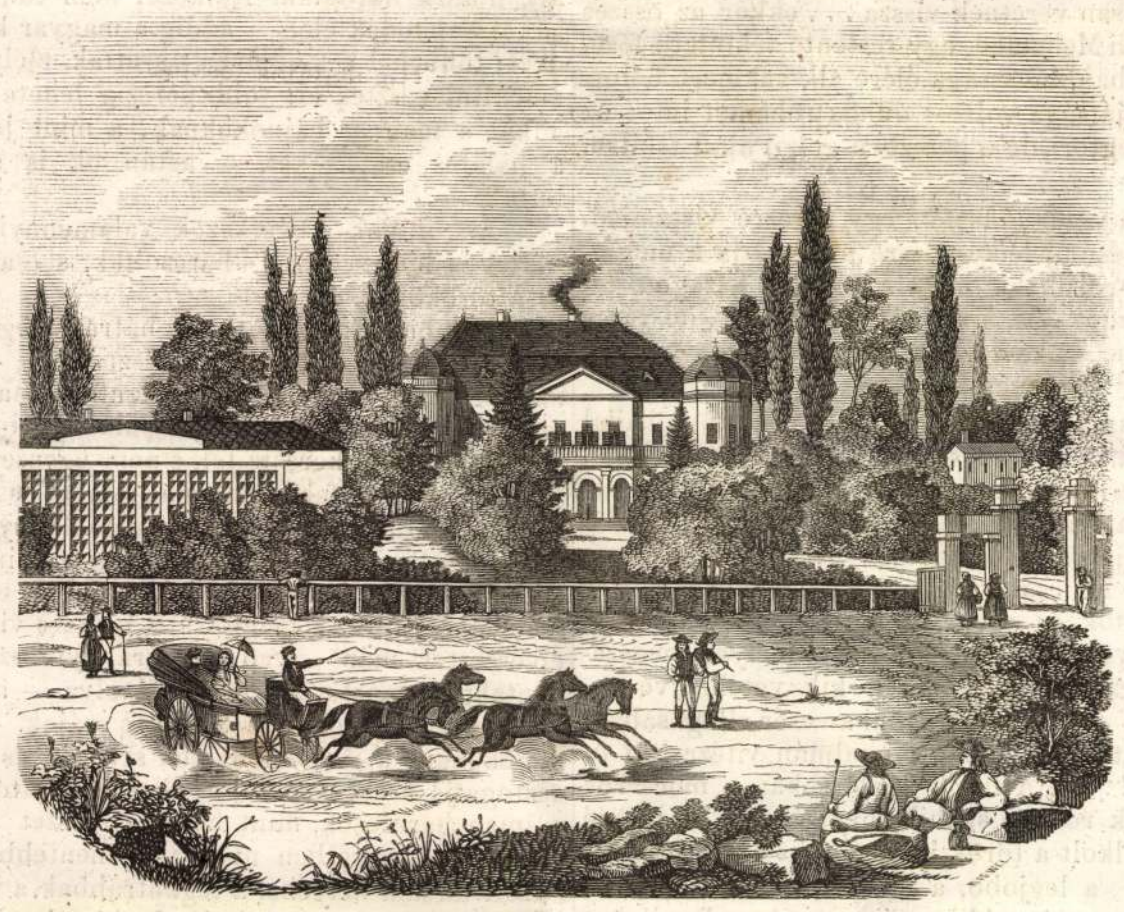

Gróf Sztáray nagy-mihályi kastélya. — (Lásd a szöveget 138. lapon.)

Az egyház talajába helyezett számos régi siremlék-köveken is már inkább csak azt látni, hogy mily hosszu kor ivadékai jártak fel s alá rajtok, mintsem azt, hogy kik fekszenek alattok, vagy a feliratot és vésetet, melyet lépteik régen lesikáltak. — Egy czimeres kőlap jelöli még élénkebben a gróf Pálffyak, Szakolcza egykori várkapitányai temetkező helyét. — Egy másik, az egyházszentély kültámján, vért-alakban a nyolczszögü csillaggal jelenti még régibb időkből a Szentgyörgyi grófokat, mint Szakolcza egykori urait, kiknek, láttuk, hogy a hely eredetét is köszöni. De ez az egyetlen jel is, mely még itt rájok emlékeztet — nem ugyan a lakosokat, mert ezek rég feledték hatalmas nevökkel együtt czimeröket is — de legalább a történetbuvárt, a heraldicust, kinek az ily ismeretlen czimerholmi csak épen oly élénken beszél, mint a füvésznek a mező, nekünk másoknak ismeretlen gyomparéja.

A kegyes olvasó megbocsássa azonban, hogy Szakolcza főterén ily antiquariusi ódon elmélkedésekben borongva mulattatjuk. Ha ott állana velünk, maga is kedvet kapna rá, oly élénken szólnak hozzánk mindenfelől e kis város emlékei. Mily világosan beszél például ezen régi egyháznak fölöttünk emelkedő magas tornya, sajátságosan változó idomaival. Emeletről emeletre majdnem más és más izlést szemlélhetünk rajta. Alant az alap gótformára már a parókás renaissance féle cziczoma rakódott; kiépitetlen tetejébe valami byzanczi vagy minaret-féle kupozat, alája a magyaros toronyerkély fészkelte magát. Nyilván a hány kor épitett rajta, annyi izlést s izetlenséget látunk benne tükröződni; egyszóval, mint a magyar példabeszéd mondaná : ***mindegyik rajta hagyta keze szenyét.*** És mégis mily élénk festői benyomást gyakorol ránk; világosan láthatjuk rajta mindenkor saját eszméjét és nézeteit, ábrándját és szükségeit kifejezve. Tagadhatlan, hogy a mi objectiv, tárgyias felfogásu, vagy csak tudákosan s eklektikailag majmoló alkotmányaink, aligha fognak rólunk ily élénken szólni az utókorhoz. — Az egyház tövében áll még egy ódon alaku, nyolczszögü külön kápolna épület, minőket már a későbbi XIV-dik századi gótépitészet kezdett az eredeti román carnariumok, halotti kapolnák helyett a főegyházak mellé épiteni. — A jó szakolczai polgárok, kiknek ezen szokatlanabb alaku kápolna még góttemplomuknál is régibbnek tetszhetett, a mult században az akkori ünnepélyes epigraphikai stylussal (!) ráirták ajtaja fölé hogy : ***Aedificata A. D. 900*** (!). Természetesen, ha, mint a történetirók mondák, egyházuk már Sz. István korában épült, ugy a szokatlan alaku kápolnának, melynek sem okát sem czélját saját tudományuk becsületéből meg nem fejthették, legalább is egy századdal előbb kellett épülnie! Igy, gondolám, okoskodhatták ki a 900-ik évet a derék körültekintő civisek, kiknek, mint látni, mindig sokkal nagyobb gyengéjök és elöszeretetök volt a régi korral kérkedni, mintsem azt tanulmányozni s emlékeit megőrzeni. Mindjárt e téren tul áll még azután Vak Béla előbb emlitett szülőháza, és mellette megint egyfelől a ferenczieк zárdája, sötét, ódon szinü nagyszerü gótegyházával, de melyen falain kivül szintén kevés eredeti emléket hagyott már meg a kiméletlen ujitás. — Még igy is nehány sirköve nevezetes : a Loránth családé a hajóban, Szakolcza valamely régi kapitányáé, talán a rettenetes Pongráczé, a chorus egyik oltárának zsámolya alul felig kinyulva s meglehetősen elrombolva. Az ivezet zárkövei is még számos czimereket és csodálatos ábrákat mutatnak.

Másfelől áll az ifjabb, jótékony, ádáz atyjával épen ellentétes Stibor által alapitott kórház; de melynek a régiből szintén csak a neki adományozott szomszéd faluja és Stibor czimere maradt meg. Ezen régi épületek között vezetett be a város nevezetes régi kaputornya is, mely a védsánczok fölött vonóhiddal volt ellátva és nemcsak megfelelő művészi gót idomban csucsos gerinczivezettel és párkányzatokkal diszitve, de az egész, valamint a város többi kapui és bástya-részletei, ugynevezett puposra faragott négyszögkövekből (Buckelquadern) épülve, mely mint az ugynevezett római rustica épitészet sajátságos neme, kitünőleg szilárd, erőteljes s e mellett izletesen változatos művészi alakitást kölcsönzött ezen erődszerü müveknek, melyek példányai már szintén igen ritkák hazánkban. De eme egyik legszebb e nembeni emlékünkuek, a szakolczai kapunak is, most már csak hült helye. Szük volt, mondják, a kisvárosnak, és azért taval ledöntötték! Hasonlón mint Nyitra és Győr is taval egyszerre vetekedtek, ha nem is müemlékileg, de mindenesetre historiailag érdekes és nevezetes kaputornyaik lerontásán. Egyszerre annyit nőttek-e ezen apró városok napjainkban, hogy százados kapuikon ki és be nem férték? vagy

historiai önérzetök növödött el már annyira? Lehet azonban, hogy talán csak Bécs bástyái lerontását akarták megelözni, nehogy öket a haladás e nemében még a föváros is megelözze?! Már hiszen ilyesmiben, hol emlékeink lerontásáról s elhagyásáról van szó, minket ugyan senki sem elözhet meg! Vagy volna-e máskép e tekintetben hazánk oly árva szegény, oly tabula rasa, mint a minö? Pedig mily jól ott állhatott volna az a kapu itt is, meg ott is; és mily könnyen lehet vala azon a szük bejáraton is segiteni. Hátha például, mind a két oldalán tág bejárat nyittatik a városba, a középen pedig, mintegy köztéren állva marad a kapu is, még pedig ily müvészileg s épitészeti izlésben is diszes kaputorony. Nem volna-e az

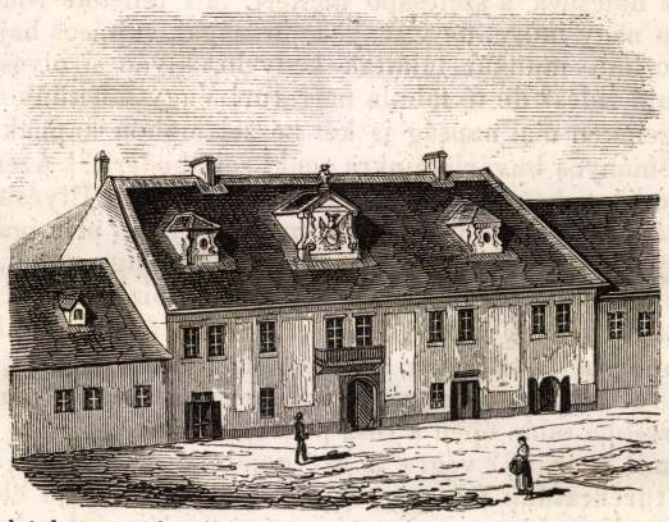

Fehérhegységi utiképek : Gróf Gvadányi lakháza Szakolczán.

mintegy trophaeum késöbb a nagyobbodó város közepén? multjának egyik legszebb emléke, emlékekben ugyis oly szegény városainkban. Mily szépen lehetne aztán benne elrendezni a városi kis fegyvertárt, talán a levéltárt vagy idövel egy kis városi muzeumot, egyszóval : ritkaságai és régiségei tárát?! Mind ez már több kaputoronynyal megtörtént, ha nem is Magyarországon de a gondosabb külföldön; tehát probatum est! Ajánlhatjuk azért mindazon városoknak, melyeknek kapujok s historiai önérzetök szükülni kezd. Ugyanis hogy az ilyesmiben nem tudunk szintén már egyszer a magasztosb eszmék, kegyeletek és izlés külföldi divata után kapkodni.

Szakolczának azonban ez már késö olcsó tanács. Pedig mily drágába jöhetett neki egykor, mig szert tett ezen kaputornyokra,

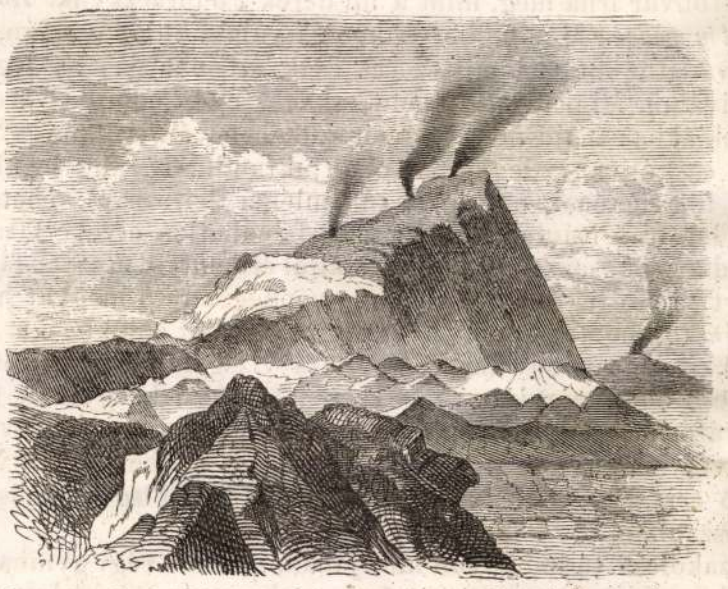

Jorullo, tüzokádó Mejikóban. — (Lásd a „Kazinczy Ferencz egykoruja Amerikában“ czimü czikket.)

bástyákra s erödeire! hát még mennyi drága életbe, vérbe, munkába és pénzbe került fenn- és megtartásuk!? Mily feledékenyek és háládatlanok nem csak az emberek, de ezen városi „mindig hü“ polgárok is! Már Ottokár támadásai idejében, de bizonyára elöbb is már és utóbb is még, midön minden határhad berontva vagy kitörve kénye kedve szerint zaklathatta a védtelen nyilt várost, mint sohajtozhattak akkor lakosai kapuk- és bástyákért? Mig végre csak Zsigmondtól, midön a morva fejedelemségről a magyar trónra, innét pedig a császárságra is lépett, s meggyülvén sok ügyebaja erre folyvást be és kijárt, kapta végre Szakolcza is a királyi szállás és tartás fejében, talán egy kis utravalóért is, melylyel a mindig hü polgárok fejedelmök mindig üres és feneketlen zsebét ellátták, mint kis borravalót városuk vásári szabadalmát és bástya épitési jogát királyi kegyelmül.

Ezen korban emelkedtek tehát a város elöbb dicsért kaputornyai, bástyai és erödei, mint okmánytárunkban nem egy kiadott és Szakolcza levéltárában kiadatlanul fenmaradt okiratban olvasható. És épen jókor; mert ekkor jött még csak a java : a hussziták pusztitó dulásai, melyek Szakolczát a határon legközelebb érték, — midön egyszer is, másszor is legnagyobb szüksége volt a védelemre. — Kész kapui alatt vonult be már a fogoly Mátyás mint király, midön az ország küldöttei Strasznitznál, Szakolcza mellett a hon határán fogadták. Nemsokára, a mohácsi vész után maga a város fogadá majd nem az egész országot magába, midön a nemzet kormánya rommaradványainak egy része bástyái megé menekült. A török elött ide futamodtak akkor az országos és királyi hivatalok, söt a nemesség oly tetemes része is, hogy majdnem az egész Szakolcza házait és határait megvéve, királyi városi jelleméböl kuriáikkal és szabadalmaikkal kivetköztették, ha a törvény, polgári

Bocca di Cattaro. — (Lásd a szöveget 139. lapon.)

szerkezetét ellenökben meg nem védi. De azután is, söt talán sürübben mint azelött, vagy hogy már csak a közelebbi történet élénkebben szól, ellenség és jóbarát egyre ostromolá és védte falait, ki és bevonult kapuin, majd gyözelemmel és diadallal elfogva és megvédve, majd legyözve és megfutamodva. Bocskay és Bethlen, Rákóczy és a császári hadak egyre megszállták, s egymásután változó szerencsével odahagyták.

Ugy belemerültünk azonban már Szakolcza régi korába, ádáz harczokat és háborút beszélö történetébe, hogy végre is az olvasó ugy képzelendi magának, mint valami ódon, vértöl párolgó és háborút lehelö fészket. Mi sem volna ennél igazságtalanabb. Valódi idilli nyájas tekintettel, szeliden mosolyg elénk fehér házaival, termékeny rónáján rengö arany kalásztenger közepett, körülfogva zöldelö szölöhegyei és viritó kertjeivel. Minden kornak lerótta hüségesen ö is adóját. Mire kevéssé üdülni kezdett, s a zivatar itt is meg megszünt, a XVII-dik században, föpapi dús alapitványok következtében, nagyszerü zárdák, magasztos egyházak tömegesen

emelkedtek benne is. A régibb ferenczieknek mellett, most a jesuiták, a pálosok, az irgalmas barátok is megtelepedtek, virágzó iskoláikkal, jótékony intézeteikkel, ápoló kórházaikkal. Az ipar és földmüvelés virágzásnak indult. Buzája és bora dusan termett; országszerte hires kék posztóját évenként sok ezer singnyire gyártá. — Végre megszólalt körében a nemzeti múzsa lantja is! —

Épen a főtér közepén, a kéttornyos egyházu nagyszerü jesuita collegium átellenében állt egy szerény, de csinos emeletes ház. (Lásd a mellékelt képet.) Csak a födelén kiálló homlokormozaton látható nagy köczimer hirdeti még egykori lakóját és tulajdonosát: gróf *Gvadányi Józsefet* a *költőt* s a *„magyar lovas generalist,“* mint magát nevezte. Itt pengette magyar lantja húrjait, ezen, népünk életteljes fájába, annyi máshoz hasonlón, oly szerencsésen beoltott idegen csemete ivadéka, hogy nálánál aligha el találta valaki hüvebben kora népies érzetét. Negyvenhárom éves hadipályája után, mely alatt tizennégy háboruban vitézkedett, szakolczai házában megvonva magát, innét irta a fáradhatlan vidor aggastyán számos humordus és népies munkáit : *„a vitézkedni kivánó magyar ifjak kedvekért“* s *„a nemes banderiumokból a Mars mezejére kiszállani vágyódókért“* : a *„Török háborút“*; *„a nemes magyar Dámákhoz és kisasszonyokhoz“* stb. szóló verseit. És ki feledné a feledhetlen *„Peleskei Notárius“* budai utazását, halálát és pokolba menetelét? Egyike valóban a legegészségesebb s legtalálóbb humoru magyar népkönyveknek. Mit még egy csomag, számra összesen mintegy 16, majd hasonló, majd komolyabb tárgyu munka kiadásával kisért. A czopf és vukli daczára is becsületes magyaros arczképét már a harmadévi Vasárnapi Ujság közölte.

Szakolcza hazai irodalomtörténete azonban sem nem kezdödik, sem, hinni szeretnök legalább, nem végzödik a derék Gvadányival. Itt élt a XVII-dik században hazánk egyik leghiresebb csillagásza, mint a város szerény polgára : *Rakopulszky János*, kinek, mint irodalomtörténetünk beszéli, a külföld leghiresebb munkálatáival versenyző iratai a pesti egyetemi könyvtárban vannak maig — kiadatlanul, kéziratban eltemetve. És talán csak ez a hija, hogy neve nem neveztetik a csillagászati tudomány történetében ha nem is Galilei, Kopernik, Kepler és Newton mellett, de legalább a másodrendü csillagászi nevezetességek sorában. Mért is volt szakolczai a szegény, mért magyar!? — Ha boldogabb nemzet éghajlata alatt lát világot, és sorsa oly hazába viszi, mely a tudományt becsülni, az érdemet tisztelni és jutalmazni tudja vagy képes : talán az egeket verdesi az ő tudományának és nevének hire is. És mégis O chara patria, dulcis Pannonia! volnál bár még oly mostoha, ki ne szeretne jobban a hir és fény minden hiuságánál! Vagy elhagyta-e valaha fájdalom és honvágy nélkül édes anyaföldedet valaki más, mint azok, kiket minden áldásod böség szarujával, hirnév- és gazdagsággal elárasztál!?

Nem sokkal jobb sorsnak örvendett csillagászunknak egy más tudós szakolczai kortársa : *Berger Illyés* magyarország historiographusa, hivatalos történetírója a XVII-ik században, ki negyven éven tul izzadozott kora történelme megirásán. Még 1604-ben nevezteteti ki Pozsonyban, mint udvari „laureatus poeta“ Magyarország cs. k. historiographusának, még pedig 100 forint fizetéssel! Olcsó husnak hig a level — mondanók, ha akkorában a főtanács ur évi járandósága is több lett volna 400 forintnál. Még is ugy kellett valahogy lenni; mert a szegény poeta diszes hivatalával és kis fizetésével sehogy sem érhette be. Ugylátszik, szeretett volna ezen a dolgon minduntalan forditani, t. i. kevéssé disztelenebb hivatalt és diszesebb fizetést kivánt. Folyamodott tehát valami morvaországi adó- vagy vámczédula-szedő hivatalra; mely e szerint akkor bizonyára, de valószinüleg még ma is, jobban jövedelmezhetett a történetirásnál. Szerencsétlenségére az illető biráló, az egyszer, készülő munkáját is már oly jónak találta, hogy véleménye szerint folytatása továbbra is kivánatosnak látszott. A hivataltól tehát elesett. Hiában, a szegény magyar irónak, ugylátszik, a világ legritkább szerencséje, a dicsérő birálat sem válhat javára. Jó, hogy nem lettek kalaposok, mert végre még a gyermekek is fő nélkül születtek volna a világra. Most mégis Illyésünk fizetése 100 tallérral megtoldatott, már ugy, hogy azután gondtalanabbul irhassa munkáját; de biz a gondtalan irói élet csak ezzel sem akart valahogy beállani. Huszonkét évi gond, küzdés és várás után, végre megint csak legalább szakolczai harminczadosi hivatalért esdett. Azon következetesség, melylyel hasonló hivatalokat keresett, oda látszik mutatni, hogy a történelem mellett a financzügy is gyönge oldala lehetett. De most már a birálat is történelmét oly nagyon jónak találta, hogy ezen hivatalt sem lehetett töle épenséggel megtagadni; még is csak azon föltétellel nyerhette meg a harminczadosi állomást, ha történelmét is folytatja. Igy érte öt több év mulva Szakolczán a halál, a nélkül hogy történelmével czélt ért volna; mert jelenben még csak azt sem tudni, hol lappanghat negyven éves szakadatlan munkálkodásának gyümölcse : történeti kézirata? E helyett megjelent töle több, vagy kilencz, kisebb alkalmi dolgozat, röpirat, pamphlet, örvendező versek s több ilyesmi. Ilyes holmi, ugy látszik, mindig nagyobb keletnek örvendett, mint a becsületes foliansok, melyeknek előttök szerényen hátrálni kellett, valamint az életben a bölcsnek a szélcsapó mellett. Mit tehetett róla Berger, hogy nem nagy müve, de vizenyös apróságai, sujtásos hajhászstylben irt czimü munkái találtak kedvelő, kiváncsi olvasó közönségre. Quid rides? de te fabula narratur! Vagy tehetünk-e róla, ha semmiségeinken mai napság is két kézzel mohón kapnak, míg éjnapi tudományos buvárlatainkra senki sem hederit?! Azért hiában gáncsoskodik nekem az öreg Bód szegény Berger Illyésünkre, kit convertitának, meg ő tudja minek, miből egy szó sem igaz, szidalmaz, hogy csak oly munkákat irt, „melyekben, ugy mond, irójokon kivül senki sem helyezett valami becset“. De biz ő talán csak épen olyanokat irt, melyek keltek, olvasóra, kiadóra és vevőre akadtak; s ezt oly embernél különösen, ki nem csak tudós történész, de pénzügyér is volt egy személyben, nem lehet csudálni; de nem másnál is, legkevésbbé talán épen a rosz pénzügyér irónál.

De mit is irunk? végre is azt gondolja még valaki, hogy védelemre türekeztünk fel egy rég nevestől, munkástól elenyészett iró mellett. Nem bizony mi; a tárgy épen talán csak a hasonlatok végett oly csábitó, a mint ezek a mai körülmények közt is még elevenre találnak. Máskép B. Illyést csakugyan még csak névleg sem emliti már senki, Szakolczán épen ugy, mint az egész hazában nem, — nehány poros könyvön kivül. Vagy husz éve, hogy a derék *Podhraczky* méltatta öt teljesen, első és utólsó; mert addig irodalomtörténetünk inkább csak becsmérelte öt hamis és szük adataival. Egy külföldi tudós barátunk minap födözte föl még egy ismeretlen irata czimét, és épen nálunk is kereskedett iránta; ez adott okot, hogy Szakolczán is nyomozzuk a feledettet, — természetesen ezt is, mint sok mást, hasztalan!

Nem is kivánhatnánk hálánk érzetében jobbat a kedves, de sokat feledett Szakolczának, mint hogy végre is, teljesen hiányzó történelmét — és hány városunk bir csak ezzel is! — oly alapos történetbuvár irná meg, mint a mi derék Podhraczkynk. *Hony soit qui mal y pense!* Meg ne botránkozzék valaki különcz talán, de szives kivánatunkon. Ki mit szeret, csak azt ohajtja, ha legjobbat akar kivánni. Mi pedig történelmünknek, mely eddig a városi monographiáknak majd nem egészen szükében van, valamint Szakolczának csakugyan a legjobbat ohajtjuk addig is, mig legalább az utóbbi történetének egyrésze, müemlékei leirásával tehetségünk szerint leróttuk iránta hálánkat, azon feledhetlen élvekért, melyekben kedves lakosai szives fogadása által érdemteljes (azóta fájdalom elhunyt) prépostja és polgármestere vendégszerető magyar házai és családja körében, valamint liberalis készséggel elönkbe tárt okirati kincsekkel dusan bövelkedő levéltára vizsgálatában részesültünk. Megbecsülhetlen ugyis az, mit ezen jeles férfiak egyesült fáradozása városuk virágzása és jóléte elömozditására karöltve tesz. Hadd vigye *ezen lap* is hálás megemlékezésünket házuk vendégszerető asztalára, hol vele, bizonyára egyik utolsó állomásán Magyarországban, oly kedvesen találkoztunk.

Szakolcza tudományos multjának, miutan régi gymnasiumát is napjainkban elvesztette, s épen csak most, fölajánlott 50,000 forintnyi tekintélyes összeggel szervezi az ujat — egyik emléke még a régi, atyáról fiura szállott Skarnitzl-családféle könyvnyomdája. Igaz, a hazában alig tudni felöle valamit, és ujabb statistikáink sem tudták még akkor, mikor mondották, hogy mennyit mondanak azzal : hogy *„csak* imádságos könyveket, kalendáriumokat és népiratokat ad ki tót nyelven“ Jelenben már azt is jobban érezzük, mi tesz az, *a népnek milliónyi példányban folytonos, kizárólagos olvasmányt nyujtani;* mit a szakolczai nyomda hazánk szláv lakosai nagy részének hosszú idő óta szakadatlanul és majdnem egyedül is szolgáltat. Mily roppant tér itt is, csak volna erő, mely felhasználni tudná! Mi azonban most az egyszer nem azért léptünk bele; szándékunk csupán egy kis razzia volt gyüjteményünk számára. S mondhatom, meglehetős nagy batyu amolyan *Stilfrid*, *Brunzwick*,

meg tót *Zöld Marczi* és *Angyal Bandi*, *Rityir* és *Kisértet* stb. mesés regés népkönyvet vagy magyarán mondva, *ponyvairodalmi* holmit szedtünk öszsze. A jó olvasó talán elmosolyodik sajátságos passiónkon. Mosolyognánk bizony mi, még pedig mily hálásan, ha a vidék nyomdája e féle magyar ponyvairodalmi öszszes termékei megküldésével megvigasztalna és megtisztelne bennünket. Mert ki sem hinné, a ki hozzánk hasonlón nem tapasztalta, mily, majdnem legyőzhetetlen, nehézségekkel jár a leggondosabb gyüjtöre nézve nép- és ponyvairodalmi kiadásaink összes és teljes megszerzése. Pedig addig, mig ezt öszve nem szerezzük, vajmi nehéz, érdekes nemzeti népirodalmi történelmünk ezen sajátságos fejezetéről szólani. Legyenek tehát futtában erre is figyelmeztetve azok, kiknek a tárgy kezök irányában áll; s a ki nem veszi tréfára, küldje meg ezután e lapok szerkesztőségéhez az Utiképek irója számára gyüjtését, kinek hálájat eleve escomptirozhatja. (Folytatása következik.)

A nagymihályi kastély és uradalom.

A zemplénmegyei nagymihályi uradalom, ősbirtoka a *Sztáray* grófi családnak, mely hazánkban szintén egyike a legrégibb, egész Sz. István király koráig felvihető nemzetségeknek s az elmult századok folytán hazánknak a közügyek majd minden szakában szolgáltatott kitünő férfiakat, kikről ezuttal bővebben szólani nem feladatunk, e tárgyat más alkalomra halasztván. Most csupán a Sztáray grófok törzshelyét, a *nagymihályi kastélyt* mutatjuk be, mely a régi háborus időkben a hadak, ostromok minden viszontagságait állotta ki, jelen alakjában pedig a magyar birtokos főuri rend legszebb és legkényelmesebb lakai közé tartozik, a mellette elterülő szép kerttel együtt — mint azt mellékelt rajzunk kitünteti.

De leginkább célunk ezuttal ama virágzó gazdaságot, ama rendező, alkotó szellemet ismertetni, mely a nagymihályi birtokban mindenki figyelmét magára vonja s örvendetes bizonyságaul szolgál mind a magyar birtokosok komoly, nemes törekvésének, mind a magyar gazdatisztek felvilágosodott, értelmes működésének. A következő vázlat csupa örvendetes tényeket sorol elő, a gazdaság fokozatos fejlődését mutatja.

Az 1848. magyarhoni események után a vesztett urbériség következtében a birtokosoknak, kivált a nagyobb birtokosoknak, első dolguk volt, birtokaikat kellőleg fölszerelni, hogy az eseményekkel karöltve járt terheket elviselhessék. Ezen nagyobb birtokok közé sorolandó Zemplénben özvegy gróf *Sztáray* Albertné n.-mihályi uradalma, melyben a gazdaság vitelére óriási urbéri erő létezett. Ennek megszüntével csak egynehány igás-vagy béresvonat maradt fenn rendelkezésére.

Mélyebb előrelátást, — pontos megfontoló kiszámitást igényeltek a jövendő financziális tekintetben azonkivül is kedvezőtlen gazdasági körülmények. — Nem csekély feladat volt tehát, kivált ily nagyobb birtokban, a jégtörést megkezdeni.

Szilárd elhatározás után legelső teendője volt az uradalmi igazgatóságnak, a szükségelt nagyszámu vonómarhát, szerszámot, s az ahoz kivántató — akkor drága pénzen sem kapható szolgákat megszerezni. Azonban az e környéken magasztos jelleméről általánosan ismert grófnő neve, — a gazdatisztek szelid bánásmódja — csakhamar seregenkint hóditá a szükségelt egyéneket, s csakhamar, mintegy 200 faeke turta a földet; — faeke, mert ezen idő előtt ritka birtokos dicsekedhetett ezen környéken csak egypár vasekével is, melyet, mint ritkaságot, szerszámkamrájába zárt, sem maga, sem cseléde nem tudván vele bánni.

Milyen az adj Isten, olyan a fogadj Isten. A faekével való földtúrás sem koronázta elég eredménynyel a nagy fáradsággal összekötött gazda vasszorgalmát, és czélszerübb földmivelési eszközök megszerzéséről kényszerittetett az igazgatóság gondoskodni. Az uradalom, főgondját a legkiterjedtebb részére — a n.-mihályi gazdaságra forditotta, melyet ügyes tapintattal kezelt. — Pestről meghozatván az első vasekéket, a szolgáló egyéneket személyesen avatta be, s megismertette őket az azokkal való bánásmóddal. A munkásságot a legjobb siker koronázta; mire az uradalom összes szakaszaiba megrendeltettek a Vidacs-féle vasekék; — jó *boronák*, *hengerek* pedig helyben készittettek. — És hogy jövendőben ilyféle kiadásoktól megkiméltessék a gazdaság, elhatároztatott a földmivelési eszközök ügyes egyénekkel való elkészitése helyben. És miután az uradalmi igazgató a londoni és párisi világmükiállitásokat is személyesen meglátogatta, a legczélszerübb ekék, boronák, soroló, irtó, töltögető, tengeri vetők stb. mintáit, valamint azok elkészitéséhez alkalmas mestereket a leghiresebb csehországi gazdaságokból ide hozatni rendelte. A kovács-, lakatos-, asztalos-, kerékgyártómühelyek kellő szerszámokkal és azokhoz való anyagokkal fölszereltetvén, a hozott minták szerint a legszükségesebb szerszámok egy alkalmas ügyvezető felügyelete alatt, gyárilag készittetnek most, nemcsak az uradalom, de a megrendelő környékbeli gazdák számára is, a kik csakhamar átlátván az itt készitett gazdasági müszerek czélszerüségét, a megrendeléseket ez ügyben a gyár most alig győzi végrehajtani.

A n.-mihályi gazdászati müszer-gyárban készittetnek különféle ekéken kivül tisztitó-rosták, széltiben és sorban vető gépek stb. A szükségelt anyagok a *felsőremetei és krompachi* vasgyárakból szereztetnek meg.

A n.-mihályi gazdaságban 10 cséplőgép müködik, az öntött vasrészek azokhoz meghozatnak, a többi szükséges részek a helybeli gyárban készittetnek el saját feltalálás és gyártás szerint.

Az itt szokásos túró-eke (ruhadló) is, valamint az uj, egészen vasból készitett vasekék szintén itteni találmányok.

Az uradalom jövedelmét a hét év előtti átalánosan elharapózott juhvész igen megcsorbitá, az igazgatóság pótló módról volt kénytelen gondoskodni. Azonnal megrendelte az összes gazdasági szakaszokban a repczevetést, s azt eddig kitünő sikerrel nagyban folytatja. Helyben olajütő (préselő) gyárt állittatván, az ország felső részét ezen igen is keresett kereskedelmi czikkel, a nagy-mihályi olaj-gyár látja el. Ez évben is 1000 mázsán felül gyáratott itt.

Az olajpogácsa saját nagyobb számu gulyászatból, mustra béres ökrökből évenkint hizlalóba beállitott marha hizlalására, nemkülönben a gulyabeli borjak és sertés-nyájak tartására, kivánt sikerrel és eredménynyel fordittatik.

A bérlési rendszer hátrányait belátva, az igazgatóság a bérben volt gazdasági szakaszok, malmok, vámok bérleteit megszüntetvén, ezek magánosan kezeltetnek s a mely gazdasági területen a *folyamatban levő commassatiók, a türhetlenségig rákmódu haladásuk miatt*, a váltógazdasági rendszer kivihető, — az ott azonnal foganatosittatik.

A terjedelmes n.-mihályi uradalom a kézerő megszerzése tekintetében megbecsülhetlen kincscsel bir, s ez az ugynevezett Blatta posványság, mely több mérföldnyi tér sásos szénát teremvén, középszerü szárazabb években nagy menyiségü takarmányt ad.

Minden gazdaságnál födolog a czélszerü és rendes földmivelés, kellő okszerü rendelkezés. E czélt a n.-mihályi uradalom érdemteljes igazgatója, P. K., teljes mértékben a rendelkezése alatti nagyobb s kisebb rangu személyzettel való méltányos bánásmódja által éri el, — a mi tervei kivitelében mindenkor a legfőbb tényező.

Kazinczy Ferencz egykoruja Amerikában.

Czikkem kissé furcsán hangzik, miután világos, hogy azon évben, mely jó öregünket világra hozta nálunk, nem egy ember született Amerikában, és e szerint, midőn nagy emberünknek csak egyik egykorujáról teszek említést, abból még senki sem gyanithatja, kit értek.

De még furcsábbnak fog tetszeni, ha megmondom, hogy nem is emberről akarok szólani, henem maradandóbb alkatról, mely Érsemlyén nagy fiával egy évben, és pedig épen négy héttel előtte, ugymint Mihály napján, vagyis sept. 29-én emelkedett ki az anyaföld kebléből.

Neve után, melyet majd Rullónak, majd Horuljónak mondanak és Jorullónak irnak, szintén bajos volna eltalálni, miféle teremtés forog szóban. E szerint nem is hímezem a dolgot tovább, hanem azt mondom, hogy a nevezett csodaszülött senki más, mint azon tüzhányó hegy, mely 1759-ben a mondott napon, az anyaföld iszonyu vajudásai között, „ezer égő teke közepette“ — mint Kanya Pál „Földrajzi oktatásában“ a 489 l. olvasható — „hirtelen 517 meternyi (vagy mint Falk-Galletti 40 l. mondja, 1695 lábnyi) magasságra emelkedett a környező sik felett. *)

A sikság, melynek kebeléből e száz éves tüzhegy előtört, Mexikóban, névszerint ennek Mekhoakan nevü tartományában keresendő. A mi most tartomány, az egykor ország volt. Fővárosát, mely most kis városka, s melynek egykori nagyságáról a sok rom,

*) Még más adatok szerint, Jorulló magassága 4000 láb.

mely környezi, tesz tanuságot, Zinczunczannak hitták. Elég sajátságos hangzásu nevét most is viseli, azonban hogy még valaha felépüljön, arra aligha van reménye.

Egyébiránt Jorulló szomszédja „Ario nevü városka, még maig sincs megnyugtatva jövendő sorsa felöl. A tér, hol most e hetyke *lángoncz*, mint valami alföldi halászlegény vagy csikós, két könyökére támaszkodva, heverész és füstölget, egykor de szép róna volt, melyen majd kétöles kukoricza csak ugy hányta fel az égnek büszke czimerét, és széles levele, a legkisebb szél fuvalatára oly rejtélyes hangon sugott bugott, mint a legsürübb fenyves. És mivé lett!

Humboldt Sándor, kit némileg a mienknek mondhatunk mi is, mert hisz korunk ezen uj Aristotelese, roppant munkásságával valamint az egész világot, (nemcsak e földet, hanem a mindenséget) ugy ölelte fel az összes emberi nemet, élöt, multat és jövendöt; és igy minket is, — Humboldt Sándor, mondom, meglátogatta e különczöt 1804-ben és bámulva látta, hogy az 500 láb vastagságu lávatömeg, mely ama hegygyel egy idöben hányatott vala ki s e szerint 45 évig hevert a szabad ég alatt, még egyre oly hö, hogy nehány hüvelyknyire felületén alul szivart lehet rajta meggyujtani. Egy másik utazó, Burkhardt, e lávát még 1827-ben látta füstölögni.

A hegy maga nem egy, hanem három szelelön is eregeti füstgomolyait az égbe, mint az ide zárt rajz mutatja; nem messze töle jobbra pedig szintén füstfelleg gomolyodik fölfelé. Szakadozott környezetéből gyanithatni, milyen lehetett a robaj, mely születését hirül adá a világnak.

Négy héttel utóbb Érsemlyénben, észre nem vétetve senkitöl, azokat kivéve, kiket az esemény legközelebbröl érdekelt, „meleg védö fedél alatt," mint költöink egyike mondja, megszületék ujabbkori nyelvünk nagy mestere, ki nagy müvét, a nemzeti szellem fölébresztését, születése épen századik évnapján fejezte be, annak bizonyságaul, hogy a nagy lelkek munkásságát a halál meg nem szünteti, de még meg sem szakasztja.

Ha magyar toll egykor tüzetesen tárgyalandja a természeti tünemények nem legkisebbikét, a tüzhegyek sorát és müködését, akkor hihetöleg részletesebben ismertetendi meg velünk Jorullót is.

Barsi József.

Bocca di Cattaro.

A mult évben, az olasz háboru alkalmával Cattaro városa és vidéke eléggé fontos szerepet játszott.

Cattaro, Dalmátországnak azon hegyes csucsát foglalja el, a honnan az Adriai tenger. Montenegro, Herczegovina, és Skutari-tava egyiránt belátható. A tengerpart, néhol alig szászlépésnyi szélességben még Dalmatiához tartozik, de azután mindjárt montenegrói falvak következnek. A láthatár délkeleti végpontját Antivari török kikötő város képezi, a hol a mult évben a franczia hajóhad összegyült, érintkezésbe jött a semleges lakossággal, s később csapatokat szállitván a partra, a török kikötőben raktárakat is állitott.

A *Bocca di Cattaro* név alatt a hegyek közé szorult s több ágra szakadt keskeny öblöt kell értenünk. Ugyanis az Adriai tenger szirtes partjai *Castelnovo* alatt egyszerre mintegy megszakadnak, a viz utat nyer keletfelé a sziklahegyekkel körülvett mély völgyekbe, s majd széles folyam alakjában, majd mind elterülő nyájas tó, különválasztott kis tengert képez. A bejárás e vizekre eléggé kényelmes, azonban valamely idegen hajóhadnak elébb a Castelnovo és Porto Rose várdákat kell szétlőni, mielőtt Cattaro városát fenyegethetné.

Cattaro városának külseje azonnal elárulja, hogy közelre jutottunk Montenegrohoz és az Albaniai partvidék rablásból elő népeihez. Nemcsak a várost veszik körül bástyafalak, hanem még az egyes lakházak is ugy vannak épitve, hogy szükség esetében védelmezhetők legyenek.

A vidék terméketlen, zordon és kietlen, az idegen borzadva tekint a város felett emelkedő s mészkövekből alakult magasiatokra, melyek a völgyet s a tavat betemetéssel látszanak fenyegetni. A város kapuja előtt a Fiumera nevü hegyi ár rohan az öbölbe, mig másfelől a Gordiccio, tör elő, mely közvetlenül a vidéken ered, oly gazdag forrásokkal bir, hogy nehány száz ölnyi futásának daczára már is jelentékeny patakká nevekedett.

A montenegróiak nagy számmal jőnek a heti vásárokra, azonban a városba csak ugy jöhetnek, ha a kapuknál fegyverüket letevék. A vásár ezért jobbára a kapun kivül levő bazar-épületben tartatik. Az áruczikkek között nevezetesbek : hal, sajt, burgonya, gyapju, füstölthus, viasz, méz, tengeri. A bazár négyszögü épületét hüs árnyat adó fasorok veszik körül; a hegyek felől, a hol a montenegrói határ kezdődik, magas fal emelkedik, mely kapukkal ellátva, azonnal elzárható, ha a vásárra jövők nagy száma, vagy más gyanus jelek az elővigyázatot tanácsolnák. A montenegrói vásárló nem sokat időz Cattaroban, vagy vidékén, többnyire előre tudja, hol mit kell keresnie; megmondja röviden, mennyit ad az áruba bocsátott jószágért, s aztán megkötvén a vásárt, sietve távozik a meredek gyalogutakon át hazájába; eközben vissza-visszatekint az öböl csendes tükrére, kilövi pisztolyait, sohajt, de aztán azzal próbálja magát megvigasztalni, hogy lesz még olyan idő, melyben a montenegróiak birtoka egész a tengerpartig fog kiterjedni, a mi hogy e dolgot a mult években az orosz diplomatia szóba is hozta.

TÁRHÁZ.

Kakas Márton levelei.

CXXII. Levél. *Müverseny a szükölködő horvát és szlavon lakosok javára a nemzeti szinházban.*

Mult vasárnap délben nehány lelkes ifju főur inditványára szavalati és zenészeti müverseny lőn rendezve, szegény inséggel küzdő honfitársaink javára, mely mind a közreműködők, mind a közönség részéről igen jól ütött ki, a mennyiben a közönség egy élvezetes estét kapott (délben), a szegény horvát atyafiak pedig mintegy 1300 forintot, melyet rögtön elküldének számukra. E siker után elhatározák Pesten lakó főuraink és delnőink, hogy jövő virágvasárnapján, ugyanazon nemes emberbaráti czélra olyszerü müversenyt rendezendnek, melyben mind mükedvelő urak és hölgyek veendnek részt. — A mennyiben ugyis nemsokára közzéteendő titkokat elárulnunk szabad, a müverseny részei lennének, két nagyobbszerü nyitányon kivül egy kisebb vigjáték, zongora-, hegedü- és gordonka-hárfa-müversenyek, magyar népdalok és karénekek, szavalmányok, és végül két nagyszerü történeti ábra (tableaux), egyik azon jelenetből, midőn Zrinyi a török szultán felszólitását a vár feladására visszautasitja; másik szintén Zrinyinek és társainak a végkirohanás előtti bucsuja hátrahagyottaiktól, mindkettő villanyvilágitás mellett, a részvevők saját pompás jelmezeikben. A páholyok és zártszékek dijai mesésen föl lesznek emelve, s igy kétségtelen, hogy a szinház minden zugában tömve lesz. Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!" ezt irta sziveinkbe az Üdvezitő! teljesitsük magasztos parancsát. *Kakas Márton.*

A magyar Akademia palotája.

— A m. Akademia márcz. 12. ülésében következő ujabb adakozások jelentettek be : a szegedi kegyesrendiek adtak a házra 30 ftot, s 2 aranyat, a tőkéhez is 30 ftot, s 2 aranyat; a komáromi takarékpénztár a házra 200, a tőkéhez 300 ftot, Turóczy Bálint Ipolyságon gyüjtött a házra 57, a tőkéhez 8 ftot, Zichy Manó gr. adott a házra 525, a tőkéhez 1050 ftot, Jankovics Gyula gr. a házra 400, a tőkéhez 600 ftot, Nagy-Várad községe (mely a házra már adott) a tőkéhez 2500 ftot, Máday Ferencz gyüjtött a házra 23½, a tőkéhez 70 ftot, s 1 aranyat; Blaskovics Bertalan és fiai adtak a házra 2000, a tőkéhez 2000 ftot, Ledniczky Mihály pesti ügyvéd a házra 200, a tőkéhez 200 ftot, a Pesti Napló szerkesztőségénél ujabban gyült a házra 837 forint, s 1 arany, a tőkéhez 120 ft, a Vasárnapi Ujságnál gyült a házra 1115 ft, 7 arany, 2 tallér, 61 huszas, a tőkéhez 84 ft, s 3 arany. Kreminger Antal szegedi prépost gyüjtött a házra 74, a tőkéhez 48 ftot, Drahos Gergely szendrői lelkész gyüjtött a házra 28, a tőkéhez 27 ftot, a pesti kereskedelmi keblezet adott a házra 2000, a tőkéhez 2000 ftot, Östrich Amadé Dominika báróné (gróf Batthányi Lajosnénál) a házra 20, a tőkéhez 100 ftot, gr. Batthyány Lajosnénál gyült még azonkivül a házra 17 ft, s 1 arany, a tőkéhez 17 ft, egy névtelen adott a házra 5000 ftot, Juhász Antal nemesoroszi lelkész a házra 25 ftot, a pécsi kath. főgymnasium tanárai a házra 65 ftot, a tanulók ugyanott a házra 92 forintot s 1 tallért, a károlyfehérvári polgári casino a házra 250 ftot, Zsinkó István lelkész a házra 5 ftot, a pesti urak bálja jövedelmezett a házra 1000 ftot, 1 ezüst ftot s 2 huszast; dr. Tormay Károly adott a házra 50 ftot, Márton Antonia a házra 2 ftot, a békéscsabai szabóczéh a házra 10 ftot, Rimelyi Mihály pannonhalmi főapát a házra 1000 ftot, Guldbrand Gregersen (Norvégiából) a házra 100 ftot, Horvát János Kanizsáról a házra 5 ftot, Hajagos Benjámin a házra 3 ftot, Nádudvarról küldtek a házra 215½ ftot, Wagner János tanár adott a házra 50 ftot, Bede György miskolczi szabómester küldött a házra 22 ftot, Kis Károly nagyszebeni ügyvéd adott a házra 52½, a tőkéhez 105 ftot, a nyitrai kegyesrendiek a házra 21 ftot. Ezenkivül jelentetett, hogy Gorove Istvánnál pesti polgároktól (kiknek névsorát máskor közöljük) eddigelé 1400 forint gyült össze (1000 a házra, 400 a tőkéhez). Továbbá, hogy Pecz Armin ludoviceumi főkertész a ház netaláni kertjének, Seiler Ferencz pesti órás pedig az épületre való toronyórának elkészitését vállalta el. Aztán, hogy Csengery Mór kereskedő 10 hordó angol czementet, Lustig ékszerárus pedig 150 frtra rugó activ adosságát ajánlotta föl. — Végül, hogy a pesti takarékpénztár választmánya késznek nyilatkozott a m. Akademia pénzeit ezután is folyvást 5 százalékos kamattal fölvenni.

— (*Heti kimutatás*) a Vasárnapi Ujság szerkesztőségéhez az Akademia javára beküldött adakozásokról. *VIII. közlés* : Laurenchik János egerszalóki jegyző 5 ft. — Makóról többen Fülöp István által a házra 5, a *tőkére* 5 összesen 10 ft. — Pesti kereskedő segédek a házra 69, a *tőkére* 50, összesen 119 ft. — Bottlik János, a pestbudai iparkamara hivatalszolgája 1 ezüst tallért s vándorláson levő fia Zoltán nevében 3 magyar huszast. — Dunave-

Nagmihály Sándor M.D.K.

kérdivásárhelyi építész
készítette a Bereck körsép-
ben széhely gyermekek részére
építendő internátus terveit

Vállalkozók Lapja, Bp. 1907. XXVIII. évf.

máj. 1. sz. 12. old.

M.D.K.

Nagmihály Sándor, építés.

terveit fogadtár el a kérdivásárhelyi uj postapalota szüzebbkörü terv-pályázatán.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1907. XXVIII. évf.

ápr. 3. sz. 11. old.

3.

Nagyócsai mester MDK

Nagyócsai mester és besztercebányai Borbála-oltár mestere müvészetének összehasonlitása.
Nagyócsai mester stilusának jellemzése.
Nagyócsai táblák készültének idejét Wagner a selmecbányai és besztercebányai oltár közötti évekre tette.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei Bp.1955.16o.1.

4.

Nagyócsai mester MDK

Adattárban közölt adatok nagyócsai /Ovoca, Zólyom megye/ hajdani főoltár három táblájára vonatkozóan:
A táblák hátoldalán két álló alak és egy férfiszent töredéke. Karol Vesely vezetésével Irina Krkovská 1954-ben restaurálta.
Irodalom: Wagner V.: Vyvin vytvarneho umenia na Slovensku. Bratislava,1958.46./

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei.Bp.1955.400.l.

Nagyócsai mester 5 MDK

A mestertől származtatta Wagner a liptószentkereszti Mária-oltár két szárnyát, amelyeknek osztatlan belső szárnymezőin Péter és Pál jobb állapotu, külső szárnymezőin Szent István és László majdnem teljesen lekopott álló alakja látható

Radocsy Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp. 1955. 160. l.

Nagyócsai mester 6. MDK

A nagyócsai jelenetekkel szemben a liptószentkereszti Péter és Pált a renaissance stilus iránt tanusitott több rokonszenv jellemzi, s e jegyek alapján születésük a nagyócsai táblánál néhány évvel későbbre tehető.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.161.1.

Nagyócsai mester 7. MDK

Adattárban közölt adatokx liptó szentkereszti /Svaty Kriz, v. Liptó vm./ Mária oltár szárnyaképeire vonatkozóan:
A két szárny eredetileg valószinüleg nem a Mária szobrával diszitett szekrényhez tartozott. A szekrényen négy kis kép szentekkel.
- A szárnyasoltárra vonatkozó irodalom.-

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.366-367.l.

Nagyóri mester . MDK

1524-ben készült Mária-oltára régebben ismert, a provinciális szepességi festmények helyszini tanulmányozója neki tulajdonitotta az Anna és a Szent Simon-Judás oltár erősen megrongálódott képeit is. /Csánky D.: Tanulmányok a szepességi táblaképfestészet VI.századi történetéből. Magyar Müvészet XIII.1937.339./

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei.Bp.1955.176.214.l.

Nagyőri mester MDK

A nagyőri mesterrel együtt dolgozhatott a dovallói Szent Márton és István vártanu-oltár festője is. Kereken formált alakjaik közeli rokonok.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei
Bp.1955. 176.l.

Nagyőri mester MDK

Nagyőri /Strázky, v.Szepes vm./ Mária oltárra vonatkozóan Adattárban közölt adatok: Az 1524-es évszám az Angyali üdvözlet tábla jobb alsó részén, Képek részben átfestve.

Festmények: 1.Angyali üdvözlet,2.Krisztus születése,3.Vizitáció,4.Királyok imádása, 5.Krisztus Kaiafás előtt,6.Ecce homo,7. Krisztus Pilatus előtt,8.Kersztvitel,9. Mária halála.

A Mária oltárra vonatkozó irodalom.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.4o2-4o3.l.

Nagyőri mester /152o körül/ MDK

Nagyőri Szent Anna főoltárra vonatkozóan Adattárban közölt adatok:

Képek teljesen átfestve. Festmények: 1. A szekrény hátfalán a Mettercia-szobor mögött két férfiszent festett alakja, 2. Anna és Joachim találkozása. 3. Krisztus rokonsága, 4. Joachim látomása. 5. Krisztus rokonsága. 6. Olajfák egye, 7. Ostorozás, 8. Krisztus Pilátus előtt, 9. Kálvária, lo. Királyok imádása.

Az oltárra vonatkozó irodalom.

Radocsay Dénes: A középkori magyarország táblaképei. Bp. 1955. 4o1-4o2. l.

Nagyőri mester MDK

A nagyőri Szent Simon-Judás oltárra/152o körül/ vonatkozó adatok az adattárban. A képek teljesen átfestve.

Festmények: 1. 1-6. Jelenetek egy-egy szent éltéből. 6. A csodálatos kenyérszaporitás. 7-8. Jelenetek egyegy szent életéből. 9. Vir dolorum Mária és Ev. János között.

Az oltárra vonatkozó irodalom

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.4o2.l.

Nagyőri mester MDK

A Nagyőri mesterrel vagy a dovallói Szent Márton és István vértanu oltár mesterével állott kapcsolatban Liptó és Sáros m. több oltára: a héthársi Anna oltár, a háromszlécsi Mária oltár/ugyanitt Miklós oltár külső szárnylapjain két szláv Szent, Cirill és Metód/, a dubravai Mária és Miklós oltár, mindkettő külső szárnylapjain ismét Cirill és Metód alakja, a felsőerdőfalvi Szent Pál főoltár.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei 1955.176.l.

Nagyőri mester MDK

A Nagyőri mesterrel vagy a dovalói Szánt Márton és István vértanu oltár mesterével kapcsolatban álló oltárokra vonakozó irodalom: Wagner V.: Kridlova oltár z Dovalova v Slovenskom Národnom Muzeu. Casopis Muzeálnej Slovenskej Spolocnosti XXVI. 1935.6-7.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.214.l.

Nagyőri mester MDK

A nagyőri vagy dovallói mester köréhez tartozó felsőerdőfalvi/Stara Lesna, v. Szepes vm./ Szent Pál főoltárra vonatkozó adatok Adattárban: Készült a XVI.sz.első negyedében, belső képeit barokk-korban átfestették. Festményei: 1.Szt.Márton, 2.Páduai Szt.Antal, 3.Szt.Miklós, .Szt.Gonzaga Alajos, 5.Csodálatos halaszat, 6.Szt.Péter, 7.Saul megtérése, 8.Szt.Pál, 9.Ostorozás, lo.Vir dolorum, 11.Ecce homo. 12.Mater dolorosa. - Az oltárra vonatkozó irodalom.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp. 1955. 3o4.l.

xxxxxxx Nagyőri mester MDK

A nagyőri vagy dovallói mesterrel kapcsolatban álló háromszlécsi /Slicace,v.Liptóvm./ Mária oltárra vonatkozó adatok: Készült 151o-152o körül.Képei ismeretlenek.

A háromszlécsi Szent Miklós oltárra vonatkozó adatok: Belső képei ismeretlenek.Külső képei: Szt.Ciril és Metód,predelláján Szt.István, László Imre térdalakja.

A háromszlécsi oltárokra vonatkozó irodalom.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.313.l.

Nagyőri mester MDK

Nagyőri vagy dovallói mesterrel kapcsolatban álló héthársi /Lipinay, v.Sáros vm./ Szent Anna-oltárra vonatkozó adatok Adattárban: A képek részben átfestve. Az Angyali üdvözlet imazsámolyának szélén az 1526-os évszám. Képek:1.Angyali üdvözlet,2.Krisztus születése,3.Királyok imádása.4.Mária halála.Külső képek:5Szt.Borbála 6.Szt.Apollónia.7.Szt.Dorottya,8.Szt.Ágnes 9.Szt.Lucia,10.Szt.Katalin,11.Szt.Orsolya. 12.Szt.Margit,13.Corpus Domini, Mária és Ev. János. -Azt oltárra vonatkozó irodalom.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.317-318.l.

Nagyőri mester MDK

A nagyőri vagy dovallói mesterrel kapcsolatban álló dubravai /Dubrava Liptovská/V.Liptó vm./ ~~kapcsolatban álló~~ Szt. Miklós oltárra/151o-152o/ ~~oltárra~~ vonatkozó adatok Adattárban.

Képek: 1.Püspökszent, 2.Szt.Erazmus, 3.Püspök-szent, 4.Püspökszent, 5.Püspökszent, 6.Szt.Lőrinc, 7.Szt.Norbert, 8.Vértanuszent.Külső képek: 9.Szt.Cirill, 10.Szt. Metód.

V 4. Püspök-szent.

A dubravai Mária oltárra/151o-152o/ vonatkozó adatok: Képek: 1.Szt.Erzsébet, 2.Szt.Orsolya, Ágnes, 3.Szt.Orsolya, 4.Szt.Lucia, 5.Angyali üdvözlet, 6.Krisztus születése, 7.Vizitáció, 8.Királyok imádása, 9.Krisztus és szentek. Külső képek: 10.Szt. cirill, 11.Szt.Metőd. - A dubravai oltárokra vonatkozó irodalom.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.297-298.l.

Nagyőri mester MDK

Dovalló Szent Márton - István oltára a Nagyőri mesterhez köthető.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp. 1955. 178. l.

Nagyölyvesi

harangtorony tavlati
képe 244. l.

Ötv Fodorné
háza u. o.

A ref. egyházczust-
jeinek részletrajzai
245. l.

Debreczeni L. 1928

Nagyölyvesi ref

templom

és faharanglab.

Alaprajzok és a
haranglab ivszeteti
vázlata.

242. l.

Nehány XV. sz. végi
gótikus kő és kapu
rajza u. o.

Debreczeni L. 1928

Templom és haranglab
távlati képe - 243. l.

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

30 nap **NOVEMBER** 46. hét

8 Vasárnap	Gottfried *Gottfried*
9 Hétfő	Tivadar *Tivadar*
10 Kedd	Av. András *Luther*
11 Szerda	Márton *Márton*
12 Csütörtök	Márton *Jónás*
13 Péntek	K. Szaniszló *Szaniszló*
14 Szombat	Jozafát *Klementina*

Nagyőri Madonna

Nagyőrről 1370—80 Pozsony, Múzeum

MADONNA

Dercsényi: Nagy Lajos kora. 18. tábla.

Nagyőri oltár

Genthon István

A régi magyar festő-
művészet. Vác, 1932.
63. l.

1490

31

Nagyöri fafarogó

XVI. 4.

Csánky Dénes

MAGYAR MUVESZET

1937. 342. l jegyzet

BUDAPEST
1938 FEB. 21.-8
LEVÉL
4
LEVÉL

Nagyőri (Szepesm)

templom oltarai

az 1520-as évek elejé-
ről (1524?)

a dovallói szárnyasoltár
festőjétől

Csánky Dénes

MAGYAR MUVESZET

1937. 339. l.

340 képpel

342. l.

344. l.

38. sz.

A pécsi püspöktől.

1

mlékek Orsz. Bizottsága Tek. Elnökségének

Budapest IX

U.p. Rákos u. 10,

vatalból.
si ügyben.

I. Nagymihályi ötvös István

1602–1608. Melda ötvös Peternél tanult 5 évig s 1602. jul. 14 szabadult fel. Idegenben vali bujdósása után visszatér Kassára, a hol 1608. okt 9 én nyer polgárjogot.

Mihalik József. Kassaváros ötvösségének tört. Bpest. 1900. 237–238. l.

Horvay Károly

építész

ifj. Nagymihályi István
ötvös.

Mestere Nagybányai István Kassán. Felszabadult 1630. jan. 7 én. Apja: István-Tanulócéveit Kolozsvári Nagy Lőrincnél kezdte, de mert ez „megunta" ezen mesterhez került.

Mihalik J. Kassavárosötvös-sejnek Lőrincte. Budapest 1900. 316. l.

Müllner Henrik

ötvös.

XVIII st.

II. Nagymihályi ötvös István

Polgárjogért 1635-~~ben~~ aug hó 2-án folyamodik, de egy felre értés miatt csak okt. 12 én kapja meg, mintán eskűt tesz rá, hogy nem jobbágy fiú. A céhbe okt. 22 én áll be. Mesterszemekbűntetés 3 1/2 gira. Neve 1643-ban még elő fordúlegy adó'fizetéssel kapcsolatban.

Mihalik József. Kassavárós ötvösségének tört. Bpest. 1900. 261.

Kiss György

Hobrász

Nagymihalyi Istók

ötvös más.

Mestere Kolozsvári
Lörnic Kassán. Yévre
Nyödött 1625. dec. 8 án
Apja Nagymihalyi István

Mihalik József Kassavá-
ros ötvösseinek tör-
ténete. Bpest. 1900.
318. l.

Maulpertsch Antal

festö

st 1724 mgh. 1796

Nagymihályi István, Kassai ötvös

III. 77.

Nagyvárad ref. templom

Fejfák

Debreczeni László 1932

127-128. l.

Nagyobb Bálint

Ferenc

ács

1713. Tekerőpataka.

Bal Hel 128. l.

Tekintetes

Europa film-kölnyv
és hopterj R.T.

Budapest
V Rothermere u 12 III 2

Nagyócsai mester MDK

A nagyócsai főoltár három táblája azok közé a bányavárosi művek közé tartozik, amelyeket Wagner kimutatta a besztercebányai Borbála-oltár mestere ~~xxxxxxx~~ hatását ~~xxxxxxxxx~~, amely elválaszthatatlanul összefügg az M S Mester művészetének ösztönzésével. /Wagner V.: Neskorogoticka tabul'ová mal'bá Slovenská. Sbornik Matice Slovenskej XVIII.1941. 13-14./

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.16o,212.l.

Nagyócsai mester 2. MDK

A XIX. század elején részben elpusztult nagyócsai főoltár három táblakép körülfűrészelt és predellaként közös keretbe foglalt kép Krisztus születését, Krisztus körülmetélését és a Királyok imádását ábrázolja.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp. 1955. 160. l.

M.D.K.

Nagyócsai Mester, fafaragó

alkotása a nagyócsai Mária halála-dombormű, ez a hagyomány szerint 1515-ben készült faragvány, mely a több összetevőből formálódó harai barokkizáló gótika legjellegzetesebb tritka, emléke. Szerző ennek elágazó hatásaként részletesen sorolja fel a Felvidék kevésbé jelentős, de gazdag emlékeit. ./.

Radocsayy Dénes: A középkori Magyarország faszobrai

Akadémiai Kiadó, Bp. 1967. 122-123.old.

M.D.K.

Nagyócsai Mester, fafaragó

... A szepességi és sárosi, majd, bányavárosi, túrvci és liptói faragványok alapos ismertetése után nagybetűvel emeliti a Kispeluggai Mestert, de ottani két művét maga is provinciálisnak neveri.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország faszobrai

Akadémiai Kiadó, Bp.1967. 129. old.

Nagymohai ref.
templom

A legenykarzat stili-
zált virágdiszű falap-
jain levő ábrázolások
vázlatrajzai -
A templom erűstjei -

Debreczeni László
1930. 127, 128, 129,
130, 131. l. 132. l.

Igen szépek és
gazdagok.

169. Nagymogyorós, g. k. fatemplom.

„1711-ben az átvonult tatárok nagy prédálást követtek el, a templomot feltörték s kirabolták . . ." (Lehoczky IIIb. p. 428.)

1747. „In matre ecclesia lignea in statu bono." (O. L.; C. P. Tab. et Conscr. 1747. No. 8.)

1839. „Eccl. Lig. ad S. Basilium Magnum." (Schem. Munk. p. 33.)

1891. már kőtemploma van. (Schem. Munk. p. 12.)

(Bereg m.)

Domfaép

Nagymogyorós (Bereg m)

Gör. Kath. templom

l.

Lebereglelkészségek

139, 140. l.

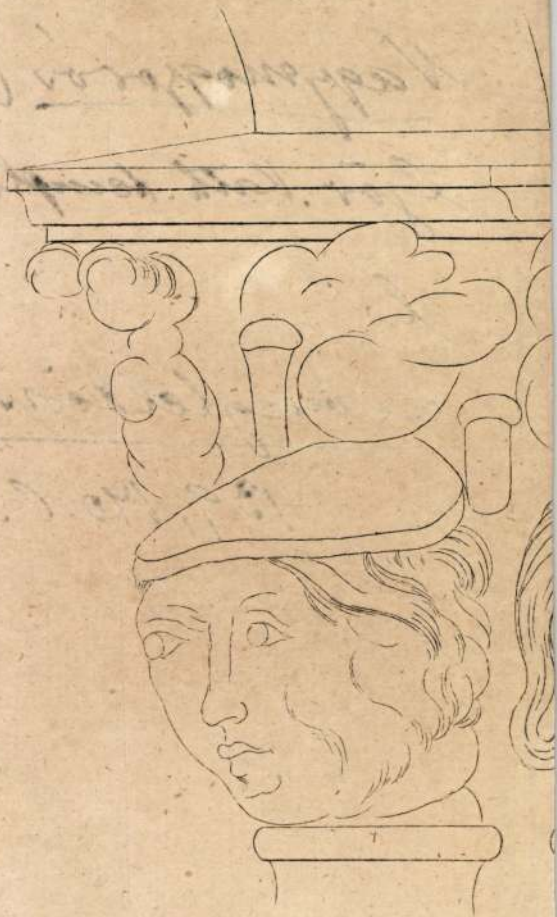

Nagymoni ref. templom

Klenodiumok leírása,
rajzai.

Debreczeni László
1931. 117, 117a l.

ŏispán Ur!

án kelt 1142/1942.számu iratára vá-
ása ügyében a következőket van sze-

ökség tulajdonában lévő ungvári vár
tására évekkel ezelőtt Egressy Emil
tést dolgozott ki, melyet a Műemlé-
zsgált és végfehajtásra alkalmasnak

ra a Nm.Vallás- és Közoktatásügyi
nber hó 23-án kelt 79.025/1942.III.1.
talt ki a a műemlékek Országos Bi-

elszámolás kötelezettsége mellett

NAGYOROSZI (Nógrád)

Nagyoroszi

RMV 3, 40 l.

KASTÉLY építtették a XVIII. században a Stahremberg-grófok, ma gr. Berchtold Miklósé. Benne könyvtár és értékes gyűjtemény, képek, régi bútorok, Napoleontól származó kandalló.

Nagyoroszi templom

Pásztor Ker. János: A nagyoroszi régi templom romlásának és az új felépítésének történeti elbeszélése. — 1764, 1766, 67 és 68. Latinból ford. Gyurka Béla - Nógrádi Hírlap 1912. 46, 47. sz.

DUNAFÖLDVÁR

Torony (vár maradványa)

Duna-Földvár VV 1864, 48 l.

NAGYPÁL ISTVÁN

1930-ban született Jászapátin. Főiskolai tanulmányait Budapesten végezte. 1953-ban a tanári dipoloma megszerzése után hivatásos népművelő Szobon, és közben vezeti a képzőművészeti kört Nagymaroson. 1957-től a szobi általános iskola tanára, majd 1976-ban kerül jelenlegi munkahelyére, a váci Sztáron Sándor gimnáziumba. Szabadidejének nagy részét a művészeti tevékenység tölti ki. A nyári művésztelepek rendszeres látogatója. Az utóbbi években Gyulát választotta, ahol az alföldi ihletésű képei születtek. 1957-től rendszeres kiállító Pest megye képzőművészeti kiállításain és a pedagógus képzőművészek tárlatain. Képei elkerültek a megye és az ország különböző kiállítóhelységeibe: Vácon és Nagymaroson kívül Budapestre, Szentendrére, Dabasra, Gödöllőre, Ceglédre, Ráckevére, Zalaegerszegre, Gyulára, Szegedre.

Önálló kiállításai:

1984 – Tungsram Rt. Váci Gyára
1987 – Nagymaros
1987 – Vác, Senior Váci Kötöttárugyár

A Madách Imre Művelődési Központ
(Vác, Lenin út 63.)

tisztelettel meghívja Önt
az Emeleti Galéria kiállítóterembe

NAGYPÁL ISTVÁN
KIÁLLÍTÁSÁRA

A kiállítást megnyitja:
DR. LOSONCZI MIKLÓS
művészettörténész

1988. június 2-án 17 órakor

Megtekinthető:
1988. június 2-től július 24-ig
hétfő kivételével naponta 10–18 óráig

Készült a Madách Imre Művelődési Központ
Sokszorosító üzemében
F. k.: Varga Zoltán

Nagypál István

Szerepel a váci nyári társlatban

N. N.: Kiáhítás Vácott

–

Pestmegyei Hirlap 1969 VIII. 17

Nagypál István

Irányító szavakkal, művekkel szer-
vezi az ízlésfejlesztő munkat, a
Pest megyei iskolában.

Losonci Miklós: Pest megyei rajztanárai
képzőművészetünk ürhelyén.

Pest Megyei Hírlap, 1976 szept. 15.

Nagypál Judit

a soproni Caesar-palota
helyreállításának és átalakításának tervezője

Vendégváró régi házak, Müszaki kiadó Bp. 1979. 186. o.

Nagypál Judit

tervei alapján állitották helyre 1962-64

Között a soproni Hátsókapu 2. p. a. épületet.

Merényi F.: L'ultimo quatro di Secolo della Tutela dei Monumenti in Ungheria. Acta Hist. Artium, Budapest, 1972.

1-2 p.

581

Nagypál Judit

l. még: Kiss Tiborné

Nagypál Judit építész

tekinti.

— Az Országos Műemléki Felügyelőség és a gyászoló család, leányai Kiss Judit és Kiss Júlia mély megrendüléssel tudatják, hogy dr. Kiss Tiborné Nagypál Judit építészmérnök, a műemlékvédelem szolgálatában eltöltött alkotó évtizedek után, 1980. december 4-én, 56 éves korában munkájának végzése közben elhunyt. Az Országos Műemléki Felügyelőség saját halottjának tekinti. Temetése, 1980. december 18-án, 14 órakor lesz a Farkasréti temetőben.

— Mély fájdalommal tudatjuk, hogy a legjobb feleség, anya, nagy- dr. Tichler Ju-

Magyar Nemzet 1980. dec. 14.

Nagypál Judit, építész

Építészeti utalások helyreállított műemlékeinkben.

A kapunyílásokra való utalások közül a legtöbbet mond számunkra a „soproni előkapu"-ban felállított vasbetonív. Az egykori kapunyílás nagyságban vasbeton ívet állítottak fel, amely a kerékvetőkön áll. Elképzelését segíti az is, hogy a törtvonalú utat az egykori szélességben vezették a kapuíven át. (Elkészült 1972-ben, |említve|.

Magyar Építőművészet, 1986.5., 25-old.

†

Fájdalommal tudatjuk, hogy

Dr. KISS TIBORNÉ

Nagypál Judit

az Országos Műemléki Felügyelőség építészmérnöke

odaadó munkája közben, 1980. december 4-én, 56 éves korában szívroham következtében meghalt.

December 18-án, du. 2 órakor temetjük a **Farkasréti temetőben.**

Kiss Judit, Kiss Julia leányai és barátai.

NAGYPÁL JUDIT

Nagypál Judit
1924—1980

Dr. Kiss Tiborné, Nagypál Judit építészmérnök Budapesten született; apja Nagypál Imre építőmester volt. 1947-től a Műegyetem Középülettervezési Tanszékén dolgozik. 1951-ben lett Kiss Tibor professzor felesége.

E kapcsolat, meg talán apja foglalkozása révén szerzett gyerekkori emlékei bizonyára hozzájárultak, de most utólag már mindnyájan biztosan tudhatjuk, hogy veleszületett képességei révén — miatt rátalált életének arra a területére, amelyen kedvvel és eredményesen dolgozhatott.

1957-ben építészmérnöki diplomát szerzett; 1959 január 1-én belépett az Országos Műemlék Felügyelőség kötelékébe és itt dolgozott 1980 december 4-én bekövetkezett haláláig.

Bár életének abszolút értelme föltehetően csak biológiai értelemben van, — mégis azt gondoljuk, — hogy azok, akik valamilyen „hivatást" választanak maguknak és azt komolyan, lekiismerettel és emberséggel végzik, akik minden munkájukban, ha valami keveset is, de igyekeznek hozzátenni az emberiség meglévő eredményhalmazához: egyszóval azt hisszük, hogy a tett maga az ami miatt érdemes embernek lenni. Ő így és ilyen ember volt!

Nem hiszünk az építészet különböző részterületei közötti elvi és lényegbevágó különbségekben. Azt hisszük, hogy azok a műemléki épületek, melyeket Ő keltett új életre:

— nagy érzékkel, hallatlan szívósággal és akarattal,

— de nagyon intelligensen és nagyon kultúráltan: igazi építészi alkotások.

Számot kívánunk adni tehetségéről, s arról, hogyan sáfárkodott azzal. Talán ez a számadás felidézi még egyszer kedves alakját, s talán segít befejezetté tenni azt, ami oly befejezetlennek, oly töredékesnek tűnik hirtelen halálával.

A magyar építészek egy sajátos generációjának kiváló tagja ő. Azoknak az ötvenes években nevelkedetteknek, akik megérezték, milyen erőszakos életünknek a jövőre való leszűkítése, akik érezték, hogy a konzervatívnak hirdetett múlt és a rózsásra festett jövő közül éppen a jelen hiányzik. Nemzedéktársaival együtt kettős feladatot vállalt magára; a mai építészet megteremtését, azaz a modern építészet megszakadt kontinuitásának helyreállítását, s egyben a múlt új, megbecsülő értelmezésének megharcolását, egy kulturális folyamatosság visszaállítását.

Hogy így fogalmazott-e ifjan, amikor a műemlékvédelem mellett kötelezte el magát, nem tudjuk. Hogy így érzett, az bizonyos. Tehetséges volt és friss, a világ minden vonatkozása iránt érdeklődő, szakismeretet és emberi tartást elsajátító, magáévá tévő, És alkotásaiban, az akkor kialakult kis közösség munkáiban fogalmazódott meg az elmúlt két évtized magyar műemlékvédelmének sajátos építészeti koncepciója, amely ma világszerte elismert és megbecsült. *Karcsa románkori templomának helyreállítása* Nagypál Judit munkája e korszak legszebb műve. Leolvasható róla, hogyan becsüli valódi műalkotásnak az évszázadok során alakult épületet, s hogyan váltja föl méltatlanul csúnya részeit új, értelmes, a történelemre utaló mai építészeti megoldásokkal. Hallatlan bátorság s valódi alkotókészség szükségeltetik az ilyen „válogatás"-hoz és a restaurátor nagyra és kicsire egyaránt kiterjedő szeretete. Milyen vékony, pengeélnyi az ösvény a stílusépítészet érdektelen bravúrjának és a mai anyagokkal, fényes, drága eszközökkel dobálódzó kihívásnak a szakadékai között! S milyen valóban új, egyszeri alkotás születik az igazi tehetségnek a régi művészettel való szembesítéséből! Az alkotó individualitás és a szolgálatra való ritka készség valamenynyi szép művében jelen van.

Pácin és Fehérvárcsurgó, a befejezetlenül maradt Kiszombor után nehéz szívvel beszélünk közös munkáiról, *soproni házairól* s az ottani *városfal elkészült szakaszairól*. A fiatalon készített *Caesar ház*, a sok évig munkát adó, s neki talán legkedvesebb *Rejpál ház*, majd az *Eszterházy palota és a Lábasház* a soproni helyreállítások igényes sorában bizonyítja Nagypál Judit különös tehetségét. Mindegyiküknek van olyan részlete, egy-egy lépcső, homlokzat, tetőtér, amely a fával, fallal, betonnal, üveggel való sajátos bánásmódját mutatja. Ezeket a részleteket a formatervező aprólékos figyelmével, de építészre valló nagyvonalúsággal készítette el. Szóval elmondhatatlan mozgékony és testes formákat alkotott, a funkcionalizmus anyagszerűségének és szófukarságának iskoláján nevelkedve is. De a sajátos részleteket csak a szokás említteti, hiszen a lényeg a kezébe került emlék felfogásmódja, a restaurálásnak az a minden szögletre kiterjedő egységes értelmezése, amely ezeket a házakat végül művé emeli, magába foglalva azok leggazdagabb és legegyszerűbb régi részleteit egyaránt.

Annak ellenére, hogy sok tényező és sokan gátolták; tevékenysége magasszintű kiteljesedése ennek a fajta munkásságnak.

Nagyon lassan alkotott, mert nem rajzban gondolkodott. A legemlékezetesebb az a mód, ahogyan munkatársaivá emelte a mesterembereket, az ácsokat és kőműveseket, az asztalosokat vagy a kivitelezés irányítóit. Nem kész megoldások megvalósítását kívánta meg, hanem baráti kérdések sorával biztatta tudásuk egészének megmutatásával őket, s a helyszínen kialakított kipróbált módokból választotta, alakította ki a legjobb és legnagyszerűbb, legtermészetesebb megoldásokat. Lassúsága kitartás volt, barátságossága az emberekbe vetett mélységes bizalma kárpótolta munkatársait azért, hogy a kompromisszumokra nem volt hajlamos. Az építési munka végéig tartó folyamatos, s az üres dekorativitásra sohasem hajló figyelem visszaadta épületeinek azt a kézműves jelleget, mely ma oly kevés épületnek sajátja.

Sopron Belvárosának rekonstrukcióját másfél évtizedig irányította. Ez a szó nem pontos. Hiszen ezt, az irányító munkát is közösségivé formálta, bevont kollégákat és munkatársai lettek a közigazgatás szakemberei, tanácsi vezetők is. Egy szerepet, a gondolkodó a részletekben néha az épületektől a várostól oly távoli közigazgatási módszerekben is az építészeti, tartalmi vonatkozást megértő architektus szerepét tartotta meg magának. A kezdeti időkben sokáig nagyon nagy volt a távolság a tanácsi, pénzügyi, kivitelezési szakemberek szempontjai és az általa képviseltek között. S nem valamiféle ügyesség, hanem sajátos méltósága, autoritása, alkotói igényessége szerzett híveket és barátokat az általa képviselteknek és bár Sopron helyreállítása lassan folyamatossá vált és az egyes eredmények összefüggővé, az egésznek nem annyira működőképessége, szerkezetszerűsége vall az Ő személyes befolyására, hanem az, ahogyan itt tanácsiak, műemlékesek és kívülállók a város helyreállítása, fejlesztése bármelyik kérdésében eljárnak, az óvatosságukban, az igényességükben, szempontjaik gazdagságában.

Eredményes volt-e? Biztosan. Sikeres-e? Furcsa mód kevéssé. Sikerei is olyan személyesek voltak, mint ő maga, szeretetért szeretetet, megbecsülésért megbecsülést kapott cserébe. Eredményei nem váltak hangossá mint ahogy maga sem tudott integrálódni az eredményességhez.

Az ahogyan az embereket és a tárgyi világot látta: az anyagok és formák szavát, az emberi viszonyok kultúrájával együtt érteni, valamiképpen egy teljességet képviselt, amilyet „tisztelere méltó" professzorok szoktak kiváltani, holott törékeny volt, nem biztos hátterű mint amazok. S ahogyan ezt a fajta szilárdságot, igényességet és ugyanakkor az egyes ember esendőségét, az alkotó semmiből indulását egyszerre tudta megmutatni, attól vált ritka szeretendő, utánozandó emberi példává.

Sokan vagyunk, akik így éltük meg őt, sokan akikre hatott és valamit talán átörökített. S ha tovább él, emberekben és alkotásokban, vajon olyan kevés-e ez?

Nem tudhatjuk, hogy a lélek halhatatlan-e. (Mi csak hisszük, hogy igen.) De akárhogyis: *Az ember emléke* amíg azok, akik ismerték, élnek, és míg tetteinek értelme van, és hatnak ezek, fennmarad!

Az Országos Műemléki Felügyelőség és a Magyar Építőművészek Szövetsége nevében, ismerősei, és barátai nevében búcsúzunk az építészmérnök kollégától, baráttól, Nagypál Judittól.

Dávid Ferenc—Virág Csaba

1980. december 18-án a Farkasréti temetőben a ravatalnál elhangzott búcsúztatókból készült összeállítás.

könyv

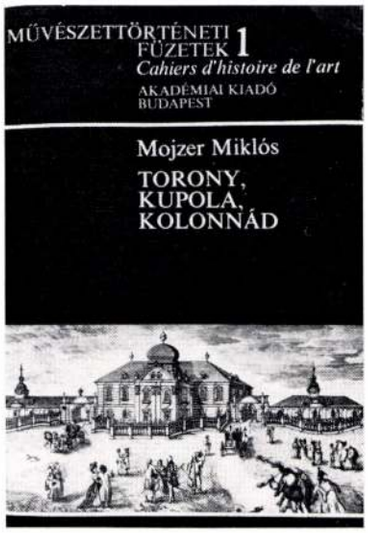

Mojzer Miklós:

Torony, kupola, kolonád

Művészettörténeti füzetek 1. Akadémiai Kiadó, Budapest

A torony, a kupola, a kolonád az építészet évezredes formái, imaginárius, szimbolikus jelentés hordozói, de jelentéstartalmuk korszakonként más és más. Az épületeknek jelvényszerű megjelenési formát adnak, feltűnő, mindenki által felismerhető jelrendszert alkotva.

E három építészeti formát, mely leginkább összeforrt a mindenkori emberi társadalommal, tartja a szerző a legalkalmasabbnak arra, hogy segítségükkel feltárja az újabb kori magyar építészet jelentéstartalmát. Ez a sajátos vizsgálati módszer az eddigi építészettörténeti kutatásban csak kevés szerepet kapott. Ezt a tanulmányt tekinthetjük az eddigi legátfogóbb ilyen szempontok szerint összeállított műnek.

A bevezető részben a három építészeti elem lexikális igényű ismertetését adja a szerző, mindazokkal a közismert hozzájuk tapadó, néha kissé vulgáris jelentéstartalommal együtt, mely évszázadokon át rakódott rá ezekre a karakteres formákra. A definíció igényű bevezető sorokból mégis hiányzik az a pontosság és konkrétság, mely egyértelművé tenné, még a laikus olvasó előtt is, mit takarnak ezek az építészeti fogalmak, milyen funkciót töltenek be, hol helyezkednek el és mi a szerepük az épületszerkezetben vagy éppen milyen technikai fejlődési fok szükséges a megvalósításukra, valamint milyen tér-, ill. tömegalakító, esztétikai jelentőségük van.

A kötet, címének megfelelően három részre tagolódik. *A magyarországi tornyok* című fejezet a középkori előzményekre, a szabályos alaprajzú, négy saroktornyos vár, a soktornyos budai királyi vár toronyikonológiai jelentőségére utalva a magyarországi barokk kastélyok, templomok és várkastélyok tornyainak jelentéstartalmait elemzi és foglalja össze.

A XVIII. századi Magyarországon a tornyos kastély vagy kúria nemesi építészeti forma. Bármiféle tornyot építtető személy csak nemes lehetett, vagy olyan közösség, mint az egyház, a szerzetesrendek, vagy a kormányzat szervei. A kastélyok tornya sajátos nemesi jel, mely a környező birtokon élőt, vagy az arra járót a hely birtokosának hatalmára intette, utalva az ősi birtoklási jogra.

A magyarországi kupolák című részben a szerző az előzményekből ikonológiai szempontból két fontos történeti emléket emel ki, a feldebrői román kori templomot és a reneszánsz Bakóczkápolnát. A fejezet középpontjában a tipikus magyar barokk kastély áll, mely középső tető-kupolás tömbjét „Babilon-formának" vagy egyszerűen „Babilonnak" nevezik.

Legszebb képviselői a gödöllői típushoz tartozó kastélyaink, a gácsi, a pozsonyi, az aszódi, péceli, nagytétényi kastély. A „Babilon-forma" olyan jelentéstartalmát is kibontja a szerző, mint a torony, a sátor, a tabernákulumbaldachin és mint az Adventus Regis jele, példákkal gazdagon illusztrálva. A tanulmánynak ez a legérdekesebb s talán egyben a legértékesebb része.

A kolonád című fejezet egy kissé erőtlenebb az előzőeknél, a kevésbé reprezentatív és kiérleletlen megoldásokat mutató emlékanyag, valamint a sajátosan magyar forma kialakulásának hiánya miatt. A példák időben és jelentéstartalomban nagy szórást mutatnak, hiszen ide sorolódik a bányavárosok lábasházai, az árkádos reneszánsz kastélyok, barokk paloták bejárati portikuszai, kapuzatok és oltárok, kolonádos homlokzati megoldások s mindazok az épületek, melyeknek fő építő elemei az oszlopok. Ezek epikus jelleggel, mint felsorolások jelennek meg az építészeti mondanivalóban.

A tanulmány erősen morfologikus, csak a formát és ennek jelvényszerepét vizsgálja. Hiányoznak az esztétikai szempontok, valamint a történeti folytonosság megrajzolása. Nem törekszik általános következtetéseket levonni. Mégis az ikonológiai szempontú leírással olyan új megvilágításba helyezi a már ismert és elemzett építészeti emlékeket és összefüggéseket, mely a további kutatást elősegíti és a történetírást még teljesebbé teszi.

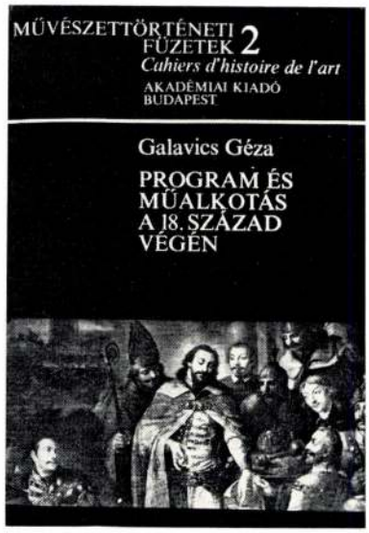

Galavics Géza:

Program és műalkotás a 18. század végén

Művészettörténeti füzetek 2. Akadémiai Kiadó, Budapest

A Mária Terézia rendeletére 1776—77-ben létrejött új egyházmegyék közül a szombathelyi egyházmegye központjában Szily János püspök új székesegyházat építtetett. Hefele Menyhértet, a magyarországi késő barokk egyik legjelentősebb mesterét bízta meg a tervek elkészítésével és az építkezés vezetésével.

A templom belső díszítésében Szily püspök egy szerteágazó tematikájú, de koncepciózus programot kívánt megvalósítani. A város helyi szentjeitől, Szt. Mártontól és Szt. Quirinustól Magyarország szentjein, Szt. Istvánon és Szt. Lászlón keresztül, a püspök védőszentjein, Keresztelő és Nepomuki Szt. Jánoson át vezet a gondolat az apostolfejedelmek, Szt. Péter és Pál alakjához — s onnan még tágabbra nyitva a kört, az égiek és a földiek kapcsolatát megteremtő Mária kultuszához, a főoltárkép témájához. Ez a barokkosan felépített tematikus program hűen tükrözi a megrendelő, Szily János püspök gondolkodásmódját és a katolikus egyház helyzetét a 18. század végi Magyaországon.

A tanulmány középpontjában Dorffmaister István, a székesegyház egyik mellékoltárához készített, „Szent István megalapítja a pannonhalmi apátságot" című képe áll.

A hazai jezsuiták az ellenreformáció idején széles körben terjesztett Regnum Marianum gondolatkörbe foglalták Szt. István tiszteletét a korona felajánlásról szóló legenda nyomán.

Azonban a szombathelyi festmény a számtalanszor megörökített hagyományos koronafelajánlási jelenet helyett egy kolostoralapítást mutat be. A tartalmi változás okát abban az egyházi ideológiában kell keresni, amely fokozatosan szembefordult a bécsi udvar abszolutista kormányzati elvével, mely az egyházak minél teljesebb ellenőrzését, irányítását és végső soron megadóztatását célozta.

Hogy ezek a szimbólumokba burkolt politikai, egyházpolitikai programok mennyire aktuális kérdéseket feszegettek, az a korabeli közönségben keltett visszhangból kiderül. A középnemesi értelmiséghez tartozó Czinke Ferencnek, a szombathelyi gimnázium tanárának, a tanulmányban bemutatott két versében a szombathelyi székesegyház új Szent István képét írja le részletesen, s utána elmondja, milyen tanulságokkal szolgálhat e kép a világi közönség számára, hűen tükrözve a nemesi ellenállás közhangulatát.

Szabó Júlia:

A magyar aktivizmus története

Művészettörténeti füzetek 3. Akadémiai Kiadó, Budapest

Az 1910-es, 20-as évek művészetének eddigi kutatása nagyobbrészt az irányzatok történeti ismertetésére szorítkozott, vagy nagy egyéniségek monografikus bemutatását adta.

A korszak történetének szélesebb horizontális áttekintésére ad lehetőséget a manifesztum jellegű, egy-egy művészcsoport határozott koncepcióját képviselő kiadványok, művészeti folyóiratok tanulmányozása.

A XIX. századi realista irányzat elméletei, aktív társadalmi folyamatokba beavatkozó, elavult normák ellen tiltakozó, dinamikus világszemléletükkel a XX. század avantgarde manifesztumainak ősévé váltak. 1905 után a szecesszió hanyatlásával a nagy egység álma a művészetben szertefoszlott, a teljesen kész stílus, s egyensúlyának tisztelete kétségessé vált.

Szervezeti módszerekben, kiadványokban a két nagy berlini expresszionista folyóirat, a *Sturm* és az *Aktion* volt a magyar aktivisták példaképe. A *Tett* és a *Ma* folyóiratok köré csoportosuló művészek Kassák Lajos vezetésével a két berlini folyóirat ikonográfiai programját, célkitűzéseit szem előtt tartva sajátos avantgarde programot valósítottak meg.

A magyar aktivisták helyét a 20-as évek közepére kibontakozó jellegzetes közép-európai művészeti mozgalomban; politikai, társadalmi tevékenységükön túl az esztétikum megteremtésére irányuló elméleti munkásságukat a Tett és a Ma folyóiratok tükrözik a leghívebben. Nem váltak egyetlen irányzat követőivé, hanem bátran, gátlások nélkül vetették el a feleslegesnek vagy károsnak ítélt tendenciákat.

A szerző részletesen ismerteti mindkét folyóirat köré csoportosult művészek életútját. Műveiket gazdag illusztrációs anyaggal mutatja be.

Deák Zoltán

Nagypál Judit

teraci alapján állitották helyre a pécini kastély épületét.

Merényi F.: L'ultimo quatro di Secolo della Tutela dei Monumenti in Ungheria. Acta Historiae Artium, Budapest, 1972 1-2 sz.

551

1021

A FEHÉRVÁRCSURGÓI rk. templom helyreállítását 1963 végén fejeztük be. A berendezés egy része az általunk tervezett tabernáculum, az oltár elkészült. Ahogy elegendő pénz gyűlik össze, a többi berendezés elkészítésére is sor kerül. Tervező: Nagypál Judit, művészettörténész: Sallay Marianne, régész: Pámer Nóra, szobrász: Szakál Ernő, kertészeti tervező: Örsy Károly. Az OMF sümegi építésvezetősége végezte a helyreállítást.

A KISNÁNAI VÁR ásatási munkái 1963. évben folytatódtak. Feltárásra került a vártemplomhoz L alakban csatlakozó 6 helyiségből álló palota északi szárnya és a kőburkolatos udvar egy része, melyből lejárat vezet a két északi pincehelyiségbe. Az ásatás folyamán kb. 400 db igen jó kvalitású gótikus faragott kőtöredék és nagyszámú gótikus kályhacsempe töredéke került elő, továbbá egy korai nagyméretű dombormű, ritka emberalak ábrázolással. A régészeti feltárást Pámer Nóra végezte. Tervező: Erdei Ferenc.

Nagypál Judit

Terverte a fehérvárcsu-
gói r. k. templom ~~kutyre-~~
~~állítását~~ régiszeti munkát

Munk Lászlóné: Tájékoztató
Műemlékvédelem 1967, 3 n,
176. l.

Nagypál Judit

Terverte a soproni Caesar-ház helyreállítását

GD: Tájékoztató

Műemlékvédelem 1962, 3n, 175l.

Nagypál Judit

Tervezte a soproni Bástya u. 42 sz. ház helyreállítását.

G. D. i Tájékoztató

Műemlékvédelem 1962, 3 sz, 174 l.

TH

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest, V., Petőfi Sándor u. 17
Telefon: 188-296, 188-307

Nagypál Judit

MŰEMLÉKVÉDELEM

4.

A FEHÉRVÁRCSURGÓI TEMPLOM helyreállítása befejezést nyert. A helyreállítás jelentőségét nagyban növeli az a tény, hogy sikerült megvalósítani annak komplexitását. Így nemcsak a feltárás nyomán nyert teljesebb ismeretek alapján végzett építészeti és kőszobrászati restaurálásra került sor, hanem lehetővé vált az értéktelen építészeti részletek és berendezés helyett új, a modern művészet eszközeivel megoldott építészeti tervezés és a templombelsőbe illő modern berendezési tárgyak megtervezése is. Ugyancsak ennek a komplexitásnak fontos tényezője az is, hogy a templom helyreállításával egyidejűleg a környezet terep- és kertrendezése is elkészült. Az eddig nehezen megközelíthető és eltakart templomnak megfelelő rálátást és méltó környezetet biztosítottak. (Építész: Nagypál Judit, kerttervező: Örsi Károly, régész: Pámer Nóra, művészettörténész: Sallay Marianne, kőszobrász-restaurátorok: Szakál Ernő és Birkmayr János, kivitelező: az Országos Műemléki Felügyelőség sümegi építésvezetősége.)

Gergelyffy András

Nagypál Judit

Sopron városfalának helyreállítási terveit készítette. Említi

Gerő László: A magyar várak helyreállításának mértékéről és módjáról.

Műemlékvédelem, 1970. 1.sz. 23-30. l.

34. l.

Nagypál Judit M.N.M.

Pácini volt Mágochy-kastély homlokzatának és lépcsőházának helyreállitása

Magyar műemlékvédelem 1961-1962. Bp. 1 66.

241.1

M.D.K.

Nagypál Judit

Karcsa, ref templom helyreállitásának terve.

Rövid hirek 1968/2. 126.l.

M.É.K.

Nagypál Judit

Pácin, várkastély homlokzati helyreállitásának tervezője

Műemlékvédelem 1965/3.

138. 1.

Nagypál Judit épitész M.D.K.

Celldömölk, bencés apátság helyreállitása

Tájékoztató

Müemlékvédelem, 1965/3. 174. 1.

M. D. K.

NAGYPÁL Judit

A bozsoki Sibrik helyreállításánál

Sedlmayr János munkatársa

Kivételező az OMF Sopron Építésvezetőségé-
nek (építésvezető: Karóli Tamló) Rösvegi
csoportja (csoportvezető: Seper Ferenc)

Sedlmayr János: A bozsóki Sibrik-
kastély helyreállítása

Műemlékvédelem 1960. 4. sz. 198. l.

Nagypál Judit, építész MDk

A borsóki Sibrik-kastély helyreállítási munkálatainak építészeti terveit készítette Sedlmayr Jánossal együtt. (9 kép, 2 alaprajz.)

Sedlmayr János: A borsóki Sibrik-kastély
193–200. l.

MŰEMLÉKvédelem

Bp. 1960. 4. n.

Nagypál Judit

Építész, a kiegészítés kérdéseivel

foglalkozott

Horler Miklós: Romok műemlékvédelmének módszerei

Műemlékvédelem 1964 1 n. 2 f.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Milyen kitüntetéseket kapott: . . . . .

. . . . . .

Mikor és hol volt külföldi tanulmányut

. . . . . .

Nagypál Judit

Terverte a Jézus Szíve-templom helyreállítását

Tájékoztató

Műemlékvédelem 1964. 1. sz. 97. l.

Kér

Név: . . . . . .

Születési év: . . . . . Hely: . . . . .

Hol, mikor és kinél tanult: . . . . . .

Önálló kiállításai: . . . . . .

Mely kiállításokon vett részt: . . . . . .

Hol jelentek meg kritikák vagy méltatás

Nagypál Judit

Terverte a pácini Mágocsy várkastély helyreállítását

Gergelyffy A.: Tájékoztató Műemlékvédelem 1963 4. n. 254. l.

Ké

Név: . . . . . .

Születési év: . . . . . Hely: . . . . .

Hol, mikor és kinél tanult: . . . . . .

Önálló kiállításai: . . . . . .

Mely kiállításokon vett részt: . . . . .

Hol jelentek meg kritikák vagy méltatás

Nagypál Judit

A Fehérvárcsurgói rk templom helyreállitása

1963.

Tájékoztató

Müemlékvédelem, 1964. 1. sz. 47. l.

M.D.K.

Nagypál Judit

Az Orsz. Műemléki Felügyelőség Tervezési Osztályán az épitész-kollektiva tagja.

A konzerválás és állagbiztositás, épitészeti t tagok kiegészitése és a romok gyakorlati felhasználásár végeztek tanulmányokat

Horler Miklós: Romok műemlékvédelmének módszerei

Műemlékvédelem 1964. 1. 2.1.

Nagypál Judit

Építész tervezti a fehérvárcsurgói temp-
hom helyreállítását

Gergelyffy A.: Tájékoztató

Műemlékvédelem 1963 4 sz. 254. l.

Kér

Név: . . . . . .

Születési év: . . . . . Hely: . . . . .

Hol, mikor és kinél tanult: . . . . . .

Önálló kiállításai: . . . . . .

Mely kiállításokon vett részt: . . . . .

Hol jelentek meg kritikák vagy méltatás

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 337-748, 340-726

PETŐFI NÉPE

Nagypál Mária

1978. október 29. • PETŐFI NÉPE • 5

1021

Nagypál Mária rajza.

Jegyzetek egy kiállításhoz

Valamikor, néhány száz évvel ezelőtt, bizonyos társadalmi osztályok tagjai számára természetes kifejező eszköz volt a művészet. Az alapműveltséghez tartozott, hogy a társasági ember több-kevesebb ügyességgel, de bánni tudjon valamilyen hangszerrel. A zenei, irodalmi, vagy képzőművészeti képzettség, illetve önképzés a jó ízlés kifejlesztését célozta. Kiki kedvteléséből űzte, ha pénztárcája, jövedelme ezt lehetővé tette, azaz ha mások dolgoztak helyettük.

Manapság ezt a luxust nálunk senki nem engedheti meg magának: hiszen társadalmunk valamennyi osztálya, rétege munkával keresi meg kenyerét. Ezért is, no meg a gyorsuló idő, a lüktető, hajszolt élet következtében kevesebbeknek nyílik módja képességük, kedvük, alkotó, öntevékeny kiélésére. És ez veszteség bizony. Az emberek többsége nem tudja — mert nem is érti — megkülönböztetni a tucatárut az értékestől, a művészeti gondolatot a sablontól.

Örvendetes tény viszont, hogy megyénkben is egyre több helyütt akadnak emberek, akik e folyamat ellenében dolgoznak. Hogy ez miként lehetséges? Be kell vezetni az erre alkalmas képességüeket egy-egy művészeti ág, műfaj belső világába, az alkotás, a létrehozás műhelygondjai közé.

A művészeti önképzés célja nem a művésszé válás. Még akkor sem, ha a tanulás egyéni, vagy csoportos formája látszólag erre irányul.

Ez az elv munkálkodott a kiskunhalasi járási KISZ-bizottság által immáron harmadik alkalommal megrendezett nyári képzőművészeti alkotótábor szervezőiben is, amikor az idén nyáron Balatonakaliban hatvan fiatalt toboroztak egybe, akiknek más dolguk, kötelezettségük nem volt, mint festeni, rajzolni, a kifejezéssel próbálkozni, egyszóval a képzőművészet valamelyik ágát, műfaját tevékenyen művelni.

Seres Sándor tanár Kiskunhalasról és *Bodor Miklós* grafikus a tábor idei vezetői rendre javítgatták a készülő munkákat, portrékat és tájképeket, bírálván az ízléstelenséget, a közhelyszerű megoldásokat, bátorítva az ötleteket, az egyéni látás- és kifejezésmódot. A vegyes összetételű közösség, amelyben általános iskolás diákoktól kezdve végzett szakmunkásokig szinte két nemzedék is képviseltette magát, végül is egységessé vált a napi tevékenységben: a színek, a vonalak, az ábrázolás félig komoly, félig gondűző játékában.

Azt mondani sem kell, menynyire hasznos az ilyen tábor. Erről győzték meg az érdeklődőket a kecskeméti sajtóklubban rendezett tárlaton kiállított képek is. Amelyek nem művészi munkák voltak, de nem is kellett, hogy azok legyenek. A kiválogatott pasztellek, akvarell tájképek és grafikák mértéktartó, fejlett, képzőművészeti ízlésről és ügyességről tanúskodtak.

És ez több mint szép eredmény.

P. M.

APRO

Ingatlan

TELKEK eladók. Németh Péter. Lajosmizse, A. Bene 579. (M—5-ös út mellett.) 4357

KÉT és fél szobás, kertes ház, udvarról nyíló szoba, konyha, spájzos, melléképülettel eladó, OTP-hitelátvállalással, illetve fizetési kedvezménnyel. Kecskemét, Szélmalom u. 37/a. 6243

KECSKEMÉT, Zója utca 2. szám alatti, földszintes lakóépület bontási versenytárgyalását 1978. október 30-án 15 órára meghirdetjük. Találkozás a helyszínen. Zója Lakásépítő Szövetkezet. 4577

VENNÉK Kecskemét belterületén szoba, konyhás lakást, kis telekkel, 60 000 Ft készpénz plusz részletfizetéssel. Leveleket „Villany szükséges" jeligére a kiadóba kérek. 6288

VÁSÁROLNÉK üres, közművesített telket a soltvadkerti Petőfi-tónál. Ajánlatokat a Kiskunhalasi Hirdetőbe, Magyar u. 2. „Őszi vásárlás" jeligére kérem. 2046

SOLTVADKERT, Büdös-tón közművesített nyaraló, garázzsal eladó. Érdeklődni lehet: Soltvadkert, Általános Iskola gondnoksága. 1353

BÁCSALMÁSON, Marx u. 21. nagy ház, beköltözhetően áron alul eladó. 1120

BAJÁN, a Magyar—Szovjet Barátság parkjára néző, szép panorámás, délifekvésű, modern, 3 szobás, összkomfortos, automata olajtüzelésű kazán, központifűtéses ház, melléképülettel, pincével, utcai beépíthető háztelekkel, ötéves gyümölcsfákkal és modern szőlő lugasokkal, esetleg megosztva is eladó. Megtekinthető bármikor. Világos utca 10/b sz. 1122

LAKITELEK, Lenin út 21. szám alatti, 3 szobás családi ház eladó. Érdeklődni a helyszínen. 6351

2 SZOBÁS, kertes ház, sürgősen eladó. Egy szoba, konyhás lakást beszámítok. Érdeklődni: Kiskecskemét, Duna u. 21. szombat, vasárnap. 6355

SZOBA, konyhás, melléképületből álló házrész, 90 négyszögöl kerttel eladó. Kecskemét, Rendőrfalu, Benke József u. 16. 6319

BEKÖLTÖZHETŐEN eladó, Kecskemét, Cédulaház utca 7. számú ház. 4569

ELADÓ elkerített, félportás családi ház. Érdeklődni: naponta 17 órától. Kecskemét, Kossa István sétány 17. 4654

Lakás

KÉTSZOBÁS szövetkezeti lakás eladó. Kecskemét, Zalka Máté u. 5. II. em. 9. Érdeklődni: vasárnap egész nap. 6306

[illegible] hasonló kecskeméire. Leveleket „Újszeged 73 822" jeligére kecskeméti Magyar Hirdetőbe. 4554

KECSKEMÉT, széchenyivárosi, I. emeleti, egy szoba, összkomfortos tanácsi lakásomat elcserélem Rákóczi úti, Széchenyi téri, vagy szalagházi hasonlóra, vagy 2 szobásra. Leveleket „Megegyezünk 73 981" jeligére a kecskeméti Magyar Hirdetőbe. 4661

EGY és fél szobás, összkomfortos, gázfűtéses lakás bútorozva vagy bútor nélkül Kecskemét központjában kiadó. Ajánlatot „Azonnal elfoglalható" jeligére a kiadóba kérek. 6501

SZÉCHENYIVÁROSI, egy szoba, összkomfortos, OTP-s lakás eladó. Leveleket „IV. emelet 73 884" jeligére a kecskeméti Magyar Hirdetőbe. 4615

Gépek és alkatrészek

ÚJ Moszkva csónakmotor, jutányos áron eladó. Érdeklődni szombat és vasárnap, Kiskunmajsa, Arany J. u. 1. sz. 2060

VOLKSWAGEN 1302-es, kitűnő állapotban eladó. Kiskunhalas, Radnóti u. 15. 2019

ZI-S 1500-as Lada eladó. Érdeklődni lehet: Lakitelek, Tiszavirág vendéglő vezetőjénél, egész nap. 4600

CZ-S rendszámú, 1200-as Volkswagen állólámpás, összecsukható ponyvás garázs, igényesnek eladó. Érdeklődni: Kecskemét, Gőzhajó utca 5. I. em. 46. Telefon: 13-332. 4651

FIAT 500-as IE-s eladó. Kecskemét, Attila u. 4. sz. 6295

UB-S 1500-as Polski Fiat, jó állapotban eladó. Izsák, Ady Endre u. 39. Kraszuják Csaba. 6341

WARTBURG 1000-es 1979. XII. hó 31-ig érvényes műszaki vizsgával eladó. Irányár: 13 000 Ft. Cím: Kecskemét, I. ker. Hunyadi János u. 40. Kanalasék. Érdeklődni: 14 órától. 6333

JÓ állapotban levő, Simpson motor eladó. Kecskemét, Rákócziváros 32. Aluljáró mellett. Erdélyiék. 6240

IC rendszámú, 353-as Wartburg személygépkocsi, (fehér színű) műszaki vizsgázott, előnyös áron, megegyezéssel. Érdeklődni lehet: Bényei László, 6325 Dunatetétlen, Toldi u. 2. szám alatt, egész nap. 366

Egyéb adásvétel

NEMES szedertövet keresek őszi ültetésre. Helyszínre érte megyek. Dr. Szántó, Kisszállás, 6421. 2041

kaphatók novem[ber] Ungerbauer Györ[gy]rád, Felszabadulá[si]

SZÉPEN rendeze[tt] gyűjtemény eladó [Ke]renc, Kiskunféleg[yhá]wy S. u. 1. Érdek[lő]dni 7 után. Vasárnap

ELADÓ biederme[ier] ülőgarnitúra, 2 db [fo]tal, kanapé, Zapo[ka]katrészek, Kecske[mé]chenyiváros, Pákó[nia] u. 19. VII. em. 18.

UK—1,5 M. etázs barokk ruhásszek[rény] adó. Kecskemét, [Ka]12.

SZÖRMEBUNDA, pulóverek, ruhák [és] női termetre áron adók. Kecskemét, [Ka]13. I/14. Érdeklődni től péntekig 8—12

HÁLÓBÚTOR 2500, eladó, Kecskemét, [Ka]ri utca 5. (Rendőrf[ő]

FARKASKUTYA eladók. Dékányék[ert] mét, Marx tér 17.

ELADÓ 2 db üszőt[ehé]júval. Kecskemét, [Ka]szám. Károlyék.

MÁSFÉL éves her[ef]és jó fejőstehén ela[dó] Kossuth u. 22.

ZOMÁNCOZOTT tűzhely, kitűnő á[llapotban] eladó. Kecskemét, [Ka]Erzsébet u. 44. Új szemben.

JÁTÉK mély babal[ako]szek. Leveleket „N[agy]73 891" jeligére k[ecskeméti] Magyar Hirdetőbe.

CSÜVES kukorica Kecskemét. Cegléd[i út] Kovács Mihály.

MINDENÓRÁS ven[dé]tal tehén és egy f[iatal] eladó. Érdeklődni: [Ka]mét, Vacsihegy 48. fél[es] kert. Zana.

Vegyes

SORON kívül sz[ak]kocsi-vezetői ta[nf]indít, rövid képzési [idő]ATI. kecskemétj[ár]Jelentkezés: Villá[nyi] utca 12, emeleti irod

ALBÉRLETI üres, bát keresek. „Kecskeméten 73 8[00]re a kecskeméti Hirdetőbe.

BAJÁN, Kalocsán, méten, Kiskunféleg Kiskunhalason üzl[et]giéniás helyiségein dók, WC-k) és ruh üzemeltetésére kötnénk „takarító kenységre kisipari sítvánnyal rendelk gánszemélyel. J[el]lehet a vállalat jog adójánál. Kecskem len krt. 58. sz. Bá[csk] megyei Vendéglátó

Olvassa, terje

Nagypál S.

MDK

mérnök

A II. Világháboru alatt lerombolt hidak ujjépitésén dolgozott mint alépitményi dolgozó.

78.o.

Dr. Mihailich Győző:A XIX. és XX. századbeli magyar hidépités története. Bp. 1960.

M.D.K.

Nagypál Zsigmond festőművész

A Fáklya" megrendezte az első Országos Plakátművészeti Tárlat I. szériakiállitását Szegeden, Debrecenben és Miskolcon. Ezen a kiállitáson sikerrel szerepelt a debreceni művész alkotásával.

Szinházi Élet. Bp. 1929. juni 23-29. XIX. évf. 26. sz. 95. lap.

Nagypataki Várbéri

Háromszék

l. Gaal I. 294. l.

Nagypesteinyi ref. templom

Távlati képei -

A templommal egybeépi-
tett zömök, fasisakos
galériás torony.
2 harang, 1730 és 1782
egyházi edények ezüst-
ből, ónból -
+ textiliák -

459

Debreczeni László
1930. 78, 79, 80, 81. l.
86, 87, 88, 89. l.

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT
A nyomdáért felelős: Wessely Károly igazgató.

Nagypeterdi gör. kath. fatemplom

ERDÉLYI FATEMPLOMOK
A MAGYARPETERDI GÖR. KATH. TEMPLOM

Művészet 1904. 408 l.

Salonja. Az előbbieket röviden Champs-elysées-istáknak is nevezik, mert régtől fogva a Champs-élysées-n tartották kiállításaikat, utóbbiakat pedig Champs de Mars-istáknak, mert a Champs de Mars-on mutatkoztak be először.

A Champs-elysées-istákat kezdetben nem igen bántotta a Salon d'Automne megalakulása, sokkal nagyobb volt a háborúság, amikor tizennégy év előtt egy sereg kiváló ember elvált tőlük, hogy Meissonier és Puvis de Chavannes vezetésével megalapítsa a modernebb művészek otthonát. Ezeknek a kiválására főkép az vezetett, hogy a Champs-elysées-n túlságosan megszaporodott a „hors concours"-ok száma, elfoglalták a legjobb helyeket és a fiatal új erők érvényesülése lehetetlenné vált.

És a Champs de mars-i Szalon tizennégy kiállításával tényleg igen nagy szolgálatokat tett a francia művészetnek, úgy hogy ma hivatalosan is ugyanazon jelentőséggel bír, mint az akadémikusok régi Salonja; sőt akadémikusok is kerülnek ki tagjaiból, ilyen Dagnan-Bouveret; a tavaszszal beválasztották Carolus-Durant s proponálták Léon Lhermittet.

Azonban, fájdalom, minél erősebb lett e társulat, annál inkább beleesett a régi Salon bűnébe. Eltörölte a kitüntető érmeket és az ezen alapuló „hors concours" rendszert, de évente sociétaire és associé-ket vett fel az érdemes kiállító művészek közül, akik szintén felvételi birálaton kívül állnak és pedig az előbbiek hat-hat, az utóbbiak egy-egy művel és most úgy áll a helyzet, hogy ezek lefoglalnak 900—1000 helyet, természetesen a legjobbakat, a még fennmaradó, rendelkezésre álló 2—300

Nagypetri ref. templom

alapraja, gótikus.
tetőszerkezet.
harangláb szerkezete
Festett famennyzet,
melyet 1713-ban Zilahi
Ecd Asztalos István készített
s melyet 1769-ben meg-
ujitottak.
Himzések.
Ernst és önedénnyek

Debreczeni László.

1935. 74—81. l.

T.

3

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Nyomtatvány

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

V., Visegrádi-u. 36. IV. em. 1.

Nagypolányi gör. kath. -

templom. (Zemplén vm)

1732-ben épült templomát az első világháború alatt szétlőtték. Ma romokban hever. Uj temploma 1930-ban épült.

Misgörkath 43. l.

Nagypolányi gör. kath.

templom.

képpel.

Vas. Ujs. 1917. 576 l.

Wajzkovácsi, v. h.

99

mdk.

Nagypál István

művei a kiállításon.

(Barabás) Pest megyei Képzőművészek Tárlata
Vác. Vak Bottyán Múzeum

Népművelés, 1962. 7. sz. 27. l.

Nagyrápolti Rápolthy Lajos MDK

Arcmástanulmány, márvány

Műcsarnok 1936 Jubileumi kiállitás

Nagyrápolti Rápolthy Lajos

MDK

Arcmástanulmány, karrarai márvány

Műcsarnok 1936. máj.-jun. Jub. kiáll.

MDK

Nagyrápolti Rápolthy Lajos

Vizmerítő leány, repr.

V. Nemzeti képzőm. kiáll. 1939. Kassa

MDK

Nagyrápolti Rápolthy Lajos

Arcmástanulmany.Karrarai márvany.

Az Orsz.Magy.Képzőm.Társ.jubileumi kiáll.
képes tárgymutatója. 1936. maj-jun. 14.1.

Nagyrápolti Rápolthy Lajos szobrász

Mesélő anya

"A nő a müvészetben"kiállitás katalógusa.1936.Mücsarnok

MDK

Nagyrápolti Rápolthy Lajos

Vizetmerítő leány. Bronz.
Boldog Margit. Márvány.

V.Nemzeti képzőm.kiáll.1939.Kassa.21.1.

Nagyrápolti ref. templom

alapszituáció (alig-
hanem vártemplom volt)
Gótikus, alaprajza

fatorony erkély alapszerkezete
(nem külön harangtorony)
gótikus műrészletek

templom távlati képe,
Ezüst- és ónedények

Ciumzések
A délkeleti szentélyfalon latin
írás 1518 és 1635. évszámokkal.
Freskónyomok.

Debreczeni László 1930

148, 149, 150, 151, 152, 153
154, 155. l. 164, 165, 166.
167. 168. l.

Visegrádi ásatásor.

43

ágos Bizottsága

ny	száma:	700	1943
	kelte:	I. 25	1943
	beérkezése:	I. 25	1943

k száma:

elintézett szám:

áma:

áma:

sta:

T.

Nagyrápolti ref. templom

igénytelen falusi templom

román

primitív gótikus

Dobrezeni László 1936

2. l.

24090 Közs

Nagyrécsei rk. templom.
(Zala vm)

1756-ban építette Bíró
Márton püspök.

Pehm. 461.1

Két kés és két villa, aranyozott ezüst,
porcelánnyéllel. Meissen, XVIII. század.

Nagyréti

Plakátjai:

Kész ruha, kész öröm tavasszal is. Verseny Áruház Bp. 1962. 24x17 cm.

Ábrázolás: Két fiatalember tetőtől-talpig szép uj tavaszi ruhában

---

Uj tavasz, uj divat... Csillag Áruház. Bp.1962. 24x17 cm.

Ábrázolás: Elegáns fiatal nő kockás kabátban, szép sállal, kesztyüvel és retiküllel.

Az 1961 és 62. évi grafikai plakátok és metszetek. /összeállitotta: Munkácsi Piroska / 117.l.

O.Sz.K. Kiadványai Bp. 1965.

Nagyrévi ref. templom

(Jászmagyarkun Szolnok vm)

Emliti

Chobotvác

347. l.

Nagyrévi Endre

l.

Myskerno

47.1.

KUNOSSY, SZIL

KÖNYV-, MŰ- ÉS ZENEMŰ-NAGYK

OLASZORSZÁG REMEKEI
KIADÓHIVATALA.

Magyar regényirók képes kiadása
főképviselősége.

PALLAS NAGY LEXIKONA
NAGY KÉPES VILÁGTÖRTÉNET
KLASSZIKUS REGÉNYTÁR
CORPUS JURIS HUNGARICI
KÉPES REMEKIRÓK GYŰJTEMÉNYE
című kiadványok főbizományosai.

BUDA
IV., Semmel

Telefon-sz. 79—09.

15016. számu chequeszámla a m. kir. postatakarékpénztárnál.

Fksz. B 951.

Tekintetes

SZENTIVA

Nagyévi-Neppel György, [?]

„Illusztrált albuma, a Huszárok a múlt lovas katonáinak története."

— :o Huszárok 8,

ESTI HIRLAP, Bp 1973. jun. 14.

Nagyrőcei harang

— *(Végszavam a nagy-röczei harang ügyében.)* Zombory Gusztáv ur azzal igazolja magát, hogy téves állitását az „Ungarisches Magazin“ III-dik kötetének 271 és következő lapjairól vette; ennyiben Zombory urnak igaza van. De hogy eddig e tévállitás megczáfolva nem lenne, ez uj tévedésen alapszik; mert ugyanazon „Ungarisches Magazin“ IV-dik kötet 224-dik és következő lapokon St. Sch-től (Schönvisner István dicső elődömtől) áll a kimeritő és valóban alapos czáfolat. — *Rómer Flóris.*

Vas. Ujs. 1868
57. l.

TÁRHÁZ.

— *(Uj oláh lap)* A „Hazánk“ hirli, hogy fővárosunkban uj román lap fog megindulni. Szerkesztője Román Sándor képviselő és czime „Federatiune“ lesz. Irányát eléggé jelzi, hogy confederationak akarták elkeresztelni.

— *(A „Népiskolai könyvtár“)* t. cz. előfizetőit ezennel teljes tisztelettel értesitem, hogy az első füzet *még e hét folytán* szét fog küldetni. Egyszersmind a technikai akadályok által okozott késedelmezésért szives elnézést kérek. Pest, 1868. jan. 16. *Oszterlamm Károly* könyvárus.

Közintézetek, egyletek.

** *(Magyar tud. akademia.)* Jan. 13-kán b. Eötvös József elnöklete alatt a mathematikai és természettudományi osztály tartotta ülését. Először gróf Hunyady Jenő levelező tag tartotta székfoglaló értekezését „Néhány magasabb algebrai görbék- és felületekről“. A második értekező, *Szabó József* rendes tag, rövid jelentést s ismertetést olvasott azon meteoritekről, melyeket az akadémia számára a londoni és berlini muzeumok, cseréében az akadémia korábbi hasonló ajándékaiért, nem régibben küldöttek. Összesen hét darab ilyen lebkő érkezett. Érdekesek különösen azért, mert az illető muzeumokhoz a föld különböző vidékeiről kerültek, s igy egybegyüjtve becses ritkaságot képeznek. Egyiket Francziaországban találták 1865-ben. A második Kelet-Indiában hullott le 1866-ban. A harmadik követ 1795-ben találták Angliában; a negyediket 1858-ban szintén ott; az ötödiket 1857-ben Kelet-Indiában; a hatodikat Oldenburgban 1856-ban; s a hetediket 1857-ben a Visztula mellett. Egyéb tárgy nem lévén, a titoknok jelenté, hogy a jövő, január 20-iki philosophiai, törvény- és történettudományi ülésben Konek Sándor tart mint rendes tag „A magyarországi népesedési mozgalmakról“ székfoglalót; Horváth Cziril éretkezik a „Philosophiai módszerek némely akadályairól“, s Toldy Ferencz jelentést tesz a nyelvtudományi bizottság munkálkodásáról.

** *(A Kisfaludy-társaság közgyülése)* febr. 5-kén előadásokban igen változatos és érdekes lesz. A megnyitó beszédet Toldy Ferencz másodelnök fogja tartani; ezután következik Greguss Ágost titkár jelentése; ugy a többi előadás. Ezek között lesz három prózai, és ugyanannyi verses — ha t. i. minden ugy történik, a mint tervezve van. A versek lennének Dalmady Győzőtől lyrai költemény, Gyulai Páltól szatira, és esetleg valamelyik sikerültebb müforditás részlete. A prózai előadások pedig lennének: Bérczy Károly emlékezete Zichy Antaltól, a szinészet ügye különösen tekintettel a népszinmüre, Dux Adolftól és „Szózat a tudósokhoz“ Greguss Ágosttól.

** *(A Kisfaludy-társaság)* e hó 29-dikén fogja tartani tagválasztó ülését. Ennélfogva a titkár fölkéri a tagokat, hogy e fontos ülésen minél nagyobb számmal jelenjenek meg, s a kik ebben akadályozva vannak, tagajánlási jogukat levél útján gyakorolni sziveskedjenek.

** *(Az izr. segélyegylet)* igazgató bizottsága az egylet helyettes elnökévé ujolag Eötvös József bárót választotta meg.

** *(A pesti levesosztó-intézet)* már megkezdte működését: naponta 400 szegény embert lát el meleg étellel. Harkányi Fülöp ur ujabban 200 frttal, a magyar gazdasszonyok egylete pedig 100 frttal járult e jótékony czélra.

Ipar, gazdaság, kereskedés.

** *(Vasiparunk,)* mint a felvidékről jelentik, rendkivüli lendületet nyert, s a nagy készletek magas árakon elkeltek, annyira, hogy a bejött tőkékből csak magyar földhitel-intézeti záloglevelekben félmilliónál több lőn elhelyezve.

** *(A papir-gyáralapitásra)* már 150,000 frt. van aláirva. Az alapitók egy szükebb választmányt biztak meg az alapszabályok kidolgozásával, és a technikai előmunkálatok elkészitésével. A szükebb választmány Reitter osztály tanácsos, Heinrich városi tanácsos, Leitner papirkereskedő, Andorffy ügyvéd, továbbá Kalán, Mannober és Austerlitz urakból áll. A gyár helyiségeül a budai aldunasoron levő Brunner-féle telek van kiszemelve.

** *(A keleti marhavész)* m. évi deczember hó 31-én Magyarországon, Pest, Esztergom és Modor sz. k. városokban, pestmegyei Rákos-Keresztur, biharmegyei N.-Szalonta, Madarász és Rojt, pozsonmegyei Báhony, Kápolna, Galantha és Toós-Nyárasd, veszprémmegyei Vaszar, Aka és Csernye, esztergommegyei Bátorkesz és Nyerges-Ujfalu, komárommegyei Ó-Gyalla, hontmegyei Letkés, fehérmegyei Csákberény és trencsénmegyei Gbellán községekben, valamint biharmegyei csobánhidi és tamási, győrmegyei eőrkényi és hevesmegyei hidvégi pusztákon uralgott.

Közlekedés.

(A hatvan-miskolczi) vasutvonal kiépitésére aláiratott a Weickersheim bécsi bankház és a magyar közlekedési- és pénzügyminiszteriumok közt kötött előleges megállapodás s legközelebb véglegesen meg fog köttetni a szerződés. E vonal nemcsak az általa átmetszett vidékre, hanem az egész felvidékre életfontosságu, a mennyiben rövid, egyenes összeköttetésbe jő általa fővárosunkkal s az alfölddel, mig eddig a tiszai vaspályán a fél országot kelle e czélból megkerülnie.

(A közlekedési miniszterium), mint egy helybeli német lap értesül, közelebb egy körlevélben figyelmeztette hivatalnokait a hivatali titok megőrzésére. E rendelet áthágói ellen a legkeményebb büntetés helyeztetik kilátásba.

Mi ujság?

** *(A horvát országgyülésen)* 14-kén a nemzeti párthoz tartozó képviselők azt inditványozták, hogy kéressék meg ő Felsége eme gyülést föloszlatni, minthogy octroyált szabályok szerint hivatott össze, és intézkedni egy törvényes alapon gyülendő országgyülés iránt. Miután az unionisták egyik szónoka ez inditvány czélszerütlenségét a többség helyeslése közt kimutatta, a nemzeti pártbeliek kiléptek az országgyülésből.

** *(A horvát országgyülés megalakult.)* Elnökké Vacanovic, első alelnökké Zivkovic, másodalelnökké Majlevac választattak meg. Az ugynevezett nemzeti párt véglegesen kilépett az országgyülésből.

** *(A gödöllői albumot,)* melynek fényképeit Beszédes Sándor készité királyné Ő Felsége számára, igen pompásnak mondják. Zöld chagrinbőrbe van kötve, négy sarkán hazánk aranyozott czimerével s a koronával, közepén e fölirat: „Gedellő,“ belseje fehér moire antiqe, s a képek nemzeti szalag segélyével emelhetők fel. A czimlap is fényképezve van. Tizenkét fénykép van benne: a palota és annak különböző kilátásai, a királyné kertje, a királyhegy, parkrészek, a besnyői templom facsoportozatokkal, stb. Ez albumot már október közepe óta birja királynénk.

** *(Békésmegyébe)* az „Alföld“ kimutatása szerint összesen 1132 példány hirlap jár és pedig politikai napilap 265, politikai hetilap 221, egyházi és iskolai 33, humoristikus 101, szépirodalmi 186, szaklap 101, vegyes tartalmuak 225 példányban. A nyelvet illetőleg a lapok nagyobb része magyar; a német 107 példányban van képviselve, melynek felét „P. Lloyd“ képezi; tót nyelvü jár ötféle 9 példányban; román ötféle 6 példányban, végre 1 lengyel és 1 krakói héber lap.

** *(Az 1866-ki események)* folytán történt határváltozás ügye Ausztria és Olaszország között végleg elintéztetett. Az ausztriai bizottság elnöke Kirchsberg tbk. e napokban hozta föl Bécsbe a zárjegyzőkönyvet, mely szerint mindkét fél kivánatai teljesen ki vannak elégitve.

** *(Közép-Szolnokmegye)* képviselő-testülete gr. Péchy Imre, erdélyi kir. biztost tiszteletbeli tagjává választotta, s a fényesen kiállitott okmányt f. hó 9-én adatta át egy küldöttség utján.

** *(A baranyamegyei bizottmány)* legutóbbi ülésében elhatározta, hogy az ülésterem számára megszerzendi Deák Ferencz, gr. Széchenyi István és gr. Batthyányi Kázmér arczképeit. Utóbbi, mint tudjuk, Baranyamegye főispánja volt.

** *(Tompa Mihály)* életrajzában, melyet f. évi első számunkban közöltünk, mint biztosan értesülünk, egy kis nagyitás csúszott be, a költő egykori testi erejére vonatkozólag. Vaspatkót nem görbitett, hanem egy játék franczia (52 levelü) kártyát összefogva elszakitott; ennyi az egész.

** *(Miksa császár holttestével)* a „Novara“ jan. 15-én este Triesztbe érkezett; a főherczegek azonnal a hajó fedélzetére mentek, hogy borostyán koszorut helyezzenek a koporsóra.

** *(E hó 14-én megérkezett Bécsbe)* azon orosz küldöttség, mely néhai *Miksa* császár temetésén hivatalosan fog jelen lenni az orosz czár részéről.

— *(Emich Gusztáv kiadásában)* nehány érdekes mű jelent meg közelebbről s küldetett be szerkesztőségünkhez:

Széchenyi és kora. Falk Miska ismert journalistánktól, ki a boldogult nagy hazafit döblingi tartózkodása alatt közelről ismerte, s élete e végszakáról közvetlen szemléletből irhatott. E mü, eddig legkimeritőbb rajza Széchenyi egész pályájának s azon világos, tiszta irálylyal s összeállitással van irva, mely Falk iratait oly előnyösen jellemzi. A terjedelmes élet- és korrajz eredetileg németül volt irva, hogy hazánk egyik legnagyobb államférfiának s legfontosabb horszakának képét a nagy német közönséggel ismertesse meg. A forditást Áldor Imre és Vértessy Arnold eszközölték, szabatosan. Ára 2 frt.

Dél-Magyarország vagy az u. n. Bánság külön történelme, irta Böhm Lénárt. Két terjedelmes kötet, ára 4 frt. Forrástanulmányon alapuló, igen érdekes történelmi mű. Ily monográfiák igen kitünő szolgálatot tesznek átalános történetirodalmunknak s ennélfogva örömmel üdvözöljük e művet is.

Miksa császár élete és halála; érdekes kis mű. Ára 40 kr.

Világos hőse; e czim alatt állitotta össze Szokoly Viktor azon itéleteket, melyeket különböző politikai s hadtani irók Görgeiről ejtettek. Ára 60 kr.

— *(Ráth Mór)* kiadásában megjelent *Benkö József Élete* gróf Mikó Imrétől. E jeles müből lapunk mult évi folyamában közöltünk igen érdekes mutatványokat; olvasóink ismerik azokból a kitünő állásu s érdemü szerző e legujabb irodalmi müvének tárgyát, szellemét s jelességét. A Benkő arczképével diszitett szép kiállitásu mü ára 2 fr. Felesleges a történelmi olvasmányokat kedvelő közönség figyelmébe ajánlanunk.

— *(B. Eötvös József Reformja)* második kiadásban jelent meg. Ez érdekes politikai mü a jeles iró és államférfi azon vezérczikkeinek s politikai tanulmányainak gyüjteménye, melyeket ő a Szalay-féle Pesti Hirlapban 1842—3-ban közölt volt s melyek az akkori parlamentaris párt programmját s irányát tárják elénk. A Reform először 1843-ban jelent meg. A mult évi képviselőházi viták egyikében a hevesi ügyben, egyik baloldali szónok azt vetette B. Eötvös szemére, hogy nézetei a megyei és képviseleti kérdésben most nem azok, mik egykor voltak. Erre b. Eötvös azon igérettel válaszolt, hogy Reform czimü müvét, mely egészen elfogyott, ki fogja nyomtatni s képviselőtársai közt kiosztandja s azok itéljék meg: vajjon más nézeteket vall s hirdet e ma, mint a negyvenes években? Most ez igéretét belváltotta. De müve mindenkire nézve érdekes és tanulságos ma is.

— *(Megjelent)* „A Magyar birodalom iskolai faltérképe“; szerkesztette Thót Antal aradi mérnök; kiadja Pesten Kugler. Ára szinezetlenül 4 ft, szinezve 6 ft. Kevés időnk volt bele nézegetni, hanem egyelőre is nyereménynek tartjuk e terjedelmes fali térképet.

— *(„Póstai évkönyv“)* czimmel első magyar postanaptár jelent meg. Szerkesztette Joanovich György postamester. Ára 80 kr.

Magyaróczi harang

Vas. Ujs. 1868.

Tartott első Lipót még másnemü vadászatot is, melyet még Európa egyetlen uralkodója sem gyakorolt. A legutolsó török követség járásával (1700) Szultán ő felsége két vadászatra tanitott szelid gepardot küldött a császárnak ajándokul, mikkel az gyakran jól mulatta magát. Oly szelidek voltak, mint a dressirozott kutyák. Őreik háta mögött ültek a ló farán, s szerte leskelődtek vadászat alkalmával, mint a villám vetették magukat a nyulakra, őzekre s más hasonló állatokra, s leölvén, visszatértek helyökre a lóra, s vártak prédára. Akkorák voltak, mint a legnagyobb agár. Midőn 1704-ben a magyar felkelők Bécs külvárosaiba is behatoltak, ott lelvén őket több más állattal együtt a „Neugebäude"-ban, hol rendesen tartottak, leölték őket s kaczagányul használták fel bőrüket.

A nagy-rőczei harang föliratáról.

(Észrevétel Zombory Gusztáv közleményére.)

Mindig örvendek, valahányszor látom, hogy valaki a hazai régiségek ismertetésével foglalkozik, de mindannyiszor el is búsulok, midőn észreveszem, hogy rendesen mily könnyedén bánunk el a komoly dolgokkal is. Hibának tartom ezt kivált nagyobb közönség számára szentelt lapban.

A „V. U." legközelebbi számában a *nagyrőczei* harang ugy van bemutatva, mint nemcsak hazánknak, de talán az összes müvelt világnak legnagyobb ritkasága, azon állitással: hogy az, mivel 1706-ból való nem lehet, tehát 706-ban, azaz a 8-dik században öntetett. Az első állitás igaz; mert már azon évben *minusculát* (*góth* betüt feliratainkban nem ismerünk, hanem *barát* vagy tördelt, *fractur* betüket, milyenek e harangon látszanak) a harangokon nem használtak. De annál hamisabb azon következtetés: hogy azért a harang a 8-dik századból való, melyet *valamely szomszéd keresztyén országból kellett volna hozni;* mert nem ismerünk emléket a VIII-ik századból, melyen ugynevezett *arabs évszám* találtatnék. Nem mondom, hogy Rőczén öntetett a harang, de öntethetett hazánkban, mert azon évben, melyet a harangon olvasunk, már elég harangöntő volt hazánkban. — Kedves barátomat, ugy mint sok más gyengébb archaeologot megcsalta az a chaemaleon természetü 5-ös, mely a XVI-dik században, a hány helyen megjelenik, annyiszor más alakot ölt. — Hányszor nem nézték e számot — mely vékonynyá összeaszik néhol — *egyesnek*, és megáldották archaeologiailag különben oly szegény hazánkat, Európa legnagyobb ritkaságaival, t. i. a XII-dik századból eredt harangokkal, melyek azonban, a rőczeivel együtt, mind 1500-ik év után öntettek. — Az állitólagos 7-es előtt álló kereszt pedig, régészeti becsületemre, nem egyéb mint az akkori időben használt egyes pótlója; s igy mind a felirás jellegét, mind a számok alakját vevén tekintetbe, a nagy-rőczeinek keresztlevelét 1506-nál sem tovább vissza nem keltelhetjük, sem fiatalabbá semmi áron nem tehetjük.

Sokszor állitottam lapjainkban, hogy az archaeologia, bár csak rendkivüli tárgy, mégis tudomány, és oly tudomány, mely sokkal több készültséget és mélyebben beható itélőtehetséget kiván, mint némely egyéb tárgy, melynek határozott szabályai fonalán egész biztossággal haladhatunk. — Azért kérem mindazokat, kik nemcsak puszta archaeologiai tényeket vagy jelentéseket irnak le, hanem e téren saját nézeteiket is közlik, főleg olyan lapokban, melyeket az olvasni szerető nagy közönség is kedvvel forgat, — hogy a különczködő, csodaszerü és minden szokottat fölülmuló állitásokkal kissé ovatosabban bánjanak; mert az ilyen téves állitás által félrevezetett olvasót nem lesz többé, ki hamarjában a helyesebb véleménynek visszanyerje.

Ha készülőben levő harangismémmel az olvasóközönség elé léphetek: hiszem, hogy e művemet olvasván *Zombory* ur, ki oly nagy buzgósággal foglalkozik honi régiségeinkkel, és azokat a nagy közönség előtt rajzokban is be szokta mutatni, meg fogja nekem köszönni, hogy a nagyrőczei harangról való téváliitása ellen, a tudomány, de a népmüvelés érdekében is helyreigazitólag felszólaltam.

Pest, jan. 13-án 1868. *Römer Flóris.*

A hirtelen halálesetek.

A halálesetek, melyek oly gyakran egészen hirtelen és váratlanul látszólag teljes egészség mellett bekövetkeznek, valóban alkalmasok arra, hogy a közönség figyelmét nagy mértékben magokra vonják, és azokat, kik általuk fenyegetve hiszik magokat, félelemmel töltsék el. Régente a katholikus és angol egyházakban az isteni tisztelet alkalmával rendesen könyörgések is tartattak a végből, hogy a hivek a hirtelen haláltól megkiméltessenek. Egyébiránt mindenütt a tudomány részéről is számos vizsgálatok tétettek a hirtelen halálesetek felett, melyek nagyobb részint különösen ezen előreláthatlan katasztrófák okainak kifürkészésére voltak irányozva. Itt is a tudomány a legujabb időben alkalmazásba hozta kitünő észleleti módszereit, melyeknek ismereteink világában a roppant haladásokat köszönjük: u. m. elsőhelyen a boncztani, és másodikon a statistikai vizsgálatokat. A kettő együttvéve felvilágositja minket a belső és külső viszonyokról, melyek életfonalunk oly hirtelen elmetszésére befolynak. Mindenek előtt a kór-boncztan tanitja, hogy a hirtelen halálesetek nem mindig agyszélhüdésnek következményei, mint ezt az átalános elterjedt vélemény tartja. És csakugyan 44 hirtelen halál eset közül, melyeket *Devergie* orvos észlelt, 13 eset (30%) tüdő-vértolulásra, 12 más eset tüdő- és agyvértolulásra, 5 ($12\frac{1}{2}$%) agybeli vérömlésre, 2 (5%) vérhányásra, 2 szivrepedésre, 1 nyakszirteni vérömlésre esett; 3 eset ($7\frac{1}{2}$%) pedig olyan volt, melynél semmi boncztani sérülés nem volt észrevehető.

Aran orvos 201 esetet vizsgált meg. Ezek között a hirtelen halál 88-szor ($43\frac{3}{4}$%) a sziven vagy a nagy edényeken történt repedés következtében állott be. — *Corradi* orvostanár Bolognában 150 hirtelen halálesetet vizsgált meg, melyek között a hirtelen halál oka 44 esetben a sziven történt sérülés, 35 esetben az aortán és a nagy edényeken történt sérülés, 45 esetben tüdősérülés, 7 esetben agysérülés, 4 esetben agy- és szivsérülés volt; vagy más szavakkal mondva $60\frac{1}{2}$% esik a szivre és a nagy edényekre, $31\frac{1}{3}$% a tüdőre, és 33% az agyra. A boncztani vizsgálat ezen eredményeivel a régi gyakorlók nézete is megegyez, kik a szivbajokat a hirtelen halálesetek egyik legközönségesebb okának tekintették.

A hirtelen halálesetek felett tett vizsgálatok következő törvényekre vezettek: *A hirtelen halál a férfiakat gyakrabban találja, mint a nőket.* A Bolognában történt és feljegyzett 4239 hirtelen halálesetből férfiakra jött 2398 ($56\frac{1}{2}$%), nőkre ellenben csak 1841 ($43\frac{1}{2}$%) eset. — Második sorban az *életkor gyakorol nevezetes befolyást a hirtelen halálesetekre.* Az emlitett 4239 bolognai esetből 461 ($10\frac{1}{3}$%) a 45 éven alóli, ellenben 3728 ($89\frac{1}{6}$%) a 45 éven felüli életkorra esett. — A meteorologiai viszonyok hasonlóképen határozott befolyást gyakorolnak a hirtelen halálesetekre. E tekintetben ugy áll a dolog, hogy a *hideg évszak több, a meleg kevesebb áldozatot követel.* Az egyes hónapokat illetőleg a legtöbb hirtelen halál december, január és február hónapokra, a legkevesebb junius, augusztus és szeptemberre esik. Az egyes évszakokat tekintve, a legtöbb hirtelen haláleset a télre, a legkevesebb a nyárra esik. A tavasz és ősz e kettő között áll, de mégis olyképen, hogy a tavaszi szakban tulnyomóbb a hirtelen halálesetek száma, mint az ősziben.

A hidegnek ezen hátrányos s a melegnek ezen előnyös befolyása egyebütt is tapasztaltatott. Milanóban hasonlóképen deczember, január és február hónapok szolgáltatják a legtöbb, és junius, julius és augusztus a legkevesebb hirtelen halálesetet. A négy évszak itt épen ugy következik egymásra, mint Bolognában. Hasonló észleletek tétettek Genuában is. Itt a hónapok között mutatkozik ugyan némi eltérés, de az évszakok épen ugy következnek egymásután, mint Bolognában és Milanóban.

Annak okát, hogy a hideg évszakban nagyobb számmal fordulnak elő a hirtelen halálesetek, mint a melegben, könnyü belátni. A hideg ugyanis a vért a test felületéről a belső szervekbe hajtja vissza, és ennek következtében a vérkeringésben a szív és nagy edények betegségei által előidézett háboritásoknak is nagyobb mérvben be kell állniok; holott ellenben a meleg a vért a test felülete felé hajtja és ezáltal a belső szerveket megkönnyebbiti.

Bardocz L.

Egyveleg.

** *(Két érdekes levél.)* A pomerni népegylet nehány tagja szemrehányó levelet intézett gróf Bismarkhoz, a következő pontok alatt sorolván el ellene tett kifogásaikat:

1. Eddig azt hitték, hogy ő a konservativ párt oszlopa, mostani magatartása azonban kese-

a sétányra s ott találkoztam Luccával, kit ismerek, s fölkértem, öntsön már egy kis életet ez unalomba és adjon hangversenyt. Szivesen, felelé, de egy föltétel alatt! S mi volna ez? Excellentiád le fogja magát velem fényképeztetni! Szivesen, feleltem én; ez ama kép születésének története. Rám vethetik-e önök ezért a követ, önöktől függ.

A 3-ra. Ha tudnák önök, hányszor imádkoztam kis kamrámban Istenemhez térden állva, hogy engedje kitalálnom, mi volna hazámra nézve leghasznosabb, ha tudnák önök, hány éjemet rabolta el a legnehezebb munka, hányszor merültem ki munka közt annyira, hogy orvosom megtiltotta a templomba járást is: nem tették volna nekem e szemrehányást. Higyjék meg nekem, nehezemre esik, midőn nagy tömegben hullámzanak az emberek az Isten háza felé, ezt mondanom magamhoz: itthon kell maradnod.

Még egyszer legszivesebb köszönet, barátim, kérdezősködéseikért! Fogadják válaszomat ugy, miként én az önök levelét!"

** *(A lajtántuli miniszterek föleskövése)* különös czeremoniával történt. Midőn beléptek az elfogadási terem előszobájába, mindnyájukra bokáig érő bibor köpenyt adtak ott álló cselédek; ugy járultak ő Felsége elé. Az elfogadási teremben félkört képeztek, a melynek egyik végén a miniszterelnök, másikon az esküformát felolvasó császári titkár állott. Miután az esküforma hangosan fölolvastatott, a miniszterelnök kérdezte: „Értették-e önök tisztán?" A mire ők feleltek, hogy értették. Azután azt kérdezte, megesküsznek-e rá. Erre aztán föltartott ujjal mondták, hogy: „Esküszünk." — Eme formaságoknak nagyobbrésze, főkép a bibor palást, a régi spanyol udvari szokásokból van véve.

** *(A szentlélek lovagja.)* Brünnből irják: Lelkészekhez és papnövendékekhez levelek küldöztetnek, melyekben egy titkos szövetségbe való belépésre szólittatnak fel. A levelek következőleg hangzanak:

„Föltétlen hallgatás fenntartása mellett!

Tisztelendő ur!

Szent egyházunk soknemü megtámadtatása egy titkos szövetséget hozott létre, mely annak ellenségei ellen minden erkölcsileg jogosult fegyverrel élethossziglan folytatandó szellemi harczot tüzött ki életfeladataul. Ha tisztelendőséged társulatunkba lépni szándékozik, kérjük, tudassa becses elhatározását legfelebb két nap alatt e sorok vétele után, E. E. poste-restante, Brünn.

Tisztelettel

K. Skt. Gdr.

U. i. A közelebbi részleteket elhatározásának kijelentése után fogja megtudni, s miután esküvel erősitendette, hogy hallgatni fog, mely esküt a következő alakban kérjük letenni: Alulirt a háromegy Istenre, a boldogságos szűz Máriára és minden szentekre, a szent Lélek fenséges fölovagjának teljes hallgatagságot igérek a szövetség összes ügyeiben. N. N."

A szent Lélek ama fennséges fölovagja vagy csaló, vagy őrült.

—d. *(Nyelv nélkül beszél)* és énekel egy 14 éves leány Alentejoban, Portugaliában; az orvosok is bámulják — mint a „Cosmos" irja.

Vas. Lap. 1868.

kipihenni a természet kebelén. S itt lehet őt látni, alkonyat felé, idegenek egész csoportja közt, kik a vidék villáiban nyaralnak szintén; esti sétáján csak kevesektől környezve. Előtte két nemes testőr jár, utat egyengetve a többnyire oda toluló sokaság közt. Alig van szükség tiszteletteljes fogadásra inteni a tolongó népet; önként borulnak előtte térdre s kérik áldását. Jóakaró, atyai mosollyal megy át köztük az agg: testén fehér ruha foly végig, hófehér hajára vörös kalapja van nyomva. Balkezében tartott pálczájára támaszkodik, jobbjával áldást hint szét. A ki közel férhet, megcsókolja, vagy legalább megérinti ruhája szegélyét.

Nagy-Rőcze.

Gömörmegye felső részén, a hires Murány várától nem messze Vizes- és Hosszu-Réth között, Rozsnyótól 4 mfdnyire, Jolsvától pedig mintegy három órajárásnyira, a Jolsva és Rewucza vizek összefolyásánál fekszik az emlitett megye egyik legrégibb helysége: a szláv és germán eredetü Nagy-Rőcze mezőváros. Tótul „Welka Rewuczá“-nak hivják, a várost keresztül folyó Rewucza vizétől, németül pedig „Gross-Rauschenbach“-nak, azon számos ércztörő malmok zúgásától, melyeket e patak mentében a bányamivelő nép már ős időktől fogva használ.

A város eredete az őskor homályában vész el. Kik voltak első alapitói, nem tudjuk. De gyanitani lehet, hogy ez is azon városok egyike, melyeket e vidéken már az ókorban tanyázó quádok épitettek, kik egykoru irók tanuságaként már a bányászattal foglalkoztak; s honfoglaló őseink is itt bányamüvelő népet találtak.

Későbbi lakosai németek voltak, de ezek idővel, leginkább pedig azon korban, midőn e vidéket Murány várával együtt a csehek birták, annyira elszlávosodtak, hogy jelenlegi lakosai már nagyobbára tót ajkuak.

A városnak egy nagy utczája van, mely a nevezett patak mindkét partján az egész városon keresztül fut, ehhez csatlakoznak aztán a többi kis rendetlen utczák. A város közepén találjuk a meglehetős tágas piaczot, melyen a főbb épületek fekszenek. Ennek közepén szilárd anyagból épült alapon csinos fahid emelkedik, s ezen tul láthatók az érdekes külsejü róm. katholikus templomot két tornyával, melyek közül az egyik a templomtól elkülönitve áll. A templom szomszédságában van a parochia. Odább a hidról szemben találjuk a csinos egyemeletes városházát. Az evangelikusok templom- és paplaka a város alsó részében a Hosszuréthre vezető ut mellett fekszik. E hitfelekezet már 1673-ban is tulnyomó számban volt itt, mégis ezután sokáig nem engedték meg nekik az isteni tisztelet tartását, s csak II. József császár alatt 1783-ban gyakorolhatták azt ismét szabadon. A tehetősebb polgárok nagyobbára evangelikusok; van itt evang. tót gymnasium is. — A szorgalmas lakosok, a földmüvelés, kézműipar és kereskedésen kivül még a vashámorokban, bányák és gyárakban dolgoznak. A gyengébb nem pedig szorgalmasan fon és évenkint tekintélyes mennyiségü vásznat készit eladásra.

Nagy-Rőcze (Gömörmegyében).

A képünkön látható templom nehány nevezetes régiséget rejt magában, mint például egy misemondó könyvet, melyen e felirás van: „Missale strigonii feliciter excusum anno MDL. die IV. Maji.“ E szerint tehát már a 16-ik században Esztergomban is volt könyvnyomda. Mutatnak itt egy igen régi kelyhet is „MARIA NEKDIV“ felirással; hogy mit jelentsen azonban e szó, talán csak a kehely készitője tudná megmondani. — De mindezeknél nagyobb nevezetességü a tornyában levő igen régi és tiszta csengésü harangja, melyről mindenki csodálkozva olvassa a góth betükkel irott következő szavakat: „O Facta † est † campana † ista † in honore † Dei † omnipotentis † et † honore † sancti † Quirini † sub anno † Domini † 706.“

Alig merünk szemünknek hitelt adni; s épen azért megérdemli e harang, hogy egy kissé tovább foglalkozzunk vele. Ezen tehát a 706-ik évszám látható. Azt mondhatja erre valaki, hogy az előtte álló † jegy 1 számot jelent; vagy hogy ezen szám a nélkül, hogy kinyomatott volna, magában érte-

Vihar az Antillákon. Szent-Tamás szigete a vihar alatt. (1867. okt. 30-án).

tődik. Igaz, hogy az egyes vagy az ezeres számot gyakran kihagyták, azonban e harangnál nem fordul ez eset elő. Mert 1782-ben járt itt egy régiségbuvár ki e harang régiségét is kutatta, s ez is mondja, hogy már 20 és több év előtt elhalt 80—90 éves öregek nemcsak hogy semmit nem tudnak e harang készitése felől, hanem mesélték, hogy régiségét atyjoktól s nagyapjoktól is dicsérni hallották. Már pedig azon 80 éves öregeknek, kik 1782 előtt 20 évvel meghaltak, születési éveik 1682-re esnék, s igy azok 1706-ban már 24 évesek voltak, s igen jól emlékezhettek volna arra, ha e harang 1706-ban öntetett volna. De alakja s góth felirata is eléggé bizonyitja, hogy nem lehet e század müve; és végre azon körülmény, hogy a harang ütője már háromszor alakittatott át, a mig a szomszéd Polomai vagy Vasveresi régi góth feliratú: est factum in honore Dei omnipotentis et Sancti Nicolai Anno Domini 1290.“ harangok sem oly hangúak, sem ütőik meg nem változtattak még. Ezek szerint a nagy-rőczei harang sem öntethetett 1706-ban, s az ezres szám sem hagyathatott ki rövidség okáért; a mellette levő † jel sem jelenthet egyet, hanem csupán czifraságul szolgál.

Hogy e harang sem Nagy-Rőczén, sem közeli környékén nem öntetett, az világos, miután tudva levő, hogy az Ázsiából jövő s a longobardokat követő avarok a 6-ik században egész Pannoniát birtokukba vették s azt két századig birták. Minthogy nyers, barbár és pogány nemzet volt, és a keresztyénséget tűzzel-vassal pusztitotta, nem lehetett azon időben ez országban templom, annál kevésbbé harang. Tehát a 8-ik században e harang sem jelenlegi helyén, sem környékén nem öntethetett, hanem igen valószinű, hogy egy akkori szomszéd keresztyén országban öntetett s ugy hozatott később Nagy-Rőczére.

Ezen csupán gyanitásokra alapitott vélemény nem lehet harangunk régiségének hátrányára; s mert hazánk legtöbb városainak eredete is hasonló sorsban részesül, igazságtalanok volnánk ha csupán ezen inditó okoknál fogva régiségüket kétségbe vonnók. *Zombory Gusztáv.*

Vihar az Antillákon.

A forró földöv jelenségeit átalában a nagyszerüség jellemzi. Rombolásban-teremtésben ott mutogatja a természet erejének teljességét. A milyen viharok, például, ott vannak, azokhoz képest csak kontár utánzás észak zivatarja. Bármily megszokott dolog azonban ott az elemek hatalmaskodása, az a vihar, a mely a mult évi oktober 30-án dühöngött, soká emlékezetes marad, mert rendkivüli volt még ott is, mert évtizedek szorgalmának gyümölcsét tette semmivé egy rövid nap alatt.

A körülfekvő szigeteken már okt. 29-kén föltünedeztek azok az előjelek, a melyek biztos előhirnökei a bekövetkező viharnak. Mindenki készült, biztositgatá holmijét, ugy a hogy máskor szokta. A természet azonban kijátszta az ember erőlködését: a 30-kán kitört vihar akkora lett, a mekkora ellen emberi erő, igyekezet nem biztositék. Az orkán azon egész nap és a következő éjen át folyvást dühöngött, fákat tépve ki gyökereikből s az épületek fedeleit könnyü pehelyként röpitve magával. Nincs toll, mely leirhatná azt a rombolást; a képzelet is csekély arra: látni kellett, reszketve átélni, a mint a legmiveltebb, emberi munka által hosszasan ápolgatott helyek perczek alatt váltak sivataggá.

A hol végig söpört az iszonyu elem, ha megmaradt is a föld terménye, egyszerre kiveszett belőle minden élet; a legzöldebb tenyészetet sárga hervadtság váltotta fel.

Legrombolóbb volt ez orkán Tortola szigetén, a melyre a hullámokat is fölkorbácsolá; végig söpörtek azok és elsodortak mindent, mi embernek élelmül szolgálhat; a házak nagyobb részét ledöntötték, emberek közül is sokat elsodortak.

Ilyen a természet hatalma a forró vidékeken!

(i).

Igazitó vélemény a dérről.

I. A melegség közlése.

E lapok mult évi 46-ik számában egy ismertetést olvasok a feljebb czimzett tárgyról, melyben némi állitások az igazsággal, — t. i. a mit a tudományban az idő szerint annak tartunk — nem egyeznek. Szükségesnek és kötelességemnek tartom hát a hibákat kiigazitni s hamis fogalmak terjedését gátolni. E végre, hogy a dolgot megértethessem, kénytelen vagyok egy kissé távolabbi és a dérnél átalánosb tárgyan kezdeni magyarázatomat. Ez a tárgy a *melegség*.

Minden ember tud különbséget tenni a meleg és hideg, sőt a meleg és melegebb, a hideg és hidegebb közt. De biz' ez a különbségtétel nagyon csalóka. Mert csupán testünk érzékenységéből indulva teszszük itéletünket felőle rendszerint. E pedig nemcsak minden emberben más-más, hanem azon egy emberben is különböző lehet. Bizonyos pontig, pl. 15 fokra fütött szobában, egyik ember hőségről panaszkodik, holott egy másik fázik. A második feltételre is mondok példát. Egy közönséges mérsékletü szobában akármelyikünk, ha azon kézzel megtapint egy ércz és egy fa eszközt, melyek egymás mellett állván, bizonyosan egyenlő *mérsékletüek*, — igy nevezik a természettanban a melegség vagy hidegség bizonyos fokát, — az elsőt, pl. egy réz-mozsarat, hüvösebbnek, a másikat, teszem a fa-polczot, melyre a mozsár helyezve van, kevésbbé hüvösnek érezzük és itéljük. Még egy ennél is győzőbb kisértvényt ajánlok olvasómnak. Tegyen elé három edényt. Töltse meg az egyiket csaknem forró vizzel, — a milyent t. i. a keze elállhat; — a másodikat közönséges mérsékletü — teszem 16—18 foku; — a harmadikat jeges vizzel. Ekkor mártsa egyszerre belé a két kezét a forró és a jeges vizes edénybe, tartsa addig, mig körül-belől átvette a két keze bőre a két ellenkező mérsékletet s ekkor kivevén, mártsa sietve mind a két kezét a közönséges vizes edénybe s minden bizonynyal az egyik keze hüvösnek, a másik melegnek fogja érezni egyszerre azon azt a közönséges vizet.

Mindezekkel nem azt akarom állitni, hogy érzéseink után épen nem birjuk helyesen megitélni a meleg és hideg, a meleg és melegebb, a hideg és hidegebb közt a különbséget; hanem csak annyit, hogy az érzés nem mindig csalhatatlan eszköze és alapja annak az itéletnek. Mind a mellett tehát, hogy számtalan esetben érzésünkre bizvást hivatkozhatunk, a kétesekben s átalában mindig, mikor finomabb különbségekről van szó, szükségesnek látják a természettanárok a hévmérő használatát.

No már akár egyikét, akár másikát hivjuk tanubizonyságul, egyformán igazolják azt a tapasztalást, hogy a testeknek — ezeknek nevezünk mindent, a mit érzékeinkkel számba vehetünk: levegőt, vizet, követ, érczet, füvet, fát, csontot, bőrt stb. — a testeknek, mondom, az az állapota, melyet a melegségének nevezzük, nagyon állhatatlan és változó. Ha a forróvizet elveszszük a tűztől s egy hévmérőt eresztünk beléje, szemlátomást száll lejebb a kéneső benne s folytonosan mutatja a hülését a viznek. A fehérneműt vasaló nő vasa, akármily tüzes volt, mikor a rezébe tette, a munka alatt kihül s ujra hevitni kell, hogy megtegye a szolgálatát. Ha kemény hidegbe kiviszünk a szobából egy edény vizet, melyet a beléje eresztett hévmérő pl. 17 fokunak mutat, ott künn folytonosan hűl, mig megfagy, midőn a hévmérő 0 fokot mutat, miután a közbeeső fokok mindenikén áthuzódott. De itt sem áll meg, hanem ha beléhagyjuk fagyni a gombját a jégbe, azontul is száll; miből egyenesen következtethetni, hogy hát a *jég is hülhet* s ahoz való körülmények közt *hül* is. De aztán második következtetés az, hogy a jégben is még van melegség; mert ha nem volna, nem apadhatna. Már pedig apad, a hévmérő tanubizonysága szerint.

Már most az a kérdés, hová lesz az a melegség, mely a hülő testben folyvást fogy? Semmivé, legalább egészen, nem lesz, mert a tűztől kitett forró vizet, ha más hideg edénybe töltjük, ezt, és a helyet, a melyen áll, sőt a levegőt is körülte felmelegíti; valamint fel a vasaló-vas is a réz tokját s a gunyát is, a melyet simitnak vele. Igy melegiti fel testünk melege is a bundát, a mit aztán ártatlanul neki tulajdonitunk s azt mondjuk, hogy a *bunda* meleg! Tudjuk továbbá, hogy ha egy vasrudacska végét a tüzbe dugjuk, a távol álló másik vége is lassan-lassan meghevül. Végre sokszor ugy eszközlik a meleg fürdőt, hogy hevitett köveket vagy vasgolyókat eregetnek a vizes kádba. — Azt a tüneményt, mely szerint a felhevitett test egy vele érintkező kevésbbé meleget jobban megmelegit, a *melegség közlésének* nevezzük, úgy képzelvén, mintha a melegség átmenne egyik testből a másikba. Hogy az átmenés vagy közlés valójában megtörténik, azt nemcsak számtalan, hanem épen minden tapasztalvány és kisértvény *) bizonyitja. Ennélfogva nagyjában és átalában kimondhatni, hogy valahányszor különböző mérsékletü két test egymással érintkezik, a melegség fe'eslegében megosztoznak, még pedig a legigazságosabban, u. m. mennyiségök arányában. Ha t. i. egy itczényi, 60 fokra melegitett vizet ugyanannyi, de csak 30 foku vizzel gyorsan összevegyitünk, megosztoznak — egyenlően — a 30 foknyi feleslegen — (a mennyivel több fokot mutatott az első rendbeli viz), — s egyiknek-egyiknek 15 foknyi melegség jutván, az első 15-öt magának tart, 15-öt a másiknak ad át, s e szerint mindkettőjöknek 45 foku melegök lesz, s ennyit is mutat a keverék a hévmérőn. Most már tegyük, hogy a kisebb mérsékletü viz mennyisége két itcze. Ez esetben a 30 fok feleslegből két részt, azaz két harmadot, tehát 20 fokot követel a két itczényi, kevésbbé meleg viz, melyet ismét a két itcze egymás közt atyafiságosan megosztván, egyiköknek 10 fok jut; tehát a keverék mérséklete egyaránt 40 foknyi lesz.

Igy megy ez más esetekben is, mint fentebb mondom, „nagyjában és átalában.“ De ha valaki megkisértené, még vizzel sem kapná pontosan a kiszámitott eredményt, más anyaggal s kivált különfélék keverékével pedig épen nagyon elütne az eredmény a számitástól. Megmondom miért. Elsőben is: mikor vizet vízzel, olajat olajjal, kénesőt kénesővel s átalában folyadékot más azonnemü folyadékkal vegyitünk, nem csak ezek érintkeznek egymással, hanem az edény és levegő is velök, s ők is megkövetelik a quotájokat a feleslegből. Ezt a fentebbi példában nem vettük számitásba. Másodszor szilárd testek, mint fa fával, kő kővel, vas vassal nem érintkezhetnek oly bensőleg egymással, mint a folyadékok s ennélfogva a melegség közlekedése mintegy szükebb csatornán át halad, s igy gátolva, lassabban kell hogy megessék s az alatt a levegő hütő hatása nagy mértékben müködik. Igy pl. ha egy koczka-alaku, tüzesre hevitett vas darabra egy hasonló darab közönséges mérsékletü vasat helyzünk, miután a felesleg a kettő között egyenlően megoszlott, a közös mérséklet sokkal kisebb lesz az előbbiének a felénél. De mint emlitém, sokkal tetemesben változtatja az eredményt ama másik körülmény, u. m. a *különböző nemü testek* érintkezése. Ilyenkor már vége az atyafiságos osztálynak, mert az egyik fél követelőbb, s a másik annyival engedékenyebb. Egy nagyon szembetünő példát véve, ha egy font kénesőt hevitünk 60 fokra s egy font 30 foku vizet töltünk reá, ez a feleslegből 29 foknyi melegséget veszen el s mégis csak 1 foknyival melegszik, ugy hogy a kiegyenlités megtörténvén, a kéneső is, a viz is csak 31 foku lesz. Azt mondhatnák ugyan, hogy az az oka, hogy a kéneső sulyosabb levén, jóval kevesebb helyet foglal el, mint a víz, miszerint ez nagyobb tömeg s több meleget oszlat fel magában. Ebben van valami, de a világért sem elég ok. Mert ha annyi mértékü kénesőt veszünk is a kisértvényhez, mint vizet, pl. mindenikből egy fél meszelyt s a többször ismételt mérsékletekben vegyitjük, a feleslegből 15 fok helyett 21-et tulajdonit magának a viz és csak 9 foknyival melegül fölebbre s igy a kettőnek egyenlő mérséklete 39 foku lesz. Hiszen tapasztalhatni ezt a már felhozott példában, midőn kővel vagy vassal készitnek fürdőt. A követ sat. annyira hevitik, mig pirulni kezd, a mire mintegy 600 foknyi meleg kell, s bizony jókora mennyiségben kell a vizes kádba hányni, hogy 30—32 foknyira melegitse a fürdő levet. A dolog valósága abban áll, hogy bizonyos mennyiségü melegség, valahány különböző anyag, mindeniket különböző fokra heviti. Lássunk példákat erre is. Egy fontos vasgolyó, 80 fokra (a forró víz hevére) hevitve, egy font jéghidegségü vizet, ha beléje vetik, csak 8 foknyira bir melegitni. Hasonló

*) A természet jelenségeiről két uton szerzünk ismereteket. Első az, hogy szemmel tartjuk az illető jelenséget ugy, a mint az magában minden tettleges hozzájárulásunk nélkül történik A második uton járunk, midőn magunk erején igyekszünk eléállítni az illető jelenséghez minden tekintetben hasonló eseményt. Az első uton szerzett adatokat *tapasztalvány*oknak nevezzük. A második uton tett eljárásunknak *kisértvény* nevet adunk, mert megkisértjük vele bizonyos jelenség eléállitását. P. o. midőn ügyelünk reá, ha kell hévmérővel segitve érzékeink elégtelenségét, hogy a föld a felette lebegő levegőnél erősebben kihül, s a levegőben lappangó vízgőz leülepedik reá és harmatot alakit: ekkor egyszerüen csak *tapasztalunk*. De midőn ezt a jelenséget utánozni akarván, egy jól letörült üvegtáblát (tükröt) vagy fényes ércz (réz vagy aczél) darabot, száraz hidegben künn jól kihütünk, s azután a szobába behozzuk, hogy az itteni levegőben lappangó viz-gőzök reáülepedvén, meghomályositsák, sőt könnyen látható apró cseppeket is alakitsanak rajta: akkor valóban megkisértjük az üveget vagy rezet harmatoztatni. Ez az eljárásunk tehát *kisértvény*.

Nagyrőczei harang

— *(Zombory Gusztáv)* urtól, a nagy-rőczei harangra vonatkozólag nyilatkozatot vettünk, melyben köszönetét nyilvánitja Rómer Flóris jeles archaeologunk helyreigazitásaért; de maga igazolására kijelenti, hogy ama téves adatokat nem saját észleletéből, hanem az 1783-ban Windisch szerkesztése alatt megjelent „Ungarisches Magazin" III. kötetének 271 s következő lapjairól vette; melyek, tudtára, mindeddig megczáfolva nem levén, nem tartotta helytelennek azok közlését, avagy csak azon ötletből sem, hogy ha netalán tévesek, megczáfoltassanak.

Vas. Ujs. 1868
44. l.

170. Nagyrosztoka, g. k. fatemplom.

1747. „Ecclesia lignea in statu bono." (O. L.; C. P. Tab. et Conscr. 1747. No. 8.)

1839. „Eccl. Lig. ad S. Michaëlem Archangelum." (Schem. Munk. p. 59.)

1883. már kőtemploma van. (Schem. Munk. p. 77.)

Lásd még: Lehoczky IIIb. p. 681.)

(Bereg m.)

Domfalep

Nagyrozvágy

Zempléń vm.

Reviczky-ék uri laka.
Epült 1830.

Ref. templom.

Epült 1820

A templom kertben
a Parlaghy-család
sírboltja 1576 tol.

Borovszky; Magy. orsz. vm

Zempléń vm.

931.

125 Nagyrozvágy (Zemplén)

Pácintól 4 km.

1. Ref. templom
Épült 1912

2. Rk. templom
Kápolnaszerű, uj.

3. Zsidó templom
XIX. sz.

Nyirsègi utam 1938

Az állami közép-ipariskola a királyi technológiai múzeummal kapcsolatos új épületbe való költözésével működésének tizedik évét kezdte meg. Az intézet története a *Vasárnapi Ujság* szeptember 15-diki számában részletesen ismertetve levén: az intézet szervezetéről s a tanulók létszámáról csupán a következőket jegyezzük meg:

Az intézetnek 5 szakosztálya van, ú. m. építészeti, gépészeti, fémvasipari, vegyészeti és faipari.

Az első évfolyam különben, melyre négy középiskolai osztályból nyert legalább is «jó» osztályzatú bizonyítvány és legalább egy iskolai szünidő tartamának megfelelő gyakorlat, vagy felvételi vizsgálat alapján vétetnek fel a tanulók, közös, valamennyi szakosztályon előkészítő osztályt képez.

A szakosztályok tulajdonképen a második évfolyammal ágaznak szét s mint ilyenek kétkét évfolyamra terjednek.

A folyó iskolai évre felvett tanulók száma összesen 154, a kik az öt szakosztály közt következőleg oszolnak meg:

NAGYSÁP (Esztergom)

Vértes 7.

REF. Ttemplom épült 1777-ben.

Nagysáp

Nagyrosztoka (Bereg m)

Gör. kath. Templom

l.

Lebereglelkiszségek

140, 141. l.

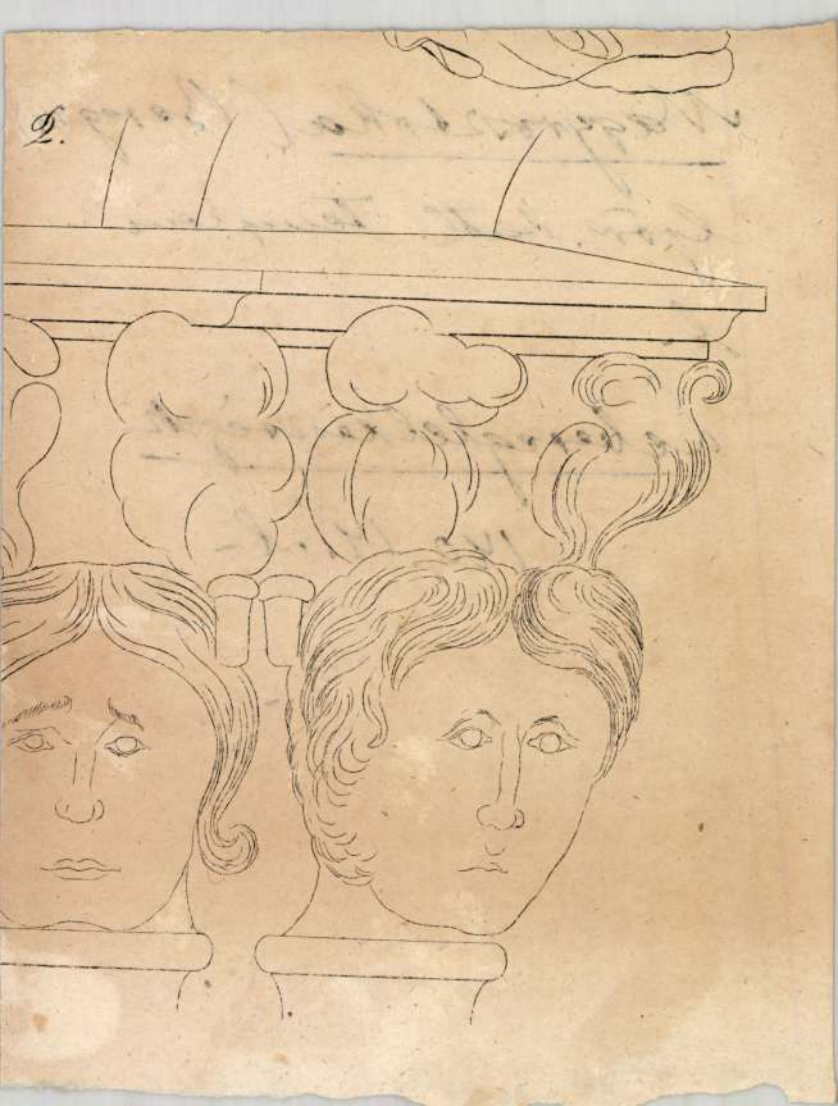

kat. De azért, ha nem is tökéletes a munkájok: a vad jobbára megmozdul előttök s előre igyekszik. A melyik elég szerencsés, hogy még csak fel sem riasztják, az jó lesz magnak; tenyészanyagra ugyis nagy szükség van.

A vad — mondom — megmozdul s a vadászok a keresztmetszeten lövésre készen várnak, lesnek.

Most hamar kitűnik, ki az igazi «szedatus» (megállapodott) vadász. Minél igazibb: annál csendesebb s mozdulatlanabb ilyenkor. Egy helyben áll, mint a czövek és még a szemével is alig hogy pislant. Jól tudja, hogy a közeledő vad rendkívül szemes és minden szokatlant észrevesz. Azt nehéz megcsalni; már pedig, ha megriad s visszatör, akkor a legjobb esetben is másvalakire megy, de a könnyelmű és vigyázatlan vadász örökre lemondhat róla.

Az alacsony vágás lakói hallják a hajtókat és figyelnek, szökésre készülnek.

Valamennyi közt első a róka, a ravasz hunczut. A gyanús zörrenésre kipattan vaczkából; fülel, szimatol s aztán megindul. Tiz eset közűl kilenczszer ellenkező irányban a mérsékelt zajjal, de arra is volt már eset, hogy szemközt vele. Ilyenkor tudniillik a kiváncsiság viszi. De nem sokáig. Hamar megérti, hogy legféltebb ellensége, az ember háborgatja, a ki előtt hanyatthomlok iszkol. Hova? Merre? Az mindig kiszámíthatatlan. Némelykor megtartja a «váltóját», azaz a rendes útvonalát, a mit közönségesen használ, ha barangolásaira indul, vagy azokról hazatér. De semmi se bizonyos, mihelyt rókáról van szó. Lehet, hogy elindul a «váltón», s aztán útközben valami csekélység eltéríti; vagy talán nem is csekélység, hanem olyasmi, a mi ő neki beszédes besúgója. Akár egy vigyázatlan, kicsi mozdulat a vadászvonal felől, akár egy gyönge légáramlás ugyanonnan, a mely az emberszagot, a vadász-parfümöt hozza feléje. A róka mindent meghall és mindent megérez. Még legkevésbbé tökéletes fegyvere a szeme; pedig a legjobb szem az, a mit az Isten megteremtett. Hanem a szemét valahogy mégis meg lehet csalni. A ki nem moczczan, jó fedezet mellett és jó széllel annyira is odakaphatja magához a rókát, hogy szinte fölrúghatná. Mert a bokrokon keresztül a róka se lát, s a szerencsésen választott vadászruha szinét sem tudja megkülönböztetni, a míg a teljes mozdulatlanság valami faágnak, törzsnek, stb. mutatja az emberi test előbukkanó foltját.

A róka mindjárt a hajtás elején jön; ez a rendes törvény, a mi alól van ugyan kivétel, de csak ritkán. Ugrott ki már előlem róka akkor is, a mikor a hajtók tiz lépésnyire voltak a hajtás végétől; de azért mégis a hajtás kezdetén legyen résen a vadász legjobban, ha rókát akar lőni. Akkor hallani halk, csendes, moszatoló mozgását, lépkedését, ügetését a sűrűségben, az avaron, a mi olyan néha, mintha rigó futkosna előttünk, s aztán egyszer csak előbukkan «Ő», a vörösbundás hóhér.

Az őz se szeret várni. Hamar megmozdul az is és tétovázva, hallgatózva baktat előre, kifelé, el a hajtóktól, de igen gyakran csak rövid ideig. Mert azután megáll és meghúzódik valami sűrűben. Minél erősebb, vénebb bak, annál ravaszabb is. Szereti megvárni, a míg a hajtók ott vannak közel hozzá s akkor nagy szökésekkel tör ki közöttük *visszafelé*. Puskás elé ilyformán nem, vagy csak akkor kerül, ha a hajtók közé is van beosztva puskás. Néha bizony csak aféle kerülő, vagy vadőr. A jó bakőzet hajtásban többnyire ezek lövik, akár csak a vaddisznót, a mely ép úgy, mint a vén bak, «*nem engedi hajtani magát.*» Ez olyan vadász tehnikus terminus, de valósággal így van. Nem minden vad áll kötélnek, ha hajtják, s ha mozdul is, egyáltalában kerüli a vadászvonalat, mihelyt már tapasztalt valamit. A nagy vad, kivált a vaddisznó, nem szereti a ritkás, szabad térséget, tehát már ezért sem igen ugrik ki a vonalra, — az «allé»-ra, — hanem inkább ott csörtet a sűrűség közt és gyakran végigszáguld a hajtók előtt, úgy kanyarodik ki oldalvást. Ilyenkor a «vadorzó-vadász» leghamarabb kapja lövésre. Tudniillik az a vadász, a ki a hajtók két szárnya előtt vonúl előre, a hajtással együtt, de oldalvást.

És ki hinné, hogy még a butának hirdetett és sok tekintetben csakugyan ostoba nyúl is *spekulál*, a hol lehet?! A hajtásban mindig a

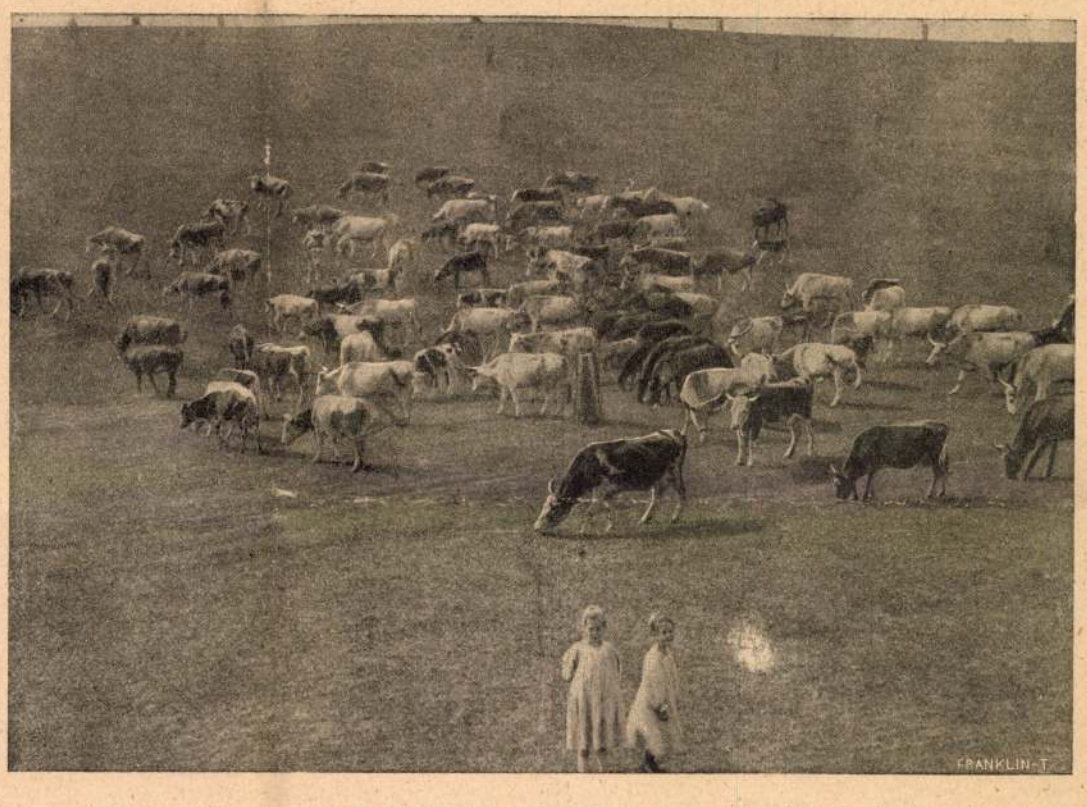

STANCSÓFALVAI TELEPESEK GULYÁJA.

nöstény nyulak azok, a melyek előre sietnek; a kanok hátul maradnak és csalafintáskodnak; visszatörnek, oldalt osonnak el; meg lehet ismerni őket arról, a hogyan a farukat felhajigálják futás közben s ezalatt a farkinczájukkal billegetnek.

A ki a nyúlállományát kimélni akarja, jól teszi, ha a hajtás elején jelentkező oktondi nyúlmamáknak megkegyelmez és átereszti őket a vadászvonalon lövés nélkül, aztán azokat a nyulakat lövi, a melyek a hajtók közeledésekor defiliroznak el előtte itt vagy ott.

Hát a fáczán? Ez még csak a finészes ravasz! Már tudniillik a kakas, és kivált a vénje. Rendezett, gondozott fáczánosban a tyúkot nem lövik; ezt a drága tenyészanyagot állandóan kimélik, a minek egyszerű magyarázata az, hogy egy kakasra öt-hat vagy több tyúk is eshet a szaporulat szempontjából, tehát sokkal kevesebb kakasra van szükség, mint tyúkra; meg aztán a tyúkfélék fészkében rendesen úgy aránylik az új ivadék ivarszerű megoszlása, mint kettő a háromhoz, sőt néha mint egy a háromhoz, értvén ez alatt, hogy a nagyobb szám jelzi a kis kakasok arányát. Egy fáczánfészekből például, a melyben tizenkét tojás kelt ki, rendszerint négy vagy öt tyúkot kapunk, hét vagy nyolcz kis kakas mellett. A kakasok száma legalább is mégegyszer annyi, pedig elég volna egy negyed- vagy ötödrész is, a tyúkokhoz visszonyítva. Így aztán az elszaporodó kakasokat meg kell ritkítani, ki kell lőni; mert azok csak rontják a legközelebbi költést, hisz örökös veszekedés volna közöttük a tyúkocskákért. De meg a hol sok a kakas, onnan a folytonos háborgatás miatt sok el is vonúl, arrább vándorol, ám nem a nélkül, hogy egy pár tyúkot magával ne csábítana, a mi mind a benépesített terület rovására történik s így a gazda kára.

A vadászok eszerint a kakasokat várják; és aztán: jönnek a félénk és ügyetlen tyúkocskák. Ezek részint elég korán felszállanak a hajtók előtt és vakon röpülnek neki a vadászvonalnak, részint előre futnak, aztán ott riadoznak fel s kapnak szárnyra a vadászok közvetetlen közelségében. Persze csak a szeles puskás részéről fenyegeti őket veszedelem.

A kakas sokkal óvatosabb. Vagy egyáltalában nem kél fel, hanem meglapulva várja, hogy a hajtó elhaladjon mellette, vagy ha felkél is, mindjárt visszafelé röpül; nagy kakatolással emelkedvén eközben toronymagasságra. Vagy pedig előre fut ugyan, de óvatosabban, mint a róka. Mindenre ügyel, s ha észreveszi a vadászt, — pedig ugyancsak észreveszi a legkisebb mozdulatra is, — akkor inkább bevárja a hajtót s annak a lába elől kél ki, jó messzire a vadászoktól; sietve igyekszik, — nem előre, hanem hátra, a hol már nincsen puskás.

Jól tudja azt az egy párszor meghajszolt kakas, hogy az ő bőrére folyik a mulatság. Tudok rá esetet, hogy a mikor a fáczánvadászaton a hajtás kezdődött, akkor a kakasok már a következő hajtásnak szánt erdőrészletből is kezdtek kiszökdösni, csak úgy gyalogszerrel; mire azt a remist vagy vágást hajttattuk, alig volt benne fáczán.

A fogoly ilyen erdei hajtásban nem számít. A falka rendszerint együtt van s meglapúl; nem fut, hanem mikor a hajtó már közel van hozzá, akkor egyszerre kap szárnyra az egész csapat és nagy perregéssel gyorsan száll előre, ritkán hátra. A vadász urak puffogathatnak rá és gyönyörűségesen hibázhatják.

*

Itt a tél és mostanában vannak a gyönyörűszép és érdekes erdei hajtások.

A mikor a szemfüles, ügyes, korrekt vadász, a ki a vad szokását tudja, már azzal is lefőzi a társait, hogy nem vét a vadásztörvények ellen, a mi által jelentősen növeli úgynevezett szerencséjének esélyeit.

Mert ámbár a vadásznak is lehet szerencséje, a biztos eredmény mégis a tudásától s a gyakorlatától függ.

A GYÖNGYVIRÁG.

Volt öröm, mikor a mama egy májusi délután azzal lepte meg csemetéit, hogy: «Gyerekek, holnap kimegyünk az erdőre gyöngyvirágot szedni».

Serdülő leányának arcza kipirult: olyan jól is illik a gyöngyvirág a feslő rózsabimbóhoz és úgy egyezik poézisben úszó lelkével az a hangulat, melyet a májusi erdő fakaszt, tele madárdallal, vadgalambszólással, gerliczebúgással friss lombú koronáján, tele fehér gyöngyvirággal az alján. A kisebbik fiú vesszőparipára gondol, kiviszi a lepkehálót s pillangót hajszol; a nagyobbik kiviszi a nyilas puskát, meg a kis baltát és új botot vág magának a mogyoróbokor sudár hajtásából; talán madárfészek is akad s ő szerez végre magának anyányi csókát, vagy fiatal seregélyt, felneveli, kitanítja s ő lesz a gazdája. A legkisebb sem akar otthon maradni: «mókust» akar látni az erdőben, meg «csigabigát» szedni.

Persze a rántott csirke, a friss pogácsa meg a czukros perecz is hozzátartozik a gyöngyvirágszedés poéziséhez.

A gyöngyvirág a maga egyszerű szépségével, kellemes illatával kedveltje mindenkinek. «Igen esméretes drága illatú virág ez» — mondja az «Új füves és virágos magyar kert».

De nemcsak gyönyörködtek benne, hanem «kellett» is a háznál, mert a többi közt a gyöngyvirágeczetnek épen úgy nem volt szabad hiányozni a gondos háziasszony készletéből, mint a székfűvirágnak, fodormentának, tisztes fűnek. A gyöngyvirágeczet jó volt szív-

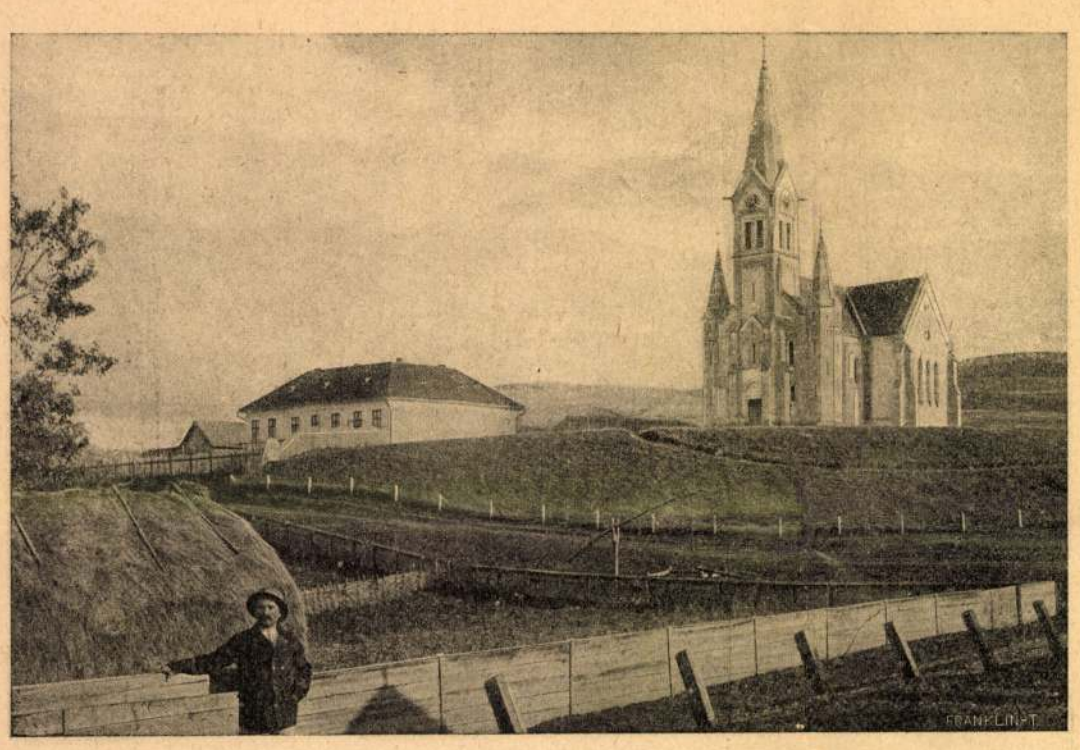

A NAGYSÁRMÁSI REFORMÁTUS TEMPLOM ÉS PAPLAK.

dobogás ellen; a fejfájást sem csillapította jobban semmi; forró vaslapátra öntve pedig gőzével megtisztította a levegőt, kiűzte a miazmát a házból. — Még a gyógyszertárban is volt becsülete a gyöngyvirágnak.: Flores Liliorum Convallium, Spiritus, — Acetum Liliorum Convallium megvolt minden rendes patikában. A Pulvis sternutatorius, a prüszköltető por főalkatrésze is gyöngyvirágpor volt. Kópé legények, pajkos fiúk sok csintalanságot követtek el, sok rosz tréfát űztek vele.

Nyilása hozzátartozott a tavasz örömeihez. Májusban nyilott és ki kellett érte menni az erdőre. Mai nap azonban — legalább a nagyobb városok területén — se nem kell érte kifáradni az erdőre, se nem kell bevárni a szép tavaszt, hogy gyöngyvirággal ékesítsük virágos asztalunkat. Minden virágkereskedés ablaka tele van nyiló gyöngyvirággal az évnek minden szakában. Az idei Chrysanthemum-kiállításon november hónapban egész kis gyöngyvirágkert volt látható több ezer virító gyöngyvirággal. A tavasz e bájos virágával a tél egyik kiváló szimbolumát, a muffot ékesítik hölgyeink s gyöngyvirággal megrakott virágtartó a hölgyek legkedvesebb karácsonyi ajándékai közé tartozik. Mire a szép május megérkezik, már meg is unjuk a gyöngyvirágot.

Magyarázatul közönségesen megelégszünk azzal, hogy «a kertészek tenyésztik üvegházban». — A ki egy kicsit érti a növényélet jelenségeit és tudja, hogy az évelő növények nagy része már a nyár folyamán alkotja meg a rügyben a jövő tavaszra való levelet és virágot: úgy fogja fel a gyöngyvirág korai nyilását, hogy a kertész őszkor kimegy az erdőre, kiszedi a fejlett töveket rügyestől, gyökerestől, otthon annak rendje-módja szerint elülteti, megadja neki tavaszi életfeltételeit, a meleget és a nedvességet és a gyöngyvirág rügye kifejlik, meghozza levelét, kifejti virágát.

Valóban így van ez más növényekkel is. Mint a gyöngyvirág, úgy az orgona rügyében is ott van finom kis miniatur alakban az egész jövő évi hajtás a levelekkel s az egész virágbugával; csak kedvező létfeltételek megérkezésére vár, hogy növekedhessék. Ha a tavaszt mesterségesen megadjuk neki, növekedik is és virit. Karácsonyra rendesen virító orgonát is kapunk a «hajtató» kertészettől.

Mindamellett a dolog még sem olyan egyszerű, mint a milyennek látszik. A gyöngyvirágnál maradva, az erdőn őszkor szedett rügyekből bizony nem kap deczemberben virágot a kertész; és legkevésbbé tud vele úgy rendezkedni, hogy folyvást, egész éven át legyen nyiló gyöngyvirága. Nem elég megadni neki az általános életfeltételeket, hanem külön kívánságainak is eleget kell tenni, mert minden növényfajnak megvan a maga külön kívánsága és szokása, mely hozzátartozik életfeltételeihez. A vadgesztenyefa virágrügye kifakad, mihelyt ősz felé hosszan tart a meleg, a gyöngyvirágé ellenben meg sem mozdul tavaszig, bármilyen meleg legyen is az ősz. Pihen, alszik majdnem tíz hónapig, mint sok magban a csira. A rózsa magjának hiába adjuk meg a talajt, a meleget és a nedvességet, egy éven belül soha nem csirázik; sokszor két évig is alszik a földben, míg életre kell. A gyöngyvirág életének körfolyamában is elmaradhatatlan a hosszú pihenés; e nélkül hosszú ideig ellentáll minden kisértésnek, melegnek, langyos víznek, az üvegházi mesterséges tavasznak, mint valami konok gyerek.

Nos, miként fognak ki makacskodásán a kertészek, hogy engedelmes jó kis növény legyen és virítson, mikor nekik tetszik?

Túljárnak, — hogy úgy mondjam — az eszén, rászedik.

Ne tessék ezen megütközni: a növény nem érzéstelen mechanizmus; érzése bebizonyított dolog; vannak tudósok, a kik a növénynek lelket, akaratot, itélő tehetséget tulajdonitanak és növénypszihologiával foglalkoznak. A szerves élet felfogásának magasabb szinvonaláról tekintve a növény életjelenségeit, nem is egészen alaptalanul.

De térjünk vissza a gyöngyvirág rászedésére.

Hamburg vidékén, de másutt is Németország-

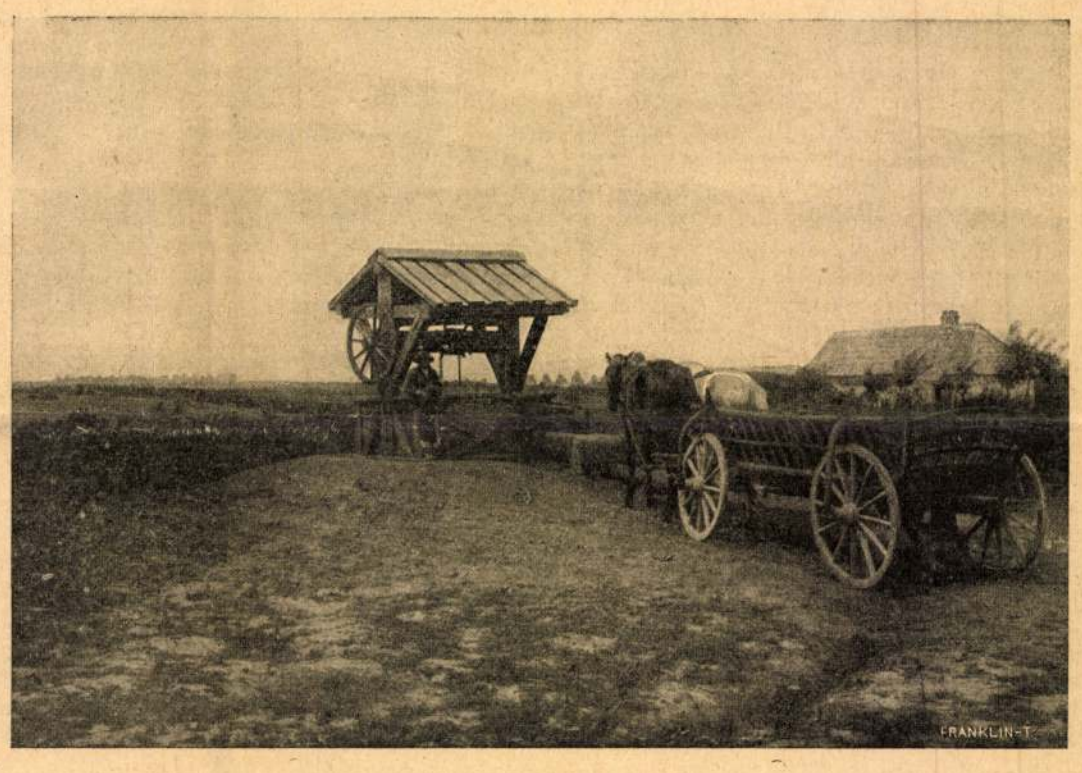

TELEPESEK SZÁNTÓFÖLDJE ÉS KÖZÖS KÚTJA FACSETEN.

IGAZFALVAI TELEPESEK TENYÉSZÁLLATAI ÉS ISTÁLLÓJA.

ÚJ OTTHONOK. — Jelfy Gyula fölvételei.

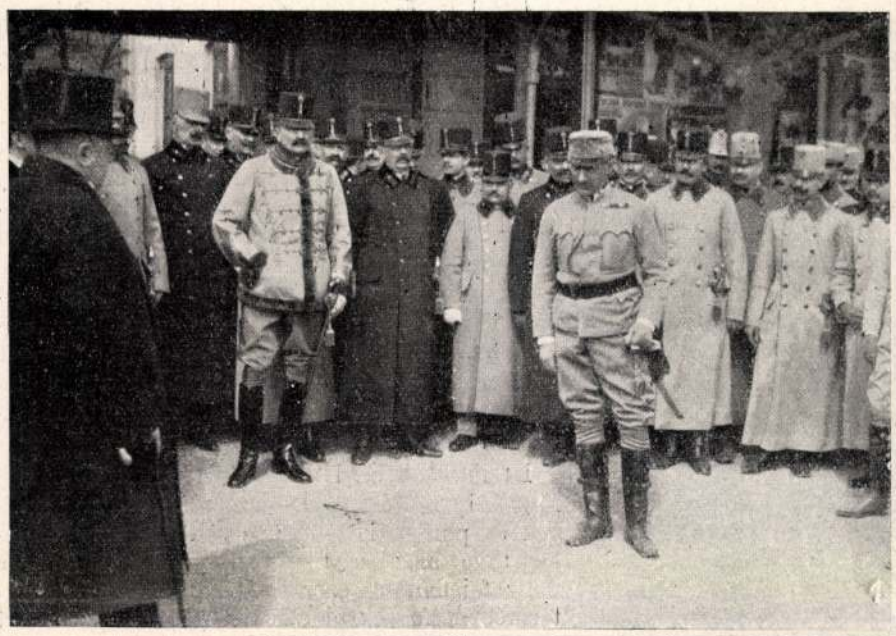

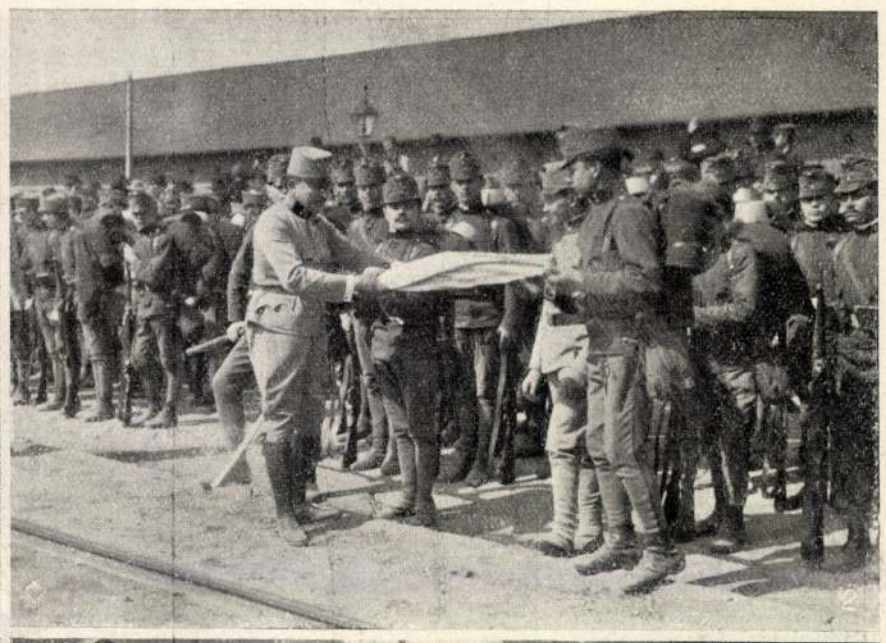

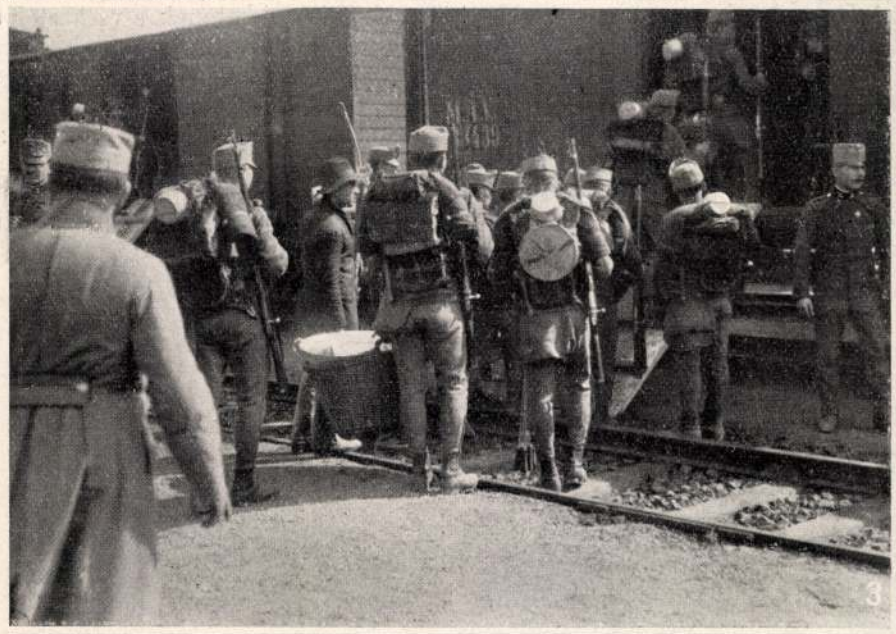

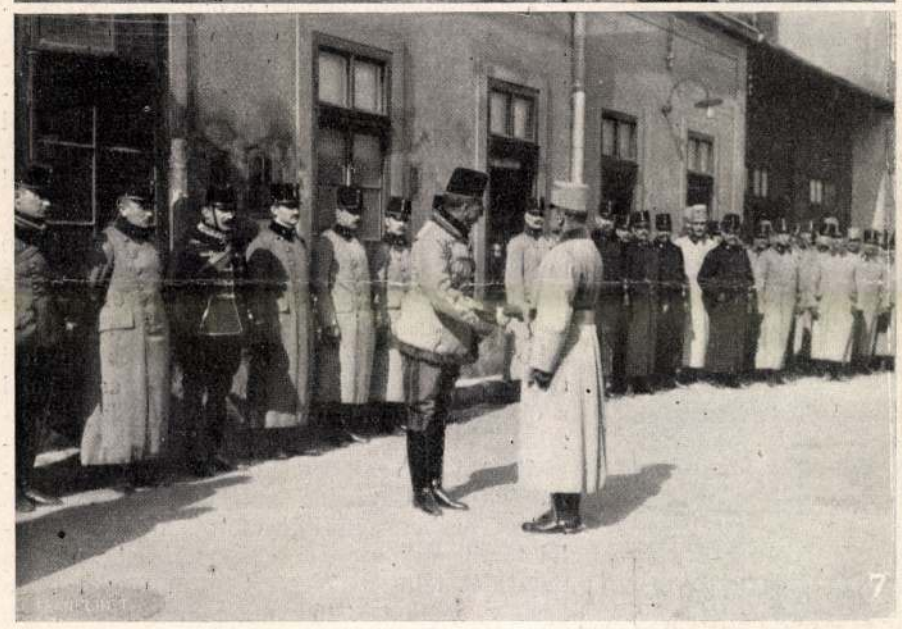

1. A 38-ik gyalogezred távozik Péterváradra: Lukacsics ezredes bucsubeszéde. — 2. A zászló bégöngyölítése. — 3. Beszállás. — 4. A 44-ik gyalogezred távozik Bécsbe: József főherczeg üdvözli Festetics gróf alpolgármestert. — 5. Festetics gróf alpolgármester a főváros nevében bucsuzik az ezredtől. — 6. A 70-ik gyalogezred megérkezése Zágrábból Budapestre: Bódy alpolgármester üdvözli az ezredet a főváros nevében. — 7. Terstyánszky hadtestparancsnok üdvözli Maag ezredest. — 8. Díszelvonulás a hadtestparancsnok előtt.

HELYŐRSÉG-VÁLTOZÁSOK BUDAPESTEN. — Schäffer és Pobuda feltételei.

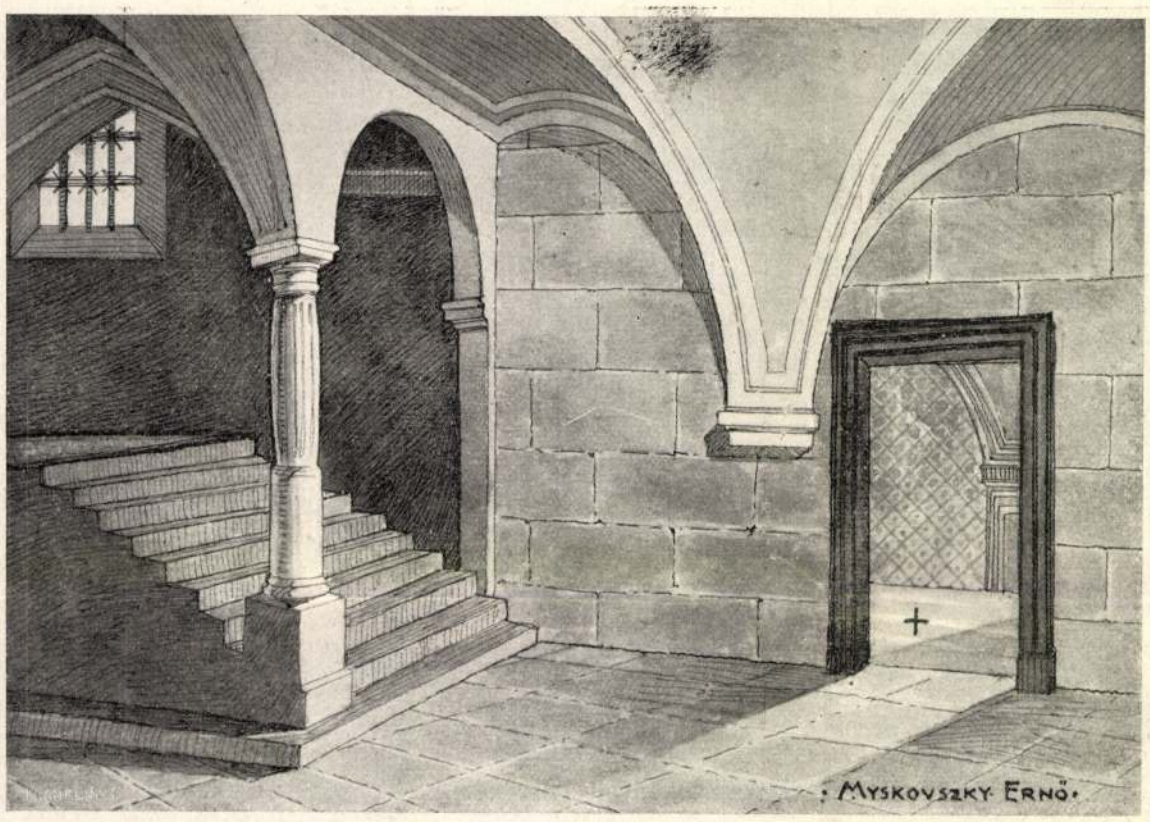

A NAGYSÁROSI VÁRKASTÉLY LÉPCSŐHÁZA. (A kereszttel jelzett szobában fogták el Rákóczit.)

II. RÁKÓCZI FERENCZ NAGYSÁROSI VÁRKASTÉLYA.

Kevés hely van hazánkban, mely festői romokban, kastélyokban és más egyéb képzőművészeti alkotásokban gazdagabb lenne, mint felvidékünk. Igen sok, szédítően magas hegy ormait koronázzák hajdan nagy viharokkal daczolt, vígságot és pompát látott hatalmas várak mohos, düledező falai, melyek a múlt dicsőségéről és építtetőik kiváló műizléséről regélnek. Hogy annyi számos műemlékünk maradt fenn azóta máig aránylag elég jó állapotban, annak okát abban kereshetjük, hogy a háborúk mozgalmaiban az ország többi részéhez viszonyítva kevésbbé exponáltabban állván, az ipar- és kereskedelem nyugodt fejlődésével erős autonomiával biró városaiban fejlett kulturélet lüktetett s ezzel vált lehetővé a művészeteknek intenzivebb fejlődése. A művészet zavartalan állami létet, nyugodt nemzeti fejlődést és bizonyos fokig anyagi jólétet tételez fel.

Annál elszomorítóbb, ha művészi emlékeink, mint társadalmi és egyházi életünk virágzásának közvetlen tanúi s az elmúlt korszakok kulturális életének beszédes tolmácsai, az idők viszontagságai, kegyelethiány és közönyösség folytán pusztulásnak indulnak; pedig építményeinkről levált minden darab kövével históriai tradicziónknak egy-egy sorát törüljük ki.

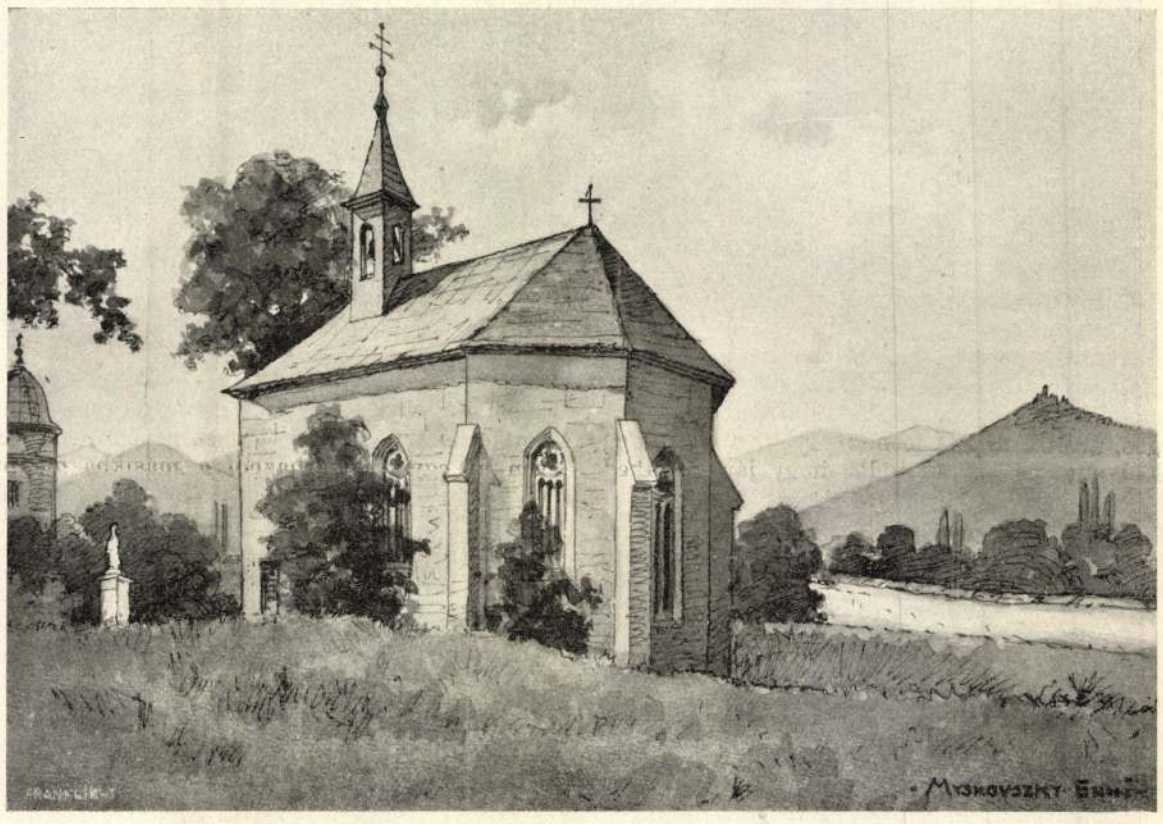

A NAGYSÁROSI VÁRKASTÉLY KÁPOLNÁJA, HÁTTÉRBEN A VÁRRAL.

Ilyen pusztulásnak induló műemlék a sárosmegyei nagysárosi várkastély, mely nemcsak művészettörténeti vonatkozásaival köti le figyelmünket; jelentőségét a hozzáfűződő történeti események még becsesebbé teszik. Renaissance-kori építészetünk egyik igen értékes és szép alkotása áll előttünk. Lelkünket megragadja históriai múltja és művészi értéke egyaránt. Talán sehol, az álmodozó várromok és a pompában őrzött várkastélyok közt nem öleli át a lelket oly leigázóan a múlt, mint a nagysárosi kastélyban, a hol minden, még a legkisebb építészeti és kulturtörténeti momentum is átringat a rég elmúlt századokba s a hol minden hatalmas urairól, a Rákócziak dicsőségéről regél.

Itt iktatták be II. Rákóczi Ferenczet sárosi főispáni méltóságába, országraszóló ünnepségek és pompa közepette s vált szomorú emlékezetüvé azzal a történeti ténynyel, hogy a nagy fejedelmet ezen kastély egyik földszinti termében fogták el a császári katonák 1701 április 18-án. A császári katonák a várkastélyt körülzárták s Rákóczit beteg hitvesének ágya mellől erőszakkal elhurczolták. Előbb Eperjesen őrizték saját házában s innen Bécsújhelybe vitték, ugyanazon börtönbe, melyből harmincz évvel ezelőtt nagyatyja, Zrinyi Péter a vér padra lépett. Hű komornyikja azon helyen, a honnan távozásakor utolsó pillantást vetett várkastélyára, keresztet emeltetett, mely még most is fennáll.

A Tarcza-folyó mentén gyönyörű hegykoszorúzta vidék milieujében álló várkastély igen jellemzően képviseli a «völgyben ülő kor» sajátos építkezését. Eredetéről hiányzanak az adatok. II. Rákóczi Ferencz kibujdosása után női ágon az Aspremont-család birtokába jutott, majd a Zirmay, később a Luzsénszky-család örökölte, végül a Pulszkyak birtokába került.

A renaissance fényes múltjából származó műemlék homlokzatának két sarkán egy-egy hatalmas, donjonszerű kerek bástyatorony szökell ki. Külső felépítésénél azonban érdekesebb pompás oszlopos lépcsőháza s emeleti traktusának egymásba nyiló hatalmas termei s ott, hol egykor oly nagy események játszottak le, ott ma a legnagyobb csend ütött tanyát. A könyörületlen enyészet letörülte a dicsőséges múlt minden emlékét; a gyönyörűen festett, arabeszkekkel díszített lakosztályok falai töredeznek s csendes megadással várják a pusztulás teljes befejezését, épen úgy, mint a kastély mellett álló várkápolna is, melyre ugyancsak ráférne egy alapos restaurálás. A kápolna, bár a homlokzatán látható feliráson 1599-ik évszám olvasható, jóval előbb épülhetett, legnagyobb valószinűséggel a husziták kiveretése után, mikor az egész várbirtok a Perényi-családé lett.

Myskovszky Ernő.

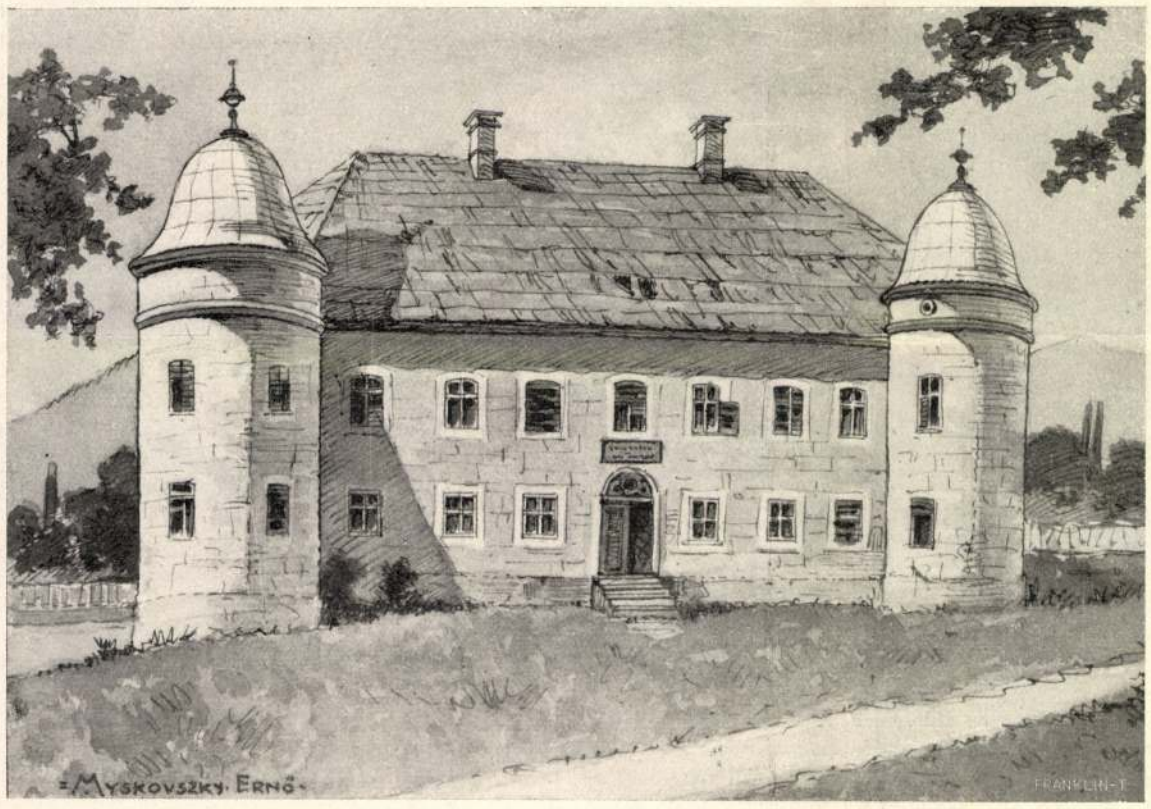

II. RÁKÓCZI FERENCZ NAGYSÁROSI VÁRKASTÉLYA. — Myskovszky Ernő rajzai.

Nagysárosi Rákóczi kastély

— **Pusztulás fenyegeti a nagysárosi Rákóczi-kastélyt.** Kassáról jelentik: Az Eperjes mellett levő nagysárosi híres Rákóczi-kastélyt, amelyben annakidején a császári csapatok *II. Rákóczi Ferencet* elfogták, a község tataroztatni akarta. A híres műemléket most a teljes pusztulás fenyegeti, egyrészt azért, mert a tatarozás egymillió csehkoronát kitevő költségeit a község nem tudja előteremteni, másrészt azért, mert illetékes helyen a tatarozáshoz a hozzájárulást nem adták meg.

Pesti Hírlap

1938 ápr. 1.

NYO

1938
V.
22—30.

III. ORSZÁGOS MAGYAR
BÉLYEGKIÁLLÍTÁS

III. UNGARISCHE LANDES
BRIEFMARKEN AUSSTELLUNG

III. EXPOSITION PHILATELIQUE
NATIONAL HONGROISE

III. HUNGARIAN NATIONAL
PHILATELIC EXHIBITION

BUDAPEST

keresett az elméjében) itt még Bismarckra is azt mondanák, hogy szamár, ha nálunk pályázna valami állásra.

— No, a mi igaz, igaz. Hát ki, mi voltaképen ez a báró Kopereczky? Van vagyona?

— Övé a krapeczi uradalom.

— De az nem Bontómegyében fekszik. Mi nexusa van Bontóban?

— Az én rokonaim, a Nosztyak, Horthok és Ragányosok, Palotayak és Homlódyak.

— Úgy? Neked is rokonod?

— Vőm.

A miniszterelnök kedélyesen a vállára borult.

— Ej no, bocsáss meg bruder, de bizony Isten nem tudtam. Szeretnék a nyelvemre ütni. De ugy-e nem aprehendálsz? Ki lesz nevezve, punktum. Kinevezem neked ab invisis. No, ugy-e jó lesz? Vagy talán mégis küldd fel hozzám. (Kedélyesen a tenyerébe csapott.) Végeztünk, amen.

Csengetyűszó hallatszott a teremből. Sietve tűnt el a folyosón, eldobva czigarettáját, épen olyan könnyedén, mint egy főispánt.

Csakhogy a czigaretta még füstöl egy darabig eldobva is, de a főispán mindjárt hamu.

(Folytatása következik.)

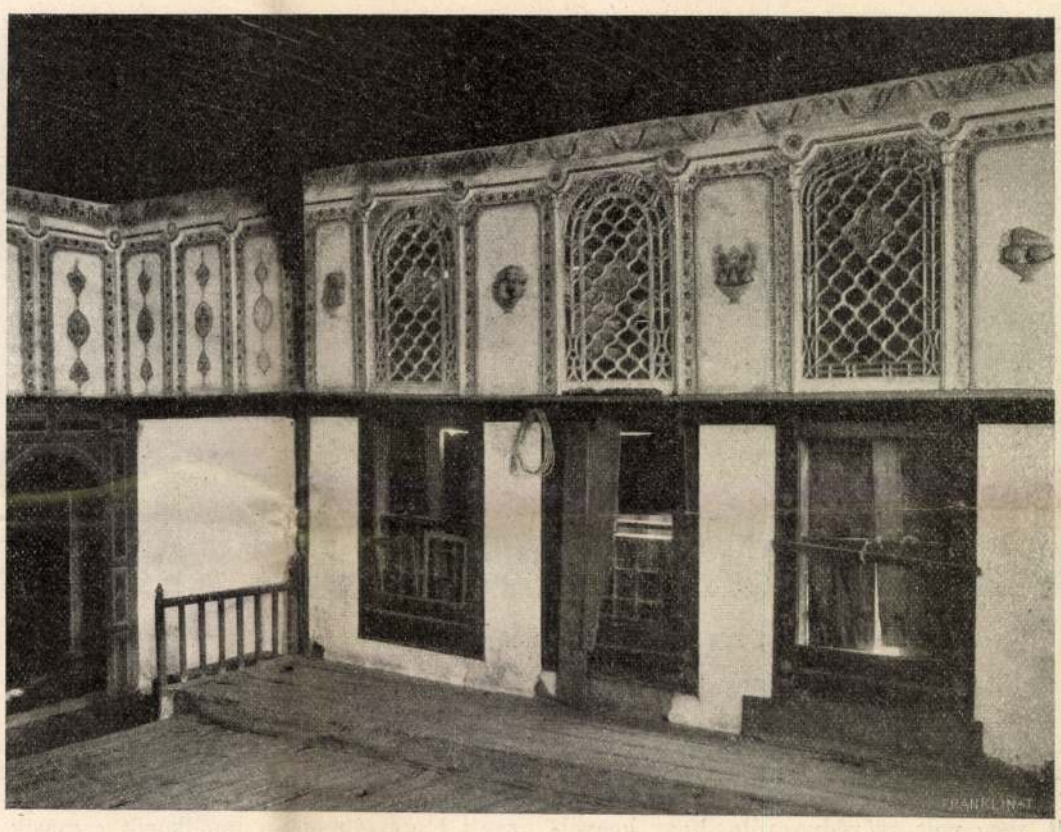

BELSŐ RÉSZLET RÁKÓCZI HÁZÁBAN.

BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND.

Budapest, október 20.

Bátornak, méltóságosnak és igazi férfiúnak lenni a legrettenetesebb órában a nemzeti becsületért, olyan nagyságnak a jele, mely tiszteletre és örök hálára kötelez. Báró Perényi Zsigmond, a negyvennyolczadik felsőház elnöke így halt meg a bitófa alatt, hatvanhat éves korában, 1849 október 24-én — a nemzeti becsületért. Hogy a borzalmak rettentő perczeiben nyugodt maradt, hogy a hóhér és bitó látásának rémei rája nézve minden iszonyatukat elvesztették s hogy hatvanhat évének gyöngeségével és terhével a szégyenletes kivégzésre mégis emelt fővel, a félelem legkisebb érzése nélkül jelent meg, ama csodálatraméltóan nemes erkölcsi erők képesítették erre, hogy ezzel a magatartással még tartozik nemzetének, melyet ugyanígy megbecstelenített az abszolut hatalom. Ha a halálfélelem természetes ösztönei az utolsó perczekben esetleg gyöngeségekre ragadták volna, durva gúnykaczaj között mutattak volna a nemzet ellenségei a nagyszájú rebellisre, kinek humbug volt az egész hazafisága. Ámde, hogy meghalt férfiuhoz illő bátorsággal, nem maradt más részükre a rágalomnál, melylyel beszennyezték, czinikusnak hirdetve őt, a miért nem kért kegyelmet s nem borzadt meg a bitófa látásától.

Undorítóan alacsony és nemtelen volt az az eljárás, melylyel az osztrák sajtó negyvenkilenczben a magyar vértanuk kivégeztetését kommentálta. Az aradi tábornokok ama vértanuit, kik nem kivántak papi kiséretet igénybevenni, gyalázták «kekk»-séggel és arroganczával s külön megszidalmazták őket, a miért megvető tekintettel fordultak el a kirendelt karhatalom vezetőjétől. Nem kiméltek meg azonban azokat sem, a kik vallásos magatartást tanusítottak. Szacsvay Imrét, a függetlenségi törvényhozás jegyzőjét, a ki imádkozva ment az akasztófa alá, vallásosságáért rótták meg s ugyanígy tettek kivétel nélkül mindenkivel, a ki magyar volt s a kiket magyarságuk juttatott Haynau boszúálló hatalmába. Báró *Perényi* Zsigmond, Szacsvay és Csernyus kivégeztetésekor megmozdult azonban az európai sajtó lelkiismerete. A czivilizáczió szégyenének minősitették az osztrák kormány eljárását és a csodálat legőszintébb hangján irtak a magyar vértanuk bátorságáról, kiket nem félemlített meg a hatalom legborzasztóbb terrorizmusa sem. Báró Perényi Zsigmond kivégeztetésével az elrettentő politika intenczióját akarta Haynau nyomatékosabbá tenni. A nemzet megbecstelenítéséről volt szó, ezért válogatták ki a katonai és polgári állások legelőkelőbb polczán levőket, hogy az ő személyükben megbélyegezzék a nemzetet, mely a másfélévi hadjárat alatt az osztrák hadsereg nimbuszát tönkretette.

Báró Perényi 1783-ban született Ardódon s már fiatalon Bereg vármegye alispánja lett. Királyi tanácsossá 1830-ban nevezték ki, nemsokára pedig Ugocsa vármegye főispáni tisztjét ruházták reá. A szabadságharczi mozgalmakban tevékeny részt vett, 1848 julius havában a főrendiház alelnökévé, október után annak elnökévé választották. A honvédelmi bizottságban is tevékenyen működött s egyike volt azoknak, kik az 1849 április 14-iki függetlenségi nyilatkozatot nemcsak helyeselték, hanem szükségesnek is tartották.

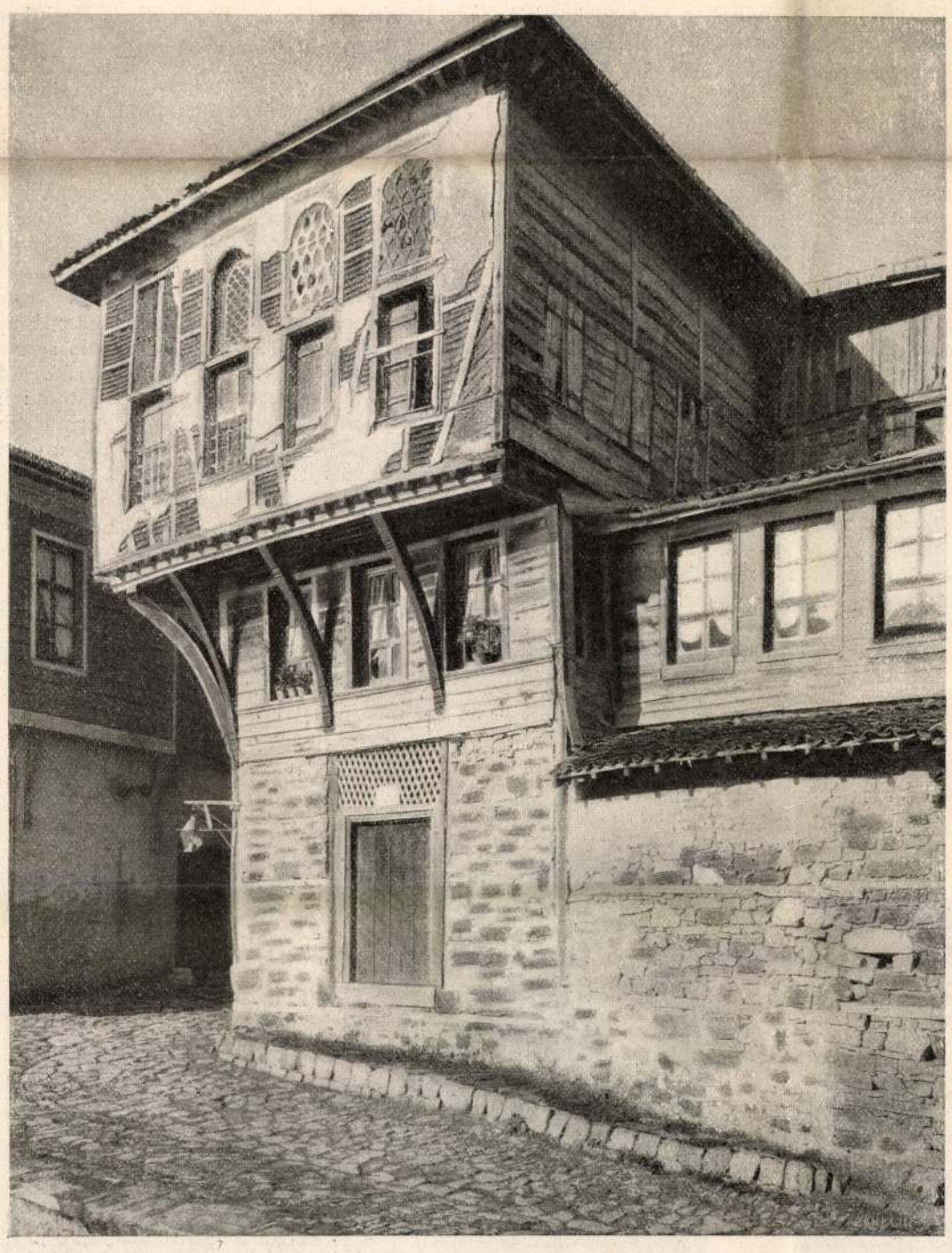

II. RÁKÓCZI FERENCZ EBÉDLŐ PALOTÁJA.

RODOSTÓI KÉPEK.

RÁKÓCZI NAGYSÁROSI KASTÉLYA, A MELYBEN ELFOGTÁK.

RÁKÓCZI NAGYSÁROSI KASTÉLYÁNAK HÁTSÓ HOMLOKZATA.

Az ő elfogatása az osztrák kormánynak tehát különös érdekében állott. Abban a pillanatban azonban, mikor Haynau hatalmába került, meg volt győződve róla, hogy kegyelmet nem várhat. Meg sem kisértette ennélfogva a kegyelmet, hanem a halálra készülve, úgy várta az itéletet, mely számára semmi vigasztalót nem hozhat. Bátorságának rendületlenségével még az osztrák katonák csodálatát is fölkeltette. Utolsó pillanatáig nyugodtan, félelem nélkül ült czellájában s mikor a kivégzés helyére vitték, egyedül azt kivánta, hogy ne kötözzék meg, habár ebbe is belenyugodott. Bámulatra méltó erkölcsi erejének és hazafias öntudatának meggyőző bizonysága az a levél, melyet kivégeztetése előtt pár órával nővéréhez intézett. Elmondja benne, hogy nem sokára már nem lesz az élők sorában, de nyugodtan és félelem nélkül hal meg, mert igaz ügyért áldozza fel életét.

Kivégeztetése nagy felháborodást okozott az európai sajtóban, úgy hogy az osztrák kormány kényszerítve érezte magát a bécsi lapokban sugalmazott nyilatkozatokkal mentegetni eljárását. Két társával, Szacsvay Imrével és Csernyus Manóval egy napon végezték ki 1849 október 24-én, a hajdani Új-épület mellett levő «Holtz-platz»-on. A brutális kivégzésről a bécsi «Wiener Courir» következő rövid és kivételesen nem rágalmazó tudósítást közölte: «Pestről írják nekünk október 24-én: Ma reggel 6 és 7 óra között a Holtzplatzon, a Neugebäude mellett ismét három kivégzés történt kötél által. Jelen esetben ez a szomorú sors polgári állású egyéneket ért, még pedig 1. báró *Perényi* Zsigmondot, az egykori magyar felsőház elnökét, egy 70 esztendős öreg embert, 2. *Szacsvay* Imrét, a magyar képviselőház jegyzőjét, a ki a felséges császári ház letételét kimondó oklevelet fogalmazta és aláirta, 3. *Csernus* N. N-et (Manó), a ki előbb czímzetes udvari kamarai tanácsos, majd a rebellis kormánynak buzgó és munkás hive volt. Mind a hárman nagyon bátran és nyugodtan haltak meg, egyedül Szacsvayn látszott, hogy állandóan imádkozik, a másik ketten utolsó perczük előtt is szították cigarettájukat. Perényi állandóan jegyzett egy papirlapra. Közvetlenül utolsó útja előtt reggelijét kérte és látszólag jó étvágygyal fogyasztotta el. Nem akarta, hogy megkötözzék, de bele kellett nyugodnia a kényszerűségbe. Csernyus utolsó szavai állitólag ezek voltak: «Adieu szép világ!»

Nagyszöllős mezőváros most rótta le kegyeletét az októberi vértanuk eme kiváló aggastyánjának emléke iránt. Szobrot emeltetett báró Perényi Zsigmondnak s ez a szobor kétségtelenül a legderekabb hazafi emlékének szól, kit nem rettentett vissza sem a Haynau fenyegetése, sem a bitófa réme attól, hogy utolsó pillanatáig a nemzet igaza mellett kitartson. Ez az igazság s lelkének az a meggyőződése, hogy becsületes törekvések érdekében harczolt, adták meg neki azt az erőt, hogy úgy haljon meg, mint egy mártir, kinek lelkén nem vehet erőt a halál legborzalmasabb rémképe sem. Nem is tántorodott meg egy pillanatig sem s róla is el lehet mondani, hogy «úgy ment a halál elébe, mint más ember a menyegzőre». Ez a ténye is mutatta, hogy kiváló hazafi, nagyszabású lélek és jó magyar ember volt.

RÁKÓCZI ORVOSA.

A mostani Rákóczi-ünnepek során említést sem tesznek a szerencsétlen fejedelemnek egy kedves emberéről, bizalmasáról, a ki pedig megérdemli, hogy emlékét ez alkalommal felelevenítsük és megőrizzük.

A fejedelem orvosát: *Lang* Jakabot értem, a ki Németországból ide kerülve, itt új hazára lelt és megnyerte urának teljes bizalmát és szeretetét, környezetének becsülését; mikor pedig a fejedelem sorsa roszra fordult, nem hagyta őt cserben, hanem önként követte a számkivetésbe s hazájától távol halt meg Törökország fővárosában, 1721-ben 61 éves korában.

Konstantinápoly északnyugati részén, a perai nagy utcza és út mentén fekvő Feri-kő nevű falu magyar temetőjében, 1848/49-iki szabadságharczunk menekültjeinek sírjai közt van egy vízszintesen fekvő nagy emlékkő, domború faragványú családi czímerrel s a következő latin felirással:

«Hic Jacet Excellentissimus ac Eruditissimus Vir, Physices et Medicinæ Doctor, Jacobus Ambrosius Lang de Langenthal, Norinbergæ in Germania natus Ibidenque Laurea Doctorati ornatus, Serenissimi Francisci II Rakoczy Sacri Romani Imperii et Transsilvaniæ Principiis Medicus et Consiliarius Aulicus, Vir Præstantissimus Artis Chemicæ et secretorum Naturæ scrutator accuratissimus, Religionis Evangelicæ Zelentissimus. Erga suos Vir Humanissimus Principi suo et omnibus Gratissimus. Plurimas transitus regiones, Multis Laboribus Fessus, Dum in patriam adquiescerit, Hic Requierit, Omnium morborum Gnarus Ignoto sibimet morbo decessit Constantinapoli Anno 1725 Die 14 Ianuarii Aetatis suæ 61. (Itt nyugszik a kiváló és tudós férfiú, a természet- és orvosi tudományok doktora: langenthali Lang Ambrus Jakab, ki Norinbergben, Németországban született s ugyanott a doktori borostyánkoszoruval feldiszittetett, fenséges II. Rákóczi Ferenczcnek, Erdély fejedelmének orvosa s titkos tanácsosa, alapos férfiú a vegytanban, pontos kutatója a természet titkainak, az evangelikus vallásnak lelkes híve, övéi irányában a legemberségesebb, fejedelme s mindenki előtt közkedvelt férfiú. Sok földet bejárt, sok viszontagságot kiállt. Holott hazájában pihenhetett volna meg, itt pihent meg.

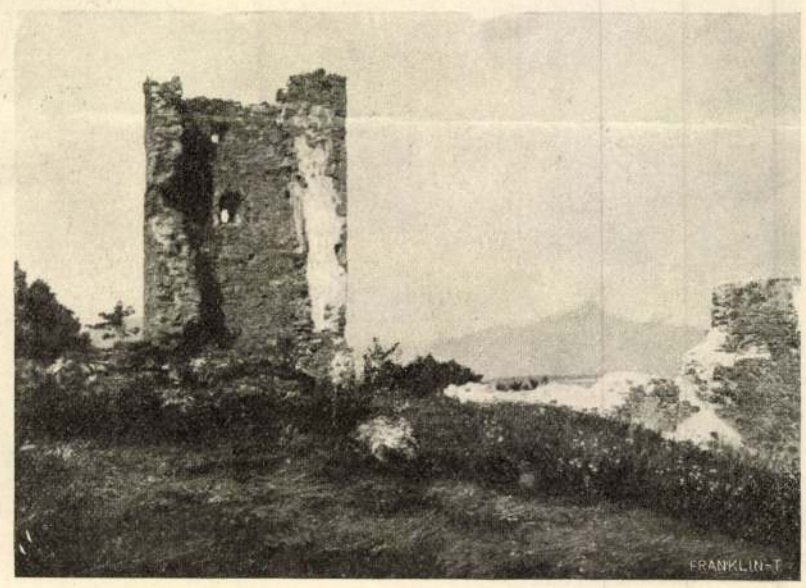

A NAGYSÁROSI VÁR ROMJAI. — Kuhárszky László fölvételei.

Ő, ki minden betegséget ismert, előtte ismeretlen betegségben húnyt el Konstantinápolyban, az 1725-ik esztendőben, január 14-én, életének 61-ik évében.)»

Hogy került e síremlék a csak 1862-ben létesített magyar temetőbe azt kideríteni további kutatások dolga volna.

Csucsomi dr.

A NAGYSÁROSI VÁR.

Hazánk szép fekvésű és történelmileg is nevezetes várai között első helyet foglal el Sáros vára.

Igaz, ma már teljesen romban hever, de a ki meglátogatja, nem bánja meg a fáradtságot, mely a várhegy megmászásával jár, mert nemcsak maga a várrom rendkivül érdekes épitmény, de elragadó a vár öreg tornyáról való kilátás is. Ugyanitt van II. Rákóczi Ferencz várkastélya is, a melyben 1694 junius 3-ikán Sáros vármegye főispánjává installálták és a hol később 1701 május 29-ikén Longueval árulása folytán Solari császári tábornok két Salm-ezredbeli századossal felsőbb parancsra elfogta s felesége Hesseni Amália oldala mellől Eperjesre, majd innen mintegy három hónap múlva Bécsújhelybe vitte, a hol ugyanazon börtönbe csukták, melyben anyai nagybátyja, Zrinyi Péter volt bezárva.

Nagy-Sáros községe, a melyhez a vár tartozik, Sáros vármegye sirokai járásában a Tarcza folyó mentén fekszik. Tót lakosai, kiknek száma 2600—2800-ra rúg, többnyire jómódúak, mert egyrészök a községben levő nagy műmalomban talál megélhetési módot, másrészök pedig Amerikából küldi haza övéinek a dollárokat.

A vasúti állomástól veteményes földeken és a Tarcza folyó fahidján keresztül lehet a községbe jutni, melynek mindjárt elején áll a község fallal körülvett gothikus temploma. E mellett elhaladva, egyszerű, de jó karban levő nagy épület ötlik szemünkbe. Ez hajdan, a mikor a község még város és a megyének, mely tőle vette nevét is, székhelye volt, megyeházul szolgált, manap iskola.

Hogy a község régen város volt, bizonyítja Nagy Lajosnak 1378-ban Diósgyőrött kelt egyik rendelete, melyben Eperjes város bástyaműveihez szükséges fa, kő, s mész után járó bárminő adó szedését megtiltja, továbbá egy másik Verőczéről Eperjes városához intézett rendelete, melyben értésökre adja, hogy építési és erődítési terveik s munkálataik vezetésére saját építőmesterét, Ambrust küldi Diósgyőrről hozzájok s egyszersmind tudatja velök, hogy Eperjes, Sáros és Szeben városok ez évi adóját egy külön rendelete értelmében erődítési műveik megkezdésére engedte át.

Az úton tovább menve, rendes és csinos külsejű házak sorai között II. Rákóczi Ferencz kastélyához érünk, melybe egy kicsiny, de erős kőhidon lehet bejutni. A kastély kertjének fala

A VÁR LÁTKÉPE.

A VÁRKÁPOLNA.

alatt haladva a dübörgő műmalomba, majd annak megkerülésével a várhegy aljához érünk.

A vár romjai egy magában álló szabálytalan, 572 méternyire emelkedő, ma erdőborította hegykúpon terülnek el.

Ha a várba felérünk, meglep a tervrajza, mely úgy hazánkban, mint külföldön egyedül álló.

A vár egy csonka kúphegy tetején hatalmas sziklatömeg fölött emelkedik ki, melyet 14 különböző nagyságú és alakú tornyú kőfal kerített. Csak egy kapuja volt, mely előtt az úgynevezett farkasverem nyilt. Nyomai ugyan még ma is láthatók, különben be van hányva földdel és faltörmelékkel. A farkasveremről következtetve a várnak felvonóhidja is volt; a felvonólánc üregei a kapu falában még ma is láthatók.

A kapu fölött torony emelkedett, melyben az őrség tartózkodott. A kapu felett való torony mellett jobbra a laktanya helyiségek nyomai állanak; balra a várfal huzódott, melybe egymástól egyenlő távolságnyira különböző alakú 14 torony volt beékelve. E várfal az egész vár területét körülövezte.

A kaput átlépve az udvarba jutunk, melynek közepén, a kapuval szemközt az erős öregtorony állott, mely köpeny és árok által volt megvédve. Öreg torony, főtorony, nebojsza-torony (Berchfriti, Donjon) alatt rendesen a várnak azon erős és nagy tornyát kell érteni, hová a várbeliek akkor menekültek, a mikor a vár többi részét az ellenség már bevette. Ezen utolsó menhelyen is csak rövid ideig, t. i. csak addig tartották magukat, míg valamely szomszédos jóakaró várúr felmentő segitséget küldött, vagy a vár átadása iránt alkudozások folytak. Köpeny (Mantel, Chemise) pedig egy neme az öregtorony megerősítésének, mely abban állott, hogy alsó része, néhány méter magasságig 150 centiméterrel vastagabbra volt építve.

A sárosi várnak öregtornya négyszögletű és emeletes volt. Az emeletekre vezető lépcső a belépés és kijárás helyén erős gerendával elzárható ajtócskával volt ellátva, a mit az arra szolgáló falnyiláson most is láthatni. E toronyban volt az úrilak, mely góth gerinczes boltozattal volt beboltozva és ma is ép; a többi emelet csak famennyezettel volt egymástól elválasztva, melynek gerendáit a falfokra rakták.

Az uri lakosztályba a melléképületből lehetett bejutni; ebből azután az e fölött levő emeletre keskeny, a falban épült lépcsők vezettek. Ezek ma is megvannak.

Az öregtoronyba ma már csak egy törmelékekkel behányt keskeny nyiláson négykézláb mászva vagy pedig egy ablaküregen át lehet bejutni. Ezen a nem épen kényelmes úton az úri lakosztályba érünk, a honnan szük lépcsőn feljutunk a torony tetejére.

Innen pazar szép a kilátás, majd az egész vármegyén ellátni. Köröskörül kéklenek a Kárpátok vadregényes bérczei. Északnyugaton tündöklik fehéren a havas Tátra, kelet felé látjuk a 698 méter magas Kopasz Strázst és a 741 méter magas vulkanikus képződményű erdős Strázst, majd Kapivárnak festői romját, számos helységnek apró fehér házait, Kis-Szebennek romban heverő bástyáit és Eperjesnek újonnan

FŐBEJÁRAT.

A KÉSMÁRKI THÖKÖLY-VÁR.

AZ ISZMIDI TEMETŐ, A HOL THÖKÖLY EL VOLT TEMETVE.

átalakított góth stilű templomát. A vár alatt pedig csöndesen kigyódzik a Tarcza folyó.

A kapuval szemben lévő oldalon áll az őrtorony, mely az öreg toronytól abban különbözik, hogy jóval kisebb, falai gyengébbek és csak falépcsőkkel volt ellátva, a melyek a torony tetejéig vezettek.

A várfalnak külső részei nagyobb törött kőből voltak épitve, belső részei pedig, hol nagyobb, hol kisebb kövekkel, itt-ott téglával kitömve, habarcscsal kiöntve. A néphit szerint a vár vakolatához állitólag egy millió tojás fehérjét is használtak volna, hogy a habarcs erősebben tartson.

A vár belseje ma már csupa kőtörmelék, bokor és bozót, itt-ott látni még pinczeboltozatokat, melyeknek nyilása sürű füvel van benőve, ennélfogva tanácsos óvatosan járni, hogy mint a hatvanas években meg is történt, valaki le ne zuhanjon valamely ilyen pinczébe.

A várnak alagútja is van, mely II. Rákóczi Ferencznek Eperjes főutczáján levő, hajdani udvarházával volt összekötve. Ezen alagút több helyen be van dőlve.

A vár valaha nagy szabású erődítmény lehetett. Birása egyenértékű volt az egész vármegye felett való uralkodással.

Keletkezési idejére hiteles adataink ugyan nincsenek, mégis bizonyosra vehetjük, hogy az Árpádok alatt nemcsak jelentékeny hely, hanem már várispánság is volt, melyről az 1251. évben kelt okmányokban történik először említés.

Kapitányai hol a vármegye alispánjai, igy pl. a Tomaj nemzetségbeli Tekus (Tecus comes) 1246—1249-ig; hol a főispánok voltak, kik egyuttal az uralkodók bizalmi férfiai is. A legtekintélyesebbek Máriássy István 1499-ben és Berthóty Szaniszló 1504—1522-ig.

IV. Béla király a tatárjárás viharai elől, mielőtt a tengermellékre vonult volna, a sárosi várispánság középpontjában, Sárosvárában vonta meg magát, melyet hatalmasan meg is erősitett.

Az Árpádház kihalta után Sáros vármegyében sokan Csák Mátéval tartottak, de a rozgonyi csata után, melyben az Aba nemzetségbeli Sándornak — a Keczer-család alapitó ősének — döntő szerep jutott, Sáros vára is megnyitotta kapuit az Anjouk előtt, a mi egyértelmü volt az egész vármegye hódolatával.

A főispáni széket kezdetben János nádor (1302.) tartotta elfoglalva, majd 1315—1327-ig az Ákos nemzetségbeli Mykch tárnokmester, szlavon bán, soproni, sümegi és pataki főispán erős kezeibe kerül a vármegye vezetése.

Mint királyi vár 1436-ban szünt meg létezni, a mikor Zsigmond a Perényieknek elzálogositotta, kikre azután 1439. évben örök adományképen reájuk száll.

Erzsébet királynő idejében Giskra János, a behivott husziták vezére s Kassa főkapitánya rövid idő alatt a jelentékenyebb felvidéki városok mellett e fontos várat is elfoglalta s mind addig birtokolta, mig csak 1481-ben Mátyás király vezérei tőle vissza nem foglalták. Birtokosai azután 1483-ig ismét a Perényiek. Ekkor azonban Perényi István hűtlenségi perbe került s a várat megint elvesztette, s birtokosa 1490-ben Corvin János lett, 1528-ban János királytól a Perényiek újból visszaszerzik, 1542-ben azonban már I. Ferdinánd birtokában találjuk, tehát ismét királyi vár, melynek kapitánya a «De admirandis Hungariae aquis» czimű munkának szerzője, Wernher György.

Miksa király 1564-ben újból megerősitette, de fontosabb szerep többé nem jutott neki. Az 1642 béke értelmében a Rákóczi-család birtokába jutott, de többé nemcsak nem jött számba, hanem 1687-ben Székely várkapitánysága alatt lángba borult, s azóta az enyészet honol benne.

A mennyire érdekes és a maga nemében talán páratlan volt a vár, olyannyira egyszerü II. Rákóczi Ferencz várkastélya.

A nagysárosi várkastély a várral egy időben került a Rákóczi-család birtokába. Ennek a kastélynak azonban nagyobb szerep sem II. Rákóczi Ferencz előtt, sem utána nem jutott. Fénykora a fejedelem idejére esik, a ki nemcsak szivesen tartózkodott benne, hanem sokszor politikai összejöveteleket is tartott itt.

A kastély egy nagy kertben áll, köröskörül fallal körülvéve. A fal még ma is megvan, de egyetlen kapujának szárnyai már nincsenek, úgy hogy mindenki szabadon ki-bejárhat rajta.

A kapu mellett balra áll a kastély, jobbfelől pedig egy kápolna, mely előtt Nepomuki János és szt. Donátnak homokkőből készült szobra áll. A kert végében kis vadászlak van, melyben az őr lakik, a ki a kastély ajtajának kulcsát őrzi.

THÖKÖLY IMRE SIRKÖVE AZ ISZMIDI TEMETŐBEN.

ISZMIDI KÉPEK.

egykori segédtisztje, de Riviére készítette. Ugyancsak elsőrangu vár volt Kassa is, nemkülönben Munkács. Igen jó karban voltak Szepesvár és Ungvár erődítései; mindegyikről tudjuk, hogy 45–45 öreg ágyúval volt fölszerelve. De La Mothe fölemlíti jelentésében, hogy Lietava sziklavára teljesen megvívhatatlan, hasonló jó véleményben volt Lednice és Oroszlánkő kis várai felől is. Budetin, Óvár, Arva és Nyitra várait azonban rendszeres ostrommal szemben értéktelennek mondta.

Emlékezzünk meg végül a *kurucok harci modorá-ról* is. Érdekes és tanulságos tapasztalás, hogy a magyar seregek, ha kedvük szerint harcolhattak és idegen tisztek nem húzták rájuk a sablon kényszerzubbonyát, mindig visszatértek őseik ama harci modorához, amelyet Bölcs Leo bizanci császár még a honfoglalás előtt megfigyelt és részletesen leírt. A kuruc háboru folyamán is megtörtént, hogy a részben osztrák seregekben nevekedett katonák újból és bizonyára öntudatlanul fölvették a harci modort, amelylyel valaha a honfoglaló hadak és Hunyadi seregei csatáztak és amely leginkább megfelel a magyar vérmérsékletnek. A kuruc hadsereg főereje a lovasság volt. Ez az összes kombattansok kétharmadrészét foglalta magába. A kuruc csaták tehát elsősorban lovasütközetek voltak. A csatában a lovasság rendesen a szárnyakon állott. Feladata volt az ellenség megkerülése és oldalba vagy hátba támadása. Roham előtt a nyeregből sortüzet adtak a huszárok, csak aztán attakiroztak. Rendkivüli ügyességet fejtettek ki a cselvetésben, a szinlelt megfutamodás után való gyülekezésben és főleg az erőszakolt kémjáratokban, amelyek ma is a lovasság derekasságának tűzpróbája. A lovasság egyébként gyalog is igen jól harcolt, főleg várostromnál és ez éppen modern katonai szempontból igen érdekes körülmény. 1706-ban példának okáért a három napig tartó győrvári harcot Balogh Ádám huszáraink fényes gyalogtámadása döntötte el. (Heiszter is akkor esett a magyarok kezébe.)

Nem akarunk e helyen a hadieseményekbe részleteibe mélyedni, Bárczay nyomán azonban megemlékezünk néhány háborus epizódról, amelyek igazolni fogják, hogy a kuruc lovasság bőven rászolgál a mai katonai szakértő csodálatára is. Ime: Bezerédj 1706-ban két huszár- és egy dragonyos ezreddel *24 óra alatt 20 mértföldnyi utat* tett meg, amikor Ausztriát pusztította, közbe többízben nyeregből szállította legényeit, hogy rohammal bevegyen megerősített helyeket. Megvette akkor Badent is. — Vajda András és Réthey János ezredesek 1709-ben 600 huszárral átusztattak Csatánál a Garamon, Bicsén győzedelmes utcai harcot vívtak, Pöstyénnél átkeltek a Vágon és miután *öt nap alatt 50 mértföldnyi utat* megtettek, megérkeztek Érsekujvárra. — 1708-ban 16 huszár Bornemisza strázsamester vezetése mellett Pozsonynál áttört a császáriak vonalán, a legények elfogták gróf Stahremberg vezénylő altábornagyot, aztán újra áttörtek az ellenség vonalán és miután a császáriak szeme láttára átúsztak a zajló Vágon, Nyitrára vitték a rab Stahremberget. — Eléggé ismert Jávorka Ádám huszárfőhadnagy vakmerő lovaskalandja is, amikor néhány önkéntes társa kiséretében átlopódzott a császáriak hadi vonalán és elfogta és az érsekujvári haditörvényszék elé vitte a császári ezredessé lett Ocskay Lászlót. E kevés példa is eléggé bizonyítja a kuruc lovasság kiváló katonai tulajdonságait.

HG

A kastély keleti része a főbejárattal. A bejárattól jobbra a 2. és 3. ablak Rákóczi elfogatásának szinhelyéről nyilik a kápolna felé

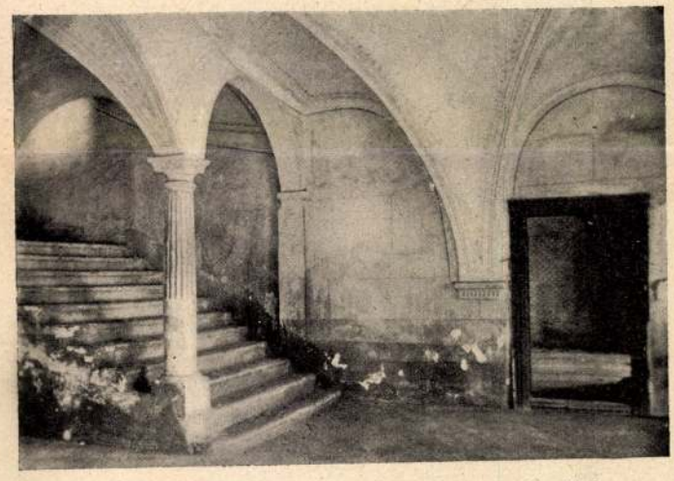

A lépcsőház. A jobboldali ajtó arra a szobára nyilik, ahol II. Rákóczi Ferencet 1701 április 18-án hajnalban elfogták

A kápolna déli része

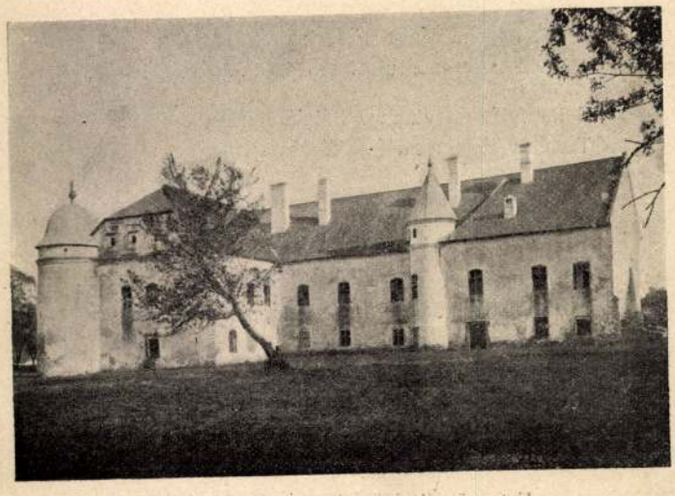

A kastély északi része

A NAGYSÁROSI RÁKÓCZI-KASTÉLY

Holénia László amatőr-fényképe

Uj Idők 1903. II.

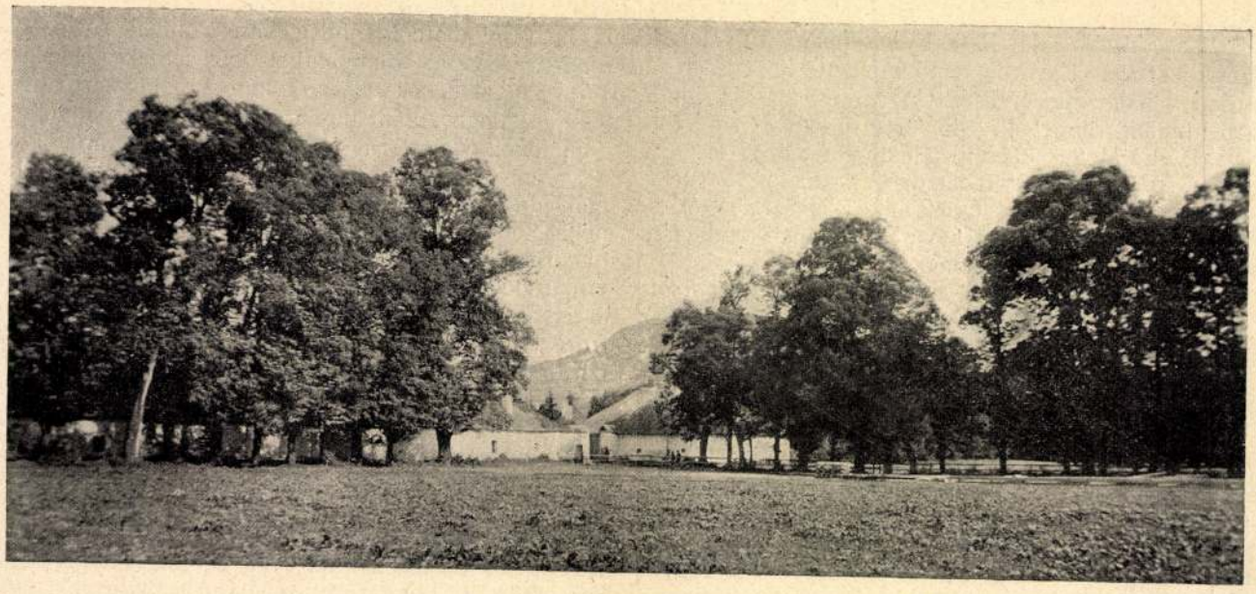

A ZBORAI RÁKÓCZI-VÁR ÉS A SZÁZ HÁRS

Holénia László amatőr-tényképe

Kuruc ének

OCSKAY LÁSZLÓRÓL VALÓ ÉNEK

1710 január havában

Labanc már Ocskai; sok vitéz hadnagyi
Átkozva siratják az ő labancságát:
Verje meg az Isten állhatatlanságát!

Kemény Beleznai, seriny Jávorkával,
Ama Bornemissza, híres Rácz Miskával,
Esküsznek Ujvárban egymásnak kezére,
Erős esküvéssel Ocskai vesztére.

Jávorka pediglen paraszti ruhában,
Egynéhány vitézzel csak bétör házában.
Viszik már, viszik már, kötve paripára,
Nyargalton-nyargalvást viszik már Ujvárra.

Hogy vitték a kapun, istrázsa kiáltott:
„Itt hozzák, itt hozzák az Ocskai Lászlót!"

Hadi szék birái ott egybengyülének,
Hitiszegő felett ők széket ülének.

— Mikor rézdobokat megütték a vártán,
Mikoron a sípot megfújták az bástyán:
Akkor a piarcon álltak mind fegyverben, —
Kihozzák Ocskait vasakkal terhelten.

Ott felzöndülének vitézek, hogy látták:
„Öld meg az árulót! Hozzá!..." azt kiálták.

S ha fejét nagyhamar hóhér el nem csapja:
Testét vitézlő rend ízekké szaggatja!

Föltüzék a fejét a bástya fokára,
Amely néz Nyitrára, — egy nagy árbocfára.

Nagy fekete hollók sűrűn szálldosának —
S ott környül kerengvén, ekképp károgának:

„Kár, kár, kár, kár vala Ocskai Lászlónak,
Illyen nagy vitéznek — lenni árulónak!
De nem kár, hazáját, vérit eladónak
Szemeit kivájni, fekete hollónak!"

— Ezt szörzék Ujvárban, ezerhétszáz tízben...
Szeginy magyarokat segítse az Isten!

A Rákóczi-féle szabadságharc

Szomoru volt a magyar nemzet helyzete az Urnak születése után 1700-ban. Megszabadult a török járom alól, de csak azért, hogy annál is nehezebb rabigába sülyedjen. A német katonaság a töröknél, tatárnál is jobban értett a pusztításhoz s ki volt neki adva a jelszó, hogy nem kell kimélni a magyart. A hosszu török háboru elapasztotta anyagi erejét, de Bécsben nem törődtek ezzel, hanem kicsikarták belőle vagyonának végső maradványait is. Nem egészen húsz esztendőn belül 1683-tól 1700-ig 140 millió — a mai pénzérték szerint egy milliárd forintnál is több — ment el a hadakozás céljaira s mindezt a magyar népnek adófizető részétől zsarolták.

A helyzet akkor sem fordult jobbra, amikor az ország nagy részét visszaszerezték már török kézről, mert Lengyelországban és a Rajna mentén még mindig dúlt az örökösödési háboru és irtózatos vér- meg pénzáldozatba került. A szertelen terheket mind a szegény jobbágyelemnek kellett viselnie s mivel fizetni nem tudott, a nyakára küldték a katonai exekuciót. Ha az áldozat sírni, könyörögni ment, a különben sem lágyszívü és az idegenben duló német katonaság félholtra, nyomorékká verte. Hozzájárult még az elégületlenség szításához, hogy országgyűlés nélkül vetették ki az adót, mert I. Lipótnak az volt az uralkodói elve, hogy szóba sem kell állni a rebellisekkel. „Vérrel szántja földjét, vérrel boronálja": e szavakkal jellemzi egy azidőbeli író a jobbágyok sanyaruságát s egy másik gúnyosan sorolja föl a különféle adókat, amiket törvény ellenére kivetettek:

„Neve hol accisa, hol repartitio,
Hol pediglen seint, avagy hol portio
Mindenféle adó, nagy contributio . . .
A sok kommiszáros, mint a kurta kopó,
Hízlalja erszényét, mert magyaron kapó,
Fürkész, mint a vizsla . . ."

A főurak helyzete sem vala különb. Mert, hogy Bécs kedvében járjanak, sokat költöttek. Bánffy és Apor 1697-ben Bécsben 80.000 forintnál többet költöttek. S mindezt ők is a jobbágyaiktól zsarolták. Velence bécsi követe meg is írta a Signorinának az említett esztendőben, hogy Magyarországon csaknem olyan nagy az elkeseredés, mint az inség. Biztosra vette, hogy Dózsa-féle parasztlázadás várható, amely elsősorban az urak ellen fog fordulni. Maga Rákóczi Ferenc is ilyesmitől tartott, de a nemesség szerencséje az volt, hogy a németet még náluk is jobban gyűlölte a nép.

kellett szakadnia most, amikor minden határt átléptem. A tegnapi botrányról már mindenki tud. Az egész város reggelijét az én kalandom fűszerezte meg. Mindenki erről beszél. Tárgyalni fogják a mi házaséletünket, s nem értik meg a te nagylelküségedet. Kárhoztatni fognak téged, azt mondják, nincs benned büszkeség, hogy már rég itt nem hagytál s el nem fordultál tőlem. Igen, ezt fogják mondani. De én nem akarlak továbbra is kitenni ennek. Tudom, hogy el akarsz válni tőlem, látom az arcodról, de én magam ajánlom azt.

Várt egy pillanatig, de a nő nem szólt egy szót sem; kezét összekucsolta ölében s merőn nézett a férjére. Odakünn elhallgatott a fáradt kis énekes, benn a porcellán vázáról lehullott a harmadik rózsalevél.

— Nem tudnál hibát találni bennem Margit, amit már én régen el nem itéltem volna magamban. Tudom, hogy kárhoztatsz, de én még jobban kárhoztatom magamat. Valahányszor megcsaltalak, mennyei megtisztulás volt reám nézve, ha újra közeledhettem hozzád és mégis meg tudtalak csalni újra. Váljunk hát el egymástól. A lelkem nemesebb része, boldogságom, jobbik énem szakad el tőlem veled, de teljék be a pohár. Én nem érdemellek meg, hiszen nem tudok még csak mentséget se találni bűneimre. Csak arra kérlek Margit, ne kárhoztass. Váljunk el békében, amennyire lehet, jó emlékkel. Talán idővel megbékülsz majd velem s szelid szetettel gondolsz vissza reám. Kérlek Margit, szerelmünkre, a hajdani boldog napokra kérlek, ne kárhoztass.

Végre megszólalt a nő; kissé fáradtan és halkan, de határozottan. Hangja, mint a harang tiszta csengése a hideg téli levegőben, úgy zengett végig a tágas ebédlő boltozata alatt.

— Igazad van György. El kell válnunk, de nem a te hibádból, hanem az enyémből. Egész éjjel ezen tépelődtem s most tisztán és világosan látok mindent. Te nem csaltál meg engem, mert mindig az voltál, ami most vagy s nekem ezt tudnom kellett. Te nagyon jószívü vagy s a jósággal együtt jár a jóság gyöngesége is. De én megcsaltalak téged s megcsaltam magamat, amikor azt hittem, hogy elég erős leszek, téged örökre magamhoz fűzni. Én nem vagyok a házasságra teremtve. Más az én rendeltetésem. Utazni, menni folyton tovább, tovább, bolyongani a tengerparton, járni az erdők rengetegében, űzni a vadat naphosszanta, lovagolni viharos őszi szélben elfulladó lélegzettel: ez az én elemem. S minderről lemondtam egy házasság kedvéért, amelyről tudnom kellett volna, hogy nem lesz szerencsés. De akkor tavasz volt s nyiltak a rózsák, ma ősz van és hullanak. Ma már tisztán látom, itt hiábavaló minden jóakarat, lelkeket összeerőltetni nem lehet.

— Margit, nem szeretsz többé?

— Mit feleljek! Szeretlek, mert jó vagy és gyöngéd, hogy gyönge is vagy, arról nem tehetsz; de mi az én hűvös szeretetem a te rajongó lelked féktelen szenvedélye mellett. Belátom most már, nagyon belátom, hogy én voltam hibás. Minden vád, amit magadra szórtál, az én lelkemet égeti. S mennyit kellett emiatt szenvedned. Te nem találtad meg bennem azt, akit kerestél, bár ezt magadnak sem akartad bevallani. Egy hozzádillő nő mellett egészen más életed lett volna, de te csak magadban kerested a hibát. Neked becézgető, forró, rajongó szerelemre van szükséged s milyen messze esik az tőlem! Ismét mondom, lelkeket összeerőltetni nem lehet. Ezért felszabadítalak. Fiatal vagy, még megtalálhatod a boldogságot, amelyet én nem tudtam neked megszerezni.

Csend, mély csend. A vázáról ismét lehullik egy rózsalevél halkan, mint egy selyemsóhaj, a lábas-óra lassu zenéje megint fölhangzik, mintha csak most szólalna meg.

Künn ragyog a napsugár, virulnak a szép, szomoru krizantémok s az elmaradt madárka dalol, de meddig tart ez?! Ah, ez már a haldokló ősz utolsó mosolya.

A férfi föláll, azután odalép a felesége elé s leborul előtte; fejét lehajtja a nő elébe, megadóan, mint egy töredelmes gyermek. Az pedig végigsimítja azt a szép, könnyelmü fejet szelid szeretettel.

— S te, Margit? — kérdi halkan a férfi, — mi lesz veled?

— Velem? Visszaadom hálátlan magamat az én egyetlen, régi, igaz barátomnak, a hatalmas, örök, nagy természetnek, amelyet egy gyönge pillanatban, bűbájos tavaszi reggelen, engedve az emberi gyarlóságnak, hűtlenül cserbenhagytam.

KATONA ERNŐ

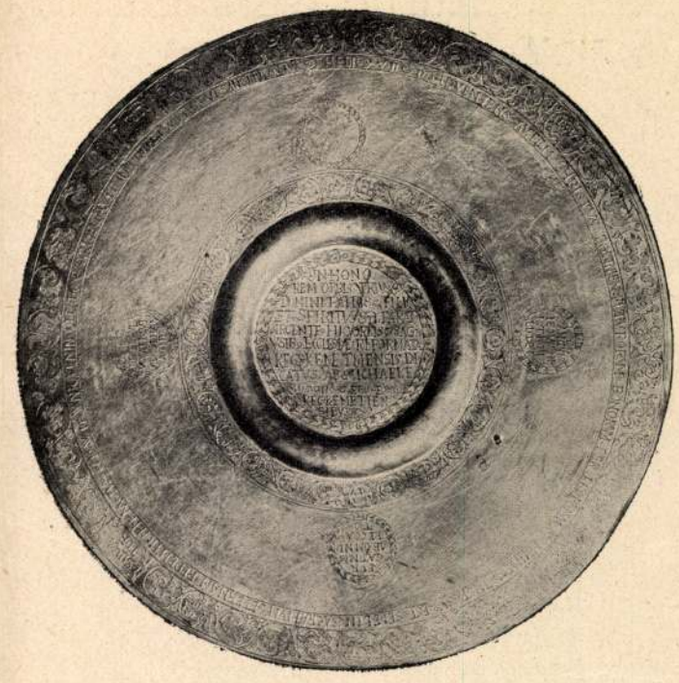

A kassai Rákóczi kiállításból

Lévay István fényképe

Kenyérosztó tál aranyozott ezüstből, 1647-ből. Illés kecskeméti ötvösmester munkája

Kiállítja a kecskeméti ev. ref. egyház

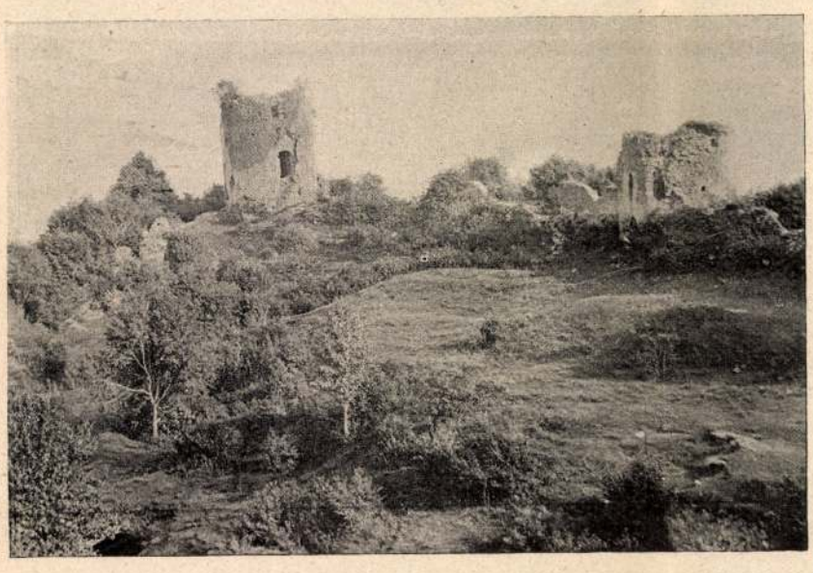

Holénia László amatőr-fényképe

A NAGYSÁROSI VÁR MANAPSÁG

Uj Idők 1903. II.

Kuruc ének

ESZTERGOM MEGVÉTELÉRŐL

1706 szeptember 14

Sebes víz a Garam, siet a Dunába —
Kurucok tábora éppen ott megszálla.
Rákóczi tábort üt a Garam-torokban,
Persia szőnyegen pihen szép sátorban.
Persia szőnyegen, fényes tigrisbőrön . . .
Sátor előtt állnak palotások bővön.
Verik a rézdobot, fujják a trombitát —
A sok nyalka kuruc üli a paripát.
Rákóczi tábora torpad a sikságon:
Rákóczi sátora dombon áll magában.

Nagy Rákóczi jár a gyönyörü mezőben,
Rettenetes kardja villog a kezében.
Kardjával fölmutat Esztergom várára,
Vár tornyán lobogó császár zászlójára:
„Mire a fényes nap háromszor felsütne —
Hej! magyar lobogó lesz oda feltüzve!
Szóljatok ágyúim, szörnyen ropogjatok,
Dunának két partja rengjen alattatok!"

Hejh! megbődülének Rákóczi ágyui,
Hejh! megrendülének Esztergom tornyai.
Tüzes ganaráttól világos az éjjel, —
Be sok anya fia borul ott bé vérrel!
Hasad a szép hajnal, piros a hegyoldal . . .
Esztergom várában Rákóczi felnyargal.
Esztergom utcáin szikrát hány patkója,
Esztergom bástyáin lobog a zászlója . . .

Mikor a rózsa levele hull

Künn verőfényes, kései őszi reggel; a szép, szomoru krizantémok komoly pompájukban díszlenek; benn a fehérház tágas szobáiban vihar van kitörőben. Ebben az ünnepi csöndben csak az ebédlő lábas órájának ketyegése hallik, s csak az utolsó rózsák, a nagy kert leszedett ékességei mosolyganak. Ez az egyetlen mosoly.

A ház ura komor, az úrnő szomoru.

Mikor aznapon reggel, tépelődésben átvirasztott éj után bejött a reggelihez, szép halavány arcán már nyoma sem volt a küzdelemnek, nyugodt volt és szomoru. Harcát megvívta, lecsillapodott. De a férfi szégyenben és bűnbánatban vergődő lelkének gyötrelmei most érték el a tetőpontot. Ha — amint hitte — felesége szenvedélyes kitöréssel, a harag tomboló viharával várta volna, nem lenne a találkozás oly kínos, mint így, látva ezt a szomoru, szép arcot.

— Ott voltál megint?

— Ott voltam, — feleli tompán. És azután újra csönd lesz. Egy halavány rózsalevél nesztelenül hullik alá a vázáról.

Künn hódító pompájának utolsó kincseit ragyogtatja az ősz; még madárdal is zeng, töredékeny, el-elmaradozó, csüggedt csicsergés, de mégis madárdal.

A férfi föláll, hogy az ablakhoz lépjen, a nő egy kézmozdulattal visszatartja.

— Kérlek György, maradj. Beszélnünk kell egymással.

A férfi megrázkódik, idegesen, türelmetlenül, aztán beszélni kezd; keskeny, finom ajakáról gyorsan zúdul alá az önvádnak, forró zuhataga:

— Nem. Ne szólj egy szót sem Margit. Mit mondhatnál te olyat, amit én már százszor el nem mondtam volna magamnak. De nem akarom tőled hallani azt, amit én magam is belátok. Tudom, mit akarsz mondani, egy szavad sem lehet más, mint vád ellenem. Jó voltál hozzám mindig; nem, nemcsak jó, ez szegényes jelző a te hatalmas lelkedre. Te sokkal több voltál: türelmes, önfeláldozó. Úgy vezettél engemet kézenfogva, mint egy gondatlan, könnyelmü, nagy gyermeket. És én megcsaltalak minduntalan, gyáván, hitványan.

Elhallgatott egy pillanatig. Homlokán megfeszültek az erek, arca lassan tűzbe borult. A vázáról, amelyet egy porcellán gyermek tartott, lehullott a második rózsaszirom is, halkan, nesztelenül.

— Tudom Margit, mit fogadtam neked s tudom, hogy megszegtem ezt a fogadást. Isten tudja, mi vitt reá. Most is csak téged szeretlek, olyan gyöngéden, mint amikor először csókoltalak meg a fenyvesben, emlékszel? Akkor, vasárnap reggel. De a vérem féktelen tüze eltántorít s én gyönge vagyok. Miért tegyek most néked újabb fogadást? Mit igérjek meg? Nézd, össze vagyok törve a szégyentől és önvádtól, s mégis tudom, hogy újból megszegném igéretemet.

Künn újra megcsendül a madárdal, panaszosan, gyöngén.

— Nálam sokkal hatalmasabb szenvedély uralkodik rajtam. Sokáig azt hittem, leküzdhetem s valahányszor te szemrehányásokkal halmoztál el, mindig megigértem a javulást. Akkor hittem is benne, hogy meg tudok változni; ma már nem hiszek többé. Most már nem teszek több igéretet, mert nem tudok hazudni. De különben is késő volna.

— Tudom, — folytatta gyorsan, — hogy ez a leszámolás. A te türelmed nem tarthat örökké s meg

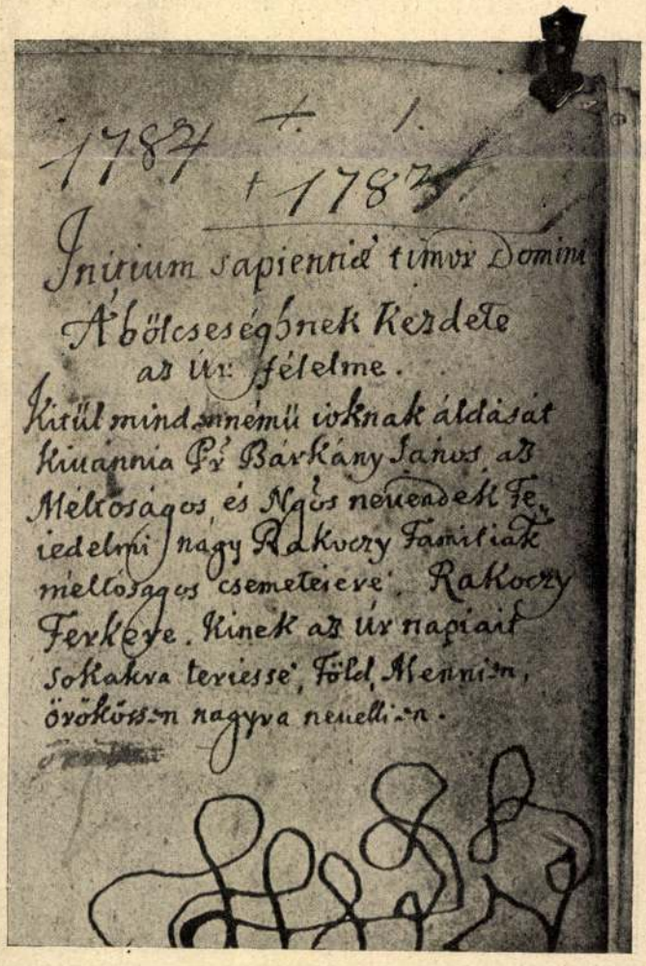

Lévay István felvétele

Pater Bárkány János ajánló sorai II. Rákóczi Ferenc ábécés könyvének elején

Kiállítja a kegyesrendiek budapesti rendháza

Ő, ki minden betegséget ismert, előtte ismeretlen betegségben húnyt el Konstantinápolyban, az 1725-ik esztendőben, január 14-én, életének 61-ik évében.)»

Hogy került e síremlék a csak 1862-ben létesített magyar temetőbe azt kideríteni további kutatások dolga volna.

Csucsomi dr.

A NAGYSÁROSI VÁR.

Hazánk szép fekvésű és történelmileg is nevezetes várai között első helyet foglal el Sáros vára.

Igaz, ma már teljesen romban hever, de a ki meglátogatja, nem bánja meg a fáradtságot, mely a várhegy megmászásával jár, mert nemcsak maga a várrom rendkivül érdekes épitmény, de elragadó a vár öreg tornyáról való kilátás is. Ugyanitt van II. Rákóczi Ferencz várkastélya is, a melyben 1694 junius 3-ikán Sáros vármegye főispánjává installálták és a hol később 1701 május 29-ikén Longueval árulása folytán Solari császári tábornok két Salm-ezredbeli századossal felsőbb parancsra elfogta s felesége Hesseni Amália oldala mellől Eperjesre, majd innen mintegy három hónap múlva Bécsújhelybe vitte, a hol ugyanazon börtönbe csukták, melyben anyai nagybátyja, Zrinyi Péter volt bezárva.

Nagy-Sáros községe, a melyhez a vár tartozik, Sáros vármegye sirokai járásában a Tarcza folyó mentén fekszik. Tót lakosai, kiknek száma 2600—2800-ra rúg, többnyire jómódúak, mert egyrészök a községben levő nagy műmalomban talál megélhetési módot, másrészök pedig Amerikából küldi haza övéinek a dollárokat.

A vasúti állomástól veteményes földeken és a Tarcza folyó fahidján keresztül lehet a községbe jutni, melynek mindjárt elején áll a község fallal körülvett gothikus temploma. E mellett elhaladva, egyszerű, de jó karban levő nagy épület ötlik szemünkbe. Ez hajdan, a mikor a község még város és a megyének, mely tőle vette nevét is, székhelye volt, megyeházul szolgált, manap iskola.

Hogy a község régen város volt, bizonyítja Nagy Lajosnak 1378-ban Diósgyőrött kelt egyik rendelete, melyben Eperjes város bástyaműveihez szükséges fa, kő, s mész után járó bárminő adó szedését megtiltja, továbbá egy másik Verőczéről Eperjes városához intézett rendelete, melyben értésökre adja, hogy építési és erődítési terveik s munkálataik vezetésére saját építőmesterét, Ambrust küldi Diósgyőrről hozzájok s egyszersmind tudatja velök, hogy Eperjes, Sáros és Szeben városok ez évi adóját egy külön rendelete értelmében erődítési műveik megkezdésére engedte át.

Az úton tovább menve, rendes és csinos külsejű házak sorai között II. Rákóczi Ferencz kastélyához érünk, melybe egy kicsiny, de erős kőhidon lehet bejutni. A kastély kertjének fala

A VÁR LÁTKÉPE.

A VÁRKÁPOLNA.

alatt haladva a dübörgő műmalomba, majd annak megkerülésével a várhegy aljához érünk.

A vár romjai egy magában álló szabálytalan, 572 méternyire emelkedő, ma erdőborította hegykúpon terülnek el.

FŐBEJÁRAT.

A KÉSMÁRKI THÖKÖLY-VÁR.

Ha a várba felérünk, meglep a tervrajza, mely úgy hazánkban, mint külföldön egyedül álló.

A vár egy csonka kúphegy tetején hatalmas sziklatömeg fölött emelkedik ki, melyet 14 különböző nagyságú és alakú tornyú kőfal keritett. Csak egy kapuja volt, mely előtt az úgynevezett farkasverem nyilt. Nyomai ugyan még ma is láthatók, különben be van hányva földdel és faltörmelékkel. A farkasveremről következtetve a várnak felvonóhidja is volt; a felvonólánc üregei a kapu falában még ma is láthatók.

A kapu fölött torony emelkedett, melyben az őrség tartózkodott. A kapu felett való torony mellett jobbra a laktanya helyiségek nyomai állanak; balra a várfal huzódott, melybe egymástól egyenlő távolságnyira különböző alakú 14 torony volt beékelve. E várfal az egész vár területét körülövezte.

A kaput átlépve az udvarba jutunk, melynek közepén, a kapuval szemközt az erős öregtorony állott, mely köpeny és árok által volt megvédve. Öreg torony, főtorony, nebojsza-torony (Berchfriti, Donjon) alatt rendesen a várnak azon erős és nagy tornyát kell érteni, hová a várbeliek akkor menekültek, a mikor a vár többi részét az ellenség már bevette. Ezen utolsó menhelyen is csak rövid ideig, t. i. csak addig tartották magukat, mig valamely szomszédos jóakaró várúr felmentő segitséget küldött, vagy a vár átadása iránt alkudozások folytak. Köpeny (Mantel, Chemise) pedig egy neme az öregtorony megerősítésének, mely abban állott, hogy alsó része, néhány méter magasságig 150 centiméterrel vastagabbra volt épitve.

A sárosi várnak öregtornya négyszögletű és emeletes volt. Az emeletekre vezető lépcső a belépés és kijárás helyén erős gerendával elzárható ajtócskával volt ellátva, a mit az arra szolgáló falnyiláson most is láthatni. E toronyban volt az úrilak, mely góth gerinczes boltozattal volt beboltozva és ma is ép; a többi emelet csak famennyezettel volt egymástól elválasztva, melynek gerendáit a falfokra rakták.

Az uri lakosztályba a melléképületből lehetett bejutni; ebből azután az e fölött levő emeletre keskeny, a falban épült lépcsők vezettek. Ezek ma is megvannak.

Az öregtoronyba ma már csak egy törmelékekkel behányt keskeny nyiláson négykézláb mászva vagy pedig egy ablaküregen át lehet bejutni. Ezen a nem épen kényelmes úton az úri lakosztályba érünk, a honnan szük lépcsőn feljutunk a torony tetejére.

Innen pazar szép a kilátás, majd az egész vármegyén ellátni. Körösközül kéklenek a Kárpátok vadregényes bérczei. Északnyugaton tündöklik fehéren a havas Tátra, kelet felé látjuk a 698 méter magas Kopasz Strázst és a 741 méter magas vulkanikus képződményű erdős Strázst, majd Kapivárnak festői romját, számos helységnek apró fehér házait, Kis-Szebennek romban heverő bástyáit és Eperjesnek újonnan

AZ ISZMIDI TEMETŐ, A HOL THÖKÖLY EL VOLT TEMETVE.

átalakított góth stilű templomát. A vár alatt pedig csöndesen kigyódzik a Tarcza folyó.

A kapuval szemben lévő oldalon áll az őrtorony, mely az öreg toronytól abban különbözik, hogy jóval kisebb, falai gyengébbek és csak falépcsőkkel volt ellátva, a melyek a torony tetejéig vezettek.

A várfalnak külső részei nagyobb törött kőből voltak épitve, belső részei pedig, hol nagyobb, hol kisebb kövekkel, itt-ott téglával kitömve, habarcscsal kiöntve. A néphit szerint a vár vakolatához állitólag egy millió tojás fehérjét is használtak volna, hogy a habarcs erősebben tartson.

A vár belseje ma már csupa kőtörmelék, bokor és bozót, itt-ott látni még pinczeboltozatokat, melyeknek nyilása sűrű fűvel van benőve, ennélfogva tanácsos óvatosan járni, hogy mint a hatvanas években meg is történt, valaki le ne zuhanjon valamely ilyen pinczébe.

A várnak alagútja is van, mely II. Rákóczi Ferencznek Eperjes főutczáján levő, hajdani udvarházával volt összekötve. Ezen alagút több helyen be van dőlve.

A vár valaha nagy szabású erődítmény lehetett. Birása egyenértékű volt az egész vármegye felett való uralkodással.

Keletkezési idejére hiteles adataink ugyan nincsenek, mégis bizonyosra vehetjük, hogy az Árpádok alatt nemcsak jelentékeny hely, hanem már várispánság is volt, melyről az 1251. évben kelt okmányokban történik először említés.

Kapitányai hol a vármegye alispánjai, igy pl. a Tomaj nemzetségbeli Tekus (Tecus comes) 1246—1249-ig; hol a főispánok voltak, kik egyuttal az uralkodók bizalmi férfiai is. A legtekintélyesebbek Máriássy István 1499-ben és Berthóty Szaniszló 1504—1522-ig.

IV. Béla király a tatárjárás viharai elől, mielőtt a tengermellékre vonult volna, a sárosi várispánság középpontjában, Sárosvárában vonta meg magát, melyet hatalmasan meg is erősitett.

Az Árpádház kihalta után Sáros vármegyében sokan Csák Mátéval tartottak, de a rozgonyi csata után, melyben az Aba nemzetségbeli Sándornak — a Keczer-család alapitó ősének — döntő szerep jutott, Sáros vára is megnyitotta kapuit az Anjouk előtt, a mi egyértelmű volt az egész vármegye hódolatával.

A főispáni széket kezdetben János nádor (1302.) tartotta elfoglalva, majd 1315—1327-ig az Ákos nemzetségbeli Mykch tárnokmester, szlavon bán, soproni, sümegi és pataki főispán erős kezeibe kerül a vármegye vezetése.

Mint királyi vár 1436-ban szünt meg létezni, a mikor Zsigmond a Perényieknek elzálogositotta, kikre azután 1439. évben örök adományképen reájuk száll.

Erzsébet királynő idejében Giskra János, a behivott husziták vezére s Kassa főkapitánya rövid idő alatt a jelentékenyebb felvidéki városok mellett e fontos várat is elfoglalta s mind addig birtokolta, mig csak 1481-ben Mátyás király vezérei tőle vissza nem foglalták. Birtokosai azután 1483-ig ismét a Perényiek. Ekkor azonban Perényi István hűtlenségi perbe került s a várat megint elvesztette, s birtokosa 1490-ben Corvin János lett, 1528-ban János királytól a Perényiek újból visszaszerzik, 1542-ben azonban már I. Ferdinánd birtokában találjuk, tehát ismét királyi vár, melynek kapitánya a «De admirandis Hungariae aquis» czimű munkának szerzője, Wernher György.

Miksa király 1564-ben újból megerősitette, de fontosabb szerep többé nem jutott neki. Az 1642 béke értelmében a Rákóczi-család birtokába jutott, de többé nemcsak nem jött számba, hanem 1687-ben Székely várkapitánysága alatt lángba borult, s azóta az enyészet honol benne.

A mennyire érdekes és a maga nemében talán páratlan volt a vár, olyannyira egyszerű II. Rákóczi Ferencz várkastélya.

A nagysárosi várkastély a várral egy időben került a Rákóczi-család birtokába. Ennek a kastélynak azonban nagyobb szerep sem II. Rákóczi Ferencz előtt, sem utána nem jutott. Fénykora a fejedelem idejére esik, a ki nemcsak szivesen tartózkodott benne, hanem sokszor politikai összejöveteleket is tartott itt.

A kastély egy nagy kertben áll, köröskörül fallal körülvéve. A fal még ma is megvan, de egyetlen kapujának szárnyai már nincsenek, úgy hogy mindenki szabadon ki-bejárhat rajta.

A kapu mellett balra áll a kastély, jobbfelől pedig egy kápolna, mely előtt Nepomuki János és szt. Donátnak homokkőből készült szobra áll. A kert végében kis vadászlak van, melyben az őr lakik, a ki a kastély ajtajának kulcsát őrzi.

THÖKÖLY IMRE SIRKÖVE AZ ISZMIDI TEMETŐBEN.

ISZMIDI KÉPEK.

Nagyszárosi vár

Tuhrinszky Károly: A nagyszárosi vár.

8°, K, L, Eperjes, 1899.

Nagysárosi Kastély

Nagysárosi Kastély VI. 12.

Muz. Kat. Ért.

kinek annyit köszönhetek, ha e sihederek majd semmit se tudnak. Hiában mondom, hogy másfél évig tanitó nélkül voltak, tudatlanságuk mégis reám nehezedik. (Folyt. köv.)

A nagy-sárosi vár.

Eperjestől észak-nyugatnak $1^1/_8$ mérföldnyire kup alaku magas hegy emelkedik ki a regényes Tárczavölgyből; e hegy oldalait bükkös erdő boritja, tetejét pedig a sárosi vár festői romjai koronázzák. Ki épitette e várat? nem tudatik, annyi azonban bizonyos, hogy már az Árpádházbóli királyok alatt is mint elsőrangu vár szerepelt, később a Rákóczi család birtokába került, mig a XVII. század vége felé vigyázatlanságból eredő lőporlobbanás következtében a belső vár nagyobb része romba dült, s lakatlanul maradt; azóta napról napra kevésbbé képes ellentállani az elemek rombolásának.

Alulról tekintve — a jelentékeny magasság miatt a vár még meglehetős jó karban látszik lenni, de ha a hegy déli oldalán fölvezető s kocsik által is használható uton a falak közelébe jutunk, minden, a mit látunk, pusztulásra mutat. A fő bejárás a vár nyugoti oldalán volt, itt a kapu fölötti őrtorony még meglehetős épségben maradt, s felső emeletéből gyönyörü kilátás nyilik a szép Tárczavölgy számos falvaira, Eperjesre s az északon egy órányi távolságra fekvő Kis-Szeben városra, tiszta időben észak-nyugatnak a háttért a tátrai havasok képezvén.

A bozóttal benőtt várudvar közepén igen erősen épitett magas torony emelkedik, ez képezi a romok legmagasabb pontját, kis fáradsággal tetejébe lehet jutni s innen minden oldalra szabad kilátást élvezhetni; e torony körül beszakadozott pinczék s börtönök vannak, s ezek között egy igen mély, sziklába vésett kut, melyről azt állitják, hogy cseh foglyok ásták, — valószinübb, hogy ez is az e vidéken hajdan embertelenül felhasznált jobbágyok munkájának eredménye.

A várudvar kiterjedése igen nagy, s a vár maga nagyobb helyen fekszik, mint a szomszédos Kis-Szeben sz. kir. város, — de a belső épületek annyira össze vannak düledezve, hogy sejteni is alig lehet hajdani rendeltetésüket. Ellenben a vár külső keritését képező s sok bástya-toronynyal ellátott kőfal, erős épitési modoránál fogva még meglehetősen ellentáll az idő viszontagságainak. — A várhegytől keletre a Tárcza vize mellett Nagy-Sáros mezőváros terül el, mely még II. Béla királytól kir. szabadalmakat nyert, s azokkal egész Zsigmond országlásáig élt, midőn azonban a város egy ezen fejedelemtől kivánt kölcsönt megtagadván, általa a kir. városok közül kitoroltetett. Közvetlenül a várhegy tövén csinos kert közepéből a Rákócziak történelmü emlékü várkastélya emelkedik ki, ez épület azonban ujabb izlésü födelével s meszelt falaival ki van vetkőztetve ősi alakjából.

E kastélyban fogatott el 1701-ben a barátai körében mulató Rákóczi Ferencz.

A várkastély s vár a Rákócziak után a Wolkenstein család, s később egy e családból leszármazó báró Luzsenszkyné birtokában volt, legujabban azonban idegen kézre került.

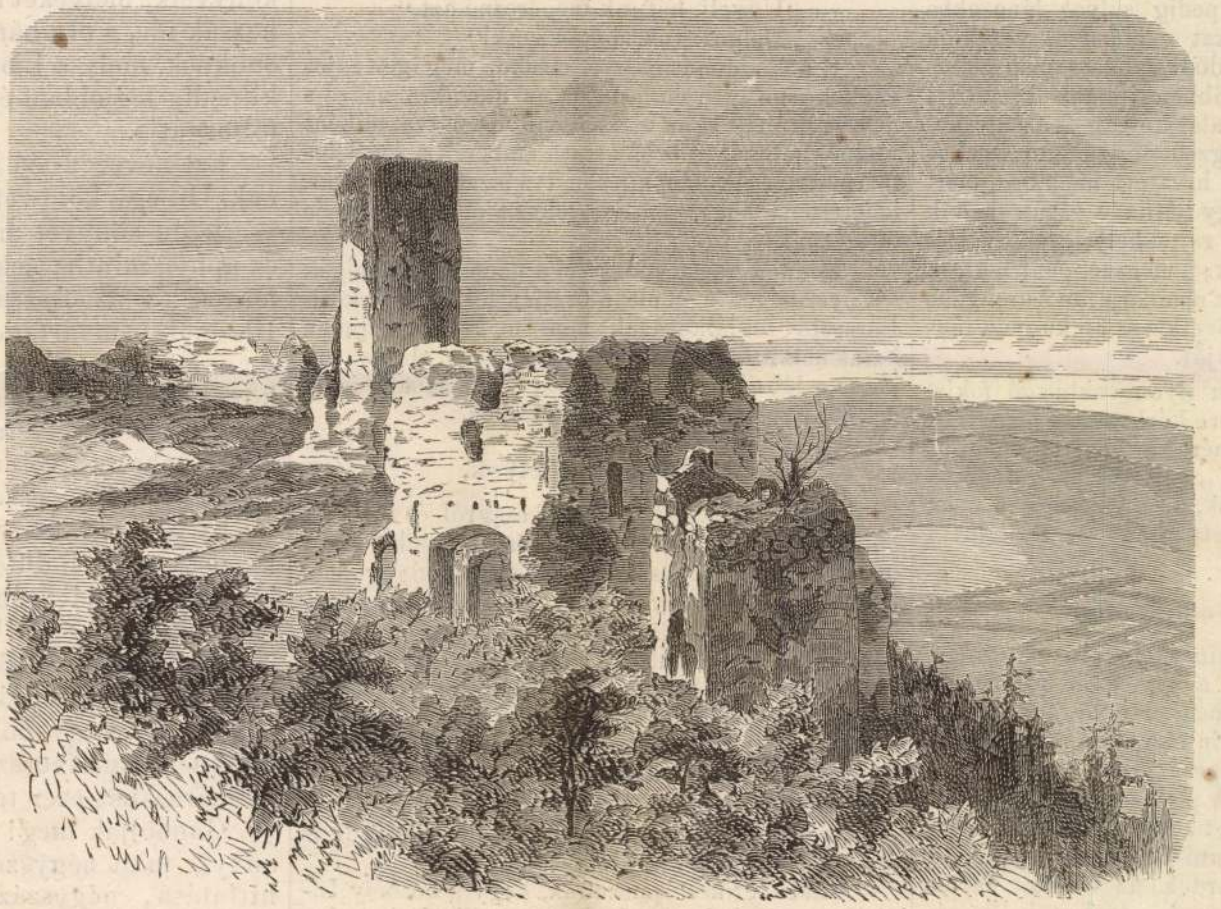

Sáros vára. — (Fénykép után.)

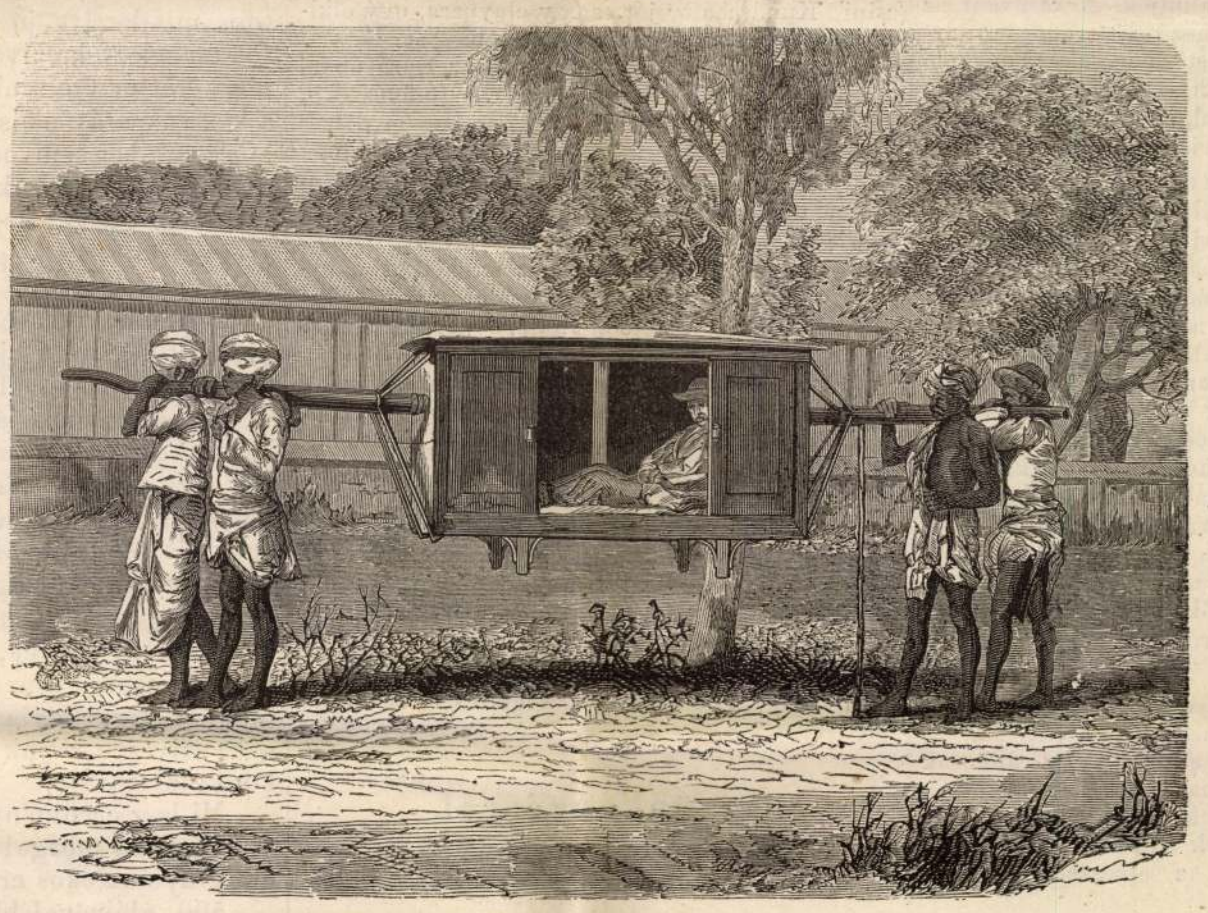

Kelet-indiai képek: 2. Utazás gyalog-hintón.

Kelet-indiai képek.

1. Vallásos rajongók

A vallásos élet a földnek talán egyetlen országában sem lépett annyira előtérbe, mint Kelet-Indiában, hol minden nagyobb és nevezetesebb város több száz templommal dicsekedhetik, a legegyszerübb kápolnától kezdve, mely a legprimitivebb fajtáju bálványt rejti magában, föl a legpompásabb pagódákig, melyeknek ég felé oszlopfolyosói s gyönyörü márvány vizmedenczéi a hindu épitészet iránt méltó bámulattal töltheti el az idegen szemlélőt. Mig a papok és istenfélő hivek a bálványokat koszoruzzák meg s azoknak gyümölcscsel és virágokkal áldoznak, addig a nép, napfelköltekor a vizben állva és fürödve végzi ájtatoskodásait; nappal énekszó hivogatja imádkozni a hiveket, vagy pedig a nők diszes csoportjai, a kik, illatos fátylak alá rejtőzve, az istennek ajándékokat visznek.

Egy lelkiismeretes brahminnak naponként legalább is négy órára van szüksége, hogy minden szertartást elvégezhessen, de ha világi ügyekkel van elhalmozva, ugy félóra alatt is teljesitheti vallásos kötelességeit; egy alsóbb kasztba (társadalmi osztályba) tartozó ember megelégszik, ha fürdés alatt istenének nevét nehányszor hangosan kiabálja.

Ünnepnapokon a nép nagy körmenetekben jár föl s alá az utczákon, pálmaágakat, virágokat, bálványképeket, menyezeteket, kocsikat, lobogókat s tarka és aranyozott papirból, vagy selyem kelmékből s nagy kelyhü virágokból készült s hosszu póznákra tüzött lámpákat hordozva magával. A diszes csoport, festői öltözetében, s a szellemdúsan és izléssel készült vallásos jelvények az ilyen zajos meneteknek szerfölött vidám és ragyogó szinezetet kölcsönöznek; zarándokok, fakirok, koldusok s mindennemü vallásos rajongók láthatók ilyenkor az utczákon minden két-három lépésnyire, a mint a szent helyek felé vonulnak; egy részök saját egyházi rendjök egyenruhájában, mások meg az illető isten jelvényeivel, a kihez épen zarándokolnak, s kinek nevét vagy jelszavát a járókelőknek üdvözletül oda kiabálják.

Nincs olyan utcza vagy országut, melyen az utazó tiz-husz, néha száz vezeklővel, rajongó koldussal, kóbor pappal, ugynevezett fakirokkal ne találkoznék. E vallásos ingyenélők egész külön osztályt képeznek Indiában. Vezeklési dühökben oly szélsőségekre vetemednek, milyeneket még a sötét középkor katholikus fanatizmusa sem volt képes kitalálni. Forró nyári napon öt tűz közt ülni, télen hideg vizben feküdni, napokig lábujjhegyen állani, majd semmit sem, vagy pedig csupán a legundoritóbb tárgyakat enni, mig az éhenhalás be nem következik, magát a Ganges krokodiljainak eledelül oda dobni vagy megégetni, a sziklák tetejéről az örvénybe ugrani, hátát vas horoggal átfurni, magát egy nagy kerék által forgattatni, tövisekkel teleszurt lábakkal mértföldeken át gyalogolni, évekig mozdulatlanul ülni s csupán saját orrahegyét bámulni stb. — mindezek oly csalhatatlan, szent eszközök, melyek biztosan megszerzik az illetők számára az örök üdvösséget.

Vas. Ujs. 1872. 369 l.

De a tulajdonképeni hindu vezeklők, a kik tehát ezt a hóbortosságot egészen mesterségszerüleg üzik, még ennél is többre mennek. Némelyek az utat Benarestől Dsaghernauthig (jó kis távolság!) testökkel mérik meg, ugy hogy egész hosszuságukban a földre vetik magukat, azután fölkelnek s ismét földre borulnak; egy másik mindennap egy szikla körül hengergőzik, melynek egy mérföldnyi kerülete van; egy harmadik körmeit összefogott kezén keresztül engedi nőni; másnak ismét az jut eszébe, hogy egész életét egy vas kalitkában töltse vagy pedig sulyos lánczokba veresse magát, stb. Sokat e hóbortos vezeklők közül, meglehet, hogy valódi vallásos meggyőződés vezérel, de még többen inkább kincseket igyekeznek gyüjteni az alázatosság és szenteskedés álarcza alatt. Aurengzeb nagymogul egykor számtalan dekáni fakirt hivatott magához, mert az a gyanuja támadt, hogy hátha e szenteskedők rongyaik redőzetében és rejtekhelyein aranyat és drágaköveket rejtegetnek; a megszeppent fakirok váltig tiltakoztak, hogy az nem járja, de Aurengzeb kérlelhetetlen volt s a következés csakugyan igazolá a nagy-mogul gyanuját.

Első rajzunk szintén ilyen vakbuzgó fakirt tüntet föl, ki örökös ülésre kárhoztatta magát, de dicséretére (vagy szégyenére? —) legyen mondva, nem kapzsiságból, hanem „vallásos“ buzgalomból. Öltözete czifrának látszik, de a valóságban épen olyan innen-onnan szedett rongy az is, mint a többieké.

2. Utazás gyaloghintón.

Indiának oly vidékein, melyekbe az európai czivilizáczió vaspályán, avagy csak rendszeres országutak képében is még el nem juthatott, a régi kezdetleges gyaloghintókon utazik az ember, már t. i. a kinek e költséges utazási módot használni tehetségében áll. A posta-igazgatóság, előleges megkeresés folytán, tiz mértföldenként, hogy ugy mondjuk: gyaloghintó-fogatokat rendel. A hamalok (gyaloghintó-hordók) az utazóra három nap és három éjjel tartoznak várakozni állomásaikon, mely idő eltelte után föl vannak mentve minden kötelezettség alól. A gyaloghintót rendesen négy ember (némely vidéken hat) emeli vállain, kiket mindenkor négy ember kisér, hogy szükség esetén fölválthassák. Éjjel egy mussalkhi, ki az ut megvilágitásával van megbizva, kezében égő fáklyát lobogtat, melyet mindegyre kókuszolajjal öntöz, hogy ki ne aludjék. A karaván az uti podgyász mennyiségéhez mért számu hordársereg egésziti ki. E podgyász csomagoknak egyenlő sulyuaknak kell lenniök (20—25 font), s egy bambusz-rud két végére vannak kötve, a mely rudakból aztán minden hordár visz a vállán egyet.

E hindu hamalokat látva, kiknek szikár, vézna tagjai, mint átalában India ős lakóinál, gyönge testalkatot s kevéssé kifejlett izomerőt árulnak el, alig hinnők, hogy néha 40 kilométernél is hosszabb utakat tesznek meg egy huzamban, hátukon vagy vállukon e nem épen megvetendő teherrel. S mégis, miből áll egész táplálkozásuk? Napjában kétszer, déltájban és este nyolcz órakor megesznek egy-egy font durván őrölt lisztet, természetesen a maguk módja szerint elkészitve. Foglalkozásuknak legnehezebb és legkinosabb része abban áll, hogy óránként hat kilométernyi közép sebességgel haladván, a gyaloghintónak, illetőleg az abban ülőnek, semmiféle egyenlőtlen rázkódást okozniok nem szabad; lábaik gyorsan mozognak előre, mig testök felső része mozdulatlannak látszik. Jó hordárok mellett még irni is lehet a gyaloghintóban.

A hamalok ugy tanulják mesterségöket, hogy botra kötött sulyos kődarabokat hordoznak. A termet egyenlőtlensége esetén apró vánkosok egyenlitik ki a vállak magasságát. A hamalok teljes bizalmat érdemelnek; ha a kocsiban tolvajlás történt, ők felelősek érette és becsületbeli kötelességöknek tartják az elveszett jószágot megtériteni.

Menetközben énekelnek, részint hogy lépteiket szabályozzák, részint pedig, hogy az utazás unalmait elüzzék s terhes foglalkozásuk fáradalmait feledhessék. Dalaik hol egyszerü ismétlésekből állnak, melyeket ilyen formán lehetne lefordítani: „Haj, haj, milyen nehéz kényszerüség a munka! Haj, mennyi szenvedés! Mikor fogunk megszabadulni kinainktól!“ Majd pedig rögtönzéseket mondanak, melyek többnyire a legközelebb kezök ügyébe eső tárgyak, például az utazás, néha meg épen az utazó körül forognak. Mikor egy gazdag és az élet minden kényelmével ellátott angolt vittek a hamalok Bengália fővárosából, Kalkuttából az ország belseje felé, a következő rögtönzést mondották reá:

„Mit viszünk most? Könnyü madarat-e?“

— „Nem, nem, ez egy nehéz, igen nehéz elefánt.“

És a khorus rá zengte:

„Nem, nem, ez egy nehéz, igen nehéz elefánt.“

— „Dobjuk le.“

— „Nem láttad-e arany fogantyus hosszu botját?“

— „De láttam.“

— „Ügyelj, hátunk megérezné azt.“

— „Dolgozzunk, dolgozzunk!“

E néha igen panaszos, máskor meg igen zajos énekek nem igen mulattatók az utasokra nézve s nem igen üzik el az ut unalmait. De látva, miként visznek minket e bronz testü emberek a százados fák nagyszerü sétányain s hallva bizar kiáltásaikat, lehetetlen, hogy a festői jelenet meg ne nyerje tetszésünket.

Minden hamal megteszi a maga kötelességét, s a nyereséget egyenlően osztják föl maguk közt. Fárasztó foglalkozásuk nem maradhat minden hatás nélkül egészségökre; különösen alá vannak vetve a lábaikon levő erek földuzzadásának, mely nekik kegyetlen szenvedéseket okoz.

3. Utczai borbélyok.

Arról az élénkségről, tarkaságról és fülszakgató zajról, mely egy kelet-indiai nagyobb város utczáin uralkodik, csak annak lehet igazi fogalma, ki Kalkuttát, Madrast vagy Bombayt meglátogatta. Nincs az ó-világnak az a népfaja, mely ott képviselve ne volna. A kereskedők és mesteremberek éktelen lármával kinálgatják portékáikat, a rongyos, néha egészen meztelen kolduló barátok rémitő zajjal imádkoznak s kérnek alamizsnát a járókelőktől, csak a borbély ül stoikus nyugalommal háza előtt az utczán, beretvával kezében, mert jól tudja, hogy a ki rá szorult, a nélkül is fölkeresi, ha nem kiabál.

Hiába, el kell ismernünk, hogy a borbély Indiában is borbély, tehát fontos, nélkülözhetetlen egyéniség, mert az ő mesterségének jutott ama nagyszerü hivatás, hogy az emberiség bozontos felét vadállati szinezetéből időnként kivetkőztesse. A borotválás, miként rajzunkon látható, Indiában is olyan formán történik, mint nálunk, csakhogy valamicskével természetesebb, durvább kiadásban. A borbély hol nyakon, hol fülön, hol üstökön csipi „Kundschaft“ ját, s ugy elnyuzza, ugy elkinozza szegényt, hogy megátkozza még azt is, a ki a szakált föltalálta. De mint nálunk Európában, ugy ott is vannak felsőbb rangu „hajmüvészek“, a kik nem telepednek az utczára, hanem diszes „műtermek“-ben gyakorolják fényes küldetésöket és oly czifra hajdiszitéseket készitenek, a milyenről nekünk még fogalmunk is alig lehet. Mert megjegyzendő, hogy a földnek kevés oly vidéke van, hol a természetes képzelőtehetség annyi és oly különös hajdiszitési módot talált volna föl, mint Ázsia keletén, Indiában, Khinában és Japánban.

A rajzunkon látható borbély nem tartozik e magas kategóriába. Ő csak olyan „falusi borbély“, noha városban lakik; ő csak a kolduló barátokat, szegényebb fakirokat, hamalokat (hordárt) és páriákat — szóval a „paraszt népséget“ borotválja, természetesen a saját és látogatói állásához mért tiszteletdijért. Lehet, hogy nem olyan tudós és tudákos, mint a mi borbélyaink, a „doktor“ czimet megkövetelni pedig talán még soha eszébe sem jutott, de azért ő is csak oly hasznos és nélkülözhetetlen tényezője az indiai társadalmi életnek, mint a mieink az itteninek. Figaró Figaró marad mindenütt.

S. L.

Az önképzésről.

(Felolvasás *Laboulaye*-tól.)

(Vége.)

Uraim! Midőn önöknek az olvasás fontosságát igyekezem fölmutatni, nagyon jól érzem én azt, hogy nem olyan könnyü dolog, hogy az embernek könyvei legyenek. — Azért alapitottuk a könyvtárakat, hogy e nehézségeknek elejét vegyük. Nem szerezhet mindenki könyveket, de mi azokat mindenkinek fölajánljuk. Bajosan lehet elhinni, hogy ne tudnának erre a czélra havonként 4 vagy 8 soust forditani, s e csekélységért mi viszont rendelkezésükre bocsátjuk mind azt, a mi jóval és kitünővel birunk. Hál' istennek, a munkások részére nincsenek külön könyveink. A legjobb könyveket, a legkitünőbb klasszikusokat a hajdan és jelenkor legtökéletesebb müveit használatokra adjuk.

Szükségünk van önökre, jöjjenek segitségünkre, vegyenek részt tervünkben, mint aláirók, — adjanak pénzt vagy könyveket. Igen, barátaim, ha vannak oda haza olyan könyveik, melyeket már nem használnak, — hozzák ide, s oly bámulatos dolgot mutatok önöknek, mely a Lionnet ur tudományát, a ki pedig legjobban érti a számtant, egészen fölforgatja.

Ezt nevezem én a társadalom szabályának. Ön egy könyvet hoz. Mi — 540 aláiró — az ön könyvét mindnyájan olvashatjuk; ez annyi, mintha nekünk 540 darab könyvet hozna; ez az összeadás általi sokszorozás. Ha önök nem tartanak velünk, s részvétöket elvonják, ezáltal megrovást érdemlő hibát követnek el, mert szebb dolgot soha sem tehettek volna, sem ily kedvező alkalmat nem kaphattak volna rá.

A kormány részéről ellenzésre nem számithatunk. A könyvtárak létesitésénél a kormány jó indulatot mutatott. Sőt az olvasók számát többféleképen igyekeznek növelni. Megengedik önök, hogy én, ki a hatalom iránti hizelkedés gyanuja alatt nem vagyok, Duruy miniszter urról elmondjam, hogy mily nagy dolgot cselekedett akkor, midőn Francziaországban a fölserdültek számára husz ezer tanszobát csináltatott.

Gondolják meg! Husz ezer tanszoba, ez annyi, mint négyszázezer tudatlannak tanittatása, négyszázezer vaknak veszi le szeméről a hályogot; ez egy egész hadsereg, de olyan hadsereg, mely senkit sem öl, sőt ellenkezőleg ez az ipar, gazdálkodás és béke hadserege.

A közigazgatás is kedvezőleg viselte magát irányunkban. Az első naptól kezdve, midőn e könyvtár elnökségével megtiszteltek, mindenütt jó akarattal találkoztam: sőt megelőztek szivességökkel. Azt hiszem, hogy két év óta senkit sem háborgattunk; a közigazgatásnak is meg kell az igazat adni, hogy minket sem nyugtalanitott senki. Az ut meg volt előttünk könnyitve: használjuk föl! Megengedik, hogy a tanulás végett összegyüljünk, tehát gyüljünk össze, s tanitsuk egymást.

Jogunknak bölcs s szilárd használatával vivhatjuk ki többi jogainkat is, s a hiányzó szabadságot is ezzel nyerhetjük meg.

Gyakran mondják, hogy Francziaország hadserege, irodalma s művészete által nagy. Mit értenek ez alatt? Francziaország mi vagyunk, következésképen mindenikünket értik alatta; de ha mindenikünk tétlenül marad, Francziaország nem virágzik. Hiába van meg a nagy hadsereg, ha senki sem használja fegyverét, megvernek bennünket. Ma már semmi sem áll az önök utjában, sőt minden arra hivja föl, hogy emelkedjenek; szivesen látjuk önöket, jöjjenek tehát könyvtárainkba!

Mi lesz eredménye a napjainkban mindenütt terjedő mozgalomnak? — Azt hiszem, hogy nyomatékos eredménye lesz.

500 aláiróval biró könyvtár magában nem nagy dolog, de ez a könyvtár termékeny természetü, máris több ilyen van, — megszaporodott, még pedig számos apró könyvtárral; nem is kételkedem, hogy nemsokára el jő az az idő, midőn az egész országban lesznek ilyen könyvtárak az olvasni megtanitott nép rendelkezésére bocsátva.

E mozgalomnak nagyszerü eredményeket kell előidézni. Azt mondják, hogy XIV. Lajos uralkodása alatt egy káplár levelet irt a királyhoz, melyben három ezer jól

Nagyselyki kehely
XIV. sz második
fele
Dercsényi: Nagy Lajos
kora
57. tábla

Nagyselyk ág. ev. templom

ARRA KÉRJÜK IGEN TISZTELT TAGTÁRSAINKAT, ILLETŐLEG ELŐFIZETŐINKET, HOGY AMENNYIBEN HÁTRALÉKOS TAGDÍJUKAT, AZAZ ELŐFIZETÉSI DÍJUKAT MÉG NEM KÜLDTÉK VOLNA BE, SZÍVESKEDJENEK ANNAK ÁTUTALÁSA IRÁNT MIELŐBB INTÉZKEDNI, NEHOGY A „MAGYAR IPARMŰVÉSZET" SZÉTKÜLDÉSÉBEN FENNAKADÁS ÁLLJON BE. A SZERKESZTŐSÉG

Nagysinki oltár

Erdély 1521

Vince mester
késői munk.

Genthon István

A régi magyar festő-
művészet. Vác, 1932
125, 126. l.

Babos Lajos, szenttamási: A nagyzitkei „török emlék."

Kny. Vasi Szemle.
8°, 4K, 12L, Szombathely, év nélkül

Nagyzitkei török emlék

(Nagysárosi vár)

Tuhrinszky Károly:

A ( ) 8-r. Eperjes, 1899.

Gont (2241)

P690-89

Nagysomkuti Komády István

Tanya

Debreceni Müpártoló Egyesület kiáll. 1926.

Nagysomlyói sóvár

Csíkszék

l.

Gaali I. 145. l.

REGINA COELI

Ott, hol a bérczi erdők mélyiben
Szabad forrás fut, üzött vad pihen,
S az éghez legközelb a vén orom:
Állott a zárda; most csak puszta rom,
Gőt tornya egykor messze kérkedett
A hegy-völgygyel hullámzó táj felett;
Nevét ismerte messze, nagy vidék —
Most hangtalan magányban omladék.
»Regina coeli«.

S mikor a hajnal első súgarát,
Nagy, ónos ablakívein verte át,
Mikor az alkony végső bíbora
Vén kővirágain mereng vala;
Mikor keresztes ormai felett
Az éjfél holdsúgára reszketett:
Szent áhitattal föl-fölzenge benn
A hymnus hangja lágyan, csöndesen:
»Regina coeli«.

S a mint az évek lassú szárnya ment,
Fogyott a hymnus-zengők száma bent.
Elnémúlt lassan egy a más után;
Nem messze hagyta czelláját, csupán
A nyirkos síri boltba költözött,
Komor kámzsájú testvérek között —
S mikéntha lassan búcsút mondana,
Mindegyre halkabban zeng a dana:
»Regina coeli«.

Maradtak hárman, ketten, végre már
Nagy, hangos csarnokában kongva jár
Magán — a legutolsó szerzetes;
Egész nap jár, kel, nézdegél, keres,
Üres czellákban senkit sem talál,
S a síri boltba roskadtan leszáll;
S mint a ki földi útját végzi ma,
Lerogy s ajkán elszáll a végima:
»Regina coeli«.

Azóta benn kinőtt a fű s virág,
Omló falára repkényinda hág,
Oltár előtt kinyílt a liliom,
Futóka függ a csöndes choruson,
S tömjén helyett ledőlt oltárinál
A vadvirágok illatárja száll;
S a hymnust édes dalú csalogány
Zengi, kisérve szellő-orgonán:
»Regina coeli«.

S mikor borongós, titkos éjjelen
Az éjfél rémórája megjelen,
S a lelkek félelmes órája üt,
Kisértetes homály, csend mindenütt;
S mint sír öléből ujra kelt alak,
Merednek a repkényes romfalak;
Tücsök se szól, csalogány sem dalol —
Fölzúg a hymnus mélyen föld alól:
»Regina coeli«.

Váradi Antal

— Regény a vándorszinész-életből —

Csobánczi

Irta: SZINÉRI GYÖRGY

[Folytatás]

— Ott Hamlet töpreng, vagy Othelló; vagy Ruhard az, a ki ott dühöng. Csobánczi ott él abban a fantomban és lüktet, mint a vér. Lelkét a való léttel, a mienkkel, csak egy pókháló vékonyságú szál kapcsolja össze csupán. E vékony szál az öntudat, mely alkotását az akarat szilárd pontjával összeköti.

— S ha ez a szál elszakad? — veté közbe Csobánczi.

— Ugy alkotása őrület. Tehát akarat, mondom, szilárd akarat!

— A lét véletlenével szemben áll — folytatá az öreg — az ember akarata. Létünk, igaz, a véletlen adománya, de akaratunk teheti egy Caesar vagy egy koldus életévé. Igaz, a véletlen vezethet valakit a trón vánkosára is, de hogy a lélek posványa — a bűnre nyelje el, azt csak is az akarat eszközölheti. Önnek lelke nagyobbra kell, hogy törjön, mint az, a mi elvégre is nem más, mint a természet fajfentartási törekvése s a melynek hatalmas érzetei csak arra valók, hogy általuk megcsalassunk, életünk czélját egy természettani speczies czéljává sülyesztve le. Tűzzön életének magasztosabb, távolabbi czélt és minden, a mit a lét nyújtani bir — így a nő szerelme is — mint érett gyümölcs, ölébe hull. Égesse önt a szomj, az alkotás gyönyöre, dicsősége után, de szerelmi vágy soha!

— Ah lehetetlen! Ön hitemet rombolja szét! Hát mi lenne a legfőbb boldogság, ha nem a nő szerelme? Hisz úgy minden, a min az emberiség vágygyal csügg, nem volna más, mint óriási tévedés. És a gyilkos szenvedélyek nevetségre érdemes...

— Ostobaság... — egészíté ki az öreg. — Kóros állapot, semmi más. A tragikum forrása a túlzás. Önnek ezt tudni, tanulmányozni, ízlelni kell, hogy

felhasználja, viszszaadhassa, de a többi gyarló ember módjára átszenvedni, vele életét kitölteni, soha!

— Tehát Shakespeare alkotásainak örök igazságai, az emberi szenvedélyek óriási harcza...

— Mind, mind egy óriási kóresetnek művészi rajza. Ön előadja, vagyis Shakespeare praeparatumába életet varázsol. A művész akarata a költő világát megeleveníti, ennyi az egész. Önnek *akarnia* kell tudni! Ha még nem tud, meg kell tanulnia.

A jó öreg orvos úgy tett, mint átalában az orvosok, a kik majd minden baj ellen tudnak praeskribálni. Kitünő szereket, a mik mindig használnak elméletben. Hogy a gyakorlatban nem válnak be, annak persze az orvos nem lehet az oka.

— Ej igyunk! — biztatta Rómeót s koczczintottak. Egyébiránt, ha nőül is veszi Lénárd Juliát nem fogja soká birhatni őt. De azt is rosszul mondtam, hogy elveszi; ez míg nagyon bizonytalan. Hisz mellbeteg. Aztán a rokonok részéről is oly erős ellentállásra talált, hogy belebetegedett.

Most voltam nála. Láz és vérhányás jelentkezett. A viszonyokat ismerni kell. Tehát semmi csüggedés.

— — — — — — — — — — —

Csobánczi nemsokára gondolatokba mélyedve bandukolt az utczán végig lakása felé.

— Hát igazság ez? Hát hagyjon történni mindent s ujját se mozdítsa meg? Nincs neki is joga boldognak lenni. Tehát Seprőssy csak azért, mert gazdag, elsőbbséggel birjon ő előtte. Az övé csak az lehet, mit más gazdagabb ott feledt... vagy észre nem vett, vagy megúnt? Az a nyomorult váz szakítsa le előle a virágot, habár életébe kerülne az es csak aztán legyen az övé?

Gondolatai mind jobban felizgatták s csaknem hangos szavakban tört ki.

— De ha erre nem is lenne ideje, ha előbb sírba szállna is, a melynek úgy is a szélén áll, megölt illuziómat már nem támasztja föl többé semmi!

— És én ezt büntetlenül hagyjam!? Nem! Lakolnia kell.

Mindinkább határozottabban domborodott ki előtte a bosszúállás és önmegsemmisítés sötét eszméje. Kezdett ezzel az eszmével megbarátkozni.

Igy érkezett haza.

Szobájában egy nagy virágcserép volt, telve friss ifjú rezedákkal. Ma elfeledte meglocsolni. Gépiesen kezdett hozzá s a kellemes illat pár pillanatra lekötötte figyelmét.

— Gyalázat, a mit velem tettek! De elvégre is, mit várhattam az eféle emberektől! — gondolkozott magában. — Bizonyára ők sokkal gyakoratiasabban gondolkoznak, mint én. Ők nem a művészetnek élnek, csak a művészet által s ez annyit juttat nekik, a mennyit érdemelnek... Mily különös... ezek a rezedák ugyanazon talajban, ugyanazon feltételek mellett mily különböző nagyságúak?... Az ok bizonyára az egyes példányokban rejlik; már csírájukban benn volt különböző voltuk feltétele. Igy van ez az embereknél is... S hátha ennek az öreg orvosnak igaza van? ... Hogy *ők* ilyenek, arról ők mit tehetnek. Tán erre születtek? S én?... Valóban több lennék-e, mint ők?... Birnék-e én rajtok fölülemelkedni? ... Ezt úgy bizonyíthatnám be, ha meg tudnám őket vetni. ...Ha ingadozás nélkül törnék valami magasabb czél felé... Ha volna bennem akarat?...

De hát idáig volt-e valami magasabb czél előttem?

Vagy tán csak egy valóban botor érzelem zsarnoki hatalma űzött, dobott ki a szenvedések tengerére, a reménytelen küzdés viharába?

S vezércsillagom nem a valódi eszmény, hanem az a szempár lett volna csak? S ha ezek fényöket vesztik?... Ha a kaczér mosoly egykor majd vigyorgássá torzul?...

Nem! Excelsior!

Elővette naplóját s írni kezdett.

— — — — — — — — — — —

XVII.

RÓMEÓ NAPLÓJA.

187* febr. 14. Vágó az eszmény után, törekvés a tökély után.

Tökély a valóság, kiegészítve a csalódás által.

Valóság nincs csalódás nélkül; így az abszolut tökély lehetetlenség.

Az egyenletek törvényei szerint:

Eszmény = való + csalódás.

E = V + Cs.

Azaz eszmény a való, ha azt csalódás kiegészíti.

Cs = E − V.

Csalódás az eszmény, melyben nincs valóság.

V = Cs — E.

A valóság csalódás, ha eszményeink szétfoszlottak.

* * *

Boldognak lenni annyit tesz, mint a szükségleten felül szerezni örömöt, élvet. Mindnyájunknak ez a vágya. Ez csak a többi emberek rovására lehetséges. Csak egy képezett kivételt, a ki életét áldozta, hogy mások boldogok lehessenek: Jézus Krisztus.

Ezért tanítják életét az iskolákban, szenvedéseit ezernyi képek tüntetik elő .... ijesztő példa gyanánt...

* * *

Az emberiség legfőbb czélja az igazság; mégis törekednénk-e reá, ha létünk hazugságai nem tartanák ébren bennünk szükséges voltának érzetét.

* * *

Az emberek az igazságot csak annyiban s addig keresik, a mennyiben hasznukra válik fordíthatni

Az abszolut így a fölösleges igazságokat kerülik, sőt üldözik is.

Szerencsére az üldözők elébb fáradnak ki, mint az üldözött.

* * *

Hogy egy vidéket szépnek, kiesnek s tán elragadónak találjunk, az nem attól függ, vajjon síkság, avagy hegyes vidék-e az; de attól, vajjon reménynyel szívünkben láttuk-e azt és vajjon nem csalódással szívünkben gondolunk vissza rá....

* * *

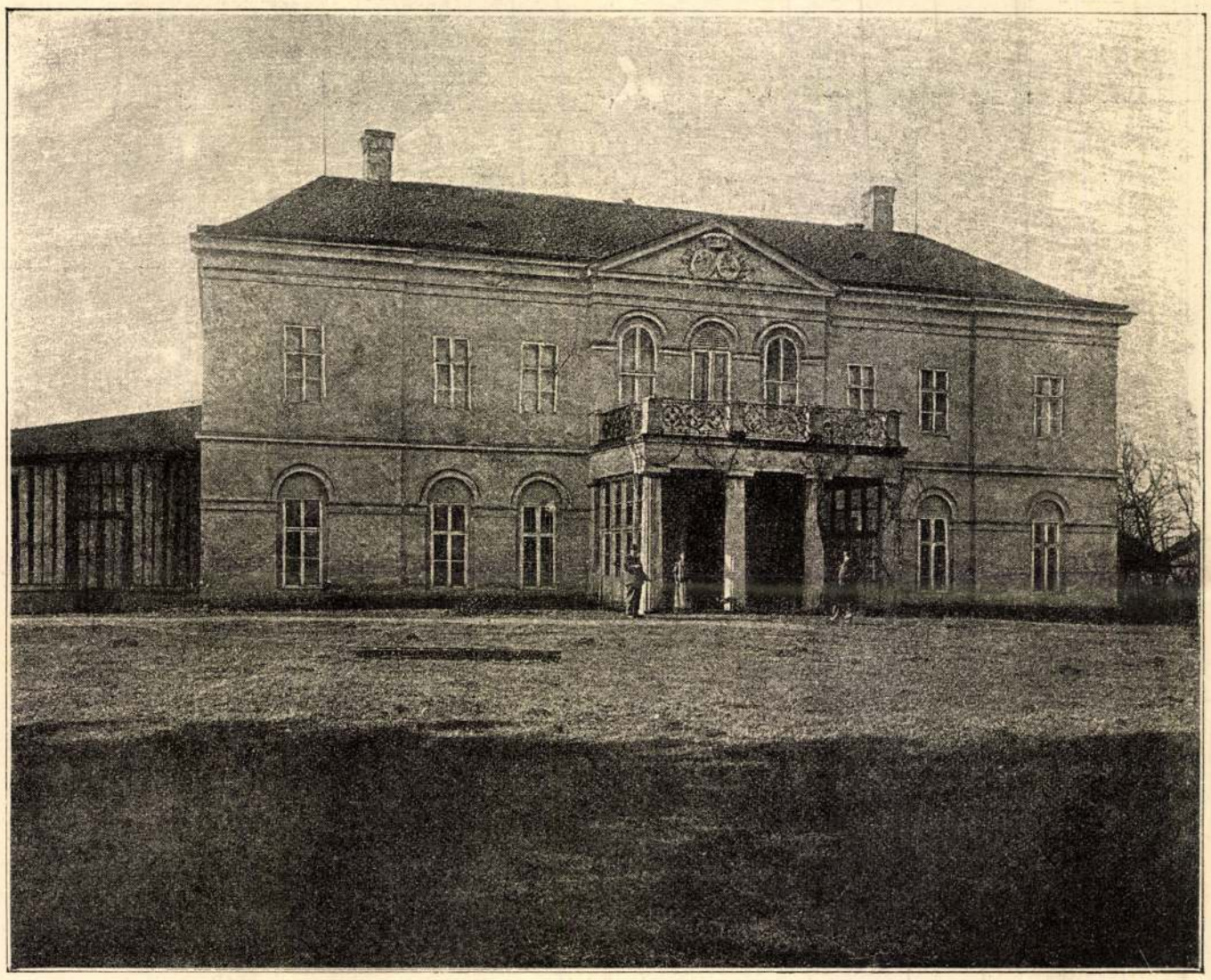

Az orsz. színészegyesület menedékháza Nagy-Surányban

A messze róna sejtelmes ködéből,
Csillogva kél a tünde délibáb,
A vándor nézi csalfa álomképét
Egy szellő lebbenés... s tűnik tovább...

— — — — — — — — — —

* * *

— Jó estét, kedves Rómeó!

Csapodár úr lépett be.

— Jó estét! — viszonzá Rómeó, kissé zavartan csukva be naplóját. — Mivel lehetek szolgálatára? — kérdé hidegen.

— Barátom, ön neheztel és méltán! Higyje el, hogy rendkivül sajnálom önt. De hát sic fata tulere! A szülői kötelesség... A kedvező alkalmat elszalasztani megbocsáthatlan bűn volna, kivált a mi részünkről. Ön belátja, nemde? De hogy is ne látná? Ön ritka derék karakteres ember volt mindig. De látja, *neki* ezen felül még ezerötszáz hold birtoka van. Még tegnap megkérte a Julia kezét. Semmi csábítás vagy rábeszélés! Julia önként határozott. Ezzel a sors tartozott anyjának,

a ki valóságos Korcsmarofszky leány; a ki elhagyta a szülei házát a részeges és tehetségtelen Felhőssy Árpád kedveért. Ah! egész regény ez, barátom! De ugy-e megbocsát?

— S ha én most Seprőssy Lénárd elé lépnék s azt mondanám neki: ez a nő a kedvesem volt!

— Ah, ön ezt nem fogja tenni, kedves Rómeó, önt én más embernek ismerem . . .

— De ha mégis?

— Hm, hm! . . . Ugy hiszem, ön mit se érne el. Ő rajong Juliáért. Ah barátom, hát azt hiszi, nem mondtak már ilyesmiket az irigy rokonok? A kik azt hiszik, hogy ha első házasságából származó kis gyermeke — a ki szintén beteges — elhal, ők lennének a vagyon örökösei. Mondtak ilyet eleget! Ócsárolták Juliát, de Seprőssy okos ember . . . Ő a maga lábán . . .

— Tehát annak fejében megtartom ez összeget, — mondá zsebére ütve.

— S a kelme árát?

— Azt oda ajándékozom.

— De én nem fogadom el.

— Akkor dobja ki. Ön igen önérzetes; ez tetszik nekem.

— Én kárpótolni fogom önt, de most nem rendelkezem több pénzzel; tudja egyéb kötelezettségek . . .

— Ön adott negyven forintot. Ezzel tartozott. Most kvittek vagyunk; ha még egyszer akar adni negyven forintot, szabadságában áll.

— Hát legyen, legyen. Hagyjuk . . . Tehát megbocsát? Feledni fog? . . . Gyerekség!

— Nincs mit megbocsátani. Önök semmire sem kötelezték magukat irányomban. A feledés pedig az én dolgom.

A nagy-surányi színész-menház udvari oldala

— Lesz-e jó bevétel? — szakítá félbe hidegen a fiatal ember.

— Százhúsz forint tiszta jövedelem? Barátom! Krőzusnak gondolom magamat!

— Örvendek sikerén.

— Barátom, egyetlen kebelbarátom! Érzem, kárpótlással tartozom önnek. Ön kiadásokba verte magát, ezt jóvá kell tennem. Ime, elhoztam a negyven forintot, ugy hiszem, annyi volt a ruhakelme ára?

Rómeó elfogadta a pénzt.

— S most tisztelt igazgató úr! — kezdé, még mindig nem ültetve le Csapodárt, de maga is felállva — talán maga is emlékezik arra a kis gázsihátralékra, a mi félév óta . . .

— Igen, igen, két hónap alatt letörlesztem. Negyvenöt forint . . .

— Szép, de én azt hiszem, hogy csak negyvennégy forint.

— No annál jobb, legyen csak negyvennégy.

— Igy! Igy van okosan. Tehát játszani fog, mint azelőtt? Holnap csillogtatni fogja tehetségét? Ah, hisz ön oly lelkiismeretesen tanulmányozta mindig a szerepeit . . .

— Mit se aggódjék; a fődolog utoljára is Adrienne toilettje . . .

— Ah, ön gúnyolódik! De kérem, ne bánkódjék! Lesz még szőlő, lágy kenyér! Ki tudja? . . . A női szív oly valami kiismerhetlen rejtély, hátha ismét megszereti önt . . .

Rómeó az undor kifejezésével nézett a fecsegő emberre.

— Aztán eszélyesebb is, ha egyelőre ön közönyösnek mutatja magát. A régi szerelem nem alszik egy könnyen el . . . Lesz idő — folytatá vigyorgó arczával Rómeóhoz közeledve — hogy Rómeó ismét a reportoirra jő . . . Még tán én . . .

Az erkölcsös vígasztalás itt hirtelen megszakadt.

A derék Csapodár úrnak egész alapos oka volt ezt abbahagyni; mert egy oly hatalmas, elementáris pofon csattant el balarczán, hogy ha hirtelen meg nem kapaszkodik az ágy végében, bizony elterült volna a padozaton.

— Huh! — ordítá, a mint kissé magához tért és vak dühvel rohan Rómeónak, azaz előbb csak az üres levegőnek, azután az átellenes falnak. Mert Rómeó a hatalmas művelet után eltünt a szobából.

XVIII.

Rómeó sietve haladt az est sötétjében a fő-utcza felé. Midőn a fő-utczára ért messziről felismerte a mint az öreg orvos lámpafénynyel házából kijőve sietett a felső vég felé. Bizonyosan nehéz beteghez hívták.

— Isten veled öreg! — gondolta. — Köszönöm a hideg borogatást.

Azonban önkénytelen követte az előtte haladó lámpa fényét, a mely csak nehezen birt megküzdeni a szél ki-kitörő dühével.

Rómeó lázas felindulásban elhatározta, hogy felkeresi Lénárdot s elébe lépve így szól neki:

— Uram, az ön jegyese az én kedvesem volt. Én nem szándékozom ezt elhallgatni, dicsekedni fogok vele s ha ez önnek érzelmein nem változtatna is, én önre nézve a legalkalmatlanabb ember leszek majd a világon . . . Hátha erre Lénárd így felel: »Ha így van, hát birja békével fiatal barátom.« Hah, milyen diadal lenne ez? Visszarántani abba a körbe, a melybe őt is szenvedélye vitte. Vissza, le, kisasszony, ide az én oldalamra! Önért jöttem ide, ön is maradjon itt az én kedvemért.

S ha Lénárd őt kiutasítja, egyszerűen minden párbaj, regényesség nélkül . . . nem tehetné-e? Hiszen Lénárd előkelő nagy úr s ő? . . . egy csavargó komédiás.

Közel ért Seprőssy Lénárd kuriájához, az öreg orvos épp most lépett be a rácsos kapun.

Ah tehát oly súlyos beteg? . . .

Elhatározta, hogy megvárja az öreget, aztán bebocsáttatást kér. Igaz, hogy az idő kissé későre jár, de az ő dolga nem tűr halasztást.

Látta nemsokára a cselédek sürgölődését, egyik a jégverembe futott, a másik a patika felé.

Az öreg orvos nem sok idő mulva kijött. Géza úr, az öcs ki is kisérte az utczaajtóig.

— . . . . De csak van reménység . . . . mit gondol, doktor úr?

— Bizony kevés. A vérzés tetemes volt, nagyon elgyöngíti és sietteti a kimerülést.

— Talán más éghajlat . . .

— Lehetetlen, ily állapotban oly nagy útra kelni . . .

— Igaz! Ejnye, ejnye, — de hát mit kellene tenni?

— Semmi egyebet, mint a mit mondtam. Ne bocsássanak hozzá senkit. Egy erősebb fölindulás és vége van . . . Jó éjt!

Rómeó belátta, hogy Lénárddal most és egyhamar nem beszélhet. Megindult tehát és ment tovább czéltalanul.

Elhaladt a nagy fogadó előtt, majd visszatért lakására, hol melegebb kabátot véve magára, lezárta ládáját és annak kulcsát zsebébe dugta. Majd a szegletből egy erős somfabotot markolva meg, kioltá lámpáját s neki vágott a viharos éjszakának. Előbbeni izgatottságát fásult hangulat váltotta föl. Valószinűnek látszott előtte, hogy Julia nem lesz Seprőssyné: hogy Csobánczinénem lesz, azt pedig bizonyosnak tekintette.

Az időjárás néhány nap óta nagyon szeszélyes lett.

Reggel csípős hidegek voltak, míg az esti szél rendesen heves záport hozott.

[Folytatása következik]

Magyarany

BALGA!

Irta: SATANELLA

Nagyságos Asszonyom!

Mintha látnám Önt, Asszonyom, a mint előre hajol avval a fehér arczczal; mintha hallanám Önt, a mint megvetően mondja: balga, balga! S Önnek igaza van. Igaza van egyszer és igaza van százszor. Elmondom én is Ön után hangosan, kiabálva ezt a csúnya, megalázó szót: balga, balga! Csakhogy hiába mondom, azt a benső, gyenge szózatot túl nem harsogja semmi és ez a halk, csendes hang, nos, ez éppen az ellenkezőjét mondja mindannak, a mit az Ön szép szája hirdet.

Ne higyje, mintha nem érteném minden atómját annak, a mit Ön mond; ne higyje, hogy nem tudom, hogy a mit elvetek magamtól, az mindaz, miért ez a bolond emberiség küzd, a miért egyik a másikát eltiporja, a miért feláldozza a hivő Istenét és a szerető kedvesét s minek neve: fény, pompa, hatalom.

S ne higyje, miként az én lelkem olyan alázatos, megelégedett lenne; ne higyje, hogy én nem áhítozom mohó, fuldokló szomjúsággal azután a varázsvessző után, mely felnyitja előttem Sesam tündérbirodalmát, mely bevezet egy pazar, fénylő világba: az Ön világába.

Óh! jól ismer Ön engem. Fátyolozott kék szeme bepillantott szívem legrejtettebb zugába és rátalált arra a titkos, kisértő démonra, mit elnyomok minden erőmből, de melyet el nem űzök, ki nem irtok soha.

Nem tagadom, igaza van. Nem vagyok szerény, nem vagyok alázatos. A megelégedés: dölyf, a szerénység: megvetés nálam. A tavasz fuvalma nekem is mesél egy regét, szebbet, mint *Ezeregyéjszaka* tündérmeséjét. Mesél arról a másik világról, melyben a hatalmas — én leszek. Mikor visszaadhatom mindazt a szenvedést, mit végig tűrtem, mikor páholyból nézhetem végig az élet komédiáját és szőnyeg fedi a lét göröngyeit.

Gazdag lennék! Gazdag! Több van ebben az egy kicsiny szóban a világ összes lexikonjainál. Benne rejlik minden, mi szép, minden, mi nagy; minden, minden.

És ezért mi az ár? Semmi! Csak én. Az én személyem. Csak magamat kellene odaadnom és ezért a kicsiny betétért oly nagy nyereményt húznék.

Asszonyom! Ne haragudjék! Kár lenne, ártana pompás szépségének. Tudom úgyis, mit akar mondani: hogy az alku becsületes, hogy nem leányságom koszorúját kell bemocskolnom, hanem eme meddő illattalan fűzért kicserélni a mirtus és narancs csodás virágaival.

Igaz, az alku becsületes és hogy a vőlegény öregebb, kétszer-háromszor oly öreg, mint én, az ebben a mai rideg világban, hol a Rómeók úgyis kihaltak, tökéletes mindegy lehet.

Ezt akarta mondani ugy-e bár és én még kiegészítem. Kimondom azt is, mit gyengédsége tiltott elmondani, de a mit a mögül a két fekete, sűrű szemöldök mögül világosan olvasok. Kiegészítem állítását avval, hogy már-már ott tartok, mikor a tavasz hajnala tűnni kezd, hogy szép tulajdonkép sohse voltam, csak olyan, a kit ezer közül egy vesz észre és a ki erre az ezredikre várhatok soká — soká. Azt, hogy szegény vagyok, azt mondani is felesleges és hogy a vén leány sorsa talán még sem kellemes és — és még sokat, sokat. . . .

Milyen kínzás ez! Azt a rettenetes rémet ismerem. Uhu-huhogását belevegyíti a kaczagásba; ott látom, miként a »mene tekelt«, minden öröm mellett és irtózom tőle végtelenül. Nem, nem szeretnék vén leány maradni. Egyedül az agg korban, elhagyatva, mikor hajam ezüst leszen, nem — nem. . . .

De férjhez menjek egy emberhez, ki barázdás arczczal, szürkülő hajjal jön felém. Férjhez menjek valakihez, ki szívemet meg nem értheti, ki ifjúságomat dérrel borítja, ki forró vérem megdermeszti; férjhez menjek egy férfihez, kit tisztelni tudnék mint apámat, de szeretni, mint kedvesemet nem, nem — soha!

S a gazdagság, a fény, a pazar pompa, mit ölembe dob, elhomályosul az előtt az irtózat előtt, mit érzek végigborzadni idegeimen, minden tagomon végig az agytól a szívig, mikor ez a férfi, kinek kezét áhítattal tudnám megcsókolni, — arczomat kívánja érinteni.

Lássa, Asszonyom, a tavasz odakinn nemcsak fényről, hatalomról mesél, — még egy más regét is mond. Talán nem oly tündöklőt, de édeset, igézettel teli szépséges varázsregét!

Regét a királyfiról, ki eljövend megszabadítani Hamupipőkét; ki eljön a szerelem bűvös szavával és egy remegő, epedő szívet magához zár örök szerelemre.

Lehet, hogy ez mese marad. Mese, mese, nem egyéb; lehet, hogy a csalfa kikelet bűvös igéretét be nem váltja soha. De akkor mellettem marad a remény és halk, csendes szózatával túlcsengi azt a hangos szót, mit vélem az értelem és az ész, eme két számító, önző kerítő ismételtet és a melyet mindenki szemembe mond, mikor szórakozva, avagy kárörömmel hallom ismételni örök refrainként mindig és mindenütt ezt a rút szót: balga, balga!

REGÉNY

A CZIRKUSZ-KOMÉDIÁSNŐ

Francziából fordította: PALOTAI HUGÓ

[Folytatás]

— Kérem, hallgasson meg! Mikor a szalonban voltunk, fölajánlottam kegyednek magamat, önt Párisba elkisérendő, a bárónéval való találkozás kellemetlenségeinek kikerülése végett. Önön mult az egész, hogy most úgy áll a dolog, a hogy áll.

Majd térdre borult s szenvedélyesen rebegte:

— Imádott Luciole, tudja, hogy ön nélkül nem élhetek. Ha el kellene önt hagynom, akkor az élettel is szakítanék. Szóljon, kérem, szóljon s minden vágyát megvalósítom.

— Vágyam: itt maradni!

— Maradjon, maradjon. Szavának fog engedelmeskedni az egész cselédség. Akaratának érvényt fogok tudni szerezni.

— Látom, szeret. Csak arra kérem, hozasson számomra ruhákat.

— Megtörtént; már kora reggel küldöttem be valakit értök Párisba.

Valóban: három óra tájban érkezett vissza egy szolga nagy batyuval, melyben minden, a mi az asszonyi hiúságnak csak hízeleghet, található volt.

Luciole a napnak hátralevő részét öltözéssel és vetkőzéssel töltötte. Tízszer is megróbált egy ruhát, jól áll-e.

Bár vidámnak és pajkosnak látszott a szép komédiásnő, fölindulását még sem tudta egészen elleplezni.

Valami rettenetes gondolat forrongott agyában és tüzelte fel vérét, mely fájdalmas szívdobogást okozott neki. Gyakran odasietett az ablakhoz, átnézett a szomszéd pavillonba, melyben a bárónénak voltak lakosztályai. Mindannyiszor elsápadt, fogai csikorogtak, szemeiből minden tűz kihalt.

A szobalánynyal társalgott; folytonosan a bárónéra vitte a diskurzust, kinek szokásai, úgy látszik, rendkivül érdekelték.

A cseléd elmondta, hogy úrnője majdnem egész nyáron a parkon átfutó csermely partján szokta tölteni reggeleit; kis kabinetet építtetett a szélére, hogy a friss vízben fürödhessék.

A mi a bárót illeti, az nem tudta magának Luciole eljárását megmagyarázni. Tudja, hogy a báróné gyűlöli s mégis a kastélyban marad.

Vak szenvedélyében elhatározta, hogy a fiatal lány minden szeszélyének alá fogja magát vetni, bármily következményeket vonjanak is azok maguk után.

Esteli tíz órakor Luciole lement a lépcsőn a báróhoz, ki a parkban várakozott reá.

Pompás est volt; a csillagok szokatlan fénynyel ragyogtak, enyhe szellő suhogtatta meg a fák ágait.

Luciole Firminy karjába fogódzva, a csermely irányába vette útját, jól megjegyezve magának az utat. A vén báró szerelméről beszélt megszakítás nélkül.

Mikor a helyre értek, a hol a fürdőház van, a szép leány megállott s a fákat, bokrokat egymás után vette megfigyelés alá, mintha mindegyiknek képét emlékezetébe akarta volna vésni.

A báró mélázott; hosszasan elbámészkodott Luciole szépségén. Tüzes vére csakhamar felverte. Nem tudott önmagán uralkodni: a leányt átölelte s össze-vissza csókolta.

Egyszerre csak durranás törte meg a csendet. Luciole felsikoltott:

— Mi az?

— Nem tudom.

— Hátha a báróné . . . mondá a fiatal leány, nyugtalanul nézve maga köré.

— Hová gondol! Az éjjeli őr volt bizonyára, vagy valami vadorzó.

— Mindegy, félek. Menjünk vissza.

A kastély felé húzta a bárót.

A durranás nagy feltünést keltett; a cselédség jött, ment, kérdezősködött.

Az udvarba érvén Firminy, az éjjeli őrrel találkozott.

— Mi történt? — kérdé a báró.

— Körüljártam épp a parkban, — válaszolá

Nagysurány vára

Matunák Antal =

Nagy Surány hajdani vára történetének vázlata. Érsekujvár, 1899. 8 r. 39 l.

55./

Le monumen
6 L, Budap
Leopold An
zi kincstá
0 K, 41 L,
Les trésor
ta Genthon
év nélkül.
Léstyán Jó
Alba-Julia
székesegyh
Gyulafehér
Levárdy Re
Pannonhal
ma, 1941.
Liber Endr
4 o, 53 K,
Liber Endr
K, 494 I

Nagysurány vára

Matunák Mihály:

Nagy Surány hajdani vára történelmének

Vázlata. 8 r. 39 l.

Érsekujvár, 1899.

Gent (1509)

Tekintetes

Müemlékek orvz

Tisztelettel kérem n
az ide mellékelt vz
Május 28án ugitásk
belsőajtajába a ku
voltam még aznap a
és a lakatost bepá
Rozsnyóról.

Dominkovits Modeszt és

Via crucis

FÁY ZOLTÁN

A hagyomány szerint Jézus feltámadása után Szűz Mária és egy-egy tanítvány újra meg újra végigjárta Jeruzsálemben a Megváltó szenvedésének állomásait az utolsó vacsora termétől a Szent Sírig. Korabeli forrás erről nem számol be, csak a későbbi zarándokok keresztútjárásáról, de a hagyomány hiteles lehet, és még az ezerháromszáz évvel később élt Szent Brigitta misztikus látomásaiban is előfordul ez a motívum. A szenvedés szemtanúi valószínűleg igyekeztek minél jobban megérteni, mi történt valójában. A húsvéti örömből vált értelmezhetővé Jézus halála, és a brutális kivégzéshez vezető történések minden kis mozzanata lassanként jelentést, értelmet nyert. A Krisztus-követők már nagyon korán meg is jelölték az események főbb helyeit egy-egy kővel, majd kápolnával.

Ezeket a stációkat keresték fel később a Jeruzsálembe látogató zarándokok, akik, nem törődve a megpróbáltatásokkal, saját szemükkel vágytak látni Jézus földi életének helyszíneit. A keresztútjárás e korai szokásáról Szent Jeromos is beszámolt. Később a Szentföld őrei, a ferencesek már a XIV. századtól ezen az úton vezették a messziről érkező vándorokat, és imádkozták végig velük a keresztutat. A XV–XVI. századtól kezdve egyre több európai városban állítottak fel keresztutakat, eleinte szabad téren, később a templomokban is. A korai keresztutakat sokszor a római stációs templomok számából következően hét részre osztották. Magyarországon az esztergomi Szent Tamás-hegy keresztútja ilyen különös: nem a megszokott módon, vagyis Pilátus ítéletével kezdődik, hanem az Olajfák hegyén imádkozó Krisztussal, és több más eltérés is van a tizennégy stációs változathoz képest.

A stációk számának ingadozása a XVIII. századig elég természetes volt, az itáliai Varallóban például az ezerötszázas években egy 43 stációból álló „maratoni" keresztutat készítettek. Mivel 1731-ig minden stációnál hat miatyánkot és üdvözlégyet imádkoztak az elmélkedéseken kívül, ezért a varallói keresztút egész napi áhítatot jelenthetett az azt lelkiismeretesen végzők számára.

Leonardo da Porto Maurizio (1676–1751) viszont a tizennégy stációs keresztutat használta, és hamarosan ez vált egyeduralkodóvá nemcsak Itáliában, hanem az egész világon is. Pedig az 1796-ban boldoggá, 1867-ben szentté avatott Lénárd nem volt ügyes szónok vagy jól képzett hittudós, kortársai mégis a nagy hatású lelkipásztort tisztelték benne, hiszen hatalmas tömegeket tudott mélyebb buzgóságra késztetni lelki gyakorlataival és saját vonzó személyiségével, életszentségével. Ötszázhetvenkét keresztutat állított fel, többek között a híres colosseumbelit Rómában, amelyet 1874-ben ugyan eltávolított a szabadkőműves kormány, ez azonban túl nagy befolyást nem tudott gyakorolni a keresztutak végzésének népszerűségére. Az egyszerű, aszketikus Szent Lénárd Közép-Itália kisebb-nagyobb településeinek népmissziós vándorszónoka, a szegény emberek lelki támasza, bíborosok és pápák gyóntatója is volt. Megérezték a nagyságát. Nem is csoda, hogy különféle búcsúkiváltságok adományozásával a Szent Lénárd által terjesztett tizen-

Hatodik stáció

Az eredetileg szerző először ös keresztút végzésé ad a keresztút vé majd következnek gésekkel, elmélke együtt, négy külön ják a kötet képei, leg nem díszített,

ALÁMERÜLT ATLANTISZOM
Láng martaléka

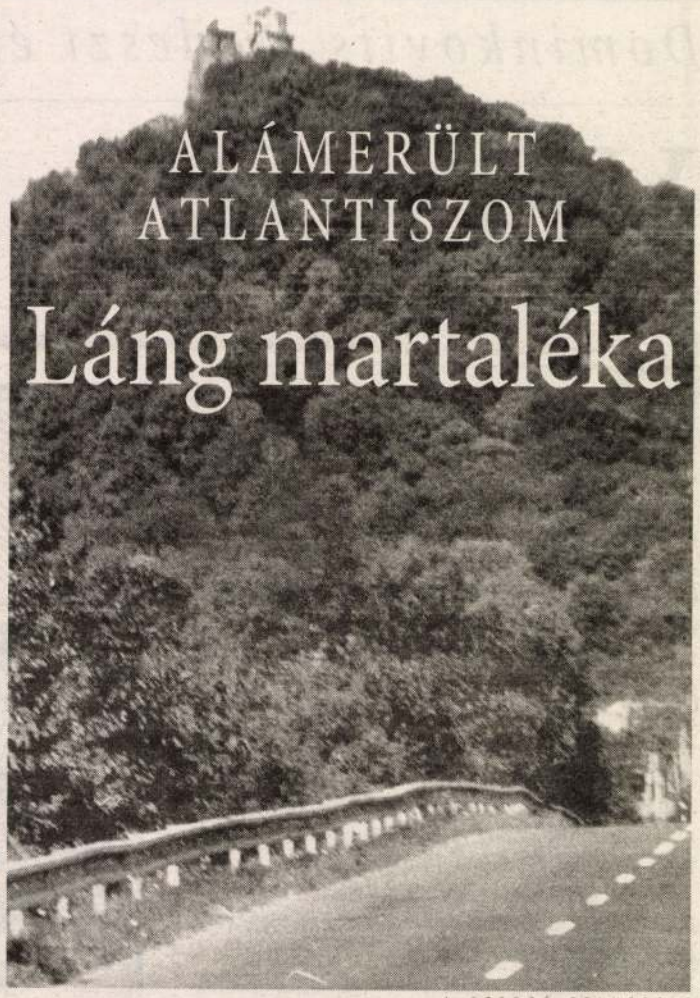

A SZERZŐ FELVÉTELE

„A várak forgandó sorsa mindig az, hogy valaki felépíti, valaki elfoglalja, vagy elkobozza a király, vagy a régi tulajdonos kapja vissza, de mindig rendbe hozzák, újra felégetik, újra rendbe hozzák, míglen szomorú sorsára nem hagyják."

Szombathy Viktor

MÓSER ZOLTÁN

Szalánc (Nagyszalánc) várának romja Kassától délkeletre, az egykori Abaúj-Torna vármegye területén, a Nagy-Milic-hegy északi lejtőjén már messziről jól látható. Többször elhaladtam mellette, s jól emlékszem, hogy a kocsit minduntalan egyesbe kellett visszakapcsolnom, olyan meredeken vitt felfelé az országút. Vajon régen hogyan jutottak fel ide? – gondolkodtam el a legutóbb, amikor végre megálltam rövid időre, de nyomban eszembe jutott az is, hogy épp azért épült ilyen meredek hegykúpra, hogy ne lehessen könnyen feljutni hozzá.

Szalánc vára már a XIII. század elején állott, midőn az *Aba* nemből eredt *Szalánczy* család a várat „a hozzá tartozó uradalommal együtt elcserélte néhány Sáros megyei jószágért. 1390-ben a várbirtok házasság és örökség útján már *Losonczi Lászlóé*. Tőlük *Jan Giskra* foglalta el egy időre, félig le is romboltatta Szaláncot, de egy újabb *Losonczi László*, a főkincstártartó 1490-ben ismét rendbe hozatta. A Losoncziaktól a király kezébe került vissza Szalánc, de 1601-ben *II. Rudolf* adományaként már *Forgách Zsigmond* a vár birtokosa, terjedelmes földekkel, erdőkkel. 1605-ben rövid időre *Bocskai István* tartja a várat a tulajdonában, majd Szalánc újra visszakerül a Forgáchokhoz. 1678-ban *Thököly* kezébe került, de 1679-ben, amikor a császáriak vették át az uralmat, a vár láng martaléka lett."

Így jutott romlásra a legalább hatszáz éves sziklavár. Megmaradt tornyát egyszer még a Forgáchok rendbe hozatták, s benne helyezték el értékes családi gyűjteményüket. De ők nem itt, hanem a vár alatt lévő barokk kastélyban laktak. A második világháború végén az értékes torony is, a kastély is elpusztult.

„Árnyéknak tetszik már ez világnak szépsége" – írta *Balassi* egyik énekében, s én erre is gondoltam ott, meg arra a régi reneszánsz pompára s azokra a mulatságokra, amelyekről oly sokat mesélhetne ez a rom, ha tudna vagy ha akarna.

Nagyszalóki oltár

F

1480

38. Nagyszalóki oltár.

1480 körül

Fa, tempera. Szárnyak 88×57 cm, predella ⊏⊐ 188×44.6 cm.

H szmrecsányi főoltár mestere

Szobrok!

Belső bal: Mária és Erzsébet
alsó Angy. üdv
jobb Krisztus szül
Háromkirályok
Predella: Veronika kendője

Gerevich: PA, 219 l.
Hatképek 17–18 sz.

Rest. 1933. Wetány Lajos

Esztergomi Egyt.

Genthon RMF, 69–70 l.
H szmecsányi főoltár mestere

Nagyszalóki
Szent Miklós oltár
(1503?)
Csánky Dénes
MAGYAR MŰVÉSZET
1937. 346. l.

Nagynaloki

a) Mária-oltár (I)

a Nemzeti Múzeumban

Genthon István
A régi magyar festő-
művészet. Vác, 1932
70. l.

b) Mária oltár (II)
Esztergomi Keresztény
Múzeumban!
M. o. 70. l.

c) Szent Miklós-oltár
a Nemzeti Múzeumban
M. o. 66. l.
Genthon István: A régi
magyar festőművészet
Vác, 1932

Nagyszalonta

Gere F. és Katona M.

A nagyszalontai gymná-
zium története 200 éves
multjáról.

Petrik 1886-1900

Nagy Szabados József

épitőmester, épitési vállalkozó, szül. 1866. Gyulán † 1933. n. o. Iskolait Gyulán és Budapesten végezte. Atyjánál, aki neves épitész volt, tanulta az szakt. Gyulán lett önálló. Ő kivitelezte a gyulai József szanatorinnot, a makói pénzügyi valotát. stb. Sok magán épületet is terverett és kivitelezett.

Márkus György: Békés vármegye. Rp. 1936. 688. l.

lien.
n Nord.

550. fr.	Edit.d'art et d'histoire
400. fr.	Libr. Ed. Privat
150. fr.	Jeunes éditions
160. fr.	Fayard
250. fr.	Edit. de Fontenelle
400. fr.	P. Hartmann
300. fr.	Edit.du Cercle d'Art
200. fr.	La Bibl. française
130. fr.	Colin
800. fr.	La Presse française et étrangere

Nagyszeben

Sigerus, Emil: Vom alten Hermannstadt.
Hermannstadt, 1928.

Sigerus, Emil.
Chronik der Stadt Hermannstadt.
Nagyszeben 1930
7 22

A XIX. SZÁZADI OLASZ FESTÉSZET KIÁLLÍTÁSA.

Olaszországban egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik a XIX. századi olasz festészet iránt, mely bár nem emelkedik a klasszikus kor művészeti magaslatára s irányító, vezető szerepet az európai művészet alakulásában a század folyamán nem játszott, mégis jelentős egyéniségekkel, jó festői kvalitásokkal rendelkező, finom festőiségű mesterekkel dicsekedhetik. Egy kisebb gyűjteményt mutat be ezekből a firenzei Galleria d'Arte. *Giovanni Fattori, Telemaco Signorini, Giuseppe Abbati, Silvestro Lega* képviselik a nagy művészi célokra nem törekvő, intim hangulatú és biztos művészeti eszközökkel rendelkező festészetet finom kis tájképeikkel, zsánerjeleneteikkel, melyek a kor szokásos banális társadalmi képeivel vagy idegenforgalmi célzattal tömegben gyártott „ciociara" ábrázolásokkal és romantikus vedutákkal szemben kétségtelenül a XIX. századi olasz festészet nívósabb alkotásai közé tartoznak. *Antonio Mancini, Giovanni Boldini, Armando Spadini* arcképekkel és friss, könnyed vázlatokkal szerepelnek, melyek különösen figyelmet érdemelnek. A háborúnak kell betudnunk, hogy csaknem valamennyi kép igen magas áron kelt el. A kiállítás sikere arra vall, hogy a XIX. századi mesterek bizonyos fokú rehabilitálása folyamatban van.

ból (
ném
ről
adtu

bölc
gála
prof
nulr
mód
mán
tén.
szor
nisc
Ber
gyó
der
mag
kal
mit
címmel.

Nagysándor János

pestő-

Kaid

Sándor János

alatt is

Varga Irén (1915, Debrecen, ref.) okl. középiskolai tanár Debrecenből (Huss professzor) 1941 márciusától rövid megszakítással teljes évet tartózkodott Németországban, részben még az előző tanévre elnyert, de csak a második félévben megkezdett és így a jelen tanév első felére átnyúló csereösztöndíjjal, részben a Deutsche Akademische Auslandstelle kéthónapos ösztöndíjával. A mai német nőnevelést, közelebbről pedig a német Birodalmi Női Munkaszolgálatot tanulmányozta. Négy hónapot töltött Bécsben, ahol az egyetem vendéghallgatójaként germanisztikai és pedagógiai előadásokat hallgatott, leányközépiskolákban hospitált és a B. D. M., valamint a Frauenschaft támogatásával folytatta nevelésügyi és szociális tanulmányait. Ösztöndíjas idejének második felét Münchenben töltötte a Munkaszolgálat szervezetének tanulmányozásával, munkatáborok és vezetőnőképzőiskolák látogatásával. Hosszabb körutat is tett a Birodalomban, hogy az országot és népét személyes élmények alapján minél jobban megismerhesse.

Dr. Wallner Emil (1907, Veszprém, ág. ev.) fizetéstelen tanársegéd (Herzog professzor) 1942. áprilistól június elejéig Bécsben dolgozott Rudolf Klima magántanár belgyógyászati osztályán. Vérképzőszervi megbetegedésekkel foglalkozott — különös tekintettel a csontvelőben észlelhető elváltozásokra. Tanulmányútját katonai behívás folytán félbe kellett szakítania.

Dr. habil. Willer József, M. A. (1905, Kecskemét, róm. kat.) a buda-

Nagyszalonta

Csonkatorony

épe.

Arany János szobra a Csonka-toronnyal Nagyszalontán.

Tolnai Világlapja
1940. 36. szám

ITTURE.

1 *Maggio.*
2 *Mattino di primavera.*
3 *Crepuscolo purpureo.*
4 *Novilunio.*
5 *Amori.*
6 *Baccanale.*
7 *L'orto dei frati.*
8 *Tramonto al Tuscolo.*
9 *Claustro.*
0 *Candore.*
1 *Roseto.*
2 *Verso l'ovile.*
3 *Capanna d'oro.*
4 *Note d'oro.*
5 *Seduzione.*
6 *Primavera.*
7 *Gioia.*
8 *Ultimi raggi.*
9 *Festa nel parco.*
0 *Al pascolo.*
1 *Nel bosco.*
2 *Orfeo.*
3 *Sera.*
4 *Pascolo nel bosco.*
5 *Ritorno.*
6 *Ottobre.*
7 *La fontana.*

Nagyszalontai csonka-
torony

Vas. Lyó. 1887. 154. l.

A szalontai csonka-torony. Az Arany János által is megénekelt szalontai csonka-torony daczol az idővel, s még most is elég jó karban van. Az utóbbi időkben szóba jött, hogy e történeti emléket láthatólag is összeköttetésbe kellene hozni Szalonta nagy fiával, Arany Jánossal. Tudvalevő, hogy Szalontán a kegyelet a költőre vonatkozó ereklyékből «Arany-szobát» rendezett be. De ez csak ideiglenesen kapott helyet az iskolai épületben. Fölmerült az a terv, hogy a csonka-tornyot rendeznék be az ereklyék elhelyezésére, a hol háboríthatatlanul megmaradhatna.

P&1

Korni-tér 3

②

41, 43-44

30. ábra

„In nome del diritto di autodecisione e con l'aiuto dei trattati di pace furono commessi errori cosi gravi che essi ora nascondono il seme di nuove possibilità di conflitti".

Lord Rothermere.

Nagyszalonta, the birthplace of the Hungarian poet laureate János Arany. At present belonging, together with the surrounding and purely Magyar region, to Roumania. — Nagyszalonta. Patria del maggior poeta ungherese János Arany. Ora sotto domino romeno con tutto il suo territorio prettamente magiaro. — Nagyszalonta a legmagyarabb költő, Arany János szülőfaluja. Színmagyar vidékével Romániához csatolva.

AZ ARANY-ÜNNEPÉLY NAGY-SZALONTÁN.

Augusztus 27-ikén szép ünnepet tartottak Nagy-Szalontán, Arany János szülőhelyén. A híres hajdúváros nagy szülöttjének emlékezetére ereklye-gyűjteményt rendezett be, még pedig a város múltjával szoros kapcsolatban levő legrégibb épületében, a Csonka-toronyban. Ez a vármaradvány megújhodott és Arany ereklyéinek tárházává lett. Arany és Petőfi megénekelték e régi tornyot, mely az Alföld síkságán oly messzire ellátszik. A hajdúvárosban Arany neve és emléke az élő nemzedék előtt is nagyon ismeretes. A gyermekek szülőiktől hallottak a nagy-szalontai híres jegyzőről, ki aztán tovább ment a nagyvilágba. Ott él Nagy-Szalontán mint ref. lelkész és esperes, a költő veje is, *Széll* Kálmán, az élte tavaszán elhúnyt Arany Juliska férje. Az ő közreműködésével külön egyesület is alakúlt, hogy a költő szülőhelyén állandóan ébren tartsa az Arany Jánost megillető kegyeletet.

A költő fiának, Arany Lászlónak özvegye, Szalay Gizella úrnő, férje akaratához híven a hagyatékából 4000 forintot adott a nagy-szalontai Arany-emlékegyesületnek, hogy ez összeget a Csonka-torony megújitására fordítsa. Az Egyesület erre a torony megvásárlását és újjáalakítását szerencsésen végrehajtotta. Az építkezés befejezése után nyomban következett a múzeum berendezése, ünnepies fölavatása és a nyilvánosságnak való átadása.

Augusztus 27-ikén délelőtt 10 órakor kezdődött az ünnepély, a Csonka-torony előtti piacztéren melyet Toldi-térnek neveztek el. A felavató ünnepre a közoktatási kormány is elküldte képviselőjét: dr. *Beöthy* Lászlót, Biharmegye főispánját. Az Akadémia *Szász* Károlyt küldte ki, a Kisfaludy-Társaság részéről *Gyulai* Pál és *Kozma* Andor, a Petőfi-Társaság képviseletében *Rádl* Ödön jelentek meg. Elküldték képviselőiket a vidéki irodalmi társaságok is: a nagyváradi Szigligeti-Társaság, a debreczeni Csokonai-kör, az aradi Kölcsey-Egyesület, a műemlékek országos bizottságát Gyalus László képviselte. Megjelent több törvényhatóság képviselője is; Biharmegyét *Szunyogh* Péter alispán, Nagy-Váradot *Rácz* Mihály főjegyző, Debreczent *Géresi* Kálmán főigazgató, Hódmezővásárhelyt *Szikszay* Dénes és *Pokomándy* Imre tanácsosok képviselték. Az agg *Kiss* Áron debreczeni református püspök levelet írt, hogy betegsége gátolja a megjelenésben. Nagy-Váradról külön vonat vitte az ünneplőket.

A nagy-szalontai dalárda a Himnusz eléneklésével nyitotta meg az ünnepséget, ezután *Széll* Kálmán ref. esperes, az Arany-emlék Egyesület elnöke mondott megnyitó beszédet. Majd *Lévay* József szavalta el ünnepi költeményét, melynek utolsó versszakai így szólnak:

A Csonka-tornyot már hű kegyelet ójja,
Benne oltárt is a muzsáknak emelt;
Vércse, bagoly nem lesz örökös lakója.
Köve tovatekint, gyom nem veri fel,
Vihar elkerüli, idő megkiméli,
Zimankós múltjáért szebb napjait éli!

Öröktűzű csillag tündöklik felette,
Mely messze löveli sugárözönét.
Pusztai vándor ha útját erre vette,

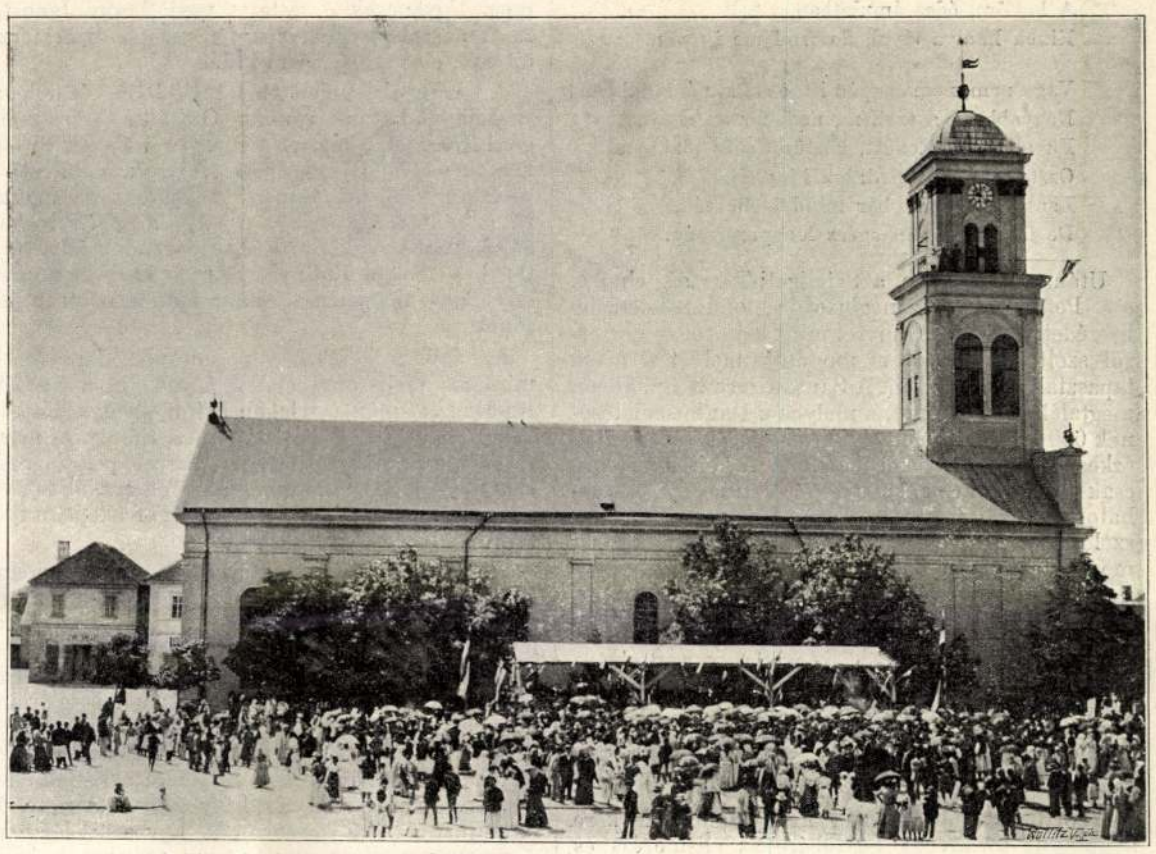

Rácz Ignácz fényképe után.

AZ ARANY-ÜNNEPÉLY NAGY-SZALONTÁN.

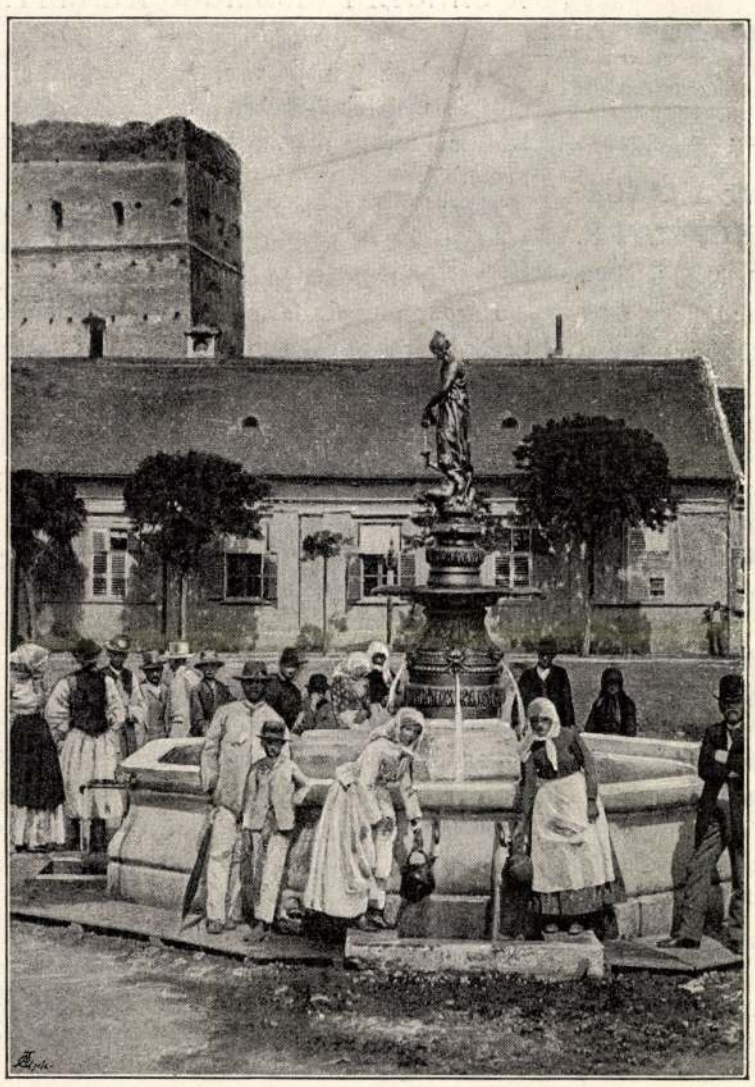

Fénykép után.

A NAGY-SZALONTAI CSONKA-TORONY RÉGI ALAKJÁBAN, ELŐTÉRBEN AZ ARTÉZI KÚTTAL.

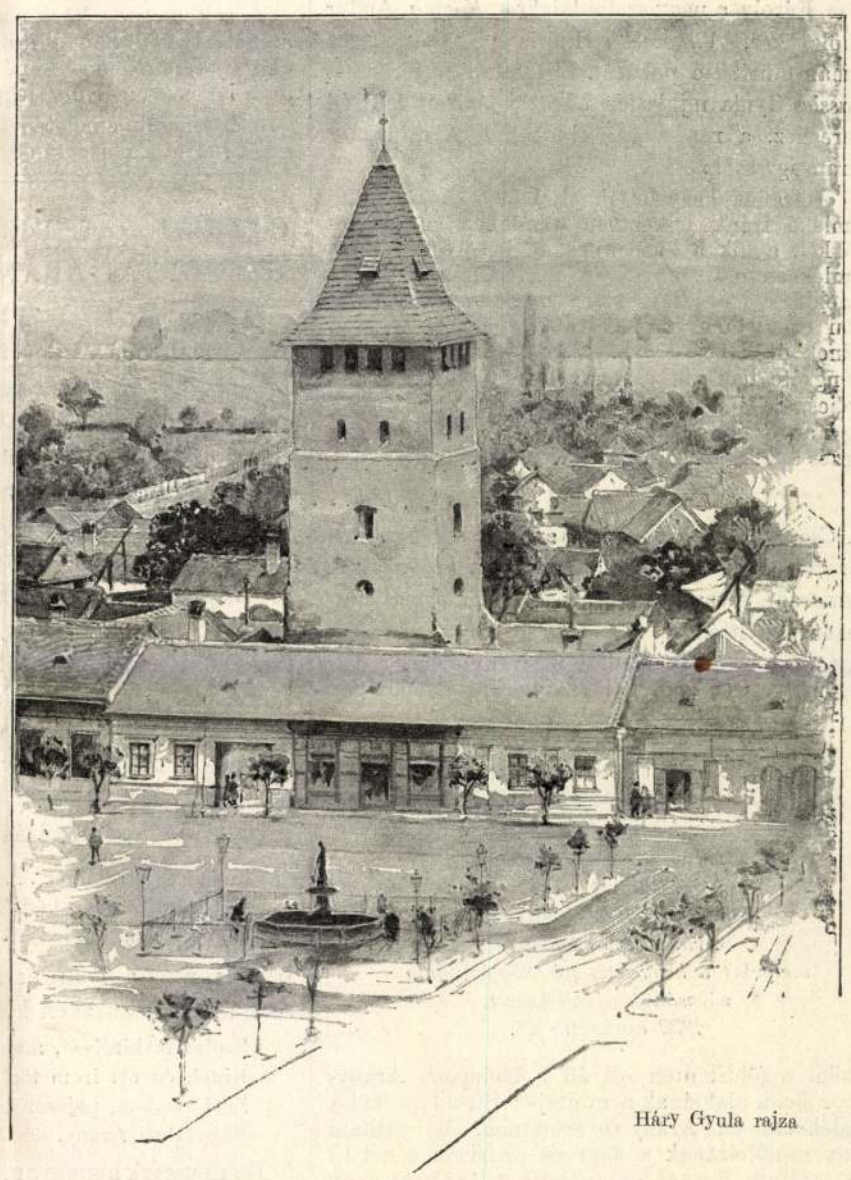

Háry Gyula rajza

A NAGY-SZALONTAI CSONKA-TORONY ÁTALAKÍTÁSA UTÁN.

Lelkesedik, buzdúl, ha ráveti szemét
A költőre, édes ámulatban,
Kinek hamva távol, de szelleme itt van.

Vagy nem, nem csupán itt, e szűk, néma lakban!
Nagyobb az a szellem, nem fér az el itt,
Fuvaljon mindenütt, köztünk száz alakban
Osztogassa bőven drága kincseit.
Lantja koszorúit bár mind idehozzák,
De lakása legyen egész Magyarország.

Utána *Rádl* Ödön, a Szigligeti-Társaság elnöke, s a Petőfi-Társaság megbizottja mondott hosszabb beszédet, melyben Aranyról mint költőről és emberről szólt. Új adatot is mondott, melyet ő maga tapasztalt Flórenczben. A Santa Croce-templomban megtalálta az albumot, a melybe a Dante születésének 600 éves jubileumára hirdetett pályázatra beérkezett költeményeket foglalták. A költeményekre csak olasz, franczia, spanyol és latin vers pályázhatott. Valaki beküldte Arany Jánosnak Danteról szóló ismeretes versét; s ime a birálóbizottság azt mondotta, hogy sajnálja, hogy e költeményt a pályázati föltételek értelmében nem jutalmazhatja, mert az a magyar nyelven irott vers fejezi ki leghívebben Dante poézisének jellemét.

Majd *Szász* Károly a következő beszéd kiséretében tette le az Akadémia koszorúját:

«A Magyar Tudományos Akadémiától megtiszteltető megbízást nyertem, hogy az első tudományos egyesületünket ez ünnepen képviseljem és az ős időkből fenmaradt és most Arany János emlékére átalakított toronynak küszöbére az elismerést és koszorút az Akadémia nevében letegyem. Az Akadémia hetvenéves életében annyi jeles tudós és kitűnő ember közt csak kevesen voltak, nagyobb részük már elhúnyt, kik az Akadémia tiszteletét és koszorúját inkább megérdemelték volna, kinek neve soha, talán századokig méltóbb kegyelettel fog megőriztetni, mint Arany János.»

A következő szónok *Gyulai* Pál volt, ki a Kisfaludy-Társaság nevében beszélt. Beszédét alább egész terjedelmében közöljük.

Az ünnepet a szalontai dalárda éneke fejezte be. Délben lakomára gyűltek az ünneplők. A lakoma alatt mondott beszédében *Tisza* Kálmán Aranyt, mint embert méltatta, ki a világirodalom csillaga. Ritkaság — így végezte beszédét — hogy nagy költő oly nagy ember is tudjon lenni, mint a minő egyszerűségében Arany volt, s kivánja, hogy mindig legyenek emberek, kik Aranyban nemcsak a költőt, de az embert is méltányolják. *Széll* Kálmán esperes Wlassics minisztert és képviselőjét éltette, *Szász* Károly a nagy-szalontaiakra, *Kozma* Andor a hölgyekre, *Vitkovszky* Flóris plébános Tisza Kálmánra ürítette poharát. Ebéd alatt megérkezett *Wlassics* Gyula miniszter üdvözlő távirata is Széll espereshez, a rendezőség elnökéhez. A miniszter távirata igy szól:

«Hazafias kegyelettel eltelve a nagy költő emléke iránt, lelkemben ünneplek az ünneplőkkel, a kik a küzdelmes, de dicsőséges multra emlékeztető Csonka-tornyot a halhatatlan megéneklőről maradt ereklyék házává avatták, méltón és találóan ünnepelve ezzel Arany Jánost, kinek örök becsű énekeiben szép nyelvünk édes zengzete hangzik s nemzetünk szenvedésekkel teljes, de sikerben is gazdag múltja támadt fel. Igy az ő költészete őrtoronyként áll a nemzeti érzés ápolására irányúló törekvéseinkben.»

*

A *Csonka-torony*-ban együvé helyezték mindazt, a mi «Toldi» költőjének életére vonatkozó nekünk megmaradt. A szalontai gimnáziumban őrzött emlékeket is átvitték.

A torony bejárása mellett márványtáblán a fölirás, melyet *Gyulai* Pál szövegezett s mely így szól:

Az úgynevezett Csonka-torony,
melyet Arany János és Petőfi Sándor
megénekeltek,
Arany László, Nagyszalonta szülötte és orsz.
képviselője tervezete szerint
újíttatott meg.
Ide helyeztettek őrzés végett
Arany János emlékei,
melyeket a kegyeletes fiú Nagyszalonta
városának ajándékozott.
1899 augusztus 28.

Belül a földszinten ott áll a budapesti Aranyszobor Toldi alakjának a mintája; Strobl szobrász ajándékozta az Arany-egyesületnek. Itt látható Arany szülőházának a képe és az iskola, a hol 13 évig tanított. Ezeket az épületeket 1847-iki nagy tűzvész elhamvasztotta s az öreg *Rozvány* György, Nagy-Szalonta történetírója emlékezetből festette meg. Ugyancsak ő festette meg Arany Jánost, a mint a szabadságharczban, nemzetőr-őrmesternek öltözve, első szolgálatára indúl.

A torony első emeletén a költő háló- és dolgozószobájának bútorai vannak. Ott áll a díszes mahagóni íróasztal, a melyet a magyar hölgyek ajándékoztak a «Toldi szerelme» írójának, a ki ezen az asztalon dolgozott 1867-től haláláig. Ott a nádszék is, a melyen ült s rajta a párna: *Széll* Piroska, a költő unokájának műve. Az íróasztalon áll a tintatartó, a melyet Ráth Mór, Arany kiadója, a «Toldi szerelme» megjelenése után ajándékozott a költőnek.

Az ágy, a kerevet s a költőnek Izsó Miklós mintázta mellszobra egészítik még ki a szoba berendezését, míg a falakon Petőfi, Tompa, Kemény Zsigmond, Katona József, Szász Károly és mások saját kezű aláirással ellátott arczképei függnek. Egy megfakúlt kis kép is van a fotografiák között; a tragikus végü Teleki László gróf arczképe, a mely mindig ott állt a költő iróasztalán.

A második emeleten láthatjuk a költő eredeti kézirásait: a «Toldi szerelmét», a «Szentiványéji álmot» és «Murány ostromát». A falon függ nemesi levele; megtaláljuk a belügyminiszteri fogalmazóvá történt kinevezéséről szóló okiratot, a melyet Szemere Bertalan miniszter irt alá; s megtaláljuk a budapesti egyetem tiszteletbeli doktorságáról szóló oklevelét. Megilletődéssel olvashatjuk itt a részvétiratokat, melyek halála alkalmából érkeztek özvegyéhez. Köztük van a király részvéttávirata. Itt láthatjuk a költő koszorúit is. Egy ezüst koszorút a magyar gazdaasszonyok, egy másikat a budapesti egyetemi ifjak adtak. A harmadik ezüst koszorut Szalonta város a költő szobrára küldötte. A temetésre küldött koszoruk szalagjai elborítják a második emeleti toronyszoba falait. A szalagok közt függ Arany arczképe, a melyet Barabás Miklós festett. Ez a kép előbb Nagy-Szalonta tanácstermében függött.

A költő könyvtára egyszerű diófa-szekrényben 1750 kötet könyv, többnyire az Akadémia kiadásai. Itt van a kis könyv is, a melyben fölirta, hogy mennyit költött utoljára a Margit-szigeten. A boritékjára ráirta Goethe ismert epigrammjának fordítását:

Pénz, időt, hogy vertem el:
Arra e kis könyv felel!

Abból az időből is van ott egy érdekes irás, mikor a Koszoru szerkesztője volt. Ez a következő:

Nyugta. Ötven, azaz 50 forintról, melyet Arany János urtól a Koszoruba irandó novelláért tiszteletdíjul fölvettem. *Jókai* Mór.

A sok papiros közt megőriztek egy *passzust* is, a melyet 1846-ban állított ki «egy tehénről és kis ökör fiáról» Nemes Kenéz István szalontai becsületes lakosnak: *Arany*, jegyző.

A harmadik emeleten a hajdu-muzeumnak hagyott helyet a muzeum-egyesület.

GYULAI PÁL BESZÉDE A NAGY-SZALONTAI ARANY-ÜNNEPÉLYEN.

A Kisfaludy-társaság képviseletében jelentem meg itt Kozma Andor társammal, hogy üdvözöljem Nagy-Szalonta városa közönségét, mely annyi kegyelettel csüng nagy szülötte, Arany János emlékén, hogy köszönetet fejezzek ki az emlékbizottságnak, mely annyi tapintattal épen ez épületbe rendezte be az Arany-emlékszobát.

Valóban az úgynevezett Csonka-torony szoros kapcsolatban van Arany Jánossal és költészetével. Mondják, hogy az Toldi Miklós vára köveiből épült s ím a költő emléke összevegyül a hősével, kit trilogiájával ő keltett örök életre. A tornyot az a háromszáz hajdú nemzetsége építette, a mely Bocskay, Bethlen és I. Rákóczi György zászlói alatt oly híven küzdött az alkotmány és vallásszabadság védelmében

Innen a háromszáz . . .
Táborba, mezőbe hadakozni hősen
Hogy robbana mindjárt s köztük az én ősem,

írja Arany s a *Toldi szerelme* végén származására mintegy büszkén kiált föl:

Szolgálta királyát, majd a fejedelmet,
Kinek én ezt irom tört czímere mellett,
Zárt sisakon, pajzson kézbe, kivont kardú
Nagyfalusi Arany, szalontai hajdú.

De nemcsak a magyar közép- és új korra emlékeztet bennünket ez épület, hanem a legújabb korra is s a politikai események közé irodalomtörténeti emlékek vegyülnek. A Csonka tornyot mind Petőfi, mind Arany megénekelte: Petőfi 1847-ben, Arany 1850-ben. Petőfi megemlékezvén a múlt idők szabadságharczáról, mintegy óhajtja az új időkét; Arany a legyőzött harcz után mélabúsan gondol a múltra s a kifáradt küzdelemnek hanyatló korszakán mereng. E két hangúlat híven jellemzi a két költő hazafias költészetét. Petőfi lelkesítője nemzetének a harczban, Arany vigasztalója a harcz után. Petőfi költészetéből századokra kihangzik a kardok csattogása, a trombita hangja, az ágyúdörej s a diadal mámora. Arany költészetében a késő unokák is érezni fogják a hazafi könnyét, gyászát, a legyőzött Magyarország sóhaját és szenvedése erényeit. S mily őszinte és erős barátság fűzte össze a két költőt. Mikor Arany föllépett az irodalomban Petőfi egész lelkesedéssel üdvözölte:

Mit én nem egészen dicstelenül kezdék,
Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel!

S a mikor csak tehette, hányszor látogatta meg Aranyt s hány szép költeményt irt Szalontán. Arany hasonló érzelemmel viszonozta Petőfi rokonszenvét és szeretete egész melegét árasztotta reá, s később mennyi bánattal gondolt a csatatéren minden nyom nélkül eltűnt barátjára s nem egy költeményében siratta meg:

Ki nékem álmimban
Gyakorta megjelensz
Korán elhúnyt barátom,
Van-e jel síri fádon
Mutatni, hol pihensz?

Íme mily gondolatokat és érzéseket ébreszt bennünk a megifjúlt Csonka-torony s bizonyára hasonlókat fog ébreszteni a következő nemzedékekben is. Épen azért fogadja még egyszer Nagy-Szalonta városa és emlékbizottsága a Kisfaludy-társaság szíves üdvözletét és hálás köszönetét.

A SZEGEDI ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS.

Szeged, augusztus 29.

Szegednek ünnepe van. Az új-szegedi platánok és nyárfák hűsében emelt csarnokokban kiállítást tart az ország mezőgazdaságának termékeiből.

A gazdasági egyesületek országos szövetsége rendezte ezt a kiállítást, mint első próbáját a szövetség alkotóerejének.

Három hónapig tartottak az előkészületek és Szeged város anyagilag is tekintélyes összeggel támogatta a szövetséget, hogy a kiállítás sikerét előmozditsa.

Szeged város, az Alföld főhelye, maga is örvendett annak, hogy újjáépülése után két évtizedre bemutatkozhatik az országnak. Ez az első nagy alkalom, hogy országos érdekű esemény vonzza a vendégek ezreit Szegedre, mely Budapest felől jöve, az alsó-városi «Paprikaváros»-on kezdődik s túlfelől a felső-városi «Hajósok városrészé»-vel ér véget.

A mi e kettő közé esik, az az új Szeged. Egész palotasor a Tisza partján, a gyönyörü Stefánia-sétány mentén, melynek déli oldalát a Közművelődési palota foglalja el, hol a Nemzeti Szalon a kiállítással egyidejűleg ez évben második képkiállítását rendezi.

A kettős körút közé foglalt belváros közepén az 500,000 négyzetméter területű Széchenyi-tér van, melynek szép ültetvényeit díszes új épületek környezik. E térre néz a város egyik legkiválóbb épülete, a városháza.

A régi vár helyén, melyet leromboltak, egy egészen új városrész keletkezett, s ehhez egy szintén új negyed csatlakozott, melyet bátran

27. SZÁM. 1899. BUDAPEST, JULIUS 2. 46. ÉVFOLYAM.

Előfizetési feltételek: VASÁRNAPI UJSÁG és POLITIKAI UJDONSÁGOK együtt { egész évre 12 frt, félévre — 6 | Csupán a VASÁRNAPI UJSÁG { egész évre 8 frt, félévre — 4 " | Csupán a POLITIKAI UJDONSÁGOK { egész évre 5.—, félévre — 2.50 | Külföldi előfizetésekhez a postailag meghatározott viteldíj is csatolandó.

ARANY-SZOBÁK ÉS HAJDÚ-MÚZEUM NAGY-SZALONTÁN.

Arany János elhúnyta után szülővárosában, Nagy-Szalontán mozgalom indúlt meg, hogy a nagy költő emlékezetére az utána maradt ereklyékből egy «Arany-szobá»-t rendezzenek be s egyszersmind egy Aranyról elnevezendő kisdedóvót létesítsenek. E czélok megvalósításának munkálására 1883-ban külön emlékbizottságot szerveztek, mely azonnal hozzá is látott föladatának teljesítéséhez.

Az Arany-szobával csakhamar készen lehettek, mert az elhúnyt költő családja e czélra Arany János dolgozószobájának egész berendezését átengedte, melynek illő elhelyezésére a szalontai református egyház adott egy alkalmas szobát saját gimnáziuma épületében, a hol aztán az ereklye-gyűjtemény 1885-ben ünnepiesen meg is nyittatott. De a bizottság ezt a szobát csak ideiglenesnek tekintette, mert végleges helyűl azt a régi Csonka-tornyot szemelte ki, mely a város fő terétől, a Toldi-tértől keletre s minden oldalról házaktól környezve áll, mint annak a hajdú váradnak a maradványa, mely a város védelmére 1620 körül épült. Csakhogy a Csonka-tornyot ki kellett sajátítani és jó karba helyezni, hogy a becses ereklyék őrzésére alkalmas lehessen s egyúttal a szintén tervezett *hajdú-múzeum* is elférjen benne.

A bizottság a szükséges költségek előteremtése végett gyűjtést indított úgy helyben, valamint az országban s egyszersmind különféle előadásokat rendezett, melyeknek jövedelme a fővárosi Arany-szobor-bizottságnak 3000 frtnyi adományával oly szép összegre szaporodott, hogy 1893-ban a Csonka-tornyot és az előtte álló Toldi-téri házat együtt 15,000 forintért megvásárolhatták. De a további teendőkre még mindig hiányzott a kellő költség. Ezért a bizottság újabb adakozásra hivta föl a magyar közönséget.

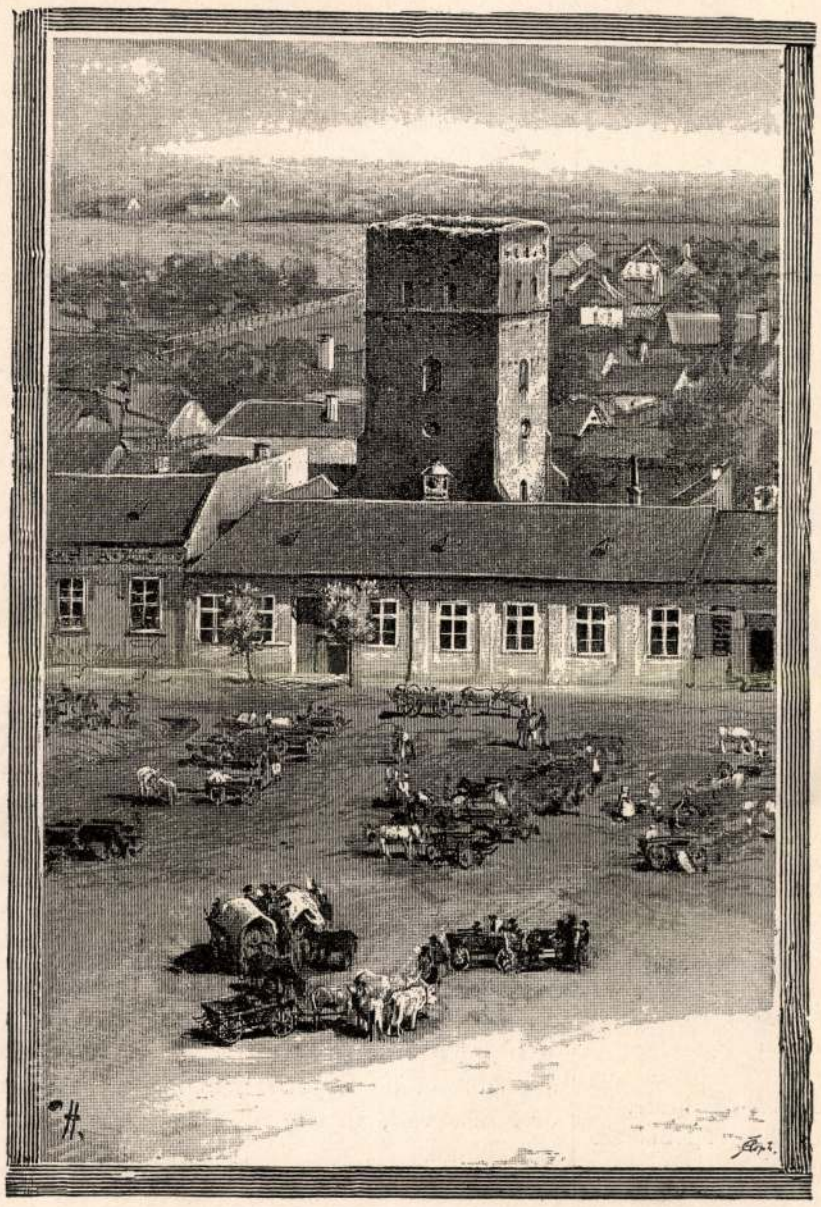

A SZALONTAI CSONKA-TORONY AZ ÁTALAKÍTÁS ELŐTT.

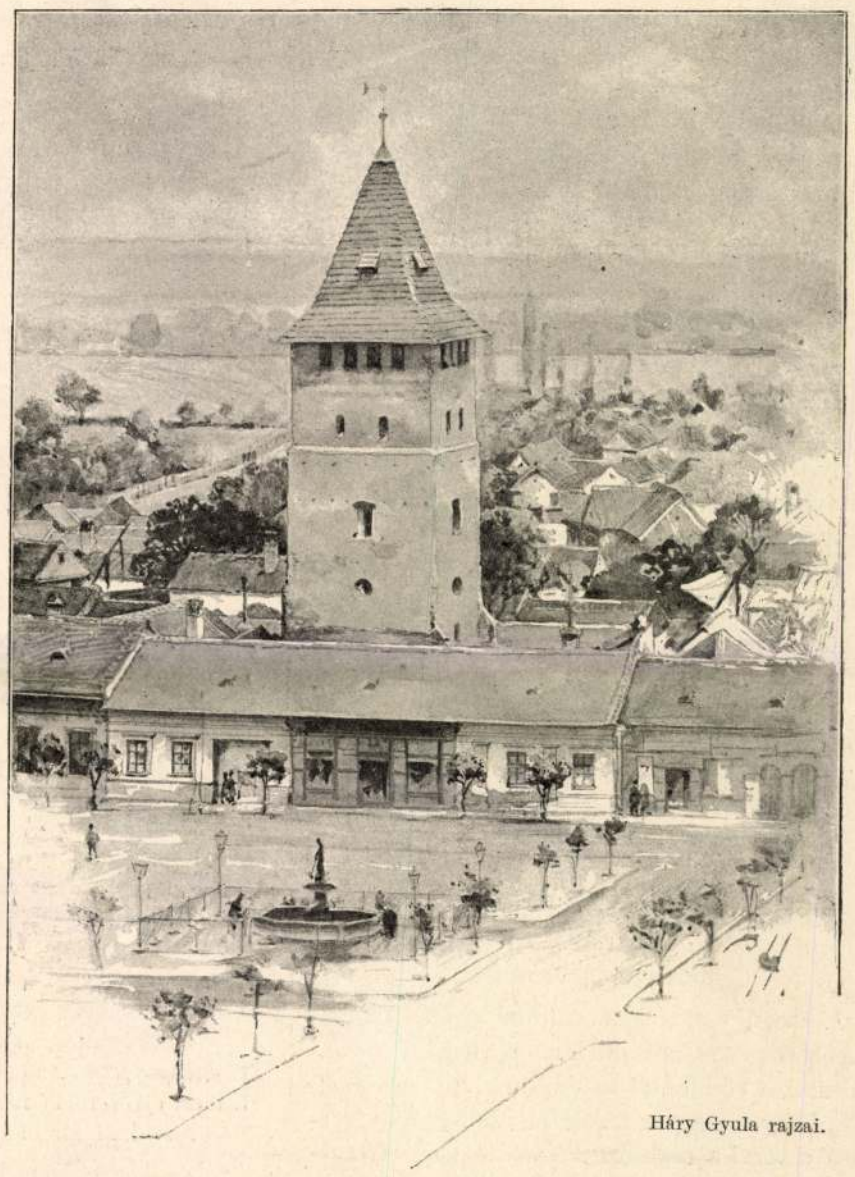

Háry Gyula rajzai.

A SZALONTAI CSONKA-TORONY AZ ÁTALAKÍTÁS UTÁN.

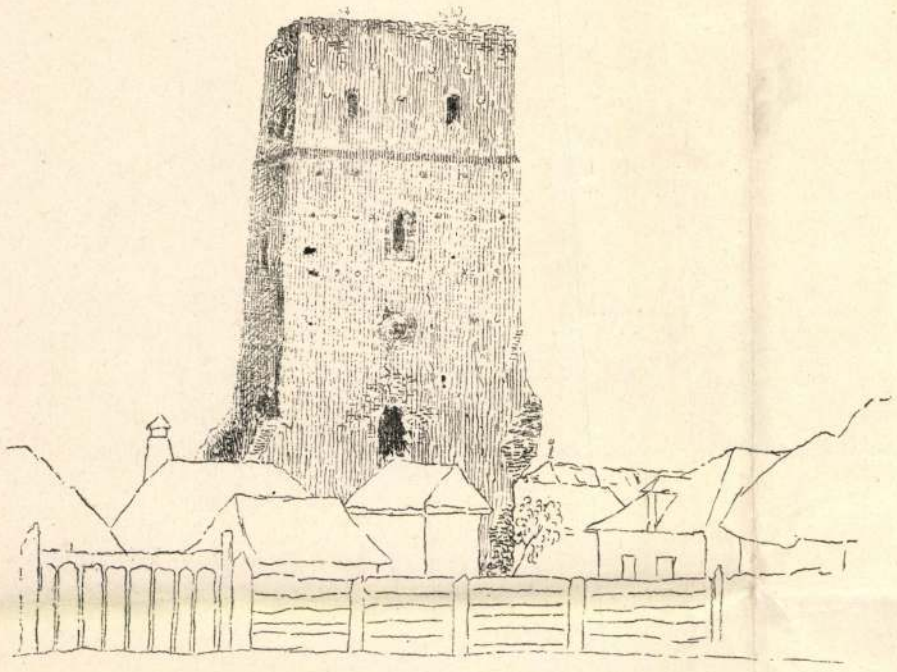

A SZALONTAI CSONKA-TORONY. — Petőfi Sándor rajza 1847-ből.

A kérő szót legelső helyen Arany János emlékedett lelkű menye, özv. Arany Lászlóné úrnő hallgatta meg, 4000 forintott ajándékozván a bizottságnak azzal a kikötéssel, hogy ez összegből a Csonka-tornyot azon terv szerint, melyet még néhai férje készíttetett, javítsák ki s az ereklyéket állandóan ott helyezzék el.

E kegyeletes adományból a torony helyreállitása immár meg is történt. A megifjított agg épület, mint egyik rajzunk mutatja, már tető alatt áll s belsőleg is rendbe van hozva. Egyszersmind bemutatjuk a toronynak két régibb rajzát is, melyek egyikét Petőfi készítette Arany Jánosnál tett látogatása alkalmával.

A torony három-emeletnyi magasságú, de egy-egy emeleten az épület természeténél fogva csak egy-egy terem lehet, vagyis az egész a földszinttel együtt négy olyan szobából áll, melyek egyenként 4 méter hosszaság mellett 36·84□ méternyi területűek. Ezek közül a földszinti terem 6·95 méter magas 4 hosszúkás ablakkal. Ezt Arany szobra mintáinak elhelyezésére szánták. Az I. emeleti terem 3·76 méter magas 4 kerek ablakkal. Ebbe a dolgozó-szoba bútorzatát fogják fölállítani. A II. emeleti terem 5·46 méter magas 4 csúcsives ablakkal. Ebben lesznek Arany János különféle emléktárgyai (kéziratok, koszorúk, koszorúszalagok, stb.). Végre a III. emeleti terem 4 méter magas 8 csúcsives ablakkal. Ez lesz a hajdúkori múzeum. A III. emelet és a vörös, hornyolt cseréppel födött csúcsos tető között még egy félemelet van, mely 16 ablakú zárt erkély, honnan minden irányban tágas kilátás nyílik a városra és annak messzeségbe vesző sík környékére.

A Csonka-torony bejárata mellé egy fekete márványlapot fognak a falba illeszteni, melyre a következő fölirás lesz bevésve:

AZ ÚGYNEVEZETT CSONKA-TORONY,
MELYET
ARANY JÁNOS ÉS PETŐFI SÁNDOR MEGÉNEKELTEK,
ARANY LÁSZLÓ
NAGY-SZALONTA SZÜLÖTTE ÉS ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐJE
TERVEZETE SZERINT ÉS HAGYOMÁNYÁBÓL ÚJÍTTATOTT MEG.
IDE HELYEZTETTEK EGYSZERSMIND ŐRZÉS VÉGETT
ARANY JÁNOS EMLÉKEI,
MELYEKET A KEGYELETES FIÚ
NAGY-SZALONTA VÁROSÁNAK AJÁNDÉKOZOTT
1899 AUGUSZTUS 20-ÁN.

A megújított Csonka-torony egyik legérdekesebb és legsajátosabb emléke lesz Arany Jánosnak, a «szalontai hajdú»-nak. Bizton reméljük, hogy a magyar közönség újabban is pártolásába veszi a véglegesen szervezkedett «Nagyszalontai Arany-emlékegyesület»-et, mely hogy ez emlék állandó fönmaradását és föntartását a jövő nemzedékek számára is biztosíthassa, Széll Kálmán ref. esperes, mint elnök és dr. Balog Elek, mint jegyző aláírásával kibocsátott fölhivásban csatlakozásra kéri a halhatatlan költő minden tisztelőjét, még pedig alapító tagúl egyszer mindenkorra fizetendő 10 frttal, rendes tagúl 6 éven át fizetendő 1—1 frttal és pártoló tagúl tetszés szerinti adománnyal. A jelentkezések s adományok *Hadházy* Kálmán egyesületi pénztárnokhoz intézendők Nagy-Szalontára.

Az Arany emlékeinek megőrző helyévé átalakított Csonka-torony ünnepies megnyitása ez évi szeptember 27-én lesz.

A NAGY FASOR.

Ez itt a nagy fasor, komor mélyébe melynek
Belépni egyedűl nappal se mer a gyermek,
Olyan magas, széles, sötét.
Itt forró nyáron is, mint télen, szinte fázol,
A sűrű árny alatt ki tudja, hogy mi gyászol,
S mely álom hinti ránk ködét?

A hársak öregek, lecsüggő lombozatjok
Kivül egész falat, benn boltozatot alkot,
Megnyesve végig, egyaránt.
Rongyokba' függ alá derekok barna kérge,
Ott állnak, karjokat mereven nyújtva égre
Órjás gyertyatartók gyanánt.

De ott fenn, lombra lomb, sötét éjszín borút von;
Verőfényes napon lenn a fövenyes úton
Nem csillog egyetlen kavics.
Esős napon pedig alig zúg boltozatja,
A sűrű zöld tetőt a zápor át se hatja,
Pár csöpp ha hull, ritkán az is.

Benn mélyen, oszlopos templomba', mit belepvén,
Porlaszt a zöld moha, korhaszt a kúszó repkény
S lehúznak a vad venyigék:
Egy gonosz Ámor áll, nevetve, tört újjával
Még most is rá mutat a holt szivekre távol,
Kiket nyila megsebze rég.

Úgy érzed, örök itt az est komor rejtelme,
S mintha páros lángok lengnének, szállva, kelve,
A hideg kőszobor körül.
Kedvére folyhat itt az emlék könyje árja,
Ezért, a sok lélek, a végbucsú daczára,
Találkozóra ide gyűl.

Mindazok lelke, kik szerettek egykor itten,
Rózsa-lugasába, kiket az ifju isten
Örülni hitt ápril szakán.
Szegény holtak, Ámort tolongva fogják közre,
S mert ajkok többé nincs, jönnek, itt forrni össze
Az ő halhatlan ajakán.

Sully Prudhomme után francziából fordította:
Vargha Gyula.

EZÜST TÁLAK.

Elbeszélés. (Vége.)

Irta **Bodrogi Lajos.**

V.

Nem is felejtette el. Vitte egyenesen — nem Apafihoz, hanem Telekihez.

A tanácsúr mélységes aggodalmak közt várta kiküldött emberét. Izgatottan babrálta korán szürkült szakállát és sűrű ránczokba húzta össze nagy, kopasz homlokát, mikor bizalmasát belépni látta.

— Nos? — kérdezte.

— Minden sikerült, Kegyelmes uram. A rebellist visszafordítottam, a kegyelem ajtaját így hát bezártam. Akár testamentumot tehet. Hoztam is a hagyatékából Kegyelmednek.

És behozta a ládát, gondolván magában:

— Megkenyem a tenyeredet, hogy simábban tolhass előre.

De azért mégis hozzátette:

— A fejedelemnek küldte engesztelőül.

— Át is adom majd neki, szolgám; talán kegyelemre is hajlik a mi Nagyságos urunk, ha majd megtudja, hogy a rebellis ember nem ex malitia, hanem csak ex defectu prudentiae cselekedett. Csak a fejedelemasszonynak ne szólj a dologról. Különben vettem a levelét is a Thoroczkay István kezéből, majd intézkedem is annak értelmében. Kiintette a kémet a szobából és gyönyörködve nézte a tálakat.

— Szép holmi, drága holmi! Ezen a fejét veszem meg annak az embernek, mért állja az útját magyarországi politikámnak?

Azután intézkedett, de nem a levél értelmében.

Leveleket iratott a fejedelemmel a várak őrségeihez, Bánffy barátjaihoz, a melyekben hűtlenség terhe alatt szólította fel őket Bánffy pártjának elhagyására. Mire Bánffy Dénes a kolozsvári őrséggel Szamos-Ujvárra indult, hogy az ott lévő sereggel egyesülve a liga ellen vonuljon, már csak ellenségre találhata ott. Megelőzte a fejedelem levele, a mely szólt a következőképen:

«Michael Apafi, dei gratia princeps Transylvaniae, portium regni Hungariae dominus et Siculorum comes».

«Generosi, egregii, nobiles, fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram».

«Bizonyosan hozák, Bánffy Dénes uram az kolozsvári praesidiumban háromszázat maga mellé vévén, oda Szamos-Ujvárba ment. Azért mindenkinek, mind ott való szamos-ujvári viczekapitány, fő és viczeporkoláb, német és magyar gyalogosainknak és puskásainknak s Kolozsvárból odament német és magyar gyalog és lovastisztviselőknek, vitézlő rendeknek életekre és fejekre parancsoljuk, mihelyest ez irásunkat veszik, Bánffy Dénes mellett legkisebbet is cselekedni ne merészeljenek, sőt mindjárt megfogjátok, Csáky László uram várába, Bethlenbe vigyétek az asszonyával együtt és minket tudósítsatok éjjel-nappal, semmijét is onnan kivinni ne engedjétek. Másképen ha cselekedtek, életetek, fejetek és jószágtok nélkül lesztek el, feleségteket és gyermekteket pedig tömlöczre hányatjuk. Nec secus facturi».

«*P. S.* Oly gondviseléssel legyetek rá, hogy valamint szabadulása ne legyen, mert bizony meghaltok érte».

Legtöbb gondja azonban, hogy «valamint szabadúlása ne legyen» nem a szamos-ujvári őrségnek volt, hanem a jó rokonnak, Teleki Mihálynak.

Csakhogy arra is gondja volt, hogy elleplezze praktikáit.

Jó szivű krónikások manapság is inkább

Mezőgazdasági kiállítás Szegeden *Keglovich* Emil fölvétele

Az iparcsarnok

vallotta magát. Ő maga a nagy világot vallotta hazájának. Nem törődött a németség szomoru züllésével, sőt észre sem vette népe nyomorát. Egy másik költő, Schiller, aki szűkebb és kevésbé merész lendületü tehetség, hasonlíthatlanul nagyobb hatással volt a németségre. A forradalmi időkben Schiller hazafias drámából vett jelszavakkal sorakozott fegyverbe a német ifjúság. Goethe kivül állt ezeken a mozgalmakon, mi több: néki Napóleon vakító alakja ezerszer többet ért a törzsekre szakadozott, nagy tettekre képtelen németeknél. Bismarck koráról akkor még álmodni sem lehetett, a jelen pedig sivár volt és hálósipkában szendergett. Miképpen törődött volna egy pogánylelkü, klasszikus szellemü, görög bölcsész-költő ezekkel az apró-cseprő dolgokkal?

És mégis Goetheben kristályosodik ki a német kultura a legfinomabban. Mégis ő a németség legnagyobb géniusza. Amit a német politika ma hatalmas kereskedelmi, gyarmatosítási és tenyészeti tervekkel iparkodik elérni: a világuralmat, azt Goethe már elérte a németség számára nagyszerü költeményeivel. Ő az első német világhódító. Görög ruhában járt a múzsája, de talán csak azért, mert ez volt abban a korban a nemzetközi finom úri öltözet. Ő döntötte le a sorompókat, amelyek a nyárspolgár németséget elzárták az előre szárnyaló nagy világtól. Olaszországi utazása, a klasszikus művészet hirdetése arra való volt, hogy a nyesetlen germán formák megnemesbüljenek. Egy pilanatig úgy hat az ő klasszikus propagandája, mint nemzetietlen, sőt nemzetellenes hadjárat. De hatása mély és tiszta lett. Eleinte szörnyü pusztítást vitt végbe a Goethe-hirdette klasszicizmus. A hatalmas szellem mély gondolataiból a közepes tehetségek csak a külsőségeket vették át. Ekkor történt, hogy a művészetek beleestek abba a terméketlen klaszicizmusba, amely egyik legszomorúbb jelensége a modernebb idők műtörténetének. Ekkor építették a görög propileumokat, ekkor festették a Carstensek az ő klasszicista képeiket. Egészen csak akkor fogták föl Goethet az emberek, amikor megjelent csodálatos költeménye, a Faust. Most látták, hogy a görögösködés csak álarc, amelyet az általános emberi érzések, a szenvedélyek, ideálok számára talált föl Goethe. Rögtön kiérezték, menyire faji és nemzeti jellemvonás halmozódik föl ebben a ritka nagy műben s hogy a világműveltség csak eszköz volt ezeknek a faji jellemvonásoknak fölkutatására, csak eszköz a tökéletes kifejezési módok megtalálására.

Goethe jelentősége a németeknél akkor kezdődött, amikor ezt megértették. Nagy univerzalitása, finom kozmopolitizmusa azonban kiragadja őt a németségből s a világ kincsei közé viszi nagy művészetét. Kétségkivül hazánk irodalma is erősen érezte az ő nagy szellemének hatását. Lirája, balladái s főképp a Faust befolyással volt több nagy költőnk szellemének kialakulására. Népszerü nálunk sem lett, szinte azt hinnők, hogy Goethe túlságosan hideg és számító a magyar temperamentumnak.

De emlékét nálunk is kegyelettel őrzik. A magyar Tudományos Akadémiában van egy Goethe-szoba, amely e nagy géniusznak temérdek ereklyéjét és a rávonatkozó irodalmat bírja. Nem az Akadémia gyüjtötte, magánember fáradozásának gyümölcse az, a ki holtával az Akadémiának ajándékozta azt a kis múzeumot. *K—s.*

Versek

Az Alföldről néha feljön egy kötet, amely mutatja, hogy a búzakalászok között még mindig terem költészet is. Akik ott laknak és írnak, fiatal és öreg poéták, többnyire nem világfájdalmasak, a szecessziós irányra nem adnak semmit, hanem régi módon pengetik a lantot, de a dal, mi hangszerükön életre kel, mégis szívig hat.

Így jött fel Debrecenből a héten egy fiatal ismeretlen poéta kötete. Őt *Ady* Endrének hívják, a kötetét pedig *Versek*-nek. Az ügyetlen! Még valami hangzatos, cifra nevet sem tudott adni összegyüjtött költeményeinek, a kötet formája pedig olyan, akár egy iskolai könyvé. De ami a tartalmát illeti, kedves olvasó, arról beszéljünk valamivel több tisztelettel. Nem akarom ugyan mondani, hogy Ady Endre kész poéta, azt sem, hogy a hirével megtelik majd a világ, de van mély érzése, erős magyarsága s amit elmond, abban találsz eredetiségét is. Nem keresek sokat a könyvében, hanem úgy találomra ideiktatom mindjárt az első versét: szóljon az helyette!

SIRASSON MEG

Rossz útra tévedtem, világ csúfja lettem.
Szép út állt előttem, de nem azt követtem;
Nem adok, nem hajtok semmit a világra,
Bolond célok után rohanok zihálva,
Bolond célok után álmodozva, balgán —
Így beszélnek rólam minden utca sarkán,
— Édes anyám, lelkem,
Sirasson meg engem.

Sirasson meg engem, szerencsétlen lettem,
Azok tettek azzá, akiket szerettem.
Üres lett a szivem, üres lett utánok,
Betöltötték kínzó, messzeűző álmok.
Álmok rabja lettem, csak álmokért élek,
Egy mámoros álom lett nékem az élet
— Édes anyám, lelkem,
Sirasson meg engem.

Tudom, hogy szeretett, tudom, hogy szeret még,
Pedig én dúltam fel nyugodalmát, csendjét,
Én bennem csalódott, értem fáj a lelke,
Én pedig rohanok balga küzdelembe
Diadalt aratni. Milyen dőre álom,
Pedig hozzá kötve életem, halálom!
— Édes anyám, lelkem,
Sirasson meg engem.

Igazságért küzdök, tudom, hogy hiába;
De ha harcba szólít szivem minden vágya,
Mit tehetek róla? Tán az örök végzet
Rótta rám e kínos, bús kötelességet
S én csak mint vak eszköz teljesítem s várom,
Míg kidülök s lesz más, ki helyembe álljon,
— Édes anyám, lelkem,
Sirasson meg engem.

Eladtam már magam, nem magamnak élek,
Nyugalmat, pihenést már nem is remélek,
Lelkem lett a küzdés, szivem lett az álmom,
Szivemet keresem, amíg megtalálom,
Egy uj Ahasvérként bolyongok örökre,
Míg lerogyom holtan egy útszéli rögre,
— Édes anyám, lelkem,
Sirasson meg engem.

Küry Klára legujabb képmása

Kovács Zoltán fölvétele

»Nagy-Váradot nem értem rá megvizsgálni — írja Petőfi Kerényinek — mert siettem ide, Szalontára. Tudod-e miért siettem ide s miért vagyok itt már egy hét óta? Azért, mert Szalontán egy nagy ember lakik s e nagy ember jó barátom s e jó barátom Arany János, Toldi szerzője.

Ha e művet még nem olvastad, úgy hiába beszélnék róla; ha pedig olvastad, úgy fölösleges a beszéd. S e költeményt egy egyszerü falusi jegyző írta, e kis szobácskában, melynek hossza öt, szélessége pedig két lépés; ami tulajdonképpen rendén van. A múzsák nem konzervativ kisasszonyok, ők haladnak a korral s minthogy a század jelszava: »éljen a nép!«, a múzsák is leszálltak az arisztokratikus Helikonról s a kunyhókban telepedtek meg. Boldog én, hogy szinte kunyhóban születtem.

Életem legszebb napjai közé sorozom e hetet, melyet itt töltöttem, uj barátom családi körében. Egyfelül a komoly vídámságu családapa, másfelül a vídám komolyságu családanya s előttük, a két fecsegő, virgonc gyermek, egy szőke leányka s egy barna kis fiu . . . ilyen koszoru övezi szívemet és boldog vagyok; csak az fáj, hogy a napokban már elhagyom, el kell hagynom őket, kiket annyira szeretek, mintha ikertestvéreim volnának.«

Szalonta jut eszünkbe, mikor lelkünkön átfut a családi kép édes költészete, meg annak, amint a költő a kezeit összetevő gyermekét imádságra tanítja és száz egyéb képre, melyek láttatlanul otthonunk falain függnek halhatatlan műremek gyanánt.

. . . Az irodalomnak ez a kedves helyén a mult vasárnap találkozót adott a most élő irodalom. A csonkatorony immár nem csonka, a kegyelet fölépítette és Arany Jánosnak szentelte. Az Arany-múzeummá alakított torony megnyitására gyültek össze az irodalom képviselői. Az első emeleten a költő háló- és dolgozó-szobájának butorait, a második emeleten eredeti kézírásait, levelezését, okleveleit, koszorúit s könyvtárát helyezték el; a harmadik emeleten a hajdú-múzeumnak hagytak helyet. A tárgyak mindegyike egy-egy ereklye, melyek legtöbbjének irodalomtörténeti, akárhánynak históriai becse van. A költészet fénye pedig valamennyit besugározza és kedvesssé teszi a magyar szemnek.

A megnyitó ünnepen megjelentek a közoktatásügyi minisztérium, a Tudományos Akadémia, a Kisfaludy- és Petőfi-társaság küldöttei és ott volt egész Biharmegye értelmisége. A megnyitó beszédet *Széll* Kálmán szalontai ev. ref. esperes mondotta, utána *Lévay* József elszavalta alkalmi költeményét, majd *Rádl* Ödön, a nagyváradi Szigligeti-társaság elnöke beszélt Arany költészetéről, aztán a társaságok küldöttei letették koszorújokat beszéd kiséretében: az Akadémiáét *Szász* Károly, a Kisfaludy-társaságét *Gyulai* Pál, a Petőfi-társaságét *Rádl* Ödön. Végül megtekintették a torony szobáit és az ünnepet bankett és díszelőadás zárta be.

K—E.

KÉPEINK

A legöregebb földmives Orosházán. Czikora György urambátyám, kinek képét az *Uj Idők* olvasói ezen szám első oldalán megtalálhatják, jelenleg kilencvenéves, de azért még egész legény a gáton. Mindennap kakasszóra ébred és végigjárva a gazdaságot, ő ébreszti a cselédnépet. 1848-ban kivette részét a szabadságharcból, aztán — ki tudja hogyan? — Türrnél is volt, alatta is szolgált. Most pedig mesél az ifjúságnak a régi időkről, de nem mint Háry János, hanem a kész igazságok könyvéből. Mondják, hogy az öregnek fiatalabb éveiben, mikor a virtuskodás divatban volt, egy kis dolga is akadt volna a vármegyével, dehát az rég feledve van, jóvá is tette és nem illik firtatni, mikor az ember a tizedik X-be is belement már. Annyi bizonyos, hogy jobb modellt öreg magyar földmívesnek keresve sem lehetne találni.

Jacht-verseny. Tizenöt esztendővel ezelőtt egy szerény programmal föllépő kis sport-egyesület alakult ezzel a címmel: *Balatoni Vitorlás Egylet.* A vitorlások kirándulásaira és versenyeire az egesz Balaton partvidéke figyelmes lett, többek között *Stefánia* özvegy trónörökösné is érdeklődött irántuk. Az egylet aztán fölkérte, hogy vállalja el védnökségét. Az özvegy trónörökösné előzékeny készsége egészen uj irányt adott a kis egyesületnek, így keletkezett 1885-ben a *Stefánia Yacht Egylet.* Azóta a Balaton nyári eseményeit a yacht-versenyek dominálják, mert egy szezonban öt-hat versenyt is rendez az egylet. E mellett meghonosította a fayachtok gyártását, amely még mindig az egylet egyedüli specialitása Magyarországon. Csinos külsejük és könnyüségük a külföld sportegyletcit is arra utalta, hogy nálunk szerezzék be yachtjaikat. Az egylet téli versenyeket is rendez a Balatonon. 1895-ben ifju *Ádám* Károly szerezte be az első jégvitorlát és azóta már egészen meghonosodott a *jégvitorlázás* sportja.

Az idei nyár folyamán rendezett yacht-versenyeken győzött többek között *Nádasdy* Ferenc gróf, *Esterházy* Mihály gróf, *Inkey* István báró és ifju *Ádám* Károly yachtja. A legtöbb yachtot maga a tulajdonosa kormányozta. A handicap-verseny harminchat kilométer, de a yachtok az útat felényire megrövidítették, első lett *Nádasdy* Ferenc gróf *Lehetellen*-je, mely 3 óra 30 perc és 8 másodperc alatt célhoz ért.

Az *Uj Idők* jelen számában erről a yacht-versenyről mutatunk be több sikerült fölvételt.

IRODALOM

Goethe

Napok óta folynak az ünnepségek a német akadémiákon, irodalmi egyesületekben, színházakban, társaskörökben Goethe születésnapjának százötvenedik évfordulójának emlékére. Minket talán meglep, hogy ezt az óriás géniuszt nem ünnepli egész Németország, nem ünnepli a nép. Mi több, sok helyütt, ahol türelmetlen a vallási fanatizmus, épp ezeken az emlékezetes napokon tüntetnek Goethe talpig pogány szelleme ellen. A költő, akit az egész világ a legnagyobb német szellemnek ösmer, nem az egész Németországé. Talán igaz, hogy nem is egészen német, ő maga kozmopolitának

Mezőgazdasági kiállítás Szegeden — *Keglovich* Emil fölvétele

A főkapu

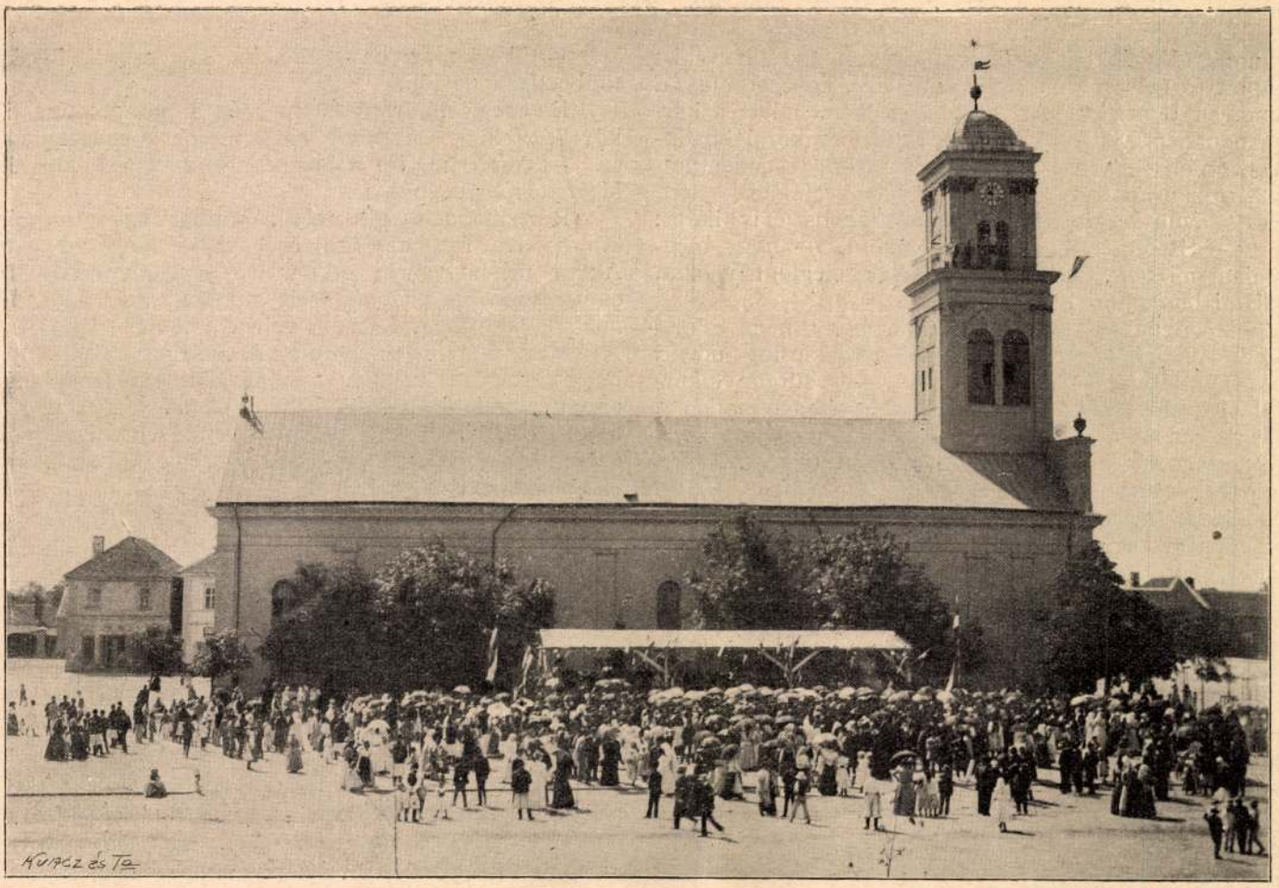

A nagyszalontai Arany-ünnep *Rácz* Ignác fényképfölvétele

Rubensné

. . . Akkoriban voltam a legszegényebb és — úgy éreztem — a legszerencsétlenebb. Ma, már tudom, sohse voltam boldogabb.

Zafirnénál laktam akkor a Mozsár-utcában. Nekem úgy tetszik, mintha ezzel mindent megmondtam volna, ami ezekre az időkre nézve érdekes és jellemzetes. A két név említésére látom annak a bizonyos sajtnak a likacsait is, amelyet ez és ez napon ebédeltem. Pedig húsz éve is elmult már, hogy Rubensnével egy koszton éltem. Ne gondoljanak rosszat, csak egy koszton. Igaz, kovártély dolgában se voltunk egymástól távol. A Zafirné konyhája — nappalija, szalonja és hálószobája — választott el bennünket.

Nem szeretem elmondani a részleteket, nem érdekesek, magától értetődik valamennyi, de — belátom — csak nekem. Meg kell hát magyaráznom Zafirnét, aki talán majd mindent megértet. Ez az öreg asszony, színes, hangzatos és büszke neve dacára csak egy öreg, nyugalmazott pincérnek volt a felesége. A ház föntartója állandóan alkalmazáson kivül volt és az egész év alatt csak négy vagy öt igen meleg napon jutott abba a helyzetbe, hogy mint borfiú segítségére legyen kültelki vendéglősöknek. Ilyen módon az éves lakás bérlőinek egész léte ránk volt alapítva, a három nőtestvérre, akik a kisebb és reám, aki a nagyobb szobát laktam. Hogy az én akkori exisztenciám min épült, azt ma már világosan nem tudom. Emlékszem, egy hóban alig volt több mint három-négy nap, amikor nem ettem semmit, de ebből még nem lehet megélni és miből telt a többi napra? Azt hiszem, a csuda tartott fönn és őszszel a birsalmasajt, amelyet font számra kaptam vidéki családom fiatalabb nőtagjaitól, akiknek szűzies fantáziáját izgatta az a tudat, hogy egy ifju rokonuk él a fővárosban és küzd.

Most már bevallhatom, hogy igen keveset küzdöttem. Feküdtem a diványon és vártam, leginkább a pénzes postást, bár erre sem okom, sem jogom nem volt. Néha mégis megjött és lehetetlen helyekről hozott lehetetlen kis összegeket. Lettek volna azonban a viszonyokhoz mérten akármily nagy summák is, egy napnál tovább nem tartottak volna, mert akkoriban még teljes tökéletesen hiányzott belőlem a takarékosság szép tehetsége és nem tudtam lefeküdni valameddig pénz égette a zsebeimet. Izgatott, nyugtalan, valósággal beteg voltam, amíg el nem költöttem az utolsó húsz krajcárig, melynek a másnapi reggelit kellett födöznie. Még ez a gondosság is lehangolt egy kissé, szemrehányásokat tettem magamnak és a polgárias elővigyázatosság miatt nyugtalankodtam, hogy talán nem is vagyok poéta?

Ah, az voltam akkoriban, soh'se jobb és különb, amikor a Mozsár-utcában laktunk. Szegényes, mondhatnám ordináré viszonyok között úgy éreztem, mintha elátkozott királyfi volnék, aki tiszta és nemes marad a szennyben, a nemtelenség közepette. A házban tiszteltek és elismertek, annyit mondhatok. Maga Zafirné jobban szeretett, mint az egyetlen fiát, aki minden hónapban csak egyszer jött haza és akit minden hónapban egyszer segítettem megverni és kidobni. A fiatalember nyomdász volt és sokbeszédü, szajkó szociálista és folyton öreg szüleit akarta megtéríteni, Szidta őket, mint a tőkét, gorombáskodott velük, amiért létét okozták:

— Mi jogon? kértelek benneteket, adtam megbízást?

Zafirné, válaszul fazekakat vágott a szenvedélyes szónokhoz, akit temperamentuma túlvitt az ideális elvek határain. A szegény levonta a világi jelenségek legvégső következéseit is és még azt is szemére hányta az anyjának, amiért lenszőke haja és sárga szempillái

vannak. Egyébként jó fiu volt, rendkivül sok verést kapott és kétszer volt tüdőgyulladása, egyszer tifusza, amíg én ismertem. Az utóbbi esetben, mivel a kórházban nem vették föl, mi ápoltuk, amikor lábbadozott, én olvastam föl neki, részint az uj testamentumból, részint az öreg Dumas regényeiből. Magába is tért, megis javult és egyszer, alkonyatkor a bensejét is kitárta:

— Szeretnék meghalni, — mondá — hogy megtudjam mi *van,* de előbb szeretnék megölni valakit, valami bigot gazembert!

Méltóztatnak már észrevenni, hogy nem valami rendes emberek gyültünk ott össze a kicsiny udvari lakásban. Pedig — álszeméremből — a sürgönykihordót el is sikkasztottam: Ez az ember több hónapon át albérletben bírta a Zafir-lak egyik szögletét és arról volt nevezetes, hogy nála rosszabb lába talán senkinek sem volt a lustajárásu Budapesten. A világon mindenre volt hivatottsága, csak a mesterségére nem, következésképp azt kellett folytatnia. És mivel rendkívül önző ember volt, panaszai és sóhajai elsavanyították körülöttünk a levegőt, megkeserítették az életünket.

Már amennyire hagytuk magunkat. De négyünkön nem vehetett erőt a szomorúság hatalma, nekünk nyilott az öröm virága a penész virágában is és még a szélvészek bús harcából is kicsendült — és perdült — számunkra a csárdás. A Rubens-lányok között a legidősebb nem volt több tizenkilencnél, a legifjabb pedig tizenhat éves. A szájuk nevetésre állott, úgy születtek és az apjuk, egy részeges szabó, midőn utolsó napjait élte, rájuk is kiáltott:

— Hálátlan, rossz leányok, én szenvedek, mint egy pék és ti nevettek!

Sírván is nevettek. A szájuk, a fogaik, lelkük és alighanem az előttük ismeretlen anya volt az oka, aki igen örvendhetett, hogy egyszerü paraszt szolgáló létére mesterember vette feleségül. Hamarosan életre hozta három gyermekét és mosolyogva távozott a földről, ahol neki — szerinte — szép, sőt előkelő szerep jutott. A lányok akkor nem sírhattak utána, most azonban, — különösen ünnepnapok méla, csendes délutánjain — megkönyezték, de hamarosan kacagásra fogták a dolgot, amint eszükbe jutott, hogy az anyjukat Piszke Veronnak hívták.

A legkisebbet is Veronikának hívták, Piszke-Ribiszke volt a csúfneve, a testvérei sokszor fenyegették is, hogy megeszik. Ami engemet illet, csakugyan, majd megettem. Rendkívül kedves és bűbájos ostoba volt. Őt nevezték az ifju festők Rubensnénak, mivel korához képest szokatlanúl erős, rendkivül rózsásszínü, szőkehaju és feketeszemü volt. Arcra, termetre, de lényére nézve is hasonlított a nagy festőnek bundában ábrázolt, mégis oly kevés ruházatu feleségéhez. Rendkivül élvezte, hogy tetszik és még az orrocskája is beleremegett, amikor valamelyik rajztanár fontoskodó szavakkal dícsérte a vállait, a derekát. Ő is, akárhányszor elmondotta:

— A lábaimnak szép stilusa van, egy kissé rokokós, de az jó!

Tudta ezeket a szavakat, de nem értette. A festőkisasszonyok, akiknek a rendes és állandó modellje volt, magyarázgatták neki, kitanították, de egyszerssmind agyoncsipkedték. Dagadt arccal, kisírt szemmel, duzzogva jött haza néha.

— Inkább ülök száz férfinak, — mondá — mint egy nőnek. Csakhamar ott is hagyta a hölgyeket és átment a férfiosztályba. A festő-diákoknak ült, de csak félaktot. Egészet nem, soha!

Sokszor beszéltünk erről — az izzóra fűtött kályha világa mellett — az esti családi tanácsokon. Ő, nem talált volna benne semmit, Zafirné pártolta, mert így könnyebben mehet férjhez, mert a férfiak ilyenek. A két testvér csak nevetett:

— Tedd meg, ha mered, ha megteszed, Piszke, többé haza ne jöjj.

Én meg, elhalványodtam még a gondolatára is, következésképp megrázó cinizmussal közbevetettem:

— Miért ne! Fő a kereset. Ha hivatása kívánja. Megtették hercegnők is.

Reszkettem a pillanattól, amikor egyszer majd kipirosodva fog hazajönni és bevallja, hogy megtette. Akkor nekem végem, akkor én a legnyomorultabb ember vagyok a világon, mert szeretek egy leányt, aki méltatlan hozzám. És nem vehetem többé feleségül.

Mert — remélem, természetesnek fogják találni — hogy Rubensnét szintén nőmmé akartam tenni, mint ahogy mondani szokták. Elhatároztam, hogy küzdeni fogok érte, kiművelem és fölemelem. Oh, tizennyolc éves balga szív, akit egy érzés úgy megnöveszt, hogy elfoglalod az elme helyét is!

B. S.

(Vége köv.)

Automobil

Az aranycsinálással és a megifjító életitallal csaknem egyidejü az a törekvés, hogy önmagától mozgó járművön haladhasson az ember. Az első kettő visszasülyedt oda, ahova való és ahonnan jött: a chimérák babonakörnyékezte mélységébe, de az automobil megmaradt, megvalósult és mindinkább halad a tökéletesedés felé. *Automobil* alatt egyáltalában olyan járművet értünk, mely magában rejti a hajtóerőt és nem szorúl kivülről jövő erőre, hogy haladhasson. Az ujabb időben ehhez a megkülönböztetéshez még egy kellék járul: az tudniillik, hogy az illető jármü nélkülözhesse a sineket, ne legyen egy bizonyos irányhoz kötve, hanem szabadon mozoghasson bármely irányban.

Az első önhajtó erővel induló járművet egy német ember készítette, valami *Kautsch* János nevü, aki Norinberga városának polgára volt és mint óraműves kereste meg a mindennapi kenyerét.

Tudjuk a találmányok történetéből, hogy Norinbergában eszelte ki Helle Péter az első rugókon járó zsebórát, melynek hasonmása *norinbergai tojáska* (Nürenberger Eyerlein) néven csakhamar bejárta egész Európát. Ez a találmány vette rá Kautsch Jánost, hogy egy olyan kocsit készítsen, melyet szintén rugók mozgatnak. 1649-ben készült el vele és mikor Krisztina svéd királynő, Gusztáv Adolf leánya megvette tőle, Rómában kevés hija, hogy az inkvizició rá nem tette a kezét. Maga Krisztina, ahogy lemondott a svéd trónról, a kereszténység fővárosában áttért a katolikus hitre, de élete korántsem volt olyan, hogy a pápai udvarnak öröme telt volna benne. Sokszor tett olyanokat, amikért az inkvizició megrovását magára vonta, de legnagyobb mértékben akkor, mikor önműködő kocsin először hajtatott végig az örök város utcáin. A babonás nép varázslónak nézte és kevés hija, hogy a Tiberisbe nem dobta kocsistól, mire az inkvizició elkobozta Kautsch találmányát, amely tán még ma is ott hever a régi épület valamely padlásán. Kautschot egyházi átokkal sujtottak, de ő föl sem vette, mert Norinberga abban az időben már a protestánsok egyik főfészke volt.

Sokáig pihent ezután az automobil-ipar, egészen odáig, míg Stephenson és Watt a gőzerő használatát általános érvényre emelték. Mikor az első lokomotiv meggyőzte a világot arról, hogy a hajtóerő jövője a gőzben van, a francia *Cuignot* csakhamar előállott az ő találmányával, melyet 1769-ben mutattak be először Páris utcáin. Ma is őrzik mintáját a párisi *Conservatoire des arts et de metiérs* gyüjteményében. A gépezete nagyon egyszerü, elég jól is működött,

de úgylátszik, hogy kormányozható nem volt eléggé, mert neki ment egy kőfalnak és összezúzódott. Cuignot szegény ember volt, nem javította a gépét, hanem eladta a mintáját az angol Trevethik-nek, ki azt vasúti célokra fölhasználta.

Ezen a téren azonban nem versenyezhetett Stephenson találmányával, miért Trevethik örökösei visszatértek az eredeti eszméhez és húsz mótorkocsit építettek, melyek néhány esztendeig közvetítették a közlekedést London és a szomszéd városok közt. Hogy nagyobb lendületet nem vett ez a vállalat, annak oka abban a körülményben keresendő, hogy az angol parlament, meg akarván védeni az akkor virágzásnak induló vasutakat, óriási adót vetett ki a Cuignot-féle kocsikra. Ennek a kocsinak az emlékét még ma is föntartja a *gőzhenger*, melyet az utcai kövezésénél használnak a talaj egyengetésére.

A gőzerő azonban nem maradt meg sokáig az automobilok hajtó erejének. Már a hetvenes években jelentkeztek a robbanó-mótorok, melyeknél a hajtóerőt petróleum, benzin és légszesz szolgáltatta. Ezerféle variációban készültek, de fénykoruk csak rövid ideig tartott, mert amint a villámos erő odáig fejlődött, hogy közhasználatúvá vált, minden más motor erősen háttérbe szorult. Igaz, hogy a villámos hajtóerő jelenlegi módszere nem tekinthet vissza hoszszabb multra, mint az utolsó két évtizedre, de az is tény, hogy már hetven esztendővel ezelőtt is kisérletet tettek a villamossággal, mint hajtóerővel. Turinban Boko és Groningenben Becker galvano-teleppel rendeztek be egy hajtókészüléket, melynek szerkezete azóta keveset változott, csakhogy manapság nem a galvano-telepben van a mozgatóerő, hanem villámos gyüjtőkben.

Egy párisi lap, a *Petit Journal* 1894-ben nagy automobil-versenyt rendezett Páris és Rouen között, melyben közel kétszáz kocsi vett részt. Képviselve volt minden automobil-rendszer, a rugók által hajtott kocsitól kezdve a villámos erőre berendezett járművig.

Az első díjat egy gőzerőre berendezett kocsi vitte el, bár a szakértők egyetértettek abban, hogy a Daimler-féle benzines kocsit illette volna meg. A következő évben a chikagói *Times Herald* rendezett ugyanolyan versenyt és itt egy légszesz által hajtott kocsi vitte el az első díjat. Föltünő tán, hogy a villamos hajtóerőre berendezett járművek közül egy sem nyert díjat a *Petit Journal* versenyén, de ennek a magyarázata abban van, hogy a díjak odaitélésénél a hajtóerő olcsósága is szerepelt mint elsőrendü tényező, abban az időben, vagyis öt év előtt pedig a villamos erő még sokkal többe került, mint most, hol szintén nem mondható a legolcsóbbnak. A versenyek után nagy lendületet adott az automobilnak az a klub, melyet 1896-ban kiváló sportemberek alakítottak Párisban. Nem mult el az első esztendő és már 1500 tagja volt, valamennyi pedig önhajtó erőre berendezett kocsin járta be a francia főváros utcáit. A walesi herceg, ki épp akkor Párisban tartózkodott, szintén tagja volt ennek a klubnak és ő vitte át az eszmét Angliába. Berlinnek is van már hasonló egyesülete, Amerikában pedig annyira hódított az automobil, hogy minden esztendőben körülbelül száz uj találmány számára kérik a kizárólagosság jogát.

Ami a szerkezetet illeti, olyan sokféle és változatos az, hogy lehetetlenség mindegyiket ismertetni, beérjük tehát a főbb rendszerek fölemlítésével. A gőzerőre berendezett motor nem nélkülözheti a gőzfejlesztő kazánt és ezáltal, hozzá számítva a hajtó készüléket is, úgy meg van terhelve, hogy nem felelhet meg egy modern automobil ideáljának, amelynek lényeges kellékei: a könnyüség és a csinos, elegáns külső. Az explóziós mótoroknál a vizet és a szenet sűrített légszeszszel, petróleummal vagy benzinnel helyettesítik, nagy ugyan a haladóképességük, de megvan az a gyöngéjük, hogy folyton csak egyenlő gyorsasággal haladhatnak, ami különösen akkor csökkenti értéküket, mikor városi használatukról van szó.

Első helyen áll tehát mint hajtóerő az önműködő járműveknél a villámosság, még pedig az akkumulátorok rendszerére berendezett villamos hajtóerő. Ennek is az a hibája, hogy nagyon megterheli a kocsit, de mégis csekélyebb mértékben, mint a gőzerőre való berendezés, aztán pedig könnyü kezelhetőség és célszerü irányítás dolgában eddig egyetlen automobil-rendszer sem multa fölül. Hogy pedig könnyítsenek a nagy terhén, vagyis a gyüjtők (akkomulatorok) számát csökkenthessék, sok helyütt már arra a gondolatra jutottak, hogy berendeznek dynamo-villámossági állomásokat, ahol a villámos hajtókészülék uj hajtóerőt szedhet magába. Valamint a régi jó időkben, hosszabb utazásoknál, előre megjelölt helyen megállította a postakocsis járművét, hogy lovait abrakoltassa, az elektromos automobil vezetője is tudja már, hol adhat *abrakot* a gépnek. Természetes, hogy ez a berendezés egyelőre csak a nagyobb városokra szorítkozik, de eljövend bizonyára még az az idő is, mikor az országutak mentén uj hajtóerőt szedhet majd magába minden villamos erőre berendezett automobil.

Ami az automobilok kezelési költségeit illeti, az manapság még korántsem olyan, hogy magánhasználatban versenyezhetne az állati erővel. Akár gőzerő, benzin, petróleum, akár pedig villámosság, jóval drágább a közönséges lóerőnél. Mindaddig tehát, míg a villámos erőt nem sikerül olcsóbbá tenni, kevés a kilátás arra, hogy a lovakat kiszorítja a közhasználatból. Sportférfiak, gazdag emberek passziója marad az, vagy pedig nagy tömegek szállítására berendezett jármű, — mint például a mi villámos városi vasutunk. Tény azonban, hogy a föntemlített dynamo-villámossági állomások már is nagy lépést jelentenek az olcsóság felé, mivelhogy körülbelől másfélszerannyi áron szállítják a hajtóerőt, mint amennyibe az a jármű nagyságának arányában a villámos vasutaknál kerül.

Ez már ugynevezett *polgári ár* és ha a villámos állomások szaporodásával a konkurrencia is síkra lép, megérjük majd az időt, mikor minden polgári családnak meg lesz a maga elektromos kocsija — akárcsak minden földmívesnek a maga két lova és szekere.

I—c.

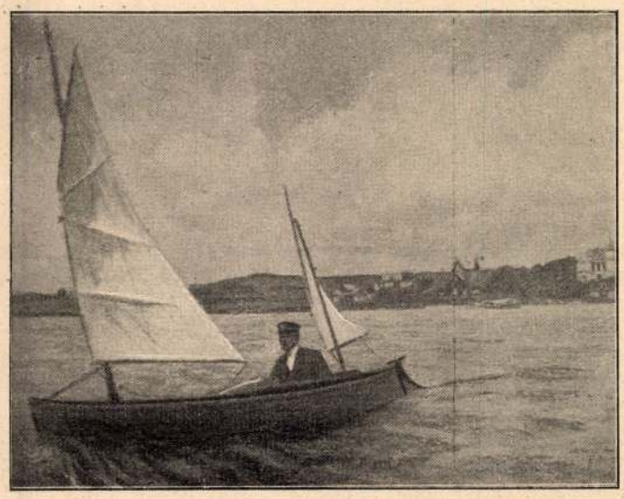

Maharani, *Eszterházy Mihály gróf canoe-ja*

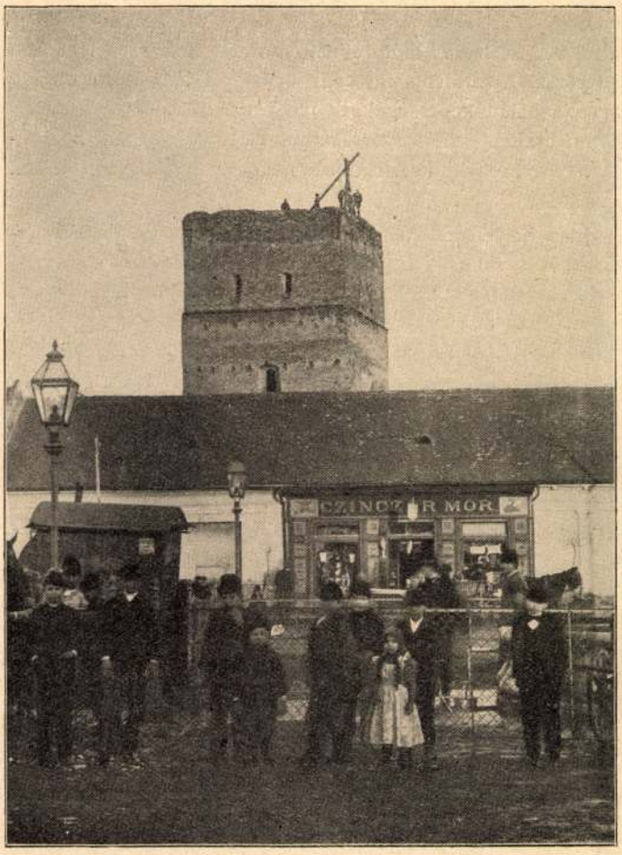

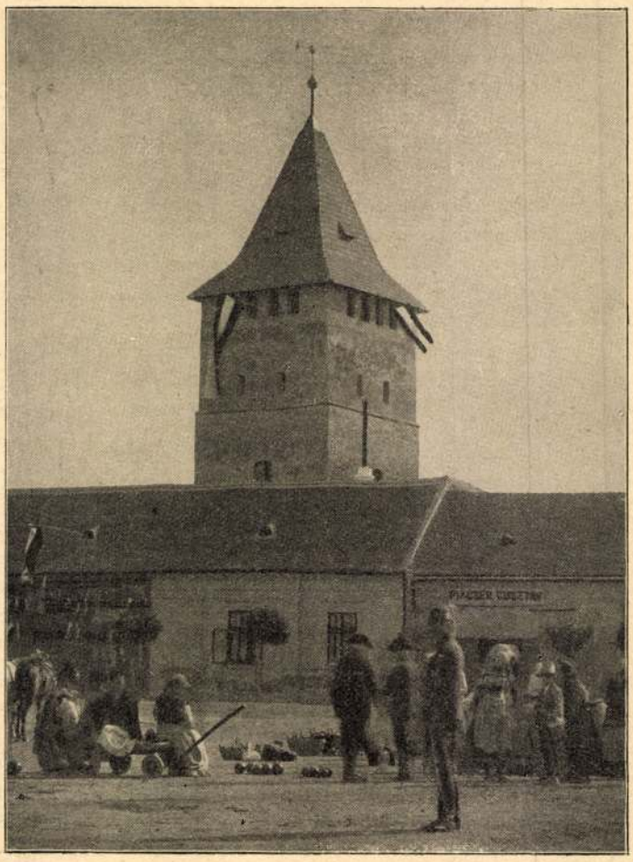

A nagyszalontai csonkatorony *Rácz* I. fölvétele

Régi alakjában *Mostani alakjában*

A szalontai ünnep

Szalontán, melyet Petőfi és Arany levelezésük dévaj perceiben hol *Szalonta-Bury*-nek, hol *Schweinhausennek* neveznek, kedves és megható ünnep volt a mult héten. A csonka-tornyot, melyről Petőfi így énekel Aranyhoz írt verses levelében:

> És a csonka torony, melly a lezúgott harcoknak utána
> Most szomorúan hallgat gyér fű-koszorúzta fejével,
> S várja jövendőjét, mely lábát ráteszi, s akkor
> Összeomol, mint a koldus, ha kikapja kezéből
> A mankót a halál . . . áll még a gólya fölötte,
> Méla merengéssel nézvén a messze vidékbe?

A csonka-tornyot restaurálták, múzeummá alakították át, hogy elhelyezzék benne a *nótárius úr* emléktárgyait, a nótárius úrét, aki szelíd lelke édes, meleg fényével elárasztotta az egész országot. Nem omlott össze a vén torony, nem a halál, az uj élet vette ki kezéből a mankót, ujra talpra állítván s a réginél szelídebb hivatással ruházta föl. Olyan az öreg torony most, mint a vén harcos, ki nem bírja már a páncélt, a dárdát és derült mosolygással unokájában gyönyörködik, azzal dicsekszik . . .

Az öreg torony multja véres harcok távoli ködös képeiben vész el. Marcona hajdúk építették, kik vitézséggel, csellel sok kárt tettek az ellenségben, vigyázó szemmel állván a magyarság ez őrhelyén. Az egykori várkastélyból megmaradt tisztes torony volt sok ideig Szalonta egyetlen nevezetessége, mígnem egy nádfödelü házikóban megszületett az, kit a sors egy nemzet lantosává választott ki.

A magyar irodalomnak mindig kedves helye lesz Szalonta, mert ott találkozott két óriásának lelke. Szalonta felé száll Petőfi szívének aranyszárnyu madara, hogy megkopogtassa a nótárius úr ablakát és föl-kavarja üzenetével a kis lakás gazdájának lelkét, amit ő e szavakba öntött:

> Zavarva lelkem, mint a bomlott cimbalom;
> Őrül a szívem és mégis sajog belé,
> Hányja-veti a hab: miért e nagy jutalom?
> Petőfit barátúl még sem érdemelé.

Ide szállnak aztán az ország minden tájékáról Petőfi levelei, telve rajongással, tervvel, baráti szeretettel és dévajsággal. Ide jő maga is pihenni, ide hozza kis családját a harc zivatarjai elül és itt zokog a hazafi-bánat mellett leggyötrelmesebben és legtovább az eltünt költő-társ után való fájdalom.

Mennyi kép kavarog föl Szalonta nevére! A másodjegyző úr a marhapasszusok, kontraktusok irogatása közben suttyomban, rímes sorokat ír papirszeletekre . . . E rímes sorokból oly alkotások válnak, melyek dicsősége tartósabb, élete hosszabb, mint a csonka-toronyé, melyet az író ősei, a vitézlő hajdúk építettek. Az *Elveszett alkotmány* és *Toldi*. A szerény jegyzői lakot neves emberek figyelme keresi föl és Petőfi a távolból keblére öleli az ismeretlen költőt:

> Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt
> Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.
> Más csak levelenként kapja a borostyánt,
> S neked rögtön egész koszorút kell adni.

Megkezdődik az az eszményi barátság, mely a magyar irodalom kedves pásztortüze, szelíd kandallója, melyhez melegedni jár a lélek. Tisztán lobog e tűz, megvilágítván a két költő nemes alakját, az egyik szikrázó, szilaj temperamentumát, mely itt a szelíd örömök játékhámjába fogatja magát és ki térden ringatva a költő fiacskáját, pajzán mesét mond neki; a másik csöndes, szerénységében nagy lelkét, mely szerető gonddal csügg barátján.

Uj Idők 1899. V. 49 sz.

Nagyszeben

(Szeben vm.)

Bruckenthal-palota
244. l.

Concordia-templom
237. l.

Filek-ház 244. l.

Száz püspöki pa-
lota 244. l.

Színház 347. l.

Toldalagi-ház 244. l.

Zádor—Rados

Nagyszebeni régi korház

Repr.

Erdélyi Muzeum

1933. 113. l.

G,

unka, XVIII. század.
5·5 cm.

KERESZTEK,
kettős szárral, vésett rajzokkal és fel-

zázad.
o, 9·5 és 7 cm.

DOLOROSA,
ű.
zázad.
. 5·8 cm.

KI MŰSZER,
ú.
ül.
g. 38·5 cm.

ésett dísszel.
unka, XIX. század.
cm.

ZAFEJ,
keretben.
ázad.
g. 6·5 cm.

ezék.
ázad.

Nagyszebeni Mátyás

Bálint

XV. 4

kódexmásoló

l.

Könyvkiáll. emlék

20 l.

Mátyás király archépenes

ügye

Pál (contra Tatrangi

Kovács per

1942, január

Nagyszebeni ev. plébá-
niatemplom

Reissenberger, Ludwig:

Die evangelische
Pfarrkirche A. B.
in Hermannstadt-
2-r, 34 kép, 80 l.
Nagyszeben, 1884.

Gen. (1873)

Tekintetes

Van szerencsém a bárt
vonatkozó, a bárt
rendelettel utalvány o
a tekintetes bizottság

Budapesten 1904. Augu

Nagyszebeni építészeti emlékek

Reissenberger, Ludwig.

Überreste der Gotik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt.
8-r, 20 kép, 56 l.
Nagyszeben, 1888.

Gent (1874)

Nagyszebeni ev. plébánia-templom

Reissenberger-Henszlmann: A nagyszebeni és székesfehérvári régi templom. 2-r, 33 kép, 87 l. Bp. 1883.

Gent (1876)

tü Bizottság!

- bempijtani f. és máj. 29 és 30án
egyetemi tanár tér társaságában
unkálatok megvizsgálára végett
koronára felszámitott utiszám-

kintetü Bizottság

aláratos szolgája

ján

Nagyszeben, a régi

Kimakovicz, M.:

Alt-Hermannstadt.
Kny. Archiv des
Vereins f. sieb. Landeskunde. 8-r. 4 kep
30 l. Nagyszeben 1911.

Gent (1225)

20322. sz. chèque-számla
a magyar kir. postatakarékpénztárnál.

6 GS

Méltóságos

Báró F o r s t e r G y u l a ur

Folyó hó 21-ki b. levele elintézéséb
lunk a „Müemlékek" felzetü számlája terhére 1907. fe
május hó 25-én 's 1907.junius 20-án eszközölt fizet
tákkal szives használatára.- M K 9000.- ről szóló

Nagyszebeni ev.
plébániatemplom

Mökesch, Samuel:

Die Pfarrkirche
der Augsb. Conf.
Verwandten zu
Hermannstadt.
8.r 140 l. Nagy-
szeben, 1859.

Gent (1600)

MAGYAR KIR. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTÉR

62946/909. szám.

A Müemlékek Országos Bizottságának folyó évi május hó 19-én 413. szám alatt kelt felterjesztésére tudomása és további eljárás végett azzal küldöm meg, hogy a sztrecsnói várrom tüzetes megvizsgálása és müszaki felvételét illetőleg mielőbb való jelentést várok.

Budapest, 1909. junius hó 22.

A minister helyett:

Nagyszebeni ev. plébánia-templom

Bielz, Julius: Die evangelische Stadtpfarrkirche A.B. in Hermannstadt. Kny. Volksfreund-Kalender. 8-r. 6 l. Hermannstadt, 1935.

Gent (225)

Nagyszeben

Boros J.

A nagyszebeni áll.
főgymnasium törté-
nete.

Petrik 1886-1900

nagyszebeni Stock János

festőművész

Szépmüvészeti Muzeum uj szerzeményeinek kiállitása - képével szerepel.

Ujság 1931.V.21.

tön állapotáról stb. lehetőségig pontos leirás közöltessék.

A betegek ápolása az erdélyi országos tébolydában három osztály szerint történik:

Az *első osztály* szerint ápolt betegek egy kényelmesen berendezett külön-szobát, fütést és világitást, külön-ápolót, finom ágynemüt, reggelire kávét, ebédre négy tál ételt és vacsorára két tál ételt kapnak, és fizetnek napjára *2 forintot.*

A második osztály szerint ápoltak 2—3 más beteggel egy tágas szobában közösen helyeztetnek el és azokkal közösen egy ápolót, fütést és világitást, finom ágynemüt, reggelire kávét, ebédre hetenkint háromszor négy, — a hét többi napjain három tál ételt kapnak. Ezen osztályban levők fizetnek napjára *1 ft. 20 krt.*

A harmadik osztály szerint ápoltak többed magokkal laknak egy szobában, azokkal együtt a szükséges ápoló személyzetet, fütést és világitást, a szükséges ágynemüt, reggelit, ebédre három és vacsorára egy tál ételt kapnak; ezen osztálybeliek csak 66 krt. fizetnek naponként.

Az első osztály szerint ápoltak számára, ha az intézetben elegendő hely van és azt az intézet más viszonyai is megengedik, az igazgatótól még egy második szobát is lehet kérni, melyért naponkint 1 ft. 50 kr. különdij fizetendő.

A betegnek az I-ső és II-ik osztályból a III-ikba leendő áttétele hivatalos rendelet következtében történik meg, ha t. i. a fizetendő illetékek kiegyenlitése a meghatározott mód szerint nem következett be. Oly betegeknek, kik a III-ik ápolási osztály illetékeit nem fedezhetik ugyan egészen, de oly helyzetben vannak, hogy *egy részét* megfizethetik, ezen rész meghatározására az illető közigazgatási hatóság által hitelesitett vagyoni kimutatást kell előmutatniok. Ily részletfizetés meghatározása, ugy szintén a fizetés nélküli ápolás-engedélyezés a királyi erdélyi főkormányszéket illeti. — Fizetni nem képes betegeknek egy a községi előljáróság és a helység jegyzője által közösen kiállitott és az illető lelkész és a közigazgatási hatóság által *láttamozott bizonyitvány* adandó be arról, hogy mind az őrült maga, mind pedig a törvényszék szerint kötelezett rokonai fizetni teljesen képtelenek. Végtére minden betegre nézve akár ingyen akár fizetés mellett ápoltatik az intézetben, szükséges, hogy az illető törvényszéktől számára egy gondnok (Curator) kinevezve legyen.

Ha a betegek munkaképesek, akkor képességök szerint, ha beteges állapotuk engedi, foglalkozást nyernek. A betegek által véghezvitt munkálatok a kiszabott dij szerint megjutalmaztatnak, és ezen szerzemények részint a betegnek több kisebb szükségletei és mulatságai fedezésére fordittatnak, részint, ha a beteg az intézetet gyógyult állapotban elhagyá, a kül világban azt első szükségletei fedezésére kezébe kapja. Az intézeti épületen és 100 betegre való felszerelésen kivül ezen orsz. tébolyda még 54,000 ftnyi földtehermentesitési kötvényekben álló tőkével bir.

A szép izlésben épült palotaforma intézet a tébolyodottak orvoslására jelenleg fenálló szabályok szerint van épitve és felszerelve. A betegek emberséges bánásmódban részesülnek; a csendes betegek a nyugtalanoktól tökéletesen elválasztvák, a dühöngő betegek elkülönitett házakban vannak elszállásolva. — Minden egyes osztály társalgótermekkel, külön-kertekkel, játékszerekkel (sakk, ostábla stb.) el van látva.

Az elmebetegek használatára külön könyvtár is van, mely elegendő számu oktató és mulattató munkát tartalmaz; sőt a betegek használatára többféle hirlap, képes ujság is jár.

Az istenitisztelet megtartására öt különféle vallásfelekezetü lelkész jár az intézetbe, kik az istenitiszteletet e czélra szentelt kápolnákban és helyiségekben tartják. Az intézetben részint oktatás, részint hasznos szórakozás czéljából van egy *elemi tanitó* az irásra, olvasásra és számolásra, egy *énektanitó* magán- és kardalra, és egy tanitó a *testgyakorlásra.* Megvan minden szükséges zeneeszköz, valamint a testgyakorlásra szükséges gépezetek.

A fütés az egész intézetben, kivéve a hivatalnoki és egynehány egyes szobákat, a *Meiszner*-féle rendszer szerint történik, mi által nemcsak a tisztaság, hanem a szobákban levő melegségi foknak egyformasága is eléretik.

A fürdőre nagy gond van forditva. Van nyolcz kád langyos és meleg fürdőkre. A gőzfürdő mindennel fel van szerelve, nagy káddal a hideg viz számára, és zuhanykészületekkel. Azonfelül az intézet mellett elfolydogáló Czibin vizében természetes folyóvizben is meg lehet fürödni.

Az intézetben alkalmazott s legfelsőbb elhatározás következtében szervezett orvosi, hivatalnoki és szolgai személyzet áll: 1) egy igazgató orvosból, 2) két másodorvosból, 3) egy gondnokból, 4) egy ellenőrből, 5) egy irnokból; továbbá: 6) egy kapusból, 7) egy kertészből, 8) egy fürdői szolgából, 9) husz betegápolóból, 10) két háziszolgából és ideiglenesen 11) két mosónőből.

Ezen személyzet a rendes kiszabott fizetésen kivül szabad lakással és fűtéssel, az orvosok és hivatalnokok pedig kertrészlettel, a szolgák szabad élelmezéssel vannak ellátva.

Az intézet felállitási napjától, azaz 1863-ik november 19-étől egész 1865. deczember 31-éig összesen felvétetett: 95 férfi, 65 nő, összesen 160 elmebeteg. — Ezen összegből tökéletesen gyógyulva vagy javulva elbocsáttatott: 15 férfi, 11 nő, összesen 26; gyógyulatlanul elhagyták az intézetet 5 férfi, összesen 5; meghalt 14 férfi, 7 nő, összesen 21. — 1865. deczember 31-én ápolás alatt maradt 61 férfi, 47 nő, összesen 108.

Az előfordult elmekórságok fajai voltak: I. Dühöngés (ujonnan kitört) 20 férfi, 12 nő; dühöngés (idült) 21 férfi, 17 nő. II. Búskomorság (ujonnan kitört) 8 férfi, 9 nő; búskomorság (idült) 23 férfi, 13 nő. III. Zavartság 4 férfi, 6 nő. IV. Általános hüdéssel összekötött kábaság 4 férfi. V. Kábaság (vele született) 4 férfi, 1 nő; kábaság (szerzett) 8 férfi, 7 nő. VI. Iszákossági téboly 3 férfi. Összesen 95 férfi, 65 nő, = 160.

A betegségek okai szerint: a) *szellemi okok:* Szerelmi viszony 7 férfi, 8 nő; iszákosság 14 férfi, 2 nő; politikai túlzottság 4 férfi; büntény utáni fogság 2 férfi; vagyoni veszteség 3 férfi, 4 nő; meghalálozása a férjnek 6 nő; meghalálozása a nejének 1 férfi; hivatal-elvesztés 6 férfi; b) *testi okok:* öröklés 3 férfi; fejlődési hibák 6 férfi, 4 nő; külerőszak 6 férfi, 4 nő; idült agybetegség 10 férfi, 6 nő; idült vértolongás az agyra 6 férfi, 8 nő; nemi kicsapongás, iszákossággal 4 férfi; havi ivar-vérzési rendetlenségek 7 nő; gyermekágyi zavarok 5 nő; önfertőzés 5 férfi; ismeretlen okok 18 férfi, 11 nő. Összesen 95 férfi, 65 nő = 160.

Állapotra nézve: nőtlen és hajadon 53 férfi, 25 nő; nős és férjes 56 férfi, 26 nő; özvegy 6 férfi, 14 nő. Összesen 95 férfi, 65 nő = 160.

Vallásra nézve: r.-katholikus 22 férfi, 16 nő; református 14 férfi, 8 nő; evangelikus 22 férfi, 14 nő; unitárius 1 férfi, 1 nő; gör.-katholikus 14 férfi, 15 nő; görög keleti 14 férfi, 9 nő; héber vallásu 8 férfi, 2 nő. Összesen 95 férfi, 65 nő = 160.

Szülőföldre nézve: erdélyországi 75 férfi, 59 nő; magyarországi 4 férfi, 3 nő; a többi a birodalom egyes részeiből.

Korra nézve: 10 évtől 20 évig 3 férfi, 4 nő; 20 évtől 30 évig 24 férfi, 16 nő; 30 évtől 40 évig 30 férfi, 16 nő; 40 évtől 50 évig 27 férfi, 17 nő; 50 évtől 60 évig 8 férfi, 7 nő; 60 évtől 70 évig 2 férfi, 4 nő; 70 évtől 80 évig 1 férfi, 1 nő; összesen 95 férfi, 65 nő = 160.

Foglalkozásra nézve: magánzók 10, hivatalnokok 14, orvosok 2, gyógyszerész 1, lelkész 1, iskolatanitó 2, tanuló 2, katonatisztek és katonák 6, katonatiszti árva 1, hivatalnok neje 11, hivatalnok gyermekei 6, kereskedő 4, szinésznő 1, zenész 1, kézmüves 18, kézmüves neje 8, kézmüves gyermeke 2, földmives 12, földmivesnő 12, földmives gyermeke 2, bánya-munkásnő 1, napszámos 15, napszámosnő 5, szolga 6, szolgáló 14, bünvádolt 3; összesen 160.

Az intézet megnyitása napjától egész 1865. deczember 31-éig összesen felvétetett 160 elmebeteg. — Ezen összeget Erdélyország összes lakosságával, mely kerek számmal 2,100,000-et képez, összehasonlitva, eddig minden 13,125 főre 1 elmebeteg esik.

A nemzetiségek szerint felvétetett 33 magyar. A magyarokat 600,000-el számitva, minden 18,181 főre esik egy elmebeteg. — A románok részéről felvétetett 49. A román lakosságot 1,200,000 számitva, minden 24,489 főre esik egy elmebeteg. — A németek és szászok részéről felvétetett 62 egyén. Ezen népet kerekszámmal 200,000-re véve, minden 3227 főre esik egy elmebeteg. — Czigány felvétetett 3. Az erdélyi czigányok számát 70,000-re számitván, minden 23,333 czigányra esik egy elmebeteg. — Örmény felvétetett 2. Ezeket 7000 főre számitván, minden 3500 főre esik egy elmebeteg. — Izraelita felvétetett 10. Ezeket 15,000-re számitván, minden 1500 izraelita főre esik egy elmebeteg.

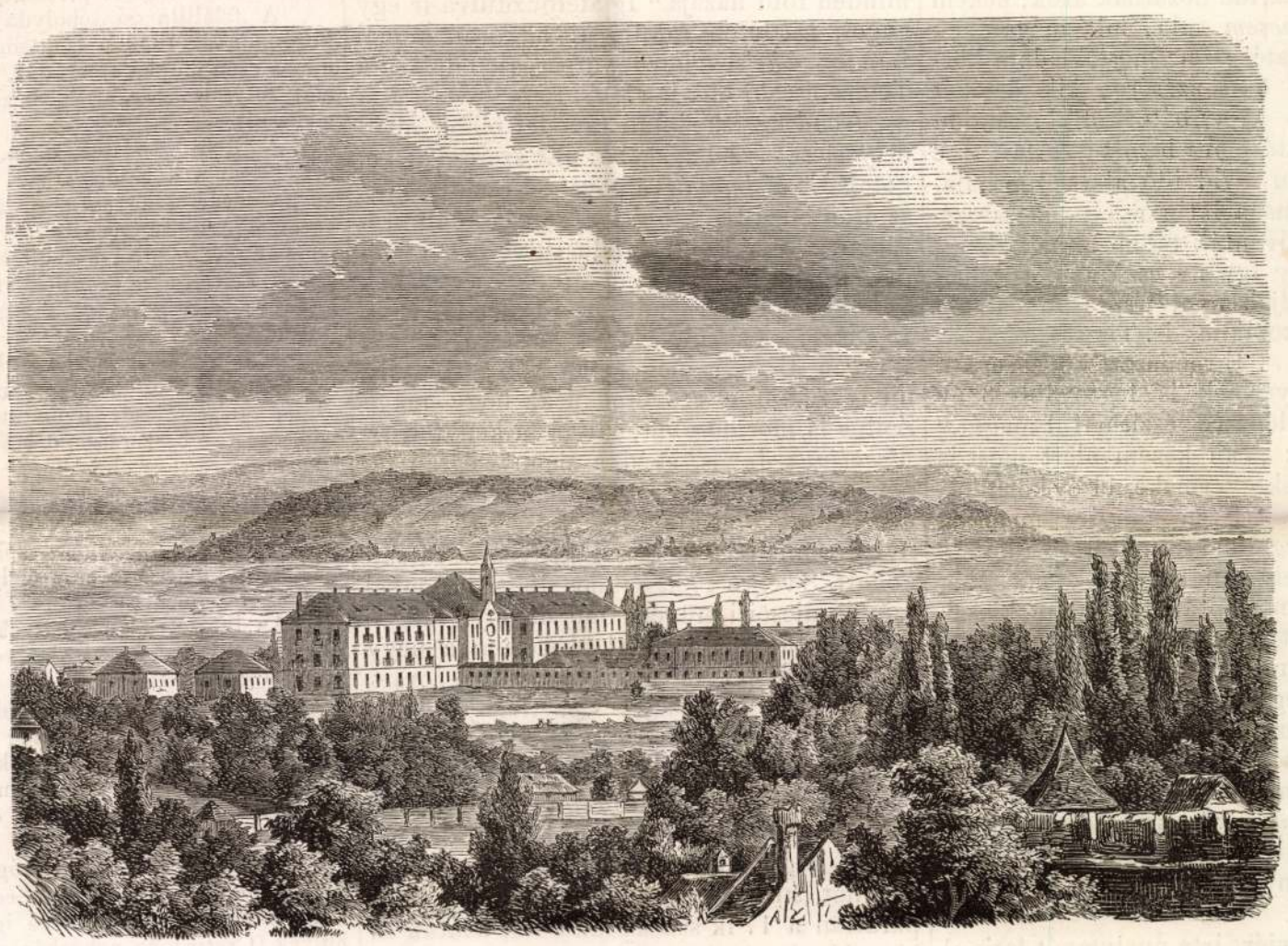

Az erdélyi országos tébolyda Nagy-Szebenben.

Vas. Ujs. 1866.

képen haladót maga előtt nem ismer, uj fény hát az ő n yelvtana. Végül egyedül azt kéri a tudós fé rfiaktól, hogy ne vessék meg e munkát csak : azért, mert *külfölditől* s kevésbbé tudóst ól ered. Aláirva: *„Jászberényi P. Pál, erdély i magyar.“* Mit jelent nevében a P. betü? ne m tudom; az előnév hihetőleg jász-berényi eredetét jelöli vagy neki vagy elődeinek. A . hozzá irt s müvét elismerésre, sőt dicséretr e méltató angolok széltire „tudós“ névvel illeték öt.

Tovább „Az olvasóhoz“ intéz 3 levél terjedelmü szi ízatot angolul, a *„közjóért tiétek“* aláirással. Igy kezdi: „Csodálkozhatol, kegyes olvasó, hogy idegen létemre ily müre vállalkozt am, csodálkozhatol, mert inkább angolra t artoznék ez s engem képtelennek itélhetsz; valóban, az én Angliába jövetelemmel is *saját nemzetemnek* akartam használni: de (s annál mélyebb az én bánatom) mi oly időket élünk, hogy *magunknak vetünk s másoknak aratunk.* Helyesen neveztetik e tekintetben Anglia „Boldog szigetnek“, mert a föld bármely pontján találtassanak is becses tárgyak, ide hozatnak azok; nekem ez egyetlen *kincsem* vala, mit magamnak gonddal tartogaték; ime most kiadom közhaszonra azok ösztönzésére, kik értékét ismerik s kik arra bátoritottak. Midőn ugyanis az oktatásomra bizott gyermekek e módszer nyomán rövid idő alatt szép haladást tettek volna a latin nyelv megszerzésében: szüleik kivánták tőlem annak közrebocsátását, hogy igy ne csak az ő gyermekeiknek használjak nyelvtanitásommal, de az angol köziskoláknak is. Tisztes *kérésöknek* engedtem. . . . E rendszert követve, középtehetségü gyermek is legtovább 3 év alatt egyetembe lépésre készitheti el magát.“ Mondja tovább: „Van kezem alatt most is *nehány* nemesnek gyermeke, 11 év körüliek, kik e rendszerrel (Isten annyira megáldá munkám és szorgalmam) annyira haladtak, hogy latinul helyesen beszélnek már. Még egy növendék sem lépte át tanodám küszöbét, ki ne kezdett volna 3 hó mulva fecsegni latinul, 6 hónapra fejtegetni könnyebb érzetü szerzőket, egy év mulva pedig tisztán irni latinul, (de ez utóbbi olyanoknál történt, kik jelesb itélőtehetséggel birtak).“ Alább öt tételben bizonyitja meg müve idomának uj voltát s *uj fénynek* a tanitásban ép oly alapon nevezheti e művet, mint helyesen nevezik a régi anyagból ujra vert érmeket *uj*nak.“

E kérdésre: miért irta nyelvtanát latinul és nem angolul? feleli: mert nemcsak az angol, de más nemzetnek is kivánt használni.

Ez azon nevezetes *latin nyelvtan,* melyet az egykori angolok dicsérettel halmoztak, melyet köziskolákba bevettek, mire mutat a 4-ik kiadás, melyet ott más magyar tanitó is használt kézikönyvül, p. o. Enyedi Gáspár, ki maga mondja, hogy nehány nemes angol ifjut vezet a latin nyelvben és sikerdúsan használja az *„Uj szövétneket.“* Ezen nyelvtan kimeritőbb ismertetésébe nem fogok, főleg azért, mert a kezemnél levő példány nem teljes, hiányozván belőle elől mintegy 16 lap, mely gyermeki mondatokkal világositná némely nyelv-elemek használatát; hiányzik végül 170 lapnyi ugynevezett alaktan. Legdúsabb és tömöttebb az igék sajátságos használatáról szóló rész kettős oszlopzatban betürendben, 674 lapon folyvást szólamokkal világositva s a remek szerz[illegible]

ki is emeli, hogy Jászberényi 1662-ben Londonban irt volt egy biráló munkát latinul a Socinianusok ellen s ugyanott ki is adta Apafi fejedelemnek ajánlva, erre célozva énekli: „kit (t. i. Jászberényit) a magyar haza az ész-vita küzdhomokján szemlélt mint győzőt, nyelvtani portól izzadva diadalmasan látunk mi köztünk.“ — Ugyanő angol létére következő valóban költői, emelkedett s hazai viszonyunkat jobban ismerőleg s melegebb részvéttel rajzolólag, mint némely szomszédos atyánkfiai tették a közelmult gyásztized vagy tán huszad alatt, zengeti lantját: „Nem leszesz már jövevény köztünk, földieid gyanánt tarts minket: eléggé bennszülötté avat téged nyelvtanod . . . hazádból kiestél . . . Anglia is, Dáczia is magáénak vall . . . habár mind a haza töled, mely hajh most trák iga alatt nyög, mind te a hazától meg vagy fosztva. A Hunyadiak földét nagy részben a hütelen ellen birja s *Magyarhon közepében maga a haza szám-üzött.* Te e közben azonban jobb sorsnak örvendve, angol léssz . . . mert a tudósoknak minden föld hazája.“ Igy felbuzdulva ir egy angol, Littleton Adolf, ki akkoron a mai London *Chelsea* nevü városrészén lakott a Temze északi oldalán!

Goad kereskedelmi tanodai elnök rövid helyeslését ezzel zárja be: „És szeresd az angolokat.“ *Helmes* árva-növeldei tanodafőnök szintén buzditja. *Singleton* Tamás előbb prózában ir, majd versre lelkesülve végzi, emlitvén, hogy e nyelvtant mintegy a törökök dühöngése elől ragadta ki a tudós Berényi. *Branker,* a szépmüvészetek mestere, szintén versben tiszteli meg, mondván: „annyira nincs füstje e szövétneknek, hogy maga Zoilus is, mormog bár, hallgatni kénytelen.“ *Megalinus* János, svéd, a mennyiségtan tanára, öt és hat méretü sorokban énekel s Jászberényinket kiemeli, kivel mint a mennyiségtanban is jártassal kedvesen társalkodott. S végre *Platt* Vilmos déli Londonból szintén dicsőiti müvét. Ime mennyi idegen szól méltánylólag róla! Mellőzöm a négy ottani magyar: Nadányi stb. dicsérő sorait, miket tudós barátjok, tán pártfogójok is, és honfitársuk méltatására irtak.

Meddig élt s volt Jászberényi Londonban? biztosan ki nem mutathatom; abból, hogy müve 1670-ben éri a negyedik kiadást, hihető, hogy ekkor még élt. Ez érdemes hazánkfiát, ki némi tekintetben egyetlen és páratlan a 17-ik században s tán azután is, ki saját kezével irta be magát az angol tanoda-irodalom történetébe s nevelt annyi angol ifjakat, ugy látszik, csakugyan elérte azon *fulánk* mérge, melyről ő maga is emlékezett, de akkor még nem is sejtve a tragikus véget.

Visszatérve Bod Péterre (Magyar Athenás, 118. lap.), ő ezt mondja: „Melyet (t. i. nagy hirét, jövedelmét és szép iskoláját) megirigyelvén a rosz emberek, alattomban beadott méreg által elvesztették. Mely épen akkor esett, midőn az enyedi kollégium kuratorai hallván az ő jó hirét-nevét, Enyedre akarnák hozni professornak.“

Jászberényi tudósunk hát az irigység áldozata lett s csendesen aluszsza álmát a nagy London valamely temetőjében, egy magyar porszem a milliók között. Azon földtalaj ugyanis, — angol irók bizonysága szerint — melyen a mai London épült, óriás mennyiségü emberi romokat rejt és fed el: a keresztyén időszámlálástól kezdve jelenkorig 50 millió ember temettetett ott el.“ Ide vegyülve van az ő pora is. A földgömb különböző pontján tehát nemcsak magyar hősök csontjai ásvák el, mint Nikomédiában és Rodostóban, de magyar tudósokéi is, s ez is dicsősége a szegény magyar hazának. Ott nyugszik Jászberényi Londonban; *Úri János* Oxfordban, ki 1796-ban temettetett ott el 25 évi tudós működése után.

Hát a Jászberényivel Londoban élt négy magyarból mi lett? hol borult rájok a szemfödél? nincs tudva előttem.

Balogh Ferencz.

Az erdélyi országos tébolyda.

Midőn ezen sorokat irjuk, az erdélyi orsz. tébolyda, müködésének már harmadik évébe lépett.

Ezen intézet a magyar koronához tartozó országokban a legelső önálló, és legnagyobb menedékhelye a lelki betegeknek s 240 elmebeteg befogadására elégséges.

Ő Felségének 1856. évi november 9-kéről kelt legmagasabb elhatározása szerint a *III-ik jótékony célokra szánt állami sorsjáték egész jövedelme* egy Erdélyben felállitandó tébolyda számára rendeltetett.

Ezen jótékony sorsjáték tiszta jövedelme 321,683 frt 45 kr. volt. Az épitkezési pénzalap ily formán meglévén, a terv s költségvetés, miután a N.-Szebenben választott helyiség is megszereztetett, 307,649 pftban állapittatott meg.

A felállitandó tébolyda épitkezésére vonatkozó munkák 1859-ik szeptember 14-én kezdettek meg s ezen munkálatok 1859, 1860 és 1861. évek alatt folytattatván, az épitkezés 1862. év végével elkészült.

A többi részletek, u. m. vizvezetékek, kutak, fürdők, a halottas ház, valamint az intézet körüli térnek kiegyenlitése, az épület körüli kövezet elkészitése, és az egész intézet bekertelése 1863-ik év végével készültek el. Az épitkezési összes költségek e szerint, a tér megszerzése is beleszámittatván, kerek összegben 350,000 o. é. ftot képeztek.

A belső felszerelésbe foglaltatnak: a butorzat, férfi és női öltözék, vászon- s ágynemüek, az irodák felszerelése, nyomtatványok és egyéb szükségletek beszerzése, orvosok és hivatalnokok lakásainak festése, olaj-lámpák, lég- és hévmérők, vegytani és sebészi eszközök s egy Wertheim-féle pénzszekrény beszerzése, faliórák, tűzoltó-eszközök; a dühöngő betegek szobafalainak olajfestékkel való befestése sat., mely tárgyak összesen 20,000 o. é. forintba kerültek.

Az intézeti alapszabályok Ő Felsége 1863. évi junius hóban kelt legkegyelmesebb elhatározásával szentesittettek.

Ezek szerint ezen tébolyda rendeltetése, hogy Erdélyből és a lehetőség szerint Magyarország, sőt a birodalom vagy a külföld más részeiből is elmebetegeket fogadjon fel, ezeket czélszerüen elhelyeztesse és üdvös orvoslásban részesittesse.

Az intézetben csak gyógyitható vagy *oly gyógyithatatlan elmebetegek vétetnek föl, kik a közbátorságot fenyegetik;* és igy az ugynevezett hülyék (Cretin) és nehézkórosok, ha beteges állapotjok mellett elmekórságnak jeleit nem mutatják, nem vétethetnek föl.

Az oly betegekre, a kik a betegség elején küldetnek be (mivel az ilyféle ujonnan kitört elmebajok gyógyulásra legtöbb reményt nyujtanak), különös tekintet fordittatik.

Minden elmebeteg fölvétetésére szükséges, hogy őrültségi állapota *egy közhivatalu orvos,* vagy annak hiányában egy magán-gyakorló orvostudor által kiállitott bizonyitvány által be legyen bizonyitva. Felette kivánatos továbbá, hogy minden felveendő beteg után egy kórrajz, vagy ugynevezett *betegség története,* mely a betegség okait, kezdetét, folyamát és a főbb kórjeleket hiven elősorolja, küldessék be. Ezen kórrajzban a beteg elmekórsághoz való örökösödési hajlama — tudniillik: szenvedett-e a betegnek valamely rokona elmebetegségben vagy nem, a beküldendő betegben különösen feltünő hajlamokról, különös kifejlődési hibákról, rendellenes szokásairól, életmódjáról, foglalatosságáról, netaláni korábbi fejsérelmekről, uralkodó indulatokról, a vérkeringési vagy lélekzeti szervek állapotáról, valamint az álomról, érzékenység vagy érzéketlenségről, a beteg mozgási állapota minőségről, a beszédről, és ebben netalán észrevett rendellenességekről (gyors vagy hebegő,) érzéki csalódásokról, képzelményekről, összetüggők-e azok vagy pedig összefüggés nélkülik-e? továbbá milyen az itélet, képzeleti tehetség, emlékezet? a vágyakról: p. o. van-e különös hajlama a lopásra, gyujtogatásra, gyilkosságra, vagy öngyilkosságra? a nemi ösz-

*

Nagyszeben

Gerevich - Genthon
A magy. tört. Lepes Könyvei
Bpest, 1935

Nagyszeben a XVII. században. A rézmetszet, mely Frankfurtban 1668-ban jelent meg, jól mutatja a gazdag szász város festői, tornyos fal-övezetét.

Nagyszeben

Harteneck-utca.

A város fem-maradt
bástyái
repr.

Vas-Ujs. 1916-599 l

Nagyszeben látképe

u. o

La S. V. è invitata a partecipare

all'ASSEMBLEA GENERALE

della

SOCIETÀ ITALO-UNGHERESE

MATTIA CORVINO

che avrà luogo il 24 giugno p. v. alle ore 18
nella sala d'onore del Museo di Arte Decorativa
(IX., Üllői-út 33—35)

Il presidente
Tiberio Gerevich

Cathry, svájczi születésü mérnök volt az, kinek fejében 1872-ik év őszén a svábhegyi vasut eszméje megfogamzott, és a ki a szükséges méréseket megtevén, azon vonalat kikereste, a mely műszaki tekintetben ugy, mint a közönség kényelmére a legczélszerübbnek mutatkozott, s a melyet ma tényleg kiépitve látunk.

Cathry, miután a hazai bankoknál hiában kopogtatott, a Baselben székelő nemzetközi társulatot nyerte meg a vállalat részére, mely a fogas-vaspályák terjesztésére alakult, s melylyel a legjobb svájczi és délnémet pénzerők állnak összeköttetésben. 1873. április 7-kén megkötteteett a szerződés Buda városával, melyszerint 40 évre az épitendő pályára nézve a tulajdonosi jogok és kötelességek Cathry és érdekfeleinek biztositattak; 40 év mulva a pálya a város tulajdonába megy át.

E szerződés értelmében 1873. julius 3-án a közlekedési miniszterium is kiadta a vállalatnak az engedélyokmányt. Még e hónapban megkezdték a földmunkálatokat is azon földterületeken, a melyeket a tulajdonosoktól békés uton megvásárolni sikerült. A szőlők és az érintett erdőre nézve ily egyezség nem jöhetvén létre, itt a törvényes kisajátitást kelle foganatositani. Ennek folytán csak ez év tavaszán lehetett teljes erélylyel folyamatba tenni a munkát, mely aztán oly gyorsan haladt, hogy április közepén az összes alépitmény vagyis a földmunka készen állt és a sineket kezdték lerakni.

RÉSZLET NAGY-SZEBENBŐL.

Ma már az egész pálya teljesen készen áll és vigan robognak rajta a próbavonatok.

Különösen érdekes tanulmányul szolgálhat ezen pálya azoknak, a kik a műszaki dolgok iránt érdeklődnek. Már első pillanatra föltünik, hogy e vasut, a mely 3 kilometer ($^4/_{10}$ mfd) hosszant 277 meter (830 láb) magasságba hatol föl merész emelkedéssel, nem lehet a közönséges. Ily meredek uton, mint ez, a mely 100 ölre több mint 10 öl emelkedést mutat, tehát sokkal nagyobbat, mint a minő jó szekéruton megengedhető, a közönséges mozdony, rendes sineken önmagát sem volna képes fölvonszolni, mert beállana az, a mi a károlyváros-fiumei vasuton már 100 ölenként $2^1/_2$ öl emelkedés mellett is igen gyakran megtörténik, hogy t. i. a gőz gyorsan forgatja ugyan a mozdony kerekét, de az még sem halad helyéből, mert a sima kerék a sima sinen nem képes oly surlódást kifejteni, hogy előre, fölfelé kapaszkodhatnék. Nem a mozdony vonó ereje kevés ez esetben, hanem az a baj, hogy nincsenek körmei, hogy megfogja a sint, melyen tovább kellene csusznia.

Lássuk el szépen egybeillő fogakkal a sint is, a kereket is, és a gőzerő akadálytalanul fogja fölvinni az embert „per ardua ad astra“. Ezen elvnek megfelelőleg van a svábhegyi vasut fölépitménye készitve a Riggenbach és Zschocke mérnökök szabadalmát képező ama rendszer szerint, melyben legelőbb Svájczban a Rigi-pálya épült.

A fölépitményre itt is kavicságyat öntenek, melyekbe a sin-talpfák ugy vannak elhelyezve, hogy alattuk hosszgerenda fut végig, és végeiken felül is két segélygerenda fekszik, melyekhez erős csavarokkal vannak ugy megerősitve, hogy az egész talpfasor egy egészet képez és a nagy lejtőn egy sem csuszhatik le.

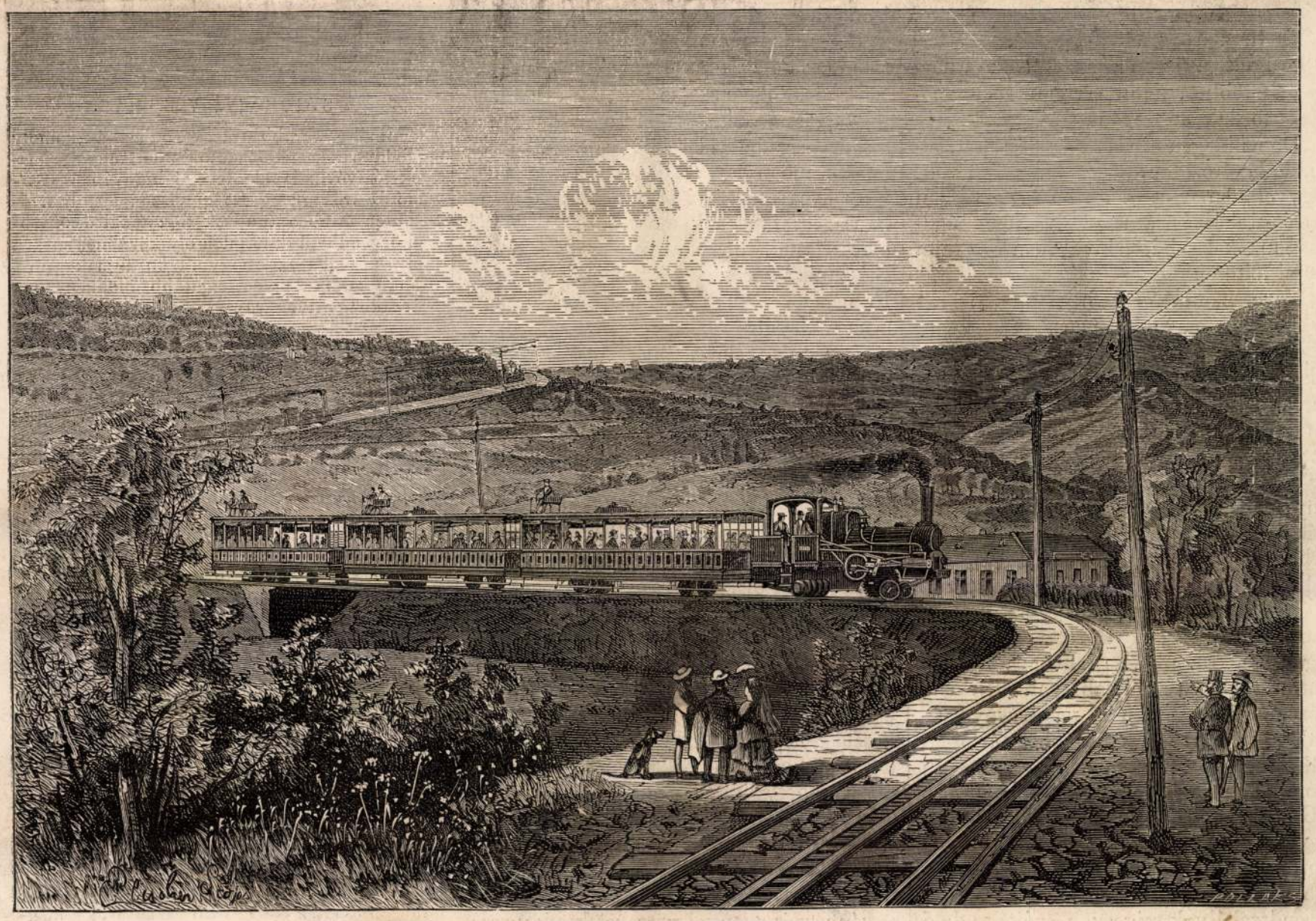

SVÁBHEGYI FOGASKEREKÜ VASPÁLYA.

szabadságot vivott ki, őket legkevésbbé sem érintette. Egyszóval, Kalifornia történelmének az a dicső indiai nyara volt, mely közül annyi költői köd lebeg még most is, a spanyol uralom ama szelid, engedékeny ősze, melyet a mexikói függetlenség télviharai oly gyorsan követtek, hogy végre az amerikai hóditás ébredő tavasza váltson föl.

A parancsnok elfordult az ablaktól s a kandalló-szerü mély tüzhelyen lobogó tüz felé lépdelt. Egy csomó iskolakönyv és irka, a helytartósági iskola növendékeinek dolgozatai, feküdt az asztalon. A mint atyai érdeklődéssel forgatta lapjaikat s nézte a szép, gömbölyü betüs szentirási szöveget, a san-carlosi növendékek első hegyes szarkalábait, ugy látszék — unalmából-e vagy különben — nagy gyönyörüségét találta bennök. — »Lelkemre, Paquita, ez a hajszál-vonás remek! megnézhetné akár a kormányzó is!« Saját gyámleányának és kegyenczének, az indiánok közül örökbe fogadott kis Paquitának az irása volt; s a becsületes parancsnoknak a méltó apai büszkeség könycseppje homályositá el balszemét, — a jobbat, fájdalom, husz éve már hogy egy indián nyila bepecsételte! Gyöngén megtörülte azt bőr-felöltője ujjával s nagy megelégedéssel olvasta tovább: »Megérkezvén az Izmaeliták —«

De félbe kellett szakitania; mert lépteket hallott a palota-udvarban, lépteket a folyosón, a küszöbön — s egy idegen lépett be. A parancsnok, a vén katona ösztönével, a mint egy gyors pillantást vetett a jövevényre, gyorsan a fal felé fordult, hol jó toledói kardja függött, vagy legalább szokott függeni. De most nem volt ott, s a mint visszagondolt, hogy hol is látta utoljára e megbizható derék fegyvert s eszébe jutott, hogy biz' azon Pepito, Bautistának a pecsenye-forgatónak a kis fia lovagolt, a parancsnok elpirult s nem tehetett többet, minthogy haragos szemölddel fordult a jövevény felé.

De az idegen arcza, bár elég tiszteletlen, de határozottan békés kifejezésü volt. Fegyvertelen volt s közönséges vászon matróz-sipkát és sarut viselt. Némi kiállhatatlan tőkehal-bűzön kivül nem volt rajta semmi föltünő.

Neve, a mint elég folyékony, de kevésbbé szabatos vagy finom spanyolsággal adta a parancsnok tudtára, neve Scudder Peleg volt. A »General Court« nevü hajónak, a salemi kikötőből, Massachusettsben, volt a tulajdonosa s kereskedelmi utazásra indult a déli tengerekre, de a vihar a san-carlosi öbölbe hajtotta. Mindössze annyit kért, hogy a szél kedvezőbb fordulatát az áldott Szentháromság-fok tövében várhassa be. Vizre nincs szüksége, mert Bodegában bőven ellátta vele a hajóját. Jól tudja, mily szoros fölügyelet van a spanyol kikötők szabályzatai szerint az idegen hajókra, s kötelezi magát, hogy a gyarmat szigoru rendszabályai ellen nem vét semmiben. Hangjába némi árnya vegyült a gúnynak, a mint a helytartósági épület elhagyott udvartelkén s az őrzetlen sorompókon végig tekintett. Valóban, az őr, Gomez Fülöp, szerényen félrevonult volt, s a vihar elől fedél alá menekült és most a tornáczon mély álomba volt merülve.

A parancsnok habozott kissé. A kikötői rendszabályok szigoruan szóltak, de ő ahhoz volt szokva, hogy egyéni tekintélyt s hatalmat gyakoroljon s az amerikai »Columbia« nevü hajó esete alkalmából tiz évvel ezelőtt kiadott rendeleten kivül semmi előzetes eset nem állott előtte. A vihar erősen tombolt, s az emberi érzet arra sürgette, hogy ne tagadja meg az idegen kérését. Meg kell adni a parancsnoknak, hogy elhatározására legkevésbbé sem folyt be annak tudata, hogy nem áll módjában erőszakkal meggátolni a hajós kérelmét. Egy hetvennégy ágyus hadihajótól ép oly hidegen megtagadta volna ugyanazt az engedélyt, a mit most a yankee kalmárnaszádjának oly kegyesen megadott. Csak annyit kötött ki, hogy a hajó teljességgel ne közlekedjék a parton levőkkel. »A mi magát illeti, Sennor Captain, fogadja el vendégszeretetemet. Az erőd rendelkezésére áll mindaddig, mig becses jelenlétével szerencsélteti,« s ómodoru udvariassággal ugy tett, mintha távozni akarna az őrszobából.

Scudder Peleg mester elmosolyodott, a mint a jóformán védtelen erődre s a Manilában azelőtt egy századdal öntött két penészes rézágyura s a tehetetlen őrségre gondolt. Egy perczig arra gondolt, hogy szaván fogja a parancsnokot s betü szerinti értelemben vegye vendégszerető ajánlatát, mert olyan ember volt, a ki az üzletre kinálkozó legcsekélyebb alkalmat sem szokta elszalasztani; de aztán meggondolta, hogy itt alig lesz alkalma valami üzletet csinálni s megelégedett azzal, hogy elfogadjon egy marok vágott dohányt, a mivel a parancsnok megkinálta, mig emez széket tolt a tüzhöz s vendége tiszteletére leoldotta a fekete selyem kendőt, melylyel szürke szemöldei körül voltak kötve.

Mi történt azon éjjel Salvatierra parancsnok és vendége közt, azt nekem, a ki mint komoly krónikás csak a történet főbb pontjaira kell hogy szoritkozzam, nem szükség elmondanom. Mondtam már, hogy Scudder Peleg mester folyékony beszélő volt, s különféle szeszes vizek befolyásánál fogva, melyekkel gazdája nem szünt kinálgatni, még beszédesebbé vált. Elképzelhetjük, mennyit tud beszélni az, a kinek husz éves csevegési készlete van dugaszban! A parancsnok most hallotta először elbeszéltetni, hogyan vesztette el Nagy-Britannia amerikai gyarmatait; meg' hogy Franczia országban forradalom volt; meg' a nagy Napoleon hőstetteit, melyeket Peleg mester talán elevenebben is kiszinezett, mint a parancsnok fölebbvalóinak inyére lett volna. S mikor aztán kezdett kérdezősködni, a parancsnok nem birt neki ellenállani. Rendre-rendre behatolt a Helytartóság és a Missió valamennyi titkába és pletykájába, ama pásztori kor minden sörkorcsmai fecsegésébe, a pogányok megtérítésére irányzott kisérletekbe, a telepen levő iskolák ügyébe, s még azt is megkérdezte a parancsnoktól, hol, mikor és hogy' vesztette el a félszemét. Mondják, hogy beszélgetésük e szakánál Peleg mester a zsebeiből több különböző kis tokokat szedegetett elé, mindenféle furcsa limlomot s ujmódi készüléket, sőt azok közül egynémelyt rá kötött a gazdájára. Állitják továbbá, hogy a Peleg mester gonosz befolyása s az általa előhozott különféle üvegcsék következtében a parancsnok némileg kibillent komoly magatartásából s oly módon viselte magát, a mi teljességgel nem illett az ő állásabeli egyénhez, és spanyol verseket kezdett szavalni, sőt vékony magas hangon pogány dallamokat és szerelmi dalokat is fütyölgetett, melyekben valami »kicsikéről« volt említés, a ki neki, a parancsnoknak, a »kedves élete« volna. De e gyanusitások, melyeket egy komoly krónikásnak talán nem is illenék fölhozni, csak nagy fentartással fogadandók, s itt csak mint mendemonda emlittetnek. Azt nevezetesen, hogy a parancsnok, jó kedvében, egy zsebkendőt vett elő s azzal a sembicaucua nevü indus táncz ugrándozásait igyekezett megmutatni vendégének, furcsa, de kissé illetlen mozdulatokkal, hitelesebb tudósitók egyenesen tagadásba veszik. Elég az a jelen elbeszélés czéljához képest, hogy Peleg mester, éjfél tájt, ágyba segitette gazdáját, miközben örök és elévülhetetlen barátság fogadalmát váltották, s mikor hajnal felé a vihar csillapult, eltávozott a helytartósági épületből és a General-Court-hoz visszasietett. Napfelköltekor a hajó már eltávozott az öbölből.

Nem tudom, megtartotta-e Peleg mester a gazdájának tett igéretét: hogy t. i. a parti néppel közlekedni nem fog. Mondják, hogy a Missióban levő szent atyák hangos éneklést hallottak azon éjjel a két épület közötti téren, mint mikor a pogányok fújják orrhangon zsoltáraikat; hogy az egész telepen, napokig, sóshalszag volt érezhető; hogy egy marok kemény szerecsendió, a mi sem fűszernek, sem magnak nem volt jó, találtatott a pék feleségénél. s hogy jó csomó csizmatalp-szeg, a mi vadzabhoz hasonlitott, de semmire sem volt használható, fedeztetett föl a kovács istállójában. De ha az olvasó meggondolja, mily szent egy yankee-kalmár adott szava, mily szigoruak egy spanyol kikötő felügyeleti rendszabályai, s mily köztudomásu, hogy az amerikaiak a tudatlan nép hiszékenységével nem szoktak visszaélni, bizonyosan megvetéssel fogja visszataszitani e mendemondákat. (Vége következ.)

A svábhegyi vaspálya.

Minél gyakrabban kell azon méltán komoly aggodalmakat keltő adatokat hallanunk, a melyek jó ivóviz és üde levegő hiányában szenvedő fővárosunk egészségi viszonyait oly kedvezőtlen szinben tüntetik föl: annál őszintébben örvendhetünk minden oly körülménynek, a mely elősegiti azt, hogy a lakosságnak minél több alkalma legyen legalább időnként pár órára elhagyni a város pokoli hőséget sugárzó faltömegét és szórakozást keresni ott, a hol üde lég, szép kilátás, dús növényzet s a szabad természet minden bájai táplálják az életkedvet és egészséget.

Mire e sorok megjelennek, már át lesz adva a közönség élvezetének a svábhegyi fogaskerekü vaspálya, a mely mig egyrészt a legkellemesebb szórakozási helyet, a budai hegyek egyik legszebb pontját teszi igen könnyen és kényelmesen hozzáférhetővé, addig másrészt oly ritka technikai művel szaporitja fővárosunk nevezetességeit, a melylyel alig egy-két európai város dicsekedhetik.

Pár év előtt, midőn azon rohamos áramlatot, mely honunkban a vasutépitkezés terén lázas, de — fájdalom — félszeg tevékenységet fejtett ki, — semmi sem tartóztatta vissza, sokat hallottunk egy nagyobb szabásu tervről, mely szerint egy Buda északi részéről kiinduló és az egész budai hegységet megkerülve a Kelenföldön délről ismét a fővárosba kerülő helyi vasut nemcsak a nyári mulatásra alkalmas helyek összekötését, hanem a főváros könnyebb élelmezését is lett volna eszközlendő. Azonban a közbejött ezerféle csapás megérlelődni sem hagyta ezt a merész tervet. Örülhetünk rajta, hogy e terv bukásával nem ejtetett el egyszersmind teljesen az életre való eszme is, s a megnyitó svábhegyi pálya legalább részben teljesiti azt, a mit ama boldogabb időkre hagyott terv szerint elérni ohajtottak.

*

Nagynebeni

Várfalak

Képpel

Vas. Egy. 1916. 659 l.

Árkádos házak

Nagynebenben,

képpel

u. o. 661. l.

1932

PESTVIDÉKI NYOMDA VÁCON

Nagyszebeni Szoldics-
bástya

Vas. ujs. 1890. 170. l

BETHLEN-CZIMER A NAGYSZEBENI SZOLDICS-BÁSTYÁBAN.

TMANN MOZART festő, Nagy János-utca 33. (282.)
LETZKY GÉZA, szobrász, Arad, báró Bochus-palota. (9, 33, 34.)
OVICS MÁRK, festő, Ujpest, Wekerle-út 8. (175, 180.)
DOR BÉLA, festő, Kinizsy-utca 31. (248.)
SÁNDOR JÓZSEF, festő, V., Csáky-utca 23. (22, 101, 117.)
ÓDI LŐRINC, szobrász, X., Százados-út, Művésztelep. (339.)
GAI FERENC, festő, Vác, Pályaudvar. (310.)
NYIK KORNÉL, festő, VI., Városligeti fasor 26. (225.)
ULTZ ILA, festő, IV., Irányi-utca 15. (206.)
TKA GYULA, festő, VI., Bajza-utca 23 (126, 149.)
MOSI SOÓS VILMOS, szobrász, II., Zárda-utca 34. (327, 329, 340.)
SZ VILMOS, szobrász, X., Szörény-utca 5. (35, 36, 37.)
NES FÜLÖP, festő, IV., Bécsi-utca 1. (271, 275, 286.)
AI SZÉKELY ANDOR, festő, Pozsony honvédkerületi parancsnokság (19, 55, 118.)
ETI JENŐ, festő, IV., Károly-körút 19. (92.)
ÁNYI LAJOS, festő, V., Pozsonyi-út 4 c. (45, 47, 77.)
LE PÉTER, festő, VI., Bajza utca 23. (181, 184, 231.)
ÁSSY MIKLÓS, festő, VII., Damjanich-utca 52. (279.)
Z LÁSZLÓ, festő, V., Személynök-utca 7. (16, 111.)
CSNÉ STRICKER GINA, szobrász. VII., Kmetty-utca 19. (32.)
KÁCS JÁNOS, szobrász, VII., Dembinszky-utca 46. (300, 318.)
OR ERNŐ, festő, Nagyvárad, Rimanóczy-utca 7. (257.)
AYNÉ BORBÉLY GIZELLA, szobrász, Békéscsaba, Kistabán-utca 32. (6.)
NAI GYULA, festő, VII., Jávor-utca 5 b (132.)
Y GYULA, festő, IV., Veres Pálné-utca 19. (289.)
ANKOVICS KOVÁCS JÓZSEF, festő, Rákospalota, Bezerédi-utca 62/a. (239.)
ARY GÉZA, festő, I., Kelenhegyi-út 12. (15, 20, 50.)
Z BÉLA, festő, VII., Peterdy-utca 39. (89.)
ÁZY FERENC, festő, VII., Dohány-utca 54. (226.)
ÁRY IGNÁC, festő, IX., Kinizsy-utca 31. (230, 325.)
ÖSI SÁNDOR, festő, Homoród, Karácsonyfalva. (223.)
DA ZSIGMOND, festő, VII., Damjanich-utca 58. (104.)

A nagyszebeni Szoldics-bástya.

BETHLEN GÁBOR ÉS EMLÉKEZETE

(A «*Magyar Történeti Életrajzok*» legújabb füzeteiből. — Bethlen Gábor ar

vezérfonalul kíván szolgálni azok számára, akik az építőművészet történetével foglalkoznak. A megszokott műtörténeti könyvektől eltérően az építőművészetet, mint téralakító művészetet tárgyalja. Az építész szemüvegén át állapítja meg a stílusképző elemek szerepét és ezekről könnyen érthető formában igyekszik áttekinthető képet nyujtani. A könyv felöleli korunk mai építőművészeti törekvéseit is, megvilágítva ezeknek a nagyközönség előtt még jórészt meg nem értett kialakulását. 350 képpel.

Ára: P 7.80

OFFICINA KIADÁS

tön állapotáról stb. lehetőségig pontos leirás közöltessék.

A betegek ápolása az erdélyi országos tébolydában három osztály szerint történik:

Az *első osztály* szerint ápolt betegek egy kényelmesen berendezett külön-szobát, fütést és világitást, külön-ápolót, finom ágynemüt, reggelire kávét, ebédre négy tál ételt és vacsorára két tál ételt kapnak, és fizetnek napjára *2 forintot.*

A második osztály szerint ápoltak 2—3 más beteggel egy tágas szobában közösen helyeztetnek el és azokkal közösen egy ápolót, fütést és világitást, finom ágynemüt, reggelire kávét, ebédre hetenkint háromszor négy, — a hét többi napjain három tál ételt kapnak. Ezen osztályban levők fizetnek napjára *1 ft. 20 krt.*

A harmadik osztály szerint ápoltak többed magokkal laknak egy szobában, azokkal együtt a szükséges ápoló személyzetet, fütést és világitást, a szükséges ágynemüt, reggelit, ebédre három és vacsorára egy tál ételt kapnak; ezen osztálybeliek csak 66 krt. fizetnek naponként.

Az első osztály szerint ápoltak számára, ha az intézetben elegendő hely van és azt az intézet más viszonyai is megengedik, az igazgatótól még egy második szobát is lehet kérni, melyért naponkint 1 ft. 50 kr. különdij fizetendő.

A betegnek az I-ső és II-ik osztályból a III-ikba leendő áttétele hivatalos rendelet következtében történik meg, ha t. i. a fizetendő illetékek kiegyenlitése a meghatározott mód szerint nem következett be. Oly betegeknek, kik a III-ik ápolási osztály illetékeit nem fedezhetik ugyan egészen, de oly helyzetben vannak, hogy *egy részét* megfizethetik, ezen rész meghatározására az illető közigazgatási hatóság által hitelesitett vagyoni kimutatást kell előmutatniok. Ily részletfizetés meghatározása, ugy szintén a fizetés nélküli ápolás-engedélyezés a királyi erdélyi főkormányszéket illeti. — Fizetni nem képes betegeknek egy a községi előljáróság és a helység jegyzője által közösen kiállitott és az illető lelkész és a közigazgatási hatóság által *láttamozott bizonyitvány* adandó be arról, hogy mind az őrült maga, mind pedig a törvényszék szerint kötelezett rokonai fizetni teljesen képtelenek. Végtére minden betegre nézve akár ingyen akár fizetés mellett ápoltatik az intézetben, szükséges, hogy az illető törvényszéktől számára egy gondnok (Curator) kinevezve legyen.

Ha a betegek munkaképesek, akkor képességök szerint, ha beteges állapotuk engedi, foglalkozást nyernek. A betegek által véghezvitt munkálatok a kiszabott dij szerint megjutalmaztatnak, és ezen szerzemények részint a betegnek több kisebb szükségletei és mulatságai fedezésére fordittatnak, részint, ha a beteg az intézetet gyógyult állapotban elhagyá, a kül világban azt első szükségletei fedezésére kezébe kapja. Az intézeti épületen és 100 betegre való felszerelésen kivül ezen orsz. tébolyda még 54,000 ftnyi földtehermentesitési kötvényekben álló tőkével bir.

A szép izlésben épült palotaforma intézet a tébolyodottak orvoslására jelenleg fenálló szabályok szerint van épitve és felszerelve. A betegek emberséges bánásmódban részesülnek; a csendes betegek a nyugtalanoktól tökéletesen elválasztvák, a dühöngő betegek elkülönitett házakban vannak elszállásolva. — Minden egyes osztály társalgótermekkel, külön-kertekkel, játékszerekkel (sakk, ostábla stb.) el van látva.

Az elmebetegek használatára külön könyvtár is van, mely elegendő számu oktató és mulattató munkát tartalmaz; sőt a betegek használatára többféle hirlap, képes ujság is jár.

Az istenitisztelet megtartására *öt* különféle vallásfelekezetü lelkész jár az intézetbe, kik az istenitiszteletet e czélra szentelt kápolnákban és helyiségekben tartják. Az intézetben részint oktatás, részint hasznos szórakozás czéljából van egy *elemi tanitó* az irásra, olvasásra és számolásra, egy *énektanitó* magán- és kardalra, és egy tanitó a *testgyakorlásra.* Megvan minden szükséges zeneeszköz, valamint a testgyakorlásra szükséges gépezetek.

A fütés az egész intézetben, kivéve a hivatalnoki és egynehány egyes szobákat, a *Meiszner*-féle rendszer szerint történik, mi által nemcsak a tisztaság, hanem a szobákban levő melegségi foknak egyformasága is eléretik.

A fürdőre nagy gond van forditva. Van nyolcz kád langyos és meleg fürdőkre. A gőzfürdő mindennel fel van szerelve, nagy káddal a hideg viz számára, és zuhanykészületekkel. Azonfelül az intézet mellett elfolydogáló Czibin vizében természetes folyóvizben is meg lehet fürödni.

Az intézetben alkalmazott s legfelsőbb elhatározás következtében szervezett orvosi, hivatalnoki és szolgai személyzet áll: 1) egy igazgató orvosból, 2) két másodorvosból, 3) egy gondnokból, 4) egy ellenőrből, 5) egy irnokból; továbbá: 6) egy kapusból, 7) egy kertészből, 8) egy fürdői szolgából, 9) husz betegápolóból, 10) két háziszolgából és ideiglenesen 11) két mosónőből.

Ezen személyzet a rendes kiszabott fizetésen kivül szabad lakással és fűtéssel, az orvosok és hivatalnokok pedig kertrészlettel, a szolgák szabad élelmezéssel vannak ellátva.

Az intézet felállitási napjától, azaz 1863-ik november 19-étől egész 1865. deczember 31-éig összesen felvétetett: 95 férfi, 65 nő, összesen 160 elmebeteg. — Ezen összegből tökéletesen gyógyulva vagy javulva elbocsáttatott: 15 férfi, 11 nő, összesen 26; gyógyulatlanul elhagyták az intézetet 5 férfi, összesen 5; meghalt 14 férfi, 7 nő, összesen 21. — 1865. deczember 31-én ápolás alatt maradt 61 férfi, 47 nő, összesen 108.

Az előfordult elmekórságok fajai voltak: I. Dühöngés (ujonnan kitört) 20 férfi, 12 nő; dühöngés (idült) 21 férfi, 17 nő. II. Búskomorság (ujonnan kitört) 8 férfi, 9 nő; búskomorság (idült) 23 férfi, 13 nő. III. Zavartság 4 férfi, 6 nő. IV. Átalános hüdéssel összekötött kábaság 4 férfi. V. Kábaság (vele született) 4 férfi, 1 nő; kábaság (szerzett) 8 férfi, 7 nő. VI. Iszákossági téboly 3 férfi. Összesen 95 férfi, 65 nő, = 160.

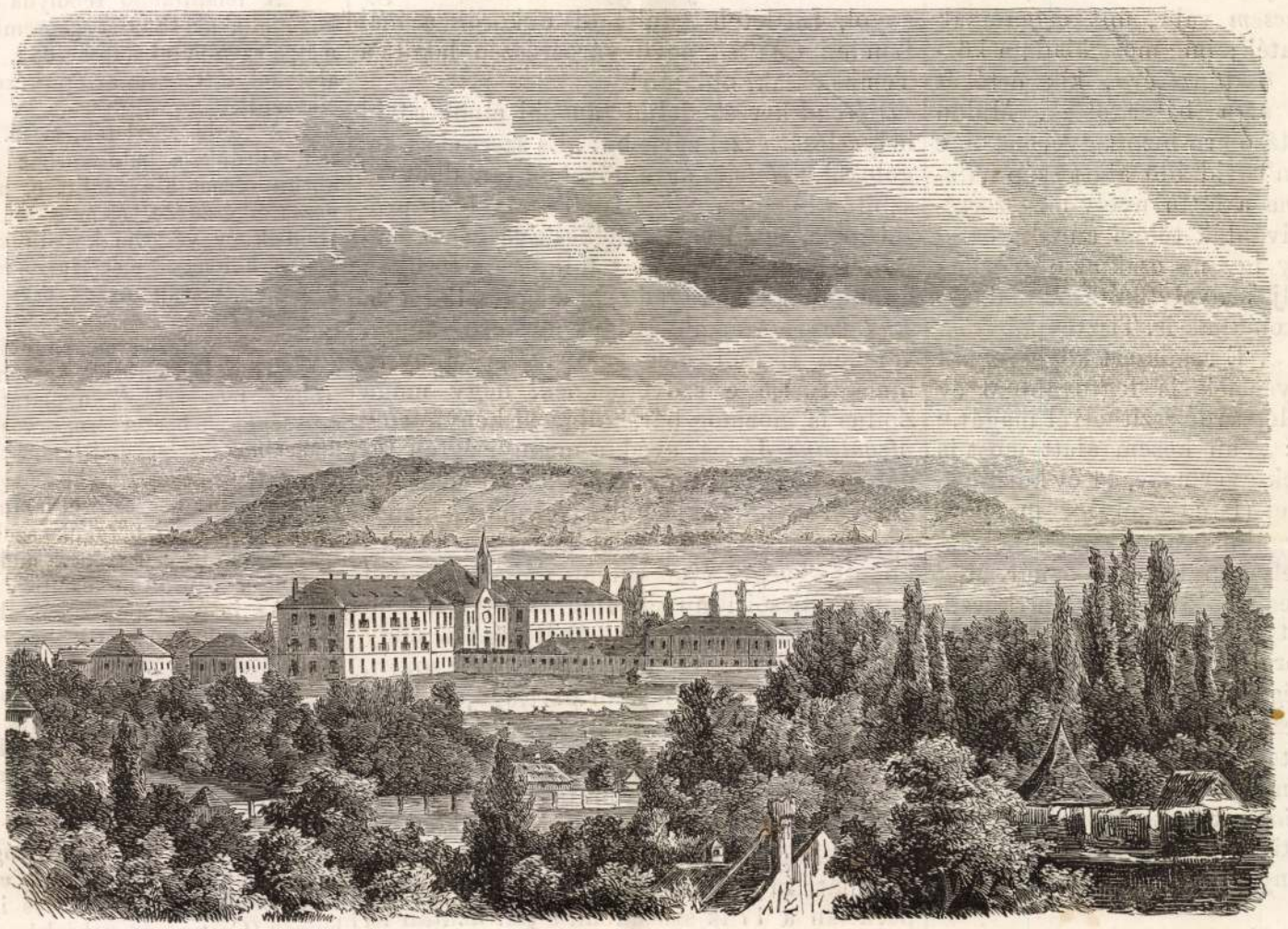

Az erdélyi országos tébolyda Nagy-Szebenben.

A betegségek okai szerint: a) *szellemi okok:* Szerelmi viszony 7 férfi, 8 nő; iszákosság 14 férfi, 2 nő; politikai túlzottság 4 férfi; büntény utáni fogság 2 férfi; vagyoni veszteség 3 férfi, 4 nő; meghalálozása a férjnek 6 nő; meghalálozása a nejének 1 férfi; hivatal-elvesztés 6 férfi; b) *testi okok:* öröklés 3 férfi; fejlődési hibák 6 férfi, 4 nő; külerőszak 6 férfi, 4 nő; idült agybetegség 10 férfi, 6 nő; idült vértolongás az agyra 6 férfi, 8 nő; nemi kicsapongás, iszákossággal 4 férfi; havi ivar-vérzési rendetlenségek 7 nő; gyermekágyi zavarok 5 nő; önfertőzés 5 férfi; ismeretlen okok 18 férfi, 11 nő. Összesen 95 férfi, 65 nő = 160.

Állapotra nézve: nőtlen és hajadon 53 férfi, 25 nő; nős és férjes 56 férfi, 26 nő; özvegy 6 férfi, 14 nő. Összesen 95 férfi, 65 nő = 160.

Vallásra nézve: r.-katholikus 22 férfi, 16 nő; református 14 férfi, 8 nő; evangelikus 22 férfi, 14 nő; unitárius 1 férfi, 1 nő; gör.-katholikus 14 férfi, 15 nő; görög keleti 14 férfi, 9 nő; héber vallásu 8 férfi, 2 nő. Összesen 95 férfi, 65 nő = 160.

Szülőföldre nézve: erdélyországi 75 férfi, 59 nő; magyarországi 4 férfi, 3 nő; a többi a birodalom egyes részeiből.

Korra nézve: 10 évtől 20 évig 3 férfi, 4 nő; 20 évtől 30 évig 24 férfi, 16 nő; 30 évtől 40 évig 30 férfi, 16 nő; 40 évtől 50 évig 27 férfi, 17 nő; 50 évtől 60 évig 8 férfi, 7 nő; 60 évtől 70 évig 2 férfi, 4 nő; 70 évtől 80 évig 1 férfi, 1 nő; összesen 95 férfi, 65 nő = 160.

Foglalkozásra nézve: magánzók 10, hivatalnokok 14, orvosok 2, gyógyszerész 1, lelkész 1, iskolatanitó 2, tanuló 2, katonatisztek és katonák 6, katonatiszti árva 1, hivatalnok neje 11, hivatalnok gyermekei 6, kereskedő 4, szinésznő 1, zenész 1, kézmüves 18, kézmüves neje 8, kézmüves gyermeke 2, földmives 12, földmivesnő 12, földmives gyermeke 2, bánya-munkásnő 1, napszámos 15, napszámosnő 5, szolga 6, szolgáló 14, bünvádolt 3; összesen 160.

Az intézet megnyitása napjától egész 1865. deczember 31-éig összesen felvétetett 160 elmebeteg. — Ezen összeget Erdélyország összes lakosságával, mely kerek számmal 2,100,000-et képez, összehasonlitva, eddig minden 13,125 főre 1 elmebeteg esik.

A nemzetiségek szerint felvétetett 33 magyar. A magyarokat 600,000-el számitva, minden 18,181 főre esik egy elmebeteg. — A románok részéről felvétetett 49. A román lakosságot 1,200,000 számitva, minden 24,489 főre esik egy elmebeteg. — A németek és szászok részéről felvétetett 62 egyén. Ezen népet kerekszámmal 200,000-re véve, minden 3227 főre esik egy elmebeteg. — Czigány felvétetett 3. Az erdélyi czigányok számát 70,000-re számitván, minden 23,333 czigányra esik egy elmebeteg. — Örmény felvétetett 2. Ezeket 7000 főre számitván, minden 3500 főre esik egy elmebeteg. — Izraelita felvétetett 10. Ezeket 15,000-re számitván, minden 1500 izraelita főre esik egy elmebeteg.

Vas. Lejs. 1866.

képen haladót maga előtt nem ismer, uj fény hát az ő nyelvtana. Végül egyedül azt kéri a tudós férfiaktól, hogy ne vessék meg e munkát csak azért, mert *külfölditől* s kevésbbé tudóstól ered. Aláirva: *„Jászberényi P. Pál, erdélyi magyar.“* Mit jelent nevében a P. betü? nem tudom; az előnév hihetőleg jász-berényi eredetét jelöli vagy neki vagy elődeinek. A hozzá irt s müvét elismerésre, söt dicséretre méltató angolok széltire „tudós“ névvel illeték öt.

Tovább „Az olvasóhoz“ intéz 3 levél terjedelmü szózatot angolul, a *„közjóért tiétek“* aláirással. Igy kezdi: „Csodálkozhatol, kegyes olvasó, hogy idegen létemre ily müre vállalkoztam, csodálkozhatol, mert inkább angolra tartoznék ez s engem képtelennek itélhetsz; valóban, az én Angliába jövetelemmel is *saját nemzetemnek* akartam használni: de (s annál mélyebb az én bánatom) mi oly időket élünk, hogy *magunknak vetünk s másoknak aratunk.* Helyesen neveztetik e tekintetben Anglia „Boldog szigetnek“, mert a föld bármely pontján találtassanak is becses tárgyak, ide hozatnak azok; nekem ez egyetlen *kincsem* vala, mit magamnak gonddal tartogaték; ime most kiadom közhaszonra azok ösztönzésére, kik értékét ismerik s kik arra bátoritottak. Midön ugyanis az oktatásomra bizott gyermekek e módszer nyomán rövid idő alatt szép haladást tettek volna a latin nyelv megszerzésében: szüleik kivánták tőlem annak közrebocsátását, hogy igy ne csak az ő gyermekeiknek használjak nyelvtanitásommal, de az angol köziskoláknak is. Tisztes *kérésöknek* engedtem. . . . E rendszert követve, középtehetségü gyermek is legtovább 3 év alatt egyetembe lépésre készitheti el magát.“ Mondja tovább: „Van kezem alatt most is *nehány* nemesnek gyermeke, 11 év körüliek, kik e rendszerrel (Isten annyira megáldá munkám és szorgalmam) annyira haladtak, hogy latinul helyesen beszélnek már. Még egy növendék sem lépte át tanodám küszöbét, ki ne kezdett volna 3 hó mulva fecsegni latinul, 6 hónapra fejtegetni könnyebb érzetü szerzöket, egy év mulva pedig tisztán irni latinul, (de ez utóbbi olyanoknál történt, kik jelesb itélőtehetséggel birtak).“ Alább öt tételben bizonyitja meg müve idomának uj voltát s *uj fénynek* a tanitásban ép oly alapon nevezheti e müvet, mint helyesen nevezik a régi anyagból ujra vert érmeket *uj*nak.“

E kérdésre: miért irta nyelvtanát latinul és nem angolul? feleli: mert nemcsak az angol, de más nemzetnek is kivánt használni.

Ez azon nevezetes *latin nyelvtan,* melyet az egykori angolok dicsérettel halmoztak, melyet köziskolákba bevettek, mire mutat a 4-ik kiadás, melyet ott más magyar tanitó is használt kézikönyvül, p. o. Enyedi Gáspár, ki maga mondja, hogy nehány nemes angol ifjut vezet a latin nyelvben és sikerdúsan használja az *„Uj szövétneket.“* Ezen nyelvtan kimeritőbb ismertetésébe nem fogok, főleg azért, mert a kezemnél levő példány nem teljes, hiányozván belőle elől mintegy 16 lap, mely gyermeki mondatokkal világositná némely nyelv-elemek használatát; hiányzik végül 170 lapnyi ugynevezett alaktan. Legdúsabb és tömöttebb az igék sajátságos használatáról szóló rész kettős oszlopzatban betürendben, 674 lapon folyvást szólamokkal világositva s a remek szerző neve is ki is emeli, hogy Jászberényi 1662-ben Londonban irt volt egy biráló munkát latinul a Socinianusok ellen s ugyanott ki is adta Apafi fejedelemnek ajánlva, erre célozva énekli: „kit (t. i. Jászberényit) a magyar haza az ész-vita küzdhomokján szemlélt mint győzőt, nyelvtani portól izzadva diadalmasan látunk mi köztünk.“ — Ugyanő angol létére következő valóban költői, emelkedett s hazai viszonyunkat jobban ismerőleg s melegebb részvéttel rajzolólag, mint némely szomszédos atyánkfiai tették a közelmult gyásztized vagy tán huszad alatt, zengeti lantját: „Nem leszesz már jövevény köztünk, földieid gyanánt tarts minket: eléggé bennszülötté avat téged nyelvtanod . . . hazádból kiestél . . . Anglia is, Dáczia is magáénak vall . . . habár mind a haza töled, mely hajh most trák iga alatt nyög, mind te a hazától meg vagy fosztva. A Hunyadiak földét nagy részben a hütelen ellen birja s *Magyarhon közepében maga a haza számüzött.* Te e közben azonban jobb sorsnak örvendve, angol léssz . . . mert a tudósoknak minden föld hazája.“ Igy felbuzdulva ir egy angol, Littleton Adolf, ki akkoron a mai London *Chelsea* nevü városrészén lakott a Temze északi oldalán!

Goad kereskedelmi tanodai elnök rövid helyeslését ezzel zárja be: „És szeresd az angolokat.“ *Helmes* árva-növeldei tanodafönök szintén buzditja. *Singleton* Tamás előbb prózában ir, majd versre lelkesülve végzi, emlitvén, hogy e nyelvtant mintegy a törökök dühöngése elől ragadta ki a tudós Berényi. *Branker,* a szépmüvészetek mestere, szintén versben tiszteli meg, mondván: „annyira nincs füstje e szövétneknek, hogy maga Zoilus is, mormog bár, hallgatni kénytelen.“ *Megalinus* János, svéd, a mennyiségtan tanára, öt és hat méretü sorokban énekel s Jászberényinket kiemeli, kivel mint a mennyiségtanban is jártassal kedvesen társalkodott. S végre *Platt* Vilmos déli Londonból szintén dicsöiti müvét. Ime mennyi idegen szól méltánylólag róla! Mellőzöm a négy ottani magyar: Nadányi stb. dicsérő sorait, miket tudós barátjok, tán pártfogójok is, és honfitársuk méltatására irtak.

Meddig élt s volt Jászberényi Londonban? biztosan ki nem mutathatom; abból, hogy müve 1670-ben éri a negyedik kiadást, hihető, hogy ekkor még élt. Ez érdemes hazánkfiát, ki némi tekintetben egyetlen és páratlan a 17-ik században s tán azután is, ki saját kezével irta be magát az angol tanoda-irodalom történetébe s nevelt annyi angol ifjakat, ugy látszik, csakugyan elérte azon *fulánk* mérge, melyről ő maga is emlékezett, de akkor még nem is sejtve a tragikus véget.

Visszatérve Bod Péterre (Magyar Athenás, 118. lap.), ő ezt mondja: „Melyet (t. i. nagy hirét, jövedelmét és szép iskoláját) megirigyelvén a rosz emberek, alattomban beadott méreg által elvesztették. Mely épen akkor esett, midön az enyedi kollégium kuratorai hallván az ő jó hirét-nevét, Enyedre akarnák hozni professornak.“

Jászberényi tudósunk hát az irigység áldozata lett s csendesen aluszsza álmát a nagy London valamely temetőjében, egy magyar porszem a milliók között. Azon földtalaj ugyanis, — angol irók bizonysága szerint — melyen a mai London épült, óriás mennyiségü emberi romokat rejt és fed el: a keresztyén időszámlálástól kezdve jelenkorig 50 millió ember temettetett ott el.“ Ide vegyülve van az ő pora is. A földgömb különböző pontján tehát nemcsak magyar hősök csontjai ásvák el, mint Nikomédiában és Rodostóban, de magyar tudósokéi is, s ez is dicsősége a szegény magyar hazának. Ott nyugszik Jászberényi Londonban; *Úri János* Oxfordban, ki 1796-ban temettetett ott el 25 évi tudós müködése után.

Hát a Jászberényivel Londoban élt négy magyarból mi lett? hol borult rájok a szemfödél? nincs tudva előttem.

Balogh Ferencz.

Az erdélyi országos tébolyda.

Midőn ezen sorokat irjuk, az erdélyi orsz. tébolyda, müködésének már harmadik évébe lépett.

Ezen intézet a magyar koronához tartozó országokban a legelső önálló, és legnagyobb menedékhelye a lelki betegeknek s 240 elmebeteg befogadására elégséges.

Ő Felségének 1856. évi november 9-kéről kelt legmagasabb elhatározása szerint a *III-ik jótékony célokra szánt állami sorsjáték egész jövedelme* egy Erdélyben felállitandó tébolyda számára rendeltetett.

Ezen jótékony sorsjáték tiszta jövedelme 321,683 frt 45 kr. volt. Az épitkezési pénzalap ily formán meglévén, a terv s költségvetés, miután a N.-Szebenben választott helyiség is megszereztetett, 307,649 pftban állapittatott meg.

A felállitandó tébolyda épitkezésére vonatkozó munkák 1859-ik szeptember 14-én kezdettek meg s ezen munkálatok 1859, 1860 és 1861. évek alatt folytattatván, az épitkezés 1862. év végével elkészült.

A többi részletek, u. m. vizvezetékek, kutak, fürdők, a halottas ház, valamint az intézet körüli térnek kiegyenlitése, az épület körüli kövezet elkészitése, és az egész intézet bekertelése 1863-ik év végével készültek el. Az épitkezési összes költségek e szerint, a tér megszerzése is belészámittatván, kerek összegben 350,000 o. é. ftot képeztek.

A belső felszerelésbe foglaltatnak: a butorzat, férfi és női öltözék, vászon- s ágynemüek, az irodák felszerelése, nyomtatványok és egyéb szükségletek beszerzése, orvosok és hivatalnokok lakásainak festése, olaj-lámpák, lég- és hévmérők, vegytani és sebészi eszközök s egy Wertheim-féle pénzszekrény beszerzése, faliórák, tűzoltó-eszközök; a dühöngő betegek szobafalainak olajfestékkel való befestése sat., mely tárgyak összesen 20,000 o. é. forintba kerültek.

Az intézeti alapszabályok Ő Felsége 1863. évi junius hóban kelt legkegyelmesebb elhatározásával szentesittettek.

Ezek szerint ezen tébolyda rendeltetése, hogy Erdélyből és a lehetőség szerint Magyarország, sőt a birodalom vagy a külföld más részeiből is elmebetegeket fogadjon fel, ezeket czélszerüen elhelyeztesse és üdvös orvoslásban részesittesse.

Az intézetben csak gyógyitható vagy *oly gyógyithatatlan elmebetegek vétetnek föl, kik a közbátorságot fenyegetik;* és igy az ugynevezett hülyék (Cretin) és nehézkórosok, ha beteges állapotjok mellett elmekórságnak jeleit nem mutatják, nem vétethetnek föl.

Az oly betegekre, a kik a betegség elején küldetnek be (mivel az ilyféle ujonnan kitört elmebajok gyógyulásra legtöbb reményt nyujtanak), különös tekintet fordittatik.

Minden elmebeteg fölvétetésére szükséges, hogy őrültségi állapota *egy közhivatalu orvos,* vagy annak hiányában egy magán-gyakorló orvostudor által kiállitott bizonyitvány által be legyen bizonyitva. Felette kivánatos továbbá, hogy minden felveendő beteg után egy kórrajz, vagy ugynevezett *betegség története,* mely a betegség okait, kezdetét, folyamát és a főbb kórjeleket hiven elősorolja, küldessék be. Ezen kórrajzban a beteg elmekórsághoz való örökösödési hajlama — tudniillik: szenvedett-e a betegnek valamely rokona elmebetegségben vagy nem, a beküldendő betegben különösen feltünő hajlamokról, különös kifejlődési hibákról, rendellenes szokásairól, életmódjáról, foglalatosságáról, netaláni korábbi fejsérelmekről, uralkodó indulatokról, a vérkeringési vagy lélekzeti szervek állapotáról, valamint az álomról, érzékenység vagy érzéketlenségről, a beteg mozgási állapota minőségről, a beszédről, és ebben netalán észrevett rendellenességekről (gyors vagy hebegő,) érzéki csalódásokról, képzelményekről, összetüggők-e azok vagy pedig összefüggés nélkülik-e? továbbá milyen az itélet, képzeleti tehetség, emlékezet? a vágyakról: p. o. van-e különös hajlama a lopásra, gyujtogatásra, gyilkosságra, vagy öngyilkosságra? a nemi ösz-

*

NAGYSZEBEN MŰEMLÉKEI. Nagyszeben Brassó mellett Erdély legjelentékenyebb és művészeti emlékekben gazdag német eredetű városa. Ev. plébániatemploma régibb román bazilika helyén épült, amelynek csak csekély nyomai maradtak fenn. E XIV. sz.-beli templomot a XVI. sz.-ban a késő gótika eszközeivel és formáival átépítették, bővítették, mely alkalommal már renaissance elemek is érvényesülnek. Említésreméltó a templom nyugati homlokzata elé épített helyiség (ú. n. ferula), amelyben patríciusok, lelkészek, helyi előkelőségek érdekes síremlékei (a legrégibbek a XV. sz.-ból) vannak elhelyezve. A templom szentélyében Rozsnyay János freskóképe 1445-ből (restaurálva 1637), Krisztus keresztrefeszítésének népes ábrázolásával, Szt. István és László királyok alakjaival. Egyéb középkori templomok: Orsolya-apácák (eredetileg dominikánusok) temploma és a kis sinylőházi templom; mindkettő dísztelen, eredetiségéből kiforgatott épület. A város világi épületein sok gótikus elem maradt fenn: ajtó-, ablakkeretek stb., a mai városház pedig (egykor fegyvertár) nagyrészt érintetlenül fennmaradt késő gótikus épület. Igen sok emléke van a renaissance korának és részben fennmaradtak azok az árkádok is, amelyek egykor a kis várkerületen (kleiner Ring) végigvonultak. — A XVIII. századot báró Brukenthal Sámuel nagyszabású építési tevékenysége jellemzi. Ekkor keletkezett városi palotája és két kerti háza. A palotában van a Brukenthal-múzeum, gazdag képtárral, amelynek főkincse Jan van Eyck férfiképmása. U. o. régiségeken, becses ötvösműveken az ev. plébániatemplomból származó keleti szőnyegeken kívül az ú. n. Brukenthal-breviárium, miniatűrökkel gazdagon ékített kódex a XVI. sz. elejéről. *Roth.*

T. 414.

s Moldovány főhadnagy Volka Bro-
onvédeket támadja meg. Az elő-
ik, a háttérben pedig házak lát-
elirata fölül:

Bulletin.

s-Eigenth. v. J. Höfelich, Stadt,
rvielfaltigung vorbehalten.
Armee Corps Sr Durchlaucht des
fejezése: Die Folge dieses siegrei-
tzung von Oedenburg durch die k.k.

: 33.8 cm.

Nagyszeben

Az erdélyi Magyarország
(Pesti Hírlap) 1938 dec. 18.

Nagyszeben erődített városfalának bástyatornyai.

Nagyszeben műremlékei

Régi varfalainak nagy része két nagy bástyával és 5 kronnyal ma is fennáll. A belső városban, a Huet tér közepén van ~~az gotikus~~ ~~[illegible]~~ plébánia (nagyt a régi román bazilika eve templom) helyén a XIV. sz. [illegible] ben épitettek s a XVI. sz. kérő gotikus formákban bővítettek és a [illegible] i beme Kosnyás János ~~[illegible]~~ Krisztus Eleszthe ferzitez et abrazolo falkaje 1445 ből, és a XV. sz. tól kezdődően ~~[illegible]~~ műremlékek. 1472. épitettek az Orsolya-szűzek (egedetileg dominikus rendiek) templomat a Sakantyu utcaban i gényteleu. A városháza a XVI. sz. épült, gotikus stilben ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, benne van a városi fegyvertár és a szász nemzeti levéltár. A város tornya 1588 épült. Egyéb régi épületei a kath. templom 1725. ből, a Brukenthal palotta 1777. ből (benne a Brukenthal-muzeum, melyek ~~[illegible]~~ régi képtára bírez) A világi épületeken sok gotikus részlet maradt fenn. és renaissance ~~[illegible]~~.

Művészeti lexikon 531 l. (10

NAGYSZEBEN — HERMANNSTADT
SIBIU

A nagyszebeni ötvösség történetét Gyárfás Tihamér dr. szándékozott a brassai ötvösségről szóló munkájához hasonló műben feldolgozni, korai halála azonban megakadályozta ebben. Így csak egy értékes dolgozata jelent meg a nagyszebeni ötvösség köréből: a szerencsésen fennmaradt mesterjegytábla ismertetése.[1]

A céh alapításának ideje még bizonytalan. Az első ismert céhszabály 1495-ből való.[2] Viszont már 1493-ban szó esik az ötvösök tornyáról,[3] ez arra mutat, hogy a céhnek már korábban kellett megalakulnia. Későbbi szabályok 1504-,[4] 1539-[5] és 1561-ből[6] ismeretesek.

A céh pecsétje a XVI. és XVII. századból ismeretes szakirodalmunkban.[7]

A céh a legnépesebb céhek egyike volt. 1571-ben 33 tagja volt,[8] 1599 és 1605 közt 60 ötvösről esik szó,[9] 1657-ben 23-an,[10] 1720-ban 19-en[11] vannak a céhben.

Az örvöstárgyak bélyegzéséről a II. Ulászló király által 1504 január 26-án kiadott szabadalomlevél 2. pontja következőképp intézkedik:

Die Geschichte der Goldschmiedekunst in Hermannstadt hat Dr. Tihamér v. Gyárfás beabsichtigt zu bearbeiten, wurde aber daran durch seinen frühen Tod verhindert. So ist von ihm nur ein Aufsatz über die glücklicherweise erhalten gebliebene bleierne Kontrolltafel der Hermannstädter Goldschmiede erschienen.[1]

Es ist ungewiß, wann die Zunft gegründet wurde. Die ersten Artikel sind aus 1495 bekannt.[2] Doch schon 1493 wird der Turm der Goldschmiede erwähnt,[3] also muß die Zunft schon früher entstanden sein. Spätere Privilegien stammen aus 1504,[4] 1539[5] und 1561.[6]

Das Zunftsiegel ist aus dem XVI. und aus dem XVII. Jh. bekannt.[7]

Die Zunft war sehr stark bevölkert. In 1571 sind hier 33 Meister,[8] zwischen 1599 und 1605 werden 60 genannt,[9] in 1657[10] sind 23, in 1720[11] noch 19 in der Zunft.

Über die Stempelung verordnet der 2. § des von König Wladislaus II den 26. I. 1504 herausgegebenen Privileg's[12] Folgendes:

„A modo et deinceps nemo de czeha ipsorum aurifaber habitens in Cibinio quodcumque vas vel opus argenteum . . . possit emittere seu venditioni exponere, nisi prius ipse proprium et privatum aliquod signum, quod quisque pro se et suis successoribus ex nunc debeat ac possit aligere in illud vas vel opus argenteum a se factum incudat et imprimat. Deinde itidem magistro czehe et duobus aliis magistris in arte expertis . . . comprobandum exhibeat ac secundario per eosdem signo communi czehe peri voluntate ad hoc ordinato signare permittat.“

NAGYSZEBEN HERMANNSTADT

Ebből világosan látható, hogy a XVI. század elején Nagyszebenben az „örökölhető", tehát nyilván a kőfaragó-jelek mintájára alkotott, úgynevezett családijegy alakú mesterjegyek mellett már valamilyen próbabélyeg is használatos volt. Eddig azonban ilyen bélyeggel ellátott tárgyat, amely Nagyszebenre utalna, nem ismerünk. Ez a próbabélyeg különben is csak rövid ideig lehetett használatban, mert már 1539-ben úgy intézkedik a szászság egyetemes gyűlése, ettől kiadott új céhszabály[13] 5. pontja, hogy minden mester festesse le a céhben az ő saját jelét, mivel minden mester jelének a céhben meg kell lennie.

A „lefestés" alatt vagy a jel alakjának a céhjegyzőkönyvben való lerajzoltatását avagy magáról a jegyről papírra készült lenyomatot kell értenünk. Ez utóbbira Brassóban látunk példát. Később Gyárfás szerint 1551-ben egy ólomtáblába kezdték a mesterjegyeket beütni, amely mai napig is megvan a nagyszebeni Bruckenthal-múzeumban, részben, sajnos, olvashatatlanná válva.[15] Az első harmincháromjegyben, amelyeket e táblába ütöttek, a monogrammok vagy családi jelek mellett a 71-es számot láthatjuk. Ebből azt következtetem, hogy a nagyszebeni ötvösök 1571-ben határozták el, hogy jegyeikben a más városokbeli ötvösök jegyeitől való megkülönböztetés céljából évszámokat fognak alkalmazni. Azért is gondolom, hogy e táblát nem 1551-ben, hanem csak 1571-ben vették használatba.[16] Az 1571 után a céhbe lépett mesterek a belépésük évének számát vésték be a jegyükbe, de egyesek még később is

Daraus ist deutlich ersichtlich, daß am Anfang d. XVI. Jh. in Hermannstadt neben den „erblichen" Meisterzeichen, also offenbar sogen. Hausmarken, auch schon ein Beschauzeichen gebräuchlich war. Bisher ist jedoch keine so bezeichnete Arbeit bekannt. Dieses Beschauzeichen konnte aber auch nur eine kurze Zeit in Gebrauch gewesen sein, denn schon in 1539 bestimmt der 5. §. der, von der Universitas Saxonum herausgegebener, Zunftordnung[13] Folgendes:

„*Eÿn ÿklich Meister soll sÿen eÿgen Czeÿchen ÿn der Czeh abmalen lassen, auff das eÿn ÿklicher seÿn Czeÿchen ÿn der Czeh habe . . .*"

Unter dem „Abmalen" müssen wir entweder eine Zeichnung in einem Zunftprotokoll oder einen Abschlag auf Papier, wie es auch in Kronstadt angefangen wurde, verstehen. Später Dr. Gyárfás[14] meint in 1551 wurde eine bleierne Kontrolltafel in Gebrauch genommen, die heute noch wenn auch teilweise unleserlich geworden, im Bruckenthal'schen Museum zu Hermannstadt aufbewahrt ist.[15] Die ersten 33, in diese Bleitafel eingeschlagenen Meisterzeichen weisen alle neben den Anfangsbuchstaben oder Hausmarken die Zahl 71 auf. Darum glaube ich, die Hermannstädter in den Jahre 1571 beschlossen haben, ihre Zeichen durch Beifügen der Jahreszahl von den Zeichen der Goldschmiede anderer Städte unterschiedlich zu machen. Auch meine ich, daß diese Tafel nicht 1551, aber 1571 in Gebrauch genommen wurde.[16] Die nach 1571 in die Zunft aufgenommenen Meister nahmen die, ihrem Eintreten entsprechende

megmaradtak a 71-es szám alkalmazásánál. A XVII. század közepén túl már csak elvétve fordulnak elő évszámok a jegyekben.

A próbabélyegnek használata, amely a városi címer[17] nyomán két keresztbetett kardot mutat hársleveles csúcsokkal bíró háromszögre helyezetten, csak a XVIII. század második felében volt eddig kimutatható.

A Knies művében[18] nagyszebeni jegyként bemutatott próbabélyegeknek, amelyeket hazai szakirodalmunk is ilyenekként vett át,[19] semmi közük nincs Nagyszebenhez.[20] Lásd a 1818. folyószámot.

Zahl in ihr Zeichen, doch manche hielten an der Zahl 71 fest. Von der Mitte des XVII. Jh. an kommen die Zahlen mehr vereinzelt vor.

Der Gebrauch eines Beschauzeichens, das dem Stadtwappen[17] nachgebildet zwei gekreuzte Schwerter, die über ein Dreieck mit Lindenblättern an den Spitzen gelegt sind, aufweist, taucht nur in der 2. H. des XVIII. Jh. auf.

Das von C. Knies[18] als Hermannstädter Beschauzeichen veröffentlichte Zeichen, welches als solches auch in der ung. Fachliteratur übernommen wurde,[19] hat mit Hermannstadt nichts zu tun.[20] S. Nr. 1818.

[1] Arch. Értesítő 1910, 407—419, (Gyárfás T.). E fejezetben Gy : MT és oldalszám (p. 407—419) vagy az ott közölt jegyek folyószáma (1—134) alatt idézem. — *In diesem Abschnitt wird dieser Aufsatz unter Gy : MT (Meiterzeichentafel) und Seitenzahl (p. 407—419) oder unter Gy und laufende Nummer der dort gebrachten Zeichen (1—134) zitiert.* — [2] Gy : MT, 408. — [3] Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, XXIX, 321 (. . . . .). [4] Országos Levéltár — *Staatsarchiv*, Bp. — Kmetty Béla : M. o. ötvösök helyzete . . ., 13. — [5] Városi levéltár — *Stadtarchiv*. Gy : MT, 409. — [6] Mint — *Wie* Note Nr. 4. — [7] Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1911, 207 (Gyárfás T.). — [8] Mesterjegytábla — *Kontrolltafel*. — [9] Mint — *Wie* Nr. 3, XIV, 408 (Dr. Fr. Teutsch). Arch. Értesítő 1879, 60 (Fabricius K.) — [10] Mint — *Wie* Nr. 3, XVII, 284 (K. Albrich). — [11] Arch. Értesítő 1904, 385, (Illésy J.) — [12] Városi levéltár — *Stadtarchiv*. Gy : MT, 408. — [13] Városi levéltár — *Stadtarchiv*. Gy : MT, 409. — [14] Gy : MT, 412. — [15] Gy : MT, képmelléklet, amelyen a mesterjegytábla negatív képe látható. — *Bildbeilage, an der die Kontrolltafel negativ abgebildet ist.* — [16] Nürnbergben is csak 1561-ben kelt az ólomtábla használatára vonatkozó rendelkezés. — *Auch in Nürnberg wurde nur 1561 verordnet, die „von allen andern zeichen unterschiedlichen . . . puntzel . . . in pleiene platen zu stempfen.“* R[3] Band III, S. 11. — [17] Tagányi (Altenburger) op. cit. — [18] Carl Knies : Die Punzirung in Österreich, Wien, 1896 ; 157 Tafel VII, 1—4. — [19] Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1910, 84 (Mihalik J.) — Ráth György : Az iparművészet könyve, II. 126. — [20] Arch. Értesítő 1912, 148 (Kőszeghy E.)

F. sz. *Lf. Nr.*	Próba *Beschau*	Kor *Zeit*	F. sz. *Lf. Nr.*	Próba *Beschau*	Kor *Zeit*	F. sz. *Lf. Nr.*	Fémfinomsági jel *Feingehaltszeichen*	Kor *Zeit*
1275		XVIII. sz. eleje *Anf. d. XVIII. Jh.*	1279		Ca 1806	1283		Ca 1756
						1284		Ca 1760
1276		XVIII. sz. vége *Ende XVIII. Jh.*	1280		Ca 1820	1285		Ca 1774
						1286		Ca 1809
1277		Ca 1800	1281		XIX. sz. közepe	1287		
						1288		
1278			1282		*Mitte XIX. Jh.*	1289		Ca 1820
						1290		Ca 1850

A mesterjegyek meghatározásához Gyárfás dr.-nak előlemlített tanulmányán kívül felhasználtam a nagyszebeni ötvösmestereknek ama névjegyzékét, amelyet a nagyszebeni ötvöscéhnek az ottani szász levéltárban őrzött irományai alapján Bieltz Gyula dr. állított össze és lekötelező szívességgel bocsátott kéziratban rendelkezésemre. Ez a becses kézirat lényegesen kibővítette Gyárfás dr. adatait.

A mesterjegyek itt abban a sorrendben következnek egymásután, ahogy azok az ellenőrzőtáblán láthatók. Ott azonban, ahol a tábla jegyei olvashatatlanokká váltak, valószínű nagyszebeni mesterjegyeket illesztettem be és pedig a hozzájuk illő mesterek működési adatainak időrendjében. Azoknál a jegyeknél, amelyeket a tábla nyomán közlök, zárójelek között közlöm a mesternév után a mesterjegytábla oldalát, (előlap *A*, hátlap *B)*, a sort és a sorbeli folyószámot, ahol a jegy látható. E mellé odajegyeztem Gy betűvel azt a számot, amely alatt Gyárfás dr. a jegyet közölte.

(Gyárfás dr. azt a jegyet, amelyet a tábla előlapjának szélére, az első jegy elé ütöttek be s amely nyilván egy későbbi mesteré, az első jegynek tekintette s egy XVI. századi mesternek tulajdonította — lásd az 1448. folyószámot — az olvashatatlan jegyeket pedig nem számozta.)

Ebben a fejezetben a báró Bruckenthal-féle múzeum említésénél annak megjelölését, hogy ez Nagyszebenben van, elhagytam.

Zur Identifizierung der Meisterzeichen benutzte ich außer der vorne schon erwähnten Abhandlung Dr. Gyárfás's das „Namensverzeichnis der Hermannstädter Goldschmiede, zusammengestellt auf Grund der im Archiv der sächsischen Nation in Hermannstadt erliegenden Urkunden der Hermannstädter Goldschmiedezunft" von Dr. Julius Bieltz, das er mir in Manuscript liebenswürdig zur Verfügung stellte.

Die Meisterzeichen stehen hier in der Reihenfolge, wie sie in die Kontrolltafel eingeschlagen sind. Dazwischen wurden, aber dort, wo die Zeichen der Tafel unleserlich geworden sind, vermeintlich hiesige Zeichen eingefügt, und zwar nach der Zeitreihe der Daten über die Meister. Nach dem Meisternamen ist bei solchen Zeichen, die nach der Kontrolltafel abgebildet sind, in Klammern die Seite der Tafel (Vorderseite *A*, Rückseite *B)*, die Reihe und die laufende Nummer angegeben. Daneben steht der Buchstabe Gy mit der Zahl, unter der die Marke bei Dr. Gyárfás vorkommt.

(Dr. Gyárfás hat die Marke, die an den Rand der Tafel vor die erste Marke eingeschlagen wurde, die aber einem späteren Meister gehört, für die erste angesehen und einem Meister des XVI. Jh. zugeteilt, s. Nr. 1448, die unleserlichen Zeichen aber nicht numeriert.)

In diesem Abschnitt wurde bei Erwähnung d. Br. Bruckenthal'schen Museums die Angabe dessen, daß es sich in Hermannstadt befindet, weggelassen.

Nagyszebeni ötvös céh

Kőmagyötvös.

nagyszebeni Miklós mester

1506. ban a nagyszebeni plébánia templom kapuját készíti el.

W 274. l.

Nagyszebeni Mátyás Bálint

minisztor.

Papírdézirat, két hasá-
bon, csinos írással, vörös
initialékkal és feliráskkal.
Másolta Nagy-Szebeni
Mátyás Bálint a XV.
században, ki nevét a
könyv végén a következő-
leg jegyzte fel. „Laus
filio virginis Mariae
Valentini Mathiae, de
Cibinio."

Kiállítja a báró Bruck-
enthal-féle nagyszebeni
könyvtár.

20. 1.

Június 21-én kezdődnek a fegyverszüneti tárgyalások a compiègnei erdőben. 23-án érik el a Gironde-t és az Atlanti óceán partjait. Június 21-től 24-ig az olasz csapatok is behatolnak, igen nehéz időjárási viszonyok között Franciaországba. Magas hóban az alpesi fronton elfoglalják Mentone-t. Június 25-én életbelép a fegyverszünet.

Óriási hadianyagon kívül 29.000 tiszt és 1,900.000 francia katona esett hadifogságba. A németek vesztesége a nyugati harcokban: 27.074 halott, 111.035 sebesült és 18.384 eltűnt.

A francia fegyverszünet óta az olasz haderő Afrikában és a Földközi tengeren mérkőzik az angolokkal. Afrikában a stratégiai cél a Suez-csatorna elfoglalása, de az olaszok Egyiptomot nem akarják a harcba bevonni. A nehéz afrikai terepen, a sivatagban, mely nagyobb hadműveletek végrehajtását nem engedi meg, a hadműveletek természetesen lassan haladnak.

A nagyszebeni tanácstorony.

Pesti Hirlap Naptára 1941.

Vajdahunyad várának udvara.

Augusztus 7-én kezdődtek meg a hadműveletek a Brit-szomáli föld ellen. Olaszországnak sikerült ennek az angol gyarmatnak északi részét megszállni, Zeila és Berbera kikötőket elfoglalva; közben úgy a Földközi tengeren, mint az Atlanti-oceánon teljes erővel folyik a légi hadjárat. Az olaszok Maltát több mint százszor bombázták, továbbá Alexandriát, Haifát és más támpontokat, viszont angol légi erők is több olasz várost bombáztak.

Anglia ellen a tervszerű légi hadjárat augusztus 8-án kezdődött, teljes erővel szeptember 2. óta folyik. Azóta Londont és a többi ipari gócpontokat szinte naponta, illetve éjjelenkint bombázzák, az an-

Nagyszebeni ev. templom

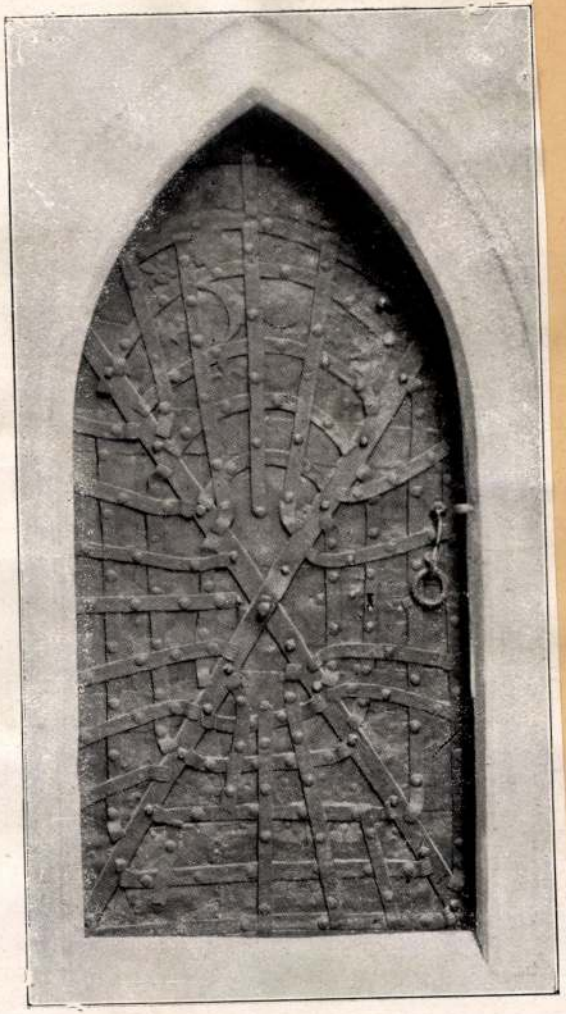

Vasajtó a nagyszebeni ev. plébániatemplomban

Gutenberg Lex. I. K. 49 l.

H. TH. BOSSERT

IGE DEKORATIONEN

SPIELE DEKORATIVER WANDMALEREI VOM
ERTUM BIS ZUR MITTE DES 19. JAHRHUNDERTS

Tafeln mit 225 Abbildungen in farbiger
dergabe. Format 32,5×25 cm. Preis in Leinen-
pe RM 56.-, in Ganzleinen gebunden RM 60.-

sen nur allzuoft übersehenen praktischen Anreiz der Künste
ler Verlag Ernst Wasmuth in Berlin erkannt, wenn er eine
e von großen, kostbaren Bildwerken herausgibt, die unter
Namen „Wasmuths Werkkunstbücherei" zusammengefaßt
und einen Überblick über die Entwicklung der Hauptzweige
Werkkunst geben wollen. Der neueste Band heißt Farbige
orationen und bringt Beispiele dekorativer Wandmalerei
asiatischen und europäischen Altertum bis in die Mitte des
ahrhunderts. Und wie bringt er sie! In durchweg farbigen

Nagyszebeni Brukenthal-múzeum

Gótikus ajtó a nagyszebeni Brukenthal-múzeumban

Gyulafy Lex. II. k. 494.

DES
BES
KER
CHEN
EBEN

WASMUTHS WERKKUNSTBÜCHEREI

Bruno Schmitz:

DAS MÖBELWERK. Die Möbelformen vom Altertum bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts.

400 Seiten mit 680 Abbildungen und Text. Preis in Ganzleinen gebunden RM 40.—.

Georg Kowalczyk:

DEKORATIVE SKULPTUR. Figur, Ornament, Architekturplastik aus den Hauptepochen der Kunst.

643 Abbildungen mit einer Einleitung. Preis in Ganzleinen gebunden RM 40.—.

Otto Hoever:

DAS EISENWERK. Die Kunstformen des Schmiedeeisens aus 6 Jahrh.

600 Abbild...

alább a főbb emlékek vázolását, mert ezeket eddig az irodalom alig méltatta figyelemre.

Az önálló erdélyi csoport legfüggetlenebb, zárt iskolája volt a magyar festészetnek. Genthon[1] az iskola stílusjegyeit találóan foglalta össze.

Az oltár felépítése reneszánsz, az orom félköríves záródása már helyi jellegű. Az alakokat kemény, vonalas kontúrok zárják körül, a színek tónustalanok, nyersek, a tulipános ládák piros, zöld összetétele dominál, a síkszerű, tértelen táj néha Erdélyre jellemző részletet is feltüntet, mint a csíkszentléleki oltár (M. Nemzeti Múz.) Szt. Ferenc stigmatizációjának a hátterében a templomerődöt.

E csoport legjellemzőbb emlékei a benei[2] (1513) és a bogácsi[3] oltárok (1518). Az előbbin az ábrázolás kiegyensúlyozott és minden pátoszt nélkülöz, még a drámai, mozgalmas jeleneteken is. Szent Orsolya lefejezésén a szigorú szimmetria megfosztja borzalmától a jelenetet. A poroszlók harag vagy düh nélkül, nyugodtan teljesítik a kivégzés kötelességét és simán illeszkednek a képszerkezet szigorú rendszerébe, melynek vázát geometriai vonalak, egyenesek, háromszögek és félkörök fejezik ki.

Nagyobbvonalú, művészibb munka a bogácsi oltár. A háromkirályok imádásának felépítése nyomott, alacsony háromszög alakját veszi fel. Az alakok súlyos, egységes tömeggé záródnak, mely mögött az architektúra függőleges vonalakból megszerkesztett rendszere húzódik meg. A kis Jézus, általánosan kedvelt motívum szerint az egyik király kincsesládájában kotorászik, de a jelenetben egyébként nincs semmi játszisság és könnyed életképszerűség. A napkeleti bölcsek komoly ünnepélyességgel hódolnak, a Madonna pedig aggódóan hajlik előre. Vonásai komorak, nagyorrú, csontos arcát a balsejtelem árnyékolja be. Szeme a jövőt fürkészi, a távolba me-

[1] Genthon István: Régi magyar festőművészet, Vác, 1931. 124 l. és Genthon—Fenyő: A Magyar Nemzeti Múzeum szárnyasoltárai. Magyar Művészet VII. évf. 493. és köv. l.

[2] Roth XXVIII.

[3] Roth XLIV—VI.

reng. A predella Vir dolorumját János evangélista és Mária kis mellképei fogják közre. János kezeit tördeli. A Mater Dolorosa markáns vonásait sötét köpenybe burkolja, nem sír és nem gesztikulál, de megroppant nagyszerűségében tragikus. A ruháját nem bontják fel, nem tagolják redők, komor tömegben rajzolódik ki az ég kékjére. Ezt az alakot csak egy lépés választja el a Bruckenthal Múzeum egyházművészeti gyüjteményében, az evangélikus templom Ferulájában őrzött szebeni oltár predellájától.[1] Roth szerint eredetileg a XVI. század elején készült, de 1701-ben teljesen átfestették. A két század művészeinek itt egy teljesen erdélyi alkotást sikerült létrehozni. A predella a XVII. század termékének látszik. Az átfestés barokkos, de a predella nagyjában a fejedelemség Erdélyének stílusában fogant. A Pietà ábrázolása emlékeztet kissé az isenheimi oltár predellájának és az aschaffenburgi Pietának szellemére. Krisztus teteme köré, hosszanti formátumban komor alakok csoportosulnak. A bal szélen a nők csoportjában felnyilal a fájdalom. Az előkelően öltözött Magdolna fájdalmasan tördeli kezeit. Egész a szélen, elvonulva, bánatába zárkózva, egy michelangelói agg szibilla gubbaszt. Sötét arcát a fény és árny erőteljes, kemény kontrasztok plasztikájával domborítja ki, szemét kezével befogja, fehér fejkendője felvillan. A háta mögött lecsapott a villám és megvilágított egy vihartól tépett fát. Tragikus, balladai a hangulat. Erőtől duzzadnak a formák, melyek mögött elfojtott energiák dúlnak.[2] Stílusa jellemzően erdélyi, de éppúgy nevezhető erdélyi barokknak, mint reneszánsznak. Az agg sirató asszony közvetlen stíluselődje a bogácsi predella Mater Dolorosája és sokban rokon a XVII. század és a kuruc-kor arcképfestészetével.

Az arckép a XVII. században a reformált országok művészetének egyik legfőbb ága lett. A fennmaradt erdélyi emlékanyag azonban egész csekély. A dunántúli főuraknak, Batthyányiaknak, Nádasdiaknak portréi szép számmal maradtak

[1] Roth XL. T. 154— l.

[2] Az agg nő típusa feltűnően emlékeztet Fra Bartolomeo luccai Mater Misericordiae (Pinacoteca) című képének előtéri, a képből kitekintő öregasszonyára.

Nagyrévi ref. templom

Klenodiumok leírása,
rajzai.

Debreczeni László

1931. 34–35. l.

.nisztériumnak f. évi november hó
ímu rendeletére a visegrádi Mátyás
;ására, a feltárt falrészek megóvá

Nagyszebeni ötvösczéh
régi pecsétei

Muzeis Kot. Ert.

1911. 287. l.

JÓZSEF

ORSZ. FELÜGYELŐ

EST

YOMDA R. T.

Nagyszeben vára

Varjú: Magyar várak.

Nagy Szeben

Südost-Forschungen
Bd. IL
(1990)

was called the 'armed uprising', whilst 'After 1969, and especially 1974, they began to add the attribute national, anti-fascist or anti-imperialist' (p. 21), thus portraying the coup as the work of a Rumanian people striving for the independence of the Romanian nation. Following a speech by *Ceauşescu* on the 35th anniversary of the rising in 1979 historians began to write of 23 August as 'national and social' revolution, or at least its beginning. Presumably a new era has now begun in Romanian historiography. Historiography is also the theme in another interesting section of Dr Kiškilova's book, that dealing with Bulgaria and its relation to the Romanian coup of 23 August 1944. The author stresses that the coup was impossible without the surprisingly rapid victories of the Red Army between Kišinev and Jassy in the summer of 1944, and for that reason the factors which operated in Romania were not the same as those at work in Bulgaria. Of course, the sudden reversal of policy in Bucharest had a massive political impact in Sofia, amongst ruling and opposition forces alike, but those Soviet victories did not have an immediate and direct effect on Bulgaria, and, says Kiškilova, Bulgarian historians are wrong to pretend they did. The author, like any scholar nurtured in a totalitarian or semi-totalitarian system, is also capable of loud and meaningful silences. She quotes without any comment or even the slightest hint of irony the Soviet radio broadcast of 25 August 1944 which insisted that the Soviet Union did not intend to take any Romanian territory, to alter that country's social structure, or in any way to interfere in Romanian internal affairs. In summary, this is a useful book. It is not stunningly original but it is clearly the product of a perceptive and mature mind.

Canterbury

Richard Crampton

Fabini, Hermann: Gotik in Hermannstadt. Köln, Wien: Böhlau 1989. 268 S. mit zahlr. Abb. (Siebenbürgisches Archiv. 23.)

Das reich illustrierte Buch über die weltliche gotische Baukunst der Stadt Hermannstadt (Sibiu, Nagyszeben) wurde erstmals 1982 in rumänischer Sprache beim Technischen Verlag in Bukarest veröffentlicht. Fabini stellt in den Mittelpunkt seiner Untersuchung das gotische Wohnhaus als solches und wichtigen Bestandteil der städtischen Siedlung. Ein Gegenstand also, der gemessen an den wichtigen kirchlichen Bauwerken dieser Stilepoche bisher keine Hauptrolle in der Forschung spielte. Die Wahl des Themas erweckte die Aufmerksamkeit der zuständigen Fachleute, die sich fragten, wo und unter welchen Umständen unterzog sich der Autor der schwierigen Aufgabe, eine fast versunkene Stilepoche freizulegen, deren Baureste schon lange durch spätere Überbauungen verdorben und überwiegend bedeckt wurden, noch dazu an einem Ort, wo durch die politische Situation solche Forschungen fast undurchführbar sind. 1977 wurde in Rumänien der Denkmalschutz völlig aufgehoben, und es gab fortan keine finanziellen und fachlichen Mittel für die Denkmalpflege und die Erforschung der Denkmäler. Außerdem erstreckte sich das Verbot der freien Meinungsäußerung auch auf den kulturellen Sek-

tor. In einer solchen Athmosphäre versuchte der Autor sein Ziel zu realisieren. Dies ist vom Rezensenten bei der Beurteilung zu berücksichtigen.

Fabinis Endziel ist die historische Siedlung. Er betrachtet die Einzelgebäude als deren organische Bestandteile, die von den kleinsten Gliederungen bis hin zum architektonischen Konzept eine Einheit darstellen. Die Gebäude sind nicht von einander isoliert, sondern sie fügen sich in die historische Siedlungskonstruktion ein.

Die Arbeit ist in fünf Kapitel unterteilt. Im ersten wird die historisch bedingte Entwicklung Hermannstadts unter Heranziehung schriftlicher Quellen und der Sekundärliteratur dargestellt.

Das Wohnhaus gilt als der wichtigste das gotische Stadtbild bestimmende Faktor. 1475 gab es in Hermannstadt 893 steuerpflichtliche Häuser. Das zweite Kapitel behandelt die allgemeinen Merkmale der gotischen weltlichen Gebäude im Stadtzentrum. Die Bebauung der Grundstücke erfolgte anfangs wie auch in Buda (Ofen) und Sopron (Ödenburg) und offenbar auch in anderen Städten Ungarns auf der halben Breite der Parzelle. Im Laufe des 15. Jahrhunderts vollzog sich die vollständige Bebauung der Parzellen. So kam es zur Ausbildung des aus zusammenhängenden Fassaden bestehenden Straßenbildes. Im dritten Kapitel wird die strukturelle und formale Entwicklung des früh- und spätgotischen Wohnhauses an einzelnen konkreten Beispielen besprochen. Der Verf. untersucht auch die um 1500 errichteten Patrizierhäuser mit Wohntürmen und die mit einem Laubengang versehenen Wohnhäuser der Kaufleute. Im vierten Kapitel beschreibt er, wie Hermannstadt sich an Europa anpaßte. Fabini stellt dabei mehrere kulturelle Beziehungen fest, die Hermannstadt mit Ungarn, Polen, Schlesien, Bayern, Norddeutschland und Italien verbanden. Meines Erachtens sollte dabei die führende Rolle des Karpathenbeckens betont werden, mit dem natürliche historische Verbindungen bestanden und das eine wesentliche Vermittlerrolle hinsichtlich der ferneren Einflüsse spielte. Das fünfte Kapitel gibt Antwort auf die Frage, wie die Untersuchungsergebnisse des Autors in der Praxis der Denkmalpflege anzuwenden seien. Als Beispiel dient unter anderen die Rekonstruktion des seit 1549 als Rathaus benützten Altemberger Palais. Die gründliche Bearbeitung des Themas basiert auf zuverlässigen Forschungen, schriftlichen Quellen, alten Darstellungen sowie der Fachliteratur. Die Untersuchungen an Ort und Stelle waren dagegen nur beschränkt möglich. Für archäologische Ausgrabungen und die notwendigen Maueruntersuchungen gab es kaum Gelegenheit. Die diesbezügliche Tätigkeit des Autors beschränkte sich auf sozusagen bloße Autopsie. Die Wohnhäuser wurden vom Keller bis zum Dachboden gründlich durchgesehen, vermessen, gezeichnet und bewertet. Mittels dieser zielbewußten Methode gelangte Fabini zu einer erstaunlich großen Zahl von bisherigen unbekannten oder unbeachteten strukturellen und formalen Erkenntnissen, deren Systematisierung neue technische und künstlerische Zusammenhänge eröffnete. So wurde daher z. B. der Treppengiebel entdeckt. Diese in Mittel- und Nordeuropa sehr verbreitete Fassadenlösung der städtischen Wohnhäuser ist im Karpathenbecken bisher nur für Hermannstadt belegt. Der Verf. gibt trotz des Mangels an modernen Forschungsbedingungen ein im Wesentlichen, aber auch in zahlreichen Einzelheiten authentisches, viel Neues vermittelndes Bild vom gotischen Hermannstadt.

Man kann also ohne Vorbehalt die deutsche Veröffentlichung dieser Arbeit Fabinis begrüßen, die als grundlegender Ausgangspunkt dienen kann, sollte sich die Gelegenheit zu einer Rekonstruktion der Hermannstädter Altstadt bieten. Der Text wurde unverändert aus dem Rumänischen von Rudolf Herbert und Hermann Fabini ins Deutsche übertragen; nur im Anmerkungsteil wurden die historischen Daten und einige Denkmalbeschreibungen bedeutend erweitert. Die bibliographischen Hinweise sind im Text in verkürzter Form angegeben.

Budapest

Géza Entz

Tampaki, Anna, **Ταμπάκη, Ἄννα: Ὁ Μολιέρος στὴ φαναριώτικη παιδεία. Τρεῖς χειρόγραφες μεταφράσεις.** Ἀθήνα: Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱδρύματος Ἐρευνῶν 1988. 244 S., 5 Taf. (Τετράδια Ἐργασίας. 18.) [Molière in der phanariotischen Bildung. Drei handschriftliche Übersetzungen.]

In der Reihe der „Arbeitshefte" der Neugriechischen Abteilung am Nationalen Griechischen Forschungsinstitut, die sonst meist Nachrichten, betreffend die Bibliographie, Bibliotheken oder Archive, bringen, ist ein Band erschienen, der die *Molière*-Rezeption in Griechenland auf eine neue Basis stellt. Waren bisher bloß die beiden Übersetzungen aus den Cod. Brit. Mus. 8242 und 8243 bekannt[1]), so liegt nun mit Cod. 1030 der Bibl. der Rumän. Akad. auch ein drittes Stück vor, das demselben geistigen Bereich angehört. Die Stücke stammen aus dem didaktischen und tendenziösen Frühwerk *Molières* („L'Étourdi", „Sganarelle ou le cocu imaginaire", „L'École des maris") und wurden, als eine der ersten phanariotischen Übersetzungen aus der Weltliteratur überhaupt, auf Anregungen des wallachischen Fürsten in deutlich aufklärerischer sittenerhebender Absicht vorgenommen. Damit unterscheidet sich diese erste Phase der *Molière*-Rezeption deutlich von der zweiten, nach 1810, in der seine reifen Komödien bevorzugt werden („Tartuffe", Wien 1815 durch *Konst. Kokkinakis*, der „Geizige", Wien 1816 durch *Konst. Oikonomou*, mit dem bekannten programmatischen Vorwort)[2]). Nach den jüngsten Entdeckungen zur Verbreitetheit von *Metastasio*-Übersetzungen im 18. Jahrhundert[3]) und der Herausgabe der griechischen Übersetzungen von zehn *Goldoni*-Stücken aus dem Cod.ms Bruxelles, Bibl. Royale 14612[4]) ist unsere Kenntnis über die Ausmaße und Zielfunktion dieser handschriftlichen phanariotischen Lesedramaturgie bedeutend angewachsen: es geht um das Horten von „nützlichen", moralethisch anwendbaren, im weitesten Sinne charakterbildenden und sittenverbessernden Stücken der Weltliteratur. Vor 1800 ist an Theateraufführungen noch nicht gedacht; damit unterscheidet sich die phanariotische *Molière*-Rezeption doch von der ragusanischen[5]).

In ihrer 50seitigen Einleitung führt die Herausgeberin sehr umsichtig in das Thema ein, ausgehend von Allgemeinem: der erste Teil, „Aspekte des griechischen Geisteslebens im 18. Jahrhundert", befaßt sich, nach Maßgabe der methodischen Richtlinien der Dimaras-Schule der Kulturgeschichtsschreibung, mit den aufklärerischen Koordinaten „Neugierde" und „Lernfreudigkeit", dem geistigen Umraum der Phanarioten, insbesondere der Fürstenfamilie der *Mavrokordatoi*, mit dem Phänomen der Übersetzung generell und speziell mit den dramatischen Übersetzungen der Phanariotenzeit[6]). Der zweite Teil der Einleitung ist der griechischen *Molière*-Rezeption gewidmet. Schon 1672/73, also noch zu seinen Lebzeiten, wird der französische Komödienklassiker in der französischen Botschaft in Konstantinopel gespielt[7]), Vorstellungen, die wahrscheinlich auch phanariotische Kreise besucht haben. Für Smyrna sind zwar Vorstellungen der französischen Klassiker im 17. Jahrhundert nachgewiesen, nicht aber *Molière*-Aufführungen[8]). Für italie-

---

[1]) L. Droulia, Molière traduit en grec — 1741. Présentation de deux manuscripts, in: Symposium l' époque phanariotique. Thessaloniki 1970, S. 415—418, und griechisch in *Θέατρο* 37 (1971), S. 47—51.

[2]) Zur *Molière*-Rezeption verweist die Verf. auf ihre unveröffentlichte maîtrise „La présence de Molière en Grèce. Autour de traductions de ses pièces en grec moderne". Mémoire de maîtrise, Clermont-Ferrand 1976, allerdings nicht auf die grundlegende Arbeit von J. Sideris, „Πεπαίδευκε τὴν Ἑλλάδα". Ὁ Μολιέρος δάσκαλος τοῦ θεάτρου μας, *Θέατρο* 37 (1974), S. 40—46.

[3]) Neben den 11 gedruckten Stückübersetzungen (1797) entstammen neun Handschriften der phanariotischen Tradition und mindestens fünf aus dem heptanesischen Raum. Vgl. D. Spathis, Ὁ Διαφωτισμὸς καὶ τὸ νεοελληνικὸ θέατρο. Thessaloniki 1986, S. 117.

[4]) Dieci commedie di Goldoni tradotte in neogreco (ms Bruxelles, Bibl. Royale 14612). Vol. I. Testi. Edizione a cura di Anna Gentile, Lidia Martini, Cristina Stevanoni. Padova 1988 (Università di Padova, studi Bizantini i Neogreci 15). Es geht um „La moglie saggia", „Il padre di famiglia", „Il cavaliere di buon gusto", „Il vero amico", „La Locandiera", „La figlia obbediente", „La dama prudente", „Il prodigo", „La vedova scaltra" und „La buona moglie". Diese Arbeit soll besprochen werden, sobald auch der Kommentarband der Ausgabe vorliegt. Zur gesamten griechischen *Goldoni*-Rezeption auch Spathis, Ὁ Διαφωτισμός, S. 199ff., und J. Sideris, La fortuna di Carlo Goldoni in Grecia (1791—1961), N. Mangini, Studi Goldoniani. Venezia 1970, S. 7—48.

[5]) T. Matić, Molierove komedija u Dubrovniku, *Rad JAZU* 166 (Zagreb 1906), S. 75—163; M. Deanović, Le théâtre de Molière à Ragusa au XVIIIe siècle, *Revue de littérature comparée* XXVIII (1954), S. 5—15; M. Tomasović, Aspects de la réception croate de Molière au XVIIIe siècle, in: Les croates et la civilisation du livre. Actes de 1er Symposium internat. des études sur l'aire culturelle croate. Paris 1986, S. 75—90.

[6]) An dieser Stelle wäre auch der grundlegende Aufsatz W. Puchner, Ὁ Ρήγας καὶ τὸ θέατρο. Ὁ ρόλος τῆς μεταφραστικῆς παράδοσης στὴν περίοδο τοῦ προεπαναστατικοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ, in: Ἱστορικὰ νεοελληνικοῦ θεάτρου. Athen 1984, S. 109ff., zu zitieren gewesen.

[7]) Journal d' Antoine Galland pendant son séjour à Constantinople... II. Paris 1861, S. 5—36.

[8]) Neben der erwähnten Quelle, Laurent d'Arrieux, Mémoires..., Paris 1735, S. 123ff., wäre auch die Arbeit von Chr. S. Solomonidis, Τὸ θέατρο στὴ

NAGYSZEBEN

Nagyszeben

Bruckner, Wilhelm

Hermannstadt in Sie
benbürgen. 8 r 112 l
25 kép. Lipcse é. n

Genthormak megva

értékelni. A tudományos szempont vi-
is igényli, hiszen azok épen ugy ki-
lkotások. Oktalan és jogtalan tehát
irányok képviselőinek a Muzeumba
ni. Ennyit az elvekre vonatkozólag.
anyagot illeti,megállapithatjuk,
Az első csoportba sorakoznak a város-
veknek nagy része a mult század első
egészitik ki a Muzeum régebbi ilyen
lsősorban Rudolf v. Alt, a Pesten és
festőnek fejlődő fővárosunk számos
tményét, valamint Barabás Miklós
perspektiváju pest-budai látképét.
mü szerepel a kiállitáson,

Nagyszeben
Cimtár 1859

Adressenbuch der Landes-
hauptstadt Hermannstadt,
Nagyszeben, 1859.

Nagyszeben

Zimmermann F. Das Archiv der Stadt Hermannstadt u. der sächsischen Nation. 2. Aufl. Hermannstadt, 1901. fűzve n. 8° 5 —

Nagyszeben

Brukenthal – Muzeum

Városháza

Ev. főtemplom

Régi bástyatorony

Teutsch szobra

Hary Gyula rajzai

Repr.

Om VII. 439 – 449. l.

Nagyszeben Környéki templomerődök

Halaváts Gyula: Doborka vára és a Nagyszeben környéki templomerődök. /Kny. Hadtörténeti Közlemények./ 8 o, 19 K, 25 L, Budapest, 1915.

zése alkal

Emlóklap D

kalmából.

Emlóklap K

méten 1861

si ünnepél

Entz Géza:

lata 1850-

Épitészhal

telei az 1

Müegyetem

leményei.

4 L, Budap

Épitészhal

telei az 1

dor Müegye

közleménye

Technika./

Épitészhal

Nagyzebeni ötvöscelt

Euclitve

Pallai Sándor: Ötvösmüvészet
Műszaki Könyvtiadó Bp 1970 237.0

Nagyszebeni cinmüves mester

„Fedeles konna", Nagyszeben 1594 év feltüntetésével, Iparmüvészeti muzeum egész táblón lehete-lehér reprodukció.

Weiner Piroska: Zinngießer, Zinngefäße und Zinnmarken aus Ungarn. Acta Historiae Artium Acad. Sc. Hung. Budapest. 1969 1-2 sz. 142 p

Nagyszebeni cinmüves mester

„Serfőző cégér", Nagyszeben, XVIII sz.
„Iparmüvészeti Muzeum fehete-fehér
reprodukció.

Weiner Piroska: Zinngießer, Zinngefäße
und Zinnmarken aus Ungarn. Acta His-
toriae Artium Acad. S. Hung. Budapest
1969 1-2 sz.

141

Nagyrédemi Simon

Ötvös XV. sz.

l.

Tanulmányok Bp.

múltjából

X. 38. l.

Nagyszebeni Simon
ötvös
Rómában a XV. sz.
végén a Spedale
Santo Spirito pártoló
tagja volt.

Horvkézmű
II. 614. l.

Nagyszebeni Simon

ötvös, Róma

XV. 4

Horvátzáskori

199. l –

XXXIII

708

Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára

Reinerberger – Henszlmann: A nagyszebeni és székesfehérvári régi templom.

2°, 33K, 87L, Budapest, 1883.

Nagyszeben'ev.
Demplom

Reissenberger, Ludwig: Die evangelische Pfarrkirche a. b. in Hermannstadt

2°, 34K, 80L, Nagyszeben, 1884.

foglalt hiuz-körmöt hordoztak nyakba vetve varázsszer gyanánt főleg a görcsök ellen, mint ez egy 1550. évi állattani munkában is olvasható, nálunk pedig Gáti István említi, hogy a hiúz körmét ezüstbe foglalva nyakban hordozva nehéz nyavalyatörés ellen való orvosságnak tartják. Kemény Jánosnál a hiúz Jahusznak is neveztetik, miből az említett elnevezés és annak alakulása világosan megfejthető, melyet palæographiai okok s a népetymologia, mely Jahuszból Jánost alakított, is támogatnak.

Dr. Szendrei János régi magyar stylusban néhány tárgyat ír le s azok jól sikerült fametszeteit is adja Csoma József úr régiséggyűjteményéből.

Az album két utolsó czikke «kitünő férfiak emlékérmekben» *Tergina Gyulától*, melyben 70 kiváló magyar írónak, tudósnak, művésznek emlékérmét adja, s alul megjegyzi, hogy a Pulszky jubiláris érme az aláírók csekély számban való jelentkezése miatt a kiszabott időre el nem készülhetett, a szükséges aláírások megtörténtével — mihez remény van — az ő érme is elkészül; végül *Horváth Ignácz* Pulszky Ferencz bibliographiáját adja, a mennyire azt összeállítani lehetett.

A könyv kiállítása díszes, mint ezt már első hazai nyomdánktól, a Franklin-Társulattól, megszoktuk, és előfizetési árához mérten — 3 frt — olcsó. Könyvkereskedői ára 5 frt. *Dr. Tergina Gyula.*

LUDWIG REISSENBERGER. DIE EVANGELISCHE KIRCHE A. B. IN HERMANNSTADT. Nagyszeben 1884. negyedrét, 80 l. négy kőnyomatú és egy réznyomatú táblával és 23 fametszettel a szövegben.

E dolgozat magyar fordítását már ismerjük, 1883-ban adta ki a M. Tud. Akadémia archæologiai bizottsága megtoldva más szerző nem odatartozó művével.*

Szerző már most megszabaditotta dolgozatát ez akaratlan dualismustól, részben átdolgozta s az arch. bizottságtól neki átengedett rajzokon kivül, kiegészítette néhány nélkülözhetlen látképpel, nevezetesen a templom külsejéről fölvett rajzokkal, melyek, nem tudni mi okból a magyar kiadásban hiányzottak.

A mű beosztása a régi maradt. Az első részben a templom építése történetét tárgyalja. Góthikus izlésű átépítése a XIV-ben indult meg s azóta másfél századnál tovább építettek rajta. R. három korszakot bír megkülömböztetni. Az építészek közül biztosan egyet sem lehet megnevezni. Csak valószinünek mondja a szerző, hogy az 1494-ik évi «magister Henricus murator», nagyszebeni városi építész közreműködött a templomnál is.

Ellenben biztosan állítható, hogy ugyanazon időtájt «magister Bernardus lapicida» és később 1509-ben «magister Nicolaus lapicida» mint kőfaragók dolgoztak a templomnál.

A második részben adja a szerző a templom építészeti leirását. Nézetünk szerint az egész templom legérdekesebb emléke rozenaui János nagy tempera-festménye 1445-ből a chorus éjszaki falán. Mását és leirását

* A magyar kiadás czíme kissé zavaros: «A nagyszebeni és a székesfehérvári templom», irták Reissenberger Lajos és Henszlmann Imre, Budapest 1883.

Arch. Ert 1885.

jelentékeny műtörténeti fontossága miatt * ide iktatjuk. Olvasóink közül bizonyára csak kevesen látták az eredetit.

Rajzunk horganyedzésü kisebbített utánzás a Doby-féle nagyobb rézmetszet után, a leirás pedig követi a szerző szövegét a magyar fordítás szerint. A képen megkülömböztethetjük a három főcsoportot melyek szokásosak a keresztrefeszítés nagyobb fajta ábrázolásainál. Az előtérben, a feszülettől balra, a szent nők állanak négyen, a csoportban lévő asszonyok közül ennyinek van szent fénye. Ezek: Mária, Jézus anyja, Mária, Jakab anyja, Mária Salome, a negyedik pedig talán Szent Anna, a boldogságos szűznek anyja, vagy valami védszent. A feszülettől jobbra, János arczát eltakarva zokog, Mária Magdolna pedig könyezve térdre borul s átöleli a keresztet. A megváltó anyja kitünően sikerült alak: a fájdalom kínjától ájultan rogyik hátra kisérőinek karjai közé, baljában fátyolt tart, hogy a könyeket letörölje. A szent nők mind gazdag mustrájú köpenyeket viselnek — a festő ezeket valószinüleg az akkorában a templom felszereléséhez tartozó ruhák szerint ábrázolta. A megváltó legközelebbi gyászoló hozzátartozóinak ezen csoportjához a művész még néhány nőalakot állitott hozzá a népből. Néhánynak viselete, úgy látszik, az akkorbeli erdélyi szász; az egyiken észre is vesszük a szászok sajátságos melldiszét, a kerek csatot («Heftel»); ez aranyozott ezüstből készült boglár, minőt jelenleg is viselnek még a falusi szász asszonyok. A csat közepén a reformáczió előtt rendszerint gotikus menyezet alatt Máriát a gyermek Jézussal ábrázolták. Mások, kik távolabb oldalt állanak, a zsidókat jellemző, csúcsos, kupalaku süveget viselik. A kisérő nép, e két nő csoportja, kifejezi az ellentétet az igazhitü keresztények és a hitetlen zsidók között és ezt még szembeszökőbbé teszi, hogy ama nő a szász boglárral áhitatosan imára kulcsolja kezeit, a zsidónők ellenben közönyös arczczal nézik a véres jelenetet. Még csaknem az előtérben áll jobbra egy szakáltalan ifju, ki szenvedélyesen átöleli a keresztet és élénk mozdulattal tekint az Urra, mintha csak hozzá akarna felkuszni. Ezen alaknak kivoltát nehéz meghatároznunk; hihetőnek tartom, hogy ebben testesítette meg a művész a haldokló megváltónak megrenditő hatását az ifju, nemes és fönkelt érzelmek iránt még fogékony emberiségre.

A második csoportot, jobbra a feszülettől, a zsidó főpapok és vének képezik. Viseletük s mozdulataik változatosak. Mindannyinak arczán látszik az önteltség és elégedettség kifejezése; azt hiszik, hogy a megváltó halálával ügyök véglegesen győzedelmeskedett. Közülök egy érdemli meg kivált figyelmünket, egy vén szakállas férfi, ki kezét fölemelve, balra fordul s mintha gunyosan mondaná a szavakat: Ha ő

* Pasteiner legujabb műtörténetében teljesen ignorálja az érdekes falfestményt.

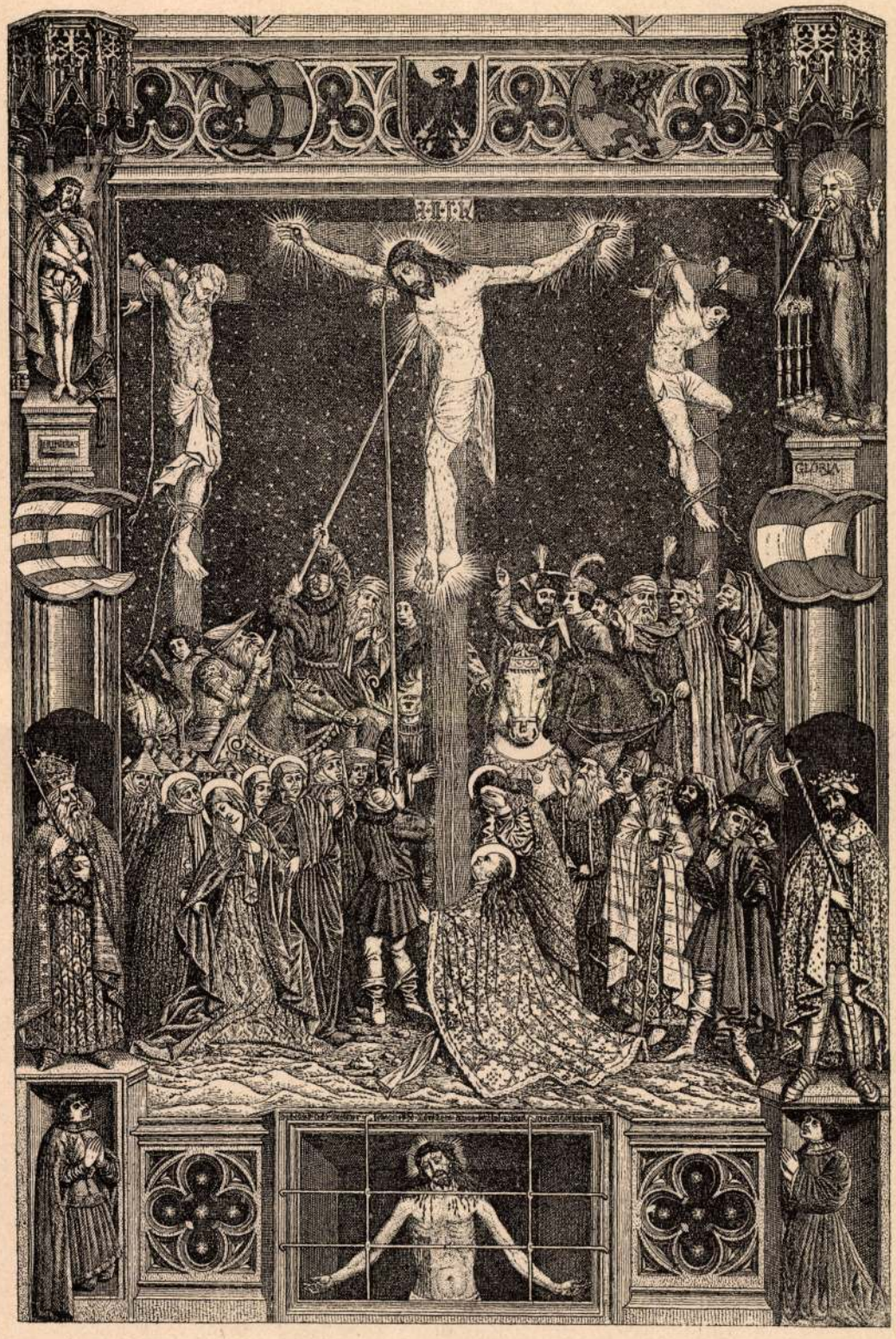

ROZENAUI JÁNOS FALFESTMÉNYE 1445-BŐL.

Krisztus és Izrael királya, úgy szálljon le a keresztről, hogy lássuk és higyjük.

A harmadik csoportban, mely a háttért foglalja el, minden fajta népséget látunk; előkelőt és csőcseléket; egyik-másik lóháton ül. A feszülettől balra Longinas lóháton egy második lovas segitségével Jézus jobb oldalába szúrja a lándzsát, egy gyalog katona pedig az eczetes szivacsot nyújtja föl. Egyik férfi, kinek arczán csupa kiváncsiság honol, jobb mutató ujjával bal hüvelykujját érinti, mintha olvasná a napokat, melyek alatt Jézus igérte, hogy ismét fölépíti Isten templomát. A feszülettől jobbra ismét néhány lovast látunk: a kereszthez legközelebb a hadnagyot, ki jobbjával a haldoklóra mutat, mondván: «Valóban ez Isten fia.» Figyelemre méltó, hogy burgundi süveget visel. Kissé távolabb, oldalt egy másik lovas jobbját fölemeli, talán ő mondja. «Éliást hivja, lássák vajjon eljön-e és segit neki?» A két lovas között egészen a háttérben sajátságos alak áll: tátott száju, vigyorgó, babérkoszorús férfiu. Aligha csalatkozunk, ha Rufus zsidóra ismerünk benne, ki ó-német képeken gyakran előfordul és csunyaságával a Krisztust gyülölő, halálán kárörvendező zsidóságnak megtestesítése. A babérkoszoru talán a zsidóságnak Jézus halála következtében biztosnak vélt diadalára vonatkozik. Balra leghátúl egy lovas feltünően aggodalmas arczczal siet el a kinszenvedés szinhelyéről, feje födetlen; jobbjában — ugy látszik — díszített pálcza. Ezen alakot meghatároznom nem sikerült.

Krisztust magát a művész a haldoklás pillanatában állítja elénk. Alakja egyaránt távol áll a csunyaságtól és soványságtól, melylyel számos festő az Úr kínszenvedését jellemezni iparkodott, mint másfelől oly festők törekvésétől, kik a Megváltót szép, szellemes és érzelmes férfiu gyanánt ábrázolják. Művészünk főleg arra törekedett, hogy a haldokló Jézus nyugalmát és sorsába való megadását előadja, ehez illik legjobban az alak tartása s az arcz kifejezése. A sebekből — mint más képeken is gyakorta — nemcsak vér, hanem fénysugarak is törnek elő. A latrok, két oldalt Jézus mellett, szokás szerint csak hozzákötözvék keresztjeikhez; a melyik a megváltótól balra lóg, nyugodtan haldoklik; a jobbfelőli görcsösen vonaglik. A jelenetet csillagos éj borítja.

Az alakokat nagyobbára realisztikus felfogással ecseteli a művész, olyannyira, hogy egyik-másik arczkép benyomását teszi. A flandriai iskola hatása e kép készítőjére szembeszökő, ez arra késztet, hogy őt, ki egy az Ecce homo fölötti ablakmélyedésben levő fölirásban magát megnevezi: «Hoc opus fecit magister Johannes de Rozenaw Ann. domini milesimo quadrigentesimo XLV.» Van Eyck vagy Rogier van der Weyden tanítványának tartsuk.

A góthikus keretben fölül a magyar keresztes czímer, továbbá a sziléziai és cseh czímer; a balfelőli mennyezet alatt az Ecce homo, a

talapzat alatt a magyar pólyás czímer, legalúl Szent István; a jobbfelőli mennyezet alatt Krisztus mint biró, sugárkoronás fejjel, fölemelt kezekkel, szájából a pallos áll ki, mellette a földön négy égő gyertya, a talapzat alatt osztrák paizs és legalul szent László áll; a keret alsó vízszintes részében közepett rács mögött a vérző megváltó (Christus in

SEB. HANN KANCSÓJA 1682-BŐL.

monumento) és a sarokban mindegyik szent király alatt egy térdeplő donator. Nevük ismeretlen.

Fontos a második részben a síremlékek leirása, melyek oly nagy számmal vannak itt, mint kevés más magyarföldi templomban. Ez mintegy szakadatlan emlékcsarnok a XVI. század első felétől a XVIII. századig. Nem kevesebb mint 64 síremléket sorol föl R. Köztük legfontosabbak a szászföldi királybirák sírjai. Ezután Budai Margit († 1566) sírját említjük mint műtörténetileg igen érdekeset és mint legrégibbet

Hecht György emléke († 1496) a ki a kenyérmezei ütközetben kitüntetvén magát, II. Ulászlótól az aranysarkantyukat kapta és nagyszebeni polgármester volt.

A III. rész a templom belső felszereléséről, az egyházi edényekről és öltönyökről szól. Rajzban adja a fölötte érdekes keresztelő medenczét bronzból, melyet «Leonhardus» mester 1438-ban készített, és leir két harangot, egyik ismeretlen XIV. századi mestertől származik, a másikat 1411-ben öntötte magister Johannes de Wertheim.

Ezután áttér a templom kincstárára, mely épen nem mondható csekélynek, mert p. o. hogy többet ne említsünk, 15 szebbnél szebb régi kelyhe van; de ezek közt csak öt megyen túl a 17-ik századon.

A legszebbek egyike a Vajda Mihályféle sodronyzománczos kehely, melynek sikerült rajza dísziti a munka 51. lapját.

A kancsók közül pedig műtörténetileg a legérdekesebb S(ebastian) H(ann) kezdőbetűivel megjelölt födeles kancsó, melyet a R.-nél közölt ábra szerint bemutatunk. A kancsó az ismeretes nagyszebeni ötvös jobbfajta művei közé tartozik. Korára nézve egy körirat adja a szükséges fölvilágosítást, mert szerinte 1682-ben Semriger Mátyás szász gróf özvegye, Katharina Schermerin, ajánlotta föl a templomnak.

Két dombormű van rajta, egyik bölcs Salamon itélete, a másik, melyet az ábránkon látunk Sába királyné tisztelgését Salamonnál teljes XVII. századbeli díszben — adja elé.

Az egyházi szövetek barátai a nagyszebeni templomban néhány díszes egyházi öltönyt láthatnak a XVI. századból, a R. szövegében közölt két rajz csak halavány fogalmat adhat azok fényéről és pompájáról.

A IV. fejezet a templom okmányszerü történetét s az V. fejezet dr. Henszlman pótlékát tartalmazza, melyben H. a középkori építészet arányairól fölállított tanát a nagyszebeni templomra is alkalmazza. x.

DIE WERSCHETZER GEGEND IM ALTERTHUME. Historisch-archäologische Skizze von Felix Milleker. Werschetz, 1885. Versecz és vidéke classikus föld, hol már a történelmi fejlődés kezdetén szép cultúrális élet virágzik, s a mi ennek még nagyobb jelentőséget ad, az, hogy ez a vidék nagyon gazdag történelmi emlékekben. S épen ebből magyarázható meg az a jelenség, hogy hazánk egy vidékéről sincs annyi kitünő monographiánk (ide nem értve Erdélyt), mint Délmagyarországról. Ez teszi aztán egyszersmind nehézzé annak feladatát, ki a jeles elődök nyomdokába lép; az érdekelt közönség ugyanis mintegy megvárja, hogy újat is halljon és hallja azt oly modorban, a mely kielégítse.

Milleker kis munkája e tekintetben alig hagy fenn kivánni valót. Röviden, de világosan tárgyalja a palæolith és neolith korszakot; azután a réz- és bronzkort vázolja s míg a magyarországi rézkort újabb adatokkal is gazdagítani tudja, a bronzkorszakot részletesebben ismerteti, kiterjeszkedve az ezen kori

A rövid közleményekben *Dr. Kraus* ismert nevű archæologus két apróságot nyujt: az egyik püspöki sírirat Verdunból, a másik egy gúnypecsét, melyet Laon-tól nem messze találtak. Mindkét emlékről a Metz városa könyvtárában őrizett kézirat nyomán nyerünk felvilágosítást. Utána név nélkül — ugy látszik nekünk, hogy a szerkesztő tollából — egy XV. századbeli olasz pásztorbot leirása következik, melyet krétanemű pastából készült szokatlanabb diszítése tesz érdekessé. A sikerült rajz nagyban elősegíti a leirás élvezését.

Külön rovat van szentelve a kiállításoknak, nevezetesen a XIII. Leo pápa jubileumára rendezett vatikáninak, továbbá a Krefelden mult év végén (október 11-től november 24-ig) tartott egyházi textil-kiállításnak. Ez utóbbinak kiváló műdarabjairól *Schmitz* fényképész készített felvételeket.

Rövid értesítést nyerünk még az imént megnyilt brüsseli retrospectiv-kiállításról és a belgiumi «Gilde de St. Thomas et de St. Luc» társulatának legutóbbi kiadványáról.

Mindezeknél azonban közelebb érdekel bennünket Zsigmond római császár és magyar király arany bullája, melyet autotypiai másolat kiséretében *Dr. Korth* mutat be. A fukar szavú leirás ikonographia és costume-tan szempontjából nem talált e pecsétről semmi mondani valót. — Megjegyezzük, hogy a pecsét eredetije Köln város 1434. évi május 10-kén kelt privilegiumáról vörös selyem zsinórról csüng. A füzetet könyvészeti rovat, az illustrátiókra vonatkozó magyarázatok és tizenkét oldalon a keresztény művészet különböző ágait gyakorlatilag üző művészek és iparosok czimei, árjegyzékes hirdetései zárják be, melyek jobbára illustrálvák. Az első füzet egybeállítása ügyes kézre vall. Különösen ki kell emelnünk az illustratiók sikerült voltát, a mi a vállalat becsét jelentékenyen emeli. — Szivesen adunk azon óhajunknak kifejezést, hogy e folyóirat minél szélesebb körben elterjedve, megvalósíthassa nemes feladatát.

Várad, 1888. május hó 24-én. *Dr. Czobor Béla.*

«STARINAR.» A belgrádi szerb régészeti társulat évnegyedes folyóiratának első füzete a tudós Valtrovity Mihály tanár szerkesztésében, mint minden évben, úgy ez idén is eléggé változatos és gazdag tartalommal jelent meg. A szerb régészeti társulat (Srpskog archeoloskog drustva), mely immár öt év óta áll fenn, nagy gondot fordít a régészeti emlékekben meglehetősen gazdag Szerbiának és a szomszédos területeknek átbuvárlására, s a Starinar-ban megjelenő közlemények nagyban előmozdítják az ország archæologiai ismertetését. Szerbia, mint az egykori Mœsia superior tartozéka, a római régiségek révén már az egyetemes archæologia szempontjából is egyaránt nevezetes területtel bir, reánk magyarokra nézve azonban e fontosság annál nagyobb, mert e föld a középkorban jó részben (mint *macsói* bánság) a magyar királyság tartozéka volt, s mert utóbb ez ország még sokáig hazánk nűbéres tartományaként szerepelt. A szomszédos ország archæologiai mozgalmai tehát mindenesetre első sorban érdekelnek bennünket, s azért talán nem végzünk egészen meddő munkát, ha a szerb régészeti társulat munkásságát e helyen figyelemmel kisérjük.

Az előttünk fekvő füzetben hét kisebb-nagyobb dolgozatot találunk. A füzet élén *Miskovity* Jován a szerbiai régi várak közül *Kozsény*-t és *Ravin*-t ismerteti,

folyamatában a sodronyos kereteknek rekeszek léptek a helyökbe. A czikkre Hampel német nyelvű értekezése a sodronyos zománczról adott alkalmat. Ugyanezen füzetről ad méltányló véleményt Schnütgen a Zeitschrift für christliche Kunst 2. füzetében. Schnütgen czikkéből megtudjuk, hogy Thewall kölni polgármester birtokában is van egy középkori sodronyos zománczú kehely, mely idomra nézve a klosterneuburgival, diszítéseit tekintve pedig a n. muzeum gombjára hasonlít. Legközelebb közzé is fogja tenni.

A bécsi archæologisch-epigraphische Mittheilungen XI. évfolyamának 2. füzetében *Ortway* a pannoniai földközi út föltevésének tarthatatlanságáról írt, miről annak idején az Akadémiában is értekezett. Ugyanazon füzetben *Téglás Gábor* és *Király Pál* húsz kiadatlan daciai föliratot közölnek. *a.*

ZEITSCHRIFT FÜR CHRISTLICHE KUNST. Herausgegeben von *Alexander Schnütgen*, Domkapitular in Köln. I. Jahrgang. Heft 1. Düsseldorf. Druck und Verlag von *L. Schwann.* 1888. Megjelenik havonkint; előfizetési ára egy évre 10 márka.

A mily űrt hagyott maga után a «*Kirchenschmuck*» czimű derék folyóirat keresztény műarchæologiai irodalmunkban: ép oly hiányt van hivatva pótolni az uj szakközlöny, melyet Németország jónevű írói mult évi nov. 11-én Bonnban «*Zeitschrift für christliche Kunst*» név alatt megalapítottak.

A keresztény művészetek terén nagyobb szabású mozgalmat és a mozgalom terjesztésére folyóiratot alig várhatnánk illetékesebb vidékről, mint a Rajna keresztény műemlékekkel dúsan megrakott partjairól, hol a középkori templomok kincstárai az ötvösművészet és textil-műipar termékeiben gazdagok. Vegyük hozzá még a városi és keresztény muzeumokat, valamint a szerencsés kezű magánosok gyűjteményeit, minők Schnüttgené Kölnben, Dr. Seufferé Stuttgartban, Krauthé a mainai Frankfurtban stb.; nem is említvén a közel eső belga gyüjtőket, kik — mint Jules Frésart Liège-ben — jelentékeny sorozatokat halmoztak együvé a keresztény művészetek minden ágából.

Előttünk fekszik a folyóirat első füzete, 48 hasábra terjedő tartalmával. A szerkesztő bevezetése röviden, de szabatosan tárja elénk a lap feladatát, melyet a keresztény műarchæologia elméleti és gyakorlati terén megoldani készül. Az értekezések sorát *Dr. Keppler* tübingai tanár czikke nyitja meg, az urachi St.-Amadeus templomról. Szivesen vettünk volna e czikkben néhány illustratiót, kivált a tüzetesen ismertekben: keresztelő medencze, szószék- és Eberhard gróf imaszékéről. Minden tüzetes leirásnál határozottabb fogalmat nyujt a rajz, kivált ha fényképi uton készült. *Dr. Schneider* czikke (Ein Diptychon des X. Jahrhunderts) Figdor Albert ritka érdekű elefántcsont diptychonját tárgyazza, mely *Dietz* koblenzi gyűjteményéből került jelenlegi tulajdonosának kezei közé. — Mélyre ható értekezés, kivált a diptychon kérdéses feliratának szerencsés megvilágítása szempontjából, a mit Schneidernek a szent atyák (sz. Gergely pápa, Ludolphus de Saxonia) irataiból sikerült megoldania.

Az értekezések sorát *Schnütgen* dolgozata zárja be («Bucheinband des XIV. Jahrhunderts mit durchbrochener Metallzier»), a kölni városi muzeumban őrizett becses könyvtábláról.

Nagyszebeni müem-
létek

Reissenberger: Überreste der Gotik und Renaissance an Profanbauten in Herrmannstadt.

Kurz. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde
8°, 20K, 56L, Nagyszeben, 1888.

Kimakovicz, M. von: Alt-Hermannstadt.

Kny. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde.

8°, 4K, 30L, Nagyszeben, 1911

Nagyszebeni mühelyek

Bruckner, Wilhelm: Hermannstadt in Siebenbürgen.

8°, 25K, 112L, Lincze, é. n.

Vagyszeben műemlékei

Más érdekes műtörténeti dátum az, melyet Reissenberger a Roland szobor épülete alkalmából említ; a szobor maga megvan még, de az épület, melyen állott, rég átváltozott, de részletes adatok maradtak arról, hogy az 1550—51-ik években csúcsíves ízlésben helyreállították. Ez volna tehát szerző szerint Nagy-Szebenben a legkésőbbi hiteles példa a csúcsíves építészeti stylus alkalmazására. Az olasz renaissance ízlés sűrűbb elterjedésére Nagy-Szebenben nincs példa. A fönmaradt oszlopcsarnokok, kapuk, ajtók valószinűleg mind németországi minták után készültek, melyek a XVI. század közepe óta mind erősebben érvényesülnek. Talán legcsinosabb ez emlékek közt a Haller-féle ház kapuja 1582-ből. Jóval korábbi a rét-utczai Teutsch-féle házban lévő díszes ajtó, melynek még a mesterét is ismerjük, mert oda jegyezte hogy: TOMAS LAPICIDA A. D. 1552. Ez R. szerint a legrégibb datált renaissance emlék a Királyföldön (41 l.). A Reispergasseból idézett ajtó egyszerűbb; párkányán H. W. betük alatt a kőmüves neve lappang, melyet még nem sikerült megfejteni; ott van monogramja is és az évszám 1571. A nyolczvanas évekből való egy igen díszes dóriai ízlésű párkánynyal biró ajtó, mely Palladio-féle minta szerint készültnek látszik, építette C(zirwes) W(eidner) 1582-ben. A négy ajtó között, melyeket sikerült rajzokban is bemutat a szerző, a legkésőbbi az 1581—1599 évekből való, a belső körúton áll 15. szám alatt a szász nemzet házában; a rajta lévő czímer Waida (Vajda) János polgármesterre vall, a ki 1575-ben Maxmilián királytól kapta nemességét. A többiekből még csak a Reispergasseban 7. szám alatt még fönlévő ajtót emeljük ki e helyütt, mert egy jól ismert nagy-szebeni ötvös név betüi és jegye látható rajta:

T. S. 1570., a mit Reissenberger helyesen Thomas Stihnre magyaráz, a jeles művészre, kitől a szendrői díszes kanna (1583) és a Kárász-féle fedeles kupa eredt. Neve így is szól az emlékekben Stim, Stum vagy Stumer; az irodalomban Radisics Jenő méltányolta először érdemeit.

Értekezése végén a szerző még a nagy-szebeni tornyokról és kivált a kaputornyokról értekezik és némelyiknek tájképi rajzát is adja. E védelmi művek festői hatását nem lehet ugyan tagadni, de építészeti szempontból csekélyebb műbecscsel bírnak.

A rajzok egészben sikerültek, csak a fametszetek kissé nyersek; ellenben szerző lelkiismeretes gondossága dicséretre méltó.

F. L.

MAGYARHONI ARCHAEOLOGIA A KÜLFÖLDÖN. A Papst szerkesztése alatt Lipcsében megjelenő iparművészeti folyóirat májusi számában *Radisics Jenő* értekezik a magyar sodronyzománczról. Eredetére nézve azt tartja, hogy az a festett zománczból keletkezett és az u. n. erdélyi zománczról azt hiszi, hogy az meg a sodronyzománczból keletkezett, úgy hogy a XVI. század

mondhatom, hogy mind a három kiállítás a közönség legmelegebb pártfogására talált és nagyon kielégítő anyagi sikerrel végződött. E megjegyzés ugyan nem tartozik a numismatikába, de egyszer közönségünket egy túlszigorú szaktárs ellenében meg kellett védenem.

rs.

LUDWIG REISSENBERGER, ÜBERRESTE DER GOTHIK UND RENAISSANCE AN PROFANBAUTEN. Hermannstadt 1888. 18 képpel. Királyföldi testvéreink szorgalmasan gyűjtenek minden adatot, mely műtörténetükre világosságot derít. Nagy-Szeben műemlékeinek ismertetése körül legtöbb érdeme van Reissenbergernek, kinek lelkiismeretes műve a nagyszebeni plebánia-templomról magyar nyelven is megjelent. Ugyanaz a lelkiismeretes gondosság jellemzi ezt a jelen értekezését is. Mennél kevesebb a profán művészet maradványa a régi időkből, annál több becse van azon kevés emléknek, mely a százados viharokat túlélte. Nagy-Szeben több ízben pusztult el. Az 1556-ik évi tűzvész 556 házát pusztította, kevéssel utóbb 1570-ben ismét erős tűz tizedelte a város épületeit, 1610-ben Báthory Gábor serege sem bánt épen csínyán a hatalmába ejtett várossal és a mely házak e háromszoros veszedelmet szerencsésen túlélték, legritkább esetben birták a legutóbbi századokban s a jelenkorban az őket ért javításokon és helyreállításokon végig régi alkatukat megőrizni. Még legépebb profán épülete Nagy-Szebennek az ő városháza, mely részben még a XV-ik századból való, belső, a házi kert felé forduló oldalán még legtöbb jellemző része van a csúcsíves korból. Belsejében nehány díszes párkányu ajtó maradt meg és ezek közt legszebb az, mely a levéltárba vezet. A városház régibb része valószinüleg a XV. század végső évtizedében épült. A régibb részén több helyütt látható czímer, melynek felső részében oroszlán, alsó részében három csillag van, alighanem Thomas Altemberger n.-szebeni polgármester czímere. Altemberger 1491-ben halt meg, és 1470 óta volt a város élén, tehát így Nagy-Szeben legrégibb profán középülete ez időszakban épülhetett. Gothikus ízlésű egész házak rajta kívül nincsenek is, csak ajtók és ablakok, melyek könnyebben kerülhették a pusztulást mint a falak. Legérdekesebb ezekből a plébánia-épület bejáró ajtaja. A késői csúcsíves ízlésű ajtókereten 1502-ik évi föliratos tábla van alkalmazva. Ezen tábla ellentétben az ajtó tagozásával már renaissance formát mutat, nevezetesen koczkás párkánya van, olyan, minő a XVI. századi egyéb nagy-szebeni ajtókon és ablakokon gyakori. Reissenberger renaissance idomok ily korai föltünését Nagy-Szebenben olasz kőfaragó ittlétével véli magyarázhatni (26. l.), a mi nézetünk szerint helyes magyarázat, mert e tény összevág avval a tapasztalással, hogy hazánkban a XVI. századnak már első évtizedeiben több helyütt észlelhető az új olaszos ízlés terjedése.

Arch. Ért. 1888.

Részletesen tárgyalva

Vázlatok

az erdélyi szászok ipari tevékenységéről az 1595—1605-iki hadi években, főtekintettel a nagy-szebeni műötvösségre.

Az «Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde» XIV. kötetének 2-ik, közelebbről megjelent füzetében, Dr. *Teutsch* Frigyes: «Nagy-Szeben s a szászok harcza a Habsburgokért 1598—1605» czím alatt egy értekezést közöl, mely a politikai történetre nézve édes keveset tartalmaz, legkevésbbé szól pedig a szászok nagyszabású, hősi harczairól, melyekről a czím után sejtelmünk lehetne: de annál érdekesb okleveles anyagot tesz közzé a szász polgárok ipari tevékenységéről, mely dúló háboruknak közepette sem szünt meg. Ez adatok leginkább a nagy-szebeni szász nemzeti levéltár számadásaiból vétettek.

A hadjárat sokat igényelt a szász polgártól. Nem értjük azt a majdnem győzhetetlen adót, hanem a hadi szereknek természetben kirovását. Legelőbb is a tetemes mennyiségű lőpor jön számba, melyet részint a maguk, részint a hadat viselők részére szállítottak, miből — minthogy az ilyen sarczot épen nem mindig írták föl — nagyobbszerű lőporgyártásra következtethetünk. 1597. jul. 29-én Báthory Zsigmond fejedelem 400 mázsa lőport kíván tőlük; ugyanazon év nov. 9-én 100 tonnát (egy tonna valamivel többet nyomott a mázsánál) szállítanak Váradja felé, Gyula-Fehérvár mellett, hol a Maros főkikötőhelye volt, hogy innen vizen Temesvárra vigyék. 1601. jun. havában csak maga Besztercze városa 15 mázsa lőport adott Fiotta csász. parancsnoknak. 1603. apr. 18-án a szászok ugyancsak 100 mázsa lőport küldtek Basta részére Gyula-Fehérvárra. A szász városoknak meg volt a magok lőpor-készítőjük. A n.-szebeni lőporkészítőt *Harnischmacher* Benedeknek hívták. Ez, 1604-ben N.-Szeben részére: máj. 22-én 500 *ℓ*-t, május 28-án 100 frt. ára puskának való lőport (1 frtra 3 *ℓ*-t számítva, ez mintegy 300 *ℓ*-ra becsülhető), jun. 15-én

Arch. Ert. 1879.

égetés, 515 elásás és 13 részben égetés általi temetkezés jött elő. *

A kétféle temetkezési mód együtt előfordulásáról Sacken azt hiszi, hogy a mellékletek hasonló jellege után itélve Hallstadtban mindkettő egyidejüleg divatozott, nem különböző időben olyformán, hogy a kettő közül az egyik később keletkezett s a másikat kiszorítá. A temetkezési különbség magyarázatául a vagyoni helyzetet nem vehetjük fel, mert mind a két módnál vannak gazdag és szegény sirok. Ő azt hiszi, hogy a különbség törzsi különbségből származik olyformán, hogy két különböző népfaj élhetett együtt békességesen, melyek mindegyike ragaszkodott a maga ősi hagyományaihoz. Vagy tán valami vallási meggyőződésben felmerült különbség lehetett az ok.

Sacken nézetét alkalmazhatjuk a csepelszigeti temetőkre is.

E bizonytalan nézeteken kivül egyebet nem nyujthatunk. Ama csillogó hypothesisektől, mikkel az ily kérdéseket eddig megfejteni igyekeztek, s melyek a régészetnek mint kezdő tudománynak csak utjában álltak és hitelét rontották: napjainkban emancipálva vagyunk. Temetőink viszonylagos korát ismerjük, de ebből sem időre, annál kevésbé következtethetünk valamely népre. A népek Európában először a nyelvemlékekben lépnek fel s csak azután szerepelnek az irott adatokban.

Hazánkban a legrégibb nyelvemlékek nehány folyónévben, nehány pannoniai római telep nevében a kelta vándorlás koráig nyulnak fel. E kelta népeknek pedig az előhaladott vaskorból származó tárgyakat tulajdonitottak. A mi tehát a kelta vándorlás korán túl az őskor két első szakaszában, — a kő- és bronzkorban történt, arra irott kutfőket s nyelvmaradványokat hiában keresünk, arról csak a régészet és geologia nyujthat felvilágositást valaha.

Csetneki Jelenik Elek.

* *Das Grabfeld von Hallstadt.* S. 16.

240 *q.* ugyanilyen fajta port, jun. 26-án 10 tonna kézi port, mely 1098 *q*-ra becsülhető, jul. 26-án még 58 *q*-ot szállított; május havában ezen felül 160 *q*-t megujított, junius havában előlegképen 200 frtot kapott, a miért aztán öreg szemü port kellett készítenie, a mi mintegy 600 *q*-t teszen ki. Mindamellett a szebeni lőporkészítő szállítmányaival nem érte be N.-Szeben városa. A város kényszerült a brassai lőporkészítőtől 853 *q.* kézi lőport vásárolni. Szebenben e porkészletet egy külön lőporos toronyban, az ú. n. Schnepfenthurmban őrizték.

Hadi szereket illetőleg, ezenkívül hadi szekereket — s a mi a szász lótenyésztés virágzására nézve élénk világot vet — lovakat is szállítottak. Ugy látszik, hogy Szeben körül igen szép lófajta tenyészett, minthogy 1597. október 10-én Báthory Zsigmond fejedelem a maga számára 6 lovat vásároltatott, s későbben is 1601-ben 70 drbot szállítottak részére.

Különben Besztercze is 1601. jul. 2-án 4 lovat bocsátott rendelkezésére Camillus Gyula, Lengyelország felé tartó fejedelmi követnek. Az előfogatos hadi szekerek kiállítása már régtől fogva a szász papságnak állott tisztében, 1601. egyszerre hatlovas 36 drb. hadi szekeret kellett kiállítaniok, s amint Báthory Zsigmond hadi szükséglete nőttön nőtt, N.-Szeben még 8 szekeret s a szebeni káptalan 7 hatlovas szekeret állított ki.

Kötélverő munkát is, mint pl. istrángokat, öveket s egyéb köteles szerszámot ugyancsak nagy mennyiségben vett igénybe a harcz. Ezzel szoros kapcsolatban áll a szurok, gyanta s fagygyúnak nagy mennyiségben szállitása, mi nyilván tüzlövegeknek (talán még e késő időben is tüzes nyilak?) készítésére enged következtetést vonnunk. Igy p. 1597. márczius 1-én 3 mázsa gyantát és «egyéb a tüzi mesterséghez szükséges instrumentumokat» szállítnak a fejedelem részére, ugyanazon év május 23-án ismét nehány mázsa szurkot és fagygyút, később ismét 4 mázsa szurkot stb. s 1601. junius 21-én még tafotát is lövegek készítésére.

Kész sátorokat is kivánt a fejedelem, de a n.-szebeni

polgármester, ki a beszerzéssel volt megbizva, azzal mentegetődzött, hogy efféle nálok nem igen találkozik, mindamellett az év végével már 10 sátort küldhettek neki.

1597. julius hó elején a fejedelem 12 nagy dobot rendelt meg a szebenieknél, de kivánságának dobot csináló hiányában nem felelhettek meg. E helyett Brassónak kellett ezeket szállítni, 1601-ben 12 pár rézdobot — egy kocsival együtt, mely a fejedelem részére küldetett — 352 fl. den. 60 értékben szállítának; hasonló küldeménynyel szolgált Beszterce városa 848 fl. 70 den. értékben.

Szász iparosoknak tehát háború idején is akadt dolguk s ezért nem is oly föltünő, mikor 1601-ban Báthory Zsigmond fejedelem, élénken sürgeti hogy szabókat, kovácsokat, kerékgyártókat küldjenek a táborba.

E hadi szállítmányokkal egyarányú lépést tartott a szászok hadi készültsége is. Nagyszámú fegyveres népet tartottak hadi lábon, minthogy pl. 1600-ban Szász-Sebes Szebentől 1000 embernyi segedelmet kért s egyidőben a többi ugyancsak szorongatott szász szék is számított Szeben segitségére. Brassó egymaga elég erős volt arra, hogy a 4000 főre rugó oláh betörő csapatokat győzelmesen visszaverje. A szász hadi illeték, melyet a fejedelem seregéhez kötelesek voltak állitani, rendesen a királybirónak vezetése alatt szállott a táborba. Ilyen hadra szólitást 1598. jul. 31-én menesztettek hozzájuk. Már aug. 3-án *Kalmári János* Szebenből 12 szekérrel indult a táborba; szeptember 2-án a fejedelem még több fonatos kocsit kért; ugyanazon hó 14-én pedig 500 ember vonúlt ki, kiket a fejedelem rögtön a sereg mellé rendelt, ezeket «Zöld darabontoknak» hivták.

E zöld darabontok hadi zászlája, melyet 1598. aug. 1-én a szebeni polgármester készittetett számukra, 15 rőf vörös tafotából, rőfjét 40 den. s 15 rőf zöld tafotából állott, rőfjét 35 den. a munkabér 1 fl. 25 kr. tett ki.

A zászló ilyeténképen 12 fl. 50 den. került: nyilván két szinű: vörös-zöld volt. Különben a polgármester ugyanazon évben még három pár zászlót készittetett a szász dara-

bontok részére s számadásában kimerítő jelentést tesz, miféle posztóból állottak s mennyi volt az áruk.

Az első két zászlóhoz szükségeltetett:

73 rőf vörös tafota 38 denárjával	27	fl.	75 d. *
15 » fehér » 36 »	5	»	40 »
Két vasas hegy	—	»	50 »
Készítés díja	3	»	— »
Két tok	2	»	50 »
Rúdjok 6 den.	—	»	12 »
Összesen . . .	38	fl.	22 d.

Ebből kitünik, hogy a zászlók színe túlnyomóan vörös volt, s a fehér tafota csak szegélynek illett be. Jóval kisebb s nem oly díszes anyagból készült a többi négy zászló. A két fehér zászlóhoz kellett:

18 rőf vászon à 26 den.	4	fl.	68 d.
6 » zöld bagazia a rojtokhoz á 25 d. .	1	»	50 »
Két rúd	—	»	12 »
Készítés díja	2	»	25 »
Tokjuk	—	»	50 »
Összesen . . .	9	fl.	05 d.

Még olcsóbb volt a zászlók harmadik párja. Kellett

12 rőf fehér vászon	1	fl.	50 d.
16 » zöld tafota á 12 d.	1	»	92 »
2 rúd	—	»	12 »
2 vas	—	»	50 »
Készítés díja	2	»	25 »
2 tok	—	»	50 »
Összesen . . .	6	fl.	79 d.

Úgy látszik, hogy ezeken a fehér-zöld zászlókon a színek egyformán voltak elosztva.

A szász darabontok élén a hadnagyok álltak, kiknek

* Egy denárral többet számítottak.

rang- és fizetési viszonyairól a számadások tételei fölvilágosítást nem adnak. Neveik után ítélve rendszerint magyarok voltak; 1597-ben *Lőcsy* György s 1598-ban bizonyos *Miklós*nak a nevével találkozunk, csak egyetlen egy ízben, 1605-ben említik a kőhalmi királybirát *Weyrauch* Dávidot, mint a ki egy Segesvártt összegyülendő szász zászlóaljnak hadnagya volt. Egy ilyen zászlóaljban a hadnagyon kivül tisztesek voltak még: 3 sípos, 2 dobos, 2 zászlótartó s 2 «so vorgehen» nevü, a kiket én szakaszvezetőknek tartok. A hadnagy zsoldja havonként 10 forint volt, a siposé, dobosé, zászlótartóé és szakaszvezetőé 4—4 forint. Az élelmi szereket vivő terhes kocsira 18 frtot számítottak. Feltünő azonban, hogy zsoldjuk 1599-ben, mikor pedig ugyancsak delelt a hadjárat, tetemesen alább szállott; a hadnagy havonként csak 6 frt, az alhadnagy 3 frt, egy dobos s egy zászlótartó 1 frtot kapván.

Örvendetes jelenség azonban, hogy még e háborús idők folytán is virágzott az az iparág, mely csak a belbéke arany napjaiban hajt szép virágokat, s nemcsak hogy nem hanyatlott, hanem azok szemét és szívét gyönyörködtette, kik adományaiban részesülének. Értjük a nemesércz-ipart, melyet az ötvösök képviseltek, kik N.-Szebenben is, valamint egyebütt a szász városokban külön czéhet alkottak. Mind mai napig fennmaradtak a szebeni ötvös-czéh könyvei, melyeket az iratokkal együtt, a városi tanács e század elején a czéh megszünése alkalmával a levéltár részére megőrzés végett átvett. E könyvekben 1554. óta a czéh kiadásai s bevételei pontosan följegyezvék. Még az 1595—1605. háborús időkben is 300—500 frt. közt ingadozott vagyonuk. A fegyelmet ugyancsak szigorúan gyakorolták: aki a gyülésről elkésett, engedetlenkedett, vagy egyéb büntetést érdemlő dolgot követett el, keményen büntették.

A következőkben azon n.-szebeni ötvösök neveit közöljük, kik 1595—1605 között az említett könyvekben nevezetnek, és pedig nem úgy, mint *Teutsch* az Archivban időszakos, hanem betürendben az évszámot is megemlítve, hogy ha majdan a magyar műtörténelem bizonyos bélyeg alapján

keresné, könnyebben feltalálható. legyen 10 évnyi időközben 60 mester van névszerint megnevezve, s ebből azt az igazolt következtetést vonhatjuk, hogy a mesterek száma évről-évre ugyanily számban maradott. A nevek itt következnek:

Agenstein Márton 1599. (? = Augustin Márton.)
Augustin György 1602.
Augustin János 1602.
Augustin Márton 1595.
Auner György 1605.
Auner István 1597.
Auner Mihály 1595.
Bausznertt Mihály 1605.
Binesch (Bines, Binnesz, Bunesch) Gergely. 1595.
Brölfft Pál 1595.
Bulkescher (Bulkheszer) Dániel. 1596.
Eckeherdt Endre 1603.
Ehrman Simon 1603.
Emrich Simon 1605.
Erosem (Ehroszem, Erosam) Péter 1595.
Fleiszer Mihály 1600.
Flescher Boldizsár 1595.
Flischer Endre 1605.
Girtler János 1601.
Goldschmit Boldizsár 1599.
Gro (Gnor?) Imre 1602.
Henenk (Henenkh, Heinenkh) Dániel. 1595
Henssel János 1604.
Hermesteder (Hermansteder) György 1595.
Hultzmenger (Holtzmeinger) József 1596.
József mester 1595.
Kautz (Khausz) Simon 1596.
Kenescher (Kenetzer) Simon 1596.
Kerstien (Kerstgen, Kertzgen) Péter. 1595. 1597.
Khlauszenburger Imre 1600.
Khrounerer István 1602.
Kirtscher (Kiertzer, Kirdtzer) János 1597. 1599.
Kirtscher (Kirtschczer, Kirtzer, Kirdtzer) Pál. 1595.

Klausenburger Márton 1602.
Konhg Endre 1599.
Laitzkh János 1601.
Lenk Endre 1597.
Letz (Leitz, Leitzen) Mór. 1597.
Letze (Letz, Leitzen) Mihály. 1595.
Lewe (Löiff, Löff, Löwen) Lukács. 1597.
Lutsch (Lutz) Balázs 1595.
Lutsch Márk 1597.
Mesner (Meiszner, Miszner) Keresztély. 1595.
Mor István 1595.
Naiendorffer (Nayendorffer) György 1599.
Ohlert Keresztély 1595.
Preifleing (Pröffler, Pröffleinkh, Pröffling, Proffling, Proffleing) 1601.
Raht Daniel 1598.
Reiphaun (Rephaun) János 1601.
Routtberger Simon 1600.
Scheirner Keresztély 1600.
Schnetzler (Schneittzler, Schneidler? Thonger) Antal 1597, 1599.
Seimen Márton 1596.
Stin (Stum, Stumer) Tamás 1597.
Sturm György 1595.
Sumer (Somer) János 1595.
Thonger = ? Schnetzler Antal.
Weltzer (Welser) Mátyás 1597.
Wigt (Wiethg, Wittchgen, Wutgen) Pál 1599.
Wisz (auf der) Dániel 1579.

Hány mütárgy kerülhetett ki ezen egy szász város 60 mesterének kezei közül, melyeknek nem egy darabja költ még ma is pazar ízlése, csínos művezetével műkiállitásainkban feltünést, anélkül, hogy mestere nevét ismernők! E n.-szebeni ötvösök magánmunkáiról forrásaink mitsem tartalmaznak; hanem a mit nevezett években nyilvános czélokra készitettek, azt a könyvek följegyzéseiben híven megőrizve találjuk.

Régi jó szokásuk volt a szászoknak, hogy ünnepélyes alkalomkor, egyes kiválóbb magas rangú egyéneket, kiknek

kegye érdekükben állott, honi aranyművesek készítményeivel tiszteltek meg. Ilyesféle megtiszteltetés még e szomorú, nyomorúsággal teljes napokban sem hiányzott. Mikor 1597. april havában *Waida* János szebeni polgármester, *Huet* Albert királybiró s egyéb tanácsurak az országgyülésre mentek, ilyen «ehrung» képében magukkal vittek:

a fejedelemnek egy kupát («kopp») 9 márka 530 piset. súlyban; márkáját 14 frtba számítva, elszámoltak 135 fl. 8 den. *

		márka	p'setum	súlyban
a kanczellárnak	egy kupát	3	21	48 fl. 9 d.
Bocskaynak	» »	2	39	39 » 35 »
Kornisnak	» »	2	28	36 » 16 »
Sennyei Pongrácznak . .	» »	2	11	31 » 19 »
Bornemisza Boldizsárnak	» »	1	21	20 » 9 »
Benkner Márknak 2 kanalat s egy villát				5 » 75 »

Midőn a fejedelem a pápa legatusával ugyanazon évi okt. 23-án Szebenbe jött, egy 56 fl. 29 den. értékű arany kupát, a legatusnak egy 29 fl. 75 den. értéküt ajándékoztak. Különben nemcsak a szász világiak, hanem a papság is ily uton igyekezett a nagyok kegyeibe jutni. Báthory Zsigmond fejedelem 1601-ben, ez évben már másodszor 7 hat-hat fogatú kocsit követelt a szebeni káptalanon, s ennek módjában nem volt, hogy a kérést teljesítse, neki, *Csáky* Miklósnak s a fejedelmi titkárnak ezüst-müveket küldöttek, s ezzel a kedvező hatást nem is téveszték el.

1603. jan. kezdetén jöttek a császári biztosok Erdélybe. A szászok siettek, hogy kegyöket megnyerjék.

Mural . . egy kupát 4 márka 32 pisetum = 70 frt 12 den.
Burghausen » » 3 » 23 » = 52 » 13 »
Hoffkirchen » » 2 » 12 » = 33 » 71 »

értékben kapott ajándékba.

* Márkáját 50 pisetummal számítva, ha a márka 14 frt, a pisetum 29 denárt ért, tehát némelyik tételt akarva vagy nem akarva is többet számítottak, így pl. a fejedelem kupáját 38 denárral, a Bocskayét, s Kornisét 4 denárral, a Bornemiszáét pedig épen 2 frttal számították többre.

Mikor Basta a rettegett császári vezér 1603. szeptember havában a hirhedt dévai országgyülést hívta egybe s az egész országot rémülés fogta el: a szászok könnyü szívvel utaztak oda; a szebeni követek Bastának s a biztosoknak szép ötvösmüveket vittek ajándékba és pedig a biztosoknak 7 márka s 5 pisetumnyi súlyban márkáját 16 frtba számítva . . . . . = 103 frt 66 den.
Básta részére egy «koppelt» (fedeles kupa) 2 márka 5 pis. súlyban, márkáját 15 frtba véve . . . . . = 31 frt 50 den.
egyet rudakkal 3 márka 36 piset. súlyban a márkát 14 frtba véve . . . . . = 52 frt 50 den.
A főhadbiztosnak egy kupát 1 márka 20 pisetum súlyban . . . . . = 18 frt 80 den.

Krausenegk, ez az Erdélyben rendkívül befolyásos és mindenható császári biztos, 1604. egy kupát kapott ajándékba, azonképen mint ugyanazon évben *Huet* Albert, kit bizonyos ünnepélyes alkalommal egy 72 frt 67 den. érő ivó-készülékkel tiszteltek meg polgártársai.

A szebeni ötvösök — mint látjuk — mindenkor készletben bírtak egyes szebb darabokat, s hogy az ajándékok szebeni ötvösök műhelyéből kerültek, a számadási könyvek tételei bizonyítják, hol olvassuk:

Item am 10. Tag Juli (1604) haben mir aus Befelg des Herrn Bürgermeisters dem Blasio Goldschmied ein Trinkgeschirr bezahlt, das man von gemeiner Stadt dem H. Kenigsrichter zu einer Gaben geben ist worden . . . . . 72 fl. d. 67

Item am 18. September haben mir dem H. Christano Ohlert ein paar Geschirr bezahlt auf Befehl des H. Bürgermeisters, welches dem H. Hanns Lenard gegeben worden ist umb . . . . fl. 52

Item am 1. Tag October haben mir dem Thong Goldschmied ein Geschirr bezahlt pro . . . . . fl. 39 d. 36

Item am 4. Tag Oct. haben mir dem Jörgh Augustin, Goldschmied und Johannes Rephaun geben aus Befehl des H. Bürgermeisters für einen Kop, den man dem Herr Commissario Krausenegk verehret hat geben . . . . . fl. 54

Ez utóbbi tételből nyilván kiderül, hogy néha egyes darabnak a készítésére *több* mester is egyesült.

Az erdélyi szászok ipari tevékenysége, a duló háború kizárván őket a vásároktól, megapasztván a keresetet, bár békés utjáról eltereltetett, mindamellett is utat tört magának a háborúval járó ipari téren, kenyeret adott a munkásnak, sőt az ötvösség még virágzott is. Bizonyára, annyi száz meg száz fölgyújtott békés polgári lakhely lángjának visszfényében kiáltó igazságot ád e tünet a régi német közmondásnak: hogy a kézművességnek arany talapja van.

Fabricius Károly.

Két czímeres pecsét 1412-ből.

Két pecsétet van szerencsém e lapok tisztelt olvasóinak bemutatni, melyek a tulajdonosok *nevével* és *czímerével* vannak ellátva. A családok, melyek e czímereket hordozták, már kihaltak, de azért e pecsétek semmit sem vesztenek érdekességükből, mert eddigelő mindkét czímer teljesen ismeretlen volt.

E pecsétek Keczer Miklós úr családi levelei közt egy ugyanazon okiraton — valami fizetési bizonyitványon* — szerepelnek s az első zöld, a második sárga (vagyis festetlen) viaszpecsétbe van nyomva, s habár kissé töredezettek is, a czímerek teljesen kivehetők s a nevek is az okirat segélyével könnyen kiegészithetők.

Az első pecsét teljesen köralakú s átmérője 2 $^{c}/_{m}$ + 3 $^{m}/_{m}$;
'ból ennyi látszik ę. io . . . h. . . . zis — bika. Az
edig kiolvashatjuk, hogy egyik kiál-
nes Bika de Theremhegh vicepala-
nhegyi Bika-családról általában

követe Szolimán császárhoz. Ez Imrének fia *András*, ki 1556-ban Varannónál s 1559-ben Szerencsnél csatázott, amott Perényi Gábor, itt pedig Bebek György vezérlete alatt. Mikor a csata hevében Bebeket oltalmazná, mind jobb fülén, mind fején terhes sebet kapott. Azután elment túl a Dunán, Zrínyi Miklós seregébe állott s ott Szigetvártt Zrínyi Miklós nagy bánatára még a nagy csata előtt harczolva esett el. Mi tehát most a családot egy uj taggal szaporítjuk s virágzását csaknem egy századdal hátrább viszszük, midőn a jelen okiratból megállapítjuk, hogy teremhegyi Bika János 1412-ben alnádor volt. A család czímere e pecsét szerint: kerekalju paisban balra néző *ezüst* (?) — *bika*. Tehát *beszélő* czímer, a mint szokták nevezni az oly czímereket, a hol a czímer tárgya a család nevének megfelelő.

A második pecsét is köralakú, átmérője 2 $^{c}/_{m}$ + 5 $^{m}/_{m}$ s körirata is olvasható: S. ladislay Ocos de cheb. Ha e csebi

Orosz László, ki mint az okiratból látszik Abauj- és Sáros-vármegyében birtokos, nem az Ung-vármegyében otthonos csicseri Orosz-családból való, akkor eddigelő teljesen ismeretlen volt s ki is halt e család, melynek czímere: kerek pais (valószínüleg) kék mezejében (? Szerk.), — nyíllal átlőtt ökör (v. bölény) fő (francziásan: rencontre) orrában érczkarika, az ehez csatolt kötelet a jobboldalról a keretbe eső kéz tartja.

Mindkét pecsétnek, de különösen ez utóbbinak r
igen szép. A minuskula betükkel irt nevek, a
előforduló czifrázatok a tulajdonos és művész
mutatnak. D

tehát az mely *pohárt az öreg fejedelem Rákoczy György* adott volt nekem, azt hagyom az keresztúri templomhoz». Érdekes volna kikutatni, vajjon ott megvan-e még? *K. L.*

KASSAI PORCZELLÁN. A kassai porczellángyár e század első felében állott fenn. 1801-ben öt kassai polgár, köztük Henszlman Imre, — néhai hasonnevű műtörténetírónk atyja, — a városhoz folyamodnak, hogy az erődítésekhez tartozó s a felső kaputól keletre fekvő épületet engedjék át részükre gyári helyiségül. A helytartótanács 1804. augusztus hó 28-án kelt privilegiuma szerint a gyár neve: K. k. privilegirte ungarische Kaschauer englisch-steingutfabrik. Az 1845-ik éven túl működésének nincs nyoma. A gyár jegye: K. 1830 körül Piverotti Oszvaldnak is volt itt hasonló iparvállalata. *K. L.*

«ASSARLIK IN JONIEN.» Ezen czím alatt *Helbig* W. 1896 okt. 24-én felolvasást tartott, mely a «Nachrichten von der kön. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Göttingen» 3. füzetében jelent meg. Halikarnassos és Myndos között talált necropolis leleteit a mykenéi korszak végére teszi. A sírok különbözők: 1. A földbe ásott mélységek, melyeket a felfedező Pathon Osthotekenek nevez, megfelelnek az itálok és etruszkok legrégibb sírhelyeinek (tombe a pozzo.). Ezek kő- és téglalapokkal kirakott üregek, melyekbe az ember-hamu egyszerűen be van szórva, vagy agyag-edénybe rejtve. 2. Hasonlóan kirakott nagyobb üregek, melyek egy ép tetemet befogadhattak úgy, mint a tombe a pozzo-ra következett tombe a fossa. 3. Egy dromos által megközelíthető sírkamarák, melyek fönt keskenyülnek és a mykenéi kupolasírokhoz hasonlítanak. Ezeken belül azután a sírhelyek a fennebbi mód valamelyike szerint vannak alkalmazva. Utóbbi körülmény Helbig szerint másként nem magyarázható, mint hogy a Halikarnassos és Myndos között lakó nép még a mykenéi periodus emlékeinek hatása alatt az újabb temetkezési módot követte. Túlnyomólag ugyanis halottégetéssel temetkeztek. Hasonló Hektor temetése Homerosnál (Odyssea 795—799.). Ezen analogia Helbig szerint a mellett szól, hogy az ujonnan felfedezett necropolis, Karianak első görög telepítvényeseitől származik. A sírokból előkerült, festett edények nagy része feltünően hasonlítanak a peloponnesosi iparczikkekhez. *Dr Récsey.*

A NAGYSZEBENI ÖTVÖSÖK CZÉHPECSÉTJE. A nagyszebeni ötvösök czéhpecsétje, tudtommal, még nincs a hazai szakirodalomban bemutatva, ezért szükségesnek találom azt e helyütt megismertetni.

A kettős körrel határolt pecsét átmérője 27 mm. Mezejét egy mitrás, palástos püspöknek álló alakja tölti be, melynek baljában pásztorbot, jobbjában — a pecsét kevésbbé sikerült lenyomata miatt — kivehetetlen tárgy, talán kalapács, vagy kehely, van. A mitra csúcsán kereszt foglal helyet. Ezen alak vagy *Szent-Eligius*, az ötvösök védszentje, vagy *Martialis*, a limogesi szent püspök, a kinek ötvös pecsétlőn való szerepléséről van már tudomásunk, a mennyiben a brassai pecsétlőn alakja előfordúl.

Szóban forgó pecsétünkön a püspök alakját négyszer tört s kecses hullá-

Arch. Ert 1897

mokban hajló mondatszalag veszi körül a jobb, felső és bal kerületen. Heraldikailag vett jobb felén kezdődő lapidaris feliratának:

S· AVR CI BIN IO

értelme nem lehet egyéb, mint: *Sigillum Aurifabrorum Cibiniorum.*

A pecsétlő metszője nem lehetett valami jeles erő a maga szakmájában, mert a pecsét lenyomata csak közepes technikára utal.

Bár a pecséten évszámot nem találunk, eredete azonban a XVI. század első felében keresendő, mert azon példány, mely a jelen ismertetés alapjául szolgál, egy, Nagy-Szebenben, 1559 január hó 11-én kelt okmányon található. A nevezett okmányban *Marcus Letz, magister tzechae aurifabrorum*, a többi czéhbeli szeniorral egyetemben, *Kristóf* kassai ötvös kérelmére tudtúl adja, hogy imént nevezett Kristóf, kinek atyja *Schlesinger Mihály*, «*ciuis oppidi Bogatz*» volt, tanulóéveit Nagy-Szebenben *Anthonius Blaaz* ötvösmesternél kitöltvén, annak rendje s módja szerint felszabadíttatott. (Kassavárosi nyilv. levéltár Nr. 18228.). *Mihalik József.*

IPOLYKESZII ŐSSÍR. Kondor József ipolykeszii földbirtokos, az ezen községtől északra fekvő kastélyától mintegy 150 méter távolságra álló gazdasági épületének udvarán trágyalé-kutat ásatott, melynek üregéből az ásó előbb őscserép-darabokat hozott fel, melyek a felszínre kerülve, nagy részt szétmállottak, majd mintegy 2 méter mélységben kovaszilánkra, alább pedig egy emberi csontváz némi maradékaira bukkantak. A csontváz többi részeit elporlasztotta már az idő. A csontmaradványok mellől egy állatalakot ábrázoló bronzcsat és ételmaradékot tartalmazó agyagedény is a felszínre került. A csat s a kova eltévedt, az edény tartalmát pedig a munkások kiürítették és széthányták. Sajnos, hogy népünknek az ily régiségeknek gondos kezekbe való beszolgáltatása iránt nincs érzéke. *Wagner István.*

LUSSUNIUMI MÉRTFÖLDJELZŐK. Az Arch. Értesítő 1896-ik évi 5. számában Daróczy Zoltán úr Paksról két római mértföldmutatót ismertetett, melyen az Aquincumtól való távolság egyformán LXXIII ezer lépéssel van jelezve. A közleménybe sajtóhiba csúszott be, a mennyiben a n. múzeumi mértföldmutató föliratának távolság jelzése tévesen LXVII ezer lépésre van téve. Ez utóbbi kő rajza Römer Dejardin ismeretes művében a XVI. tábla 99. száma alatt jelent meg, hol szintén a 73 ezeres jelzés látható. *Szerk.*

Nagyszegi Gábor Ferenc
részteleki farágó

l.

Gábor Sapó
Kalocsavidéki

20 l.
40 l.

(148) Nagyszekeres

Szatmár vm.

A ref. egyház temploma egy kis szigeten áll s körülötte cintrem van.

A templom a XV. századból való s alatta van a Rozsályi Kincsi sírboltja.

1867 ben renovállák.

Az 1717 iki tatárdulás emlékét érdekes fölirat őrzi benne.

Borovszky Magy. orsz. vm.

Szatmár vm

126, 127 l.

zeti emlékek. /Feles 1., feles 2./

t	Felület	M e g j e g y z é s

18 Sz.	Simon vt.
19 V.	**Farsang vasárnap**
20 H.	Aladár pk.
21 K.	Eleonóra
22 Sz.	Hamvazó szerda †† (Hamvazkodás a reggeli misében)
23 Cs.	Dam. Péter †† (Húsvéti gyónás kezdete)
24 P.	Mátyás ap. †††
25 Sz.	Géza vt. ††
26 V.	**Invocabit.** Böjt I. vasárnapja
27 H.	Ákos ††
28 K.	Román ap. ††

Jegyzet:

Nagyszekeres

148 (Szatmár v.

10

A fiatal kereszténység így vélekedett a segítségről: «Ha kiki csak annyit foglalna le magának, amennyi szükségletei szempontjából valóban kell neki és a többit átengedné a szükségben levőknek, úgy nem volna sem gazdag, sem szegény! Mezítelenül léptél a világba és csupaszon lépsz ki belőle!»

Sz. Vazul.

*

szolgáljuk egymást: kiki adományával.

*

zét a gaz-

Magyarkeres

belsejeben

Credeti gotikus díadal

ive megvan

Korusa, szószéke, pad-

gai a magyar népies

fafaragás és szinezés

kedves emlékei 1773-ból

Fresko 94 anus

Fanemyezete a szen-

tegben és hajóban

lapos, uj és disz-

telen

A templom cin-

termében üszemlékek

a XIX sz. elejéről

148 Nagyszekeres 074

Szarolyántól

1 Km

Vasut van.

Ref. templom

Gotikus, XV. sz.

Egybe építve a harang-

toronnyal amely, a XVIII.

szazadbol való es szerelyes

de sisakja már bá-

diggal, alsó vége pálá-

val fedve.

A harangtoronyhol pál-

ca lagos gotikus kapu

vezet a templomba XV. sz.

vége Lázd Domanovszky

A templom meg erede-

ti allapotában van, omes

tam pillerjes, gotikus ab-

lakai sot mérmüvei

is megvannak. Déli

oldalon lévő bejarata egyszerű

gotikus tornát mutat

Kovács Kár hogy nem tudtam lefotografalni

Nyírségi utam 1938

Nagyszeben plébánia

Komplom

Mökesch, Samuel: Die Pfarrkirche der angeb. Conf. Verwandten zu Herrmannstadt.

8°, 1K, 140L, Nagyszeben, 1859.

IVÓKEHELY

A NAGYSZENTMIKLÓSI ARANYLELET

Irta:
ERNST DIETZ

Az ókor és középkor számos kincse közül, amelyek ezeréves rejtőzés után századunkban ismét napfényre kerülnek, a regényesen — és indokolatlanul — Attila kincsének elkeresztelt nagyszentmiklósi lelet egyike a leggazdagabbaknak. Aranyértékét akár ne is számítsuk, művészettörténeti értéke annyira felülmulja. E kincs néma ragyogásában az Ázsiát Európával összekötő népvándorlás művészetének nem is egy kérdésére szolgál felelettel.

A kincset 1799-ben, a bánáti Nagyszentmiklóstól nem messze, a Maros balpartján találták; a bécsi csász. kir. Érem- és Régiséggyüjteménybe szállították; ma a bécsi Állami Szépművészeti Múzeumban őrzik. Sajnos, a kincsről, amikor megtalálták, senkisem készített leltárt, mindössze a kincset felfedező asszony egy leveléből állapítható meg annyi, hogy belőle egyes darabokat elkótyavetyéltek, még mielőtt ez az aranyedényekből álló készlet a biztonságot jelentő múzeum tulajdonába került volna. Először Arneth tesz róla említést 1850-ben. 1885-ben Budapesten dolgozta fel a népvándorláskorabeli művészet kutatása terén igen nagy érdemeket szerzett tudós: Hampel József »A nagyszentmiklósi aranylelet« című alapos és pontos monográfiájában. Azóta nem egy kutató próbálta megoldani a rejtélyt, hogy honnan ered a csodaszép kincs. Végül is a sajnos, fiatalon meghalt spalatói tudósnak, L. Jelićnek sikerült az egyik csésze feliratát helyesen elolvasni, és ennek segítségével készítésének korát elhihető módon meghatározni és a leletet az őt megillető helyhez és időhöz rögzíteni.

Europa. 1943. 2.-

A SASOS-KORSÓ

A LOVAS-KORSÓ

A kincs — ez az elnevezés igazában megilleti e csodás leletet, — összesen 23 darab edényből: tíz csészéből, hét korsóból, két serlegből, két kehelyből, egy vázából és egy tülökből áll, valamennyi színaranyból. Az edények díszítése trébelt domborítás; az eljárás sajátos kivitele a Don, Volga és a Kaukázus északi vidéke által bezárt háromszög leleteire emlékeztet, ami természetesen korántsem jelenti azt, hogy a lelet onnan származnék.

A kutatók nagyrészének véleménye már a Jelić megállapítása előtt is megegyezett abban, hogy a kincsek a VIII—IX. századból valók és óbulgár eredetűek. E megállapítás főtévedése az, hogy a tudósok az óbulgárokat rokonnépeikkel, a húnokkal és avarokkal együtt türk népnek vélték; Jelić az ószláv történelmi források tanulmányozása közben arra a következtetésre jutott, hogy a venéta törzsekhez tartozó egyes népek, mint a szklávok és

A BUILA-KEHELY

antok, valamint az óbulgárok, a húnok és az avarok nem türk, hanem káz törzsek voltak. Jelić felfogása szerint a Buila-kehely felirata sem óbulgár, vagy ótürk nyelvű, hanem a káz nyelv valamelyik dialektusában íródott. Jelić a görög betűkkel írt feliratot így fordítja: »Az alsótiszai zsupán, Buila, a tagrogi zsupán, Buta fia ajándékozza ezt a csészét.« Amint Jelićnek sikerült kimutatnia, a felirat nyelvileg egyrészt ma is élő kaukázusi nyelvjárásokkal van kapcsolatban, másrészt a hetita nyelvjárással. Miután pedig a csésze tulajdonosa az alsó Tisza vidékén lakott, joggal következtetjük, hogy a felírás nyelve annak a káz törzsnek a nyelve volt, amely a IX. században az egykori Dácia területén tartózkodott. Ez a nép, amint azt különböző forrásokból tudjuk, az antok népe volt. Államuk: Artsania a Tiszától a Kárpátokig terjedt. 865—85 között a szlávok nagy térítője, Method térítette őket a keresztény hitre. Mivel pedig a csésze felirata a liturgikus görög írásjegyekkel készült és mert a kereszt is látható rajta, nyilvánvaló, hogy a felirat ezekben az években íródott. Ebből viszont arra következtet Jelić, hogy ha a káz antok őshazája a Kocskartale és a felső Naryn vidékén, a fergániai határhoz közel volt, akkor a szirdárjabeli antok, valamint a kirgiz pusztákon élő északkeleti szomszédjaik: az alánok kezén lévő turáni terület kell, hogy a bölcsője legyen a népvándorláskori ötvösségnek. A szentmiklósi kincs stílus szempontjából két jól megkülönböztethető csoportra oszlik: egyikbe a korsók tartoznak, a másikba a csészék.

A hét korsó alakja a szaszanida ezüstkorsókra emlékeztet, azonban — egynek kivételével, — a szép lendületű, mélyen hornyolt lábak helyett csak alacsony, kúposan szűkülő talpuk van, szájnyílásuk pedig egyszerű kerek, az ismert csőralakú helyett. A szélesen terpeszkedő, szilárd állást biztosító és hornyolt lábak hiánya nyilván azzal magyarázható, hogy ezeket az edényeket egy nomád állapotból alig kikerült lovasnép számára készítették, amely főző- és ivóedényeit szíjak segítségével nyeregkápájára szokta erősíteni, amint azt a némelyik csészére erősített csattok is bizonyítják; mint a lovas, az edény is mozgékony, állhatatlan valami volt, olyasféle, mint a mi tábori kulacsunk, vagy kiránduló készletünk. Ez a törzs a kultúrának alacsonyabb fokán állott, mint az iráni szaszanidák, akik évszázadok óta letelepedett kultúrnép módjára egészen másmódon terítették étkezőasztalukat.

ARANY-FAZÉK

Alakos és ornamentális díszítést mindössze két korsón látunk. A többiek részben szalagdíszesek, részben csupán a nyakukon díszítettek. A »lovas-korsó«-t négy pikkely-, vagy gyöngysorral övezett medaillon díszíti. Az elsőn páncélos lovas látható, aki foglyát hajfonatánál fogva vonszolja maga után, míg lova farára kötve egy másik ellenségének feje himbálódzik. A másodikon hátraforduló oroszlán-embert találunk, amint íjjával egy oroszlánt vesz célba. A következő mezőt egy füles saskeselyű tölti ki; karjai között meztelen asszonyalakot tart, aki széttárt kezeiben két faágat emel magasra. Végül az utolsó mezőben antilop és griffmadár küzdelmét ábrázolja az ismeretlen művész. A felmeresztett fülű »mennymadár« alakja a másik alakos korsón is felbukkan, ismét csak a meztelen asszonyalakkal karmai között, ezúttal egy kelyhet tartván magasra emelt jobb kezében, míg baljával most is egy faágat emel. Ez az asszony, akit más keleti ércedényekről is ismerünk: Anahit, a termékenység istennője. A másodiknak említett korsó nyakán hosszúlábú gém, vagy gólya álldogál, kanyargós mocsári iszalagok között; ez Anahitnak kijáró kísérete. A korsó lapított oldalán látható kentaurfigurák jelentősége még ismeretlen. A Hampel és Zimmermann által hangoztatott gyanú, hogy a szentmiklósi korsók valahonnan a Pontus-vidékről, vagy a Kaukázusból származnak, igazoltnak tűnik az ezen a vidéken tisztelt és otthonos Anahit megjelenése által.

Nagyszentmiklósi arany lelet

Ismét más kérdés merül fel azoknak a kelyheknek eredetével kapcsolatban, amelyek — —úgylátszik, — egy későbbi korból származnak. Stílusuk teljesen elüt a korsókétól, a keszthelyi és más lelőhelyek szíjvégeinek stíluscsoportjába tartozik. A palmetta egyes levelecskéi ugyanúgy pálcácskákká alakultak rajtuk, mint egyes szíjvégeken. Ilyenforma fonadékot a turfáni Bäzäklik ujgur templomfestményein is találhatunk, éspedig mint a sátorszőnyegeken előforduló mustrázatot; fellelhető e minta a murtuqu-i barlangtemplom mennyezetfestésén is. A szentmiklósi pálcafonadék széleskörű elterjedtsége a buddhista kultúrkörben szintén a népvándorláskori stílus közepázsiai eredetére vall, úgyannyira, hogy Jelić nyilván az igazságra tapint, amikor a Tien-Shan hegyvidékét, mint a népvándorláskori fémművesség bölcsőjét említi.

Ennek a stílusnak művelői, amint már említettük, nem a türk, hanem a káz népek voltak, szklávok és antok: az alánok két törzse. Az alánok hozományaként került e stílus Európába. Jelić megállapítása szerint az idekerült alánok keveredtek a szklávokkal, majd beléjük olvadtak, a »szláv« elnevezés mellett ötvösművészetüket is rájuk hagyva. Igy a szlávok lettek az akkor még népművészetnek számító ötvösség örökösei. A fegyverkovácsok és fémművesek követték a törzset vonulásában és a zsupán számára aranyból, az alja-nép számára bronzból, vagy vasból készítették a megrendelt tárgyakat.

Hadd lássuk mégegyszer a csésze feliratát. Eszerint az apa: Buta, Tagroga zsupánja volt, míg Buila az alsó Tisza-vidéké. A tagrogi fejedelemség a mai Zenta—temesvári területnek megfelelő alsótiszai zsupánságtól északra terült el, a Kárpátontúlnak azon a vidékén, amely a Feketeerdőtől kezdődően lejt Przemysl és Tarnov felé. Buta és Buila e területnek, Artsaniának két legfőbb méltósága volt. A felirat azért alapvető fontosságú, mert a szklávok, és antok nyelvének: a káz nyelvnek egyetlen ismert emléke és kereszténységük egyetlen ismert bizonyítéka.

ARANY-KEHELY

20. — NAGYSZÖLLŐS ✙: Kastély
Schloss — Château — Castle

NAGYSZENTMIKLÓSI KINCS. Torontál megyében, Nagyszentmiklóson találta egy parasztgazda 1799-ben. Kereskedő útján Pestre került, majd Ferenc császár rendeletére az egész kincs a bécsi udvari régiségtár számára megvétetett. Áll 23 darab különböző nagyságú és alakú aranyedényből. Némelyiken görögnyelvű és valamely ótörök dialektusba tartozó felírások is fordulnak elő. Az egyik csészének felirata Bouela és Boutaul zsupánokat nevezi meg. Thomsen szerint ezek a turk származású bolgárok fejedelmei s talán a kincsnek utolsó birtokosai voltak. A kincset valószínűleg a honfoglaló magyarok megjelenésekor rejtették el. Az egyes darabok különböző időkben készültek és különféle keleti kultúrkörök stílusát tüntetik fel. Középázsiai, szasszanida-perzsa, sőt achaemenida-perzsa, továbbá hellenisztikus, indiai stb. motívumok néha egy edényen, egymás mellett találhatók. E vegyes ornamentika nagyjában ugyanazt a képet nyujtja, mint hazai népvándorláskori emlékanyagunknak Keletről származó csoportjai. *Fettich.*

K. Gy. II. 165 l

T. 2216.

ok egyike gróf Zichyt viszi magával
tornyos kastély látszik. Felirata:

es Grafen Eugen Czichy.
a Czichy.
omte Eugenio Zichy.
elfogadtatása.

irással: K.V.

. a vk. 23.8: 16.6 cm.

65 (9).

Nagyszentmiklósi ötvös céh

NAGYSZENTMIKLÓS
SÂNNICOLAUL-MARE

A vegyes céh 1821. évi szabályaiban (Orsz. Levéltár: Liber Coehal. 548) ezüstművesek is szerepelnek.

Die Privilegien der gemischten Zunft aus 1821 (Staatsarchiv, Bp.) erwähnen auch „Silberarbeiter".

Kőmaggötvj. 266.l.

ōrut 43 39-1-15
tca 12 34-4-98
ıtca 20 24-40

Nagyszentmiklósi kincs

Hampel, Joseph: Der Goldfund von Nagy-Szent-Miklós, sogenannter „Schatz des Attila." Beitrag zur Kunstgeschichte der Völkerwanderungsepoche. Budapest, 1885.

Hampel József: A nagyszentmiklósi kincs, Tanulmány a népvándorláskori művészetről. Bpest, 1884.

Nagyszokolyi ref.
templom ernst
Kelyhe
(Tolna vm)
l

Mihrefpestiötom
17. l.

20. — NAGYSZÖLLŐS ♆: Kastély
Schloss — Château — Castle

Nagyszöllős - Kastély

Rados Jenő dr. -
Magyar Kastélyok
35. l.

Nagyszőllősi kastély

Revész Imre rajza

Repr.

Orsz. VI. 463. l.

Nagyrombat

Kőhalmi J.

A nagyrombati

konviktus.

Petrik 1886-1900

Nagyszombat

Zöld J.

Nagyszombat város
történeti múltja.

Pozsony 1886–1900

Nagyszombat

Dr Morton József:

Nagyszombat neve-
zetességei. Ill. és é. n.

Horváth Zoltán:

A nagyszombati kath.
érseki főgimnázium
története. Értesítő
1894-95. Nagysom-
bat 1895.

Nagyszombati
Balassa dichók
Győr 1673.

l.

Yankó Ötvös-apródok.

6. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Nagy-Szombat. T. 6025.

A városon innen tó van, melyen kacsák uszkálnak és a melyből egy hal látszik ki, a háttérben pedig erődök [illegible]hak. Fölül a megnyilt felhők közül a könnyező Mária emelkedik ki felemelt jobbkézzel, mellén kereszttel és feje körül dicsfénynyel. Felirata: L látsza

VERA EFFIGIES B.V. MIN. ECCLESIA
CATHEDRALI TYRNAVIENSI IN HUNGARIA
LACHRYMANTIS, ET SUDANTIS
DIEB9 5 IULII, AC 10.ET 11. AUGUSTI 1708.

alól balra: Martin: Prokes: scul. Tyr.
magyarázó szövegének kezdete: Templū Cathedrale és befejezése: 14. Albanus.

Rm., mér. a rl. 27.7: 19.1 cm.

140-95

Nagyszombati Mihály

Még egy hatással kell már a XIV. század végén számolnunk: ez a csehországi. *Nagyszombati* Mihály pozsonyi kanonoknak oklevélileg is megvilágított alakjával egy kis darab középkori történetet kapunk. A magát Michaelis *de Tyrnstain*-nek, máshol *de Tyrnavia*-nak nevező kanonok-miniátor a Johannes von *Neumarkt* olmützi püspök számára dolgozott miniátorok modorát veszi át és fejleszti önállóan. A Nemzeti Múzeum *Missale*-ját egy pozsonyi *Missale* határozza meg pontosan a személyre és az 1403. évszámmal az időpontra nézve is.

folytatás át lásd
a komplett példányban

w/
MAGYAR MŰVÉSZET
1927. 592. l

MIKULÁS
MER
MIKULÁS
STÜHMER

Nagyszombati Mihály

nódalm.

(A pozsonyi kápitalan könyv-tárál.)

11. lap

Nagyszombati Mihály

miniator.

Könyvtörül ismeretes továbbá Nagyszombati Mihály pozsonyi kanonok, ki egy pozsonyi kapitalani könyvtárban lévő 1403. évi hártyás misekönyv írója. Befejezte 1403 nov. 29-en.

Knauz. M. Sion. IV. 134.

Ortvay I. Pozsony város története Pozsony. 1903. II k. IV r. 388 l.

és nagy Pozsony. 1900. II k. III r. 247 és 250. l.

Nagyszombati Mihály
miniátor
1403. Pozsonyi kanonok.

Mihalik József. Magyarország vidéki
műkincsei. Szendrei. Magyar mű-
kincsek. Bpest. 1901. III. k. 28. l.

t pozsonyi kapitalan
alajdonában lévő, canon előtti képén az Ecce Homot ábrázoló f
vel s lapszéli ábrákkal diszített misekönyvet 1403-ban *Nagy*
ihály pozsonyi kanonok másolta. 1)

1) u. ott. 30. l.

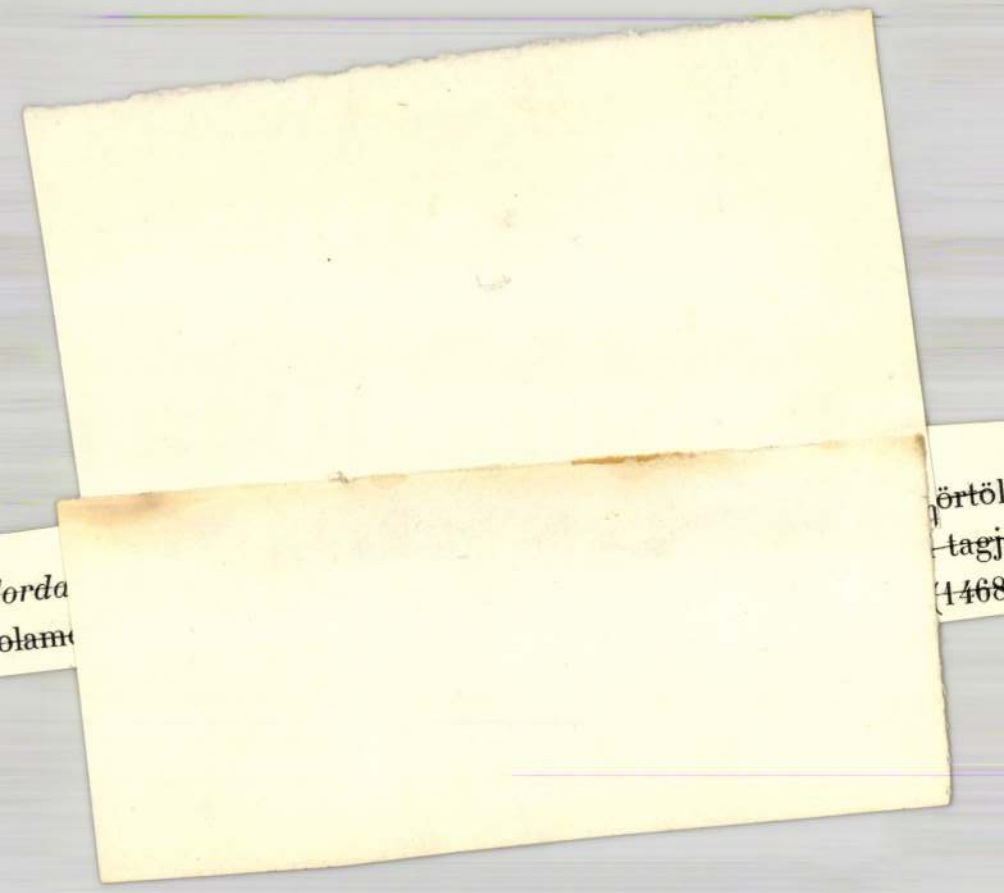

Nagyszombati Mihály

pozsonyi kanonok 1403-ból

Egy ivrétű miséskönyvet írt le, melynek kiállításáról Knauz Nándor a következőleg nyilatkozik: „Gyönyörű írás, aranyos kezdőbetűk szélés czifrázattal. A Canon előtt Krisztust a keresztfán ábrázoló hasonízlésű kép. Becsületére válik hazánkfiának, hogy ily könyvet tudott kiállítani". A miséskönyv jelenleg a pozsonyi káptalan tulajdona. Colophonja: „Iste liber est completus per manus domini michaelis de Tyrnania Canonici Posoniensis ad laudem dei omnipotentis. Sub anno domini 1403." A könyvet 1403. nov. 29-én fejezte be.

Knauz Nándor: a pozsonyi káptalan kéziratai. Esztergom 1870. 12. l. —

Spolyi Arnold: A pozsonyi káptalan XIV. századi könyvtára. Uj Magyar museum 1856. I. 188 l. —

C 47-48. l.

Nagyrombati Mihály

pozsonyi kanonok
és miniátor
XIV — XV. sz.

laisd

Beskovits-Gerivat

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Nagyszombati Mihály

Kanonok, szmiátor

1403

ősöd

=

CzSz II. 223

_____ *műhely.*

yfőnökség!

v _____ hó____ n történő kifize-

_____ indokából személyesen meg nem

_____ szamu _____

am.

évi _____ hó_____

_____

sajátkezű aláírás és munkásszám.

NAGYSZOMBATI *Mihály (Michael de Tyrnavia)*, miniator és könyvmásoló, pozsonyi kanonok. 1403. egy igen díszes hártya-miséskönyvet másolt, melynek canon előtti lapján Krisztus a kereszten van ábrázolva. A misekönyv a pozsonyi káptalan tulajdona.

E. G. II. 166 l

T.2223.

ek rohamot intéznek a budai fehérvári
llérthegy van [illegible] és a háttérben a
látszik. Felirata
stung Ofen durch die Ungarn
).
skrz Uhri
a 1849.
udai erősitésnek ostrommal történt

án 1849.
iella Fortezza Buda permeza degli Ongarese
io 1849.

rirással: K.V.

a vk. 24: 16.6 cm.

91-65 (16).

Nagyszombati Mihály
(Michahelis de Tyrnstain)
pozsonyi kanonok,
XV. sz elejéről való
Missaleja a M. N.
Múzeum könyvtárában
lásd. s eg 1403-ban készült missaleja a pozsonyi
Véghregiegyházin kápta-lani könyvtárban van.

150-l.

JÚLIUS

1935 — NYÁRHÓ — 31 NAP

31. HÉT

INCE **VASÁRNAP**

Budapest székesfőváros kiadványainak főbizományosa a Kir. Magy. Egyetemi Nyomda.

MÁRTA **HÉTFŐ**

Újhold — JUDIT **KEDD**

A részletfizetésre vásárolt Magyarság Néprajza esedékes havi részleteit mindig pontosan fizessük. (Csekksz. sz. 38.366.)

Nagyszombati Mihály
pozsonyi kanonok

miniator
1403

l.

Péter I. 168. l

zese. A Musée Guimetben, a Musée des Thermesben, Musée des Antiquités Nationalesben (St. Germain-en-Laye) és nagyszámú vidéki múzeumban (Tours, Amboise, Chenonceaux, Beaugency, Orléans, Rouen, Le Havre, Chantilly, Meaux, Reims, majd hazautazása közben Lyon, Valence, Orange, Avignon, Villeneuve, Tarascon, Beaucaire Nîmes, Arles, Marseille, Nice) Franciaország préhisztorikus és római-kori archeológiai anyagára vonatkozóan részletes kutatásokat végzett a hazai keleti kultuszok emlékanyagának feldolgozása érdekében; kutatásainak eredménye valószínűen a Dissertationes Pannonicae külön kötete gyanánt jelenik meg. A kutató munkájához szükséges könyvtári anyagot a Louvre kézikönyvtárában, a Bibliothèque Nationaleban és a Bibliothèque d'Art et d'Archéologieban találta meg.

Dr. Drágffy Miklós (1905, Budapest, róm. kat.), kir. törvényszéki jegyző, Budapestről (Tomcsányi prof.), közigazgatási tanulmányokkal megbízott ösztöndíjas az esztendő legnagyobb részében a Bibliothèque Nationaleban és a jogi fakultás könyvtárában dolgozott. Így több értekezést és tanulmányt készített el. A „Szabadságvesztésbüntetés a francia büntetőtörvénykönyv tervezetében" című értekezését a Ma-

Nagyszombati Mihály

miniator

l.

Horv Zsigmond

446. l.

Nagyszombati Mihály
miniátor

lásd
=
Horv Zsigmond
31. sz. Eép.

TOLNAY ÁKOS:
Leány korsóval.

Nagyszombati Mihály

miniator XIV–
XV. sz

Lásd oka

Magyar Könyvszemle

1927. 12–13. l.
43. l.

1904. XI. 23.

Szombathely.

Felvételi határozatok megsürgetése. (673/1904.)

Nagyszombati Mihály

miniator

1403.

l.

Berk Miniatori

10. l.

22. l. szeppel

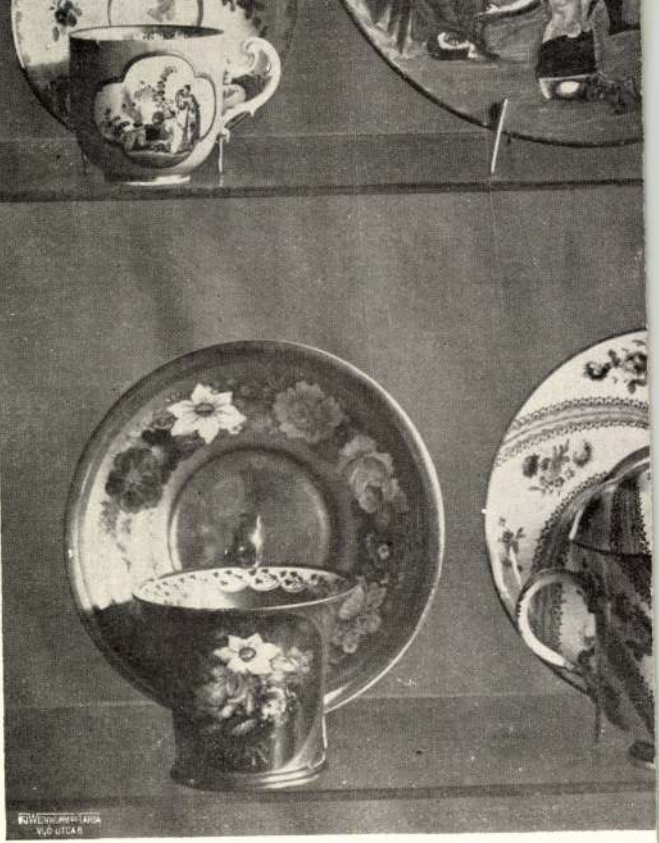

8 9

15 56

6

Nagyszombati Mihály

miniátor
gótikus stílusban
dolgozott

Erőd

Pábrenmagy

18. l.

Tisztelettel

HAZAI BANK RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

XI. 5000. — Rosenberg, Budapest. 1594.

Nagyszombati Mihály

vőd

Mysk Ernő

67. l.

Válaszolva e hó

jük Uraságodat tisztelettel, hogy u
hetnök azonnali elintézés alá, ha a
kezességi nyilatkozatot valamely na
aláirásával ellátva hozzánk visszas
Uraságod számlája már eddig is tul
mében további hitelt ezidőszerint c

PROKES MÁRTON, rézmetsző Nagy-Szombaton, a XVIII. század első felében. Wurzbach nem ismeri. Rézmetszetei közül ismeretesek:

1. S. Ivo Advocatus Pauperum. (l. Szegedy Tripartitum Juris Hung. Tyrocinium. Tyrnaviae. 1733. P. I. 12r.)

2. Arbor Porphyriana. (4r.) —130.

NAMÉNYI LAJOS

Művészet, 1904. 273. l.

Felemlítjük azon múlt századi metszvényt is, mely Magyarország Koronáját — angyalóktól tartva — alatta az ország címerét és a négy Tornyu pozsonyi várat mutatja, már csak azért is, mert az aláírás Prokes Márton művész nevét és „Nagy Szombat" városát, hol a csekély munka készült, velünk tudatja —

—

Bubics Zsigmond: Forgácskák a magyar rézmetszés történetéhez. Arch.-Ért. 1878. évf. 388. l.

Magyszombati Miklós

1446 ból.
(Nicolaus de Tirnavia)
Krakkói egyetemi tanulo
ki 1446-ban a várnai csata
második évfordulóján „Theo-
retica planetarum Gerardi
Cremonensis" cimü codexet
másolta, meg jelenleg a Krak-
kói Jagello könyvtáré. Emléket
a codex colophonja őrizte meg.

Dr. Wisloczki V. Catalogus
Codicum manuscriptorum
Bibliothecae Universitatis
Jagellonicae Cracoviensis.
fasc. 4. p. 445.

Csontosi János. Magyarországi
könyvmásolók és betűfestők a
középkorban. Magyar Könyvszemle
1879. 301. l.

Nagyszombati Miklós

1446. Papírkézirat negyedrét, gót írásban, csillagászati ábrákkal és táblázatokkal.

14 l.

Nagyszombati Miklós

1446.

Csontosi jegyz.

Miklós alatt

nincs meg?

Bélécsabai

Római aranykincslelet, Szalacskai

VI.130

Nagyszombati Miklós

miniator.

1446. ca. Krakói egyetemi tanuló.

Mihalik József. Magyarország vidéki mukincsei. Szendrei. Magyar mukincsek. Bpest. 1901. III K. 28 l.

...mbati Miklós

irod

A Kiráf a budapesti
Königskiállitáson. Ma-
gyar Königszerle 1882
158 l

Prokes Martin

Koronázási jelvények. T. 541.

A Pozsony látképpel ékesitett magyar czimer fölé két angyal Szent István koronáját tartja, Felirata fölül: a talapzatra helyezett

Sacra Angelica, et Apostolica Regni Hungariae Corona

a talapzaton: NOBILE CAELIGENO RESPLENDENS LUMINE SYDUS
DIGNUS ANNE POLO, DIGNIUS ANNE SOLO
FULGE SIC PATRIAE NE FATI SERA POTESTAS
TE CAELI RURSUS COGAT ADIRE LARES

alól balra: Martin Prokes scul: Tyrnaviae.

Rm., mér. a rl. 18 : 13.7 cm.

Proles Marton

Kassa's nur

Kat. 430.l

Prokes Márton

Univerzet 1904. 273

Jendrassik Jenő: Lidérc 237 (619), 1674 (165). — Magdolna 237 (6 2499 (362). — Misère 237 (619), 152 (120).

Prokes Marton

l.

Räth. I. 500.

Prokes Márton

(angyalok által tartva)

A magyar Corona. Felirá-
ja legfelül: Sacra
Angelica, et Apostolica
Regni Hungaria Corona.
Alul: Nobile etc. 4 sor
latin szöag.
Felk. Martin Prokes
scul. Tyrnaviae.
Rezin. 4°

Proker?

Koronázási jelvény. T. 542.

A párnára helyezett koronát félkörben rozsafüzér karolja át.

Rm., mér. a rl. 18.2 : 16.6 cm.

Prokes ?

Koronázási palást. T. 1083.

A teljesen szétteritett palásthoz fölül jobbra Maszstab von 3 Schuhen van adva.

Rm., mér. a rl. 21 : 36.8 cm.

Nagyszombat

(Pozsony vm)

Kistemető kápolna
191. l.

Kórház 202, l.

Kép 130. n.

Szinház 195, 347,
348. l.

Zádor – Rados

A NAGYSZOMBATI EGYETEM EMLÉKLAPJA

Rézmetszet

Flankis 158. l.

között Európa államait — a nagyok mellett a kicsinyeket is — s ennek mindmáig érzik üdvös hatása. A művelt magyarnak sohasem lehetett szemére vetni földrajzi tudatlanságot, vagy a nyugati nemzetek egyoldalú ismeretét.

Magától értetődik, hogy a külföldi kapcsolatok és ösztöndíjak ügye a XX. században, s különösen a világháború után rohamos lendületet vett. A nagy közoktatásügyi miniszter, Klebelsberg Kunó gróf, sok más között ezt az akciót is fejlesztette és szervezte. Mintaszerű alkotásai e tekintetben : az autonóm Ösztöndíjtanács, amely a legszélesebb távlatban nézi a tudomány fejlődését s minden illetéktelen közbelépés kizárásával választja ki a magyar tehetségeket ; és a külföld nagy kultúrközpontjaiban felállított Collegium Hungaricum-ok, amelyek idegen kutatókat is vendégül látnak és más kormányokat is hasonló intézmények felállítására ösztönöztek. Erre is már Szent István adott példát a római magyar pap-szálló megalapításával; ehhez a XVI. században a híres bolognai Collegio Ungarico-Illyrico járult, amelyet most újra üzembe helyeznek.

A történelmi fejlődés tehát rákényszerítette a magyar tudománypolitikára és a magyar tudomány egyes művelőire, hogy a tudomány nemzetközi kapcsolatainak szövésében komoly segítséget nyujtson. Bár az anyagi lehetőségek a legritkább esetben csábíthatták őket erre, mégis mindig elől jártak és becsületet szereztek nemzetüknek s a tudományos eszményeknek.

A történelem természetesen nagyon sok akadályt is gördített a magyar tudományosság fejlődése elé. A megszállások és idegen célú uralkodók sok magyar tudóst kényszerítettek külföldre, s a Nobel-díj jutalmazottjai között nem egyszer szerepelnek magyar nevek. De sok az olyan magyar ösztöndíjas is, aki előkelő tudományos intézetek meghívását utasítja el, hogy hazajöjjön tanítani. Mintaképe ennek a kötelességéért rajongó, lemondásban acélos magyar tudósnak Hatvani István, a debreceni Kollégium neveltje, aki Utrecht és Marburg helyett, ahol katedra vár rá, a debreceni diákok között teremti meg az új természettudós gárdát, amely a XIX. század nagy tudományos föllendülését előkészíti. A XVIII. század külföldet járt tudósaival szemben ott van a külföldön maradt magyar tudós fényes példája is, a XVII. századi hitvalló doktor, Jeszenszky (Jesenius) János,

Nagyszombati egyetem
épülete

az alábbi műben Mencl
Vencel ismertető képekkel

Trnavský Sborník.
(Nagyszombati Sáv. A nagy-
szombati egyetem alapításának
300. évfordulója alkalmá-
ból kiadta a Šafařík Tu-
dományos Társaság Pozsonyban)
Bratislava, 1935.

Emlékező Szavak
1937. 336 l.

úrnak

Budapest. IX.

Högyes Endre u. 14.

M.O.B.

Nagyrombati ötvösmesterek

Mihalik Sándor:

Nagyrombati ötvösmesterek a XVI – XVIII. századból. Muz. és Kvt. Ért.

1917. 73–88. l.

Nagyszombati rokkantak templama

Kimnach László rajza

Repr.

Om V. 167. l.

Nagyszombati rokkantak templombeli egyik kápolna mennyezete

Kimnach László rajza

Repr.

Om V. 169. l.

V. Ferdinánd

Az egyetemi ifjuság kül

Balra a mer

s kezében iratot tart

freiheit, Constitution

ség három tagja kep

tól három katona le

cset tart jobbjában.

Die Deputa

Fer

den 14t

s alól balra: „D.ů. V.

Könyomat, mére

Ltfa 7577.

55/9

Nagyszombati rokkantak

temploma és épülete

Háry Gyula rajza

Repr-

Om V. 221. l

EGER

Lyceum

Kéne VV 1868, 417 l.

Az új építőműhely munkásságát a részletformákon lehet érzékelni legjobban. Az északi hajóhoz csatlakozó és 1392-ben felszentelt Szent György-kápolna kapuja és az egykori minorita-templom déli kapuja azonosformákat mutat. Még meglepőbb egyezést találunk a sekrestye északi falában lévő kézmosófülke (VII. tábla 1. kép) díszes architektonikus kiképzése és az iglói templom déli kapuja (VII. tábla 2. kép) között. A lőcsei Szent Jakab-templom kézmosófülkéjének formái, a gazdagon burjánzó levéldísz Iglón felfokozott, monumentális méretben ismétlődik. Ez a kaputípus közeli rokonságban áll a soproni bencés-templom déli (VII. tábla 3. kép), a budai Nagyboldogasszony főtemplom Mária-kapujával és Garamszentbenedeken, Galgócon keresztül még a

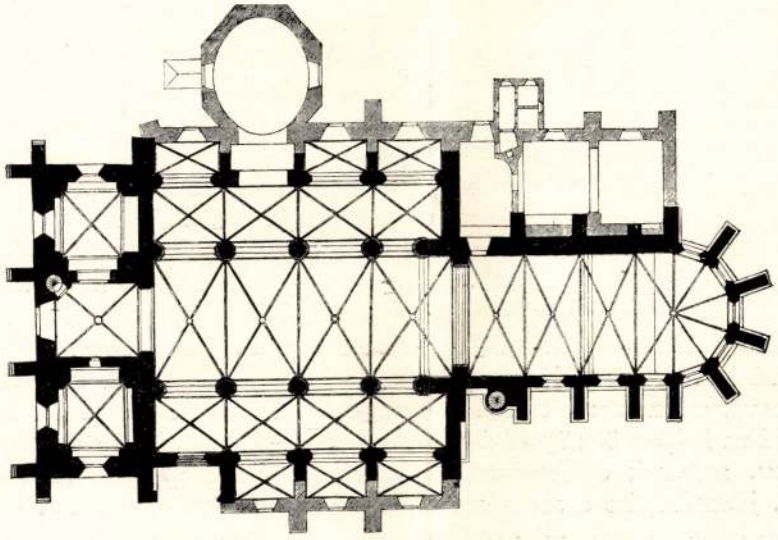

A NAGYSZOMBATI SZÉKESEGYHÁZ ALAPRAJZA

XV. századba is átnyúlik. A kaputípus kialakulásában Nürnbergen át közvetített westfáliai, végső gyökereiben azonban francia minták játszhattak szerepet. A Szent Jakab-templom déli kapujának díszítő motivumai részben a prágai dómot építő Parler-familia formakincséből származik (három és négy félkörrel képzett gazdag mérműves dísz), míg az oszlopfőkön végigfutó levélornamentika nyugaton ismeretlen és a hazai emlékanyag hatására utal. A dúsan csavarodó levéldísz közé a kőfaragó elhelyezte Sámson küzdelmét az oroszlánnal (VII. tábla 4. kép) A lőcsei egykori minorita-templom ülőfülkéjének díszítése között is megtalálni ezt a jelenetet, ami az Árpád-kori magyar kőfaragásnak egyik legkedveltebb, sokszor ismételt motívuma.

Az ország különböző tájain épülő Nagy Lajos-kori templomokat, ha gyenge szállal is, de össze lehet kapcsolni. A Sopronból kiinduló és sok tekintetben még a Szepességbe is eljutó építőműhely alkotásainak a hatása Felvidék nyugati részében is kimutatható. Említettük már a soproni toronytípus pozsonyi rokonságát, ugyanez az építőműhely Nagy Lajos korában a pozsonyi ferences-templom Szent János-kápolnáját és a Nagy Lajos által alapított nagyszombati templomot építi.

Dercsényi: Nagy Lajos Kora

Nagyszombati
székesegyház

Alaprajzi szempontból a nagyszombati templom nagyon közel áll a szerzetesi templomok soproni, gazdagabb típusához. A tízszög ötoldalával záruló négy boltszakaszos szentélyhez háromhajós, ugyancsak négy boltszakaszos, bazilikális elrendezésű hosszház csatlakozik. Valószínű, hogy eredetileg ez a templom is valamelyik koldulószerzet számára készült és csak a XVI. század folyamán, az esztergomi káptalan odamenekülésekor lett székesegyház. Eredeti alakjából évszádok során alaposan kiforgatták, tornyai barokksisakot kaptak, még szentélye őrizte meg leginkább XIV. századvégi formáját (V. tábla 1. kép).

Ugyancsak a pozsonyi építőműhelynek alkotása a ferences-templom északi hajójához csatlakozó Szent János-kápolna, melynek építését okleveles adat 1361 körüli időkre teszi. Az egyhajós, négyboltszakaszos kápolna, különösen részletformáival, ornamentális gazdagságával valóságos gyöngyszeme a Nagy Lajos-kori építőművészetnek. Magasba felfutó ablakai egészen fellazítják a kápolna falfelületeit és az általuk hangsúlyozott vertikális tagolást a mélyen leereszkedő bordázat, a falpillérek elegáns karcsúsága csak még jobban kiemeli (V. tábla 2. kép).

Nagy Lajos korára esik és 1370 után megy végbe a budavári Nagyboldogasszony-főtemplom csarnoktemplommá való átalakítása. Nagyboldogasszony budavári templomát a XIII. század negyvenes éveiben kezdték építeni, valószínűleg négy évtized mulva be is fejezték. Eredeti állapotában bazilikális elrendezésű volt, alacsonyabb mellékhajói közül kiemelkedő főhajója a tizennégyszög hétoldalával záruló szentélyben végződött. A XIV. század hetvenes éveinek elején nagyobb arányú átépítés indul meg. Mellékhajóinak boltozatát felemelték, a hajók magasságát egyszintbe hozva, csarnoktemplommá alakították át. Ugyanekkor a mellékhajók eddigi lapos záródása helyett ötszögalakú gótikus záródást kaptak. Ekkor épül a déli, ú. n. Mária-kapu, melynek épületplasztikai kapcsolatait a szepességi emlékekhez már kiemeltük, jelentőségére a szobrászat tárgyalásánál még visszatérünk.

A XIV. század második felének legtöbb egyházi építménye Nyugat- és Észak-Magyarországon maradt ránk. Erdélyben lényegesen kevesebb e korból származó emlék, viszont alaprajzi megoldás, belső téralakítás szempontjából itt maradt ránk a legérdekesebb Nagy Lajos-kori templom. Az Árpádok korában megkezdett és hosszházában még románstílű szászsebesi templomhoz 1370 után gótikus, körüljárós szentélyt csatoltak. Az építkezéseket, a szentély egyik zárókövén alkalmazott Nagy Lajos-címer alapján, még a hetvenes években megkezdték és uralkodása alatt a szentély javarésze el is készült (VI. tábla 2. kép).

A francia román építészet is ismerte a szentélykörüljárós bazilikális templom típusát, amelynél a három hajó közül a két mellékhajó mintegy körülöleli a főhajó végén felállított oltárt. A gótikus csarnoktemplomoknál — ahol a két mellékhajó a főhajóval azonos magasságú — Németországban fejlesztik ki a szentélykörüljárós csarnoktemplomok típusát. Ennek a konstrukciónak egyik érdekes változatát termelte ki a szászsebesi építőmester, aki a legújabb kutatás szerint jól ismerte az ugyancsak Nagy Lajos által építtetett máriazelli templomot. A szentélykörüljárós csarnoktemplomok típusa gyorsan kedveltté vált hazánkban, még Nagy Lajos korában épül hasonló elveken, körüljárós szentéllyel a debreceni Szent András-templom,

Nagyszombati
székesegyház

NAGYSZOMBAT
Székesegyház keletről. XIV. század második fele

Dercsényi: Nagy Lajos Kora
5. tábla

számban, de nyolcszori megjelenéssel megjelenés helyett) sokkal több képet számot fog nyujtani, mint amennyire a miatt eddig kényszerültünk.

A társulat tagdíját, illetve a Magya dacára is meghagytuk s így **egészévi 20** s egész sereg *egyéb kedvezményt* nyujtu említjük az egyre sűrűbben rendezett *ki* szóló díjtalan belépőjegyeket, valamin *tárgyak* 5%-*os vásárlási kedvezményét*, st

Joggal mondhatjuk, hogy nemcsak közt egy sincs, mely **aránylag csekély ta szolgáltatást nyujtana**, mint az Országo

Ezt csak az a szerető támogatás tett minden tényező, közhatóságok, iparmű pártoló magyar közönség részesítette a

Ehhez a mi megértő s nemesízlésű akarjuk új és új kapcsolatokkal megszil hogy **minden tagtársunknak, aki legalább elengedjük**, ezzel is buzdítást nyujtva mely végeredményben a *magyar művé* szolgálja.

Nagyszombati társas-

kápitalani templom

Drugeth György síremlékre

Kimnach László rajza

Repr.

Om V. 171. l.

Viselet.

Koronázási diszöltöny.

A balra fordult [illegible] par
tett prémes mentével van ábrázo
A háttér hegyes vidék. Felirata

NATIONAL COSTUME UNG

ez után: No. VI.
alól jobbra: Herausgegeben v. M

Szines kny., alányomással

1

Nagyszombati társas

Kajtalani templom

belseje és alaprajza

Kimnach László

rajza

Repr.

Orm V. 73. l.

Grč, vrhes

100

Nagyszombati városház

tornya

Kimnach László rajza

Repr.

Om V. 223. l

FÜZÉR

Várrom

Kéné VV 1868, 553 l.

Nagyszombat

Régi egyetemi épület
és templom.

Vas. Ujs. 1913.
705. l.
Képpel.

Mátyás tér

1

342

Nagyszombat.

Régi egyetemi templom
főoltára

repr.

Vas. Ujs. 1913. 714. l.

Vásszinház

1

124

NAZARET.

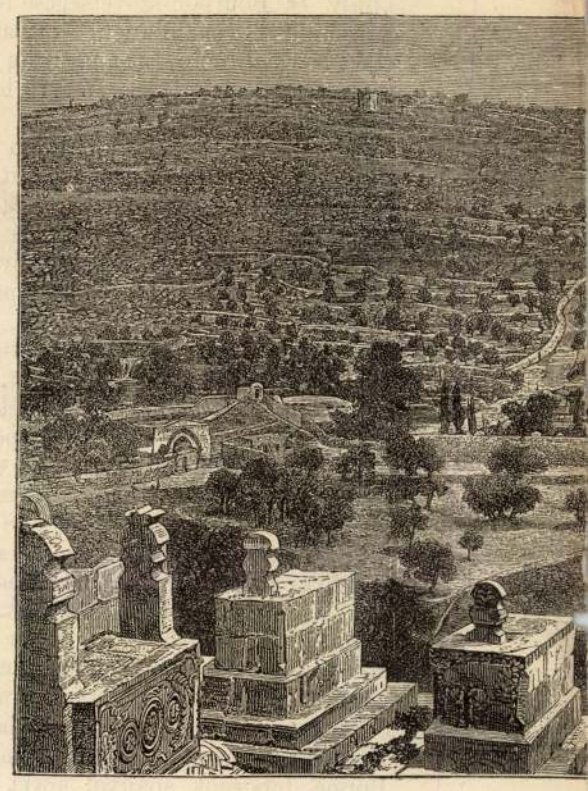

AZ OLAJFÁK

A SZENT-F

kertje nemes gyümölcsöket, tavai halakat szolgáltattak. S egyébként is gondoskodott vendégei szórakoztatásáról. Rendelkezésökre bocsátotta jó faju lovait, saját nevelésü agarait és sólymait. «Szerezz két agarat, jót» parancsolja egyik udvarbirájának, a másiknak pedig: «Szerezz nekem sólymokat, kérd föl nevemben Majthényi Kristóf urat, fogasson részemre nehány sólymot.»

De könyvtárára is sokat adott, időnként nagy könyvszállítmányai érkeztek külföldről, s Bécsből és Olaszországból rendesen járatta az irott hirlapokat. E részben legemlékezetesebb törekvése volt megszerezni Mátyás király könyvtárának maradványait. Harminczezer forintot ajánlott fel értük a budai basának, de a török szűkkeblüség nem engedte, hogy e drága kincsek birtokába jussanak.

A SZENT-FÖLDRŐL.

Kegyeletteljes áhitattal tekint a nagy hét és feltámadás ünnepén a keresztény hivő amaz emlékezetes helyek felé, hol az emberiség legnagyobb vértanuja élt és szenvedett dicső halált tanaiért. Magasztos életpályája, mely az evangélium szent lapjaiban vált közkincsünkké, a természet által ragyogó keretbe foglalva elevenül fel ujra itt s rég elmult századok ihletett nyoma beszél minden kőből az ivadéknak. Krisztus vére hullását véli látni ma is még a búja zöld gyepen, halállal küzdő sohajtását hallja rezegni az olajfák sötétlő hegye felől, s az évezredes nagy tragédia mintha csak tegnap történt volna, oly frissen sarjad fel emlékezete kedélyünkben. A keresztény lélek eme borongós és mély, bensőségteljes és felemelő hangulatának szolgáljanak támogatá-

Bache Walter.

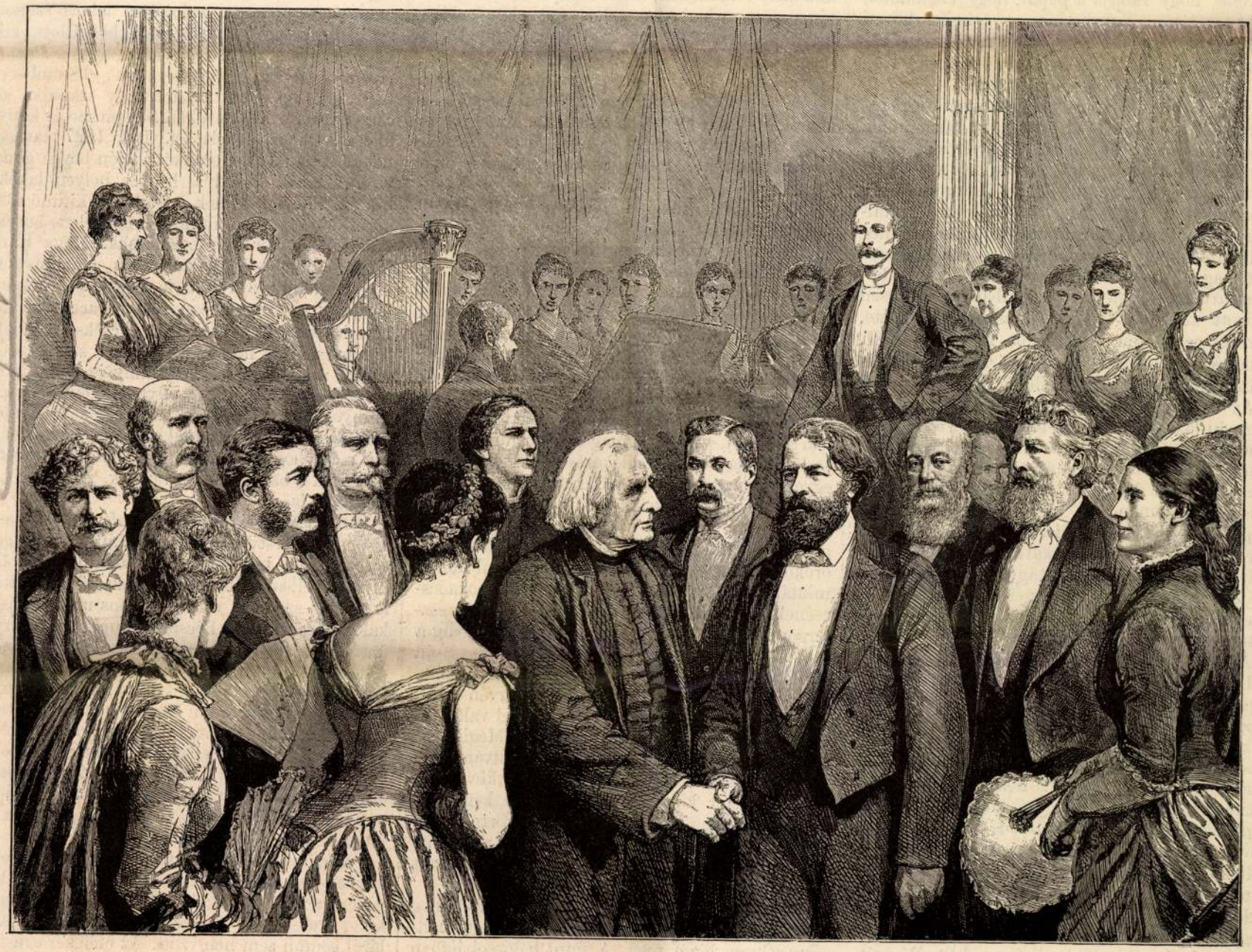

Böhm József, szobrász. Liszt. Joachim. Sterling asszony.

LISZT-ESTÉLY A GROSVENOR GALLERYBAN LONDONBAN.

király és Bourbon-szövetségese fegyvere nem a katholikus egyház, hanem csak az ausztriai ház ellen irányul, maga a pápa pedig szintén belátta másrészt, hogy a hit egységét lehetetlen többé Európában visszaállitani.

Igy állottak az ügyek, midőn II. Ferdinánd Pázmánt felszólította, hogy mint rendkívüli követ utazzék Rómába s tolmácsolja a pápa előtt a császár fájdalmát a fölött, hogy a katholikus vallás ellenségeivel katholikusok szövetkeztek, s egyszersmind hasson oda, hogy a pápa vonja el a franczia királyt a svéd királytól, nyújtson pénzbeli segélyt a császárnak, s létesitsen a katholikus hatalmak közt szövetséget. Pázmán, bár beteges volt, elvállalta a küldetést, s mivel a király képtelen volt a szükséges pénzt rögtön előteremteni, saját pénzéből tett le egy bécsi bankháznál huszonnégy ezer tallért, megfelelő értékű római váltó fejében. Kisérete 48 személyből állott, köztök két esztergomi kanonok s egy Batthyány gróf. A kocsik és podgyász-szekerek elé harmincznyolcz ló volt fogva. Febr. 14-én indult el Pozsonyból s útközben Lorettóban bucsun megjelenve, negyvennégy nap alatt ért Rómába ; úti kiadásai ötezer forintra rúgtak.

Pázmán küldetése elé aggodalommal néztek Rómában. Növelte az aggodalmat épen akkor Borgia bibornok spanyol követ fellépése, ki a Habsburgház érdekében már-már botrányra juttatta a dolgot. Ő ugyanis a bibornoki konzisztorium ülésén éles hangon kelt ki a pápa ellen, mint a ki a «katholikus vallás ellenségeinek kedvez, s az egyház támaszát elhagyja.» A pápa arczát e szavak alatt harag pirja borította, s mikor Borgia mindinkább neki tüzesedve egyenesen a pápához látszott intézni szavait: «Hallgass, hallgass,» szólott közbe a pápa. «Mikor a katholikus vallás megmentése van kérdésben, nem hallgathatok,» — folytatá a bibornok, s csak társai sürgető kérésére vetett véget a kinos jelenetnek. Nehány nappal utóbb azonban azt a meggondolatlan nyilatkozatot ejtette ki, hogy az útban levő magyar bibornok hasonló határozottsággal fog szólani.

Visszarettenve ettől a kilátástól a pápa unokaöcscse, Barberini bibornok először is Pázmán elé sietett, hogy őt mérsékletre intse. Majd azt tervelte. hogy rábirja a pápát, hogy Pázmántól, bibornok létére, tagadja meg a császári követi minőséget. Pázmán azonban nem engedett, hanem kijelentette, hogy fejedelme izenetét tiszteletteljesen bár, tolmácsolni fogja.

E biztosítás által végre megnyugtatva, a pápai udvar fényes fogadtatást készitett elő Pázmánnak. Mikor márczius 28-dikán az örök városba bevonult, Barberini diszfogatát küldte eléje s Colonna herczeg személyesen üdvözölte. A kapun belől bibornokok, főurak s követek hat lovas fogatainak hosszu sora várta; az utczákon nagy tömeg hullámzott, mely, az irott hirlapok tanuságai szerint, nagy örömét találta a magyar lovasok délczeg tartásában s nemzeti ruháiban, a fényesen öltözött szolgákat pedig főnemeseknek nézte. Pázmán egyenesen a Vatikánba ment, hol VIII. Orbán kitüntetőleg fogadta, s hármas térdhajtás után megölelte s oldala mellé ültette.

Az első nap ünnepélyességek között telt el, Pázmán lakása a Colonna-tér egyik előkelő palotájában volt, ott fogadta a római társaság tisztelgését. A bibornoki kalap átnyujtása végett konzisztorium lett összehiva, hova Pázmánnak egész kiséretével ünnepélyes menetben a Porta del Popolótól kellett elindulnia. Ő maga az államtitkárral s egy más bibornokkal díszkocsiban foglalt helyet, mig az Angyalvár ágyui s a felállított svájczi testőrcsapat üdvlövései eldördültek. Fényes lakoma fejezte be az ünnepélyességek sorozatát.

Április 6-ikán volt az első kihallgatás a pápánál. Mikor Pázmán megbizó levelét átnyujtotta, a pápa félbeszakította: «Vajjon a császári megbizó levél követnek czimezi-e? Mert ha igen, akkor nem veheti át a megbizó levelet, mert a bibornokok, kik a világi fejedelmekkel egyenranguak, azoktól követséget nem vállalhatnak.» Pázmán tisztelettel megjegyzé, hogy számos esetben biztak meg világi uralkodók bibornokokat követséggel: «Ezek egyházi ügyekben járatlanok voltak», válaszolá ingerülten a pápa. A bibornok nem jött zavarba. A császár, mondá, nem azért küldötte Rómába, hogy erről vitatkozzék, hanem hogy a pápa segitségét kérje, s elő fogja adni, a mit a császár rábizott. A pápát meglepte Pázmán nyugodt hangja s szólni engedte.

Mindamellett Pázmán ezuttal nem sokat vihetett ki a pápánál, ki el volt határozva nem jönni ki semleges magatartásából. Maga a követi czim iránt felmerült nehézségek lebonyolitása is sok időt vett igénybe, s mig Pázmán a válaszra várakozott, a svéd király megnyitva a hadjáratot, Bajorország nagy részét elfoglalta s Bécset is kezdte fenyegetni. Csak ez és az a czél, hogy a császárt végkép el ne keserítse, birhatta rá a pápát, hogy Bécsbe 60,000 tallért küldjön s néhány nap mulva ujabb segélyt igérjen, de a franczia befolyás leküzdeni a római kuriánál még Pázmánnak sem sikerült. Elégületlenül hagyta el az örökvárost, utolsó nagy politikai szereplése szinhelyét, mert életpályája már vége felé közelgett s a hátralevő három évben már csak koronáját tette fel szolgálataira a nagyszombati egyetem megalapitása s a Bethlen István fellépésével Erdélyt fenyegetett veszély elhárítása által.

Előbbi nagy ténye voltaképen rég táplált óhaj megvalósítása volt. Léteztek a jezsuitáknak már ekkor országszerte jól szervezett gymnáziumaik, melyekben hittan, latin nyelv, bölcsészet és természettudomány taníttattak, de ezek az átalános müveltségnek csak előcsarnokai voltak ; főiskola, hol magát a magyar ifjú a hittan, bölcsészet, jogi és orvosi tudományok alapos ismeretébe vezethette volna be, nem volt még. Pázmán közölte tervét Dobronoki és Forró jezsuita atyákkal, s őket 1635 január 6-ikán Sopronban ebédre hiva meg, ebéd végével dolgozószobájába vezette, hol egy 40,000 forintos császári kötelezvényt kezében tartva, vonatkozással az ünnep tárgyára, mert három-király napja volt, igy szólt: «Ime a Jézus-társaság atyái által kivánok Istennek felajánlani aranyat, tömjént és mirrhát. Vegyék tehát e kötelezvényt, vállalják magokra a 40 ezer forint behajtását. Ez összeghez a közelebbi szent György napján 20 ezer forintot fogok készpénzben letenni. S ezen 60 ezer forint képezze a Nagy-Szombatban létesitendő jezsuita főiskolának örök alapitványát.»

II. Ferdinánd megerősitését nem volt nehéz kieszközölni. Kiállította a függő aranypecséttel ellátott császári okmányt s felruházta az új egyetemet azon jogokkal, melyekkel a bécsi, kölni, prágai s más egyetemek birtak. De mivel egyelőre csak a hittudományi és bölcsészeti karnak kelle fölállíttatni, azért a pápa nehézségeket támasztott, vonakodva teljes főiskolának elismerni, s megfelelő jogokkal felruházni. De a megnyitásra azért lázas sietséggel folytak az előkészületek, s november 13-án nagy fénynyel végbe is ment az, mig az előadások elkezdése a következő évre (1636) halasztatott. Az egyetem megnyitása után szükségesnek látta Pázmán visszaállitani a nemes ifjak konviktusát is, melyet 1630-ban feloszlatott s e czélra Nagy-Szombat egyik külső utczájában fekvő, 10,000 forintra becsült házát, kertekkel és földekkel együtt a konviktusnak engedte át.

Azonban az intézet megnyitását már nem érhette meg. Testi szervezete különben sem volt erőteljes, túlhalmozott munkássága pedig nagyon megviselte. A pöstyéni, már akkor hires fürdőkben hiába keresett enyhülést köszvénybaja ellen; a kór mind tovább harapódzott s a belső szervek ellen is megkezdé támadásait, úgy hogy a 65 éves főpap már egész aggastyánnak nézett ki. «Mellem fulladási, — mondja maga, — hurutok és belső szelek szaggatási, emlékezésem fogyatkozási, egyéb mindennapi sok nyavalyákkal egyetemben alkalmatlanokká tettek a prédikálásra.» Végrendeletét irva, hogy az uralkodó család iránti kegyeletét kitüntesse, úgy a királynak, mint a trónörökösnek egy-egy hatos fogatot ajánl föl, s miután ingatlan javait már korábban unokaöcscsének hagyományozta, templomszereit az esztergomi főegyháznak, gazdag könyvtárát pedig a pozsonyi jezsuitáknak hagyta. Márczius 8-án (1837) már leverten irja Pozsonyból a királynak, hogy: «hatvannyolczadik évemet elérvén és különféle betegségeim miatt a közügyekkel való foglalkozásra képtelen vagyok többé.» Mégis két nappal utóbb látogatást igér Pálffy István grófnak és sajátkezűleg irt sorokban a következő tréfás izenetet küldi a grófnénak: «Ő kegyelme csináltassa meg nékem egy apothékában ezt az egynehány pilulát: Rp. Pilulas tres, pro sene 68 annorum ut 20 annis junior fiat. Valamit kiván a patikárius, megfizetem.»

Márczius 19-dikén jezsuita atyákat hivott meg asztalához. Ebéd alatt hirtelen rosszul lett, mellgörcsroham lepte meg. A mint hálószobájában lefektették, már nem tudott szólani. Érezte, hogy utolsó órája ütött. Arczkifejezésével és kézmozdulatokkal jelezte, hogy gyónni akar. Erőlködött, hogy Jézus és Mária nevét kiejthesse. A kanczellár és Jakusich püspök, jezsuita és franciskánus szerzetesek vették körül. A tusa nem tartott soká, esti 10—11 óra közt kilehelte hatalmas szellemét.

Halála megdöbbenést keltett országszerte. A temetést, melyen a király Tippenbach gróf által képviseltette magát, s melyen a sir szélén álló zágrábi püspök kivételével az összes főpapok s főrendek megjelentek, ápr. 3-ikára tűzték ki. Teteme, kivánsága szerint, egyszerű fakoporsóban, bebalzsamozatlanúl feküdt, fején fekete posztóból készült jezsuita biretum, testén vörös selyemdamaszt papi ruha, kezében olvasó, lábain bőrczipők. Ékszereket, jelvényeket nem tettek a koporsóba. Huszonnégy plébános vitte igy át a káptalani templomba, melynek falait gyászoló versek példányai borították. Telegdy kalocsai érsek, öt főpap segédlete mellett végezte a gyászmisét s Szelepcsényi György esztergomi kanonok latin, Forró György jezsuita pedig magyar nyelven tartott beszédet felette, mire elhelyezték az alamizsnás szent János ereklyéi alatt önmaga által kijelölt sirban.

Kétszázhuszonkét esztendő mulva ásták fel sirját s ugy találták, hogy a koporsó, a tetem s a ruhadarabok kivételesen daczoltak az enyészettel. Összeszáradt arczbőre, haja, bajusza, szakálla s nagy részben a csontok is megvoltak. A biretum, reverenda és czipők épen maradtak. Sirja fölé csak e három szót vésték márványlapra: «Petrus Pázmán Cardinalis,» de már utódja, Lippai akart számára emléket emelni, a mi ismeretlen okból elmaradt, mig végre Eszterházy Pál nádor 1710-ben elkészitteté. Legutóbb Simor János primás emelt neki carrarai márványból méltó emléket, mely az esztergomi főegyházban egész alakját szónokolva tünteti föl. Kisebb képei azonban Európa minden részében találhatók, sőt Fraknóinak birtokában van egy képe, melyet valamely missziónárius hazánkfia Ceylonban fedezett fel.

Mint magánember Pázmán kiváló jó gazda volt, s ez magyarázhatja a közügyekben tanusitott oly nagy mérvü bőkezüségét. Tisztjeinek számadásait szigoruan át szokta vizsgálni, s a legcsekélyebb hiány sem kerülte el figyelmét. Egy alkalommal pozsonyi tisztje benyujtotta számadását a pozsonyi palotában lakott személyzet élelmezéséről. Ez 18 emberből állott, kikre naponként két köböl lisztet számitottak. Pázmán erre a következő észrevételt tette: «18 ember egy nap alatt két szapu lisztet. Egy szapuból száz czipónál több leszen sokkal.» A pincze és konyha fölött is maga ügyelt fel. Irja 1627 tavaszán udvarbirájának: «Hordókra idején bőven gondot viselj. Idején kössed a hegyes helyen lakókra, hogy karót szerezzenek.» Voltak is kitünő tokaji aszui és sopronyi ürmösei, melyeket büszkén küldözgetett főrangu barátainak. Maga Károly főherczeg többször vásárolt nála. De különösen kedves időtöltése volt a kertészkedés. Pozsonyi kertjéből már juniusban őszi baraczkokat küld Dietrichstein bibornoknak s dicsekszik, hogy a Törökországból hozott csemetéket saját kezével oltotta magyar törzsekbe. Dinnyéje is sok volt s a nevezett bibornok Pozsonyból hetenként kapott dinnye-szállitmányokat. A virágokat kiválóan kedvelte. Egy alkalommal bizonyos Ádám deákot bíz meg, hogy «szerezzen részére rozmarint, a milyenek a barátoknál is vannak, és egy fészek szegfüvet is».

Családja iránt is mindig kitünő gondoskodással viseltetett. Testvérét, Györgyöt, mikor esztergomi érsekké lett, biharmegyei birtokáról udvarához hivatta, elökelő nőt szerzett neki nőül s birtokot is készült számára venni. Fontos megbizatásokkal gyakran küldte Bécsbe. Ennek korán árván maradt fiát is szeretettel karolta fel. Megvásárolta számára 38,000 forintért a Kremsier melletti hatezer holdas littenschitzi uradalmat, majd 56,000 tallérért szintén Morvában a hét négyszög mérföld wsetini uradalmat. E mellett kieszközlé számára a grófi czimet is. De Pázmán Miklós, ki tizennégy éves volt, mikor nagybátyját a halál elragadta, nem mutatta magát méltónak e jótéteményekre; birtokait lassanként eladogatta s ő maga sem tünt ki semmi téren.

Pázmán pozsonyi, nagyszombati palotái, selyei és bars-szentkereszti nyári lakai mindig kedvencz gyülhelyei voltak a főurak és főpapságnak, kiket ő megfelelő diszszel tudott fogadni. Asztaláról semmi sem hiányzott. Az ételeket ezüst tálakban hordták föl, hires borait ezüst serlegekből itták. Erdei vadakat és szarvasgombákat,

*

17-IK SZÁM. 1886. BUDAPEST. ÁPRILIS 25. XXXIII. ÉVFOLYAM

Előfizetési föltételek: VASARNAPI UJSÁG és POLITIKAI UJDONSÁGOK együtt: egész évre 12 frt, félévre ... 6 «. Csupán a VASÁRNAPI UJSÁG: egesz évre 8 frt, félévre ... 4 «. Csupán a POLITIKAI UJDONSÁGOK: egész évre 6 frt, félévre ... 3 «. Külföldi előfizetésekhez a postailag meghatározott viteldij is csatolandó.

PÁZMÁN PÉTER ÉLETE.

Második befejező közlemény.

Pázmán további életére, halálára, egyénisége jellemzésére s magánviszonyaira nézve rendkivül érdekes adatokat tartalmaz Fraknói művének, illetőleg a «Magyar Történelmi Életrajzok»-nak még csak sajtó alatt levő s közelebb megjelenendő füzete is, melynek alapján a szerző és szerkesztő engedélyével már most kiegészíthetjük a mult számunkban megkezdett vázlatos ismertetést. Előbb azonban fogjuk fel az események szálát ott, a hol elhagytuk volt, küszöbén Pázmán élete ama nevezetes fordulójának, mely az ország legelőkelőbb papi méltóságára, a primási székbe emelte.

Öt hónapig tartott Pázmán életében az az átmeneti állapot, mely őt az érsekség elnyerése előtt a turóczi prépostságba helyezte. De most az udvari kamara támasztott nehézségeket s a királyi kincstár válságos helyzetében nemcsak az érseknek a szokásos közjövedelmekben, minő a pénzverdei ellenőrzésért járó illetmény, a királyi jövedelmek tizede, jobbágyok országos adója stb.-ben való részeltetését vonakodott megadni, hanem még más terhekkel is akarta sújtani, ezek között, hogy az újvári őrség zsoldját egészen a magáéból födözze s több efféle. Pázmán kineveztetése előtt nem akart hasonló tárgyalásokba bocsátkozni s a király méltányolván álláspontját, a nélkül, hogy a kamarával való megegyezést tovább sürgetné, szept. 28-dikán aláirta Pázmán kineveztetését esztergomi érsekké. Hanem Pázmán most sem vállalkozott elődeimél nagyobb terhet vállalni s maradt minden a régiben.

PÁZMÁNNAK SZELEPCSÉNYI ÁLTAL METSZETT ARCZKÉPE.

November 29-dikén tartotta Pázmán ünnepélyes bevonulását érseki székvárosába, Nagy-Szombatba, a magyarországi katholikusok nagy lelkesedése közepett. Az udvarnak Pázmán érsekké emelése legelső sorban abból a szempontból jött kapóra, hogy tehetségeit és befolyását politikai téren érvényesítse. Az alkalom erre önként kinálkozott a nemzeti politika egyik legégetőbb kérdésében, Erdély ügyében.

Bocskay fölkelése után az udvar meggyőződve, hogy lehetetlen Erdély bekebelezését keresztül vinnie, most már minden törekvését odairányozta, hogy oly fejedelmet adjon neki, a ki befolyása alatt áll. Bethlen Gábor egyénisége erre nézve nem nyújthatta a legkisebb reményt sem, s igy Homonnai Drugeth György volt az, a kit az udvar Erdély fejedelmi székére kijelölt. Ő zsoldjába fogadta a hajdukat és összeköttetésbe lépett az erdélyi elégületlenekkel, megnyerve magának egyszersmind a lengyel király s a budai pasa támogatását. Ámde Bethlen Gábor diplomácziai ügyessége Homonnai minden ármányát keresztül húzta a portánál s a budai pasa rendeletet kapott, hogy ne támogassa Homonnait. Bethlen most az 1616-diki erdélyi országgyűlésre is támaszkodva Homonnaitól a fegyver letételét követelte. Pázmán, ki mint királyi biztos lőn Kassára küldve

A NAGY-SZOMBATI EGYETEM.

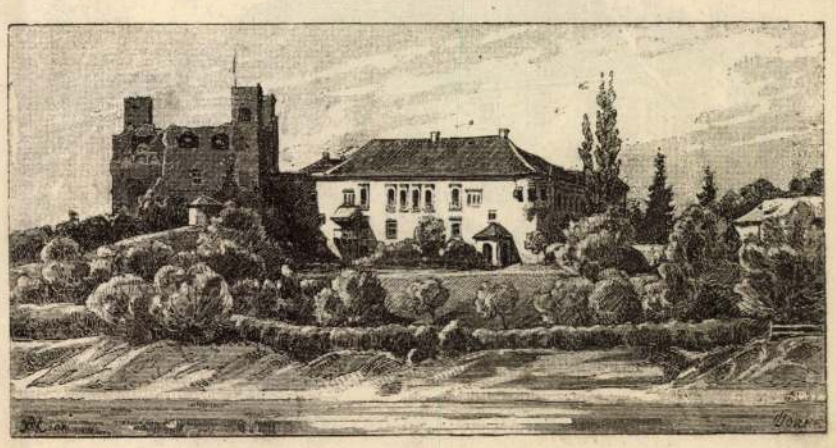

A SÁROSPATAKI VÁR.

A JEZSUITÁK KIVONULÁSA MAGYARORSZÁGBÓL.

hol Forgách Zsigmond a felsőmagyarországi rendeknek gyűlést hirdetett, maga is felszólította ugyan Homonnait, hogy oszlassa el hadait, de egyszersmind biztatta, hogy terveit alkalmasabb időben valósíthatja.

Nem maradt titokban Pázmánnak ez a magatartása s hozzájárulván, hogy széltiben kezdték beszélni, hogy Pázmán 180,000 aranyat hozott a pápától védenczének s hogy Forgách Zsigmond felvidéki kapitányt a nemesség ölésére és tömlöczözésére buzdította, nem csoda, hogy a kassai gyűlés bizalmatlanúl fogadta, mi több, végzései közé iktatta, hogy «a rendek Pázmán Péter jezsuitát testi-lelki ellenségöknek tekintve, kívánják, hogy Felső-Magyarországból, hova nem a békesség helyreállítása, hanem megzavarása végett jött, távozzék.» Zemplénmegye is körlevélben hívta fel a figyelmet az országot Pázmán részéről fenyegető veszélyekre. Thurzó nádor kénytelen volt az ügyet a király elé terjeszteni s ezzel fényes védiratra szolgáltatott alkalmat Pázmánnak, ki meleg szavakkal hangsulyozva hazaszeretetét, kérte a nádort, hogy «efféle gazhireknek hitelt ne adjon».

Ámde Homonnait csakugyan föltüzelték Pázmán biztató szavai s nemsokára Lengyelországban indított meg toborzást hadai számára; egyszersmind hajdui megtámadták Bethlen Gábor Váradra küldött kétszáz fegyveresét. Úgy Pázmán mint az udvar határozottan jó szemmel nézték Homonnai mozgolódását, s míg Bethlen Debreczenig nyomult, Pázmán a legmesszebb menő hadi intézkedéseket tanácsolta a nádornak. Szerencsére Bethlen még ekkor inkább uralma megszilárditására, mint kiterjesztésére gondolt s ezért sietett követeket küldeni a királynak Prágába, igazolva eljárását s azzal visszavezette seregét Erdélybe.

Hosszas volna tudós szerzőnknek pragmatikai részletességű előadását nyomon követni Pázmán Péter kiváló politikai szerepléséről, melyet ama harmadfél évig tartó zavarok és belháboruk alatt vitt, melyeknek a nikolsburgi békekötés vetett véget. De nem mellőzhetünk egy érdekes epizódot, mely Pázmánnak a nádorral való vetélkedésére vonatkozik. Thurzó György nádor az 1617-dik év első napjaiban elhunyván, Pázmán hihetőleg már Nikolsburgban Thurzó Szaniszlónak biztosította a nádori szék elnyerését, hogy ily módon a protestánsoknak is némi előnyt nyujtson. Igaz, hogy Thurzó a legfontosabb elvi kérdésekben is tulságos engedékenységet tanusított Pázmán iránt, azonban egy jelentéktelen formai kérdés mégis oly összeütközésbe hozta vele, melynek eredménye sohasem enyészhetett el teljesen. Az eset a következő: A II. Ferdinándnak második nejével, Eleonorával való egybekelését követő lakomán régi szokás szerint a primás a nádor előtt foglalt helyet. Thurzó úgy hitte, hogy ezzel a nádori méltóság csorbát szenvedett, s azért ebéd végeztével szemrehányásokat tett Pázmánnak. Majd a királyhoz fordult elégtételért, a ki kérelmére leiratot állított ki, hogy a lakomán történtek nem lehetnek hátrányára a nádori méltóság tekintélyének, s nem tehetik kétségessé elsőségét. Ámde e nyilatkozást most ujra Pázmán magyarázta sérelmesnek, s kihallgatást kérvén a királynál, kijelenté, hogy elejét veendő a további surlódásoknak, kilép a királyi tanácsból. A király e fenyegetésre elég különös módon kénytelen volt önmagát dezavuálni, kijelentve, hogy a leirat talán a «titkár gondatlanságából» többet foglal magában, mint szóbeli nyilatkozata, s kész volt annak helyreigazító magyarázatot adni. Pázmán tehát győztes maradt, de a nádor nem szünt meg rá neheztelni.

De a mi Pázmán politikai szereplését illeti, különféle szempontokból lehet azt megbirálni; ha nem fontosabb is tehát, de mindenesetre osztatlanabb érdekü előttünk kulturális tevékenysége, melyet a közmivelődés és oktatásügy terén oly hatalmas mértékben fejtett ki. Említettük volt, mily helyzetben volt Pázmán müködése megkezdésekor a katholikus egyház Magyarországon. A lelkészek anyagi helyzete kedvezőtlen; a templomok többnyire pusztulóban s a tized fizetését is legtöbb helyen megtagadták. De Pázmán már 1622 tavaszán értekezleteket tartott a főpapokkal, melyekben egész jövendő tevékenységét mintegy körvonalozta. Eszközei sorában a katholikus nevelés foglalt el első helyet. Iskolák és tanintézetek felállitását egyre sürgette, sőt maga már 1619-ben és 23-ban megalapitotta a szegény nemes ifjak növeldéjét Nagy-Szombatban és a magyar papnöveldét Bécsben, utóbbinak 115,000 forint alapitványnyal biztositva fönnállását. E mellett országos papnöveldék létesitését tervezé, s azokra épületeket ajánlott fel Bécsben és Nagy-Szombatban; alapitványt tett Rómában tanuló magyar ifjak számára, megalapitotta 50,000 forinttal a pozsonyi jezsuiták kollegiumát, sőt a nőnevelés ügyére is kiterjesztette figyelmét, zárdaszüzeket telepitett meg Pozsonyban Olaszországból, s a pozsonyi klarisszák zárdáját egészen ujjá épitette. Nem csoda, hogy ily nagy foku buzgósága és fényes érdemei a királyt arra birták, hogy ismételve lépést tegyen Rómában arra nézve, hogy számára a bibort megszerezze. VIII. Orbán pápa örömmel fogadta e kezdeményt s az 1629 nov. 19-én tartott titkos konzisztoriumban Pázmánt bibornokká nevezte ki.

Erdélyben azonban e közben egyre bonyolódtak a viszonyok. Bethlen Gábor özvegye és utóda, Brandenburgi Katalin sógora által megbuktatva, Rákóczi György lépett a fejedelmi trónra. E körülmény mélyen megdöbbentette a magyar politikusokat Pázmánnal együtt. Rákóczi személye nem volt bizalmat keltő sem a katholikus ügyre, sem a dinasztia érdekeire, és mégis azt javasolta a királynak, hogy a béke fentartása kedveért ismerje el Rákóczit. Nagy politikai bölcseség és önzetlenség nyilvánult e tényében, mint meggyőződhetünk ama vallomásokból is, melyeket a nála követségben járt Kemény Jánosnak tett. «Im látod öcsém, mondá egy alkalommal, nekünk elégséges hitelünk, tekintélyünk van most a kegyelmes keresztény császárunk előtt, de csak addig durál az, miglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik floreálni, azontúl mindjárt contemptusba jutván, gallérunk alá pökik a német. «Pázmán eme békés politikájának volt diadala a kassai egyezmény, mely szerencsére megelőzte azt, hogy Rákóczi Gusztáv Adolffal szövetkezzék a katholiczizmus elnyomására.

Gusztáv Adolf fellépése azonban, mint tudjuk, támogatva Francziaország hagyományos Ausztria-ellenes politikájától, új fordulatot adott a harmincz éves háboru folyamában a Habsburg ház sorsának. Ausztria, a hosszú küzdelem alatt kimerülve, egyedül állott, csupán Spanyol- és Bajorországra támaszkodva. Richelieu meg tudta győzni a pápát, VIII. Orbánt arról, hogy a svéd

A JEZSUITÁK KOLLÉGIUMA POZSONYBAN.

PÁZMÁN NAGY-SZOMBATI PALOTÁJA.

Nagyszombat

Nagy Lajos király
halálozási háza
repr.

Vas. Zip. 1913.
714. 715. l.
képekkel

gotikus

Tárnok – u5

1

124

erősebb emberének, kiről fönnmaradt, hogy fogadásból Kolozsvártól Fenesig háttal távgyalogolt, halála körülményei nagyon hasonlitottak Attila legendai halálához.

*

A negyvenes évek elején költői nyelvünkben meghonosult dagály és erőltetett álpathosz nem maradt nyom nélkül a gyászjelentések stylusában; csürt-csavart frázisok, üres és nagyot mondó szópuffatagok szemenszedett példányai járják, s pedig minél előkelőbb a család vagy a halott, annál inkább. Nehezen tudnók ma elképzelni, milyen hatást gyakorolt a naiv kedélyekre például az a gyászhir, melyet 1844-ben gr. *Teleki Zsófia* haláláról hozzátartozói kiadtak, ilyen czifra fogalmazásban:

«Gyászlevél ismét — de mi is lehetne más, mert hiszen mi, veszteni tanult Teleky-rokonok irtuk alá; ismét egy példány a *végzés szivrázó nyugtatványából*: én tettem, így kell lenni! Jelentjük hát, mikép Teleki Zsófia visszavonult az élet csatateréről — utját oldala mellett elhullottjaival jelölve s békére lépett az élet urával, önmagát adva békezálogúl.

«Mi, a földön feledettek mondhatlan fájdalommal, *élvezetté fajult kinnal* vegyítjük a páratlan anyából fönmaradott marok port drága családi *porkincstárunk* közé.»

De ez még nem is a legczifrábbja. Ime egy más passzus, a mely *Virág Dániel*, 1831-ben elhalt marosvásárhelyi kir. táblai birót parentálja el:

«Ennek sírhalmára, mondja a gyászjelentés, egy virág kellene, mely *fejér mint az ártatlanság*, játszik rajta az *állhatatosságnak égszine*, az *emberi szeretetnek, zöld szine* a *teremtő kötelességnek sárga-arany szine*, a *szemérmetességnek* violaszine.»

*

Külön is hangsulyozni kell, hogy Szinnyei gyüjteményében a mult század nevezetes férfiainak majd mindenike képviselve van, s Kisfaludytól fogva minden akademikus.

Ha a gyászoló hátramaradottak számát tekintjük, a legelső helyen áll vadasfai és zsidi *Németh Péter* 84 éves győri tiszttartónak gyászjelentése, mely alá nem kevesebb, mint 58 utód, — gyermekek, nők, menyek, unokák, unoka-vők, dédunokák — neve van irva. Közel áll hozzá az 1875-ben elhunyt, szintén 84 éves br. Wenck-

A NAGYSZOMBATI JEZSUITA TEMPLOM.

species, noha egyes, bár igen kevés nagy gyűjtőnek annak előtte sem voltunk hijával.

*

A minap Szinnyei József jeles tudósunkkal találkoztam. Ez voltaképen annyit jelent, mint a dodonai orakulummal ereszkedni egy órai interview-ba, mert ki ne tudná, hogy Szinnyei az élő dictionariuma az irodalom és zsurnalisztika minden rendü és rangu munkásának, a ki tájékozásában megszorul. Roppant adattár, kinek fejében annak rendje szerint lajstromozva, rovatolva és «schlagwortok» szerint osztályozva áll minden legkisebb adat, mely irodalmunk ujabb történetére vonatkozik. Egy ember, a ki a félországgal levelez s a másik felének utbaigazításokat ad s a ki előtt nincs oly harmadrendü tehetségü munkása az irodalomnak, a ki fontosságot ne nyerne az ő katonamértékében.

Nos hát erről az érdemes tudósról mindenki tudja, hogy ernyedetlen szorgalommal gyüjt forradalmi nyomtatványokat, szinlapokat, irodalomtörténeti emlékeket, ponyvakiadványokat, vizitkártyákat, sőt még asztali menüket is. De gyüjtői szenvedélye ujabban még egy más és genealogiai tekintetben rendkivül fontos tért ölelt fel — a gyászjelentések, halotti-czédulák gyüjtését.

A gyászjelentések, mint rendkivül jellemző kulturhistoriai, genealogiai, kortörténeti és családeleti adatok fontossága eddig kevés figyelemben részesült. A kik ez időszerint, vagy régebben ily jelentések gyüjtésével foglalkoztak, könnyen elősorolhatók. Érdekes, és mintegy 1300 darabból álló gyüjteménye volt néhai Lipovniczky nagyváradi püspöknek, mely jelenleg szintén Szinnyei birtokában van. Azonkivül nagyobb arányokban gyüjt hallomás szerint Véghelyi Dezső veszprémmegyei alispán, kinek gyüjteménye megüti a 25000-et; kisebb arányban Ballagi Aladár (mintegy 5000 válogatott példánynyal), Erdélyben br. Jósika Géza, gr. Kuun Géza; ugyanott igen értékes az Erd. muzeum könyvtárában levő Mike-féle gyüjtemény. Utoljára említem, bár legrégibb gyüjtő e téren s már 40 év óta működik, Bodó Lipótot: Nagy-Szelezsényben, Nyitramegyében, kinek alig 5—6000-re menő darabja a legritkábbakat tartalmazza.

thetikusabb hangja különböztet mega közönséges levelektől, Erdődy Tamás horvát bán halálát adja tudtul, aláirva fiai és testvére által. A pecsét rajta fekete.

Csaknem ugyanazon időből van keltezve a legrégibb nyomtatott példány, szintén Erdélyből. Roppant nagy folio-formátum, hasonló azokhoz, melyeket keretbe téve ma is látni Erdély protestáns templomaiban. *Keserüi Dajka János*, gyulafehérvári református püspök 1633. május 10-én bekövetkezett halálát jelenti s érdekesek rajta az egymás alatt következő pársoros latin gyászversek, melyeket Alsted, Piscator, Bisterfeld, Vásárhelyi Mihály, Dengelegi, Szalárdi, Huszti András és más egykoruak irtak.

Ez a két példány létezik a XVII-ik századból Szinnyei gyüjteményében. A rákövetkező időszakban, a társas érintkezések kötelékeinek a szatmári békét követő általános felbomlása miatt, úgy látszik, egy ideig kiszorult divatból nálunk a gyászjelentések küldözgetésének szokása. S midőn a XVIII-dik század elején ujra divatba jönni látjuk, már a nemzeti élet süllyedésének bélyegét hordja magán. Legelőkelőbb családaink német nyelvü parte-czédulákat adnak ki. De egyszersmind kezd megállapodottabb formát venni fel a gyászjelentés; a csin és izlés, valószinüleg külföldi minták után, mind határozottabban mutatkozik külalakjában s a kisebb és szélesebb mint hosszú formátum, mely mai gyászjelentéseinket jellemzi, ez időben kezd először lábrakapni. Gyászkeretek és nagyobb betük is ekkor jönnek használatba, mint egy győri Orsolya-apáczának, *Kutnári Jászinnak* 1749-ből eredő szomoru-jelentésén látjuk, s ettől fogva a nagyobb családok gyászjelentésein állandólag ott áll alul a gyászoló neve után, hogy: «Empfängt keine Visiten.»

Nemzetiesebb és patriarkhálisabb maradt még mindig Erdélyben a gyászczédula, és *Sombory Sándor*-nak 1785. Boldogasszony hava 30-ik napjáról Kolozsvártt kelt gyászjelentése szövegéből érdekes vonásokat merithet a nyomozó tudós ma is Erdély ez időbeli családéletéről, gyászszertartásairól, temetési szokásairól. Elég, ha e czélra a szomoru hirt követő záradékot közlöm szóról-szóra az eredeti irásmóddal, mely igy hangzik:

«Ezen szomoru tisztesség tétel díszesítésére alázamágnás, gr. Haller László hódította meg, hogy soha többé ne meneküljön bilincseiből. A történet ugyanaz, a mi annyi eltiprott szivé. A főrangu kedves hamar megunta elcsábított áldozatát, s Krisztina, kinek a szivén ejtett sebe soha sem gyógyult fel, daczból és bosszuból férjhez ment Erdély legrutabb emberéhez, Mátéhoz. Ő a legszebb, a legrutabbhoz. Állítólag ki is kötötte volna, hogy teljes szabadságot élvezzen. De akár igaz ez, akár nem, tetemes vagyona lehetővé tette, hogy férjétől távol éljen lovagolva, amazoni ruhába öltözve, férfiakkal levelezve. De szíve vére lassanként folyt el. Rossz hirét is költötték. Csak a mikor leányát 1812-ben férjhez adta, tért vissza férjéhez Csávásra, de tőle külön épületben lakott. Mondják, hogy férje durván bánt vele, hogy ő soha sem szegte meg hűségi esküjét. Nem tudjuk, melyik igaz, de bizonyos, hogy harmincznégy évig élte a pokol gyötrelmeit keresztül, mert soha sem szünt meg szerencsétlen szerelmét zengeni e modern Sappho. Azonkivül maga irta a székelyek folyamodványait a köztörvényhatóságokhoz sőt, némelyek szerint, a falu meg is választotta jegyzőjének.

A gyászjelentés, melyet Ujfalvy Krisztina férje haláláról kiadott, egyike a legbecsesebbeknek, mint élettörténeti adat és mint kuriozum. Egy egész vádbeszéd az ellen a világ ellen, mely vádat vádra halmozott vele szemben; leirja élete sorsát, szenvedéseit, gyötrelmeit, oly őszinteséggel s czinizmussal néha, melyet legkevésbé várna egy gyászjelentésben a konvenczionalis társadalom.

A mily érdekes és szomorú volt élete e figyelemreméltó nőnek, olyan volt halála is, melyet megdöbbentő epizód tett borzalmassá. Hirtelen betegség szállta meg s három napi iszonyú kin után 1818-ban meghalt. Mikor koporsóját leszegezték, hű szolgája megőrült a fájdalomtól s a koporsóra ugorva, lábait keresztül fektette rajta. Alig tudták levenni róla.

A gyászjelentés, mely alá Ujfalvy Krisztina neve van irva, az ez időben elég sűrűen szokásban volt két oldalu, összehajtott iv alakban adatott ki. Keresett és rendkivül mesterkélt nyelven, de ritka őszinteségü vallomástétele a boldogtalan házastársnak és az ideálokért élő költőnőnek.

«Meggyőzhetetlen unalma — irja — állapotomnak, és a magamnak való tartozás bus harcza kinoz-

43

Szemelvény a Petrik-féle fényképsorozatból. — 43. A nagyszombati papnevelőintézet kapuja 1754-ből.

Aus dem photographischen Nachlass A. Petriks. — 43. Tor des Priesterseminars in Nagyszombat (1754).

Photographies de M. A. Petrik. — 43. Porte du seminaire à Nagyszombat (vers 1754).

Magyar Iparművészet
1919.

44

45

46

Szemelvények a Petrik-féle fényképsorozatból. — A budapesti Batthyány-tér 3. sz. házának domborművei: 44. Nyár. — 45. Ősz. — 46. Tél.

Aus dem photographischen Nachlass A. Petriks. Reliefs eines alten Budapester Hauses: — 44. Sommer. — 45. Herbst. — 46. Winter.

Photographies de M. A. Petrik. — 44—46. Reliefs d'une ancienne maison à Budapest.

NAGYSZOMBATI KÖTÉSEK, a kolozsvári könyvművészet lehanyatlásával a XVIII. sz. elején. A bécsi és gráci provinciális jellegű jezsuita-kötések hatása alatt állanak. Fedelükön igen gazdag rajzú, egy vagy több keret, sarokdíszes és medaillonos mezőt zár körül. A N közé tartoznak a jól ismert naptárkötések is.

K. gy. II. 1661

T. 2224.

ra fekszik a köpenyegével leta-
áll, ki a körülötte állókat
Gellért hegyre és a Dunára nyi-

g gegen den sterbenden Hentzi
r Festung Ofen.
umirajicimu Hentzi
ti Budy.
sol a haldokló Henézi ellenében

lgenza verse il Hentzi morendo.

tzler 850.

. a vk. 23.5: 16.4 cm.

91-65 (17).

NAGYSZOMBAT, egykor falakkal megerősített sz. kir. város, Pozsony vm.-ben, a török hódoltság korában az esztergomi érsekek székhelye, akiknek pártfogásával épült számos temploma, amely miatt kis Rómának nevezték el. Egykor plébániatemploma, háromhajós gótikus épület a XIV. századból s Homonnai Drugeth Györgyén kívül († 1620), az itt eltemetett következő érsekek alakos vörösmárvány síremlékei teszik nevezetessé: Lósi Imre (1642), Kuthasy János (1601), Oláh Miklós (1568), Ghimesi Forgách Ferenc bíboros, Cherődi János, egri püspök (1547). Kiválóbb épületei még a Szt. János-templom (az egykori egyetemi-templom), pompás strukkó-díszítésével; a pálosok kolostora és temploma (ma nyugalmazott katonatisztek otthona), a klarisszák és a városi kórház egykori gótikus templomai s egy-két ma dísztelen oromzatú felsőmagyarországi renaissance-stílű ház. *Divald.*

L. G II 166 l.

T. 4775.

honvédek szuronytszegezve támadnak
ár elesett. Felirata

ben mit dem Ungarn.

dei Serbi cogli Ungari
zet á Magyarolal

nér. a vk. 24 : 16.3 cm.

Nagyszombat nevezetes

A város fölég a török kiöldtsag idejében fejlődött, mikor az Esztergomból menekült érsekek székhelye volt. Sok templomáról Kis-Rómaniak nevezték. Szent Miklósról nevezette régi plebánia temploma (utóbb székesegyház, majd káptalani templom) gotikus stilben a XIV. sz. épült, benne a Nagyszombatban elhunyt primások díszes sírem lékei. A Közegyhori eredetűek a városi korház és a klarissza szerda concisives templomai. Kiválóbb épületek továbbá a szt János templom (egyhori egyetemi templom, 1629-37), az érseki gimnázium és konviktus (egyhor püspöki palota 1652), az érseki helynök háza (1562), a ferencrendiek szt Jakab temploma (1633), a pálosok egyhori temploma és kolostora. A lakóházak körül nevezetes a Popovich-féle, melyben Nagy Lajos király 1382. meghalt.

Univerzitá lexikon 532 (11

Nagyrombati templom

vod

Komor János. A nagy-
rombati templom.
Vállalkozók Sapjá
1921. jun. 29.

Lápás pohár, ezüst, kívül PATAI KATAE, belül a fenekén PATAI JÁNOS ANNO 1668 Jelvénnyel. Mag. 10·3 cm. Magyar munka 1668-ból.

199/1896.

Nagyszombati egyetem épülete

Gutenberg Lex. V.K. 305 h.

BAROKK

Nagyszombat: az egyetem épülete

ka és
reskedés
best
gó u. 4.
kok:
ébet krt. 53
óczi út 80.
ALBA
OTIOSIS LOCUS
NONEST

Nagyszombati ötvös-
cech ládája

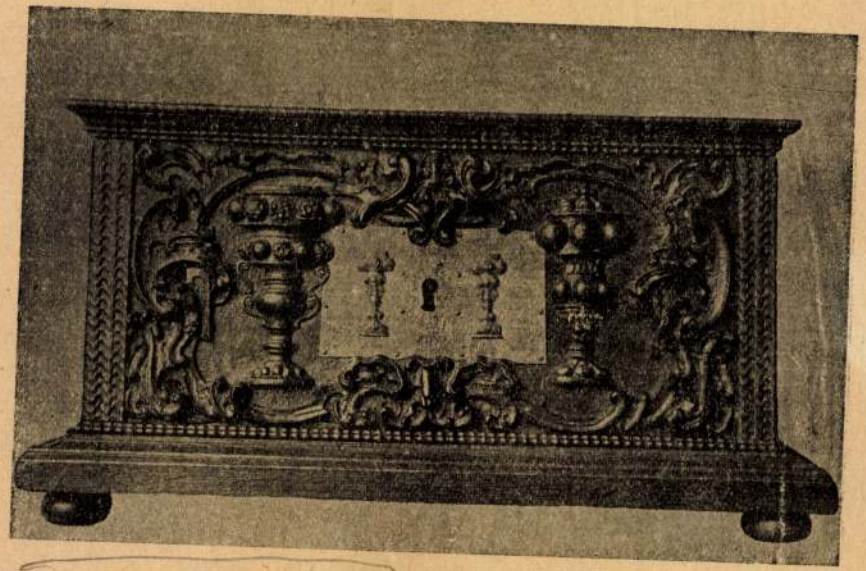

Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum *Kunstgewerbe-Museum, Budapest*

1512 Ötvöscéh ládája. — *Zunftlade d. Goldschmiede.*
Nagyszombat — *Tirnau,* 1669.

ható ki. A város címerének mintájára alkották meg, leegyszerűsítve a címert. A címerben ugyanis Keresztelő Szent János feje látható küllős dicsfénnyel övezetten.[7] A próbabélyegben csak a küllős dicsfény kereke látható, időnként a fej nyomát őrző maggal, később azonban már kifejezetten egy küllős kerék ~~az, amit~~ a próbabélyegbe ~~vésték~~

Ellenőrző betűk használatára csak igen szórványosan akad adat, úgyszintén ritkán, csupán egy mesterjeggyel fordult elő a város német nevét feltüntető, kiegészítő helyibélyeg.

XVI. Jh. nachweisbar. In diesem wurde das Stadtwappen in vereinfachter Form nachgebildet. Im Wappen sieht man nämlich den Kopf des Johannes d. Täufers mit einer Speichenglorie,[7] im Beschauzeichen dagegen nur die Speichenglorie, zeitweise nach mit einem dickeren Mittelknoten, später schon ausgesprochen als ein Rad abgebildet.

Kontrollbuchstaben und ein Ortszeichen mit dem ausgeschriebenen Ortsnamen als Ergänzung zu einem Meisterzeichen, kommen nur vereinzelt vor.

[1] Arch. Értesítő 1886, 173 (Ballagi A.), cit. Fejérpataky László: Magyar városok számadáskönyvei, Budapest, 1885. — [2] Arch. Értesítő 18[illegible] (Lipcsey J.). — Képe — *Abbildung in* Gerevich — Genthon: A Magyar Történelem Képeskönyve, Budapest, 1935; XXX, 22. — [3] Múz. és Könyvt. Értesítő, 1917, 73. (Mihalik S.) — [4] Vide nr.[3], 74. — [5] Kapossy János: M. o. ötvösök . . ., Budapest, 1934. — [6] Turul, 1930, 26 (Mihalik S.) — [7] Tagányi ~~Altenburger~~: M. o. címertára.

F. sz. *Lf.Nr.*	Próba *Beschau*	Kor *Zeit*	F. sz. *Lf.Nr.*	Próba *Beschau*	Kor *Zeit*	F. sz. *Lf.Nr.*	Próba *Beschau*	Kor *Zeit*
		XVI—XVIII	1497		1788	1503		1833 Ca 1850—

NAGYSZOMBAT — TIRNAU

TRNAVA.

Már a XV. századból ismerjük több itteni ötvös nevét,[1] de céhüket csak 1590-ben alapítják meg. Az ebben az évben nyert céhszabályok ~~egy~~ 1702-ből származó másolatban fennmaradtak) a céhnek 1669-ben készült, szépen faragott ládájában, amelyet ma az Iparművészeti Múzeum őriz.[2] Ugyanabban a céhládában maradtak fenn s ugyanott vannak őrizetben a céhnek a XVII. és XVIII. századból való, magyar nyelven vezetett iratai.[3]

A céh alapítása idején nyolc mesterről esik említés. 1689-ben[4] öt, 1828-ban[5] már csak három mester volt a céhben.

A céh pecsétje a XVIII. század elejéről ismeretes.[6] Rajta kelyhet látunk egy küllős kerékre helyezetten.

A próbabélyeg használata a XVI. század vége óta mutat-

Schon aus dem XV. Jh. sind mehrere Goldschmiede bekannt,[1] doch ihre Zunft wird erst 1590 gegründet. Die Zunftartikel aus diesem Jahr sind in einer Abschrift v. 1702 uns in der Zunfttruhe aus ~~d. J.~~ 1669 erhalten geblieben. Diese wird heute in dem Kunstgewerbe-Museum zu Budapest aufbewahrt.[2] Eben dort werden auch die Zunftschriften aus dem XVII. u. XVIII. Jh. verwahrt, die alle in ungarischer Sprache geführt wurden.[3]

Zur Zeit d. Gründung d. Zunft waren acht Meister tätig. In 1689[4] sind fünf, in 1828[5] nur drei Meister in d. Zunft.

Das Zunftsiegel ist vom Anfang d. XVIII. Jh. bekannt[5] und weist einen Kelch in einem Speichenrad auf.

Der Gebrauch des Beschauzeichens ist seit dem Ende d.

Nagyszombati
otvós cék

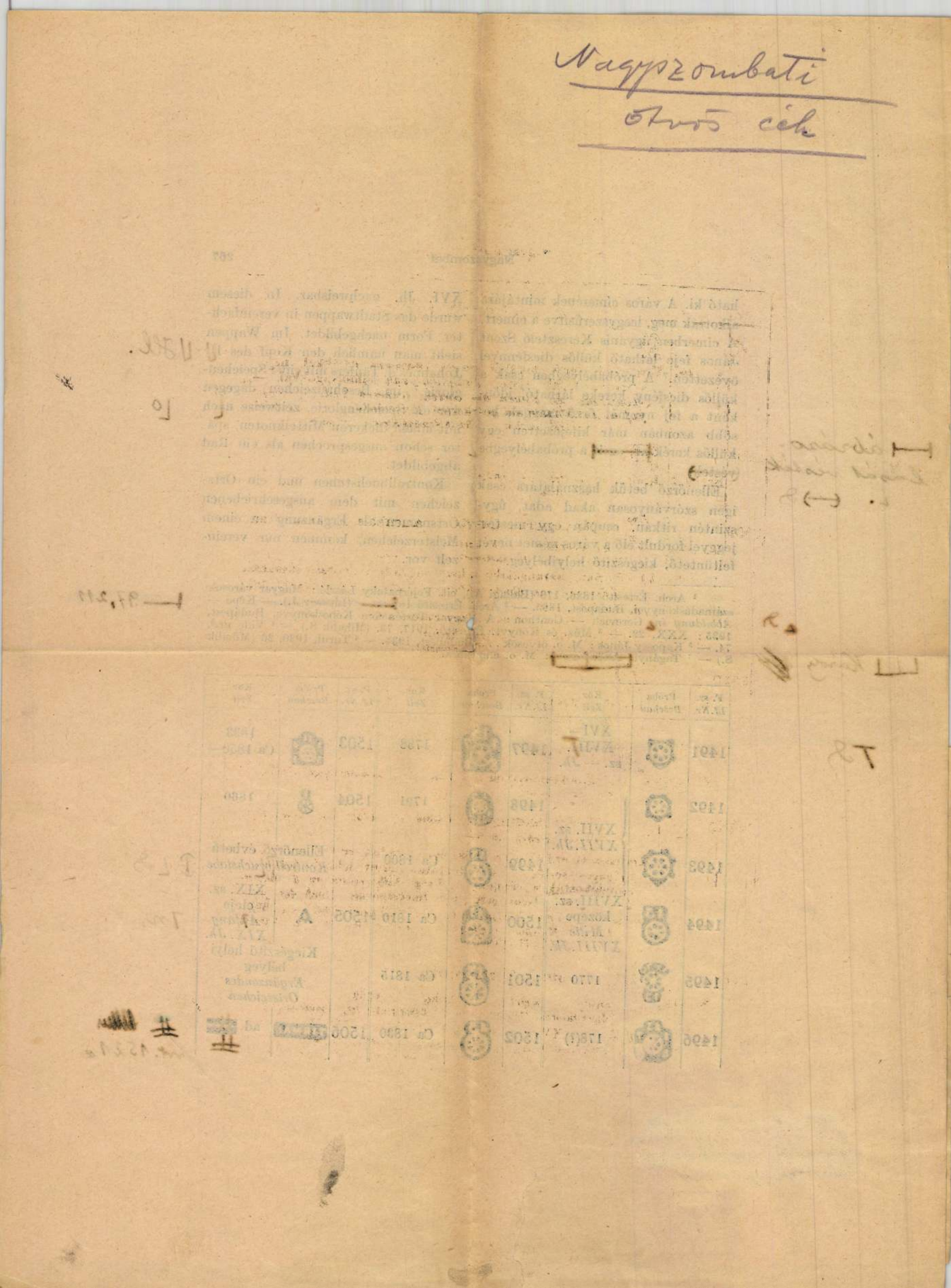

Nagyszombati egyetemi templom

Wälder Gyula tartott róla előadást 1921 máj. 30 án a mű-ci középítési szakosztályon

MMÉE Közl

1922. 160 l.

F

Rámot!

Peczéttervi!

252 d. Nagyszombati ~~[illegible]~~ pestő, 1783: ~~[illegible]~~: A Szentlélek eljövetele ~~[illegible]~~ körirata: Sigillum piae congregationis sacerdotum v secularium anno domini 1783. Bádog, olaj, ovális 41 × 32·5 cm.

Nagyszombati festő

1783

Esztergomi képtár

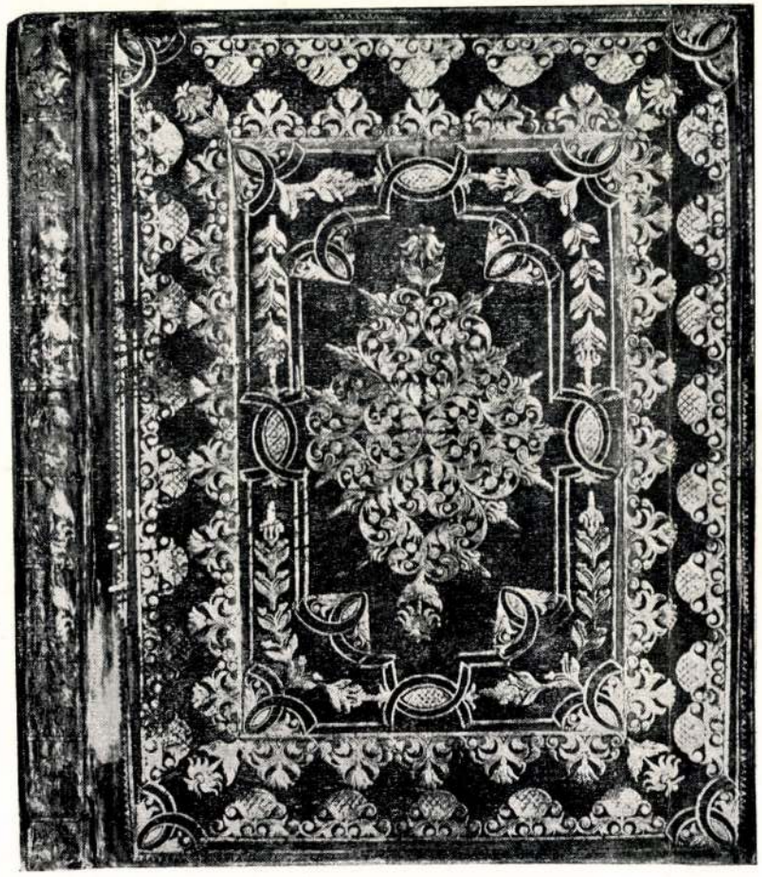

Nagyszombati kalendárium kötése (1761)
kék, vörös és arany díszeivel kissé túlterhelt

Nagyszombati bőrkötés aranyos nyomással (1703)

Magyar Grafika
1928. 1–2. sz.

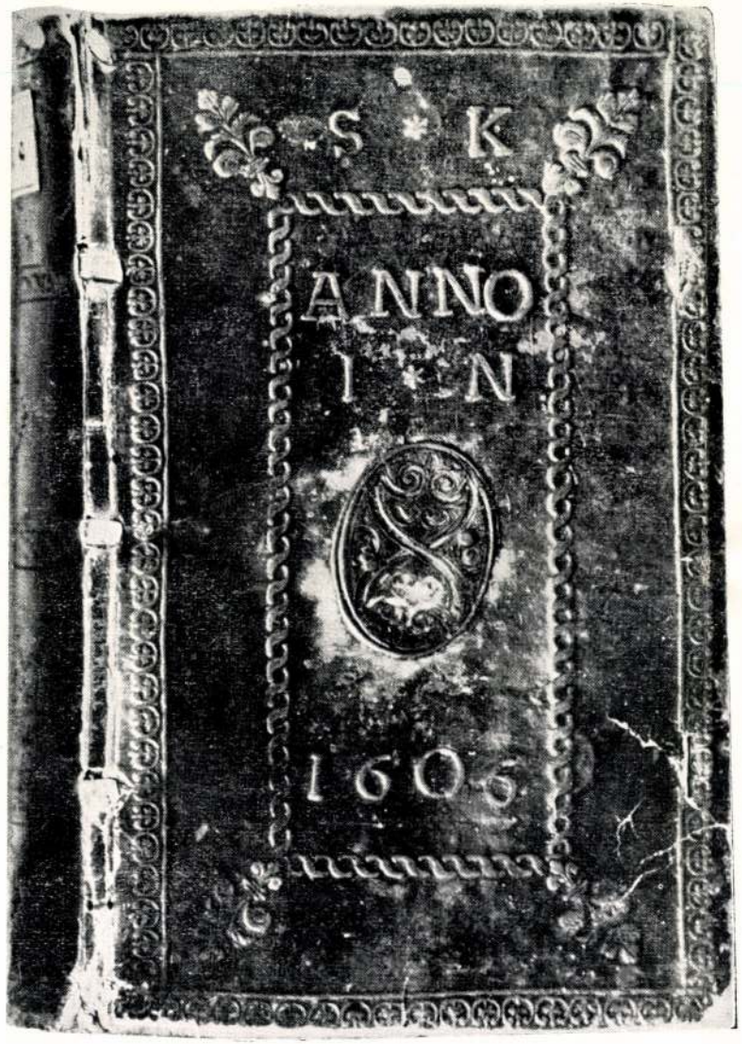

Nagyszombati kötés (1591-ből) bőrből

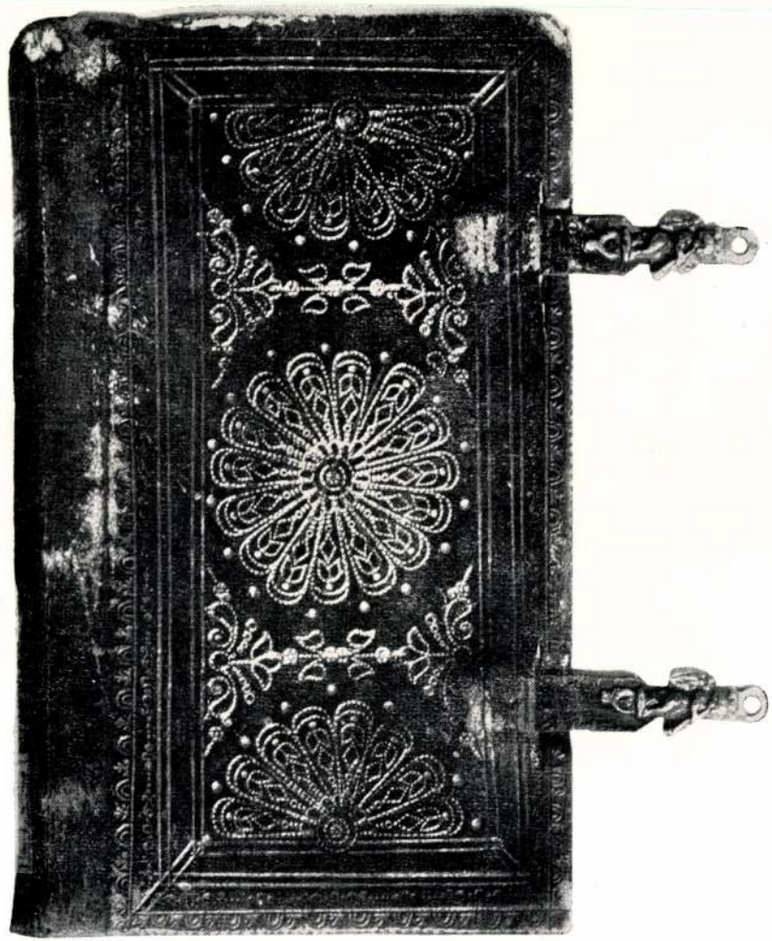

Nagyszombati kötés bőrből, kapcsokkal (1698)

Vörös bőrkötés aranydísszel (1701)
A tükör és a keret igen ízléses, nem túlterhelt

Nagyszombati kötés (1715)
a cikornyás díszek sokasága kissé hanyatló ízlésre vall

Nagyszombati Kötések

Nagyszombati egyetem

Mencl, Václav

Universitní budovy v. Trnavé. Kny. Bratislavy IX. čvf. Bratislava, 1935

Gentl (1524)

BUDAPEST
112

mdk

A Nagyszombati Kalendárium

ábrázolásai: Szent György lova (április) szarvas
marta kihajtás stb. " Iván " (junius)
" Jacob " (julius)
Karaclon " (december)

Belényesi Márta: Az állattartás a 14. században Magyarországon

Néprajzi Muzeum Évkönyve 1956, 36-37. lapon

Nagyszombati ötvösiek

A reá vonatkozó gazdag levéltári anyag a városi levéltárban nincs feldolgozva.

l.

Horvmagyötv Bécsben

10. l.

M.D.K.

Nagyszombati András

Séglavetőmester

Eger várában 1550-ben Warga Jakab segédjeként dolgozik. Nevét emlitik Olmóczi Jánossal kapcsolatban is – ott Warga szerepel segédként.

Heves megye müemlékei I. irta Voit Pál,
Magyarország müemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó, 372. old.
+375. "

NAGYSZOMBATI András /Andreas Tirnaviensis/
téglavető mester. Eger várában 1550-ben
† Warga Jakab segédjeként dolgozik.

A Hevesmegyei Topográfia adatgyűjtéséből. Voit.

MDK

Nagyszombati Mihály, festöm/?/

Egy 1403 körül keletkezett szép misekönyv másolója s valószinüleg festöje is. /Michaelis de Tyrustain/ pozsonyi kanonok, fentnevezett.

Péter András: Régi egyházmüvészeti kiállitás. Magyar Grafika. 1930. 237.l.

Nagyszombati Mihály MDK

kanonok

könyvfestő /miniátor/

Mirowi Myskovszky Ernő: A magyar képzőművészet története. Bp. 1906.

67.l.

Nagyszombati
Mihály
pozsonyi Eanonok
kodexmásolás
1403

l.

Magyar Könyvszemle
1879. 47 l.

69758 szám.

1/1

A müemlékek orsz. bizottságának f. évi 537 sz. felterjesztésére további eljárás végett kiadom.

Budapest 1903. szeptember 29-én

A miniszter meghagyásából:

Ulrich

Nagyszombati Mihály

könyvnás dió

1446

l.

Könyvkiáll.

ennek

11. l.

14. l.

(Nicolaus de

Ternava)

Lippich

osztály tanácsos

JN

MDK

Nagyszombati Miklós

Középkori magyar könyvmásolók és könyvfestők.
Pesti Hirlap. 1909. febr. 24. 46.sz. 21.l.

Nagyszombati egyetem
épülete

Dubnický, Jaroslav:

Ranobarokový
univerzitný kostol
v Trnave.
80 kép. 155 l.
Pozsony, 1948

Lent (561)

nister 1913. julius -n 165897.sz.a.
ztárhoz int. rendeletének mása:

i ref. templom helyreállitásánál
ltségeire Egyezer/:1000:/ koronát
állampénztárt, hogy ezen összeget
tsága elnökének hivatalos nyugtá-
tsége mellett, fizesse ki és a
rgalmi napló mellékletét képező
molja el.

iteléül:

Nagyszombati S.J. mester

1636-ból

46. Bosnyák István püspök egyszerü reneszánsz kelyhe

Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár Katalogusa
Budapest, 1942.
25 lap

Nagyszombathi Horvát György ötvösmester

Győri Szemle 1934. 423.

Cikk a győri ötvösökről

MDK

7. Nagyszombati Mihály, miniátor, pozsonyi kanonok 1403-ban.

Radó Polikárp: E. Berkovits.
Magyar Könyvszemle. 1941. 405. l.

MDK

Régi egyházművészeti kiállítás

A Szent Imre év alkalmából rendezett nagyszabású egyházművészeti kiállítás nemcsak sokfelé ismertetett ötvös-, textil- és szobor-anyagánál fogva jelentett érdekes eseményt, hanem igen fontos részét képezte a bemutatott illusztrált könyvek csoportja is. A magyar könyvtárak nem bővelkednek ugyan a korai és késői középkor e gyönyörű alkotásaiban, hiszen a századokon keresztül dúló háborúk, a török hódoltság stb. részben elpusztították, részben szétszórták világhírű fejedelmi és főpapi és bizonyára jelentékeny szerzetesi könyvtáraink anyagát s ennek folytán a hasonló forrásokból táplálkozó szerencsésebb külföldi könyvtárakkal a mi gyűjteményeink nem vetekedhetnek. A Nemzeti Múzeum és az Egyetemi Könyvtár kéziratgyűjteményei mégis tartalmaznak néhány szép és fontos miniatúrás kéziratot és ezek egy részének bemutatása a könyv- és művészetkedvelő közönség számára igen nagy értékű volt, annak ellenére, hogy a kódexek összeválogatása nem történt teljesen kielégítő rendszerességgel.

A kiállítás kézirat-anyaga két csoportba oszlott. Egyikbe a külföldi eredetű, idegenben írott és illusztrált kódexek tartoztak, a másik részt az amannál sokkal jelentősebb magyarországi darabok képezték. Feltűnő hiányok különösen az első csoport anyagánál mutatkoztak, amelynek összeállításánál még csak hozzávetőleges teljességre sem törekedtek, így könyvtáraink egyetlen olasz kéziratát sem állították ki, noha a Budapesten levő darabok között olyanok vannak, mint pl. az Egyetemi Könyvtár szép XVI. századi velencei Danteja. A bemutatott kéziratok azonban szerencsére ezen hiányokért is bőségesen kárpótoltak. Időrendben legkorábbi volt közöttük az Egyetemi Könyvtár pompás görög evangéliuma, a X. századi bizánci könyvfestés jelentős alkotása, amelynek négy egész oldalas miniatűrképén az evangélisták alakjai láthatók. Az érett középkor német miniatűrművészetét egy értékes XIII. századbeli zsoltároskönyv képviselte, két nagy miniatúráján Krisztus életének jeleneteivel. A kiállításon a Feltámadást és az asszonyokat Krisztus üres sírjánál ábrázoló képek voltak láthatók, amelyek a kor német könyvfestészetének bizánci kapcsolatairól tesznek tanuságot. A középkori könyvfestés klasszikus hazájának, Franciaországnak művészetéről egy Szent Lajos francia király idejében, a XIII. század derekán készült kis biblia adott fogalmat, amelynek finom, kis miniatúrái a szokásos két hasábon írt szöveg között foglalnak helyet. E francia Bible historiée-típus hatását mutatta egy ugyancsak XIII. századi nagyobb méretű német biblia is.

A XVI. század oly jelentékeny olasz, cseh és francia miniatűr-művészetének, sajnos, egy példáját sem mutatta be a kiállítás, ehelyett azonban néhány szép darab ismertetett meg az illuminált kéziratok utolsó virágzási korszakának, a XV. századnak alkotásaival. Ezek közül a legfontosabb volt két francia imakönyv a XV. század végéről. Egyik Jean Bourdichonnak, a XV. század végén és a XVI. elején működött híres toursi miniátornak egy követőjétől származik és hat egész oldalas kép mellett számtalan iniciálét és gazdag ornamentális lapszéli díszt tartalmaz, a másik ugyane kor nem kevésbé nevezetes bourgesi mesterének, Jean Colombenak műhelyében készült és az előbbinél még sokkal gazdagabb, amennyiben 35 lapnagyságú miniatúra, a kalendáriumi részben a hónapok allegóriái, egy sereg iniciálé és keret-ornamens díszítik. Németalföld gazdagon virágzó XV. századi könyvfestészetével egy imádságoskönyv (Horae Beatae Mariae Virginis) ismertetett meg, amelynek pompás díszítése a brüggei Simon Bening körében, vagy műhelyében keletkezett. A lényegesen jelentéktelenebb németországi alkotásokat egy Hymnarium képviselte, ennek miniatúrái német és németalföldi metszetek nyomán készültek. Különös érdekessége e kódexnek, hogy másolója és festője nő volt: Margareta Scheiffatz nevű apáca, aki a kötet 135. oldalán önmagát is megfestette, a nevét tartalmazó mondatszalaggal a kezében. Osztrák, közelebbről salzburgi eredetű egy 1450 körül keletkezett szép zsoltároskönyv, amelynek a hárfázó Dávid királyt ábrázoló címlap-képe olasz befolyásra mutat.

A külföldi eredetű kéziratok csoportjánál jóval gazdagabb és komplettebb volt a könyvkiállítás magyar része. Néhány sajnálatos hiány ugyan itt is mutatkozott (például hiányzott a legkorábbi magyar miniatúrákat tartalmazó Pray-kódex), de az anyag egészében jó áttekintést adott a magyarországi miniatúrafestészet fejlődéséről. A kiállított darabok között természetesen olyanok is voltak — mint pl. a Corvinák — amelyek nem készültek ugyan Magyarországon, de magyar könyvtárak birtokában voltak és így a régi magyar kultúrkincs fontos értékét képezik. A magyar kéziratok sorából a legrégibb két, a pozsonyi egyház számára készült misekönyv: egyik a XV. század második feléből való és durva festésű kánonlapján délnémet hatás alatt ábrázolta a keresztrefeszítést az ismeretlen miniátor, míg a másikon, amely a század utolsó éveiben keletkezhetett, a sienai festészet befolyása csillan fel erősen provincializált formákban. XV. századbeli miniatűrfestészetünk egyik fontos irányát mutatja be két, a híres cseh könyvművészet hatása alatt készült kódex. Egy 1403 körül keletkezett szép misekönyv másolója és valószínűleg festője is Nagyszombati Mihály (Michaelis de Tyrustain) pozsonyi kanonok volt, míg a váci ötvöscéh egyházi szerkönyvét 1423-ban János mester, a váci püspök miniá-

Magyar Grafika
1930.

tora díszítette egy Szent Elígiust, az ötvösök védőszentjét ábrázoló miniatúrával és gazdag növényi ornamentikával. A váci kódexel egyidőben készülhetett Pálóczy György esztergomi érsek szép misekönyve, amelynek nyolc miniatúrája és díszítései Salzburgban, vagy salburgi hatás alatt Magyarországon keletkeztek.

A XV. századi miniatúrafestészetnek legfontosabb alkotásai a kiállításon két Corvina, az Egyetemi Könyvtár Eusebius Pamphiliusa és a Nemzeti Múzeum Szent Ágoston kódexe volt. A két pompás darab közül az elsőt Firenzében díszítették 1460 és 1470 között, a másik viszont Nápolyban készült 1480 körül. Mindkettő jellemző példája a Corvin-könyvtárban volt kódexek stílusának és egyben képviselője a kiállításon a XV. századi olasz miniatúrafestészet törekvéseinek. Mátyás uralkodásának ideje alatt, 1487 és 1491 között, készült Nagylucsai Orbán egri püspök psalteriuma, amelynek gyönyörű, dekoratív díszítése Magyarországon keletkezett, Giovanni Antonio Caltanso, madocsai apát, „a királyi könyvek miniátorának" műhelyében, a Mátyás utáni magyar renaissance könyvfestészetéről pedig Filipecz János váradi püspök 1480 és 90 között festett gazdag és szép pontificaléja ad fogalmat.

A XV. század végén Mátyás olaszos művészi törekvései mellett német hatások is érvényesültek Magyarországon. Jó példája ennek az a misekönyv, amelyet Magdalena Rosentalerin 1488-ban készíttetett a pozsonyi székesegyház számára s amelynek ornamentumait egy más kódexek révén is ismert salzburgi miniátor festette. A német befolyás még erősebben érvényesült a XVI. század elején, amint azt egy 1518-ban illuminált kassai graduále bizonyítja, amelynek gazdag miniatúráin és iniciáléin a dunai iskola stílusának hatása mutatkozik.

A gyönyörű miniatúrás kéziratok mellett néhány érdekes és értékes ősnyomtatvány is szerepelt a kiállításon. Perényi Ferenc váradi püspök misekönyvét 1498-ban Velencében nyomtatták, de a lapokat sokhelyütt díszes festet keret övezi s e miniatúrák már Magyarországon keletkeztek a XVI. század első negyedében. Jelentékenyen korábbi ennél egy nemrég felfedezett szép „Biblia pauperum", a híres képes bibliának talán Németalföldön 1463-ban nyomtatott teljes példánya, amelynek fametszetű képeit kézzel színezték. Ezek mellett említésre érdemes még két szép imakönyv, egyikük színes, a másik színtelen fametszetekkel, amelyek a XVI. század elei francia könyvnyomtatás termékei.

Könyvészeti szempontból igen fontos része volt a kiállításnak néhány gyönyörű bőrkötés, amelyek a XV. és XVI. századi könyvkötő-mesterségről adtak képet. A kiállítás egész könyv-anyagának adatokban gazdag, kitünő katalógusát dr. Hoffmann Edith írta.

Péter András

SZAKKULTÚRÁLIS ÉLET

Szaktanfolyami hírek. A Segélyzőegyesület égisze alatt fennálló tanfolyamok hetedik tanéve e sorok megjelenésekor már kezdetét vette. A tanfolyamok idei beosztása nagyjából azonos a tavalyi szép sikerű tanévi beosztással s eszerint most is fenntartják a Novák—Herzog-féle betűszedési tanfolyamot, a Schwartz Armin által irányított nyelvhelyességi és helyesírási tancsoportot, Kun Mihály, Spitz Adolf és Wanko Vilmos továbbvezetik a vázlatkészítő és tervező tanfolyamukat, folytatják működésüket a Dukay Károly vezette ólom- és linóvésési, valamint a Thalwieser Antal vezetése alatt dolgozó ontői tanfolyamot is s végül folytatólagosan vezetik tovább Bauer Henrik, Epery István és Lackenbach Artúr a nyomtatástechnikai tanfolyamokat is, amelyeknek esetleges kibővítésére az előkészületek megtörténtek. A beosztás tehát egyezik a tavalyi tanfolyami csoportosítással, a tananyag viszont lényegesen bővül, miután az egyes csoportok kezdő és haladó alcsoportokra osztása ezidén már elkerülhetetlenül szükséges. Igen fontos az előadói kar ama elhatározása, mely a tanítási rendszerbe az eddiginél sokkal több gyakorlatiasságot kíván belevinni. Így pl. az összes tervező és vázlatkészítő tanfolyamokon bevezetik a táskarendszerű munkakiosztást, melyet az elmult évi Wanko-féle csoportban igen jó eredménnyel kipróbáltak. Ez a rendszer azon az elgondoláson alapszik, hogy a tanfolyamokon folyó tervező munkát a lehetőségig olyan körülmények és feltételezések között kell lefolytatni, amint ez a gyakorlati életben, a nyomdai termelés lázas munkája közben történik. A hallgatók ezentúl szigorúan előírt kéziratot kapnak feladatul s az ezt kísérő „táskán" írja elő a tanfolyam vezetősége, hogy a kézirat milyen nyomtatvány céljaira fog szolgálni, előírja a papír nagyságát, színét, minőségét, az alkalmazható színek számát, egyik-másik munkánál különleges „megrendelői" kívánságokat is hangsúlyoz s főként pedig meg fogja szabni, hogy a tervezésnél figyelembe kell venni a munka elkészítéséhez rendelkezésre álló időt és az olcsó vagy drágább előállítás lehetőségeit. Szóval: olyan tervezőmunkát fognak a tanfolyamokon kultiválni, aminőt bent az üzemben a mai termelési módszerek és szokások megengednek. Ez a tanítási módszer a lehetőségig kizárja a tanfolyami munkából azt a sok joggal kifogásolt eddigi gyakorlatot, hogy a feladatok tekintélyes része szakmabeli vonatkozású nyomtatványok tervezését célozta. A tanítási rend ilyen megreformálása kétségtelenül szürkébb, színtelenebb eredményt fog produkálni, de viszont ez fog inkább megfelelni a gyakorlati életnek. A tanfolyamokat ez évben már október havában nyitják meg és április derekán fogják befejezni. Működésükről részletesen számolunk be minden egyes számban, annál inkább,

Nagyszombati Miklós

(Nicolaus de Tirnavia) scriptor

1446

l.

Magy. Könyvszemle

1879. 301 l.

A Műemlékek p

NAGYTÁLYAI HIDEG BÉLA

179. Téli este a tanyán, pasztell

Nemzeti Szalon

1940. nov. dec

MAPÉ 25. kiáll.

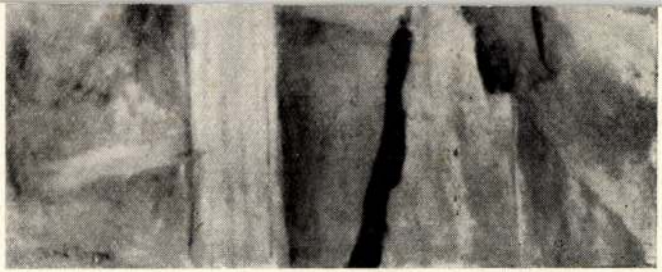

FRANK FRIGYES: Feleségem

MDK

Nagytályai H. Béla

Balatoni táj, of.

Balaton Arácsnál, of.

Balatoni kiáll. Műterem, 1937. jun.

Nagytályai Hidegh Béla festő

Kiállítása nyílt a

„Műteremben"

Pesti Hirlap 1937 XI. 23

Nagytályai Hideg Béla

Téli este a tanyán, pasztell. Mgt.

A Magyar Akvarell- és Pasztell-festők Egyesülete kiáll.katalogusa.1940.Nov.24.-Dec.8.

Nagytarcsai ág. ev. templom

(Pest vm.)

Brenner földesúr lu-
theránus hívőket telepí-
tett a községbe, kiknek
1721-ben templomot
építtetett.

Chobotka 724. l.

78. — NAGYTÉTÉNY: Egykor Száraz—Rudnyánszky, majd Dáni-kastély — Ehemals Schloss Száraz—Rudnyánszky, nachher Schloss Dáni — Ancien Château Száraz—Rudnyánszky, ensuite Château Dáni — Formerly Száraz—Rudnyánszky, Castle, later Dáni Castle (1744—46.)

79. — NAGYTÉTÉNY: A kastély keleti szárnya
Ostflügel des Schlosses — Aile orientale du château — East wing of the castle

80. — NAGYTÉTÉNY: A kastély középrésze
Mittelteil des Schlosses — Partie centrale du château — Central portion of the castle

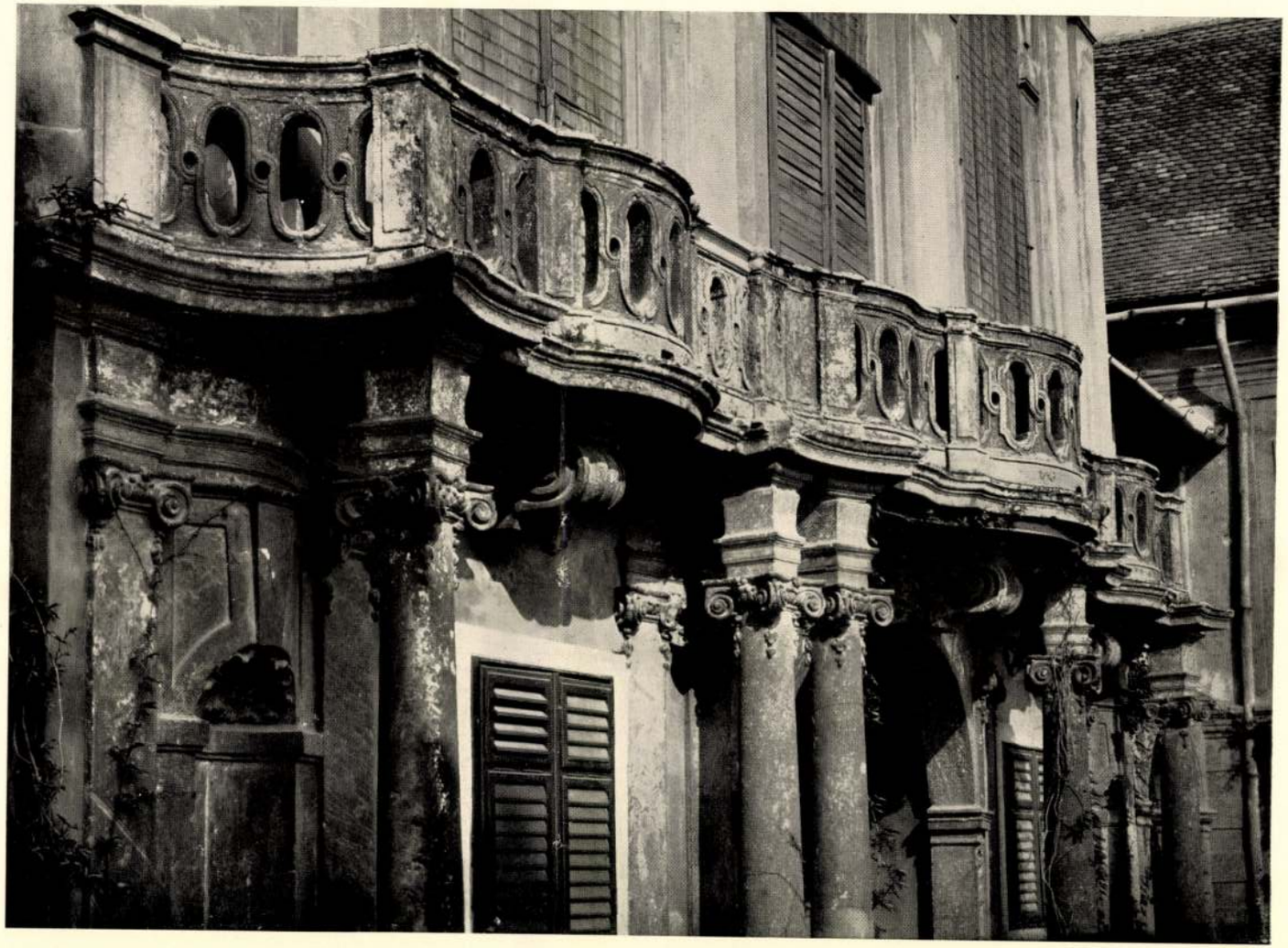

81. — NAGYTÉTÉNY: Erkélyrészlet
Detail des Erkers — Détail du balcon — Detail of the balcony

82. — NAGYTÉTÉNY: Kertkapu — Gartentor — Portail du jardin — Gate of the garden

83. — NAGYTÉTÉNY: Kapurészlet — Eingangsdetail — Détail de l'entrée — Detail of the entrance

84. — NAGYTÉTÉNY: A középrész oromzata
Giebel des Mittelrisalits — Fronton de la partie moyenne — Gable of the central frontage

85. — NAGYTÉTÉNY: Az oldalszárny oromzata
Giebel des Flügels — Fronton de l'aile — Gable of the wing

Nagytekény

NAGYTÉTÉNY (Pest megye)

kastélya részletképzés és szobrászati dísz tekintetében kétségkívül első helyen áll a pestkörnyéki épületek között. Minthogy irodalmunk eddig alig vett tudomást róla, részletesebb ismertetése helyénvalónak látszik. (78—85. ábra.) Építésének körülményeire nézve — jelenlegi egyik tulajdonosa, Dáni Géza földbirtokos — alapos levéltári kutatásainak néhány érdekes adatát bocsátotta rendelkezésemre. Ezekből kitűnik, hogy Száraz György Tétényt 1720. júl.. 1. vette meg és az utána következő években fogott az építkezéshez. Erről Tétényhez való jussát igazoló iratában (Deductio Juris Szaraziani in Tétény. 1731.) közeli halála előtt következőkép emlékszik meg: „Akkor puszta volt, én építettem Vendégfogadót, Majort, Juhállást, Kastélyt, mely épület sok ezer forintokban áll, ha öszve számlálnám M/20 frra (20.000 frt) is reá menne . . ." Ez a beállítás némi kiegészítésre szorul, mert Bél Mátyás a Noticiában azt írja Tétényről, hogy: „Fundamentis antiquis inaedificatum est," tehát azokra a régi alapokra épült, melyek a pincében ma is láthatók és amelyek hagyomány szerint Mátyás király vadászkastélyához tartoztak, alakjára nézve pedig megemlíti, hogy „quadrangula undique conclavibus" tehát alaprajza nem volt azonos a maival, illetve a később Rudnyánszky által hozzáépített résszel. A „Notitia" III. kötete, melyben ez adatok szerepelnek, 1738-ban jelent meg, de ismerve Bél alaposságát, fel kell tennünk, hogy 1731—32-ben járhatott Tétényben, mert a tulajdonost báró Száraz György személyében jelöli meg, aki pedig 1733-ban meghalt. Száraz György leánya, Julianna 13 éves korában lett „Istennek akarattya . . . és Gróf Grassalkovich munkálkodása által" Rudnyánszky József felesége. Az ő feljegyzéseiből olvassuk, hogy 1743-ban a pestis miatt sokáig elhagyott kastélyt, melyben „az a sok Patkány az egész épületet elfoglalta", alaposan kitisztították és felemlíti, hogy „Második fáradságunk volt ezen Kastélyt szijel hányattni és ujonnan minden haszonra való házakat építteni, Kertekkel együtt, minthogy az előt nem volt semmi kert, aztat nagy költséggel fel ékesitettünk . . . mindenféle Bécsben vett drága fákkal."

A kastély e feljegyzések szerint 1746-ban vált újra lakhatóvá és így építkezésének kora egybeesik a gödöllői kastélyéval. Feltűnő a részletek, különösen a plasztikai kiképzés rendkívüli hasonlósága. Ha figyelembe vesszük Grassalkovichnak, — aki „házasságának oka volt" — a fiatal asszonnyal szemben tanúsított „minden kitelhető szíves akarattyát és segítségét", akkor természetesnek látszik, hogy az építkezésnél is tanácsokkal és mesterekkel látta el.

A kastélyt részint bérlő, részint tulajdonos gyanánt a Rudnyánszkyék után 1790-ben gróf Batthyány József esztergomi érsek, majd az 1825. évet követőleg a szentgyörgyi Horváth a későbbi Hugonnayak kezén látjuk, kiktől hat évtized előtt vétel útján került a jelenlegi tulajdonosok elődeihez.

A kastély U-alakú (déli részén hátrafelé is megnyúló) tömbjével cour d'honneur-szerűen nyílik a kertkapu felé (78. ábra), melyen túl, az épület tengelyének meghosszabbításában bájos kisméretű körkápolna foglal magába egy Nepomuki Szent János szobrot és alapján a Száraz és felesége, Daróczy Katalin pelikános címere látható, felül pedig az 1751. évszám.

A főépület kiemelt középrészének lefedése tűzvész következtében lényeges átalakuláson ment keresztül, mint azt régebbi rajzok igazolják. Oromzatában (84. ábra) egymásnak fordítva a „Rudnyánszkyak" dombon álló medvével és a „Szárazok" két lándzsát törő lovassal kitöltött címerei foglalnak helyet. A középrész legfőbb dísze az a kecses, jón oszlopokra helyezett és finoman ívelt vonalakban hullámzó, erkély (81—82. ábra), melyet a korabeli pesti és pestkörnyéki díszítő szobrászat egyik legragyogóbb alkotásának kell tekintenünk. A kommun alatt sokat szenvedett épületet, melynek szobrait, köztük az orom tetején állót is részben ledöntötték, tulajdonosai szakszerű javítási munkákkal igyekeznek mindinkább az eredetinek megfelelő állapotba hozni.

A kastély egykor halastóval és vadaskerttel díszes parkja (a délivasút építése előtt) a Dunáig terjedt. Az idevezető fasor egy móló végén álló „Lusthaus"-szerű emeletes építménnyel zárult, mely a mult század közepén pusztult el. A kertben — a szép öreg fákból még megmaradt egy kis erdőcske, de a régi gazdag szobordíszt már csak egy Flora és Pomona-szobor képviseli, míg ez újabban ugyanitt napfényre hozott — részben feliratos — faragott kövek a Campona néven ismeretes római település emlékét őrzik.

részen pedig a több mint félszázaddal később épült pálmaház finom arányú sarokkiképzésével (147. ábra). Ha — mint említettük — az épület is számottevő változáson esett át, a kert eredeti kialakításából a besnyői fasoron kívül meg éppenséggel nem maradt semmi és így nem lesz érdektelen Vályi András XVIII. század végéről való leírását meghallgatni, mely a gödöllői parkra ezt mondja: „a nagy és mesterségesen készült hertzegi kert melly mind külömbféle külső Országi fákkal, mint másutt alig látható ritka virágok nemeivel bővelkedik, s egy eltévelyitő utas kertel, (Labirinthus) három ugró kutakkal és a' nevezetes Király hegyével, mellyben a' régi Magyar Királyoknak mejj képei szemléltetnek 's a' kertnek egész intézete tsudálkozásra méltó ékességgel készittetett. .....a' konyha kert mellett van a' nagy vadaskert kőfallal körül vétettetve ennek végénél kezdődik pedig a' fátzán kert, 's majd ezeknek oldalában, a' hertzegi mulatságra rendeltetett kies erdő, melyeken keresztül készittetett egy gyönyörü élő fákkal árnyékozó ut, a' konyha kerttől fogva egész Besnyőig."

PÉCEL (Pest megye)

kastélyát az 1782-ben grófi rangra emelt Ráday Gedeon építteti. Jelenleg meglehetősen elhanyagolt állapotban a Kelecsényiek tulajdona.

Ellenőrizhetetlen adatok szerint Gödöllővel egy évben, 1744-ben épült. Stílus- és felfogásbeli, alaprajzi és felépítési rokonvonások, sőt egyezések, nemkülönben a helyi közelség is elképzelhetővé teszi a közös, vagy egymáshoz igen közelálló építészt. (3. ábra) Mindkét kastély sokat vesztett eredetiségéből, mégis úgy tetszik, hogy a péceli, mely 1825-ben történt részleges leégése után épült ki újra, közelebb áll eredetijéhez, mint a gödöllői. U-alakú alaprajza a gödöllőinek szerényebb igényekhez mért redukciója. Talán éppen ezért hat első pillanatra udvara kissé szűknek, a nagyterem kiemelkedő középrizalitja pedig egyébként rendkívül finom tagozásaival is túlságosan tömegesnek (76. ábra). Alkotója mindkettőnél tudatában lehetett, mert az épületszárnyak sarkához kapcsolódó templom, illetve gazdasági épülettől közrefogott előkert térhatása ellensúlyozni igyekszik a belső udvar némileg nyomasztó méreteit, a nagyterem előtt bájos erkély játszi könnyedsége (77. ábra) pedig rokok élénkségével szorítja háttérbe a középrész kissé túlzó méreteit.

Belsejének fénypontja a középső nagyterem fehér szürke tónusú mitológiai tárgyú falfestményeivel, melyeknek magyarnyelvű feliratai Ráday Gedeon nyugodt lemondó életfelfogásáról tesznek tanuságot. E teremhez gazdag kőkorlátú, négykarú lépcső vezet, mely a földszin

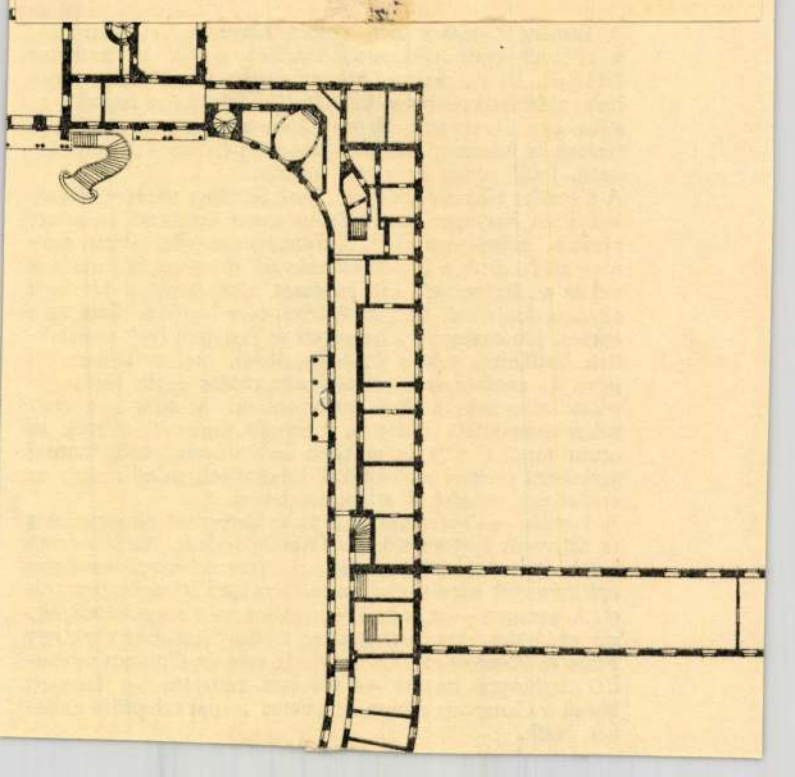

78. — NAGYTÉTÉNY: Egykor Száraz—Rudnyánszky, majd Dáni-kastély — Ehemals Schloss Száraz—Rudnyánszky, nachher Schloss Dáni — Ancien Château Száraz—Rudnyánszky, ensuite Château Dáni — Formerly Száraz—Rudnyánszky, Castle, later Dáni Castle (1744—46.)

79. — NAGYTÉTÉNY: A kastély keleti szárnya
Ostflügel des Schlosses — Aile orientale du château — East wing of the castle

80. — NAGYTÉTÉNY: A kastély középrésze
Mittelteil des Schlosses — Partie centrale du château — Central portion of the castle

81. — NAGYTÉTÉNY: Erkélyrészlet
Detail des Erkers — Détail du balcon — Detail of the balcony

82. — NAGYTÉTÉNY: Kertkapu — Gartentor — Portail du jardin — Gate of the garden

83. — NAGYTÉTÉNY: Kapurészlet — Eingangsdetail — Détail de l'entrée — Detail of the entrance

84. — NAGYTÉTÉNY: A középrész oromzata
Giebel des Mittelrisalits — Fronton de la partie moyenne — Gable of the central frontage

85. — NAGYTÉTÉNY: Az oldalszárny oromzata
Giebel des Flügels — Fronton de l'aile — Gable of the wing

Nagytétény —

Kastély

Nagytétény

NAGYTÉTÉNY (Rest-Pilis-Solt-Kiskún)

R.K. TEMPLOM, Mária mennybemenetelének szentelve. XV. századi kisebb templom helyén (kívül az egykori [illegible] sokszögű szentély támpillérjeinek alapfala látszik), 1750 körül kibővítve. Egyetlen főhomlokzati, gotizáló, barokk sisakos toronnyal a nyugati homlokzat közepén. Szentélyes és két boltozati mezős belső tér, a szentély melletti kupolával. Mennyezet XVIII. századi festéssel, megújítva. Oldalfalakon 1935-ben felfedezett, XVIII. századi gyenge falképek. Szentélyben: Maulbertsch: Szent József halála (olajkép). Fa-szószék és vörösmárvány keresztkút, XVIII. sz.

NAGYTETÉNY (Pest m. Sz. Pécs.)

RMV 1, 116 l.

?

DISTELI, épiletté Mg. Grassalkova Antal, barátnője, báró Száraz Julianna számára, 1720–1751 között. Eddigi tulajdonosa a báró Száraz-, Rudnyánszky-, gróf Batthyány-, szentgyörgyi Horváth, Hugonnay- és Dáni-családok. Szét tolt V alaku alapraj. Középrizalit, oromzatában Száraz- és Rudnyánszky-címerekkel; jón oszlopokon díszes, többszőr görbülő erkéllyel. A kiugró oldalszárnyak közül csak a baloldali maradt meg épségben, a jobboldalin az oromzat és az erkély új. Oromzatok lejtőin kőfigurák. Balszárny jobb sarkán Szent Flórián-kőszobor a pesti Athaeneum épületéről (Hebenstreit műve), XVIII. sz. Parkban Flora és Pomona szobrok, XVIII. sz.; helyi római kőrégiségek. – Parkon kívül kisméretű körkápolna Nep. Sz. János szobrával, Száraz- és Daróczy

-Nagytétény 2-

címerrel 1751-ből.

MITHRAEUM a község északkeleti határában, 1935-ben kiásva. Háromoltárkőve a Nemzeti Múzeumban, a középső figurális: bikaáldozó Mithras.

HYPOCAUSTUM az iskola pincéjében.

KUTYAVÁR a falu közepén, cselédlak, állítólag Mátyás építtette vadászfalkája számára.

RMV 1, 116 l.

Megvan?

Nagytétényi kastély

Hány Gyula festmé-
nye, repr.

KMTárs 1932. febr.-márc.
kiáll. Eat.

ELADÁSI FELTÉTELEK.

z *eladó művek* árai a kiállítási termek ajtói mellett, a termek sarkában vannak kifüggesztve. A *vásárlások ítését kizárólag a főtitkár végzi.* Azok a művek, melyek-eladási árai nincsenek kiírva, *nem eladók.* Úgy az ajánnál, mint a vétel megkötésekor a vevő egy vásárlási kozatot köteles aláírni, amely föltétlen fizetésre köte-z aláírót, megállapított határidőn belül. A vételár egyedrésze a nyilatkozat aláírásakor azonnal lefizetendő, radvány legkésőbb *tizennégy nap alatt* a Társulat pénza készpénzben szolgáltatandó be, a törvényes forgalmi l együtt. Az eladó művek nagy része havi részletsre is megszerezhető, külön egyesség alapján, melyre felvilágosítással a titkári hivatal szolgál.

kiállított és megvásárolt művek biztosításáról azok lonosai tartoznak gondoskodni.

megvásárolt műveket a Társulat a Műcsarnok helyiben köteles átadni a kiállítás bezárása után, a befizegazoló nyugta és aláírott átvételi elismervény ellené-Elszállításukról a tulajdonosok tartoznak gondoskodni. z 1931. február 15-én túl visszahagyott művekért a lat semminemű felelősséget nem vállal.

Az igazgatóság.

XIV. századbeli ősmagyar községet ásnak ki Nagytétény mellett

A hajdani Csut helyén talált csodálatos leletek bizonyítják a magyar nép ősi szépérzékét

HELYTELEN UTAKON JÁR A MAGYAR MÚLT KUTATÁSA

Minden nép tudósainak első kötelessége használni nemzetüknek. Tudományukat népük s ezen túlmenően az emberiség szolgálatába kell állítaniok. A magyar régészeknek, oklevél- és cimerkutatóknak, műtörténészeknek és történetíróknak sem lehet más feladatuk, mint felkutatni és megmutatni az elmúlt századok magyar népi történetét az — *osztálytörténet* helyett. Bizonyítani kell tehát annak a népnek *teremtő erejét,* életképességét, művészeti termékeiben megmutatkozó faji és népi sajátosságát, amelyhez tartozónak vallják magukat. Ez a bizonyitás nálunk balul sikerült. Miután nem állott elég hazai anyag a multkutatók rendelkezésére, elmentek Olasz-, Német-, és Franciaországba s ott tanulmányozták a kútfőket. Különösen áll ez a megállapitás műtörténészeinkre, oklevélkutatóinkra és régészeinkre. Herder óta minden nemzeti szempontból öntudatos tudós azt igyekezett bebizonyitani, hogy népe az idegen kultúrhatásokat annyira átalakitotta a maga lelkiségének és anyagi adottságainak megfelelően, hogy az szinte új nemzeti művészet képében jelentkezett. A német, olasz és francia tudósok népük művészeinek teremtő erejét igyekeztek kimutatni *s különösen ma éljük azt az időt, amikor a népi- és nemzeti öntudatositás érdekében nem az idegen hatásokat, az idegen kultúrák nyomait kutatják az öntudatos népek öntudatos tudósai, hanem nemzetük multjának népi és faji sajátosságait.* Nálunk még ma is a *hatáskutatás* folyik. Ide s tova hatvan esztendeje ásatnak már szervesen ebben az országban. Vannak emlékeink fölös számban arról, hogy hazánk egyrésze római tartomány volt, amolyan birodalom-határmenti vidék, „barbár" és „művelt" birodalmak érintkező helye; vannak már emlékeink csőstül a népvándorlás korából, *de régészeinknek csak jó későn jutott eszébe kutatni a magyar középkort és a magyar nép múltját: ha kutattak, kutatták királyok, főnemesek, főpapok temetkezési helyét, palotáit és a minden életmegnyilvánulását.* Hogy ez igy volt és még ma se sokat haladtunk előre a magyar mult kutatásában, arról mindenki meggyőződhet, ha ellátogat a Nemzeti Múzeumba. A préhisztórikus kornak, a római és germán kultúrhatásnak és emlékeknek hatalmas tárolói vannak s a *magyar középkor* emlékei ott húzódnak meg szerény tárgyakként a második emeleten.

A megyék, városok és az állam is sokkal többet áldozott a népvándorláskorabeli, római és germán hatást mutató emlékek feltárására, mint a magyar keresztény középkoréra vagy a magyarság ősmultjának kutatására. Hogy miért, miért nem, azt csak azok tudják, akik kulturpolitikánkat irányítják. A magyar középkor s a magyarság multjára vonatkozó mindennemű adat és emlék feltárása sokkal jobban erősitette volna a magyar *önbizalmat,* mint annak kimutatása, hogy itt *minő kultúrhatások* érvényesültek. A magyar középkor emlékeinek ásatására a multban és a jelenben is alig lehet pénzt szerezni, hacsak nem királyi, vagy főúri kastélyokról van szó, pedig a *nép temetőinek kiásása,* faluk feltárása a magyar népi s nemzeti öntudatnak új fejlődést, vulkánikus lökést adna. Dicséretre méltó az, hogy mégis akadtak önfeláldozó, a magyar nép múltját és jellegzetes művészeti teremtőerejének megmutatását saját karrierjüknél is többre tartó múzumigazgatók, régészek, oklevélkutatók. *Ezeknek viszont nem juttattak kutatásaikhoz elég pénzt azok a szervek, amelyeknek értékesebbek a magyar múlt emlékeinél az idegen népek itt található kultúrtermékei.* Mintha csak azt kellene bizonyitanunk, hogy a magyarság semmit sem alkotott, itt minden idegen hatásra született; *pedig azt kell megmutatnunk, hogy minden, ami ebben az országban „hóditási" jogot nyert, csak úgy hathatott, ha magyarrá vált, ha átalakult;* s a magyar nép használati eszközei *diszesek* voltak, amelyek népünk szépérzékéről tanúskodnak. *Azt kell bizonyitani tehát, ami magyar és nem azt, ami idegen, mint ahogy ezt manapság és múltban csinálták.* A hatáskutatás csak másodrendű kutatómunka, mert ez bennünket gyarmati sorba állit. *Ezt* használják ki ellenségeink, akik arra hivatkoznak, hogy nekünk *nincsen önálló kultúrális megnyilvánulásunk,* mi mindent tőlük, vagy ettől meg attól a néptől vettünk át. Ezeket a támadásokat tehát azoknak köszönhetjük, akik *hatások kimutatásában* látták feladatukat s ezzel tápot adtak ellenségeinknek.

De úgylátszik már virrad a magyar múltkutatásnak. Szabó Kálmán, a kecskeméti múzeum igazgatója a magyar emlékeket kutatja ki. *Mihalik,* a kassai múzeum igazgatója nagyjelentőségű Zsigmond királykorabeli fazekasipari termékeket tárt fel; dr. *Gerevich* László fővárosi múzeumi őr *Csut falut, a XIV. századbeli magyar községet ássa ki. Mit bizonyit ez a csuti ásatás? Mit mutatnak meg a magyar múltból a csuti leletek? Ez a kérdés...*

A magyar nép művészi ízlését bizonyítja a csuti lelet

A mult év nyarán *Nagytétény* és *Budafok* határában, a Hárosszigettel szemben, a Dáni-féle birtokon földkitermelés közben falak maradványaira akadtak. *Dáni* Géza felhívta erre a Fővárosi Régészeti Intézet figyelmét. Az intézet *Gerevich* László dr. múzeumi őrt, a fiatal műtörténészt bizta meg az ásatások ellenőrzésével és vezetésével. A felkutatandó területet nem bolygatták a földkitermelők, hogy ott szakszerű ásatási munkálatokat folytathassanak a kutatók. *Amikor aztán itt a szakszerű ásatásokat megkezdték, előkerült a 16 méter hosszú, félhatszöggel záródó, nyugati toronnyal és déli egyoszlopos kapuval ellátott templomnak a másfélméter vastagságú alapfala.* Az épitési feladatok megoldása, különösen pedig a falak felrakásának szerkezete azt bizonyitja, hogy a templomot kétszer is megépitették. A kutatók megtalálták az első templom kifelé félkörrel záródó oltárfülkéjének alapozását, azonkivül a szentélykorlát darabjait is. Az első templom a részletalapzatról s a leletről itélve, XIII-ik századbeli. Az alapkövek és a finoman megmunkált párkányok, továbbá a kapu közelében lelt kisebb méretű oszlopról származó *férfi fej a kőfaragás magas szinvonalát bizonyitja.*

Már ez is, azt parancsolja, hogy a magyar középkort kutatni kell, s a kutatás eredményeit az ujságok, rádió és népmüvelési előadások révén tudatositani kell a közvéleményben, mert a magyar múlt folytonosságát, népünk kultúra-teremtő erejét, ha bizonyitjuk, a mai egyéni és népi múltat kutató korban jelentős helyet vivhatunk ki magunknak. *Semmiben sem maradhatunk el a többi népektől, ezt kell a magyar népben tudatositani.*

A csuti templom kapujánál talált kőfej férfit ábrázol, akinek arcszerkezete, koponyája, homloka más, mint az olaszországi, vagy németországi, ugyanabból a korból származó kőfejeké. *Sokkal zömökebb. Tehát faji jellegben magyar.*

Az itteni épitkezés anyaga tétényi mészkő. Ezt nemcsak itt, hanem a budavári épitkezésnél is megtalálhatjuk, ami azt bizonyitja, hogy a tétényvidéki kőbányákat a középkorban erősen igénybevették.

A templomot a XV. század második felében bővithették. Legkésőbb épitették a templomhoz a sekrestyét. Ehhez más, valahonnan egyszer már beépitett köveket is felhasználtak. A templomot épületek övezték. Egyik legértékesebb része az ásatásnak *a felszinre került négyszáz-méter hosszú település házsorainak alapzata.*

A templomot, amely körülbelül Zsigmond, Mátyás vagy II. Ulászló korából származik, valamilyen vész elpusztította s a XV-ik század végén átépitették. A XIII., XIV-ik és XV-ik század elején fejlett magyar falu feküdt itt, amely azonban elpusztult. A későbbi leletek talán majd bebizonyítják, hogy mi pusztította el Csutot a Nagytétény, és Budafok határában elterült magyar községet — tatár, török, vagy más nép magyarok ellen vezetett hadjárata. A templom körül kiásott temetőből előkerült koponyák alkata azt bizonyítja, hogy itt magyarok és nem más népek éltek. Előkerült egy fejrevaló préselt rézlemezekkel díszített szíjj. Rézdiszek liliomot, sziromleveleket és ezek különböző alakban való elhelyezését ábrázolják. Találtak itten rézlemezekkel díszített derékszíjjat, két darab, gyöngyökkel, ragyogókkal és rugós sújtással ékesített pártát, aranynyal sodrott szövetnyakdíszt és díszes kapcsokat, fibulákat. (A fej és derékdisz rézdiszitményeiek ábráját és diszitési formáit láthatjuk az alábbi képeken.)

Pártadiszek és pártakapocs *(rézből)*

Ezeket a diszeket nem főnemesek, főpapok, vagy királyok, hanem jobbágyok vagy kisnemesek, tehát a népbeliek viselték. A pártakapocs finom metszésével s a pártadiszek gyönyörű csipkézésükkel azt bizonyítják, hogy a Csuton élő magyarok szerették a díszes övet, a díszes pártát s a nyakukban aranyozott szöveten valami díszt viseltek. Az ellenségeink által barbárnak és „multtalannak" kikiáltott magyar nép tehát nemcsak a Káma-folyó vidékén és Etelközben szerette a díszes ruhát, mint ahogy azt a perzsa, görög és hindú kútfők bizonyítják, hanem itthon is. Hol vannak a középeurópai népek, amelyeknek ebből a korból származó, rájuk vonatkozó leletei, ezt bizonyithatnák?

A temetőben talált sarlók, sarkantyúk, kések, kulcsok és fegyverek is azt bizonyítják, hogy a magyar nép ebben a korban izléses, az akkori termelési feladatoknak megfelelő, diszitett termelő eszközöket használt.

A temető utolsó részének feltárása folyamatban van. A környező terület domborulati alakulása azt bizonyitja, hogy alatta falak és műemlékek vannak. Az eddig feltárt alapfalak folytatása szintén a föld alatt van. Érdekes, hogy a templom feltöltéséhez használt földben találtak egy égetett agyag utca és háztáblát, amely a római korból származik. Az utcatáblán olvasható: „Via Cam". A háztáblán nem tudható meg, kinek a házáról származik a jelzőtábla. Ilyen táblákat Pompeiben és Herculánumban is csak néhányat találtak, úgy hogy ez értékes lelet, de jóval értékesebb lelet az, amelyet a magyar nép multjára vonatkozóan itt kiástak. Valamikor a Háros szigeten, a teleppel szemben feküdt a premontrei kanonokrend Szent Leustákról nevezett csúti prépostsága, amelyet az oklevelek a XVI-ik századtól a XVII-ik századig sokszor emlitenek.

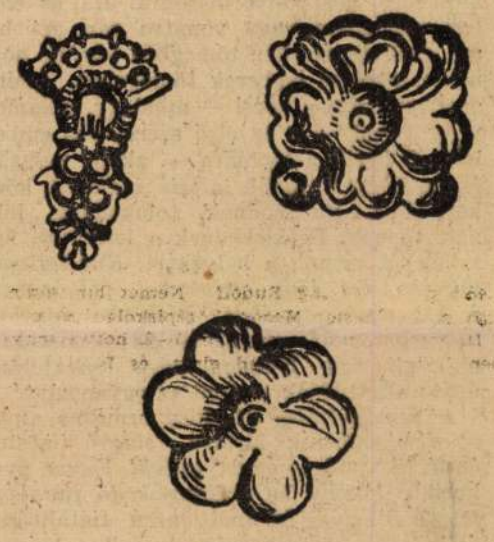

Öv diszek *(rézből)*

A csuti lelet élénk bizonysága annak, hogy a magyar középkor megérdemli a kutatást. Jobban megérdemli, mint a népvándorlás korabeli és más kutatások, amelyek nem azt bizonyitják, hogy mit alkotott a magyarság. A magyar középkori kutatás elhanyagoltságának végét kell szabni. A városi és megyei múzeumok élére öntudatos, lelkes magyar embereket kell állitani, s a pénzt, ha máskép nem, társadalmi gyüjtéssel kell előteremteni az ásatásokhoz, hogy alátámaszthassuk a mult kézzelfogható emlékeivel is, hogy ezen a földön a magyarság nem „kultúraközvetitő" és nemcsak „kultúraátvevő" nép volt, hanem kultúrateremtő, magasrendű művészeti izléssel megáldott nép, amelyet bárhogy pusztitottak a nyugatról, keletről és délről rátörő hóditó és rabló hadjáratok, mihelyt fegyverét nem kellett használnia, alkotott s ez az alkotás jellegzetességeiben magyar volt, s még az idegenből átvett szellemi áramlatoknak is hozzá kellett hasonulnia a magyar lelkiséghez s a magyar gazdasági és társadalmi adottságokhoz.

Bodnár István

Elveszett fogak — elveszett fiatalság.

A foghíjas száj öreges és visszataszító. Magas öregkoráig egészségben tarthatja fogait rendszeres Chlorodont ápolással. A Chlorodont fogpaszta erős tisztitó hatása megszabaditja fogait a csúnya lerakódásoktól, ételmaradékoktól és gondoskodik arról, hogy fogai ne csak egészségesek, de ragyogó fehérek is maradjanak. Tehát:

felkelés után és lefekvés előtt

Chlorodont fogpaszta

Ipari célokra
alkalmas circa
1000 négyszögöles
ingatlant keresünk
vámon belül, főutvonal mentén. Részletes ajánlatokat „Sürgős" jeligére
Balogh hirdetőbe,
Szent István-körut 9.

Magyar asszony

Az udvariatlanság divatja

Reméljük, hogy valóban csak múló divat lesz ez a csúnya szokás, amely fölött azonban nem lehet napirendre térni, mert egyelőre sokkal általánosabb és sokkal jobban „tartja magát", mint ruhák, kalapok, filmcsillagok és dalok változó divatja.

Nem valószínű, hogy Párisból jött, ahonnan azelőtt a női divatot diktálták, hiszen a francia közismerten udvarias. Az sem valószínű, hogy az angol raglános vagy zakkós férfidivat képekkel együtt importálták, mert az angol sohasem siet. A németektől éppen nem származhatik az udvariatlanság áramlata, annyira *korrektek, igazságosak* és elvből sem tapossák le egymást jogtalan előnyökért, sőt önmagukat múlják felül mindenütt, ahol udvariasságot és türelmet kell bizonyítani. Azt kell hinnünk tehát, hogy *Amerikából származik.* Ott rohannak folyton az emberek, ott rakják fel megható közvetlenséggel lábukat az íróasztalra, *ott beszélnek suhanckorú fiúk idősebb asszonyokkal úgy, hogy közben ráfujják a szivarfüstöt,* ott hívják táncra a nőket egy ujjmozdulattal, ahogy minálunk a kutyáját hívja az ember magához. Csoda, hogy nem füttyentenek is hozzá!...

Akárhonnan került, *sajnos itt van* ez a „divat", hogy az emberek nem érzik kötelezve magukat sem türelemre, sem figyelmességre, sem udvariasságra. Ha az ember villamosra vagy vonatra vár, azt hiszi, csak egyszerűen tömegben vár, de normális, európai emberek tömegében. Amint azonban befut a kocsi — mindegy, villamos vagy vonat — s az első szerencsés ember lába felkerül a lépcsőre — akkor vesszük észre, hogy legalább is *sziu indiánok* közé kerültünk. Furakodnak, tolakodnak, löknek, tépnek. Betülekednek a kocsikba, közelharcot vívnak a helyekért. *Kíméletlenül löknek félre idős embereket, pólyásgyermeket cipelő anyákat, kórházba igyekvő betegeket, rokkantakat* és kis elemistákat, akik pinaszár lábukon, nagy táskájukkal úgyis alig tudják tartani az egyensúlyt.

A *reményteljes nő,* kisgyermekes anya, idősebb emberek láttára felugró fiatalok és férfiak száma egyre *gyérül.* Egyre gyakoribb látvány az *elterpeszkedő fiatalember,* a fölényes és únott arcú fiatalleány, akik teljes közömbösséggel nézik a bizonytalan lábú beteget vagy öreget, sőt előre ugorva *előle foglalják el az ülőhelyet* s még megjegyzést is tesznek, ha az ilyen gyámoltalanok felszállása több időt vesz igénybe. A szerényebbek és udvariasabbak természetesen hátrányosabb helyzetbe kerülnek, sokszor lemaradnak és lassan megérlelődik bennük az elhatározás, hogy *megtanulnak ők is* tolakodni. Igy terjed ez a járvány, amelynek kórokozóját a háborús forgalmi nehézségeken túl s az embereket uraló ideges nyugtalanságon felül abban is kell keresnünk, hogy *a szülők elnézőbb nevelési rendszere mellett a fiatal nemzedék nem tanulta meg alapvető fogalomként a szerénységet és udvariasságot, nem tanulta meg az önuralmat, türelmet és lemondást.*

Mindig a mi kötelességünk volt, *asszonyoké,* őrizni és ápolni az erényeket és művelt szokásokat, amelyek megkülönböztetnek bennünket a fentemlített sziuindiánoktól. Örömmel kell megállapítani, hogy *mi asszonyok most sem fogadtuk el olyan általánosan az udvariatlanságot divatnak és nem minősítjük anakronizmusnak a figyelmességet és udvariasságot.* Mi felugrunk, ha pihenésre jobban rászorulót látunk. Nekünk kell tehát harcot kezdenünk ez ellen a ferde divat ellen is. Elsősorban példával, másodsorban *gyermekünk jó nevelésén* át más fiatalokra gyakorolt hatással. Mindaddig, amíg ez az ellenáramlat bejut mint egy harci ék a fékevesztett tömegbe, szembeáll vele és kirívóbbá teszi a neveletlenségeket. Ezt a nehéz munkát *otthon kellene minden anyának elkezdenie,* mert sajnos, sok családnál *otthon is* gyakorolhatják felháborító figyelmetlenségüket a fiatalok, az udvariasság legelemibb ismerete nélkül. Szülők, akik sok esetben művelt, jólnevelt emberek — *majomszeretetükben,* vagy talán a korszellemmel szemben való fáradtságukban — *elnézik,* hogy gyermekeik előbb leülnek asztalhoz, mint ők, előbb nyulnak a tálba, rákönyökölnek az asztalra, olvasnak evésnél és fülük mellett eresztik el a hozzájuk intézett szavakat.

Próbáljuk megmagyarázni ezeknek a szülőknek és gyerekeknek, hogy ez az áramlat, amelynek jelenleg áldozatul esett a jómodor, *csak átmenet lesz,* mint minden divat. De a jólneveltség, szerénység és udvariasság olyan örökértékű „valuta", mint a szorgalom, és a műveltség, amelyekkel a világon *mindig, mindenütt boldogulhat* az ember.

De vigyázzunk az intelmekkel, *nehogy melléfogjunk velük.* Arra az apára kell gondolnom, aki felháborodva fia udvariatlanságán, mert mozdulatot sem tett, hogy a vendégek kabátját lesegítse, nemes haragjában így fakadt ki:

— Nem szégyelled magad udvariatlanságodért, te figyelmetlen!... *Legalább addig várnál, míg lesz belőled — valaki!...*

Kovásznay Erzsi

Galambszürke szövetruha, háromszögű hamis zsebekkel és kétoldali berakással. Élénk zöld Magasított derekú szövetruha. Nagyon szép sálat viselünk hozzá.

szilvakék vagy vörösbarna színű anyagból.

Csau-csau színű, puha szövetből készült ruha, elől fehér betéttel. A szoknyán köröskörül széles berakás van.

Olcsó téli egytálételek

Szegedi krumplistarhonya. Reszelt vöröshagymával, amelyet zsírban puhítottunk, édespaprikával és vízzel olyan levet készítünk, mintha paprikáskrumplit készítenénk. Belefőzünk tarhonyát s ha egyszer felforrt, krumplikarikákat, kolbászkarikákat rakunk sorba reá, jól megsózzuk és fedő alatt kavarás nélkül puhára főzzük. Ha van, száraz csöves paprikát is főzünk bele, az adja a „szögedi" ízét, aromáját. Savanyúságot adunk mellé.

Juhhúsos kása Friss juhhúst vegyünk, lehetőleg az úgynevezett vesés részét. De más része is jó. Akik szeretik a juhhús ízét, azok csak hideg vízben áztassák jól ki, miután a faggyút mind leszedték róla. Akik nem birják a birka ízt, azok ecetes vízzel forrázzák le a húst és utána áztassák ki hideg vízben. Nagy darabokra vágva a húst egy szál répával egy kis szál petrezselyemmel és hagymával odatesszük főni, mintha húslevest készítenénk. Ha megfőtt a hús, kivesszük és átszűrt levelébe belefőzünk többször átválogatott és megmosott sárgakását (köleskását) Kis tört borssal ízesítjük, belevágjuk a főtt répát s a húst kis hagymás-paprikás zsírban megforgatva hozzátálaljuk. Ehez is jó a savanyú uborka vagy paprika.

Minestrone. (Olasz leveses-előétel.) Borjúlábat, szárnyasaprólékot, vagy egyszerű csontot kevés hagymával odateszünk főni. Belefőzünk egy finomra vágott leveszöldséget, párszem karfiolt, apróra vágott kelt és végül hozzáteverünk egy maréknyi már előre puhára főzött nagyszemű fehérbabot. Pár kanálnyi paradicsomlevet teszünk hozzá és apróra tördelt makarónit főzünk bele, de előbb gondosan kiszedjük a szétfőtt hagymát belőle. A csonttal együtt tálaljuk ki, reszelt sajtot adunk hozzá.

Testápolás

Nőolvasóinktól még ma is azt mondhatjuk, *százával* kapjuk a hálálkodó sorokat egy cikkünkkel kapcsolatban, amelyben a *citrom* áldásos hatásáról, külső és belső felahsználásáról írtunk. Ugyancsak sokan, — különösen *vidéki olvasóink* közül, — fordulnak hozzánk olyan kérdésekkel és kérésekkel, amelyekre a válasz *nem a hivatásos kozmetika* körébe tartozik, mert éppúgy vonatkozik arra a sok apróságra, amellyel ma külsőnket igyekszünk ápolttá tenni, mint a vele szorosan összefüggő helyes egészségápolásra, *sőt étrendi kérdésekre is.* A számos kívánságnak eleget téve, állandó rovatban közöljük kedves olvasóinkkal tapasztalatokon alapuló hasznos tanácsainkat *testünk külső és belső ápolására,* karbantartására vonatkozóan, *nagyon szívesen vennénk, ha közölnék velünk észleleteiket, eredményeiket,* mint azt a citromról írt cikkünk után annyian tették. Első sorozatunkban a *külsőnk* ápolására vonatkozó fontosabb kérdéseket vesszük sorra.

I. HÁJÁPOLÁS

Sokan azt hiszik, hogy ha kéthetenként megmossák hajukat, kiondoláltatják és vigyáznak a hullámokra, megtettek mindent amit hajuk egészségéért és szépségéért megtehettek. Ha látják, hogy hamar zsírosodik a hajuk, sopánkodnak, esetleg gyakrabban mossák, de eszükbe sem jut, hogy a baj okát keressék, vagy radikálisan segítsenek a bajon, amelynek csak külső megnyilvánulásáról vesznek tudomást.

A haj zsírosodása lehet enyhébb tünet, de lehet beteges tünet, amely hajunk teljes kihullását vonhatja maga után. Ez a betegség (seborrhea), amely gyors elzsírosodás mellett erős viszketésben, sőt a fejbőr sebesedésében nyilvánul meg, *feltétlenül orvosi, vagy hivatásos kozmetikus* kezelésére szorul, akik kvarclással (kékfény besugárzással) szakszerűen meggyógyítják ezt a gyakori hajbántalmat.

Egészséges, de könnyen zsírosodó haj ápolásánál legelsősorban a *helyes hajmosás* a legfontosabb követelmény. Kétszer egymásután szappanozzuk le a hajat erősen habzó háziszappannal, vagy kátrányszappannal, a szappanhabot mindkétszer hagyjuk pár percig a hajon és ujjunkkal *masszírozzuk bele a fejbőrbe.* Szappanozáshoz olyan forró vizet használjunk, amilyet a fejbőr kellemetlen érzés nélkül kibír. A másodszori szappanozás után tuss alatt, vagy kannából öntve, sok langyos vízzel öblítsük a hajat és *a vizes hajra csavarjunk rá egy egész citrom levét.* Négy-öt percig dörzsöljük vele a fejbőrt, majd letöröljük és kibontva szárítjuk. Akiknek száraz a hajzatuk, mosás után dörzsöljenek kevés olajat a tiszta fejbőrre.

Mosás után, hullámosítás után négy-öt napig nincs gondunk hajunkkal. Ezután azonban el kell kezdeni a napokénti gondos *kefélést,* amey épp oly *fontos szükség,* mint a szakszerű mosás. A hajat szétválasztva, csomónként keféljük át, előbb — ha van — drótkefével, utána szőrkefével. Minél messzebb kerülünk időben az előbbi fejmosástól, annál többször kell végighúzni a kefét a hajon, amely így szemmelláthatólag felfrissül és fényt kap.

Ha váratlanul mennünk kell valahová és hajunk már nem egészen tiszta, csináljunk *benzinmosást.* A benzin, mint petróleumtermék, anélkül is nagyon jót tesz a fejbőrnek és a haj gyönyörű fényes, puha lesz tőle, anélkül, hogy a hullámokban kárt tenne. Benzinmosásnál vigyázzunk először arra, hogy *gyúlékony anyag ne legyen a közelben.* A hajat először erősen keféljük ki, majd fülünket tömjük be vattával és fejünket hátrahajtva, *annyi benzint öntsünk lassan és óvatosan hajunkra, hogy az mindenült nedves legyen.* Vigyázzunk, nehogy a benzin *arcunkra,* vagy *szemünkbe* csurogjon. A benzintől nedves hajat végén kifacsarjuk, *megtörülgetjük,* percek alatt száraz és tiszta. Az előálló száraz korpaszerű hámlást puha kefével *gondosan kikeféljük* és a fejbőrt egy kevés kölnivízzel, vattával megtisztogatjuk a hámlástól. Négy-öt napig ismét szép, tiszta és fényes a hajunk egy ilyen benzinmosás után.

Ha vassal hullámosítjuk hajunkat, ne feledjük el, hogy *a forró vassal sütött hullám éppúgy nem tartós, mint a langyos vas használata,* csupán a jó meleg hajsütővassal érhetünk el tartós eredményt, ha elég soká tartjuk a hajon. Azonban, ha a hajunk elég ruganyos, vagy tartósan hullámosítva van, mindig ajánlatosabb *vizesen becsavarni* a fürtöket, mint vassal göndöríteni.

HÖLGYEIM! Egyszerre 130 kötőtű munkáját végzi el a „RAPID" SUPER kézi kötőkészülék
A XX. század szenzációja! Munkája kézimunka. Minden minta köthető. Néhány óra alatt köthet pulovert, blúzt, vagy ruhát. Kezelése egyszerű. Ára 45 P. „RAPID" (98 tűvel) ára 35 P Kérje 25. ismertetőt. ÁRUFORGALMI KFT., Bpest, IV., Sütő-utca 2. félem. 3. Telefon: 183—365.

Korszerű vidám egészségügyi mesekönyv
Egy család asztaláról sem hiányozhat
Dr. Losonczy—Dr. Gerlóczy:
Figyeljetek gyerekek! Doktor bácsi mesél
című könyve.
Érdekesnél-érdekesebb, újszerű tanulságos egészségügyi mesékkel.
384 oldal, 173 képpel.
ÁRA KÖTVE 8.80 P.
Kapható a „Magyarság" Könyvosztályában: Budapest, II., Hunyadi János-út 2. Postán a könyv árának előzetes beküldése után bérmentve, vagy utánvét mellett szállítjuk.

Nagyszeben

Kastély

Épült 1744–46.

Rados Jenő dr.

Magyar Kastélyok

12, 13. l.

isztikai kimutatásának adatait gyüj-

perjog perorvoslati rendszeréről, a har-

t cikkei, a védett gazdák szükségjogá-

szeréről, a kollektiv munkaszerződés

szerződés reformjáról irt hosszabb tanul-

ezzadria jogi természetéről, - a magán-

mü olasz nyelvü értekezései a milanói

•

Nagyteveli szent

Háromság-templom

barokk.

Agzirciapáts 29.30,

Repr. I táblán 48 l

Stációk 30 l.

Templomi pad

repr. u.o

XII tabla

171. Nagytibava, g. k. fatemplom.

1690. már van fatemploma. (Lehoczky IIIb. p. 763.)

1747. Kistibavánál: „Ecclesia lignea in statu commodo." (O. L.; C. P. Tab. et Conscr. 1747. No. 8.) Ez valószínűleg téves és Nagytibavában volt a fatemplom.

1798. az összeírás szerint fatemplom. (Lehoczky IIIb. p. 409.)

1839. „... cum Eccl. Lig. ad S. Michaëlem Archang." (Schem. Munk. p. 53.)

1856. szentelik fel az új kőtemplomot. (Schem. Munk. 1859. p. 47.)

(Bereg m.)

Domfalva.

Nagytétényi kastély

MEGHÍVÓ

A TÁRSULAT 1954 JÚNIUS 10-ÉN, CSÜTÖRTÖKÖN DÉLUTÁN FÉL 6 ÓRAKOR
AZ EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM (PESTI BARNABÁS-U. 1.)
I. EM. 2. SZ. TANTERMÉBEN

RENDEZENDŐ ÜLÉSÉRE

CSEMEGI JÓZSEF — DÁNI GÉZA:

A NAGYTÉTÉNYI KASTÉLY ÉPÍTÉSTÖRTÉNETI KUTATÁSAINAK MAI ÁLLÁSA

MAGYAR RÉGÉSZETI MŰVÉSZETTÖRTÉNETI
ÉS ÉREMTANI TÁRSULAT
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI-ÚT 33—37.

NYOMTATVÁNY

Szentiványi Gyula dr.
Bp. Lágymányosi-u. 10.

Felelős kiadó: Dobrovits Aladár
MNOSZ 4604 — 31715/54 Akadémiai nyomda
Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

Nagytétényi mester

Szent Florián, XVIII. sz., kő, 190 cm. magas, kastélymuzeum, Nagytétény, fehete-fehér tábla reprodukció

E. Gádor - G. Ö. Pogányi Ungarische Bildhauerkunst, Budapest, 1955. 39 l.

Nagytotlaki mester

deriis kompozíció, az alakokat egyszerű jelenetekben szerepelteti. A két táblakép jól illeszkedik egymáshoz. Alkotójuk egy felvidéki mester lehetett.

Radocsay Dénes: „Középkor és renaissance." L'art de Hongrie du X au XX siècle. Kiállítás, Paris, 1966. Katalógus.

Nagyszőllősi mester

1490 körül: a) az előlapon: Angyali üdvözlet – Napkirályok imádása; a hátlapon: Szt. László kiirály – Szt. Imre herceg, 157.5 x 53 cm.

L'art de la Hongrie du X au XX siècle

Exhibition, Paris, 1966. katalógus.

Nagytotlaki mester

b.) az elő lapon: Jézus születése – Mária halála; a hátlapon: Szt. István király – Szt. Miklós: 157.5 x 53 cm. Szépművészeti Muzeum, Bp. 55.sz.

L'art de Hongrie du X au XX siècle, Kiállítás, Paris, 1966. katalógus.

Vagyótlaki mester

osztrák, stájer-tiroli műhelyek stílusából tanult.

Kampis Antal: A magyar művészet a XIX. századig. Bp. 1968. 167 l., képes /Minerva zsebkönyvek/

78. l.

Nagytótlaki mester MDK

Lásd Aquila Jánost

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország falképei.
Bp.1954.187.l.

Nagytótlaki mester MDK

Biztosan dunántuli eredetü két nagytótlaki oltár-szárny szárny/149o körül, oltárszárny belső lapjainak repr. könyvben CXLIX.tábla/, s feltehetően szintén Dunántulon készült a mesternek tulajdonitott 3 kisméretü esztergomi tábla - Vértanuk megkövezése, halálra nyilazása, kinzása.

Ra

Nagyunyom

(Vas vm)

Sényi-kastély 180.l.

Zádor – Rados

Nagytótlaki mester MDK

Az 148o-as körül készült két nagytótlaki/Selo/ oltárszárnyra vonatkozó adatok az Adattárban:
Oltárszárnyak a Szépmüv.Muzeumban.
Képek:1.Angyali üdvözlet.2.Királyok imádása. 3.Krisztus születése.4.Mária halála.5.Szt. László Király.6.Szt.Imre.7.Szt.István király. 8. Szt.Miklós.

Az oltárszárnyakra vonatkozó irodalom.

Az esztergomi muzeumban őrzött,149o körül készült, három egyoldalán festett táblára vonatkozó adatok az Adattárban.
Képek:1.Vértanukat megköveznek,2.Vértanukat halálra nyilaznak,3.Vértanuk hasát felmetszik.
A táblákra vonatkozó irodalom.
Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei. Bp.1955.328,4o7-4o8.l.

UDVAR ÉS TÁRSASÁG.

Budapest, aug. 14.

A KIRÁLY ischli villájában élvezi még mindig a nyári tartózkodás kellemességeit. Ha fogadtatások, uralkodói tevékenység és az udvari szertartások — a melyeket itt lehetőleg mellőznek — nem kötik le idejét, ő felsége minden szabad perczét a vadászatnak szenteli.

Gyakorta rándul ki cserkészni — s rendesen egyedül — vagy az udvar egy-egy tagjának kíséretében.

Legutóbb különben világesemény központja volt az ischli villa. Edvárd angol király, a kit régi barátság fűz királyunkhoz, kereste föl ő felségét, hogy őt 78-ik születésnapja alkalmából üdvözölje. Természetes, hogy ez a baráti látogatás egymagában még nem lett volna oly nagyfontosságú esemény, ha nem épen Edvárd király lett volna e fejedelmi látogató.

Az ő személyéhez, mint a brit birodalom uralkodójához, bárhol jelenjék is meg Anglián kívül, nyomban a politikai hátterű kombinácziók fűződnek. A mi érthető is.

Hogy az «európai nyilvánosság» és kiváncsiság e látogatásnak ezúttal még nagyobb jelentőséget tulajdonított, mint máskor, azt a legutóbbi világesemények, Balkán-szenzácziók és a törökországi meglepetések csak érthetőbbé teszik.

Edvárd király ischli tartózkodása alatt érdekes kis epizód játszódott le. Királyunk és az angol király automobilon kirándulást tettek, a mi fölöttébb érdekes esemény, mivel királyunk ezúttal ült először automobilon. Edvárd király ischli sèjourja alatt udvari lakoma is volt, a melyen az udvar számos tagja megjelent s a melyen úgy királyunk, mint fejedelmi vendége barátságos és szivélyes hangú fölköszöntőt mondottak.

Az ischli királylátogatás után egy újabb eseménynyel kapcsolatban foglalkoztatja a közvéleményt királyunk személyisége. A király tudvalevően az idén részt vesz a veszprémi nagygyakorlatokon.

Veszprém városában nagyban készülnek a király fogadására, a ki a környékbeli nagyszabásúnak igérkező hadgyakorlatokon személyesen kiván jelen lenni. A város ez alkalommal számos közintézményt létesít, hotel, szinház, fürdő épül és a püspöki rezidenczíában az udvar emberei már megtették a szükséges intézkedéseket a király lakosztályainak berendezése dolgában. A király a püspöki rezidenczíában fog lakni, a trónörökös pedig Hajmáskéren. A közös hadügyminiszter a főispáni palotában, a vezetőség egyéb tisztjei és a külföldi attasék a Korona-szállodában lesznek elszállásolva. A hadgyakorlatokon több főherczeg is jelen lesz, köztük *Frigyes* főherczeg *Hunkár* Dénes főispán vendége lesz.

Mária Terézia és *Mária Annunziata* főherczegnők Vendooból való visszatérésük alkalmával Münchenben hosszabb ideig maradtak.

Mária Jozefa főherczegnő 20 án Reichenauból hosszabb tartózkodásra Miramareba utazik.

Seefried Ottó grófné, Erzsébet főherczegnő legutóbb teljes inkognitóban Rózsahegyről Beszterczebányára érkezett s a város megtekintése után visszautazott.

Érdekes léghajóutat tett meg nemrég *József Ferdinánd* és *Henrik* főherczeg. Hinterstoisser kapitány kíséretében a «Wien» katonai léghajón Salzburgban fölszálltak s az Alpesek fölé emelkedtek. Öt óráig tartó légi út után Strobl mellett a Wolfgang-tónál azután minden baj nélkül leszállottak.

Izabella főherczegasszony visszatérve Brüsszelből, illetve Scheveningből Bécsen át ismét a Semmeringre utazott családjával, a hol a Panhans-féle szállóban bérelt lakást.

Lónyay Elemér gróf és felesége Marienbadból automobiljukon elutaztak St.-Moritzdorfba, Svájczba, a hol hosszabb ideig maradnak. A gróf egészsége teljesen helyreállott. Lónyayné grófnét a marienbadi közönség szimpátikus figyelemben részesítette. A grófi pár gyakran adott estét, melyre az ott tartózkodó arisztokraták hivatalosak voltak. A grófné védője volt az ottani tennisz-klubnak s maga is gyakran játszott.

A nagyváradi székesegyház.

Kellemetlen automobilbaleset történt a napokban a király unokájával, Erzsébet főherczegnővel, Seefríed Ottó báró feleségével, a ki nagy kirándulást tett a Tátrába. Két gyermekével együtt automobilon a szepesmegyei Nagyőr felé vivő úton haladt, a hol baleset történt, de szerencsére minden komolyabb következmény nélkül. Az úton ugyanas szembe jött egy bérkocsi, a melynek lovai az automobil zakatolásától megbokrosodtak és nekirohantak a gépkocsinak, a melynek előrészétől az egyik ló úgy megsérült, hogy ott a helyszinén kimult. A bérkocsi utasait Erzsébet főherczegnő automobiljára ültette és bevitte Poprádra.

***

A magyar főuri világ körében a nyár semmiféle különösebb eseményt nem idézett elő. A pihenés, üdülés és szórakozás köti le az arisztokrata családok idejét, hogy azután a kezdődő őszi szezon annál intenzivebben és lüktetőbben induljon meg.

Legutóbb két főuri házassági hir foglalkoztatta a főuri köröket. Gróf *Apponyi* Lajos magyarországi udvarnagy és neje, született *Scherr-Thoss* Margit grófnő palotahölgy és csillagkeresztes hölgy leányát,

A nagyváradi székesegyház főoltára.

Teréz grófnőt, eljegyezte báró *Inkey* József, néhai báró *Inkey* István és neje, született *Eötvös* Jolán bárónő fia.

A másik házassági hir szerint Tatán, a kegyesrendiek templomában wartenbergi *Waldstein* Henrik őrgróf oltárhoz vezette *Ditfurth* Alice bárónőt. A vőlegény részéről tanuk voltak wartenbergi *Waldstein* József őrgróf titkos tanácsos és *Seldern* Goswin gróf; a menyasszony részéről *Esterházy* Ferencz gróf titkos tanácsos és *Hammerstein* Richárd báró; nyoszolyóleányok voltak *Waldstein* Marianne, *Esterházy* Marianne, *Schall* Marianne, *Attems* Gabriella és *Bylandt* Iska grófnők; vőfélyek ifjabb wartenbergi *Waldstein* József gróf, *Esterházy* Ferencz gróf, blacskoi *Kussevich* Szvetozár és a menyasszony fitestvérei, *Ditfurth* Móricz és *Ditfurth* Miklós báró huszár főhadnagyok. A fiatal párt a vőlegény fitestvére, Waldstein Emánuel atya eskette össze. Az esküvő előtt a nászvendégeknek Esterházy Ferencz gróf, a tatai várúr és neje, született *Lobkowiz* herczegné tánczczal egybekötött fényes estét rendezett mely pompásan sikerült.

Egyben arról is beszámolunk, hogy a király pribérdi és orichini *Jankowich* Aladár grófnak és zichi és vásonykeői *Zichy* Géza grófnak a kamarási méltóságot adományozta.

Főuri köreink vadászatot kedvelő és a vadászat nemes sportjának hódoló tagjai immár megkezdik a vadászatokat is.

Egy ilyen vadászatról érkezik hir Nagyszebenből. E szerint *Andrássy* Gyula gróf belügyminisztert e hó 20-án odavárják s a belügyminiszter a környéken több főúr társaságában vadászatokon fog részt venni.

Kendeffy Gábor a vadakban bővelkedő retyezáti havasokban nagy vadászatokat fog tartani zergékre. A vadászatok — tekintettel a rendkivül kedvező időjárásra — több napra terveztetnek és azokon számos előkelő Nimród fog részt venni.

***

Előkelő fürdőéletről ad hirt egy brixeni fürdőlevél. Brixent tudvalevőleg, a magyar főuri körök számos tagja keresi föl részint gyönyörű fekvése, részint a hires Guggenberg-féle vízgyógyintézet miatt.

Legutóbb a következők keresték föl Brixent a magyar főuri családok közül: *Festetics* Leontin grófnő, *Zichy* Irma grófnő, *Zichy Nepomuk* János gróf, *Zichy* Béla gróf és még számosan. *Don Miguel* braganzai herczeg hat hétig használta a kurát Brixenben kitünő eredménynyel.

Erdődy Imre gróf és neje, született Migazzy Irma grófnő, továbbá Vilmos gróf és Yella grófnő visszatértek németországi automobilútjokról Galgóczra, a honnét Pöstyénbe utaztak.

Mednyánszky-Ghyczy Agata bárónő hosszabb kurára Karlsbadba érkezett.

Özv. *Berchtold* Richard grófnő, született Bánffy grófnő, leányával, Saroltával, Franzensbadban tartózkodik.

Boncompagni-Ludovisi Ardunia herczegnő gyermekeivel Velenczéből Semmeringre utazott ismét, a hol a Panhans-szállóban bérelt lakást.

Károlyi István grófné, született Csekonics Margit grófné, Karlsbadba utazott, a hova *Zichy* Ferdinánd gróf és neje, született Zichy Livia grófnő is megérkezett Duna-Adonyból.

XIII. EVF. 15. SZ. BUDAPEST, 1908 AUGUSZTUS 15.

SZALON UJSÁG

KÉPES FOLYÓIRAT * A PARK-CLUB HIVATALOS LAPJA * JOURNAL ILLUSTRÉ

ELŐFIZETÉSI ÁR:
EGÉSZ ÉVRE ... 40.— KORONA.
Megjelenik 24-szer évenkint.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, VIII., MÁRIA-UTCZA 11.
FELELŐS SZERKESZTŐ:
HOLLÓ TIVADAR

UNION POSTALE:
UN AN ... 50.— COURONNES
Parait 24 numéros par an.

Telefon: 58—17.

SZMRECSÁNYI PÁL

SZOBORÉLESEN él a köztudatban Samassa József egri biboros-érsek alakja az ő nagy tudásával, erényeivel, a történelmi nagyhivatású magyar főpapok mintaképe. Az ő különösen szigorú erkölcseihez idomulnia kellett egész környezetének, az ő társaságában nem maradhat meg más, mint olyan ember, a kinek hasonló a lelke és az erkölcse.

Mégis csaknem húsz évig volt hűséges segéde, szellemes társalkodója, legmeghittebb embere *Szmrecsányi* Pál, a most elhúnyt nagyváradi püspök.

Nehéz iskola, de a ki végigjárja, méltóvá teszi magát a legmagasabb egyházi méltóságra. Mert ide már nagy lelki tulajdonokkal kellett megérkezni. Ide predesztinálva kerülhet csak az ember, hogy azután befuthasson oly fényes pályát, a papnevelő intézet padjától Nagyvárad püspöki székéig.

Nagy emberek lelki és jellembeli hatása a környezetre abban nyilvánul, hogy évek során át a maga mintájára formálja át az embereket, de a ki mellettük önálló egyéniség tud maradni, vagy arra fejlődni, az föltétlenül maga is nagy ember és egyéniségét csak fejleszti és emeli mások nagyságának sugara.

Szmrecsányi Pál, a mikor a papnevelő intézetből kikerült, már önállóan, öntudatosan kifejlődött egyéniség volt, mely az egri érsekség nemes tüzében megaczélosodott. Kispap társainak vezére volt. Lelki tulajdonságai és rokonszenves személye tették azzá, s a mikor elment közkatonának, a szentegyház katonájának, akkor is a jövendő vezért látták benne. Samassa érsek észrevette, fölismerte, megértette őt és magához vette.

E kitüntetésben rejlett a tragikuma.

Példátlan munkabirása, adminisztrativ tudása számára nagy tér nyilott meg előtte és ő e téren teljesen betöltötte hivatását, évtizedeken át beletemetkezve az egyházmegyei irodák aktái közé. Ide temette el azt a nagy hivatását, a melynek eleinte életét szentelni óhajtotta, a melyhez való ihletett hivatottsága már kora ifjúságában megnyilatkozott és magasan iskolatársai fölé emelte: szónoki és irodalmi zsenialitása.

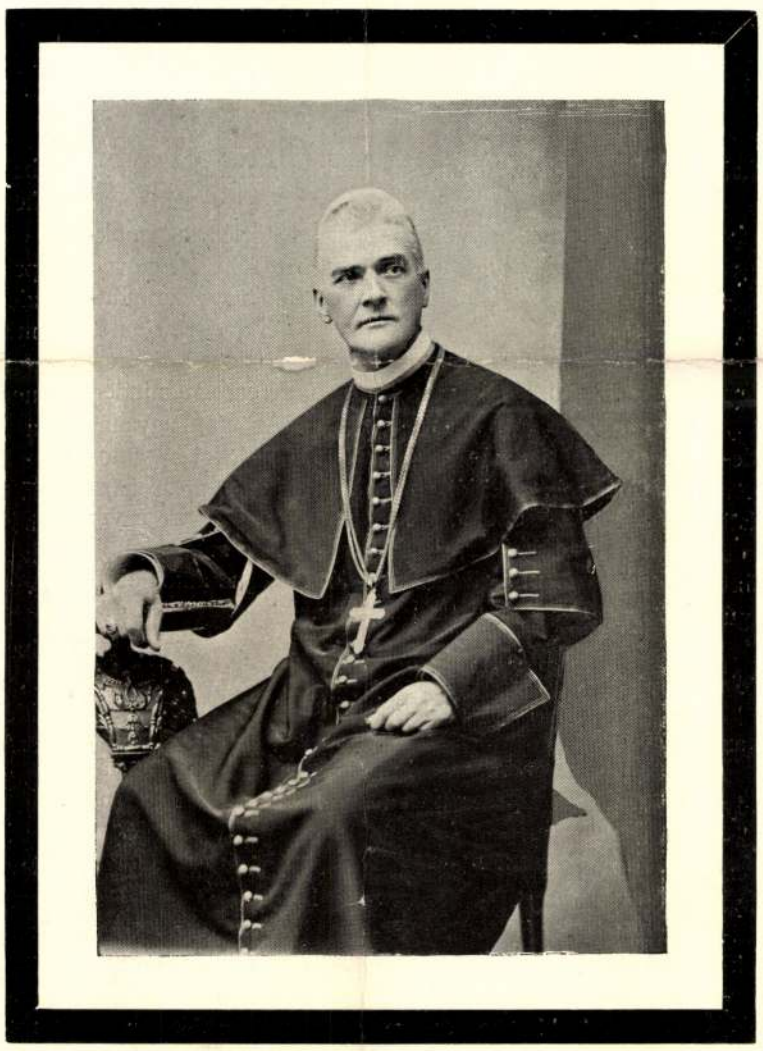

Szmrecsányi Pált úgy bocsátotta útjára az egyetem, hogy a magyar szentegyháznak ő lesz legnagyobb literátora és szónoka. A természet felruházta minden képességgel, hogy itt az első helyre küzdje föl magát. Kifejezéssel telt nemes arczéle, mély tűzben megvillanó szemei, orgonaszóhoz hasonló hangja és gyönyörű formába öltözött mélységes gondolatai rögtön lebilincselték hallgatóságát.

Lelkének e kincses tanyáját, a Gondviselésnek e káprázatos ajándékát ő áldozatul hozta egyháza oltárán, mert egészen be akarta tölteni azt a helyet, melyet számára a sors kijelölt. Minél magasabbra hágott az egyházi tisztségek és rangok lépcsőfokain, annál jobban távolodott tulajdonképeni hivatásától, mely az irodalom Pantheonjába vezet.

Izzó lelki harczok nélkül ez a lemondás nem történhetett meg s e lelki tusa bizonyára segített megőrölni testi erejét, mely akkor hagyta el, a mikor már módjában volt megpihenni.

A nagytudású és fényes elokvenczziájú dr. Schlauch Lőrincznek méltó utóda, a magyar episkopatus egyik dísze volt Szmrecsányi, ki nemcsak mint az Ur makulátlan szolgája, hanem mint ember és hazafi is általános tiszteletre volt érdemes. Nagy kiterjedésű, ősrégi nemesi családnak a sarja, mely a felvidéken előkelő szerepet játszik és a közélet számára több jeles erőt szolgáltatott.

Szmrecsányi Pál a sárosmegyei Daróczon született 1846. május 2-án, a hol nagyműveltségű szülei körében nyerte első kiképeztetését. Pályafutásában nevezetes dátum volt az 1891. év, ekkor lett szepesi püspök, és 1903-ban nagyváradi püspök.

A nagy alkotásokhoz tulajdonképen most kellett volna hozzáfognia, a mihez méltó keretet adott nagy Martinuzzi György püspöki széke. Utána nem maradt más, csak rend és fegyelem, a melynek addig életét szentelte.

Életének utolsó éveibe kelletlenül világított bele annak a nemzetiségi gyujtogatásnak a lángja, a melyet volt püspöki megyéjében, a Szepességen ő taposott a sárba.

A mikor mi letesszük ravatalára ezt az egyszerű koszorút, melyhez a virágot az ő életéből szedtük, rá kell írnunk a gyászszalagra azt is, hogy ősmagyar családból származott és a halál két sebet ütött egy csapással, mert megdőlt az egyháznak egy hatalmas oszlopa, de pótolhatlan veszteség érte a magyarságot is, a melynek oszlopait ujakkal kicserélni nem lehet.

Nagyterem

(Maros Torda vm.)

Bethlen - Kastély

239. l.

Zádor - Rados

Nagytótlaki (kör)-
korektemplom
(Vas vm.)
a XIII. században épült -
Agrula János falké-
peivel a XIV. szá-
zadból -

Lux Géza dr: Kevésse
ismert műemlékeink.
Magyar Építőművészet,
1943. 116. l. (Képpel.)
és alap-
rajzzal.

t, nem tisztázta a helyzetet, és a magyar
ınyját ért sértést megtorolja. Sz¨vetsége-
ɔsztrák hercegekkel 1362. március 31-én
ór Antal szerint méltó volt a visegrádi
es, Albert, Lipót hercegek, III. Meny-
ák és bajor lovagvilág legkiválóbb kép-
a szerződés megkötésében.
ovább folyt a hadikészülődés mindkét
be is elment, ahol résztvett Menyhért
knek az ünnepségeknek emlékét őrzik a
bajor herceg tiroli tartózkodása alatt
ɔek közül négyen Erzsébet királynő a
udvari életébe, később részletesen is

szerint fénypontja volt az illusztris
ezett lovagi tornák. Ilyenkor az egész
ette körül a porondot, leggyakrabban
ölgyek — a piros ajkak — elismerésére
élyes, inkább testedző formája volt az
al, leeresztett sisakkal és talpig páncél-
b a kopjatörés, ahol már hegyes vasak-
ıcél. I. Károly temetésének leírásából
vett ilyen tornákon, hiszen a temetési

Nagyváradi székes-
egyház

Bunyitay Vince

A nagyváradi l. sz.
székesegyház felszentelésé-
nek száradik evfordulója
alkalmával. 8 r. 1 kép
43 l. Nagyvárad 1880.

E s z t e r g o m

Esztergom ősidőktő
és müvelődési központja volt a Kárp
déli ~~pannoniai~~ partján terül el,
amelyen s körülötte a La Tène korb
város legkorábbi neve,amit később
ve bolgár-szláv eredetü Strig,Stre
politikájában és müvelődésében azo
szerephez, amikor Géza fejedelem,
helyébe a ~~királyságxintézmény~~ közp
intézményét óhajtja avatni, Eszterg
kelta,bolgár-török,avar eredtü népe
megtelepedésével természetesen a m
beli községek nevei is utalnak.

A történeti,nyelvé
zolták már, hogy, miként Pannonia

Henselmann, Emerich: Die alten Kathedralen von Grosswardein.

Nagyvárádi székes-egyház

Kny. ?

8°, 12 K, 30 L,

Bunyitay Vince: A nagyváradi l. vz. vzékeseg-
ház. Felszenteltetésének vzázadik
évfordulója alkalmával.

8°, 1K, 43L, Nagyvárad, 1880.

Nagyváradi vzékeseg-ház

Nagyvárad
Szigligeti - szobor

Visszatért a nagyváradi színház elé Szigligeti Ede érczszobra

Csütörtökön délben lélekemelően szép, hazafias ünnepség keretében kapta vissza Nagyvárad az első magyar szobrot azok közül, amelyeket a letűnt román uralom eltávolított a helyéről: *Szigligeti Ede* szobrát. Az ünnepséget a Szigligeti Társaság rendezte és a szobor visszahelyezését parádés irodalmi esttel kötötte össze. Délben 12 órakor került sor a Szigligeti-szobor ünnepélyes átadására. Már jóval előbb hatalmas közönség gyülekezett a színház körül, egymásután érkeztek meg a polgári és katonai hatóságok vezetői és a Szigligeti Társaságnak Budapestről érkezett vendégei.

Tabéry Géza a Szigligeti Társaság nevében ünnepi beszédben adta át Nagyvárad városának a visszahelyezett Szigligeti-szobrot. *Gulácsy Irén* helyezte el a Szigligeti Társaság koszoruját a szobor talapzatára. Dr. *Soós István* polgármester meghatott szavakkal vette át a szobrot. Az ünnepség végén felcsendült a Himnusz.

Este a színházban Nagyvárad egész társadalma megjelent, a férfiak és nők nagyrésze magyar ruhában. Dr. *Némethy Gyula* prelátuskanonok, a Szigligeti Társaság elnöke, mondotta a megnyitó beszédet. Dr. *Hlatky Endre*, Nagyvárad város főispánja, „Váradiak és bihariak a trianoni Magyarországon" cimmel tartott nagysikerű előadást. *Perédy György* „Visszapillantás husz nehéz esztendőre" című munkáját olvasta fel. *Pap Lajos* két versét mondotta el. *Gulácsy Irén* „Összekötőtisztként. (Vallomás az óhaza és Erdély szelleméről)" cimmel tartott nagyhatású, rendkivül érdekes előadást. *Dutka Ákos* „Várad glóriája" cimmel a körösparti Páris békeéveiről emlékezett meg. *Nadányi Zoltán*, Bihar vármegye főlevéltárosa, költeményeiből adott elő. Az összegyült közönség lelkesen ünnepelte a magasszinvonalu est szereplőit.

• Zenekari est [illegible]

Pesti Hirlap 1941. febr. 28.

ÖNVÉDELEMRE
OKTATÁS
LÉGOLTALMI LIGA
KÉSZPÉNZZEL BERMENTESÍTVE
1941 FEB 22
A
BUDAPEST 72

Ismeretlen Országos Bizottsága

Házgondnokság

H

Magyarvarad vára

Scholtz Béla: Nagy-Várad várának története. (Ford. Krajcsovics János)

8°, 15K, 275 L, Nagyvárad, 1907.

Nagyvárad vára

Scholtz, Adalbert: Geschichte der Festung Nagy-Várad

8°, K, L, Nagyvárad, 1907

Nagyváradi vár

l.

Gyalokay Jenő:

Új adatok a régi
Várad helyrajzához.
Peszéki Ferenc: Bihar –
vármegye I. köt. 14–31. l.

= Nagyvárad 1913

U. az: A nagyváradi
várban 1911–12-ik években
folyt ásatások eredménye.
U. ott. 43–60. l. képekkel

Nagyváradi vár

1.

Pesszeki Ferenc:
Bihar vármegye. I. k.
Nagyvárad, 1913. 76–77. l. (A váradi vár kibás feliratának helyreállítása.)

gos levéltárban nem volt feltalálható, s igy ezen nevezetes, műtörténeti érdekű adat alighanem a bécsi hadügyministerium levéltárában keresendő, hol azt a következő átirattal kapcsolatban könnyen föl lehetne találni.

Sacrae Caesareae Regiaeque Mattis Excelso Consilio Aulico Bellico per quam officiose insinuandum. Illustrissimum et Reverendissimun D. Augustinum Benkovich Episcopum Varadiensem etc. (Titulus) tenore Memorialis sui altenominatae Caesareae Regiae Mattis demisse intitulati praesentibus copialiter acclusi humillime supplicasse in eo, quod siquidem tota Civitas Varadiensis funditus sublata esset, Ecclesiaque sive Templum Varadiense olim in Arce a Sancto *Ladislao Rege erectum et post piam ejusdem Mortem Reliquys ejusdem consecratum, ita et Augustissimi olim Sigismundi Imperatoris sepultura* condecoratum, nunc vero sine omni honore ac reverentia protritum esset, in eodem Loco restaurari permitteretur, vel si extra ambitum Fortality certum Spatium designandum esset tam pro restauranda Civitate, quam et Ecclesia in ea erigenda certus locus assignaretur.

Cujus praedeclarata Instantia, et pro Dei gloria et cultu promovendo intentio praetitulato Consilio Aulico Bellico perquam officiose recommendatur.

Ex Consilio Cancellariae Regiae Aulico-Hungaricae Die 6 Aprilis 1699.

(Eredeti fogalmazat a m. k. orsz. ltár cancellariai oszt. 1699. Nr. 56 ex Aprili).

Közli: Dr. *Thallóczy Lajos.*

Hazai tud. intézetek és leletek.

— *Az Országos Régészeti és Embertani Társulat* folyóiratunkat közlönyéül választván, ezt, tagjai, a folyó évtől, illetőleg a jelen számmal kezdve, tagdij fejében fogják kapni. *A társulat czélja* első sorban az őstörténelemnek és kapcsolatban az embertannak művelése, s a hazai közönség körében megkedveltetése. E főczélját rendszeres ásatások eszközlése, nyilvános gyűlések tartása, szakdolgozatok előadása, azoknak kiadása, a hazai gyűjtők és szakkedvelők egyesítése, s a magyar birodalom különböző vidékeire ilyen czélokból teendő kirándulások által igyekszik valósitani.

A társulat munkakörébe tartozik még az antik s a középkori (különösen a magyar) régészet és érmészet is.

parancsolatját elvárom.» — Tehát úgy látszik, a kolozsvári aranyok roszúl valának verve. *Grabarics Jakab* abrudbányai inspector is csak *próbára* veretett vala később Kolozsvártt néhány aranyat. Ugymint 1707. szept. 12-én Abrudbányáról ezt irja a fejedelemnek:

«Ujolag küldtem ki golyóbis-aranyat 1871 nehezéket (pénzzé veretésre Nagy-Bányára) Ajtay uram kezéhez, mely arany iránt Felséged kegyelmesen disponálhat; nemkülömben *minémű példájú* (formájú) *aranyat csináltatván hármat Kolozsvárott*, mellyeknek is kettejét, minémű példájuak legyenek? Felségednek elébbeni alázatos levelemben kiküldettem».

A mi a kassai pénzverdét ileti, az erre nézve általunk közlött adatokhoz járuljon még egy-kettő.

Rákóczi 1706. april 6-kán Egerből utasítja az orsz. közjövedelmi tanácsot, hogy a «kas-ai pénzverőházhoz cassirerségre applicálandó alkalmas személyeket» hozzon előtte javaslatba. Mikor pedig ezen év őszén Kassát Rabutin ostrommal fenyegetvén, elöle a féltett pénzverdét Szepesvárába költöztették, ezen átszállításról Keczer Sándor felső magyarországi főhadbiztos és az orsz. közjövedelmi tanács consiliariusa, Eperjesről 1706. szept. 24-éről ezt jelenti a fejedelemnek:

Kassán élelmi szerekről, költségről stb. jól provideáltam. «Pénzverő öszközöket parancsolta Generális Károlyi uram kihozatnom, együtt ahhoz értő mesteremberekkel; *ez elmúlt éjjel küldetett szekereket*, úgy hiszem, *még ma kiindíttatja* ő Nga. Az mit Libertásul és polturául még tegnap verhettek, — azt is bent lévő Radics uram regimentje cassájába adattam. Pénzverő öszközöket Szepesvárában igyekezem felállittatni.»

Azonban az ostrom október 11-kén Rabutinnak visszavonulásával megszünvén, a pénzverde megint csakhamar visszaszállíttatott Kassára, úgy hogy történetében a szepesvári kirándulás csak egy kis rövid intermezzót képez.

Mind a négy föntebb idézett levélnek eredetije a kir. kamarai levéltár lymbusában létezik. Közli: *Thaly Kálmán.*

A váradi Sz. László-templom restauratiója 1699. *Benkovich* Ágoston váradi püspök 1699-ben emlékiratot nyujtott be a királyhoz, melyben Sz.-László temploma restauratiójának szükségét fejti ki. Minthogy a templom várbeli, tehát hadi területen állott, e fölött a hadi tanács ítélt. A cancellária elintézés végett, meleg ajánlattal küldi fel a haditanácshoz. Az átiratban említett memoriale az ország-

Arch. Ert 1879.

Nagyváradi vár

keleti oldala

Fessty Árpád rajza

repr.

Orsz II. 383. l.

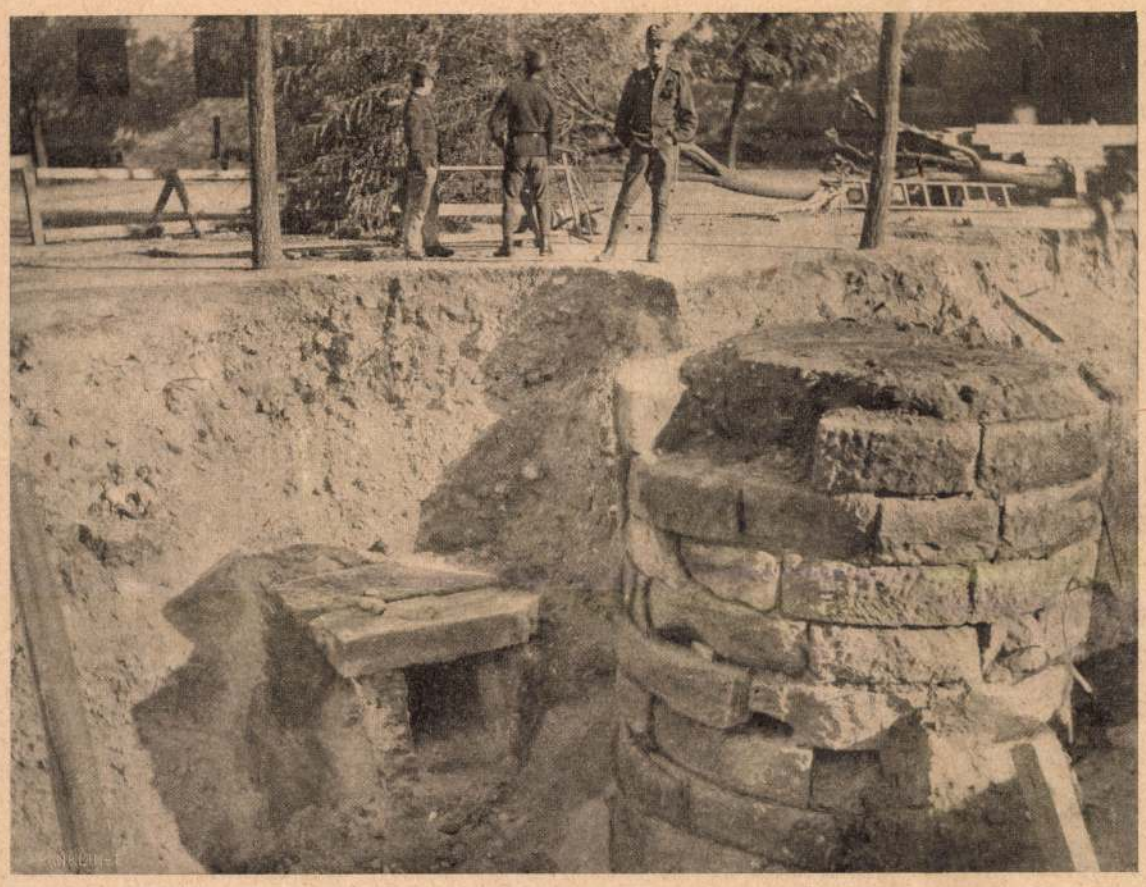

A SÍR.

MÁRIA KIRÁLYNŐ SÍRJA.

Nagyváradon, az évszázados régi vár udvarán a Magyar Régészeti és Történelmi Társaság megbizásából ásatások folynak *Karácsonyi* János kanonok, *Gyalókay* Jenő cs. és kir. tüzérszázados és *H. Fekete* Péter polgári iskolai tanító vezetése alatt.

Az ásatások czélja napfényre hozni Szent László székesegyházának romjait, különösen pedig a kápolna alapzatát, melyről tudni vélik, hogy koszorús alakzatú és a magyar építészet legrégibb mű-alkotása.

Rengeteg régiség került ki a földet-túró rabok ásója-csákánya alól, a várkaszárnya egyik raktára színültig telve máris csontvázakkal és egyéb tudományos szempontból nagybecsű maradványokkal.

Az ásatás szenzácziója kétségkívül az volt, hogy az elmult hét végén megtalálták *Mária királynő* sírját.

Régi irások bizonyítják, hogy Mária királynőt — meghalt 1395-ben — Szent László székesegyházába temették. E mellett tanúskodik az is, hogy 1755-ben, a mikor a nagyváradi vár akkori parancsnoka *Cannon de Ville* kutat ásatott a vár udvarán (a kút képeinken a sírgödör mellett van) talált egy hatbogláros, liliomos Anjou-koronát, egy jogart, egy ország almát és egy karpereczet, a melyről kétségtelenül megállapították, hogy a XIV. századból valók, tehát valószinűleg Mária királynő koporsójából kerültek ki. (A koronát a bécsi császári múzeumban, a karpereczet a budapesti Nemzeti Múzeumban őrzik, a jogar és országalma elveszett.)

A sírban, a mely a tudósok véleménye szerint kétségtelenül Mária királynő sírja, találtak csontokat, melyeket most vizsgál Török Aurél dr. Budapesten, a kinek nyilatkozatát kiváncsian várják az archeológusok.

A FORRADALMI CSARNOK.

A negyvennyolczas ifjúság parlamentjét, a történelmi nevezetességű *Pillvax*-kávéházat a héten ünnepélyes szertartások között bezárták, s ugyancsak a héten megkezdték a hires épület lebontását.

A Pillvax lebontásával a Belváros és régi emlékei közül ideig-óráig nem marad más, mint az *Aranykéz*, a hol a régi magyar színészet küzködő emberei honoltak és az első republikánusok tartották 48-ban összejöveteleiket. A többit csákány és balta már mind lerombolta s öregedésük növekedésével egymásután tűntek el, épen úgy, mint a hogyan az a három maradvány is el fog pusztulni egy-két év alatt, mely véletlenül túlélte őket. De valamennyinél legnevezetesebb események mégis a Pillvaxhoz kapcsolódtak, mely félszázadnál tovább szinhelye volt a régi diákélet mindennemű mozgalmainak. Pillvax néven csak a negyvenes évek óta ismerték ezt a kávéházat, azelőtt «juratusok», «táblai jegyzők» kávéháza, Privorszky, 1847-től Fillinger, 1848-ban pedig Szabadsajtó-, Szabadság-kávéház, Forradalmi csarnok, az ötvenes években Motz, Beukert, majd Schöja néven emlegették, a szerint, hogy kik voltak bérlői, vagy milyen események hagytak bélyeget rajta. A mult század tizes éveitől kezdve ismeretes hely volt az egész országban ama speczialitása révén, hogy a jurátusoknak és bölcsészeknek állandó gyülekezőhelyéül szolgált. Hirhedtsége megvolt tehát azelőtt is, hogy Petőfiék állandó tanyát vertek benne, irodalmi hire azonban csak az 1842-ik esztendővel kezdődik, mikor *Lisznyai* Kálmán és *Dobsa* Lajos az első irói asztalt megalakították benne. Vahot Imre már 1842-ben hosszú czikket irt róla a Pesti Divatlapban, a mi bizonyítja, hogy országos hire a köztudatban már általánosan el volt terjedve. Belső életéről többek között ezeket jegyezte fel:

«Azok, kik e mulatóhelyen ujságot nem olvasnak, nem tekéznek, vagy a játszókat nem nézik, többnyire *politikai vagy irodalmi* dolgokról szoktak egymás között beszélgetni s ha vidékről van szó, kiki a maga megyéjével áll elő; azok, kik censurára készülnek, leginkább itt faggatják egymást mindenféle szövevényes (captiosus) jogkérdéssel s a magyar törvények majd minden szakát nagy tűzzel vitatják meg s a censura letétele, vagy néha a kir. tábla ülései előtt vagy után sok jurátus *magyar díszruhában* s *kardosan* szokott itt megjelenni s kiváncsi társaknak többnyire jókedvvel beszélik el, mily kérdésekre kellett felelniök a vizsgáló küldöttség előtt s elvégre majd mindenik azzal biztatja már félig-meddig ügytársait, hogy az egész censura csak gyerekség s igen könnyű dolog.»

Az a kép, a melyet Vahot rajzol, még a juratusok kávéházát illusztrálja, de már két év mulva az irodalom válik dominálo elemmé. A «Pesti Hirlap» 1844 szeptember elsei számában már nem a juratusokat, hanem Petőfit és társait támadja, a miért «fokoskorbeli» jelenetek szinhelyévé változtatják a kávéházat s a helytartótanácsnak is 1845-ben a bécsi kormány az irók agitálásai miatt teszi kötelességévé a forradalmi szellemű csarnok fölött való felügyeletet. A hires kerek asztal, melyet közvélemény-asztal néven ismertettek az egykorú lapok, ekkor már meg volt alakítva s rendes látogatói voltak: Petőfi, Lisznyai, Dobsa, Degré, Bérczy, Tompa, Pákh, Lauka, Obernyik, Pálffy, Emődy, Berecz, Vasvári, Irinyi, Bulyovszky, kikhez 1845-ben Jókai, 1846-ban pedig Sükey csatlakozott. A Pillvaxnak ezidőbeli állapotáról és a kerek asztal életéről szintén van hirlapi feljegyzés, melyet ezúttal az «Életképek» örökített meg. «Mi hir Budán» czimű rovatában, az 1847. évfolyam szeptember 17-iki számában jelent meg az egykorú irás, mely a Közvélemény-asztalt megörökítette. Ime:

«Láttátok-e már a *Közvélemény* asztalát, hol az ifjú honremények serege karikába ülve fidibust prédál s felfedezi a gázvilágitást, vagy csibukot szí s *a haza ügyeit dönti és emeli.* Hogyne láttátok volna! . . . Hallottátok-e a Közvélemény asztalának rendithetetlen tüdejű O'Connelljeit, mikor ékesszólásaiknak árja nekiered s a torokversenytől szétfut a pipafüst, melyben lapáttal sem lehet utat hányni.»

A negyvennyolczas időkig szakadatlanul ebben a zajosságban és pipafüstben folyt a Pillvax élete s nem változott akkor sem, mikor az események hátára kerekedett s innen döntötte el a márczius 13., 14. és 15-iki napokban az új Magyarország sorsát. Csakhogy ezeket a részleteket nincs miért ismételni, úgyis eléggé

A TOVÁBBI ÁSATÁSOK A KIRÁLYNÉ SÍRJÁNÁL.

MÁRIA KIRÁLYNŐ NAGYVÁRADON KIÁSOTT SÍRJA. — Máthé Pál amatőr-felvételei.

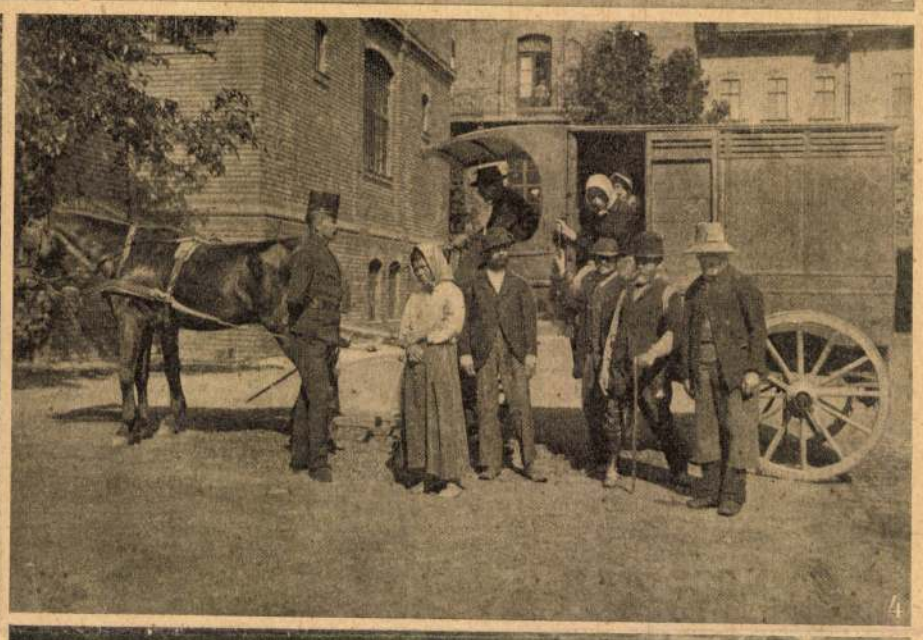

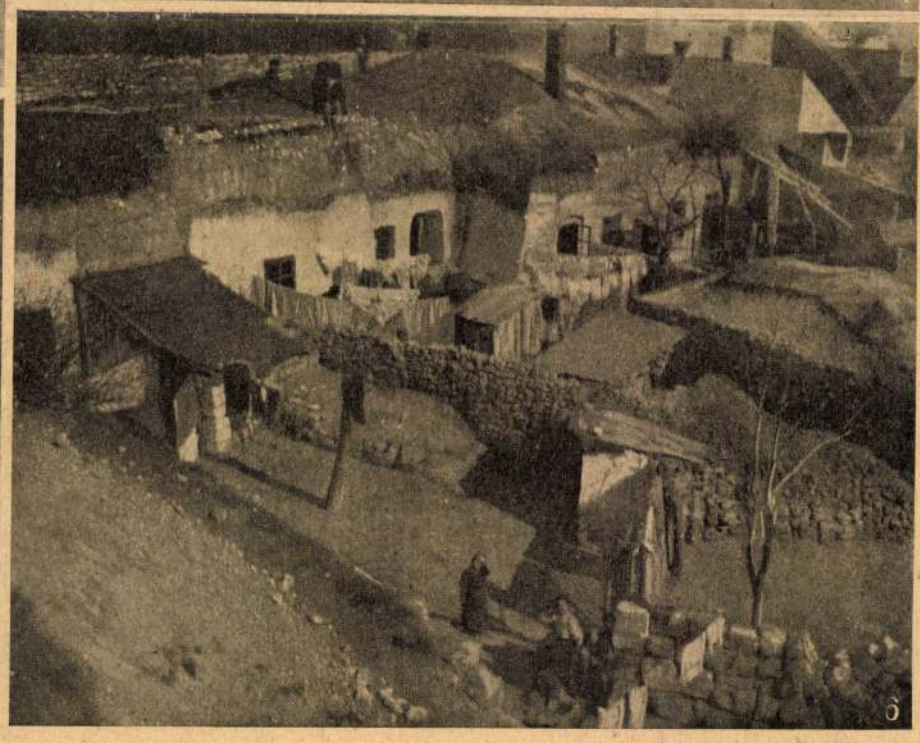

1. **Fiatal csavargók.** A razzián összeszedett csapat a dunai kapitányságon vár igy a *gyermekbiróság* döntésére. Ma már legalább ezek nem a tolonczházba kerülnek, hanem többnyire javitó nevelésre utalják őket, elsősorban a Gyermekvédő Liga intézeteibe, vagy a patronázs egyesületek házaiba. — 2. **Rapport a tolonczházban.** Munkanélküliek és hajéktalanok, a kiket razzián fogdostak össze, — nagyrészt pálinkamérésekben. Nagyrészük nem bünös, csak szerencsétlen: a nyomor és az alkohol áldozata. — 3. **A két «taxli.»** Notorius tolonczházi alakok, a kiket a csavargó-humor keresztelt el taxlinak. — 4. **A zöld kocsi.** Ez a híres, vagy inkább hirhedt zöld kocsi, a mint «uj transzporttal» érkezik a Mosonyi-utczai tolonczház udvarára. — 5. **Séta a «tyukketreczben».** A főváros gyülevész népe járkál itt: a *nyomor korzója*, a mely persze nem olyan tetszetős, mint a Stefánia úti korzó, de viszont ép oly jellemző Budapest életére. — 6. **Barlanglakások.** A munkásnép legrémesebb tanyáin, a Budafoki úton földbevájt odukban tengődik igy *ötezer ember*. Itt pusztít leginkább a tipikus kültelki baj: az angolkór, a gyermekhalandóság itt a legnagyobb. A falakról csöpög a víz, a levegő miazmás, nyoma sincs a csatornázásnak, az udvaron szabadon folyik a szennyvíz és csaknem minden lakó «hidegrázásban» szenved.

RAZZIA-KÉPEK.

Tábori Kornél és Székely Vladimir *Razzia* czimű darabjából, a mely november 7-én került szinre először az *Uránia*-szinházban.

Nagyváradi régi
Székesegyház

A nagyváradi ásatások. A nagyváradi várban föltalált régi templom romjainak kiásását a káptalan költségén folytatják. Az alapfalak közt több érdekes tárgyat találtak; legbecsesebb eddig az a másfél méter magasságu sirkő, melyen dombormetszetben Florenczi András, volt nagyváradi püspök alakja látható. A kő alsó részén a hűséget jelképező kutya alakja vehető ki s az olasz származásu főpap elhalálozásának ideje: 1426. év január hó 12-dik napja. Az a mélység, hol a munka most folyik, megfelel már a templom sirboltjának s ezen alul már mit sem lehet számitani. Az ásatások *Bech* Ernő mérnök vezetése és dr. *Römer* Flóris felügyelete alatt történnek. A templom maradványairól nem tudható még, vajjon csakugyan a rég keresett Szent-László-féle bazilika, avagy más kisebb épitmény.

Vas. Ujs. 1883.
653. l.

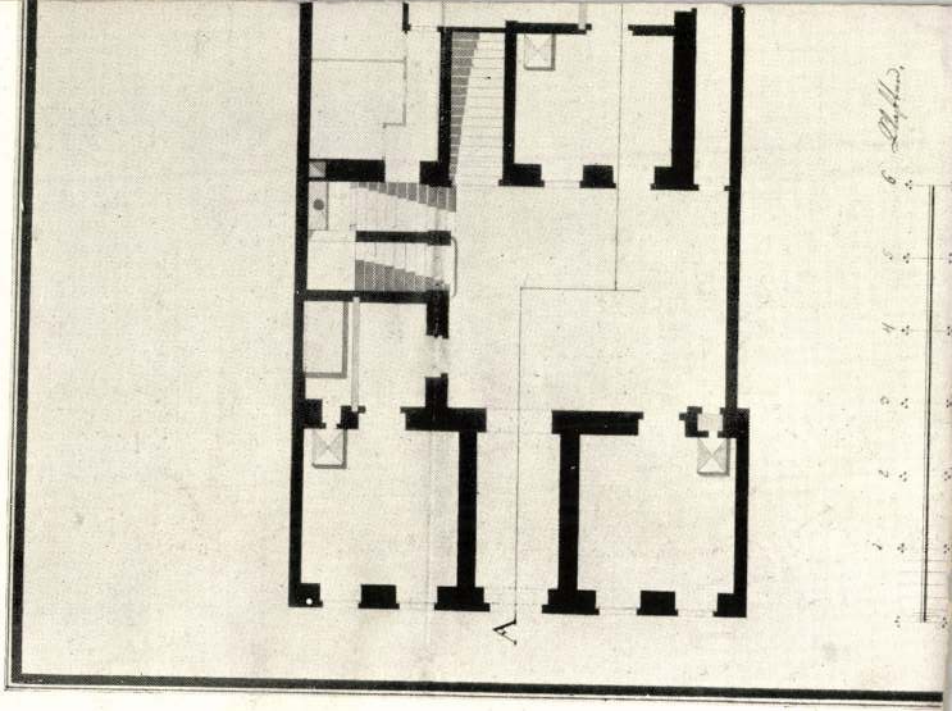

EGYKORI BEADVÁNY TERV

Nagyváradi régi székes-egyház

Vas. Tjs. 1883. 734. l.

A nagyváradi ásatásokat egyelőre befejezték, a mennyiben akadályra találtak. A szentélynél, hol a legérdekesb fölfedezéseket várták, a további munkálatok utjába állt a kut.

Az oltár mögötti fal, sőt maga az oltár is kiásatlan maradt, mert az oldalfalak még tovább nyulnak a várbeli templom felé. Pedig érdekes nyomokra akadtak; nem tekintve a tömör pillér alapokat, a kisebb, téglából készült sirboltokat, különösen megemlitendő egy óriási sirbolt, két bolthajtásos bejárattal, melyek hatalmas terméskövekkel valának eltorlaszolva. A sirbolt mindenesetre valami előkelő nevezetesség földi maradványait rejté egykor s ha a feltalált alapfalak valamikor sz. László bazilikájához tartoztak, ugy lehetséges, hogy e sirboltban nyugodott egykoron a szent király. Benn a sirboltban két csontváz volt, egyik mellett rég rothadásnak indult öltönydarabok, melyekne zsinóros volta magyar eredetre vall. A diófa koporsó roncsai közül egy sarkantyut emeltek ki. Nem férvén ahhoz semmi kétség, hogy a talált két csontváz nem valami közönséges egyén porhüvelyének földi maradványai, *Rómer* Flóris nem engedte át azt az antropologiai muzeum számára, hanem kegyeletből ujra el fognak azok temettetni. Az egyik csontváz koponyáján jobb felől hatalmas kardvágásnak még az illető életében beforrott nyomai látszanak. Az antropologiai muzeum a nagyváradi ásatásokból nehány csontvázat, s mintegy 40 koponyát kapott.

A nagyváradi székesegyház jubileuma. Junius 27-én fényes egyházi ünnepély volt Nagy-Váradon, hol a székesegyház épitésének százados jubileumát ülték. A török által elpusztitott székesegyház helyett épitett nagy templom alapkövét 1752-ben tette le gr. Forgách Pál püspök, de pénz hiánya miatt az épités soká tartott, mig Mária Terézia százezer frtos adománya után 1780-ban elkészült. A jelenlegi püspök *Lipovniczky* István a százados jubileum közeledtére a templomot restauráltatta, s e munkálatok vezetésével a tudós *Römer* Flóris kanonok, a tervezetek készitésével s kivitelével pedig *Storno* Ferencz bizatott meg. Az ünnepélyre *Haynald* érsek is Váradra utazott, s már Püspök-Ladánynál küldöttség fogadta. A jubiláris misét Haynald mondta, *Zalka*, *Német* és *Nogáll* püspökök segédlete mellett. Mise alatt a templomi énekkar Pozorszky karnagy miséjét adta elő, s Bogisich Mihály budapesti belvárosi káplán is közreműködött szép tenorhangjával. Az egyházi beszédet *Sujánszky* Antal tartotta. Isteni tisztelet után nagy lakoma volt a püspöki rezidenciában. Először *Lipovniczky* püspök mondott felköszöntőt az uralkodóházra, majd Haynald bibornokra. Emlitésre méltó, hogy e köszöntőre azon pohárból ivott, melyet ezelőtt száz évvel Hakker budai ács ledobott a torony tetejéről, de nem tört össze. *Haynald* bibornok Lipovniczky püspököt élteté. Az ebéden felolvastatott *XIII. Leó* pápa sürgönye, melyben a pápa a mai ünnepély alkalmából áldást mond szent László városára. Délután 5 órakor a növendékpapok ünnepélye volt a püspöki lakban. A kispapok több énekdarabot, szavalatot és felolvasást adtak elő. Este az egyházi épületek kivilágittattak. Az ünnepély összes költségei 12 ezer frtra rugnak.

Vas-Vp. 1880. 44/k.

emancipandosi dai vincoli della logica, può fondere armonicamente i contrasti più irriducibili, più contraddicenti della vita.

In seguito a questo carattere filosofico, la poesia di Ady rappresenta un'unità chiusa, severa, indissolubile — come le ideologie di qualsiasi sistema filosofico-religioso. I motivi della sua poesia sono legati organicamente come gli elementi d'una cattedrale medievale — ispiratrice di profondi sensi religiosi, — i cui ordini di colonne e di navate, gli altari, gli archi e le torri, la disposizione interna ed esterna, si compongono e si fondono perfettamente in una grande unità artistica. I suoi spunti si possono raccogliere ed ordinare in sistemi bellissimi: la Vita, la Morte, il Mistero, il Sogno, Dio, l'Infinito, il Desiderio, il Denaro, il Bacio, la Lotta, il Dolore, il Piacere, il destino umano e nazionale, la propria poesia, la propria missione, la propria umanità ed ancora tanti altri temi poetici, formano dei cicli di motivi, ben definiti è chiusi, ma che si toccano, s'intrecciano. Questo severo ordine intrinseco si riflette anche nella costruzione dei singoli volumi di Ady. Eccetto le «*Poesie Nuove*», i volumi prendono e derivano il loro titolo da una delle poesie in essi contenute; ciascun volume si divide in cicli di un determinato numero di poesie, compresi sotto il titolo di una delle poesie del rispettivo ciclo.

Nagyváradi régi

szécsényház

Vas. Ujs. 1881. 575 l.
591. l.

dr Szentiványi Gyulaszi

H

XI Lágymányosi ut 16

Nagyváradi székesegyház

és püspöki palota

Képei

Vas. Üpk. 1886. 453. l.

F D
Deisinger
FRATELLI

Nagyvaradi negy

szekesegyház.

Vas. Ujs. 1881. 606 l.

623. l.

DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN-

báró Vajai Vay László

a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka,
m. kir. földmüvelésügyi államtitkár.

Dr. Kölcsei Kölcsey Sándor

Debrecen sz. kir. város polgármestere,
a debreceni református egyház főgondnoka.

D. Dr. Kállay Kálmán

a debreceni református Kollégium e. i. igazgatója,
egyetemi ny. r. professzor.

Nagyváradi régi
székesegyház.

Régészeti ásatások Ó-Budán a castrum Romanum feltalálásával befejezték az idén az ásatásokat. Az egész castrumot nem is fogják fölásni, mert a terület kisajátitása nagyon kö tséges volna, s megelég sznek a főbejárat föltárásával. — *Nagy-Váradon* a régi templom alapfalai közt ismét egy sir ép kőlapjára akadtak, mely Thurzó Zsigmond hamvait födte egykor; most fölforditva találták, jeléül, hogy a sirt valamikor földulták. Thurzó, ki hajdan kir. titkár volt, bámulatos sebességgel, t. i. 4 év alatt, négy különféle püspökségre, legutoljára a váradira emeltetett. A sirkő felső mezőjében látható Thurzó

czimere püspöksüveggel; az alsó mezőben latin felirat, mely azonban a nagy betük közé vésett apró betük miatt nehezen olvasható. Ráakadtak egy sirboltra is, s abban egész halmaz emberi csontot találtak. Valószinüleg kirabolt kripta maradványai. *Römer Flóris* fáradhatatlan buzgalommal napról-napra vezeti, irányozza az ásatásokat, őrködik a talált régiségek felett, fejtegeti a jeleket és irja jegyzeteit.

Vas. Ujs. 1883. 669. l.

Valóban, ki a minap tanúja volt azon szünni nem akaró tapsviharnak, mely Dóczi «Széchy Máriá»-jának harmadik felvonását, s ott is csak a hősnő rövid rímes versekbe szedett védbeszédjét követte, nem kételkedhetett azon, hogy Dóczi a magyar költői nyelvnek nagymestere lett. A Szécsy Mária által elmondott strófák rengeteg hatásukat semmi drámai mozzanatnak, semmi pikáns, vagy politikai mellékíznek nem köszönhették, köszönhették csupán belső költői értékeknek, a gondolatok, érzelmek, szavak, rigmus, rím, egyszóval a tartalom és forma összhangzatos szépségének. De evvel a dikcióval Dóczi már 15 év előtt, «Csók»-jában is hatott, ott is a nyelv dísze és hangzatossága, a gondolat és érzelem bája ragadta el a hallgatókat. Dóczi sikerei fölött tehát nem a véletlenség, hanem

kedik Kiss József ihlett szózata, és Dóczi Lajosban bővebb medret ás magának a szép, a hangzatos, dallamos magyarság iránya.

A szép nyelv, a *stilus* az,miben Dóczi ereje rejlik.A stilus volt eddigi csodálatos életpályájának iránytűje. A stilus szerzé neki első barátjait és nyitotta meg neki a sajtó,a politika,a szerencse kapuját. Megjegyzendő, hogy születési körülményei nem sok reményre jogositották. Sopron mellett, Német-Kereszturon, szerény családból származván, senki sem énekelte bölcsője mellett, hol egy rontott német tájnyelv uralkodott, hogy Dóczi egykoron a magyar Parnassus zászlósaihoz fog sorakozni. A stilérzéket ő sem öröklötte, sem nem családi nevelés utján nem kapta, a természet adománya volt, s a zsenge csirából, kü-

kik meg tudták mutatni, hogy kis körben is lehet áldásosan müködni.

Szerencse volt a városnak, hogy illyen férfiu kormányozta ügyeit s kitüntetés a férfiunak, hogy ollyan város bizta öt meg ügyeinek vezetésével, mint a minő szülővárosa volt.

Nem volt ez a város kiterjedett vagy szerfölött nagy, és gazdag volt még is, mert birta a legnagyobb kincset, a mivel méltán lehet dicsekedni, a kölcsönös testvéri szeretetett, a jámborságot. Nem az arany tesz nagygyá, hanem a szivnek érzelme.

Hanem fájdalmas az, hogy nincs fa, mellynek gyümölcsében egy-két férges ne találtatnék, melly rontja amazok becsét. A természet is igen jól tudja ezt, és elhozza a szelet, a melly megrázza a fát, és megrengeti annak ágait, s mig az épek, teljesen szépen csüggenek az anya tápláló kebelén, a roszak lehullanak, és elvesznek . . . . . .

Együttült a három város tanácsa, azok a komoly tisztes arczu öreg emberek, a kik előtt önkénytelenül meghajol a ki közéjük lép, olly komoly méltóság ül e magas homlokokon. — A mikor törvénynapja volt, nem elégelte meg Körös városa, hogy egyedül ő magából álljon a tanács, hanem férfiakat kért a jó szomszéd Kecskemét és Czegléd városaitól, hogy az itéletet, melly hozatni fog, annál több igaz ember vizsgálja meg, s mondja ki róla véleményét. *)

Millyen tiszteletre méltó arczok! Azok a galambfehér hajszálak ott a magas homlok mellett bizonyára mindenik fején becsületben öszültek meg, s ezekről az ajkakról, mellyeket majdnem minden férfiunál bajusz és szakáll köröznek, nem hangzott alá egyéb egy félszázados életen keresztül az igazságnál. — Vállaikról egyszerü, fénynélküli köntös simult alá, s annál tiszteletre méltóbbak voltak ez alakok, mert a való drágakönek annál jobban látszik ragyogványa, minél kevesebb körötte a diszitmény.

A tanácskozás folyt. Több ügy volt már végezve, midön egyike a férfiaknak fölállott ülőhelyéből, és megkérdezé Oláh Mihály uramat, mi eredménynyel jártak el vajjon azok a városi tizedesek, a kiket a főbiró kiküldött, hogy behoznák Bálint János gazdát, a kinek az a szerencsétlen sorsa volt, hogy négy lova, vigyázatlanságából az őrzőnek, átment az esküdt Csapó Lőrincz földére? — A főbiró jószivüséggel mondá el, hogy ő kiküldé ugyan a hajdukat, s azok vissza is tértek már, de az embert be nem hozták, söt annyira kimentették, olly helyes okokkal tudták bebizonyitani, hogy az egész rendetlenségnek csak egy kevés vigyázatlanság volt az okozója, a kár pedig olly csekély, hogy az ugyan nem érdemel szót sem.

Csapó Lőrincz uram alacsony kis ember volt, rövid nyakkal, mellyen át hamar fejébe, arczába szökemlett a vér, s tette öt rögtön haragossá.

— Mit? — pattant föl az esküdt — hát én egy pár hajdu miatt ne jussak az én jogomhoz?

A főbiró igen szépen kimentette a dolgot, söt a város tizedeseit meg is dicsérte illöen.

Már ekkor a férfiu nem tudott magán uralkodni.

— De ebanyáju hitetlen pogány bestia kurafiai! — kiálta föld neki haragudva — megdühödt anyáju lelkek **) hát egy esküdt tartozik e engedelmeskedni, vagy —

A férfiu még be sem végezte ingerült szavait, midön a hang egyszerre elhalt ajkain, s még csak most jött észre, hogy mit cselekvék.

A mint a káromló szavakat kimondotta, az egész jelenlevőség elborzadt a káromláson. Hány év mult azóta, mióta illyen átkos hangokat hallottak. Avagy, hogy van az, hogy ez embert ők ismerik régebben, ismerték a szülöit, a kik mind jámbor istenfélő emberek voltak maguk is. Hogy lehet ollyan derék apának ollyan gonosz gyermeke.

Oláh Mihály uram fölemelkedék ülő helyéből. Arcza ollyan tiszteletet parancsoló volt, és olly komoly. És tudták azt a jó tanácsbeliek, hogy a mikor e szép, agg arczról eltünik az a vidor, kedves mosoly, az a nyájas szelidség, melly jámbor öregek tulajdona, akkor következnie kell valaminek.

A tanácsfönök megszólalt.

— Csapó Lőrincz uram, kegyelmedtől nem vártam volna illyen szavakat. Az átkozódást nem ismeri a mi népünk, annyival inkább kerülnünk kell azt nekünk, mert ha megbizott bennünket ez az érdemes város azzal, hogy vezessük az ő ügyeit, mindenben ugy kell élnünk és cselekednünk, hogy a jóban gyarapitsuk a mi népünket. Kegyelmedet a büntetés el nem kerülhetné még akkor sem, ha igazságos volna is a harag, a melly lelkében föllobbant; annál büntetésre méltóbb azonban, minthogy okot nem adott rá senki. Illyen dolgot értelmes ember nem cselekeszik, a kiben pedig nincsen értelem, az másokat nem vezethet.

Ünnepélyes csendesség következék ezen szavakra. — A vádlott ott állott elkomorulva, szótlanul. A kimondottat nem lehetett többé visszavonni. —

Azután a főbiró távozást inte neki.

Mikor Csapó Lőrincz uram eltávozott a teremből, akkor kezdődék meg a tanácskozás, hogy minő módon kell megmutatni mindeneknek, miszerint bünhödik az, a ki vét a közjó, a közerkölcs ellen . . És elhatározták, hogy a ki gonosz beszédre, illetlen szóra nyitotta meg ajakát, az a tiszta ajkuakkal együtt nem fog imádkozhatni; mert ugy nem volna különbség erény és bün között. Ki fog tehát záratni az egyházból minaddig, a mig az *ekklézsiát meg nem követi* elkövetett tetteért; csak, ha a nép megbocsát, lehet ujra tagja az egyháznak.

Ekkor nagy büntetés volt az, ha valakinek meg nem engedtetett belépni szabadon az egyházba, s imádni ott az Istent, igaz buzgalommal mint a többi jámborok.

Ezen kivül, minthogy e helyen feledkezett meg magáról annyira, s megszentségtelenité szavaival e termet, többé abba lépnie nem szabad. Inkább álljon üresen fele ezeknek a székeknek, semminthogy ollyan férfiak foglaljanak helyet azokon, a kik hatalmuk érzetében elégnek hiszik beszélni az erényről, de magok nem cselekszik azt.

És a midön szétváltak a férfiak, akkor sem szüntek meg sajnálkozni azon, hogy illyen eseményt is meg kelle érniök, a melly nem válik dicsöségére a városnak. — — — — — — — — — —

Az ezen eseményre következő vasárnap igen ritka nap volt Nagy-Körös városára nézve.

Egy tanácsférfiunak kell ekklézsiát követni. — A példa igen erős, hanem igen igazságos.

Meg kondult ünnepélyesen a harang, a melly az igaz Istennek tiszteletére hivta egybe a hiveket, hogy hallgatván a szónokszékről a szent igéket, gyarapodjanak minden jóban és igazban. — A harangnak soká sem kelle hangzania, és megürültek a lakóházak s megtelt az Istenháza; És a mint belépett minden egyes polgár az egyházba, s oda pillantott a szónokszék felé : elkomorult az öszinte arcz.

— Sokat kellett megérnünk. Irgalom istene ne hagyj el bennünket!

Az oltár előtt fekete posztóval beteritett szék állott, rajta ült Csapó Lőrincz, méltó keserüséggel kebelében, hogy most e nép mind tudja mit tett ö, s millyen gonosz volt töle, azon módon cselekedni.

Fekete leplet vontak eléje, hogy a vétkes arczán meg ne botránkozzék a nép; azután elkezdedött ájtatosan az ének.

— Haragodnak nagy voltában!

Mély érzés, valódi lelkesültség hangzottak ki az énekből, melly a midön elvégződött, nagy tiszteletü Tyukodi Márton uram fölépett a szónokszékre; az is ollyan bánatos arczczal, hogy példa fordult elé, a mellyről eddigelé fogalmuk sem volt a jó körösieknek. És a szónoklatban, mellyet igaz lelkesedés vezetett ajakára, gyönyörüen elmondotta, mennyire tartozik teljesiteni mindenki a maga kötelességeit, s millyen boldogtalan az az álladalom, mellyben az ellenkező történik. Szónoklat végeztével a bünhödöt fedő lepel levétetett. — Illyen ösz szakál, s még is büntetésre méltó!

Azután Tyukodi Márton uram oda fordult a fekete széken ülőhöz : — Irgalmas a kegyelemnek mindenható Istene — mondá, s megbocsát azoknak, a kik megbánják az ö vétkeiket, nem szinből hanem igaz lélekből. És kegyelmes az Ur, hogy megengedi annak is, a ki káromlásra nyitotta meg ajkait, hogy ujra imát rebeghessen azokon. — Borulj le tehát, bünös, a te Urad istened szine előtt és imádkozzál én velem-

Azután imádkozék a tiszteletes férfiu. S midön bevégezte ezt is, akkor fölolvasta a bünt, mellyet a bünhödő elkövetett, s fel, hogy megbánja az azt igazán, öszintén. A bünhödönek pedig épen ugy fenhangon el kelle mondania mind e szavakat; és mondotta is

*) Nagy-Körösi krónika 24. l.
**) Csapó L. saját szavai. L. Körösi kron. 25. lap.

Vas. Ujs. 1857

töredezett hangokon, mellyeken észrevehető volt, hogy a bánat beszél a férfiuból. — Igy tehát az egyház ujra a maga kebelébe fogadta öt, s megengedte Csapó Lőrincznek, hogy hitsorsosaival együtt fohászkodhassék föl Istenéhez, föl ezentul ismét.

Hanem az a szék ott a tanácsteremben soká betöltetlen maradott, s emlékezetébe hozta minden jelenlevőnek : hogy a kit bizalommal tisztelt meg a nép, törekedjék az arra méltó lenni; s a kinek kötelessége fölügyelni mások erkölcsi életére, a jámborságnak utján haladjon az maga is, mert ha letér onnan csak egyszer is, nem méltó többé, hogy az egykor megnyert bizalommal ujra megajándékoztassék! *)

(Folytatása következik.)

Nagyváradi állandó magyar szinház.

Az e tárgyban eddigelé gyéren történt hirlapi emlitések sem elegendő, sem helyes fogalmat az ügy mibenlétéről nem adván, részint a mindenütt hő részvéttel találkozott ügy érdekeltsége, részint a közönség tájékozhatása tekintetéből, — vonatkozva különösen a Pol. Ujd. 29-ik számában tett közleményre — szükségesnek látták alólirtak következő felvilágositást közé tenni, remélve, miszerint az ezen mindnyájunk által méltó lelkesedéssel felkarolt — s ha Isten egyező jó akarattal s nemzet szeretettel megáld — ki is viendő nagy eszménk érdekében figyelemre találand.

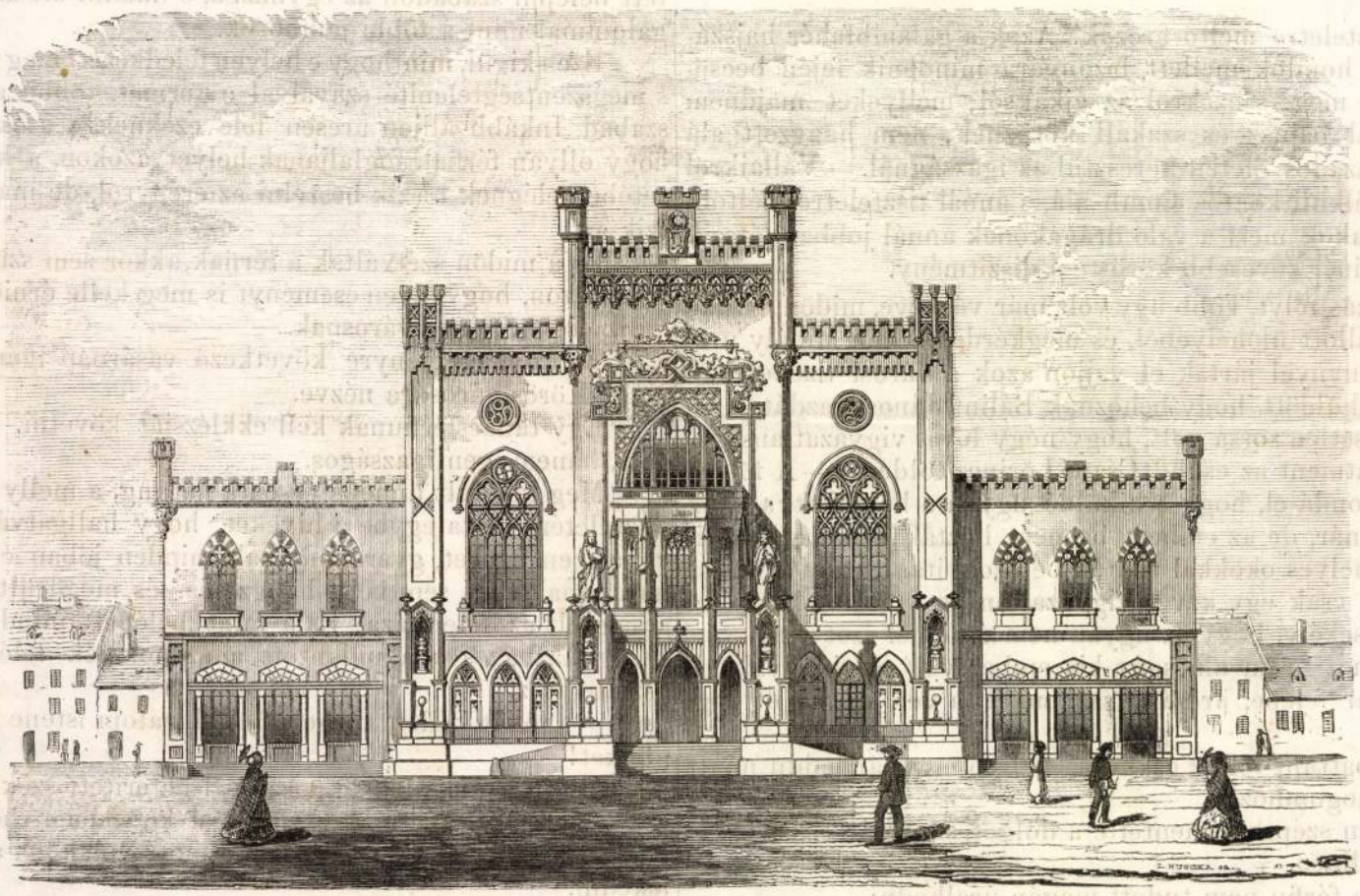

Nagyváradi állandó magyar szinház.

E nagy-váradi állandó magyar szinház eszméje a mult 1856-ki dec. havában — városunk szellemi s anyagi emelkedését mindenkor buzgón ohajtó s tervezgető *M*... polgártársunk lelkében keletkezett, ki annak a jelenkor — s Várad beállott fényes jövőjénél fogva is már tovább halaszthatlanná vált szükségességére több lelkes polgárok figyelmét s részvétét felhíva s megnyerve : fáradhatlan közreműködésével az értelmes polgárság jobb és nagy részének — e nagy eszme létesithetésére rögtön minden lépések megtétettek.

Igy lőn megkeresve mindenek előtt egy polgári küldöttség által dr. G .... ur tolmácsló vezérlete alatt a helyben székelő cs. kir. rendőrfőnök ur, lehető összegyülések kikérése végett, kinek e nemzeti ügy érdekében nemes szivüleg tett nyilatkozata s hivatalos közreműködésének szives felajánlása, tanácsa, utasitása valóban nagy örömöt s bátorságot kölcsönzött. — Igy lőn e kezdeményező társulat rögtönzött ülésében papirra tett szándoka és programmja a városi hatóságnak, előlegesen is bemutatva, s e hatóságot képviselő cs. kir. polgármester ur s tanácsosa e szent, és a város diszét, és hasznát előmozditó-ügy pártfogására ismét küldöttség által felkérve s megnyerve. — Igy kerestetett meg egy számos tagból álló polgári disz küldöttség által — pártfogás kikérése végett cs. kir. helytartó mélt. gr. Zichy Hermann ur, ki ügyvéd N. J. választott küldöttségi elnök őszinte és szép előadására s kérelmére adott velős, s a nemzetiség ügyében illő magyar lelket tanusitó válaszában ez utószavak ismétlésével bocsátotta el a küldöttseget : *„ismét ajánlom és szivökre kötöm önöknek, mikép e szép szándok és terv, mit olly lelkesedve felfogtak : ne legyen — rosz szokásunkként nekünk magyaroknak — szalmatüz, — ne maradjon papiron, hanem kivánom, hogy a nemzet és e polgárság dicsöségére, hasznára mielőbb létesüljön. — Hivatalom mindenkor nyitva áll önöknek, s az ügy gyorsitására minden lehetőt megteszek.“* — Igy lőn az ügy folyamának lehető röviditése s időnyerés tekintetéből a kezdeményezők társulata által és költségén Debreczenbe küldve mérnök M — ur, a hirlapok szerint már ott *teljesen rendbe hozott szinházra* vonatkozó okiratok, tervek stb. megszerzése végett, — de a hol *tervet egyátalában semmit*, s csak társulat alakitásával küszködő nehány lelkesek által — pono casum — esetére összeirt alapszabályokat találva : ezek másolatban áthozattak, majd az épitendő szinház számára eleve kinézett s a felemlitett programmban is érintett helyiségre M— mérnök ur által, egy a társulat czéljainak ugy, mint rendeltetésének teljesen megfelelő *szinház* terveztetett; s a fentebbi alapszabályok az ahhoz kötött viszonyokhoz idomittattak.

És mindezekre nézve, a naponként növekedő lelkesedés melege, s a kezdeményező társulat önérdekét megtagadó tevékenysége olly gyors fejlődést idéztek elő, miszerint, a már egyébként is széles terjedtségben élő ügynek közönség elébe állitására f. évi mart. elején ez alakuló szinházegyletnek egy igen fényes közgyülése volt, mellynek eredménye lőn : elsőben is, a kezdeményezők programmjába kitett helyiségnek (melly a társulat *sine qua non*-ja) a *befektetendő részvény-tőke kifizetéséig* terjedő ingyen átengedéséért folyamodvány a városhoz, — aztán egy 7 tagból álló bizottmány kinevezése a további ügyek kezelésére s az alapszabályok bemutatására.

E folyamodvány rögtön be is adatott, a kérvény a város által — dicséretére szolgáló nyilatkozattal megadatott, s megerősités végett felsőbb helyre terjesztetvén, onnan a mult jun. hóban — 50 évi szabad birhatási idő feltéte alatt — vissza is jött; azonban ez 50 év, a kinevezett bizottmány által (jóllehet mi mindnyájan ellenkező véleményben levén, az ügyet ezzel is csak hátráltatni nem ohajtánk) igen megszoritónak találtatván, annak az első folyamodásbani időre leendő kiterjesztéséért ujolag folyamodvány terjesztetett fel. — És most az ügy e stadiumban van, s a közönség azon meggyőződésben, miszerint kérése kétséget nem szenvedőleg teljesedve lesz, mellynek megnyerésével, hogy ha a jelenbeni bizottmány, ismert erélyességéről a közönségben élő jó fogalmat meg nem hiusitandja, s azt több-több életrevalóság tanusitásával megerősitendi (miről kétkednünk nem lehet) nagy czélunk sikerét minden bizonynyal mielőbb elérendjük.

Tájékozásul, számos ügyfeleink számára, kivántuk e szinház helyiségére vonatkozó térrajzot, s a szinházterv homlokrajzát is, a tiszt. szerkesztőség szives fogadására számitva, mellékelni.

E térrajzból látható : miért e hely a társulat *sine qua non*-ja?

*) Az esemény mint megtörtént tény föl van jegyezve. N.-Kőrösi krónika 25. l.

XII. JELENET.

Előbbiek. Zsuzska. Drámairó.

Zsuzska.

— — cságos ur, a posta.

Jószívű.

Jöjjön be. Mit hozott?

Drámairó.

(Hoz egy nyaláb munkát, Kritikust félretaszítja.)

Jószívű.

Jaj! Hiszen nem posta ez, hanem poéta!

Drámairó.

Átok és pokoltűz a kritikusokra!

Jószívű.

Ez furcsa köszöntő.

Drámairó.

Itt hozok három darabot. Az egyik vígjáték: «A kútba esett kecske». Agyonröhögi rajta magát a publikum. Ez pályázott a Karácsonyi-jutalomra; a gonosz kritikusok megbuktatták. Ez a másik népszinmü, címe «A néném asszony fökötője», csupa népdal, még a sugó is énekel. Ez a harmadik meg egy históriai szomorujáték, a czime: «Lucanus».

Jószívű.

Micsoda? Bukámusz?

Drámairó.

Jaj, ne mondjon az ur ilyen ócska viczczeket.

Jószívű.

Volt már egyszer egy ilyen nevü dráma.

Drámairó.

Volt nem egy, de hat. Ez a hetedik. Ez a legjobb, mégis megbukott az akadémiai pályázaton. Versenyzett a Teleki-jutalomra. Infámis kritikusok! Hóhérlegények!

Jószívű.

S mit csináljak én ezzel a sok szellemi kincscsel?

Drámairó.

Megmondom. Olvassa át mind a hármat; a verslábakat toldja ki, a hol sántítanak; a hiányzó rímeket pótolja; hozzá irhat, de ki ne törüljön belőle. A «Lucanust» adassa ön elő a nemzeti szinházban. «A kutba esett kecskével» tegye boldoggá a népszinházat, ha tetszik neki, lehet belőle operette is. «A néném asszony fökötőjét» pedig adja be az akadémiához, a Teleki-pályázatra, aztán maga is ott legyen a birálók között és korteskedjék mellette. Ha elfogadják, önnek dedikálom, ha kiadót talál neki.

Jószívű.

Értem. Jól van. Tehát a Lucanusból csináljunk operettet a népszinháznak.

Drámairó.

De ördögöt, hisz az borzasztó dráma.

Jószívű.

«A kutbaesett kecskét» pedig adjam be az akadémiába.

Drámairó.

Pokolfélegyházába! Hisz épen most dobták ki onnan az ablakon. Ez megy a népszinházhoz.

Jószívű.

Jól van, édes barátom, csak tegye le mind a hármat oda a párkányra. Ne legfelül, mert akkor a Zsuzska befut vele. Középre. Ott megmarad.

Drámairó.

Adok önnek három hónapi határidöt, akkor visszajövök az eredményért. Aztán még egyre kérem. A kapandó tantiémekből csináltasson ön nekem egy bársony jánklit, mint a milyen önnek van. Épen ilyen legyen.

Jószívű.

Mértéket is vegyek rá?

Drámairó.

Mérték? Az már kérem van rólam. A körülete ötvenkét jambus, hoszsza tizenöt hexameter. A viszontlátásig. Nem kivánom, hogy a lépcsőig kikisérjen. *(Kritikushoz.)* Önnek pedig, uram, kritikus ur, jelentem, hogy nem láttam önt meg. *(El.)*

Kritikus. *(Jószívűhöz.)*

Hogy engedi ön igy megsérteni a vendégjogot?

Jószívű.

No most ezért is én kapok ki.

XIII. JELENET.

Előbbiek. Zsuzska. Genie.

Zsuzska.

(Beszalad ijedten.) Jaj — — cságos ur! Gyün executio!

Jószívű.

Már annak csakugyan ki kell nyitni az ajtót. Bizonyosan az adóért jönnek.

Genie.

(Belép, odamegy gyászos arczkifejezéssel Jószívűhöz.)

Jószívű.

Jaj, rosszabb ez az executiónál.

Genie.

Uram! Ön soidisant kertész és olyan a milyen természettudós. Ön tudni fogja, hogy a görögdinnyének épen hat hét kell — a virágzástól számitva — hogy megérjen, a naspolyának három hónap kell, hogy megszottyanjon. Ellenben a kenyérfa gyümölcsének tizenhat hónap kell rá, mig teljesen megérik. Hát az én szindarabom, melyet ezelőtt három esztendővel hoztam ide önnek, hogy olvassa el, igazitsa ki, dolgozza át: vajon megérett-e már?

Jószívű.

Ugyan, hogy hítták önnek a darabját?

Genie.

Szörnyüség! Még azt is elfelejti. Hisz nem vagyok én Shakespeare, a ki hetven darabot irt. Nekem csak egy volt: a «Lucanus.»

Jószívű.

Ugy! A «Lucanus»? No az megvan kedves barátom. Itt van, tessék. Most már mindene jó lesz. *(Átadja neki a darabot.)*

Genie.

De uram. Az én Lucanusom jambusokban volt irva, ez pedig alexandrinusokban van.

Jószívű.

Hát nem ön kivánta, hogy át legyen dolgozva?

Genie.

De az én Lucanusom csak három felvonás volt, ez pedig öt felvonás.

Jószívű.

Nem hogy megköszönné, hogy ilyen szépen megnőtt.

Genie.

Tessék! Ez aztán a jó szív. Ide adok neki egy zsebórát reparaturára, s visszaád nekem egy pecsenye-forgatót, egy szelelő-rostát, egy kukoriczamorzsolót. *(El.)*

Kritikus.

De hát uram, mit fog ön csinálni, ha három hónap mulva eljön az a másik hétfejü sárkány a darabjáért?

Jószívű.

Ne tessék én miattam aggódni. Addig bizonyosan hoz valaki egy harmadik Lucanust.

XIV. JELENET.

Előbbiek. Zsuzska. Ideál.

Zsuzska.

— — cságos úr! Van itt egy asszonyság, a kinek van neki képe.

Jószívű.

A kinek van képe? Hát kinek ne volna képe?

Zsuzska.

Kettő van neki képe. Van képe egyik a fejébe, másik van képe a kezébe.

Jószívű.

No ez nevezetes természetcsodája lehet. Ereszd be.

Ideál.

(Hatvanas években járó pirospozsgás menyecske, divatos öltözetben, két kezében tart egy olajfestményt ráma nélkül, a kép piros ruhás karcsú leányt ábrázol erősen elrajzolva. Egyik szeme feljebb, mint a másik, a szája cseresnye-piros, szemei nagyok, háromnegyedrész profilban.)

Uram! Ismeri ön ezt a képet?

Jószívű.

Ismerni nem ismerem, hanem már félek tőle.

Ideál.

Ezt ön festette 1846-ban.

Jószívű.

Tudtam, hogy valami bűntanujel. Követtem el, az igaz, ifju koromban efféle merényleteket. Kiván tőlem valami fájdalompénzt a kép tulajdonosa?

Ideál.

Ellenkezőleg. A jutalmat hozza el, a mit akkor nem adhatott meg. E kép eredetije én vagyok.

Jószívű.

Lehetetlen! Mondhatom, hogy nagyon előnyére változott meg a ténsasszony.

Ideál.

Az igaz, hogy most nem férnék bele ebbe a rámába. De akkor valóban ilyen karcsú voltam, ilyen csücsörített szájam volt és ilyen mélabús tekintetem, csakhogy az orczámnak most mind a két fele olyan széles, mint hajdan ezen a képen csak az egyik fele; s az orrom is egyenesen áll a képem közepén, nem ilyen görbén. Hanem azért ennek a képnek én ültem, ugyanebben a rózsaszín merino-ruhában, a mire kegyed bizonyosan emlékszik. Két hétig mindennap festett rajta, s azt kivánta, hogy mindig a szemébe nézzek. Akkor nem engedte a sors, hogy vágyaink teljesüljenek, nekem férjhez kellett menem egy földeáki disznó-kereskedőhöz, csak az idén telt le a gyász-esztendőm. Most már semmi sem áll útjában vágyainknak.

Jószívű.

Miféle vágyainknak?

Ideál.

Azt legjobban megmondja ez a vers, mely a kép hátuljára van van irva. A mű szerzőjére vall. Hallgassa meg. Tán visszaemlékezik rá.

«Irántad kelt e szerelem,
Te bájos rózsabimbó!
A mely magától megterem,
Miként a borban a pimpó.
Ah, árva szivem úgy kereng
Mint szélűzött iringó.

Kinek fogsz nyílni rózsaszál
E sziksavas vidéken,
Ha majd másnak illatozál
S felejtve lesz emlékem?
S jut majd, ha őszre változál
A csipkebogyó nékem.»

Kritikus. *(Tombol.)*

Igazán a szerzőjére vall a mű!

Jószívű.

De én protestálok ellene. A képet még csak elismerem. Az az én bűnöm. De a vers ellen tiltakozom.

Ideál.

Uram! Meri ön tagadni, hogy önnek ideálja voltam?

Jószívű.

Negyvenkét év előtt!

Ideál.

Ön negyvenkét évig lakott az én szivemben.

Jószívű.

Hűh! Mennyi házbérrel tartozom ezen a réven!

Ideál.

S most már azt sem akarja ön elismerni, hogy azt a verset ön irta hozzám? Pedig még a terminust is ön szabta meg: «Jut majd, ha őszre változál, a csipkebogyó nékem.» *(Szentimentális pose-sal mutatja, hogy a csipkebogyó itt van.)* Azt kell hinnem, hogy önnek nincs szive, pedig nekem van. Oh milyen szívem van.

Kritikus.

No uram. Erre mondjon ön most kadenciát!

Jószívű.

Még csak alliterácziót sem.

Ideál.

Ámde én nekem nemcsak szívem van, hanem kétemeletes házam is van a külső köruton.

Ismerős.

Kétemeletes ház! Elvállalom én a szerzőséget. Én irtam azt a verset!

Ideál.

Hogyan? Ön uram? Ezzel a veres hajjal?

Ismerős.

Akkor még zöld volt. Hát nem emlékezik bájos nagysád arra a trobadurra, a ki esténként ott gitározott az ablaka alatt: «Alusznak minden állatok.»

Ideál.

Igen! igen! Azon aludtam el mindig.

Ismerős.

Nekem nem hiányzik a szívem. Patent jó-szív birtokának örvendek.

Ideál.

Szabad önnek a czímét kérdeznem?

Ismerős.

Örökös és állandó képviselőjelölt.

Kritikus.

Ez elég hosszú titulus.

Ideál. *(Végig néz rajta.)*

Ez a másik még különb. Nem rossz termet. *(Átadja neki a képet.)* Tied a «mult» és a «jelen». *(Maga is a karjaiba dől.)*

Zsuzska.

Ehen!

Jószívű.

Ohó!

Zsuzska.

Hühüm!

Jószívű.

Nagyon hühüm?

Zsuzska.

Ojajajaj! *(Bebocsátja a delnőt.)*

Delnő.

(Elegáns hölgy, kezében falegyező.)

Uram!

Jószívű.

Urnőm!

Delnő.

Én egyenesen a tárgyon kezdem, a mely önhöz hozott. Ön tudni fogja, hogy én mi vagyok.

Jószívű.

Egy istennő!

Delnő.

Annál több. Nem ismerné ön a tollamat?

Delnő.

Valami szépet, valami magasztosat.

Jószívű.

Itt van. Tessék.

Delnő. *(Olvas.)*

«Van, de nincs. Kék is, piros is, még sem látható». — *(Elbámul.)* Mi lehet az?

Jószívű.

No, hogy meg ne fájduljon a feje a találgatástól, hát megmondom. Ez az én plajbászom: az egyik vége kék, a másik veres, de nem látom sehol. Pedig nagy szükségem volna rá.

Delnő.

Megengedi, hogy megkeressem?

Kritikus.

Már micsoda bizarr gondolat. Egy plajbászt tenni rejtett szóvá, s ilyet irni egy hölgynek a legyezőjére! Oh szent aesthetika!

Delnő.

No hát irjon ön a legyezőmre jobbat.

Kritikus.

Kérem! Igaz kritikus nem ir soha semmit, az csak kritizál.

A PÜSPÖK-FÜRDŐ NAGYVÁRAD MELLETT.

Jószívű.

No ezeket szerencsésen összeboronáltam.

Kritikus. *(Ismerőshöz.)*

No uram, hát nem valódi jó-szív ez a mi barátunk? Önnek az új kalapját elajándékozza, s ad helyette önnek egy régi skatulyát.

Ismerős.

(Felcsapja fejére a fehér kalapot.)

Uram! Azt hiszi ön, hogy én is firkász vagyok, a kivel gorombáskodhatik?

Kritikus.

Ellenkezőleg, én önnek gratulálni akartam. Ön szerencsés kópé, a ki mindjárt az aranymenyegzőn kezdheti a házas életet.

Ismerős.

Az már más.

XV. JELENET.

Előbbiek. Zsuzska. Delnő.

Zsuzska. *(Belép.)*

— — cságos ur! Az ám a szép kisasszony, a ki most van. Hahán!

Jószívű.

Hahán?

Jószívű.

Az paradicsommadár.

Delnő.

Eh, ne a kalapomat nézze ön. Én az aluminium tollamról beszélek. Költőnő vagyok. Rangtárs.

Jószívű.

Titokban fogom tartani.

Delnő.

Irtam már találós verseket, rejtett szókat is,

Jószívű.

Ez semmit se von le a nagysád iránti jó véleményemből.

Delnő.

Én önnek egy cserét ajánlok.

Jószívű.

Tudom már, mit. Ön ád nekem egy talányt; aztán én meg irjak önnek a legyezőjére egy charádát.

Delnő.

Hogy kitalálta egyszerre. *(Odaadja a legyezőjét.)*

Jószívű.

(Ir a legyezőre.)

1-ső
2-ik kisasszony
3-ik

(Jószívűhöz rohannak.) Az én legyezőmre is irjon valamit. Nekem albumom is van! Csak egy verset.

Delnő.

(Sorba vizitálja a szobában levőket.)

Ki dugta el a kék-veres plajbászt? Nincs önnél a halhatatlan plajbász? A monumentális plajbász? *(Keresi a kisasszonyok zsebeiben, ruhafodraiban, az apa hajfürtei alatt, az ideál ridiküljeben, a kritikus kalapjában, az ismerős manchettáiban. Végre az első csángóhoz fordul.)* Nincs magánál a plajbász?

1-ső csángó.

Kalbász? *(A szeredásból kihúz valamit.)* Van biz itt, de már nagyon kicsi. (Folyt. köv.)

NAGY-VÁRAD.

A magyar orvosok és természetvizsgálók most lefolyt vándorgyűlése s a nemsokára bekövetkező királyi látogatás újból előtérbe helyezték Szent László sokat emlegetett s hazai történetünkben is nagy szerepet játszó városát: Nagy-Váradot. Nem lesz talán felesleges ez alkalommal, ha e híres városnak egy pár pontját bemutatjuk, melyeket mindenki, ki e városban

jának X. Károlynak gyülölt s hitszegő uralkodása miatt lett érezhetővé. A számüzetés s bujdosás szomoru napjaiban nem tanultak, nem okultak e Bourbonok semmit, de annál többet, — mindent felejtettek, mi azóta Francziaországban történt volt.

Ugy látszik III. Napoleonnak is szándékában állott St.-Denist választani családja végső nyughelyéül, hisz ebben is a nagy oncle hagyományát vélte teljesiteni; legalább ezt gyanittatják az utolsó években folyton folytatott nagyszerü épitkezések, javitások, s a császárnak kifejezett szándoka azok bevégeztével I. Napoleon tetemét a párisi rokkantak palotájából ide költöztetni át. A napoleoni eszmék szerzőjének e terve, sok mással együtt ma már a napoleoni álmok jámbor óhajainak országába tartozik. Sedan bezárta Napoleon előtt St.-Denis kapuit, s ha istenfélő Vilmos képes volna is azokat Krupp és Dreyse segélyével feltörni, letörve róluk a nemzeti kegyelet szent pecsétjét — nem lesz nyugodt e faj álma többé, s ha a Valoisok, Bourbonok és Orleansok nem bolygatnák is éjfélenként a megtört inperatort, hamar eljönne az idő, mikor a fölegyenesedett óriás békóit széttörve, halottaiból rázná fel azt, ki oly véghetetlen nyomort, oly hallatlan gyalázatot hozott reá. A nemzet átka kergetné el e bolygó szellemet — messze, messze Francziaország szent földjéről — Potsdamig.

De hagyjuk a sirok e hazáját, mely előtt nincs különbség rang és rend között, nincs kegyelem azokra nézve sem, kik e szót soha nem ismerék. Vajha a földi hiábavalóság e jelképe, a királyi mulandóság e százados emléke állitaná meg a jámbor Vilmost s sugná fülébe a kellemetlen szót: *memento mori*. Nyugszik ott olyan, ki korában nálánál hatalmasb volt, kinek szava nem türt ellenmondást, kinek nevén milliók átka tapad, kinek vétkeiért bünhödik ma, midőn a visszatorlás órája ütött, nemzete, hazája. Ez a „forgó viszontagság“, melyre a győző diadalmai közepette elmulaszt számitani, s csak akkorjut eszébe, mikor Clio már registrálta a történteket főkönyvében s a „Debet“ rovat teljesen be van töltve. A történet logikája ez, mely minden lapján végig huzódik s nyomorban vigaszul, szerencsében mérséklőül kellene szolgálnia.

Menjünk vidámabb tájakra, hol élet és öröm ütötte fel tanyáját, s az előbbi szomoru kép ellentéteként még jobban esik a vándornak. A vasut nehány percz alatt Enghien-be, a párisi elegans világ egyik kedvencz nyári mulatóhelyére, e kies fürdőbe visz. Ha kis tavát s csinos parkját körüljártuk, siessünk Montmorency-be, üljünk fel egyikére a piaczon campirozó szamaraknak, melyek Heine szerint, csak azért születtek, hogy cseresznyéket s grisetteket hordjanak, a minthogy az ember Montmorency vidékén az utóbbi gyümölcsfajjal uton-utfélen találkozik is, levén ők zárt körben vagy nagyobb társaságban s kecsesen nyulván el a csacsira applikált kényelmes ülőhelyen. Mit keres e vig nép itt? mi vonja az idegent is Montmorencyba? kérdezzük meg szamarunkat, vagy helyesebben, üssünk nehányszor végig rajta (NB. a franczia szamár csak olyan szamár s nem kevésbbé rest, mint idehaza a honiak), s ha indulatba hoztuk, magától elvisz Rousseau hires remeteségébe, hol a XVIII. század e nagy szelleme 1756. április 9-étől 1757. deczember 15-ig lakozott s itteni élményeit „Confessions“- (Vallomások)-jaiban örökité meg, mig e hely volt bölcsője „Nouvelle Heloise“-jének is. Rousseauhoz zarándokol a tömeg, midőn a helyre jő, Jean Jacques szelleme susog e lombok közt, hol egykor a „természetes állapot“ előnyeiről s elveiről, a társadalmi s állami lét romlottságáról elmélkedett, talán épen azon kövön ülve, melyre irva van: „Jean Jacques szeretett itt nyugodni.“ Ezenkivül még egy rózsabokor s babérfa hirdeti itt Rousseau alkotó kezét s bár ez utóbbi még teljes virágjában van, de bizonynyal el fogja törölni az idők viharos járása s elhullnak levelei, mikor e nagy bölcs neve még hervadhatlan babérral fog tündökölni századok hosszu során át. Ha ma kávét s bort mérnek is Rousseau egykori dolgozó szobájában, s ha billiárd foglalja is el dolgozó-asztala helyét: a müvek, melyek innen kikerültek, tulszárnyalták e négy falat s kihatoltak a világ minden részébe, a név pedig, melyhez a montmorency-i remeteség emléke kötve van, — melynek viselője ott nyugszik ama nagy épületben, melyet „a hálás haza nagy férfiainak“ emelt, s annyira kiválik a tömegből, mint a Pantheon kupolája Páris épülettengeréből, — tul fogja élni a győzelmes Vilmosok s hóditó Bismarckok müvét, túl fogja ragyogni dicsőségük fényét. Ma a poroszok ágyui fenyegetik a Pantheont s harczi dicsőségük egy nagy nemzet dicsfényét elhomályositni látszik. A balgák! Lőjjétek hát e szent helyeket, küldjétek hát bombáitokat az emberiség dicsőségének ez emlékére, hisz azok csak emelkedni fognak értékükben, törpeségtek mellett annyival inkább kimagaslanak. A Pantheont összelőhetitek, de romjai s szelleme hirdetni fogják-késő századoknak, mint eddig, a francziák dicsőségét, s hozzá ezentul a ti vandalizmustokat. E sánczokon megtörik erőtök, s golyóitok erőtlenül pattannak le az áthatlan lemezről, melyre lángoló betükkel van feljegyezve a nemzetnek, mely ma lábaitok alatt nyög — multja, a szerep, melyet vitt, a szolgálatok, melyeket az emberiség érdekében tett.

T. L.

A harangok.

Ki ne hallotta volna már az orosz és chinai óriás harangok hirét, melyekhez képest a debreczeni hires Rákóczi-harang csak kis csöngetyü. Azt is hallottuk, hogy a harangok hangjához rég idő óta bizonyos fontosság, sőt mondjuk ki magyarán, babona is köttetett, mely ugy látszik, sok helyen maig is érvényben van. Csaknem régiben olvastuk a „Jász-Kunság“-ban, hogy Jászberényben egy fenyegető vihar alkalmával el akarták harangozni a jégesőt. Hitték, hogy a harangszó elüzi a mennydörgést, föltartóztatja a villámot, sőt elriasztja a gonosz lelkeket is. E babona azon hiedelemben gyökerezett, hogy a mennydörgés és villám a rosz akaratu szellemek müvének tulajdonittatott. A püspökök megkeresztelték a harangokat, hogy elüzhessék az ördögöt és vihart, mert ekkor a levegőben kóborgó rosz szellemek megijednek a szentelt harang szavától. Voltak olyan korszakok is, midőn a harangok országszerte zugtak napfogyatkozás alkalmával, hogy elüzzék a félelmes ellenséget, mely a nap fényes arczát irigyen eltakará.

A harangokat nemcsak ünnepélyesen keresztelték meg, hanem ezenfelül többféle jelmondatokkal is bőven ellátták, melyekben érthetően ki volt fejezve a haranghoz kötött nagy fontosság. Egy régi harangon ily vers olvasható:

Halált jelentve, fájdalmasan sirok,
Megtörve futnak szét dörgés és villámok.
Vasárnapon templomba hivlak el,
Az álmost ágyából verem fel
A szelek szavamra elhallgatnak,
S végét vetem emberi haragnak.

Elmésebbek e latin jeligék:

Laudo Deum verum, Plebem voco, congrego Clerum,
Defunctos ploro, Pestum fugo, Festa decoro.

Magyarul: Dicsérem az igaz istent, hivom a népet, egybegyüjtöm a papságot, az elhunytakat siratom, a pestist elüzöm, az ünnepeket diszitem.

Továbbá, hol a felső szót az alsóval kapcsolatban kell olvasni:

Convoco	Signo	Noto	Compello	Concino	Ploro
Armas	Dies	Horas	Fulgura	Festa	Rogos.
Egybehivom	Jelzem	Jelentem	Elüzöm	Hirdetem	Siratom
a sereget	a napokat	az órákat	a villámot	az ünnepet	a halottakat.

A harangok véderejéről való hitet erősbitette a következő történet. Durhamban néhány évvel ezelőtt szokásban volt, hogy urnap estvéjén a toronyban Te Deumot énekeltek, mely szokásra a következő esemény szolgáltatott alkalmat. 1429-ben a templomban, mialatt a barátok éjféli misét tartottak, tűz ütött ki. Több ideig dühöngött a tűz a toronyban is, de csodásan a harangok sértetlenül maradtak.

1852-ben a máltai róm. kath. püspök a vihar kitörése előtt szintén meghuzatta a harangokat; másfelől az is bizonyos, hogy egy franczia városban a harangozókat épen akkor ütötte meg a villám, midőn azt elharangozni akarták.

A harang szava többféle körülménytől függ. A leglényegesebb az ércz milyensége. A vegyiték mennyisége és minősége nagy befolyással van a hang érczességére. A réz és czin alkotja az ércz-bronzot, s ez a harangércz. Rendszerint több abban a réztartalom, azonban minden harangöntőnek megvan saját kedvencz vegyszere. Némelyik négy rész rezet vesz egy rész czinhez, másik többet vagy kevesebbet. Szigoru pontosság e tekintetben nem igényeltetik. Annyi bizonyos, hogy a czin tulsulya élesebb hangot eszközöl, de a vegyiteket törékenyebbé teszi. A harangöntő művészete abban áll, hogy mindkét részre föl tudja használni az előnyt. — Ha egy nagy harangot lassan égetnek, az anyag hangterjedelme erősebb lesz.

A harang azonban nem pusztán harangércz-ből készül. Néha a czinhez és rézhez még egy kevés ónt, arzenikumot vagy horganyt is tesznek. Kedvencz eszme az is, hogy az olvasztó kemenczébe vetett ezüst javitja a harang szavát. Benvenuto Cellini VII. Kelemen pápa számára öntött tiszta ezüstből egy szép kis harangot, melynek külsőjére mindenféle bogár volt vésve, jelképezve, hogy e kis harang ezüstszava elüzi ez ártalmas állatkákat. Az ezüstön kivül még vasból és aczélból is készitenek harangot. Az aczélharang olcsóbb és könnyebb, s csengő hangja van, de mindamellett is nem hangzik el messzire. Az öntött vas egy kevés czin tartalommal nem igen felel meg a czélnak. Beszélnek üveg-, sőt fa-harangról is, de nem képzelhetjük el, hogy az üvegharang hogy birhatná ki a kolomp erősebb ütését, sem azt, hogy a faharang buta hangja érdemes volna egy toronyba.

A harang szava feltételeztetik továbbá a harang terjedelmétől, alakjától s vastagságától. A harang szokásos idomát nem szeszélyesség választatta. A tapasztalat igazolta, hogy a bevett idomu harang jóval nagyobb hangot ad, mint a másforma alakzatu. Mennél szélesebb az átmerő, annál mélyebb a hang. Még eddig a legnagyobb harang Moszkvában van. Körülbelől ötszázezer fontot nyom. De még nem érte meg azon tisztességet, hogy fölakasztassék, ennélfogva hangjáról nem lehet itéletet hozni. Hihetőleg recsegős szava lenne, mert rajta széles repedés látható, mi egy tüzvész alkalmával eredt. A harang nevezetesen egy nagy gödörben van elhelyezve, s a tüz a felibe épült alkotmányba kapott. A nép, mely babonás kegyelettel viseltetik e harang iránt, oltásához sietett, s midőn a megtüzesitett érczre hideg vizet öntött, az szétrepedt. E haranghoz még most is bucsut járnak; midőn lépcsőkön keresztül leérnek az üregbe, keresztet vetnek magukra.

Egy angol utazó egy kis darabot kért belőle, hogy vegytanilag megállapitsa az ércz anyagát, azonban kérelmétől elutasittatott. De ujabb időben Miklós czár vegytani bontás alá adván, kitünt, hogy hat rész rezet, s egy rész czint tartalmaz, ezenfelül alig van benne valami vegyiték.

Minthogy a harangszót tetszés szerint lehet, hol vastagabbra, hol vékonyabbra idomitani az öntés alkalmával: könnyen átláthatjuk, hogy több különféle harangocska egymásmellé helyezve, zeneszerré válhatik. Az utrechti dom tornyában is van ilyen harangjáték. A kis harangokat kulcsokkal ellátott forgó henger veri, s e kalapácsalaku kulcsoknak a henger lyukaiba való elhelyezése szerint egész éven át többféle zsoltárt harangoz el a harang.

Ilyen harangjáték Ausztriában is van, t. i. Salzburgban. A ki először hallja, valóban meglepően szépnek s kellemesnek találja. Utrechti tanuló koromban elég módom volt benne gyönyörködni.

Tengerészek regélnek a tengerben levő harangokról is. Egyszer egy hajó Cornwallba templomharangot hozott, a hajó a viharban minden rajtalevővel elmerült, s most vihar alkalmával a part mellett állitólag lehet hallani a harangzugást. Hasonló történetet beszélnek Sz.-Ouenben is, hol a halászok rá nem vehetők, hogy tengerre szálл-

*

janak, ha fülöket a viz fölszinére tartva a láthat lan harang tompa zugását hallják, mert e hang rosz időt jelez. A tudományos ember könnyen megfejtheti, hogy mit hallanak, nevezetesen a szél mozgásba hozza a felső hullámok által az alantabb eső vizet is. Egy dán hajós beszélte, hogy mikor elmerült, öntudatának elvesztése előtt hallotta a kopenhágai toronyban lévő harangok zugását. Egy másik angol, ki szintén közel volt a vizbehaláshoz, azt mondá, hogy ő ugy hallotta, mintha az ég minden harangját meghuzták volna közel halála jelentésére, holott azon a tájon csak egy harang volt, s az is repedt. Vajjon nem a füle csendült-e meg, s ezt vélte a világ összes harangja zugásának? *K. T. K.*

A Rulikovszky-emlék Nagyváradon.

184⁸/₉-diki szabadságharczunk hősei és vértanui közt nem egy idegen föld szülötte is van, ki hazánkért ontotta vérét. Bemtől, Guyontól, Leiningentől, Woronietzkytől kezdve, a német, lengyel, olasz nemzet annyi sok hős fia küzdött sorainkban, segitett dicsőségünknek s áztatta vérével csatatéreinket — vagy vesztőhelyeinket . . . Egy küzdő nemzet iránti rokonszenv, vagy a világszabadság ábrándosságában is magasztos eszméje ösztönözte őket, hogy magyarokká legyenek, mig a magyar függetlenség harcza kivíva nincs. Köny és áldás emlékezetöknek!

Köny és áldás a nemes keblü szerencsétlen ifjunak is, ki Nagy-Váradon, nem dicsteljes harczban, hanem véritéletileg lövetett agyon ügyünk iránti rokonszenveért, kinek, a nélkül, hogy küzdhetett volna — mégis meg kelle halni érettünk; köny és áldás Rulikovszky Kázmérnak.

Nemes és jómódu lengyel családból, Wolhynia Zwiahel helységében született, s midőn az orosz 1849-ben hazánkba tört, ő a Wosneseczky nevét viselő dzsidás-ezredben mint százados szolgált.

Nem egyedül volt az ezredben, kinek vére fellázadt a gondolatra, hogy egy szabadságáért küzdő s jogaiban megsértett nemzet gyilkosa legyen, ő is, elnyomott s szabadság-sovár nemzet fia. Fegyvertársai legnagyobb része, majd az egész ezred igy érzett; s halk összeesküvés volt köztük, hogy mihelyt az alkalom kedvez: átállanak a magyarokhoz.

Az alkalom azonban nem kedvezett. S kénytelenek voltak lemondani szándékuk kiviteléről. Az egyetlen, a ki nem mondott le ép oly veszélyes mint nemes szándékáról: Rulikovszky százados volt. Átszökött a magyarokhoz, vagy legalább elfogatta magát.

Az orosz napiparancs azt mondá „elfogták“ — de az orosz táborban jól tudták, hogy' történt.

A szabadságharcz azonban végét járta már. Görgei a fegyverletétel iránt alkudozott már az orosz vezérekkel s Rulikovszkynak nem is adtak fegyvert kezébe, egyszerüen a hadifoglyok közé sorozták.

E körülmény azonban nem menthette már meg. A fegyverletétel után, a hadifoglyok közt ő is Paskievics kezébe került. S mivel tudva volt, hogy jó szántából jött át a magyarokhoz: Rulikovszkyra halálos itéletet mondatott a vezér s Nagyváradon, aug. 28-án, agyon is lövette . . .

Sirja, a nagyváradi köztemető szélén, 21 évig jeltelen állott. De jeltelenül is a közkegyelet tárgya; s az abszolutizmus sivár éveiben, minden őrködés, tilalom, sőt bántalmazások daczára, melyekkel a sir látogatóit illették, — Rulikovszky sirja ritkán volt fris koszoru nélkül.

Végre, 21 év leforgása után, Nagy-Várad és vidékének hazafias kegyelete diszes emlékkel jelöltette meg az elvérzett fiatal lengyel hős porainak nyugvó helyét. Halála napjáról (augusztus 28-kán) a rosz idő miatt a leleplezést el kellvén halasztani, az emlék szeptember 4-kén lepleztetett le, egyszerű ünnepélyességgel; nagy népsokaság részvevő jelenlétében. Jeles, hazafias beszédet tartott Ember Pál mezőkeresztesi reformált lelkész; a beszéd alatt az emlékkőről lehullt a lepel. Az emlékkövön, melynek s környezetének csinos rajzát mai számunk közli, következő felirat áll:

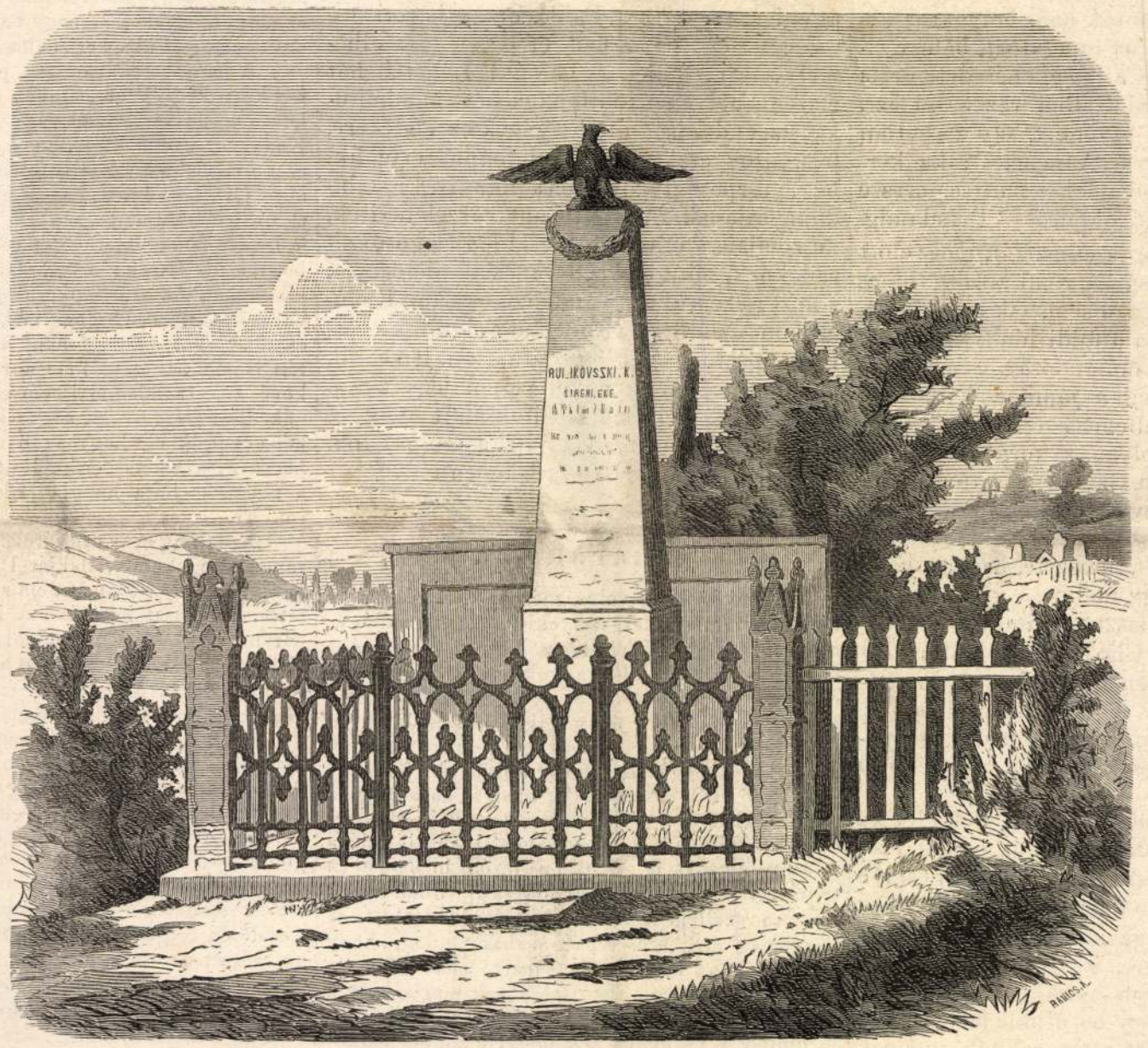

Rulikovszky Kázmér siremléke Nagyváradon a közös sirkertben.

Rulikovszky Kázmér
lengyel születésü
volt orosz dzsidás-kapitány,
a magyar szabadságharcz pártolásáért
kivégeztetett
1849. augusztus 28-dikán.
Béke hamvaira.

A beszéd végeztével a nagyváradi dalárda, nemzeti zászlók körül csoportosulva, éneklé a Szózatot, s ezzel vége lett a kegyelet- és hálasugallta egyszerű ünnepélynek.

„Az ünnepélynek vége, — irja ez alkalomból a „Nagyvárad“ czimű helyi lap, — de a kegyeletnek, melyet Nagyvárad népe azon férfi iránt táplál, ki hazánk iránt oly rokonszenvet mutatott, nem lesz vége soha, és minden év augusztus 28-án, mint Rulikovszky Kázmér agyonlövetése napján, nem egy női gyönge kéz fogja sirját virágokkal koszoruzni!“

A franczia köztársasági kormány.

A franczia köztársasági kormány tagjait mutatjuk be sikerült csoportozatban. A sedani katastrófa után egy nappal, szept. 3-án vállalkoztak e férfiak a nehéz feladatra: Francziaország megmentésére, s a kétségbeesett önvédelmi harcz folytatására. Azóta már több mint két hó mult el, s a franczia nemzet még ma is folytatja a szent harczot. A sikerre, fájdalom! kevés a kilátás, s a német hadak, ugy látszik, földig akarják tiporni Francziaországot. A köztársasági kormány elkövetett mindent, s igyekezett a mult rendszer borzasztó hibáit helyrehozni a nemzeti lelkesedés fokozása által, de a sors csapásait nem volt képes eddig megállitani.

Az uj kormány élére, mindjárt megalakulása után *Trochu* tbkot hivták meg, kinek közelébb adtuk arczképét és életrajzát. Nehány nappal Párisnak a poroszok által történt körülzárolása előtt azonban a kormány megosztotta a teendőket, s Tours városába delegált egy kormányt, s mig a párisinak tovább is Trochu maradt élén s vezeti Páris védelmét, addig Toursban, mióta Párist léghajón elhagyta, *Gambetta* látszik vezetni az ügyeket, még pedig erélyes kézzel. Gambettát szintén csak nem rég ismertettük meg olvasóinkkal, valamint Jules *Favre*-t a köztársasági külügyminisztert is.

Crémieux (Izsák Ad.), mint 1848-ban, ugy ma is igazságügyminiszter, megérdemli, hogy bővebben foglalkozzunk vele. 1796. április 30-án született Nimes-ban izraelita szülőktől, s nevelkedett Párisban és Aix-ben, hol 1817-ben ügyvéd lett, s politikai perekben sok tehetséget és bátorságot tanusitott. 1830 után Párisban a semmisitő széknél Odilon Barrot helyére neveztetett ki ügyvéddé, s itt csakhamar népszerü lett, mint a sajtó- és fenyitőperekbe keveredett ellenzéki irók és demokraták fővédelmezője. Midőn 1840-ben a keleti kérdés került a napirendre, nagy buzgalommal fogta pártját keleti hitsorsosainak, s utazást tett Törökországba és Egyiptomba, s mindenütt fellépett az üldözött és börtönre vetett zsidók érdekében. 1842-ben Chinon kerület választotta meg képviselőnek a kamarába, hol Odilon Barrot mellett az ellenzék soraiban foglalt helyet, s részt vett az alkotmányos ellenzék akkori küzdelmeiben. 1846-ban ujra választatott, s heves harczot folytatott a Guizot-féle miniszterium ellen, erélyesen sürgetvén a reformokat. Az 1848-ki februári napokban, midőn kezdetben az orleansi herczegnő regenssége mellett nyilatkozott, később azonban, — nem minden aggodalom nélkül — csatlakozott a köztársaság kikiáltásához, — tagja lett az ideiglenes kormánynak, s az igazságügyi tárczát vette át. Indre-megye az alkotmányozó gyülésbe választotta, melynek, mint a kormány tagja és miniszter, számot adott működéséről. Egy hónappal később, midőn Portalis és Landrin államügyészek először kértek engedélyt Louis Blanc perbe foghatására a május 15-ki merénylet miatt, Crémieux kollegája mellett nyilatkozott, mire az államügyészek lemondottak, de nemsokára, junius 7-én a miniszter

Nagyváradi székesegyhén

Gerevich Tibor

Magyarországi művészet
Szent István korában –
Serszt Istvánemlékk III.

90 l.

Nagyvárad

A nagyváradi szinház.

lozsvári testvérek által készitett hatalmas Szent László lovasszobrot. Maga Zsigmond király és a királyné is jelen volt a szobor felavatásának országraszóló ünnepén. Az ujjáépült székesegyház és a püspöki palota közti térségen hatalmas márványtalapzaton állt az óriás szobor *„tetőtől talpig aranyozva"*.

A török pusztitás idején a váradiak okossága megvédte a várost a pusztulástól. Szapolyai János királyi városi rangra emelte és Fráter György itt folytatta a legfontosabb diplomáciai tárgyalásait. A császári ház a *nagyváradi békében* (1538) ismerte el *Szapolyai János* királyságát.

Az erdélyi fejedelemség megalakulása után ujra a nehéz megpróbáltatások ideje következett a városra. A töröknek meghódolt terület határvárosa lett, szüntelen harcok szintere. A városnak minden működincse, gazdagsága elpusztult ezekben a harcokban. A nagyszerü Szent László szobor is ekkor semmisült meg.

A város, mely ma is fennáll, tulajdonképpen a tizennyolcadik században született meg a régi romokon. *Gróf Forgách Pál* nagyváradi püspök nevéhez füződik a nagyszabásu épitkezések megindítása. Fölépül a püspökség gyönyörü barokk palotája, a mai Nagyvárad legnagyobb és legszebb műemléke. Uj templomok emelkednek a régiek helyett és megindul a poraiból ismét ujjászületett város uj fejlődése, virágzása.

A magyar kulturának mindig értékes munkása volt ez a város, a magyar művelődésnek egyik legelső fellegvára.

A *peceparti Athén* névre hires főiskolája révén tett szert a város. Nagyvárad volt első hazája a város elestekor Debrecenbe áthelyzett nagyhirü református kollégiumnak. Már 1565-ben önálló nyomdája volt Váradnak. Különös jelentőségre emelkedett az *I. Rákóczi György* által megvásárolt *luneburgi könyvsajtó*, mely husz év alatt száz darab foliáns kiadványt állitott elő. Nagyváradon nyomták ki *Károli Gáspár* magyar bibliáját.

Nagyvárad iskolái a legujabb időkig az ország legelső intézeteinek számitottak. A modern Nagyvárad szellemi életének jellemzésére elég egy példát idéznünk. A körösparti Párisból indult el diadalmas utjára irodalmunk ujjászületésének nagy harcosa *Ady Endre.*

Nagyvárad magyar multjától magyar jelenét a világháboru és trianon sulyos megpróbáltatásai se tudták elszakitani. *Szent László* városa testében, lelkében mindig magyar volt és mindig magyar marad.

A Körösspart.

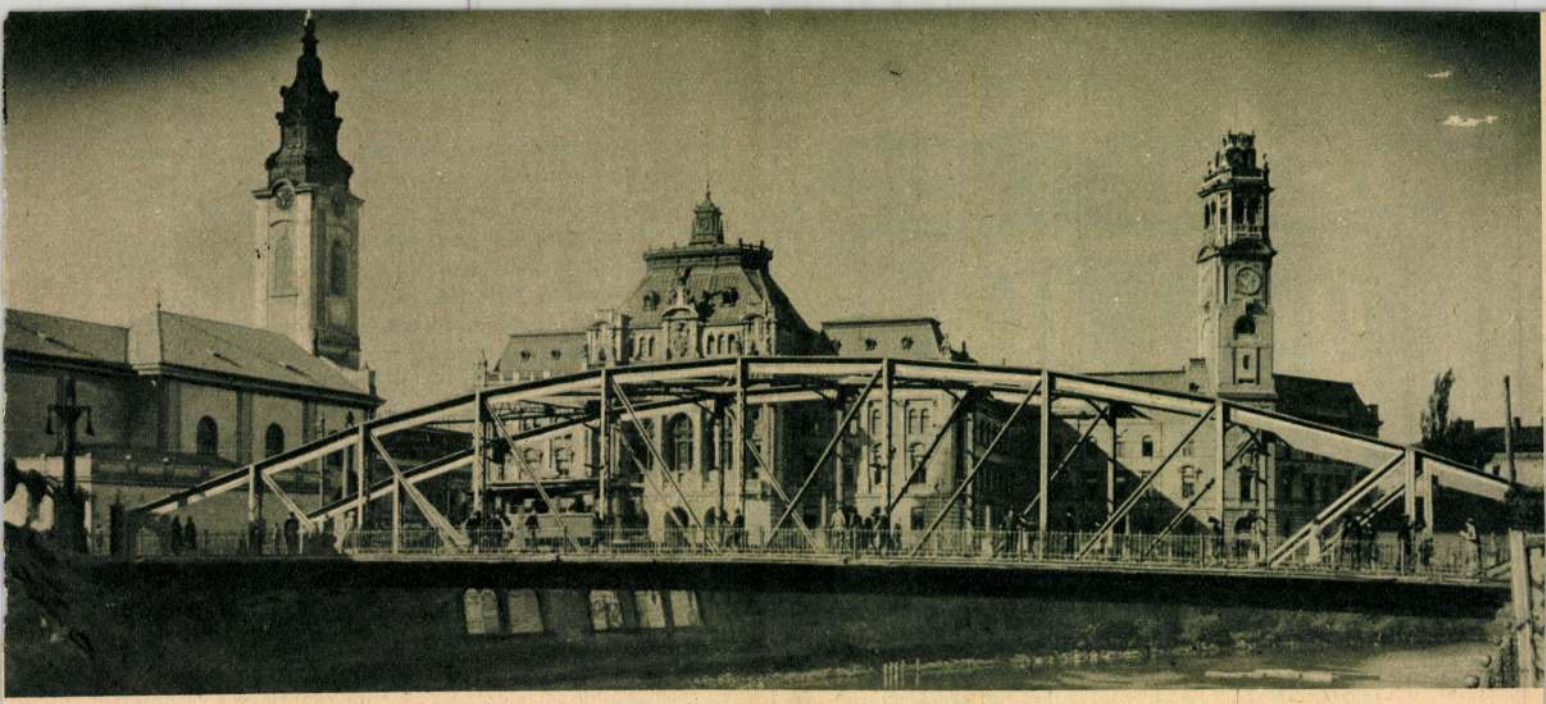

A Szent László-templom és a Városháza Nagyváradon.

NAGYVÁRAD

Körös-parti Párisnak nevezték Nagyváradot a jó békevilágban. Sőt a huncutabb, tréfálkozókedvü magyarok *Pece-parti Párisnak, Pece-parti Athénnak* hivták a szellemi rangjára büszke várost, némi jóakaratu maliciával.

A *Sebes-Körös* se tartozik a világ legnagyobb folyói közé, a melegvizü *Pece-patak* pedig éppenséggel jelentéktelen kis vizecske. Már el is tünt Nagyváradról, a városban a föld alá rejtették, *kanálist csináltak belőle.*

De azért nem szabad lebecsülni a Pece-patakot. E nélkül a melegvizü patak nélkül talán nem is ezen a helyen épült volna fel a város. Hét kilométerre a várostól fakad a Pece forró, kéntartalmu gyógyvize (*Püspök-fürdő* és *Félix-fürdő* tette hiressé ezt a vizet). A meleg forrás patakvizét az Árpádok idején *Hévviznek, Hév-jónak* nevezték és csodálatos erejü gyógyitó forrásnak tartották. Ahol a nagyváradi csillagalaku vár ma is áll, ott ömlött a Sebes-Körösbe a később *Pecének* nevezett *Hévjó* vize. A Körös ezen a helyen sohasem fagyott be, a legkeményebb télben sem.

*

Nagyváradot földrajzi helyzete tette naggyá, virágzóvá. A *„Két Magyarország"* határain épült fel a város, *Erdély* bejárata előtt. Az ország szivéből itt vezetett el minden fontos *keletre* vivő ut. Ma is *hétfelé elágazó* vasut gócpontja.

Már az ősember korában is, éppen földrajzi helyzeténél fogva, fontos lakótelep volt ez a hely. Egész sereg itt kiásott őskori fegyver és bronztárgy tanuskodik erről. Később a rómaiak dáciai határerődítményének egyik fontos állomása lett. A mostani vár helyén erős római castrum állott annakidején.

A népvándorlás kalandos századai elpusztitották a Körös és Pece összefolyásánál épült telepet. A honfoglaló magyarok, a hagyomány szerint, a romok helyén földvárat épitettek, a vidék azonban pusztán maradt s kedvelt királyi vadászterület lett.

Szent László királyunk nevéhez füződik a város megalapitásának legendás története.

Szent László király, a legenda szerint, mikor erre vadászott, annyira megkedvelte ezt a helyet, hogy a két viz összefolyásánál monostort épittetett, később pedig püspökséget alapitott. Ezt a földet választotta ki magának örök pihenőhelyül is a szent király. Az uj monostort erős falakkal épitették körül és tornyokkal, sáncokkal is megerősitették. Igy keletkezett a nagyváradi vár, melyet később hatalmas erőddé épittettek ki királyaink.

Hogy milyen hatalmas város lehetett az Árpádok idején Nagyvárad, abból is kitünik, hogy vártemplomát négy királyunk választotta temetkezőhelyül. A hagyomány szerint nem kevesebb, mint *hetvenhárom* temploma volt a városnak. Ha ez az adat kicsit tulzó is, mégis szokatlanul gazdag virágzásnak, gazdagságnak bizonysága. A hagyomány, ha nem is közöl pontos adatokat, fenntartja a *hirét* az igazságnak...

II. István királyunk emeltette a váradi hegyfokra, a Körös tulsó partjára azt a hatalmas monostort, mely a magyarországi premontrei kanonokrendnek lett otthona és országos fő székhelye.

Nagyvárad történeti püspökségének 1080-ban történt megalapitásával kezdődött és felvirágzása összekapcsolódott a váradi püspökség a premontrei kanonokrend virágzásával. A monostor és a püspökség körül hamarosan kialakult a középkori városi élet.

A tatárjárás mérte az első nagy csapást a virágzó városra. A romboló hordák felégették a várost, felgyujtották a bazilikát, melyben az odamenekült asszonyok és gyerekek is mind bennégtek.

A tatárpusztitás után a hunok garázdálkodásától szenvedett sokat a város. De a szorgalom és kitartás mindig felemelte a megpróbált váradiakat.

Zsigmond király uralkodása alatt ujra fényes és büszke város Nagyvárad. 1390-ben a nagyváradi püspök a város főterén felállittatja a kor európai mértékkel mérve is legnagyobb szobrászi remekét, a *Ko-*

Az Ezeréves Magyarország
(Pesti Hirlap) 1938. dec. 18.

Nagyvárad

lásd

Ernst-Muzeumaukcioja II

61 l.

Nagyváradi

Minhar

Repr.

Vas. Ujs

1857 408. l

Keppel

Terverte „M—

mérnök úr."—

Nagyvárád

Vas. Ujs. 1857

25 i 17.

Kappel

Nagyvárad

A nagyváradi
zinkor

Vas. Ujs.
1865
225 l.
kétpel.

A felkérendő

Balás Piri László

Balogh Jolán

Bogyay Tamás

Biró József

Csabdi István

Csánky Miklós

Csernyánszky Mária

Dercsényi Dezső

Domanovszky György

Dutka Mária

Ernst Mihály

Ferdinándy Mihály

Gallus Sándor

Gerevich László

annak irodalmát megismerni óhajtják, az Engelhorn-féle Romanbibliothek beszerzésére szeretné fordítani. — A Tanács dr. Szabó Ervin hozzászólása után s a népkönyvtári szakbizottság javaslatára Hódmezővásárhely tanácsának kérelmét elutasítja, mivel az államsegély kizárólag magyar nyelvű irodalmi művek beszerzésére fordítható.

23. Másodelőadó jelenti, hogy az 1916—17. költségvetési év I. felére eső javadalomból megrendelt 100 drb., egyenként 55 K értékű és az 1916—17. költségvetési év II. felére eső javadalomból megrendelt 200 drb. egyenkint 66 K értékű háborús könyvsorozat a kijelölt könyvtáraknak megküldetett. — Tudomásul szolgál.

24. Másodelőadó jelenti, hogy az 1916—17. év I. felére eső javadalom terhére megrendelt 100, egyenkint 177 K értékű szépirodalmi könyvsorozatból 37 sorozatot az Athenaeum r. t. útján a kijelölt könyvtáraknak szétküldött, 33 sorozat pedig a Főfelügyelőség hivatali helyiségébe szállíttatott be. E 63 sorozatból 14 sorozat pesti katonai kórházakba került, melyek parancsnokságai maguk szállíttatták el azokat, míg a frontra szánt 49 sorozatot a hadsegélyző hivatal vitetett el s juttatta a m. kir. honvédelmi minisztérium által kijelölt helyekre. — Tudomásul szolgál.

25. Másodelőadó bemutatja az Athenaeum r. t. 1918. április 6-án kelt levelét, melyben kifejti, hogy a vászonárak és a munkabérek óriási emelkedése következtében képtelen az 1916—17. év II. felére eső javadalom terhére kiadott rendeléseket az eredeti föltételek mellett szállítani. A Tanács u. i. 12.000 K költséggel 200, egyenkint 66 K értékű könyvsorozatot rendelt, melyeket az Athenaeum, még a békeidőben létrejött megállapodások szerint, egész vászonkötéssel ellátva és sorozatonkint 100—100 nyomtatott könyvjegyzékkel fölszerelten tartoznék szállítani. A két megrendelés összesen 6000 füzött könyv beköttetését igényelné, amelynek önköltségi ára darabonkint 2 K. Ha a 12.000 K-t, valamint a rendelések után járó 10 %-ot számításba vesszük, az engedmény a megrendelt könyvek bolti árának több mint 50 %-át tenné ki, ami a szállító czégre nézve tetemes veszteséget idézne elő. Az Athenaeum tehát arra kérte a Tanácsot, hogy a 12.000 K-t kitevő köttetési költségeknek legalább felét, vagyis 6000 K-t, az Orsz. Tanács vállalja magára, még pedig a következő módon: A megrendelt, de elfogyott Gyulai-féle Háborús antologia 300 példányának bolti árával, vagyis 1500 K-val s a Voinovich-Veltzé-féle A mi hőseink cz. munka 200 példányának bolti árával, vagyis 2400 K-val, összesen tehát 3900 K-val kevesbednék az Athenaeum által szállítandó könyvanyag értéke s ez az összeg a kötési díjak részbeni fedezésére fordíttatik, mig a 6000 K-ig még fedezetlenül maradó 2100 K különbözetet a Tanács viselné. A Tanács elnöksége méltányolva a felhozott indokokat, az Athenaeum e kérésének teljesítését kilátásba helyezte s a kötési költségek fele-részéből fenmaradó 2100 korona fedezéséről az 1918—19. költségvetési év keretében fog gondoskodni. — A Tanács az elnöki intézkedéshez hozzájárul.

26. Másodelőadó jelenti, hogy a budapesti VIII. ker. ált. közjótékonysági egyesület, mivel könyvtári működését egyelőre beszüntette, a részére 1916—17-re javaslatba hozott 400 K segélyről lemondott s ez összeget a vall.- és közokt. minisztérium, a Tanács elnökének javaslatára, utólagos elszámolás kötelezettsége mellett a Tanács pénztárába utalta ki. — Tudomásul szolgál.

Állami képletétek a Nagyváradi Múzeum számára. A vall.- és közokt. m. kir. miniszter úr 1917. okt. 11-én 143.656. sz. a. kelt rendeletével az Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum, a Történelmi Képcsarnok anyagából és az Orsz. Főfelügyelőség által őrzött anyagból a Biharmegyei és Nagyváradi Történeti és Régészeti Egylet múzeuma számára a következő műveket engedte át ideiglenes állami letétül:

1. *Zemplényi Tivadar:* Új kedvencz. (Vászon, 4000 K ért.)
2. *Markó Károly:* Jézus megjelenik övéinek. (Vászon, 10.000 K).
3. *Gr. Nemes Nándorné:* Az első szent áldozás. (Vászon, 2000 K).
4. *Munkácsy Mihály:* Ecce Homo. (Fa, 12.000 K).
5. *Liczenmeyer Sándor:* Thüringiai Erzsébet száműzetése. (Vászon, 1000 K).
6. *Orlai Petrics Soma:* Zách Feliczián. (Vászon, 2000 K).
7. *Bubics Zsigmond:* Alpesi virágok. (Karton, 400 K).
8. *Bubics Zsigmond:* Alpesi virágok. (Karton, 400 K).
9. *Szamossy Elek:* Szűz Mária. (Vászon, 800 K).
10. *Boruth Andor:* Meditatio. (Vászon, 2200 K).
11. *Hegedüs László:* Krisztus siratása. (Vászon, 5000 K).
12. *Mészöly Géza:* Est a halászkunyhónál. (Fa, 8000 K).
13. *Bihari Sándor:* Varró leány. (Fa, 1200 K).
14. *Bihari Sándor:* Önarczkép. (Vászon, 500 K).
15. *Bihari Sándor:* Czigánygyerek. (Vászon, 2000 K).
16. *Bihari Sándor:* Sarjús mező. (Vászon, 1000 K).
17. *Barsy Adolf:* Szt.-László megszabadítja a fogoly leányt. (Vízfestm., 2000 K).
18. *Szinyei Merse Pál:* Pipacsos mező. (Vászon, 8000 K).
19. *Lotz Károly:* A Bölcsészet. (Vászon, 1500 K).
20. *Lotz Károly:* A Költészet. (Vászon, 1500 K.)
21. *Szlányi Lajos:* Est a Blyth folyó partján. (Karton, 500 K).
22. *Pentelei Molnár János:* A harmincz ezüstpénz. (Vászon, 6000 K).

Műv. és Közl. Értesítő

1918. 2 füzet

Nagyváradi Múzeum
Állami Képei

23. *Jendrassik Jenő:* Öreg asszony. (Vászon, 1000 K).

24. *Pállik Béla:* Kosfej. (Fa, 800 K).

25. *Nádler Róbert:* Drávasztávai oszlopos ház. (Karton, 500 K).

26. *Székely Bertalan:* Zrínyi kirohanása. (Vázlat, vászon, 5000 K).

27. *Grimm Rudolf:* Parasztmenyecske. (Vászon, 500 K).

28. *Both Menyhért:* A nő, mint anya stb. (3 drb. Fa, 3000 K).

29. *Baditz Ottó:* Dűlő-út. (Vászon, 1600 K).

30. *Roskovics Ignácz:* Szt.-István apostoli királylyá koronázása. (Vászon, 5000 K).

31. *Roskovics Ignácz:* Szt.-István a keresztény vallást hirdeti. (Vászon, 5000 K).

32. *Roskovics Ignácz:* Szt.-Imre herczeg. (Vászon, 1600 K).

33. *Roskovics Ignácz:* I. Béla kir. (Vászon, 1600 K).

34. *Roskovics Ignácz:* I. László király. (Vászon, 1600 K).

35. *Roskovics Ignácz:* Kálmán király. (Vászon, 1600 K).

36. *Roskovics Ignácz:* III. Béla király. (Vászon, 1600 K).

37. *Roskovics Ignácz:* II. Endre király. (Vászon, 1600 K).

38. *Roskovics Ignácz:* Magyarországi Szent-Erzsébet. (Vászon, 1600 K).

39. *Roskovics Ignácz:* IV. Béla király. (Vászon, 1600 K).

40. *Roskovics Ignácz:* Szt.-Margit herczegnő. (Vászon, 1600 K).

41. *Roskovics Ignácz:* III. Endre király. (Vászon, 1600 K).

Az 1—13. és 17—29. számú festmények a Szépművészeti Múzeum sorozataiból, a 30—41. számúak a Történelmi Képcsarnok anyagából, a 15. és 16. számúak pedig az Orsz. Főfelügyelőségnél őrzött sorozatból valók.

A felsorolt festmények az 1917. év végén szállíttattak el Nagyváradra, ahol azok az ujonnan restaurált s újból átrendezett múzeumban kerülnek kiállításra.

Kiadja a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége és Orsz. Tanácsa. — Stephaneum nyomda r. t. Budapest.

Nagyvaradi püspöki palota.

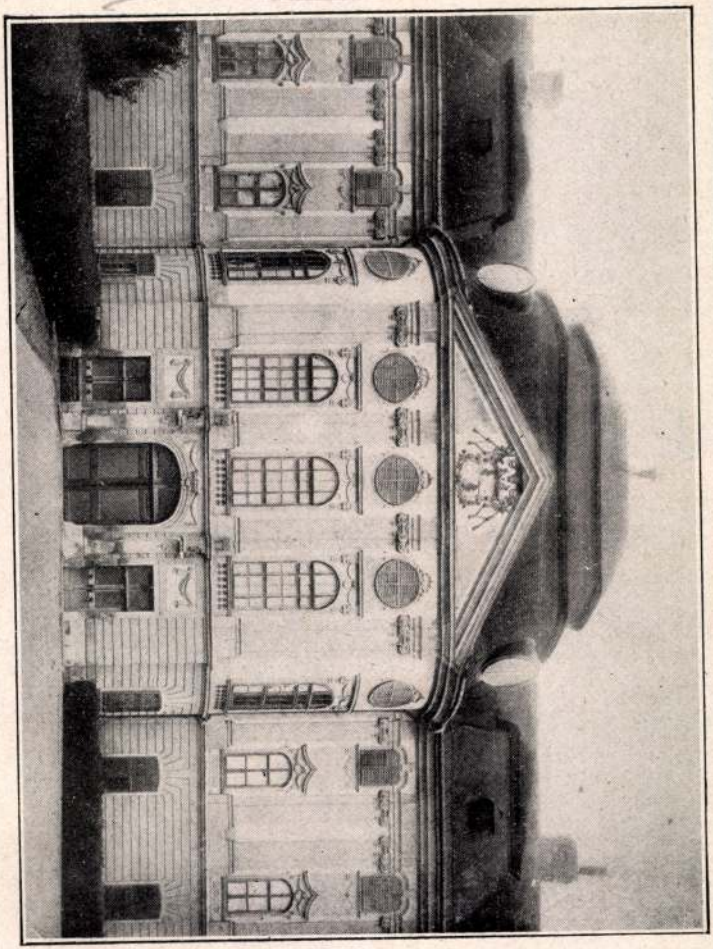

Nagyvárad : a püspöki palota

Gutenberg Lex. D. K. 305. 4.

1.

2.

4.

5.

1. A Frauenkirche Drezdában, Baehr műve (1726). 2. A Szent Pál-székesegyház
Fischer von Erlach műve (1716). 4. Az Invalidus-dóm Párisban, Hardouin-Mar
6. Az Il Gesù-templom Rómában, (

NAGYVÁRAD — GROSSWARDEIN

ORADEA MARE.

Szent László bazilikájának kibővítésével kapcsolatban — írja Divald Kornél[1] — Nagyvárad a XIV. század derekán jelentős művészi élet színhelye. Miután tudjuk, hogy ez a művészi élet nagyarányú bronzszobrászatot termelt ki s ez a szobrászat az ötvösségből fejlődött,[2] bátran állíthatjuk, hogy virágzó ötvösségnek is kellett ekkor már itt lennie.

Az ötvöscéh megalakulásának idejét nem ismerjük, de az 1563-ban a debreceni céhvel folytatott tárgyalásokból[3] következtethetjük, hogy a céh már legalább a XVI. század eleje óta állott fenn. 1590-ben megújítják az egyezséget a debreceniekkel, amely szerint a két céh mesterei egyik céhből a másikba egy „mesterasztal" költsége árán átléphetnek. Ugyanilyen egyezséget kötött a céh 1625-ben a szatmári és németi ötvöscéhvel.[4]

1642-ben 9 mester szerepel a céh egyik felszabadító levelén.[5] 1660-ban Nagyvárad török kézre került s az ötvösök már az ostrom előtt szétszéledtek s nyilván a céh iratait is magukkal vitték. Így kerültek a fenti egyezséglevelek Kassára.[6]

1715-ből egy, 1732-ből 3[7] és 1785-ből[8] egy ötvösről van adatunk. 1804 és 1829 között a nagyváradi mesterek részben a kassai, részben a budai céhben vidéki mesterek.[9] 1828-ban már 7 a mesterek száma[10] s 1829-ben a város közönsége V. 2-i gyűléséből 163. szám alatt kiadta az artikulusokat „a négy szomszéd városokban: úgymint

Großwardein war um die Mitte d. XIV. Jh. — nach K. Divald[1] — im Zusammenhang mit der Erweiterung der Basilika des H. Ladislaus, die Stätte regen Kunstlebens. Wir wissen, daß dadurch auch eine mächtige Bronzplastik ins Leben gerufen wurde und diese hatte ihren Ursprung in der Goldschmiedekunst.[2] Wir können also ein Blühen der letzteren voraussetzen.

Der Zeitpunkt der Gründung der Goldschmiedekunst kennen wir nicht, doch aus einem Briefwechsel der Zunft mit v. Debrezin[3] können wir jener folgern, daß die Zunft wenigstens seit dem Anfang d. XVI. Jh. bestand. In 1590 wird die „Confoederation" mit der Debreziner Zunft erneut, betreffend der gegenseitigen [illegible] Übernahme der Meister Ähnliches Abkommen wurde in 1625 mit der Zunft von Szatmár und Németi geschlossen.[4]

In 1642 werden in einer Zunftschrift 9 Meister genannt.[5] Im Jahre 1660 eroberten die Türken Großwardein und die Goldschmiede flüchteten von dort und nahmen auch die Zunftschriften mit. So kamen die erwähnten Confoederationsbriefe nach Kaschau.[6]

Aus 1715 wissen wir von einem, aus 1732 von 3,[7] und aus 1785 von einem[8] Meister. 1804—1829 sind hiesige Meister teils in Kaschau, teils in Ofen als Landmeister „incorporiert."[9] In 1828 gibt es schon 7 Meister und die Stadtvertretung bewilligt unter Zahl 163/1829. neue Zunftartikel für die, an Zahl sehr reich gewordene Gesell-

Nagyvárad, Várad-Olaszi, Várad-Váralya és Várad-Velence városaiban lévő Arany- és Ezüstmívesek" megszaporodott számú „Társaságának." Az újjáalakult céh ládája és iratai 1911-ben egyik céhbeli mester leszármazójánál v]tak.[11]

A céh pecsétje, amelyet 1563-ban használ, címerpajzsban két szekerce között templomi kelyhet ábrázol, a pecsét körül ezzel a körirattal: „Sigilum Aurifabrorum Varadien."[12] Itt idézett leírásánál nem esik szó arról, hogy milyen korú. A XVII. századból származó, későbbi pecsétet a mellékelt ábra mutatja.[13]

A régi céhben használt próbabélyegben koronát s alatta bárdot tartó kart látunk. A csatabárd, Szent László attributuma, mindig lényeges alkotórésze a nagyváradi címernek. Az 1580-ban nyert címerben oroszlán tartja a bárdot, az 1600-i változatban oroszlán és angyal tartják kétoldalról.[14] Az ötvösök próbája még nyilván az 1580 előtti címer emlékét őrzi.

1800 körül, tehát még a céh újjáalakulása előtt, ismét próbabélyeget használnak az ötvösök. Ebben oroszlán bárddal vagy anélkül s néha koronával a fején látható. 12 latos ezüstre a koronát magában is használták. Ugyancsak a céh újjáalakulása előtt, a XIX. század elején harmadik jegyként évbetűk is fordulnak elő. A város magyar nevét feltüntető helyi bélyeg a XIX. század közepe táján merül fel.

schaft der Goldschmiede in der Stadt Großwardein und in deren Vorstädten Olaszi, Váralja und Velence. Die Zunftlade der erneuerten Zunft und die Schriften von 1829 an befanden sich noch in 1911 bei einem dortigen Goldschmied.[11]

Das, im J. 1563 gebrauchte Zunftsiegel weist einen Kelch zwischen zwei Beilen auf, mit der folgenden Umschrift: „Sigilum Aurifabrorum Varadien."[12] Die hier zitierte Beschreibung dieses Siegels gibt die Zeit nicht an, aus der es stammen kann. Das spätere Siegel aus d. XVII. Jh. ist nebenan abgebildet.[13]

Das, in der alten Zunft gebrauchte Beschauzeichen weist eine Krone und einen Beil haltenden Arm auf. Das Beil (Streitaxt), ein Attribut des H. Ladislaus, im Stadtwappen. Im Wappen v. 1580 hält ein Löwe die Axt, im Wappen v. 1600 wird sie von einem Löwen und einem Engel gehalten.[14] Das Beschauzeichen weist auf ein Wappen vor 1580 zurück.

Um 1800 nehmen die Goldschmiede, noch vor der Erneuerung der Zunft, ein neues Beschauzeichen in Gebrauch. In diesem ist ein Löwe, manchmal bekrönt, mit oder ohne Beil, abgebildet. 12 lötiges Silber wurde mit einer Krone bezeichnet. Auch Kontrollbuchstaben kommen schon vor der Erneuerung der Zunft vor. Ein Ortszeichen mit dem ung. Namen der Stadt taucht um die Mitte d. XIX. Jh. auf.

[1] Divald Kornél: Magyarország művészeti emlékei, Budapest, 1927, 102. — [2] Minerva, Budapest, 1924, 110 (Gerevich T.) Hekler Antal: A magyar művészet története, Budapest, 1934; 64. — [3] Szádeczky Lajos: Iparfejlődés és a céhek története, Budapest, 1913;

II. 71. — [4] Arch. Értesítő, 1883, 237 (Ballagi A.) — [5] Mihalik József: Kassaváros ötvösségének története, Budapest, 1900, 263. — [6] Arch. Értesítő, 1883, 238. — [7] Arch. Értesítő, 1904, 385 (Illésy J.) — [8] Keresztesi József: Krónika, Pest, 1868, 101. — [9] Archivum Musei, Kassa — *Kaschau.* — [10] Kapossy János: Magyarországi ötvösök a XVIII—XIX. században, Budapest, 1934. — [11] Kolosváry Sándor, Nagyvárad, Bémer-tér 293. — [12] Szádeczky L. op. cit. II, 73. — [13] Arch. Értesítő, 1892, 429 (Mihalik J.) — [14] Tagányi Károly ~~Altenburger~~: Magyarország címertára.

F. sz. *Lf. Nr.*	Próba *Beschau*	Kor *Zeit*	F. sz. *Lf. Nr.*	Próba *Beschau*	Kor *Zeit*	F. sz. *Lf. Nr.*	Próba *Beschau*	Kor *Zeit*
1522		XVI. sz. *Jh.*	1531			1540		Ca 1860
1523			1532		Ca 1830	1541		
1524		Ca 1800	1533				Fémfinomsági jel 3. sz. aranyra. *Feingehaltszeichen für Gold 3. Grades*	
1525			1534		Ca 1840	1542	AZ	Ca 1850
1526		1806	1535		Ca 1848		Ellenőrző évbetű *Kontrollbuchstaben*	
1527		Ca 1810	1536			1543	„C“	1802
1528			1537		Ca 1850	1544	„G“	Ca 1806—1817
1529		1817	1538				Helyi bélyeg *Ortsstempel*	
1530		Ca 1820	1539		Ca 1860	1545	N.VÁRAD	Ca 1860

F. sz. *Lf. Nr.*	Mesterjegy *Meisterzeichen*	Mester — tárgy — tulajdonos — irodalom *Meister — Gegenstand — Eigentümer — Literatur*

Nagyváradi ötvös céh

Banfi, Florio: Salve Varadino felice! - .. La città di S. Ladislao nei rapport italo-ungheresi. (Kny. Corvina, Bpest, 1941. 4r. 7 kep. 22. C.

Nagyvárad

Nagyvárad

Nagyvárad

Váczy Ferenc

Nagyvárad visszafoglalása a törököktől 1692-ben. Hadtört. Közl.

1917. 71–99, 292–327. l.

Nagyvárad

Bozóky A.

A nagyváradi kir.
akadémia házados
multja.

Petrik 1886-1900

Nagyvárad

Bánóczi József

Szent László lovasszobra
Nagyváradon. 8 r. 4
kép 16 l. Kny ar Alexander-emlékkönyvből
Bpest é. n.

Nagyvárad

A bihar megyei régészeti
és tört. egylet evkönyvei

és
jelentése az 1881-1892
evekből.

Petrik 1886-1900

Nagyvárad

Bíró József Nagyvárad
borokk és neoklasszi-
kus művészeti emlékei
1933.

Rongrácz L.

Vázlata a kontinenzei
Kazimo 50 éves
történetének

Nagyvárad 164

Emlék-album a
nagyváradi Szigligeti
Színház megnyitó
ünnepére.

Petrik 1886-1900

Nagyvárad

Namenyi L.

A váradi szinészet
története.

Petrik 1886–1900

Henszlmann Imre: A nagyváradi ásatások

Nagyváradi ásatások

Ksy. Bunyitay: A váradi püspökség története
8°, 18K, 28L, Budapest, 1884.

Jobbon Szent István jobbjának Mária Terézia által lefestetett képe és a b.-gyulai egyház hajdani sz. Mária képe, melyhez a XV. században tömegesen búcsút járt a vidék népe.

16. *Egyházi öltönyök* tekintetében a XVI. században híres volt a b.-gyula templom, melynek ruhatárában drágakövekkel ékes öltönyök említtetnek. Jelenleg a székesegyháznak vannak egyebeken kívül Mária Teréziától ajándékozott díszes egyházi öltönyei és b. Luzinszky István püspöktől 1729-ben adott és más püspököktől hátrahagyott címeres püspöksüvegei stb. stb.

17. *Ötvösművek.* Itt első sorban említjük Szent László zománczos, ma megrongált ereklyetartó hermáját, melynek eredetije Győrben, modern másolata a váradi székesegyházban látható, továbbá a Szent László kezeinek maradványait tartalmazó hajdani két kéz alakú aranyozott ezüst ereklyetartót, öt smaragdos és zafiros gyűrűvel ujjain. Ezek rég elvesztek. Mindhárom darab 1400 táján a székesegyház kincsei közt foglalt helyet. A székesegyház régi kincseiből egy püspöki botot őriznek Nyitrán. Említ még könyvünk két, a szent olajokhoz való szarvalakú edényt és két ampolnát a nemzeti múzeumban. A székesegyház újabbkori kincsei közül a Polentári féle nagy, drágaköves szentségmutató (1751) érdemel említést. Szent László ereklyéi közül most csak egy koponyadarabot őriz ékes ereklyetartóban a székesegyház. Szilágy-Somlyón egy 1606-ban készült lengyel feliratú gót szentségmutató és egy 1701-ben készült kehely, Szent-Jobbon egy ereklyetartó Szent Antal ereklyéjével, Bagamérom két XV. századi kehely, egy gót kehely Ér-Mihályfalván, egy 1760-ban Feledi Pál által Bécsben készített kehely Mező-Telegdon, egy 1710-ből Élesden és egy, mely az ezredéves kiállításon is szerepelt, Kraszna-Czégenyben látható. Említendő még a székelyhidi templom 1700—1717-ben készült ezüstneműje. A hajdani kincsek közül nevezetesek voltak a b.-gyulai templom 1558-ban széjjelszórt kincsei, a kusalyi templom 1524-ben elrablott 20,000 frt értékű kincsei és a mezőtelegdi templom drága edényei és öltönyei. Itt említjük végül Sándor váradi püspöknek (1219—1230.) még meglévő (hol?) pecsétgyűrűjét is.

18. *Szertartáshoz való könyvek* közől, a székesegyház hajdani kincseiből a nemzeti múzeumban őriznek egy missalét, Győrben pedig egy antiphonalét. Könyvünk ezenkívül említ egy a szilágypelei templom birtokában volt száz márka értékű missalét, melyet 1352-ben loptak el onnan.

19. *A sírokkal* zárjuk be az emlékek sorozatát. Gerendáson régi, a magyarországi kereszténység első idejéből való, Szent István és Péter királyok pénzeivel datált sírokat találtak. Első rendű emléke volt az egyházmegyének Szent László királynak az általa alapított váradi székesegyházban volt sírja, melyhez századokon át sereglett az ország népe nemcsak búcsút járni, hanem Istenitéletet tartani is, a királyok pedig ott tették le koronázási esküjöket és körülötte temetkeztek.

A sok adat, melyet e gazdag statisztikában röviden összefoglaltunk, nagyobbára *egy* szakember kitartó szorgalmának köszönhető: Bunyitay Vincének, a kinek műve minden hazai műtörténettel foglalkozó kutatóban azt az óhajt kelti, vajha minden püspöki megyében akadna egy-egy Bunyitay; akkor kedvezően állana a hazai műtörténet ügye! *Gohl Ödön.*

kivitelű vörös márvány renaissance oltár, melynek azonban csak két töredéke maradt meg napjainkig.

9. *Síremlékek:* Palentári Ferencz kanonok márvány síremléke a várad-olaszii gör. kath. templomban (1759). Telegdi István kincstárnok († 1514.) márvány síremlékei, képével és czímerével, melyeket még életében helyezett el a mezőtelegdi templom szentélyében. Harruckern Ferencz báró és Wenckheim Ferencz gróf síremlékei a gyulai templomban. A katolnai Cseh család fekete márvány czímeres emléke a szent-andrási templomban. Csehi Vajda István sírköve 1500-ból, a szilágycsehi templomban. Két régi sírkő a hadadi templomból, az ottani kastély kertjében és több XVIII. századbeli síremlék a várad-olaszii plébániatemplom kriptájában. Utalunk továbbá a szilágysomlyói templom említésekor tett fönnebbi megjegyzésre, miszerint annak most befalazott kriptájában van valószinűleg a Báthori család (mint fundator) több tagjának sírja.

10. *Emlékkövek.* A görcsöni kath. templomban nagyfalusi Serédy István és neje, Kamuthy Katalin, a templom alapítóinak emléktáblája (1647). Az ottani Szent Anna-templomban az Andrássy grófi család czímere 1778-ból, a templom szentélyében.

11. *Falfestmények* következő helyeken maradtak: Mező-Telegden, Jákó-Hódoson (megrongálva és bemeszelve) és Remetén (bemeszelt falfestmények a protestáns templomban).

12. *Harangok* vannak: Ér-Mihályfalván, feliratos harang 1491-ből, Tárkányban 1511-ből, de 1849-ben a régi mintájára átöntötték, megtartván a régi feliratot is, Szilágy-Somlyón 1525-ből, Bélfenyéren 1720-ból, Mező-Telegden 1730-ból, a váradi székesegyházban 1774-ből, Margitán 1783-ból, Király-Daróczon 1809-ből; mindezek évszámmal és nagyobbára érdekes feliratokkal és dombormüvekkel. Évszámnélküli XV. századbeli harangok vannak Nagy-Dobán (a négy evangelista nevével), Nagy-Monon (levert felirattal, Récsén (sz. Mária nevével). Közelebbről meg nem határozott igen régi harangok láthatók még Székelyhídon, Győrösön (Fekete-Győrös), Kárászon (gót maiusculákkal), Szilágy-Csehen (maiusculás felirattal), Ér-Szakácsiban (maiusculás felirattal, Szent Ferencz tiszteletére), végül Élesden (sz. Mária képével). Tudomás szerint a debreczeni régi románstilű kath. templomnak volt egy 1485-ben öntött minuscula feliratos harangja, melyet bizonyos magister Petrus öntött a felirat tanusága szerint és «per R. D. Albertum Wethesium episcopum Wesprimiensem exstitit».

13. *Orgona.* A békésgyulai régi templomban volt a XVI. század első felében egy (talán ottani helybeli készítményü) orgona. Ugyanis 1532-ben a gyulai lakosok közt említtetik Gergely gyulai organista és Miklós orgonakészítő.

14. *Bútorneműből* említést érdemelnek a várad-olaszii fájdalmas sz. Mária-templomnak a pálos barátok által faragott művészi kivitelű padjai és a szilágysomlyói templomnak 1730-ban faragott, magyar és latin feliratokkal ellátott szószéke.

15. *Képek.* Várad-Olasziban, az irgalmasok éttermében Poroszlói Gyöngyössy Ferencz kanonok képe (1760 táján), ugyanott az Orsolya-apáczák éttermében Szenczy István kanonok képe 1771-ből, Bakó János váradi prépost arczképe 1719-ből a debreczeni piarista-rendház éttermében. Említést érdemel végül Szent-

tésre vonatkozó kőfelirat. A sekrestye és a pastophorium ajtai renaissance diszítésűek. Egy gerendán alkalmazott chronostichon szerint II. Rákóczi György özvegye, Báthori Zsófia 1666-ban helyreállíttatta a török által fölégetett templomot. Kriptája, melybe valószinűleg az alapító családja temetkezett, most be van falazva. Tornya 1780-ban épült), Nagyfalu (késő gót, a szentélybolt zárókövein a Bánffy-czímer), Ér-Sz.-Mihály, Pér (a szentély boltozva volt, most gerendázott), Tasnád (az egyházmegye legnagyobb csúcsíves templomainak egyike. A szentély 13·20 m. hosszú, 12·27 m. magas, 6·62 m. széles. A hajó 24·60 m. hosszú, 12·40 magas és 10·65 m. széles. Keletelt késő gót épület. A hajó boltgerinczei a padlóig folytatódnak, maga a hajó most gerendázva van. A szentélyt csúcsíves boltozat födi még, az oszlopfőkön faragott pajzsok, egyikben az országczímer és 1476. Szent Mihály temploma volt). — Átalakított csúcsíves templomok: a fekete-geszti (1401-ben épült), a margitai és a bagaméri. Részben állanak: Fugyi-Vásárhely (tornya áll), Ér-Semjén, Récse (a szentély áll) és Zilah templomai (korai gót szentélye áll, a többi részei átalakítva maradtak fönn. A déli oldalon egy szép faragványos ablakot említ könyvünk). Romok láthatók: Belényesen (a temetőben Szent Agatha 27 m. hosszú, kéttornyos templomának romjai «altera cathedralis»-nak nevezték pompája miatt), csak nyomai vannak a Fugyi-Vásárhely melletti Paulinus templomnak (S. Hieronymi) és a husalyi sz. Mária-templomnak a mostani temetőben. Összesen 39.

5. *Közelebbről nem jellemzett templomok:* Szilágy-Széplakon (most a helv. hitvallásúak használják). Átalakított középkori templomok: Csatár, Széplak, Ér-Mihályfalva (S.-Georgii), Nagy-Szalonta, Ér-Szakácsi és Szent-András községekben. Régi templomok részei állanak Ér-Keserűn és Belényes-Újlakon. Romok maradtak Csegődön és Fenesen (a temetőben; 1721-ben még állt a templom). Régi templomok nyomaira találhatunk Ősi, Zaránd, Nagy-Kér, Ácsi, Mácsa, Szabolcs, Latabár, Nagy-Kágya, Szepes, Rézbánya, Köte-Gyán községekben. Maradványai vannak Dalom, Bikács, Tamási és Árpád templomainak. A szentmiklósi, hasonnevű szent tiszteletére emelt régi templomnak csak helyét mutatják. Összesen 27.

Az újabb épületek között csak néhányat említek. Ilyenek a nagyváradi székesegyház, melyet 1752-től 1779-ig építtettek Forgách, Patachich és Salamon püspökök, és a gyulai templom, melyet 1775-ben báró Harruckern Ferencz építtetett.

6. *Pastophorium.* A király-daróczi román templom szentélyében pastophorium-fülke látható. Díszes csúcsíves pastophorium maradt fönn a magyar-keczeli templomban, a szilágysomlyói csúcsíves templom pastophoriumának pedig a renaissance stilű ajtaja van meg.

7. *Keresztkút.* A menyői templom vörös márvány renaissance stilű keresztelő medenczéjét jelenleg a nagyváradi múzeumban őrzik. Désházy István (de Menyew) váradi prépost költségén Joannes Fiorentinus készítette 1515-ben, a rajta levő felirat értelmében. A láb nodusát három pajzs díszíti, ezek közől egy-egy az ország és az adományozó czímerével ékes.

8. *Oltár.* Úgy egyes templomok oltárai, mint a személylajstromban az altarium rectores gyakran említtetnek. A menyői templomban volt egy művészi

A meglevő templomok jókora részét jelenleg a protestánsok használják. Sírkövek, harangok, falfestmények, képek, egyházi használatra szánt ötvösművek, öltönyök és könyvek is maradtak fönn mai napig, mint ezt alább látni fogjuk.

1. *Román stilű templomok.* Fönnállanak: Az ábrámi (ábrahámi) szűz Máriáról nevezett prépostsági templom (a Berettyó partján), a felső-ábrányi, a tamásdai (háromhajós bazilika tornya és szentélye), a jákóhodosi, a somlyó-újlaki (8·7 m. hosszú, 5·78 m. széles, egy toronynyal és loggiák a falvastagságban) és az ákosi (kéttornyos, háromhajós, három apsissal bíró pompás bazilika) templomok. Átalakított templomok a következő helyeken: Magyar-Kakucs, Kis-Jenő (főkapuja a szentély déli oldalán), Ugra, Széplak (a margitai esperességben), Király-Darócz. Részben maradt fönn: Siter vagy Seyter temploma (keleti része román). Romok: a meszesi Szent Margit apátság (bazilika romjai Köd határában a Meszes hegyekben), a herpályi Szent Pálról nevezett prépostság (egyik tornya áll), Asszonyvására (romok a székelyhidi úton), Belényes-Szent-Miklós (szép torony), Széplak (a belényesi esperességben). Maradványok: a Belényes-Szent-Miklós közelében volt Paulinus-monostor templomából (öt faragott kő a váradi múzeumban). Nyomok: a Meszes hegyen. A gurlai apátsági templom nyomai (Gerla községben). Szent Imre tordai apátsága nyomai (Ó-Tordánál). A minden szentekről nev. apátság (nyomai Egyed mellett). A Szent Péterről nev. cholti apátság (kéttornyos bazilika nyomai). A Szent Istvánról nev. prépostság (de promontorio M.-Varadinensi) nyomai a Szent István-hegyen, N.-Várad mellett. A nagyváradi székesegyház (román bazilika alapfalait találták a várban 1881-ben, felásták 1883-ban). A kápolnai szűz Mária-templom (Váradtól északra), Szilágy-Somlyó (a mostani kath. templom mögött). Összesen 27.

2. *Átmeneti stilű templomok.* Fönnállanak a következő helyeken: Nagy-Báród, Micske, Albis (tornya a szentély fölött emelkedik), Kraszna-Czégény, Hajó (Hévjó), Pelbárthid. Átalakítva: Ótomány (Althoman). Rom: Ér-Adony. Maradványok: Vicsa (faragott kövek). Összesen 9.

3. *Kevert (román és gót) stilű templomok* állanak Fugyiban (Fudi), (román hajó és gót chorus) és *Ér-Mindszenten* (román hajó, polygon apsis, csúcsíves ablakok, támpillérek. Keletelt épület). Összesen 2.

4. *Csúcsíves templomok* a következő helyeken állanak: Bihar, Bihar-Püspöki (Szent Dömötör temploma), Szalárd (Ferencz-rendieké volt), Bulyok, Álmosd, Székelyhíd (szentélye a tízszög négy oldalával záródik. A Zólyomi-család és Magyarország faragott czímerei), Bajom (Szent András temploma), Konyár, Bagos (hosszú ablakai most befalazva), Remete (torony, bemeszelt falfestmények), Nagy-Mony, Szilágyfő-Keresztúr, Zsibó, Ilosva, Kusaly (a szentély oldalain épült tornyai közül csak a déli áll, szentélye elpusztult, a templom a Ferencz-rendieké volt), Sarmaság, Kraszna, Kraszna-Horváti, Magyar-Keczel (csekély terjedelmű épület, pastophorium), Magyar-Valkó (csúcsíves kapu, félköríves ablakok), Szilágy-Cseh (1519-ben épült. Késő gót. A szentély boltgerinczein feliratos pajzsok, két ily pajzson a Drágfi-czímer látható. Tornya 1614-ben épült), Hadad, Ardó (egyik támpillérén a Drágfi-czímer), Menyő (renaissance portale 1514-ből), Szilágy-Somlyó (Báthori István építtette. Késő gót stilű. A szentélyt hálóboltozat födi. A diadalív fölött Báthori-czímer és S B 1532. A kapu fölött az épí-

kozik — «Anton Boczek in seinem Reisebericht vom Jahre 1845» — nincsen kezem ügyénél.

Wolný állítása szerint Rżeznovitz körülbelül 1625-től 1784-ig (tehát abban az időben, midőn Balbinus ott járt) az oslavani plébániához tartozott. «A XVI. század végén pedig, midőn a picardiai tévtan» követői Iwanczitzból mindinkább megfészkelték magukat Oslovonban, protestáns lelkészek működtek itt, köztük egy magyar származású fiú, névszerint Sartorius György is, kit Wittembergában ordináltak volt pappá.

Kropf Lajos.

2. ábra.

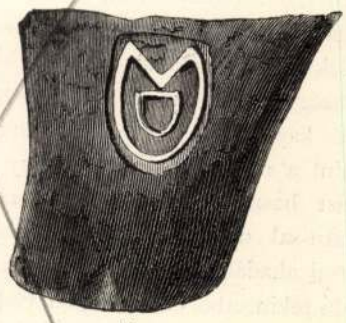

1. ábra.

3. ábra.

4. ábra.

PANNÓNIAI BÉLYEGES CSEREPEK.

(Lásd 381. l.)

IRODALOM.

A NAGYVÁRADI PÜSPÖKSÉG EGYHÁZI EMLÉKEINEK STATISZTIKÁJA. Örömmel vettük tudomásul a nagyváradi egyházmegye latin szertartású papságának a milleninum alkalmával kiadott történeti schematismusát,* mely nemcsak egyszerű névtár és évi kimutatás, hanem rövid foglalatban a váradi püspökség előbb magyar, aztán latin nyelven megirt történetét, továbbá a hozzátartozó káptalanok, apátságok, prépostságok, egyes plébániák és fiókegyházak, valamint a rendházak és jótékony intézetek történetét is magában foglalja és egyrészt hasznos történeti compendiumul szolgál azoknak, kik Bunyitai nagy apparatussal megirt három kötetes munkáját: A váradi püspökség történetét elolvasni akadályozva vannak, másrészt, a mi e folyóirat szempontjából első sorban jön tekintetbe, archæologiai vademecumot is nyújt az egyházmegyére nézve, különösen a magyarországi középkori egyházi építészet tanulmányozóinak.

A püspökség történetében látjuk, mint fejlődött és terjedt hatalmas lépésekkel a legközelebbi századokban a Szent László által alapított váradi prépostság, majd pedig püspökség, mint épült be nagy területe templomokkal és monostorokkal, míg a tatárpusztítás gátat nem vetett a papok áldásos működésének. A vész után újult erővel vették föl a munka fonalát; a hívek szaporodásával karöltve egymásután emelkedtek átmeneti és csúcsíves stilben épült templomok, míg a reformáczió kora, különösen pedig az egyházi birtokoknak 1566-ban történt elkobzása újabb vészt nem hozott az egyházmegyére. Varkocs Tamás a következő évben elfoglalta Váradot s ez alkalommal ott tizenegy templom pusztult el. Az egyházi kincseket elrabolták, a püspöki szék sokáig szenvedett tényleges üresedést, az egyházi személyek számüzetésbe mentek, a templomok nagy részét a protestánsok foglalták el. A Báthoriak idejében némi enyhülés állott be, majd a török járom 132 éves korszaka következett, melynek leteltével 1692-ben az elnéptelenült vidék rom és pusztulás képét nyújtotta. A Rákóczi-idők sem kedveztek a fölvirágoztatásnak és a mi jólét, fény és gazdagság ma szemlélhető, az azóta állott helyre, illetve azóta keletkezett a megye buzgó és hazafias főpapjainak és papságának jó módjából és áldozatkészségéből.

Százhárom középkori templomépület maradt fönn mai napig e területen, bár nagyon különböző állapotban. Ezek közül negyven egészben fönnáll, tizenhat átalakítva maradt fönn, részben maradt meg kilencz, romba dőlve tizet láthatunk, hatnak maradványai, huszonkettőnek csak csekély nyomai vannak még meg.

* Schematismus historicus venerabilis cleri diœcesis Magno-Varadiensis latinorum pro anno Domini et millennari MDCCCXCVI Nagyvárad, Szent László nyomda részv.-társ. 1896. 8. r. 458+23. lap.

Arch. Ért. 1897

〈 Nagyvárad Régi-
Kori vára 〉

Gyalókay J. : 〈 〉
Akadémiai Értesítő
1933. 84-86. l.

Bíró József: Nagyvárad barok és neoklas-
szikus művészeti emlékei.

8°, 23K, 152L, Budapest, 1932.

Nagyvárad emlékei

Karácsonyi János: A nagyvárad-olaszi r. kath. plébániai templom rövid története

O, K, L, Nagyvárad, 1884.

Nagyvárad-olaszi R. templom

Nagyváradi ref. egyház

Csernák Béla: A református egyház Nagyváradon 1557-1660. Kny a Református Híradó XIV. évf-ból. Oradea-Nagyvárad, 1934. 8-r 274+9 l

83

Ism.

Ila Bálint Századok 1936. 334, 335. l.

mel leuchtete der herrliche Rhein mir entgegen; die ganze helle, saubere Stadt blickte mir freundlich zu; das schöne Universitätsgebäude in seinem großen, mit goldenen Herbstblättern geschmückten Hofgarten gewann ich bei dem ersten Anblick lieb. Die Zeit kann eine Verwischung dieser Eindrücke herbeibringen, aber das, was ich nie vergessen werde, was ich immer wieder in meinen Briefen nach der Heimat betonte, war die freundliche Weise, mit der ich überall empfangen wurde. Als Ausländerin mußte ich beständig um Auskunft bitten, und wo ich mich auch hinwandte, ob ich mit Eisenbahnbeamten oder Universitätsangestellten, Kaufleuten oder Vorübergehenden auf der Straße sprach, jeder bewies sich hilfsbereit und gütig. Die Deutschen werden das wahrscheinlich für selbstverständlich halten, was mich so angenehm überraschte und meine zögernde Hoffnung schon in den ersten Tagen in die volle Gewißheit umwandelte, daß ich tatsächlich ein glückliches, lehrreiches Jahr vor mir hatte.

Nagyváradi ref. templom

A legrégibb nagyváradi ref. templom

Nagyvaradi szekesegyház
és püspöki palota

Dörre Tivadar rajza
repr.

Om II. 389. l.

Nagyváradi székesegyház

Művészei.

Komáromy András:

Hova lettek Szent László
váradi székesegyházának
művészei. Századok
1902. 405. l.

Nagyvárad vára

Banfi, Flavio

Salve, Varadino felice! -- La città di S. Ladislao nei rapporti italo-ungheresi.

Archivio Supplemento
Tl. 2 (Dic 1940)

Régkori leletek Debrecen város múzeumában III. 24–28.

Nagyvárad

Kapucinus kolostor
230. l.

Kálvária-kápolna
215 l. 61. 7. Lép.

Kovách-ház 229. l.

Kórház 230. l.

Püspöki palota 208. l.

Ref. templom
215, 229. l.

Székesegyház 208. l.

Tábornoki ház 229. l.

Zádor-Rados

Nagyváradi irgalmas
rendi kórház és gyógy-
szertár épülete

Repr.

Erdélyi Múzeum
1933. 126. l.

XIX. század.
a. Réz, hossza 46 cm.

SZŰZ MÁRIA,
dombormű.
XIX. század.
Réz, mag. 10 cm.

GYERTYATARTÓ,
sárkányalak.
XIX. század.
Réz, mag. 20 cm.

CSENGŐ,
áttört.
Lippert József terve után Anders bécsi ötvöstől,
1870 körül.
Réz, mag. 18 cm.

MÉCSES,
római mintára.
XIX. század.
Réz, mag. 11·5 cm.

FÉRFIARCKÉP,
német reneszánsz modorú dombormű.
XIX. század.
Bronz, 7 cm.

EREKLYETARTÓ-KERESZT,
áttört, szétnyitható. Gótstílű minta utánzata.
XIX. század.

Nagyvárad

Bujk Béla: Nagy-
várad utcáinak leg-
régibb elnevezése és
történetük jegyében a
telepekkel együtt.
Oradea-Nagyvárad 1931.
I. és II. k kiadás

Megvan a főváros
könyvtárában
R725.092.1. számalatt

MEGHIVÓ

a MAGYAR-OLASZ TÁRSASÁG

f. évi április 27-én,
szombaton délután 6 órakor
az Iparművészeti Múzeum (IX., Üllői-út 33—37.) dísztermében

és

f. évi április 29-én,
hétfőn délután 6 órakor
a TESz (V., Falk Miksa-utca 1.) dísztermében tartandó

NYILVÁNOS ÜLÉSEIRE,

amelyeken

P. FACCHINETTI VITTORINO
a milánói Szent Szív egyetem tanára

tart előadást

szombaton:

„DUE FULGIDE GLORIE DELLA SANTITÀ ITALIANA"

címmel (vetített képekkel),

hétfőn: **„LA RADIO IN VOLO"**
címmel.

AZ ELNÖKSÉG

Vendégeket a Társaság szívesen lát.

Nagyvárad

vára

Balogh Ilán:

Vég-Várad

vára.

Kolozsvár

1947

Id.

Könyvtárában

tetik a hivatallal.

Budapest, 1915. évi október hó

(Nagyvárad – olaszi

rk. plébánia templom

rövid története)

Karácsonyi János:

( ) 56 l. Nagyvá-

rad, 1884

Gent (1167)

5

CINA

DÓVÁLLALAT KFT.

BUDAPEST, 1940, jan. 11.
VI., NAGYMEZŐ-UTCA 26. TELEFON: 121-840, 121-844
POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI SZ. 29.803.

tsága

zoljuk

40.-

Nagyvázadi ötvöscéh

Emlitve

Pallai Sándor : Ötvösmüvészet
Bp. Müszaki Könyvkiadó 1970
232 old.

M.D.K.

A magyarországi püspökségi üveggyára

Az 1846-os harmadik védegyleti kiállításon részt vett.

Borsos Béla: A magyar üvegművesség története a reformkorban és az elnyomatás idején.

Művészet, 1954: 2 sz. 25 l.

Nagyváradi vár

reneszánsz vár

Dercsényi Dezső:

A nagyváradi vár.

Építészet. II. (1942)

120. l.

és erre vonatkozólag

lásd

Balogh Vég-Várad

23. l. jegyzet.

rehajtása iránt nem intézkedhetem.-

amépitészeti hivatal

ely, 1915 október hó 23.

A hivatal főnöke:

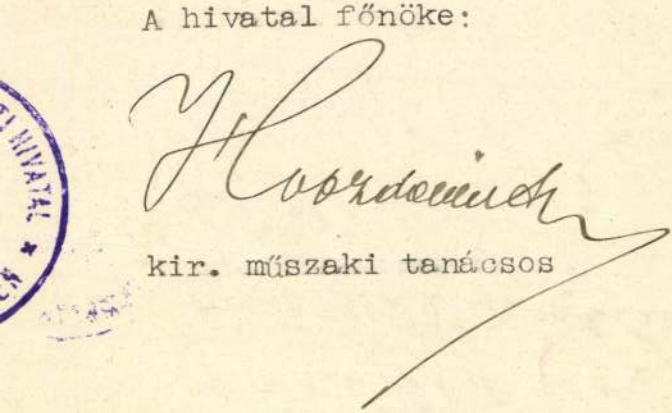

kir. műszaki tanácsos

Nagyváradi régi
székesegyház

Bunyitay Vince:
A váradi ős székes-
egyház. Arch. Közl.
1880. XIII. k. II. füzet.

nitórend legujabb névtárát a Bizott-
megküldöm.
mber hó 21-én.
etéből:

ri tanácsos.

(Nagyváradi ásatások.)

Henszlmann Imre:

A ( ) Kuy Bu-
nyitay: A váradi
püspökség tört.
8-r 18 kep, 28 l.
Bp. 1884

Gent (951)

jának javitásából kifolyolag
felmerült költségekről a
Pozsony vármegyei Magy. Kir.
államépitészeti hivatal
által felülvizsgált és helyes-
nek talált 61 Kor. 65 fillérről
szóló számlát szives kiu-
talványozás végett tisztelettel
felkeltdöm.

Pozsony 1913. X. 13 án

[signature]

3. m

főszolgabíró

Nagyvaradi régi
Székesegyházak

Henszlmann, Emerich

Die alten Kathedralen von Grosswardein. 8-r. 12 kép 30 l.

Gent (953)

regretés, valamm
szerint 4026 $\frac{33}{100}$ ho

Erekből kifolyo
tóságodat arra kénu
felülvizsgálására sz
intézkedni méltózta
felmerült 4026 $\frac{33}{100}$
főerdőhivatalnak m
mint birománnyi fire

Nagyméltóságu
báró Forste
Ő Felsége belső titkost
mint a műemlékek

< Nagyvárad vára >

Gyalokay Jenő: (?)

24 l Bp. 1899.

Gent (854)

Semmi.

Nagyvárad vára

Scholtz Béla:

Nagy-Várad várának története. 8 r. 15 kép 275 l. Nagyvárad, 1907.

Gent (1996)

Ugyanaz németul Nagyvárad, 1907

Gent (1997)

B u d a p e s t.

tség kiegyenlitése fejében 140 P-t, azaz:

őt. Budapest, 1940. február hó 17.-én.

téből: dr. lovag Ybl Ervin s.k. min. tanácsos

hivatalos másolat hiteléül:

Pinányi

miniszteri irodatiszt.

(Nagyváradi rk-
székesegyhaz)

Némethy Lajos: A

( ) 16-r, 11 l.
Nagyvárad, é. n.

Gent (1659)

Вр. 1909

[illegible]

Nagyváradi ős székesegyház

Bunyitay Vince:
A váradi ős székes
egyház. 26 lap.
Nagyvárad, 1880

Gent (327)

Nagyváradi freskótöredék

Freskótöredék Nagyváradról jellegzetes magyar fejjel (XIV. század)

MAGYAROS TÍPUSOK

Hankiss 196. l.

MAGYAR BANK
BUDAPEST
VILMOS CSÁSZÁR ÚT
32.
ÉS KERESKEDELMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Nagyváradi gör. kath

templom

G. kat. templomok: ~~Tusnád,~~ Nagyvárad. —

761

Építészet 1941. 9. l.

edificate con forza durante il ventennale dominio rumeno. Ladis-
erese e poi, dopo la rappresentazione della sede dell'Associazione
rogetti moderni di Ivan Kotsis, eccellente professore del Politec-
i la sede della Camera degli Ingeneri di Budapest, progettata da
trale di Marosvásárhely (in Transilvania) del 1821 e di oggi, Colo-
a difesa dei monumenti storici viene illustrata da Carlo Kós l'ec-
anche durante il dominio rumeno. Géza Lux dimostra gli stretti
gherese cioè i rapporti fra le finestre ogivali gotiche e le arcature
ico elenca gli artigiani che hanno partecipato alla costruzione del
a Transilvania recentemente liberata-si dal dominio rumeno, non
on si può parlare neanche della civiltà rumena. Tavole fuoritesto
menti storici ed artistici (G. Lehóczky).

ıdistyksen neljännesvuosikatsaus. 1941. I. Nidos. 1. vihko.
ja Arkitehtiyhdistys 75—vuotisjuhlassaan. Aikana, jolloin Euroop-
lisen kultturin are. Haluamme hankia arvonantoa tälle aseellemme,
inen : vanhojen kultturi iaarteittemme pelastaminen tulevaisuu-
ɔittumisemme on — perinteittemme mukaisesti — europalainen,
ä johdannossa toimittaja Jenő Padányi Gulyás. Sitten näemme
ıengesső rakennettujen vanhojen unkarilaisten kirkkojen joukossa
kana mielivaltaisesti rakennettuja uusbysanttilaisia tempeleitä.
ä Mihály Péchystä. Gy. Lehoczkyn suunnitteleman, kristillisen
euraa Budapestin Tekn. korkeakoulun professorin Iván Kotsisin
a. Saamme tutustua Budapestin teollisuushallituksen rakennuk-
n (Erdély) päätorin 1821 vuodelta peräisin olevista ja nykyisestä
, tunnettu arkitehti ja kirjailija, joka jäi Erdélyiin rumanialais-
za Lux esittää yhtäläisyyksiä taidemuistojen ja kan — sanraken-
laisen talonpoikaistalon kaariaukkoinen kuisti. Julkaisu sisältää
osallistuneista ammattilaisista. On mielenkiintoista, että vielä
ssä ei 1790 tienoilla esiinny ainoatakaan rumanialaista ammatti-
nen liite ! Erdélyin kartta ja muistomerkit, Gy. Lehoczkym työtä.

Nagyvári János M.D.K.

Kaposvár városrendezési terv Andorka Gyulával

1948-49.

Zádor Mihály: Kaposvár, Bp. 1964. 265.l.

Nagyváradi I. sz. székes-
egyház

Bunyitay Vince: A
nagyváradi I. sz. székes-
egyház. Felszentelésé-
nek száradik évfordu-
lója alkalmával.
München, 1880.
Képekkel

Gent (328)

Nagyvarsányi ref

templom

Gotikus.

Vas Nyp 1857

469. l.

képekkel

2

A MŰEMLÉKEK ORSZÁ

BUDAPEST, VI., ÁL

4/1928.
.....szám.

Országos Magyar Szépmüvészeti M

Nagyvarsány

(Szabolcs vm),
a XV. szaradban Szatmár
megyéhez tartozott.

Rk. templom.

Ref. templom.
Épitési idejük ismeret-
len.

Borovszky: Magyarsz. vm Szabolcs

47 l.

48. Nagyvarsány (Szabolcs)

Kisvarsány tól 4 km 9920

1459 l. vasut (állomás) van Gyüren, meg ide 2 km.

1. R.K. templom
kis jelentéktelen épület

2. Ref. templom
A régi szép gótikus jellegű templom (á la Arkay Aladár) magyaros stilusában tökéletesen tönkreteve a XX. században!
(fele a kormsal lefedve)
Pasztoforium, renesszánsz
a szentelyben és hiermüves lablak!
gótikus
1926 b.m. Balázs István budapesti épitész kovette el

Kehelyhe van 1522 bőj.

Nyirségi utam 1938

NAGYVARSÁNY (Szabolcs)

Utazás, 1938.

REF. TEMPLOM, hajdan gotikus. Tönkretette Balázs István bpesti építész 1926. — Szentélyben mérműves ablak. Reneszánsz szentségtartó fülke 1522-ből. Középkori kehely.

Nagyvassány

(Szabolcsm)

Nagyvári László, grafikus

L.: Kemény György

K.J.: Locomotív – nagylemez 2.

Esti Hirlap, Br. 1976. okt. 7

Nagyóvári László

(Gink Judit – Nagyóvári László)

„Az ismeret", géz, 40 méter sebjemszalag, lenvászon, 10x20 cm., 1978. [repr.]

Művészet, 1978. 11. 21. old.

Nagyajtai László

Az ujabb generáció első csoportos fellépésén a Rózsa espresszóban szerepelt a művész.

Bereczky Lóránd: Évtizedes léptekkel...
Művészet, 1980. október- 2. lap.

Nagyvári László, képzőművész

a Széchenyi téri Pécsi Galéria termének csatolt pincerész öt fiatal művész kiállításával nyílt meg: Nyári István, Nagy Péter, Nagyvári László, Méhes Lóránd és Vető János a képzőművészeti új hullám legismertebb képviselői hazánkban.

Láttuk, hallottuk.

1984. VII. 26. Petőfi 10.45 (Tvrné).

Nagyvári László, grafikus

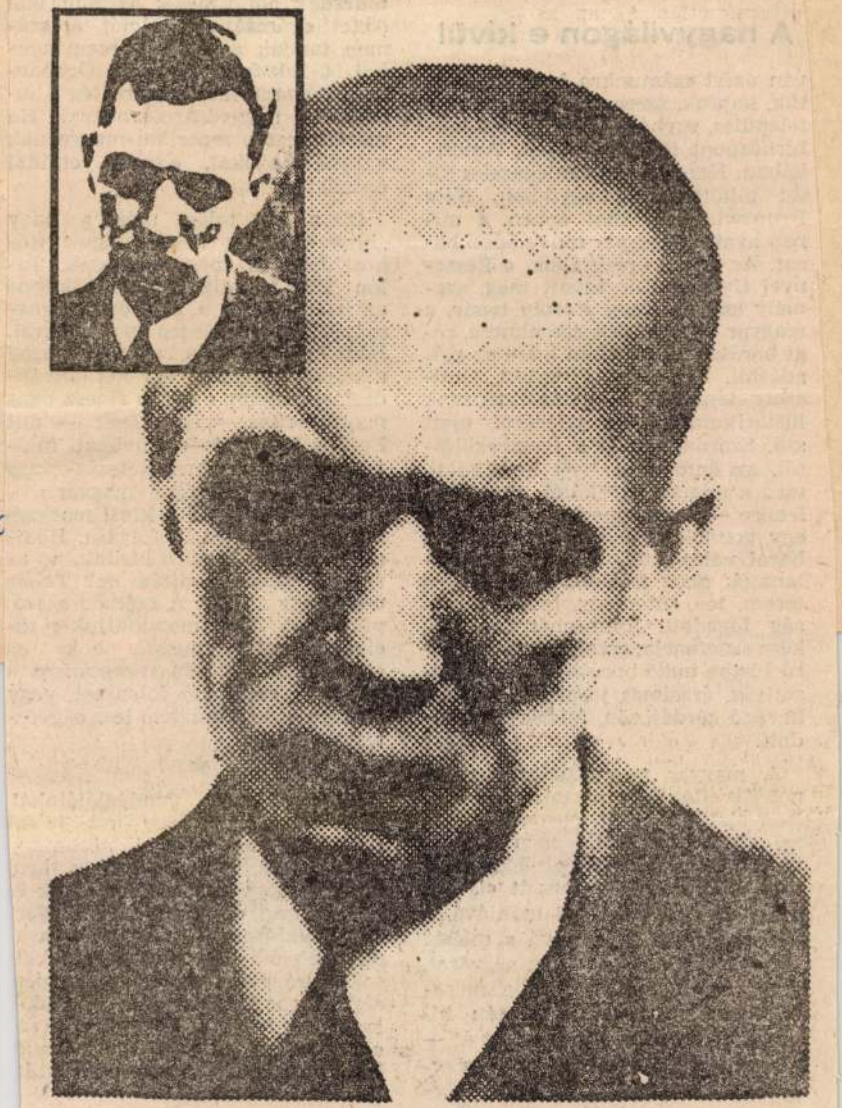

Nagyvári László: Azonosítási panoptikum

kész szentencia, reményvesztett, sűrű füstbe bukó ború helyett tájékozottság, érzelmes józanság, lényegbevágó kérdésözön, felelősség fogadott.

A magyar nemzettudat a zsarnokság ellenében, a szabadság csillaga alatt született, európai és hazai szorongattatások, nagy álmok, vereségek s az „és-mégis-bizakodások" közepett. Hol torzult el, hogyan duzzadt nagyzási mániává, a nacionalizmus mániájává s miért? Hol vesztettük el az utat, a „várat, tüzet, bizodalmat"? Igen, a megalománia a katasztrófák után kisebbségi komplexusba csapott át — ez érthető. De indokolt-e még a retardált bűntudat, a kisebbségi érzés már-már beidegzett reflexe napjainkban, amikor krónikákba etnikai tudatosodás reneszánsza a tartós és szélesedő folyamat, vagy végtére az asszimiláció lesz a győztes tendencia?

★

Megkérdeztem vendéglátóinkat, amerikai barátainkat, mit jelent számukra a mostani történészkonferencia, mit becsülnek benünk? „Hogy nemcsak jó fejük é szemük van, de használják is. Mernek gondolkodni." „Hogy magyarok, patrióták, de nem provinciálisok. Európában, emberi egyetemességben gondolkodnak." És gondolkodnak. Kommentár nem, csa egyetlen sor, kissé átköltött gondolat kívánkozik még ide, befejezésnek és folytatásnak:

Játszani is engedd, és gondolkodni is, szép komoly fiaidat.

NAGYVÁRI László

23. p.

ARS HUNGARICA
XIX.évf.1.sz. 1991

TANULMÁNYOK

Hegyi Lóránd: Kalligráfia, absztrakt expresszionizmus, informel Magyarországon 1958–1970 között 3
Keserü Katalin: Pop art Magyarországon 15
Hegyi Lóránd: Struktúraelvű és geometrikus művészet Magyarországon 1968–1980 között 29
Andrási Gábor: A Zuglói Kör (1958–1968) 47
Mezei Ottó: A Szürenon és kisugárzása 65

DOKUMENTUM

Molnár Sándor: A festői elemek analízise (1962) 85
(Sajtó alá rendezte: Andrási Gábor)
Dokumentumok a Szürenon és kisugárzása című tanulmányhoz 111
(Összeállította: Mezei Ottó)

Nagyvarjasi Oláh
Sándor
szobrász

lásd

Oláh Sándor
alatt

ZAR ARCKÉPFESTŐK TÁRSASÁGÁNAK
ALAPITÓ TAGJAI:

ELNÖK:
BALLÓ EDE

TÁRSELNÖK:
GLATZ OSZKÁR

gyvezető igazgató:
loldován Béla

Pénztáros:
Knopp Imre

TISZTELETBELI TAGOK:

László Fülöp
Karlovszky Bertalan

RENDES TAGOK:

r J. László
hard Rezső
Gyula
es Adolf
k Frigyes
any Ferencz báró
ni Artúr
ő László
Kukán Géza
Kúnwald Cézár
Mattyasovszky-Zsolnay László
Márk Lajos
Sárkány Gyula
Szüle Péter
Tatz László
Udvary Pál

A KIÁLLITÁST RENDEZTÉK:

Balló Ede
a Magyar Arcképfestők Társasága és

Déry Béla
a Nemzeti Szalón részéről.

Nagyvajay Oláh

Sándor

szobrász

Budapest

Nagyváradon felavatták Gábor Áron szobrát

Vasárnap leplezték le a nagyváradi Gábor Áron hadapródiskola előtt az iskola elnevezőjének, Gábor Áronnak, a székely szabadságharc hősének szobrát. A szobrot, amely *Nagyvajasy Oláh Sándor* szobrászművész alkotása, vasárnap délelőtt avatták fel ünnepélyesen a Kormányzó Ur képviseletében megjelent dálnoki *Veress Lajos* altábornagy jelenlétében.

Vitéz *Justi Ernő* altábornagy a honvédelmi miniszter képviseletében szoboravató beszédet mondott, majd a leleplezett szobrot nemes moldovai *Paletta Géza* ezredes, az intézet parancsnoka vette át. A szobron elhelyezték a Kormányzó Ur és a társadalmi egyesületek, közöttük Gábor Áron szülőfalujának, *Bereck* községnek a koszoruját is. Ezután a kivonult alakulatok díszmenetben tisztelegtek a szobor előtt.

Pesti Hirlap

1943. jún. 29.

MEGHÍVÓ

AZ ORSZÁGOS MAGYAR RÉGÉSZETI ÉS MŰVÉSZETTÖRTÉNETI TÁRSULATNAK a Műemlékek Országos Bizottsága (IX. ker., Hőgyes Endre-u. 10.) tanácstermében június hó 10-én délután 6 órakor tartandó

RENDES ÉVI KÖZGYŰLÉSÉRE.

TÁRGYSOROZAT:

1. Elnöki megnyitó.
2. Titkári jelentés.
3. Pénztárosi jelentés és a költségvetés előterjesztése.
4. A számvizsgáló-bizottság jelentése.
5. A tisztikar és a választmány megválasztása.
6. Esetleges indítványok.

Budapest, 1937. május hó 26-án.

Gerevich Tibor

NAGYVÁRI JÁNOS

festőasztalos

a szennai református tpl.
festett kazettás mennyezetét,
karzatait és padjait készítette

L. Szabó Tünde: Aszennai református templom
és a szennai néprajzi gyüjtemény

Müemlékvédelem, 1975. 2. sz. 73-76. l.

MDK

Nagyvati János, [népművész, népi iparművész ?]

„1784-ben Nagy Pál és Nagyvati János asztalos-mesterek készítették" a szamosi templom a mennyezetet és karzatot borító festett fatáblákat.

— Részlet a karzatból és a mennyezetből → Repr.

Nagy Tibor: Virágéletek festett fatáblákon I. 453-459.

Élet és Tudomány, Bp. 1970. III. 6. XXV/10.

M.D.K.

Nagváti [János?], asztalos

nevét említi a szájhagyomány. mint Mezőkeresztes református templomából a sárospatoki múzeumba, került festett asztalosmunka maradványainak hesitőjét. Eoszána: 1726. De erről irásos adat nincs

Tombor Ilona: Magyarországi festett famennyezetek és rokonemlékek a XV-XIX. századból

Bp.1968. Ak.Kiadó, 216 l. + LVI t. 49. old.

M.D.K.

Nagváti János, asztalos mester

készítette a szennai (Somogy megye) református templom karzatát, alatta a karzatfeljárót, ez 1949-ben letisztított mellvédtáblákkal, melyek közül a harmadikon megtalálták névbejelölését az 1787-es évszámmal.

Tombor Ilona: Magyarországi festett famennyezetek és rokonemlékek a XV-XIX. századból

Bp.1968. Ak.Kiadó, 216 l. + LVI t.

33. old.
+ I. t.

Nagyváthy Ferenc miskolci asztalos MDK

A miskolci új ref. templom asztalos munkáit végezte 1808 ~~körül~~ ban. 75 old

Marjalaki Kiss Lajos: Miskolci épitkezési adatok a 18.századból. 74.o.

A Miskolci Herman Ottó Múz.Közleményei.1956.jún. Borsodmegyei Nyomdaipari Váll.Miskolc

Nagyváti

festőasztalos festette a mezőkeresztesi ref. templom mennyezetét és kárzatát. Nem csupán ornamentális, hanem naturalista jellegű táblák is vannak a megmaradt töredekeken (Adam és Éva a tudás fája alatt)

Tombor Ilona
közlése
1949. ápr. 4.

Műemlékek Országos Bizottsága
Dr. Mercsényi Dezső urnak
Előadó

Iparművészeti Muze
Hőgyes Endre ut

M. D. K.

NAGYVÁTI asztalos

1720-as évek. Mezőkeresztes, ref. templom, festett faragott karzat

Ugghásy: Barokk szobrászat... Bp. 1959.

I. 248. II. 173. l.

Mdk

Nagyvátty Sanos nemzetgazdász

Festetics György meghívására nemcsak birtokainak rendbeszedését vállalja – apja 1.500 000 forint adossággal megterhelve hagyta rá a kitbizományi birtokot – de együttműködésük ideje értékes tanácsokkal támogatta szociális, kulturális intézményeinek megvalósításában

Magyar Műemlékek: Keszthely 1962. 52. l

Nagyvárosom

(Veszprém vm.)

Kastély

191. sz. kép.

Zádor – Rados

Nagyvárosonyi ~~[illegible]~~ pálos templom romja

gótikus

Lux Géza dr: Kevésé ismert műemlékeink Magyar Építőművészet 1943. 138. l. (Képpel és alaprajzzal.)

U. itt áll még a Kinizsi vár donjonja és a (Ny. [illegible]) templom, többi [illegible] [illegible] [illegible]

öpapoktól körülvéve. ...

királyra adandó palástot, nyilván a
hát, míg a misét az esztergomi érsek
ta. A templom szentélyét szorongásig
rai és nemesei a szertartásban részt-
t papok és nemesek, de legfőképen az
z oltár elé térdelt és az evangéliumra
agyarul, utána pedig a jelenlévő főurak

koronázása után is szükségesnek vélte,
tassék arra mutat, hogy a király koro-
a volt. Királynak csak azt tekintették,
al az esztergomi érsek által koronáz-
n bizonyítják a Képes Krónika minia-
, hogy egy királyt megkoronáztak-e a
trónon ülve, vezéri koronával ábrá-
öletésénél is, de mihelyst a szövegben
ját elnyerte" a királyt szent koronával

MDK

Nagyvázsonyi pálosok, miniatura mühelye

Kinizsiné, Magyar Benigna magyar nyelvü imakönyvébe firenzei eredetü virágdiszt, és félig olaszos, félig északi jellegü Madonna-képet festettek

A magyarországi müvészet története I. 307.l.
Bpest, 1961. II. kiadás.

Nagyvázsonyi Zichy-

Nastály -

Épült XVIII. a., oszlop-

csarnoka 1820 Körül -

Építésza ismeret-

lenek -

Kepe repr -

Borbklassz

79. l.

Nagytekintetü

Pilisszentkeresztre tett hi
5 drb utiszámlám
érvényesitése ellen
sek irántis kérv
Nagytekintetü
A mennyiben az
lembe nem vétet
November B. 14

Nagyszinki Tamás-
oltár

Roth, Viktor: Der
Thomasaltar in der
ev. Kirche zu
Gross-Schenk.
Kuy. Korrespondenz-
blatt. 8-r, 1 lep
16 c. Nagyszeben,
1940.

Gent (1923)

fentartására az 1918 ev. ...
utalt összesen 600 K.-ról b
évi 12216 számv. szám alatt
szüntethető meg, ha a száma
korona kiadás igazolására s
beküldetik.

Jelzett észrevéte
sitásul beküldötte Wallada
tott számláját és számlaköv
80 fillérnek, kiegyenlitésé
revételezett számadásban a
fizetett 300 K nyert elszám
Dezsőnek ezen 300 K felvéte
ványát pótlolag bemutatni,
emlitett számadás 24.-ik té

Erről Méltóságoda

Nahácsi cyphaři

emlékek

l.

Jedlicska II.

188. l.

194. l.

197. l.

Férfi képe.

114. Jacopo Robusti - il Tintoretto.

Nahács egyházi

emlékei

1. (Nyitra vm.)

Jedlicska Pál: Adatok a pozsonyvármegyei Kiskárpátok vidékének történetéhez. Értekezés, a Pozsonyvármegyei Régészeti és Történelmi Egyesület 1882–1885. évi —. Pozsony. 1885. 30, 31, 32, 33, 1–

Vas. Ujs. 1857

Rongyos zászló.

Hol vagy, öreg zászlótartó?
A hű sereg hol maradt!
Elveszitett lobogódból
Ime egykét rongy-darab.

Vihar tépte, por belepte,
Nincsen a ki védje már;
Nem buzog s nem érez a nép,
Mely körülte félve jár.

Szabad mező volt lakása;
Most egy zug, egy puszta sír,
Sírjából most messze fénylik
A dicsőség és a hír.

Róla most is minden porszem
Ugy sugárzik, ugy ragyog,
Mintha rája hulltak volna
Az égből a csillagok.

Tiszta légben s napsugárban
Usztak egykor szárnyai,
Megtanultak győzelemről
Győzelemre szállani.

Öldöklő csaták tüzében
Lelkesültek általa . . .
Védelmében közelében
Halni is dicső vala.

S most reája sürü fátyol —
Elfelejtés nehezül,
A sok régi fényes emlék
Búsan lengi most körül.

Gyászos éjfél hű barátja,
Az susog titkon vele,
Vagy az elhullt ifju hősek
Harczra vágyó szelleme.

Lévai József.

A vitéz székely nemzet részletesb ismertetése.

(Vége.)

A székelyeknek lakadalmaik is ös nemzeti szokásuak. A völegény lakadalmi gazdája, vőfélye — legközelebbi nőtelen rókona, vagy épen testvére — kiséretében megjelenik választott arájánál, és ezt szülői, vagy azok helyetteseitől ünnepélyesen megkérik. Más nap mindkét lakadalmas háznál összegyül a násznép és elbucsuztatván a völegényt lakadalmi gazdája szülöi-, testvérei-, rokonaitól, elindulnak összeesketés végett — a katholikusok — a templomba, — ha helyben történik a hitlés: gyalog, ha más faluba kell menniök, more patrio azaz: lóháton, szekereken, zene és vig ujjongatások közt. A templomból haza menve esznek, isznak és tánczolnak. Délután ismét more patrio indul a völegény násznépe mint karaván; a menyasszonyos házhoz; — megérkezve, mielőtt bemennének, körbe állanak a két násznép egymással szembe, és kezdődik a két lakadalmi gazdának kikérési és kiadási szóváltása, mit hosszadalmassága miatt most ide nem igtathatok. Mig ezek itt végződnek, az alatt benn a menyasszony keserves hegedü szó kisiretében — lány barátnéitól környezve — sirva bucsuzik: szülöi, testvérei, rokonai s minden ismerőseitől. Nagyon érzékeny jelenet, midön a kedveseket egyenkint átöleli, megcsókolja, s megköszöni kiválólag szülőinek, hogy öt „hidegtől, melegtől védték, ápolták, felnevelték, s szárnyaira bocsátják.“ Ez alatt bejön a házba a völegény násznépe; a keserves hegedüszó vigadó tánczenótára változik, kezdődik a táncz, és a tánczoló férfiakat lopva liszttel hintezik az ott nyüzsgö szakács- és más asszonyok. A menyasszonynyal a vőfély — táncz közben az ajtóhoz közelitvén — megragadja, és mintegy erőszakkal kiakarja ragadni; de leány barátnéi megfogják, s nem akarják kiengedni, kezdődik a tusa, beleelegyednek a tánczoló férfiak, lányok mind; végre győz a nagyobb férfi-erö, s kiviszik az udvaron álló szekérhez, és nyoszolyó — hajadon — közé beültetvén, viszik az itteni szójárás szerint „férjhez,“ minden parafernummal együtt, a mik: ágy, gunya, fehér-asztalnemükből, különféle házi eszközökből, a jó gazdáknál a szekér után kötött egy—két szarvas marhából stb. állanak. Kerékszeg, járompálcza s több efféléknek a parafernumi szekérről ellopása; meg a szekérre a kiadottaknál több könnyen kaphatóknak felpakolása; vagy onnan a kihordottaknak visszacsempészése, utaknak a lakadalmasok elött főleg vetés-kapuknál a falvak végén elzárása, elczölöpölése — mind ezek a székely lakadalmi ünnepélyességnek emelésére történnek.

Minekutána a menyasszonyt haza vitték, kezdődik nagyban mindkét lakadalmas ház vendégei közt a vigság, evés és ivás. Mindenik meghivott vendég elviszi kalács, mézespálinka vagy pénzbeli adományát, e kivül az uj házaspárnak szánt ajándokát, mik ünnepélyesen a lakadalmi gazda által bemutattatnak azon megjegyzéssel, „hogyha Isten ő sz. Felsége ez árnyék világban nagy-uramat élteti, még többekkel is fog kedveskedni.“ A násznagy vendégelvén meg ez alkalommal az egész násznépet, az ö étel-, italneműinek bemutatása, felmondása nagyszerüleg, több szóváltások után történik, és ünnepélyes körmenettel, zene és táncz közt vitetik az ö házától a lakadalmas házhoz. Az ugynevezett egész lakadalom három napig tart, ez idő alatt a két lakadalmas ház vendégei egyszer egyik, máskor másik ugynevezett „örömapa — örömanya“-i háznál esznek, isznak, vigadnak.

Hajnalozással végzik az egész lakadalmat, a mi abból áll, hogy a tánczra képes férfiak megindulnak, és zene, táncz között rendre járják a lakadalomban jelen voltakat, mindenütt keveset tánczolnak, azzal odább állanak . . . Végül az örömapa, anyához visszakerülvén, itt ezerféle áldásokat kivánnak kiválólag az uj házas párnak, megköszönik az általok ugynevezett „szivességet, jól tartást“, s azzal eloszlanak. Megjegyzendö, mikép az itt általam leirtaktól némileg elütö különféleségek helységenkint itt-ott létezhetnek, vagy pl. a szegény sorsuak rövidebb czerimóniával, s kevesebb költséggel végezhetik lakadalmaikat; azonban mint a különböző vidékeken szerencsém volt látni, felismerhető mindenikben ugyanazon fö jelleg. A leirás csikszéki.

A székely nemzetnek nemcsak férfiairól, hanem nöiről is igazak mind azon természeti sajátságok, mellyeket kemény testalkotásuk, ép, egészséges, eröteljes szervezetökről máskor megirtam. Közpélda beszéd: „az alma nem esik messze fájától“. A kiktől születnek az ép, izmos, eröteljes serdülö magzatok, feltehetnök-e, hogy azok valami üveg alá való divatbábok, kik télben a hidegtöl, nyárban a melegtől, öszszel, tavaszszal a finom bört durvitó szelektől félve — szobai elzártkozottságra kárhoztatják önmagokat?! . . . A székely leányok hajadon korukban nagyobbára a természet keze által remekelt piros szépségek. Nevezze bár ezen természetes piros szépséget „paraszt“ szinnek a czivilizált szinü szépség, ezt azonban a kármin, és más pirositó szerek, ha eltünt az arczról, vissza nem idézhetik csalhatlanul. — A székely hajadonok olly fürgék, munkások, jó nevelésök olly ajánlatosokká teszi öket, hogy városi asszonyságaink csak öket keresik szolgálatra. — Midön férjhez mentek e hajadonok, kell-e mondanom, mikép: azon öntudattal, hogy fáradozásaiknak gyümölcsét ezután ök és maradékaik sajátjának mondhatják — kimondhatlan szorgalmat, és munkásságot fejtenek ki férjeikkel együtt mint a szorgalmas méhek, hangyák a gyüjtésben. Elgondolható, hogy olly maroknyi földön, olly kicsiny földbirtokból, mint a mennyire már az egyes családok nagy részénél felosztva van, az olly szapora faj, mint a székely nemzet, kitünö szorgalmu munkásság nelkül, csak a legnagyobb nyomor, és nélkülözések között élhetne meg. A csiki cséplök, kaszások valamint jó étvágyok, evöképességök: ugy bámulandó munkásságokról Erdélyben mindenütt ismeretesek. A nök mint háziasszonyok valamint a beszerzésben, ugy a megtakaritásban valóságos „feleségeik“ azaz: fele segédjeik férjeiknek, kiket ugy neveznek: „az uram“.

Épitkezésök is sajátszerü. Valamint a szász falvak kö-, tégla-, cserépből sajátszerüleg épitvék; ugy a classikus erdökkel bövelkedett székelyek fából minden épületeiket bevett szokás szerint olly különös modorban épitették s épitik, mihez hasonlót egyebütt hiában keresünk; csak azon egy roszalandó van épitkezésökben, hogy költségkimélésből deszka, vagy zsindely helyett — ámbár ezeket is ök készitik és nálok legolcsóbb — szalma-zsuppal fedvék épületeik, a mi égés esetében nagyon veszélyes. A vagyonosabbak azonban legalább házaikat, gabonásaikat zsindely vagy drániczával — ez szélesebb, vastagabb, hosszabb, s igy tartósabb a zsindelynél — szokták most födni. A legközelebbi égések után nehány faluban tiltva levén a szalmafödelezés, igen jól veszik ki magokat a zsindelylyel födött ujházsorok, és dránicza vagy deszkával tetözött más épületek. Ez látható az országos utban eső közép csiki faluban Zsögödben, hol egy harmad évi égéskor csak nehány épület maradott volt meg a lángok közt épen.

Az épités igy megy: tavaszszal a fenyves erdökben levágatnak és meghámoztatnak az épületre kiszemelt legszebb szálfák, olly vastagságuak, mint a Maros vizére készitett legkisebb tutajok. Midön kiszáradtak, haza hordatnak, és a kijelölt helyen falusi székely ácsok — de nem czéhbeliek, — mert itt czéhek nincsenek — által ugy rakatnak ezen épületfák hengerdeden minden kifaragás nélkül egymásra, hogy a négyszegleten az egymás felett álló ugynevezett „boronafák“ egymásnak megfelelő „farkas fogba“, rovásokba essenek s egymást keményen összetartsák. Annakutána minden „boronafa“ hosszában „bolha szeget“ — lapos bükkfa szegecskéket, vernek, hogy az agyag-tapasz annál álandóbb legyen rajta. Vastag falat raknak igy a boronafákból és a keményen rávert, rátapasztott agyagból, mellyet, midön az ismételt megsikárolások után megszáradott, bemeszelnek. Megjegyzendö, hogy csak a házépületekkel bánnak igy a falazásra nézve; meg, hogy a mint lakhá-

zat, vagy más gazdasági épületet emelnek, a szerint osztályozzák belölről, hogy a czélnak megfeleljen. Nagyszerü istállókat, csűröket lehet itt látni, mellyekbe a jógazda székely embernek minden nemü széna, gabona takarmánya berakatik az idő viszontagságaitól megmentés végett.

Fenn emlitett modorban az épület dereka nagy kövekből álló talapzatra felrakatván, ha lakház lesz, négyszegre kifaragott czifra gerendák, és rá padlazat jön deszkából, az istállóknál czélnak megfelelő egyszerü padlazat, más gazdasági épületeknél pl. csürnél ez hiányzik; hanem a kemény szerkezetü derékra jön az ugynevezett „szarvazat“ fenn emlitett henger szálas fenyőkből, tetőn egymással összeborulólag, ezekre hosszában vékony fenyőszálakból léczek; ezekre zsup, zsindely vagy drániczа födél. A házak elő részét nevezik „eresz“-nek, ezt csinos tornácz veszi körül, ebben állanak a furók, fejszék, lánczok, és egyéb gazdasági eszközök. A házban bemenet jobbra a góczlábakon álló kályha, hambár alaku tüzelő kemencze nyilt aljával, fenn az ugynevezett „hiuba“-a, padlazat fölibe felnyuló kéménynyel. E kályha allatt nyilt tüzelő van, körüle törpe székeken a család kisebb-nagyobb tagjai többnyire vidám arczczal keveset tünödve, s nem is ismerve az anyagi érdekek jelen századunkbéli mozdonyait. Balra a fal mellett hosszu deszkákból készült ládás padok, szegleten ezek előtt egy asztal, mellyhez körülülve a család legjobb étvágygyal eszik napjában rendesen háromszor, ha egyéb nincs, kenyérrel „hörpöli barma tejét, s bú nem emészti fejét“. — A ház egyéb zege-zugában ágyak, s mindenféle házi eszközök. A falon kétfelől festett fogasok, ezeken: üveg, cserép, porczellán, ón edények. Evőkalanaik többnyire az általuk ugynevezett „kalányos czigányok“ mestermüvei nyárvagy juharfából; ezek sok kalanat, teknöt, medenczét, fonóorsót, laskaszürőt, s több effélét készitenek, s adnak el évenkint; Udvarhelyszéken székelyek is készitik ezeket, s vásárokra viszik eladás végett.

A vagyonos gazdáknál vendéget elfogadó külön szobák vannak, férjhez menendő lányaik vagy menyeik szinte padlazatig érő vetett ágyaikkal, hoszszu rudról lecsüngő himzett lepedőkkel, a fali fogasra vagy egyes szegekre aggatott czifra rokolyák, s más vasár- s ünnepnapi öltönyökkel.

Nagy-Varsányi régiségek:

Ezüst pohár. Ezüst kancsó Ezüst keresztelő edény.

Minden gazdasági épületek széprenddel körül, középen az udvar, az egész körül deszka, lécz, zavara, csapos, vagy ezekből vegyes kerités. Az udvarra bejárásnál vastag négyszegre faragott kapulábakra támaszkodó kis és nagy kapu. Itt-ott a vastag cserfa lábakon álló, fent ivezett és az ivezet felett tetőzött s födött „galambbugos“ kapuk láthatók, mint az ősi szokás typusai.

Nyári sietős munkakor a nagy gazdák kalákával szokták legkivált gabonáikat learattatni. Ha kedves és népszerü az ember a falubeliek előtt, még azok is elmennek kalákába, kiket nem hivatott, s egy háztól többen is, ugy hogy alig győzi megvendégelni munkásait; ha nagyszerü a kaláka, az ifjak kedvéért tánczmulatsággal végződik vacsora után. Vacsorakor minden tál ételt a feladáskor felmondanak. Megköszöni a kaláka-gazda a házigazda nevében a munkásoknak a „fáradságot“ s felkéri, hogy a melly ételt, italt feladott, ahhoz nyuljanak hozzá, és „contentumok szerént részesüljenek belőle; mert a házigazda jó szivvel, szeretetvel adja“ . . . . . Szántás, kaszálás, gyüjtés — nálok takarás — aratás, trágyázás, ujház-tapasztás stb. itt minden megy kalákával is; csak étel, italról gondoskodjék a házigazda.

Nevezetesek még a székely radinák és torok. A keresztelés utáni vasár- s ünnepnapokon a keresztapák, anyák, szülők rokonai, kedves emberei megjelennek a gyermek-ágyas háznál templomból hazamenet után; mindenik viszi magával a különféle étkek kalács, mézespálinka stb. rakományát, beköszöntnek komám uramhoz, — mig a szakácsasszonyok elkészülnek az ebéddel, s meghatározzák hogy minő renddel adják fel a sokféle étkeket: addig bizalmas társalgás, beszélgetésbe ereszkednek az atyafiak egymással, s midőn az asztal meg van teritve, neki ülnek, esznek, isznak, és sokszor „az ebédet ott éri — mint ők mondják — a vacsora is,“ hogy teljes legyen a családi örömben osztozás. Az anyának felgyógyulásaért, a magzatnak a jóban növekedéséért; és a szülői örömek zavartalan élvezhetéséért folytonosan ürülnek a poharak vig társalgás, beszélgetés és danák között.

Meglepőbbek komoly ünnepélyességöknél fogva a vallásos vigasztalással táplálkozó székelyeknek temetkezési és torozási szokásaik. Nem levén életökben fényüzők, halálkor is csak egyszerüen, festetlen fenyőfa deszka koporsóba, tisztességes fehérnemübe öltöztetik a holttestet; kivéve a primorokat, kik városi szokás szerint gazdagon temetkeznek.

A temetésre olly számosan jelennek meg, mint vasár- s ünnepnapi isteni tiszteletre és a kath. helységekben mindig délelőtt van a temetés, a meghaltnak vallásos végtisztelet megadása végett halotti sz. mise tartatván. Az isteni tisztelet végével a templom előtt fenszóval meghivatnak minden jelen voltak a „keserves“ atyafiak nevében a torra. Néhol az a jó szokás van, hogy a tori költségek fedezésére: rokonok, barátok, szomszédok annyi ételt, italnemüt küldenek a halottas házhoz, hogy a háziaknak a tortól még marad is valami; s ekként a szegény sorsuakon segitve van, átalános nemzeti bevett szokás levén a torozás, melylyel felhagyni senki nem akar, ha szegény is.

A lakodalomban, kalákában, radinában magokat lármásan, vigan mulató székelyek — mind két nemben — itt a halotti komoly ünnepélyességek közepett a hely, és körülmények kivánalmi szerint: csendesen, vallásos sz. érzelmeknek kedélyöket egészen átengedve viselik magokat. Sirnak a sirókkal, mint máskor vigadnak a vigadókkal. Egyes kivételek a magokról megfeledkezettekre nézt a torokban ritkák, mert itt mértékkel isznak, azaz: meghatározott számu pohár pálinkát osztanak ki ügyelettel arra, nehogy tul lépve a határon valaki a hely, és ünnepély komoly méltóságáról megfeledkezzék. Asztalhoz üléskor a kántor, tanitó — ha jelen van — ha nem, egy tisztes jámbor atyafi imádkoztatja a meghaltnak öröknyugalmat esedezve az egész gyülekezetet fennálva az asztal mellett, azután leülnek, esznek és isznak csendesen . . .

Megható a halottak megsiratása különösön a nők által. Magashangu jajgatások, keserves érzések, a meghaltnak életéből meritett jó tulajdonoknak, a balsors csapásainak, árvái sorsának stb. szivekre ható felemlegetései által sokszor az egész halotti gyülekezet könyekre fakad.

A vitéz székely nemzet között, hogy kitünő vadászok vannak, azt a nemzet különböző rétegeivel ismeretes leginkább tudhatja. Itt rengeteg erdők, havasok, azoknak különféle vadai csak nyulszivü emberek orra előtt járhatnának sérelem nélkül, s tehetnének károkat a juhnyájak, marhacsordák, és ménesekben akkor, midőn egész székely földön szabad vadászat van. Majd minden falvakban vannak szenvedélyes vadászok, kik hegyeken, völgyeken üzik a vadakat, s midőn a ragadozók annyira kártékonyokká válnak, hogy az erdőkön legelő állatokban kezdenek károkat tenni; akkor nagy hajtóvadászatok tartatnak, több falvak kiszállanak, sok medvét, farkast rókát stb. ejtenek el. Mult évben is vala egy illy hajtóvadászat Csikban augusztusban, és közelebbről Erdővidéken. Azonban most kevés székelynek levén löszerei, a vadászat nem üzetik olly nagyban mint előtt.

A székelyeknek köszöntése is sajátságos: „dicsértessék a Jézus“ igy köszönnek a kath. helységben, „mind örökké ámen“ fogadja a köszöntött. Egyebütt „Isten hozta“. Alá-szolgáját mint őszinte egyszerüségökkel nem öszhangzó üdvözletet nem használnak,

ezt csak a magasabb körökben hallhatni. A találkozáskor meg szokták egymás kérdezni : „hát odahaza hogy vannak, hogy szolgál egészségök“ t. i. a családhoz tartozóknak, „jól, hálá Istennek“ feleli a kérdezett „hát ketek es hogy vannak“? stb. A vas szorgalmu székely ember, midőn korán munkára indulandó, ébreszti cselédjeit, s gyermekeit; ha ezek serényen talpra nem állanak azt szokta nekik mondani : „ha a rongya-szárasztó csillag hasatokra süt, nem éltek meg“ azt akarván ezzel kifejezni, hogy-ha napfeljötte után indulnak munkára, szegények és mások gunytárgyai lesznek; mert a székelyek a henyélő rest-tunyát megvetik, és csufolják. Ha az apa nincs megelégedve gyermeke szorgalmas munkásságával, azt modja neki : „dolgozzál, mert nem vagy gorófˮ, azaz : nem vagy kézi munka nélkül megélhető nagy ur. — A grófot gorófnak mondja; mert a tájszólás szerint a két mássalhangzó közé kényelmesb kimondás végett még egy magán hangzót tesznek, igy : gróf helyett goróf, krajczár helyett karajczár, Krisztus helyett Kirisztus, krispán helyett kirispán; Klári helyett Kalári, templom helyett tempolom, plebánus helyett pelebánus stb. Vannak más nemü tájkiejtések is: téj helyett tej, madár helyett madar, akár helyett akar, szekér helyett szeker, kenyér helyett kenyer. — Marosszék északi vidékén, a havasalji falvakban különösön hangzik kiejtése azon szavaknak, mellyekben az á és a együtt jönnek elő; vagy az a-á-s szótag nélkül; a-t nem, mindenütt csak á-t mondanak p. o. káposztá, kálán, bárátom; szálmá, márhá, kálongyá, szálonná stb. stb.

A székelyek egyes embereknek, s egész falvaknak neveikhez gunyos mondatokat szoktak viczből mellékelni. F* faluban nem levén templom, sem kápolna — „nincs Istenˮ igy mondanak, és a disznókat megpatkólják, hogy makkoláskor el ne sikamoljanak a jégen. M* faluban a toronyban nőtt fünek közös használata végett a falu bikáját nyakára kötött csigakötéllel hurzták fel, s midőn ez kinjában nyelvét kinyujtotta, az ácsorgók igy nógatták a müködöket : „hujzad komé, ne a nyelvit es kivetette, ugy kéványa“. Innen van, hogy az M* falvi ember a „komé“ megszólitásért kimondhatatlanul haragszik. Meg, ha azt kérdik töle, hogy a tarka Jézust — a szarkát — mikép fogták meg az erdöben; s miért vágták le a keresztül vitt lajtorja előtt a fákat? . . . X* faluban a nemzeti fejedelmek idejében igen terhessé válván a fuvaroztatás : kiváltságul azt kérték, hogy engedtessék meg gyalog járhatni, kinek lova nincs s midön meg volt engedve azt felelték a keresztül utazó fuvaroztatást követelő tisztviselő uraiméknak, hogy ha lovaik nincsenek, tessék gyalog odább lódulni.

Máskor azért folyamodtak, hogy falujoktól Déváig legyen egy istatio; megengedtetett, s aztán midön doczkát — deszkát — vittek eladni, az utban eső városokban Déváig sehol sem akartak vámot fizetni étetés alkalmával. Ugyan X* faluból elindult székely atyafitól az utban esö városok egyikében egykor olly áron kérte daczkáját egy asztalosmester, minél fennebb Déván sem adhatta volna el; nem adhatom — mond az atyafi — mert feleségem egész istátióra Déváig tarisnyált. — Ennyit ezuttal; a mi kimaradt, máskor.

Nagy Imre.

Nagy-Varsányi ref. templom és fatorony.

Nagy-Varsányi ref. templom és régiségei.

(Szabolcsmegyében).

Nagy-Varsány helységét — hiteles okiratok után szólva — ugy látszik, hogy a legrégibb időktől óta jobbadán, mindig a gróf Gyulai család birta. Voltak ugyan más földes urai is, mint van jelenben is e helységben több tekintélyes birtokos : de egyedüli magas kegy-ura, valódi édes atyja — a vizár pusztitásai miatt időről időre sokat szenvedett kis helységnek — mindig a gr. Gyulai család vala. Ezt hitelesen igazolja az, hogy már 1523-ban, és igy a reformatio hajnalán épittette a helv. hitvallásuak számára ezt a közép nagyságu, déli oldaláról négy ablakkal ellátott, góth izlésü templomot, mellynek rajzát lapunk mai száma közli, fatornyával együtt. Ezen ref. templom — a mint belszerkezete, és a falába rakott márvány táblára vésett feliratok, mennyezetén mai napig meglevő különféle régi festvények mutatják — két izben épült. Egyik, vagy első része kemény tégla (1523-ban), másik fa-mennyezettel (1769-ben), mellynek hitelességére, még abban az időben a helv. hitvallásu néhai gr. Gyulai Ferencztől, a n.-varsányi ref. egyház szent régiségei között látható hiteles okirat szórul szóra igy szól : „Anno 1769. die 12-ma Septembris. A n.-varsányi ref. templomnak megujittatása végett alkudtam meg Miskolczon lakó Szántai János nevezetü becsületes asztalos mester embert, hogy azon templomban készitsen : egy koronát, két kart, öt koronás székeket, mennyezetet, mindezeket különb különb szép festékekkel s aranyosan illuminálva, és két ajtókat; ezeken kivül a közrenden lévő embereknek megkivántató székeket, kétszázharminczmagyarforintokban. — Valamint ez előtt megalkutt Kertész Ferencz nevezetü asztalosnak is megigértem vala, ki is meghazudván magát, cassáltatik. Signat. N.-Varsány Anno et die notat. G. Gyulai Ferencz. m. p.“ — Van-e templomban az Ur szent vacsorája kiszolgáltatására, egy ritka szépségü veres márvány vastag kerek asztal, melly szintén az ős gr. Gyulai család nagybecsü ajándoka. A templom alatt van e család rakott sirboltja, mellyben több, mint 12 tagja nyugszik a grófi családnak, egész 1723-ig a mint gr. Gyulai Ferencznek azon saját kézirata mutatja, mellyet maga Dadán, névről névre jegyzett be, egy mindig magával hordott nagyváradi Bibliájába, (melly nyomatott 1661-ben), a mit később a n.-varsányi ref. egyháznak, a Bibliában mai napig olvasható ezen bejegyzéssel ajándékozott : „Ezt a Bibliát adta és tette a n.-varsányi templomba méltóságos gróf, marosnémeti Gyulai Ferencz ő nagysága, 1769. die 16. Februar.“ Mellyhez még hagyományképen az emberek száján e maradt meg, hogy midön maga bevitte a templomba és feltette volna a kathedrára; könyekre fakadván ezeket mondta : „E Biblia itt álljon, és meghagyom, hogy a pap mindig ebből vegye fel a szent leczkét.“

Nagy hiba, hogy e nagybecsü szent könyv, sok ideig látatlanul, nem rendeltetése helyén, csaknem a porba volt vetve a templomban!

Másik nagybecsü ajándoka a néhai ref. nmlgu gr. Gyulai családnak a rajzunkban látható 100 latot nyomó *ezüst kancsó;* az Ur szent vacsorája kiszolgáltatására használtatni szokott a szintén itt

lerajzolt *ezüst pohárral*, belül mind a kettő gazdagon megaranyozva. A nagy kancsó fenekén ezen olvasható bevésett szavak vannak : „Az uri szent vacsorához való ez edény. Anno 1747.“ Az ezüst pohár talpa kerületén pedig szép, tiszta olvasható betükkel, ezen sorok állanak : „G. Gyulai Ferencz és G. Bánfi Mária vötték e pohárt, az Ur szent vacsorája kiszolgáltatására, Isten dicsöségére Bécsbe, die 26. May : Anno 1725.“

Igen értékes a további rajzban látható *ezüst keresztelő edény* is. Van ezen kivül ugyan illy értékkel biró, egy kisebb és nagyobb gazdagon aranyozott ezüst tányéra is a n.-varsányi egyháznak, mindkettő a föntirt körirattal, mellyeket használni szoktunk az Ur szent vacsorája kiszolgáltatása alkalmával.

Vannak ez egyháznak, talán még azon edényeknél is gazdagabb és nagyobbszerü kincsei : kendökben és abroszokban. Ritka szépségü, és megbecsülhetetlen ereklye különösön három : egyik egy mai napon is hófehérségü igen finom vászon, olly ritka s gazdag arany és ezüst himzéssel sürün rakva, mellynek gyönyörü szépségén, a roppant munkán, melly szebbnél szebb virágokból, özek, szarvasok és repülö állatocskákból áll, elfárad a szem; és elcsodálkozunk, hogy egy hosszuságban és szélességben másfél négyszeg ölnyi nagy abroszt, mennyi idö és kitartó szorgalom kellett ez elött 200 évvel illy pompásan elkészitni! És ezen nagybecsü adomány 1656-ban készült, mutatja az évszám, melly arany sodronyokkal van kivarrva, az abrosz közepén T. M. betük alatt. Másik ennél sokkal kisebb kendö, nagyobbára tiszta arany és ezüst sodronyokból áll. A harmadik kendö, ehhez hason nagyságu, melly már értékben nem annyira gazdag : azonban mégis szép, mert a himzés ezen is rokon az elsö nagy abroszon láthatókkal.

Mindezen nagybecsü régiségek igen méltók, hogy, elhunyt nemes adóik iránt, a maradék hálás emlékezetet tanusitson, mert, kik e kendöket Isten dicsöségére ajándékozták, tiszta áldozat készséggel az Ur szent asztalára, már régen névben élnek csak : „Török István és hitvese Vas Erzsébet. Anno Domini 1705.“ Semmi maradékuk nincs az élök sorában. Áldottak legyenek meghidegült poraik!

Midön a régi vallásos érzelem s áldozatkészség e nemes példáit felmutatjuk : ugy hiszszük, hogy mind az élő nemes grófi családnak, mind pedig az elhunytaknak csak tartozott tiszteletünk adóját fizettük le.

Menyhért János.

A biztositásról.

Irta SZÉKELY JÓZSEF.

(Folytatás.)

IV. Szállitmánybiztositás.

Már a legrégibb időben feltaláljuk a vizenvaló szállitás biztositásának nyomait, Amerika felfedezése, India meghóditása, s Európa különböző népei által birtokbavétele a föld legtávolabb eső részeinek, e távol világrészekkel szükségessé vált összeköttetés, s egyik világrész terményeinek a másikéivali kicserélése, lehetlen hogy nagyszerü befolyást ne gyakorolt volna a hajózásra nézve; napjainkig látjuk az emberi tudás és emberi erély ez ágában a megdöbbentő haladásokat.

Ha korábban a parthajózás tökéletlen volta, melly a kereskedelmi vállalatoknál a veszélyt csak sokszorozá, lassan lassan a tengereni biztositást hozta életbe : napjainkban magának a kereskedelemnek teljes átalakulása a tengeren biztositó intézeteken kivül, olly intézeteket is hozott létre, mellyek a folyóni hajózás és a szárazon szállitás veszélyei ellen biztositanak.

Az ég pompás folyókkal áldotta meg hazánkat; sőt van folyónk (mert a Duna legnagyobb részének Magyarország vet ágyat), melly a világkereskedés egyik leghatalmasabb utja lesz nem sokára. A Duna, semlegessé létele által, egy pár év mulva minden pontjain emelni fogja a párisi békét aláirt hatalmak lobogóit. A legtermészetesebb ugyanazon feltétel, hogy mindenik nemzet odahaza biztositsa a maga kereskedelmi szállitmányait, mégis a Duna szabaddá lételének tényéhez nagy eredményeket köthetünk a zsenge „magyar biztositási vállalatot“ illetőleg, nemcsak a „viszontbiztositás“ reményénél fogva, de annyival is inkább, mert az egész Németországon, tengeren biztositó intézetek, (mellyekkel legközelebb a magyar biztositásnak versenyezni kell) nehány hamburgi és triesti társulaton kivül, ez idő szerint nem léteznek.

De annyival számosabbak Németországon a folyóni szállitást biztositó intézetek.

Nálunk is sokáig ugy nézték a folyókat, mint a világon mindenűtt, hogy az a parthajózás és halászat kedveért teremtetett. Hanem a folyamok szabályozása valahára hozzánk is beköszöntött s nemcsak a kereskedő és bizományos, de maga a megrendelő kalmár vagy privatus is, érzi a szabályozott jószág-szállitás üdvösvoltát. Eddig a kalmár saját risikójára egyes vállalkozó hajósra bizta jószágát, ezt most a biztositó társulat in solidum vállalja magára és pedig nemcsak a hazai folyókon, de viszontbiztositás utján a világ összes tengerein is, a meddig csak hajók járnak. Mert például azért, a mit valamelly triesti tengeren biztositó társulat, az első magyar átalános biztositásnak, mint tengereni biztositást átenged, viszontbiztositás fejében igen sok jég- vagy tűzkárt biztositó praemiumot kuporit magához.

Mennyire ki van a folyónbiztositás Németországon fejlődve, mutatja az, hogy az Elba-hajózási társulatoknál fordulnak elő esetek, hogy egyes biztositó társulatok, feloszlásukkor, 60,000 tallérnyi összegeket osztanak fel egymás közt, mint tiszta hasznot.

Ugy látszik egyébiránt, hogy a Majna és Rajna folyókon támadtak legelőször illy biztositó társulatok, mellyek kezdetben hajósokból állottak, később hogy a kereskedők látták a hajósok nagy hasznát, magok alakitottak illy biztositó egyleteket. Mainzban 1818 találunk már egy „hajózást biztositó-társulatot“ melly később a Kölnben alakult társulattal egyesült s a „rajnai hajózásbiztositó társulat“ czimét vette fel.

A szárazon-szállitás biztositása Németországban, valamivel későbbi a vizeni biztositásnál. Az „Azienda Assicuratrice“ Triestben, tudtunkra az első társulat, melly tengelyen szállitott javakat az elemi károk ellen először biztositott. Ezt követték a lipcsei, aacheni, müncheni s legujabban a berlini, düsseldorfi és frankfurti biztositó társulatok.

A szállitmányi biztositás olly szükséges a kereskedelemre nézve, mint eső és napsugár arra, hogy a gyümölcs megérjék.

A szállitás biztositási intézetek, nem ugy mint a jég- és tűzkár-biztositásnál láttuk, tisztán részvénytársulatok, azaz részvényekre vannak alapitva, az évi nyereséget részint kiosztják, részint tartaléktőkévé alakitják. Sőt egynémellyik ez intézetek közül, mint a lipcsei folyónbiztositási társulat, a berlini szállitás-biztositó intézet stb. *bizonyos feltételek alatt* a nyeremény egy részét a biztositottak közt osztják ki, akár részvényesek legyenek azok, akár nem.

Ezenkivül a társulatok abban is különböznek, hogy egyik a jószágokat csak a szállitás ideje alatt biztositja, másik más risikót is vállal magára, s a szállitás biztositását csak mellék dolognak tekinti; aztán némellyek csak a tengeren biztositanak, mások tengeren és folyókon, némellyek a folyót meghatározva, mások a folyót meg sem határozva, ismét mások, mellyek nem csupán minden hajózható folyón, de szárazon, tengelyen, és vasuton is biztositanak.

A biztositás tárgyai közül rendesen ki vannak véve a dugáruk, továbbá ollyan áruk, mellyek nagy éghetőségök miatt biztositás tárgyai nem lehetnek, például, puskapor, kénkő, szurok, terpentin, vitriol, széna, szalma stb.

Mindazon károk. mellyeket a biztositott javak zivatar, szélvész, áradás, hajótörés, zátonyonfeneklés, horpadás, a megindult jég, tüz vagy ehhez hasonló okok által szenvednek, az illető társulat által pótoltatni szoktak. Ellenben rablás, tolvajlás, hajókizsákmánylás, elkobzás, hasonlókép hibás pakolás, egerek, patkányok stb. által okozott károk nem pótoltatnak.

De legjobb lesz illy átalánosság helyett, valamelly intézetet például közelebbről megismernünk.

Az Elbai-biztositási társulat Hamburgban.

E társulat alapitója és teljhatalmazottja Mohrmann ur, egy tapasztalt és nevezetes magán-biztositó fia. Alapitotta az intézetet 1838, melly csak hamar virágzásnak indult. A társulat biztosit tengeren, folyón, kikötőben és egyik hajóról másik hajóra szállitás alkalmával történt veszély ellen. Tőkéje 600,000 tallér, 200 háromezer talléros részvényre, melly utóbbira 20% vagy 600 tallér fizettetett be, melly után évenkiut 4% kamat jár. A befizetett kész pénz fele biztos posztokon, magában a városban van elhelyezve, másik felével leszámitolási üzlet folytattatik. A maximum, mit egy első osztályu hajón biztosit, 20,000 tallér. Gőzhajon mégis, felényivel többet is átvállal. A biztositottak, dijjaikat minden évben, junius és decemb. végével fizetik. Ha a társulatnak valamelly biztositotton dij követelése van, a risikót azonnal felmondja, ha csak magok az igazgatók késznek nem nyilatkoznak a dij rögtöni lefizetésére.

Ha valamelly biztositásnál világosan ki nem volt téve; a hajó milly fából készült és hajótörést szenved, rajta pedig csak só, vagy köszén, csont, kréta vagy mész volt, a társulat, kárpótlásul csak felét tériti azon összegnek vissza, mit különben egészen tartozott volna fizetni.

Folyó áruknál, az elfolyt részt csak akkor kárpótolja, ha a hajó zuzás, vagy ütközés által szenvedett és pedig vasabrincsos hordókban levő olaj 5%-t térit meg; vasabrincstalan hordókban levő bor, pálinka, termény olaj, szirup, faolajnál 10%-t.

A kárpótlást a társulat azonnal fizeti.

Egyébiránt a Haverie-rendszabály szerint fő dolog lenne azt is tudni, hány részvényt lehet egy kézben egyesiteni. Különben e társulat sem szokta közzé tenni évi zárszámadását és dijöszleteit. A társulat abban a hirben áll, hogy gyakran volt olly évi osztaléka egy egy részvény után, a mennyit egy egy részvényes készpénzül be nem fizetett. — Megemlitjük még röviden a „*berlini szárazon és vizen szállitást biztositó intézetet.*“ Létrejött 1841. ötszáz részvényre; mindenik részvény ötszáz talléros; vagy is a tőke 250 ezer tallér. Minden részvény után 100 tallér kész pénzben befizettetett, melly évenkint 4%-t kamatoz, a többi 400 tallérról, nyolcz napi felmondásra egészen vagy részenkint fizetendő váltók adattak. 20 részvénynél többet egy részvényes sem birhat. E társulat czélja, a német vámegylethez tartozó minden államokban, a Visztulán, Elbán, Rajnán és Weseren s ezek najózható mellék folyamain, ugyszintén a szárazi utakon szilárd dij mellett, mindennemü szállitmányokra biztositani.

Sőt az egész európai száraz földre kiterjeszti hatáskörét Török, Spanyol, Görögországok és Portugallia kivételével. Biztosit tengeren, csatornákon,

Nagyvázsonyi (vásonkői)

rk. templom (Veszprémvm)

Szent István tisztelétére

Épittette Biró Márton

püspök.

Pehm 460. l.

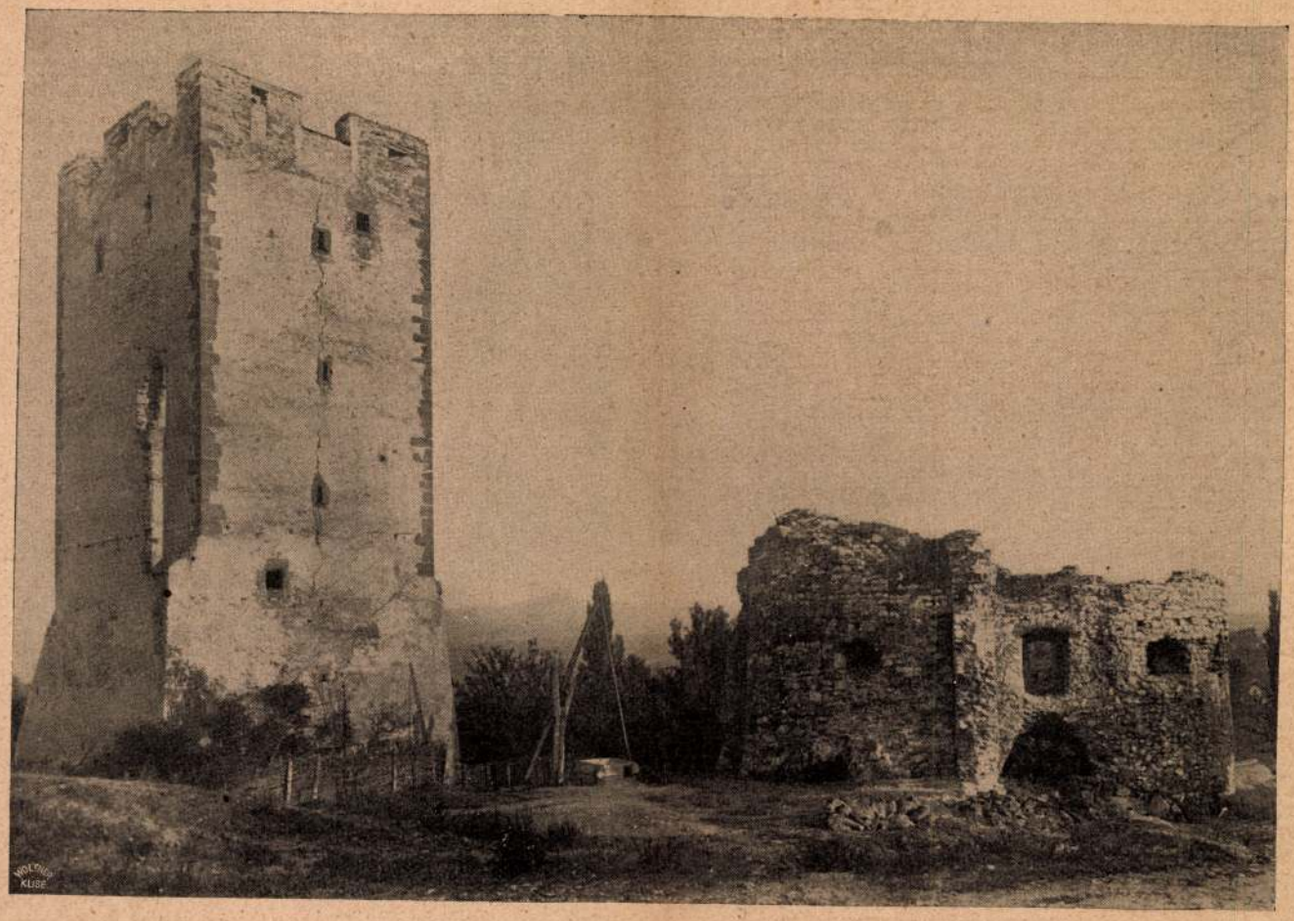

Magyarország várai

Az Uj Idők számára fényképezte Müllner

Nagyvázsony Veszprémmegyében. Egykor Kinizsy Pálnak a híres vezérnek volt birtoka

Nyúl Márton

Elbeszélés

Irta Lovik Károly

Hét esztendeje, hogy Nyúl Pál nem járt otthon; egy nap sürgönyt kapott, hogy az apja nagybeteg és mire a szilvafás, vizimalmos falucskába ért, az orvosi tudomány már csak napokat igért az öreg parasztnak. A fiú a szobába lépett; az apa — a falucska félelmetes uzsorása — az ágy szélén ült és megfontoltan evett. Az asszony ünneplőben volt és szaporán sürgött-forgott, míg a leányuk — a szeplős Karolin — köténye fölött összerakván kezét, maga elé bámult és lustán arra gondolt, vajjon csakugyan kopogni fog az éjjel a kuvik az ablakon?

— Jó, hogy jössz — szólt az öreg a fiához és csókra nyújtotta kemény, tölgyfa-görcshöz hasonló öklét — ideje összeszámolni.

Az anyja összecsapta a kezét és kötényével letörölt egy széket. Karolin elvörösödött, de nem mozdult a helyéről; már nem volt fiatal; az idő kiszárította és foltossá tette, mint egy útszéli kőszentet.

Nyúl Pál mindenkit megcsókolt, azután megigazította a pápaszemét és leült. Csönd volt a nagy szobában, amely ebédlőül, hálóul és nappaliul szolgált s amelynek egyik ablaka a fűrészbakra, a másik a szomszéd ház alacsony szalmafedelére nézett, ahol tyúkok sétálgattak. A mestergerendáról üres kalicka lógott le; ebben lakott egykor a mátyásmadár. A szögletben koporsóhoz hasonló, fekete bölcső állott, ebben ringatták harminckét év előtt Nyúl Pált. A krétafehér falról gonosz tekintetü óra nézett a vendéggel farkasszemet és szigorúan szabdalta szét a hosszu falusi perceket.

— Hát mi a baj, édes apám? — kérdezte a fiú erőltetett frisseséggel.

Nyúl Márton jóváhagyólag pislogott. Arca a hosszu betegségtől inkább fekete, mint sápadt lett; olyan volt, mintha gazdája éppen tűzoltásból jött volna haza; két óvatos harkályszeme pedig mély gödrökből kandikált ki a világba. Ádámcsutkája fenyegetően emelkedett ki nyitott ingéből.

— A bajom az — felelte, — hogy öreg vagyok. Nem elég ez? Te is öreg leszel és akkor neked is készülnöd kell, ahogy most nekem.

A felesége helyeslőleg intett. Karolin óvatosan szuszogott és egyik lábáról a másikra nehezedett. Jobb szerette volna, ha künt lehetne a tehénistállóban vagy a szekfüs kiskertben.

— Mit mond az orvos? — tudakolta a fiú, bár a doktor éppen tegnap sürgönyzött neki, hogy nincsen reménység.

Az öreg napirendre tért a kérdés fölött és egyébről kezdett beszélni.

— Hallgassatok rám — szólt és kényelmesen elhelyezkedett az ágyban, ahogy az úri emberek a kályha előtt, zimankós, téli estéken, — hogyan akarom csinálni a dolgot. A jegyző azt mondja, hogy ha végrendeletet írok, akkor a dolog drágább és az illetéket az örökségből vonják le. Igaz ez?

— Igaz bizony — felelte a fiú figyelmesen.

— Akkor hát nem kell végrendelet, — simogatta bajuszát az öreg. — Amit esztendőkön által nagy kínnal összekapargattam, ne olvadjon szét a finánc keze alatt. A jegyző azt mondja, hogy ajándékozzam el a pénzecskémet még az életben. Igy lesz. A telek, a nagy ház meg a csődörök úgyse bújnak ki a törvény alól.

Uj Idők 1913. II.

ellenszenvet. Vagy mondjuk másként, nem találta helyénvalónak, hogy engem nagynénje házában talál. Nem, ne szakítson félbe, nem akarom, hogy megint hazudni legyen kénytelen. Amilyen derék, egyenes és igaz ember, még végre is engem gyűlölne meg érte. Pedig most már nem akarom, hogy gyűlöljön.

— Biztosítom, hogy . . .

— Egyelőre ne biztosítson semmiről. Ön most úgy érzi, hogy elégtétellel tartozik nekem, jó, gyöngéd és kedves akar hozzám lenni. De bennem is van büszkeség, nem fogadok el semmit Öntől, még egy jó szót sem, — előlegképpen. Majd akkor mondja el mindazt, amit most akart mondani, mikor jobban megismer és meggyőződik róla, hogy megérdemeltem. De nini, itt van Mária! . . .

Fölállt és mosolyogva ment a fiatal leány elé. Az arca most sugárzott a szeretettől. És Ágoston Miklós csak most vette észre, hogy ez a hideg szempár csodálatosan lelkes tud lenni, s ennek a halvány arcnak minden idege él, ha átragyog rajta az érzelem napja.

VI.

A társaság lassankint teára gyült össze a hallban, és Ágoston Miklósnak nem volt többé alkalma arra, hogy négyszemközt beszéljen Edithtel. Pedig még szeretett volna egypár szót váltani vele, de az asszony mintha egyenesen kerülte volna, hogy vele maradjon. Ágoston különös, ideges izgatottsággal nézte Darvasnét, voltaképpen maga sem tudta, mit akar tőle? Ha az asszony alkalmat ad, vagy alkalmat keres, a vele való egyedüllétre, valószínüleg arra gondol: lám, lám, mégsem csalódtam! Ám Edith annyira belevegyült a társaságba, hogy tolakodás nélkül bajos lett volna őt külön kapni. Ágoston elégedetlenül bolyongott föl-alá, mint aki nem leli helyét, később Mária mellé ült és szórakozottan felelgetett unokahuga kérdezősködésére.

Mária észrevette kedvetlenségét, izgatottságát és bár okát semmiképpen sem sejthette, mélyen elszomorodott. Azok közé a mimóza érzékenységű lelkek közé tartozott, kik hihetetlen gyorsan megéreznek mindenféle hangulatváltozást. Nem volt túlságosan elmés, sem valami nagy, fölényes intelligencia, de érzése hihetetlenül finomra csiszolódott. Keveset tudott, de majdnem mindent kitalált. E pillanatban is érezte, hogy valami nagy, homályos veszedelem fenyegeti, hogy elveszt valamit, ami életének legfőbb kincse, legnagyobb reménysége volt. Ez az érzés oly biztos tudattá erősödött, hogy csüggedten eresztette le kezét ölébe.

— Kicsi leány, mondja csak, mi a baja?

Ágoston, mikor kötődni akart, vagy kényeztette, rendesen magázva szólította unokahugát. Mária ránézett nagy sötét szemével. A férfi ha akarta volna, — mindent kiolvashat e sötét szomorú szempárból. Ám a férfiak gyakran analfabétákká válnak a legvilágosabb, legnyíltabb betűkkel szemben is. Ágoston Miklós előtt ott állt egy szerelmes szüzies leánylélek, a maga fenséges tisztaságában és idegen rejtelmes asszonylélek problémáján törte a fejét. Csak a karját kell kinyújtani, hogy a szerelmes gyermek lázas boldogsággal beléomoljék. Övé volt e fiatal teremtés lelke, teste, övé volt e pillanatban fentartás nélkül, teljesen, csak birtokába kellett venni, hogy boldogítson és boldoggá váljék és a férfi egy idegen asszony fehér arcát, rejtelmes, szürke szemét nézte és találgatta, micsoda titkok lappanganak a keskeny, magas homlok alatt? Ágoston Miklós derék fiú volt, de végre mégis csak férfi. Akit nem érdekelt a mellette ülő húsz éves ártatlanság, akinek pedig — jól tudta — nincs egy gondolata, nincs egy álma, miről nyíltan be nem számolhatna. Tiszta, fehér átlátszó lénye ott ült vele szemben, belenézhetett, jól láthatott mindent, és Ágoston mégis arra volt kíváncsi, vajjon mi lehet a tenger fenekén?

Ott ültek egymással szemben és mégis oly távol egymástól. A leány kinézett az ablakon és egyszerre megértette, hogy miért fáznak, borzonganak az emberek az ősztől, hogy miért tépi az eső a boldogtalan emberek idegszálait? A nagy ablakból egyenesen ki lehetett látni a park főútjára. Az út telve volt száraz levelekkel, úgy látszik, ma még nem takarították a kertben. Az avar belepte az útat és Mária, ki rendes körülmények közt imádta a sárga hulló leveleket, most megborzadt a sok száraz avartól. A hallban kellemes meleg volt, de ő lelke mélyén érezte a hideget, az esőt, a nedvességet és megrázkódott. Szeretett volna futni előre, messze, messze, míg csak napfényt nem talál, ámbár úgy érezte, hogy a napfény, a ragyogás, a kék ég mind hazugság, álom, poézis. A valóság csak az, ami előtte van: a szapora, sűrű őszi eső, az ólomszürke égbolt és a sok-sok száraz levél... Torday Mária lelke megvénült egy negyedóra alatt. Még nem tudta, mi történt vele, de szeretett volna sírni, hangosan, sokáig, keservesen, megsiratni egy kedves halottat. Még akkor nem tudta, hogy ez a halott az ő fiatal lelke, az ő szerelmes álma, az ő tüzes csapongó képzelete.

Folytatjuk

Régi levelek

Ócska írások között kutatok.
Kifakult lapok, rég elfeledett
Megsárgult levelek.

Itt az apám reszkető kézvonása.
Hogy féltett, óvott mindenik sorában, —
Oh, áldott legyen a haló porában!

Ezt egy lány írta, kedves, karcsu lány volt.
Hogy bízott bennem! Hogy szeretett, lángolt

Sírt és mosolygott, kételkedett, vádolt,
Esküdött: hogy csak értem, nékem él . . .
S ez van belőle! Egynehány levél.

Itt egy barát! Szép, hangzatos szavak.
Könyörgés árad a kuszált betükből.
Segítettem rajt'... hajh, azóta gyűlöl.

Az én írásom. Lecsukott boríték.
Egy el nem küldött régen írt levél.
Csupa lángolás, csupa szenvedély:

„Szeretlek édes, fehér rózsaszálam.
Félig nyílt ajkad megcsókolni vágyom.
Oh siess hozzám az alkonyi pirban.
Letépem szirmát százezer virágnak
S elébed szórom. Féltelek! Imádlak" . . .

Én istenem. Vajjon kinek is írtam . . .?

Farkas Imre

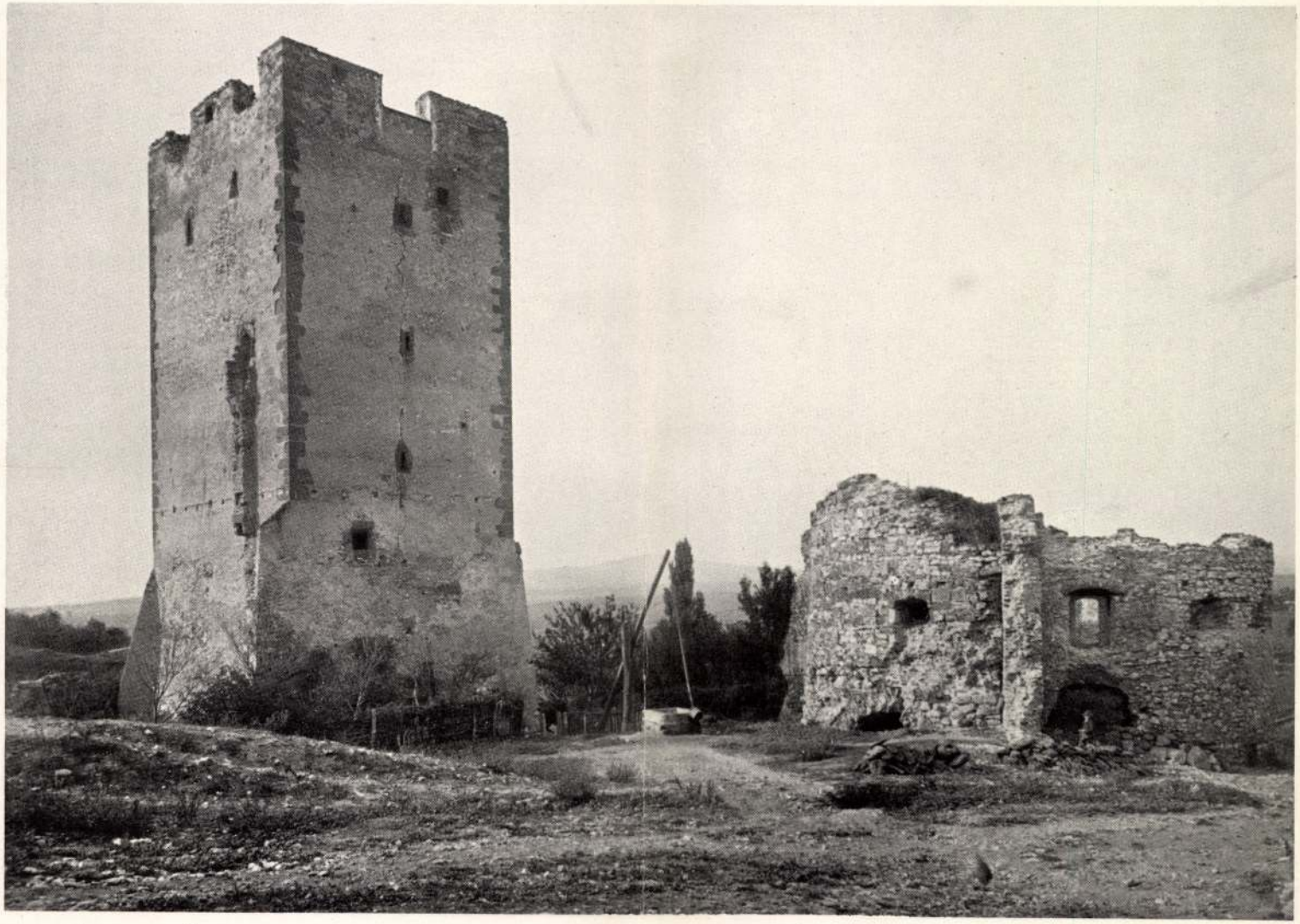

Nagy-Várszony D.K. glolala Veszprém vm.

Nagyvázsony vára

Varju: Magyar várak

Vas. Ujs. 1859.

temettetett el — in pracdieta Ecclesia B. Mich. Arch. tumulati.) — E levélben azt mondja, hogy maga is itt választotta temetkezési helyét — (et nos Ipsi etiam, in eadem inspirante Domino elegimus sepulturam.) — (Fasc. 7. n. 3.) Turóczy történetének 3. része 56. fejezetében azt mondja: „Teste övéinek nagy siránkozása között Fejérvárra Erdélybe vitetett, s ott tiszteségesen eltemettetett."

Ugyanazon országos levéltárban (fasc. 3. n. 14.) Zápolya Jánosnak azon okmánya olvasható, mellyben mindenkinek tudtul adatik, hogy a fehérvári káptalan tagjai ***Bolkáts*** és ***Zsitve*** nevü jószágokat, miket Mátyás király, Hunyady János magyarországi kormányzó és Erdély vajdája, édes atyja és ennek fivérei lelki nyugalmáért mondandó misékre a prépostnak adományzott, (melly kötelezettség Thankháza Mátyás prépost alatt elhanyagoltatott), Szeremlyen Ferencz prépostnak átengedik, mivel ez igérte, hogy a nevezett kormányzó koporsója felett a miséket el fogja mondani. (Honorabiles Domini Capitulum Alb. Transil . . . . . pro refrigerio animae quondam Illustris Domini Joannis de Hunyad, alias Gubernatoris Regni Hungariae . . . juxta tumulum praelibati quondam D. Gubernatoris et Vajvodae atque Fratrum suorum in praetacta Ecclesia Albensi . . . az okmánynak ide vonatkozó szavai.) Megállhat-e a Cillei krónika állitása ezek ellenében a kritika itélőszéke előtt? Nem hiszszük! Azért, tanulmányozzuk a hazai történelmet!

* * *

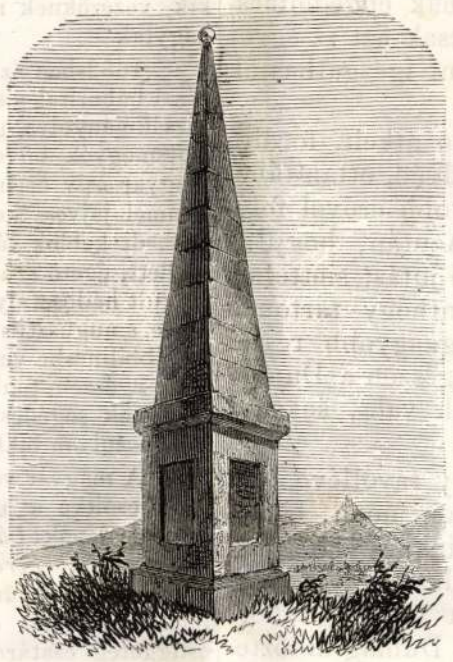

Négy Eszterházy emlékszobra a nagyvezekényi mezőn. (Lásd a szöveget 210. lapra.)

kijelölné, Sigler ellenében nem Szent-Imre mellett történtnek állitja Hunyady János e dicső győzelmét, ***Haner*** György Jeremiás volt. (Lásd Erlangenben 1763-ban kijött „Das königliche Siebenbürgen" czimü munkája 193-ik lapját.) De hogy Haner, ki száz évvel később élt Sigler után, ennek tekintélyét le nem ronthatja, mindenki átlátandja, ki fontolóra veszi Sigler korát — 1572-ben irta, mint szebeni jegyző, tehát igenis illetékes egyén kronologiáját — és azt, hogy Haner semmi helyet sem jelöl ki a csata számára.

Szebent nyilván Engel hozza föl, alkalmasint ***Dukás*** és ***Chalkokondylas*** bizanczi irókra támaszkodván. Nem ártand tehát e görögöket kissé megvizsgálni. E vizsgálatnak kettős eredménye leend; egyfelől látni fogjuk, miként jöttek ***Engel*** és követői Szebenre, másfelől pedig azon meggyőződésre jutandunk, miszerint e görög kutfők nem hogy gyengiteni volnának képesek a hagyományból és a régi szász krónikák hol hallgatásából, hol Szent-Imrét emlitő bizonyságából meritett védveinket, sőt azokat meg is erősitik. Igy Chalkokondylas — Dukással egyhangulag — Stritter III. kötetének 711. és 712. lapjain igy szól: „Amurates, a Caramanus elleni hadjáratból visszatérvén, székhelyéből Mezetnek, kit Európa vezérének neveze ki, annyi lovast és gyalogot parancsola fölszedni, a mennyit akarna, és Pannodacia ellen indulni, hogy azt birodalmához csatolja. Ki föltszedvén az európai sereget, Európa azapjait — Azapides — és a királynak (érti a török császárt) Európában tartózkodó minden

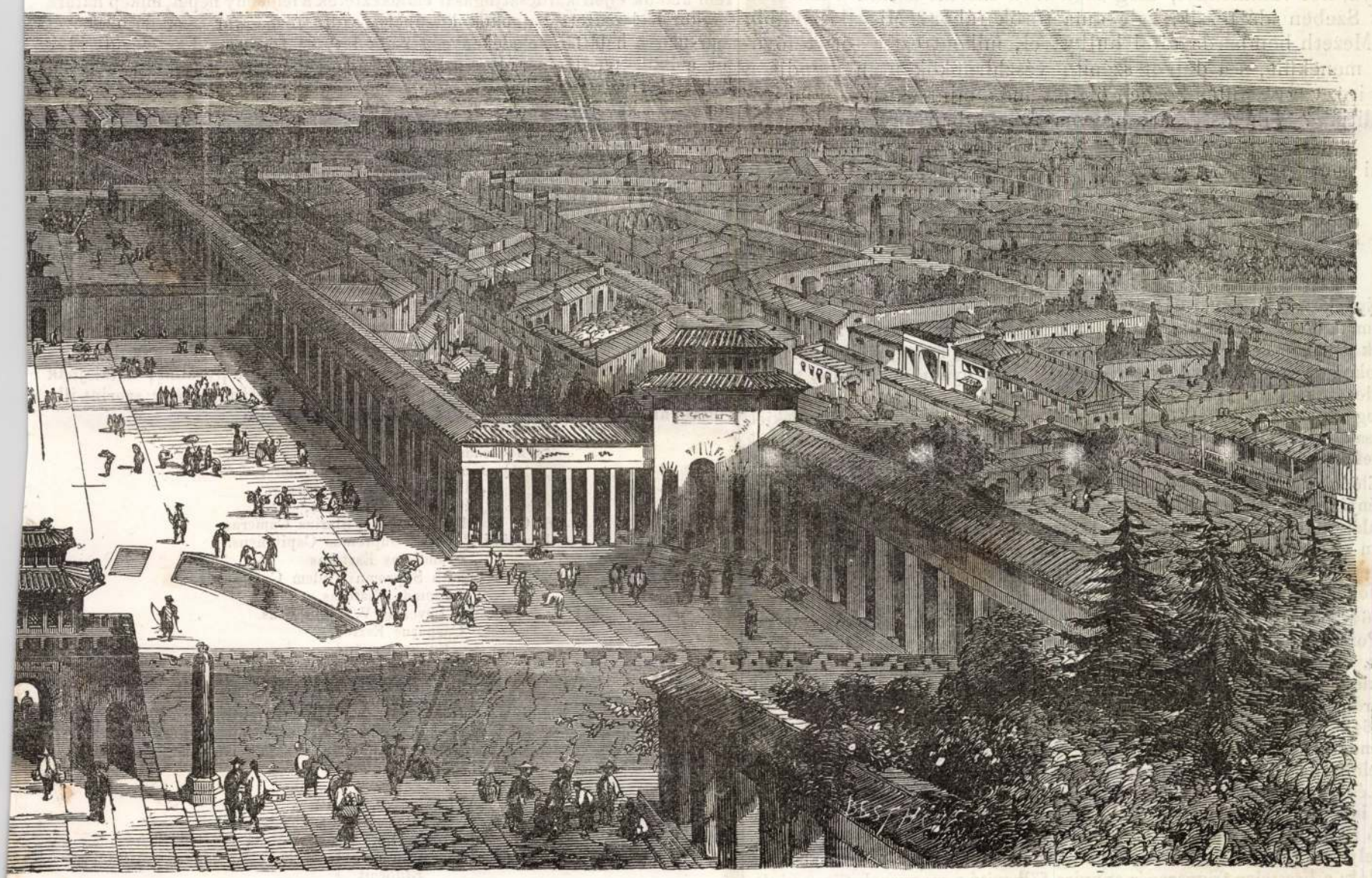

— (Lásd a szöveget 211. lapra.)

De hát miképen jöttek ujabb történetiróink arra, hogy Szeben alatt történtnek állitsák e nevezetes csatát?

Első, ki a nélkül hogy a második csatának helyét csak annyibanis, mint Thuróczy és Bonfin, falut — quemdam vicum — emlitve lovasságát, Ister folyamához érkezék: s ezen átkelvén, Pannodacia tartományába jöve, melly Erdélynek — Ardelion — neveztetik.

„Erdély ***Prasob*** nevü hegytől Pannoniáig terjed. Ama tartományt makktermő cserjék veszik körül és nem kevés várossal bir.

Fővárosa — metropolis — Szebennek neveztetik. Részint dák, részint pannon nyelven beszélnek. Életmódjukban és erkölcseikben a pannonokat követik. E tartomány a pannonok királyának van alávetve, kitől pannon nemből való vezért kapnak. Városai szabadok, mellyek saját jog és saját törvények mellett Szeben fővárosától kormányoztatnak. Táborba szólitva, a királynak engedelmeskednek, adót fizetvén, a mikor csak parancsolja: csak azt az egyet kötvén ki, hogy saját jogaik és törvényeik szerint igazgathassák országuk belügyeit.

„E főváros ellen tehát, minekutána a Dunán átkelt, forditá Mezet egész erejét és a lehetőségig ahhoz közeledvén, ottan táborát megerősitette. Itt a város ostromát a legnagyobb erővel folytatván, egy bombárda által találva meghalt. Azután, hogy az ellenséges sereg az elmenetelt és a Dunához való jutást siettetné, ama tartománynak egybesereglett emberei, minthogy tartományukban az ellenséget megelőzhették, annak legnagyobb részét tönkre verték. A többit, kik futásnak eredtek, egészen a Dunáig üldözték. Mezet, ki Erdély tartományába érkezik vala, sokakat elvesztvén seregéből, illyképen végzé be életét.“

Ha figyelmesen olvassuk e sorokat, miket egy távollévő, idegen iró, idegen országban történt dologról hibásan mond, legott általlátandjuk, hogy azokat honi régi történetiróinkkal legjobban megegyeztethetni. Ugyanis a födolog, mellyet Chalkokondylas leir, az, hogy Mezet Erdélyre ütött, annak fővárosa mellett tábort ütött, a csatában elveszett, seregének maradéka a Dunáig üldöztetett a magyarok által. Már azt kérdjük: mellyik ama főváros, mellytől az ország városai függnek, s melly mellett Mezet tábort ütött, Szeben-e, mellyet a görög hibásan annak mond, miután tudvalevő dolog, hogy Szeben a vajdák és honi fejedelmek alatt soha sem volt Erdély fővárosa — metropolis; — vagy *Gyulafehérvár*, melynek közelében van Szent-Imre, a vajdák egykori nyári kastélya, hol valamennyi, még azon irók szerint is, kik a második csatát Szeben alá teszik, vala ama török tábor? Mi valószinübb, hogy Mezeth bombárda által hullott el, miként ezt a török fővárosba menekült, s a dolgot szépitő vészhirnökök után mondja a görög iró, vagy a futás közben öletett meg, mint ezt régi honi irónk állitják? Világos tehát, hogy a födologban egyező, de a kevésbé ismert körülményekben járatlan idegen irókra ezekben épiteni nem lehet. *Ompolyi.*

Négy Eszterházy emlékszobra

a Nagy-Vezekényi mezőn.

Emlékezzünk őseinkről!

Imádott magyar hazánk mohosult térein nincs talpalatnyi föld, melly sajátjuk védelmében elhullott harczfiak csontjait nem födné, s minden fűszál a bajnokok vérétől öntözött uj sarjadék, lépteink nyoma mindenhol az elesett áldozatok tisztes ereklyéjét tapossa: mégis a következett kor elég csekély kegyelettel viseltetett őseink e közös nyughelye iránt. Nincs emlékjel, vagy csak kevés, melly fölszitná bennünk a szeretet lángoló tüzét, s hálánk adója lefizetésére gyulasztná kebelünket.

Elődeink daliás tetteit tanusitó kevés faragvány közől áll egy a Nagy-Vezekényi mezőn Barsmegyében; ennek hű ábrázolatát akarjuk bemutatni; s ha talán a rajzolat homályos, azt a szerepek ragyogása pótolja. Mielőtt azonban az emléket ugy, mint jelenleg van, soraimban előállitnám, legyen szabad némi törnénelmi tájékozás végett az erre vonatkozó körülmények leplét föllebbenteni.

1647-ben, III. Ferdinánd király idejében, összesereglettek a magyar hon atyái Pozsonyban az országgyülés helyén; s miután a tanácskozási határozatokat, az uj törvényczikkeket a király aláirásával megszentesité, a nemzet szent klenodiuma, a korona, ünnepélyes szertartással junius 16-án a királyfi IV. Ferdinánd fejére tétetett.

1649-ben Draskovics János nádor halála után ismét összejővén az ország rendei, a megürült fényes hivatalra — választási jogukat gyakorolván — négy jelölt közől *Pálffy* Jánost emelék. Némelly vallási surlódások kiegyengetése, és országos sérelmek megorvoslása után a király visszament Bécsbe. — Ez idő folytán a Portával 20 évre kötött békét a ragadomány után sovárgó török vezérek megszegték, s miután Drégelyvárát elfoglalva, a szomszéd helyeket pusztitó zsarolással rettegteték, a keresztyéneket rabságba hurczolák; a becstelen frigyszegés annyira fölhevité a magyarok tüzes vérét, mikép fegyverrel torolják vissza a váratlan bántalmakat, ha a Bécsben üdőzött török küldött, kezeskedve a bajokozta budai várparancsnok megfenyitéséért, közbe nem veti magát; tehát másodszor is megerősittetett az előbbi békekötés.

A beállott békecsendet 1651-ben ujolag megzavarták a nyughatatlan ozmanok. Áttörvén a horvát-stájer határokon, mindent földulva pusztitotak. — Tokajból, midőn a nemesség szüreti vigalmakban enyhité csoportos bajait, sok embert rabszijra fűzve, barom-csordaként elhajtottak. — A kanizsai aga Hussan büszke elbizottságban a szomszéd kis-komáromi erődök ellen forditá duló ostromszereit; azonban Petheő László helybeli parancsnok őrködő éber lelkülete, rettenthetlen bátorsága, támogatva a bőszült nők boszszut lihegő segédműködésétől, megtörte a barbar fegyveresek merényletét, kik vezéröknek megcsonkitott karja miatt kétségbeesve, az ostrommal felhagytak.

1652-ben az egri és esztergomi törökök kitörései, és portyázó csatározásai háborították a szerencsétlen magyarokat; amazok Kassa kellemdús vidékét kizsákmányolva, gazdag prédával vonultak vissza; az esztergomiak Nyitra s Barsmegyék bőven termő határaiban rakonczátlankodának. — Vérzett a magyar sziv ezen nem érdemlett büntető ostor csapásai alatt, tétlen türelemmel jajveszékelének a gyámoltalan lakosok, néma panaszokban fojták el sebhedt keblök fájdalmait. Csak kevesen vállalkozának a haza szent ügye mellett, égető szükségében fegyvert ragadni. És e maroknyi nemes ifjakból alakult hadosztály — közöttük *négy Eszterházy* — a Vezekényi mezőn gyült össze, s augusztus 26-án megütközött a törökkel, midőn ez zsákmányteherrel, és rabbilincsbe vert keresztyénekkel huzódnék fészke felé. A mieinknek csaknem egészen tönkretett ugyis csekély sorait, Forgács Ádám érsekujvári hadfőnök segédcsapataival törekedvén megerősitni, a törököt visszaverte, fölkonczolván 800 csalmást.

A magyar vértől piroslott csatatérről áldozatgőz emelkedett az égfelé, megdicsőitve a négy Eszterházy halálos sebéből ömledezett csöppektől. A hősök valának: *László*, a délczeg levente, Fraknó ura, Miklós nádornak nagyreményü fia; *Ferencz*, a gyarmathi őrség kapitánya; *Tamás*, Léva vár alparancsnoka; *Gáspár*, aranysarkantyus vitéz; midőn ezek a honszeretet tüzétől lángolva, nemes odaengedéssel buzditják, lelkesitik a harczszomjas, de már csüggeteg csatárokat, maguk szintén áldozatul estek. — A nemes lélektől elhagyott porhüledékek a nagyszombati ker. szent János templomi sirboltban, őseik nyughelyére tétettek nov. 26-án. Az ünnepélyes gyász engesztelő áldozatok napját halotti beszéddel emelék Hoffmann Pál pécsi püspök és Pálffy Tamás Esztergom főkáptalani őrkanonok, amaz magyar, ez latin szónoklatban tolmácsolá a virágzó fényes család sarjainak vitéz tetteit.

Majd egy század tünt le a magyar égen, és a vértől ázott vezekényi mezőn csak a buja tenyészet jelölé a néma sirok bús halmait; csak a mesés rém alakok éjjeli kardcsattogásai emlékezteték a félékeny népet, mikép határa egykor harczedzett bajnokok küzdhelye volt. A magyar Leonidások nevét már-már a hálátlan feledékenység sötét fátyola födé, majd az elévült idők hir nélküli puszta maradványakint enyészett el a dicső tettekben örökzöld babért kivivott Eszterházyak neve. — A görögök „poecile“ képcsarnokban adák át a következőknek az enyészettől megőrzött marathoni hős Miltiades emlékét.

Róma, Egyiptom az időnek romboló hatalmával sokáig daczolt szobrokfaragványok-gulákban örökité nagy embereinek erényeit.

Tudta ezt Eszterházy Imre, Esztergom főkáptalani nagyprépost, doriai püspök s javadalmi kormányzó, később nyitrai püspök. Nagy-Vezekény a főkáptalan terjedelmes uradalmának egy kiegészitő része. — Az eszmék, gondolatok, érzelmek, mellyek szivét elfoglalva tarták: lelkét mozgásba hozák, tettre lobbantották. És a mult század harmadik tizedében a mezőn, hol a hullámzó gabonakalászok az isteni áldást fennen hirdeték, hol az Eszterházyak szelleme vérző áldozatban rótva le a hanyatló haza iránti tartozása szent adóját, a nagy pap emléket állitott. — Ez három oldalu egy öl magas talajon nyugvó másfél öles — csucsba menő — gula, pyramis; a talajnak egyik oldalán „Bonbardi Topographia Magni Regni Hungariae“ szerint illy fölirás állott:

Siste Viator! Et Lege
In hoc campo, uno die, una ex Familia,
Quatuor invicti Heroes cecidere,
Ladislaus Comes Esztoras,
Perpetuus in Frakno,
S. C. R. Majestatis Consiliarius Camerae
Praesidii Papensis Supremus Capitaneus.
Franciscus Esztoras
Praesidii Gyarmath Supremus itidem Capitaneus.
Thomas Esztoras
Praesidii Levensis V. Capitaneus.
Casparus Esztoras,
Eques Auratus.

A második oldalon:

Fatalis sanguini Esztoradum Mars Turcicus.
Erravi:
Voluit fatalis esse,
Non fuit;
Quia
Viros, quos necuit,
Non totos extinxit.
Hic
Tergemina Rosa Eszterházia
Effloruit
In novam purpuram,
Quatuor Heroum sanguine irrigata,
Ergo Martius
Hic Campus est;
Quem
Ne sola iam habeat Roma
Heroibus Eszterháziis
Debet Hungaria.

A harmadik oldalon:

Huius tam Invictae
Hoc Monumentum
P. P. Emericus Eszterházy
Vt PraeposItVs MaIor CapItVLI strIgonIensIs
DebIto eIVs bona perLVstrans.

Nincs természeti vagy emberi mű, mellyet az idő vas foga meg nem törne; el nem emésztne; nincs örökös tartósság az ég alatt, enyészetnek indul, mi létrejött. A vezekényi emléket a lég romboló hatalma, szél, eső porlasztó ereje annyira megviselte, mikép a mohlepte anyagon elmállott felirati betük majd olvashatlanok valának. — Fájt szive minden ősi hagyományt meleg részvéttel pártoló barsi magyarnak, fel-feljajdult lelke, mert a megye kebelében nem őrzött diszoszlopot csak a vihar fölkapta, s rajta fenakadt katangkóró mutatá. Azonban az elhunyt hősök szelleme megrezgeté a fényes Esztoras nemzetség herczegi képviselője Pálnak vérét; ki megértve a nagy közönségnek hirlapokban nyilvánitott méltányos kivánatát, ugy intézkedék, hogy az emlék kiemelve a sülyedés hálátlan sirjából, ujult diszes alakban álljon; a fenséges gondolat, a dicső eszme tettre lobbant.

Szivélyes kegyelettel hajlik meg a tudvágytól ide vezérlett szemlélő, látva a művészetnek avatott kézzel idomitott csinos példányát. A régi feliratok helyébe fehér márványlapra vésett aranyozott betükben olvashatni illy rendü sorokat, mellyek miben ütnek el az előbbitől, könnyü kivenni:

Első oldalon:

Siste Viator lege:

In hoc Campo una die, una ex Familia quatuor Heroes invicti cecidere: Ladislaus II. comes Esztoráz perpetuus in Frakno, Sacratissimae Caesareae, et Regiae Apostolicae Majestatis Consiliarius, emeritus Praesidii Papensis Supremus Capitaneus.

Franciscus VI. Esztoráz Oppidi Gyarmathy Supr. Vigiliarum Capitaneus.

Thomas II. Esztoráz Praesidii Levensis Vice Capitaneus.

Casparus I. Esztoráz Eques Auratus.

Második oldalon:

Fatalis sanguinis Esztoradi Mars Turcicus erravit. Voluit fatalis esse, non fuit. Quia viros, quos necuit, non totos extinxit. Hic tergemina rosa Eszterháza effloruit in novam purpuram quatuor Heroum sanguine rigata. Ergo Martius hic campus est, quem nec sola iam habeat Roma. Heroibus Eszterházyis debet Hungaria.

Harmadik oldalon:

Huius tam invictae hoc monumentum P. P. Emericus Eszterházy Vt PraeposItVs MaIor CapItVLI strIgonIensIs pro DebIto eIVs bona perLVstrans posuit.

Munificentia principis Pauli Eszterházy renovatum MDCCCLVI. *)

Miután az ember az egész alkotvány fölött észlelő szemléjét bevégezte, s áhitat gerjesztette fohászokban lerövta az elhunytak szelleme dicsőitéseérti imáját: önként egy uj vágy keletkezik lelkében, mi az emléknek hosszu évsorra terjedő tartosságát biztositná, és magasztos külsejét megragadó méltósággal emelné. Ezen vállalat czélszerü kivitelét eszközölhetné egy nyolcz márványoszlopra állitandó gömbölyü pavillon-féle tető ugy, hogy az oszlopok vas rácsokkal összekötve, a rácsozat a guláhozi közeljuthatást akadályozná; mi ha nem történik, a mezőn legelő marhák dörzsölése, és a gonosz kezek megcsonkitják a művet, mivel már is a durva neveletlenség szülte merény, késsel vésett sérülés, méltó bosszura lobbantja az érzékeny szivet!!!

Pereczparti.

Peking, China fővárosa.

Peking a chinai császárnak székhelye s birodalmának fővárosa, helyet foglal a világ legnevezetesebb városai között.

1125-ben foglalták el a mandsuk, s innét uralkodtak északi Chinán; 1215-ben Dsingiskán székvárosává tette s utóda Hubilai udvarát ide telepité. Ezóta fővárosa az országnak. 1437-ben az addigi földsánczok helyébe téglabástyával vették körül. 1644-ben a régi uralkodóház bukásával az egész város ki lőn rabolva s lángba boritva. 1662-ben a borzasztó földrengés 300,000 s 70 évvel később 100,000 lakost temetett a romok alá.

A gyakori földrengés miatt a házak könnyü anyagból épitvék, legtöbbnyire fából s kivétel nélkül csak egy emeletre. Ez okból az előbbkelőkéi igen nagy tért foglalnak el. Minden a törvény meghatározása szerint történik, melly kijelöli, hogy az első és második stb. osztályu mandarin házához hány téglát vehet, a homlokon hány oszlopot alkalmazhat s hány udvart hagyhat stb. E tekintetben a császár is korlátozva van; ő is kénytelen földszinten lakni. Egyébiránt a város ábrándszerü alakokban s szinpompában nem szükölködik.

A város környéke is igen szép. Mindenfelé gabona földeket s kerteket látni illatos bokrokkal, fákkal, mellyek közől a magas cziprusok, mint fekete szobrok emelkednek ki; számtalan templomok emelkednek tarka s a máz miatt csillogó téglákból épitve, s nagy temetők terülnek el beültetve sudár fákkal. E közben a kapukhoz vezető utakon csak ugy hemzseg a sok kocsi gabonát, rizspálinkát (arak), vajat stb. szállitva, a sok s különféle alaku s festésü hordszék, az orosz s tatár árukkal megrakott tevék hosszu sora stb.

A város maga, mint China minden nagyobb városa, egy chinai- és egy tatárfélre oszlik s terjedelmes külvárosokkal van környezve. A kapuk mindegyike egyenlő nagyságra s épitésre, fölöttük kék téglából torony áll. Minden kapuboltozat alatt katona őrállomás, egy vámhivatalnok és egy rendőrszolga van. Ez utolsó a bemenők utlevelét (piao) vizsgálja. Minden kapu mellett följárás van a falakra a lovasság számára. A falakon lőrések vannak. A falak 5—7 öl magassággal s 5 öl szélességgel birnak.

A kapuk neve néha igen különösen hangzik: a kelő nap, az elragadtatás, az erény, a tartós béke, a nagy csatorna, az örök állhatatosság, a teljes csend, a bölcseség, a tudományok, a hadidicsőség stb. kapuja. A bástyák szegletein tornyok állnak s a falhosszában mindenütt ágyuk kandikálnak ki; azonban nem veszélyesek, mert csak festve vannak.

Peking 700 templomot s zárdát számlál. A legjelesbek közé tartozik egy nagy budha-templom, mellyben 300 pap folytonosan ájtatos elmélkedéssel foglalkozik. Ép illy számosak a vangok vagyis herczegek, miniszterek, fő-főbirák és első osztályu mandarinok palotái.

A város némelly pontjairól a kilátás szép és nagyszerü. Illyen pont az ugynevezett márvány-sziget, honnét a város északi oldalról szemlélhető egész nagyszerüségében. Ezt mutatja rajzunk is.

Igen szép pontja a városnak a bauan-kert, a fehér márványhid közelében. E hidat a jezsuiták épitették, kiknek Kanghi császár alatt nagy volt tekintélyük Pekingben. E kertben levő tón nyárban a császár szokott ladikázni, télen pedig a jégtükrén korcsolyázó katonákat nézi.

A császári palotát erős bástya övedzi s Tseu King Tsing (a tiltott város) nevet viseli; kertjei vörös és sárga téglából rakott fallal vannak keritve, mellya palotától jobbra is, balra is egy 24 láb széles, egy óra járásnyi hosszu. Az Sisse Fai Leu, ez Tungse Fai Leu nevet visel. Mindkettőt több diadaliv ékesiti, s mindkettő boltok hosszu sorát képezi, mellyek előtt magaspóznákon papir s selyem zászlók lengnek föliratokkal, hirdetve az ott kapható árukat.

Az európai igen nehezen szokhatik azon büzhödt levegőhez, melly a várost környezi. Ez leginkább a tisztátalanságból ered, mert a chinai éjjel soha nem vetközik le, s a város népességének egy harmada hitvány viskókban s épületromok közt lakik; továbbá az emberi test üritékeit, nem mindig jól bezárt korsókba gyüjtik össze, később földmivelési czélokra felhasználandók. — E két utczában öszpontosul a két millió lakossal biró Peking iparának, kereskedelmének legnagyobb része; elképzelhető tehát, milly nagy az utczák forgalma, népessége. A boltoknak nagy versenytársai a házalók, kik fölalá járkálva s kiabálva árulnak a világon mindent. Ezek száma felette nagy; mivel a koldulás csupán a bonz-oknak van megengedve s ezeken kivül minden más szegény kénytelen valamelly üzletet folytatni.

Őrségül 80,000 tatár katona tanyáz a városban, sárga, fehér, vörös és kék zászlók alatt. A pekingi nemzetőrség (Sian Yung) a zöld zászló alá tartozik, csak éji őrszolgálatra alkalmazzák; mivel a tatár eredetü császárok nem akarják, hogy a chinaiak megtanulják a fegyverforgatást; de e tekintetben igen csalatkoznak, mit a mostani forradalom is bizonyit.

A tatár városban az orosz missionak szép egyháza van; a katholikus missio is birt egykor illyennel, de a melly már romban hever. A katonáknak s hivatalnokoknak nincs joguk a chinai városban lakni; sőt a katonák még éjjelre sem maradnak ott. A tatár városban vannak Peking mulató helyei. Itt vannak ama szép kertek, hol a csábos, kaczér bajáderek (tánczosnék) tartózkodnak s előadásokat tartanak. Itt laknak a bohóczok, kötéltánczosok, állatszeliditők, zenészek, szemfényvesztők, büvészek. Itt vannak a számos játékházak. Itt van a vérpad is, mellyen az elitéltek fejét leszeldelik. A fejezés itt gyakori; a bakó azt bámulatos ügyességgel teljesiti. Ennek öltönye vörös, köténye fehér, kalapja vörös, hosszu, egyenes tollal. Kivált most a forradalom alatt igen sok dolga volt, alig győzte. Itt van azon utcza, mellyben mind drágakőárusok laknak. A szinház utczában, hat szinház áll. Ezekben folytonosan játszanak déltől napnyugatig; szomoru- és vigjátékot, zenekisérettében. Tekintélyesb férfiak nem lépnek be, sőt a mandsuknak egyenesen meg van tiltva, s ha mégis teszik, megfosztatnak fővegük gombjától, melly rangjukat jelöli. A szinház utcza végében van a rövid könyvárus utcza, hol évenkint csak egy vásár van. Tehát a könyveknek ott sincs nagy kelete!

A tatár városban végre nevezetes a két templom. Egyik a Thian Than, mellynek keritő bástyája majdnem félóra járásnyi hosszu. Ide jő a császár évenkint a téli napfordulatkor, áldozni a napnak. A templom előtt pompás fehér márványlépcsőzet áll, a négy bejárat mindegyike előtt finom faragványu fehér márvány diadaiv áll. A szertartás igen nagyszerü és fényes. A császár legnagyobb pompájában jelenik meg, egész udvarával s a helybeli őrkatonaság kiséretében. Arany zászlók legnek a templom tetejéről. A 100 fuvó és huros zenészből s 1000 énekesből álló kar, a szent hymnust adja elő, melly már 4000 éves, mint állitják. Az oltárra leszállt ősök szelleme a bronz és arany füstölőkből fölszálló felhök közt ismét visszamennek az égbe!!

A másik Siun Nug Than vagyis a földmivelés föltalálójának temploma. A császár nagy ünnepélyes szertartás közt itt évenkint szántani, vetni s boronálni szokott. Az igy nyert gabonából készitik azon kalácsot, melylyel a császár az égnek áldozik.

China fővárosáról még keveset tudunk; de nemsokára meg fogjuk azt jobban is ismerni, miután Angol- és Francziaországnak ujabban a császárral kötött szerződése az európaiaknak az eddiginél szabadabb bemenetet biztosit, Pekingbe, a nagy chinai birodalom székvárosába.

*) A felirás magyar értelme: az első oldalon: Megállj vándor! s olvasd: e mezőn egy nap, egy nemzetségből, négy győzhetlen hős esett el: gróf Esztorás László, Fraknó örökös ura, cs. kir. kamara-tanácsnok, Pápa várfőkapitánya. — Esztorás Ferencz, Gyarmat várfőkapitánya. — Esztorás Tamás, Léva váralkapitánya. — Esztorás Gáspár, aranysarkantyus vitéz.

A második oldalon: Halálos volt az Esztorádok vérének a török fegyver; tévedtem: akart lenni halálos, de nem volt, mert a hősök, kiket megölt, nem enyésztek el örökre. Itt az Eszterházyak három águ rózsafája négy hős vérétől öntözve, uj virággá fejlődött Tehát Mars mezeje ez, millyent Román kivül a vitéz Eszterházyak vivtak ki Magyarhonban.

A harmadik oldalon: Ezen emléket a győzhetleneknek 1734-ben állitá Eszterházy Imre, Esztergom káptalani nagyprépost, hivatalként látogatván a javadalmakat.

Fóméltóságu herczeg Eszterházy Pál kijavittatá 1856.

Az Armstrong ágyu.

Annak idejében sokat beszéltek a lapok egy angolnak — Armstrongnak — uj ágyujáról, mellynek majdnem mesés hatást tulajdonitottak. Valóban ez uj találmány minden eddigi e nembelit felölmul, s a szerkezet mellynek ez eredményt köszönheti a következő :

Csőve kettős, a belső aczélcső, ezt körülveszi a külső hengerzett vasból, rátekerve olly móddal, hogy a felső rétegek az alsókkal ellenkező irányban tekerödznek s az alsóknak nyilásait elfedik. E szerkezet drágább ugyan, de erősebb és sokkal kevesebb anyagot igényel. — A belső aczélcső, vont cső, de az eddigiektől eltérőleg több apró rovátkokkal, mellyek szorosan egymás mellé esnek, s mellyekből mintegy 40 jő egy $2\frac{1}{2}$ hüvelyknyi belátmerőjü csőre. A csőbe való bombát Armstrong öntött vasból késziti, hossza annyi mint a cső háromszoros belátmérője, felületén két ólomkarikával *B B*, mellyek a kilövetéskor a vont csőhöz való szoros alkalmazkodását eredményezik. Az ágyu hátul töltetik, mellyre nézve közel az ágyufenékhez egy üreg van kivágva elegendő hosszan, hogy a hosszukás bombát és a szükséges lőport befogadhassa, szélessége valamivel nagyobb a cső átmérőjénél. Maga a cső is szélesebb ott, hol az üregbe nyilik, arra nézve, hogy a bomba F, és lőpor vagy gyapot *C*, könnyebben betolathassék. Ha igy az ágyu meg van töltve az üreg egy bele illő vasdarabbal záratik el, mellynek könnyebb betételére és kiemelésére két fogója van, az elejére pedig egy kevéssé előbbre álló rézlap *D* van erősitve, melly előre tolatva a csőbe hat a töltés megett, és kisütéskori kiterjeszkedése által a gáznak kiszabadulását akadályozza. Előre tolatásá az ágyu-fenéken levő erős csavar *A*, által eszközöltetik. A fentebb emlitett rézlap *D* közepén ki van furva, ez üregbe tétetik a kisütő töltény; ugyancsak ide nyilik a két fogó közt levő gyujtólyuk *T*, melly bizonyos durranó szerkezetü dugóval van elzárva, e dugó a kilövéskor megüttetik csupán, s az ütésre eldurranván elgyujtja a kisütő töltényt, mellynek tüze abban a perczben közöltetik a főtölténnyel. — Bombái elsütésére Armstrong szinte saját találmányu gyutacsot használ : bombáinak elején nevezetesen egy hengerded üregben van annak falaihoz erősitve egy tü által egy szinte durranó szerkezetü sulyos test, a kilövetésnél az ezt tartó tü eltörik s ezen suly a testek tehetetlenségi törvényénél fogva hátra löketik, a hol ott is marad mindaddig mig a bomba valamibe nem ütközik, ütközés után azonban ugyancsak a fentebb emlitett természettörvénynél fogva előre löketvén, e lökés következtében eldurran és kisüti a bombát is, melly igy soha elébb, mig czélját nem érte el nem sülhet. Szakértők véleménye szerint e találmány minden mások feletti rendkivüli sikérét egyedül a rézkarikának köszöni melly minden gáz ki illanást meggátol. Az angol kormány ujabban visszavonta az e találmányra adott patenst. Egy példánya az ágyuknak a Woolwichi fegyvertárban van, de a közeledés hozzá mindenkinek a legszorosabban tiltva van.

TÁRHÁZ.

Kakas Márton a szinházban.

CI. Levél. *Keveset a jóból!*

Ismét két uj drámai tag mutatta be magát szinpadunkon : Prielle Kornelia és Komáromy : Prielle mint Melinda, Komáromy, mint Bánk. Mind a kettő ollyan tehetség, mellyet régen meg kellett volna már a pesti nemzeti szinháznak szerezni. Prielle nemes, egyszerü, érzésteljes játéka azt bizonyitja, hogy gondolkozó művésznek a vidéki szinpadokon is lehet magát tökéletesiteni, mig Komáromy még küzdeni látszik valamivel, a mit csaknem minden vidéki szinész hoz magával Pestre (még a pesti szinész is, ha sokáig vendégszerepel vidéken), ez az, hogy *sokat akar adni a jóból.* Van szép, erős, terjedelmes hangja, de azzal nem gazdálkodik, van nemes tüze, de nem tart benne mértéket. Kezdetben mindjárt olly magas fokon kezdi az indulatot, a honnan azután árnyéklatokba fel vagy leszállni nehéz. Ez a baja van Rónainak is. Pedig igen könnyen segithetnek rajta : „Kevesebbet a jóbul.“ A sok mindenféle vidéki szinpad rosz acusticája ahhoz szoktatta őket, hogy mindenütt hangjuk teljes erejét használják, néhol a közönség ezt meg is kivánja, mert ha a szinész halkan szól, halljukot kiabálnak fel rá; nálunk ez nem szükséges, itt a leghalkabb suttogás is elhat a szinpadról a terem legszélső szegleteibe s közönségünk figyelmes és zajtalan. Azt is meg kell gondolni a fiatal szinésznek, ki vidékről Pestre jő, hogy közönségünk értelmes emberekből áll, a kiknek nem szükség mindent a szájukba rágni, arcz, és hangjáték tulzásával magyarázni, mert megértik ők azt anélkül is. Tegyenek ugy fiatal szinészeink, mint Sybilla tett a könyveivel, a megmaradt egy harmadrész sikerre fogja őket vezetni. Szertelen ügyetlenségnek tartom egyébiránt, ha némelly biráló azt kivánja tőlük, hogy mindjárt első fölléptükkel ott álljanak, a hová régibb szinészeinket csak sok évi tanulmány vezette, s e végett ollyan hangon akar velük beszélni, mint a pinczérrel, a ki kabátját leöntötte sardella-mártással (én különben azzal sem gorombáskodnám). Tehát csak kevesebbet a jóból! tanulni sokat, meghallgatni a kritikát; a leggonoszabb kritikából is lehet tanulni valamit, s azután egy egész esztendő van előttük, — mi alatt bebizonyithatják, hogy a ki haladni akar, az tud is haladni.

Tehát a drámai uj tagoknak még egyszer mondjuk : „keveset a jóból!“ Az operai uj tagoknak pedig azt, hogy : „még kevesebbet a roszból.“

Lindában egyszerre három ollyan acquisitiót léptetett fel az az izé (nem tudom én, hogy ki?), hogy azokat még az opera legőszintébb ellenségeinek is rémület volt nézni. Nem! ennyire nem kivántuk az operát deterioráltatni. Mi csak azt ohajtottuk, hogy az opera kevesebb legyen, de nem azt, hogy roszabb; azt kivántuk, hogy, a mennyire lehet, nemzeti opera legyen, ollyan tagokból álló, mint Hollósy, Füredy stb.; de nem, erre nem tartjuk elégnek, ha valakinek a nevét leforditják magyarra : csak forditsák őket megint vissza, nem tudom én mire. A mi pedig azt a jámbor olaszt illeti, már ennek az állapotján ugyan még a kongressus sem segit.

Tehát az operára nézve : „még kevesebbet a roszból!“ *Kakas Márton.*

Irodalom és müvészet.

\+ (*A „Bolond Miska“ Albuma*) 4-ik füzete megjelent. Ismét borsos paprikás tartalma következő : Bolond álom (két fametszettel.) Megtérés. (Igen egyszerü történet, mellynek csak a vége meglepő.) Negyvennapos krónika. A szomoruság különféle okai (fametszettel.) A szemorvos. Bureaucraticus mentség (fametszettel.) Legujabb virágnyelv. (Európai kifejtés után.) Commentar a napi eseményekhez (három femetszett.) Eredeti adomák. Bolond gombák. Bolond Miska mondanivalója. Hogyan viszik a civilisátiót nyugatról keletre, s minő eredménye van? (két fametszet.)

\+ (*A „Magyar ősök képcsarnoka“*) czimü történeti album IV.-ik s igy az első szakasz utolsó füzetére, e vállalat megindítójának, bold. Császár Ferencznek fia Császár Titus előfizetést nyit. E füzet tartalma leend: Bocskay István, Balassa Ferencz, Majthényi Mihály, Draskovich János, Mikó Ferencz és Kubinyi László arczképei az ahhoz tartozó életrajzi szöveggel. A mü május közepén jelenend meg. Az előfizetés egy diszkiadásu példányra helyben 10 ft. postán küldve 10 ft. 70 kr., olcsó kiadásban: helyben 3 ft., postán küldve 3 ft. 70 kr. Az előfizetési pénzek bérmentesen vagy a kiadóhoz — Lipót-utcza 20 sz. — vagy Ráth Mór könyvkereskedésébe küldendők be. Az egész diszkiadásu I.-sö szakaszra is lehet előfizetni 41 ft. 50 krjával.

\+ (*Beöthy László válogatott müvei*), mint Beöthy Zsigmond és Ráth Mór jelentik, a költő életrajzával és aczélba vésett arczképével april hó végén teljesen elkészülnek, és az előfizetőknek azonnal és pontotan szétküldetni fognak.

\+ (*Halász Dezső*) fiatal versiró tisztelettel fölkéri gyüjtőit, hogy miután az előfizetők neveit ki akarja nyomatni, az előfizetési pénzeket hozzá, (Wien Rossau Schmiedgasse Nro. 100) május 6-áig beküldeni sziveskedjenek. Egyuttal jelenti, hogy költeményeiből már az utolsó előtti iv is ki levén nyomva, munkáját az előfizetők az igért határidőre május 13-ra okvetlen megkapják.

— Megjelent : „A teremtés természet-történelmének nyomai,“ czimü tudományos mű, mellyet angol és német kutfők után Somody József ültetett át irodalmunk, e téren kopár mezejére. A könyvben 107 csinos apró fametszet van, a kiállitás a pápai nyomdának dicséretére válik. Azok, kik tanulni s egyszersmind szellemi gyönyört élvezni szeretnek, e munkát sietni fognak megvenni.

— Alulirt tudatja a közönséggel, hogy „*Falusi természettan*“ czimü munkája Müller Emil könyvnyomdájában nyomatik, s felkéri egyszersmind az ivtartó urakat, sziveskedjenek előfizetőiket tisztán jegyzett neveikkel együtt mielőbb Müller Emil nyomdász urhoz (Dorottya-utcza 12-ik szám) beküldeni. — *Pap L. Ignácz.*

⊙ (*Pályakérdés.*) Néhai Schwartner Márton pesti egyetemi tanár és könyvtárőr alapitványából 105 a. é. forint tűzetik ki jutalmul e kérdés megfejtésére: Quaeritur quid momenti ad promovendam gentis hungarae culturam a Principibus stirpis Andegavensis accesserit?“ A pályairatok magyar, latin, vagy franczia nyelven szerkesztve, 1860-ki május 1-ig a pesti cs. k. egyetem rektorához utasitandók.

\+ (*Dr. Marki József*) előbb képezdei tanár, most egyetemi könyvtártiszt, illy czimü munkára nyit előfizetést : „Üdvözletek vagy 136 eredeti szózat s levél — ujév, születésnap s tanodai vizsgálatokra, vers és folyóbeszédben.“ Ára a könyvnek, az előfizető által vitetvén el, $\frac{1}{4}$ ft.; megjelenési határidő junius 12.

△ Irodalmunk nemsokára egy igen hasznos művel fog gazdagodni, melly hat nyelven közöl szólásformákat s e hat nyelv a magyar, német, olasz, román (oláh), cseh, tót és szerb. E könyvecske igen nagy hiányt fog pótolni, mert a nevezett nemzetbelieknek felette megkönnyitendi a magyar nyelv megtanulását, és viszont, a mi eddig csak azért is nehéz volt, mert nem birtunk illy hatalmas segédeszközzel. A művet megjelenésekor bővebben fogjuk ismertetni. Szerzője *Ács Károly*, kinek neve több sikerült forditásairól eléggé ismeretes.

\+ (*Jachimek Ferencz*) zongoramüvész és zeneszerző (ez is hazánkfia) hat évi külföldi műutazásából visszatérvén, most pár hetet Sopronban, szülővárosában fog tölteni, aztán pedig Pestre szándékozik, hogy a magyar müvészvilággal is kissé megismerkedhessék, melly alkalommal egy nagyobb symphoniáját, mellyel Prágába nagy tetszést vivott ki, a magyar közönségnek is ohajtaná bemutatni.

\+ (*Suck Róza tehetségéről*), mint a „Hölgyfutár irja, a közelebb szinházunkban is föllépett nagyhirü *Servais* gordonkamüvész igen dicsérőleg nyilatkozott, s azt az ajánlatot tevé neki, hogy az ő vezetése mellett fejezze be zenei tanulmányát. Nem tudjuk, Suck Róza elfogadja-e ezen szép ajánlatot; de ha igen, ugy valószinüleg nem leendne oka megbánni.

Nahalka, Peter épitész / Bratislava/ M.D.K.

Egyes ötletek megvásárlása / 6000 Ft/
Társtervező: J. Bóna, J. Hooman, I. Sjuiska, J. Struha
M. Sutak

repr.

Lux Kálmán: A magyar szocialista falu tervpályázat

Magyar Épitőművészet 196. 4.sz. 9 -25.l.